Universidad de Deusto
Biblioteca

PERERII

INGENIOSIM

TOM. I

Universidad de Deusto
Biblioteca

Giacinto Bianchi

GRANDE BIBLIOTHÈQUE
ÉCOLE LIBRE
N. D. de Mont-Roland

Universidad de Deusto
Biblioteca

GRANDE BIBLIOTHÈQUE
ÉCOLE LIBRE
N. D. de Mont-Roland

BENEDICTI

PERERII VALENTINI

E SOCIETATE

IESV

Prior Tomus

COMMENTARIORVM ET DISPVTAtionum in Genesim: continens historiam Mosis ab exordio mundi vsque ad Noeticum diluuium, septem libris explanatam.

Adiecti sunt quattuor INDICES, vnus quæstionum, alter eorum quæ pertinent ad doctrinam moralem, & vsum concionantium, tertius locorum sacræ Scripturæ, quartus generalis & alphabeticus.

37166
Bibliotheca
Facult. Philosophiae
Provinciae Loyolensis S.I.
MINUS SAMBARIUM ARCES BOLANI
SHI

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.

M. D. XC.
CVM PRIVILEGIO.

D. Gul. Baldesanus Coll. Taur. Societatis Jesu D. D.
Inscrip. Catal. 1639

Universidad de Deusto
Biblioteca

HENRICO CAETANO

S. R. E. CARDINALI ET CAMERARIO AMPLISSIMO.

BENEDICTVS PERERIVS E' SOCIETATE IESV S. D.

QVID causæ sit, Hẽrice Caetane Cardinalis amplissime, cur sacrarum litterarum doctrina, tam paucos hodie amatores & sectatores habeat, cum sit ipsa vel maxime amabilis, maximéque Christianis hominibus expetenda, sæpe cogitanti mihi & admiranti, varia solent occurrere: sed vnum in primis, quo præter cætera plerique, non satis prudentes rerum æstimatores, ab hoc prę-claro & diuino studio arceri videntur. Sunt enim multi, qui magno opinionis errore, studium huius disciplinæ vel ingloriũ sibi fore, vel infructuosũ, vel etiã humanę voluptatis & iucũditatis inane existimãtes, ab eo refugiũt, vnde nullũ se aut pexiguũ operæ suæ prætiũ, laborisq. p̃miũ laturos cõfidũt.

Etenim omnium ſtudiorum tres ſunt velut illecebræ, Honor, Vtilitas, & Voluptas. his nempe ad bonas artes & diſciplinas capeſſendas allicimur. Et vbi quidem nihil horum extat & apparet, eo nullus, aut perpauci animum & ſtudiũ applicant: Vbi vero magna hæc, & ſpecie eximia cernuntur, illuc plurimi flagrantiſſimo ſtudio, & accerrima corporis atque animi contentione feruntur. Nimirum, quæ his quaſi dotibus ornantur & commedantur artes, expetuntur & coluntur à plurimis: quæ carent, tanquam indotatæ incomptæq. deſerũtur atque contemnũtur. Verum, honor & vtilitas acriora & valentiora ſunt ad attrahẽdos hominum animos, quàm voluptas ſi ab illis diſſociata & ſeiuncta ſit. Quotum enim quemque inuenias, qui poſthabitis vtilioribus & honoratioribus ſtudijs, ſola veri noſcendi & contẽplandi dulcedine captus, velit in eo ſtudio ætatem omnẽ conterere, vitamque cõſumere? Vides, opinor, Henrice clariſſime, vnde tam pernicioſus, & tam latè patẽs error Sacra ſtudia negligentium, caput ſuſtulerit. Quem errorem argumentis refellere, cuiuis non inerudito facillimum eſt: at penitus eum ex animis hominũ euellere, eóſq; ad cœleſtium ſcriptorum amorem cultumque traducere, non tam meæ aut cuiuſquam Theologorum facultatis, quàm, magnorum Eccleſiæ principum ſapientiæ, benignitatis, ac munificentiæ opus eſt. Non enim eorũ qui in Republica præſtãt, auctoritate tãtùm & imperio, ſed multò magis exemplo ac beneficio mouentur & reguntur cæteri: eorum ſpectant illi iudicia ſenſuſque, & in hæc

hæc vel illa, voluntatum propẽſiones: quid illi potiſsimum laudent & ament, quid in pretio & honore, quid in oblectamentis & delicijs habeant: & quo inclinant illi eodem ipſi propendent: denique ad eorum exiſtimationẽ & voluntatem, ſua omnia conſilia, ſtudiaque dirigere & accommodare ſtudent. Quantum igitur putamus futurum omni tempore diuinæ Scripturæ ſtudioſorum atque eruditorum hominũ prouentũ, ſi quorum ex gratia & beneficentia pendent cæteri, & per quos ſua illi vota expleri poſſe ſperant, ſingulare quoddã in his emineret cęleſtis huius doctrinę ſtudium & obſeruãtia, præcipuáque erga eos beneuolentia & liberalitas, qui in ea doctrina egregiè tractanda, ſcriptiſque illuſtranda, ſua cum laude ac multorum vtilitate verſarẽtur? Quo magis ego tui, Caetane ornatiſſime, demiror ingenij præſtantiam, & eximium naturæ ad optima quæque propenſiſſimæ bonitatem. Nam cum vix adoleſcentiam egreſſus, maiorum tuorum voluntate, ſimulq; exemplo nobiliſsimorum hominum qui ſola iuris Ciuilis ſcientia ſubnixi, magnos in hac vrbe honores, magnaſque res geſſerunt, te totum ad pernoſcendam iuris diſciplinam dedidiſſes, tãtum in eam ſtudij atque operæ conferre voluiſti, tantumque profeciſti, quantum, ſcilicet, adiumento & ornamento eſſe poſſet primariæ nobilitatis viro, & ſplendidiſsima Reipublicæ Chriſtianæ munera gloriosè tractaturo. Atque hæc fuit cauſa, cur tibi ad ſtudium iuris prouidentiæ primùm addiſcendæ, poſtea maximis in negocijs & publicorum munerum

perfunctionibus exercendæ, toto pectore incumbẽti, nec Theologię, nec Sacrarum litterarum doctrinam capessere licuit. Verùm, quanta cupiditate ardoreq; animi ea studia (si res tuæ priuatæ aut publicæ ita tulissent) amplexaturus fueris, vel vnum illud est nec leue, non obscurũ argumentũ quod claros in his litteris & excellentes viros eximie colis ac diligis, eorũq; luculenta ingenij opera planiori ore laudare, & vt potiorem tuæ suppellectilis partẽ, in rebus tibi carissimis ac pretiosissimis numerare soles. Quin me quoq;, in quo tu disciplinæ huius non expressam quidẽ effigiem, sed vmbram tamẽ aliquam & speciem cernebas, tãta beneuolentia & gratia dignatus es, vt nullam de me bene merendi occasionem prętermittere sinas. Cũ igitur hoc tempore priorem partem meorum Commẽtariorum in librum Mosis, qui Geneseos inscribitur, editurus essem, non fuit mihi diu cunctandum ambigua deliberatione, cui potissimum Principi munus hoc, qualecumq; est, offerendum esset: tibi enim, merito tuo, debebatur. Scilicet, cui ego deberẽ plurimum, tum meo nomine, tum Societatis nostræ, quã tu tanto studio complexus es, vt eam non tantùm, vt multi, iudicio & inductione animi diligas, verum etiam naturæ quadam propensione atq; impetu amare videaris. Extabunt multa (credo equidẽ) tui nominis rerũque tuarũ monumẽta præclara, atque mãsura. Celebrabitur enim multorũ sermone fortunæ tuę felicitas, te natũ inclyta familia, summique Pontificatus, octo Cardinaliũ, & quatuor Patriarcharũ splendore clarissima, multisque primæ

A primæ nobilitatis & potẽtiæ propinquitatibus & amicitijs florentem, in ipso ętatis flore, à sapientissimo Pontifice supremum in Ecclesiæ senatum, ingenti hominum gaudio, esse cooptatum: moxque ornatum nobilissima legatione Bononiensi: tantisque breui, alijs super alios honoribus & beneficijs auctum, vt his amplius, vix à patruo tuo Nicolao Cardinali, si eo fastigio fuisset, expectare potueris.

B Illud quoque, ingenti virtutis tuæ gloria, prædicabitur, te Bononiensem legationem, egregio seueritatis & comitatis, gratiæque ac iustitiæ temperamento, sic administrasse, vt incertum sit, plus ne attuleris gaudij prudentissimo Pontifici, magnam in te ad id muneris deligendo, iudicij & prudentiæ laudem consecuto: an tibi gloriæ, qui prouinciam ad luxum & delicias lubricam, celebri continentiæ atque integritatis fama tenuisti: an denique Bononiensibus lætitiæ & admirationis, suo nimirum bono gaudentibus, simúlque mirantibus, te grauitatem summæ potestatis ita retinuisse, vt inuidiam omnem & arrogantiam effugeres: nec tibi (quod raræ prudentiæ ac virtutis est) aut facilitas auctoritatem, aut seueritas amorem diminueret: cúmque nihil gratiæ D causa faceres, omnia tamen essent grata quæ faceres. Quo factum est, vt accerrimus explorandis æstimandísque præclaris hominum artibus & virtutibus Sixtus Quintus Pontifex Maximus, tantam animi tui virtutem, in dies, scilicet, publicis rebus gerendis clariorem, & quantocunque muneri ac dignitati parem, diu Bononiensibus

circúſcriptam eſſe cancellis non ſit paſſus: ſed tibi A
Romam (non minori Bononienſium mœrore,
quàm Vrbis gratulatione)reuocato,grauiſſimum
impoſuerit Camerariatus officium,vt ſummæ in
Romana curia auctoritatis atq; poteſtatis,ita ſin-
gularem innocentiam, moderationémque animi
& prudentiam deſiderans:nec ferè niſi cum Prin-
cipe,aut propinquitate, aut certè beneuolentia fi-
déque coniunctiſſimis credi ſolitum. Tua verò il- B
la in religioſiſſimis templis, iam vetuſtate deſor-
matis ac propè collapſis, non ad famam gloriám-
que aucupandam, ſed ad priſcam ſacrorum loco-
rum conſeruandam religionem, ſplendidè refi-
ciendis ordinandiſque ſumptuoſa & magnifica
pietas,meritis hominum præconiis nullo tempo-
re carebit.De illis(vt dixi)atque aliis tuis laudibus,
& hoc ſæculo dicēt multi ſcribéntque , nec poſte- C
ritas,tua tibi fama ſúperſtite,atque omni æuo cla-
ra, conticeſcet. Mihi nec diſerto laudatori , nec
ferè aliarum rerum,præter mea ſtudia curioſo, ſa-
tis fuerit,his lucubrationibus ampliſſimo nomini
tuo dicandis,teſtatum apud omnes facere, quan-
tum nobis & noſtris (id eſt,Sacrarum litterarum)
ſtudijs,beneuolentiæ,gratiæ, ac dignitatis impar-
tire ſoleas:& viciſſim ipſi,quantum amoris, D
reuerentiæ, ac venerationis debere
nos tibi ſentiamus, liben-
térque prædi-
cemus.

AVCTOR

AVCTOR OPERIS
LECTORI.

COMMENTARIOS noſtros in librum Moſis, qui inſcribitur Geneſis, duas in partes commodè poſſe diuidi iudicauimus:quarum prior hæc pars,quæ nunc in lucem prodijt,hiſtoriam Moſis ab exordio mundi ad Noeticum vſque diluuium ſeptem libris explicatam continet. Poſterior autem Commentariorum pars,quam hoc tempore molimur, & iam magna ex parte abſolutam propediem in publicum (ſi incœpta & conatus noſtros iuuet Deus) efferemus , reliquam hiſtoriam à diluuio ad extremum eius libri à Moſe pertextam complectetur. Si quid verò in his Commentarijs,alijs ve ſcriptis noſtris vel adhuc publicatis,vel poſthac,fauente Deo,publicandis, viſum fuerit ijs,qui de Sacrarum litterarum doctrina ſcienter prudentérque ac ſyncerè iudicare poſſunt, apertiore explanatione,aut etiam correctione dignum,equidem profiteor me,ad id,qualecumque fuerit , & pro vt opus fuerit, enucleatius interpretandum , aut quoquomodo mutandum atque corrigendum, eſſe paratiſſimum.Quod ſi mihi,dum vixero,id facere non contingat, vt poſt obitum meum fiat ab ijs,quorum muneris & curæ fuerit,vehementer opto & rogo.Mihi enim plane perſuaſum,& animo meo ſenſibusq.penitus infixum eſt,omnem ingenij & iudicij famam, omnémque eruditionis & eloquentiæ laudem , non modo veritati, ſed etiam pietati ac ſpirituali bonorum ædificationi eſſe poſtponendam. Nam ſi B.Paulus tāta illud aſſeueratione dixit quod eſt in capite octauo prioris Epiſtolæ,quam ille ſcripſit ad Corinthios:Si eſca ſcandalizat fratrem meum,non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem:cum tamen manducare carnem,nec per ſe non eſſet bonum ac licitum,nec ea re quiſquam merito poſſet offendi: quanto magis ſcriptori catholico & religioſo,ſumma cautione omnique prouiſione animi perficiendum eſt,ne quid prodat ſcriptis ſuis,quod iuſtam recte ſentientium atq.iudicantiū offenſionem & reprehenſionem incurrat: ac ſi quid forte vel per imprudētiam, vel per humanæ mentis infirmitatem offenderit,vt cum primum id,aut per ſe ipſe, aut aliorum monitu aduerterit,promptè ac libenter emendet.

††

Universidad de Navarra Biblioteca

INDEX

LIBRORVM HVIVS OPERIS.

PRIMVS LIBER.

De Operibus Sex dierum, præter hominem.

SECVNDVS,

De Cælis & astris, & de Diuinatione astrologica.

TERTIVS,

De Paradiso terrestri.

QVARTVS,

De Creatione primorum hominum.

QVINTVS.

De felici statu primorum hominum ante peccatum, siue de statu Innocentiæ.

SEXTVS

De Primorum hominum tentatione, & supplicio.

SEPTIMVS.

De Cain & Abel, certaq. progenie Adami vsque ad diluuium.

INDEX

INDEX.

DISPVTATIONVM ET QAESTIONVM, QVAE IN SINGVLIS HORVM COMMENTARIORVM LIBRIS EXPLICANTVR.

**
*

IN PRIMO LIBRO Qui est de operibus sex dierum.

1 DE dignitate, vtilitate & antiquitate doctrinæ Mosis de creatione Mundi. pag. 2. & 3.

2 Cur Moses non argumentando, sed simpliciter narrando, doctrinam creationis Mũdi tradiderit. 2.B.C.

3 De antiquitate Mosis & præstantia in omnigenere doctrinarum. 6.B.& 10

4 An libri Sacri à Chaldæis incensi omnes fuerint, & mirabiliter ab Esdra restituti. 9.& 10

5 An quinque libros Mosis omnino tales nunc habeamus, quales ab eo scripti sunt. 13

6 Vnde Moses doctrinam de generatione Mundi acceperit. 16

7 Quo tempore liber hic Geneseos sit à Mose scriptus. 16.D.& 17

8 De quattuor regulis ad rectam huius doctrinæ Mosis interpretationem valde vtilibus. 22

9 An narratio Mosis de creatione Mundi sit historica, & vt sonant verba, ita sit accipienda. 22.& 23

10 An in explanatione huius doctrinæ confugiendum sit ad miracula, & ad potentiam Dei absolutam. 24.B.C

11 Nihil tradi, nec à Mose hoc loco, nec in alijs diuinæ Scripturæ libris, quod veris Philosophorum rationibus, & experimentis contradicat. 25

12 An in tractione huius doctrinæ Mosaicæ, rationem haberi oporteat eorum quæ ab Ethnicorum sapientibus similiter prodita sunt. 26

13 Disputatio, an Mundus fuerit æternus. 28

14 Disputatio aduersus Aegyptios & Chaldæos de antiquitate Mundi. 31.32.33.34

15 Vnde oriatur varietas & difficultas in computatione annorum ab exordio Mundi vsque ad Domini nostri aduentum. 36

16 In Deo esse potentiam creandi ex nihilo, contra quam putarunt

Veteres Philosophi. 37
17 *Disputatio, cur Moses nomen pluralis numeri Elohim iunxerit cum verbo singularis numeri Bara: & an in eo mysterium sanctæ Trinitatis insinuare voluerit.* 40
18 *An per Cœlum & Terram intelligere oporteat Angelos & materiam primam, vt censet Augustinus.* 44
19 *Disputatio aduersus Eugubinum de luce quadam increata & æterna, quam ille appellari putat nomine Cæli empyrei.* 45
20 *Disputatio de Cœlo empyreo, quale sit, & cur factum, & an nomine Cæli significatum sit à Mose.* 47.& 51
21 *Quid vocabulo terræ sit intelligendum.* 50.& 53
22 *An Moses creationem omnium quattuor elementorum indicauerit.* 54
23 *Quæ à Philosophis, & Mathematicis vere tradita sunt de Terra, eorum præcipua in Sacris litteris edoceri.* 55.C.& 56
24 *An secundum diuinam Scripturam Terra fundata sit super aquas.* 57
25 *An contra Scripturam sit, ambitum Terræ esse compertum & cognitum hominibus.* 58
26 *Disputatio de abysso, & de primis illis tenebris mundi cum Basilio & Theodoreto.* 60.& 61
27 *Quis fuerit ille spiritus Domini qui ferebatur super aquas.* 63
28 *An quæ tradit Moses de terra inani & vacua, de tenebris & abysso, Spiritu Dei, ab Ethnicorum sapientibus cognita fuerint.* 66. & 67

De opere primi dici.

29 *De præstantia lucis.* 68.B.C
30 *An prima illa lux intelligenda sit corporalis, an spiritualis.* 70
31 *An illa lux fuerit elementum ignis, vt significat Damascenus.* 73
32 *An fuerit lux Solis perfecta, vt sensit Catharinus.* 74.C
33 *An fuerit nubes aliqua lucida, vt plerique Theologi censuerunt.* 75 C.& 76
34 *An fuerit ipsa lux per se sine materia & subiecto existens, vt significare videtur Basilius.* 76. B.B
35 *An fuerit lux Solis, sed imperfecta, quæ postea die quarto absoluta & perfecta sit.* 78.C
36 *An primo mundi triduo lux illa vicissitudinem dierum & noctium fecerit per extensionem & retractionem suorum radium, vt significat Basilius.* 81
37 *Quo in cæli loco ea lux creata sit.* 82
38 *Quandiu mũdus fuerit tenebrosus, priusquam lux creata sit.* 83. & 84

39 *Cur Moses dixerit factũ esse vespere & mane diem vnum, & non diem primum.* 87.& 88
40 *Cur prius Moses nominauerit vespere quàm mane.* 85.C
41 *Primum mundi diem fuisse eum, qui posteà appellatus est Dominicus, multis & præclaris nobilitatus prærogatiuis.* 88

Opus secundi diei.

42 *Quid vocabulo Firmamẽti intelligendum sit, an cælũ ex aqua, vt Iosepho, Theodoreto, Bedæ, aliisque placuit, vel ex aere, vt Basilio visum est, compactum? an aliud quippiam.* 89.& sequent.
43 *Vtrum aquæ super cœlos positæ intelligendæ sint spiritualiter, an corporaliter, disputatio cum Origene* 98
44 *An super cœlos sydereos sint veræ ac naturales aquæ, vt multis Patribus placuit.* 98.& sequentibus.
45 *Vtrum sydera ad sui ardoris temperiem velad pastum, indigeant refrigeratione aliqua, vel pabulo.* 102.103
46 *An per aquas supercœlestes intelligi debeat cælum Christallinum.* 103.& seq.
47 *An per aquas cœlestes nõ alias intelligere oporteat quàm aquas imbrium, quæ in aere generantur.* 105

De opere tertij diei.

48 *Quomodo tota aqua prius operiens vniuersam terram, tertio die in vnũ locum & partem terræ redigi potuerit.* 110.
49 *Vtrum distinctio montium & vallium in terra fuerit ante diluuium.* 112
50 *Vtrum mare sit altius terra.* 113
51 *Vtrum aqua faciat globum distinctum à globo terræ, disputatio contra Paulum Burgensem.* 116
52 *Vtrum mare Rubrum altius sit terra Aegypti.* 114
53 *Vtrum mare Caspium continuetur cum Oceano septentrionali.* 119
54 *Vtrum prius detecta sit aquis terra Septentrionalis tanquam altior, posterius autem terra Australis quasi humilior & depressior.* 120
55 *Vtrum tertio die actu productæ sint plantæ, an tantum causaliter & potentialiter, vt placet Augustino.* 122
56 *Vtrum ad primam generationem plantarum terra passiue tãtum cõcurrerit, an etiã efficiẽter.* 123
57 *Vtrum in exordio Mundi rosa sine spinis generata sit, vt significat Basilius.* 124
58 *Cur à Deo multa creata sunt homini nõ modo inutilia, sed etiã perniciosa.* ibid.& seq.
59 *Cur Moses non exposuerit generationem metallorum.* 125

60 Cur Deus nō similiter benedixerit plantis, vt benedixit animalibus. 126

Quo tempore anni Mundus sit à Deo conditus.

61 DIscutitur opinio Gerardi Mercatoris existimantis Mundum esse creatum mense Iulio. 127

62 An Mundus conditus fuerit Verno tempore. 127. & sequentib.

63 An sit conditus Mundus tempore Autumni. 130. & sequentib.

De opere quarti diei.

64 AN verè quarto die primum creata sint astra, & quo modo facta sint in Cœlo. 137

65 Cur astra creare voluerit Deus post plantas. 138

66 Cur creata sint ante generationem animalium. 138

67 Quoto die Martij creatus sit Sol. 140

68 An Luna creata sit in nouilunio, an in plenilunio. ibidem

69 Quanta sit magnitudo Solis. 141

70 Vtrum à sole omnia sydera lucem mutuentur. ibidem

71 Cur Luna appelletur luminare magnum, cum sit, vno excepto Mercurio, syderum omnium minima. 142. & sequenti.

72 Cur Moses reliquorum quinque planetarum nullam fecit mentionem. 143

De opere quinti diei.

73 VTrū pisces memoria careant, vt significat Basilius. 144

74 Vtrum sit generatio aquatilium numerosior & multiformior, quàm terrestrium. 146

75 Cur pisces nominentur reptilia. ibidem

76 Quod genus piscium sit quod hic appellatur Cete. ibidem

77 De enormi magnitudine piscium. 147

78 Quid significet, Deum benedixisse piscibus. 148

79 An pisces creati sint ex aqua tantum passiue, an etiā actiuè. ibid.

80 Disputatio, vtrum aues in exordio mundi à Deo creatæ fuerint ex aqua similiter vt pisces. 149

81 De multiplici similitudine & cognatione naturæ, quæ est inter pisces & aues. 151

82 Vtrum aues vocem & sermonem humanū exprimentes, ob id dignitate naturæ præstare cunctis animalibus terrestribus censeri debeant. 152

De opere sexti diei.

83 CVr Deus non benedixit terrestribus animalibus, sicut aquatilibus. 154

84 Quid senserint Philosopi de primæ generationis animalium. 185

85 Vtrū in prima generatione animalium facta sint animalia quæ oriuntur ex putri materia. ibid.

86 Quomodo mundus verè dicatur Vniuersum & perfectus. 156

87 Disputatio, vtrum animalium generatio ex coniunctione & commixtione animalium diuersæ speciei sit præter naturam, nec ea fuerit in exordio Mundi vt vult Rupertus. ibid. & seq.

88 Cur eodem die creata sint animalia terrestria atque homo. 158. & seq.

89 An in elemento Ignis generetur, & viuat aliquod genus animalium. 158

90 De præstantia rerum prout efficiunt Vniuersum. 159

91 De quinque modis quibus intelligi potest, omnia esse in Mundo. 165

92 Præstātia gubernationis qua Deus regit Mundum. quibus ex rebus liquido cognoscatur. 166

93 De triplici genere malorum quæ sunt in Mundo, & ad perfectionem eius faciunt. 168

94 De duplici fine, propter quem Mundus creatus est. 169

95 De tribus quæ considerandæ sunt in structura Mundi. 170

96 An Mundus melior quàm est, effici potuerit. 171

97 Hominem esse maximam partem perfectionis Vniuersi. 172

98 Quid significet in Scriptura, Deū quiescere. 174

99 Quomodo Deus die 7. quieuerit ab operando, cum semper in Mundo operetur. 174

100 De dignitate diei septimi. 177. & 180

101 An obseruatio diei septimi, ab exordio Mundi fuerit præcepta homini. 178

102 Quis fuerit ille fons, qui, vt narrat Moses, in exordio Mundi ascendens è terra eam irrigabat vniuersam. 181

103 Vtrum Mundus totus simul in instanti creatus sit, an successiuè per sex dierum interualla. 184

104 Cur Deus non simul totum Mundum creauerit, & cur non pluribus aut paucioribus diebus quā sex. 191

105 An Mundus, sicut creatus est sex diebus, ita duraturus tantùm sit sex annorum millibus, vt multi existimarunt. ibid.

106 Cur Moses creationem Angelorum non exposuerit. 194

107 Vtrum Angeli creati sint multo ante mundum corporeum. 196

108 An Angelos esse creatos simul cum mundo corporeo, non modo sit verum, sed etiam tanquam certum fidei Catholicæ dogma sit habendum. 197. & sequenti.

Universidad de Deusto Biblioteca

IN SECVNDO LIbro quæst de Cælis & Astris, & de Diuinatione astrologica.

1 VR sacri Scriptores de Cælis & astris pauca prodiderint. 200

2 Quid senserint Philosophi & Theologi Gentilium de natura Cælorum. 202.& 203.

3 An secundum sacram Scripturam Cælum sit corruptibile. ibidem.

4 An cælum sit corrumpendum secũdum doctrinam Patrũ & Theologorum. 203.& 204

5 An peritura sint omnia elementa in consummatione sæculi. 205

6 An hic Mundus sit omnino & secũdũ subst̃atiã corrũpendus. 207

7 Vtrum Cælum intrinsecè sit corruptibile, an incorruptibile. 208

8 Quomodo Cæli & Mundus post diem Iudicij sint immutanda & renouanda. 209

9 An post diem Iudicij erunt in mundo corpora mista, vt plantæ & animalia. 210

10 An post diem Iudicij, Mundus carens corporibus mistis erit perfectus, & appellari poterit Vniuersum. ibidem.

11 An secundum sacram Scripturam Cælum sit rotundum. 212

12 Quot sint Cæli secundum diuinam Scripturam. 214

13 Vtrum Cæli secundum Philosophiam & sacram Scripturam moueantur à se ipsis, an ab Angelis. 216.& sequenti.

14 An post diem Iudicij cessaturus sit Cæli motus. 218.& 219

15 An cælum habeat intrinsecam & naturalem propensionem ad motum circularem, ita vt sine eo futurum sit imperfectum. 220

16 An proprij motus omnium Cælorum absoluendi sint ante diem Iudicij. 221

17 Vtrum Cæli & astra sint animata secundum Philosophos. 221.& 222

18 Vtrum Cæli sint animati secundum Patres & Theologos. 222

19 Vtrum secundum doctrinam Theologicam & philosophicam censendum sit Cælos esse animatos. 224

20 An si Cæli essent animati, deberent coli ab hominibus. 225

21 An secundum Aristotelem Cæli sint verè animati. 227

22 An Stellæ octaui Cæli sint innumerabiles, & vtrum de hoc discordent Mathematici à sacra Scriptura, & à Patribus. 228. 229

23 Vtrum secundum Hieronymum Sol sit animatus. 222.& 224

24 Vtrum secundum sacram Scripturam astra sint immobilia, an vero per Cælum moueantur sicut pisces per aquam, & aues per aerem. 230

25 Vtrum opinio eorum qui faciunt Cælum immotum, & astra moueri per ipsum, debeat probari, aut etiam possit defendi. 232

26 Vtrum astra sint naturæ igneæ, & verè calida secundum Sacras litteras & Patres ac Philosophos. 233

27 Vtrum astra indigeant refrigeratione aut pabulo aliquo, vt multi dixerunt. 234.& 235

28 Quo modo Sol calefaciat, cum ipse non sit propriè calidus, & an calefaciat per motum, aut tantùm per reflexionem radiorum. 236

In Disputatione de Diuinatione astrologica.

29 QVid sit illud quod dixit Deus de luminaribus cæli, Et sint in signa, &c. 237

30 Diuinationem astrologicam damnari in diuina Scriptura, & ab Ecclesia, & rationibus Theologicis. 239.240

31 De vanitate oraculorum Apollinis. 164

32 Quibus ex causis accidat, vt dæmon præ dicẽdo futura, sæpe fallatur. 240.d.241

33 Non posse veritatem & firmitatem religionis Christianæ constare, & cohærere cum veritate Astrologiæ iudiciariæ. 241

34 Quot modis astrorum obseruatio sit obnoxia peccato. 243

35 Quam seuere olim in Ecclesia tractabantur isti Astrologi iudiciarij. 239.& 243

36 De falsis & impijs Astrologorum dictis & sententiis. 245

37 Astrologos iudiciarios esse rerum cælestium imperitos. 246

38 Disputatio contra antiquitatẽ obseruationum istorum Astrologorum. 247

39 De noua stella quæ superioribus annis visa est. 249

40 Quàm sit difficile aspectum syderum in ortu cuiusque hominis exactè annotare. 249.& 25

41 Probatur octo rationibus non posse Astrologos ex arte & scientia sua prænosse ac prædicere futura contingentia. 251

42 Præter causas cælestes, necessariam esse notitiam causarum particularium ad prænoscendos earum effectus. ibid. & seq.

43 De simili ortu, & dissimilibus euentis Geminorum. 252

44 Pulcherrima disputatio Bardesanis aduersus Astrologos. 254

45 Vtrũ sit facilius diuinare quid facturus sit vir bonus, an vir improbus. 257

46 Quàm sit vana & futilis prædictio Astrologorum de aliquo, quod sit futurus summus Pontifex. 258

47 Nullam posse esse scientiam vel artem istius Astrologiæ. 259

48 Vanitas & falsitas multarũ prædictio

dictionum astrologicarum. 260
49 Errores astrologorum in Chronologia. 260.& 261
50 Astrologiam iudiciariã omni tempore à prudentibus & sapientibus viris esse contemptam & damnatam. 262.& 263
51 Cui generi hominum arrideãt prædictiones astrologicæ, quas S. Ambrosius comparat telis aranearum. 265
52 Disputatur cõtra tria fundamenta astrologiæ iudiciariæ. 265
53 Disputatio de influentijs vtrum sint admittendæ. 266
54 Vtrum sit plus momenti in conceptu, an in ortu hominis ad diuinandum. 268
55 Vtrum astra natalitia cuiusque hominis, possint esse certæ causæ omnium quæ ei homini euentura sunt. 267.D.268
56 De vanitate Astrologorum, diuinationem suam extendentium etiam ad ciuitates, non solum ad homines. 269
57 Cur Astrologi non vt de hominibus, sic etiam de stirpibus & alijs animantibus ex obseruatione astrorum vaticinentur. ibidem.
58 De antiquitate istius astrologiæ apud Aegyptios & Chaldæos. 270
59 Vtrum astra, si non sunt causæ, saltem sint certa signa omnium futurorum.
60 Vtrum secundum Augustinum astra sint signa omnium rerum humarum. 272
61 De natura & varietate signorũ. ibid.D.& seq.
62 An Cometæ signa sint humanarum rerum. 274
63 An qui astra faciunt signa rerum futurarum, simul etiam necessario inducant & astruat Fatum. ibidem
64 De antiquo more scribendi apud Hebræos. 175
65 De quattuor causis propter quas euenit vt nonnunquam Astrologi vera prædicant. 276
66 Instinctu dæmonum agi nonnunquam homines ad diuinandum. ibid. D.277
67 Quot modis dæmon futura, præmonstrare soleat. 277
68 Quot modis & quã grauiter peccet, qui dæmonum, vel istorum Astrologorum opera vtuntur ad diuinandum. 278
69 Istiusmodi Astrologos ferè improbos & flagitiosos esse. ibid.
70 De vsu sortium apud antiquos ad diuinãdum futura. ibid.& 279
71 Permissu Dei, nimis cupidos sciendi futura, laqueis dæmonum irretiri, & varijs ac pernicioſis erroribus implicari. 279
72 Multos diuinare futura magis ex prudentia & vsu rerum humanarum, quàm ex arte astrologica. ibidem & 280.A
Nimiam

73 Nimiam credulitatem ac leuitatem consulentium Astrologos, interdum conducere vt eorum prædicta vera cadant. 280

IN TERTIO LIBRO Qui est de Paradiso.

1 QVAM sit perplexa, & difficilis explicatu doctrina Mosis de Paradiso. 281.
2 De vocabulo Paradisi, & de duplici eius significatione in Sacris literis. 283.&284
3 De vocabulo Heden, an sit propriũ nomen loci, & cuius. 285
4 An Paradisus consitus fuerit ad Orientem. 287
5 De Antiqua consuetudine orandi, versa ad Orientem facie. 288
6 Quæ regio nominetur in Sacris Orientalis. ibidem
7 An ille Paradisus fuerit locus aliquis corporalis & terrestris. 289
8 An Paradisus fuerit appellatus vniuersus terrarum orbis in exordio Mundi. 291.D
9 Qualis fuerit Paradisus ille terrestris secundũ Basilium, Ephræm, Isidorum, Damascenum, Rupertum. 292.D
10 An ille Paradisus fuerit vltra Oceanum. 295.A
11 An Paradisus tantæ fuerit celsitudinis, vt pertingeret vsque ad orbem Lunæ, vel vsque ad supremam regionem aëris. 296.
12 De altitudine Olympi, Atho, & Atlantis montium. ibidem.D
13 An diluuij aquæ attigerint Paradisum. 297.C
14 An Paradisus fuerit sub æquinoctiali. 298.A
15 De magnitudine & amplitudine Paradisi. 299
16 An in statu innocentiæ habitauissent homines extra Paradisum ibidem.C.
17 An frustra sit conditus Paradisus, cum pæne nulli vsui fuerit homini. 300.B.C
18 Cur nullo tẽpore fuerit adhuc inuentus locus Paradisi. 301
19 An Paradisus ille, etiam nunc existat. 302.
20 An Henoch & Elias sint in illo paradiso. 304.& 305
21 De incredibili amœnitate illius paradisi 308.309
22 An intra paradisum fuerint arbores infrugiferæ. 309.C.D
23 An fuerint in ipso animalia. 310.B

De arbore vitæ.

24 CVR Hebraicè appelletur lignum vitarum. 311.D
25 Quomodo fuerit in medio paradisi. 312.C.D
26 An arbor vitæ, fuerit arbor naturalis & terrestris. 313

27 An arbor vitæ fuerit eiusdem speciei, & similis alicui nostrarum arborum. 315.& 316
28 An fuerit vna tantùm in Paradiso, an multæ. 316.A
29 Cur appellata sit arbor vitæ. 316. B.C
30 An illa arbor vim haberet faciendi hominem immortalẽ, an tantùm prorogandi vitam in longissimum tempus. 318
31 De causis dissolutionis & interitus animantium. 319
32 Quomodo Deus in statu innocentiæ seruasset hominem à morte. 319
33 Quandiu in statu innocentiæ vixissent homines in terris. 321.A
34 An illa virtus arboris vitæ esset naturalis, an supernaturalis. 321. B.C
35 De tribus generibus arborum quæ erant in Paradiso, ex D. Bonauentura. 322.B.C
36 An sapientes Gentilium notitiam aliquam habuerint illius arboris vitæ. 324.B.C
37 Num argumentatio Aristotelis in tertio Metaphisicorũ contra nectar & ambrosiam Deorum, valeat pariter contra arborem vitæ. 325.B.C
38 Virum Adam, dum fuit in Paradiso, comederit fructum arboris vitæ. 325.B

De arbore scientiæ boni & mali.

39 AN fuerit arbor corporea, & an vna tantùm numero fuerit. 325.& 326
40 An arbor illa, fuerit ficus, vt visum est multis. 326.D.& 327.A.B
41 An fuerit arbor mali. 327.C
42 An dicta sit arbor scientiæ boni & mali ab effectu scientiæ & prudentiæ quem præstabat edenti. 327.& 328
43 An ita sit appellata ab euentu, vt communi doctorum scientia fertur. 328.& 329
44 An id nomen acceperit ex mendacio & fallacia serpentis. 330

De fluminibus Paradisi.

45 QVis fuerit ille fluuius irrigãs Paradisum, & quomodo eum irrigabat. 331
46 Vbi fluuius ille diuidebatur in quattuor alios fluuios. 332.C
47 An omnes aquæ ex illo fluuio Paradisi dulcedinem accipiant, per quam sint potabiles homini, vt tradidit Rupertus. 332.333
48 An fluuius ille appellatus Phison, sit Ganges. 333.334.335
49 De origine & de cursu Gãgis. 334.A
50 Quis fuerit flauius ille Phison. 336
51 Quæ sit terra Heuilath. 336.D
52 Quæ regio sit Ophir. 337.& 338
53 De Bdellio, Onychino, Carbunculo, Prasino: de Bedolach & Soham. 339.& 340
54 An fluuius Gehon, sit Nilus, vt plerisque persuasum est. 339.340
55 De duplici Aethiopia, Orientali, & Occidentali. 340.B.C
56 An Gehon allueret Iudæã, vt nonnullis placuit. 341.B
57 De appellatione, origine, cursu, & exitu Tigris & Euphratis. 342.& 343
58 An idem sit fons & origo vtriusque fluminis. 343.344.& 345

In Libro Qvarto Qui est de creatione primorum hominum.

1 DE decem eximijs prærogatiuis primi hominis. 347
2 Quæ fuerint pulcherrima primi hominis vestimenta, quibus à Deo secundum Bernardum exornatus est. 350
3 Cur Deus quasi consultabũdus inducitur in creatione primi hominis. 355.A
4 Disputatio aduersus Iudæos, quod in illis verbis, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, indicatum fuerit mysteriũ sanctæ Trinitatis. 356.c
5 Quod illud, Faciamus hominem, nõ possit intelligi de Deo loquente cum Angelis. 358.B
6 Quibus locis Scripturæ Deus de seipso loquẽs, vtatur numero plurali. 360.A
7 De Ethymologia vocabuli hominis secundum Hebræam, Græcam, & Latinam linguam. 360.B
8 An cum dicitur, Faciamus hominẽ, vocabulo hominis intelligenda sit idea hominis, vt placuit Philoni, an tantùm homo interior, vt Basilio & Ambrosio visum est. 362.& seq.
9 An cum dicitur, Ad imaginem & similitudinem nostram. significetur aliud vocabulo imaginis quàm similitudinis. 364
10 An imago pertineat ad dona naturalia hominis, similitudo autem ad supernaturalia. 365
11 An per imaginem significentur omnes homines: per similitudinem autem prædestinati tantùm designentur, vt putat Rupertus. 366.& sequent.
12 An illud, Ad imaginem nostram, denotet Filium Dei, vel vt est æternum Dei Verbum, vel vt aliquando assumpturus erat naturam humanam. 369.370
13 An Deus induens speciem & similitudinem hominis, ea verba pronunciauerit, hominémque creauerit, vt existimauit Eugubinus & Oleaster. 371.C.372.A

Disputatio prima de imagine Dei ad quam creatus est homo, continens octo quæstiones.

14 IN qua potissimum re consistat ratio imaginis. 373
15 Cur tantopere Epiphanius & Theodoretus laborauerint in exponenda ratione imaginis. 374. B.C
16 Quibus in rebus constituant rationem

nem imaginis Basilius, Nyssenus Chrysostomus, Augustinus, Damascenus, Beda, Origenes, Faustinus, & Magister sententiarum. ibidem. & 375

17 Rationem imaginis duplicem esse, alterã principalem, alterã minus principalem: & illam esse in eo, quod est habere naturã intelligentem: cuius naturæ sex indiuiduæ sũt proprietates. 377. B. C

18 Vtrum imago Dei perfectior sit in Mundo, quàm in homine. 378

19 Vtrum Angelus perfectius sit factus ad imaginem Dei, quàm homo. 379

20 An mulier sit facta ad imaginem Dei. 380. A. B

21 An imago Dei sit tãtùm in animo hominis, an etiam in corpore. 381. B. C

22 An sit aliquod discrimen cõstituendũ inter esse imaginem Dei, & ad imaginẽ Dei. 383. C. 384. A. B

23 An imago Dei propter peccatũ deleta fuerit in homine. 385

24 An in rebus carentibus ratione sit etiam imago Dei, quod sit discrimen inter imaginem & vestigium. 386

25 Digressio moralis, qua exponuntur septem causæ, cur Deus hominem ad imaginem sui facere voluerit. 387. & 388

Disputatio secũda, de imperio quod Deus homini dedit in animalia, continens quæstiones nouem.

26 CVr primo loco à Mose memorentur pisces subiecti hominis imperio. 390. D. 39-

27 An Cetos & Balænas subiecerit Deus imperio hominis contra Theodoretum id negantem disputatur. 391. B. C

28 An consentaneum fuerit, animalia subiici hominis imperio. 392. C. & 393. A. B

29 Ius dominij in animalia remansisse homini etiã post peccatũ. 393. C

30 Quomodo animalia ferocia & sæua, ante peccatum erant subiecta & obedientia homini. 394. B. C. 395. A. B

31 Quemadmodum post peccatum diminutum sit hominis imperium in animalia. 396. B

32 An in statu innocentiæ, hominũ alij alijs imperassent. 397. A. B

33 De imperio viri in mulierem in statu innocentiæ. 398

34 Pulchra digressio moralis de hominis principatu & imperio in animalia. 399. & C. 400

Disputatio tertia de formatione humani corporis ex limo terræ, continens quæstiones duodecim.

35 CVr ruinam Angelorum reparare voluerit Deus per homines ex puluere terræ creatos. 403. C. 404

36 An hominis origo è terra etiam sapientibus Gentilium nota fuerit. 404. B. C

Quo

37 Quomodo intelligendum sit, hominem esse formatum ex terra, & an in ea formatione aliquid de natura cælesti admistum fuerit. 404. C. 405. A. B.

38 An corpus humanum sit respondens & conueniens dignitati animæ rationalis. 406

39 Cur factum sit corpus humanum 407. C. 408

40 An homo præstantia sensuum interiorum & exteriorum vincat omnia animalia. 408. B. C

41 De excellentia temperamenti corporis humani. 408. B. C

42 Quod non possit iustè quispiam conqueri propter nuditatem & infirmitatem corporis, pulcherrima sententia Senecæ, & Lactantij. 410. & 411.

43 Num Angeli concurrerint ad procreationem hominis. 412

44 An Creatus sit Adam perfectus secundum ætatem, & secundum molem corporis. 413. b

45 An Adam fuerit maximus gigas, vt censuit Ioãnes Lucidus. 415. a

46 An prius tempore corpus hominis formatum fuerit, quàm ei sit infusa anima. 416. C. 417

Disputatio quarta de creatione animæ rationalis, & infusione eius in corpus, continens quæstiones decem.

47 CVR creatio animæ rationalis insinuetur vocabulo insufflationis, & cur dicatur Deus insuflasse eam in faciem hominis. 418. & 419

48 Cur anima dicatur spiraculum vitæ, siue vt Hebraicè est, spiraculum vitarum. 420

49 Quomodo probet ex hoc loco Caietanus, vnam dumtaxat esse in homine animam. 421. b

50 An anima Adami creata fuerit ante corpus eius. 422

51 Cur sicut anima rationalis existit post corpus, non etiam similiter existat ante corpus. 425

52 An ex hoc loco Mosis demonstrari queat immortalitas animi nostri. 426. B. C

53 Quæ ratio omnium validissima sit visa Platonicis ad probandam animi nostri immortalitatem. 427. B. C

54 Vtrum anima rationalis sit natura sua immortalis, an tãtũ Dei voluntate & gratia. 428

55 An ex doctrina Mosis colligi possit, animã rationalẽ esse formã essentialem hominis, & vnã in vnoquoque homine. 429. B, C

56 An præter animam rationalem sint in homine ponendæ duæ aliæ animæ, videlicet sensitiua & vegetatiua, & an hoc repugnet sacræ Scripturæ, aut doctrinæ Patrum. 430

57 Cur Adamus non sit creatus intra Paradisum, sed extra. 432

58 An

58 An Eua creata sit in Paradiso, & cur. 433
59 An operatio hominis in Paradiso fuisset laboriosa, aut superuacanea. 435. A. B
60 De voluptate, vtilitate, & antiquitate agriculturæ. 436. A
61 Quo modo erat Paradisus custodiendus Adamo. 437

Disputatio quinta de Præcepto nõ edendi ex arbore scientiæ boni & mali quod datum est Adamo, cõtinẽs quæstiones nouem.

62 AN datum sit Adamo præceptum comedendi ex alijs arboribus, vt significat S. Thomas. 438. B. C. 439
63 Vtrum in statu innocentiæ homines esurirent & sitirẽt. 440. B. C
64 An illud præceptum non comedendi ex arbore scientiæ boni & mali, datum sit soli Adamo, an etiam Euæ. 441
65 Cur Deus legem illam non edendi ex illa arbore imposuerit Adamo. 443 C. 444. & seq.
66 An sola lex naturalis satis fuisset ad explorandam obedientiam Adami, & de magno bono virtutis obedientiæ. 446
67 An illud præceptum datum Adamo fuerit difficile, an facile obseruatu, & vnde noscatur facilitas aut difficultas alicuius legis. 447. & 448
68 Cur Deus illud præceptum iniunxerit Adamo, quod sciebat ipsum non esse obseruaturum. 450
69 An sit eadem ratio Dei atq. hominum in prohibendis & impediendis malis futuris. 451
70 An Deus aliquod præmium promiserit Adamo, si non comederet ex illa arbore. 452. C

Disputatio sexta de pœna mortis, quam Deus Adamo edenti fructũ vetitũ comminatus est, continens quæstiones quinque.

71 QVomodo intelligendum sit, Adamũ moriturum fuisse eodem die quo comederet ex arbore vetita, cum post esum eius amplius nongentos annos vixerit 453. C. 454
72 An mors, quam Deus minatus est Adamo, fuerit mors tantùm animæ, an corporis, an vtriusque. 456
73 An mors sit naturalis homini, an contra naturam, & si est naturalis, quomodo sit pœna peccati. 458. B. C
74 Cur nõ sit minatus alia mala præter mortem. 459. B. C
75 Cur non sit comminatus pœnas Inferni. 460
76 Disputatio super illis verbis, Nõ est bonum

bonum hominem esse solum, vtrum his verbis demonstretur, abstinere à coniugio non esse bonum. 461. C. 462. A
77 Quod adiutorium mulier præstet viro. 463. C. 464
78 An fœmina sit per se, an per accidens generata. 466
79 An Eua formata sit sexto die, an septimo, & an intra Paradisum vel extra. 466. C. 467
80 An sopor quo Adam fuit correptus, somnus, an ecstasis fuerit. 468. C
81 Cur voluit Deus ex Adamo dormiente formari Euã. 469. B. 470
82 Quomodo potuerit Adamo sine eius dolore detrahi costa. 470. B
83 Cur sicut Adam ex terra, non itidem Eua formata sit ex terra, sed ex viro. 471. B
84 An quia Eua formata est ex Adamo, propterea coniugium vtriusque naturaliter esset indecens atque illicitum. 473.
85 Cur Eua sit facta ex latere & costa Adami. 474. C. 475
86 An ex illa costa per rarefactionem eius, an per additionem alterius materiæ sit formatum corpus Euæ. 475. C. 476
87 An costa illa detracta Adamo ad formationem Euæ, fuerit Adamo superuacanea, an de necessarijs costis integritati eius. 477
88 Euam nõ ex nuda costa, sed etiam ex carne Adami esse formatam. 479
89 Cur Eua dicatur ædificata ex Adamo. 480
90 Cur Moses non memoret creationem animæ mulieris. 481
91 Quid significet, Euam vt creata est, esse adductã ad Adamũ. 482
92 Cur vnam tantùm mulierẽ Deus primo creauerit. 483
93 Disputatio aduersus Caietanum, quod narratio Mosis de procreatione Euæ, non sit figurata seu parabolica, sed plane historica. 484. & sequentib.
94 Denominationem mulieris ex viro, propriè in sola Hebræa lingua cerni. 489
95 De indissolubili vinculo vxoris & mariti. 489
96 Quas ob causas maritus & vxor dicantur vna caro. 491
97 Disputatio de propagatione humani generis futura in statu innocentiæ, an scilicet facienda esset per generationem carnalem. 493. & sequentib.
98 An in statu innocentiæ fuisset par numerus marium, ac fœminarum. 497
99 Cum fœmina generetur ob defectum virtutis virilis, quomodo in statu innocentiæ potuissent generari fœminæ. 497
100 Quantum valeat ad variãdam generationem, vel diuersitas venti, vel vehemens imaginatio tempore commixtionis vel conceptus. 499
101 An tunc integritas fœminei genitalis

talis concipiendo ex viro fuisset violata. 500
102 Quæ res concurrant ad constituendam perfectam rationem virginitatis. 507
103 Disputatio super illis verbis, Crescite & multiplicamini, aduersus hæreticos nostri temporis, An his verbis præceptum sit omnibus hominibus vti coniugio, & vacare generationi prolis. 504. & seq.
104 An illis verbis contineatur præceptum aliquod ineundi coniugij, necne. 505
105 Creatas esse arbores in exordio mundi cum fructibus iam maturis. 506.C
106 Quanta futura esset in statu innocentiæ frugalitas hominum in victu. 507
107 An ante peccatum nulla fuerit planta infructifera, aut inutilis homini ad cibum, vt putauit Beda, saltè in Paradiso vbierat habitaturus homo. 507. & 508
108 An in statu innocentiæ fuisset in vsu hominibus carneus esus. 508.C.509
109 Cur sicut cibum, non etiam potum assignauit Deus primis hominibus. 510.A
110 An in statu innocentiæ coluissent homines & exercuissent artes liberales. 509.C
111 Prædicatio diuinæ prouidentiæ erga animalia, præsertim erga coruos. 510. B.C
112 Vtrum animalia quæ nunc sunt carniuora, in exordio mundi & vsque ad diluuium vescerentur carnibus. 511.C.512
113 De multiplici vesti vestium, & vnde accidat vt nonnullis nuditas corporis non sit pudēda. 515.B.C
114 Platonem similia Mosi de nuditate hominū, & frugalitate eorum regnāte Saturno, prodidisse. 516.b.c

IN LIBRO QVINTO

Qui est de statu innocentiæ.

1 QVibus ex rebus existimari possit, quanta fuerit excellētia status innocentiæ. 517
2 Egregiæ Augustini, Gregorij, & Damasceni de felicitute illius status, sententiæ. 519. & 520
Excellentia illius status septem rebus maximè continebatur. 521

De prima excellentia status innocentiæ, hoc est, de scientia Adami.

3 ANcōstet ex diuina Scriptura, Adamum esse creatū scientia præditum. 522
4 An reuera omnia animalia adducta fuerint ad Adamum, an tantùm id factum sit per visionem quamdam intellectualem, vt putat Caietanus. 523. & 524
5 Cur adducta sint animalia ad Adamum. 524.C.525.A
6 De impositione nominum, quæ Adamus imposuit animalibus. 525
7 De lingua Hebræa, quam Adamus accepit à Deo. 526.B.C
8 Quo tempore Adam imposuit nomina Animalibus. 527.C
9 An statim vt creatus est Adam, habuerit scientiā rerū omniū. 528.B

10 An scientia Adami rerum naturalium specie differret à scientia, quam nos habemus. 530.A
11 Quanta fuerit scientia Adami, & an scientiam rerum cœlestiū & elementorum habuerit, disputatur contra Caietanum. 530.C.531
12 Quarum rerum sciētiam Adamus non habuerit à Domino infusā. 532.B
13 An Adam profecisset in scientia, & quomodo. 532.C
14 An Adam sapientior fuerit cunctis mortalibus. 533.C.534
15 De varijs causis propter quas amittitur scientia, & an illæ accidissent in statu innocentiæ. 534.B
16 Mira de obliuione omnium scientiarum, quæ accidit Alberto Magno. 535.B
17 Vtrum Adam sapientior fuerit Salomone 535. & 556

Disputatio de cognitione rerum supernaturalium.

18 VTrū Adā creatus fuerit cum fidererū supernaturaliū. 537
19 Vtrum Adā cognitū habuerit vltimū finē supernaturalē, & media simpliciter necessaria ad assequē dum illum finem. 537
20 Vtrū cognouerit ruinā Angelorū. 537
21 Vtrū distinctè & explicatè cognouerit mysterium sanctissimæ Trinitatis. 538
22 Vtrum cognouerit futurā Filij Dei incarnationem. ibidem
23 Vtrum Adam cognosceret Deū cognitione aliqua sublimiori, quā sit cognitio per fidem. 539
24 Vtrum cognouerit Deum in ænigmate. ibidem
25 De quadruplici genere cognoscendi Deum. 541
26 Dupliciter cognitionem rerum diuinarum, quam habuit Adam, præstantiorem fuisse, quàm cæterorum hominum. 542
27 De excellentia contemplationis Dei & rerum diuinarum, quam habuit Adam in statu innocentiæ. ibidem
28 Vtrum si mansisset status innocentiæ, posteri Adami habuissent innatam scientiam rerum naturalium. 543.544
29 De decem causis ob quas homines in statu innocētiæ multo quàm nos & faciliùs & perfectiùs doctrinas omnes sibi cōparassent. 544. & seq.

Disputatio de secunda excellentia status innocētiæ. i. de gratia gratū faciente.

30 VTrum Adam fuerit in gratia ante lapsum. 545.C.& 546
31 Vtrum fuerit creatus cū gratia gratum faciente. 546.& 547
32 Vtrum Adam nō solum creatus fuerit cum habitu gratiæ, sed etiam cum eius affectu & vsu. 551
33 Vtrum stante innocentiæ statu potuisset homo facere peccatum aliquod veniale. 551.C.& 552.

34 Vnde habuerit Adam, vt in statu innocentiæ nullum posset facere peccatum veniale. 554.C
35 Vtrum in statu innocentiæ omnes generati fuissent cum gratia Dei. 554
36 Vtrum si Adam non peccasset, posteri eius generati fuissent in gratia confirmati. 557.& seq.
37 De quadruplici effectu iustitiæ originalis. 559
38 Vtrum in statu innocentiæ fuisset datum hominibus plus gratiæ, quã detur eis in statu legis Euangelicæ. 561
39 Vtrum si Adam non pecasset, nec Filius Dei fuisset incarnatus: tunc plus gratiæ datum esset hominibus, quàm detur nunc in statu legis Euangelicæ. ibidem. C
40 Vtrum in statu innocentiæ si Christus fuisset etiam incarnatus, sed immortalis & impassibilis, plus fuisset gratiæ datum hominibus, quàm detur nunc propter passionem & mortem Christi. 564
41 Vtrum gratia gratis data maior fuisset in statu innocentiæ, quàm sit nunc in statu legis Euangelicæ. 565
42 Vtrum in statu innocentiæ, qui minimam habuisset gratiam, longe tamen maiorẽ habuisset, quã plurimi nunc habeant in statu legis Euangelicæ. 565
43 Vtrum in statu innocentiæ plus gratiæ habuissent infantes, quàm nunc accipiant regenerati per Baptismum Christi. ibidem.

Disputatio de tertia excellentia status innocẽtiæ, id est, de iustitia originali.

44 De sex naturæ humanæ statibus, eorúmque inter se differentia. 567
45 De quinque admirandis affectibus iustitiæ originalis. 568
46 Vtrum iustitia originalis fuerit rectitudo quædam naturalis humanæ voluntatis, vt voluit Henricus. 569
47 Quid fuerit iustitia originalis & an fuerit vnus aliquis habitus. 570 B.C
48 Vtrum iustitia originalis poneret in voluntate habitum caritatis naturalis erga Deum, vt finem vltimumn aturalem. 572
49 Vtrum iustitia originalis sufficeret ad perficiendum appetitum sensitiuum sine propriis eius habitibus moralibus, vel infusis. 572
50 Vtrum iustitia originalis non solũ subiiceret appetitum rationi, sed etiam perficeret ne vnquam ille præter iudicium & voluntatem rationis commoueretur. 572
51 Vnde accidebat, vt omnes affectus & motus appetitus sẽsitiui, omnino essent in potestate rationis. 573
52 Vtrũ homo in statu innocẽtiæ oĩo caruisse passionib. appe. sẽsitiui. 574
53 De speciali assistentia Dei in statu innocentiæ, quæ sex bona præstabat homini. 575

54 Cur dicta sit originalis, & an ea quoque fuerit in Angelis. ibi.
55 Vtrum iustitia originalis fuerit donum Dei naturale, an supernaturale. 576.A
56 In qua parte seu potentia animæ tanquam in subiecto fuerit iustitia originalis: & vtrum fuerit in essentia animæ, vt vult S. Thomas. 576.C.D.577
57 Vtrum fuerit in voluntate, vt placet Bonauenturæ & Scoto. 577
58 Vtrum fuerit in appetitu sensitiuo, vt visum est Durando. ibid.
59 Vtrum iustitia originalis, res diuersa fuerit à gratia gratum faciente, & an fuerit ab ea inseparabilis. 578.& seq.
60 Vtrum Eua, statim vt comedit fructum vetitum, perdiderit iustitiam originalem. 580
61 Vtrum si post peccatum Euæ non peccasset Adam, posteri eorum nati fuissent cum iustitia originali. 582
62 Vtrum ex sacris, litteris probari queat, hominem esse creatũ cum iustitia originali. 582

Disputatio de quarta excellentia status innocentiæ, id est, de corporis immortalitate.

63 Quot modis aliquid in Scriptura dicatur immortale. 506
64 Qualis fuerit immortalitas Adami ante peccatum. 587.B.C
65 Quibus ex rebus soleat homini accidere mors, & quemadmodum aduersus eas omnes res Deus primum hominem munierat. ibid.
66 Vtrum corpus Adami si non peccasset, fuisset immortale per aliquã virtutẽ in ipso inhærentẽ, vel naturalem, vel supernaturalẽ. 589
67 Vtrum Adam ante peccatum, verius diceretur immortalis, an mortalis. 592
68 Vtrum donum immortalitatis collatũ Adamo, pertineret ad naturalẽ integritatẽ & perfectionẽ naturæ humanæ. 593. & 594
69 An coniunctio corporis mortalis cũ anima immortali, sit præter naturam, & inordinata, & quasi monstrosa. 597
70 An rebellio carnis aduersus spiritum, sit secundũ naturam hominis, an præter naturã eius. 598

In Sexto Libro Qui de est tẽtatione serpẽtis & lapsu atque punitione primorum hominum.

Disputatio de serpente qui tentauit Euam.

1 AN serpens ille naturaliter habuerit facultatem loquẽdi, vt putarunt nonnulli. 603
2 An permissu Dei, ad tempus data fuerit illi serpenti facultas loquendi. 605
3 Vtrum ille fuerit verus serpens, an diab

diabolus sub imagine serpentis. 606
4 Vtrũ narratio Mosis de illo serpente sit historica, an tãtũ parabolica, vt existimauit Caietanus. ibid.
5 An simul ad tentandũ Euam & veras serpẽs, & diabolus intra serpentem conuenerint. 608. & 609
6 Cur serpẽtes potius quàm alia animalia, incãtationibus afficiantur & moueantur. 609
7 Mira de serpente Aesculapij, & de alio qui in delicijs fuit Tiberio Imperatori. 609.C
8 Quod dicitur, serpẽtem callidiorem fuisse bestijs terræ, an debeat intelligi de vero serpente, an de diabolo. 611
9 Vtrum serpens re vera calidissimus omnium animantium, & de duplici genere calliditatis quo excellit serpens. 613
10 Quomodo Eua nõ exhorruerit serpentis congressũ, & an ille serpẽs habuerit virgineã faciem. 614
11 Ex quo genere serpentum fuerit ille serpens, & vtrũ fuerit Basiliscus vt putauit Eugubinus. 615
12 Cur Eua nõ obstupuerit audiẽs sermocinantem secum serpentem. 616. 617
13 Vtrum serpens qui tentauit Euam, extra Paradisum fuerit an intra. 617
14 Vtrum Eua tunc non certo sciuerit vtrum serpens posset naturaliter loqui nec ne 608
15 Cõsueuisse olim dæmones apud Gentiles per animalia & res inanimas humano modo loqui, multis exemplis demonstrat Cyrillus. 60ue
16 Vtrũ omnis ignorantia cõtraria fo0 rit perfectioni status innocentiæ. 610
17 Vtrũ maledictio qua Deus percussit serpentem, ad verũ serpentem, an ad diabolũ referenda sit. 611
18 De quattuor causis cur Deus maledixerit serpenti cum ipse nihil peccasset. 611.612
19 Cur Deus non maledixit expressè diabolo, qui illius fallaciæ & maleficij princeps auctor fuerat. 612
20 Vtrum maledictio illa sub nomine serpentis, omnino referenda sit ad solum diabolum, vt plerisque visum est. 613
21 Quid significet, diabolũ super pectus & super ventrem ambulare. 614
22 Quid sit, diabolum terrã comedere cũctis diebus vitæ suæ. ibid. C. D
23 Quod sit illud semen mulieris, & semen serpentis. 615. B. C
24 Quid sit serpentem insidiari calcaneo mulieris. Ibidem d.
25 Quid sit conterere caput serpentis, id est, diaboli. 616. C
26 Vtrum hinc cœptum fuerit Euãgelizari mundo aduentus Christi, & hinc cœperit Adam credere in Christum vt mundi redemptorem. ibid. D
27 Quemadmodum maledictio serpentis fuerit vero serpẽti in pœnam & supplicium. 618
28 Cur dæmon per serpentem potius, quàm per aliud quoduis animal hominem tentauerit. 620
29 Cur Moses nullam diaboli expressam fecerit mentionem. 622
30 Cur Eua dixerit, tactum arboris scientiæ boni & mali sibi fuisse interdictum à Deo, cum Deus esum tantũmodo vetuisset. 624
31 Cur Eua dubitanter dixerit, Ne forte moriamur, cum Deus absolutè dixisset, In quacumque die comederis, morieris. 625. 626
32 Tribus modis Euam peruertisse Dei verba, sicut etiam ab Hæreticis deprauatur Scriptura. 626
33 Quanto artificio dæmon tentauerit Euam, & tentare soleat homines, 627
34 Quomodo oratio serpentis fuerit ambigua & sophistica, & ipse princeps sit sophistarum. 629
35 Per quos gradus hominem diabolus ad summa flagitia deuoluat. 632
36 Quanta mala ex incuriosa oculorum custodia proueniãt. ibid. D
37 Egregia B. Gregorij sententia de custodia oculorum. 633

Disputatio de peccato Euæ.

38 Vam non peccasse ante cõgressum serpentis. 634
39 Primum peccatum Euæ fuisse superbiam. 635
40 Notabilis sententia B. Augustini, quod Superbis vtile sit in aliquod apertum peccatum cadere, vt inde sibi displicentes resipiscant. 636
41 Notantur octo peccata Euæ. 636. & 637
42 Quomodo Eua tam incredibilibus promissis serpentis credere potuerit. 637
43 Cur diabolus potius tentauerit Euam, quàm Adamum. ibid. D
44 An Eua narrauerit Adamo promissa serpentis. 638. C
45 Quibus rebus adductus est Adamus, vt acquiesceret petitioni Euæ. ibidem.
46 Vtrum Adam expetiuerit similitudinem & æqualitatem Dei. 640. A
47 Vtrum verè dici posit, Adamum fuisse deceptum, vel à serpente, vel ab Eua. 640. C. 641
48 Octo modis animum Adami fuisse vitiatum atque deprauatum. 644
49 Tres insignes sententiæ de peccato superbiæ, Augustini, Gregorij, & Bernardi. 644. & 645
50 Vtrum si Adam statim humiliter Deo confessus esset peccatum suũ, eiectus fuisset Paradiso. 648

Disputatio de grauitate peccati primorum hominum.

51 Quomodo peccatum primorum hominum, & fuerit, & nõ fuerit grauissimum omniũ. 649
52 Vtrius peccatum grauius fuerit, Adami, an Euæ. 651
53 Peccauerint ne primi homines peccato idololatriæ, aut auaritiæ. 651. & seq.
54 Vtrum peccatum Euæ leue fuerit, vt dicit Caietanus. 652

55 Quomodo intelligendum sit, primis illis hominibus post peccatum apertos esse oculos. 653
56 Cur in Paradiso nudi fuerint primi homines. 656
57 Cur post peccatum voluerint se tegere foliis ficulneis. 657
58 De cura tegendi pudenda apud omnes gentes. 659
59 Quæ fuerit illa vox Dei, quam primo audiuit Adam, & cur voluerit se abscondere à facie Dei. 664. & 665
60 Qua ratione Deus locutus sit cum Adam, Eua, & serpente, & luculenta disputatio de varijs modis quibus Deus vsus est, loquendo vel hominibus, vel Angelis. 666. & 667
61 Quam sit detestabilis excusatio peccati admissi, præclara Augustini & Gregorij sententia. 671
62 Notabilis sententia Ruperti de potentia mulieris aduersus serpentem. 676
63 Quomodo multiplicatio conceptus, quæ futura erat in statu innocentiæ, post peccatum fuerit pœna mulieris. 676
64 Quattuor ob causas multiplicationẽ fœtus esse pœnã mulieris. ibid.
65 Incommoda mulierum, dum gestant vterum. ibidem & seq.
66 De acerbitate dolorum mulieris in partu. 680
67 Qui fieri potuerit, vt in statu innocentiæ mulier pareret sine dolore. 681
68 Quomodo pœna fuit mulieris, esse sub viri potestate. 682
69 Vtrum secundum fidem Catholicã sentire oporteat, si Adam non peccasset, eum non fuisse morituru, mortémque propter peccatum Adami accidisse homini. 684
70 Vtilissimum fuisse homini, post peccatum obnoxium esse morti & miseriis corporalibus. 685
71 Disputatio de etymologia nominis Euæ, & quomodo Adam id nominis imposuerit vxori suæ, & an imposuerit per vesanam animi superbiam, diuinæque sententiæ contemptum, vt existimauit Rupertus. 687. & 688

Disputatio de tunicis pelliceis, quibus Adam indutus à Deo est.

72 AN quod dicitur de tunicis pelliceis, historicè, an figuratè sit accipiendum. 688
73 Vnde & quomodo illæ tunicæ sint confectæ. 689
74 De antiquissimo vsu vestium ex pellibus apud homines. 690
75 De octo causis cur Deus primos homines post peccatum amictos esse voluerit tunicis pelliceis. 691. & 692
76 Disputatio super illis verbis, Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. 693

Disputatio quanto tempore primi homines in Paradiso commorati sint.

77 AN eod ẽ die quo creatus est Adam, sit eiectus Paradiso. 695
78 Inter ea quæ Adamo & Christo domino contigerunt, elegans analogia. 696
79 An plus vno die Adam fuerit in Paradiso. 697
80 An longo tempore Adam fuerit in Paradiso. 698
81 An tantùm per octo dies fuerit in Paradiso. 699
82 An verũ sit quod tradidit Rupertus, virtutem Arbori, vitæ, tam diabolo quàm Adamo fuisse ignotam. 700

Disputatio de Cherubim, & gladio flammeo atque versatili positis ante aditum Paradisi.

83 VTrum narratio hæc Mosis sit historica, an figurata & mystica. 702
84 Vtrum illis verbis de Cherubim & gladio flammeo, significetur situs Paradisi sub æquinoctiali & Zona torrida. ibidem.
85 Vtrum significetur ingens copia ignis vndiq. Paradisũ ambiẽtis. 704
86 Vtrũ denotetur ignis purgatorius, vt placet Ambrosio & Ruperto. Ib.
87 Quid significet vox Cherubim secundum Theodoretum. 709. & 710
88 Quæ sit vera & germana illorum verborum Mosis de Cherubim & gladio flãmeo atque versatili sententia & interpretatio. 710. & 711

IN LIBRO SEPTIMO Qui est de Cain & Abel.

1 DE duabus ciuitatibus, altera Dei, altera diaboli, egregia disputatio. 713. & 714
2 De sanctitate & antiquitate linguæ Hebrææ. 717
3 Primos homines, quoad fuerunt in paradiso, fuisse virgines. ibid.
4 Vtrum Cain fuerit primogenitus Adæ, & quo anno ætatis eius fuerit ab eo genitus & ipse & Abel. 718
5 Vnde Abel cognouerit sacrificandum esse Deo. 720
6 Laus artis pastoritiæ. 719
7 Cur nusquam Scriptura tradat, Adamũ & Isaac sacrificasse Deo. 720
8 Cur Abel obtulit primogenita & adipem. 721
9 Quid sit Deum respexisse ad munera Abel, & quo signo id cognouerit Cain. 722
10 Quanta sit Dei in iudicando æquitas. 724. & seq.
11 De libertate humanæ voluntatis. 725
12 Quid significet illud quod dixit Deus ad Cain secundum trãslationem Septuaginta, Nonne si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccásti. 728. 729. & 730
13 Altercatio inter Cain & Abel secundum Targum Hierosolymitanum. 732
14 Quo genere necis Abel interemptus sit à Cain. 733
15 Quattuor genera peccatorum quæ clamant ad Deum. 735
16 Necis Abel, & supplicij quod propter eam luit Cain, pulcherima interpretatio allegorica Ruperti, ad

necem Christi, & ad mala quibus propter eam affecti sunt Iudæi, accommodata. 737
17 Disputatio super illis verbis Cain, Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. 738. & 739
18 Vtrum his verbis Cain peccatum suum confessus sit, exacta quidem confessione, sed inutili, quia sera fuit, vt significare videtur Chrysostomus. 740
19 Quid significet in Scriptura, Deum alicui faciem suam ostendere, vel abscondere. 741
20 Qualis sit metus improborum propter peccata ab ipsis commissa, ex Ambrosio, & Bernardo. 742
21 Disputatio super illis verbis, Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. 743
22 De septem peccatis Cain. 748
23 Cur Deus tandiu mortem Cain distulerit. 749
24 Quid significet, Cain egressum esse à facie Domini. 757
25 Egregium documentum & sententia Ambrosij de non inuidẽdo prosperitati malorum, nec deploranda calamitate bonorum in hac vita. 751. & 752
26 An cum Cain ædificauit ciuitatem Henoch, tres dumtaxat, aut quinque homines in terris essent. 753
27 Mendacia Gentilium de vetustate ciuitatum. 754
28 Cur Cain ædificauerit illam ciuitatem. 755
29 De prima causa ædificandarum ciuitatum. ibid.
30 Moralis doctrina, tur Cain vir impius & sceleratus: primus omnium mortaliũ ciuitatẽ ædificauerit. 756
31 Disputatio super illis verbis, Septuplum vltio dabitur de Cain: de Lamech vero septuagies septies. 757
32 Vtrũ Cain sit occisus à Lamech. 759
33 Tres gradꝰ hominũ, Innocẽtiũ, Pœnitẽtiũ, & Impœnitẽtiũ, quorũ exẽpla fuere Abel, Lamech, & Cain. 761
34 Quando sit occisus Abel, & vtrum ante cædem Abel, habuerit Adã alios filios præter Cain & Abel. 764
35 Cur Scriptura dicat Seth fuisse genitum adimaginem & similitudinem Adami. 705
36 Præconium Seth ex Iosepho & Suida. ibid.
37 An Enos primus omnium cœperit inuocare nomen Domini. 766
33 An verum sit, Adamum longiorem vitam egisse in terris quodãmodo quàm Mathusalem. 770
39 Quando Adam obierit. ibid.
40 Quatenus vita hominis naturaliter produci queat. 770. & 771
41 Vtrum tot illi anni, quot vixisse homines ante diluuium tradit Scriptura, pares fuerint annis nostris. 771. & 772
42 De septem causis, propter quas prisci illi homines tam lõgam vitam egerint. 772. & seq.
43 Cur nemo hominum ante diluuiũ attigerit millesimũ annũ. 774
44 Cur Moses singulis generationibus subiecerit illam clausulam, Et mortuus est. 775
45 Disputatio vtrũ Adã sit saluꝰ. 776
46 Vtrum Adam sepultus fuerit in monte Caluariæ. 777

Disputatio de Chronologia quã Scriptura tradit ab Adamo vsque ad diluuium. capit. 5. Genes.

47 Quot anni fluxerint à creatione Adami vsque ad diluuium. 778
48 In prædicta computatione annorũ, quid conueniat, & quid differat inter Scripturam Hebraicam, & translationem Septuaginta interpretum. 780
49 Vtrum in prædicta cõputatione annorum, standum sit potius Scripturæ Hebraicæ, quàm interpretationi Septuaginta. 782. & 783
50 Qua ratione prædicta supputatio annorum, vitiata & deprauata fuerit in translatione Septuaginta interpretum. 783
51 In Chronologia patrum, & filiorum patribus succedentium, qui anni patrum commemorandi, & qui reticendi sint. 779
52 Cum dicitur Adam, cum genuisset Seth, fuisse centum & triginta annorum, quomodo vltimus ille annus, quo genuit filium, accipiendus sit, vtrum imperfectus & vt vulgo dicitur currens, an iam completus, vel aliquot mensibus redundans. 778. & 779
53 Vtrum in generationibus ab Adamo vsque ad diluuium commemoratis à Mose, aliqua fuerit ab eo prætermissa. 789
54 De magna varietate codicum Septuaginta interpretum in supputatione annorum ab Adamo vsque ad Abraam.
55 An filij qui memorãtur geniti ante diluuium, fuerint omnes primogeniti. 786

Disputatio de translatione Henoch.

56 Vtrũ Henoch sit iã, mortuus, an etiã nunc in terris viuat. 788
57 Vtrum Henoch sit aliquando moriturus. 790
58 Quem in locum translatus fuerit Henoch. 792. & seq
59 Cur Deus sic trãstulerit Henoch. 793
60 Vtrum Henoch postquam translatus est, viderit essentiã Dei. 791
61 De Mose & Paulo, vtrum viderint essentiam Dei. 792
62 Vtrum Henoch si in statu merendi sit, multitudine & magnitudine meritorum sit omnes Sanctos superaturus. 794
63 Vtrum Henoch librum aliquẽ scripserit. 795
64 Cur liber ab Henoc scriptus non fuerit annumeratus libris Canonicis. 797
65 Vnde Iudas deprompserit prophetiã Henoch quam citat. 798
66 Vtrũ Paradisus terrestris, diluuio illæsus & intactus fuerit. 802. 803
67 vtrum Henoch sit in Paradiso terrestri. 806
68 An multitudo & auctoritas Doctorum aientium Henoch esse in paradiso terrestri vnde Adam eiectus fuit, faciat eam sententiam planè certam, & contrariã reddat temerariam. 808. & seq.
69 Quid obseruandum sit circa opiniones nouas, etiãsi valde probabiles & plausibiles sint. 809. & 810

INDEX EORVM QVAE IN HIS COMMENTARIIS AD DOCTRINAM MORALEM PERTINENT, ET CONCIONATORIBVS vsui esse possunt.

Ex libro primo.

PVLCHRE declaratur, quemadmodũ opera Dei sint perfecta. pa. 38. & 19
De præstantia lucis, & eximiis virtutib. eius, prout in Sacris literis ad exprimendas res diuinas accommodatur. 68. & 69.
De dignitate & excellentiis diei Dominici. 87. & 88
Moralis explanatio diuinorum operũ, quę per sex illos mundi primos dies à Deo facta sunt. 161. & seq.

Ex libro secundo.

DISPVTATIO contra Astrologos iudiciarios. 237. & seq.
Huius disputationis & creber & multiplex incidet vsus in publicis concionib. ad redarguẽdam vanitatem, impietatem, fraudes, & mendacia istorum Astrologorum, & eorũ qui fidem eis habent. hinc cognoscitur, quæ possit dæmon de futuris contingentibus prænosse & prædicere, quæ autem minime: vnde accidat, vt istiusmodi hominum prędicta nonnunquam sint vera: quàm ingens & multiplex sit peccatum isti vanitati operam dare: quàm seuerè puniebãtur olim in Ecclesia, qui Astromantiæ vacabant, quàm fuerint omni tempore isti Astrologi à sapientibus & prudentibus viris contempti & derisi, quàm multæ extent istorum prædictiones, omnino futiles & mẽdaces, quib. hominib. isti imponant, & quib. non: & cur Deus sinat aliquos istiusmodi errorib. capi & implicari. Hæc & alia permulta vtiliter in publicis concionib. tractanda, ex hac disputatione sumi possunt.

Ex libro tertio.

MVLTA in vsum Concionatorũ decerpi & accommodari possunt, veluti est, de amœnitate & felicitate illius loci Paradisi, ex pulchertimis descriptionibus eius loci, quas Patres tradiderunt. multa item de arbore vitæ, & de arbore scientiæ boni & mali: quæ prudẽs lector deliget ac seponet, futura sibi vsui aliquando ad publicas conciones. 32

Ex libro quarto.

PLVRIMA eorum quæ in prima parte disputãtur de imagine Dei, magno vsui esse possunt Concionatorib. præsertim ad illud Euangeliũ luculentè tractandum. Matth. 22. *Cuius est imago hæc, & superscriptio, &c.*
Digressio, qua exponuntur septẽ causę, cur Deus facere voluerit hominẽ ad imaginẽ suam, tota est moralis. 387

Tot

Tota illa disputatio de imperio hominis in animalia quæ tractatur libro quarto à pagina 391. vsque ad 401. multis in locis vsui esse poterit Cõcionatoribus, sicut etiam sequẽs disputatio de formatione corporis humani, cuius quæstiones in primo Indice annotatæ sunt.
De bono obedientiæ, & malo inobedientiæ. 445. vsque ad 447
Disputatio illa de pœna mortis quam Deus minatus est Adamo, si ederet fructũ sibi vetitum, quę incipit pag. 453. multa præstare potest futura vsui Cóncionatoribus, cum de more disputandi incidet occasio.
Sequens item disputatio incipiẽs pag. 461. de procreatione Euę ex Adamo multa cõtinet, quę ad populares cõciones vtiliter accõmodari possunt.
Duæ illæ disputationes aduersus hæreticos, vna pag. 462. super illis verbis, *Non est bonum hominem esse solum.* Vtrum licitũ sit abstinere coniugio, & altera pag. 502. super illis verbis, *Crescite & multiplicamini.* Vtrum præceptum sit omni homini vacare generationi prolis: vbi Concionator de Celibatus, aut virginitatis laude dissereret, amplã ei suppeditare possent materiam, & digrediendi facultatem aduersus hæreticos, præsertim in ijs regionibus vbi vigent hæreses.
De continentia & frugalitate in victu, cõducet legere quæ disputãtur pag. 507. & 509. de esu carnium in statu innocentiæ minimè futuro.
Mirabilis prouidentia Dei erga animalia, & præsertim erga ceruos. 511

Ex libro quinto.

MIRA de felicitate primorũ hominum in statu innocentiæ, quam illi peccando, & sibi nobisque perdiderunt. 517. & sequent.
Disputatio illa, quę tractatur. pag. 545. & sequentibus de gratia Dei cũ qua creatus est Adam, & quã habuissent posteri eius in statu innocentię, & de comparatione gratiæ quæ data esset in statu innocentiæ, & cum ea gratia quæ datur in statu legis Euangelicę, ad multas res eruditè atque vtiliter tractandas, adiumento & ornamento esse poterit Concionatoribus: sicut etiam sequens disputatio de iustitia originali, præsertim quantum ad effectus eius, & ad specialem Dei assistentiam quam præstabat homini in statu innocentiæ, & quantũ ad illam quæstionem, Vtrum rebellio carnis aduersus spiritum, sit naturalis homini, an pœna peccati.

Ex libro sexto.

TOTA illa explanatio maledictionis serpẽtis, quę tractatur à pag. 611. vsq; ad 620. moralis est, vt, quid significet, diabolum super pectus & vẽtrem ambulare, comedere terram cũctis diebus vitæ suæ, insidiari calcaneo mulieris, & mulierem conterere caput serpentis.
Per quos gradus hominem diabolus ad summa flagitia deuoluat. 632
Quanta mala ex incuriosa oculorum custodia proueniant. 632. & seq.
Egregia B. Gregorij sententia de custodia oculorum. 633
De malo superbiæ, & quod, secundum Augustinum, vtile sit superbis in manifestum & pudendum aliquod peccatum cadere. 635. & 636
De octo peccatis quę admisit Eua. 636
Tres insignes sententiæ de peccato superbiæ, Augustini, Gregorij, & Bernardi. 644. & 645

Disputatio de grauitate peccati primorum hominum, quæ tractatur pag. 644. magna ex parte moralis est.
Quid sit peccatori aperiri oculos post peccatum. 655
Quid sit foliis ficulneis velle peccatorem tegere sua pudenda. 657
Cur ante peccatum homines erant nudi. 656
Cur Deus ad increpandum peccatum primorum hominum, ad eos venerit post meridiem siue ad vesperam. 661. & 662
Quinque amari & pestilentes fructus peccati. 663
Pulchra interpretatio moralis super illis verbis dixit Dominus, *Adam vbi es?* 665
Quàm sit detestabilis excusatio peccati admissi, præclara Augustini & Gregorij sententia. 671
Quantum conducat, peccata sua cui oportet, distinctè & humiliter confiteri. 672
Tres modi tentationis diabolicæ. 674
Moralis interpretatio Basilij, cur Deus posuerit inimicitias inter hominem & serpentem. 673
Quomodo solus Christus perfectè inimicitias gesserit cum serpente, secundum Rupertum. 674
Vtilissimum fuisse homini post peccatum, obnoxium esse morti & miserijs corporalibus. 685
De octo causis cur Deus primos homines post peccatum amictos esse voluerit tunicis pelliceis. 692
Inter ea quæ Adamo & Christo domino contigerunt, elegans analogia. 696
Quid secundum allegoriam significet Cherubim & gladius flammeus ante Paradisum. 702
De igne purgatorio præclara sententia Ambrosij & Ruperti. 704

Ex libro sexto.

DE libertate humanæ voluntatis. 726
Cur Cain occiderit fratrem suũ Abel in campo seu in agro allegorica interpretatio Ambrosij. 732. & 733
Præclara Ambrosiij sententia de voluntaria peccatorũ confessione. 733
Quattuor genera peccatorum, quæ clamant ad Deum. 735
Necis Abel, & supplicij quod propter eam luit Cain, pulcherrima interpretatio allegorica Ruperti, ad necem Christi, & ad mala quibus propter eam affecti sunt Iudæi, accommodata. 737
Qualis sit metus improborum propter peccata in ipsis commissa, ex Ambrosio & Bernardo. 742
Cur Deus tamdiu mortem Cain distulerit. 749
Egregium documentum & sententia Ambrosij de non inuidendo prosperitati malorum, nec deplorandacalamitate bonorum. 751. & 752
Moralis doctrina, cur Cain vir impius & sceleratus, primus omnium mortalem ciuitatem ædificauerit. 545
Tres gradus hominum, Innocentium, Pœnitentium, & Impœnitentium: quorum exempla fuere Abel, Lamech, & Cain. 762

LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE QVI IN HIS Commentarijs paulo subtilius & accuratius explanantur.

Ex capite 7. libri Geneseos.

VEhementer inundauerunt aquæ, & omnia repleuerunt in superficie terræ, & præualuerunt nimis super terrã, operiquesunt omnes montes terræ excelsi sub vniuerso cœlo: quindecim cubitis altior fuit aqua super montes quos operuerat. 803

Ex capite 36.

Iste est Ana qui inuenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinas Sebeon patris sui. 166. & 157.

Ex capite 19. Leuitici.

Iumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus. 156. & 157

Iosue capite 14.

Nomen Hebron antea vocabatur Cariath-Arbe: Adam maximus, ibi inter Enacim situs est. 415. & 416

4. Regum capite 3.

Dabit tibi cor sapiens & intelligens, in tantum vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. 535. & 536

Iob capite 38.

Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens. 118

Iob capite 40.

Ecce Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet. 190

Ex Psalmo 23.

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. 57. & 58

Ex Psalmo 32.

Congregans sicut in vtre aquas maris, ponens in thesauris abyssos. 118

Ex Psalmo 103.

Extendens cœlum sicut pellem. 145

Ibidem.

Super montes stabunt aquæ. 117

Ibidem.

Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. ibid.

Ex Psalmo 135.

Qui fecit cælos in intellectu. 223

Ibidem.

Qui firmauit terram super aquas. 57. & 58

Ex capite 8. libri Prouerbiorum.

Quando circundabat mari terminum suum, & legẽ ponebat aquis ne transirent fines suos. 118

Ex libro Ecclesiastæ capite 7.

Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. 549. & 585

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex libro Sapientiæ capite 11.

Omnipotens manus tua, Domine, creauit orbem terrarum ex materia inuisa. 54

Ex libro Ecclesiastici capite 1.

Arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies sæculi quis dinumerauit? 35

Ibidem.

Altitudinem cœli & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? 59

Ex capite 17. eiusdem libri.

Deus creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Et iterum conuertit illum in ipsam, & secundum se vestiuit illum virtute. 548

Ex capite 18. eiusdem libri.

Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. 189

Ex capite 39. eiusdem libri.

In verbo Domini stetit aqua sicut congeries, & in sermone oris illius, sicut exceptoria aquarum: 118

Ex capite 44. eiusdem libri.

Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum. 304

Ibidem.

Henoch placuit Deo & translatus est, vt det gentibus pœnitentiam. 792

Ibidem.

Henoch placuit Deo & translatus est in Paradisum. 806

Ex capite 34. Isaiæ.

Complicabuntur sicut liber cœli. 272. & 274

Ex Ieremia capite 2.

Et nunc quid tibi in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam? siue vt habent Septuaginta, *vt bibas aquam Gehon?* 339

Ex capite 5. eiusdem.

Me ergo non timebitis, ait Dominus, &c. Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit. 118

Ex capite 18. Matthæi.

Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vsque septies? Dixit illi Iesus, Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. 764

Ex capite 23. Lucæ.

Hodie mecum eris in Paradiso. 306

Ex epistola ad Romanos capite 7.

Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? 584

Ex epistola 1. ad Timotheum capite 2.

Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit. 640

Ex epistola ad Hebræos capite 11.

Fide plurimam hostiam Abel quàm Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo: & per illam defunctus adhuc loquitur. 721

Ex epistola 2. Petri Apostoli capite 3.

Cœli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera exurentur. 205

Ex epistola catholica Iudæ Apostoli.

Prophetauit autem de his septimus ab Adam Enoch, dicens, Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, &c. 796. & *sequentibus.*

BENEDICTI PERERII IN LIBROS COMMENTARIORVM IN GENESIM.

PRÆFATIO.

A LIBRVM Geneseos, in quo nascentis mundi primordia narrantur, & prima huius vniuersitatis structura, omniúmq; partium eius dispositio atque exornatio describitur, interpretari aggredimur: arduum profecto, & vsquequaque impeditum opus, atque vt nullis rhetorum coloribus depictum, nulliſque humanæ eloquentiæ pigmentis fucatum ac speciosum, ita multiiugi, nec multis peruia refertum doctrina. Sed cum duabus maximè rebus constet, atque æstimetur librorum claritas & nobilitas, materiæ, atque auctoris dignitate: sanè vtraque res in hoc libro in primis præclara, & eximia cernitur. Princeps enim huius voluminis materies, mundus est, cuius nimirum nouus exortus, & sex quasi natales dies, quibus à Deo procreatus est, in exordio libri à Moſe celebrantur. Quid est autem mundo, in rebus à Deo conditis, mole maius, varietate admirabilius, specie magnificentius, ornatu elegantius, pulchritudine amabilius, robo-

Doctrina Moſis de mũdo, quã præstans & vtilis sit.

a re valentius,

Universidad de Deusto
Biblioteca

re valentius, ad incolumitatem ac diuturnitatem firmius A
decentissimo partium omnium ordine, miróque earum inter se quasi concentu quodam, consensuque venustius, bonorum omnium copia plenius, perfectione absolutius? denique cum dixi mundũ, dixi omnia. quid enim aut dici, aut fingi potest, siue maximum sit, siue minimum, quod non, vt mundi amplexu, sic mundi vocabulo comprehendatur? Iam verò si omnia Dei opera cogitatione percurramus, nullum inuenimus mundi natura, vel ad inuestigandum abstrusius, vel ad reperiendum difficilius, vel ad cognoscendum iucundius, vel denique ad docendum vtilius. vtilius dico, nam vel vnũ id quod Moses in principio huius libri verissimè docuit, si de mundo cognoscatur ac teneatur, ipsum ex nihilo, ab aliquo temporis initio esse factum à Deo, incredibile est, ad cognitionem Dei mortalibus tradendam, atque in eorum animis corroboran- B
dam, quãta ex hoc vno efflorescat & redundet vtilitas, Cui namque persuasum fuerit, mundum, qui ex omni æternitate nullus fuerat, & nulla ex materia, nouóq; certi temporis ortu esse generatum, huic profecto nihil negotij erit persuadere esse Deũ, & vnum esse, & omniũ rerũ efficiẽtem, conseruãtem, regentem, intelligentem, atque prouidentẽ esse causam: eúmq; infinita vi ac potestate pollere: nec vlla naturæ necessitate, sed sua tantùm voluntate ac bonitate ad fabricandũ mundum esse adductum: atque sibi ipsum ad omnia vsque- C
quaque sufficere: ex se, ac se solo esse beatum, nec ad tuẽdam felicitatem suam vllius rei, quæ extra ipsum sit, vel adminiculo, vel accessione, vel consortio indigere. Ecce tibi, vno fixo principio, id est, noua mundi effectione posita & concessa, quam ex Mose didicimus, quasi ianua quadam aditúque patefacto, quàm facilis ad capessendam rerum diuinarum scientiam ingressio, quámque longa fiat progressio.

Sed

A Sed cur Moses (nam & hoc quærat aliquis) hanc de mundi origine, & molitione doctrinam, quæ difficillimos habet explicatus, nec habitura tamen erat pronam legentium fidem & assensum, simplici tantũ narratione, nudaq; rerum expositione contextam tradiderit, nec vllis eam argumentationum munimentis, nullisque rationum adminiculis communire, & confirmare voluerit? Equidem sex rationes, easque intelligentibus rerum æstimatoribus maximè probãdas afferre possum. Principio hæc Mosis doctrina plane historica est, quemadmodum hic mundus sit à Deo fabricatus, distinctè atque enucleatè enarrans. Quamobrem in ea doctrina tradenda Moses, non Philosophi, sed Historici partes agere & implere debuit. Historiæ autem ratio fidelem rerum gestarum commemorationem deposcit; rationes autem, & argumenta minime requirit. Postea, cùm hæc doB
C ctrina non sit humana, non enim est hominum diligentia & industria, studióque comparata, sed diuina sit, & singulari Dei munere Mosi patefacta, rectissimum profecto fuit eam solius Dei, à quo erat tradita, & cuius fides omnium ponderе argumentorum longè grauior est, auctoritate niti, neque imbecillæ hominum intelligentiæ ratiunculis, aut coniecturis fulciri, & sustentari. Deinde placet B. Thomæ, nec mihi displicet, nouam mundi creationem firmis, ac necessariis ra-
D tionibus non posse concludi. sed fide tantùm à nobis acceptã & cognitam haberi; cui sententiæ suffragari videtur S. Paulus, cuius in Epistola, quæ scripta est ad Hebræos cap. 11. hæc sunt verba. Fide, intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierẽt. Certe (quod apud omnes extra controuersiam est) tunc factum esse mundum quando factus est, & non prius aut posterius, & eo partium ordine, atque spatio temporis, quo narrat

Cur Moses de mundi exordio, nõ argumentãdo, sed quasi narrando scripserit.

S. Thomas in 1. p. q. 46. artic. 2.

Moſes fuiſſe eum à Deo perfectum, nemo non ſolum certa A
ratione comprehendere, ſed ne coniectura quidem aſſequi,
aut ſuſpicione aliqua attingere potuiſſet. Ad hoc, doctrina
hæc ſcripta, & tradita eſt populo Hebræo, rudi ſcilicet atque
indocto, neque Philoſophicarum argumentationum capaci,
& cui omnino perſuaſum erat, omnia Moſis & dicta &
ſcripta, à Deo eſſe profecta, cum quo illum tam frequenter,
& familiariter loqui, & cuius potẽtia tot, & tam inſignia
facere miracula cernebant. Adiice, quod maximo Dei, no-
ſtræ vtilitatis prouidentiſſimi conſilio ita factum eſſe reor;
quò videlicet vberior nobis de Deo bene merendi ſeges ac
materies præberetur, fidei virtutem nauiter exercendo, & B
Dei verbis ſine vlla dubitatione, ſummáque cum animi de-
miſſione, ac religione credendo. Si enim apud Pythagoræ di-
ſcipulos præiudicata magiſtri tantũ valuit opinio, vt ipſum
dixiſſe, ſatis illis eſſet ad credendum; quãto magis Dei au-
ctoritas arcana rerum cœleſtium, per vates ſuos enunciãtis,
ac docentis, inſtar omnium rationum eſſe debet?

Poſtremo hac ſcribendi, & docendi ratione id ſane per-
fectum eſt, vt quorũdam ſuperbia & contumacia, magiſq;
contentionis, quàm veritatis cupida ingenia, & veteris
illius Academiæ volubilitatis atque inſtabilitatis æmula,
coërcerentur ac reprimerentur. Sunt enim multi (tanta eſt
humani animi vanitas & peruerſitas) ſunt inquam, multi C
ad opinandum quodlibet audaces & proiecti: quique in op-
pugnanda veritate arguti & diſerti videri velint: atque
omnibus contradicendo, nulliſque rationibus quantumuis
exquiſitis acquieſcendo, nomen ſuum maximè nobilitatum,
memoriámque in multa ſæcula prorogatum iri putent: ſum-
mámque ingenij, & doctrinæ laudem, atque gloriam exiſti-
mẽt, rebus claris lucem, firmis robur, certis fidem, veteribus
auctoritatem,

A auctoritatem, nouis dignitatem auferre. Neque verò hæc
Moſis dicendi, ſcribendique vel ſimplicitas, vel potius (ſic
enim eſt, ſi verè æſtimetur) grauitas, cuiquam Philoſopho-
rum iure potuit diſplicere: ipſorum namque princeps, & vt
vocant ipſi, Philoſophiæ deus Plato, quàm multa in Timæo
de hac ipſa mundi generatione, & de prima rerum omnium
procreatione, nullis argumentorum firmamentis munita, ſed
nuda tantum oratione ſimpliciter enarrata, & explicata
reliquit?

Diximus de materia huius libri, & de ratione eam tra-
ctandi, qua vſus eſt Moſes: ſcilicet quod in præſens ſatis fo-
B re putauimus: ſequitur, vt quod ſecundo loco propoſitum
fuerat, etiam de auctore dicamus. Si libros, ſui quémque au-
ctoris nomen, & gloria decorat, atque nobilitat, magna
profectò huius libri laus eſt Moſes eius auctor, vir nimirũ Laus Moſis.
quanto dignior omni laude, tanto omni laudatione maior.
vt propterea ſatius hoc loco futurum duxerim tacitus præ-
terire eius laudes, quàm laudantis culpa, tenuiter & ieiu-
nè tractatas infuſcari, atque inquinari. Et alioqui maioris
videtur reuerentiæ, quod dignè laudari non poteſt, id ſilen-
tio venerari potius, quàm eloqui: præſertim autem cùm non
rarò accidat, vt, quæ quanta ipſa ſunt, dici non poteſt, ea
ſi dicantur, minora quàm ſunt, rerum magnitudinem dicẽ-
C tis facultate metientibus, eſſe videantur. Verùm, vt cætera Vetuſtas
de Moſe nunc taceantur, illud tamen in præſentia non eſt Moſis.
tacendum, in eius viri ætatem intuentibus, ſtatim occurrere,
& quaſi lucere vetuſtatem huius operis: vnde plurimum
ei non commendationis tantùm, ſed etiam venerationis ac-
cedat. Etenim ſi nullam habet Græcia ſcriptionem poëmate Poëma Ho-
Homeri antiquiorem, quod priori libro aduerſus Apionem meri omni
affirmat Joſephus: quis non videt quanta huius libri ſit ſcriptione
Græcorum
antiquius.

laus vetustatis, cuius auctor Moses quingentis annis Homerum anteiuit? Eupolemus prodidit, (vt in libro decimo de Præparatione Euangelica refert Eusebius) primum omnium litteras Iudæis tradidisse Mosem: à Iudæis accepisse eas Phœnices: à Phœnicibus ad Græcos Cadmum trãstulisse. Mosem verò longe priorem fuisse Cadmo, veteres historias, & annales replicantibus non erit obscurum. Quanquã illud Eupolemi dictũ de litteris genti Hebræorũ à Mose primùm traditis, non probat Augustinus in lib. 18. de Ciuitate Dei, c. 39. Quin vt linguam, ita quoq; litteras Hebraicas ante Mosem fuisse censet. Augustini sententia fit Iosephi auctoritate probabilior: in primo enim lib. Iudaicarũ originum scribit, nepotes Seth ante generalem illã orbis terrarum eluuionem, scientiam rerum cœlestium ab ipsis inuentã, ne vnquam casu aliquo periret, duabus in columnis, altera lapidea, altera, lateritia litteris insculptã, consignatamq; reliquisse. Verùm antiquitas Mosis (persequamur enim, quod dicere sumus exorsi) ex cõparatione aliorum scriptorum & sapientũ, quicumq; apud alias gentes habiti sunt vetustissimi facilè existimari potest.

Euseb. libr. 10. de præp. Euang. c. 1.

An Moses litteras tradiderit Hebræis.

Iosephus li. 1. Anti. c. 3.

A

B

Socratẽ quidem certè, ex quo velut parente tot nobilium Philosophorũ familiæ proseminatæ sunt, post nouissimos nostrorum Prophetarũ, Zachariam, Aggæum, & Malachiam fuisse constat. Septem autem illi sapientes, quorum princeps Thales primus in Græcia Philosophari cœpit, multò post eos prophetas, qui Maiores appellãtur, post Salomonem autem plus quadringẽtis annis floruerunt. Ex quo apparet & extat, iam propemodum canescente in populo Dei sapiẽtia, vix dum fuisse apud Græcos Philosophiæ incunabula. Nec verò Moses priscos tantùm Gentilium poëtas, & Theologos Orpheũ, Linũ, & Musæum, Homero atque Hesiodo longè antiquiores;

Socrates posterior nouissimis Prophetarum.

Septem Sapientes.

C

A tiquiores; sed Mercurium etiam philosophiæ apud Aegyptios principem, & inuentorem antecessit. Siquidem vt eo loco, quem paulo supra posui, docet Augustinus, Mercurius qui Trismegisti cognomen inuenit, nepos fuit maioris Mercurij, cuius maternus auus Atlas Astrologus & æqualis Promethei, eo tempore floruit, quo tẽpore vixit Moses. Quid plura? qui Græcorũ historias & annales, cum diuinarũ litterarum historia & chronologia, diligenter & subtiliter cõpararunt, ab his verissimè obseruatum & proditũ est; Mosem æqualem fuisse Cecropis primi Atheniẽsium regis. quæcumque autem à Græcis memoranda, mirandáque vel de claris hominibus, vel de Heroibus, atque etiam diis ipsorum, aut historiis tradita, aut fabulosis celebrata miraculis narrantur, ea omnia liquet post Cecropem extitisse. post Cecropem namque fuit Deucalionis diluuium, Phaëthontis incẽdium, Proserpinæ, & Europæ raptus, Cereris mysteria, & partus Apollinis. post Cecropem Cadmus Thebas condidit, primusque litteras à Phœnicibus acceptas Græcis tradidit: Dionysius, seu Liber pater Indos subegit, Orientẽq; domuit; Minos leges, scriptorũ præconiis nobilitatas, Cretẽsibus dedit; Aesculapius medicinæ gloria excelluit, honores etiã diuinos cõsecutus. post Cecropẽ Persei victoriæ, Thesæi acta, Herculisq; labores celebrãtur, & Poëtæ, à quibus profluxit Græcorũ Theologia, Amphiõ, Linus, Orpheus, & Musæus floruerũt. Nõ ero longior. XL. post Cecropẽ annis bellum Troianũ gestum est, eoq; minimùm 100. annis posterior fuit Homerus.

B

C

Mercurius Trismegistus posterior Mose.

Moses æqualis fuit Cecropis, & multis deorum antiquior.

Ex his palam est, Mosem, qui Cecropi synchronos fuit omnium, quorum nunc extant scripta, vel quorum nomen in Gentilium scriptis proditum sit, primũ fuisse Theologum, Philosophum, Poëtam, & Historicum. Et fuisse eum præstantissimum Theologum, tribus ex rebus planissimè intelligitur.

Mosem sũmum fuisse Theologũ, philosophũ poëtam, & historicum.

gitur. Primum, quia frequentissimos eósque familiarissimos A
atque intimos cũ Deo sermones habuit, cum ipso quasi amicus cum amico loqui, & ex eius loqui ore secretissima eius consilia cognoscere solitus. Deinde quia monstrauit nobis, qualem esse Deum existimare oporteat, vnum nempe, optimum, Maximum, omnipotẽtem, mundi conditorem, atque rectorem, omniúmque rerum scientissimum & prouidentissimum administratorem. Ad extremum quia Hebræum populum docuit, qua pietate & religione, quibúsque cæremoniis Deus rite colendus, & venerandus esset: quibus item piacularibus victimis & sacrificiis, iram Dei mitigare, elicere misericordiam, auxilium euocare, veniam de- B
nique sceleribus impetrare posset.

Quàm autem eximius Philosophus fuerit Moses, nemini qui vel hunc modò librum legerit, dubium esse potest: difficillimam quippe, ac nobilissimam Philosophiæ partem, eam dico, quæ est de mundo & homine, hic liber, vt verissimè, ita grauiter & mirabiliter ab ipso descriptam & explicatam, continet. Atque hæc omnia Moses non à se conficta, non ab hominibus accepta, non naturæ vestigiis ductúque indagata, sed ipso Deo indicante ac docente sibi patefacta & cognita, litterarum monumentis consignauit. Poëticæ verò laudis præstantiam duo eius elegantissima carmina, seu cãtica, quæ in libro Exodi & Deuteronomij leguntur, apertè C
declarant. vt taceam partem libri Iob non minimã pulcherrima metri ratione ab ipso esse compositam. Quin grauissimus auctor Hieronymus affirmat, esse Mosis vndecim Psalmos, qui in libro Psalmorum, ab octogesimo octauo vsque ad centesimum numerantur. Reliqua est historia: cuius prima virtus & præcipua laus veritas est, quæ tanta est in historia Mosis, vt ne de vnius quidem verbi omnium scriptorũ eius

Exo. 15. Deut. 32.

Hieronym. epistol. 139. ad Cypria.

veritate,

A veritate, fas sit ambigere. Eo præterea cæteris historicis præcelluit, quod lõgissimi tẽporis historiã scripsit: nã vsq; à mundi exordio repetitã ad duo millia & quingẽtos annos pertexuit. Cæterum de antiquitate Mosis, & virtutũ ipsius excellẽtia, dabitur nobis & alius prædicãdi magis idoneus locus, & aliud ad dicendum minus angustum, restrictúmq; tẽpus.

An Esdras sacros omnes libros cõbustos renouauerit.

Sed vereor ne illa fortasse hoc loco lectorẽ subeat cogitatio, non esse Mosem huius libri auctorem, sed Esdram. Vetus quippe fama est, & opinio Frenæi lib. 3. ca. 25. Tertulliani lib. de Habitu muliebri, Clementis Alexandrini 1. lib. Stromatum, Eusebij in Chronicis, B. Hieronymi in lib. aduersus Heluidium, aliorúmq; nobilium scriptorũ auctoritate confirma- B
ta, quo tempore Hierosolyma capta sunt, ac funditus euersa à Chaldæis, simul etiã tam Mosis libros, quàm cæteros omnes veteris Testamenti fuisse incensos: posteâ verò diuino memoriæ beneficio ac miraculo, fuisse eosdem ab Esdra renouatos, & pristinæ integritati redditos: quo fit, vt sacrorũ librorum, quos nunc habemus, non Mosem, sed Esdram scriptorem, & auctorem censeri oporteat. Verum hoc nihil habet difficultatis: nam quia Esdras non fecit, nec composuit nouos sacros libros, sed priores, ita vt fuerant, eisdem planè sententiis, ac verbis instaurauit, atque redintegrauit; propterea non ipse auctor sacrorum librorum, sed refector tantùm; ac restitutor existimari & appellari debet. Quanquam peruulgatæ illi, & C
antiquæ opinioni de sacris libris æd vnũ omnibus Chaldaico incendio deperditis, & multis post annis ab Esdra restitutis, nisi tot grauium virorum obstaret auctoritas, procliuius esset contradicere, quàm assentiri. Dicam hoc loco, non enim lectori, opinor, id molestum accidet, quibus rationibus huius sententiæ fides si non omnino labefactari, & funditus euerti, non parum tamen eleuari, ac debilitari videatur. Ac primum

Non fuisse à Chaldæis cõbustos omnes sacros libros.

quidem nullo modo dubitandum est, librorum Mosis, cæterorúmque diuinæ scripturæ quàm plurima fuisse apud Iudæos exemplaria, præsertim autem penes sacerdotes, quorũ in eo populo multa erãt millia: his namq; tũ ad sacerdotalia munera ritè obeunda, tum ad docendum populum, eiúsque lites, & controuersias conuenienter diuinæ legi diiudicandas ac dirimendas, diuinorum voluminum, maximè verò Mosis diligens & assidua lectio, perneccessaria erat. Fuisse autẽ permulta diuinorum voluminũ exemplaria illo præterea argumento cõstat, quòd in priori lib. Machab. c. 1. scriptum est, ex mandato regis Antiochi sacros omnes libros apud quoscunq; Hebræorum reperiebãtur, discissos esse, atque combustos: erãt igitur multi, & variè dispersi: nec tanta eius regis tamen diligentia factum est, vt omnes libri perirent. Namque post id tẽporis, in eodem lib. c. 3. legimus veniss̃e Iudæos in Maspha, ibique ieiunauisse, & discißis vestibus induisse cilicia, & expandisse libros legis. Quin aliquot annis post Ionathas in Epistola quam scripsit ad Spartiatas: Nos, inquit, cum nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris, &c. Et verò si omnia diuinæ scripturæ volumina fuissent tũc ab Antiocho combusta, vnde nam sacri libri, qui erant tempore Domini nostri & Apostolorum, extitissent? an finget quispiam alterum quendam Esdram, à quo iterum sint illi refecti?

A

B

C

1. Machab. 12.

Quod si tempore Machabæorũ cum iussu regis Antiochi, qui crudelißimo dominatu omnem Iudæã oppressam tenebat, sacri libri summa cum diligentia cõquirebantur, omnibúsque vestigiis indagabantur, & apud quoscunque inuenti essent, cremabantur; multi tamen ex illo incẽdio seruati sunt: quanto minus credibile est fuisse eos à Chaldæis omnes combustos: cum neque Chaldæos combußisse aliquos libros, neque comburere

A burere voluisse, vsquam scriptura testetur? Quinimo cum omnia, quæ Chaldæi captis Hierosolymis aut incenderunt, aut destruxerunt, aut Babylonem asportarunt, ea distinctè ac minutatim in quarto lib. Regum, in 2. Paralipomenon, & apud Hieremiam commemorentur, de sacris tamen libris tunc cõbustis nulla prorsus vspiam in sacris litteris fit mentio. Non esset autem id tacitum, si esset factum, quemadmodum sacrorum voluminum combustio, quæ tempore Machabæorum facta est, in eorum libris expreßè, ac disertè narratur. Adiice, quod non sit credibile Hieremiam, qui permissu regis Babylonis ex Chaldaico illo vrbis, & templi excidio, incendióque arcam, altare incensi, & tabernaculum

4. Reg. c. 25. 2. Paralipo. c. 36. Hier. c. 52.

B (vt scriptum est in secundo libro Machabæorum) eripuit, atque seruauit, non maiori cum studio & cura, certè minori labore, & difficultate diuinos libros, ne prorsus omnes interirent, fuisse conseruaturum. Quid? quod in illa vrbis & templi conflagratione non esse libros sacros à Chaldæis inflammatos & perditos, non minimum signum est, post illud tempus annis propè septuaginta, & plus octoginta ante Esdram, Danielem memimiße librorum Hieremiæ & Mosis, tanquam qui tunc salui, & integri essent? Iosephum quoque in libro vndecimo Iudaicarum antiquitatum narrare, Cyrum regem, ad donandam Iudæis libertatem, potestatémque reficiendi templi, ostenso sibi Esaiæ libro à Iudæis, vel, vt Theodoretus tradit, ab ipso Daniele,

2. Mach. 2.

Dan. 9.

Ioseph. lib. 11. antiqui. cap. 1.

C in quo vates nominatim ipsi amplißimum imperium Dei verbis pollicebatur, esse permotum, erat igitur tempore Cyri, tot nempe annis post incendium Chaldæorum, & ante Esdram integer liber Isaiæ.

Theodore. lib. 1. de fide. Esa. 45.

Non longum faciam: prædicti huius opinionis auctores, & sectatores nullo eam scripturæ testimonio, nulla ratione

firma, nulla vel probabili coniectura confirmant. Est sanè A
in lib. 4. Esdræ cap. 14. nescio quid, vnde fortasse illi eam sententiam hauserunt: Inducitur enim Esdras Deo supplicans, vt quia lex eius incensa erat, ad eam renouandam Spiritum sanctum sibi impartiretur: & post hæc subiicitur, huic Esdræ petitioni fuisse à Deo satisfactum. Verum hoc inane ac futile est argumentum: quis enim nescit, librum illum esse apocryphum, & nullam eius libri esse apud Hebræos æquè, quàm apud Christianos fidem, & auctoritatem? Quanquam non agit eo loco Esdras de restitutione diuinorum voluminum, sed de aliorum librorum scriptione, quibus videlicet contineretur interior quædam, & abditior, mysticàque B
librorum Mosis, & sacrarum rerum intelligẽtia, quàm nonnulli putant esse eam, quæ Cabalistica vulgo appellatur. Siquidem in eo ipso libro traditur, Esdram per quadraginta dies, quatuor, & ducentos libros scripsisse, quorum centum triginta quatuor in vulgus indicasse, ac publicasse, nouissimos autem septuaginta in publicum efferre Dei iussu esse prohibitum. Quo licet intelligere, quæ tradita sunt eo loco de libris ab Esdra scriptis ad refectionem diuinorum voluminum, qua de nunc agimus, nequaquam pertinere. Nec verò in præteritis relinquam, Athanasium istiusmodi diuinæ scripturæ restitutionem tanto miraculo ab Esdra factam non intellexisse. nam cum is agit in Synopsi de libris Esdræ, ita C
scribit: Narratur & hoc de Esdra, cùm libri sacri per incuriam populi, & diuturnam captiuitatem perirent, ipsum, cùm esset vir industrius, & lector perdiligens, veríque ac recti studiosissimus, eos omnes libros apud se custodiuisse, & posteà eos in commune protulisse, atque ita ab interitu quodammodo vindicatos conseruasse. Hæc dixi de hac opinione, non

auctoritate

A auctoritate censentis, sed disputantis libertate: neque enim tam volui inueteratæ, receptæque opinioni aduersari, quàm, quid in ea videri possit vel obscurum, vel dubium, vel cum diuinis litteris parum congruens, vel denique nec pronum ad credendum, nec ad probandum facile, more disputantium indicare.

An Moses scripserit Pẽtateuchum tale omnino, quale nunc est.

Illud etiam hoc loco in disputationem adduci potest, an quales Mosis libros iam olim habemus, tales omnino sint ab eo scripti, vt nihil in eis contineatur, quod non sit à Mose profectum, litterisque mandatum? Non esse libros Pentateuchi, vt nunc sunt, ita scriptos à Mose, quidam eo argumento colligunt, quod in capit. 21. libri Numerorum citatur liber Bellorum Domini, Prouerbia item & Carmina, quæ
B post Mosis tempora esse scripta, non est dubitandum. quin eo loco, eorum prouerbiorũ & carminum auctores, appellantur Hebraicè Moschelim, hoc est, si verbum de verbo Latinè reddas, Parabolantes, seu Prouerbiantes: nempe qui figurata dictione, quæ Parabolis, & Prouerbiis constaret, tam dicendo, quàm scribendo vtebantur. Quo licet intelligere, fuisse eos argutos, & elegantes scriptores. Michal enim Hebræis est genus dicendi, scribendique vrbanum, acutum, & elegans. Nimirum isti res maxime insignes, & memorabiles populi Dei, partim ligata oratione, partim soluta scribebant.

Auctoris sententia.

C Ita cẽsent alij. Ego, vt credam maximam Pentateuchi partem esse Mosis adducor, tum consentiente omnium auctoritate, tum etiam quod in sacris libris Exo. 17. & 24. & Deuteron. 31. multa in scriptis Mosen reliquisse comperio. Nec leue argumentum eius rei est, quod Dominus noster dixit Iudæis Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris nõ creditis, quomodo verbis meis credetis?

Et apud Ioannem capite primo. Philippus dixit Nathanaeli: Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. *Placet etiam mihi eorum sententia, qui existimant hoc Pentateuchum longo post Mosem tempore, interiectis multifariam, verborum & sententiarum clausulis, veluti sarcitum, & explicatius redditum, & ad continuandam historiæ seriem melius esse dispositum. Illud quoq; simillimum vero est, fuisse in Synagoga priscis illis temporibus Diaria & Annales, in quibus res sacræ memorabiles, & ad sacræ doctrinæ propagationem vtiles scribebantur continuata serie, ab his, qui omni ætate eruditionis ac pietatis laude florebant. è quorum scriptis sumpta esse multa eorum, quæ nunc sunt in sacris libris, breuius tamen, & distinctius tradita, & in meliorem ordinem adducta, magno argumento est, quod sæpe in diuinis libris citantur alij libri, in quibus eædem res vberius narrabantur, qui libri omnes interciderunt: talis fuit liber Bellorum Domini, qui in cap. vigesimoprimo, libri Numerorum nominatur: liber item Iustorum, cuius in libro Iosue capite decimo, & in libro secundo Regum capite primo, fit mentio: commemorantur etiam in tertio libro Regum capite vndecimo & decimo quarto liber Verborum dierum Salomonis, & liber de Actis Israël, & Regum Iuda, gesta quoque Dauidis à Samuele Nathan & Gad Prophetis conscripta, itemque præclarum illud opus de omnibus quæ acta sunt regnante Dauide, tam in terra Israël, quàm in cunctis aliarum gentium regnis, quorum scriptorum extremis verbis prioris libri Paralipomenon habetur memoria præterea libri Verborum Nathan: liber Ahiæ Solonitis, visio Abdon contra Hieroboam, in secundo Paralipomenon capite nono, sermones etiam Ozai de rebus Manassis regis in secundo Paralipomenon*

A

B

C

Libri de rebus sacris olim scripti qui non extant.

A *pomenon capite tricesimotertio, liberquoq; Dierum sacerdotij Ioannis Hyrcani extremo priori libro Machabæorũ memorantur. Quid multa? auctor posterioris libri Machabæorum in eius libri capite secundo fatetur, vnum se in volumen coarctasse res gestas Iudæ Machabæi, quinque libris à Iasone Cyrenæo latius, & enucleatius expositas. Sed cur istiusmodi scripta in album diuinarum scripturarum non sint reposita, cùm alij eorundem auctorum libri in canonicis, & sacris habeantur, nec pauca sint in diuinis litteris ex illiusmodi scriptis exprompta, causam aliquam reperire cupiens Augustinus in 38. capite, libri 18. de Ciuitate Dei, ad hunc modum scribit:* Cuius rei fateor, causa me

Cur supradicti libri non fuerint olim in sacrarum scripturarũ numerum, & auctoritatẽ recepti.

B. Augustini sententia

B quæ in auctoritate religionis esse deberent, sanctus vtique Spiritus reuelabat, alia sicut homines historica diligentia, alia sicut Prophetas inspiratione diuina scribere potuisse, atque hæc ita fuisse distincta, vt illa tanquam ipsis, ista verò tanquam Deo per ipsos loquenti iudicarentur esse tribuenda, ac sic illa pertinerent ad vbertatem cognitionis, hęc ad religionis auctoritatem, in qua auctoritate custoditur canon. *Hactenus Augustinus.*

Restat, vt illud extremo huius præfationis loco aperiamus, vnde Moses hanc de mundi opificio doctrinam, nulla

Vnde Moses hanc de Generatione mundi doctrinam acceperit

C *ratione humana comprehensibilem, acceperit; & quo eam tempore litteris, scriptisque mandauerit. Quæ scripsit Moses de mundi fabricatione, ea potuit ipse dupliciter habere cognita partim à Deo, lumine prophetico illustratus: quo lumine quæ occultissima sunt, atque omnem humanæ intelligentiæ vim & captum excedunt, siue præsentia, siue futura siue præterita sint, manifesto cernuntur: partim doctus & eruditus à*

Fidelissima doctrinę Mosaicę traditio ab Adamo vsque ad Mosem.

maioribus suis, ad quos eiusmodi rerum doctrina, inde ab A
Adamo vsque fidelißima posterorum traditione, quasi per
manus transmissa, & ad Mosen vsq; perducta fuerat. Etenim quæ in hoc libro scripsit Moses, potuit ea cognoscere ipse de filiis, vel nepotibus Ioseph Patriarchæ, inter mortem enim Ioseph, & ortum Mosis, anni non plures quattuor & sexaginta interfuerunt. Ioseph autem eadem nosse potuit ex patre suo Iacob: hic ex Isaac, qui didicit ex Abraham: hunc verò, & Sem & Noë docere potuerunt: post ortum quippe ipsius Abrahæ octo & quinquaginta annos vixit Noë: Sem autem per trigintatres annos, Abrahæ superstes fuit. Noë porrò hanc ipsam doctrinam accipere potuit ab auo suo Mathusalem, qui ad annum Noë sexcentesimum peruenit: quo- B
niam autem simul cum Adamo ducentos & quadraginta tres annos vixit Mathusalem, potuit ipsum Adamum sæpenumero & videre præsentem, & loquentem audire, & ab eo plurima de rebus diuinis edoceri. Liquet igitur, quæ continentur hoc volumine, ea fuisse Mosi explorata & percepta, tum diuina, tum humana ratione & vtraque quidem verißima & certißima sed priore tamen diuinam huic scripturæ fidem & auctoritatem adstruente: cui nimirum nec falsi quicquam subesse posset, nec refragari, aut non credere cuiquam fas esset.

Quo tẽpore liber Geneseos scriptus sit à Mose.

Sed quo tempore hunc librum scripsit Moses? videlicet ante decessum Hebræorum ex Ægypto. Hoc censuit Eusebius, C
& in lib. 7. de Præparatione euangelica cap. 2. non obscurè indicauit. eiusdem rei duplicem ego, nec opinor non probabilem, coniecturam habeo. Altera coniectura est, quod

Exo. 2. & 3

Moses Ægypto profugus per quadraginta annos in terra Madian versatus est: vbi soceri sui gregem pascendi curam agens & otio & solitudine, duabus ad commentãdum scribendúmque

A scribendúmque rebus maximè opportunis, ad res diuinas animo pertractandas, litterisque prodẽdas mirabiliter illectabatur. Altera coniectura est, scriptionem huius libri plurimum eo tempore conferre potuisse ad consolandos, & erigendos animos Hebræorum, qui id temporis diuturna, & prægraui Ægyptiorum seruitute oppressi tenebantur. Ponebat enim hic libet ante oculos, eorum qui Hebræi populi fuere principes, ac parentes, eximias virtutes, & res præclarè gestas, maximè verò in rebus aduersis inuicti animi magnitudinem, atque constantiam: scilicet Iudæi tam insignibus maiorum suorum patientiæ exemplis, & fiducia diuini auxilij, quod illos sæpe rebus planè desperatis expertos fuisse legebant, in illa suorum temporum acer B
bitate, & calamitate maiorem in modum sustentari, ac recreari poterant. Repræsentabat etiam hic liber eorum animis magnifica Dei oracula & promissa, & in primis illud, quo prædictum fuerat Abrahamo, fore, vt post ortum filij Gen. 15.
sui Isaac, posteri eius quadringentorum annorum laboriosa peregrinatione, durissimáque seruitute afflictarentur: sed post eius temporis decursum, iri omnes mirabiliter liberatum, & promissæ optatæque terræ Chananæorum possessione potituros: eius autem temporis finis iam tunc proximè aberat. His igitur argumentis fit, vt opinio Eusebij mihi quidem ad veritatis similitudinem propensior videatur. Sic
C enim eo loci, quem paulò suprà posui, scribit Eusebius: Primus apud Hebræos eximius ille Theologus Moses scripta reliquit, qui diuinitus, antequam leges poneret, maiorum vitas animis hominũ impressit: ita bonorum præmiis, & impiorum suppliciis ad amplexandam virtutem, & fugiẽdam impietatem exhortatus, legem tandem in medium proposuit. iu-

dicauit etiam, ne forte difficillima legis præcepta A
Iudæi ducerent; atque ab illis resilirent, priscorum
exempla esse proponenda, vt omnibus pateret abs-
que legum mandatis sola ratione nixos optimè ma
iores Iudæorum vixisse, atque ideo non fore ipsis
difficile vitas illorum imitari, si paria diuinitus
consequi præmia desiderarent. *Sic Eusebius.*

Opinio Theodoreti, Bedæ Tostati.

At verò Theodoretus in quæstione prima earum quæ-
stionum, quas scripsit in Genesim, & Tostatus super 13. cap.
Geneseos quæst. 132. opinantur, scriptum esse librum hunc à
Mose post legem Hebræis latam, quo nimirum tempore
Moses cum Hebræis, quorum Dux erat, in solitudine ver- B
sabatur. Bedam quoque in eadem sententia licet ponere. cui
opinioni fides duobus argumentis potest adstrui, etenim
Moses in 2. capite huius libri ait, Deum quod in die septi-
ma requieuit ab omnibus operibus, quę fecerat in mundi fa-
brica, propterea benedixisse ei diei, ipsumque sanctificasse:
quę benedictio & sanctificatio non est profecto aliud, quàm
vacatio ab omni labore, & opere seruili, quæ in vsu esse
cœpit apud Iudæos post legem à Deo ipsis datam. Ex quo
intelligitur, cùm illud scripsit Moses, proculdubio eum spe-
ctasse tempus iam promulgatæ legis, quo nimirum tempore
librum hunc ipse scribebat. Deinde in 7. cap. libri Geneseos,
Noë, iussu Dei, septena de mundis animalibus, bina verò C
ex immundis in arcam intulit: distinctio autem mundorum,
Leuit. 11. & Deuter. 14. *& immundorum animalium, per legem Hebræis est cognita*
& constituta: quoniam igitur septena illa animalia erant
de genere eorum, quæ posteà per legem declarata sunt mun-
da, bina verò ex eorum numero, quæ lex ostendit esse im-
munda, propterea Moses habito ad id temporis respectu, quo
librum Geneseos scribebat, scilicet post legẽ Hebræis latam,
quo tempore

A *quo tempore distinctio mundorum, immundorúmve anima-*
lium erat illis notissima, rectè appellauit septena illa mun-
da, bina immunda, nempe vsus figura anticipationis, in sa-
cris litteris satis frequenti. Atque hac duplici ratione opi-
nio hæc Theodoreti, Bedæ, & Tostati confirmatur. Sed neu-
tra profectò admodum firma ratio est, facileq; repelli potest.
Dicetur enim, multa quæ per legem Mosaicam constituta
sunt, etiam ante legem fuisse in more, & vsu apud probos
& religiosos viros, non quidem lege aliqua Dei præceptó-
que sancita, sed ex maiorum traditione, vel vsque ab Ada-
B *mo, vel certè ab eius nepote Enos, cuius tempore cœptum es-*
se dicitur inuocari nomen Domini, profecta. Quo fit, vt lon-
ge ante Mosaicam legem in sacris litteris legamus fuisse in
vsu constructiones altarium, & oblationes, certósque ritus
sacrificiorum, vota item & decimas, abstinentiam quoque
à sanguine & suffocato: necnon & suscitationem semi-
fratris, qui sine liberis esset mortuus. Quare in horum nume
ro etiam sabbati obseruantia, & distinctio mundorum at-
que immundorum animalium esse potuit, quamobrem licet
vtraque hæc opinio sit probabilis, mihi tamen prior, quam
dixi placuisse Eusebio, videtur probabilior. Verũ nos pauca
C *hæc præfati, ad explanandum mundi opificium per*
sex dies à Deo consummatum, quod Moses vt
verissimè, ita breuissimè descripsit, ag-
grediamur eiúsque rei tractatu
primum horum commen-
tariorum volumen
consumamus.

***

Multa quæ lege Mosis sancita sunt fuisse ante in vsu, & cultu apud veteres Patriarchas. Gen. 4.

Universidad de Deusto Biblioteca

HISTORIA MOSIS,

QVÆ HOC PRIMO COMMENTARIORVM VOLVMINE EXPLANATVR.

EX CAPITE PRIMO GENESEOS.

IN PRINCIPIO creauit Deus Cœlum A
& terram. Terra autem erat inanis & vacua,& tenebræ erant ſuper faciem abyſsi: & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Dixitq; Deus. Fiat lux. Et facta eſt lux. Et vidit Deus lucem quòd eſſet bona:& diuiſit lucem à tenebris. Appellauitq; lucem,diem; & tenebras,noctem : factúmq; eſt veſpere & mane dies vnus. Dixit quoque Deus,Fiat firmamentum in medio aquarum; & diuidat aquas ab aquis Et fecit Deus firmamẽtum, diuiſitq; aquas,quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum. Et factum eſt ita. Vocauitque Deus firmamentum Cœlum:& factum eſt veſpere & mane dies ſecundus.Dixit verò Deus,Congregentur aquę,quæ ſub B
Cœlo ſunt,in locum vnum; & appareat arida. Et factũ eſt ita. Et vocauit Deus aridam , terram ; congregationéſque aquarum appellauit maria. Et vidit Deus quòd eſſet bonum, & ait,Germinet terra herbam virentem , & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum , cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram. Et factum eſt ita.Et protulit terra herbam virentem,& facientem ſemen iuxta genus ſuum, lignúmque faciẽs fructum,

A ctum,& habens vnumquodque ſementem ſecundum ſpeciem ſuam: Et vidit Deus quod eſſet bonum. Et factum eſt veſpere & mane dies tertius.Dixit autem Deus. Fiant luminaria in firmamento Cœli, & diuidant diem ac noctem : & ſint in ſigna, & tempora, & dies,& annos.vt luceant in firmamento Cœli,& illuminẽt terram. Et factum eſt ita. Fecitq; Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præeſſet diei , & luminare minus vt præeſſet nocti , & ſtellas. Et poſuit eas in firmamento Cœli, vt lucerent ſuper terram. Et præeſſent diei ac nocti , & diuiderent lucem ac tenebras. Et vidit Deus quod eſſet bonum. Et factum eſt veſpere & mane dies quartus. Dixit etiam Deus, Producant aquæ reptile animæ viuen-
B tis,& volatile ſuper terram ſub firmamento Cœli. Creauitque Deus cete grandia,& omnem animam viuentem, atque motabilem, quâ produxerant aquæ in ſpecies ſuas & omne volatile ſecundum genus ſuum. Et vidit Deus quod eſſèt bonum : Benedixitque eis, dicens, Creſcite & multiplicamini,& replete aquas maris:auéſque multiplicentur ſuper terram. Et factum eſt veſpere & mane dies quintus.Dixit quoque Deus. Producat terra animam viuentem in genere ſuo, & reptilia , & beſtias terræ ſecundum ſpecies ſuas.Factúmque eſt ita.Et fecit Deus beſtias terræ iuxta ſpecies ſuas,& iumenta ,& omne reptile terræ in genere ſuo. Viditque Deus cuncta quæ fecerat,& erãt
C valde bona. Et factum eſt veſpere , & mane dies ſextus.

EX CAPITE SECVNDO GENESEOS.

IGITVR perfecti ſunt Cœli,& terra,& omnis ornatus eorum : Compleuitque Deus die ſeptimo opus ſuum,quod fecerat : & requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere quod patrarat. Et benedixit diei ſeptimo, & ſanctificauit illum : quia in ipſo ceſſauerat ab omni opere ſuo, quod creauit Deus vt faceret.Iſtæ ſunt generationes Cœli & terræ,quãdo creatæ ſunt, in die quo fecit Dominus Deus Cœlum & terrã,

& omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat qui operaretur terram: sed fons ascendebat è terra, irrigans vniuersam superficiem terræ. A

TRADVNTVR QVATTVOR REGVlæ, quibus facile iudicari possit, de variis auctorum hanc Mosis de generatione Mundi doctrinam explanantium interpretationibus, quæ vera aut falsa sit, & quæ sit magis minúsve probabilis interpretatio.

DESCRIBITVR à Mose in exordio huius libri origo & fabrica huius mundi corporati & aspectabilis & ostenditur quemadmodũ à Deo per sex dies particulatim cõditus, dispositus, & exornatus fuerit, cuius descriptionis, & narrationis Mosaicæ apud scriptores tam veteris, quàm recentis memoriæ vix dici potest quàm multæ sint, atque discrepantes interpretationes, quarum aliquæ sunt falsæ, nonnullæ vix probabiles: quædam etiam ad turpiter errandum lubricæ ac præcipites. Quare, vt lector errores omnes (quoad eius fieri possit) præcauere, & certam atque compendiariam viam inuestigandæ reperiendæque veritatis insistere queat, subiiciam hoc loco breues aliquot regulas, ad quas explorare, & diiudicare valeat, quæ interpretatio sit bona, aut mala, quæ proposito & verbis Mosis congruens, aut discrepans, & de multis non reprobandis, quæ sit magis minúsve probanda. B

Narrationẽ Mosis esse historicã & secundũ historicũ tensum interpretandam. Augustinus li. 8. de Gen. ad lit. cap. 1.

PRIMA regula. *Doctrina Mosis, quæ de creatione mundi traditur, est planè historica.* Narrat enim Moses mundum factum esse à Deo ex aliquo certo temporis initio; nec totum simul puncto temporis esse conditum, sed per partes spatio sex dierum esse fabricatum. Confirmat hanc regulam B. Augustinus initio libri octaui de Genesi ad litteram, ita scribens: *Narratio Mosis in libro Geneseos, non est genus locutionis figuratarum rerum, sicut in Cantico Canticorum, sed est expositio rerum omnino gestarum, sicut in Regnorum libris, & cæteris eiusmodi. Sed quia in his ea dicuntur, quæ vitæ humanæ vsus notissimus habet: non difficilè, immo promptissimè primitus accipiuntur ad litteram: in libro autem Geneseos, quòd ea dicuntur, quæ vsitatum naturæ cursum intuentibus non occurrant, propterea nolunt quidam ea propriè, sed figuratè dicta intelligi: atque ex illo loco putant incipere historicam narrationem huius libri, ex quo dimissi de paradiso Adam & Eua conuenerunt, atque genuerũt, quasi verò vsitatum* C

tatum nobis sit, vel quod tot annos illi vixerunt, vel quod Henoch translatus est, vel quod grandæua, & sterilis Sara filium peperit, & cætera huiusce modi. Hæc Augustinus. A

Sensus litteralis proprius & germanus Mosis sensus.

EX his perspicuè intelligitur, si narratio Mosis est historica, consequens esse, vt is proprius & germanus, atque, vt vocant, litteralis sensus sit verborum Mosis, quem reddunt verba eius secundũ propriam, & vulgo vsitatam eorum significationem accepta. Si enim Moses Historicè scripsit, proculdubio id docere voluit, quod verba eius propriè sumpta declarant. quare eorum interpretatio maximè laudanda & probanda est, qui, quæcumque à Mose traduntur hoc loco, sedulo curant, vt verba ipsa sonant & præseferunt, interpretari. Atque huius rei testem, & approbatorem excitabo Augustinum, qui libri octaui de Genesi ad litteram cap. 2 partim corrigens quæ scripserat super Genesim in duobus libris contra Manichæos, quod nõ historicum, sed figuratum & mysticum interpretationis genus in illis secutus esset; partim ostendens sibi in his libris, quos posterius, ætate & doctrina maturior, & in studio sacrarum litterarum exercitatior scribebat, cordi & curę fore, vt expositionem sententiæ verborum inhærentem, quoad posset, sequeretur, ad hunc modum scribit: *Scripsi ego contra Manichæos duos libros super Genesim recenti tempore cõuersionis meæ: & quia non occurrebant mihi tunc omnia quemadmodũ propriè possent accipi, quid figurate significarent ea, quæ ad litteram non potui inuenire, quanta valui breuitate & perspicuitate explicaui. memor tamen quid maxime voluerim, nec potuerim, vt non figuratè, sed propriè primitus cuncta intelligerentur: nec omnino desperans etiam sic posse intelligi, id ipsum in prima parte secundi libri,* (hoc est, in capi. 2.) *ita posui: Quisquis voluerit omnia, quæ dicta sunt à Mose secundum litteram accipere; nec aliter intelligere quam littera sonat; idq; citra vllam fidei iniuriam faciat, non solũ ei non est inuidendum, sed præcipuus, multúmque laudabilis intellector habendus est. hæc tum dixi. Nunc autem quia voluit Dominus, vt ea diligentius intuens atque considerans non frustra, quantum opinor, existimarem etiã per me posse secundum propriam, non autem secundum allegoricam locutionem* B *hæc dicta esse à Mose demonstrari, sicut ea quæ superius voluimus ostendere, sic etiam quæ sequũtur de paradiso perscrutemur.* Hactenus Augustinus.

VERVM mihi est quod hanc regulam & fortius confirmet, & luculentius illustret, quàm quod scribit in eam sententiã BASILIVS, ORIGENEM, tacito tamen eius nomine, reprehendens. Is enim in tertia Homilia super Genesim, cum commemorasset opinionem ORIGENIS intelligentis per aquas supercœlestes, bonos Angelos per sublunares verò aquas, malos Spiritus, subdit ea quæ sequũtur: *Et quidem isti, ait, prætextu anagogici sensus, & sublimioris intelligentiæ, ad allegorias transferunt omnia: nos vero hisce interpretationibus, vt vt quæ somniis & anilibus fabulis similes sunt, relegatis, nomine aquæ intelligamus veram aquam, & cæteras res similiter.*

Valde observãda Basilij sententia.

IN EXORDIO autem nonæ Homiliæ super Genesim similia dicit,

dicit, & paulo etiam illustriora. *Noui, ait, Leges allegoriarum, & si non* A *à me inuentas, ab aliis tamen elaboratas teneo. nam qui non acceptant sententias scripturæ communes, hi aquam non vt aquam accipiunt, sed vt aliam quandam naturam, & piscem, & herbam, & alia ad id, quod ipsis videtur, suas retorquent interpretationes: similiter vt somniorum interpretes, qui ad id respicientes, quod sibi proposuerunt, somniorum interpretationes fingere solent. Ego verò cum fœnum audio, fœnum intelligo, & stirpem, & piscem, & feram, & iumentum, omnia, vt dicta sunt, ita accipio.* Sic Basilius. Et Beda super Exaemeron exponens illa verba: *In principio creauit Deus cœlum & terram. Diligenter,* inquit, *intuendum est, vt ita quisque sensibus allegoricis studium impendat, quatenus apertam historiæ fidem allegorizando non derelinquat.* Videtur etiam Augustinum censura hæc, sanè verissima, quodammodo attingere. Siquidem is verba Mosis, quæ propriè significant res corporeas, vt Cœlum, lux, tenebræ, dies, nox, mane, & vespera, à propria earum significatione ad expositionem, & intelligentiam rerum spiritalium, quasi figuratè accipi debeant, sæpe tra- B ducit. Adiicio vnum hoc, velut clausulam huius regulæ; si, quæ tradit Moses hoc loco, non historicè ac propriè, sed figuratè & allegoricè sint accipienda. fore, vt ex Mose aut nullam, aut certè non stabilem, ratam certámque habeamus de mundi origine & effectione doctrinam, cùm tamen, quam ea de re tenet Ecclesia Catholica, quámque in fidei articulos retulit, ex hoc potissimum libro Mosis acceperit. Etenim sensus Mysticus & allegoricus, prę terquam quod non est ad docendum quippiam, probãdúmque satis idoneus & firmus, est etiam varius, multiplex, & incertus, tantaque in varietate constitutus, quanta est hominum ad eos sensus fingendos solertia, & vbertas ingenij.

Non esse sine necessaria causa cõfugiendum ad miracula & absolutam omnipotentiam.

SECVNDA regula. *In hac Mosis doctrina tractanda & explicanda, non est sine causa recurrendum ad miracula, & ad potẽtiam Dei absolutam,* sicut inscienter, & ineptè faciunt nonnulli, qui cum opinionis suæ rationem idoneam & probabilem reddere non possint quasi ad asy- C lum, confugiunt ad miracula & omnipotentiam Dei. Etenim in prima rerum omnium molitione & mundi fabricatione, nequaquam spectandum est, quid simpliciter & absolutè Deus facere potuerit, sed quid eum fecisse consentaneum sit eius sapientiæ, & quid naturalis ipsarum rerum vis, dispositio, & conuenientia deposcat. Hanc regulam vt satis per se manifestam, & cuiuis sanæ mentis probabilem, non aliter confirmabo, quàm vnico Augustini testimonio: is enim initio libri secundi de Genesi ad litteram, de aquis, quæ super firmamentum sunt disputans, docet eos, qui super cœlum aquas esse posse negant, non esse miraculis & omnipotentia Dei confutandos, & tanquam obruendos. Sic enim ait: *Nec quisquam istos ita debet refellere, vt dicat secundum omnipotentiam Dei, cui cũcta sunt possibilia, oportere nos credere tales esse aquas super cœlos quales sunt super terram. nunc enim quemadmodum Deus instituerit naturas rerum, secundum scripturas eius*

Augustin. li. 2. de Ge. ad litt. c. 1.

A *eius nos quærere conuenit: non autem quid ipse in eis, vel ex eis ad miraculum omnipotentiæ suæ velit operari.*

Fugiẽda est pertinax & priæ opinionis defensio.

TERTIA regula. *Cauendum est, ne quam quisque semel adamauit & amplexus est sententiam, eam non modo teneat mordicus, & præfractè defendat sed etiam contendat ita esse scripturæ propriam, vt aliam quamlibet suæ vel aduersam, vel diuersam, clamet scripturæ esse contrariam.* Malè enim de scriptura merentur, qui eam, quæ per se latissimè patet, & variarum sententiarum, atque interpretationum est capax, ad suæ opinionis & ingenij angustias coarctare, & coangustare volunt. Audiant isti Augustinum in cap. 18. lib. 1. de Genesi ad litteram ita scribentem: *Si quis locus scripturæ obscurus & difficilis, varias sententias & expositiones salua fide Catholica, potest admittere: nulla earum ita temere, & obstinatè tenenda est, tanquam scripturæ propria: vt si fortè diligentius discussa veritas eam rectè labefactauerit, nos corruamus, non pro sententia scripturæ, sed pro nostra ita dimicantes, vt eam velimus scripturæ esse, quæ no-* B *stra est; cùm potius eam, quæ scripturarum esse comperta fuerit, nostram esse velle debeamus.*

Quę tradũtur in sacris litteris, humanarũ doctrinarũ veris rationibus & experimẽtis cõtraria esse non posse.

QVARTA regula. *Illud etiam diligenter cauendum, & omnino fugiendum est, ne in tractanda Mosis doctrina, quicquam affirmatè & asseueranter sentiamus, & dicamus quod repugnet manifestis experimentis, & rationibus philosophiæ, vel aliarum disciplinarum:* namque cùm verum omne semper cum vero congruat, non potest veritas sacrarum litterarum, veris rationibus & experimentis humanarum doctrinarũ esse contraria. Hoc & acutè vidit Augustinus, & admonere nos voluit: eodem enim illo libro, quem proximè posui, cap. 21. ad hunc modũ scribit: *Hoc indubitanter tenendum est, vt quicquid sapientes huius mundi de natura rerum veraciter demonstrare potuerint, ostendamus nostris litteris non esse contrarium quicquid autem illi in suis voluminibus contrarium sacris litteris docent, sine vlla dubitatione credamus id falsum esse, & quoquo modo possumus, etiam ostendamus: atque ita teneamus fidem Domini nostri, in quo sunt abscónditi omnes thesauri sapientiæ, vt neque falsæ Philosophiæ loquacitate seducamur, neque simulatæ religionis superstitione terreamur.* Ad hanc regulam si exigamus, & expendamus nõ- C nullas quorundam interpretum opiniones, planè respuendos atque reiiciendas esse intelligemus. Exempli causa: Origenes, Lactantius, Procopius Gazæus, Chrysostomus, & quidam alij censent secundum scripturam cœlum non esse rotundum, esse immobile: moueri stellas per cœlum, vt pisces per aquam, & aues per aërem: non esse Antipodas: aquam maris esse multis partibus sublimiorem, celsissimis etiam terræ montibus: quæ tamen falsa esse omnia, manifestis experimentis, necessariisque rationibus nunc constat.

Obseruãda B. Augustini sentẽtia.

PONAM hic grauissimam ea de re Augustini sententiam. is Epistola 7. ad Marcellinum ita scribit: *Si ratio contra diuinarum scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallitur verisimilitudine; nam vera esse non potest: rursus si manifestæ certæq; rationi, velut sanctarum*

scripturarum obiicitur auctoritas, non intelligit qui hoc facit: & non scripturæ sensum, ad quē penetrare nō potuit, sed suum potius obiicit veritati: nec quod in ea, sed q̄ in se ipso velut pro ea inuenit opponit. Hęc Augustinus. A

SED vt quidam sunt infensissimi Philosophiæ, ac bonis disciplinis, eáque putant studio sacrarum litterarum prodesse nihil: obstare autem, & obesse plurimum. ita ex aduerso sunt alij vsqueadeo insani amatores, & stupidi admiratores antiquorum poëtarum & philosophorum, vt omnia eorum dicta existimēt oracula: & quæcūque Moses in hoc libro Geneseos breuissimè docuit, ea contendant ab illis fuisse non obscurè cognita vberius etiam explicata, ornatiúsque tractata. Itaque Mosis sententias ad illorum dogmata confirmanda & persuadenda, & illorum dicta, ad Mosis doctrinam illustrandam & exornandam, subtiliter & minutatim accommodare conantur. Equidem non sum nescius visum esse olim multis Ecclesiæ Patribus & doctoribus, veteres Gentilium poëtas & Philosophos, è fontibus Mosis hortos suos irrigasse, hoc est, plurima è scriptis eius in suos libros transtulisse: quæ postea illi, vel vt furtum celarent, vel quòd ea non bene intelligerent, admixtis fabulis & erroribus deformarunt, atque contaminarunt. Ego tamen (dicam enim liberè quod sentio) nunquam probaui nimis curiosum studium, & diligentiam eorum, qui sententias Mosis quoquo modo trahunt, & detorquent ad Philosophorum & poëtarum, vel decreta, vel etiam fabulas, vt Orphei, Homeri, Mercurij Trismegisti, Pythagoræ, Platonis, quinetiam Aristotelis. Hoc, mihi quidem certè, diuinæ scripturæ dignitati & maiestati, valde alienum & indecorum videtur. infuscat enim cœlestem eius splendorem, puritatem inquinat, sanctitatémque profanat ac polluit, & fidem diuinitatis eius non parum eleuat. Atque hanc ob causam à multis minus probatur Augustinus Eugubinus in sua Cosmopœia, & in libris de Perenni Philosophia. In hanc bonorum & doctorum hominum offensionem atque reprehensionem incurrit etiam Ioannes Picus Mirandulanus; qui tertium & vigesimum natus annum, super primum caput Geneseos Heptaplum composuit, in quo septem nouas expositiones doctrinæ Mosis de Operibus sex dierum, à nullo priorum scriptorum tentatas, à se autem primo cogitatas, inuentas, elaboratas, perfectásque pertractauit. Sed liber ille habet quidem specimen prodigiosi ingenij, & admirandæ in illa ætate eruditionis: ad doctrinam autem Mosis interpretandam & intelligendam, parum conducit. Refert Sixtus Senensis in libro quarto Bibliothecæ sanctæ, se, cum esset Romæ, quæsisse ex Aloysio Lippomano, qui tum recens ediderat Catenam in Genesim; cur inter alios tam multos scriptores & interpretes libri Geneseos, quos in illa Catena commemorauerat, nullam Mirandulani fecisset mentionem: reipondisse autem illum, se in conficienda Catena, eorum elegisse commentarios & interpretationes, qui Mosis verba & sententias, suis commentationibus explicare voluisse videbantur B

Mosis dicta ad poëtarū & Philosophorū sententias non detorquēda

Animaduersio in Picum Mirandulanum. C

Lippomanus cur in sua Catena de Pico nihil inseruerit.

se videbantur, quoniam autem animaduerterat Picum in eo vno laborasse, vt Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, aliorumque Philosophorum inuenta & dogmata, vel suas potius cogitationes, dictis & sententiis Mosaicis exprimeret & ornaret, statuisse, nullam sibi illius viri in suo opere habendam esse rationem. Sed fuit nihilominus vir ille magnus & omni æuo admirandus, cui si longior vita cōtigisset, sicut maximam sui admirationem & expectationem commouit apud omnes, ita profectò & sibi gloriam immortalem, & summum Italiæ decus atque ornamentum, & optimis quibusque studiis & disciplinis, ingentem vtilitatem attulisset. Nolo plures regulas colligendo, cùm prædictæ satis esse possint, fatigare lectorem. A

ERGO (vt locum hunc tandem concludam) cum multæ, ac varię interpretationes doctrinæ Mosis se offerent lectori, eam ipse probabiliorem cæteris, melioremque decernat, quæ est proposito & instituto Mosis accommodatior atque congruentior: quæ magis inhæret sententiæ verborum, magísque conseruat propriam vocabulorum significationem & vsum: quæ planior est & facilior ad intelligendum etiam non admodum doctis hominibus: quæ congruit cum consuetudine loquendi scripturæ, nec affingit Mosi locutiones in sacris litteris inusitatas: quæ commodè elicitur ex aliis scripturæ locis, vbi iisdem agitur de rebus, eademque doctrina traditur: quæ sine causa non confugit ad miracula & omnipotentiam Dei: quæ nihil tradit alienum & dissentaneum sapientiæ Dei, & pietati nostrę fidei: quæ nihil habet repugnans manifestis experimentis & rationibus, quæ in Philosophia, cæterisque doctrinis humanis traduntur: quæ talis est, vt per eam, vniuersam doctrinam Mosis bene sibi constare, & pulchrè secundum omnes partes suas cohærere appareat: postremo quæ non sit tum propter nouitatem, tum quod abhorreat ab interpretatione & sententia Patrum, ab antiqua traditione, à communi Ecclesiæ, & populi Christiani sensu, suspecta. In quo valde offendit doctos & pios viros, quod Caietanus initio Cōmentariorum suorum in Genesim præfatur his verbis: *Si quando occurrerit aliquis sensus textui consonus, quamuis à torrente Doctorum alienus, Lector æquum se præbeat censorem, nullúsque detestetur illum ex hoc, quod dissonat a priscis doctoribus: non enim alligauit Deus expositionem Scripturæ priscorum doctorum sensibus, aliquin spes nobis tolleretur exponendi Scripturam, nisi trasferendo (vt aiunt) de libro in quinternum.* Sic Caietanus. Qui quod præfatus est audacter præstitit abundè: quam etiam ob causam in huius libri expositione nonnullos in errores, & quidem graues lapsus est. B

Epilogus superioris disputationis.

Audax & correctione digna Caietani sententia. C

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

IN PRINCIPIO.

HOc multis & variis modis,sed duobus meo iudicio,aptius & melius interpretari licet. Primo vt *In principio* significet, ante alia omnia, quẽadmodũ cũ ædificaturus domũ, in principio & ante alia bonũ substruit,& supponit fundamentũ,ita Deus in fabricãdo mundo,in principio & ante alia condidit Cœlũ & terrã,velut duas principes mundi partes,quę cęteras ordine naturæ necessario antecedunt. Hac significatione non semel ea dictio vsurpatur in scriptura,velut apud Dauidem in Psalmo 101. *Initio tu Domine terram fundasti,& opera manuum tuarum sunt cœli.*& apud Salomonem.Prouerb.8. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret.*Altero modo hoc quod est,*in principio*, significat,Ab aliquo initio temporis,vt significetur mundum non semper fuisse,Deũmque fecisse,vt mundus,qui ex æternitate nullus fuerat,repente,tum nimirum quando ei libuit, primum esse inciperet. Et certe non solum multis apprimè doctis,& nobilibus scriptoribus hæc placuit interpretatio,sed etiam tam olim Synagoga,quàm postea Ecclesia ex hoc loco Mosis intellexit,& probauit,nouam fuisse, & ab aliquo temporis initio generationem mundi. Ac licet vtramque hanc interpretationem maximè probem, posteriorem tamen in præsentia subtilius tractandam mihi proposui. Ex qua duo elici obseruauit Basilius: alterum, ex hac doctrina Mosis perspicuè intelligi mundum non esse æternum, sed aliquando ortus sui habuisse initium: alterum, etiam cognosci antiquitatem mundi, vt ratio iniri queat inueniendi, quantum à nostra ætate mundi distet exordium,eius veluti æui annos omnes retroactos computando.In vtroque Ethnici aberrarunt à vero.etenim quidam censuerũt mundum esse sempiternum: alij, cœpisse quidem illum aliquando putauerunt, quam plurimas tamen myriades annorum, & prope innumera retrolapsa sæcula finxerunt, vtrumque errorem statui hoc loco,aliquot velut rationum machinis adhibitis,funditus demoliri. ac primo quidem ad priorem euertendum aggrediar.

B

C

Basil.hom.1. in Hexae.

NON fuit omni tempore vna eademq; omnium philosophorum atque gentium de mundi origine sententia. Alij mundi ortum & originem agnouerunt:alij,qualis nunc cernitur mũdus, talem fuisse in æterno præteriti temporis spatio existimauerunt.Quamobrem Aristoteles primo libro Topicorum, quæstionem vtrum mundus sit æternus necne, fecit problema dialecticum: quod tum propter auctoritates contraria sentientium,tum propter contrariarũ rationum probabilitatem, in vtramque partem probabiliter agitari & disceptari possit. Verumtamen pauciſſimi fuere propugnatores æternitatis,si cum

Arist. lib. 1. Top. cap. 9.

A tis,si cum eius oppugnatoribus comparentur.etenim mundum non semper fuisse,præter vnum philosophorum Aristotelem, vnámque Chaldæorum gentem, concors fuit ferè omnium sententia, non sapiẽtum modo assensu,sed etiam indoctorum hominum quasi tacito naturæ quodam sensu, iudicióque comprobata. Quem omnium consensum(tanta est rei euidentia)ne Aristoteles quidem,qui obnixissimè conatus est huic sententiæ obsistere,inficiari potuit. namq; is 1.lib.de Cœlo,text.102.Omnes,inquit,mundum generant: atqui, vt ipsemet initio primi libri Topicorum docet, Quod videtur omnibus,aut plurimis,aut sapientibus,id probabile esse censendum est. Nec sanè de nihilo est, quod in hanc opinionem cõsensere omnes: tanta enim hominum consensio,quid aliud est,quàm clarissima naturæ vox? quàm naturalis quædam notio, sensúsque veritis à Deo hominum animis mẽtibúsque impressus,& certissimum eius argu-

B mentum,cuius fidem,ne Aristeteles quidem, quamuis maximè velle,eleuare possit? Quippe ipsius Aristotelis sunt,& feruntur in primis celebres illæ sententiæ:Quod in omnibus,aut in pluribus inest, id secundum naturam:quod est præter hæc, id præter naturam æstimandum est. Hoc enim sæpe vsurpat ipse tam in libris Physicorum quàm in libris de Cœlo. In libro autem de Diuinatione per somnia sic ait: [a]*Quod omnes aut complures sentiunt, aut dicunt,id falsum esse non est putandum.* In libro autẽ 7. Ethicorum [b] commendat poëtæ cuiusdam versus,qui Latinè redditi hanc habent sententiam.

[a] Cap.1.

[b] Cap.13.

Non prorsus fama illa perit,quam multa per orbem
Turba hominum celebrat.

POSTREMO clarissimus est apud eundem locus ille in libro 10.Ethicorũ. [c] *Quod omnibus,*inquit, *videtur,id esse affirmamus,qui verò hanc fidem tollit,is non multo probabiliora dicturus est.*

[c] Cap.2.

Mundum à deo conditum esse credere magnũ est ad Deum colendum adiumentum.

C ILLVD autem magno indicio est,verũ esse hanc de noua mundi constructione sententiam,quod ea ad veri Dei cognitionem,cultúmque atque religionem animis hominum inserendam,fouendam, & confirmandam plurimum valeat. Si enim persuasum alicui fuerit mundum, qui ex omni æternitate nullus fuerat, ab aliquo initio temporis à Deo esse conditum,continuò eidem nullo negotio persuadebitur & esse Deum,& vnum esse,& rerum omnium intelligentem,conseruantem,ac moderantem esse causam,& infinita vi ac potestate pollere:nec vlla naturæ necessitate, sed sua modo voluntate, bonitatéque ad fabricandum mundum esse adductum,ipsúmque ex se:ac se solo esse beatum, nec ad tuendam felicitatem suam, vllius rei quæ extra ipsum sit,vel adminiculo,vel consortio indigere. Hæc omnia adeò ex primo illo apta,nexáque pendent, vt quisquis illud concesserit,ea negare non queat,contra vero qui mundum faciunt æternũ, vel negant ea quæ diximus de Deo, vel certè tam euidenter & expeditè probare non possunt.Non est hic pro derelicto habendum,quod Plinius,sanè imprudens,suæq; oblitus sententiæ,tan-

Plinius vel contra suã

sententiam nouo mundi exordio testimonij perhibuit.

quam argumentum cur credamus mundum nec fuisse ex infinito A tempore, nec ad infinitum tempus permansurum, in cap.16.libr.7. annotauit. *In plenum*, inquit. *cuncto mortalium generi, minorem indies fieri mensuram propemodum obseruatur, rarósque patribus proceriores: tamquam consumente vbertatem seminum exustione, in cuius vices nunc vergat ætuum.* Idem argumentum etiam auctor libri quarti Esdræ in cap.5. eius libri tractauit. Iam vero itti multis implicantur difficultatibus, quibus vix se, aut ne vix quidem explicare possunt: nam vel auctore (qui naturæ censorem & iudicem egit) Aristotele, verissima sunt illa philosophorum pronuntiata? Vnum infinitum non esse maius alio infinito. Nihil vel magnitudine. vel numero infinitum constare posse: Infinitũ nullo modo posse pertransiri. Denique infinitũ ratione atque intelligentia non posse comprehendi. Quæ autem sunt his contraria, ea censet Aristoteles non falsa modo, sed etiam ἄλογα καὶ ἀδύνατα atqui ea omnia necessario admittẽda, & vel ingratis deuoranda sunt æternitatem mundi præfractè defendentibus.

Aeternitatis mũdi defensores quibus si difficultatibus inuoluart.

VERVM missa hæc faciamus, quæ ex interiori philosophia petuntur, eáque scholasticis philosophis, ac Theologis subtilius disputanda relinquamus, in quibus philosophicè tractandis nos etiam consumpsimus totum librum decimumquintum eius operis, quod de Philosophia superioribus annis edidimus. Deducamus igitur orationem in liberiorem, apertioremque campum, eaq; dicamus, quæ vel populo probari queant, Excutiamus omnis memoriam antiquitatis, & vetustissimarum rerum non monimẽta solum, sed etiam primordia inuestigemus, & hac ratione mundum non esse æternum apertissimè ostendamus. B

Ex rerum inuentoribus mũdũ æternũ non esse colligitur.

OMNIS priscarum rerum memoria, quæcunque apud Gentiles siue in scriptis, siue in litteris, seu litterarum figuris, siue in quarumlibet aliarum rerum monimentis extat, non solum exordio mundi, quod tradit sacra scriptura, sed Noëtico etiam diluuio recentior esse deprehenditur. Plinius quidem in cap.56.lib.7. curiose, persequitur, diligentérque colligit primos omnium artium & disciplinarum omniúmque rerum quæ ad vsus humanæ vitæ comparatæ sunt inuentores: quorum ætates sigillatim contemplantibus manifestum fit, non modo mundum non fuisse æternum, sed etiam eius originẽ non esse admodum antiquam. Et verò, si mundus æternus esset, qui fieri posset, vt nullius rei, quæ ante sex annorum millia in orbe fuerit, vlla sit apud gentem aliquam memoria? cuius rationis vim & probabilitatem, etiam Lucretius poëta grauis & doctus, & vidit animo, & in libro 5. his versibus exposuit: C

Prætera si nulla fuit genitalis origo
Terrarum & cœli, semperque æterna fuêre,
Cur supra bellum Thebanum, & funera Troiæ
Non alias alij quoque res cecinêre Poëtæ?
Quo tot facta virùm toties cecidere? Nec vsquam

Aeternis

A *Aeternis famæ monimentis insita florent?*
Verùm, vt opinor, habet nouitatem summa, recénsque
Natura est mundi, neque pridem exordia cœpit.

BEROSVS certè Chaldæus, antiquissimam putatur scripsisse historiam, cuius tamen ipse (vt Iosephus refert priori libro contra Apionem) à diluuio sumpsit exordium. Trogus Pompeius altissimè repetens originem rerum, quas historiæ mandauit, orsus est scribere à Nino rege, qui annis post mundum conditum nongentis & mille, primam, quæ in mundo fuit Assyriorum monarchiam fundauit. Eusebius lib.9. de Præparat. euangel. cap.4. & lib.10. cap.3. multa colligit, quæ ad hoc argumentum spectant: inter alia tradit, Dionysium Halicarnasseum in libro, quem de temporibus edidit, affirmare, res Argolicas, quæ ab Inacho cœperunt, omnium rerum Græcarum esse vetustissimas: Achusilaum itẽ. Phoronidem, aliósque Græcos scriptores, antiquissimum mortalium prædicare Phoronæum: B M. etiam Varronem acerrimum vetustatis æstimatorem in sua historia nihil Ogygis diluuio antiquius agnoscere. Atqui & Inachus, & Phoronæus atque Ogyges eiusdem ætatis fuere, qua ætate vixit Iacob Patriarcha. Nec illud est in præteritis relinquendum, fuisse post Cecropem Mosis æqualem, omnia, quæ à Græcis de claris hominibus, & Heroibus, diisque suis, aut veris historiis tradita, aut fabulosis celebratra miraculis commemorantur. Quid plura? Belus, ex quo fluxit & origem traxit (vt visum est multis) omnis Idolorum cultus pater fuit Nini Assyriorũ regis, cuius temporibus Abraham natum esse accipimus. Ergo longè posteriora Noëtico sunt diluuio quæcumque apud gentes habentur vetustissima.

Quomodo constet antiquissima quęqi apud gẽtes Noetico diluuio esse recentiora

NON me fugit, quemadmodum huic nostræ argumentationi olim conati sint occurrere Plato in Timæo, & [a] Atlãtico, Aristoteles in primo libro Meteororũ, Theophrastus etiã vt refert Philo in eo libro, quem inscripsit, Quod mundus sit incorruptibilis (si tamen Philo eius libri auctor fuit) propter crebras scilicet & ingentes eluC uiones atque deflagrationes, quas in variis terrarum regionibus, lõginquis, sed certis tamen, & statis temporum interuallis euenire necesse est, vna cum ipsis gentibus, aliarum quoque rerum vsum, notitiam, & memoriam interiisse, easdémque tum artes & disciplinas, tum hominum opiniones & inuenta, infinities, vicissitudine tempore occidisse, atq; reuixisse. Sed hoc ab illi temere, & sine ratione vlla probabili dictum est. Cum enim nullus omnium hominum generalis interitus, nullumque terrarum omnium simul exitium (vt censent ipsi) esse queat: profecto reliquiæ nominis vetustissimorum hominum vnius gentis, saltem apud aliam aliquam gentem seruatæ essent incolumes: atque hac ratione ad nostram quoque notitiam peruenisset. Nã & Aristoteles lib. primæ Philosophię 12.[b] reliquias quasdam priscæ Philosophiæ ad suam vsque ætatem permansisse affirmat verùm aduersus priorem errorem Gentilium, qui existimaue-

[a] sum.c.2.

[b] text.20.

runt

Universidad de Deusto
Biblioteca

runt mundum esse æternum, satis à nobis sit in præsentia, tanquam A
in transcursu disputatum.

QVONIAM igitur non semper fuisse mundum ostendimus, sequitur vt de eius origine & antiquitate dicamus, etenim non solum mundi primordia sacræ litteræ apperuerunt, sed quãtum etiam temporis à mundi ortu ad hodiernam diem excurrerit, quantáque sit retroacta humani generis ætas, & inquirendi, & inueniendi viam rationémque tradiderunt. Qua in re vix dici potest, quam fuerit omni tempore vaga, inconstans, erránsque ac planè cæca gentilitas. M. Varro princeps senatus Romanorum sapientum, prope cunctis suffragiis renunciatus, cum omne mundi æuum (vt Censorinus est auctor) tria in tempora dispertiuisset, primum designauit id quod præcessit primum cataclysmum: alterum, quod à cataclysmo fluit ad exordium Olympiadum: tertium, quod à prima Olympiade ad suam ætatem præterierat. atque hoc extremum confirmat subtili computatione temporum certóque annorum numero notatum & comprehensum haberi: medium autem vt non exacta ratione teneri, ita B
satis probabilibus coniecturis esse cognitum: primum verò illud omnino fugere nostram intelligentiam. Namque si mundus æternus est, tempus illud, vt interminatum & immẽsum, esse mortalibus incomprehensibile: sin autem mundus initium habuit, nihilominus tamen subtiliter ac præfinito determinare annorum eius temporis numerum, immensæ difficultatis esse.

Varro de origine mũdi quid senserit.

SED audiamus ea de re Ægyptiorum & Chaldæorum portẽta. Fuit semper Ægyptus prodigiosorum mendaciorum parens, altrix, & magistra. hæc, vt incredibili suæ vetustati, quam iactabat, fidem faceret, innumera finxit mundi sæcula: dicebat enim, vt Diodorus, Pomponius Mela & Laërtius prodiderunt, ex quo tempore sunt Ægyptij, quater cursus suos vertisse sydera, & bis solem occidisse, vnde nunc oritur: regésque Ægyptiorum partim ex diis, partim ex hominibus vsque ad nouissimum regẽ Ptolemæum patrem Cleopatræ, supra septuaginta annorum millia regnasse in Ægypto: postquam autem rationem syderum comprehendit Ægyptus, amplius C
quam centum annorum millia numerari. Plinius etiam libro 35. c. 13. refert Ægyptios gloriari solitos, artem pingendi sex millibus annorum floruisse in Ægypto, priusquam ea transiret in Græciam. O miram nugandi & mentiendi licentiam, videlicet putarunt isti, eò se liberius atque impudentius mentiri posse, quò difficilius credebant sua redargui posse mendacia: sed bene habet, quod quæ de sua vetustate mentiuntur, aliis ipsorum notioribus mendaciis confutantur. Scripsit Alexander Magnus epistolam ad matrem suam Olympiadem cuius epistolæ meminit Cyprianus in lib. de Idololatria, & Augustinus lib. 12. de Ciuitate Dei cap. 10. in illa sic erat scriptum narrasse Alexandro quendam sacerdotem Ægyptium, in sacris litteris & annalibus Ægyptiorum, tempora omnium regnorum subtilitre

Mendacia Ægyptiorũ de vetustate mundi.

Epistola Alexandri magni ad Olympiadem

A ter anuotata contineri: in his autem traditum esse, regnum Assyriorum quinque annorum millia excessisse: Persarum autem & Macedonum imperium, plusquam octo annorum millibus definiri. Quæ falsa esse constat omnium scriptorum tam Græcorum, quam Latinorum consensu. Regnum enim Assyriorum, qui longissimè produxerunt, non longius quam mille trecentorum & sexaginta annorum, à primo rege Nino ad extremum regem Sardanapalum, constituerunt: tempus autem regni Macedonum vsque ad mortẽ Alexandri quingentos annos non excessit: porro monarchiam Persarum à primo eius fundatore Cyro, ad Alexandrum eius euersorem, minus quadraginta & ducentis annis stetisse compertum est. Vt igitur vera, scilicet, sunt quæ de alienis regnis tradunt Ægyptij, ita vera esse credere conuenit, quæ de sua ipsi vetustate nugantur: ad quorum vanitatem contemnendam vel vnius Varronis iudicium atque sententia satis esse deberet. Is namque in illa sua nobili historia prodidit B
(vt libri 18. capite 40. de Ciuitate Dei memorat Augustinus) Ægyptios paulo amplius duobus annorum millibus ante suam ætatem, primo litteras, magistra Iside, didicisse quãquam vetus opinio fuit eiusdem Varronis, Diodori Siculi, Plinij, Solini & Censorini, priscos Ægyptios breuioribus annis quã sunt nostrates, hoc est vel trimestribus, vel etiam menstruis esse vsos. In Ægypto (inquit Censorinus) antiquissimum ferunt annum bimestrem fuisse, post à Pisone rege quadrimestrem factum, nouissimè ad tredecim menses & quinque dies esse productum. Diodorus etiam narrat, cum traditum esset à veteribus, priscos reges mille superque ducentis annis singulos regnasse, fidémque tanta summa non admitteret, pro certo habitum esse à plerisque, cursus lunares, solaribus nondum plenè inuentis, tũc annos confecisse. Quamobrem non esse incredibile, quæ de tot annorum millibus vel ab Ægyptiis, vel à Chaldæis traduntur. Non tacebo hic aliam quorũdam minimè ineruditam, nec improbabilem C
coniecturam, Ægyptios & Chaldæos, vt syderalis doctrinæ studio maximè deditos, vniuscuiusque planetæ conuersionem pro anno computasse: ita vt in tringinta annis solaribus, numerent vnum Saturni annũ, Iouis plures duobus: Martis quindecim, fermè tringinta Mercurij, totidemque Veneris, Lunæ vero ad trecentos sexaginta, itaque in spatio tringinta annorum solarium, simul etiam reliquorum planetarum annos plures quadringentis recensebant.

Varro de origine litterarum apud Ægyptios.

Quales fuerint apud priscos Ægyptios anni.

VENIO ad Chaldęorum deliramenta. Gloriabãtur illi habere se syderum rerũmque cœlestium scientiam, non minus quam septuaginta & quadringentorum mille annorum obseruationibus experimentisque comparatam, atque comprobatam. O futiles homines & mendaciorum prodigos. enimuerò bellè in istos quadrat quod quidam dixit: Qui semel verecundiæ fines transierit, eum bene & nauiter oportere esse impudẽtem. sic reor istos Chaldæos, quia mentiri iuuabat, immodicè atque incredibiliter mentiri voluisse. Atqui Porphyrius

Deridetur inanis Chaldæorum iactantia de suæ gentis & artis vetustate. Cic. epi. ad Lucceium.

e

Porphyrius de antiquitate syderalium obseruationum apud Chaldæos.

phyrius auctor est (vt memorat Ioannes Picus Mirandulanus in lib. A
11. eius operis quod aduersus Astrologos acutè doctéque composuit) Callisthenem discipulum & nepotem Aristotelis, comitémque bellorum Alexãdri Magni, cum Babylone omnia Chaldæorum arcana & monumenta excussisset, curioséque scrutatus esset, reperisse obseruationes rerum cœlestium, quæ omnium erant vetustissimæ, non amplius quàm nongentorum & mille annorum fuisse. Hypparchus quoque & Ptolemæus, primi syderalis sapiẽtię antistites, Astronomicarum obseruationũ antiquitatem non altius repetunt, quàm temporibus Nabuchodonosori Chaldæorum regis, Iudæorum calamitatibus nobilitati, qui circa primam & trigesimam Olympiadem regnare cœpit.

Mendaciũ Eudoxi & Aristote. vt de illis refert Plinius, de antiquitate Zoroastris magicæ artis inuentoris.

SED dicet aliquis, Plinium lib. 30. Eudoxi & Aristotelis testimonio confirmare, Zoroastrem Astronomiæ, vt ferunt, parentem, sex annorum millibus fuisse ante Platonis obitum. verùm Diodorus Siculus, Iustinus, & alij graues & probati scriptores, mendacium B
hoc apertè refellunt; quippe Zoroastrem æqualem faciunt Nini regis, à quo & bello victus est, regnóque spoliatus: à Nino autem ad obitum Platonis, paulò plures septingentis & mille annis numerantur. Eodem loco habendum est, quod narrat Plinius lib. 6. esse in monimentis Indorum à Libero patre, qui primus in Indiam arma intulit, ad Alexandrum Magnum fuisse reges Indorum centum quinquaginta tres, per annos sex mille quadringentos duósque additis præterea mensibus tribus. Namq; à peritissimis & diligentissimis chronographis animaduersum est, post mortem Mosis, Iosue Hebræorum imperatore cum Chananæis felicissime bellum gerente, Indiam à Libero patre esse debellatam & ab eo tempore ad Alexandrum Magnũ annos duntaxat septuaginta & centum milléq; recẽseri. Similia sunt illa Platonis in Timæo figmẽta: narrasse Soloni Sacerdotẽ quendã Ægyptiũ Athenas nouẽ millibus annorum ante Solonis ætatẽ fuisse conditas; omnésq; totius tractus illius tẽporis res insigniores, in sacris libris Aegyptiorum subtiliter annotatas contineri. Ita ne iuuit tantum philosophum in dialogo omnium C
grauissimo nugari, & pulcherrimam de mundo disputationem anilibus fabulis & mendaciis contaminare? An latere potuit Platonem, quod à multis Græciæ scriptoribus erat proditum, Cecropem fuisse primum Athenarum conditorem, qui ætatem Solonis vix mille annis antecessit? Verùm hæc atque alia eius generis commenta, risu magis & contemtu Græcæ vanitatis explodẽda sunt, quàm argumentis confutanda. Hæc igitur in præsentia aduersus duos Gentilium errores, doctrinæ Mosis quæ hoc loco traditur, omnino contrarios, alterum de æternitate Mundi, alterum de nimia eius antiquitate breuiter disputare volui: vt in aperto esset omnibus, non modo mundum non esse æternum, sed etiam, cùm ab eius ortu ad hodiernam diem non plures quàm sexcenti & quinquies mille anni præterierint

Figmẽta Ægyptiorum, quæ narrãtur in Timæo Platonis.

A rierint, nullam esse tamen apud Gentiles, vel fuisse vnquam huius rei memoriam, quæ (exclusis fabulosis) reuera quater mille annorũ vetustatem, hoc est, Noëtici diluuij tempus excedat. Quo licet intelligere, cùm sacrarum literarum historia res gestas in mundo per annos mille sex centos quinquaginta sex ante diluuium Noë, fideliter veréque litteris proditas complectatur, sacram scripturam, vt aliis rebus, sic etiam vetustate cunctis omnium gentium scriptis, & monimentis anteire.

Antiquitas diuinæ scripturæ.

SED difficultatem aliquam habet, quod paulo supra, auctore B. Basilio, docuimus, numerum annorum ab exordio mũdi ad hodiernam diem, compertum nobis atque cognitum esse posse. Etenim initio libri Ecclesiastici sic est scriptum: *Arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies sæculi quis dinumerauit?* quibus verbis dupliciter significatur, annos mundi mortalibus esse incomprehensibiles, tum quod interrogatio illa, *Quis*, sæpenumero in sacris litteris vim habet negandi, idemque pollet atque, nullus: exempla passim sunt obuia, velut in Cantico Mosis: [a] *Quis similis tui in fortibus Domine*? & in B
psalmis, [b] *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem*? & apud [c] Iob: *Quis restitit Deo, & pacem habuit?* tum etiam quod trium rerum, quæ hic ponuntur, par ducitur ratio? at priores duæ, hoc est, *Arena maris & guttæ pluuiæ*, quanto numero contineantur, non potest à quoquam hominum sciri; ergo nec tertia res quæ adiungitur, *Dies sæculi*, potest nobis esse cognita. Hæc difficultas variè soluitur: quam varietatem hic breuiter exponam. Quidam respondent, dies sæculi non posse sciri ab homine, videlicet humana ratione, posse tamen sciri per reuelationem Dei, sacris litteris expressam, nobisque traditam. Nicolaus de Lyra locum illum explanans, & huic difficultati occurrens, ait annos mundi haberi cognitos ratione quadam probabili, non tamen certitudine infallibili: Scriptores enim tam sacri quàm profani, variè des-
C cribunt tempora, & recensent annos, quibus aliquis aut vixit, aut regnauit: nonnulli enim solos annos integros & expletos memorant, inchoatos autem tacent: alij non modo numerant inchoatos, sed eos etiam pro integris recensent: sunt etiam qui integros vt integros, & inchoatos vt inchoatos computant, quæ est limatissima chronographiæ ratio. Exempli causa: si quis vixit, aut regnauit quadraginta annos & septem menses, dicet aliquis precisè regnasse hunc quadraginta annos: alius vnum & quadraginta annos, illos septem menses pro anno vno computans: alij subtili computatione vsi dicent regnasse annos quadraginta superque septem menses.

Excutitur locus q̃ est in 1. cap. li. Ecclesiastici.

[a] Exod. 15.
[b] Psalm. 88.
[c] Iob. 9.

ATQVE vt hoc quod dixi breuiter, latiùs & enucleatius dicam, animaduertendum est quatuor esse res, quæ supputationem annorum ab exordio mundi adeo variam & discrepantem, ob idque dubiam & incertam faciunt, vt Sixtus Senem. lib. quinto Bibliothecæ

Quatuor causis oriri varietatem & discrepãtiam cõpu-

tarionis annorum ab exordio mũdi vsque ad Domini nostri aduẽtũ.

sanctæ prope triginta supputationes annorum ab ortu mundi ad Domini nostri aduentum collegerit omnes inter se discrepantes, à bonis tamen auctoribus traditas : Et verò si omnes voluisset persequi, ad quinquaginta recensere potuisset. Primo igitur dubitationem affert magna illa varietas, & discrepantia chronologiæ ab initio mundi ad ortum Abrahæ, quam reperimus in libris Hebræis, nostrisque Latinis, atque in Græcis codicibus LXX. Interpretum : nam cum in illis tempus illud non nisi mille nongentos & quadraginta octo annos contineat: in his continet ter mille trecentos & quatuordecim, nempe plures illis, annos mille quadringentos sexaginta octo. verùm de hac chronologiæ varietate diligenter, & acurate disputabimus infra libro septimo horum commentariorum. Deinde multi secuti LXX. Interpretes & B. Lucam, inter Arphaxad & Sale interponunt generationem Cainan, hoc est, triginta annos? quamobrem à diluuio ad ortum Abrahæ numerant annos duos & viginti atque trecentos; plerique autem omnes, Hebræos, & Latinos secuti libros, in quibus generatio Cainan omittitur, totum illud tempus ducentis modo & nonaginta duobus annis definiunt. Ad hoc, ratio quorundam temporum non satis liquet, nec in confesso est apud omnes : exempli causa, vtrum Abraham natus sit septuagesimo anno Thare, quæ ferme omnium est opinio, & quod ipse Moses capite vndecimo Geneseos indicare videtur; an verò natus sit centesimo & trigesimo anno Thare, quod ex aliis scripturæ locis quidam non ignobiles auctores satis probabiliter argumentantur : Ratio etiam temporum à Mosis obitu ad Dauidem perplexa est & obscura: Septuaginta item anni captiuitatis Babylonicæ, vnde initium, & vbi finem habuerint, valde controuersum est. Postremo tempora quæ á liberatione captiuitatis Babylonicæ ad Domini nostri aduentum, & ortum transacta sunt, in sacris litteris non traduntur, sed ea ex profanis ethnicorum historiis, & chronographiis petenda sunt: quæ tamen non vnius modi sunt, nec æqualis fidei atque auctoritatis : quidam enim probatas, & fide dignas sequuntur : alij verò commentitias & mendaces, quales sunt annales Ioannis Annij Viterbien. speciosis titulis Berosi, Metasthenis, Manethonis, & Philonis subornati & fucati, qui multis memoriæ nostræ, cętero qui doctis viris, non tamen antiquitatis litteratæ peritis imposuerunt.

Luc.3.

A

B

C

In Chronologia vt diligens annorum, sic

RESTAT vltimum ad difficultatem initio positam responsum : namque auctor libri Ecclesiastici non ait : *Annos sæculi quis dinumerauit ?* sed, *Dies sæculi* : non igitur de annis, sed de diebus loquitur: permagni autem interest de vtris loquamur : quemadmodum enim annos in Chronologia tam sacri, quàm profani scriptores diligenter commemorare solent, ita minutias dierum, qui vel explendo anno desunt, vel supersunt expleto, recensere supersedent.

A dent. Et quo res sit illustrior, vnum ponamus exemplum : Dicitur Adam cum esset centum & tringinta annorum genuisse Seth, obiisse vero tringinta & nongentos natum annos : an putamus necessario esse nobis credendum, eodem die genuisse Seth, quo præcise centesimum & trigesimum annum Adamus expleuerat, aut quo die compleuit trigesimum & nongentisimum annum, eodem excessisse ? ergo numerus annorum mundi teneri potest : dierum autem non potest. Vel si hæc interpretatio propterea cuiquam non probatur, quia vocabulum diei hoc loco non propriè pro die, vt ab anno & mense distinguitur, positum sit, sed more sacrarum litterarum, pro tempore : dicemus illud *Dies sæculi*, non esse dictum est de diebus, vel temporibus ab ortu mundi vsque adhuc transactis, sed de futuris vsque ad mundi finem, & diem Iudicij, quod tempus proculdubio mortalibus planè incompertum est, velut in extremo hoc libro copiosè dicturi sumus.

nulla dierũ habetur ratio.

B

Creauit.

NEC verbum Hebræum ברא *Bara* quod est hoc loco, nec Græcum ἐποίησεν quo vtuntur LXX. Interpretes, nec Latinum, *Creauit*, propriè significat tantùm productionem rei ex nihilo, ad quam solam denotandam scholastici Philosophi & Theologi, nomen creationis & verbum creandi accommodare solent, certè diuina scriptura promiscuè id verbi vsurpat in qualibet productione. namque Moses paulo infrà hoc ipso verbo creandi vtitur, vbi agit de cætorum & hominis generatione, quas res constat non esse ex nihilo conditas. B. Hieronymus in Commentariis super illa verba Pauli, quæ sunt in cap. secundo Epistolæ ad Ephesios. *Ipsius enim sumus factura, creati in CHRISTO IESV in operibus bonis.* annotauit nomen conditionis & creationis, ad magna eximia opera fere adaptari dicimus enim vrbem Romam conditam esse à Romulo: & Virgilius.

C

Li.1. Ænei.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

De productiõe rei ex nihilo quid sentiendum

& Moses inquit, *In principio Deum creasse cœlum & terram.* verùm quicquid sit de propria huius vocis notione & significatione, certè operatio Dei, qua is fecit cœlum & terram, reuera productio fuit ex nihilo. Etenim siue intelligamus per cœlum & terram (vt placet multis) corpus ipsum cœleste & elementare, siue (vt visum est aliis) materiam informem, & naturam Angelicam : necesse est fateri eas res cõditas esse ex nihilo, vel quod primæ omniũ sunt conditæ, vel quod eiusmodi sunt, vt ex materia fieri non possint. Ac licèt vetus fuerit, & ferè commune Philosophorum omnium decretum Ex nihilo nihil posse fieri, quinetiam Plato, qui Deum fecit mundi opificem, senserit mundum ex materia ærerna & ingenita, esse

Plato in Timæo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ta, esse à Deo factum: nos tamen sacris litteris (quæ non sanè magis quam auctor earum Deus mentiri possunt) eruditi, doctique veritatem, nihil præter Deum censemus æternum, & quidquid est quod Deus non est, ab aliquo temporis initio factum esse, aut ex nihilo aut ex alia re, quæ tamen ipsa ex nihilo facta fuerit, pro certo habemus, hoc enim cum alibi, tum perspicuè in posterioris libri Machabæorum capite septimo scriptum testatúmque reperimus: nam mater illa septem filiorum martyrum, & ipsa octies martyr, sic vnum de illis affatur: *Peto à te nate, vt aspicias ad cœlum, & terram & ad omnia quæ in eis sunt: & intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus, & cætera.*

A

Non esse autem materiam æternam, & ingenitam, copiosè disputat aduersus Hermogenem hæreticum Tertullianus, & Lactantius lib 2. Diuinarum institut. cap. 8. Eusebius autem in lib 7. de Præparatione Euangel. capite octauo etiam Philonis, Dionysij, & Maximi ea de re argumentationes prolixè commemorat. Nos quoque libro quinto nostri operis quod de Philosophia edidimus, possibilem esse Deo hanc rationem producendi res ex nihilo, & multis argumentis confirmauimus, & contrarias Philosophorum rationes dissoluimus.

B

Basilius argumẽtatur plures vno creari mũdos à Deo potuisse.

Basilius exeo, quod Moses scribit Deum fecisse cœlum & terram, totúmque mundum, putat concludi. potuisse ab eo fieri complures alios mundos, quemadmodum enim artifex eadem arte & potestate, qua vnum opus facit, potest etiam complura alia eiusdem generis efficere, ita Deus qua potestate, & arte fecit mundum, eadem potuisset, & verò posset, etiamnum complures mundos condere. Verum huic rationi occurrit Aristoteles in primo de Cœlo, text. 94. affirmans causam, cur plures mundi esse nequeant, non prouenire ex defectu artis, vel potestatis opificis, nec ex ingenio mundanæ formæ, quæ vt est materialis, ita quoque est multiplicabilis: sed ex defectu materiæ, quam cum vnus hic mundus vniuersam in se sit complexus, nihil materiæ reliquum esse factum, ex qua alius mũdus fabricari queat. Verum Aristoteles in hac sua argumentatione pro certo sumit id, quod nos negamus, nempe mundum hunc & materiam eius, non esse à Deo ex nihilo condita: namque si hoc ipse credidisset, non fuisset ei incredibile, Deum & aliam materiam, & alium mundum ex nihilo posse facere. Obseruauit etiam Basilius illi verbis. *Fecit* DEVS *cœlum & terram*, apertè declarari mundum verè, ac proprie factum esse à Deo, hoc est Dei consilio, & libera voluntate non autem ex necessitate naturæ.

C

Mundũ nulla necessitate, sed liberè à Deo esse factum.

De mundi effectione variæ Philosophorum sententiæ.

De mundi porrò effectione variæ olim fuere philosophorum sententiæ, variique errores. Epicurei, dixerunt mundũ fortuitũ atomorum cohæsione, & coagmentatione extitisse: Strato Lampsacenus, nullum agnouit mundi molitorem, sed mundum suaptè natura, vi ac potestate, qualis nunc est, talem etiam ex omni æternitate

A tate fuisse existimauit: Peripatetici, mundum à Deo ex necessitate naturæ profectum censuerunt, similiter vt ex corpore illuminato existit vmbra, & radius ex Sole, & in speculo imago: Plato satis apertè, & disertè in Timæo docet mundum esse à Deo factum, id quod putat Eusebius libro vndecimo de Præparatione Euangelica, capite decimo quinto ex hoc loco Mosis Platonem accepisse. Verùm ille veritatem hanc mox aspersa erroris labe fœdauit, dixit enim Cœlum esse factum à Deo, non autem terram & alia elementa: Deúmque rerum modo immortalium effectorem fuisse, cæterarum autem mortalium rerum effectionem, diis secundis demandasse. Anaxagoras verò primus omnium Philosophorum, vt in primo libro Metaphysicorum testatur Aristoteles, & Plato in Theæteto) causam efficientẽ rerum omnium fecit intellectum, qui quæ erant incompositа & inordinata, apte componens, & in ordinem adducens, mundum hunc maximum, atque ornatissimum effecit.

Arist. lib. 1. Met. cap. 4. vel secundę par. cap. 1.

B

Scitvm est quod tradit Plinius in præfatione sui operis, veteres pingendi, fingendíque nobilissimos artifices, opera sua etiam absolutissima illa, & quæ posteri mirando nunquam satiantur, pendenti titulo sic inscripsisse: Apelles Faciebat, vel Polycletvs, non autem Fecit; ea re insinuantes, opera esse inchoata, nec omnino perfecta, & quod in eis desiderari posset, se quidem emendaturos fuisse, nisi morte essent intercepti. Tria tantum opera reperiuntur absolutè inscripta, Fecit, tanquam in illis summa artis securitas artifici placuerit, quæ tamen omnia magnæ hominum inuidiæ fuerunt obnoxia, cautè illi quidem ac prudenter, quorum non est omni vitio carere. De Deo autem, [a] cuius perfecta sunt opera, & [b] exquisita secundum omnes voluntates eius, & quibus nemo potest quicquam addere, vel detrahere, non erat consentaneum dicere Deus faciebat mundum, sed fecit, scilicet, tanquam opus omnibus suis partibus expletum, cunctísque numeris absolutum, atque consummatum; & iudicio ipsius opificis, cuius est infinita sapientia, comprobatum.

Notabile dictum Plinij.

a Deut. 32.
b Psal. 106.

C

Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona, Rupertus libro primo de Trinitate & operibus eius, capite quarto, ponit quæstionem, cur in creatione cæterarum rerum adhibeatur vox & Præceptum Dei, hoc est, *Dixit*, & *Fiat*: Non autem in creatione Cœli & terræ: cur enim Deus non dixit: Fiat cœlum, & factum est, sicut dixit: *Fiat lux, & facta est lux.* Auctor quicumque ille fuit) libri quarti Esdræ in capite sexto, hanc ipsam Mosis de Creatione mundi historiam commemorans ait, Deum dixisse, Fiat Cœlum, & Fiat terra: & facta esse, sed hoc à narratione Mosis planè discrepat. Rupertus ad quæstionem à se propositam tripliciter respondet: verba eius subiiciam. *Primo*, inquit, *cum ipsum principium, in quo facta sunt omnia,*

Gen. 1. Dubitatio Ruperti. Cur Deus non dixerit fiat cœlum, & fiat terra sicut de aliis dixit.

sit

sit Dei verbum superfluum, vt inetuum fuisse dici: In principio dixit Deus A
Deinde verbum imperatiuum, Fiat, supponit aliquid, cui imperetur, vel præceptum ponatur effectionem autem cœli & terræ, cum ipsa sint ex nihilo condita, nihil præcesserit, ad quod Dei vox & præceptum dirigeretur. Postremo sic dicere voluit Moses, ne quispiam suspicaretur Deum quidem species, & formas rerum omnium designasse, ac perfecisse: verum Hylem, id est, Materiam primam, de qua cuncta sunt facta, non à Deo esse factam, sed Deo semper fuisse coæternam. Igitur quo modo dici debuit sic dictum est, quia, In principio creauit Deus cœlum & terram. Sic Rupertus. Cuius sententia in eo quod ait vocem & imperium Dei non referri ac dirigi ad nihilum, sed ad id quod est, vereor ne non satis congruat cum doctrina Pauli, qui in 4. capite Epistolæ ad Romanos de Deo loquens, ait: *Vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* Et Dauid psalmo 32. *Verbo domini cœli firmati sunt.* & in Psalmo 148. *Laudate Dominum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius, &c. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Ergo Dauidi, tam cœli quam Angeli omnes
B verbo & imperio Dei creati sunt, videlicet ex nihilo. Vide quo modo hanc ipsam quæstionem B. Augustinus, in libro primo de Genesi
Cap. 3. & 4. ad litteram ponat atque dissoluat.

Deus.

EBRAICE est אלוהים *ELOHIM*, in numero plurali: quæ vox in scriptura non modo tribuitur Deo, sed etiam Angelis, Iudicibus, ac Principibus: propriè enim significat eos, qui propter magnam auctoritatem & potestatem, præsertim autem puniendi & vindicandi, quam habent, sunt aliis metuendi & terribiles. Mirum autem videri potest, cum vox,
Quæstio cur Moses sic locutus sit Dij creauit. Elohim, sit numeri pluralis, cur Moses eam vocem iunxerit cum ברא *Bara*, numeris singularis: similiter vt si Latine dicatur, Dij creauit. Auget etiam admirationem, quod nomen Elohim, habet singulare Eloha, & reperitur in scriptura apud Iob cap. duodecimo C
ibi: *Inuocauit Deum, & exaudiet eum.* Et cap. tricesimo sexto. in illis verbis, *Adhuc habeo quod pro Deo loquar*: & in Habacuc capite primo. *Hæc est fortitudo eius Dei sui*, & apud eundem cap. tertio. *Deus ab Austro veniet.* Quare inscienter Caietanus in Commentario huius loci dixit nomen Elohim apud Hebræos carere singulari. Si ergo Elohim habet singulare Eloha, cur Moses dixit, אלוהים ברא *Elohim bara*, iungens plurale cum singulari, ac non potius, *Heloa bara*, præsertim cùm alias non raro Elohim inueniatur in sacris litteris iunctum cum verbo numeri pluralis, veluti Genes. 30. vbi nos legimus: *Apparuit illi Deus*, Hebraicè est: *Apparuerunt ei Dij*: & cap. 20. eiusdem libri, pro eo quod Latina versio habet: *Eduxit me Deus de domo patris mei*, in Hebræo Codice est: *Eduxerũt me dij*, Habet tgitur singulare, & sæpe

A sæpe iungitur verbo numeri pluralis, quare non leuis se ingerit nobis causa dubitandi & inquirendi, cur Moses hoc loco contra leges grammaticæ nomen pluralis numeri copulauerit cum verbo singularis numeri. Huiusmodi dubitationem & admirationem tollunt multi sane pij ac docti viri, eius rei causam fuisse dicentes, quod Moses fidei nostræ præcipua mysteria abunde prædoctus à Deo, voluerit in ipso scripturæ suæ exordio præiacere velut semina quędam Christianæ doctrinæ, quam de mysterio sanctæ Trinitatis habemus. Namque per nomen plurale אלוהים *Elohim*, multitudinem diuinarum personarum, per verbum ברא *Bara*. numeri singularis, vnitatem diuinæ essentiæ insinuauit. Ita sensit Magister lib. 2. sent. dist. 1. quem Scholastici Theologi prorsus omnes secuti sunt, cum quibus consentit Paulus Burgensis, Nicolaus de Lyra, Petrus Galatinus, Augustinus Eugubinus, Ambrosius Catharinus, aliique quam plurimi.

Auctores qui tradũt Mysterium Trinitatis fuisse hic à Mose insinuatum.

B CATHARINVS autem & hoc loco, & libr. 4. Animaduersionum in Caietani scripta, acerbè eum insectatur, tamquam non satis piè de mysterio sanctæ Trinitatis sentientem, propterea quod in commentario huius loci, negauerit coniunctionem nominis pluralis cum verbo singulari esse adhibitam à Mose ad significandum mysterium Trinitatis, neque ex hoc modo loquendi Mosis posse Christianos argumentari esse multas personas diuinas in vna essentia, aduersus Iudæos. Verumtamen si hoc crimen est; non est profectò vnius Caietani crimen proprium, sed cum aliis doctissimis & antiquioribus viris commune. Etenim centum annis ante Caietanum, idem censuit Tostatus, & scriptum reliquit in commentario huius loci, in quodam autem suo Tractatu, quem de Trinitate edidit, pro eadem sententia aduersus Nicolaum de Lyra pugnauit acerrimè. Et verò multis nec sanè inualidis rationibus probari posset, nullum in eiusmodi modo loquendi Mosis latere mysterium. Principio, omnium primus Magister sententiarum.
C sensit in hoc loco Mosis rectè significari mysterium Trinitatis: meritò autem possumus mirari neminem priorum scriptorum, saltem Origenem, & Hieronymum, Hebraicè scientissimos, & omnium scripturæ vocum Hebræarum, præsertim autem quæ ad mysteria nostræ fidei confirmanda, vel illustranda faciunt, curiosissimos & obseruantissimos, nullum hoc loco mysterium contineri, esse subodoratos. Deinde discrepantia illa inter Elohim numeri pluralis, & bara numeri singularis, non habet mysterium sed idiomatismum linguę Hebrææ, in qua frequentes sunt eiusmodi discrepantiæ, exempli causa, Isa. decimo nono, legitur: *Tradam Aegyptũ in manus Dominorum crudelium.* Hebraicè est, *Dominorum duri, seu fortis*, & Iosue cap. vltimo scriptum est, *Nos poteritis seruire Deo: Dominus enim sanctus est*, Hebraicè legitur. *Quia Dij sancti ipsi.* Neque hæc discrepantia reperitur tantùm, cum de Deo loquitur scriptura, sed

Falsum esse ostenditur nomine אלהים ties personas diuinas intelligi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam cum de aliis : veluti Genes. 42. vbi nos legimus, *Locutus est Dominus terræ duræ.* Hebræi codices sic habent : *Dixit nobis Domini terræ* : In Exodo quoque capite vigesimo sic est : *Non habebis Deos alienos*, pro quo Hebraicè est : *Non erit tibi Dij alieni.* Et capite 21. Latina versio habet: *Si autem Dominus dederit illi vxorem.* Hebraicè verò est: *Si Domini eius dederit illi vxorem.* Ex his palam est prædictam discrepantiam numeri singularis atque pluralis carere mysterio, cum Hebraicè vsitata sit, siue de Deo, siue aliis de rebus sermo habeatur. Ad hoc, si Moses, huiusmodi locutione indicare voluisset mysterium Trinitatis, profectò admodum impropriè locutus esset, non enim cõgruè diciturde personis diuinis quod sint Dij, alioquin etiam posset dici quod sint multi Dij, vel tres Dij ; quod tamen & in scriptura damnatur, & in Symbolo Athanasij: nec iudicio Theologorum rectè loqueretur, si quis diceret, Personæ diuinę. vel Pater Filius, & Spiritus sanctus creauit mundum, sed dici debet, crearunt : sicut non rectè dicitur, Pater & Filius, spirat Spiritum sanctum, sed spirant. Præterea, si hic modus loquendi insolens & inusitatus fuisset in lingua Hebræa, nouus & admirandus Hebræis. accidisset ; quare Rabbini aliquid circa hoc fuissent commenti, nec tanto silentio rem tanti momenti, plenámque mysterij & admirationis suppressissent. Quod si ob eam causam Moses iunxit nomen Elohim numeri pluralis, cum verbo Bara numeri singularis, vt denotaret diuinarum personarum pluralitatem cum vnitate essentiæ diuinæ, cur aliàs de Deo loquens, velut Gen. 20. & trigesimo quinto (quos locos paulo superius commemorauimus) coniunxit nomen Elohim cum verbis numeri pluralis? sic enim & personarum diuinarum multitudo, & diuersitas naturæ diuinæ significari videbatur. Nec profectò bene consultum fuisset Iudæorum ruditati atque tarditati, & ad idololatriam procliuitati: hinc enim illi occasionem cepissent existimandi multos esse Deos. Hæc ego, non eò disputaui vt pios & doctos homines, qui ex hoc etiam loco mysterium Trinitatis elicere studuerunt, reprehenderem, eorumque religiosum studium atque diligentiam damnarem : nec vt lectorem ab ea sententia deducerem, sed vt nimiam Catharini in reprehendendo Caietano auiditatem reprimerem, quinetiam nimiam eius asperitatem acerbitatémque mitigarem, & virum de mysteriis fidei nostræ bene sentientem, de Theologia verò optimè meritum, ab ea suspicione, quam Catharinus aduersus eum immerito commouit purgarem atque vindicarem.

SED reuertamur ad contemplationem illius vocis, *Deus*, quæ primum omnium hic nominatur in scriptura, quamuis id nominis primus omnium enunciasse legatur serpens, qui tentans Euam dixit, *Cur præcepit vobis Deus, &c.* Ex hoc loco apparet verè dici posse, inde incipere doctrinam Christianorum, vbi terminatur sapientia

Genes. 3.

A tur sapientia Gentilium ; hæc autem est cognitio Dei in cuius inuestigatione ac perceptione, maxima quæque ingenia, omnibus sæculis, acerrimo studio & incredibili diligentia laborarunt, atque desudarunt. Scire quispiam auet quis mundum hunc architectatus & fabricatus sit : ecce tibi Moses in exordio sui voluminis vno id verbo expedit, dicens, *In principio creauit Deus Cœlum, & terram* ; quasi diceret, Nemo putet mundum ex se suáque vi constare: nemo cogitet eum casu & fortuitò extitisse : non enim aliter quàm ab aliquo sapientissimo opifice, summo consilio & ratione effici potuit : hic autem opifex Deus est. Etenim, si qui videbant sphœram illam Archimedis vel Possidonij multorum prædicatione nobilitatam, in qua omnium Cœlestium orbium conuersiones, vt in Cœlo fiunt, itidem ad vnum omnes perfectè representabantur, dubitare non poterant, quin opus illud à summo ingenio & excellenti doctrina esset perfectum: quanto minus nobis, Cœlum, terram totúmque mundum contemplantibus fas est dubitare, eius o-

C peris designatorem & effectorem fuisse Deum? Recte igitur Scriptura quodam loco inquit, *Qui creauit omnia Deus est*; Paulus de Deo loquens, *Ex ipso*, inquit, *& per ipsum, & in ipso sunt omnia* : & Ioannes *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Sed enim, cùm dicitur Deus fecisse mundum, satis ostenditur solum Deum fuisse eius conditorem, nec fuisse multos qui ad eum fabricandum simul operas suas viréque contulerint. ad hanc enim remouendam opinionẽ valet quod per Isaiã capite quadrageſimo quarto ait Deus, *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens Cœlos solus, stabiliens terram, & nullus mecum.* Porrò licet opificium mundi tantum sit, quantum nullius mortalium intelligentia comprehendi queat, comparatione tamen Dei nihil est. Si enim terra cum Cœlo collata instar puncti obtinet : quanti æstimari debet mundus cum Deo comparatus? Momentum stateræ, & gutta roris antelucani respectu Dei orbis terræ appellatur in capite 9 libri Sapientiæ. Non igitur Deus efficiendo mundo, exhausit potentiam suam ; sed eo condito, nihilomi-

B nus integra & efficax fuit eius vis & potestas ad alios mundos condendos: non enim mundus effectus est adæquatus suæ causæ, hoc est, vt maximus sit, non tamen adęquatur cum Dei potentia. Solet autem Scriptura hoc maximè insigni prædicare & magnificare Deum, quod is fecerit Cœlum & terram. Sic Abraham Geneseos 14. *Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum possessorem Cœli & terræ*, & ibidẽ Melchisedec, *Benedictus Abrahã à Deo excelso, qui creauit Cœlũ & terram*; & Dauid, *Adiutoriũ nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlũ & terrã*; Ionas etiã propheta scisciscantibus ex eo nautis, respõdit, *Hebræus ego sum, Dominum Deum cœli ego timeo, qui fecit mare & aridam. Et timuerunt viri timore magno, &c.* Hieremias verò ca. 10. hac nota vult internoscere verum Deum à falsis diis, *Sic dicetis*, inquit, *eis, Dij qui cœlos & terrã non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ sub*

Heb. 3.
Rom. 11.
Ioan. 1.

Deus in scriptura eo nomine frequẽter prædicatur qui fuerit Creator cœli & terræ Psal. 123. Ionæ 1.

Cœlo sunt. Et in cap. 32. ex eo quod Deus fecit Cœlum & terram, concludit nihil difficile illi esse posse : *Domine Deus ecce tu fecisti cœlum & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento: non erit tibi difficile omne verbum.* Nec verò Deus mundum condidit, eumque postea deseruit, & conseruandum regēdumque aliis tradidit: quemadmodum parentes ex se genitos aliis nutriendos educandósque committunt ipse enim quem condidit, perpetuo regit & conseruat & vt ab alio quam à Deo mundus non potuit effici, ita nec ab alio conseruari aut gubernari potest. Audi Iob, qui in 34. capite sic ait, *Quem constituit alium super terram? aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est?* & Paulus, [a] *Qui portat omnia verbo virtutis suæ*; Et auctor libri Sapientiæ, [b] *Quomodo posset aliquid permanere nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur?* quod etiam pluribus verbis persequitur Dauid illo psalmo, cum ait, *Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore:* & reliqua quæ sequuntur.

Mundum à solo Deo & creatum esse, & conseruari atq; gubernari.

[a] Hebr. 1.
[b] Sap. 11.

Psalm. 103.

Cœlum & terram.

B

Quattuor interpretationes.

QVATTVOR esse animaduerto nobiliores horum verborum interpretationes. Prima interpretatio est, Mosem his verbis noluisse docere Cœlum & terram esse condita ante primum diem, nec eorum effectionem tradere hoc loco, sed nomine Cœli & terræ, totum hunc mundum corporeum (id quod fit crebro in sacris litteris) significare voluisse, ita vt consilium Mosis fuerit strictim & summatim, veluti ante oculos ponere vniuersum mundi opificium: deinde per sex dies ipsum particulatim explicare quid quoque die à Deo sit factum sigillatim enarrando vt si quis ita loquatur, Hic architectus fabricatus est ingens hoc & magnificum palatium, & primo quidem altissimum firmissimumque iecit fundamentum ex magnis firmisquè saxis compactum, tum amplissimos celsissimósque parietes excitauit, cæteráque deinceps partes eius palatij ab illo affabre designatas, sigillatim exponeret.

Opinio Chrysostomi.

C

Hæc interpretatio apprimè placet Chrysostomo: memoratūr etiam nec improbatur ab Augustino in capite tertio libri secundi contra Manichæos, & libro vndecimo de Ciuitate Dei capite 33. Basilius verò in homilia 3. super Genesim ait eam fuisse à maioribus traditam, sibi tamen non probari. Et verò nec mihi admodum probatur: connexio enim, & continuatio verborū Mosis eam respuere videtur: nam cum Mosis dixisset, *In principio creauit Deus Cœlum & terram* subdit, *terra autem erat inanis & vacua.* In qua sententia, illa particula *Autem* copulatiua arguit proximè ante creationem terræ fuisse positam. Et certe Mosem his verbis tradere creationem Cœli & terræ non obscurè videtur Dauid indicare in psalmo 101. qui hunc ipsum Mosis locum spectans ait, *Initio tu Domine terrā fundasti, & opera manuum tuarum sunt Cœli.*

ALTERA

A ALTERA interpreatatio est Augustini in lib. 32. Confessionum cap. 7. is enim per cœlum interpretatur naturam Angelicam, per terram materiam informem omnium corporum: vt à principio Deus res duas condiderit, velut duo totius entis creati extrema; alterum summum & prope Deum, qui est Angelus: alterum infimum & prope nihil, quæ est materia prima. Verum hanc interpretationem non esse litteralem, manifestè constat eo argumento, quod hæc Mosis doctrina & narratio omnino est historica (vt supra docuimus cum regulas quasdam traderemus,) Si autem est historica, proculdubio verba illius propriè, non figuratè sunt accipienda: quid autem magis est præter propriam & vsitatam vocum significationem, aut magis extra communem loquendi consuetudinem, quàm cœli nomine naturam Angelicam, terræ autem vocabulo materiam informem appellare? Quod si verba Mosis à propria eorum significatione ad figuratam & mysticam detorqueantur, cùm eiusmodi significationes & interpretationes mysti-

Opinio Augustini.

C cæ sint admodum variæ & multiplices nullam profectò ex hoc loco stabilem & certam de mundi creatione doctrinam & sententiam Mosis eruere possemus.

TERTIA interpretatio est eiusdem Augustini, qui in priori volumine de Genesi contra Manichæos, tam per cœlum, quàm per terram significari putat materiam primam ex qua constant quidem omnia corpora, sed primo & principaliter cœlum & terra, vt ob eam causam eorum nominibus ea sit à Mose nuncupata.

Altera opinio eiusdem Augustini.

SED hæc Augustini sententia, quò planius intelligatur, ipsa eius verba hic subiiciam, quæ sunt in capite septimo eius libri. *Informis illa materia*, ait, *quam de nihilo Deus fecit appellata est primo cœlum & terra: non quia iam hoc erat, sed quia hoc esse poterat: nam & cœlum scribitur postea factum. Quemadmodū si semen arboris considerantes, dicamus ibi esse radices, & robur, & ramos, & fructus, & folia non quia iam sunt, sed quia inde futura sunt. Isto genere locutionis etiam Dominus loquitur cùm dicit: Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat do-* Ioan. 15.

B *minus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui à Patre meo nota feci vobis: non quia iam factum erat, sed quia certissimè futurum erat. Nam post paululum dicit illis, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Vt quid ergo dixerat, Omnia, quæ audiui à Patre meo nota feci vobis, nisi quia se sciebat hoc esse facturū?* Hæc Augustinus. Sed expositio hæc iisdem argumentis, quibus quæ proximè à nobis confutata est, refelli potest. Præterea verò, nimis durum & insolens videtur, materiam primam appellari nomine cœli & terræ, quod hæc corpora formanda essent ex illa: pari enim ratione appellari potuisset & a qua, & aër, & ignis, & quodlibet aliorū corporum. Nec fit credibile, Mosem hæc scribentem Hebræis rudibus & indoctis, voluisse eos docere materiam primam, quam vix satis docti &

Universidad de Deusto
Biblioteca

acuti philosophi intelligentia comprehendere potuerunt. Remotum etiam a ratione videtur, diuinam Scripturam, quæ toties Deum eò prædicat & magnificat, quod creauerit cœlum & terram, (id quod sine dubio ex hoc Mosis loco accepit) significare voluisse Deum fecisse materiam primam, cùm enim ea sit infima & vilissima rerum omnium à Deo conditarum, non ob eius creationem toties, & tantopere Deum laudandum & prædicandum esse existimasset. A

Communis opinio Theologorũ hic vocabulo cœli, Empyreum cœlum significari. Noua & absurda Eugubini opinio de cœlo empyreo exploditur.

QVARTA interpretatio est peruulgata apud Theologos, iam enim annis ab hinc nongentis, à plerisque Theologorum recepta & probata est. In ea enim fuit Beda, Alcuinus, Rabanus, Magister sententiarum, & eius vestigia persequentes Scholastici Theologi, itémque Nicolaus de Lyra, & Magister historiæ scholasticæ, Tostatus quoque, atque Catharinus. Horum communis est opinio, nomine Cœli hoc loco intelligendum esse tantummodo cœlum Empyreum: multis rebus maxime diuersum à cæteris cœlis. Verum de hoc cœlo empyreo Augustini Eugubini non falsam modo, B sed etiam perabsurdam, & à Christiana disciplina valde abhorrentem sententiam, velut in transcursu perstringere ac refellere, non alienum duco. Is igitur in sua Cosmopœia inter alia quædam paradoxa hoc etiam tradidit, idémque repetiit in tractatu quem fecit de Naturis incorporeis: Cœlum empyreum esse quippiam æternum & increatum, hoc est, esse lucem & claritatem quandam manantem ex Dei essentia, in qua Deus est, & ad cuius participationem atque fruitionem, tam boni Angeli, quàm viri iusti admittuntur. *Hæc enim est*, inquit, *illa æterna lux & claritas Dei, quæ in scriptura toties iustis hominibus pro mercede laborum promittitur*: de qua intelligendum putat illud quod de Deo in Psalmo centesimo tertio canit Dauid: *Amictus lumine sicut vestimento*, & illud Pauli: [a] *Qui lucem habitat inaccessibilem*: & illud Domini apud Ioannem: [b] *clarifica me tu Pater, claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te*. huius lucis [c] specimen quoddam datum est in transfiguratione Domini nostri, [d] & in rubo Mosis, & in eius vultu ex colloquio & consuetudine cum Deo habita, supra humanum obtutum resplendente. Hanc opinionem confirmat Eugubinus testimonio Basilij, qui homilia secunda super Genesim, inquit: *Arbitrari se ante molitionem huius mundi corporei fuisse lucem & claritatem quandam inenarrabilem, in qua versabantur Angeli, & quæ iustis hominibus in diuina scriptura crebro promittitur*. Existimant hoc etiam vidisse Homerum quasi per nebulam, cum sedem & domicilium Deorum appellauit Olympum, hoc est, totum splendentem atque collucentem. C

a 1. Tim. 6.
b Ioan. 17.
c Matt. 17.
d Exod. 3.
e Ibid. 34.

ATQVE hæc fuit Eugubini opinio: quam ego non tam refellendam, quam omnino explodendam, atque execrandam, ac si fieri posset, sempiterna obliuione sepeliendam iudico. Cuius enim animus non

A mus non horreat audire, rem esse aliquam, quæ Deus non est, Deo tamen ipsi coæternam & increatam? quid magis contrarium scripturæ dici potest? cuius illæ sunt tot in locis tam illustres sententiæ: [a] *Omnia per ipsum facta sunt*. & [b] *Qui omnia creauit, Deus est*, & rursus: [c] *Creauit; vt essent omnia*: apud Paulum etiam in primo capite Epistolæ ad Colossenses, & in Symbolo fidei: *Deus pronuntiatur ac declaratur conditor omnium rerum visibilium, & inuisibilium*. Vix autem possum existimare, quæ fuerit Eugubini de suo illo empyreo Cœlo mens, qui sensus, quæ cogitatio. Ait esse lucem & claritatem quandam: sed qualis est ista lux? num accidens solitarium, & per se cohærens? at repugnat hoc naturæ accidentis, nec sine miraculo fieri potest. An dicet esse substantiam? sed vtram? num corpoream? verum qualis erit illa natura corporea, & ex quo genere corporum? fuit igitur corpus aliquod ante mundi huius molitionem? num incorpoream? erit igitur spiritus aliquis & natura intelligens. Præterea si manat ista lux ex natura & maiestate Deitatis, haud dubiè B manabit ex necessitate naturæ, hoc est tanta, quanta est vis Diuinitatis, erit igitur infinita: quo quid absurdius & incredibilius dici potest? Denique quocumque se vertet Eugubinus, mille implicabitur & irretietur laqueis, nec se vlla ratione extricare poterit. At enim vero dicet aliquis, Eugubinum satis modestè hanc opinionem suam prodidisse, subiecisse enim eam iudicio & censuræ Ecclesiæ, paratum, si ab Ecclesia damnetur, eam quoque damnare. Recte istud quidem: sed quanto satius fuisset, tam peruersum & impium dogma non euulgare, quam cum istiusmodi correctione relinquere in scriptis, quod lectori non admodum cauto & erudito, errandi præbeat occasionem? Itaque vere dici potuisset Eugubino, quod in quemdam scitè dixit Cato. *Quare*, inquit, *culpam deprecari, quam ea carere maluisti?*

a Ioan. 1.
b Heb. 3.
c Sap. 1.

Quid sit lux an accessibilis, quam Deus inhabitare dicitur.

LVX autem illa & claritas supercœlestis, in qua Deus esse dicitur, & qua beati omnes perfruuntur: vel est ipsemet Deus, cuius ine- C narrabilis decor, pulchritudo, & vix illuminandi, & lætificandi tam hominum quàm Angelorum mentes, similitudine ac nomine lucis exprimitur, vel est vita æterna iustis hominibus promissa, quæ, eo quod habet in se clarissimam Dei cognitionem cum summa lætitia & gaudio coniunctam, lux ritè nominatur: vel est claritas, qua cœlum empyreum omni ex parte mirabiliter collucet simul cum ipso cœlo cõdita. Ex quo perspicuum fit, propter supradictas scripturæ sententias quæ commemorantur ab Eugubino, non modo esse absurdum, sed etiam ridiculum, cœlum empyreum esse lucem quandam coæternam Deo prorsus increatam, & ex Dei natura & maiestate naturaliter manantem, arbitrari.

Quale sit cœlum empyreum secundum Theologos

SED omisso Eugubini figmento, videamus quale esse velint cœlum empyreum supradicti Theologi, quod hoc ideo à Mose cœli vocabulo significari arbitrantur. Affirmãt esse corpus totius mũdi altissimum

altissimum & amplissimum, penitus immobile & impassibile, totum lucens, non luce densa, quæ radios fundat, & quæ sit oculis mortalium conspicua, sed luce tali, qualis esse dicitur in elemento ignis, quod supra aërem orbi lunæ subsider. Porro Cœlum empyreum dicunt à principio creatum esse, plenum ornatúmque, atque distinctum nouem Angelorum ordinibus, & Diuinæ potentiæ claritate atque maiestate, supra quàm dici aut etiam cogitari possit, decorari atque illustrari. Hic Deum suam essentiam clarissimè videndã beatis mentibus aperire, huc euolare iustorum animos corpore solutos nulláque peccati macula infectos: hic denique post resurrectionem omnes iustos simul cum corporibus suis commoraturos. Putant etiam Cœlum hoc significari à scriptura, quotiescúmque ea dicit: Cœlum Cœli, vel Cœli Cœlorum: velut cum Dauid ait, [a] *Cœlum cœli Domino*, & [b] *Laudate Dominum cœli cœlorũ*: & Moses [c] *Domini cœlum est, & cœlum cœli.* Atque hoc Cœlum Damascenus libro secundo de Fide orthodoxa capite sexto existimat esse tertium illud Cœlum, ad quod Paulus 2. Corinth. 12. raptum se esse dicit: vt per primum Cœlum intelligatur aëreum: per secundum, id omne quod est sydereum per tertium verò, ipsum empyreum, quod etiam in scriptura vocatur Terra viuentium, & Regio viuorum. Dauid enim dixit: [d] *Portio mea in terra viuentium: &* [e] *Placebo Domine in regione viuorũ*: quinetiam simpliciter dicitur Terra, Dominus enim dixit [f] *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*, tum quod sicut inter elementa sola terra est immobilis, ita inter Cœlos empyreum, tum quod quemadmodum terra nunc est domicilium hominum mortalem vitam viuentium, ita post resurrectionem, Cœlum empyreum erit sedes iustorum hominum beatam vitam perpetuo æuo degentium.

[a] Psal. 113.
[b] Psal. 148.
[c] Deut. 10.
[d] Psal. 141.
[e] Psal. 114.
[f] Matth. 5.

Quibus rationib⁹ per cœlum, empyreum significarihic ostendatur.

Qvod autem Moses hoc loco nomine Cœli, empyrei Cœli creationem tradere voluerit, tribus argumentis confirmant. Primum argumentum petitur ex ipsa scriptura, quæ in hac narratione Mosis distinguit Cœlum à firmamento, & aquis supra firmamentum factis secundo die, & à sole & luna cæterísque astris, quæ quarto die sunt condita. Cùm igitur per firmamentum intelligatur octaua sphœra per aquas supra firmamentum locatas, nonum Cœlum, quod vocant crystallinum per solem autem lunamque & astra septem orbes planetarum: relinquitur, per cœlum in principio factum, non aliud posse intelligi quam cœlum empyreum, cumque scriptura toties prædicet hoc Cœlum, vt supra diximus, non est credibile eius creationem prætermissam esse à Mose, sed cùm sit primum omnium, primo etiam loco esse traditam. Alterum argumentum ductum est ex quadam conuenientia & congruentia: Si enim Deus propter statum hominis mortalis, & ad huius breuis vitæ vsus & commoda tot Cœlos condidit, qui irrequieta conuersione circumagantur quanto magis consentaneum fuit facere Cœlum aliquod, quod esset statui hominis post resurrectionem, animo

animo simul & corpore, beatam & immortalem vitam agentis maximè congruens domicilium? Si querat quispiam, quid opus fuerit Cœlum empyreum creari in exordio mundi, cuius futurus non erat vsus nisi post sæculi consummationem. Respondent isti, creari debuisse à principio, tum quod sit corpus incorruptibile, omnia autem corpora incorruptibilia ab initio sunt facta: tum quod huiusmodi Cœlum est conditum propter statum gloriæ iustorum. Duplex autem gloria expectatur, altera spiritualis, corporalis altera, nõ solum in humani corporis glorificatione, sed in totius etiam mundi renouatione, vt Paulus docet in capite octauo. Epistolæ, quam scripsit ad Romanos: in exordio autem mundi gloria spiritualis inchoata est in sanctis & beatis Angelis, quorum æqualitas in Euangelio promittitur iustis: quare conueniebat, vt etiam gloria corporalis à principio inchoaretur in aliquo corpore, quod esset velut exemplar eius gloriæ, quam vniuersa creatura corporalis post iustorum resurrectionem expectat. Vide sanctum Thomam 1. parte quæstione 66. art. 3.

Matth. 22. Luc. 20.

Tertivm argumentum nititur veterum & nobilium scriptorum, qui hoc idem senserunt auctoritate, & vt tacitus præteream, quos supra nominaui, certè ante nongentos annos Beda primus omnium perspicuis & disertis verbis hanc huius loci Mosaici intelligentiam & sententiam tradit in suo Hexæmero, breui quidem, sed vere aureo libello: qui superioribus annis, sub nomine & inscriptione Iunilij Afri, falso est euulgatus, cum certis argumentis constet auctorem eius fuisse Bedam. In eo igitur libello Beda prope initium ita scribit: *Cœlum, quod in principio Deum fecisse scribit Moses, ipsum est Cœlum superius, quod ab omni huius mundi volubili statu secretum diuinæ gloriæ præsentia manet semper quietum. Nam de nostro Cœlo, in quo sunt posita luminaria huic sæculo necessaria, in sequentibus scriptura quomodo, vel quando sit factum declarat, non ergo superius illud Cœlum, quod mortalium omnium est inaccessibile conspectibus, inane creatum est & vacuum, vt terra, quæ nil in prima sua creatione virentium germinum, vel viuentium produxit animantium: quia nimirum suis incolis mox creatum, hoc est beatissimis Angelorum agminibus impletum est.* Hæc Beda. quo loco etiam beatum Hieronymum laudat huius sententiæ suffragatorem. Præterea citatur in eandem sententiam Basilius, qui in secunda & tertia homilia super Genesim affirmat, Cœlum in principio factum, esse diuersum à firmamento, quod factum est secundo die: illud enim esse supremum, super quod sit lux inenarrabilis, in qua, tam Angeli quàm animi hominum beati versantur. Similia quædam scribit Theodorotus in Quæstionibus suis super Genesim, quæstione vndecima & decima quarta. In Catena verò Lippomani ponitur sententia Diodori Episcopi Tharsensis, quem Chrysostomi magistrũ fuisse ferunt. Is ait, non esse hoc loco nomine Cœli intelligen-

Hexaëmerõ Bedæ falso adscriptũ Iunilio.

dum Cœlum quodcumque est oculis mortalium aspectabile, sed superius quoddam & diuinius quod Cœlum Cœli vocatur in scriptura. Damascenus autem libro secundo de Fide orthodoxa, capite sexto idem fermè scribens de hoc Cœlo, inquit esse ipsum mundi supremum terminum, sedem Angelorum & sublimius omni Cœlo sydereo, quod in sacris litteris appellatur *Cœlum Cœli*, & à Paulo, *Tertium Cœlum*. Subiungit præterea, Cœlum hoc cognitum fuisse à sapientibus huius mundi, & memoriæ proditum: vocari enim ab ipsis ἄναστρον, hoc est instellatum, quæ Mosis propria sunt, sua facientibus dogmata. Quin enim Ioannes Picus Mirandulanus in suo Heptaplo, capite primo secundæ expositionis, duos nominat Hebræorum sapientes, Abraham Hispanum insignem Astrologum, & Isaac in Philosophia nobilem, quorum vterque tradidit Cœlum empyreum: Isaac verò putauit eum orbem esse adumbratum ab Ezechiele per sapphirum in similitudinem throni, vt color sapphiri, lucis nitorem, throni autem similitudo, stabilitatem & immobilitatem eius Cœli declaret, quid igitur prædicti scriptores putauerint per Cœlum hoc loco intelligendum esse, satis est expositum.

Cœlum empyreũ Philosophis cognitum.

Ezech. 1. & 10.

Nomine autem terræ censent significari à Mose materiam primam, vel informem omnino, vt videtur sensisse B. Augustinus sicut paulò suprà diximus, & ex scholasticis in 2. sent. Marsilius & Gabriel: vel non quidem omnino informem, sed habentem tantummodo generalem quandam formam corporis, velut corpulentam quandam massam, quæ totum illud vacuum, quod est intra Cœli empyrei ambitum, occupabat & implebat: & ab initio erat corpulenta quædam massa rudis & indigesta, ex qua deinceps corpora omnia, tam cœlestia, quàm sublunaria composita & conformata sunt. Existimant autem ruditatem & informitatem huiusmodi materiæ fuisse adumbratam à Mose tripliciter: primò, nomine terræ, quod vt terra subiacet aliis omnibus elementis, & est locus omnium mistrorum: sic materia subiecta est omnibus formis, quæ ex eius quasi vtero gignuntur, & in eius sinu & gremio cõtinentur. Deinde insinuari vocabulo aquæ, cùm dicitur: *Spiritus Domini ferebatur super aquas*: propterea quod, quemadmodum aqua est maximè formabilis, & quoquo modo figurabilis ita est materia tractabilis & flexibilis à quolibet agente, & ad quamuis formam accipiendam facilè comparari, & accommodari potest. Postremo significari eam vocabulo Abyssi, illis verbis; *Et tenebræ erant super faciem abyssi*. Vox enim Abyssi significat profunditatem quandam visu impenetrabilem: non est autem dissimilis huius materiæ natura quippe non est per se comprehensibilis, sed, auctore Platone spuria tantum & adulterina notione cognoscitur. Aristoteli autem placet eius notitiam capi ex analogia ad materiam rerum artificialium: hanc opinionem memorat Lyranus, & probat Tostatus, &

Quid vocabulo terræ significari putent Theologi.

Aug. cap. 7. lib. 1. de Genesi contra Manichæos

Genes. 1.

Ibid. 1.

Plato in Timæo.

tus, & tribuitur ea Bedæ, Strabo, Hugoni, sed malè. Porro hanc illi opinionem confirmant etiam testimonio scripturæ, quæ in capite vndecimo libri Sapientiæ tradit fecisse Deum orbem terrarum ex materia inuisa, seu vt est in codicibus Græcis, & ita solet vsurpari ab Augustino, ex materia informi. *Si mundus*, inquiunt, *Ex materia informi est conditus, eius materiam ante alia in principio esse conditam, eiusque effectionem à Mose primo loco, esse traditam, maximè consentaneum est*. Sic illi. Est autem huius sententiæ perquam affine & similimum, quod docet Philastrius Espicopus Brixiensis in catalogo hæreseon: insimulat enim hæreseos eos, qui dicunt Mosem nomine terræ in principio creatæ, significare voluisse terram hanc nostram elementarem: cùm à Mose significetur alia quædam terra, quæ est velut matrix omnium rerum, quæ in scriptura vocatur Hyle, hoc est, materia inuisibilis & incomposita, quæ à Deo facta est in principio: hæc autem nostra terra facta est, deinde & fundata super aquam, sicut dixit Dauid, *Qui firmauit terram super aquas*: Illa verò matrix omnium rerum terra, immensa est & aquam & terram vi sua continens. Hæc Philastrius. Cæterum nomine terræ, non esse intelligendam materiam informem, quæ primo & ante alia creata fuerit à Deo, sanctus Thomas prima Parte quæstione sexagesima sexta artic. primo, ad hunc modum argumentatur: *Per materiam primam per se creatam ante alia omnia, vel intelligunt isti verè materiam primam nudam omni forma: at cum huiusmodi materia sit ens in pura potentia, existentiam qua est omnem à forma accipiens, non potest sine forma creari aut existere: efficeretur enim vt actu esset sine vllo actu, & existeret sine vlla existentia: vel per materiam informem intelligunt non materiam primam, sed materiam generali quadam forma corporis tantum præditam*: at contendit Beatus Thomas talem non fuisse productam à Deo in principio mundi; etenim subiectum generationis substantialis est ens in potentia, & non hoc aliquid, vt docet Aristoteles in 5. libro Physicorum: nec in vno composito potest esse nisi vna duntaxat forma substantialis, quocirca ex illa materia corporea nullum aliud corpus formari, & generari potuisset. Sed has beatæ Thomæ rationes multi & docti viri (quorum ego sententiæ libenter subscribo) infirmas iudicant. nam nihil prohibet, quinetiam fortasse necessarium est, in quibusdam corporibus multas esse formas substantiales: nec materia prima est proximum subiectum generationis præterquam elementorum: in generatione enim mistorum elementa ipsa proximæ materiæ, ac subiecti vicem implent, sicut semen in generatione animaliũ. Nec est probabile, materiã primam à formis accipere existentiam, qua est actu in mundo, sed eam, cùm sit per se ingenerabilis & incorruptibilis, habere quoque existentiam naturæ suæ conuenientem, ne, cum millies quotidie formas induat & exuat, necesse sit eam millies etiam quotidie exi-

Philastrij de materia prima mira bilis opinio.

Psal. 135.

B. Thomæ argumẽtatio quod nõ sit per se creata materia informis, an sit valida:

Universidad de Deusto Biblioteca
Bibliotheca Facult. Philosophiae Provinciae Loyolensis S.I.

ſtentiam ſuam deperdere, & denuo acquirere: quo nihil improbabilius dici poteſt. Verùm hanc controuerſiam in quinto libro noſtro de Philoſophia, longa nos & accurata diſputatione tractauimus. A

Auctoris ſententia quid p cœlum in principio creatũ debeat intelligi.

EXSPECTAT, opinor, lector, vt quid ego ſentiam de hac quarta interpretatione tam vulgata, tam multis probata. & à nobis tam fuſe & diligenter adhuc expoſita, paucis aperiam. Equidem cum iſtius opinionis auctoribus partim conſentio: partim diſſentio. aſſentior eſſe Cœlum empyreum, quale propemodum ab iſtis deſcribitur, & eſſe in principio mundi factum: & fortaſſe hoc loco nomine cœli à Moſe comprehenſum. Quamquam, illud adduci non poſſum, vt credam, eiuſmodi cœlum fuiſſe ab antiquis & ethnicis philoſophis, non modo cognitione perceptum, ſed etiam ſcriptis proditum: eius namque cœli natura non ſolum fugit hominis ſenſus, ſed etiam humanam rationem excedit: quippe cùm nec motu, nec lumine, nec proprio aliquo effectu, & defluxu nobis poſſit innoteſcere, his autem ſolis tribus viis gentiles philoſophi naturam Cœli, & inueſtigarunt, & compertam habuerunt. Nam cœlum illud ἄναγρον poſitum ab antiquis, non fuit empyreum, vt putauit Damaſcenus, ſed nonum cœlum primo deprehenſum à Ptolemæo, tantæ tardidatis in motu, vt centum annis non amplius quàm vnum gradum abſoluat. Non aſſentior autem iſtis, nomine cœli hoc loco vnum dumtaxat cœlum empyreum ſignificari: etenim conſilium, & propoſitum Moſis in hac doctrina tradenda id profectò fuit, vt aperiret Hebræis originem & primordia, molitorémque ac opificem rerum omnium corporearum, quas illi & cernebant, & propter earum magnitudinem, pulchritudinem, vim atque efficientiam magnopere mirabantur, & doceret eas res non eſſe deos, nec diuino cultu & honore dignas eſſe, ſed eſſe veri Dei opera: quæ cũ ex æternitate nulla fuiſſent, aliquãdo primum ex nihilo à Deo ſunt facta: vt hac ratione, & Hebræos deduceret ab errore Gẽtilium huiuſmodi res pro diis colentium atque venerantium, & per earum rerum aſpectum atque contemplationem ad vnius Dei, omnium conditoris notitiam, amorem, cultúmque eorum animos excitaret, atque ſubueheret. Huic autem conſilio & propoſito Moſis, valde alienum & diſſentaneum erat, ſtatim in principio ſuæ hiſtoriæ tradere Hebræis cœlum empyreum, quod non modo humanis ſenſibus eſt incompertum, ſed etiam humana ratione vel ſapientiſſimis philoſophis fuit incomprehenſibile. Sanctus præterea Hieronymus in Epiſtola centeſima trigeſima nona, ad Cyprianum, ſcribit, Moſem in libro Geneſeos creationem tantum rerum viſibilium expoſuiſſe, deinde Dauid Moſem æmulatus, hanc eius ſententiam. *In principio creauit Deus Cœlum & terram.* fermè eiſdem verbis expreſſit in Pſalmo 101. dicens: *Initio tu Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli*, quod autem per cœlum non intellexerit Dauid

Cœlum empireum nõ fuiſſe cõpertum Gentilibus probatur. B

Moſes Hebræis creationem rerum viſibilium ſolum expoſuit. C

A uid cœlum tantummodo empyreum, apertè declarant prædictis verbis proximè conſequentia. ſubiunxit enim de cœlis, *Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent. Et ſicut operторium mutabis eos, & mutabuntur.* hęc autẽ in cœlum empyreum nulla ratione conuenire poſſunt, vtpote quod ſecundum Theologos, ſit prorſus impaſſibile & immutabile, nec poſt conſummationem ſæculi vllo modo innouandum atque commutandum. Suffragatur etiam huic ſententiæ Baſilius, quippe in homilia ſecunda ſuper Geneſim ait: *Cœlum, quod in principio factum eſt, ſimiliter vt terram, eſſe ab initio factum incompoſitum, & inornatum: poſtea vero eſſe decoratum luce, & Sole, Luna, omnibúſque aſtris mirabiliter diſtinctum & exornatum.* Ex quo intelligitur, Cœlum in principio factum Baſilio videri id, quod poſtea luce & ſyderibus eſt illuſtratum, quod de Cœlo empyreo dici non poteſt. Ego igitur arbitror, nomine cœli hoc loco B intelligendum eſſe vniuerſum corpus cœleſte cunctos orbes complectens: ita vt in principio Deus creauerit ſubſtantiã, & numerum omnium cœlorum, ſine luce tamen, motu, & diſtinctione ſyderum poſtea verò tribuit eis lucem, & ſuum cuique cœlo motum, & accendit in eis ſydera, magna vi & poteſtate ad agendum pollentia. Itaque corpus cœleſte factum eſt ab initio perfectum, quod attinet ad ſubſtantiam, numerum, ordinem ſeu diſpoſitionem, magnitudinem, figuram, denique partium denſitatem & raritatem: deinde verò multa ſunt illis addita primo & quarto die, hoc eſt, ſuus cuique orbi Angelus motor, proprius cuiuſque motus, decor lucis, & aſtrorum diſtinctio, denique ſingularis & mira cuiuſque cœli vis & potentia agendi. Atque hoc & intellectu facilius, & creditu promptius erit, poſtquam ſecundi diei opificium fuerit expoſitum, tunc enim oſtendemus, per firmamentum non poſſe intelligi aut octauam ſphœram ſolam, aut eam vna cum ſubiectis ipſi ſeptem planetarum orbibus: nec per aquas ſuper firmamentum locatas, intelligi debere nonum Cœlum, cryſtallinum vulgò C appellatum.

Quid per cœlum intelligẽdum ſit, ſecundũ auctorem.

PORRO nomine Terræ interpretor & intelligo id, quod nomen ipſum præſe fert & ſignificat, verum, inquam, terræ elementum: cum enim doctrina hæc Moſis (vt ſæpe diximus) hiſtorica ſit, verba eius propriè, non figuratè, ſeu allegoricè ſunt accipienda: namque ob hanc potiſſimũ cauſam Tertullianus valde reprehendit Hermogenem, quod quam Moſes vocat terram inanem & vacuam, is proprias vocum notiones deprauans, dixerit eſſe materiam primam. Nec aliter quàm nos Baſilius, Ambroſius, Theodoretus, Chryſoſtomus, Beda in Hexæmero, denique quotquot memini me legiſſe ſcriptores Græcos, & Latinos ante Auguſtinum, nomine terræ interpretati ſunt. Et verò huic opinioni magnam fidem aſtruit, quod Moſes eodem nomine terræ, in opere tertij & ſexti diei enarrando, pro vero elemento terræ (vt fatentur omnes) vti-

Quid per terram hic debeat intelligi ſecundum auctorem.

Hermogenes merito reprehenditur à Tertulliano.

tur, nec est verisimile, tam paruo interuallo, nomen terræ tam ambiguè & obscurè vsurpasse, hoc est, primo pro materia informi, deinde verò per elemento terræ. Ad hoc, terram fuisse initio mundi factam, declarauit Dauid, cum dixit: *Initio tu Domine terram fundasti*, pro illa autem voce Latina, *Initio*, Hebraicè est vox propriè significans, prius & ante alia. Quod si terra non est facta in principio, quando igitur est facta, aut vbi eius effectio narratur à Mose? Respondent, tertio die esse factam: at eo die legimus dixisse Deum, non vt terra fieret, sed vt appareret arida, hoc est, vt quæ erat obruta aquis, extaret: & exsiccata, idonea fieret sedes & locus generationis, & habitationis, tam stirpium quàm animantium. Quid quod non fit credibile, aquam esse productam ante terram, legimus autem ante tertium diem, separatas esse aquas superiores ab inferioribus, quinetiam ante primum diem audimus Mosem dicentem: *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Postremò, durissimum est, & quod animus respuat credere, Mosem per omnia illa verba: *Terra erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas*, non aliud quam materiam primam nobis insinuare voluisse. Sententiam autem illam productam ex libro Sapientiæ: *Creauit Deus orbem terrarum ex materia inuisa*, seu informi: ita reor intelligendam esse, vt eam Beda in Hexæmeron interpretatur: ait enim significari congeriem illam corporum indigestam, & inornatam, videlicet cœli, terræ, & aquæ, in exordio mundi ante alia conditam, hæc enim appellatur materia, quod ex his, vel in his corporibus facta sunt, quæcumque posteà per sex dies facta memorantur. Dicitur autem materia inuisa, vel informis, quod eiusmodi corpora initio facta sunt sine luce, & sine eo decore, formositate, & ornatu, quem postmodum acceperunt. Sic etiam exponit ea verba Glossa interlinearis: & hoc ipsum innuit Sanctus Paulus ad Hebræos 11. cum dixit: *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.* Inuisibilia, vocat cœlum, terram, & aquam, prout erant ab initio ante primam diem. Sic autem esse hoc loco accipiendum terræ vocabulum, vt nos diximus, censent Basilius, Ambrosius, Chrysostomus, & omnes Græci, & Beda in Hexæmeron, atque Hugo in suis Annotationibus in Hexæmeron, & in principio primi libri de Sacramentis.

Pſal. 101.

Explicatur locus libri Sap. cap. 11.

A

B

C

Cur Moses tantũ de terræ & aquæ, nõ autẽ de aeris & ignis molitione fecerit mẽtionem.

Ac licet Moses hoc loco duorum tantummodo elementorum explicatè faciat mentionem, terræ nimirum & aquæ, reliqua duo tacitus præteriens: attamen simul facta esse omnia quattuor elementa, censet Basilius homil. secunda, & Damascenus lib. 2. cap. quinto. Beda item in Hexæmeron. Quin Basilius, inquit, eúmque secutus Beda. *Etiamnum videre est reliqua tria elementa multifariam intra terram contineri: namque ignem latere intra terram: perpetua eructatio flammarum & ignium, velut ex monte Aethna, aliisq; locis, & complurium*

A *complurium aquarum igneo calore feruentium eruptio ex terra, satis indicat. Quantum aëris intra sua viscera terra cohibeat, frequentes terræmotus propter spiritum intus agitatum, atque conflictatum, sunt indices: vt omittam interiores cauernas, & specus terræ multo aëre completos. Quanta verò aquarum vis interiori complexu terræ contineatur, perennes fontium scaturigines, & fluminum origines; necnon effosio puteorum apertè ostendunt.* Quare nemini mirandum accidat, Mosem nomine terræ reliqua etiam elementa comprehendisse. Quamqam sunt qui putent non obscurè indicatum à Mose aërem illis verbis: *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, vt non aliud sit Spiritus, quàm agitatus aër. Elementum verò ignis esse præteritum à Mose, quis miretur, qui sciat, nec paucos, nec ignobiles philosophos addubitasse, num sit aliquod elementum ignis supra aërem, Lunæ globo subiectum, quosdam verò etiam audacter negasse? Nec est non verisimile, quod quidam graues auctores tradiderunt, Mosem rudi populo scribentem, duo tantummodo elementa exposuisse, terram & aquam, quod hæc sola sub aspectum cadant, & ex ipsis cætera corpora &
B & manifestè, & magna ex parte composita sint, & in ipsis tanquam in loco naturali commorentur. Aristoteles libro secundo de Cœlo, textu decimo septimo. Ex eo quod cœlum sempiterna conuersione circumagitur, argumentatur opus illi fuisse centro quodam immobili, non quidem Mathematico, sed Physico, circa quod cœlum voluatur: hoc autem aliud quàm terram esse non posse: posita autem terra, alia quoque elementa necessariò ponenda esse. Etenim natura non fert vnum contrarium sine altero, ne, si vnum dumtaxat fuerit, trahat ad se omnia, & in se vnum conuertat: sed vtrumque contrarium, facit vt mutua concertatione vtriusque, vis eorum temperetur atque moderetur: quare si est terra corpus grauissimum & infimum, erit quoque ignis leuissimus corporum, supremúmque locum appetens, hæc si fuerit extrema, necesse est alia duo, quæ sunt intermedia non deesse, præsertim cum secundum qualitates actiuas aqua sit contraria igni, terra verò aëri. simili ferme ra-
C tione in Timæo de necessitate quattuor elementorum philosophatur Plato.

Eorum, quę Philosophi & Mathematici de terra verè disputarunt & tradiderunt pleraque multis ante seculis fuisse sacris in litteris prodita.

Est autem hoc loco intelligendum, quæ vel Astrologi, vel philosophi de terra, ingenti nominis sui gloria, subtiliter & doctè tradiderunt, ea vel omnia, vel certè præcipua, plurimis ante sæculis in Sacra Scriptura inueniri tradita. Et primo quidem, terram factam esse à Deo in loco suo naturali, vbi nunc est, non debet in dubio verti: existimandum enim est, Deum ita fecisse res omnes, vt naturis earum maximè congruebat, nec fecisse quicquam in statu violento, & contra eius naturam: est autem contra naturam terræ, eíque violentum, esse extra locum suum naturalem. Nec sanè potuisset tanta terræ moles extra locum suum naturalem, nisi miraculosè velut suspensa teneri. Atque hoc apertè docet nos Scriptura:

Terram esse à Deo factam in suo loco naturali.

Universidad de Deusto Biblioteca

Scriptura: quippe psalmo 118. sic ait, *Fundasti terram, & permanet.* A vtrumque verbum profecto, & Fundandi & Permanendi arguit terram in suo loco naturali esse à Deo factam; extra illum enim, nec vere diceretur fundata, nec permanere potuisset. Ob eādē etiam causam cum de creatione terræ agit Scriptura, alicubi dicit eam fuisse a Deo creatam & formatam, alibi verò fundatam & firmatam siue stabilitam, haud dubiè indicans factam esse in suo loco, extra quem nec bene fundari, nec firmari poterat. Huc etiam pertinet elegans illa descriptio fundationis terræ, quam metaphoricè ab ædificatione ingentis & magnifici cuiusdam palatij sumptam, tradit Iob in capite trigesimo octauo. *Vbi eras*, inquit, *Quādo ponebā fundamēta terræ? Quis posuit mensuras eius, si nosti? vel quis tetendit super eam lineam? super quo bases illius solidatæ sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius?* Terram autem esse immobilem, optimis argumentis probat Aristoteles libro 2. de Cœlo textu 90. sed hoc ipsum, annis ante B Aristotelem septingētis, in sacris litteris proditū reperimus. Dauid enim in psalmo 92. dixit, *Firmauit Deus orbē terræ qui non commouebitur*: & in psalmo 103. *Fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi* & Salomon initio libri Ecclesiastæ, *Terra autem in æternum stat*: & in prioris libri Paralipomenon capite 16. *Deus fundauit orbem immobilem.* Eādem verò terræ immobilitatem metaphoricè descripsit Dauid in psalmo 74. cum inducit Deum de terra dicentem, *Ego confirmaui columnas eius.* ea similitudine declarans naturalem terræ grauitatem, per quam in medio mundi collocata, firma & immobilis permanet, Sed enim, quispiam fortasse opponet nobis quod scriptum est apud Iob capite 9. de Deo, *Qui transtulit montes qui cōmouet terram de loco suo.* Verū hoc soluitur: eo enim loco Scriptura loquitur non de motu totius elementi terræ, sed aliquarum eius partium, qualis fieri solet in terræmotu, in quo terra, incluso intus spiritu concussa & tremefacta commouetur.

Terrā esse immobilē & probauit Aristoteles & multo ātē ipsū cecinit Dauid. Eccle. 1.

Explicatur locus Iob c. 9.

Esse autem terram in medio mundi loco (quod vocant centrum) locatā, & Mathematici docent & confirmat Aristoteles in 2. libro de Cœlo tex. 98: & multo ante traditum est in Scriptura. Nam apud philosophos, sursum & deorsum ita disponuntur in mundo, qui rotundus est, vt sursum quidem ponant in cœlo lunæ, deorsum autem in centro mundi: quippe centrum comparatione totius circumferentiæ, est locus infimus, & vndique à circumferentia maximè distans at diuina Scriptura sicut sursum assignat cœlo, ita deorsum affigit terræ, quo indicat eam esse in centro mundi locatam. Salomon enim Prouerb. 25. *Cœlum*, inquit, *sursum & terra deorsum*: & Moses capite quarto Deuteronomij ita scribit, *Dominus ipse est Deus in Cœlo sursum & in terra deorsum*; Dauid quoque cùm in Psalmo 102. exprimere vellet maximam quamdam distantiam, dixit: *secundum altitudinem Cœli à terra, &c.* non esset autem maxima distantia inter Cœlum & terram, nisi terra in medio mundi loco esset posita

Terrā esse locatā in cētro mundi. C

A set posita. Ad extremum, terram esse sphœricam, multis rationibus demonstrarum est à Mathematicis, & ab Aristotele in libro 2. de Cœlo tex. 104. quod etiam non obscurè indicat sacra Scriptura, quæ toties appellat orbem terræ: vox enim illa Orbis, ostendit terram esse rotundam, & in figuram orbis conglobatam. Idem quoque intelligitur ex illis verbis, quæ sunt apud Isaiam capite 40. *Qui sedet super gyrum terræ*, vel vt habet Hebraica lectio, *Qui sedet super globum terræ.* Septuaginta autem verterunt, *Qui tenet gyrum terræ.* Ex quo liquet, furtiles & commentitias fuisse veterum quorundam opiniones de figura terræ: Anaximander enim dixit eam esse columnarem, Anaximenes, mensæ similem; Leucippus, tympano: Democritus, disco.

Terram esse rotūdam.

Porro quidam olim mirati sunt, hodiéque mirantur, super quo fundata & firmata terra, tanto æuo perstet immota: non enim in animum inducere possunt tantam terræ molem & pondus, nul- B la re subnixum firmatúmque velut suspensum teneri posse, ne in aliquam partem propendens moueatur. Quamobrem existimarunt nonnulli eius rei non aliam reddi posse rationem, quàm omnipotentiam Dei miraculosè terræ molem ita sustinentis. Aristoteles in libro secundo de Cœlo tex. 78. sex vel septem commemorat opiniones veterum de causa firmitatis & stabilitatis terræ, quarum antiquissima est opinio Thaletis, terram fundatam esse super aquas, & veluti insidentem & innatantem aquis, sustentari: quem & ipse reprobat, & confutat Seneca libro sexto Naturalium quæst. capite sexto. Nam, vt multa prætermittam argumenta, profectò quod de terra quæritur, idem grauiori ratione quęri potest de aqua, super quo ipsa fulciatur atque sustentetur, cùm etiam sit corpus graue: quinimo cum terra sit grauior quàm aqua, magis est rationi consentaneum aquam sustentari à terra, quàm terram ab aqua: cui rei manifestam & certam fidem facit, sub qualibet aqua subsidere terram velut eius fundamentum. Cùmque in corporibus simplicibus C & vniformibus, par sit ratio vnius cuiuslibet particulæ, atque totius elementi, si elementum terræ maneret super aqua, etiam partes omnes terræ super aqua manerent, quas tamen in aquam proiectas non supernatare aquis, sed in imum demergi cernimus. Verumtamen opinioni Thaletis fauere ac suffragari videtur diuina Scriptura, quæ non vno in loco ait terram esse super aquas. Etenim in capite 20. Exodi sic est: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in Cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra.* Sed clarius hoc docet Dauid psalmo 23. *Quia super maria*, inquit, *fundauit eum*, scilicet orbem terrarum, *& super flumina præparauit eum*: Et in psalmo 135. *Qui firmauit terram super aquas.* Hanc sententiam sequitur auctor libri quarti Esdrę in capite vlt. & Iustinus martyr in responsione ad quæstiones Orthodoxorum respondens ad quæst. 130. Deniq; hoc indicare videntur

Quæstio quo fundamento nixa & firmata terra imane at semper immobilis.

Thaletis opinio, terram esse fūdatam super aquas.

An secundū diuinā scripturam terra sit super aquas.

verba illa Petri, quæ sunt in capite tertio posterioris Epistolæ, *Cœli erant prius, & terra de aqua, & per aquam, consistens Dei verbo.* Verum neque hæc, nec si quæ alia obiici possunt, abdũcere nos debent à vera sententia: pro certo enim habendum est nihil in sacris litteris tradi, quod contrarium sit manifestis experimentis verisque rationibus: at necessariis argumentis ostenditur, terram naturaliter super aquam esse non posse: dicere autem terram super aquis miraculosè à Deo sustineri, hominis est ad commentitiæ opinionis suę defensionem quiduis stolidè effutientis, & omnipotentia Dei, cum nec opus est & minimè decet, temere abutentis. Causam verò stabilitatis & firmitatis terræ esse naturalem eius grauitatem, quæ cum summa sit, suopte nutu ac pondere petit infimum mundi locum, hoc est centrum, in quo locata naturaliter quiescit, nec inde nisi per vim extrahi potest, & recta ratio ostendit; & vera philosophia demonstrat. Non igitur mirandum est, terram cùm sit in centro manere immotam: quin potius ingentis miraculi esset si quoquam alio moueretur: quocunque enim extra centrum ferretur, necesse esset eam sursum ascendere: omnis enim locus qui in circulo est extra centrum, centro superior est. Atque hoc idem significare voluit Dauid, cum dixit in Psalmo 103. *Fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi?* stabilitatem vocans summum illud grauitatis pondus, quo fit vt terra in centro immota permaneat. Huc etiam spectat illud Iob in capite 26. *Qui appendit terram super nihilum*, hoc est, super nullo fundamento seu firmamento: non enim terra in centro posita, quoquam alio eget fundamento, quo fulciatur & sustentetur. Nec verò quod Scriptura inquit, *terram fundatam esse super aquam*, huic veritati aduersatur: namque id variè exponitur, quidam enim id referunt ad primum illum statum terræ, cùm ea in exordio mundi creata est a Deo aquis operta: vt illud super aquam, idem valeat quod in aqua, id quod respuit lectio Græca. Et hanc interpretationem assignat Basilio Euthymius, explanans psalmum vicesimũ tertiũ quo loco ait Chrysostomum simpliciter accepisse verba illa Dauidis, existimantem re vera terram super aquis esse fundatam, vt eo Miraculo clarius eluceret Dei omnipotentia. Ipse autem Euthymius arbitratur verba Dauidis non esse intelligenda de toto elemento aquæ vel terræ, sed de iis aquis siue marinis, siue fluuialibus, quæ subterraneis meatibus cursus suos agunt. Etenim magna quædam flumina terram subterlabi longinquis interuallis, & post emergere in apertum, in confesso est apud omnes. Veruntamen similior vero est eorum sententia, qui terram super aquis esse factam, interpretantur terram esse factam superiorem, celsiorem, & eminentiorem aquis. Cùm enim lingua Hebræa careat comparatiuis, ad eorum vim exprimendam, vtitur particula super, præ & aliis similibus. Sic Dauid, *Super mel ori meo? & super aurum & lapidem*

Explicatur locus Dauidis, qui est in psal. 23,

Psal. 118.
Psal. 18

pidem pretiosum multum.

RESTAT vna quæstio breuiter expedienda, an opinio Philosophorum & Mathematicorum affirmantium, vniuersæ terræ ambitum & magnitudinem certa ratione ab ipsis compertam & comprehensam esse, repugnet diuinæ Scripturæ, quæ initio libri Ecclesiastici sic ait, *Latitudinem terræ, & profundum abyssi, quis dimensus est?* quasi dicat, nullus: & Deus ait Iob capite 38. eius libri, *Nunquid considerasti latitudinem terræ?* Ex his duobus locis videtur elici posse quod aiunt Mathematici & philosophi, esse homini incomprehensibile. Veruntamen respondendum est nullam esse repugnantiam: supradictis namque verbis Scripturæ non significatur impossibilitas, sed raritas & difficultas: illa enim interrogatio *Quis*, vt bene HIERONYMVS annotauit, aliquando significat in sacris litteris raritatem & difficultatem, vt in illa sententia Salomonis,[a] *Quis potest dicere, mundum est cor meum?* vel in illa eiusdem,[b] *Mulierem fortem quis inueniet?* aliquando verò simpliciter negat, & denotat impossibilitatem: exempli causa,[c] *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* vel,[d] *Quis restitit Deo, & pacem habuit?* vel,[e] *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?* Vel responderi potest, Scripturam loqui de latitudine terræ, non simpliciter, sed eius tantùm, quę est extra aquas & est habitabilis, cuius amplitudo adhuc incognita est mortalibus, quotidie repertis nouis terris atque gentibus, vel agit Scriptura de latitudine solius terræ? rationes autem Mathematicorum valent in vniuerso globo, qui ex terra simul & aqua est conflatus. vel denique Scriptura loquitur de exacta & infallibili cognitione amplitudinis terræ, quam Mathematici non tradunt?: nec enim inter omnes constat quantum spatij terræ respondeat vni gradui cœlestis circuli: ex quo variæ philosophorum & Mathematicorum de dimensione ambitus terræ opiniones extiterunt. Et enim secundum mathematicos, quos secutus est Aristoteles libro secundo de Cœlo, ambitus tertæ continebat quadringenta millia stadiorum, hoc est, quinquaginta millia milliarium Italicorum: secundum Hyparcum, teste Plinio, milliaria triginta quatuor mille sexcenta viginti quinque: secundum Eratosthenem, vt refert Macrobius in somnium Scipionis, vnum & triginta mille & quingenta milliaria: secundum Ptolemæum, viginti duo mille & quingenta: quam opinionem etiam BASILIVS Homilia in Hexæmeron nonam commemorat: secundum Alphraganum plurimósque, vt ait ipse, Sapiẽtes, viginti mille & quadringenta milliaria: secundum Pharnelium, viginti quattuor millia quingenta quatthordecim: secundum recentiores nõ modo Astronomiæ peritos, sed etiam qui pene totum Oceanum pernauigarunt, milliaria nouies & decies mille superque octoginta. Tanta autem hæc magnitudo terræ, si cũ octaua sphœra, in qua sunt inerrantia sydera comparetur, instar puncti obtinere dicitur: ambitus enim octaui cœli continet ambitum globi qui ex

Excutitur locus Eccle siastici de notitia latitudinis seu ambitus terræ.

[a] Prouc. 20
[b] Infra 31.
[c] Rom. 11.
[d] Iob 9.
[e] Psalm. 88.

Varietas opinionũ de magnitudine ambitus terræ.

Aristot lib. 2. de Cœlo, tex. 112.

terra & aqua constat, vicies & bis millies supérque sexcenties & A
duodecies eóque amplius: quod æstimantibus manifestum fit quãta sit terræ paruitas, si cum supremo omnium Cœlo empyreo comparetur.

Terra autem erat inanis & vacua: & tenebræ erant super faciem abyssi.

Vers. 2.

Quid sit terram fuisse inanem & vacuam.

HEBRAICÈ sunt duæ voces, תהו ובהו *Tohu Vabehu*, quas Interpretes tam in linguam Græcam, quàm Latinam variè transtulerunt. Noster Interpres Latinus vertit *Inanis & vacua*: Pagninus: *Desolata & inanis*: Alij *Inculta & vacua*: Septuaginta *Inuisibilis & incomposita*: Aquila *Vanitas & nihil*: Symmachus *Otiosum & indigestum*: Theodotio *Inane & nihilum*: Paraphrasis Onkeli ad verbum habet *Desolata & vacua*: Ionathæ autem B
Vacua hominibus & Iumentis. Periti linguæ Hebreæ docent, vocẽ תהו *Tohu*, proprie significare vanum, seu vanitatem, videlicet, quod finẽ non assequitur, cuius gratia factum est. hac voce in 1. Regum ca. 12. appellantur idola, cùm dicitur. *Nolite declinare post vana, quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt*: vbi bis ponitur vox, תהו *Tohu*. Vox autem בהו *Bohu*, propriè significat inane, vacuum, & nihilum, latens etiam & obscurum; Vnde quidam putant ductam esse vocem Italicam, *Buio*, quæ significat obscurum & tenebrosum. His autem verbis Moses ante oculos nostros ponit, qualis fuerit in exordio mundi status terræ: erat enim sine luce, sine vllo ornatu & decore, vacua hominibus, animantibus, & plantis; non distincta in mõtes, valles, campos, & colles; non eminens & extans supra aquas, sed omni ex parte altissimè aquis operta; denique talis, vt verè posset appellari materia inuisibilis & informis: Sic enim in libro Sapientiæ C
cap. 11. appellatur, cum dicitur: *Manum Dei fecisse orbem terrarum ex materia inuisa seu informi*. Caietanus putat eo tempore fuisse terram puram, quòd nullum in se haberet corpus mistum. Verùm cùm tunc esset tota aquis confusa & perfusa, non poterat summam siccitatem habere, quæ est velut insigne elementi terræ. Vt igitur fuerit pura secundum substantiam, secundũ qualitates tamen pura esse non potuit.

ILLAM autem sententiam, *Et tenebræ erant super faciem abyssi*: Pagninus vertit, *Tenebræ erant in superficie voraginis*. Vox autem Hebræa, חשר *Chosech*, quàm pluraliter Interpres noster vertit Tenebras, posset etiam Latinè verti, Obscuritas, seruato eodem numero singulari. Pro illo *Super faciem*, Hebraicè est על פני *Alpene*, significãs pluraliter superficies: quo denotatur, vt inquit Caietanus, totam aquam omni ex parte, hoc est, tam versus nostrum hemisphœrium, quàm versus oppositum, fuisse obscuram & tenebrosam, nondum enim lux

A vlla erat à Deo creata. תהום *Thehom* verò Hebraicè significat proprie voraginem, abyssum & magnam profunditatem aquarum. BASILIVS ita definit abyssum: *Est*, inquit, *abyssus copiosa aqua, ad cuius fundum nõ facile penetrari potest deorsum versus*. AVGVSTINVS super Psalmum 41. *Abyssus*, inquit, *est profunditas impenetrabilis & incomprehensibilis: & fere dici solet in aquis, ibi enim est altitudo, ibi profunditas, quæ penetrari vsque ad fundum non potest, atque hinc ducta similitudine, abyssum multam vocat Scriptura Dei iudicia, vt quæ sint humana ratione & intelligentia incomprehensibilia*. Fuisse autem tunc ingentem aquarum magnitudinem, non est dubitandum: Caietanus quidem certè censet maiorem tunc fuisse aquarum vim & copiam, quàm tempore diluuij, quo tempore quindecim cubitis omnes terræ montes excessit aqua: in exordio autem mundi tanta fuit aquarum altitudo, vt linea ducta à circumferentia terræ ad extimã aquæ circumferentiam, longè maior fuerit quàm linea ducta à cẽtro terræ ad eius superficiem, B
quæ tamen est semidiameter terræ, minimum, longitudine continẽs ter circiter mille milliaria. Nec mirum hoc cuiquam videri vult Caietanus: quantò enim superius est elementum, tantò grandius est secundum omnes dimensiones. quinetiam opinatur aquam tunc decuplo ampliorem fuisse quàm terram, quòd nimirum tanta sit naturalis aquæ proportio ad terram. BEDA verò ne hac quidem altitudine aquæ contentus, affirmat in Exæmeron, totum illud mũdi spatium quod inter empyreum & terram continebatur, plenum fuisse aqua, hoc est, vt ego interpretor, materia quadam humida & aquea, & velut nebulosa, non æqualiter densa vel rara, sed quæ & dẽsius coacta in elementarem aquam verti posset, & magis tenuata in aërem rarescceret, & ex qua mirabili ratione concreta, etiam orbes cœlestes conficerentur.

Quãta fuerit in mũdi initio aquarum vis. Gen. 7.

SED de primæuis mundi tenebris, memorabile est, ac verè paradoxum, quod BASILIVS & THEODORETVS hoc loco tradũt. aiunt enim supra primum cœlum fuisse à Deo, ante hunc mundum C
corporatum & aspectabilem, factam lucem quamdam inaccessibilẽ, in qua versabantur Angeli multis sæculis ante huius mundi molitionem conditi. Creato autem deinde cœlo, quoniam ipsum est corpus continuum & solidum, opacauit & obtenebrauit omnia, quæ intra eius ambitum facta sunt, videlicet obiectu suo obstans, ne lumen illud supremum, terram & aquam illuminare posset. atque hanc isti putant esse causam, cur creato cœlo, tenebræ fuerint super terram & aquam. Ad hanc commentationem adducti videntur, odio nugarum Manichæorum asserentium tenebras esse quamdam substantiam æternam, & principium rerum non minus quàm lucem. Similia verò eorum, quæ de primis tenebris tradunt BASILIVS & THEODORETVS, etiam B. Petrum docere solitum, auctoritate & testimonio Clementis Rom. in Exæmeron confirmat BEDA.

Mira Basilij & Theodoreti de primæuis mũdi tenebris opinio.

Hæc opinio refutatur.

SED profecto, si quod verba istorum in speciem præseferunt, A
hoc ipsi senserunt & significare voluerunt, difficile est eorum opinionem approbare. Etenim lux illa supercœlestis, aut erat spiritualis tantùm, aut corporalis: si tantùm spiritualis, certè tametsi nullum fuisset impedimentum cœli, nihilò magis tamen terram & aquam illuminare potuisset: nec cœlum, quod est corpus, vim spiritualem illius lucis impedire, nec, cùm Moses sine dubio hic agat de tenebris corporalibus, eiusmodi tenebræ ex priuatione illius lucis spiritualis existere potuissent. Sin autem ea lux erat corporalis, non vtique per se cohærere & constare poterat, sed eam in aliquo corpore inhærere necesse erat, quare fuisset aliquod corpus à Deo conditum ante cœlum & terram, quod aduersatur & Mosi hoc loco, & Dauidi in Psalmo centesimo primo dicentibus, *In principio creasse Deum Cœlum & terram.* Quod autem in exordio mundi tenebræ fuerint, & obscuritas ante lucem, etiam Paulus nos docuit, cum in vndecimo capite Epistolæ ad Hebræos inquit, *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo* B
Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent: Et in capite quarto posterioris Epistolæ ad Corinthios, *Deus*, inquit, *qui dixit de tenebris lucem splendescere.* Erat igitur à principio terra aquis circumtecta, & quasi circumamicta. Quocirca Dauid in Psalmo centesimotertio de terra loquens, *Abyssus*, inquit, *sicut vestimentum amictus eius*, & Iob capite triceſimooctauo originem aquarum describens, *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens, Cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem?*

Ibidem. *Et Spiritus Domini ferebatur Super aquas.*

Varia lectio

AGNINVS vertit, *Spiritus Domini suflabat in superficie aquarum.* Paraphrasis Onkeli habet, *Spiritus à facie Dei flabat super facies aquarum.* Ionathas vero, *Spiritus seu ventus misericordiarum, siue gratiæ, flabat super facies aquarum.* Hebraicè enim est vox pluralis numeri C
Facies, quam & noster interpres, & Septuaginta omiserunt. Vocis Hebrææ רוח *Ruach*, quæ Latinè vertitur, Spiritus, quadruplex significatio est in sacris litteris sæpe vsurpata: vel pro aëre seu vento, vel pro Spiritu Sancto, vel pro natura incorporea, sic dicitur Deus Spiritus & Angelus, vel, vt paulo infra ostendam, pro vi quadam & impetu motionéque & efficacia. Verbum מרחפת *Merachepheth*, id est, *Ferebatur*, Septuaginta verterunt *Superferebatur*, hæc enim eorum translatio sæpenumero citatur ab Augustino: & alij, motabat se, seu agitabat, seu volitabat, alij sufflabat vel flabat. Hieronymus in Quæstionibus Hebraicis super Genesim affirmat, prædictum verbum Hebræum propriè significare, incubare siue confouere, similitudine volucrum, quæ oua calore suo fouent & animant: ex quo censet perspicue

Quadruplex significatio vocabuli spiritus.

A perspicue intelligi, Mosem hoc loco per Spiritum Domini non significare aërem aut ventum, sed Spiritum Sanctum, qui dicitur spiritus omnia viuificans, fouens & perficiens. Eandem verbi Hebræi interpretationem ait Basilius hoc loco se ex quodam Syro, magno viro accepisse; haud dubiè indicans Ephræm suum, & æqualem, & perquam familiarem. Eandem quoque verbi Hebræi notionem & interpretationem, maximè probat DIODORVS Episcopus Tharsensis.

Noua Caietani interpretatio.

SED ANTEQVAM Patrum interpretationes exponam, libet explodere nouam & mirabilem Caietani expositionem, quam nemo, quod equidem sciam, aut veterum aut etiam recentiorum, ne per suspicionem quidem attigit. Existimat Caietanus his verbis metaphoricè significari Angelos, qui Cœlos, præsertim autem primum mobile, maxima celeritate mouent. Ita vt, *Spiritus Dei*, significet Angelum, ita crebro appellatum in Scriptura: Dauid enim dixit, *Qui facit Angelos suos spiritus. Super aquas*, significat Cœlos, nam Psalm. 103.
& Hebraicè vocantur שמים *Schamaim*, ab aquis ducto vocabulo: B
& Cœlum crystallinum, quod putat Caietanus primum mobile, cum sit totum diaphanum & pellucidum, nomine aquæ rite nominatur. Illa autem particula *Super*, denotat excellentiam Angeli supra Cœlum quod mouet; non enim ab eo continetur, vel pendet, sed potius ei supereminet & præsidet. *Ferebatur*, seu vt proprie sonat verbum Hebræum *Volitabat*, aut *Incubabat*, ostendit qualis sit motus Cœli, qui fit ab Angelo. Si enim legamus *Volitabat*, declaratur summa eius motus celeritas: sin autem legamus *Incubabat*, demonstratur vitalis eius vis & efficacia: est enim motus cœlestis, vt tradit Aristoteles initio libri octaui Physicorum, quasi vita rerum sublunarium: per hunc enim, vt idem docet in primo libro de Cœlo, impertitur Deus omnibus rebus esse ac viuere, aliis quidem clarius, aliis verò obscurius. Atque hæc est Caietani interpretatio. Quam esse durissimam, omnino extortam & violentam, miniméque cum proposito & verbis ipsius Mosis congruentem, quilibet per se videre potest, C
adeo vt nostra confutatione non egeat. Certè, ante factam lucem quid opus fuit conuersione Cœli? etenim motus cœli non fit nisi ad dispensandum lumen. deinde nomine aquarum significari cœlos, locutio est nimium figurata, & in Scriptura insolens, nec historicæ narrationi Mosis conueniens. Absurdum etiam est, facere Mosem, tam paruo interuallo, tam ambiguè vtentem vocabulo aquarum, primo quidem pro cœlo, deinde autem in enarrando opere secundi, tertij, & quinti diei, pro vero aquæ elemento. Sed dimittamus Caietanum, & aliorum interpretationes ad iudicium & examen vocemus.

Refellitur interpretatio Caietani.

TERTVLLIANVS in libro quem scripsit aduersus Hermogenem, contendit per Spiritum Domini hoc loco non Deum, sed ventum significari. Hæc interpretatio probatur maximè Theodoreto, qui

Variæ opiniones quid hoc loco p spiritū Do-

mini significetur. Prima opinio Tertulliani & Theodoreti dicentium per Spiritum intelligi aerē.

to, qui in quæstione 8. super Genesim, putat Mosem his verbis sub-
A indicasse elementum aëris: sicut tradiderat elementum terræ & aquæ. Illud autem *Ferebatur*, ait demonstrare mobilitatem & agitationem naturalem ipsius aëris seu venti, vel naturalem aëris situm, qui est vndique supereminere aquis, ipsas circundando. Appellatur autem spiritus Dei, vel quod à Deo immissus erat, non enim tunc erant, causæ naturales excitantes ventum: vel quod ille vētus esset admodum validus & vehemens: mos enim est Scripturæ, cùm rem quampiam insignem & eximiam significare vult, adiungere ei nomen Dei, sicut dicitur Mons Dei, Cedrus Dei, Bellum Dei vel Domini, Ciuitas Dei. Hanc expositionem memorat Basilius hoc loco & Diodorus, vt citatur in Catena, nec improbant tamen, licet postponant ei, quæ est de Spiritu sancto. Cùm igitur hæc interpretatio à Tertulliano & Theodoreto maximè probata sit nec à Basilio & Diodoro, aliisque viris grauissimis damnata, nulla profecto ratio erat cur Catharinus eā non modo vt falsam, sed vt parū piā
B tam seuerè reiiceret & cōdemnaret. Nā q̄ quidam aiunt, licet vox *Spiritus*, interdum in Scriptura ponatur pro vento, nunquam tamen eam cum adiunctione Dei vel Domini, sumi pro vento, sed tantum pro Spiritu sancto, falsum esse coarguit Theodoretus manifesto exemplo ex psal. Dauidis 147. vbi sic est, *Flabit spiritus eius, & fluent aquæ*: significatur enim, immisso vento à Deo, aquas frigore conglaciatas deliquari atque diffluere. Potuisset idem aliis permultis Scripturæ testimoniis conuincere: cuiusmodi est illud Exo. 15. *Flauit spiritus eius, & operuit eos mare*; & in Cantico trium puerorum, *Benedicite imber & ros Domino, benedicite omnis spiritus Dei Domino:* & apud Iob. cap. 27. *Donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem.* & apud Isaiam cap. 30. *Nutrimenta eius, ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* & cap. 40. *Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos, quia spiritus Domini sufflauit in eo.* Existimant autem probatores huius interpreta-
C tionis, propterea Mosem hoc loco fecisse mentionem spiritus, id est, aëris seu venti, quòd indicare vellet omnia elementa initio fuisse a Deo condita, hoc est, terram, aquam, & aerem, nam de igne vtrum sit elementum aliquod separato in mundi loco positum, magna lis est etiamnum inter philosophos. Et sanè priora duo manifesta sunt, etiam vulgo, visu tactuque: tertium & tactu & auditu: quartum autem id est, ignis, qui est supra aërem proximè subiectus orbi lunæ, nullo sensu notus est. Et propterea fortasse Deus creauit aërem cum motu & agitatione, vt ea ratione creatio ipsius omnibus innotesceret, aërem quippe vulgus indoctum non nisi ex motu eius deprehendit. Alij censent mentionem esse factam spiritus, scilicet venti, quod eius ministerio mox vsurus esset Deus ad separandam aquam à terra, vel certe ad exiccādam terram, quæ segregatis aquis lutulenta & cœnosa remanserat.

ALTERA

A ALTERA interpretatio, est ferme omnium Patrum tam Græcorum quàm Latinorum, per Spiritum Dei hoc loco, vel solùm, vel præcipuè ac principaliter significari Spiritum sanctum: quam sententiam secuta est Ecclesia Catholica in benedictione fontium: in qua de Spiritu sancto hæc canit, *Tu super aquas futurus eos ferebaris.* Et iterum, *Deus, cuius Spiritus super aquas inter ipsa mundi primordia ferebatur, vt iam tum virtutem sanctificationis aquarum natura conciperet*, Placuit autem maximè Patribus hæc interpretatio, tum quod per eam sacramentum regenerationis spiritualis, quæ fit per aquam & Spiritum sanctum, (in cuius rei signum & argumentum cùm Dominus noster baptizatus est in Iordane supra Iordanis aquas, Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit) ostenditur præmonstrata fuisse in prima mundi & hominis, origine, in qua Spiritus Domini ferebatur super aquas: tum maximè, quòd per eam patefit & innotescit mysterium Trinitatis in ipso mundi & diuinæ Scripturæ exordio: nam illud *In Principio*, denotat Filium:
B illud autem *Creauit Deus*, indicat Deum Patrem: hoc autem *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, demonstrat Spiritum sanctum. Certè negari nullo modo potest, Spiritum sanctum in sacris litteris sæpenumero dici auctorem creandi cœlos & terram omniaque fouendi, viuificandi, conseruandi. Dauid enim cecinit, *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum;* & alio loco, *Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ:* & Iob inquit, *Spiritus Domini ornauit cœlos:* & in libro Sapientiæ, multa præclara de Spiritu Dei prædicantur. Sed quid sibi vult illud verbum *Ferebatur*, seu vt legit Augustinus *Superferebatur super aquas?* Basilius inquit non aliud esse *Ferebatur*, quàm fouebat & viuificabat aquas, præparans eas ad mox futuram fœcunditatem. Augustinus ait, illud. *Superferebatur*, significare Deum esse superiorem rebus, quas condidit, nec vlla necessitate, nec rei alicuius indigentia
C impulsum esse ad fabricandum mundum, sed sua modò bonitate & benignitate. qui enim ob indigentiam operatur, operibus ipse suis subiicitur potius quàm superfertur. Beda in Exemæron sic ait, *Spiritus Domini ferebatur super aquas, non corporalibus locis, sed excellentia potestatis: quia subiacebat voluntati creatoris, quicquid deinde formandum & perficiendum inchoauerat.* Tostatus sic interpretatur: *Voluntas & mens Dei opificis ferebatur super aquas: quasi mente pertractans & designans quæcumque statuerat ex aquis facere, ad similitudinem hominis opificis spectantis & considerantis materiam sibi subiectam, quemadmodum ex ea fingere posset opus ad similitudinem eius formæ, quam animo suo conceptam & informatam habet.*

Altera interpretatio fere a Patribus & Theologis probata

quæ per Spiritū hoc loco Spiritum sanctū intelligit. Matth. 3. Ioan. 3.

Trinitatis in mundi initio fit mento.

Psal. 32.

Psal. 103. Iob. 26. Sap. 1. & 7.

TERTIA interpretatio est, per spiritum Domini significari non ventum, nec Spiritum sanctum: sed vim & impetum, & efficaciam quamdam vitalem & fœcunditatis plenam aquis impressam à Deo. frequens enim est in Scriptura, per spiritum Dei, significari

Tertia interpretatio Chrysostomi.

à subitam

Iudic.14. 1.Reg.11. 4.Reg.2. Act.8.

subitam quãdam vim & extraordinariam Dei motionem, ad aliquid magnum & eximium agendũ. Sic legimus spiritum Domini irruisse in Sampsonem, & discerpsisse leonem: & in Saulem, & minutatim concidisse bouem; in Elisæum quoque, & statim ptopherare cœpisse, hac etiam significatione dicitur spiritus Dei sustulisse Eliam in cœlum, & rapuisse Philippum: & apud Danielem capite decimo quarto dicitur Angelus Domini apprehendisse Habacuc in vertice eius, & portasse in capillo capitis, & posuisse in Babylonem super lacum leonum in impetu spiritus sui. Ideo autem Moses docere voluit in principio, vim & efficaciam Dei affuisse aquis: vt intelligeretur, quæcumque posteà ex aquis iussu Dei puncto temporis facta esse narrantur, non esse facta natiua facultate & potestate aquarũ: sed supernaturali virtute Dei, q̃ aquis illis aderat, Sicut etiam cùm dicitur Sampson, irruente in eum spiritu Dei discerpsisse leonem, significatur non id fecisse Sampsonem naturali robore, & propriis viribus, sed mirabili quadam virtute tunc ei à Deo indita. Hanc expositionem solam amplectitur Chrysostomus homil. tertia in Genesim. Augustinus autem in libro super Genesim imperfecto, capite quarto ait, per Spiritum Dei ttia posse intelligi: vel Spiritum sanctum, vel ventum seu aërem, vel vitalem quamdam creaturam, qua vniuersus orbis visibilis mouetur atque continetur.

Iud.14.

A

B

Atqve hæ sunt tres nobiliores, & verò etiam probabiliores huius loci interpretationes; quarum quæ sit potissima, lectoris arbitrio existimandum relinquo. Mihi certè prima & tertia, secundum sensum litteralem, quemadmodum secunda secundum sensum mysticum, maximè probatur. Illud fortasse cuipiam mirandum accidet, cur Moses sicut terræ, ita etiam aquæ Deum esse creatorem apertè non docuerit. Respondemus id quod tradit Augustinus lib. 11. de Ciuit. dei, capite vlt. satis id insinuasse Mosem. nam cùm dixisset, In principio Deum creasse terram, proximè declarauit qualis sit creata, nimirum inanis & vacua, & aquis tenebrosis vndique operta: quibus verbis inuolutè docetur terram creatam esse simul cum aqua, neque enim creari debuit aqua ante cœlum & terram. Solius autem terræ creationem apertè tradidit Moses, quia eius nomine etiam aquam comprehendi voluit, quod ex vtroque elemento vnus globus, & quasi vnum corpus confletur. Quin videtur aqua esse facta propter terram, non prout terra simplex est elementum, sic enim ignobilior est, quàm aqua: sed vt est sedes & quasi mater omnium viuentium. Deum autem effectorem esse & conditorem aquarum omnium, multis in locis explicatissimè traditur in sacris litteris: veluti in capite 20. Exodi: in Psalmo 88. & 94. in Actis Apostol. capite. 14. & in Apocalypsi capite. 14. & in lib. Iudith capite 9. sic est, *Deus cœlorum, & creator aquarum, & Dominus totius creaturæ.*

C

· Iudicium Auctoris. Cur Moses creationem aquæ hic non memorauerit.

Non

A Non præteribo tacitus, celeriter tamen perstringam, quod à quibusdam non incuriosis rerum antiquarum æstimatoribus obseruatum & proditum est: multa, eorum quæ hic traduntur à Mose, similima reperiri in veterum poëtarum Theologorum & philosophorum monimentis: & quia eos omnes Moses multis sæculis antecessit, credibile fit illa ex Mosaicis hausta esse fontibus. Moses tradit in exordio mundi fuisse terram inanem & vacuam, itemque tenebras & abyssum, Spiritum Domini & aquas: quæ ad vnum omnia Mercurius Trismegistus expressit in Pimandro. Sic enim ait, *Erant tenebræ infinitæ in abyssο, & aqua, & spiritus, tenuis intelligibilis, quæ diuina virtute erant in ipso Chao.* Plato exponens in Timæo quemadmodum agressus sit Deus fabricare mundum: *Quicquid erat*, inquit, *non tranquillum & quietum, sed immoderatè agitatum, & quasi fluctuans, id assumpsit, & ex inordinato ad ordinem adduxit.* quam sententiam ex hoc loco Mosis accepisse Platonem, auctor est

B Iustinus martyr in posteriori Apologia pro Christianis. Anaxagoras censuit omnia fuisse primò confusa & indigesta, deinde, accessisse mentem, quæ ea distinguendo & separando, mundum effecit. Hosiodus (vt refert Aristoteles libro primo Metaphysicorum, & libro quarto Physicorum, & in libello qui inscribitur aduersus Xenophanem, Zenonem & Gorgiam) dixit primum omnium fuisse Chaos tum amplissimam tellurem extitisse. Et Aristoteles quidem putat Deum fecisse Chaos tanquam receptaculum & locum corporum gignendorum: in eo autem libello quem dixi, ait Hesiodum per Chaos intellexisse nihil, & ex nihilo fecisse cœlum & terrã. Ouidius in primo lib. Metamorphoseos initio sententiã Hesiodi, & Anaxagoræ de mundi origine secutus, ita scribit:

Priscos gentilium Sapiẽtes, multa huic Mosis doctrinæ similia prodidisse.

Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixêre Chaos, rudis indigestaque moles,
Nec quicquam nisi pondus iners, congestaque eodem
C *Non bene iunctarum discordia semina rerum.*

Evgvbinvs in Cosmopœia annotauit, veteres Græciæ sapientes materiam omnium rerum apellasse ὕλην paululum mutato voce pro ἴλυν quæ vox significat cœnum, & limum: Et verò materia ex qua sunt cuncta fermè condita, secundum Mosem, fuit terra cœnosa & limosa, hoc est, terra aquis confusa & permista. Porrò noctem seu tenebras præcessisse creationem mundi, præter Mercurium & Hesiodum, etiam Thales Milesius sensit, rogatus enim vtra prior fuisset nox, an dies, respondit, priorem fuisse noctem. Aristoteles etiam testificatur antiquissimos Theologos tria fecisse mundi principia, Chaos, Noctem, & Oceanum. Homerus certe, Oceanum & Thetin primos fecit deorum parentes, & deos inducit iurantes per aquam stygiam, quasi per rem omnium vetustissimam & honoratissimam. Thales verò, primus philosophorum in Græcia, fecit rerum omnium principium.

Universidad de Deusto Biblioteca

QVOD autem Moses ait de spiritu Dei mouente & præparante aquas ad rerum procreationem, dogma est Stoicorum asserentium omnia quæ sunt in mundo, vno diuino Spiritu procreari, regi, atque contineri. Idémque Virgilius elegantissimis illis versibus expressit.

Virgilius li. 6. Æneidos.

Principio Cœlum, ac terras, camposque liquentes
Lucentémque globum Lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit: totámq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

HVNC spiritum fortasse appellauit amorem Hesiodus, quem etiam constituit mundi principium, Plato verò animam mundi. denique aquam pertinere ad mundi generationem & originem, sententia fuit Stoicorum, quam Seneca libro tertio Naturalium quæstionũ capite decimotertio eleganter his verbis expressit: *aqua*, ait, *Thales, valentissimum elementum est, hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. sed nos quoque aut in eadem sententia eius, aut in vltima sumus. Dicimus enim ignem esse qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat, hunc euanidum considere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quàm humorem, in hoc futuri mundi speciem latere. ita ignis, exitus mundi est, humor primordium.* Hactenus Seneca. Sed hæc à nobis nunc obiter dicta, & raptim collecta, aliena proposito minime sectantibus, satis esse debent.

Stoicorum sententia referente Seneca.

OPVS PRIMI DIEI.

Versu. 3. *Dixit Deus, Fiat lux: Et facta est lux.*

Præconium lucis.

EFFECTIS primis mundi corporibus, indigestis tamen atque tenebrosis, lux ante alia omnia primo die à Deo, aptè profecto sapiéntérque creata est. Etenim lux est prima qualitas actiua primi corporis, hoc est, cœli, non intra cœlum tamen contracta, sed ad omnes res corporeas effusa. Est lux generale principaléque instrumẽtum causarum cœlestium, quo vis omnis syderum, omnisque defluxus & effectus ad nos defertur, & quo vno fit in hoc nostrate mundo quicquid à cœlo fit. Et massa illa elementorum & cœlorum erat tenebrosa, confusa & vacua: primo die creata luce sublata est tenebrositas: secundo & tertio die, confusio ab aquis & terra est remota: reliquis diebus cœlum stellis, aër auibus, pisces aqua, terra animantibus cõpleta est. Adde quod, cùm Cœlum & terra inornata essent creata, decuit primum ornari Cœlum: cuius duplex ornamentum est, motus & lumen, sed principalius est lumen, nam motus est propter lumen. Et licet hoc primo die data sit Cœlo lux, & motus

A motus primo Cœlo mobili, expressa tamen mentio solius fit lucis, quia hæc per se nota est sensibus, vulgo etiam: motus autem non nisi doctis, & par lucem: quamuis cùm dicitur hanc lucem fecisse vicissitudinem diei ac noctis. mane ac vespere, satis indicatur motus eius, sine quo ea vicissitudo constare non potest. Nec tantùm lux est ornamentum colorum, sed omnium etiam corporum: Per lucem, vt Basilius, Beda, & Damascenus aiunt, omnia fiunt conspicua & manifesta, non vt cernantur modo, sed vt etiam cum voluptate cernantur: per eam enim varietas: decor, & pulchritudo rerum omnium apparet. *In principio* (ait Damascenus libro secundo de Fide orthodoxa capite septimo.) *Deus fecit lucem, idest, prima die pulchritudinem & ornamentum omnis visibilis creaturæ: auser enim lucem, & omnia in tenebris ignota manebunt, proprium non valentia demonstrare decorem.* Atque hanc vnam rationem, cur lux creata fuerit, reddit Auctor libri quarti Esdræ in capite sexto vbi commemorans hanc ipsam Mosis de creatione lucis historiã, sic ait, *Tunc dixisti de thesauris tuis proferri lumen luminosum, quo appareret opus tuum.* Hunc etiam principatum loci in describendo sex dierum opere, promeruit, lucis præstantia: nihil enim ea est in rebus corporatis: & quæ sub aspectum cadunt, vel ad aspectum iucundius, vel ad hilarandos animos lætius, vel ad vsum commodius, vel ad effectum potentius & fœcundius, vel ad mundi decorem & ornamentum pulcrius, vel ad percipiendam rerum omnium, præsertim autem cœlestium cognitionem, aptius, vel denique ad exprimendas & repræsentendas res spirituales & diuinas accommodatius. Quo factum est, vt tam in sacris litteris, quàm ab iis qui res diuinas tractarunt, sæpenumero & nomen & similitudo lucis ad explicandas res sacras vsurpetur. Lege Dionysium capite quarto primæ partis eius libri, qui est de Diuinis nominibus, & caput decimum quintum libri de cœlesti Hierarchia, in quo recensentur ad quattuor & triginta proprietates lucis & ignis, Deo diuinisque rebus mirificè congruentes. Porro cum mundi constructio per sex dies continuanda, & sexto demum die consumanda esset: quis non videt primo die creari lucem debuisse, sine qua dierum & noctium, nec ratio, nec distinctio, nec vicissitudo constare potest? Ob has igitur causas lucem primo die effici conueniebat. Quare sicut magnificam domum designanti, vtar enim similitudine Ambrosij, in primis curæ est lumen scilicet, vt ipsum quàm commodissime & largissime domus accipiat: ita Deus huic quod moliebatur amplissimo pulcherrimóque mundi palatio, ante alia lucem, vt opus erat, prouidentissimè comparauit. Vide apud Hugonem libro primo de Sacramentis, partis primæ capite septimo aliam quandam rationem, quare Deus opera sex dierum à creatione lucis exordiri voluit; pulchram sane, sed tropologicam tamen potius quàm historicam: quamobrem nos eam hoc loco breuitatis

B

C

Cur Moses in principio Deum lucem fecisse prodiderit.

Universidad de Deusto Biblioteca

causa taciti prætermisimus. A

Quid significet illud Dixit Deus &c.

SED cur inducitur à Mose Deus creans lucem dicendo, *Dixit Deus, Fiat lux: Et facta est lux?* Respondeo, phrasi Hebraica, *dicere*, idem significare quod iubere, decernere, statuere, & velle efficaciter, vt aliquid fiat: sic etiam verbum Dei significat imperium, decretum, & voluntatem eius efficacem. Dixit igitur, *Fiat lux*, hoc est, iussit, statuit, & voluit efficaciter, vt lux fieret. deinde inducitur Deus solo verbo & imperio efficiens lucem, vt appareat incomparabilis eius auctoritas & potestas in res omnes, tam quæ sunt, quàm quæ non sunt. Ipse enim, vt Paulus ait ad Romanos, *Vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, & omnia obediunt ei.* Præterea vt innotescat quanta Deus celeritate & facilitate, quodcumque vult perficere valeat: namque infinitis partibus facilius est Deo facere quodcumque fuerit ei collibitum, quàm est homini verbo id explicare, vel cogitatione fingere. Rectè igitur Paulus ad Hebræos primo ait, Deum portare omnia verbo virtutis suæ. Ad hoc, vt palam fiat quàm sit potens & efficax Dei voluntas, *Omnia*, inquit Dauid, *quæcumque voluit, fecit in Cœlo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis*; & in libro Sapientiæ de Deo scriptum est, *Subest tibi, cum volueris, posse*; & in Apocalypsi, *Tu Domine creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.* His accedit, vt intelligatur, Deum non esse vepus suum, sed ratione, consilio & libera voluntate, lucem totúmque mundum condidisse: dicere enim, & iubere, eorum est tantummodo, qui ad agendum, & rationem & consilium adhibent. Ad extremum, vt sic insinuetur secunda persona sanctissimæ Trinitatis, quæ est Verbum æternum: nam si Deus dicendo, fecit lucem & mundum, ergo per Verbum suum fecit: vt verissimè dictum sit à Dauide, *Verbo Domini cœli firmati sunt*, & à Ioanne, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*: In libro quoque Sapientię capite nono sic est, *Tu Deus fecisti omnia Verbo tuo.* THEODORETVS in libro quæstionum super Genesim, ponit hanc quæstionem numero nonam: Cuinam Dixit Deus, *Fiat lux*? & respondet ita: *Non præcepit Deus alteri cuidam creare, sed quæ non sunt vocat: ita vt hic, præceptum sit ipsa voluntas. Omnia enim, ait Dauid, quæcunque voluit, Deus fecit. Quod si creando, voce quadam vsus est, certum est, hoc non elementorum inanimatorum causa, sed inuisibilium virtutum gratia factum esse, vt sciant, quod ipso iubente, ea quæ non sunt subsistant.* Sic THEODORETVS. Ad hãc lucis creationem post tenebras, spectauit Paulus, cùm in posterioris Epistolæ ad Corinthios capite quarto ait. *Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere*, &c. & ad Heb. 11. *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.*

Romano. 4.

Psal. 134. Sap. 11. Apoc. 4. B

Deus non est agẽs naturale.

Verbum æternum hic insinuatur. Psal. 32. Ioan. 1.

C

Psal. 134.

Rom. 4.

Quæstio Vtrum prima illa lux

SED vetus & grauis controuersia est inter Theologos, qualísnã fuerit lux illa primo die condita; vtrum spiritualis, an corporalis? nã cùm in Scriptura appelletur Deus lux, & dicatur habitare lucem inaccessibi-

A accessibilem: cumque Christus dixit Apostolis, *Vos estis lux mundi*, & Paulus fidelibus scripsit, *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*; non dubium est quin prædictis locis nomen lucis spiritualiter intelligendum sit. Primum igitur videamus quid ea de re senserit Augustinus. Is libro 11. de Ciuitate Dei capite septimo ponit in dubio vtrum lux illa fuerit corporalis, an spiritualis: ita enim scribit, *Qualis illa sit lux, & quo alternante motu, qualémque vesperam & mane fecerit; remotum est à sensibus nostris, nec ita vt est, intelligi à nobis potest. Aut enim aliqua lux corporea est, siue in superioribus mundi partibus longè à conspectibus nostris, siue vnde Sol postmodum accensus est. Aut lucis nomine significata est sancta ciuitas in sanctis Angelis & Spiritibus beatis. Fit tamen & vespera diei huius, & mane aliquatenus, quoniam scientia creaturæ, in comparatione scientiæ creatoris, quodammodo vesperascit. Itemque lucescit, & mane fit, cum & ipsa refertur ad laudem dilectionémque creatoris: nec in noctem vergitur, vbi non Creator, Creaturæ dilectione relinquitur. Cognitio quippe creaturæ in seipsa decoloratior est, vt ita dicam, quàm cùm in Dei sapientia cognoscitur, velut in arte qua facta est.* Hæc Augustinus illo loco dubitanter dixit. At paulò infra capite nono eiusdem libri probabilius censet, nomine cœli, quod in principio creatum est, significatam esse à Mose naturam angelicam; nomine autem lucis die primo creatæ, insinuari confirmationem & consummationem Angelorum in gratia: per diuisionem autem lucis & tenebrarum, indicari segregationem malorum Angelorum à bonorum consortio. Hoc vt probet, ad hunc modum argumentatur Augustinus. *Moses*, inquit, *in principio creatum esse Cœlum & terram, ergo ante hæc nihil erat creatum. Idem Moses posteà scripsit Deum septimo die requieuisse à cunctis operibus quæ fecerat. Porro Angelos esse Dei opera, nefas est dubitare, cum & in Hymno trium puerorum, & in Psalmo 148. scriptum sit, Laudate Deum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius: & postea subiicitur, Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Ex his concluditur, Angelos esse factos intra vnum aliquem illorum sex dierum. Et quidem factos esse ante quartum diem, quo sydera omnia* C *sunt condita, liquet ex illis Domini verbis, quæ sunt apud Iob c. 38.* secundũ translationẽ 70. Interpretũ, *Quando facta sunt sydera, laudauerũt me voce magna Angeli mei. Nec tertio aut secundo die factos esse existimãdum est: in promptu est enim, quid factũ sit illis diebus, nẽpe tertio die separata est aqua à terra, & terra produxit herbas & stirpes: die autẽ secundo factum est firmamentũ, diuerminans aquas quæ supra firmamentum sunt ab iis, quæ sunt infra firmamentum. Relinquitur igitur creationem Angelorum, si ad istorum opera dierum referenda est, pertinere ad opus primi diei, quo lux facta est.* Hæc ibi AVGVSTINVS. Idemque confirmat libro primo super Genesim ad litteram capite tertio & libro duodecimo Confessionũ capite nono & decimosexto. Hoc ipsum tradit Eucherius in cõmentario super hunc locum. Rupertus vero in 1. libro de Trinitate & operibus eius, c. 10. non modo ita sentit, sed etiam argumẽto probare

fuerit spiritualis, an corporalis. 1. Tim. 6. Matth. 5. Ephes. 2. Augustini sententia.

Dan. 3.

probare conatur non fuisse lucem illam corpoream ; *Non conueniebat*, inquit, *primum Dei opus esse cæteris ignobilius: lux autem illa si corporalis fuit, quid aliud fuit quàm accidentaria quædam aëris illuminatio ? namque astra omnia postea quarto die formata sunt. tum necesse fuit illam lucem non diutius quàm primo triduo durasse, factóque sole & cæteris astris prorsus euanuisse. quis autem in animum suum inducat credere, in molitione mundi primum Dei opus fuisse ignobilissimum, in triduo duntaxat duraturum, in hoc factum, vt mox aboleretur?* Sic Rupertus.

Communis opinio.

VERVNTAMEN communis fere Patrum tam Græcorum quã Latinorum, & prope omnium Theologorum sententia est, lucem illam fuisse corporalem & sensibilem : quinetiam probarunt hanc sentẽtiam BEDA & Magister sententiarum, cęteroqui doctrinę Augustini studiosissimi & acerrimi defensores. Eandem quoque Ecclesia videtur amplexata in Hymno, qui canitur ad Vesperas diei Dominici, in quo Deum ob creationem primigeniæ lucis ad hunc modum laudat.

Lucis creator optime,
Lucem dierum proferens,
Primordiis lucis nouæ
Mundi parans originem.
Qui mane iunctum vesperi
Diem vocari præcipis.

Bonauẽtura confutat opinionem Augustini.

SANCTVS BONAVENTVRA in secunda sententiarum distinctione 13. supradictam opinionem Augustini aliquot rationibus, non sane inualidis, confutat. *Primum*, inquit, *ante creationem illius lucis Moses dicit fuisse tenebras super faciem abyssi, haud dubiè corporales tenebras; ad quarum expulsionem, cum lux primo die creata fuerit, eam fuisse corporalem necesse est. Deinde per illam lucem distincti sunt tres priores dies, qui solis & astrorum creationem præcesserunt ; sed illi tres fuerũt sensibiles, non minus profecto quàm reliqui tres post creatum solem, ergo prima illa lux fuit etiam corporalis & sensibilis. Ad hoc, satis apparet, interpretationem Augustini sententiæ verborum Mosis nequaquam inhærere & congruere, nec esse vt vocant, litteralem, sed ad mysticum & allegoricum sensum pertinere : quippe qui illis vocibus, lux, tenebræ, dies, vesper, & mane, à propria & vsitata earum significatione, ad figuratam & mysticam translatis, vtitur: cùm tamen non semel supra dictum & inculcatum sit, hanc Mosis narrationem esse historicam, ob idq; secundum propriam & communem vocum significationem & vsum, interpretandam.* His adde illud argumentum ; Si primo die & Angeli facti sunt, & boni à malis separati, illis glorificatis, his verò dãnatis efficeretur, simul & nulla interiecta mora factos esse Angelos; eorúmque alios cecidisse, alios stetisse ; & illos damnatos, hos verò beatificatos; præsertim autem cùm Augustinus putet, quæ hic narrantur facta per sex dies, ea omnia simul vnóque temporis momento esse facta.

Solutio rationum Augustini.

AD RATIONES contrarias, in promptu est respondere. Etenim licet

licet Angeli sint Dei opera, hic tamen à Mose eorum creatio non est commemorata, propter multas & satis idoneas rationes infra cùm de creatione Angelorum seperatim & propriè disputabimus à nobis proferendas. Dicitur autem Deus septimo die requieuisse ab omnibus operibus suis, nempe ab operibus mundi sensibilis ante expositis, & quorum effectio distinctè fuerat enarrata. Cœlum autem fuisse in principio creatum, significat fuisse recens factum, & ab aliquo principio temporis : vel fuisse factum ante alia omnia non quidem simpliciter, sed ante omnia, quæ deinceps per sex dies condita memorantur. Nec verò fuit prima lux, vt putat Rupertus accidentaria tantum aëris illuminatio, nec ea post triduum euanuit. Verùm hoc mox propriè & accuratè tractabitur. Hugo libri primi de Sacramentis par. 1. capite decimo existimat Angelos simul esse creatos cum Cœlo & terra ; & per illam moram qua terra fuit inanis, vacua & tenebrosa, vsque ad creationem lucis fuisse eos in via ad merendum, vel demerendum. Prima die cum facta est lux, & à tenebris diuisa, bonos Angelos esse in bono confirmatos : malos autẽ obfirmatos in malo, esse à bonis segregatos: Et ita quod agebatur in mundo sensibili, imago erat eorũ, quæ in mundo intelligibili agebantur. Quæ Hugonis imaginatio & coniectura mihi quidem maiorem in modum placet & probatur. Vide Egidium in Hexæmeron cap. 16. primæ partis.

Hugo de mora quæ iterceſſit inter creationem Angelorũ eorúque glorificationem, aut damnationẽ quid senserit.

DAMASCENVS videtur existimasse, lucem illam fuisse elementum ignis : sic enim in capite septimo libri secundi de Fide orthodoxa scribit. *Ignis, vnum quattuor elementorum existit, cæterorum leuissimum, & ocyssime sursum emicans adustiuum & illuminatiuum, prima die à rerum opifice conditum : Inquit enim diuina Scriptura. Et dixit Deus Fiat lux : Et facta est lux. neque enim aliud est ignis quam lux, vt quidam aiunt.* Hactenus Damascenus. Cuius sententia, ne falsa videatur, sic est interpretanda : vt nomine ignis significare voluerit omne corpus lucens, ex se lumen fundens, calorémque producens. Plato quidem in Timæo, & Aristoteles in libris Topicorum tres faciunt species ignis : aiunt enim quemdam esse ignem cœlestem qui est lux syderum, plus lucens quàm calefaciens : alterum esse ignem aëreum, vt est flamma æquè lucens atque calefaciens : tertium esse ignem terreum & densum, qualis est carbo, vel ferrum candens & accensum, quod nimirum parum lucet, sed vehementer vrit. Idem significat Hugo in annotationibus in Genesim capite sexto. Et videtur hoc sumptum ex Gregorio Nysseno in homilia super Hexæmeron, vbi ait ignem qui latebat in terra, Dei potentia exiliuisse, & subuolasse in supremam mundi oram, indéque mundo claritatem lucémque impertiuisse. At enim, lux primo die facta permansit posteà, & permanet etiam nunc, non autem nunc luce ignis illuminatur mundus : quin cum elementum ignis totam terram & aquam aërémque circundet, vndique totum orbem

Plato & Aristoteles tres faciunt species ignis.

Opinio Bonauenturæ lucem esse formę substantialem astrorũ quã refellit S. Thomas & Scotus.

tum orbem semper illuminaret, nec vsquam fineret vllo tempore esse tenebras, nullâque esset diei & noctis vicissitudo: cumq; ignis in suo loco non luceat non esset id factum secundum naturam, nec sine miraculo. Alienum est hoc loco in quæstionem vocare sit lux corpus, necne: sit forma substãtialis, an accidentalis, quas quæstiones eruditè tractat Beatus Thomas prima parte, quæstione sexagesima septima. beatus Bonauentura in secunda sententia. distinctione decima tertia articulo secundo quæstione secunda censet lucem, quæ inhæret in corpore lucente, formam esse eius substantialem: fulgorem autem & lumen, quod inde dimanat & diffunditur ad alia corpora, esse accidens, sed eam opinionem merito refellit S. Thomas prima parte quæstione sexagesima tertia articulo tertio, & Scotus in secunda Sententia. distinctione decima tertia. Non est silentio prætereundum, quod Theodoretus tradit in quæstionibus super Genesim, quæstione septima videtur enim sentire, lucem esse substantiam quandam per se subsistentem verba eius sic habent: *Lumen substantia est & subsistit: & cùm occiderit rursus oritur, & cùm abierit reuertitur. Quemadmodum enim corpus nostrum est substantia, vmbra verò quam facit accidens est, non substantia: ita lux substantia est, tenebræ autem, minime.* Sed proculdubio Theodoretus nomine substantiæ non aliud significare voluit, quàm rem solidam, & (vt in scholis Philosophorum & Theologorum appellatur) ens reale positiuum: opponit enim lumen tenebris, quas negat esse substantiam, hoc est, rem quampiam existentem, sed nudam modo luminis priuationem, verum deinceps quæ nam res fuerit prima illa lux, disquirere oportet.

Quemadmodum sit interpretãdum quod Theodoretus dixit, lucẽ esse substantiam & rem subsistentem.

An lux primo die creata, fuerit lux solis perfecta vt tradit Catharinus.

Ambrosius Catharinus in commentario huius loci, affirmat lucem primo die creatam non aliam fuisse, quàm lucem solis perfectam æquè ac nunc est: cuius perfectionis & pulchritudinis magnum esse argumentum, quod eam Deus ipse suo iudicio & sententia comprobauit. *Vidit enim Deus*, inquit Scriptura, *Lucem quod esset bona.* Cum autem non sit alia lux distinguens noctes atque dies nisi lux solis, nec tres dies posteriores diuersæ conditionis fuerint quàm tres priores, sed omnium illorum sex dierum par sit ratio & origo: profecto cogit nos ipsa ratio, non aliam fuisse primi diei lucem quàm Solis, arbitrari. Itaque Catharinus existimat primo die factum esse solem cum suo orbe, vnáque sex reliquos planetarum orbes esse factos, eodémque die simul esse conditum primum mobile: quod putat ipse nonum esse Cœlum: neque enim Sol diem & noctem motu proprio, sed motu raptúque primi mobilis circumactus efficit. Illo etiam primo die censet factam esse terram, vt quæ opacitate sua dies noctésque constituat, vt in Timæo tradit Plato. Tunc etiam aërem & ignem creatum putat, quippe cùm sint corpora media, per quæ lumina cœlestia ad terram transmittuntur. Quare totus prope mundus visibilis, secundum partes quas

vocant

vocant integrales, hoc est, cœlos & elementa, excepto firmamento, seu octaua sphœra secũdo die cõdita, est à Deo primo die fabricatus. Cur igitur Moses quarto die solis & lunæ, omniúmque syderũ creationem commemorat? Respondet reuera solem reliquósque planetas primo die esse factos: sed quia die quarto stellæ inerrantes sunt conditæ, per recapitulationem Moses mentionem tunc fecit insigniorum, astrorum, vt simul ostenderet perfectum, & omnibus numeris absolutum cœli ornatum. Atque hæc est opinio Catharini. Refutatur Catharinus
Quæ mihi quidem certè multis de causis videtur reprobanda, nec absimilis figmento. Etenim terram & aquam ante primam diem, & lucis creationem in obscuritate, & tenebris esse factas Mose narrante liquidò cognouimus, *In principio*, inquit, *creauit Deus cœlum & terram: Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Nam, quod Catharinus per terram & aquam interpretatus est materiam primam, supra confutauimus. Deinde, quale est, fecisse Deum simul primum mobile, & septem orbes planetarum, relicto intermedio spatio penitus vacuo, in quo postero die formandum erat firmamentum, seu octauum cœlum? Vacuum enim horret natura, fugitque bona mundi partium dispositio, omniúmque corporum continuata series atque connexio. Ad hæc qui potuit sol tanto interuallo vacuo inter primũ cœlum, & orbes planetarum interiecto, motu primi mobilis cieri? non enim proprio, motu: sed raptu primi cœli circũactus sol dies & noctes efficit: nã mouẽs & mobile debent esse simul: nec potuit motus primi mobilis, per vacuum tantum, quantum scilicet est omne spatium quod tenet octaua sphœra, pertinere ad orbem solis. Quid quod diuina Scriptura apertis verbis docet, principale opus quartæ diei fuisse solis & lunæ creationem? iisdem enim verbis inducitur Deus vti quarto die in fabricando solem & lunam, quibus in aliarum rerum effectione superioribus tribus diebus vsus fuerat.

Sed persequamur aliorum sententias. Beda in suo Hexæmeron Hugo de sancto Victore libro primo de Sacramentis, Magister sententia. libro secundo & ibidem Bonauentura: aliíque complures scholastici, Nicolaus quoque de Lyra, & Tostatus in Commentariis suis super hunc locum Geneseos, arbitrantur primam illam lucem non fuisse solem, corpus quoddam lucidum ad similitudinem densæ lucentísque nubis in superiore parte mundi, videlicet in qua posteâ Sol est positus, quod circum densiorem materiæ partem, quæ medium mundi locum circumplectebatur, in orbem conuersum, dierum & noctium vicissitudines efficiebat. Erat autem lux illa per quam tenuis & languida atque imperfecta. Talis nimirum, vt inquit Beda, qualis est lux solis in aurora, priusquam Sol appareat supra nostrum horizontem, non habens vim calefaciendi, nedum viuificandi.

Ex illo autem corpore lucido postea quarto die formatus est Sol amplioris præstantioríque lucis additione. Hanc sententiam esse falsam, beatus Thomas prima Parte quæstione sexagesima septima articulo vltimo ad hunc modum argumentatur: *Aut illa nubes lucida facto sole euanuit, atqui non est credibile primum Dei opus statim interiisse, præsertim cæterorum dierum operibus permanentibus: aut mansit separata & per se cohærens, verùm hoc non apparet, & facto sole nubes illa planè superuacua fuisset: aut mansit adiuncta & cohærens soli: sed quid illa adiunctione opus erat soli, tantam per se lucis copiam, & ad perfectè illuminandum mundum sufficientem habenti?* Restat vt illud dicatur (& verò id censent eius opinionis auctores) ex illa nube formatum esse solem. Sed hoc Thomas valde absurdum iudicat: cum enim sol sit corpus incorruptibile, non potuit eius materia fuisse sub alia forma: alioqui materia illa capax esset multarum formarum, ob idque in potentia contradictionis in quo autem ea potentia est, id nullo modo esse incorruptibile, multis locis confirmat Aristoteles. cæterum hanc Thomæ argumentationem non valde formidarent aduersarij, quin facillime repellerent: respondèrent enim nubem illam lucidam, fuisse non ex materia elementari, sed cœlesti, quæ facta sit sol, non per mutationem substantialem, sed per diuersam illius materiæ condensationem, atque figurationem, & vberioris, nobilioris, ac efficacioris lucis accessionem.

Argumẽtatio S. Thomæ contra supradictos auctores.

Mira opinio Basilij.

Basilius homilia in Genesim sexta tradit primo die creatam esse lucem per se & immaterialem: quarto autem die factum esse corpus solis tanquam eius vehiculum, cui insita & impressa est. Sed forte gratius erit lectori verba ipsa Basilij cognoscere: *Primo die*, inquit, *ipsa natura lucis producta est: quarto autem die solis corpus, vt esset illi primogenitæ luci vehiculum, est conditum. Nam, vt alia diuersaque sunt & non eadem, ignis atque lucerna: & ignis quidem illuminandi vim obtinet, lucerna autem idcirco facta est, vt moderatam lucem subministret egentibus, sic & illi purissimæ synceræ immaterialique luci ceu vehiculum nunc luminaria sunt extructa. Vt enim Apostolus quosdam asserit fuisse luminaria in mundo: cum interim alia sit vera lux mundi, cuius participatione sancti, animarum sancti sunt luminaria, quas erudiebant, eas eximentes ignorantiæ tenebris: ad eumdem quoque modum vel nunc post conditam lucem illam micantissimam, hunc solem, quem creauit ipse opifex, ad illustrandum mundi ambitum sua luce perfudit: Atqui incredibile nemini videatur, & à fide abhorrens, quod dictum à me est, aliud nimirum quiddam esse à luce splendorem, aliud item corpus subsidens luci ac subiectum. Primum enim, res omnes compositæ sic à nobis diuidi solent in ipsam essentiam susceptricem, & in eam, quæ ipsi accidit qualitatem. Vt igitur diuersa sunt hæc natura, albedo, inquam, & corpus dealbatum: sic & ea quæ modo diximus, differunt quidem, vnita tamen sunt potentia Creatoris. Itaque ne mihi dixeris fieri hæc non posse, vt lux à corpore solis seperatur. Neque enim ego lucis à solis corpore separationem mihi*

Philip. 2.

ac tibi posibilem esse dico: sed asserendum esse censeo, quæ mentis sola agitatione cogitationéque disparari à se possunt, ea, re ipsa seiungi facultate Creatoris vtriusque naturæ posse. Nam & ignis vim vltiuam ab eius splendore tu quidem ipse separare minime vales: Deus autem volens famulum suum reddere sibi attentiorem illo admirabili spectaculo in rubum ignem splendore solum agentem, otiosam autem flagrandi vrendique facultatem habentem immisit, vt & Psaltes testatur. Vox Domini, dicendo, intercidentis flammam ignis. Vnde arcana quædam doctrina nos docet cum pro iis quæ in vita gessimus, mercedes nobis retribuentur, naturam ignis in hæc distributum iri: lux sane iustis in peremnẽ & peramœnam fruitionem cedet: è diuerso autem supplicio addicendis seorsum attribuetur vis vstiua. Ad hæc, ex Lunæ affectibus, eorum quæ in quæstionem posuimus, inuenire possumus fidem. Deficiens enim deliquio Luna, decrementaque suscipiciens, non corpore toto absumitur, sed lumen quod acceserat ipsa deponens, iterumque assumens, speciem nobis incrementi decrementique exhibet. Enimuerò Lunæ corpus haud absumi, cum in deliquio est argumento dilucido sunt ea, quæ cernimus. Licet enim tibi, liquidò in aëre atque omni nebula liberato, cum potissimum in cornua Luna curuatur, partem ipsius obscuram luminéque carentem, tanta orbis sui curuatura circumscribi conspicere, quanta totum splendorem cùm sinuatur in orbem, obit: vt aspectu sinum obscurum, aëris æmulum, ad eam referente partem quæ lucet, integer totusque orbis perspicuè videatur. Et noli mihi proferre lucem aduentitiam esse Lunæ, propterea quod imminuitur quidem, cùm solem versus motu cietur, accrescit autem, cùm ab eodem digreditur: Non enim hoc in præsenti nobis inuestigandum proponitur: sed illud aliud esse Lunæ corpus, aliud lucem ipsius, qua lucet. Huc vsque sanctus Basilius. Qui si (vt præsefert) sensit, lucem quæ est accidens, ab omni materia separatam, esse à Deo primo die creatam, maximum profecto inducit miraculum, & nunquam aliàs factum, præterquam in vnico Eucharistiæ Sacramento in prima verò rerum effectione, institutione, & dispositione ad miracula confugere, præsertim cùm illis minime sit opus, nec placet Augustino, nec mihi probatur. Quod si Basilius existimauit primam illam lucem fuisse factam in aliqua materia, quæ posteà soli sit adiecta, vel ex qua Sol formatus fuerit, non discrepat ab opinione Bedæ paulò superius exposita. Simile quiddam Basilio, vel potius idem significat Gregorius Nazianzenus in Oratione de nouo die Dominico. Theodoretus in quæstionibus super Genesim quæstione decima quarta & decima sexta docet primo die factam esse vniuersam lucem splendidissimam, & quam simul confertam, nec hominum, nec animalium visus potuisset sustinere quamobrem quarto die fuisse eam in Solem & Lunam cæteráque sydera dispertitam, vt ita & animalium oculis esset accommodatior, & ad rerum sublunarium generationem, & conseruationem commodior. Verùm si iam omnes Cœli ab initio creati fuerant, quo-*

Exo. 3.

Psal. 28.

2. Cor. 5

Expenditur opinio Basilij.

Theodoreti opinio.

modo illa lux vna numero, inseri potuit tot & tam diuersis Cœlis? A non enim potest vnum numero accidens, ex vno subiecto transferri in alia, cùm accidens omnino pendeat à subiecto : nec possit explicari qualis fuerit mutatio illa lucis, translatio, & distributio : nec est recurrendum ad omnipotentiam Dei, & ad miracula quibus in creatione mundi, cum Deus rerum naturas condidit, & naturalem eorum ordinem legésque constituit, locum dare non oportet quemadmodum supra in principio huius commentationis in secunda regula ex beato Augustino probauimus. His adiiciam sententiam Augustini ex vndecimo capite primi libri de Genesi ad litteram : quamquam eo loco Augustinus magis dubitanter loquitur, quàm affirmatè quicquam decernit, ad hunc autem modum scribit, *Vt quid ergo factus est Sol in potestatem diei, qui luceret super terram, si lux illa primo die facta, diei faciendo sufficerat, quæ dies etiam vocata est ? An illa prior lux regiones superiores à terra longinquas illustrabat, vt sentiri non posset in terris : atque ita oportebat solem fieri per quem dies inferioribus mundi partibus appareret ? Potest & hoc dici auctum esse fulgorem diei, sole addito, vt per illam lucem, minus fulgens dies quàm nunc est, fuisse credatur.* Sic Augustinus.

Miracula in creatione mundi non admittenda

Sententia omniũ maxime auctori probata illam primã lucem fuisse solis, sed imperfectã

MIHI præter cæteras probatur eorum sententia, qui censent primam illam lucem non aliam fuisse quàm lucem solis, sed B primo quidem die, velut informem & imperfectam esse factam, quarto autem die fuisse absolutam & consummatam : quam sententiam eo promptiori assensu amplector, quod eam Dionysio Areopagitę placuisse video. Is enim, in quarto capite primæ partis eius libri qui est de Diuinis nominibus, ita scribit, Lux est mensura & numerus horarum, dierum, totiúsque labentis temporis. Ipsa est enim ea lux (etsi tunc erat informis, quod & diuinus Moses ait) quæ primam distinxit & diffiniuit dierum nostrorum Trinitatem. Dionysium secutus est Sanctus Thomas prima parte quæstione sexagesima septima articulo quarto, & quæstione septuagesima articulo primo, & Dionysius Carthusianus super primum caput Geneseos articulo nono. Duo autem in hac sententia nos docere & probare oportet, & lucem illam fuisse lucem solis, & fuisse tamen primo triduo imperfectam, quarto autem die absolutionem & perfectionem ei accessisse vtrumque breuiter expediam. Fuisse illam C primam lucem, eandem quæ est lux solis, non dubiis colligitur argumentis : Etenim in principio creauit Deus Cœlum & terram & aquam in statu imperfecto & inornato ; deinde per sex dies eadem corpora disposuit, ornauit, & suis ea velut incolis compleuit, ratio autem & ordo naturæ poscebat, vt primo ornaret Cœlum tanquam nobilissimum & principale mundi corpus : Cœli autem ornamentum, vel solum, vel maximum est lux, fuit igitur prima illa lux cœlestis, nec alia quælibet lux nisi cœlestis efficere potuisset sine miraculo, quod primam illam lucem præstitisse narrat Moses : quod

Primam lucẽ eandem fuisse cum luce solis probatur.

A quod si non fuisset lux cœlestis, vel vtique fuisset elementum ignis vel nubes lucida, vel aliud eorum quæ paulò antè refutata sunt : fuit igitur procul dubio cœlestis : at quænam alia lux quàm solis esse poterat ornamentum Cœli, & quæ Dei sententia tanquam bona & pulchra comprobaretur ? Postea, cùm Sol esset futurus prima & generalissima causa generationis & conseruationis rerum omnium sublunarium, conueniebat eius lucem, vnde pendet illius vis & efficientia, primo die creari. Deinde nomen lucis absolutè positum designare solet lucem solis, quæ propter suam copiam, & pulchritudinem & efficacitatem, simpliciter solet lux appellari : sæpenumero enim Scriptura diuina, lucis nomen vsurpat pro luce solis, velut Esaiæ capite sexagesimo. *Non erit*, inquit, *tibi amplius Sol ad lucendum per diem.* pro *Ad lucendum.* Hebraicè est, לאור *Laor*, hoc est, ad lucem : nam etiam lux primo die facta hic vocatur אור *Or*. Et Hieremias capite quarto. *Aspexi terram, & ecce vacua erat & nihil : & Cœlos & non erat lux in eis.* Nec in sacris litteris modò, sed etiam B in Latino & vulgari sermone frequens est lucem simpliciter ponere pro luce solis, vel pro die qui fit à sole : sic dicitur, Hodierna luce, & Nondum illuxit. Ad hæc, munus separandi lucem à tenebris & distinguendi diem & noctem, quod hic tribuitur primogenitæ luci, idem postea quarto die assignatur soli, vt nullus ambigat non aliam fuisse primam illam lucem, quàm solis. Etenim illa prima lux mansit posteà, sicut cætera Dei opera illis sex diebus facta : ergo mansit manétque etiamnum vis eius lucis effectúsque, pellere ex mundo tenebras, distinguere diem & noctem, facere vespere ac mane atqui hæc ipsa facit nunc lux solis, ergo etiam tunc faciebat. Atque huic opinioni mirè congruit nomen huius primi diei antiquissimo gentium more vsurpatum, vsúque tritum : dictus est enim Dies Solis, siquidem septimus ab hoc dies, in quo Deus requieuit ab operibus suis, fuit dies ab Ethnicis Saturni, à Iudæis Sabbathi nominatus : vt propterea fortasse dies solis appellatus sit, quod is dies creatione solis decoratus ac nobilitatus fuerit. Ad extremum, qui aliam faciunt lucem quàm solis multis & prope- C modum inexplicabilibus difficultatibus tenentur impediti & implicati : siue dicant illam lucem post primum triduum euanuisse, siue ex illa formatum esse solem, vtrumuis enim dicatur, nec pauca, nec leuia consequuntur incommoda, quorum hæc nostra opinio nullum patitur. Nec mirum cuiquam accidat, cur Moses primi diei lucem, solis nomine non appellauerit : nam nec quarto die ponitur nomen proprium Solis, quod est Hebraicè שמש *Semesh*, sed appellatur vocabulo luminaris : dicitur enim fecisse Deus duo luminaria magna, quæ vocantur Hebraicè, מאור *Maor*, voce ducta à luce, quæ Hebræis dicitur, אור *Or*, quasi sic dicta sint quod contineant & præbeant lucem. Maluit autem Moses appellare lucem & luminare, quàm nominare Solem : tum vt indicaret finem

Dies solis cur dies dominicus olim dictus.

& vsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

& vsum solis esse lucere & illuminare terram: tum vt intelligeretur, ex luce accidere soli, omnem quam habet vim, & pulchritudinem, & efficientiam, & quem inter cœlestia sydera obtinet dignitatis principatum. A

Quæ nam luci solis, quarto die, facta sit accessio.

DEINCEPS sequitur vt doceamus, qualis quantáque accessio quarto die sit facta. Hanc accessionem breuiter exponit beatus Thomas prima parte quæstione sexagesima septima articulo 4. ad hunc fere modum, *Dicendum est, secundum Dionysium, primam illam lucem fuisse lucem Solis; tunc enim iam fuit Sol secundum substantiam habens lucem informem, hoc est, quæ habebat vim illuminandi in communi: sed postea quarto die data est ei specialis & determinata virtus ad particulares effectus.* Et infra quæstione septuagesima articulo primo idem repetens ait, *primo die fuisse productam lucem secundum communem lucis naturam: quarto verò die tributam esse luminaribus determinatam virtutem ad determinatos effectus secundum quod videmus alios effectus habere radium Solis, & alios radium Lunæ, & sic de aliis. Et propter hanc determinationem virtutis dixit Dionysius quarto capite de Diuinis nominibus, lumen solis, quod in principio erat informe, quarto die fuisse formatum.* Hæc Sanctus Thomas. Quibus addi posset, quarto die accessisse soli, eam quam posteà habuit magnitudinem, figuram, & pulchrititudinem: non enim primo die globus solis vsquequaque accensus est, sed aliquatenus tantum: quarto autem die totus est splendidissima luce completus, peculiares item vires & influxus, maiorem quoque copiam lucis, applicationémque ad ipsum proprij motoris, qui proprio solis motu eũ circumageret: Ad hæc, numerosissimum comitatum aliorum syderum & planetarũm, quorum motus, vt Astronomi tradunt, secundum motum solis disponi & dirigi videntur. Quarto die cœpit Sol dare signa, & præbere præsagia futurarum tempestatum, & effectuum naturalium: tunc incepit quadripartita variatio anni, hoc est, Hyemis, Veris, Æstatis, Autumni: tunc cœpit dissimilitudo & inæqualitas dierum: nã primi tres dies fuerant omnino æquales & vniformes, tunc denique accessit dependentia Lunæ à Sole: nam pro vario Lunæ congressu cum Sole, vel ab eo digressu, variè lumen eius commutatur, varius quoque Solis cum reliquis planetis concursus & coitio, varios parit influxus & effectus, sed de hac quæstione satis dictum sit. B C

***

Diuisit

A

Diuisit lucem à tenebris, appellauitque lucem diem, & tenebras noctem. Vers. 4.

DVÆ quæstiones existunt hoc loco, prior quæstio est, qua ratione prima illa lux toto illo triduo diem & noctem distinctè fecerit, Basilius & Damascenus censent id esse factum non propter motum illius lucis in orbem circum terram, sicut nunc fit per motum solis, sed per emissionem & contractionem radiorum, non quidem naturali illius lucis vi facultatéque, sed Dei omnipotentia, similiter vt factum in Ægypto quidam putant, cùm plaga nona illata, totum triduum Ægyptiis, vbicumque locorum Ægypti essent, lux solis non est visa, quæ tamen Hebræis, qui erant in terra Gessen, aliisq; hominibus extra Ægyptum commorantibus, clarissimè fulgebat. Verba Basilij in secunda homilia super Genesim sic habent. *Tunc* (id est primo illo triduo) *diei cedenti nox vicissim succedebat, non quidem secundum motionem solis, sed primigenia illa luce suum splendorem diffundente, seq; rursum contrahente, idque pro mensura à Deo definita.* Damascenus autem libro secundo de fide orthodoxa, capite septimo, ita scribit: *In tribus primis diebus, refuso & contracto lumine, diuino præcepto dies & nox fiebat.* Hanc opinionem refert Augustinus, nec probat tamen in primo libro super Genesim ad litteram, in cuius capite vndecimo, sic ait: *Nõ est credendum primam illam lucem fuisse extinctam, vt nocturnæ tenebræ succederent, & rursus accensam, vt mane fieret, antequam hoc solis officio gereretur, quod à quarto die cœpisse fieri, eadem Scriptura testatur.* Sic ibi. Infrà verò in eiusdem libri, cap. decimo sexto, hæc scribit, *Nullum occurrit exemplum quo istam emissionem contractionémque lucis, vt diei noctisque vicissitudines fierent, probare possumus.* Tantùm Augustinus. Beda autem supradictam Basilij sententiam in suo Hexæmeron refellit tamquam Scripturæ contrariam, quippe quæ hoc loco doceat, lucem illam non modo fecisse diem & noctem, sed etiam mane & vesperam: atqui si per emissionem radiorum factus esset dies, & per eorundem contractionem nox, profectò non fuisset vespera & mane, quæ accretionem & diminutionẽ lucis, propter motum corporis illuminantis necessario habent, sed fuisset statim & dies clarissimus, & nox omnino tenebrosa. Beatus Thomas loco proximè citato, eamdem opinionem confutat eo argumento, quod prima illa lux non potuisset id facere, quod asserit Basilius, sine maximo miraculo: In prima autem institutione naturæ, & rerum omnium dispositione, non est confugiendum ad miracula, præsertim cùm alius modus, & facilior, & naturæ congruentior: ob idque probabilior reperiri queat, quo lux illa diem & noctem, mane & vespere facere potuerit: modus enim ille Basilij prorsus extraordinarius, B C

Quemadmodum primo triduo sit facta distinctio & vicissitudo diei, ac noctis.

Opinio Basilij, & Damasceni, q̃ refellitur ab August.

Exod. 10.

In prima institutione naturæ ad miracula nõ est confugiendum.

Secũda opinio, Bedę & aliorum. Exod. 13.

narius, & nunquam posteâ vsitatus fuit. Beda verò, & quicumque lucem illam putarunt fuisse nubem quamdam longè latéque lucentem, ad similitudinem eius columnæ, quæ Hebræis in deserto per quadraginta annos, interdiu nobis: noctu autem ignis speciem gerens, index & dux itineris fuit, censent eam nubem primo illo triduo circumactam fuisse ab Angelo circum rudem illam & indigestam massam terræ & aquæ, vel vt aliis placet, circa materiam corpoream informem, quæ sua crassitudine & densitate medium mundi locum obsidens, idonea erat ad opacandum & obumbrandum, ex quo facta est illius tridui noctium & dierum distinctio. Nobis autem, omnibúsque arbitrantibus lucem illam non fuisse aliam quàm solis, qui proprium motum nondum habens, solo primi cœli raptu ab ortu voluebatur ad occasum, viginti quattuor horis vniuersum orbem circumlustrans, dies noctéque omnino, æquales & vniformes faciebat: in promptu est docere, quemadmodum lux illa, diem & noctem, mane & vesperam efficeret, videlicet, non secus quàm nunc eam facere videmus.

Quo cœli loco fuerit prima illa lux, cum primum apparuit.

POSTERIOR quæstio est: in quo cœli loco lux illa fuerit, cùm primum apparuit, num in oriente, an potius in meridie, vel in occasu. Sanctus Bonauentura in secundo Sententiarum, distinctione decima tertia, articulo primo, quæstione secunda, duas ea de re commemorat sententias: priorem assignat Bedæ, lucem illam fuisse creatam in meridie, tum quod illa lux *primo fecit vesperam, & deinde mane*, vt ait Sriptura: prius igitur à meridie tendebat ad occasum, quàm vel iret ad ortum, vel ab ortu iret ad meridiem: tum etiam quod cum Dei opera sint perfecta, existimandum est talem fuisse à Deo lucem creatam, vt statim perfectè mundum illuminare posset: id autem fit potius in meridie quàm in ortu. Licet autem quodlibet cœli punctum in quo Sol est, respectu diuersarum terræ partium, sit & oriens & occidens & meridies, faciátque vesperam & mane: attamen respectu eius terræ, vbi homo formatus habitaturus erat, & vbi futurus erat paradisus, & prima hominum etiam post peccatum habitatio, dicitur fuisse lux illa in meridie, cùm primùm condita terris apparuit, Si opponas, à meridie vsque ad mane proximè sequens, non esse spatium viginti quattuor horarum; ob idque non fuisse primum diem integrum; qualem fuisse eum apertè ostendit Scriptura: dicens, *Factum est vespere, & mane dies vnus*. Respondent huius opinionis defensores, sex illas horas præcedentes creationem lucis, mensuratas per aquæ & spiritus motionem atque agitationem, quo tempore fuit tenebrosa illa mundi constitutio, adiiciendas esse primo die: illæ enim sex horæ tantum temporis occuparunt, quantum sol consumpsisset ab ortu vsque ad meridiem, erant enim primi illi dies æquinoctiales, quorum dies artificiales sunt duodecim horarum, totidémque constant noctes. Cùm igitur à meridie vsque ad mane sequens, fuerint decem & octo horæ, sex nimirùm

nimirum à meridie ad occasum, & ab occasu vsque ad mane duodecim, quas nox continebat, adiicias sex alias horas tenebrarum, reperies plenum numerum viginti quattuor horarum. Sed videtur huic opinioni aduersari quod ait Moses, illam lucem fecisse vesperam & mane, & hac ratione vnum diem integrum confecisse, in illis autem sex primis horis tenebrarum ante creationem lucis, nec vespera fuit, nec mane: vtrumque enim denotat lucem, licet imperfectam, hoc est, aut augescentem, aut decrescentem. Deinde primus dies proculdubio similis fuit cæterorum dierum consequentium, & simili ratione, mane & vesperam habens, par enim est ratio omnium sex dierum, & in eorum omnium commemoratione iisdem verbis Moses vtitur: atqui prædictæ opinionis auctores necesse est dicere primum diem cæterorum dierum fuisse dissimillimum. Nec sanè videtur in hac sententia fuisse Beda: siquidem in Hexæmeron apertè significat creatam fuisse lucem in oriente, & fecisse integrum diem artificialem duodecim horarum, & naturalem viginti quattuor. Bedam, Hugo libro primo de Sacramentis, partis primæ, cap. vicesimonono, & Magister sententiarum, distinctione decima tertia, libro secundo secuti sunt. Ægidius tamen in prima parte sui Hexæmeron, cap. 16. affirmat primam lucem creatam esse in meridie, ideóque prius fecisse vesperam quàm mane.

Opinio Hugonis, Bonauenturæ, & Caietani.

ALTERAM sententiam Hugoni de S. Victore in 1. lib. de Sacramentis attribuit Bonauentura, magísque probat, à qua nõ discrepat hoc loco Caietanus, censent isti primum apparuisse lucem illam in Orente, & facta conuersione totius cœli, ad idem punctum regressam, vnde moueri cœperat, naturalem diem integram fecisse. namq; inter creationem cœli & terræ, ac primum diem seu formationem lucis, nullum temporis spatium intercessit, sed sola originis & ordinis naturæ distinctio. Fuit enim ea opinio B. Augustini, cui materia informis, vocabulis terræ & aquæ adumbrata, nõ nisi origine, prior fuit ipsius formatione. Atque huic sententiæ duplici Scripturæ testimonio fides astruitur, nam in 2. cap. lib. Genes. sic est: *Istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt, in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram*. Ergo cœlum & terra, ante primum diem non sunt facta. Idem clarius cernitur in cap. 20. & 31. Exo. quibus locis, apertis verbis traditur, Deum sex diebus fecisse cœlũ & terram, omniáq; vel ex his, vel in his facta, Ex quo apparet, cœlum & terram non ante primum diem, sed intra vnum aliquem illorum sex dierum esse condita. Atque hunc esse sensum & intellectum etiam Ecclesiæ, videtur posse colligi ex duobus hymnis, quorũ alter in matutinis precationibus diei Dominici, alter ad vesperas eiusdem diei publicè in templis canitur. In illo sic habes:

Primo dierum omnium,
Quo mundus extat conditus, &c.

In hoc autem sic est:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Primordiis lucis nouæ
Mundi parans originem.

Deum fecisse cœlum & terram ante sex dierum exordium.

VERVMTAMEN Beda in libro de sex ætatibus mundi, affirmat ante exordium sex dierum creata esse cœlum supremum, terram, & aquam: idémque satis manifestè indicat Basilius homilia secunda in Genesim: & hoc ipsum ostendit Paulus, cùm secundo ad Corinthios cap. 4. inquit: *Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere:* & ad Hebræos 11. *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent:* & in lib. Sapientiæ, cap. 11. traditur. *Deum ex materia inuisa*, seu vt est Græcè, *ex materia informi orbem fecisse*. Beatus Hieronymus in epistola 83. ad Oceanum apertis verbis hoc ipsum tradit. *Rudis mundus*, inquit, *necdum sole rutilante: nec pallente luna, nec astris micantibus, incompositam & inuisibilem materiam, abyssorum magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat: Solus Spiritus Dei in aurigæ modum super aquas ferebatur, & nascentem mundum in figura baptismi parturiebat. Inter cœlum & terram medium extruitur firmamentum: & iuxta*

Psal. 148.

Hebraici sermonis etymologiam, Cœlum, id est, שמים *Samaim, ex aquis sortitur vocabulum, & aquæ quæ super cœlos sunt, in laudes Dei separantur.*

Aliquandiu fuisse mundum prius tenebrosũ, quàm lux creata sit.

Sic Hieronymus. Quod quidem etiam aperte declarat narratio Mosis qui proxime ante dixit: *Et tenebræ erant super faciem abyssi, & spiritus domini ferebatur super aquas*, etenim si mundus simul cum ipsa luce conditus est, numquam fuerunt tenebræ super faciem abyssi, nec vere dici posset, mundus ex tenebrosa & informi lucidus esse factus. Nã friuolũ est dicere aërẽ & aquam friuolã dici fuisse ante creationem lucis, quia ex se non haberent lucem: ea namque ratione aër etiã cùm meridiana luce est maxime lucidus, posset simpliciter dici tenebrosus, quia ne tunc quidem lucem habet ex se, nec sermo historicus, cùm sit popularis, & vulgo tritus, cùm aliquid dicit fuisse prius, significat prioritatem originis vel naturæ, sed temporis.

PRÆTEREA, si ante creationẽ lucis Spiritus domini ferebatur super aquas, illa motio aëris seu vẽti super aquas: non nisi in tempore fieri potuit. B. Thomas in prima parte quęstione sexagesima sexta articulo primo, hanc sententiam tribuit Basilio, Chrysostomo, & Ambrosio, & in secundo Sententiarum, distinctione decimatertia, dicit esse magis consonam textui Scripturæ. Et est sane omnium Græcorum. Hugo libro primo de Sacramentis, parte prima, capite 6. & 9. ait, *creationem cœli & terræ, priorem fuisse ordine temporis creatione lucis: & cum non fuerit prior tantum vno instanti, quia duo instantia non possunt esse immediata: & vtraque creatio tam cœli & terræ, quàm lucis facta sit in instanti, necesse est fuisse tempore priorem: quin ipsemet* capite nono ait. *Ante creationem lucis fuisse tempus, non tamen diem aut noctem.* Et Hugoni similem non modo sententiam, sed etiam orationem habet Magister in secundo Sententiarum, distinctione decima tertia. Quocirca non recte B. Bonauentura, opinionem eorum qui

Animaduersio in Bonauenturam nõ rectè de Hugone sentientem.

inter creationem Cœli & lucis, non ponũt vllum temporis ordinem. sed tan-

A sed tantum naturæ, Hugoni attribuit. nam licet Hugo supradicto loco dicat, non interceſſiſſe moram vel dilationem, his tamen ille vocabulis non est vsus secundum physicorum subtilitatem, quibus nullum tempus sine mora esse potest, sed vulgarem secutus est loquendi consuetudinem, qua quod celerrimè factum est, sine mora factum dicitur. Itaque moram negat Hugo fuisse, significans tempus illud ante creationem lucis fuisse quàm breuissimum. Nec officit huic sententiæ, quod paulò superius ex capite 2. Geneseos prolatum est: *In die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram.* Ibi enim, dies pro tempore, sicut crebro fit in Scriptura, positus est, nam subditur. *Et omne virgultum agri*: quod tamẽ non primo die cũ cœlo & terra sed tertio die procreatũ est. Quod autẽ in 20. & 31. ca. Exo. dictum est, Deum sex diebus fecisse cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt, non est huic opinioni contrarium. Illud enim spacium temporis ante primum diem, annumeratur sex diebus, quia fuit quàm breuissimum, & fuit continuata Dei operatio: nec sanè plures dies naturales consumpti sunt quàm sex: ac licet ante primum diem Cœlum & elementa facta sint secundum substantiam, tamen non fuerunt perfecta & omnino consummata, nisi spacio illorum sex dierum, tunc enim datus est illis ornatus, complementum, & perfectio. Quãto autem tempore status ille mũdi tenebrosus durauerit, hoc est, vtrũ plus an minus quàm vnus dies cõtinere solet, nec mihi compertũ est, nec opinor cuiquam mortalium, nisi cui diuinitus id esset patefactum.

Expenditur locus Exo

Genes. 2.

B

Factum est vespere, & manè dies vnus.

Vers. 5.

Cur prius memoretur vesperequã mane in cõfectione dierum.

EBRAICE sic est: *Factum est vespere, & factum est mane dies vnus.* Chaldaicè est in genitiuo, *Diei primi*, At enim vero quæstionem parit, quod Moses definiendo primum diem, prius nominet vesperę quàm mane, cùm reuera mane antecedat vesperę, Catharinus opinatur solem ita esse creatum à Deo, vt lucere cœperit in altero hemisphœrio quod huic nostro est

C oppositum. Nam in hoc nostro, & factus est primus homo, & post eius peccatum, primo habitauit genus humanũ, & Hebræi ad quos hunc librum scripsit Moses, quare comparatione huius nostri hemisphœrij prius sol fecit noctem quàm diem. Sed hoc simile est figmento, nulla enim ratio afferri potest, cur in illo hemisphœrio potius quàm in hoc nostro, sol lucere cœperit, quin multo probabilius est ita esse factum, vt primum collustraret terram, in qua homo erat habitaturus. Quid quod nec sic quidem Catharinus tollit difficultatem propositam, cur vespere prius nominetur quàm manè. Catharinus enim tantum ostendit, priorem fuisse in nostro hemisphœrio noctem quàm diem, non autem fuisse prius vespere quàm manè nisi noctem velit appellare vesperam. Tostatus hoc loco, & Eugu-

binus in Cosmopœia censent ideo fuisse præpositum vespere, quòd hoc nomine Moses significare voluerit tempus illud tenebrarum, in quibus mundus fuit ante creationem lucis, quod tempus iudicio Toſtati, tantum fuit, quantum est spatium duodecim horarum æquinoctialium, in quo quia nulla fuit lux, propterea vocatur vespere: tempus autem quod præteriit ab exordio lucis creatæ ad eius occasum, fuit etiam duodecim horarum, quocirca ex quo tempore creauit Deus cœlum & terram vsque ad occasum primæ lucis super eum horizontem, super quem primo lucere cœpit, transactum est tempus viginti quattuor horarum, hoc est, integer dies naturalis. Sed Toſtatus valdè abutitur vocabulo vespere pro nocte, cum in Scriptura vespere non significet simpliciter tenebras & obscuritatem noctis, sed imminutum lumen solis, ad occasum vergentis, hoc est, tres extremas horas diei artificialis, vel crepusculum inter solis occasum & tenebras noctis: atque hanc habet vox Hebræa, quæ Latinè redditur vespere, Germanam propriámque notionem & significationẽ, dicitur enim ערב *Hereb* à verbo *Harab*, quod propriè significat ligare, quasi vespera sit ligamen diei & noctis, sicut mane Hebræi vocant ביקר *Boiquer*, à verbo בקר *Bachar*, id est, *discernere vel quærere*, eò quòd mane incipiant res discerni. B. Hieronymus super 2. caput Ionæ, videtur ex hoc loco colligere principium diei apud Hebræos fuisse olim vesperam: noctem verò non ad præcedentem, sed ad subsequẽtem diem pertinuisse, & diem naturalem integrum à vespera ad proximè consequẽtem vesperam censeri solitum, quod vt in celebrandis festiuitatibus seruatum esse à Iudæis non est dubium, quippe in Leuitico cap. 23. hoc à Deo præceptum erat datum. *A vespera*, inquit, *vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.* Ita prope certum est, & si nunc id ageretur, multis exemplis Scripturæ, multísque argumentis probari posset, apud Iudæos fuisse olim in vsu triplex genus dierum, diem scilicet legalem, à vespera ad vesperam, diem naturalem ab ortu solis ad ortum, diem vsualem à media nocte ad mediam noctem. Hugo lib. 1. de Sacramentis partis primæ cap. 9. & Magister lib. 2. sententiarum, distinctione 13. aiunt primum diem non habuisse auroram & mane, quod est terminus præcedentis noctis, sed fuisse statim claram lucem: ideóque illius diei prius fuisse vespere, posterius fuisse mane. Sed contra hoc facit quod Moses enumerando reliquos dies, similiter loquitur vt in hoc primo, dicens: *Factum est vespere & mane dies secundus & tertius, & itidem deinceps:* non igitur illud, singulare ac propriũ fuit primi diei. Alij censent, lucem illam esse creatam in meridie, ob idque non habuisse mane, sed statim feciſſe vesperam. Hanc tamen opinionem paulò supra in explicando proximè antecedentem quæstionem confutauimus: & sic profecto vespere & mane illius primi diei, non feciſſent vnum diem integrum naturalem, nam à meridie vsque ad mane subsequens, non sunt nisi decem & octo horæ, erant enim

A

B

C

Dies Hebræorum à vespera incipiebat.

Dies apud Iudæos triplex.

A enim illi dies æquinoctiales.

MIHI probabilior cæteris omnibus videtur Basilij interpretatio, quàm & Ambrosius hoc loco, & Chrysostomus homilia tertia, & quinta in Genesim, & Augustinus libro primo de Genesi contra Manichæos capite decimo, & in libro imperfecto super Genesim capite septimo. Hugo in annotationibus in Genesim capite sexto. Aliique deinceps quàm plurimi, secuti sunt. Verba Basilij, ex quibus sententia eius planè intelligitur: in homilia secunda super Genesim. sic habent: *Vt in ordine creationis prærogatiuam deferret diei, ipsius diei finem primo commemorat, qui est vespera: deinde subnectit finem noctis, quod est mane, vt ita constet priorem fuisse diem artificialem quàm noctem. Prior enim ille mundi status, nimirum ante primigeniam lucem exortam, non nox dicebatur, sed tenebræ. Nox enim ea temporis portio dicta est, quæ distinctè se habet, & appositè ad diem: quæ quidem diei succedanea nouam hanc appellationem adepta est. Facta est igitur vespera, & factum est mane: his plane verbis diem noctémque comprehensim significans. Non tamen vtrumque complexus est nuncupatione diei ac noctis: sed præstabiliori totam tribuit appellationem.* Addit Basilius, recensèri hoc loco dies, non autem noctes, quod Scripturæ consuetudo sit in dimetiendis temporibus, dierum modô, prætermissis noctibus, rationem habere, sicut in recensendis hominibus, viros sine fœminis numerare: idque aliquot Scripturæ testimoniis probare conatur. Cùm tamen eam opinionem non paucis locis Scriptura redarguat. Ionas enim, vt in libro eius capite secundo traditur, & à Christo Domino commemoratur in Euangelio, dicitur fuisse *in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus:* & Deuteronomij capite nono legimus *Mosem bis ieiunasse quadraginta diebus & quadraginta noctibus:* quod etiam de Christo Domino nostro proditum est in Euangelio.

Auctoris sententia, quæ est Basilij, Ambrosij, Chrysostomi, Augustini & Hugonis.

In exordio mundi, dies præcessit noctem.

Matth. 12.

Matth. 4.

NON FIT autem hic noctis mentio, quia describuntur sex dies naturales transacti in molitione & consummatione mundi, dies autem naturales constant ex die artificiali & nocte, quam quam etiam diem & noctem artificialem satis indicauit Moses, cùm paulò ante dixit: *Deum diuisisse lucem à tenebris; & lucem appellasse diem, tenebras verò noctem.* Verùm vt hæc ita sint, verissimam certè putemus rationem à Basilio allatam, cur Moses diem à vespera definiuerit ad mane: per vesperam enim, aptè significauit diem artificialem completum, eius enim terminus est vespera: per mane autem, noctem plenè transactam, noctis enim exactæ finis & argumentum est ipsum mane.

Cur Moses prius vesperæ quã mane memirit.

PORRO, quidam ex hoc loco satis probabiliter argumentantur antiquitus apud Iudæos, aliásque vetustissimas gentes, quibuscum fuit consuetudo & commercium Iudæis, diem ab ortu solis, ad eiusdem exortum, proximè consequentem definiri solitum, licet apud varias gentes, varia fuerit dierum

Varia ratio apud varias gẽtes auspicandi diem.

ratio &

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratio & vsus. Plinius certè libro secundo cap. 77. (vt taceam Gellium libro tertio cap. 2. Censorinum in libro de Natali die Romanorum, & ex his mutuatum Isidorum libro quinto Etymologiarum cap. 3,) tradit: *Babylonios & Chaldæos diem obseruasse inter duos solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Vmbros à meridie in meridiem: Vulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romanos, & qui diem definiuere ciuilem, itémque Aegyptios, & Hypparchum, atque adeo cunctos Astronomos, à media nocte ad mediam noctem.* Sic ille. Ecclesia in officiis Ecclesiasticis & diebus festis celebrandis, diem censet more Iudæorum à vespera ad vesperam: in agendis autem ieiuniis, à media nocte ad mediam noctem, & in agendo Missæ sacrificio. A

Cur primus ille dies appellatus sit vnus dies.

Sed cvr Moses hunc diem, quo lux facta est, appellauit diem vnum, & non primum? Sic enim ait: *Factum est vespere, & mane dies vnus*, cùm tamen primum diem dici, & ratio poscereț, & consequentia narrationis. Deinceps enim commemorando reliquos sex dies appellauit diem secundum, tertium, quartum, & sic deinceps vsque ad septimum. Basilius inquit, *Mosem ita esse locutum, vt ostenderet quantum esset spatium vnius diei naturalis, nempe quantum comprehendit simul diem artificialem & noctem.* Vel fortasse dictus est vnus & non primus, eodem Basilio auctore, quòd is dies posteà nominandus esset Dominicus, & in eo efficienda esset quæ à fidelibus expectatur resurrectio mortuorum, futuráque consummatæ felicitatis nostræ adeptio, in qua vnus erit perpetuus dies sine noctis vicissitudine, vt tradit Ioannes in Apocalypsi. Sed illud mihi sit credibilius, Mosem dixisse vnum pro primo phrasi Hebraica, qua vsus est Daniel initio 9. cap. *Vno*, inquit, *anno Darij Regis*, hoc est, primo, vt ipse mox declarat. Et in Euangelio dicitur Dominus: *Iesus resurrexisse vna Sabbati*; hoc est, primo die post sabbatum. Hunc autem diem, quo lux creata est, fuisse diem solis, postea propter Domini resurrectionem appellatum diem Dominicum, liquidò constat eo argumento, quod septimus ab eo proximus dies, quo Deus requieuisse dicitur, eúmq; diem sanctificasse, haud dubiè fuit dies sabbati: hoc enim euidenter concluditur ex 20. & 31. capitibus libri Exodi, vbi iubentur Hebræi diem sabbati religiosissimè obseruare, quod eo die Deus requieuisset ab opere creationis mundi, quod sex diebus patrauerat, ob idq; eum diem sanctificasset. Hunc porrò diem, multa quæ in eo diuersis temporibus euenerunt maximè insignia & memorabilia, valde nobilitarunt & illustrarunt, cunctísque fidelibus singulari honore præcipuáque religione colendum & venerandum reddiderunt. Horum quædam tradit B. Leo Epist. 81. ad Dioscorum cap. 1. nec pauca in serm. 154. de tempore commemorat Augustinus, supérque alij alia prodiderunt: quæ si colligantur, & numero aliquo comprehendantur, tot fere sunt. Primo, hic fuit primus mundi dies, in quo lux facta est. Secundo, in hoc die siccis vestigiis Hebræi mare rubrum transgressi sunt: Tertio, eodem die primũ de cœlo pluit manna in deserto

Basil. in Hexæ. sub fin. B

Apoc. 21, Ioan. 20. Primũ mundi diẽ fuisse eum, qui postea dictus est dies Dominic⁹. C

Prœconium diei dominici.

Quot & quanta die dominico miracula patrata.

Quarto

A Quarto, Christus, vt quidam existimant, initio huius diei natus est. Quinto, baptizatus est in Iordane. Sexto, primum miraculum fecit in nuptiis, aquam conuertendo in vinum. Septimo, multiplicatis quinque panibus & duobus piscibus, quinque hominũ millia satiata sunt. Octauo, Dominus noster resurrexit à mortuis. Nono, octauo post resurrectionem die, Dominus Iesus ianuis clausis ingressus est ad discipulos, deditq; eis Spiritum sanctum, & potestatem remittẽdi peccata. Decimo, mandauit Apostolis vt Euangelium toto orbe prædicarent, & baptizarent homines *in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Vndecimo, in hunc diem incidit dies Pentecostes, quo Spiritus sanctus super Christi discipulos descendit. Duodecimo, in hoc die Dominico Ioannes habuit admirandas illas visiones & reuelationes, quas in Apocalypsi reliquit scriptas, vt ipsemet capite primo eius libri testatur. Decimotertio, in hoc die creditur futura nostrorum corporum resurrectio, nostræq; felicitatis consummatio, & totius mundi renouatio. Hæc sunt primi illius diei insignia & ornamẽta, quibus ea dies mirabiliter nobilitatur atque decoratur. In Epistola Bedæ de celebratione Paschatis seu de Aequinoctio verno, memorantur decreta quædam Synodi Cæsarienſis Palæstinæ, quam congregauit Theophilus Episcopus ex mandato Victoris Papæ: inter alia traduntur quinque vel sex sanctificationes diei Dominicę, sed fere in supradictis contentæ & memoratæ. B

OPVS SECVNDÆ DIEI.

Dixitque Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum & diuidat aquas ab aquis. Vers. 6.

C Dvas hic locus quæstiones habet perquam difficiles, & quorundam iudicio inexplicabiles, vt autem mea fert sententia, nequaquam adhuc satis explicatas. Prior quęstio est, quid nam Moses nomine firmamenti significare voluerit: posterior autem quæstio est, quales aquas intelligere oporteat, quas Moses ait supra firmamẽtum esse locatas. De his quæstionibus, & aliorum iudicium, & nostram sententiam, breuiter quidem, diligenter tamen & accuratè exponemus. Quàm plurimis tum veterum tum recentiorum visum est, nomine firmamenti hoc loco significari verum corpus cœleste, nempe vel octauum orbem, in quo sunt inerrantia sydera, vel coniũctum quiddam ex octo cœlis, octauo nimirum & septem inferioribus: ita vt vocabulo firmamenti significentur omnes Cœli, astris vel multis, vel vno tantum lucentes.

Quid significet vocabulum firmamẽti prima opinio.

m Sic

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cœlum cur firmamenti nomine Scriptura appellauerit.

Sic autem aiunt esse appellatum cœlum, quòd sit solidum & firmæ A concretæque materiæ. quocirca LXX. Interpretes hoc loco Græcè reddiderũt στερέωμα, id est, solidũ vel vt Latinus Interpres Septuaginta imitatus vertit, *Firmamentum*, Velleius apud Ciceronem libro primo de Natura deorum, corpora solida & firma, vocari ait ab Epicuro propter firmitatem στερεμνια. Iure autem id nominis cœlo est impositum, vt quod diuinæ litteræ docent esse solidissimum: Iob enim capite tricesimoseptimo affirmat *Cœlos quasi ære solidissimo esse*

Iob. 14. *fusos*, & alio loco, *Donec*, inquit, *atteratur cœlum*: Homerus quoque appellauit *Cœlum ferreum & aneum*, quin etiam Aristoteles primo libro Meteororum, *motum solis dicit esse motum corporis solidi, quo aër atteratur & attenuetur, calórque gignatur*: quem locum explanans Alexãder Aphrodiseus monet, ex eo perspicuè intelligi, solis & reliquorum astrorum corpora esse solida. Basilius quoque Homilia tertia in Genesim tradit, Scripturam nomine Stereomatis seu firmamenti, significare solere corpora robore & soliditate pollentia, & ad renitendũ

Psalm. 17. valida, sic dicitur in psalmis, *Dominus firmamentum meum, & refugium meum*. Externi quoque scriptores, stereoma vocant corpus non nudis B modo tribus dimensionibus constans, vti est Mathematicum, sed densum plenúmque & renitendi potens. quare hic στερέωμα significat corpus solidum & firmum, scilicet ad aquas suapte natura labiles & dissipabiles coërcendas, atque continendas idoneum. Theodoretus quæstione vndecima in Genesim, *Propterea*, inquit, *appellatum esse firmamentum, quòd ex aqua, quæ prius erat fluxa & liquabilis, vehementissimè spissata, fortissiméque indurata concretum fuerit*. Arbitrantur etiam complures veterum, firmamentum ex aqua valde gelata, & ad similitudinem chrystalli durata fuisse cõcretum. hoc tradit Iosephus in primo capite primi libri de Iudaicis antiquitatibus: ait enim *fuisse firmamentum glacie circumpactum, & humida natura ad terram irroratione iuuandam, idoneè temperatum*. Eadem fuit sententia Theodoreti in quæstione vndecima super Genesim, item Gennadij & Seueriani, velut super hunc locum citatur in Catena, quibus consentit Beda in suo Hexæmero. Bedã autem, & Magister sentent. libro secundo C distinctione 14. & Magister historiæ scholasticæ 1. lib. cap. 4. & Hugo in libro Annotationum in Genesim capite sexto, aliíque nec pauci, nec minuti scriptores, secuti sunt. Sed libet hic Bedæ verba apponere, *In medio aquarum*, inquit, *firmatum esse constat sydereum Cœlum, neque aliquid prohibet, vt de aquis factum esse credatur. qui enim Chrystallini lapidis quanta firmitas, quæ sit perspicuitas ac puritas nouimus, quem de aquarum concretione certum est procreatum; quid obstat credi quod idẽ dispositor naturarum, in firmamentum Cœli substantiam solidarit aquarum?*

Cle. Rom. Hoc ipsum infra confirmat Beda verbis Beati Petri commemoratis à Beato Clemente lib. 2. Recognitionum, quibus docet *totum interius mundi spacium, intra supremi Cœli ambitum inclusum, fuisse ab initio plenum aquis: aqua verò quæ erat in medio illo spacio quasi gelu conglaciata & concreta,*

A *& concreta, & modo Chrystalli solidata, fecit firmamentum, quod Deus Cœlum appellauit*. Sic Beda. Hæc tamen opinio non solum non arrisit Basilio, sed eam ipse derisit, dicens esse nimium puerile, nimiúmque simplicis mentis arbitrari Cœlum fuisse ex aqua concretum. Quæ est igitur Basilij sententia? permotus verbis illis Isaiæ, quæ sunt in Basil. Hom. capite quinquagesimoprimo secundum translationem Septuaginta 3 in Genes. Interpretum, *Cœlum sicut fumus firmatum est*, censet Basilius *firmamentum ex tenui quadam materia, qualis est aërea, vehementer tamen densata & constipata, esse conflatum*. Cum Basilio in hoc etiam, vt fere in aliis, consentit Ambrosius. atque hæc ab antiquis de firmamento, eiús- Ambrosius que materia sunt prodita. Nostra memoria Catharinus in commẽ- in Hexæ tariis suis super Genesim, per firmamentum interpretatus est octa- mero. uam sphæram, sic ratus appellatam, quod in ea stellæ omnes inerrãtes fixæ firmæque sint, nec variis motibus diuagentur, aut inter se vmquam dissocientur, sed eadẽ omni æuo spacia inter se cõseruent.

B Sed ego nomine firmamenti non significari hoc loco verum corpus cœleste, siue vnum aliquod cœlum, siue coniunctè multos Auctoris sententia de firmamẽto. cœlos, videor mihi satis euidenter posse ostendere. Et vt primò confutem Catharinum, non potest firmamentum in præsens pro octauo Cœlo sumi, nulla enim ratio est, cur nomen firmamenti potius impositum fuerit octauo orbi, quàm cuilibet cæterorum: nec cur Deus octauum orbem propriè appellauerit cœlũ, cùm id nominis æqualiter in omnes alios orbes conueniat: & Scriptura vocabulum cœli Cœli nomẽ vsurpare solet non nisi duobus modis, vel pro omni corpore Cœle- in Scriptura sti, vel pro aëre, seu toto illo spacio, quod inter cœlum & terram vs- duobus modis sumi. quequaque interpatet. Deinde Moses paulò infrà enarrando quarti diei opus ait, *Deum fecisse solem & lunam, quæ vocat duo luminaria magna, eáq; posuisse in firmamento*: Solẽ autẽ & Lunã non esse in octauo Cœlo, nemini non est manifestum. Ad hoc, non potest Catharinus expedire quemadmodũ octauum cœlum sit in medio aquarum, superiores aquas disterminans ab inferioribus: nã, vt demus quod ipse vult, per aquas superiores significari nonũ cœlũ à multis dictũ chry-

C stallinũ; qua ratione inferiores & terrestres aquas verè dicetur octauũ Cœlũ diuidere à superioribus, & esse vtrarúmq; tãquam medius quidam terminus interiectus? cùm inter aquas terrenas & octauum Cœlũ, propè immenso interuallo duo sint interposita elementa aëris & ignis, supérque septem planetarũ orbes. Nisi forte Catharinus eorũ perfugio vti velit, qui fabulãtur per aquas inferiores intelligẽdũ esse orbẽ Saturni, ob frigidissimã eius vim & potentiã, nomine aquarũ rite appellatũ, sed hoc quã frigidum sit cõmentum, infirmũq; refugiũ, paulò infrà ostendemus. Nec verò aliud quodlibet Cœlum, aut multorũ cœlorũ cõplexio & collectio, nomine firmamenti hoc loco significatur. Etenim supra docuimus oẽs Cœlos secundũ ipsorũ substãtiã ante primũ diẽ esse conditos. Deinde nullũ est cœlũ q; verè dici queat esse in medio aquarũ, & diuidere aquas inferiores à superioribus:

rioribus:vltimum enim cœlum in quo est Luna, longissimo spacio A
distat ab aquis terrenis,scilicet,aëris & ignis,duobus amplissimis elementis interpositis, nec sane supra vllum orbem cœlestem vllæ sunt aut esse possunt veræ ac naturales aquæ, vt mox ostendemus. Quid quòd Moses infra commemorans opus quinti diei ait, aues volare in firmamento,seu super firmamentum,quod nulli cœlo cõgruit:nã quod eo loco habet Latina versio, *Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cœli*, Hebraicè ad verbum est:*Et volatile volet in superficie,vel,super faciem firmamenti Cœli,vel potius extensionis cœli*;LXX.autem interpretes habent, ἐπὶ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ,hoc est Latinè,*Secundum firmamentum,vel in firmamento Cœli*.Legenda sunt quæ super hoc scribit Beda exponẽs opus quinti diei,in iis Commentariis in Genesim, qui falsò nuper editi sunt sub nomine Iunilij Afri:sic enim ait. *Quod autem dictum est.Et volatile super terram sub firmamento Cœli;nil rationi veritatis obsistit, quia nimirum etsi immenso interiacenti spatio,sub sydereo tamen Cœlo volant* B
Actor.2. Ecclesia.1. *aues,quæ super terram volant: quomodo etiam nos homines in terra positi, sub Cœlo ac Sole esse constituti veraciter & rectè dicimur, attestante Scriptura quæ ait,Qui erant in Hierusalem habitantes Iudæi ex omni natione quæ sub Cœlo est.Et quid habet amplius homo de vniuerso labore suo,quo laborat sub sole?Sanè iuxta aliam translationem mouet nonnullos, quod dictum est.Et volatilia volantia secundum firmamentum, id est, iuxta firmamentum Cœli.Sed intelligendum est,quod ideo dictum sit volare aues secundum firmamentum Cœli,quia hoc nomine etiam æthera indicetur,hoc est,superius illud aëris spatium, quod à turbulento hoc & caliginoso loco, in quo aues volant,vsque ad astra pertingit, & esse tranquillum prorsus, ac luce plenum non immerito creditur.Nam & errantia sydera septem, quæ in hoc ætheris spatio vaga ferri perhibentur.Scriptura in firmamento Cœli esse posse dixit:ideoq; aues rectè dicuntur secus firmamentum Cœli volare, quia vicina sunt,vt dixi, ætheri turbulenta hæc aëris spatia, quæ volatus auium sustinent.Nec mirandum, si æther firmamentum Cœli nominetur, cùm aër* C
*appelletur Cœlum,vt supra docuimus.*Sic BEDA.

Auctoris sentẽtia,quid vocabulo firmamẽti hoc loco significetur.

QVÆ igitur est nostra de firmamento sententia?Arbitramur veram firmamenti significationem,& germanam propriámque horum verborum Mosis sententiam ex voce Hebræa,quæ est hoc loco,esse eruendam.Quod Latinus Interpres reddit,firmamentum,& LXX. interpretes Græcè verterunt στερέωμα,Hæbraicè est רקיע *Rachiach* quæ vox propriè significat extensionem,à verbo רקע *Rachah*,quod est expandere,seu extendere:hac enim significatione sæpenumero vsurpatur in Sacris litteris,vt animaduertere licet Isaiæ quadragesimosecundo,& Psal.133.& 136.& Hieremiæ.10.aliisq; locis, in quibus est verbum Hebraicum significans extendere,quod tamen Latinus Interpres imitatus LXX. frequenter expressit verbo firmare.

Quadruplex modus extẽsionis.

Sciendum porrò est,extẽsionem quattuor modis fieri posse: vel per dilatationem,sicut auri massa in tenuissimas & amplissimas laminas

dilatata

A dilatata extenditur,vel per rarefactionem,quemadmodum aqua subiecto igne feruescens,in ampliorem molem extenditur, vel per naturalem accretionem, veluti animal ex paruo secũdum omnes corporis dimensiones,in maiorem extenditur magnitudinem; vel denique per quamdam expansionem & explicationem, videlicet cùm quod erat conuolutum & complicatum,euoluitur,explicatur, & extenditur: quod in aulœis,cortinis,& tabernaculis fieri solet. Atque hoc vltimo modo sumitur in præsenti nomen Hebræum רקיע *Rachiach*,nempe pro quadam expansione & extensione.nam & Dauid Psalmo centesimotertio, ea significatione vsus est dicens, *Extendẽs Cœlum sicut pellem*,vel vt ad verbum sonant Hebræa *Sicut cortinam, seu tabernaculum*.Et Isaias cap.40.inquit,*Deum extendere Cœlum sicut cortinam,vel telam tenuissimam,& tamquam tabernaculum ad inhabitandum*.Lippomanus quidem in Catena in Genesim super hunc locum Aloysius Lippomanus.
B tradit,verbum רקע *Rachah*,vnde est ductum nomen רקיע *Rachiach*, præter frequentem & vulgatam significationem expandendi,seu extendendi,etiam significare interdum stabilire & firmare.Verùm nec ipse vllum eiusmodi significationis adfert exemplum, nec Hebraicè apprimè docti, talem huius verbi vsum agnoscunt. Qui Hebraicè tractant Mathematica,solida vocant nomine רקיע *Rachiach:* sed id faciunt illi quidem non tam propria vocis Hebrææ significatione seruata,quàm Septuaginta Interpretes, qui Hebræum vocabulum רקיע *Rachiach*,Græcè verterunt στερέωμα,imitati.

Firmamẽti nomine quid Moses significauerit.

NOSIGITVR existimamus nomine firmamenti, hoc loco significari à Mose totum illud spatium, quod expansum & diffusum est circum terram vsque ad astra: scilicet quatenus oculorum acies vsquequaque porrigi potest.huius spatij supremam partem tenent cœli & astra:imam partem elementum ignis & aëris. Et Moses aliquando loquitur de firmamento ratione supremæ partis,vt cùm dicit sydera esse posita in firmamento:interdum ratione inferioris partis,vt cùm ait aues volare in firmamento, & firmamentum diuidere
C aquas superiores ab inferioribus.Similiter in Scriptura,nomen cœli ponitur nunc pro sydereo, aliàs pro aëreo. Intelligendum autem est,totum hoc spacium quod inter terram & Cœlum Lunæ interfusum est,fuisse plenum materia quadam aquea & nebulosa,qualis solet esse aër proximè superfusus terræ,cùm est multis densisque vaporibus,& crassis nubibus obductus atque confertus. Atque hoc ego non ex meo sensu depromo,aut id meo arbitratu fingo, sed ex manifestis Scripturæ locis elicio.in libro namque Ecclesiastici capite vicesimoquarto.Sapientia diuina commemorans,quid ipsa in mundi opificio egerit,*Ego* inquit,*feci,in Cœlis vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram.* & apud Iob 38. sic ait Dominus, *Quis conclusit ostiis mare,quando erumpebat quasi de vulua procedens,cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem?* Materiam autem nebulosam, & vt ita loquar, vaporosam,

cernimus facillimè & ocyſſimè in aërem conuerti: ſicut enim aër facilè denſatur in nubem & vaporem, ita viciſſim vapor magna facilitate, celeritatéque in aërem ſoluitur. Itaque pars illius materiæ nebuloſæ tenuior & leuior, hoc ſecundo die commutata eſt in aërẽ, & in eum qui ſupra aërem eſſe dicitur ignem, vel potentia, & efficacitate primæ lucis ardentiſſimæ, & ad agendum potentiſſimæ, vt opinatur EVGVBINVS: vel quod ſit credibilius, Dei ſolius infinita vi & poteſtate: duorum enim elementorum, ignis & aëris, tam velox & ſubita procreatio, non videtur naturali lucis potentia fieri potuiſſe. Reliqua verò inferior pars illius materiæ nebuloſæ, & craſſior, frigidior & grauior, circum terram ſubſedit: quæ poſtea tertio die magis etiam denſata & ad propriam elementi aquæ conditionem redacta, ſeparata eſt à terra, & ne eam rurſus operiret, in præparatum ſibi locum congregata.

Aug. Eugu. in Coſmopeia.

VERVNTAMEN quia ſupra diximus ſimilius vero eſſe, omnia elementa ſimul cum omnibus Cœlis eſſe facta ſecundum ſubſtantiam: dicendum potius eſt hoc die factum eſſe aërem non ſecundum ſubſtantiam, ſed factum eſſe medium quemdam terminum diſterminantem aquas pluuiales à terreſtribus, & eſſe factum locum naturalem generationis eiuſmodi aquarum ſublimium: ita vt hoc die facta ſit diſtinctio elementi aquæ in aquas aëreas & terreſtres; tertio autem die facta eſt aliquatenus diſtinctio aquæ à terra. Ergo die ſecundo factus eſt aër non ſimpliciter, ſed vt rationem haberet firmamenti, & munus diuidendi aquas ab aquis. Neque neceſſe eſt hoc die ſublatos eſſe vapores & nubes in ſublime, & in media regione aëris generatas fuiſſe aquas, cùm infra dicat Moſes capite ſecundo quod condito iam paradiſo, *nondum pluerat ſuper terram*, ſed hoc dies deſignatus & deſtinatus eſt aër, vt eſſet locus naturalis aquarum & diuideret aquas ab aquis.

Quod propie ſecundo die factum ſit.

Per firmamentũ proprie intelligi ſpacium inter Cœlũ & terram.

SED vt ad propoſitum reuertar, per firmamentum in præſentia intelligi debere ſpacium expanſum inter cœlum & terram, multis argumentis patet. Primum: eorum qui nomen firmamenti tribuebant corpori cœleſti confutatio, huius noſtræ opinionis eſt confirmatio: Si enim firmamentum non ſignificat corpus aliquod cœleſte, procul dubio non aliud quàm quod nos dicimus ſignificare poteſt. Deinde, mirificè congruit huic noſtræ interpretationi nomen Hebræum רָקִיעַ *Rachiah*, quod vt diximus, *extenſionem & expanſionem* ſignificat. Poſteâ firmamentum appellatum eſt à Deo Cœlum, Hebraicè שָׁמַיִם *Shammaim*, quaſi dicas, ibi aquæ: שָׁם *Sham* enim, ſignificat ibi, מַיִם *Maim* verò aquas: hoc autem pulchrè quadrat in aërem, in cuius regione ſuperiori ingens eſt atque perennis aquarum, per imbres terram irrigantium atque fœcundantium generatio.

Ad hoc

A Ad hoc, firmamentum eſſe in medio aquarum, diuidens aquas ſuperiores ab inferioribus, nulli corpori præterquam aëri poteſt verè aptéque accommodari. Præterea, quod Moſes dixit exponendo opus quinti diei, aues volare in ſuperficie firmamenti Cœli, ſecundum noſtram firmamenti interpretationem, & veram habet ſententiam & intellectu facillimam. Ad extremum, crebro in ſacris litteris aër vocatur cœlum; hinc volucres cœli, & ad efficiendum diluuium cataractæ Cœli apertæ ſunt, Geneſeos ſeptimo, & Dauid, *Qui operit cœlum nubibus*, Pſalmus centeſimo quadrageſimoſexto. Zacharias, *Cœli dabunt rorem ſuum.* Zachariæ octauo, Dominus noſter in Euangelio dixit, Matthæi decimoſexto, *Triſte & rubicundum cœlum*, Moſes in Deuteronomio minatur Iudæis, ſi legem Dei violauerint, fore illis deſuper Cœlum æneum. Deuteronomio viceſimooctauo Elias dicitur clauſiſſe tribus annis Cœlum ne plueret, tertio Regum decimonono, denique BEATVS PETRVS in fine poſterioris Epiſtolæ docet, eoſdem Cœlos, qui perierunt olim diluuio, in die iudicij etiam incendio perituros.

B

NEC verò hæc, quam tradidimus de firmamento ſententia, à nobis primo excogitata & inuenta eſt, eam namque tanto ante nos intellexit & docuit SANCTVS HIERONYMVS in Epiſtola octageſimatertia quam ſcripſit ad Oceanum: *Inter Cœlum*, inquit, *& terram medium extruitur firmamentum; & iuxta Hebraici ſermonis Etymologiam, Cœlum, id eſt,* שָׁמַיִם *Shamaim, ex aquis ſortitur vocabulum.* Eamdem quoque interpretationem innuit in libro de Geneſi ad litteram imperfecto AVGVSTINVS: in duodecimo enim capite ita ſcribit explanans hunc ipſum, quem nunc tractamus locum Geneſeos: *In hoc loco*, ait, *cum dicitur firmamentum cœlum, intelligendum eſt omnem iſtam ætheream machinam dici, quæ omnia ſubſtantia continet, ſub qua puri & tranquilli aëris ſerenitas viget, ſub qua item iſte aër turbulentus & procelloſus agitatur.*

C

HANC ETIAM opinionem idem AVGVSTINVS iam ante ipſum ab aliis proditam in libro ſecundo de Geneſi ad litteram capite quarto valde probat & laudat. Eamdem inter maximè probabiles commendat BEATVS THOMAS prima parte quæſt. ſexageſimaoctaua quin ſi quis aduertat animum ad eius loquendi modum, ad hanc ipſe propenſior videtur. DVRANDVS autem in ſecunda Sententia, diſtinctio ne decimaquarta eam cæteris anteponit. Et RVPERTVS idem ſenſit in primo libro de Trinitate & eius operibus capite viceſimo ſecundo, ſic ſcribens, *Firmamentum non ſolidum quid aut durum, vt vulgo putatur, ſed aër eſt extenſus, & adeo ſubtiliatus, vt licet videri queat, rectiùs tamen ſpiritus dici queat quàm corpus, teſtante Eccleſiaſte*, Eccleſiaſt. primo, *cùm dicit de luminaribus quæ viſibiliter in eo feruntur, Luſtrans in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Hoc itaque cum ſolidum non*

ſit ſed

sit, sed neque ita corpulentum vt hæc inferior pars aëris, aliunde tamen A
Scriptura illud nuncupauit firmamentum, videlicet eò quod diuidat aquas ab aquis. Sic Rupertus. Non attinet commemorare Augustinum Eugubinum, qui vt palam est omnibus fusè tractat hanc interpretationem in Cosmopœia, & pugnaciter præfractéque defendit. Caietanus etiam significatione vocis Hebræę, quã proximè exposuimus, affirmat nomine firmamenti hoc loco significari expansionem, quæ est inter cœlum & terram, qua & aëris & ignis omniùmque cœlorum visibilium extensio comprehenditur.

Caietanus in Genes.

Duæ obiectiones.

VERVM huic sententiæ duo videntur officere: nam & nomen Latinum firmamenti, quod est in Latina & vulgari translatione, & vox Græca στερέωμα, qua vsi sunt Septuaginta Interpretes, in aërem corpus admodum tenue & instabile perpetuáq; iactatum agitatione minimè quadrant. Et Moses paulò inferius, vbi opus quarti diei tradit, solem & lunam astráque omnia in firmamẽto esse posita affirmat: non esse autem solem, & lunam, atque sydera in eo spacio, Β
ꝙ aër obsidet, & implet nemo inficias ibit. Sed has obiectiones cõtra nostram opinionem esse inualidas, facillima earũ solutio declarabit. Prior ita soluitur: Non appellatur firmamentum, quia sit corpus firmissimum, sed quia est interstitium & terminus interiectus inter aquas superiores & inferiores: terminus, inquam, firmissimus & immutabilis: semper enim id natura fert, vt superiores aquæ generentur in sublimiori aëre, indéque defluant in terram, inferiores autem aquæ sub aëre locum habeant. Hanc significationem firmamenti non esse commentitiam, sed illi vocabulo bene congruentem, testem excitabo B. Augustinum, qui in libro secundo super Genesim ad litte. cap. 10. ad hunc modum scribit, *Nec nomen firmamenti cogit, vt stare cœlum putemus: Firmamentum enim non propter stationem, sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum superiorum & inferiorum aquarum, intelligere licet.* Idem tradit Rupertus eo quem paulo supra posuimus loco. Posterior obiectio multis modis refelli potest. Nec respondeo, vt quidam respondent, Mosem aliter vsum esse vocabulo firmamenti secundo die, & aliter in quarto, illic nimirum pro aëre, hic autem pro corpore cœlesti: vix enim fit credibile Mosem tam breui interuallo eadẽ voce adeo variè & ambiguè vsum esse, quod haud dubiè non paruam narrationi suæ obscuritatem erat allaturum. Nec dicam quod à nonnullis est proditum, in secundo die appellari præcisè firmamentum in quarto autem cum adiunctione, hoc est, *in firmamento cœli:* vt hæc varietas, variari vtroque loco, huius vocis significationem indicaret: hoc enim parum firmum est. dicitur enim, *In firmamento cœli*, more Hebraico pro eo quod est in firmamento quod est cœlum, vel quod supra in secundo die appellatum est à Deo cœlum. Nec desunt, qui cùm dicitur sydera posita esse, *in firmamento cœli*, illud. *In firmamento cœli*, interpretentur pro *Supra firmamentum*. Certè qui per firmamentum

Solutio obiectionum.

C

A tum intelligunt octauum cœlum, coguntur etiam illud *In firmamento cœli*, exponere pro *Sub firmamento cœli*. Sol enim & luna cæteriq́ue planetæ non sunt positi in octauo cœlo, sed sub ipso cursus & circuitus suos peragunt. Illa igitur probabilior est solutio, vel quòd dicantur posita in firmamento cœli, quia per ipsum firmamentum, id est aërem, sint hominum oculis exposita & aspectabilia: nam prout spacium hoc aëreũ magis minusue serenum & purum fuerit, ita vel clarius vel obscurius splendorem illa suum, atque pulchritudinem mortalibus ostentant. Vel potiùs Moses Hebræa voce רָקִיעַ *Rachiach*, indiscretè significauit vniuersum spacium, & extensionem à terra vsque ad summa sydera, videlicet quatenus oculorũ acies vsquequaque pertingere potest. nec enim iudicio sensus, nec vulgi existimatione, spacium in quo voluuntur sydera, ab eo in quo est aër & ignis separatum est. Itaque Moses narrationem demisit & accommodauit ad opinionem sensúmque vulgi existi-
B mantis, solem lunam & astra per hoc spacium. seu vt vulgo putatur inane vagari, & motus suos conficere: neque enim hoc non infra fecit Moses, cum enarrando opus quarti diei, secutus opinionem vulgi & iudicium sensus, lunam appellauit *luminare magnum*; ita vt post solem, syderum maximum facere videatur, cum reuera, vt certis argumentis docent Mathematici, plurimis astris sit magnitudine inferior. Ergo in firmamento secundum partem eius supremam posita sunt astra: in firmamento item secundum partem eius inferiorem, quam aër obsidet, sunt aquæ de quibus agitur hoc loco. Et ita soluit hanc ipsam obiectionem S. Thomas prima parte quæst. 70. articulo primo. Illud etiam nemini negotium facessat, quod in scriptura legitur, *Et aquæ, quæ super cœlos sunt*: tamquam quod pluraliter dicatur *Super cœlos*, propterea non possit de aëre intelligi: ecenim ita dictum est secundum phrasim linguæ Hebrææ, in qua nomen cœli caret singulari, & tantum pluraliter
C dicitur שָׁמַיִם *Sammaim*, hoc est, cœli, sicut Athenæ, Syracusæ, Venetiæ.

Plal. 148.

EXPEDITA priori quæstione de firmamento cœli, alteram magis etiam perplexam & litigiosam de aquis supra firmamentum positis, tractare agredimur. Quales essent illæ aquæ, difficillimum explicatu visum est iis, quibus nomine firmamenti cœlum sydereum hoc loco significari erat persuasum: quamobrem multas illi earum aquarum interpretationes, & alias alij non diuersas modò, sed aduersas etiam tradiderunt. Incipiam ab Origine, cui, quòd fortasse videretur incredibile supra cœlos sydereos esse veras aquas, placuit nomen illarum aquarum non propriè accipere, sed figuratè ac mistycè interpretari. Etenim is (quemadmodum refert Epiphanius in epistola ad Ioannem Hierosolimitanum, & Hieronymus in epist. ad Pammachium) in scriptis suis super Genesim enarrans hunc locum: per aquas superiores interpretatus est beatos

Quales sint aquæ supra firmamentum positæ

Sententia Origenis per aquas supra cœlum positas angelos intelligi.

n

tos angelos,quos etiam à Dauide nomine aquarum significari ait cũ dixit,*Et aquæ quæ super cœlos sunt,laudent nomen Domini* per aquas verò inferiores expositi malos Angelos è cœlo in hunc turbulentum & caliginosum aërem deturbatos. Hanc interpretationem Epiphanius & Hieronymus supradictis locis damnant,quam etiam refellit Epiphanius eo argumento,quòd aquæ super firmamentum locatæ, sint illæ, quas Moses infra capite septimo scribit apertis cœli cataractis,ad efficiendum diluuium fuisse delapsas. Basilius in homilia tertia super Genesim, hanc expositionem, tacito tamen Origenis nomine,memorat,& quasi somnium, anilémque fabulam reiicit: & sanè merito. Nam præterquam quod historicam Mosis narrationem de veris aquis corrumpit, ad intellectuales & spirituales aquas nimium violentè ac inepte detorquendo, duobus etiam Scripturæ testimoniis apertè confutatur: alterum est in psalmo 103. vbi sic est, *Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis aquæ superiora eius*,vel vt ad verbum est in Hebræo,*Qui contignas & contabulas superiora eius*, quod in Spiritus angelicos nequaquam conuenit:alterum est in Psalmo 148. & in Cantico trium puerorum, vbi cum omnia Dei opera prouocentur ad laudandum Deum, primo loco memorantur Angeli & virtutes cœlestes, deinde verò aquæ quæ super cœlos sunt: quo licet intelligere, aquas illas supercœlestes ab Angelis esse diuersas. Atque hoc Scripturæ testimonio ad eam opinionem redarguendam vsus est Rupertus primo libro de operibus Sanctissimæ Trinitatis capite 23. Augustinus simile quippiam Origenis opinioni scriptum reliquit libro 23. Confessionum capite 32.ait enim *firmamentum esse positum inter superiores aquas spirituales,& inferiores corporales.* Verum,hoc ipsemet postea in libro secundo Retractationum ca.6.vt in re tam obscura inconsideratè dictum,reuocauit,atque correxit.

Pſal. 148.

Origenes refellitur ab Epiphanio,Hieronymo,Basilio, & Auctore.

Dani. 3.

A

B

ALIA est sententia multorum, & antiquitatis & doctrinæ sanctitatísque laude præstantium virorum probata & nobilitata consensu,veras & naturales esse aquas supra cœlum sydereum: quas enim Moyses proprio nomine,ac simpliciter appellauit aquas, proculdubio veras aquas esse intelligendas: Sed quibus hæc placuerit sententia, nominabo. Iustinus martyr respondens ad 93.quæst.orthodoxorum ait,*terga cœli esse aquis tecta secundum illud,Qui tegis aquis superiora eius:earum vero aquarũ duplicẽ esse vsum,alterum,ad immensum tot tantorumque syderum ardorem, ne penitus omnia consumantur, sua refrigeratione mitigandum atque temperandum: alterum, vt earum pondere deorsum cœli vrgeatur ac prematur deorsum, ne crebro ac violento ventorum impulsu concussum huc illuc agitetur.* Similia fere duo Iudæorum doctissimi Philo & Iosephus prodiderunt. Basilius autem Homilia tertia super Genesim de harum aquarum super cœlestium vsu ac necessitate, multa diligenti & accurata oratione disputat:*Nam cum Deus*,inquit, *infinitam prope vim ignei ardoris propter multiplices*

Secunda opinio Iustini martyris, Philonis,Iosephi, Basilij, Theodoreti,Gennadij,Ambrosij, esse veras aquas supra cœlũ.

Pſa.103.

C

A *multiplices & ad plurima necessarios eius vsus in cœlo, & infra cœlum multifariam sparsisset, essetque suapte natura ignis voracissimus,suique fœcundissimus, ac minimi mirè crescens initiis,ne ob eam causam vniuersi salus atque incolumitas periclitaretur, ex aduerso maximam ei infra supraque cœlum vim aquarum opposuit, vt earum refrigeratione tantus ignium ardor temperatus,non solum non obesset mundo sed,etiam prodesset plurimum.* Sic fere Basilius. Idem tradunt Theodoretus quęstione vndecima super Genesim, Gennadius item & Seuerianus, vti hoc loco citantur in Catena. Ambrosius verò libro secũdo in Hexęmerõ, capite secundo etiam huius rei duo ponit indicia & argumenta: alterum, quod nõnumquam ingens aquæ vis de cœlo repente magno impetu descendens in tantos imbres resoluitur, vt flumina & lacus repente compleantur,& vel ipsa exundent maria:alterum,quod frequenter Solem cernamus quasi madidum & rorantem, scilicet propter aquarum alimentum ad eius ardoris temperiem, attractum. Beda in libro de Natura rerum ait, quibusdam esse visum aquas supra
B cœlum esse à Deo positas, vt earum ingenti copia è cœlis præcipitata in terras, generale totius orbis diluuium, quod Dei voluntate ac decreto aliquando erat futurum, effici posset: verum sibi probabilius videri, eas aquas ad refrigerationem & temperationem ardoris syderum fuisse comparatas. Supradictam opinionem tribuit cuidam doctori solenni Tostatus super caput septimũ Geneseos: sed eam falsam esse, duplici constat argumento: tum quia vt illæ defluerent in terram ad efficiendum diluuium, necessarium fuisset cœlos omnes disrumpi, vt illis aquis pateret descensus, & rursus eosdem cœlos occludi: tum quia vel tota illa aqua defluxisset, & sic totus locus, quem obsidebant remansisset vacuus: vel pars tantum defluxisset, & reliqua pars esset frustra, cum non futurum sit amplius diluuium generale, vt promisit Deus Gen. 9. Nec desunt, qui putent hunc quoque sensum esse Ecclesiæ, propterea quod in hymno qui ad vesperas feriæ secundæ publicè cantatur in templis sic est.

Aquas supra cœlestes non fuisse reseruatas adgenerali diluuium.

C *Immense cœli conditor* / *Firmans locum cœlestibus,*
Qui mista ne confunderent, / *Simulque terræ riuulis,*
Aquæ fluenta dividens, / *Vt vnda flammas temperet,*
Cœlum dedisti limitem. / *Terræ solum ne dissipent.*

AD idem persuadendum, adhibent quidam rationem hanc ex analogia petitam, quam tangit Augustinus lib. 11. de Ciuitate Dei cap.vlt.sicut in microcosmo, id est in homine, supra cor igneæ naturæ locatum est cerebrum frigidissimum; ita in magno mundo supra cœlestes ignes, aquas esse positas. Idem libro 2. super Genesim ad litteram cap. 5. & in libro de Genesi imperfecto cap. 8. refert quosdam fidelium conuincere voluisse,aquas esse supra cœlum, argumento Saturni, qui cum maiori cæteris planetis concitatione feratur motu primi mobilis (pari enim tempore longè maius

Neq; ad tẽperandũ syderum calorem ex motu eorũ excitatum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

circuit spacium)maiorem quoque calorem concipere; & ardentior A
esse debebat;cùm tamen Astronomi doceant Saturnum esse frigidissimum.huius tantæ frigiditatis non alia profectò causa,quàm supercœlestium aquarum vicinitas,esse potest.Sed hoc friuolum est: octauum enim cœlum vicinius est istis aquis,quàm orbi, Saturni,& inter hunc & illas intermedium:quare sydera inerrantia quæ in eo sunt,quò propiora illis aquis, eò plenius earum frigiditatem sentire ac participare deberent: quod falsum esse patet, vel vnius Syrij seu Caniculæ argumento,quæ ardoris excessu insignis est, & apud omnes gentes infamis.Beatus Augustinus loco proximè posito cùm de istiusmodi aquis,qua ratione supra cœlum esse queant, multum disputasset, hanc tandem velut clausulam disputationis adiicit, *Quo quo modo autem,& qualeslibet aquæ ibi sint,eas esse ibi minime dubitemus: maior est quippe Scripturæ huius auctoritas,quàm omnis humani ingenij capacitas.* Lege quæ in eamdem sententiam lib.11.de Ciuitate Dei cap.vlt.scribit Augustinus.

Quomodo aqua per se labilis & fluxa,supra cœlum cõsistere queat.

Basilius. Homilia 3. in Hexæmeron.

OBIICITVR aduersus istam opinionem, labilem & fluxam B
aquarum naturam super extimam cœli faciem,quæ perfectissimè rotunda & leuis est, non posse consistere.Soluit hoc Basilius,licet cõcaua Cœli superficies sit rotunda,non continuo tamen esse consequens & necessarium,vt conuexa Cœli superficies sit etiam rotunda,sicut videre est in fornicibus & locis concameratis. Beda verò in Hexæmeron ita respondet;*Non esse minus facile omnipotenti Deo tenere aquas super Cœlum sydereum,siue liquidas, siue modo Chrystalli conglaciatas atque concretas,quàm (quod facit quotidie) tenere aquas in sublimi aëre suspensas,vnde tantus fit imbrium defluxus, quod loco miraculi prædicat Iob de Deo capite vicesimosexto. Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.Ipse enim est,qui vndas rubri maris atque Iordanis,in sublime erectas & murorum similitudine firmatas,fecit consistere.*Sed ex Beda quærendum esset,vtrum putaret aquas esse supra cœlum naturaliter,an miraculosè:Si diceret esse miraculum, facilè reiiceretur ex sententia Augustini, cui non placet in reddenda ratione eorum, C
quæ in prima rerum institutione & dispositione facta sunt ad omnipotentiam Dei & ad miracula confugere: sin autem diceret aquas ibi esse naturaliter,facilius confutari posset,cum naturalis aquarum locus sit infra aërem terræq; proximus.Nec iuuat eum argumentum vaporum,qui sunt in sublimi aëre;namque illi,vt sint aqua secundum substantiam,non habent tamen naturalis aquæ proprietates,frigiditatem dico,densitatem & grauitatem, sed propter calorem tenuati & facti leues,feruntur ad supera loca;cùm primùm tamen in veram aquam mutantur, non queunt sublimi loco consistere, sed naturali pondere ad ima deferuntur,ac licet vapores ad superiores regiones aëris,ob eas quas dixi causas,subuehi queant,vltrà tamen nec ad supremam aëris regionem, neque ad locum ignis, quantò minus supra octauum Cœlum possunt attolli.Beatus AVGVSTINVS libro secundo

A secundo de Genesi ad lit. capite quarto & in Dialogo sexagesimo quinto quæstionum,quæstione vicesimaseptima argumentatur non esse putandum incredibile aquam euehi & esse supra cœlum:*Videmus enim,*inquit,*quotidie aquam tenuatam in vaporem, tolli ad superiores partes aëris, quæ si magis etiam magisq; tenuaretur, celsiora quoque loca peteret.Cùm igitur Physiologi doceant,omne corpus in infinitum rarescere & diuidi posse,etiam poterit in infinitum fieri leuius,& ad quamcumque locorum sublimitatem sustolli:quocirca non videtur impossibile, aquam eatenus attenuari posse, quoad idonea sit etiam supra Cœlum promoueri.*Hæc Augustinus. Cuius nec opinatio probabilis est, & inualida est argumentatio.Non enim fieri potest,vt adeo extenuetur aqua, vt supra Cœlum efferri queat, primò propter soliditatem & continuitatem cœli,nulli transitum præbentis, tum propter regionem ignis superfusam aëri,qui omnem istiusmodi vaporum vim prorsus absumeret, deinde,quia terminus naturalis eorum,quæ sursum feruntur,est citima orbis Lunæ extremitas: leuissimus enim omnium corporum ignis vlteriora non appetit loca, posteà, licet omne corpus ratione Mathematica, qua seiunctum ab omni materia naturali cogitatur,in infinitum rarefieri ac diuidi posse dicatur,id tamen reuera fieri nullo in corpore naturali possibile est, omnium enim rerum natura constantium,tam paruitatis & magnitudinis,quàm densitatis & raritatis certus à natura præfinitus est terminus: quamobrem aqua nõ potest constare quantalibet raritate,sed si plus quàm fert eius natura attenuetur, continuo vertitur in aërem,& hic nimio plus tenuatus, in ignem mutatur.

Excutitur opinio, & argumentatio Augustini de aquis supercœlestibus.

B

SED vt breui præcidam, vniuersè opinionem istam de aquis super sydera positis, confutabo. Nullo modo est credibile, veram & naturalem aquam esse supra Cœlum: etenim cùm sit aqua corpus grauius & crassius atque ignobilius aëre, esset profectò contra naturalem rerum ordinem, & contra bonam vniuersi dispositionem, tantam vim aquarum certè longè maiorem omnibus aquis terrestribus,non modo super aërem, sed etiam super octo cœlestes C
orbes esse locatam. Nam & ratio docet, & confirmat experientia, naturalem aquæ locum esse infra aërem, & proximè supra terram: cernimus enim aquam non quiescere in aëre,& quæ in sublimi aëre ex nubibus generatur,statim suopte nutu & pondere deorsum præcipitari. quare si aqua esset supra Cœlum, negari non posset eam illic esse contra naturam suam ac violentè: atqui nullum violentum est perpetuum: nec est credibile Deum, qui in exordio mundi res omnes quas potenter condidit,sapienter etiam & cuiusque rei naturæ conuenienter dispposuit,tantam aquarum copiam contra naturalem earum propensionem atque impetum supra Cœlos collocasse. Si natura,vt sæpe vsurpat Aristoteles,nihil facit frustra, quanto minus Deus omnis naturæ sapientissimus opifex, frustra tantam aquarum vim posuisset super cœlum, & tot annorum millibus violentè

Probatur veras aquas non esse supra cœlum.

Deus & natura nihil faciunt frustra.

Sydera non indigere refrigeratione ad temperiem sui caloris.

ibi tenuisset,præsertim cùm earum aquarum nullus satis idoneus & A probabilis vsus excogitari possit? Nam quod aiũt quidam, opus fuisse earum refrigeratione ad mitigandum ac moderandum ardorẽ syderum: Peripateticis nequaquam probaretur: Sydera enim non esse calida & ignea, demonstrauit Aristoteles lib. 2. de Cœlo, & 1. libro Meteororũ, & nos ostendemus in alio libro, quem de cœlis & syderibus scripsimus, & huic subnectem⁹. Verũ demus esse calida & ignea: at quanto satiùs fuisset à principio non plus caloris tribuere cuique syderi, quã quantũ vtile fututũ erat ad mundi conseruationem: quàm immoderatum syderibus largiri calorem, ad quem postea corrigendum & temperandum, opus fuerit isto tam violento aquarum remedio. Et vero, si aqua illa refrigerando minuit ardorẽ syderum, id fieri non posset sine alteratione: remissio enim vnius contrarij, auctore Aristotele, non fit nisi propter contrarij admixtionem: quamobrem perpetuo sydera alterarẽtur, & quodammodo corrumperentur: certè in illis notabilis aliqua variatio euenisset, quæ tamen ne minima B quidem post mundum conditum adhuc potuit deprehẽdi. Cùm autem sydera non calefaciant nisi per lucem; vt remittatur earum vis calefaciẽdi, necessum esset pariter etiam minui vim & copiam lucis, quam tamen eãdem omni æuo & inuariabilem fuisse, concessu omnium constat. Porrò inter contraria, mutua est pugna, & vt philosophi loquuntur, actio & reactio: quocirca & aqua illa reprimẽs vim caloris, vicissim syderum ardore calesceret, atque tabesceret, ac tandem interiret, cuius interitus & irritum faceret primum Dei consilium atque propositum & locum aquę corruptæ inanem & vacuum relinqueret, vel aliquid in eius locum recens generatum sufficeretur: vel aquarum interitus proficeret ad incrementum syderum, & insignis aliqua syderibus fieret accessio. Hæc cùm sint, & rationi & sensibus & doctorũ hominũ obseruationibus planè cõtraria, sunt etiã omnino repudiãda & reiicienda, è quibus hęc necessario cõficiuntur.

Non esse item comparatas ad retundendum ignis elementaris ardorẽ.

ALII, his opinor conuicti rationibus opinantur, eas, aquas esse C comparatas ad retundendum ardorem ignis elementaris sub orbem lunæ subiecti, qui cum sit mole amplissimus, potentiáq; efficacissimus, nisi esset ita repressus, omnia conficeret atque consumeret. Sed hoc futile est, nam neque ille ignis, cum sit in rarissima ac tenuissima materia, magnam habet calefaciendi vim, & ei, quantacumque ipsa sit ræprimendæ, tum media regio aëris frigidissima, tum immensa terrestrium aquarum copia abundè sufficit. ac ne illa quidem supercœlestis aqua posset ad elementum ignis frigus suum transmittere: impedita quippe esset octo cœlestium orbium interpositu, qui cum sint incorruptibiles, nec frigoris, neque cuiusquam aliarum qualitatum, quæ vim habent corrumpendi sunt capaces. Quidam verò sic argumentantur, cum duæ sint in sublunari mundo principes qualitates vim agendi habentes, Calor & Frigus, harum in cœlis causas esse aliquas effectrices & cõseruatri-

ces

A ces necesse est. Quemadmodum igitur Cœli astriferi syderum lumine calorem generant ac tuentur, ita ratio suadet esse Cœlum aliquod aqueum, cuius potentia frigus effici & conseruari possit. Verũ hæc infirma est argumentatio, nam neque cœlum illud per tot orbes intermedios vim frigoris transmittere posset ad res sublunares, & Astronomi vim frigefaciendi etiam astris, vt Saturno tribuunt. multi præterea hoc referunt ad varias influentiarum facultates, quas cœlis assignant. Denique sententia est Peripateticorum, Cœlum per lumen facere tam calorem quàm frigus, diuersa tamen ratione, illũ quidem per se, hoc autem per accidens, nam præsentia luminis facit calorem, absentia verò frigus: quò enim lumen Solis, aut nullo modo aut tenuiter pertingit, inibi frigus vigere ac roborari cernimus.

SVNT alij, qui multo aliter aquas illas interpretantur: quarũ interpretationes atque sententias, vt propositum & promissum meum impleam, & satisfaciam lectori, tacitas præterire non debeo. Beatus Augustinus prioris libri de Genesi contra Manichæos cap. 11. per B aquas, *Interpretatur materiam; per firmamentum, cœlum astriferum, quod diuidit inter materiam rerum inuisibilium, atque supercœlestium, & inter materiam inferiorum & sublunarium corporum: dici autem aquas illas inuisibiles esse supra Cœlum, non tam locorum spaciis, quàm naturæ dignitate.* Sic ille, Verùm, ne hoc affirmatè & pro certo dicere videretur, proximè subiicit. *Quamquam de hac re nihil temere affirmandum est: obscura est enim & remota à sensibus hominũ.* Bene habet, q hoc Augustinus dubitãter, sensit, non enim est probabile: nã præterquã quod facere Angelos ex materia cõcretos, abhorret multum à doctrina iãpridem probata à Theologis, ipsa etiam interpretatio tota est figurata & mystica, nec verborum Mosis sententiæ inhærens, nimiúmque violentè contorta.

Opinio multorũ, aquas supra cœlestes esse nonum cœlũ, vulgo appellatum Chrystallinum.

EST multorũ Theologorũ alia quædã opinio, in primis hoc loco perpendẽda & diiudicanda. Placet multis per aquas superiores intelligendum esse nonum Cœlũ ab ipsis dictũ Chrystallinũ, & putatum primum mobile: per firmamẽtum autem interpretatur, vel C octauum orbem tantũmodo, vel ipsum vna cum septem ei subiectis planetarum orbibus. hæc præter cæteras sententias probatur S. Bonauenturæ in 2. senten. dist. 14 & Ægidio in 2. p. operis q scribit in Hexæmeron c. 14. & sequentib. nec paucis aliis scholasticis Theologis: quibus aggregare oportet Nicolaũ de Lyra, Tostatũ, Caietanũ & Catharinũ. Propterea verò nonũ Cœlũ putãt à Mose nomine aquarũ appellatũ. quod magnã cũ aqua similitudinẽ & conuenientiã habeat. Sed quæ sit ista cõuenientia & similitudo, quoniam cæteris diligentius & enucleatius exponit Bona. ipsũ audiamus in 2. li. Sent. d. 14. ar. 1. ad hũc modũ ipse philosophatur; *In aqua elemẽtari tres esse proprietates, perspicuitatem, frigiditatem & grauitatẽ: in perspicuitate nonum cœlũ formaliter cõuenit cum vera & naturali aqua, in grauitate nullo modo cõuenit in frigiditate partim cõuenit, partim autẽ minime: formaliter quidẽ nõ cõuenit quia, non est actu frigidum, at verò virtualiter & effectiuè maximè*

maxime conuenit: habet enim itidem refrigerandi vim vt aqua: quapropter A *cùm nonum cœlum duas habeat aquæ proprietates, non ineptè aquarum nomine appellatur.* Sic ille.

Confutatur supradicta opinio et nonũ cœlũ quod Chriſtallinum dicitur non eſſe aquas ſupra cœlum poſitas oſtenditur.

CÆTERVM iſtam opinionem non eſt difficile multis & validis rationibus refellere: principiò, ſecundum iſtos feteri oportet, Moſem in breuiſſima narratione tripliciter variaſſe ſignificationem huius vocis *Aquæ*: Etenim cum primo dixit, *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas*, iſti per aquas exponunt materiam primam, vel corpulentam quamdam maſſam: cùm autem poſtea ſubiungit, *Fiat firmentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis*, per aquas ſuperiores interpretantur nonum cœlum: cùm verò Moſes tertio loco dixit, *Congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt, in locum vnum*, iſti nomine aquarum, verum aquæ elementum intelligendum eſſe cenſent. Quis igitur, etiamſi non nimis acutè videat, non videt eam interpretationem & procul eſſe à vero, & vitioſam facere ac reprehenſioni obnoxiam narrationem Moſis, vt quem faciat perexiguo interuallo eiuſdam vocis ter variata ſignificatione, in doctrina tam ſeria & graui, nimis ambiguè & obſcure loqui? Verùm cominus iſtam de cœlo Chryſtalliano opinionem propriis argumentorum machinis oppugnemus. Ac primò, propoſitum & inſtitutum Moſis, qui hanc hiſtoriam ſcripſit Hebræis rudibus, nec doctrinæ rerum inuiſibilium capacibus, illud perfecto fuit, (vt non ſemel antea meminimus) originem atque primordia mundi huius corporei & aſpectabilis, & creationem rerum omnium quæ in hoc mundo humanis patent ſenſibus, enarrare: nonum autem cœlum eſt prorſus inaſpectabile, nec modo nõ manifeſtum vulgo, ſed etiam doctiſſimis philoſophorum & Aſtrologorum vſque ad Hyparchi vel Ptolemæi tempora incompertum. Deinde ſi nonum cœlum, quia perſpicuum eſt, aut, vim habet refrigerandi, propterea dicitur aqua; pari ratione orbis Saturni appellari deberet aqua, quippe cùm totus præter aſtrum Saturni ſit pellucidus, ipſum autem aſtrum frigi- C diſſimum eſſe cenſeatur ab Aſtrologis. Poſteâ perabſurda eſt locutio, & nimis remota à communi loquendi conſuetudine, appellare aliquid ſimpliciter aquam, quod habeat vel perſpicuitatem, vel refrigerandi potentiam aquæ ſimilem: ſic enim & vitrum, & oppium, & lactucam appellare aquam poſſemus. Illud quoque mirum eſt, qua ratione iſtis exploratum & perſpectum fuerit, nonum cœlum eſſe diaphanum & chryſtallo ſimile; cum ad eius rei notitiam, nec ſenſuum adminiculo, nec vllis ingenij opibus, nec cuiuſquam nobilium philoſophorum teſtificattone aut monitu, peruenire potuerint. certè fuit proprium hoc eorum inuentum, qui cum perſuaſum haberent aquas illas eſſe ſuper ſydera, quo grauiora vitarent incommoda, cœlum illud Chriſtallinum ingeniosè cõmenti ſunt. Sed quis obſecro ſcit mortalium, nonum illud cœlum ſit, totum omnino pellucidum & perſpicuum, nec ne? Quid? quod arbitrantur

iſti

A iſti nonum illud cœlum eſſe primum mobile, repugnantibus fere qui trecentos ab hinc annos fuere Mathematicis, qui ſe certis obſeruationibus compertum habere dicunt, aliud eſſe cœlum nono ſuperius, quod verè ſit primum mobile; Quare duo ſunt cœli ſupra firmamentum, ambo & mobiles & inſtellati: cur non etiam pellucidi, vt pariter ambo nomine aquarum appellari queant; Quod autem de ſuo addit Bonauentura, propterea nonum cœlum rite nominari aquam, licet actu non ſit frigidum, quòd naturali potentia refrigerandi polleat; nullo id experimento, aut coniectura, nedum certa ratione probari poteſt. cùm enim refrigeratio noni Cœli nullo argumento ab ipſo fuerit deprehenſa, nec verò deprehendi poſſit à quopiam, ſatis apparet nullam mereri fidem & prorſus eſſe improbabile. Nam quaſnam res, aut qua ratione Cœlum illud refrigerat? an ſydera? ſed negat Bonauentura ea formaliter eſſe calida: cui conſequens eſt, nec egere refrigeratione, nec ea poſſe affici. An illa
B refrigeratio non in Cœlis, ſed in his quæ ſunt infra cœlos exerceatur? ſed primò exponi debet per quam vim & qualitatem cœlum refrigeret, cùm non ſit actu frigidum. Etenim Ariſtoteli & Peripateticis ſtat, non aliter Cœlum agere in res ſublunares, quàm per motum & lumen. illa porrò vis refrigerandi cùm tranſire debeat elemẽtum ignis, aut eam omnem corrumperet ignis, aut ab ea ipſe corrumperetur. Oporteret etiam ſublimiora loca eſſe omnia frigidiora, ſcilicet quò propius vim illam refrigerandi acciperent. Et cùm cœlum illud ſit vniforme, & ſimili modo totum moueatur, ſimili etiam pariſque modo refrigeraret omnia, quod valde noxium eſſet: certè falſum eſſe demonſtrat experientia. atque hæc quidem ab aliis de ſupercœleſtibus aquis ſunt prodita.

Auctoris ſententia de aquis, quæ ſupra Cœlos ſunt.

RESTAT vt paucis aperiamus, & expediamus (confutatis namque aliorum opinionibus hoc vnum eſt reliquum) ſententiam noſtram, non quidem à nobis primo inuentam, ſed nobis tamen præter
C cæteras probatam: cuius eò facilior atque promptior erit explicatio & probatio, quod paulò ſuperius cum egimus de firmamento, ſatis perſpicuè oſtendimus, nomine firmamenti hoc loco Moſem nõ cœlum ſydereum, ſed ſpacium aëreum, quod circum terram vſquequaque diffuſum eſt & vſque ad ſydera expanſum, ſignificare voluiſſe. Nos igitur exiſtimamus aquas, quæ ſunt ſuper firmamentum, non eſſe alias quàm, quæ in ſublimi aëre, quam mediam regionem aëris vocant philoſophi, generantur. Si enim firmamentum hoc loco, eſt ſpacium aëreum quod interpatet inter terram & ſydera, proculdubio aquas quæ ſupra firmamentum ſunt, non alias interpretari conuenit, quàm quæ in ſuperiori parte aëris gignuntur: illuc enim vapores ex terra & aquis, potentia ſolis elati, denſantur & coguntur in nubes, ex quibus imbres generati, tam largè & commodè ad irrigandam & fœcundandam terram defluunt, tanta nonnunquam copia & impetu, vt videantur illic eſſe ingentes lacus & flumina, quin

o etiam

etiam maria. Quocirca vt fieret diluuium, Scriptura narrat reseratas A
esse cœli cataractas, quo significantur densissimi imbres maximo
impetu & fragore deorsum præcipitati. Ad hoc intelligendum per-
tinet, quod tradit Aristoteles primo libro Meteororum summa ter-
tia capite primo. *Inter Cœlum & terram ferri per aëra ingens quoddam*
flumen sursum ascendens, & deorsum descendens perpetua vicissitudine.
Verba eius sic habent *Oportet autem intelligere, hunc veluti fluuium.*
fluere circulariter sursum & deorsum, communem aëris & aquæ. prope e-
nim existente sole, vaporis sursum fluit fluuius: cùm autem elongatur, aquæ
deorsum. Et hoc perenne vult fieri, secundum ordinem. Quare si obscurè di-
cebant Oceanum priores, forte vtique hunc fluuium dicebant circulariter
fluentem circa terram. Hactenus Aristoteles. Similia sunt quæ docet
Salomon Prouerb. 8. cum ait, *Quando præparabat cœlos aderam, quando*
æthera firmabat sursum, & liberabat fontes aquarum: pro illo vocabulo
Aethera, Hebraicè est שחקים *Shechachim*, quod propriè significat
nubes: quamobrem Septuaginta verterunt Græcè τὰ ἄνω νέφη, hoc
est, *supernas nebulas seu nubes.* Quare quod sequitur, *Et liberabat fontes* B
aquarum, non de fontibus, qui è terra scaturiunt accipiendum est, sed
potius de fontibus cœlestibus, qui nimirum ex nubibus aquam in
terram profundunt. Dicitur autem Deus librasse fontes aquarum,
eo quod in excelso aëre suspendit nubes, è quibus quasi è fontibus
imbres effundit, non sine modo, sed quasi librando & cum mensura,
ne aut nimium parca aut nimiū larga huiusmodi aquarum profusio
terris noceat Quò spectat illud apud Iob capite vicesimosexto. *Qui*
ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Aristotelis notabile dictum.

Locus Salomonis in Prouerbiis ca. 8. explicatur.

PLACET itaque nobis secundo die factum esse firmamentum,
hoc est, ex materia illa nebulosa & aquea, quæ interius mundi spaciū
opplebat, magis tenuata factum esse aërem, &, si quis supra aërem
est, ignem. Sic enim multi censuerunt. Sed similius vero est quod su-
pra diximus, omnia quattuor elementa esse facta simul in principio
vna cum cœlis: & hoc secundo die, hoc spatium supra terram vsque-
quaque amplissimè diffusum, quod Hebraicè dicitur רקיע *Rachiah*,
Græce στερέωμα. Latinè firmamentum, secūdum inferiorem sui par-
tem, quam tenet aër, factum esse naturalem locū generationis aqua C
rū pluuialium, & firmissimū atque immutabile interstitiū inter aquas
cœlestes, id est aëreas, & terrestres. Illud quoque nobis fit verisimile,
mediam aëris regionem, in qua perennis fit istiusmodi aquarum ge-
neratio, factam esse tunc actu frigidam, scilicet vt frigore suo iuua-
ret condensationem & concretionem nubium, & ex his procreatio-
nem imbrium. Nisi forte putet quispiam, mediam illam aëris oram,
ob remotionem tam infernè quàm supernè ab omni calore, ex se
frigidam esse: quod vt Stoici vltro concederent, quibus aër suapte
natura frigidus est, ita negandum esset Aristoteli, qui aërem facit
natura sua calidum & humidum. De his porrò aquis supercœlesti-
bus, quæ sunt super aërem sæpe dictum in Scriptura cœlum, per-
multi

Media regiò aëris facta est in exordio mūdi, actu frigida.

A multi Scripturæ loci commodissime intelliguntur: veluti cùm dici-
tur Deus prohibere pluuias de Cœlo, dare pluuiam de Cœlo, vel 3. Reg. 18.
continere eam in cœlo, aut claudere cœlum ne pluat, & rursus ape-
rire, vt pluat; cùm vocatur cœlum pluuiosum vel siccum; cum dicitur
aquis tegere superiora cœli, vel operire cœlum nubibus, & cum di- Psal. 103.
citur, quò diluuium fieret, aperuisse Deum cœli cataractas. Apud Psal. 146.
Malachiam capite tertio ait Dominus, *Si non aperuero vobis cataractas* Gen. 8.
cœli, & effudero vobis benedictionem vsque ad abundantiam: Apud Hiere-
miam capite decimo. *Ad vocem suam dat Deus multitudinem aquarum in*
cœlo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ, fulgura in pluuiam facit, &
educit ventum de thesauris suis: Eadem sententia iterū ponitur ab ipso
postea capite quinquagesimo primo. Non est ignorandum hoc lo-
co, duo solere Scripturam prædicare instar magni miraculi, ad om-
nipotentiam Dei declarandam: alterum est, quod Deus immensam
terræ molem, & pondus seu suspensum super nihilo teneat, sicut ait
Iob vicesimo sexto. *Qui appendit terram super nihilum.* Et Isaias capite
B quadragesimo. *Appendit tribus digitis molem terræ:* alterum est, quod su-
pra cœlum, hoc est, in sublimi aëre, infinitam vim aquarum cohibeat
quarum nimia vel retentione vel profusione omnem terrarum or-
bem perdere facile posset. Huc spectauit Iob capite vicesimo sexto,
cum dixit, *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deor-*
sum. & capite duodecimo. *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: & si*
emiserit eas, subuertent terram. Et Plinius libro tricesimo primo, capi-
te primo. *Quid mirabilius,* inquit, *aquis in Cælo stantibus?* Has igitur a-
quas sublimes & cœlestes, cùm sint vulgo manifestæ & admirabiles,
perquam credibile est Mosem ex hoc loco denotare voluisse: & ob
eandem causam tum Dauidem in Psalmo centesimo quadragesimo
octauo, tum etiam tres illos iuuenes Hebræos in eo Hymno, quem
per medios ignis Babylonici globos intacti Deo cantabant, hasce
aquas inuitasse ad laudandum Deum; hoc est, eiusmodi aquarum
contemplatione & admiratione excitasse homines ad Diuinæ potē-
tiæ laudes prædicandas atque celebrandas. Hanc de aquis supercœ-
C lestibus sententiam valde commendat AVGVSTINVS libro vndecimo de Geneſi ad litteram capite quarto ita scribens, *Hanc ego diligentiam considerationémque laude dignissimam iudico: quod enim dixi, neq; contra fidem est, & in promptu posito documento credi potest.* In hac sententia fuisse Beatum EPIPHANIVM existimari potest, quòd is in Epistola quam scripsit ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, & ab Hieronymo Latinè conuersa est, affirmat aquas quæ super cœlos sunt, fuisse eas, quarum defluxu in terram apertis cœli cataractis, factum est Noëticum diluuium: illas verò aquas non ex nono Cœlo, sed ex aëre descendisse constat. Denique magna huius nostræ sententię comprobatio est, eorum omnium confutatio, quam supra posuimus, qui hasce aquas, super cœlestes orbes collocarunt. Si enim non sunt supra sydera, nusquam aliubi quàm supra aërem esse in-

Duo quæ scriptura ad omnipotentiā Dei declarandam commemorare solet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

telligi potest. Ac licet aquæ aliquæ essent super sydera, tamen quod illæ remotissimæ essent ab hominum non modo sensu, sed etiam intelligentia, nec vllo signo aut effectu notabiles; equidem reor Mosem fuisse eas hoc loco tacitas præteriturum; quemadmodum etiam de Angelis multa quæ docere potuisset, ob eamdem causam silentio suppressit, susceptа tantum descriptione &, explicatione huius mundi corporati & aspectabilis, & earum rerum, quæ in sensus hominum incurrunt, vel ex iis quæ percepta sunt sensibus promptissimè facilliméque possunt cognosci.

Diluuntur quatuor obiectiones.

Cæli cælorum qui dicantur.

CÆTERVM, quatuor sunt quæ huic sententiæ possunt opponi. Primum est in psalmo 148. sic esse, *Laudate Deum cœli cælorum, & aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini:* per cœlos cælorum haud dubiè secundum phrasim Hebraicam intelliguntur nobilissimi & præstantissimi cœli, hoc est syderei, qui hoc nomine distinguũtur ab aëre; quem etsi nonnumquam Scriptura vocat cœlum, vocat tamen cœlum præcisè, numquam autem cœlum cœli, vel cœlos cœlorũ. Quare cũ proximè Dauid subiicit, *Et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini*, vtique accipiendum est de cœlis quos proximè ante dixerat cœlos cœlorum. Ex hoc igitur loco palam fit esse aquas super cœlos sydereos. Alterum est, in hymno trium puerorum commemorari omnia Dei opera, non inordinatè, sed eo ordine vt à supremis per media descendatur ad infima: primo autem loco ponuntur Angeli, secundo loco cœli, tertio aquæ quæ super cœlos sunt, quarto sol luna & stellæ: cùm igitur aquæ supercœlestes recenseãtur statim post Angelos, & cœlos, & ante sydera omnia, manifestum fit eas aquas locatas esse super sydera. Tertium est, in eodem hymno distinctè ac separatim memorari aquas, quæ sunt super cœlum, & eas quæ in superiori aëre generantur: siquidem ante solem & lunam & stellas commemorat aquas quæ supra cœlos sunt, & aliquanto infrà enumerat rorem, niuem, grandinem, pruinam, denique nubes & imbres: quæ omnia pertinent ad aquas quæ in media regione aëris gignuntur. quis igitur non liquidò cernit diuinam Scripturã hoc loco alias facere aquas, quæ sunt supra cœlum, & alias, quæ in aëre generantur? Quartum est, Ecclesiam in eo hymno quem paulo superius pro confirmatione secundæ opinionis adduximus, non obscurè significare, esse positas aquas supra cœlum ad refrigerandum & temperandum ardorem syderum: quod indicant illa verba.

Vt vnda flammas temperet,
Terræ solum ne dißipent.

Sed his refellendis nec operosa, nec longa opus est oratione. primum enim ita soluitur: Concedimus per cœlos cœlorum significari cœlos sydereos, aut potius cœlum empyreum, quòd sit singulari quadam ratione Dei sedes, certè est beatorum omnium, tam Angelorum quàm hominum domicilium: negamus tamen, cùm subiungitur

gitur, *Et aquæ quæ super cœlos sunt*, Dauidem esse locutum de prædictis cœlis, sed tantùm de aëriis: non enim dixit, *Et aquæ quæ super Cœlos Cœlorum sunt*, sed præcisè dixit, *Quæ super Cœlos sunt*. Nec moueat quempiam, quod Scriptura dicat pluraliter aquas esse super Cœlos, quasi id non conueniret aëri: est enim hoc dictum consuetudine linguæ Hebrææ, vt ante docuimus, in qua cœlum caret singulari, quèadmodum apud Latinos Athenæ, Syracusæ, Venetiæ.

AD SECVNDVM hoc modo respondendum est; futile esse argumentum illud ductum ex dispositione & ordine, quo in illo hymno Dei opera numerantur: nam si ibi aquæ supercœlestes ponuntur ante sydera, in Psalmo centesimo quadragesimo octauo, eædemaquæ commemorantur post sydera. Quin eodem in hymno trium puerorum, prius recẽsentur ros, pruina, nix, glacies & gelu, posterius autem dies & nox, lux & tenebræ; cùm tamen hæc, si ordo ille seruatus esset, præponi debuissent. Euthymius certè illud Canticum explanans, monet, nullo ordine recenseri in eo creaturas, siquidem terra, quæ simul cum cœlis ante alia omnia est facta, post alia multa memoratur.

TERTIVM sic est diluendum: voluit Scriptura prius vniuersè ac in commune nominare aquas, quæ in sublimi aëre generantur, dicens, *Et aquæ quæ super cœlos sunt*, deinde verò omnes quasi species eiusmodi aquarum, vt sunt grando, nix, &c. figillatim enarrare voluit: quæ ratio narrandi & docendi, frequens est in sacris litteris.

QVARTI hæc sit solutio: Ecclesia in illo hymno loquitur de aquis, quæ in cœlo aëreo fiunt; his verò ait temperari calorem & ardorem syderum, non quidem calorem, qui sit in ipsis syderibus, sed eum calorem qui ex syderibus accidit terræ: nisi enim terra frequẽter imbribus, rore, pruina, niue, nubibúsque rigaretur, refrigeraretur, ac fœcundaretur, proculdubio ardore syderum, maximè verò solis, nimium exsiccata & exusta omnino sterilescceret, & hoc planè significatur his verbis.

Vt vnda flammas temperet.
Terræ solum ne dißipent.

VERVM iam tempus est, vt hanc de supercœlestibus aquis disputationem, quam propter eius magnam obscuritatem sententiarúmque varietatem, longius quàm voluissemus producere necesse fuit, tandem hoc loco terminemus.

OPVS TERTII DIEI.

Vers. 9. *Dixit Deus, Congregentur aquæ, quæ sub Cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida: Et factum est ita. Et vocauit Deus aridam, terram: congregationesque aquarum appellauit Maria.*

Aqua an terra minor.

AVCTOR libri quarti Esdræ capite sexto docet hoc tertio die aquas in septimam terræ partem esse congregatas; reliquas autem sex terræ partes, aquis nudatas & siccatas, procreationi stirpium & vsibus animalium esse assignatas. hoc si verum esset, necessario concluderetur terram multo ampliorem esse quàm aquam. BASILIVS Homilia quarta in Hexæmeron tradit, hoc Dei præcepto, inditam esse aquis naturalem vim & propensionem ad decliuia & ima loca defluendi, Basilium, vt assolet, secutus Ambrosius, in eamdem sententiam ita scribit. *Ex illo ergo tempore currit aqua, fontes labuntur in fluuios, lacus deriuantur in maria: ipsa se aqua præcedit, vrget & sequitur: vnus est ductus, vnum corpus.* sic AMBROSIVS. Verùm cùm eiusmodi vis deorsum propendendi, non minus sit naturalis, aquæ, quam eius frigiditas & grauitas, necesse est profectò eam simul atque creata est aqua, fuisse ei ingeneratam. Sed forte BASILIVS & AMBROSIVS non aliud significare voluerunt, quàm tertio die primùm aquam explicuisse & exeruisse vim, quam ab initio occultã habebat, ad humiliora & depressiora loca delabendi.

Tertio die qui conditã terram opinentur.

MVLTI, nec è vulgo, putant hoc tertio die creatam esse terram: nam per terram, quam in principio creatam dicit esse Moses, non elementum terræ, sed materiam quamdam informem interpretantur. Hæc sentẽtia placuisse videtur Augustino li. 1. de Genesi ad litte. capite decimo tertio, & libro primo de Genesi contra Manichæos capite duodecimo & libro de Genesi imperfecto capite decimo placuit etiam Magistro sententiarum, & Hugoni de Sancto Victore in libro primo de Sacramentis, & Beato Bonauenturæ vbi etiam vult aquam esse hoc die creatam, & Tostatus hoc loco ait communem esse opinionem, hoc die creata esse quattuor elementa secundum proprias formas & affectiones. Sed hanc opinionem supra confutauimus. Et verò ipsa Mosis verba eam redarguunt, hoc enim tertio die non dixit Deus, *Fiat terra*, sicut antea dixerat de luce & firmamento, sed dixit tantummodo *Appareat arida*, hoc est, terra, quæ antea fuit

tea fuit demersa & operta aquis, & quæ secundum naturalem elementorum dispositionem sub aquis esse debebat, animantium tamẽ causa nudetur aquis atque siccetur, & super aquas emineat. Basilius existimat omnem aquam quæ erat in terra siue exterius siue interius, penitus ab ea segregatam esse. *Non solùm*, inquit, *exundantes aquæ de terræ superficie tunc defluxerunt, sed quicquid etiam aquarum per omnẽ terræ profunditatem immistum erat, excessit, inexorabilibus Dei præceptis obtemperando.* Nemo autem putet Basilium loqui etiam de humore aqueo, quo veluti glutine compacta terra consistit, & sine quo in minutissimum puluerem dissolueretur. Philo ait, quicquid erat tunc aquæ salsum, futurum fertilitati terræ noxium, vnum in locum tertio die confluxisse, dulci humore in terra relicto, tum velut glutine ad terræ coagmentationem, ne in puluerem dissiparetur, tum ad vtilitatem plantarum & animalium. Verùm cùm ante diem tertium, totũ illud corpus aquæ, vnius esset rationis & similibus omni ex parte qualitatibus præditum, non potuit habere alias partes salsas, & alias dulces.

Philo in li. de Mũdi opifi cio.

SED quæstio exoritur hoc loco: si ante diem tertium aqua omnem vndique terram operiebat, qua ratione potuit tertia die, tota vnum in terræ locum congregari? Soluitur hæc quæstio multis modis, quorum priores duos tradit AVGVSTINVS primo libro de Genesi ad litteram capite duodecimo, & BEDA in Hexæmeron, atque hos deinde plerique omnes secuti sunt. Primo dici potest, aquam priùs fuisse rariorem tenuioremque, ac modo nebulosæ materiæ operuisse terram: postea verò multum coactam densatámque, minori eguisse loco, & receptaculo. Deinde responderi potest, tunc multis partibus terram profundè subsedisse, aliis item plurimis in sublime elatis extumuisse, factásque esse magnas concauitates terræ, profundásque valles, & excelsos montes: quæ loca fuerunt illarum aquarum receptacula. nam ante diem tertium terra æqualiter in orbem compacta & conglobata erat. Cogitare igitur oportet, cùm Deus dixit *Congregentur aquæ in locum vnum*, factas esse Dei potentia plurimas terræ partes admodum depressas atque concauas, in quas tanta illius aquæ moles confluere & recipi posset. Ad hanc intelligentiam conducit verbum Hebræum קוה *Kaua*, quod est hoc loco pro Latino verbo *Congregentur*; namque id propriè significat voraginem, & locum profundum atque concauum; quò factum est fortasse, vt etiam Latini Hebræos imitati, eiusmodi loca, etiam caua appellarent. Ac mihi quidem videtur Dauid hoc quod docui, mirificè declarasse in Psalmo centesimotertio: nam aquam fuisse à principio vsquequaque superfusam terræ, demonstrauit his verbis, *Abyssus sicut vestimentum amictus eius, super montes stabunt aquæ*, hoc est, Initio terra fuit velut amicta & operta aquis tãtæ altitudinis, vt montium quorumlibet sublimitatem excedere possent. Tum illius præcepti diuini, quo dictum est.

Quæstio quomodo a qua prius vniuersam operiens terram tertia die vnũ in terræ locũ redacta sit.

Locus Psalmi 103. explicatus.

Congregentur

Universidad de Deusto
Biblioteca

Congregentur aquæ in locum vnum incredebilem vim & efficacitatem exprimens, subdit *Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt.* Mox subiungit, qua ratione Deus tantæ molis aquæ capacem locum & receptaculum comparauerit, vbi velut quodam carcere inclusæ aquæ coërcerentur, ne iterum vniuersam terram obruerent & operirent, *Ascendunt*, inquit, *montes, & descendunt campi in locū quem fundasti eis: Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram.* Simile est quod tradit Aristoteles primo libro Meteororum, vnū corpus globosum conflari ex aqua & terra, & in ipsius terræ concauitatibus vniuersum elementum aquæ contineri.

An distinctio mōtiū & vallium in terra, fuerit ante diluuium.

Quo licet intelligere, falsam esse opinionem quorumdam existimantium fuisse terram ante diluuium totam æquabiliter rotundā, nulla celsiorum humiliorúmque locorum inæqualitate; post diluuium autem hanc quam in terra cernimus montium & vallium distinctionem extitisse. Sed quomodo ante diluuium Oceanus tenebatur, ne terram effusus inundaret? nonne huius sententiæ manifesta confutatio est, quod infrà septimo capite huius libri scriptum est, *Aquas diluuij quindecim cubitis omnes terræ montes supergressas?* Si ab initio mundi non fuere montes, cur Scriptura appellat mōtes æternos? Psal. 75. Cur apud Salomonem Prouer. 8. diuina Sapientia, quo suam demōstraret antiquitatem, dixit se fuisse *priusquam montes graui mole consisterent?* Quid quod inæqualitas partium terræ, & montiū atque vallium distinctio, mirè facit ad decorem, ornatum, & commoditatem terræ, ea ratione, vt est parens stirpium & domicilium animantium? confert etiam ad salubritatem aëris, fertilitatem, maturitatem fructuū, ad frangendos maris impetus, & ad furorem ventorum refrœnandum. Denique conducit ad generationem fontium & fluminū, quæ ferè originem habent ex montibus, quapropter Dauid concinit. Psalm. 103. *Qui emittis fontes in conuallibus inter medium montium pertransibunt aquæ.* Si autem terra æquabiliter omni ex parte rotunda esset, non possent ex ipsa flumina erumpere, & ad varia & longinqua loca decurrere: non enim potest aqua defluere, nisi locus originis eius sit vel superior, vel saltem æqualis loco vnde erumpit: etenim aqua solum ascendit ad altitudinem suæ originis. Si autem terra esset omnino sphærica, cum aqua erumpere debeat ex loco subterraneo, & indidem oriri, numquam profecto foras posset erumpere, quin locus originis, loco scaturiginis & eruptionis eius, semper esset inferior. Pulchrè declarat hoc ipsum Rvpertvs libro primo de Trinitate & eius operibus, capite tricesimo quarto. *Quid opus erat*, inquit, *eidem aridæ, id est terræ, vt ascenderent montes & descenderent campi, in locum, quem fundasti eis? Hic planè illud sciendum est, quia si terra æqualis vbique iaceret, non leuior quàm in mari ventorum tempestas in ea regnaret. Nam solet & nunc in locis illis qui montibus carent, videlicet maximè in Libya, tempestas, non minus quàm in pelago, turbare foris deprehensos quoscumque, tam*

tam pedites quàm equo sedentes. Etenim vbi per loca æqualia & nuda, ventus coortus arenam humo excitauit, magna vi agitata, ora oculósque implet, & ita progressum incessúmque impedit, vt in nullo mari maius fiat naufragium. Quid si nulli vsquam montes ascendissent, si cuncta in planum terra descendisset? Si vbi paululum ventis currere licet, tantas vires breui colligunt, quid possent, si nullum in toto mundo haberent repagulum? Ergo nec istud magnifici Dei laudibus deesse debuit, quod ascendunt montes, & descendunt campi in locum quem ille fundauit eis: fundauit inquam, videlicet, vt neque montes semel ascendere iussi descendant, neque campi semel depressi consurgant. Cùm ita terræ fundator, abyssum quæ sicut vestimentum amictus eius erat, dispulit, eadem ipse potentia competens aquarum subsidium largè diffudit. Non enim sic ab increpatione eius aquæ fugerant, & congregatæ sunt in locum vnum, vt hæc apparens sic de vtero abyssi proiiceretur tamquam abortiuum; Sed indesinenter trahens aquas in omnes venas, copiosam sugit abyssi mammam, & ascendentem per nubes, rursúsque labentem temporaneam & serotinam accipit de cœlo pluuiam. Alitur intrinsecus dulcescentibus aquis, rigatur extrinsecus de superioribus suis: item scatent fontes, fluūt amnes. Quod itidem laudās Psalmista, Qui emittis, inquit, fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ. Psal. 103. *Proinde & Ecclesiastes aquarum fluentium originem considerans, Omnia*, inquit, *flumina intrant mare, & mare non redundat. Quare? videlicet quia non influit illuc, nisi quod exinde prædictis modis sumitur.* Ecclesias. 1. Sic Rvpertvs. Hugo quoque libro primo de Sacramentis primæ partis capite sexto & vigesimo primo censet ab initio factam esse terram cum omnibus canitatibus & alueis, quæ futura erant deinde aquarum receptacula: sed probabilius est, à principio condita esse elementa secundum naturalem suam constitutionem conuenientem ipsis, vt sunt partes vniuersi, hoc est, vt essent sphœricæ figuræ, & vnum contineretur ab alio. Hugo de S. Victore.

Tertio modo responderi potest ad quæstionem supra positam, aquam ante circumfusam toti terræ, ita fuisse tertio die vnum in locum coactam, vt in maximam elata sublimitatem altissimè extumuerit. Hoc responsum traditur maximéque probatur à Basilio, Ambrosio, & Catharino super hunc locum, & à Beato Thoma in prima parte quæstione sexagesima nona & Dionysio Carthusiano. Verumtamen tertium hoc responsum superiori quæstioni datum, grauem & arduam habet quæstionem, & inter viros doctos nostri temporis, non sine studio & cura tractatam, An mare, quæ est congregatio aquarum tertio die facta à Deo, sit altius quàm est terra: quam quæstionem visum est nobis nec silentio prætereundam esse, nec indiligenter & inaccuratè tractandam, præsertim cum ea bonam partem in diuinarum litterarum tractatione & explicatione versetur. Fuere multi, & cùm primis graues atque nobiles Theologi, tam de veteribus quàm de recentioribus, qui admirandam de situ maris & aquæ præstituto illi à Deo, cùm dixit aquis *Congregentur aquæ in locum vnum, & appareat arida*, habuere opi-

An mare sit altius terra.

nationem: opinantur enim aquam maris esse multo altiorem quàm A
est terra, eámque solo Dei præcepto teneri, ne ad humiliora loca
quò naturaliter propendet defluens, terram vniuersam operiat
& obruat. Etenim isti persuasum sibi, certúmque habent, molem,
aquæ longè maiorem esse quàm est terra; cùm sit elementum su-
perius & nobilius, quod secundum naturalem ordinem, vni-
uersum terræ orbem complecti & continere debebat: & sit ra-
rius atque tenuius corpus, eóque mole grandius: & manifesto ex
perimento sit compertum, ex pusilla terra multo ampliorem a-
quam generari: quin existimarunt quidam, & Aristoteles libro se-
cundo de Generatione & corruptione indicauit, aquam esse ter-
ra decuplo ampliorem. Si igitur aqua est longè maior quàm
terra, cùm ea intra cauas & profundas terræ partes contineatur,
necesse est, cùm non sit maior extensione, esse grandiorem altitu-
dine ac sublimitate. Sed huius sententiæ, & auctores & firmamen-
ta exponamus. BASILIVS homilia quarta in Hexæmeron, ma-
re altius esse terra confirmat argumento maris rubri, cum quo
Sesostres rex Ægypti & Darius Persarum rex, coniungere mare B
Ægyptiacum conati sunt: *Quod sanè*, inquit, *non tentassent, nisi ma-
re rubrum altius esse terra Aegypti compertum habuissent.* Verùm in
huius historiæ commemoratione videtur BASILIVS memoria
lapsus, aut mendum eius scriptis aliunde obrepsisse: tradit enim
Plinius libro sexto capite vicesimo nono Reges illos non mare
Ægyptiacum, sed Nilum fluuium cum mari rubro coniungere vo-
luisse, incepto autem destitisse metu exundationis, exelsiore tri-
bus cubitis rubro mari comperto, quàm terra Ægypti: vel potius
quia metuebant, ne immissa mari aqua Nili, quę sola Ægyptiis
potum præbet, corrumperetur. Innuit etiam hoc Aristoteles ex-
tremo libro primo Meteororũ. Strabo libro decimo septimo eam-
dem narrans historiam, ait *id operis pene perfectum, derelictum tamen
fuisse à Dario primo, falsa opinione persuaso; persuasus est enim rubrum
mare Aegypto sublimius, vnde si intermedius Isthmus intercideretur,
Aegyptum à mari obrutum iri, Ptolemæi tamem reges eum incidentes C
Euripum clausum fecerunt, vt cum vellent, in exterius mare nauigarent,
ac rursus sine periculo reuerterentur.* Hęc Strabo. Quare mare ru-
brum altius esse terra Ægypti, & auctoritate Strabonis, & expe-
rimento facto à regibus Ægypti, constat esse falsum, quam-
quam vt id demus: non tamen efficitur ab istis quod intendunt:
nam fieri poterat, vt mare rubrum non esset altius terra, quæ
erat ei proximè continens & adiacens, sed remotiori, quæ ma-
gis attingebat Ægyptum. Verumtamen BASILIO assentitur
Beatus Thomas in prima parte quæstione sexagesimanona ar-
ticulo primo & Catharinus in Commentario super hunc locum
Geneseos.

CONFIRMATVR autem ea opinio nonnullis Scripturæ testi-
moniis,

A moniis. Primum testimonium est Dauidis Psalmo centesimotertio. Testimonias scripturæ quibus probari videtur aquã esse altiorẽ terræ.
Super montes, inquit, *stabunt aquæ*, hoc est, Aqua erit superior & sub-
limior quibuslibet terræ montibus: alterum est eiusdem in Psalmo
tricesimosecundo. *Congregans sicut in vtre aquas maris*: vel vt est in
Hebræo *Congregans sicut tumulum seu aceruum aquas Maris*. Cuius si-
mile est illud in libro Ecclesiastici capite tricesimonono. *In verbo
eius stetit aqua sicut congeries*; & illud quod est in Oratione Regis
Manasses, *Tu ligasti mare verbo præcepti tui, & conclusisti abyssum, & si-
gnasti eam laudabili & terribili nomine tuo.* tertium est illud ex Psalmo 2. Paralipo. vltimo.
sexagesimooctauo. *Veni in altitudinem maris*; ex quo intelligitur
mare esse altius comparatione terræ. Hoc etiam maximè consenta-
neum esse sacris litteris, ad hunc modum argumentantur: Vbicum-
que Scriptura loquitur de situ maris, tamquam miraculum quod-
dam & clarissimum omnipotentiæ Dei argumentum magnificat ac
prædicat, quod mare non se effundat in terras, easque omnes ope-
riat & obruat: quod sane non foret mirum, si mare non esset altius
B terra. Atque hoc verbis ipsius Scripturæ appositis fit illustrius. Hie-
remias capite quinto. *Me ergo non timebitis?* ait Dominus. *Qui posui
arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit: &
commouebuntur & non poterunt; & intumescent fluctus eius, & non tran-
sibunt illud.* Prouerb. 8 *Legem*, inquit, *ponebat aquis, ne transirent fines
suos.* In Psalmo centesimotertio. *Terminum posuisti, quem non transgre-
dientur, neque conuertentur operire terram.* Sed luculentius Iob capite
tricesimooctauo, *Quis*, ait Dominus, *conclusit ostiis mare, quando erum-
pebat quasi de vulua procedens? Circumdedi illud terminis meis, & posui
vectem & ostia, & dixi, vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic
confringes tumentes fluctus tuos.*

Ex aduerso autem Caietanus cum Philosophis & Astrologis cõ- Caietanus refellit, & merito, supradictam opinionem.
sentiens (quis autem tam clara explorata & certa docentibus non
consentiat?) super hunc locum Geneseos ridens hanc opinionem:
Si quis, inquit, *dubitat, terram quæ apparet extra aquas, esse superiorem*
C *aquis, non tam eget ratione, quàm applicatione ad sensum: cernimus enim
motum aquæ semper fieri in decliuiorem locum, flumina autem per terram
decurrunt in mare, quod si altius esset quàm terra, profecto in eam vt in lo-
cum decliuiorem & humiliorem necessario deflueret. nam dicere, mare omni-
potentia Dei teneri ne defluat in terram, ineptum est & puerilis insciti, po-
nere sine causa tantum & tam perpetuum miraculum.* Videtur etiã Scri-
ptura eam opinionem coarguere, quippe eos qui ex terra petũt ma-
re, dicit descendere, sicut in Psal. 106. *Qui descendunt mare in nauibus*,
certè sine magno miraculo non potest aqua, quæ suapte natura gra-
uior est aëre, estq; fluxa & labilis, ita consistere, vt partes eius sub-
miores terra ad eã non delabãtur, sicut possunt partes terrę supra aë-
rẽ eminentes cõsistere, videlicet propter partiũ eius firmitatẽ, & in-
ter se solidã connexionẽ. Quid φ aquam esse rotundam, & ex aqua &
terra vnũ cõflari globũ, & physicis & Mathematicis argumẽtis evi-

denter probatur? Hocitem demonstrat quotidiana experientia. Si A enim mare altius esset terra, pari ventorum aut remigum vi & impulsu, eadem nauis multo velocius ferretur, ad portum seu littus tendens, quàm ex portu aut ex littore discedens: discedens enim ex littore ascēderet, & in arduum & accliue obnitens, difficiliorem haberet progressum: contrà verò accedens ad littus, tanquam per lubricam decliuitatem descendens, magna velocitate atque impetu deferretur. quin quò magis nauis ex portu discederet, eò melius ab iis qui sunt in portu vel littore cerneretur, vt pote quæ magis ac magis semper in altiorem locum ascenderet: quod tamen contra euenit.

Absurda opinio Pauli Burgensis.

HÆC incommoda vt declinaret Paulus Burgensis, in alteram etiam magis absurdam opinionem incurrit. Ita enim in prima sua additione ad postillam Nicolai de Lyra super hunc locum Geneseos scribit, *In exordio mundi creatum esse à Deo elementum aquæ circumfusum & concentricum terræ: postea tertio die propter vtilitatem vsúmque stirpium atque animantium, ita separatam esse aquam à terra, vt faceret aqua proprium globum, diuersum à globo terræ, habentémque aliud centrum quàm est terræ & mundi centrum: non quidem ita, vt globus aquæ omnino esset extra globum terræ, sed vt eum secundum aliquam partem intersecaret.* Quanto autem interuallo distent inter se centrum terræ & centrum aquæ ait non posse explorata certáque ratione comprehendi: posse tamen probabili coniectura existimari esse idem centrum aquæ, atque est centrum orbis eccentrici lunæ: propterea quod aqua, vt multis constat argumentis & experimentis, sequitur motum lunæ, præsertim autem in fluxu & refluxu: addit Burgensis, aquam initio mundi factam, quia erat concentrica terræ, habuisse tum naturalem vim & propensionem tendendi ad centrum terræ & mundi: sed eamdem posteâ tertio die segregatam à terra, depositā priori propensione, accepisse aliam longè diuersam, qua naturaliter propendet non ad centrum terræ & mundi, sed ad centrum eius globi, quem aqua proprium confecit à terris separata, ad quod centrum omnes aquæ vbicumque sint, ab eo tempore vsque adhuc, naturalem habent propensionem & motum. B C

Refellitur Burgensis.

HANC suam cōmentationem valde laudat & magnificat Burgensis; quam tamen, si quis eam attentè consideret, agnoscet esse inane ac futile commentum. Principiò, potissimum & huius opinionis & eius, quam proximè ante tractauimus, fundamentum atque firmamentum est, aquam esse longè maiorem quàm est terra: quod falsum esse, & contra potius, terram esse multò maiorem aqua, manifestis firmisque rationibus ostendit Alexander Piccolomineus in libro quem sermone Italico edidit de quantitate terræ & aquæ: idemque breuiter, sed acutè ac docte demonstrauit Iulius Scaliger in opere exotericarum exercitationum, quod scripsit

Terrā maiorem aqua qui tradiderint.

A sit aduersus Cardanum, exercitatione XXXIIX. quibus auctoribus indicatis, ne tractandis rebus instituto nostro alienis longiores simus quàm esse volumus, eorum argumenta commemorare supersedebimus. Sed isti nec philosophiam magnopere curare, & Mathematicos parupendere videntur: à quibus tamen non dubiis rationibus concluditur, ex aqua & terra vnum effici globum, cuius centrum grauitatis & magnitudinis, idem sit atque centrum terræ & mundi, in quod omnia tam terræ quàm aquæ pondera è sublimi lapsa directo feruntur. Verùm satis argumenti est ad confutandas istas opiniones, earum auctores non aliter eas tueri ac se ipsos expedire posse, quàm confugiendo ad miracula, quæ non concessissent philosophi: nec Theologi sine magna ratione ac necessitate, inducenda & admittenda censent, præsertim verò in creatione mundi, primáque omnium rerum institutione atque dispositione, in qua maximè consentaneum rationi

Ad miracula non temere cōfugiendum.

B est, credere Deum res omnes conuenientes suis quasque naturis condidisse, disposuisse, atque collocasse. Aduersus istos etiam multum valet illa B. Augustini in libro septimo cap. 30. de Ciui. Dei sententia, *Sic Deus*, inquit Augustinus, *administrat omnia quæ creauit, vt etiam ipsa proprios motus exercere & agere sinat.* Iam verò, quale est illud quod Burgensis dixit, aquam ante diem tertium aliam habuisse naturalem propensionem motúmque, & aliud centrum, quàm post tertium diem habuit, cùm à terra est separata? hinc enim necessario efficeretur, aliam fuisse secundum speciem aquam ante diem tertium, & aliam post diem tertium. Si enim centrum est aliud, alius motus, aliáque propensio naturalis, necesse quoque est aliam vtriusque aquæ fuisse grauitatem, aliámque naturam. Sed quid hoc rationibus superuacuè argumentamur, quod certo sensuum iudicio & manifestis patet experimentis? constat

C enim, vt terræ pondera, itidem etiam aquæ, superne delapsa, directo & ad perpendiculum in terram & in mundi centrum deferri.

Locus Psalmi 103. explicatur.

VERVM deinceps testimonia Scripturæ pro confirmatione istius sententiæ superius posita, quemadmodum interpretanda & accipienda sint doceamus. Primum testimonium erat illud, *Super montes stabunt aquæ*: quod sanè istorum causam non adiuuat: variis enim modis exponitur. Quidam putant Dauidem loqui de situ aquæ cùm in exordio mundi terram vndique tegebat altius quàm est montium altitudo. Nec obstat in futuro dici *Stabūt*, sic enim dictum est, pro *Steterunt*, vel *Stabāt*, more Hebræorum, qui futurum pro præterito perfecto vel imperfecto, vsurpare solent. Alij, describi puant illis verbis procellosos maris fluctus, qui oborta ingenti aliqua tempestate supra montium altitudinem extumescere & efferri videntur, sicut ait Dauid in psalmo 106. *Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos.* Nec desunt, qui ea verba spe-

Locus psalmi 32. & Ecclesiastici 39.

A spectare existiment ad originem & scaturiginem multorum fontium atque lacuum, qui in supremis celsissimorum montium iugis inueniuntur. Posset item sententia illa Dauidis intelligi de aquis pluuialibus, quæ supra montes in media regione aëris generantur. Alterum testimonium ductum ex psalmo 32. & ex cap. 39. Ecclesiastici,& ex Oratione regis Manassis; nihil istorum causæ prodest. Etenim Scriptura illis locis non designat naturalem maris & aquarum situm, sed describit duo celebratissima miracula, quorum alterum prius in mari rubro,alterum posterius, annis scilicet quadraginta, in fluuio Iordane contigerunt,aquis in sublime elatis, atque consistentibus, vt Hebræis tutus & facilis interpateret transitus. Similia enim canit Dauid illis miraculis in Psalmo 77. Potest etiam intelligi de aqua maris, quæ sic à Deo in illis suis receptaculis inclusa coërcetur, vt quis paulum aquæ in vtrem concludit. Nec illa verba Dauidis in psalmo 68. *Veni in altitudinem maris*, contra nos faciunt: nam per altitudinem maris eo loco significari profunditatem eius, antecedentia & consequentia verba demonstrant. Sic enim est inibi, *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris,& tempestas demersit me, Eripe me de luto vt non infigar,Libera me de profundis aquarum. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum.* Porro quod Scriptura inquit, præcepto Dei coërceri aquas,& tèneri ne terram exundent; non arguit eas sublimiores esse terra,& miraculosè cohiberi,ne defluant ad obruendam terram,sed indicat aquas sic fuisse à Deo creatas, & in talibus locis collocatas, vt non queant exire ad operiendam terram. Ergo quia Deus indidit aquis vim & propensionem manendi in locis humilioribus, quia Deus fecit in terra loca depressa & concaua, eáque comparauit vt essent aquarum receptacula: quia Deus tertio die aquam segregauit à terra, & in prædicta loca coegit: quia Deus opposuit & obiecit aquis magna scopulorum, montium, & littorum impedimenta:& quasi aggere quodam ita concluſit eas,vt ex suo loco ad inũdandam terram non possint, effluere: ob has omnes causas dicitur Deus præceptum dedisse aquis ne loco suo exirent. Naturales verò vires & facultates rerum, per quas singulæ conuenienter naturæ suæ operantur, quoniam à Deo omnis naturæ auctore sunt eis insitæ, vt secundum illas operentur, vocari solent in Scriptura leges & precepta Dei, quapropter Iob inquit, *Deum præcipere soli vt oriatur & occidat, & luci præscripsisse viam qua procedat.* verùm de hac quæstione, quæ sunt hactenus disputata, satis esse possunt.

B

Locus Psalmi 68.

Iob. 9.

Explicatur supradictus locus Hieremiæ cap. 5. & Iob. 38.

C

Quomodo aqua prius omnem terram operiens, postea tertia die

REDEAMVS ad primam quæstionem supra positam,quomodo aqua prius operiens vndique terram, eóque multo maior ipsa terra, potuerit vnum in locum terræ cogi. Exposuimus tres modos respondendi, sed tertium adiudicauimus & reiecimus. Sunt etiam num alij duo modi valde probabiles, quorum vteruis iunctus cum

A cum secundo superius exposito, rem planam, & intellectu creditúque facilem reddit. Dici enim potest, aquam prius habuisse densitatem naturaliter sibi conuenientem, sicut habuit & situm & figuram: hoc autem tertio die fuisse magis densatam maxima ex parte,& sic minori loco contineri potuisse, facit huic opinioni fidem ipsum mare, quod est elementum aquæ, quod densius & crassius est quàm alia quælibet aqua: itaque densitas quam habet aqua naturaliter nunc generata, vt fontium, fluminum, imbrium, est ea quæ naturaliter conuenit aquæ, quæ minor est densitate maris. Illud quoque responderi posset: licet aqua prius maior fuerit quàm terra secundum extensionem & circumferentiam, quia ipsam circumplectebatur, erat tamen multo minor secundum altitudinem vel profunditatem: nam altitudo terræ à centro ad superficiem, erat multo maior quàm altitudo aquæ à superficie terræ vsque ad extimam eius superficiem. Verisimile enim est Deum tantùm aquę crassę & extendisse super terram, quantùm

in vnã terrę partem cogacta sit.

Crassitudo terræ maior quam aquæ, vel aëris.

B postea in terræ receptaculis commodè posset contineri. Coniecturam capere licet ex aëre, qui eodem modo mansit, vt fuerat creatus;cuius tamen altitudo à terra ad extremum tertiæ regionis, non implet sexaginta milliaria, vt probant Mathematici, tum ex ratione crepusculorum, tum ex altitudine apparentium in suprema regione aëris: cùm tamen altitudo terræ à centro ad circumferentiam, qui ei est semidiameter eius, contineat 3500 milliaria.

Quomodo vnum in locum cõgregatæ fuerint omnes aquę.

ILLVD etiem in dubio vertitur,quemadmodum verum sit,quod ait Moses hoc loco, omnes aquas in vnum locum esse congregatas:cùm videamus tam diuersa & tam longe dissita esse aquarum loca in tot maribus, fluminibus, lacubus & paludibus, vt quædam nulla inter se communione iungi videantur, Ad hoc breue & in promptu est responsum: illud *In locum vnum*, non significare aliud quàm locum separatum à terra habitabili, hoc est, aquas in suum

Basilius quomodo locum hũc explicet.

C quamque locum confluxisse. Basilius.illud quod dicitur, *Aquas esse congregatas in locum vnum,non putat de qualibet aquarum congregatione esse intelligendum, sed tantum de maxima quo appellatur mare:constat autem maria omnia esse coniuncta cum Oceano, ideóque habere vnum locum.* Sicut enim aliorum elementorum est suus cuique locus, sic aquæ: & hunc esse in quo est mare vel Oceanus. Et quemadmodum propter vsus & commoditates hominum, multæ partes & aëris & ignis à suo elemento separatæ,extra locum eius in variis terræ locis continentur:nec hoc tamen obstat, quo minus hęc elementa vnum habere proprium & naturalem locum verissime dicantur: ita quoque de aquis sentire conuenit,quæ sententia ante Basilium,fuit etiã Aristotelis li. 2. Meteororũ. Atque omnia quidem maria cum Oceano continuari extra cõtrouersiam est,præter mare Caspium:de quo nõ satis cõuenit inter scriptores,etenim Strabo,Plini.Diony.de situ orbis

An mare Caspium continuetur cũ oceano arctico.

Universidad de Deusto
Biblioteca

orbis & Basilius, hoc loco arbitrantur, mare Caspium communes habere aquas cum Oceano Arctico; ex aduerso autẽ Herodotus in Clio, Aristoteles in 2. Meteororum, Ptolemęus in sua Geographia, aliique cum primis graues scriptores existimant mare Caspium vndequaque circumclusum esse littoribus, nec aquam accipere ex Oceano, sed ex plurimis & ingentissimis amnibus in ipsum influentibus: deonerare autem se aqua per occultos sub terra alueos in Euxinum pontum emissa. Nec officit huic sententiæ falsedo maris Caspij, vt quam habet etiam lacus Genesareth in Palæstina, nullam habens manifestam cum muri Syriaco aquarum communicationem. Sed lector eiusmodi rerum curiosus, si lubet, legat quæ scrisit Iulius Scaliger de mari Caspio aduersus Cardanum, exercitatione 51. At enim Beda, dictum Mosis de aquis vnum in locum congregatis, pertinere ait ad omnes aquas vbicumque locorum sint, licet diuersos alueos atque origines habere videantur: quippe vel sunt maria, quorum ex Oceano manifesta est origo, vel per occultos terræ meatus primam ex mari ducunt originem, & in ipsum tandem reuertũtur, veluti apertè docet Salomon initio libri Ecclesiaste, verùm hæc Bedæ sententia grauem habet aduersarium Aristotelem, qui libro secundo Meteororum ei obnixè contradicit. Iulius Scaliger Salomonis sententiam in exercitatione 46. acerrimè defendit contra Cardanum. Titelmannus autem explanans locum illum Ecclesiaste, dictum Salomonis cum Aristotelis doctrina conciliare & concordare, non ineruditè conatur. Sed huius quæstionis cognitionem & iudicium, Christianis philosophis permittamus.

An ex Oceano aquę omnes proficiscantur.

Notabilis Eugubini opinio.

IAM verò circa id quod sequitur in narratione Moysis *Et appareat arida*, quid Augustinus Eugubinus in sua Cosmopęia prodiderit, non est in præteritis relinquendum. Opinatur Eugubinus non fuisse vniuersam terram simul aquis detectam & nudatam, sed paulatim & particulatim: prius autem extra aquas apparuisse & siccatam esse partem terræ Aquilonarem, eam dico quæ inter Arcticum & Aequinoctialem circulum interiacet: tum quòd ea sit potior & nobilior pars terræ habitabilis, vt in qua fuerit paradisus, primúsque homo conditus & locatus, & genus humanum propagatum, & ab eo tempore vsque ad hoc, semper maximè floruerit: in hoc enim terrarum tractu, potentissima imperia, clarissimáque hominum ingenia, & rerum gestarum monumenta fuisse constat: tum etiam quod hæc pars terræ aquilonaris multo altior est Australi, ob idque prior ex aquis emersit & extitit: quod eleganter poëta ille cecinit.

Virgilius 1. lib. Georgicorum.

Mundus vt ad Scythiam, Riphæasque arduus arces
Consurgit, premitur Lybiæ deuexus in Austros.

ID etiam confirmat Aristoteles initio libri 2. Meteororũ, cuius hæc inibi sunt verba: *Sicut secundum partem ex altis fluuios apparent fluere*

A *fluere, sic & totius terræ ex altioribus, quæ ad vrsam, fluxus fit plurimus. De eo autem quod est, ea quæ ad Vrsam sunt esse terræ alta, signum quoddam est & hoc, multos persuasos esse antiquorum Meteorologicorum, Solem non ferri sub terra, sed circa terram, & locum hunc obscurari autem & facere noctem, propterea quod alta sit ad Vrsam terra.* Hactenus Aristoteles. Plinius verò aliud eiusdem rei ponit argumentum, aquam ex Ponto meare in alia maria, in Pontum autem nunquam refluere: sic enim scribit 97. capite libri secundi. *Pontus semper extra meat in propontidem: introrsus in Pontum nunquam refluo mari.* & libro quarto capite decimo tertio. *Non est*, inquit, *Omittenda multorum opinio priusquam digrediamur à Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci non Gaditano freto existimauere, haud improbabili argumento: quoniam æstus semper è Ponto profluens, nunquam reciprocetur.* Sed redeo ad Eugubinum. is propterea ductus est in eam sententiam, quod sibi ipse persuaserat, segregationem illam aquarum & exsiccationem terræ, non singulari omnipotentia Dei subito esse factam, sed naB turali potestate Solis tunc ardentissimi, & ad attenuandum siccandúmque potentissimi: quod tamen omnium Theologorum viritim respuit fides. Hæc enim sex dierum prima Dei opera, & proximè à Deo, & puncto temporis suo quæque die esse facta, nullus Theologorum abnuit. Fuisse autem Solem in exordio mundi ardentiorem & valentiorem ad operandum, quàm posteà fuit, vt putat Eugubinus risum profectò moueret Philosophis, quibus in confesso est, vim & facultatem Solis, quod ipse sit incorruptibilis & impassibilis, nulla ex parte remitti ac minui, vel contendi & augeri posse. Tostatus opinatur terram exsiccatam esse à vento quodam vehementer vrenti, quem tunc Deus immisit, & Moses indicauit supra cum dixit, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*. Simili enim ratione desiccata est terra post diluuium, vt traditur infra capite octauo & itidem fundum maris rubri, quà transitus erat futurus Hebræis, desiccatum esse scriptum est in Exodo capite decimo quarto illis verbis, *Cum extendisset Moses manum super mare, abstulit illud*
C *Dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in siccum diuisaque est aqua.* Verùm hanc opinationem suam paucis, ni fallor, probabit Testatus: incredibile enim videtur, esse posse ventum aliquem talem tantúmque, vt omnem terræ faciem altissimè madefactam oblimatámque tam breui tempore, vel vt verius dicam, puncto temporis adeo queat exsiccare, vt potens fiat plantas & animalia procreandi. Quod autẽ ait hoc loco Procopius Gazæus, nec abnuit AVGVSTINVS libro decimo sexto de Ciuitate Dei capite nono alteram partem terræ huic nostræ oppositam, quam habitare dicuntur Antipodes, esse totam aquis obrutam, ob idque inhabitabilem quasi illuc aqua prius omnem terram operiens coacta & congregata sit, falsum esse, hoc tempore nauigationibus Hispanorum planè compertum est: illa enim terra

Procopius & Augustinus de Antipodibus quid sentiãt

& antea fuerat ab indigenis habitata, & nunc variis locis ab Hiſ- A panis habitatur.

Verſ. 11. *Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus ſuum cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram, &c.*

An tertio die ſint actu productæ plantæ

BEATVS Auguſtinus libro quinto de Geneſi ad litteram capite quarto arbitratur, hoc præcepto Dei non eſſe plantas actu productas ex terra, ſed tantummodo cauſaliter: Deum enim tunc inſeruiſſe terris naturalem vim & poteſtatem generandi efferendiq́ue omnes plantarum ſpecies. Huic ſententiæ fidem eo argumento firmat, quod infra capite ſecundo Moſes ait, Deum hoc tertio die produxiſſe omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis priuſquam germinaret quare priuſquam plantæ actu orirentur ex terra Moſes teſtificatur eas in terra eſſe factas, nempe cauſaliter tantum B atque virtualiter hoc enim tertio die terra naturalem potentiam ex ſe proferendi omnia ſtirpium genera à Deo accepit. Sed valde dura eſt hæc interpretatio Auguſtini, & diſtorquet verba Moſis, qui diſertè apertéque narrat, hoc tertio die, & iuſſiſſe Deum vt terra proferret omnia herbarum & arborum genera, & ea ſtatim protuliſſe terram diuinis iuſſis obtemperando. *Protulit*, inquit, *terra herbam virentem, & facientem ſemen iuxta genus ſuum, lignumque faciens fructum & habens vnumquodque ſementem ſecundum ſpeciem ſuam.* Et ſanè Moſes de creatione plantarum ſimiliter loquitur, vt de creatione lucis, firmamenti, aſtrorum, & animalium: nec poteſt negari fuiſſe in Paradiſo perfectas arbores: cùm id apertè capite ſecundo tradat Moſes. Et verò ad victum hominis & animalium, opus erat herbis & herbarum fructibus. Illa autem verba: quæ citat Auguſtinus ex ſecundo capite, *Antequam oriretur in terra*, ſignificant, primā- C illam productionem plantarum non fuiſſe naturalem, nec vſitato ordine modóque aliarum productionum factam. Senſus igitur eſt, Antequam in terra oriretur herba, videlicet modo naturali, vt nunc oritur, in illa prima productione producta eſt ſingulari quodā modo à Deo. Ex illis autem verbis, *Producat ſeu germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum, &c.* apparet, omnes herbarum & arborum ſpecies

Res omnes in ſtatu perfecto creat ſunt.

factas eſſe in ſtatu perfecto, habētes nempe, ſemē vnde poſſent aliæ generari: tunc enim vnumquodque perfectum eſt, cùm poteſt generare ſibi ſimile, vt eſt apud Ariſtotelem in 4. lib. Meteororum atq; hac

A hac ratione conſuluit Deus mortali plantarum conditioni, vt quæ per ſe non poterant, per generationem & propagationem aliarum ex aliis, ſpeciei immortalitatem & quandam æternitatem, ſingulis indiuiduis negatam, conſequerentur. Nec refert, vbi ſemen habeant plantæ, hoc eſt, vel in radice, vel inſtipite, vel in fructu. Nec in dubio eſſe poteſt, primas illas herbas & arbores, ſuo quamque in genere fuiſſe perfectiſſimas & ſuauiſſimas ad guſtum, victumque hominis accommodatiſſimas: tum propter ſummam naſcentis terræ bonitatem, tum quod proximè à Deo creatæ, cuius quæ ſic fiunt perfecta ſunt opera, non poterant nō eſſe optimæ, certè longè meliores quibuſuis poſteâ naturali poteſtate modóque procreatis. Hæc prima generatio arborum citra hominum laborem & cultum facta, non videtur latuiſſe poëtas, eorum enim quidam dixit.

Primas mũdi plantas fuiſſe omnes perfectiſſimas.

Ipſa quoque immunis, raſtroque intacta, nec vllis
Saucia vomeribus, per ſe dabat omnia, tellus.

Sic Ouidius 1. lib Metamor. cuius ſimilem ſententiam lib. 5. perſequitur Lucretius.

An terrā paſſiue tātum & materialiter an efficienter etiam concurrerit ad primā plantarum generationē.

QVÆSTIO eſt, an ad primam illam herbarum & arborum generationem, concurrerit terra tantùm paſſiuè an etiam actiuè, virtute tamen à Deo ſupernaturaliter accepta: atque hoc poſterius Caie- B tano videtur probabilius: *nam hoc*, inquit, *denotant verba Moſis, Producat terra.* Itaque terra per naturalem virtutem ſibi inditam, plantas illas produxit, attamen auxilio Dei ſupernaturali eſt adiuta, vt eas & in ſtatu perfecto, & in inſtanti producere poſſet, quæ naturaliter non niſi per partes, & per certa temporum ſpacia generare potuiſſet. verba Caietani ſunt hæc, *Non ſolum ſignificatur terræ plenitudo exterior; ſed etiam modus plenitudinis, dicendo, Et protulit terra: manifeſtè enim per hoc ſignificatur, quod ipſa terra generauit vegetabilia, vt intelligamus quod Deus non produxit immmediatè vegetabilia, ſed mediante terra: non tamen in tempore, ſed virtute diuina in eodem inſtanti ſuſcepit terra virtutem productiuam, & productionem cum effectu producto. ita quod quicquid vegetabilium produxiſſet naturaliter terra in ſpacio vnius anni ſeu multorum annorum (vt diuerſa vegetabilia exigunt ad ſui perfectionem) produxit tunc terra virtute diuina in inſtanti: credimus enim* C *omnia producta eſſe in ſtatu perfecto, ſicut conſtat hominem productum, non infantem, ſed perfectum: & in Paradiſo Terreſtri conſtat fuiſſe arbores cum fructibus à principio, in cuius ſignum non ſcribitur, herbauit terra, ſed protulit terra.* Sic ille, Sed hoc pernegat Toſtatus hoc loco, & ſanctus Thomas prima parte quæſtione ſeptuageſima articulo primo. Sic ſcribens, *In prima rerum inſtitutione fuit principium actiuum verbum Dei, quod ex materia elementari produxit animalia vel in actu ſecundum alios ſanctos, vel virtute ſecundum* AVGVSTINVM: *non quod aqua aut terra habeat in ſe virtutem producendi omnia animalia, vt Auicenna poſuit, ſed quia hoc ipſum quod ex materia elementari virtute ſeminis, vel ſtellarum poſſunt*

Auguſtinus lib. 5. de Geneſi ad litteram.

Universidad de Deusto
Biblioteca

animalia produci, est ex virtute primitus elementis data. Hactenus Thomas A
Et verò incredibile videtur, terram tantæ virtutis esse capacem vt per virtutem vllam sibi inhærentem, subito queat ex se proferre omnis generis arbores perfectas, omnésque terrestrium animalium species, quas ex terra sexto die generatas esse Scriptura confirmat: quamquam hoc fortasse non adeo impossibile, vel etiã improbabile videretur Theologis existimantibus quamlibet creaturã vt instrumentum à Deo assumptum, actiuè concurrere posse ad creationem cuiuscumque rei etiam spiritualis, etiam supernaturalis: sed id tamen non potest fieri sine maximo Dei miraculo, quod in prima rerum creatione non esset sine maxima causa & necessitate admittendum. Illud autem *Proferat terra*, vel *Protulit terra*, non aliud significat, quàm materialem, terræ causalitatem & concursum ad generationem plantarum, nam infra capite secundo dicitur Deus produxisse ex humo omne lignum: nam & fœmina quæ secundum Aristotelem tantùm passiuè ac materialiter concurrit ad generationem hominis, dicitur tamen hominem generare & procreare. Et nunc etiam dicitur terra proferre, ac gignere plantas, cùm vis earum generatrix propriè non terra sit, sed in suo cuiúsque stirpis semine. ergo illud *Proferat terra herbam*, eamdem vim habet, atque Proferatur ex terra, & in terra herba virens. B

Basilius homil. 5 in Hexæmerõ putat rosam ante peccatum hominis sine spini generatã

BASILIVS tradit hoc loco, esse tunc factam rosam sine vllis spinis, eas namque post peccatum hominis in eius pœnam esse rosæ adnatas, multo autem magis diceret id Basilius de herbis homini noxiis atq; letalibus, nec à Basilio dissentit Augustinus: in 1. enim libro de Genesi contra Manichæos, capite decimo tertio sic ait, *Per peccatum hominis, terra maledicta est, vt spinas pareret non vt ipsa spinas, vel vt alij legunt pœnas sentiret, quæ sine sensu est, sed vt peccati humani crimen semper hominibus ante oculos poneret, quo admonerentur aliquando auerti à peccatis, & ad Dei præcepta conuerti. Herbæ autem venenosæ ad pœnam, vel ad exercitationem mortalium creatæ sunt, & hoc totum propter peccatum, quia mortales post peccatum facti sumus.* Sic Augustinus. Sed quis credat, rosam ante peccatum, factam esse absque spinis? Deus enim tales condidit res, quales sunt secundum naturam suam: nec peccatum Adæ mutauit proprietates rerum atque conditiones, cùm ne ea quidem, quæ veræ sunt secundum naturam hominis peccatum eius quicquam variauerit. Rosam verò nasci inter spinas, naturalem rosæ constitutionem atque generationem consequitur. Quare ante peccatum Adæ erant spinæ & tribuli, & herbæ homini noxiæ & letales: verùm non fuissent in pœnam ei si non peccasset: & terra quam ipse victus causa coluisset, nihil infructuosum, nedum pernicioſum ei protulisset, sic enim homo animo corporéque fuisset affectus, vt huiusmodi res omnes sibi exitiosas facillime internoscere & cauere posset. C

Cur multa creata sint, quę non sonlum inutilia homini videtur, sed etiã noxia. Basil. hom. 6. in Genes. Ambr. li. 3. Hexæmerõ Theodor. in Genesim.

SED quæret aliquis: Si omnia in vsum hominis sunt condita, frustra

A frustra igitur tot herbarum & arborum genera mortifera homini sunt creata? Respondent Basilius, Ambrosius & Theodoretus, licet istiusmodi res esu quidem sint noxiæ homini, esse tamen vtilissimas multis animalium, quæ sunt propter hominem.

Quippe videre licet pingueſcere ſæpe cicuta.
Barbigeras pecudes, homini quæ eſt acre venenum.

vt ait Lucretius libro quinto. Deinde licet ista non conferant homini ad cibum, prosunt tamen plurimum medicinæ causa: variis enim generibus morborum, qui humanam vitam obsident, depellendis mirabiliter auxiliantur: id quod Basilius & Ambrosius hoc loco, & Plinius multifariam clarissimis exemplis confirmant. Quare Augustinus, quod primo libro aduersus Manichæos senserat, postea maturius & accuratius perscrutatus, retractauit & emendauit, in libro tertio de Genesi ad litteram capite decimo octauo vbi B quam nos tradimus sententiam, censet probabiliorem. Ad quam comprobandam adiici potest, istiusmodi rerum species facere ad mundi consummationem & absolutionem: sunt enim, teste Aristotele species rerum sicut numeri, quapropter sine istis, series specierum atque contextus, esset admodum interruptus & interciſus: quod sanè non minus quàm esse vacuum in mundo, videri debet absurdum. Quid plura? vt alia deessent, multum tamen ista conducerent homini ad Physiologiæ, præsertim autem scientiæ planetarum, perceptionem. Eorum porrò insciti am, vel vt dicam propriè insaniam, qui quarum rerum ipsi vsum ignorant, eas prorsus inutiliter & superuacuè conditas censent, Augustinus libro primo de Genesi contra Manichæos capite decimo sexto eleganti quadam similitudine confutat

VERVMTAMEN quærat ex nobis quispiam, cur Moses non aperuit hoc loco generationem metallorum, & vt vocant, mineralium, quæ multò veriùs originem habent ex terra quàm plantæ? Is responsum hoc à nobis accipiat, multas ob causas istarum rerum C generationem esse prætermissam. Primò, quia istarum rerum generatio, cùm intra terræ viscera fiat, est vulgo occulta & ignota: nec differentia earum rerum à terra & lapidibus, est cuilibet manifesta. Deinde quia non efficiunt diuersum genus & gradum ipsius Esse naturalis, diuersum inquam ab elementis: quattuor enim sunt gradus ipsius Esse naturalis, videlicet Esse corporeum, Esse viuens, Esse sentiens, & Esse intelligens, sed enim eiusmodi corporum effectionem similiter vt cæterorum omnium à Deo esse, cùm alibi, tum in libro Iob aperte docet Scriptura. Illud igitur admonendus est lector, quod hoc loco semel dictum, in aliis quamplurimis similiter intelligi debet, Mosem non omnia, sed manifesta omnibus, maximéque illustria & nobilia Dei opera, hoc loco enarranda suscepisse: quapropter vt tacuit generationem fontium, fluminum, lacuum, montium, vallium, camporum, & collium, ita de

Cur Moses non exposuit generationem metallorum & mineraliũ.

Quattuor gradus esse naturalis.

metallorum rerúmque fossilium effectione verbum nullum fecit. A

Cur Deus vt benedixit animalibus, nō itidem benedixerit plāt.

ILLVD quoque in quæstionem vocari solet, cur Deus vt benedixit animalibus à se creatis dicens. *Crescite & multiplicamini*, non itē benedixit plantis. Theodoretus ponit hanc dubitationē in quæstione 17. in Genesim, eamque soluit ad hunc modum: *Deus pro nutu suo statim vniuersam terram repleuit pratis, segetibus, & aliis omnis generis herbis & arboribus, cætera verò animalia bina creauit. Vnde merito benedictionem eis largitus est, vt per multiplicationem, quædam replerent maria, paludes & fluuios, quædam aërem, nonnulla vero terram.* Si cui fórsitan hæc Theodoreti solutio propterea non satisfacit, quod pro certo sumat, bina tantum cuiusque speciei animalia primo facta esse à Deo, quod vel incertum est, vel etiam falsum: hoc à nobis habeat responsum, Deum ideo propriè animantibus benedixisse, dedisséque multiplicationis præceptum, quod eorum generatio sit quodammodo cum cognitione & appetitu, & per comixtionem atque coniunctionem diuersi sexus animantium, quod in plantis nequaquam euenit. Itaque illud *benedixit Deus*, significat, inseruisse illis B vim & facultatem generandi sibi similia, & propagandi speciem: Illud autem *Crescite*, significat, Deum statuisse certa tempora certásque leges & modos naturales, quibus animalia naturali instinctu & impulsu, ad generationem multiplicationémque sui similium incitata conueniunt. Verùm rationem quam nimium restrictè pressé que dixi, volo vt lector ore Ruperti enucleatius & elegantius expressam cognoscat. Etenim Rupertus libro primo de Trinitate & operibus eius capite 52. cùm hanc ipsam quæstionem, Cur Deus sicut animalibus, non ita plantis benedixit, crescendi ac multiplicandi præceptum posuit, multis verbis in medium protulisset, ad hunc modum eam posteâ soluit. *Herbas*, inquit, *virentes, siue lignum pomiferum, eadem terra quæ germinat vel producit, multiplicat, & semen illis ipsa importat, & cadentia recipit, etiamsi serentis manus forte desit, & ideo multiplicandæ posteritati; solum in quo sunt ipsa sufficit. Verum reptilibus siue volatilibus, si nullus fuisset appetitus, nō ipsa crescerent, aut multiplicarentur, & non stetisset eorum genus. Cum ergo initium existendi accepissent, oportuit eiusdem Creatoris imperio naturalem illis medullitus inseri amorem vel appetitum, vt masculus ardens ad semen ingerendum, fœmina nihilominus auida foret ad recipiendum, hoc illis benedictio contulit, & ob hoc necessaria fuit. nam inde reptilia creuerunt & multiplicata sunt, & repleuerunt aquas maris auesque multiplicatæ sunt ex eis. Ad hoc, tenet hæc animantia vinculo amoris magna huius benedictionis vis.* Hactenus ex Ruperto. C

***

DISPVTA-

A

DISPVTATIO

An mundus verno tempore fuerit conditus.

MVLTI existimant, mundum verno tempore esse factum coniecturam cùm ex aliis, tum ex eo facientes, quod Moses narrat hoc loco terram die tertio iussu Dei germinasse herbam virentem: est autem verni temporis herbarum virentium & florentium germinatio. Hanc quæstionem, quod sit ad cognitionem pulcherrima, valdéque controuersa & in contrarias distracta sententias, nec aliena proposito nostro, in præsens pertractandam censuimus. Quidam memoria nostra, non indiligens Annalium conditor tradit, sibi probabilissimum videri, mundum B mense Iulio esse factúm: Hoc autem ex sacra Scriptura ad hunc modum argumentatur. Initium anni fuit tempore Noë circa mensem Iulium Sole Leonis signum peragrante, eo igitur tempore fuit etiam initium mundi. Est enim admodum credibile, priscos illos homines vsque ad Noë, solitos inchoare annum ab eo tempore quo per traditionem maiorum suorum ab Adamo vsque ductam, nouerant mundum fuisse conditum, valde enim congruebat vt idem tempus, anni esset principium, quod mundi fuerat exordium. Tempore autem Noë initium anni fuisse mense Iulio, coniectat hic auctor ex eo quod infra cap. 8. Geneseos traditur, columbam vigesimoquarto die mensis vndecimi reuersam ad Noë tulisse ramusculum oliuæ virentibus foliis: hinc enim intelligitur fuisse tunc tempus vernum, quo nimirum solent arbores germinare ac virere: quo etiam cessare diluuium conueniebat, scilicet vt noua æstas, nouas fruges fructúsque hominibus, cæterisque animantibus sustentandis suppeditaret. Atqui Sole Geminorum signum perambulante, eam oleæ germinationē in diluuio esse factam, naturali ratione ostenditur. Etenim Plinius lib. 26. cap. 25. Oleā pariter cum vite ait, germi- C nare & concipere Virgiliarū exortu, hoc est, sex diebus ante Idus Maias vigesimamquintam, vel vti verè legendum est, decimamquintam Tauri partem occupante Sole, florere autem solstitio. Atque hæc Plinius inquit respectu sui climatis Romani, quod habet etiam Gordieus Armeniæ mons in quo arca considentibus aquis insedisse dicitur. Idem igitur tempus conueniebat germinationi oleæ in monte Gordieo, nisi aquarum mundatio tam diu omnem terram altissimè obrutam tenens obstitisset: quæ vt non suo tempore, sed aliquando tardius eueniret arborum germinatio effecit. Nec tamen ea germinatio differri potuit vsque ad solstitium propter fructus & alimenta vitæ animalium necessaria, quæ nulla eo anno fuerant condita & seruata. Quare signo Geminorum, quod

Gerardus Merc. initio suæ Chronologiæ, opinatur mūdum esse cōditum mense Iulio.

rum,quod inter Taurum intereſt & Cancrum, menſem illum vnde- A
cimum reſpondiſſe neceſſe eſt, duodecimum autem Cancro,ideóq;
primum ſequentis anni menſem fuiſſe, ſignum Leonis Sole perme-
ante,hoc eſt, circa menſem Iulium. Sic ille argumentatur.Aſtruit
etiam fidem ſuæ opinioni argumento Ægyptiorum , qui vt ca-
pite 35. refert Solinus , cenſuerunt natale mundi tempus eſſe,cùm
Sol principium Leonis ingreditur :quod vnde acceperint Ægyptij,
non docet Solinus : veriſimile autem eſt didiciſſe ab Hebræis, qui
ſæpe diúque ſunt apud Ægyptios commorati.

Refellitur, Mercator.

VERVMTAMEN hanc ſententiam credo equidem paucis pro-
batum iri:neminem enim memini fuiſſe adhuc,qui primordia mũdi
non ad æquinoctium vel vernum vel autumnale retulerit.Quid au-
tem de natali die mundi , tempore Solini exiſtimauerint Ægyptij,
non eſt valde curandum : certè vetuſtiſſimos Ægyptios tempore
Moſis initium anni à menſe Septembri ducere ſolitos , grauis au-
ctor.in 1.libro Iudaicarum antiquitatum dixit Ioſephus: quinetiam
Cicero libro 2.de Natura deorum, & Lactantius libro 1.diuinarum B
Inſtitutionum cap.6.prodidere, Mercurium qui Ægypto leges ac
litteras tradit , appellatum ab Ægyptiis lingua ſua Thoth , à quo
apud eos primus anni menſis noſtro reſpondens Septembri , no-
men accepit.Porro lib.decimo ſexto , cap. 20. tradit Plinius, Oleæ
folia nunquam decidere,& colorem ſuum nunquam amittere: quid
igitur prohibet , quin olea , cuius ramuſculum tulit columba , ſub
aquis tempore diluuij & frondium virorem retinuerit? nam cùm
ſeptem dies ante columba nihil,reperiſſet ,vbi conquieſceret , qui
ſit credibile ſpatio non amplius ſeptem dierum , oleam fronde-
ſcere ac vireſcere potuiſſe ? non enim ſub profundiſſimis aquis de-
merſa,vim germinandi & frondeſcendi exerere poterat. Ad extre-
num auctor iſtius ſententiæ ſumit vt certum , quod eſt valde du-
bium , vel etiam falſum : ponit enim , vt omnium conſenſu indu-
bitatum menſes quos capite octauo Geneſeos recenſet Moſes, C
primum,ſecundum,ſeptimum , decimum , vndecimum , fuiſſe anni
menſes,cum eos non pauci, non ab exordio anni , ſed ab initio di-
luuij numerandos putent: alij verò , quorum nos in ſententiam
ituri ſumus,eos nõ ab initio anni vel diluuij, ſed ab exordio ſexcen-
teſimi anni vitæ Noë computandos cenſeant: Verùm reiecta hac
opinione cæteras magis probabiles perpendamus.

Communis opinio,mũdũ eſſe conditum verno tempore

ALTERA eſt opinio , non Aſtrologis modo & poëtis accepta
ſed omnium etiam ſcriptorum Eccleſiaſticorum atque Theologo-
rum firmata conſenſu,mundum verno tempore eſſe conditum. Hoc
libro 2.Georgicorum cecinit Virgilius.

Non alios prima naſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumue habuiſſe tenorem
Crediderim: Ver illud erat,ver magnus agebat
Orbis,& hybernis parcebant flatibus Euri.

Hæc

A HÆC etiam vna eſt, nec poſtrema de multis cauſis , propter quas Aſtrologi ſignum Arietis eſſe initium & caput cæterorum Zodiaci ſignorum,principatúmque obtinere arbitrantur.

Chriſtiani quo tẽpore mundum eſſe condi-tum arbi-trentur.

SED venio ad noſtros,hoc eſt,Eccleſiaſticos ſcriptores & Theo-logos.Euſebius in omnimoda hiſtoria, quod opus inter cætera eius recenſet Hieronymus in lib.de Eccleſiaſticis ſcriptoribus,cuius ho-diéque nonnulla extant fragmenta , affirmat die vigeſimoquinto Martij , quo Chriſtus dominus noſter reſurrexit , mundum eſſe con-ditum. Athanaſius reſpondens ad quæſtionem decimam ſeptimam Antiochi , idem quod Euſebius tradit, idémque confirmant com-plures alij,velut Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi 14. Leo Pa-pa ſermone nono de paſſione Domini , Gregorius Nazianzenus in oratione in nouam Dominicam,Iſidorus libro 5. Etymologiarum, capite de Temporibus,Damaſcenus libro 2.de fide Orthodoxa ca-pite ſeptimo,Strabus & Rabanus ſuper 12.caput Exodi,aiunt mun-dum eſſe creatum decimo quinto Kalendas Aprilis,hoc eſt, decimo
B octauo die Martij : hoc etiam habet Gloſſa interlinearis ſuper cap. 35.Geneſeos:denique multis locis idem Beda prodidit,veluti in lib. de Ratione temporum, cap.28. & in commentariolo in Hexæme-ron ait , ſolem quarto die creatum , æquinoctium vernale ſuo exor-tu conſecraſſe , & in Synodo Palæſtina ex mandato Victoris Papæ congregata à Theophilo Epiſcopo Cæſarienſi , conſenſu omnium declaratum eſt,mundum factum eſſe verno tempore,quinetiam 10. Kalendas Aprilis,quo die Dominus noſter fuit crucifixus,Adamum fuiſſe à Deo creatum.atque huius ſynodi & decreti meminit Beda initio libri de Sex ætatibus mundi,fuſius autem eius Synodi decre-ta commemorat in Epiſtola quam ſcripſit de Paſchatis celebratione ſeu de verno æquinoctio. Idem Beda lib. de Ratione temporum, capite 40.docet Solem creatum eſſe 12.Kalend. Aprilis, hoc eſt,21. Martij, primúmque diem quo facta eſt lux fuiſſe 15.kalendas Apri-lis,hoc eſt,decimũ octauum Martij diem. Beatus Ambroſius capite
C quarto libri primi in Hexęmeron. ea ratione perſuadere nititur, Mundi exordium fuiſſe verno tempore quod terra iuſſu Dei germi-nauit herbam virentem , quod non alio quàm veris tempore ſolet euenire.Sed quia hoc argumentum diſertiſſime tractat Ambroſius pauca de verbis eius haud dubie lectori non iniucunda futura , hic apponam:*In hoc principio*,inquit,*menſium, quo paſcha iuſſu Dei celebra-bant Iudæi cœlum & terram fecit Deus , quod inde mundi capi oportebat exordium: vbi erat opportuna omnibus verna temperies. Vnde & annus,mun di imaginem naſcentis expreſſit, vt poſt hybernas glacies atque hyemales ca-ligines, ſerenior ſolito veri temporis ſplendor eluceat. Dedit ergo formam fructus , annorum curriculis mundi primus exortus , vt ea lege annorum vi-ces ſurgerent , atque initio cuiuſque anni produceret terra noua ſeminum germina,quo primum Dominus Deus dixerat:Germinet terra herbam fœni, ſeminans ſemen ſecundum genus , & ſecundum ſimilitudinem , & lignum* Geneſ.1. *fructiferum*

Ambroſij de mundi conditi tẽ-pore ſen-tentia. Exod.12.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fructiferum faciens fructum, &c. In quo nobis & moderationis perpetuæ di- A
uina prouidentia, & celeritas terræ germinantis, ad æstimationem vernæ
suffragatur ætatis. Nam etsi quocunque tempore & Deo iubere promptum
fuit, & terræ obedire naturæ, vt inter hybernas glacies & hyemales pruinas,
cœlestis imperij fotu germinans terra fœtum produceret, non erat tamen di-
spositionis æternæ, rigido stricta gelu, in vtides subitò fructus laxari artus,
Exod. 12. *atque horrentibus pruinis florulenta misceri. Ergo vt ostenderet Scriptura*
veru tempora in constitutione mundi ait, Mensis hic vobis initium men-
sium: primus est vobis in mensibus anni, primum mensem, vernum tem-
pus appellans. Decebat enim principium anni, principium esse generatio-
nis, & ipsam generationem mollioribus auris foueri, neque enim possunt
tenera rerum exordia, aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torren-
tis æstus iniuriam sustinere. Hæc Ambrosius. Similia, nec tamen pre-
Exod. 40. menda silentio in quæstione septuagesima secunda, super Exo-
dum scribit Theodoretus: cùm enim præposuisset hanc dubitatio- B
nem esse. Cur prima die mensis Deus iussit erigi tabernaculum, eam
soluit his verbis: *Propterea quod eodem fere tempore Deus creaturas con-*
didit, cuius rei fidem facit arborum germinatio. Germinet, inquit, *terra*
herbam virentem, &c. Incipiente enim vere, prata florere solent, segetes
Exod 12. *semina concipiunt, arbores fructum emittunt. Ea de causa Deus etiam sub*
Luc. 1. *idem tempus liberauit populum Israel à seruitute Aegyptiorum, & Gabriel*
Quæ quan- *Archangelus sanctæ Virgini Mariæ lætum nuncium admirandi partus attu-*
taque veris *lit. Eodem quoque tempore Christus Dominus salutarem pertulit passionem.*
initio facta *Non immerito ergo Dominus omnium, prima die primi mensis taberna-*
sint. *culum erigere iussit, tum quod totius mundi figuram referebat, tum vt po-*
pulus se præpararet ad festum Paschæ, quod primum celebrare lex præcipie-
bat Iudæis; Sic ille. Magister historiæ scholasticæ in Historia libri
Geneseos affirmat dogma esse Ecclesiæ, Mundum esse creatum in
Martio. Addunt præterea, quibus hæc sententia placuit, hæc argu-
mẽta, vernum tempus esse totius anni pulcherrimum: amœnissimum,
rerúmque omnium, præsertim autem viuentium generationi, accre- C
tioni & conseruationi aptissimum. Est enim temperatè calidum &
humidum, quæ sunt duæ qualitates generationi, ac vitæ tam stir-
pium, quàm animantium valde congruentes, tum viget signum
Arietis quod appellant Astrologi masculinum, fœcundum, propi-
tium, atque beneficum, maximéque rerum primordiis opportu-
num, tunc germinante terra, virescentibus herbis, florescentibus ar-
boribus, & quasi reuiuiscentibus animantibus, mundus quodammo-
do renascens, eodem se tempore primum à Deo esse conditum non
obscurè declarat. Contrà verò autumnus cum sit frigidus & siccus,
magis corruptioni, quàm generationi rerum est conueniens: ideóque
tum decidunt folia, cunctáque virore vigoréque suo priuata, paulatim
flaccescunt & ad interitum feruntur. Illud quoque fidem huic opinioni addit, quod sit admodum credibile, primum Adam, & secundum, qui est Christus Dominus, eodem tempore esse

A esse formatos, eodémque & conditum mundum & à Christo repa-
ratum. Constat autem secundum Adam, hoc est, Christum, verno
tempore conceptum esse, eodémque per mortem suam mundum
restauraſse.

TERTIA sententia est, mundi exordium fuisse in autumno, vt Opinio a-
primus mensis ab orbe condito fuerit prima luna Æquinoctio au- li orũ, mun-
tumnali propior. qui mensis ab Hebræis Chaldaico vocabulo di dũ esse con
ctus est Thisri. quæ vox Chaldaicè significat initium, vt vel ipso ditum au-
nomine, mensis hic se initium anni existimari debere, satis probare tũni tẽpote
videatur. Hanc sententiam, Hebręorum plurimi & doctissimi ve- Hebræi fe-
ram, certámq; habent, eámque maximè approbat Nicolaus de Lyra re omnes:
super caput 7. libri Geneseos, & Tostatus super eiusdem libri ca- putãt mun-
put primum quæstione vicesima prima, in qua fuisse Iosephum, ex dum in au-
iis quæ scribit primo libro Antiquitatum satis apparet. Facit etiam tumno con
pro ea, quod ait Hieronymus in commentario super primum caput ditum.
Ezechielis, apud omnes Orientales primum anni mensem fuisse
B Octobrem: nam Thisri, licet incipiat in Septembre, sæpenumero
tamen excurrit in Octobrem. Ioannes Picus Mirandulanus, & si
capite sexto libri septimi aduersus Astrologos, scribit incompertum esse adhuc, nec satis explicari posse, quo anni tempore factus sit mundus: ipse tamen adeos, qui autumno factum credunt, suam inclinat sententiam. Tostatus in priori parte sui Defensorij capite decimo quarto scriptum reliquit, peritos Hebræorum censuisse mundum esse creatum 25. die Septembris: & Adam vltimo die Septembris esse formatum: primo autem die Octobris, qui fuit dies sabbati, fuisse primi anni primiq; mensis exordium. Nam priores sex dies ad præcedentem annum, quem ex illis sex diebus conficiunt, referendos arbitrantur.

PORRO, sicut hæc tertia opinio tam multitudine, quàm Argumẽta
grauitate dignitatéque auctorum, inferior est quàm secunda, ita quæ hanc
numero & pondere argumentorum videtur firmior, atque præ- sententiam
stantior. Principiò, satis hoc indicauit Deus, cùm noua lege sanxit, confirmat.
C vt propter memoriam singularis eius beneficij, quo seruitute Ægy-
ptiorum Hebræos liberauerat, Nisan qui cadit in vernum tempus, primus deinceps anni mensis apud Hebræos haberetur, vt traditur Exodi duodecimo, quo licet intelligere ante illud tempus, Nisan non fuisse Hebræis primum anni mensem: quid enim attinebat nouo præcepto tam sanctè Iudæis imperare, quod illi suapte sponte perpetuo antea seruauerant? Certè quemadmodum sabbatum seruari iussit, propterea quod die septimo requieuerat à molitione & fabricatione mundi, ita si mense Nisan mundus fuisset conditus, eum in memoriam orbis conditi seruari iussisset. Ponam hic verba Iosephi, quæ ad hoc illustrandum probandúmque multum valent, ex primo Iudaicarum antiquitatum, libro transcripta: *Contigit*, inquit, *vastitas diluuij*

anno ætatis Noë sexcentesimo, mense secundo. qui Dius à Macedonibus vocatur, ab Hebræis Marsonane, qui partim Octobri respondet & partim Nouembri, sic enim Aegyptij distinxerunt annum, Moses autem Nisan, qui est Xanthicus Macedonibus, mensem primum in suis Fastis ordinauit, quod per hunc Hebræos ex Aegypto eduxisset: eumdem & omnium quæ ad rem diuinam pertinerent exordium fecit: alioqui quod ad nundinationes rerum venalium, reliquámque dispensationem anni attinet, nihil de pristino ritu innouauit. Hæc Iosephus. Ex cuius verbis duo nobis quæ ad præsentem quæstionem faciunt, notatu digna pernoteſcunt. alterum est, Hebræos priusquam Ægypto excederent, annum ab autumno inchoare consueuisse, cuius consuetudinis ab Adamo vsque ad Mosem perpetuo conseruatæ, non aliam fuisse originem & causſam existimandum est, quàm quod tempore autumni mundum incepisse priscis illis hominibus persuasum esset. alterum vero, diluuium incepisse mense secundo anni, hoc est, medio autumno: quis autem non inducat in animum credere, ab Adamo vsque ad Noë principium anni, idem fuisse tempus, quod mundi fuerat exordium? quamquam non desint, qui ad id, quod priori loco diximus ex Iosepho respondeant, Hebræos ante descensum Iacob in Ægyptum annum à verno tempore, quo nimirum mundus fuerat conditus, inchoare solitos: postea tamen mixtos, & per quindecim atque ducentos annos conuersatos cum Ægyptiis, vt alia eorum instituta, sic etiam hoc de principio anni & dispositione mensiũ esse amplexatos: quapropter egressi ex Ægypto, Dei præcepto iussi sunt primam consuetudinem circa initium anni & dispositionem mensium repetere, & deinceps perpetuò retinere.

Argumentum a Scriptura pro hac sententia sumptũ soluitur.

A

B

VERVM mundi primordia fuisse in autumno, & inde anni principium ritè sumi, videtur ex Scriptura euidenter ostendi posse. Etenim Exodi vicesimo tertio capite iubentur Hebræi solemnitatem tabernaculorum, quæ agebatur mense septimo, hoc est, in autumno, celebrari in exitu anni. Sic enim ibi legimus: *Solemnitatẽ quoque, ages, in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro.* Et capite tricesimo quarto eiusdem libri iubet Deus eandem solemnitatem agi, quando redeunte anni tempore cuncta conduntur. Ex quibus duobus Scripturæ locis, satis liquet, in autumno fuisse anni exitum ac reditum: quare eo potissimum tempore factus est mundus. Ad hoc, Autumnum esse finem anni præcedentis, si spectemus ordinem naturæ & generationis rerum naturalium; patet vel iudicio sensuum, tunc enim decerpuntur fructus ex arboribus, decidunt folia, demessæ segetes, frugésque conduntur: colliguntur vuæ: vinumque ex iis expressum conficitur. Esse autem Autumnum etiam sequentis anni principium, manifestum est, cùm eo tempore sementis fiat, & terra mandata sibi semina cõcipiens, hísque grauidata procreet radices, quod sanè ratione quadam respondet conceptioni & generationi animalium in vtero, quocirca Autumni tempus

Autumnus quomodo anni exitus dicendus sit & principium.

C

A tempus conceptioni & generationi rerum conuenit, ob idque primordiis mundi magis est idoneum. Tempus autem veris magis respondet adolescentiæ & iuuentuti ipsius mundi. Præterea, licet in tractatione rerum sacrarum & celebratione festiuitatum, Moses initium anni, veris tempore statuisset, non in omnibus tamen id obseruabatur: nam in celebratione septimi anni, quo dabatur terræ requies, & quinquagesimi anni, qui erat Iobilæi, exordium anni necessario sumendum & computandum erat ab Autumno, alioquin si à verno tempore sumptum esset, necessarium vtique fuisset vt fruges, & prouentus terræ sexti anni, quæ mense Nisan in Palęstina maturę non erant ad messem, prorsus perirent: quod est contra diuinam Scripturam, in qua Deus pollicetur propter requiem septimi anni daturum se triplicatum prouentum frugum, videlicet pro sexto, septimo, & octauo anno. Leuit. 25.

His accedit, quod certum sit ante diluuium tẽpora numerata esse ab exordio mundi, & quod initium anni cœptum fuerit ab eo tempore, quo fuerat mundi primordium. Est quoque simillimum vero, diluuium cœpisse vel medio vel extremo Autumno: quoniam autem durauit centum quinquaginta diebus, hoc est, quinque mensibus, totam hyemem occupasse. Nam etsi diluuium Noëticum solius naturæ viribus non potuerit effici, Deum tamen ad id efficiendum, conuenienti tempestate & opportunitate anni vsum esse, credendum est. Legimus autem capite 7. libri Geneseos cœpisse fieri diluuium die decima septima mensis secundi, hoc est, circa Nouembrem: ergo ante diluuium primus mensis & initium anni fuerat in Autumno, scilicet, eo tempore quo mundus à Deo fuerat creatus: nam si tunc annus verno tempore habuisset initium, cœpisset diluuium circa mensem Maium, & tota æstate durasset, tempore videlicet pluuiis & inundationibus aquarum, maximè alieno & contrario.

B

Exordium anni antè diluuium fuisse in autumno, & tunc creatũ fuisse mundum.

AD extremum, quorum animis hæc insedit opinio, vel vno eo argumento concludi posse existimant, mundum in Autumno esse factum, quod in exordio mundi, vt alia, sic etiam arbores in statu perfecto productæ sunt, hoc est, cùm fructibus iam maturis perfectisque & ad comedendum idoneis: talibus enim in cibum animantium & hominum protinus opus erat, non enim hominibus ante diluuium ex esu carnium, sed herbarum dumtaxat & fructuum victus fuit. Hoc etiam apertè docet sacra Scriptura, non solùm quia tradit tertio die iubẽte Deo terrã produxisse lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, sed etiam quia docet Deum primis hominibus recens creatis dixisse, *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram & vniuersa ligna, quæ habẽt in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam; & cunctis animantibus terræ:* Et rursus præcepit homini, dicens. *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.* Eua quoque

C

Ante diluuium homines carne vesci non solebant. Genes. 1.

Genes. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Genes. 2. serpenti insidiosè ac malignè interroganti: *Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis ex omni ligno Paradisi?* respondit: *De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso vescimur, de fructu verò ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus.* Et paulo infra subdit Moses. Ibid. *Vidit igitur mulier, quod bonum esset lignum ad vescẽdum, & pulchrum oculis, aspectúque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit.* De paradiso quoque cùm loqueretur Moses, dixit, *Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue.* Quid plura? Dei perfecta sunt opera, præsertim autem, quæ ab eo immediatè & miraculosè fiunt, arbores autem rum demum perfectæ censentur, cùm fructus maturos & ad esum idoneos habent. Quod si in exordio mundi arbores maturos habebant fructus, profecto non veris, sed Autumni tempore mundum factum esse credendum est, maturatio enim fructuum non vere fit, sed in Autumno, nam etsi quibusdam in regionibus nempe calidioribus, ocyus matureſcunt fructus, attamen in paradiso terrestri, cuius erat temperatissimum cœlum, B tam properè, hoc est, verno tempore, matureſcere non poterant.

Responsio ad præcedẽs argumentũ & illius responsionis confutatio.

SED hoc telũ, etsi videtur perquam validũ, qui tamen pugnacissimè secundam opinionem tutantur, variis modis repellere conantur: quidam enim respondent. In paradiso terrestri binas quoque anno fuisse arborum fructificationes, binósque frugum prouentus, nimirùm vere & autumno: quemadmodum de India Plinius, & de Taprobane insula Solinus, & de terris subiectis æquatori, atque inter duos Tropicos interiacentibus alij prodiderunt. Verùm hoc facilè refellitur, paradisum enim terrestrem non fuisse inter duos Tropicos, sed citra Tropicum Cancri, hoc est, in Mesopotamia, vel non procul ea regione: infrà libro tertio, qui est de paradiso, multis nec dubiis argumentis probaturi sumus. Quamquam ad confutandum istud responsum, satis argumenti est, non solas paradisi arbores productas esse cum fructibus maturis, sed etiam quæ erant extra paradisum: de omni enim terra intelligendum est, quod dixit Deus: Genes. 1. *Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum.* Extra paradisum etiam erant animalia, quorum permulta fructibus arborum vescuntur & aluntur: homo quoq; breuissimo tempore commoraturus in paradiso, nisi arbores extra paradisum fructus maturos tulissent, vitam sustinere non potuisset. C

Alia responsio & eiusdem confutatio.

ALII respondent, fuisse verno tempore creatas arbores in exordio mundi cum fructibus maturis, non facultate naturæ, sed supernaturali potẽtia Dei: decerptis autem sublatisq; illis fructibus, alios proximo autumno secundum ordinem naturalem, & per naturalem vim & potestatem arborum fuisse productos. Sed hoc nequaquam est probabile, non enim fructus decidunt, aut decerpuntur nisi post maturitatem: cadunt enim ob frigus exsiccans & adurens humorem glutinosum

A glutinosum & tenacem quo frondes & fructus cohæreſcunt arbori & ab ea dependent: hoc autem verno tempore non contingit. Adiice præterea, fructus maturandos in autumno per totum ferme annum præparari in arboribus: nam per hyemem arbores implentur humore genitali & fructifero, vere præmittunt frondes & flores, quasi prænuncios & sponsores prouenturi fructus, æstiuo autem tempore fructus pullulant, vireſcunt, & augeſcunt, quod in autumno maturitatem, atque perfectionem adipiscantur. Quocirca si tempore veris simul cum mundo productæ essent arbores maturis fructibus onustæ, necessarium sanè fuisset statim ex arboribus fructus decidere, vt locum darent fructibus in autumno maturandis: quod rationi alienum, atque dissentaneum est.

Alia item responsio cum ipsius confutatione.

RESPONDENT alij, fuisse productas arbores cum fructibus maturis verno tempore, videlicet miraculosè & per supernaturalem Dei potentiam; proximo autem autumno nullos fuisse fructus in arboribus, nec inde vsque ad sequentem autumnum. At hoc maximè inordinatum est, & primordijs mundi ac potestati naturæ tunc B ad agendum potissimæ & fœcundissimæ minimè congruit: Vt omittam, toto illo vno anno & dimidio, nec animalia, nec homines sine fructibus cõmodè vitam ducere & tueri potuisse. Non tacebo aliud quorundam responsum. Nonnulli aiunt, in paradiso diuersa fuisse fructuum genera, & quædam in vere, alia in Autumno prouentura fuisse: quinetiam quouis anni tempore fructus in paradiso futuros. Verùm supràdocuimus, non solas paradisi arbores, sed etiam quæ extra paradisum erant, scilicet ad esum cunctorum animantium, & victum hominis mox è paradiso exterminandi, cum maturis fructibus produci debuisse.

Alia respõsio auctori maximè probata.

EXTREMVM responsum est, prioribus fortasse probabilius: in prima rerum omnium molitione, quia voluit Deus, itáque fieri par erat, factas esse arbores verno tempore cum fructibus maturis, cósque conseruasse Deum in arboribus vsque ad proximum Autumnum: exinde autem factam esse eorum generationem atque propa- C gationem potestate, ordine, modóque naturali, similiter nempe vt nunc fit, vel non conseruasse tanto tempore fructus in arboribus, sed proximo autumno miraculosè, similiter vt primum fecerat, eos produxisse. Videtur igitur, qui mundum faciunt veris tempore conditum, præter miraculum primæ conditionis arborum cum fructibus maturis, his etiam alterum miraculum necessario esse admittendum, hoc est, vel in producendo alios fructus proximo autumno, vel in conseruando primos illos fructus in arboribus vsq; ad proximum autumnũ. Nisi dicamus, extra paradisum arbores, quæ non ferunt naturaliter fructus maturos ante autumnum, non fuisse tunc creatas cum fructibus maturis, ne sit necesse multiplicare miracula. Vnde igitur extra paradisum tunc vsque ad autumnum per

quinque

Universidad de Deusto
Biblioteca

quinque menses homini & animantibus victus? partim ex herbis, A
quarum ante diluuium mira fuit vis ad alendum, miráque salubritas
& suauitas: partim ex fructibus arborum, qui verè fructificant, præ-
sertim locis calidis & humidis, vt in Mesopotamia, vbi primum ho-
mo creditur habitasse.

Non in omnibus terræ partibus in mundi initio fuisse idem anni tempus.

ILLVD autem hoc loco lectorem admonere lubet, etsi in eo tractu terræ, in cuius vna quadam parte conditus est paradisus, & futura erat prima hominis habitatio, sint productæ arbores cum fructibus maturis, quia tempus ibi erat idoneum: & cõueniens maturitati fructuum, non tamen in omnibus terrarum locis esse factas arbores cum fructibus maturis: quia illud ipsum tempus respectu habito ad quasdam terræ partes fuit media hyems, vel initium æstatis, quo tempore fructus nec produci naturaliter, nec conseruari possunt. Deus autem sic produxit res, vt ipsæ deinceps per causas naturales, & seipsas conseruare, & alias sui similes suo tempore, modoq; generare possent. Nam si vbi fructus maturi sunt in autumno, ibi in B
vere, vel media hyeme producti essent maturi, haud dubie creati fuissent extra tempus naturaliter conueniens maturitati fructuum ideóque nec potuissent conseruari naturaliter, nec proximo autumno, quo secundum ordinem naturalem generari debebant, potuissent naturaliter generari. Nam, vt supra indicauimus, maturitas fructuum futura in autumno, per totum annum præperari debet: siquidem in hyeme præparatur in radicibus, & intra ipsam arborem, trahendo & colligendo succum, & materiam futuræ prolis, quasi in vtero comparando, in vere præparatur in frondibus & floribus: in æstate generatur fructus & paulatim maturatur, quoad in autumno perfectè maturus & ad esum animantium idoneus existat.

Deus non omnes arbores simul cum fructibus vbique creauit.

EXISTIMANDVM igitur est, Deum hoc tertio die fecisse arbores vbique terrarum perfectas secundum substantiam & magnitudinem, quæ naturalis est terminus accretionis, & item secundum suas facultates, vbi verò tunc erat tempus conueniens fructibus, ibi fecisse eas cum fructibus, alibi cum frondibus tantum vel floribus: nonnullis locis, quibus tunc hyems erat, nudas fructibus, floribus & frondibus: nimirum productæ sunt à Deo tunc arbores, prout cuiusque regionis tempus exigebat. C

* * *

OPVS

A

OPVS QVARTI DIEI

Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento Cœli, &c Fecitque Deus duo luminaria magna. Versus 14.

CATHARINVM, Eugubinum, atque alios, qui putarunt astra esse à Deo creata ante hunc quartum diem, manifeste redarguit hoc loco narratio Mosis: sic enim ait, *Dixit Deus, Fiant luminaria in firmamento Cœli, & factum est ita, Fecitque Deus luminaria magna, & factum est vespere, & mane dies quartus.* Sanè cùm similiter loquatur Moses de creatione syderum: vt de effectione aliorum operum, quæ reliquis quinque diebus facta narrantur, si creatio syderum ante B diem quartum facta est, eo autem die quasi per recapitulationem vt isti dicunt, memoratur, similiter existimari posset opera aliorũ dierũ ante illos dies esse facta, & illis diebus tantum per recapitulationem commemorari. Et verò si ante creata sunt astra, cur non ante suo videlicet loco & tempore, eorum creatio descripta est à Mose? Denique istis contradicunt omnes Patres, quos secuta est Ecclesia, quæ in hymno, qui canitur in vesperis feriæ quartæ Deum laudat ob creationem syderum quarto die ab eo factam:

Quarto die creata esse astra omnia probatur contra Catharinum, & Eugubinũ.

Cœli Deus sanctissime,
Qui lucidum centrum poli
Candore pingis igneo,
Augens decoro lumine.
Quarto die qui flammeam
Solis rotam constituens,
Lunæ ministras ordinem,
Vagosque cursus syderum.
Vt noctibus vel lumini
Diremptionis terminum,
Primordiis & mensium
Signum dares notissimum. Hæc ibi.

C VIDEAMVS igitur quemadmodum hoc quarto die facta sint astra. Quoniam non sunt aliud astra, quàm partes Cœli densiores quæ lucem habent & transmittunt Cœli autem in principio creati sunt, vt supra docuimus, perfecti secundum substantiam, numerum orbium, magnitudinem, figuram, & aliarum partium densitatem, aliarúmque raritatem: necessario efficitur, astra secundum materiam suam, quæ non est alia, quam substantia Cœli, & secundum figuram magnitudinem & densitatem à principio esse facta. Quid ergo his deerat? forma nempe, quæ principaliter dat rei, & esse & nomen. Est autem astri forma ipsa lux, quæ hoc quarto die illis data est, Deo partes illas Cœli densiores spissa luce complente, datus est illis præterea proprius motus, nam alio motu cietur Luna, & alio Mercurius, itemque alio sydera: siquidem ante hunc quar-

Astra quid sint.

Quomodo sint astra cõdita luminis ratione & motus.

f tum diem

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum diem, Cœli non alio quàm vno primi Cœli motu communiter A
mouebantur. tertio loco data est astris vis & potentia varios &
mirabiles effectus producendi, ex motu proprio & luce cuiusque
Vielmius refellitur astri proueniens. Censet Hieronymus Vielmius lectione vicesima
in Hexæmeron, hoc die partes Cœli euasuras in astra, fuisse à Deo
densatas, cum antea æquabiliter omnes essent raræ. Sed non ani-
maduertit, vir alioqui Theologię ac Philosophiæ doctus, cùm
Cœlum sit incorruptibile, eius materiam secundum magnitudinem
figuram densitatem ac raritatem, nullo modo posse variari. Dicit
id esse factum per Dei omnipotentiam. Sed superuacuè accersit
miracula, cùm sine his res non modo æquè bene, sed commodius
etiam explicari possit. quamquam non potest effugere illud incom-
modum densato multis partibus Cœlo præsertim octauo, necessa-
rio factum esse minus quàm ante fuerat: quare inter ipsum & no-
num Cœlum, plurimum vacui esse relictum, quo interiecto fieri B
non posse, vt octauum Cœlum cæterique inferiores, motus noni
Cœli & primi mobilis sint participes, nisi fingat, quantum aliquæ
Obiectio & ad eam responsio. partes Cœli sunt densatæ, tantumdem alias fuisse simul rarefactas,
quod est sine causa multiplicare miracula.

Svd dicet aliquis, primo die creata est lux Solis, vt nos supra
docuimus, & iam tunc Cœli habebant partes quasdam densiores:
quomodo igitur non eas tunc Sol luce sua illustrauit, atque ita fe-
cit, vt essent astra? Huic respondendum est, lucem illam primi diei
fuisse admodum tenuem, &, vt inquit Beda, similem luci auroræ,
ideóque non potuisset densas illas Cœli partes luce implendo,
facere astra, quamquam non est certum, quinetiam doctissimis viris
falsum videtur, reliqua astra non sua & propria luce, sed aliena tan-
tum & à Sole mutuata lucere, qualis verò & quam multiplex hoc
die quarto lucis Solis facta sit accessio, proprer quā verè dicatur ho
Cur astra sint creata post plātas. die Sol creatus, supra ostendimus, cū opus primi diei explanaremus.

Cætervm, cùm sydera, & quia sunt naturæ incorruptibilis,
& quia caussæ sunt rerum omnium sublunarium, sint tum ordine
naturæ, tum præstantia dignitatis priora plantis: cur ea Deus post
plantas condidit? Philo, Basilius, Ambrosius, Chrysostomus, Theo- C
doretus & hic & libro tertio Græcarum affectionum, qui est de
Dæmonibus, denique Beda in Hexæmeron ita respondent,
*Ante Solem & sydera, creatam fuisse lucem & stirpes, ne putarent ho-
mines Solem esse primam, totamque causam lucis atque stirpium, quod
videant nunc & lucem manare ex Sole, & generationem ac perfectionem
stirpium ex eius luce motuque pendere, indeque ansam arriperent idolo-
latriæ. Prouidebat enim Deus futuros qui visa pulchritudine Solis Lunæ
& reliquorum astrorum, æstimatisque tot & tantis commoditatibus, quas
ex illis perpetuo & affatim capit humanum genus, eas stellas quasi deos
colerent & venerarentur.* Quocirca in molitione mundi ea prima
omnium creare noluit, vt cùm homines memoria repeterent &
cum

A cùm animo suo reputarent mundi primordia, in quibus & lux &
stirpes fuerunt ante sydera, intelligerent, quæ nunc ab illis pende-
re videntur, ea multo maximè pendere à Deo: nec stellis propter
commoda, quæ ab illis accipiunt, sed Deo & honorem cultúm-
que adhibendū, & gratias esse agendas. Etenim nō Gentiles modo Iudæos sæ-
sed Iudæos etiam prolapsos esse in eiusmodi errorem, satis indicant pe quondā
crebræ & admodum graues, quæ sunt apud Prophetas, reprehen- in errorem
siones Iudæorum adorantium Solem Orientē, & Lunæ tanqum re- colēdi astra
ginæ Cœli sacrificantium, omnémque militiam Cœli venerantium & Moses aduersus hunc errorem prædocens ac præmuniens Hebræos, monet eos Deuteronomij quarto, ne ob Solis, Lunæ, astrorúmque omnium pulchritudinem, errore decepti, adorent & colant ea quæ Deus creauit in ministerium cunctis gentibus, quæ sub Cœlo sunt. Iob autem se ab hoc impietatis scelere purum semper, ac liberum fuisse gaudens, & quasi glorians in capite tricesimo
B primo sic ait, *Si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clarè, & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo: Quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum.* Plato etiam in Cratylo docet, astra fuisse primos deos à priscis existimatos & cultos. Iuuat adscribere verba Sancti Leonis Papæ ad eamdem sententiam pertinentia ex homiliis eius de Natiuitate, quæ sic habent, *Absit*, inquit in secunda homilia, *ab animis Christianis impia superstitio, prodigiosumque mendacium. vltra omnem modum distant à sempiterno temporalia, ab incorporeo corporea, à dominatore subiecta, quæ etsi mirandam habent pulchritudinem, adorandam tamen non habent deitatem. Illa ergo virtus, illa est sapientia, illa est colenda maiestas, quæ vniuersitatem mundi creauit ex nihilo, & in quas voluit formas atque mensuras terrenam cœlestémque substantiam omnipotenti ratione produxit. Sol & Luna & sydera sint commoda vtentibus, sint speciosa cernentibus: sed ita, vt de illis gratiæ referantur auctori, & adoretur Deus, qui condidit, non creatura quæ seruit.* In 7. verò hom. sic ait Leo. *Adduntur & illi, qui totā humanæ vitæ conditione de stellarū pendere effectibus mentiuntur, & quod est aut diuinæ voluntatis aut nostræ, indeclinabilium dicunt esse deorū, quæ*
C *tamen cumulatius noceant, spondent posse mutari, si illis quæ aduersantur syderibus supplicetur. Vnde commentum ipsum sua ratione destruitur quia si prædicta non permanent, non sunt fata metuēda: si permanēt, non sunt astra veneranda. De talibus institutis etiam illa generatur impietas, vt Sol inchoatione diurnæ lucis exurgens, à quibusdā insipientioribus, de locis eminentioribus adoretur: quod nonnulli etiā Christiani adeo se religiose facere putāt vt priusquam ad beati Petri apostoli basilicā, quæ vni Deo viuo & vero est dedicata perueniant, superatis gradibus, quibus ad suggestū areæ superioris ascenditur cōuerso corpore ad nascentē se Solem reflectant, & curuatis ceruicibus in honorem se splendidi orbis inclinēt, quod fieri partim ignorātiæ vitio, partim paganitatis spiritu, multū tabescimus & dolemus. Quia etsi quidā forte Creatorē potius pulchri luminis, quàm ipsum lumē quod est creaturra venerantur:*

Astra sunt omnis diuinitatis expertia.

rantur abſtinendum tamen eſt ab ipſa huiuſmodi ſpecie officij, quam cùm A
in noſtris inuenerit, qui Deorum cultum reliquit nónne hanc ſecum partem
opinionis vetuſtæ tanquam probabilem retentabit, quam Chriſtianis & im-
piis viderit eſſe communem? Hæc Leo.

Cur ſydera creata ſint ante animalia ſecundũ. Theodoretus.

SED cur Deus ſydera creauit ante animalia? Theodoretus quæſtione 16. in Geneſim reſpondet, animalia ſenſum habentia oculorum, excellentiam & exuperantiam illius primæ lucis ſuſtinere non potuiſſe: poſtquam autem illa lux diſpertita eſt in tot aſtra quarto die facta tolerabilem oculis animantium ſplendorem reddidiſſe: genus autem ſtirpium prorſus omnis ſenſus expers eſt. Reſpondent alij tres poſteriores dies pertinuiſſe ad ornatum & complementum mundi, quare par fuiſſe, vt primum omnium corporum mundi, quod eſt Cœlum, ante alia quarto hoc die compleretur & ornaretur ſyderibus. Sed cur potiſſimum Deus quarto die aſtra

Philo in lib. de mũdi opificio.

omnia creare voluit? *Ad declarandũ*, inquit Philo, *huius operis ſingula-* B
rem præſtantiam & dignitatem Symbolonumeri quaternarij: Cuius virtutes & laudes, & alij ſubtiliter tractant, & Philo bene longa oratione proſequitur.

QVID autem factum ſit de ea luce, quæ primo die creata eſt an euanuerit creato Sole: an Soli fuerit impreſſa, vt ſentit Baſilius & Damaſcenus, an in omnia ſydera, quæ quarto die facta ſunt diſtributa & diſpertita ſit vt placet Theodoreto, an lux illa fuerit nubes quædã lucens, ex qua poſtmodũ die quarto formatus ſit Sol, vt viſum eſt Bedæ, Hugoni, Magiſtro ſententiarum, aliiſque permultis an auctore Dionyſio Areopagita, lux illa non fuerit alia, quàm lux Solis, ſed prius informis tamen & imperfecta, quæ hoc die quarto perfectius formata conſummatáque ſit nos ſuperius explanando primi diei opere, ſatis diligenter & enucleatè tractauimus.

Secundum Bedam, Sol creatus eſt 21. die Martij.

TRADIT Beda in Hexęmeron, & fuſius in lib. de Ratione temporum hoc, quarto die, qui fuit Mercurij & duodecimus Kalendas Aprilis, hoc eſt, vigeſimus primus Martij Solem exortu ſuo quartam Arietis partem ingreſſum, primum æquinoctium vernum conſecraſſe: quocirca primum mundi diem fuiſſe decimumquintum Kalendas Aprilis, hoc eſt, decimumoctauum diem Martij. His addit Beda, Lunam creatam eſſe in plenilunio, quod ſit admodum credibile factam eſſe à Deo in ſtatu perfecto qui eſt plenilunij neque enim conueniebat imperfectam creari primam Lunam, præſertim cùm Moſes dicat. *Deum feciſſe Lunam vt præeſſet nocti*, hoc eſt, ad illuminandam noctem: niſi autem plenilunij tempore, Luna noctem plenè & perfectè non illuminat, Ex aduerſo contendunt alij, Lunæ primo exorientis lumen fuiſſe imperfectum, tale nimirum quale habere ſolet in nouilunio: nam cum Luna menſes curſu ſuo definiat, congruum fuit à prima Luna primi menſis initium fieri: Si autem creata eſſet in plenilunio, non primus, ſed decimus quintus primi menſis dies illefuiſſet. Auguſtinus libro ſecundo de

An luna creata ſit in plenilunio, an in nouilunio.

Geneſi

A Geneſi ad litteram capite decimoquinto neutrum horum aſſeueranter probare, aut reprobare audet, quod neutra opinio vel neceſſariis rationibus, vel manifeſtis Scripturæ teſtimoniis nitatur. Iuſtinus martyr in reſpondendo ad quæſtionem 60. Orthodoxorum, cur poſt creatam primo die lucem, quarto die aſtra ſint condita? ita reſpondet, vt vel ſententia eius falſa ſit, vel neceſſe ſit locum illum eſſe inſigniter vitiatum atque deprauatum.

Quanta ſit ſolis magnitudo variæ Philoſophorum ſententię.

CÆTERVM quoniam hoc loco Scripturæ docet, feciſſe Deum duo luminaria magna, Solem dico & Lunam: de eorum ſyderum magnitudine, quatenus ad locum hunc illuſtrandum ſit ſatis, diſſerere, non erit propoſito noſtro alienum. De Solis magnitudine variæ fuerunt olim Philoſophorum ſententiæ, quas refert Plutarchus libri vndecimi de placitis Philoſophorum capite vigeſimo primo, Anaximander aſtrum Solis æquale fecit terræ, orbem autem
B in quo circumuehitur, ſepties & vicies terra maiorem: Anaxagoras maiorem dixit eſſe Poloponeſſo: Heraclitus, latitudine pedali: Epicurus, aut eſſe tantum quantus apparet (quam opinionem etiã Heraclito affingit Laërtius) aut paulò maiorem minorémue. Sed eius ingens magnitudo neceſſariis Mathematicorum rationibus exploratè percepta, in confeſſo eſt apud omnes, tantùm non doctrinæ rudes & expertes. Principio: magnitudo eius intelligitur ex comparatione eius cum terra, cuius ſimul & aquæ vniuerſum globum centies ſexagies ſexies excedit. Tum, idem palam fit contentione facta cum aliis ſyderibus: nam ſtellarum quas vocant Aſtrologi primæ magnitudinis, & quindecim tantùm in octauo Cœlo numerant, quælibet terræ magnitudinem continet non amplius quàm centies & ſepties. Quanto autem amplior ſit quàm Luna, vix credi poteſt nam eſſe maiorem ipſa ſexies millies & quingenties ſupérque tricies nouies, demonſtrationibus nihil dubij relinquentibus, compertum habere ſe Mathematici profitentur. Illud quoque indicium facit quantam Sol habeat lucis copiam, quod ſolus ipſe præſentia
C ſua clariſſimum diem facit, omnis nocturnis tenebris penitus diſcuſſis atque ſublatis: id quod ne omnium quidem cæterorum ſyderum ſimul præſentium coniuncta lux præſtare poteſt, vt quæ non ex toto, ſed ex aliqua tantùm parte noctis obſcuritatem diluere valeant Adiice etiam, Solem præſentia ſua reliquorum aſtrorum præſtringere & occultare claritatem.

Vtrum à ſole aſtra omnia lucem accipiant.

AMBIGVNT viri docti, vtrum Sol ſit fons omnis lucis cœleſtis cunctáque aſtra lucem, quàm habent, omnem ei ferant acceptam. ita enim viſum eſt Auicennæ, Alberto Magno, Bedæ, & Aſtrologorum ac Theologorum non paucis. Plinius certè libri ſecundi capite ſexto, *Solem ait lumen cæteris ſyderibus fœnerari*. nam cùm aſtrorum omnium ſimilem eſſe naturam, parémque rationem conueniat manifeſtum autem ſit Lunam accipere lumen à Sole, itidem facere reliquas ſtellas exiſtimandum eſt ad hunc enim modum ex rotun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ditate lunæ omnia sydera esse rotunda, in secundo libro de Cœlo, A
text. 59. argumentatur Aristoteles. Hugo in libro Annotationum in Genesim cap. 6. *Solum*, inquit *solem propriam habere lucem, & ipsum ex igne esse factum: reliquas verò stellas omnes ex aëria materia factas relucere potius quam lucere.* Verùm hoc limatioris iudicij Philosophis nequaquam probatur: nec sanè vllo satis probabili argumento persuaderi potest. Non enim par est ratio lunæ cæterorúmque syderum, nec rotunditatis astri atque receptionis luminis eius: nec fit verisimile immensam illã choreã cœlestium ignium in octauo cœlo, videlicet multò nobiliori, quàm est orbis solis, mirabili pulchritudine micantium à sole lumen omne suum mutuari & emendicare. Præsertim autem cùm videatur rationi consentaneum, astra illa, quæ longè diuersas vires & effectus habere videntur, dissimilem quoque lucis rationem obtinere. B. Augustinus lib. 2. de Genesi ad litteram, cap. 16. ait: *ex diuina Scriptura manifesto cognosci disparem esse syderum claritatem, dicente Apostolo prioris Epistolæ ad Corinthios cap. 15. Aliam esse claritatem solis, aliam lunæ, & aliam stellarum, & stellam differre à stella* B
in claritate. Vtrum autem stellæ lumen à sole accipiant necne, ex sacris litteris colligi & constitui non potest. Mox subdit Augustinus: *quibusdam visum esse, quasdã in cœlo stellas maiores esse quàm solem; quod tamen falsum esse, non rationibus tantùm Mathematicis patet, sed etiam in libro Ecclesiastici arguit sacra Scriptura. Quid*, inquit, *lucidius sole? Constat porrò ea ratione maximum Astrorum esse solem, quod huius nostratis mundi conseruationem, moderationem, & omnimodam mutationem plus ab vno sole, quàm à cæteris omnibus astris pendere experimur.* Verùm de solis præstantia, eiúsque lucis per quam multiplici & admiranda vi & potentia, in libro de diuinis nominibus, cap. 1. parte 4. diuinè philosophatur Diooysius.

Vtrum luna post solẽ sit omnium syderum maxima.

Sed quia Moses hoc loco Solem & Lunam vocat duo luminaria magna, posset fortassis quispiam existimare, secundũ Solem, esse Lunam reliquorum syderum maximam. Basilius quidẽ certè in enarrando hunc locum Genes. apertis verbis docet, post solem maximum cœli Astrum esse Lunam. Idémque lib. 2. de Genesi ad litteram cap. 16. Augustinus colligit ex ipsa Scriptura, quæ hoc loco solem & Lunam appellat luminaria magna. *Certè*, inquit, *vel hoc concedant oculis nostris, vt ea duo sydera, manifestum sit amplius cæteris lucere super terram, nec diem clarescere nisi luce Solis, nec noctem tot stellis fulgentibus ita lucere, si Luna desit: quemadmodum præsentia illius illustratur.* Verum secus esse docent Mathematici, apud quos omnes stellas inerrantes visu insignes & notabiles, quæ duæ, ac viginti milléque numerantur longe maiores esse constat, quàm Lunam: quippe quæ tricies nouies minor est quàm terra, cuius tamen molem supradictæ stellæ octies ac decies superant: ex planetis autem, præter vnum Mercurium, reliqui maiores sunt Luna: Itaque vt Sol maximus est omnium syderum ita minimus est Mercurius, & post eũ Luna. Cur igitur Luna & cæteris

A teris Astris maior, & soli propemodum par videtur nobis? nimirum, quod citima & viciniſsima terræ sit: quamobrem & ingens cæterorum à terris distantia, & proxima nobis Lunæ vicinitas, tantam facit apparentiæ dissimilitudinem. At enim si Luna, vno excepto Mercurio, re vera syderum omnium est minima, quæret aliquis cur eam diuina Scriptura luminare magnum appellet? An quia maior cæteris oculorum iudicio & vulgi existimatione censetur? An dicitur magnum luminare propter id, cuius causa Deus eam instituit? scilicet, vt illuminaret noctem, in hoc enim cæteris astris antecedit. An quia vires & effectus eius in elementis, metallis, stirpibus, animantibus, & humano corpore insigniores & illustriores sunt, quàm cęterorum (vnum excipio Solem) syderum? An denique in eo quod est esse in tempora, signa, dies, menses & annos, post solem præcellit Luna reliquis Astris? præsertim apud Iudæos, qui distinctionem temporum non mensium modo, sed annorum etiam & rationem dierum festorum, quos agebant variis anni temporibus, ex Luna petebant: sicut
B exponitur in libro Ecclesiastici cap. 43. illis verbis: *Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, & signum æui. A luna signum diei festi luminare quod minuitur in consummatione.*

Cur luna cũ re vera sit fere syderum omniũ minima, vno tamẽ excepto sole, videantur maxima, & luminare magnum à Mose appelletur.

Sed cur Moses, vt solis, & Lunæ, non itidem aliorum quinque planetarum hoc loco meminit? An quia in commemoratione Solis & Lunæ eos intelligi voluit? An quod eos vno stellarũ generali vocabulo comprehendit? An potiùs, quia non nisi doctis hominibus eorum proprius motus, effectus, vsus, & differentia à cæteris Astris nota est, propterea eos hic recensere supersedit? Certè illorum quinque solius Luciferi, quod est sydus Veneris, in Scriptura mentio fit apud Isaiam & Iob. Multa hic de Astris disputari possent præclara sanè cognitúque, ac memoratu digniſsima, multa item de diuinatione quæ petitur ex Astris, quam voluere quidam fulcire & ornare auctoritate Mosis, qui tradit hoc loco: *Deum feciſse Astra vt essent in tempora, dies atque annos, & in signa*, videlicet ad prænoscenda & prænuncianda futura. Verùm hæc, quia nec in angustum coC arctari, nec in transcursu dici, sed cum subtilitate & cura tractari debent, commodius alio libro, qui proximè hunc sequetur, in quo nos de cœlis & syderibus latiſsimè agemus, separatim explicabuntur.

Cur de septẽ planetis duorum tãtum, id est: solis ac lunæ, hoc loco meminerit. Moses. Esaiæ 14. Iob 38.

***

OPVS

Universidad de Deusto Biblioteca

OPVS QVINTI DIEI.

Vers. 20. *Dixt etiam Deus, producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento Cœli. Creauitque Deus cete grandia, &c.*

Primis tribus diebus tria prima corpora creata, trib. sequentib. ornata fuerunt,

PRIMIS tribus diebus distinxit Deus mundum hoc est, tria prima corpora, cœlum, aquam, & terram. Nam primo die facta luce, distinxit diem à nocte, & lumen à tenebris: in secundo die per firmamentum separauit aquas cœlestes ab aquis terrestribus: in tertia die aquam segregauit à terra, nam stripes tunc productæ, velut partes terræ censentur, quippe cum terræ radicibus suis infixæ, ex ea oriantur, alantur & augescant. Reliquis autem tribus diebus eadem tria corpora, eorum conditor Deus, & ornauit, & variis rerum generibus repleuit, eumdem prorsus ordinem seruans: quarto enim die cœlum syderibus, quinto aquam piscibus, sexto die terram animantibus terrestribus condecorauit atque compleuit. Ob hanc autem causam creata prius sunt aquatilia, quàm terrestria quamuis etiam ordine generationis, quæ sunt imperfectiora, præmittere soleat natura. Sunt autem pisces ex toto genere imperfectiores, quàm terrestres animantes: non sanè quia pisces memoria careant, vt dicit Basilius homilia in Genesim octaua, hoc enim merito refellit Augustinus libro tertio, de Genesi ad litteram capite octauo, contrarium docente experientia, & ratione qua probatur, quibuscumque animantibus est datus motus localis, quo necessaria degendæ vitæ quærerentur, atque compararentur, his necessariam fuisse memoriam, ne motus eorum vagus & incertus ageretur. Sunt igitur pisces imperfectiores, vt multis argumentis patet: etenim temperamentum corporis eorum multò imperfectius esse, indicium est exiguum alimentum, quod præbent pisces: quamobrem etiam ieiunantibus & macerationi corporis intentis, quibus esus animalium terrestrium interdicitur, esus tamen piscium conceditur. In piscibus quoque obscurior est figuratio & digestio membrorum. Deinde omnes sensus tam interiores, quàm exteriores, imbecilles & imperfectos habent pisces, cùm degant in aqua, quæ crassius est corpus quàm aër. Ad hoc, numquam possunt pisces ab homine mansuefieri, nec se ab eo contrectare sinunt, nec possunt quicquam condocefieri, nec humanæ consuetudinis & societatis sunt capaces: excipio paucos quosdam, velut Delphinum, de cuius

Basilium dicentem pisces carere memoria: refellit S. Augustin⁹.

Pisces cur ieiunantib⁹ cōcedātur.

cuius docilitate & amore erga homines, & cum hominibus societate ac consuetudine, mira narrant cùm alij, tum Plinius libro nono, capite octauo. & Plutarchus in libro in quo disputat, vtrum ratio sit in brutis, & vtrum plus rationis sit in aquatilibus quàm in terrestribus.

Caietanus in Genesim.

CAIETANVS, pisces imperfectiores esse terrestribus animalibus, eo probat argumento, quod totum genus piscium est ouiparum, nec vlla ex parte viuiparum, terrestrium autem permulta sunt viuipara. Sed hoc esse falsum, demonstrat Basilius homilia septima duo faciens genera piscium viuipatorum, videlicet Cartilaginata & cetaria, vti sunt delphini & vitulus marinus. Plinius libro 9. capite decimo tertio, de piscibus loquens. *Quæ*, inquit, *pilo vestiuntur, animal pariunt, vt pristis, balæna, vitulus.* Et cap. 51. eiusdem libri. *Torpepedo*, ait, *octogenos fœtus habens inuenitur: eáque intra se parit oua præmollia. in alium locum vteri transferens, atque ibi excludens.* Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, vt sola piscium, & animal pariant, & oua concipiant. Philo tradit, propterea quinto die cœpisse creationem animalium, quod animal sit animal propter sensum: quinq; autē esse sensus, qui numerus congruit cum die quinto, quo creari animalia cœperunt. Verùm friuola est ratio, nam nec animal, vt sit animal, opus habet quinque sensibus, sed solo tactu, quo vno cùm prædita sint quædam animalia, cæteris sensibus carent & præter quinque sensus externos, sunt alij sensus interiores in perfectis animalibus. S. Augustinus libro tertio de Genesi ad litteram ca. quarto, existimat hoc quinto die non esse creatos pisces actu, sed tantummodo causaliter & potentialiter, data nimirum tunc aquis potestate pisces suo tempore procreandi. Verùm hoc minimè concordat cum narratione Mosis, qui ait aquam produxisse die quinto omnia piscium genera, nec aliter hic loquitur quàm supra de productione lucis firmamenti & stellarum. Adde, quod si nunc non sunt actu creati à Deo pisces, præsertim perfecti, numquam posteâ generari à natura potuissent, quippe qui non nisi à suis similibus naturaliter generari possunt. Deus autem post hos sex dies, siuit naturam cuiusque rei ab ipso conditæ, naturaliter seipsam conseruare atque propagare, nam à modo productionis rerum immediatè à Deo per ipsius omnipotentiam, DEVS requieuit die septimo.

Philo in lib. de mūdi opificio.

Secundum August. 5. die nō sunt actu creati pisces.

QVOD autem hoc loco secundum Latinam lectionem legitur: *Producant aquæ reptile*, maiorem emphasim habet in Hebræo. Est enim verbum שרץ *Saras*, significans non quamlibet productionem sed in maxima copia vbertate & abundantia, ceu scaturiginem & ebullitionem quādam: Vt vel hinc probetur vulgo iactata opinio, & à sapientibus confirmata, multo vberiorem & copiosiorem esse piscium quàm cæterorum animalium generationem: cuius satis manifestum signum est, ingens copia ouorum quæ in piscibus inueniuntur

Numerosiorem & multiformiorem esse aquatilium quam terrestrium animantium generationem.

tremiũtur, quo licet intelligere piscium quàm aliorum animalium, A & multitudinem & varietatem esse maiorem. Quod etiam testatur Aristoteles libro tertio, de Generatione animalium, capite vndecimo, his verbis. *Hinc etiam fit, vt multiformiora sint quæ in humore gignuntur quàm quæ in terra. humor enim naturam habet ad effigendum & formandum magis habilem quàm terra.* His consentanea cap. secundo, libri noni scribit Plinius: nam cum dixisset quæ sunt in aquis, & plura & maiora esse terrestribus, subdit: *Causa*, inquit, *euidens est, humoris luxuria: pleráque etiam monstrifica reperiuntur, perplexis, & in semet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu conuolutis seminibus atque principiis: vt vera fiat vulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, præterque multa, quæ nusquam alibi.* Hæc Plinius. quibus consona sunt quæ Dauid cecinit in Psalmo 103. *Hoc mare magnum & spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus.*

Cur pisces nominẽtur reptilia.

SED cur Latinus Interpres pisces appellauit reptilia, cum id solis terrestribus conuenire videatur? haud dubiè secutus est Septuaginta Interpretes, qui Græcè verterunt τὰ ἑρπετα, hoc est, Latinè *Reptilia*. Sed Bonauentura in 2. sentent. distinctione decimaquinta, ita distingnit reptile. *Animal omne*, inquit, *quod mouetur, aut mouetur impellendo se in anteriora, idq; facit vel pedibus & est gressile, vel alis & est volatile: aut mouetur se ipsum trahendo antrorsum, idque fieri potest quattuor modis: vel vt trahat se vi oris sicut vermes: vel vi costarum & ventris sicut serpentes: vel vi pinnularum vt pisces: vel denique dicuntur repere non* B *propriè, sicut lacertæ & stelliones, qui licet pedes habeant, exiguos tamen habent, & parum se attollunt humo, magnámque partem corporis dum mouentur applicant terræ: quocirca etiam ista repere dicuntur.* Vide Hugonem in libro annotationum in Genesim capite 7. vbi tria facit reptilium genera. Pisces igitur quia similiter quodammodo mouentur in aquis, vt quæ verè reptilia sunt in terris, propterea Latinus Interpres & LXX. appellarunt reptilia, quamuis Hebræum vocabulum non hoc propriè significet.

Quod genus piscium sint cete.

CIRCA illud autem: *Creauit Deus cete grandia*, sciendum est, pro *Cete*, Hebraicè esse התנינים *Hataninim*, quæ vox significat dracones: eodem autem nomine dracones terrestres, atque marini appellantur neque enim cete ac maximi pisces aliud videntur esse in C aquis, quàm dracones ac serpentes in terra. Inuenimus alibi in Scriptura ingentes pisces nominari dracones, sicut Psalmo centesimo quadragesimo octauo; *Dracones & omnes abyssi*, & Isaiæ 27. dicitur: *Interficiet cetum qui in mari est*, quo significatur is qui latè maris imperium tenebat, & Ezechielis trigesimo secundo de Pharaone rege Ægypti loquens: *Draconi*, inquit, *qui est in mari, assimilatus es*: & capite vigesimo nono. *Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti draco magne: qui cubas in medio fluminum tuorum, &c.* Non igitur per Cete vna aliqua species piscium intelligitur, sed omnes grandioris formæ & vastioris corporis pisces. Meminit autem potissimum draconum seu cetorum

A torum Moses vt tolleret errorem existimantium (sic placet Caietano) eiusmodi animalia non esse facta ex consilio & proposito Dei, sed per accidens tanquam ex necessitate materiæ: aut, vt si scias Deum ingentium maris bestiarum creatorem esse, multo facilius creditu fit idem in cæteris minoribus. Caietanus in Genesim

AT enim quæret aliquis, cur non vt in aquatilibus, itidem quoque in plantis & animalibus terrestribus propriè & nominatim aliquarum specierum mentionem fecerit Moses? Respondent quidam, quod nõ ita in aliis vt in piscibus inueniantur quæ tam prodigiosam & vix credibilem corporis molem habeant. Balænæ namque, vt Basilius & Theodoretus aiunt, cum super aquas dorsum efferunt, ingentis insulæ speciem exhibent. Plinius libro nono, capite trigesimo scribit: Balænas maris Indici quaternum iugerum esse: Pristes ducenum cubitorum: anguillas verò in Gange trecenum pedum. Et lib. 32 capite primo citat Iubam regem Mauritaniæ, qui in volumi- Enormis quorumdã piscium magnitudo.
B nibus ad Caium Cæsarem Augusti filium scriptis tradit, cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in Arabicum flumen intrare. Verùm non minoris proceritatis arbores inueniri, patet ex his quæ scribit Plinius libro decimosexto, capite 40. & ex his quæ de Indicis arboribus tam Strabo quàm Plinius prodiderunt. Certè libro nono cap. 12. 13. 14. mira scribit Plinius de magnitudine draconum & serpentum: ait dracones Indicos tantæ magnitudinis esse, vt maximos elephantos circumplexu facilè ambiant, nexúque nodi perstringant: Æthiopicos autem vicenum esse cubitorum: Serpentes autem Indicos in tantam magnitudinem adolescere, vt solidos hauriant ceruos, taurósque, Megasthenis testimonio confirmat. Nota est ad flumen Bagradam à Regulo imperatore balistis tormentisque, vt oppidum aliquod, expugnata serpens centum viginti pedum longitudinis. Mirum sanè videtur quod refert Ælianus libro decimo quinto Historiæ animalium, capite 21. *Alexander*, inquit, *cùm alia pleraque animalia apud Indos inuenit, tum draconem, quem quia sacrum in antro quodam Indi existimarent & summa religione colerent; idcirco precibus Alexandrum obsecrarunt, ne in illum*
C *ipsum inuaderet: quod quidem ipsum ille annuit. At enim draco cum exercitus strepitum sensit (quod sit animal, tum audiendi tum videndi acerrimo atque acutissimo sensu præditum) maximo sibilo & summo afflatu edito, omnes exterruit & perturbauit, septuaginta cubita longus esse existimabatur: neque enim eis totus apparuit, sed illius solum caput ex antro eminuit: eius oculi ad magni clypei Macedonici magnitudinem accessisse dicuntur.* Hæc ibi Ælianus.

QVIBVS haud dissimilia, libri vigesimi primi suæ Historiæ Septentrionalis capite quadragesimoquarto Olaus Magnus commemorat. Nihilominus tamen, maiora esse in aquis quàm in terra animalia, & veterum testantur historiæ, hodieque confirmat experiẽtia, & vbertas materiæ aqueæ habilitásque ad quantumuis extensionem

ita esse suadet. A

Quid significet Deum benedixisse piscibus.

AD declarandam autem tantam piscium molem & multiplicationem, peculiariter dicitur Deus benedixisse piscibus, dicens, *Crescite & multiplicamini*. benedictio autem Hebraicè dicitur ברך *Barach*, qua voce copia & affluentia designatur, videlicet ad indicandam prope infinitam piscium multitudinem ac varietatem. Hebræi tamen dicunt propterea non terrestribus sed aquatilibus benedixisse Deum, quod in illis esset serpens mox maledicendus. Origenes putat illud: *Crescite*, pertinere ad incrementum corporis: illud autem. *Multiplicamini*, ad multitudinis amplificationē, quæ fit per propagationem. Sed non rectè: nam pro *Crescite*, est, פרו *Peru*, id est, fructificate: talis enim est proles animalis, qualis est fructus arboris. De variis generibus piscium, & de miraculis quæ in hoc genere animalium reperiuntur, consulat lector Plinium lib. nono, & trigesimo secundo, necnon Isidorum libro 12. Etymologiarum capite sexto quo loco cunctorum aquatilium species, centum quadraginta quattuor secundum Plinium traduntur, quamquam ipse Plinius libro nono, cap. decimoquarto, piscium species esse inquit 74. præter crustis intecta quorum triginta sunt species. Sed isti loquuntur de piscibus & suo tempore & sibi tantum notis. Auctor libri 4. Esdræ ca. 6. nescio quam fabulam tradit de duobus piscibus à Deo creatis, alterum appellat Enoch, alterū Leuiathan. Certè scriptura tā apud Isaiam quā apud Iob ingentis molis & admirandæ magnitudinis piscem appellat Leuiathan, nam & LXX. Interpretes illis in locis Græcè verterunt cete.

Quomodo dicantur pisces producti ex aqua.

ILLVD porrò quod Moses ait, pisces esse productos ex aquis, quæri potest quemadmodum sit intelligendum. An vt significetur pisces esse productos ex aquis tanquam ex materia, an tanquam â causa efficiente? neutro autem modo videtur id esse verum. Etenim pisces cum sint mista perfecta non ex sola aqua constant, sed ex quattuor elementis, nec in illis aqua, sed terra præcellit cæteris, sicut Aristoteles tradit libro secundo de Generatione & corruptione tex tu quinquagesimo primo. Nec verò aqua verè dicetur effectrix & C procreatrix piscium: quippe multa sunt genera piscium qui tantum ex semine, nec nisi ab aliis sui similibus secundum speciem generantur. Verùm, ad hoc respondendum est, pisces dici à Mose productos ex aquis tanquam ex materia: non quod ex aqua sola soleant aut etiam possint naturali via & ratione generari, sed quod in illis præpolleat aqua, non quidem quantum ad grauitatem, sed quantum ad humiditatem & frigiditatem & ratione temperamēti piscium quod est plane Aqueum: & quod aqua sit naturalis eorum locus habitationis, generationis, & conseruationis, extra quem nec gigni, nec bene habere, nec naturales actiones suas exercere, nec vitam tueri queant. Primi autem illi pisces proximè à Deo ex sola materia aquæ generati sunt, additis tamen ei materiæ reliquorum elementorum formis

A formis & qualitatibus.

Disputatio vtrum aues creatæ sint ex aqua.

CÆTERVM, ingentem nec facile explicabilem difficultatem cōtinet, quod Latinus interpres hoc loco secutus proculdubio Septuaginta Interpretes, sic habet: *Producant aquæ reptile animæ viuentis & volatile super terram sub firmamento cœli*, quibus verbis significari videtur, hoc quinto die vt pisces, ita quoque volucres ex eodem aquæ elemēto esse factas. Atque ita propemodum omnes Ecclesiastici scriptores tam antiqui quàm recentiores sentiunt, itaq; locum hunc interpretantur. Sed Rupertus in primo libro de Operibus Trinitatis capite quinquagesimo, aduersus hunc sensum verborum Mosis, quem ipse probat, obiicit hoc: Si aues similiter vt pisces productæ fuissent ex aquis, similiter quoque vt illi degere deberent in aquis, cùm tamen omnes vel in aëre vel in terra degant. Ad hoc ita respondet: non esse productas aues ex densa materia aquæ qualis est eius quæ propriè appellatur aqua, sed ex aqua tenuiori ac velut nebulosa: ita vt per aquam hoc loco, intelligenda sit non modo quæ B vulgò & propriè dicitur aqua, hoc est, corpus liquidum & fluidum, sed etiam tenuior aqua qualis est vapor vel nubes. Idem tradit Augustinus libro tertio de Genesi ad litteram, capite tertio, ait enim, vocabulo aquæ intelligi debere aërem proximum terræ in quo volant aues qui totus aqueus est, tum propter vapores ex terra & aquis per aerem elatos in sublime, tum propter tam frequentem imbrium delapsum in terras. *Quicquid ergo aquarum*, inquit Augustinus, *siue labiliter vndosum & fluidum est, siue vaporabiliter tenuatum atque suspensum, vt illud reptilibus animarum viuarum, hoc volatilibus appareat distributum, vtrumque tamen humidæ naturæ deputatur.* Hæc Augustinus. Idem significat Beatus Thomas 1. parte, quæstione septuagesima prima, articulo primo. Eugubinus in Cosmopœia censet, tam aues quàm pisces primam habuisse originem ex aqua elementari, ex qua putat etiam aërem primo esse productum. Quamuis autem prima effectio auium ex aquis prouenerit, quæ tamen deinceps consecuta est earum generatio & propagatio, non ex aquis fit, sed ex pro- C priis quæque seminibus atque principiis. Quod tamen etiam nunc permultas aues in aquis degere, & propter aquas generari constet, primæ auium originis & productionis ex aquis argumentum est. Hoc etiam innuit Hieronymus in Epistola 83. quam scripsit ad Oceanum, illis verbis: *Primum de aquis quod viuit egreditur, & pennatos fideles de terra ad cœlum leuat.* In hac quoque sententia videtur fuisse sanctus Ambrosius auctor eius hymni, qui feria quinta in Vesperis canitur:

Magnæ Deus potentiæ,
Qui ex aquis ortum genus,
Partim remittis gurgiti,
Partim leuas in aëra:

Demersa lymphis imprimens,
Subuecta cœlis irrogans,
Vti stirpe vna prodita,
Diuersa rapiant loca.

Aues non ex aquis, sed ex terra esse creatas

AB HAC tamen communi doctrina & sententia, Caietanus & Catharinus atque Hieronymus Vielmius lectione vigesima secunda in Hexæmeron discesserunt: nec sanè inscienter aut temere, siquidem tũ in textu Hebraico, tum in paraphrasi Chaldaica multo secus est hoc loco, quàm in Latina versione, & longè diuersa redditur sententia: Hebræa quidem si Latinè reddantur ad verbum, hoc sonant: *Repere faciant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile volet super terram super faciem extensionis cœli.* Paraphrasis Chaldaica sic habet: *Mouere faciant aquæ reptile animæ viuentis, & auis volitet super terram iuxta faciem expansi cœlorum.* Hinc apparet, Mosem hoc loco non tradere, aues ex aquis esse productas: quinimo eas ex terra esse factas, apertissimis verbis docet ipse cap. 2. huius libri in quo tam Hebraicè quàm Chaldaicè, Græcè ac Latinè ita legitur: *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam,* & quæ sequuntur: ex quo perspicitur, aues similiter vt terrestres animantes è terra esse generatas. S. Augustinus cap. 1. libri 9. de Genesi ad litteram dupliciter conatur respondere ad hoc Scripturæ testimonium. Primo ait, illud: *Ex humo*, pertinere ad terrestres animantes tantùm, non autem ad volucres. Sed obstat coniunctio: *Et*, ostendens illud: *Ex humo*, coniunctè intelligendum esse de terrestribus & volatilibus. Deinde inquit nomine terræ nonnunquam in Scriptura significari cum terra etiam ipsam aquam, verùm nec hoc ipse benè probat, vt patet consideranti testimonia quę affert: nec vt ita esset, iuuaret eius sententiam. Quippe vult ipse aues generatas esse ex aëre nebuloso & vaporoso, qui vocabulo terræ nusquam significatur, vt aqua quæ labitur per terram & in ipsa continetur, vnum cum ipsa corpus efficientes. Et verò, in cæteris Dei operibus, videlicet in astris, piscibus, terrenis animalibus, atque in ipso homine, cernitur magna quædam conuenientia inter rem productam & elementum ex quo vel in quo producta esse dicitur: velut inter sydera & cœlum, inter pisces & aquam, inter animantes terrestres & terram, inter aues autem & aquam, nulla est conuenientia: nam nec in aquis generantur aut viuunt aues, nec earum temperamentum corporis est aqueum, sed terreum vel potius aërium. Atque hoc etiam fidem habet ex eo quod vt Moses hoc loco refert, iussit Deus aues multiplicari non in aquis sicut pisces, sed super terram: Scriptura item aues non aquæ, sed cœli, id est, aëris, volucres appellat. Præterea sententia est Theologorum, tribus his posterioribus diebus in vno quoque elemento creata esse à Deo ea quibus illud elementum ornatur & impletur: at volucres seu aues, non aquam sed aërem ornant & implent, vt potius ex aëre quàm ex aqua creari debuerint. Quare vt hanc sententiam quæ verissima est, etiam Latina translatio exprimat, cùm dicit hoc loco: *Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram*: in illo: *Et volatile*, non est intelligendum repeti illud, *Producant aquæ*, quemadmodum

Cõueniẽtia magna inter rem productam & elementum ex quo producitur.

Sententia Theologorum de his quæ tribus vltimis diebus creata sunt.

plerique existimarunt, sed supplendum est verbum *Volet*, sicut habet Hebræa & Chaldaica lectio. Nam si repeteretur & intelligeretur verbũ illud *Producat*, inepta profecto redderetur sentẽtia: quomodo enim produceret aqua aues super terram, quæ aquis supereminet? & quorsum producant aquæ aues sub firmamento cœli? annon etiam pisces & cæteræ animantes sunt sub firmamento cœli? Si autem intelligatur verbum *Volet*, quod est in Hebræo, rectissima & planissima est sententia.

VERVMTAMEN, ex his duæ existunt dubitationes: Vna est, si aues non sunt productæ ex aquis sicut pisces, cur Moses narrans productionem aquatilium, mentionem fecit volatilium? altera est, cur hic non expressit Moses aues esse productas ex terra: sicut pisces ex aquis? Sed prior dubitatio ad hunc modum explicatur. Aues eodem die quo pisces sunt factæ, vt perspicuè docet Moses, cum ait: *Creauit Deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas, & omne volatile secundum genus suum.* Nam si quinto die non essent factæ aues, sed die sexto, nulla erat ratio, quare die quinto Moses mentionem faceret auium ante earum creationem: præsertim cùm die sexto nullum fiat verbum de creatione auium, nec fuerit conueniens eam omninò prætermitti à Mose. Deinde, magna est similitudo, magnáque cognatio inter aues & pisces. Siue spectes vtrorumque locum naturalem. hoc est, aquam & aërem: ambo enim sunt corpora diaphana, humida, agitabilia, quæ facile cedunt: aër item plenus est humore aqueo, & in aquam promptissimè mutabilis. Siue consideres vtriusque generis animantium conformationem corporis, vtrique inest leuitas & agilitas: magna est similitudo inter pinnas piscium & alas auium, inter squamas illorum & harum pennas: vtraque carent auribus, & per meatus quosdam aurium officio funguntur: non habent vesicam, ne volatum impediret, nec mammas, nec lac, sicut tradit Aristoteles libro 2. de partibus animalium capite 12. & libro 3. c. 8. & lib. 3. de historia animalium capite 20. & multa genera auium sunt aquatilia, vt cygni, anseres, fulicæ, mergi, grues, anates, halcyones, vel secundum Varronem alcedones quæ fere in aquis versantur. Denique siue spectes rationem motus vtrorumque: qualis est enim natatus piscium in aquis, talis est in aëre volatus auium, vt non inscitè liceat dicere, pisces esse aues aquatiles, aues esse pisces aërios: vtrumque item animal cauda, iter & cursum suum dirigit, & ab eo nauigandi artem homines didicisse creditur. Certè Plinius libri decimi capite decimo ait, miluos artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cœlo monstrante natura, quid opus esset in profundo. Ob has igitur causas Moses productionem piscium & auium in sua narratione coniunxit.

Duæ obiectiones.

Multiplex similitudo & analogia inter pisces & aues.

POSTERIORI AVTEM dubitationi sic occurritur: Tacuit quidem Moses hoc loco aues è terra esse factas: verum id apertè

Universidad de Deusto
Biblioteca

apertè docuit infrà capite secundo, cur hic tacuerit vix coniectura vlla ne diuinando quidem attingi potest. Fortè noluit productionis animalium ex terra mentionem facere ante diem sextum, quo videlicet principalis animalium è terra productio est facta: eo namque die creatæ sunt terrestres animantes, & aquaticis & volatilibus longè præstantiores; eodémque die cunctorum animalium princeps factus est homo. Scio equidem non defuisse graues auctores quibus visum est in genere auium reperiri quasdam cunctis animalibus terrestribus nobiliores atque perfectiores, cuiusmodi sunt quæ voces humanas, atque adeo orationem ipsam humanam tam expresè, distinctè, & ad verum reddunt, vt more hominum loqui videantur, vti sunt meruli, picæ, & omnium maximè psittaci. Verùm ne his assentiar multa faciunt: & sane magis admiranda & prodigiosa, maiorisque ingenij, solertiæ ac docilitatis argumenta, de canibus, vulpibus, equis, simiis, & elephantibus, scriptis prodita sunt, hodiéque certis experimentis comprobata. Vel Moses voluit aperire originem & materiam eorum animalium quæ ornant, implent, & incolunt illud elementum, ex quo vel in quo sunt facta (cum tribus hisce posterioribus diebus Moses, vt ferè tradunt Theologi, de elementorum exornatione ac plenitudine seu complemento agat) velut Astra Cœlum, pisces, aquam, terrestres animantes, ipsam terram: at volatilia, licet in terra & ex terra sint procreata, & inibi cibum capiant & requiescant, cum tamen in aëre versari & motus suos agere gaudeant, ad aëris potius, quàm ad terræ ornatum & complementum pertinere videntur.

A

An aues q̃ vocẽ & sermonem humanum exprimunt, dignitate naturę præstẽt cunctis animantibus terrestrib.

B

Auctor defendit communem sententiam & interpretationem Patrum de generatione auium ex aquis.

Sed iuuat defendere priorem sententiam, propter auctoritatem Patrum & omnium fermè Theologorum consensum, minime contemnandam. Dicamus igitur propterea factas esse aues ex aqua similiter vt pisces, quia magna est inter aues & pisces cognatio & similitudo, sicut paulò supra ostendimus, & quia animalia cætera in eo elemento versari videntur, ex quo sunt primo à Deo producta, quemadmodum pisces in aqua, in cœlo sydera, & in terra terrestres animantes: aues autem fere in aëre versantur, idcirco existimandum est, sicut ex Augustino, Ruperto, & B. Thoma superius docuimus, aues non esse factas ex aqua densa, quæ per terram labitur, & in ipsa terra continetur, sed ex aqua in vapores tenuata, & in nubes conformata, quæ inferiorem aëris regionem in qua volitant aues, ascendit & obsidet. Ad illud autem Scripturæ testimonium ex 2. ca. Gen. productũ: *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ & vniuersis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam*, respondendum est, illam coniunctionem *Et*, non repetere particulam illam *Ex humo*, vt sit sensus: *Formatis ex humo tam animantibus terrestribus, quàm volatilibus*, sed repetere illud participium passiuũ *Formatis*, vt sit hæc Mosis sententia. Formatis ex humo animãtibus terrestribus, & formatis etiã volu cri-

C

cribus, id est, postquam hæc duo genera animantium Deus creauerat, adduxit ea ad Adam.

OPVS SEXTI DIEI.

Dixit quoque Deus, Producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta & reptilia & bestias terræ secundum species suas. Versu. 2

HOC sexto & vltimo die duo narrat Moses opera à Deo facta, animalia videlicet terrestria & hominem. Verum de creatione hominis, eiúsq; felici statu ante peccatum, quoniam ea res apprimè nobilem ac memorabilem doctrinam habet aliis duobus libris, id est, quarto & quinto, propriè ac separatim agemus. Nunc quæ Moses tradit de creatione terrestrium animantium, quia longam non desiderant explanationem, breuiter exponamus. Principio, annotarunt quidam Interpretes non temerè esse quod Moses ita distinxit aquatilia à terrestribus, vt illa quidem appellarit reptilia animæ viuentis, hæc autem præcisè & simpliciter dixerit animam viuentem: scilicet ostendere voluit longè perfectiorem animam & vitam esse in terrestribus quàm in piscibus. Nec non verisimile est quod inquit Caietanus, eò quòd Moses ait, Deum dixisse: *Producat terra animam viuentem*, satis indicasse omnem animam sentientem quantumuis perfecti animalis (hominem semper excipio) ex mixtione elementari, in qua primas tenet terra, produci. Porphyrium autem & Pythagoricos qui animas cunctorum animalium secundum substantiam, nec mortales esse, nec animis nostris dissimiles tradiderunt, liquet in magno errore esse versatos. Illud autem: *Producat terra*, non denotat vim actiuam & effectricem animalium, vel fuisse in terra in prima productione animalium, vel posteâ in eorumdem propagatione futuram: non enim credibile est terram capacem esse tantæ virtutis, vt per se animalia cuiuslibet generis generare queat. Denotat igitur tantum materiam è qua posteâ per omnipotentem Dei vim, facta sunt animalia: denotat etiam, terram esse locum naturalem eiusmodi animalium, in quo nimirum ea generantur aluntur atque conseruantur. Itaque nonnulli Hebraicè scientes existimant illud: *Producat terra*, positum esse Phrasi Hebraica, pro eo quod est Producantur ex terra, vel Producantur in terra. Si enim producta sunt ex terra vt ex materia, non potuerunt, vt ab efficiente, produci ab eadem, nam materia & efficiens causa in idem

Caietanus in Genesim.

Universidad de Deusto
Biblioteca

numero conuenire non possunt. Nec designatur quælibet terra, sed A
ea modo quæ tertio die segregatis aquis, supra eas extare propter
stirpium & animantium vtilitatem iussa est. Nec sane omnis terra,
cuiuscumque generis animalia, aut tunc produxit, aut nunc potest
producere, sed alia aliis terræ locis tantum generari & conseruari
possunt.

Tria genera terrestrium animalium.

DISTINGVIT autem hoc loco Moses tria animantium terrestrium genera, hoc est, iumenta, quo nomine comprehenduntur omnia magis domestica & familiaria homini, vt canes, equi, boues: deinde bestias, quod vocabulum significat agrestes & feras animantes, nec fere humani imperij patientes, vt Leones, Pantheræ, Tigres: denique reptilia, in quibus continentur tam ea quæ nullos habent pedes, vt serpentes, quàm quæ habẽt, sed admodum breues & exiguos, quibus parum ex terra elato corpore mouentur, vt formicæ & lacertæ. Sed quia in nullo istorum generum comprehendi videntur cerui, lepores, capri, propterea Septuaginta Interpretes præter supradicta B
posuerunt quadrupedia. Plato in Politico duo tantum facit genera animalium terrestrium, ferum & mansuetum: Aristoteles autem lib. primo de Historia animalium, tripartito distinguit animantes; alias enim esse perpetuo cicures, alias perpetuo feras, quasdam vero ad vtrumque horum ita flexibili ingenio, vt & cicurari & efferari facilè possint. Sed cur non itidem terrestribus, vt aquaticis tributa est benedictio illa Dei *Crescite & multiplicamini?* Respondent Hebræi, propterea non esse datam terrestribus benedictionem, quòd inter eas esset serpens paulò post seducturus hominem, ob idque à Deo maledicendus. Verùm probabilius est aliorum responsum; Mosen voluisse, quod de benedictione piscium dixerat, intelligi etiam in terrestribus. nec solum in hoc, sed in aliis quoque ex his quæ in vno aliquo genere prodita sunt à Mose, similia etiam in aliis, quæ breuitatis causa non sunt tradita. intelligi debent. Homini verò propriè ac separatim tribuenda erat benedictio, quod in homine propria quædam & singularis ratio sit generationis & multiplicationis; nẽpe C
non ad conseruandam modò speciem, sed potissimè ad complendum numerum electorum, & ne quisquam putaret in officio gignendi nullum hominis posse esse peccatum. Licet enim munus generandi sit omnino naturale in cæteris animantibus, in homine tamen partim est naturale, & partim voluntarium, & quod in aliis nec vitij nec virtutis capax est, in homine vel laudi vel crimini verti potest. Plantis autem non congruebat benedictio, quia nullum habent sensum, nullumque propagandæ prolis affectum. Lege quæ in hanc sententiam & Augustinus libro tertio de Genesi ad litteram capite decimo tertio & Beda in Hexæmeron scripserunt.

Cur Deus nõ benedixerit terrestribus animalibus.

Variæ opiniones Philosophorũ

PORRÒ Philosophi quicumque arbitrati sunt mundum esse ab aliquo principio temporis factum, causam efficientem primorum animalium variè tradiderunt. Plato quidem in Timæo, animalium opificium

A opificium à primo & summo Deo demandatum esse ait diis secundis, per quos videtur intelligere sydera, vel dæmones qui versantur in aëre, & imperium habent in res caducas atque mortales. Epicurus putauit animalia omnia in exordio mundi facta esse ex terra, ob eximiam terræ nascentis bonitatem, nouorumque syderum efficaciam, Deo nihil ad eorum molitionem conferente: quam opinionem elegantissimis versibus libro quinto tractat Lucretius. Nec hoc videri debet mirum cuiquam, vt aiunt isti, cum etiam nunc ex terra imbribus madefacta, caloréque solis tepefacta varias animantes gigni sciamus, sicut in locis Ægypti vbi stagnantes Nili aquæ remanserunt. lege quæ in hanc sententiam copiosè scribit Diodorus Siculus libri primi capite primo. Auicenna opinatus est omnia animalia, cuiuscumque sint generis, non solum in principio potuisse, sed etiam nunc posse generari ex terra: in quam sententiam forte inductus est verba Mosis quæ sunt hoc loco *Producat terra animam viuentem*, non satis intelligens. Sed constat inter melioris
B notæ Philosophos, falsam esse opinionem Auicennæ, aduersus quam nos etiam libro nostro de Philosophia octauo copiosè disputauimus.

de causa efficiente primæ generationis animalium.

BEATVS AVGVSTINVS libro tertio de Genesi ad litteram capite decimoquarto ponit hanc quæstionem, Vtrum in exordio mundi, cùm Deus creauit terrestres animantes, etiam fecerit eas quæ generantur ex putrescente materia vel terræ, vel aquæ vel stirpium vel fructuum vel ex tabe cadauerum & corruptione mortuorum animalium. Ad quam respondet, Quæ ex mortuis animalibus generantur, ea videri absurdum facta esse in prima creatione animalium: tunc enim nullum fuit mortuum aut corruptum animal: quæ autem ex vitio & corruptione aliarum rerum generantur, ea si tunc facta dicantur, nihil esse absurdi. Idem sentit & tradit Beatus Thomas prima parte quæstione septuagesimasecunda. Sed hoc Augustini responsum duplici nomine posset improbari, tum quod est vna ratio corruptionis plantarum atque animalium, quare æquè
C ac similiter vel vtraque, vel neutra in illa prima mundi origine esse potuerunt, tum etiam quod istiusmodi animalia prima non sunt facta ex putri vel corrupta materia, sed proximè à Deo, modo cæterorum animalium terrestrium producta sunt ex terra, deinceps per causas secundas & ex propriis materiis, sicut eorum natura poscit, progeneranda atque propaganda. Quemadmodum enim animalia perfecta quæ non nisi ex semine, & à sui similibus animantibus procreantur, in illa prima effectione rerum, & proximè à Deo & ex terra sunt producta, sic quæ secundum naturam non aliter quàm ex putri materia fiunt, tunc immensa Dei potestate ex terra sunt condita. Certè BASILIVS Homilia septima in Genesim perspicuè docet eiusmodi animalia imperfecta, quæque originem habent ex putrescente materia,

Quæstio vtrum in exordio mũdi creata sit animalia q̃ generantur ex putri materia.

Refutatur sententia Augustini duplici nomine.

in exordio mundi esse à Deo edita, his fere verbis. *Non enim tantùm in mari vel fluuiis pisces perfectiores Dei iussu generabantur, sed etiam in limosis & palustribus locis. etenim ranæ, muliones, culices ipsi ex ipso nimirum lacustri emergebant cœno.* Sic Basilius. Quamquam dici etiam potest, species istas animalium tunc non esse actu productas, sed tantum causaliter & potentialiter: fecit enim Deus perfectiores species animantium, videl cet eas quæ non nisi ab aliis animalibus generari possunt, ex quibus deinde, vel viuis vel mortuis, cætera imperfectiora naturalium causarum potentia procrearentur. Nec obstat, quod Deus mundum perfectum & consummatum fecisse dicitur, ob idq; nullis carentem animalium speciebus: non enim mundus appellatur perfectus, vel vocatur vniuersum, quod nulla desit ei species rerum quoquo modo possibilis, alioqui ne nunc quidem perfectus esset, quinimo numquam esse posset: quippe longè plures quàm nũc sunt rerum species, & quibuscumque productis plures alias, & deinceps alias sine vllo termino posse à Deo produci, Theologiæ institutis atque decretis eruditus nemo negabit. Multas item diuersis seculis species, vel stirpium, vel animalium, vel metallorum, vel liquorum, vel condimentorum, atque medicamentorum, seu naturali diuersorum animalium, aliarúmue rerum commistione, seu solertia & artifitio hominum extitisse, hodiéque exoriri, in confesso est apud omnes. Illud tamen videtur posse dici affirmatè, animalia quæ ex humani corporis aliqua corruptione vel intemperie in ipso gignuntur, & in eo non sine molestia & offensione hominis semper inhærent, tũc non fuisse: eorum namque generationẽ felicissimo illi hominis statui valde alienam & indecoram fore arbitramur.

A

B

Quomodo mundus dicatur perfectus, vel appelletur vniuersum.

Rvpertvs libro primo de Trinitate & operibus eius, capite quinquagesimoseptimo, tradit animalia quæ generantur ex coitione diuersarum specierum, veluti mulus ex equa & asino, ex hirco & oue Tityrus, ex Leæna & Pardo Leopardus, ex Lupo & Cerua lynx, fieri præter naturam, eorumque generationem esse adulterinam; quamobrem eiusmodi animalia in primordiis mũdi non esse à Deo facta. cuius rei argumentum adducit, quod Deus in Leuitico cap. 19. vetat eiusmodi animalium generationem ab hominibus procurari, tamquam rem abominandam: sic enim præcipit. *Iumenta tua non facies coire cum alterius generis animantibus. Agrum tuum non seres diuerso semine.* Idémque confirmat Deuteronomij cap. 22. & inibi additur, *Non arabis in boue simul & asino: Non indueris vestimento quod ex lana linoq; contextum est.* Non esse autem in principio mundi hæc animalia producta à Deo, nec nisi multis post sæculis extitisse, indicio est, quod primus mortalium Ana (vt traditur tricesimosexto, capite Geneseos) auctor fuit generationis muli ex equa & asino: nam cum pasceret in deserto greges equarum & asinorum, fecit vt equæ cum asinis miscerentur, indéque generarentur muli. Nam vbi Latinus interpres vertit. *Iste est Ana qui inuenit aquas calidas in solitudine*, Hebraicè Periti

C

Expenditur opinio Ruperti, animalia quæ generantur ex diuersorum specie animalium cõmixtione, esse præter naturam.

Animalia ex diuersis seminibus p creata non fuisse à principio mundi, p ducta.

A cè Periti aiunt verbum Hebræum יְמִים *Iemim*, quod illic est, non maria vel aquas, sed mulos significare, nostrúmque Interpretem fortasse legisse pro *Iemim, Iamim*, quod maria significat. Suffragatur huic interpretationi Paraphrasis Chaldaica, quæ eo ipso in loco sic habet, *Ipse est Ana qui inuenit fortes in deserto*, per fortes significans mulos, animal robustissimum & ferendis oneribus validissimum. Scribunt Hebræi, Ana fuisse manserem, id est, spurium ex damnato coitu natum, filium videlicet fratris sui Sebeonis, qui commistus matri suę hunc genuit, Ana filium simul & fratrem suum: vt mirum non sit, eũ qui tam degenere & vitiosa generatione sit editus, adulterinam quoque animantium generationem procurasse. At enim vero mea longè diuersa est sententia: censeo equidem istiusmodi generationem animalium naturalem esse, cum ferme omnia quæ ad eam proficiẽdam conueniunt sint naturalia, hoc est, materia vnde generantur, efficiens causa, locus, tempus, appetitus, conuenientia naturalis inter mares & fœminas, denique nobilitas eiusmodi animalium quæ perfectissimis vel paria vel proxima sunt. Sed obiiciunt, eorum generationem lege Diuina esse prohibitam atque damnatam: Verùm germanam & propriam Diuini illius præcepti sententiam & intellectũ tradit Beatus Thomas in prima secundæ quæstione 102. articulo sexto, & his fere verbis exponit, *Circa coitionem animalium diuersæ speciei, ratio litteralis triplex reddi potest. Vna quidem ad detestationem idololatriæ Aegyptiorum, qui diuersis commistionibus animalium & plantarum aliarúmque rerum vtebantur in seruitium planetarum, qui secundum diuersas coniunctiones habent diuersos effectus, & super diuersas species rerum. Altera ratio est ad excludendum concubitum contra naturam, tertia ratio est, ad tollendam vniuersaliter occasionem concupiscentiæ: animalia enim diuersarum specierum non facile commiscentur inuicem, nisi hoc per homines procuretur; in aspectu autem coitus animalium, excitatur homini concupiscentiæ motus: vnde & in traditionibus Iudæorum, vt refert Rabbi Moyses, præcipitur, vt homines auertant oculos ab animalibus coëuntibus. Figuralis etiam ratio eius præcepti fuit, ne iumenta, id est, populares homines, coëant,* C *id est, societatem & commercium habeant cum alterius generis animantibus, hoc est, cum Iudæis, Hæreticis, Paganis, ne videlicet eorum commercio & consuetudine, ad eorũ quoque vitia & errores pertrahantur.* Hæc S. Thomas. Caietanus autem in commentario super illum locum Leuitici ad hũc modũ scribit, *Perspicuũ est, isto Dei præcepto non prohiberi generationem mulorum & equarum: tum quia huiusmodi animalium vsus legitur apud Hebræos, sicut patet secundi Regum decimotertio & decimooctauo, & tertij Regum capite primo & decimooctauo & primi Esdræ, capite secundo, & apud Isaiam capite sexagesimosexto, tum præcipuè quia Beatus Paulus* 1. Corint. 9. *absurdum reputat quod Deus legem statuat bobus. Ideo hoc præceptum alterò duorum sensuum intelligendum est, vel superstitiosè vel parabolicè. Superstitiosè quidem, vt intelligatur prohiberi imitatio superstitionum gentilium vt quemadmodum in Euangelio dicitur, Orantes nolite multum loqui sicut* Matth. 6.

Auctoris sententia de generatione animaliũ ex commistione diuersarũ specierum.

Explicatur locus Leuitici cap. 19. & Deutero. 22.

Ethnici faciunt, ita hic intelligatur prohiberi commistio animalium diuersæ speciei, non absolutè, sed more Ethnicorum. Si verò parabolicus est sermo sicut & ille, non alligabis os boui trituranti, in promptu est ratio huiusmodi parabolæ: prohibetur enim ea similitudine, vt homo abstineat penitus à nouitatibus præter rationem: mistio enim animalium nouum parit animal præter naturam, & neutrius speciei. Hactenus Caietanus. A

Enodatur locus libri Geneseos cap. 36.

PORRO argumentum illud ex tricesimosexto capite Geneseos, quo significatur Anam auctorem fuisse generationis mulorum, facillimè dissoluitur: tum quia, vt eam lectionem & interpretationem admittamus, non continuò tamē efficitur, mulos non fuisse productos à Deo in mundi exordio, aut ante Anam nusquam fuisse, sed illum fuisse inuentorem eiusmodi commistionis & generationis animalium in illa regione, & apud illam gentem. Quanquam de vera illius loci sententia & interpretatione, iam olim etiam ante Hieronymum varias fuisse opiniones, liquet ex his quæ scribit Hieronymus in libro suo de traditionibus Hebraicis super Genesim: tractans enim hunc locum ita scribit, *Multa & varia apud Hebræos de hoc capitulo disputantur: apud Græcos quippe & nostros, super hoc silentium est, alij putant, Iamim maria appellata: iisdem enim litteris scribuntur maria, quibus & nunc hic sermo descriptus est. Et volunt illum, dum pascit asinos patris sui in deserto, aquarum congregationes reperisse, quæ iuxta idioma linguæ Hebraicæ maria nuncupentur; quod scilicet stagnum repererit, cuius rei inuentio in eremo difficilis est. Nonnulli putant, aquas calidas, iuxta punicæ linguæ viciniam quæ Hebræa contermina est, hoc vocabulo signari. Sunt qui arbitrentur, onagros ad hoc admissos esse ad asinas, & ipsum istiusmodi reperisse concubitum, vt velocissimi ex his asini nascerentur qui vocantur Iamim. Pleriquæ putant, quod equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi; vt mulorum inde noua contra naturam animalia nascerentur.* Sic Hieronymus. B

AT HIERONYMVS OLEASTER magnam linguæ Hebrææ scientiam professus, contendit per vocem illam יְמִים *Iemim*, denotari venam aquæ salsæ, quæ ibi more sacrarum litterarum appellatur mare, vt quia tale inuentum vsque ad illam ætatem nouum erat, præsertim in deserto, propterea eo nomine memorabilis fuerit auctor eius Ana. Affirmat autem Oleaster, vocabulum יְמִים *Iemim* nusquam in Scriptura significare mulos. Manifestum igitur est ex illo Scripturæ loco, inualidè probari generationem eiusmodi animalium aut esse contra naturam, aut in prima illa mundi origine non fuisse. Sed cur eodem die & homo, & animantes terrestres conditæ sunt? An quia vtraque pertinent ad terrę complementum & ornamentum? vtrorumque enim sedes & domicilium est in terra. An quia terrestres animantes sunt similiores homini, præstantioresque cæteris? An quia magis sunt domesticæ & familiares nobis, magisque capaces & paticipes humanæ C

Cur eodem die creata sunt animalia terrestria, & homo.

A humanæ consuetudinis & disciplinæ? An denique quia magis sunt in vsu & vtilitate hominum? illis enim vtimur ad cibum, ad vestitum, ad vectationes, ad custodiam nostri nostrarumque rerum, ad venationes, ad gerenda bella, ad medicinam & remedia morborum, denique ad multiplicem oblectationem atque voluptatem.

POSTREMO, vetus quæstio est nō prorsus intacta hoc loco relinquenda, vtrum facta sint aliqua animalia in elemento ignis sicut in terra & in aqua: nam esse genus aliquod animalium in igne sicut multa sunt in terra in aquis & aëre, & ratio ipsa suadet, & ordo naturæ perfectaque omnium partium eius dispositio deposcit, & probat experientia. Etenim cùm ignis multis rebus præstantior sit cæteris elementis, consentaneum videtur, vt si hæc plena sunt animalium, ille ab omni genere animantium non sit vacuus. Atque hoc innuere videtur Aristoteles cum libro tertio, de Generatione animalium c. 11. ita scribat, *Vnum quodque elementum sedes & domicilium est aliquorum quæ in ipso nascuntur & degunt. plantas enim terræ incolas quispiam esse statuerit; aquæ aquatile animalium genus; aëris pedestre. Quartum genus non his locis quærendum est, quanquam aliquid esse exigit ordine ignis, id enim quartum corpus enumeratur. Verùm ignis semper formam non propriam habere videtur, sed in alio corpore: aut enim aër, aut fumus, aut terra esse videtur quod ignitum est. Sed enim genus hoc apud Lunam quærendum est, hæc enim quartam illā distantiam adipisci videtur. sed de his alias.* Sic Aristoteles. Proditum est ab antiquis, vulgoque iactatum, quædam esse animalia quæ gignantur in igne, & ab eo paulo longius remota continuò intereant: quam historiam & probauit Aristoteles, & libro quinto, de Historia animalium capite decimonono, his verbis retulit, *In Cypro insula æra-* B *riis fornacibus, vbi chalcites lapis ingestus compluribus diebus crematur, bestiolæ in medio igne nascuntur pennatæ, paulò muscis grandibus maiores, quæ per ignem saliant atque ambulent. emoritur & hoc genus cum ab igne remotum est.* nonnulla corpora esse animalium quæ ab ipso non absumantur, Salamandra claro documento est; quæ, vt aiunt, ignem inambulans per eum extinguit. Similia narrat Plinius libro duodecimo, capite trigesimosexto. Balbus apud Ciceronem libro secundo, de Natura deorum esse animalia in igne, confirmat ARISTOTELIS testimonio: Sic autem ait, *Cum igitur aliorum animantium ortus in terra sit, aliorum in aqua, in aëre aliorum; absurdum esse Aristoteli videtur, in ea parte quæ sit ad gignenda animalia aptissima, animal gigni nullum putare. Sydera autem æthereum locum obtinent: qui quoniam tenuissimus est & semper agitatur & viget; necesse est quod animal in eo gignatur, idem & sensu acerrimo, & mobilitate celerrima esse, quare cùm in æthere astra gignantur; consentaneum est in iis sensum inesse, & intelligentiam.* Verùm BALBVS eo loco amplissimè sumit nomen ignis, vt videlicet C

Quæstio, vtrum in elemento ignis generetur, & viuat aliquod genus animalium.

comprehen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

comprehendit etiam astra, quæ Stoici quorum Balbus inibi causam agit ignea esse censebant. Nec diuersa scribit Ouidius libro primo Metamorphoseos: A

Nec regio foret vlla suis animalibus orba,
Astra tenent Cœleste solum, formæque deorum:
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus vndæ:
Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.

CAETERVM, vt in igne gignatur & viuat vllũ animal, qui paulò attentiori animo & vim ignis, & naturam animalis æstimauerit, fieri non posse comperiet. Etenim tanta est vis & efficacitas ignis, vt quodcumque animal comprehenderit, vel ilico vel paulatim totum conficiat atque consumat, necesse sit: præsertim verò quia non potest constare animal sine tactu, qui cùm in primarum qualitatum temperatione consistat, necesse est vt ab exuperante quacumque qualitate, maximè verò calore corrumpatur atque dissoluatur. Certè Aristoteles libro secundo de Generatione animalium capite tertio libro item quarto Meteororum in capite primo summę secundæ, & in libro secundo de Generatione & corruptione text. vicesimo primo, affirmatissimè tradit, nullum animal ex igne generari aut in igne viuere posse. nam quæ in igne dicuntur esse, ea quidem propter frigidissimam corporis constitutionem in locis calidissimis & propter ignes procreantur, nec inde longius sine interitu recedunt. B

Salamandræ natura describitur.

Quantum autem in eiusmodi animalibus insit frigoris, vel vnius Salamandræ patet indicio, non nisi magnis imbribus prouenientis & serenitate deficientis; cui tantus rigor est, vt ignem tactu extinguat, non alio modo quàm glacies: eiusdem sanie quæ lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani contacta, toti defluũt pili, idque quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat. ita scribit Plinius libro decimo capite sexagesimoseptimo. Opinionem namque veterum in vulgus probatam, in mediis ignibus viuere Salamandram, refellit Galenus libro tertio de Temperamẽtis, & Dioscorides lib. 2. capite quinquagesimosexto, quem locum explanans Matthiolus in Commentariis suis super Dioscoridem, affirmat se eamdem opinionem, multis Salamandris periclitandi experiendique causa in ignem coniectis breuique consumptis, falsam comperisse. Quod autem Aristoteles dixit, in elemento ignis etiam versari animalia; id sane dixit secundum opinionem veterum, qui cœlum natura ignea constare, & quæ in ea versantur astra, viuentia & intelligentia esse existimarunt. C

MORALIS

A

MORALIS EXPLANATIO DIVINORVM OPERVM, QVAE SEX PRIMIS DIEBVS A Deo facta sunt.

HAC DE re satis acutè doctéque disputat Hugo de S. Victore libro primo de Sacramentis parte prima capite decimotertio & sequentibus: nos, quæ magis ad rem videntur facere magisque notabilia sunt, hic strictim attingemus. Principio igitur, quemadmodum primus mundi status incompositus, inordinatus & tenebrosus, significabat statum hominis in peccato permanentis, ita status mundi pulcherrimis illis operibus sex dierum dispositus ornatus & decoratus, significauit statum hominis iusti ex peccato ad Dei gratiam translati. Primo die creata est lux & distincta dies à nocte: & primum etiam, quod in iustificatione hominis in eo creatur, est lumen intellectuale vel fidei si fuerit infidelis, vel si fidelis est, singularis quædam illuminatio mentis, qua verè cognoscit & æstimat status sui turpitudinem, miseriam, & periculum, & quodnam sit summum bonum sibi sequendum, quod item verum malum sibi fugiendum, ne sit de numero eorũ quibus minatur Deus per Isaiam capite 5. *Væ qui dicitis malum bonum & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.* Annotauit Hugo, lucẽ primo die creatam, significare rectam mentis intentionem, quam habere debet quicumque vult bene operari: & hæc prægredi debet omne opus omnemque actionem nostram, eamque Dominus in Euangelio appellauit oculum & lumen, *Si oculus tuus*, inquit, *fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit*, & paulò post, *Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Nec tantùm dixit Deus lucem esse bonam, sed etiam singula opera quæ fecit in luce, iudicauit esse bona. Siquidem ad bene operandum, vt inquit Hugo, duplici opus est bonitate & rectitudine: vna quidem ipsius lucis, id est, intentionis:; altera ipsius operis, vt ipsum per se bonum sit. Potest enim quispiam bona intentione malum opus facere, vt si quis furetur vt det eleemosinam: & contra bonum opus facere, sed mala intentione, vt largiri eleemosynam inanis gloriæ causa. B C Matthæi 6.

SECVNDO die perficitur iustus secũdum affectum sicut primo die secundum intellectum. Namque secundo die aqua quæ prius circumquaque operiebat & obruebat terram, diuisa est in aquam cœlestem & terrestrem interposito firmamento. Et aqua quidem secundum tropologiam significat cupiditatem, amorem, & appetitum hominis: in peccatore autem omnis appetitus tam rationalis quàm sensitiuus, circum terram versatur, id est, in amore &

cupiditate rerum terrenarum planè defixus est. Verùm, cum pec- A
cator iustificatur, fit diuisio amoris: nam iustus vt sensu concupis-
cit terrena, ita spiritus cœlestia, vnde orirur intestinum illud & per-
petuum dissidium & certamen inter carnem & spiritum, de quo
Paulus ad Galatas 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum, & c. vt non*
quæcumque vultis, illa faciatis. & ad Romanos 7. *Condelector legi Dei*
secundum interiorem hominem, hæc est aqua cœlestis: *Video autem*
aliam legem in membris meis repugnantem legimentis meæ, & captiuan-
tem me in lege peccati, hæc est aqua terrestris, & subdit, *Mente igi-*
tur seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Firmamentum verò inter
duas istas aquas interpositum, est vigor rationis à Deo illu-
minatæ timor diuinæ legis, diuinique iudicij, quæ non sinunt illas
duas aquas, id est, illos duos amores inuicem permisceri atque con-
fundi.

TERTIO die duæ res perfectæ sunt. Etenim aqua obruens
terram, ita vnum in locum segregata est, vt remanserit terra partim
aquis subiacens, partim illis supereminens. Similiter etiam in ho- B
mine iustificato, concupiscentia carnalis quæ antèa eum obruebat
& dominatu suo tenebat oppressum, sic per Dei gratiam separa-
tur, vt iustus partim subiaceat concupiscentiis, scilicet quantum
ad earum sensum & primos motus atque titillationes, quas vix
quisquam mortalem vitam agens effugere potest, partim ei super-
remineat, videlicet quantum ad consensum & deliberatam oble-
ctationem, nec tantùm resistit concupiscentiis, sed carnem etiam
cogit seruire spiritui, seruans illud Pauli præceptum, *Non regnet*
peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius, ad Ro-
manos sexto & illud eiusdem ad Galatas quinto *Qui sunt Christi,*
carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Nec verò terra,
aquis duntaxat tertio illa die detecta & siccata est, sed ex se protu-
lit omnia stirpium & herbarum genera. Similiter quoque animus vi-
ri iusti à vitiis & cupiditatibus terrenis segregatus atque purgatus,
procreat bona & sancta opera, etiam corporalia quæ per corpo- C
ris membra perficiuntur, vti sunt opera misericordiæ corporalis
& officia virtutum, quæ in regendo moderandoque appetitu tam
concupiscibili quàm irascibili versantur: velut est Temperantia
& Fortitudo. Itaque completur in viro iusto, id quod Paulus scrip-
sit ad Romanos capite sexto dicēs, *Sicut exhibuistis membra vestra ser-*
uire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exibete membra ve-
stra seruire iustitiæ in sanctificationem.

QVARTO die in cœlo creantur & locantur astra: & in homi-
ne iusto sicut per gratiam iustificationis purgatur animus à con-
cupiscentiis, sic per eandem gratiam pars hominis suprema, mens
videlicet atque voluntas illuminatur, exornatur, ac decoratur per
dona Dei supernaturalia, quæ spiritualiter id præstant animo nostro,
quod astra corporaliter ipsi cœlo, & Solem quidem dixerim animæ
nostræ,

A nostræ, caritatem: quemadmodum enim sol est maximum omnium
syderum, cæterisque lucē impertitur, ita caritas effecta est ad omnes
alias virtutes: Luna quæ condita est in solatium noctis & remedium
tenebrarum, significat spem, quæ in rebus arduis & aduersis homi-
nem firmat atque sustentat. Fides significatur astro Veneris, quod
Luciferum seu Hesperum appellamus: sicut enim Lucifer, solis or-
tum præcurrit & post eius occasum remanet, sic fides, & ante ortum
caritatis & post eius occasum manere potest. Quattuor alij Planetę
denotant quattuor virtutes morales, non humanas, sed diuinitus in-
fusas: nec eas quæ sunt in parte sensitiua, sed quæ sunt in parte ra-
tionali. Stella Saturni temperantiam, Iouis iustitiam, Martis forti-
tudinem, Mercurij prudentiam: Inumerabiles aliæ quæ in octauo
cœlo sunt stellæ, denotant inumerabilia Dei dona & auxilia singu-
laria, crebrasque illuminationes & inspirationes, quibus hominem
Deus subinde mouet ac promouet, à malo liberat, & in bono con-
firmat. Reliquis tribus diebus generata sunt tria genera animalium,
B pisces, aues, & terrestres animantes: quibus figurantur tria genera,
seu tres gradus iustorum qui in Ecclesia Christi versantur. Qui-
dam sunt imperfectissimi, vitam agentes sæcularem, negociis curis-
que sæcularibus implicati, similes nempe piscium qui in aquas de-
mersi vitam degunt. Hi tamen quia sensum, motum, & vitam ha-
bent, id est, rectam fidem, syncerā caritatē, & bona opera, sunt Dei
animalia. Alij sunt velut terrestres animātes, qui licet in sæculo vi-
uāt, vitam tamen agunt non sæcularem sed spiritualē, virtutū præ-
stantia & excellētium operum copia cæteris præcellentes, quemad-
modum terrestres animantes perfectione sensus, vitæ ac motus,
piscibus antecellunt. Denique sunt nonnulli absolutissimæ virtutis
ac sanctitatis viri, qui contemptis rebus terrenis, omnibusque mun-
danarum rerum curis atque cogitationibus abiectis, totos se Dei
cultui obsequio & seruitio dicarunt, tanquam aues ad sublimia euo-
C lantes? quorum scilicet conuersatio in cœlis est, & mens animus-
que in diuinarum rerum meditatione perpetuo versatur. Post cæ-
teras animantes, vltimo loco creatus est homo ad imaginem
Dei, Oportet enim virum iustum tandiu in frangendis cupidita-
tibus, sedandis perturbationtbus, frœnandisque appetitioni-
bus denique in omnium virtutum officiis colendis tra-
ctandisque perseueranter versari, quo ad totus e-
uadat rationalis & intellectualis; & imago
Dei quam flagitiis deformauerat atque
obscurauerat, ad similitudinem
eius, cum qua Deus ab initio
eum creauerat, reforme-
tur atque reno-
uetur.

Vers. 31. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* A

Duplex cõsideratio rerum à Deo cõditarum.

VERBA hæc Mosis ad duas quæstiones, quas ipsa pariunt ex se, tractandas nos vocant. Primo disquirendum est, cur factis operibus superiorum sex dierum, de vnoquoque separatim dictum est, *Vidit Deus quod esset bonum* consummata verò omnium rerum fabrica, de vniuersis dicitur, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*? hæc enim variatio locutionis, & hoc orationis incrementum, indicat subesse aliquid hisce verbis cognitu obseruatuque dignum. Sciendum igitur est, res à Deo conditas duobus modis considerari posse: vel vnam quamlibet per se ac propriè, vel communiter & coniunctè cum reliquis, prout videlicet omnes mundum integrant & consummant, vel prout ad vsus & commoditates hominum pertinent, vel prout ad immensam Dei cunctorum opificis potentiam, bonitatem, & sapientiam exprimendam, & quodammodo representandam mortalibus referuntur. Vtramq; cõsiderationem breuibus explicemus: B

Duplex cuiuslibet rei bonitas.

In qualibet re, si ipsa per se consideretur, duplex cernitur bonitas, altera substantialis, altera accidentalis: Illa, salua rei natura & specie, nec augeri nec minui quicquam potest: etenim quidditates rerum omnium, auctore Aristotele, similes sunt numerorum, quorum, adiecta detractaue quacumque vnitate, continuo species commutatur. Altera est bonitas accidentalis, quæ salua integraque rei natura, aliquatenus variari potest. Hanc autem, triplicem possumus distingure: prima vocetur bonitas status: quælibet enim res, generabilis & corruptibilis præsertim, quæ sunt de numero viuentium, initio sunt in statu imperfecto, paulatim verò & quasi per gradus quosdam ad perfectiorem statum procedunt. Indicia perfecti status duo sunt, finis scilicet & terminus naturalis incrementi, accretio nãque naturalis paulatim rem promouet & perducit ad mensuram corporis perfectam statui viuentis perfecto congruentem, quo adepto, viuentium cessat accretio. Illud quoque indicium est perfecti status, si res sui similem rem aliam possit efficere. C Sic enim placuit Aristoteli in libro quarto Meteororum definire ac determinare rationem perfecti viuentis, cum est videlicet idoneum potensque sui simile generare. Altera bonitas accidentalis in proprietatibus & accidentibus rei versatur, si quæ cuique rei naturaliter conueniunt, suo quodque in genere perfectum fuerit. Tertia bonitas posita est in propria cuiuslibet rei operatione, per quam vnumquodque finem suum vltimum adipiscitur: quæ si perfecta fuerit, rem quoque cuius operatio est perfectam esse, & arguit & facit. Secundum has tres bonitates, Deus in exordio mundi res omnes fecit non bonas modò, sed etiam optimas: quippe condidit eas in & statu perfecto, & in omnibus accidentibus & proprietatibus perfectis: denique tales, vt essent perquam idoneæ ad omnes

Qualiter in exordio mundi, res omnes creatæ sunt à Deo valde bonæ.

A suas actiones & munera perfectè obeunda & explenda.

ALTERO modo, vt diximus, res omnes considerari possunt in commune, ea nimirum ratione vt ex illarum complexione contextuque hæc rerum omnium vniuersitas, quam mundum appellamus, efficitur. Hæc autem vniuersitas rerum, vsqueadeo insignem & eximiam bonitatem & decorem accepit à Deo, vt eius comparatione, propria cuiusuis rei bonitas perexigua & nullius propemodum momenti existimari possit. Sed quænam sunt quę eiusmodi vniuersitatis rerum bonitatem declarant? multa sane, eaque præclara. Principio, id ostendit tanta rerum quæ in mundo continentur varietas, quantam non sensibus modo, sed nec animo quidem & cogitatione perlustrare & comprehendere possumus. Si enim aduertas animum ad ea quæ in mundo sunt, alia reperies incorporea, vti Angelos, alias res corporatas, & tertium inter hæc, hominum genus interiectum. Rursus Angelorum varietas nouem in ordines distinguitur, &, si est vera Beati Thomæ B opinio, cum fere inumerabiles sint Angeli, ne duo quidem vnius speciei esse possunt. Corpora, sunt alia quidem extra generationem & interitum, vt cœli & sydera, quorum varietatem & pulchritudinem sine vlla satietate miramur, quæ autem Lunæ gyro coërcentur corpora generationis & interitus capacia, tripartita sunt, hoc est, inamina, & viuentia, præter quæ, sensu motuque prædita. Porro quis colligere possit omnem quæ in hominibus est varietatem, in forma & vultu, in ingressu, in voce, ignenio, lingua, studiis, moribus, legibus, institutis & religionibus? Huic varietati adiuncta est quasi comes principalis mundi decor & ornamentum, ordo, & aptissima pulcherrimaque rerum omnium dispositio: qua si careret mundus, næ ille quò vastior mole esset, pleniorq; atq; multiformior, eò sane deformior esset ad speciem, ad motum impeditior, impotentior ad effectum, ad sui tutelam C inualidior, & ad diuturnitatem infirmior. Ordo autem mundi in eo cernitur, quod omnes eius partes aptum sibi congruentemque locum tenent & seruant, quod pro ratione nobilitatis & dignitatis rerum, aliæ res sunt inferiores, aliæ superiores, quædam inter has mediæ, & aliæ per alias aguntur, seruantur ac reguntur. Hunc ordinem tanti æstimauit ARISTOTELES, vt extremo Metaphysicæ libro duodecimo, maximum & supremum Vniuersi bonum, in ordine & dispositione collocauerit.

Multis de causis mirabilem esse hanc mundi rerum vniuersitatem.

S. Thomæ 1. parte q 50. art. 4.

Pulchritudo ordinis mundi.

TERTIVM mundi bonum, est plenitudo eius & vniuersitas rerum, Omnia enim mundus amplexu suo continet, ob idque appellatur Vniuersum, verùm oportet hoc loco animaduertere, quinque modis posse intelligi omnia esse in mundo: Primo, secundum generales gradus rerum, qui quatuor sunt: esse, viuere, sentire, & intelligere: tum, secundum cuiuslibet horum graduum genera omnia, & species subalternas: deinde quod nihil sit vspiam, nihil que factum

Quinque modis intelligi posse omnia esse in mundo.

Universidad de Deusto Biblioteca

sit a Deo quod non in mundo contineatur, & ad mundum aliquo A
modo pertineat, ad hoc secundum species infimas rerum: denique secundum indiuidua cuiusque speciei. Primis tribus modis intelligendum est omnia esse in mundo, non autem duodus vltimis: complures namque species infimæ processu ac decursu temporis, quę non fuerant in exordio mundi, posterius aut ex diuersarum specierum commistione, aut per solertiam & industriam hominum extiterunt, hodieque atque consequentibus sæculis complures aliæ quæ antea non fuerant exorientur. Vniuersitas autem indiuiduorum cuiusque speciei, vt simul in mundo sit, fieri non potest, erit tamen per interualla temporum: alia enim nascentur ex aliis, & prioribus per interitum abeuntibus, per nouam generationem posteriora succedent. Quuartum Vniuersi bonum est, omnium partium eius inter se miranda commissio atque connexio, tam arcta non modo secundum quantitatem, vt nihil sit vsquam inane & vacuum: sed etiam in serie contextuque naturalium specierum, videlicet vt nulla sit interruptio: id enim fœdius esset & alienius à mundi præstantia, quàm interiecto vacuo, ipsorum corporum B
interpolatio & disiunctio. Quintum bonum est, naturalis conuenientia aliarum rerum cum aliis, itemque naturalis discordia & repugnantia inter alias, quas Græci vocant συμπαθείας, & ἀντιπαθείας: quarum rerum, sapientibus summæ admirationis & insatiabilis voluptatis est contemplatio: Cur nimirum magnes ferrum trahat, non itidem lapidem aut lignum: vnde tanta inter vitem, & brassicam inimicitia extitit: qui fieri possit, vt sexquipedalis modo piscis Remora, adhærescens carinæ nauigij quantumuis magni & incitatissimo cursu acti, cohibeat omnem eius vim & impetum, ac immobile reddat; & mille alia rerum prodigia & naturæ miracula. Sextum bonum est, pulchritudo mundi ex mirabili proportione rerum omnium tum inter se, tum cum ipso mundo efflorescens, nec aliter inter se habens quàm pulchritudo humani corporis, C
quæ ex concinna decentique menbrorum omnium compositione & ratione existit.

Diuinæ mundi gubernationis præstantia, quibus ex rebus liquido cognoscatur.

SEPTIMVM bonum est, optima mundi administratio moderatio & rectio, qua nihil est, ad contemplandum mirabilius atque iocundius, huius autem gubernationis præstantia multis ex rebus liquidò cernitur. Primo quidem, quod Deus non minus largè & abundanter minimis ac vilissimis quibusque rebus, quàm maximis & nobilissimis consuluit, & quæcumque vel necessaria vel oportuna erant ad vitam cuiusque tuendam finemque consequendum, sapientissimè ac liberalissimè comparauit. Deinde, omnia summi opificis prouidentia teneri & agi, indicio sunt quæcumque nullo sensu cognitionéue prædita, per certas vias directo tendunt & sine errore vllo, nisi perquam raro, ad finem suum perueniunt, perinde atque & actiones suas & fines perfectè

A perfectè cognoscerent. Hoc etiam demonstrat æquabilitas rerum quæ cernitur in vniuerso: constat enim mundus ex rebus contrariis & inter se pugnantibus, ex æquo tamen ita temperatis, vt vires suas vicissim frangendo & se se aliquatenus corrumpendo, ea rerum inter se repugnantia non solum exitio non sit mundo, sed etiam saluti & ornamento. Etenim ingeniis & viribus inter se discordantia & dimicantia, supremi Opificis moderatione ad bonum vniuersi tuendum concordi fœdere conspirant & congruunt. Quam rem Boëtius libro quarto de Consolatione philosophiæ metro sexto elegantissimis, versibus exposuit.

Pręclara Boetij sententia.

Hæc concordia temperat æquis
Elementa modis, vt pugnantia,
Vicibus cedant humida siccis,
Iungantque fidem frigora flammis,
Pendulus ignis surgat in altum,
B *Terræque graues pondere sidant.*
Hisdem causis vere tepenti
Spirat florifer annus odores,
A estas Cererem feruida sicca,
Remeat pomis grauis autumnus,
Hyemem defluus irrigat imber.
Hæc temperies alit ac profert
Quicquid vitam spirat in orbe:
Eadem rapiens condit, & Aufert,
Obitu mergens orta supremo.

ACLICET cœlestes, & dignitate naturæ & immortalitate multum præstant rebus sublunaribus: sunt tamen & pauci numero, & infœcundi atque impotentes procreandi alios sui similes: quibus duabus rebus sublunarium corporum ignobilitas & mortalitas satis compensatur, Animalium quoque imbecilliora & prædam
C cęterorum, natura fecit longè numerosiora, fœcundioraque; cùm & pauca sint minusque fœcunda nobiliora, & quæ aliorum interitu vitam suam agunt & sustentant. Quid quod potior in mundo habetur ratio boni communis quàm priuati & particularis, sicut in quauis optimè constituta republica & communitate fieri solet, certè debet. Hanc ob causam vsu venit, vt quod graue est contra naturæ suæ vim & impetum ascendat sursum, videlicet ne quid in mundo vacet & inane sit: Vt quædam animalia vitæ suæ detrimento nobilioribus alimenta præbeant, ne illorum species occidant: vt aqua, quę secundum naturæ ordinem & amplior & superior quàm terra esse debebat, propter vtilitatem stirpium & animantium, & minorem habeat molem, & inferiorem humilioremque locum obtineat.

QVINETIAM quæ videntur mala, & verò naturæ sunt vitia & defectus,

Universidad de Deusto Biblioteca

De triplici malorũ genere quæ sunt in mũdo, & ad perfectionẽ eius faciũt.

A defectus, ad ornatum & decorem mundi ea pertinent. Sunt autem tria malorum genera, quædam omnino naturalia, quæ videlicet contingunt rebus cognitione carentibus, vti sunt defectus naturales & monstra: quæ non solum proueniunt ex necessitate materiæ, sed in id ordinata sunt, vt apertè demonstrent quantum inter res incorruptibiles & corruptibiles, inter cœlestes & terrenas interdiuinas & humanas interfit: & per huiusmodi vitia & defectus cœlestium rerum indeficiens bonitas, inuiolabilis ordo, & illibata omni æuo pulchritudo clarius appareat. Facit etiam ad mundi absolutionem & complementum, vt non solum in eo sint res incorruptibiles, sed etiam corruptibiles; quæ si deessent, cum earum plurima sint genera, non esset profecto mundus perfectus & omnibus numeris absolutus, nec Vniuersi apppellationem ei iure asserere possemus. Alia sunt mala humana, quæ nimirum solis hominibus inter ea quæ sub cœlo versantur, euenire possunt. Rursus hæc bipertito diuiduntur, in mala pœnæ & mala culpæ. Illa duplici nomine censentur bona: nam per ea satisfit iustitiæ Dei, qua vindicantur hominum scelera: & sæpenumero conducunt ad emendationem & correctionem hominum: sunt enim velut amaræ quædam medicinæ profligandis vitiis, conseruandisque virtutibus admodum efficaces atque salurares. Mala culpæ, verè ac simpliciter mala sunt, nec in se quicquam habent boni, hæc sunt peccata: tanta est tamen Dei bonitas sapientia & potentia, vt ea quoque ad bo-

Quomodo Deus etiam peccata hominũ conuertat in bonum.

num aliquod ordinentur & proficiant. Deus enim tam bonus est vt velit; tam potens vt possit; tam sapiens vt sciat eiusmodi omnia mala conuertere in bonum, vt etiam quæ nec facit ipse nec vult fieri, ad id tamen quod facturus est, mirabiliter applicet & adaptet. Aut enim peccata condonat, quò eximiam clementiam & misericordiam suam ostendit: aut vindicat & suppliciis æternis castigat, & in eo rectitudinem & rigorem iustitiæ suæ demonstrat, facitque vt electis suis etiam peccata proficiant in bonum; scilicet vt ex lapsu surgant humiliores & cautiores, & ad bona opera alacriores atque feruentiores. Illustre huius rei argumentum simul & exemplum, Adami peccatum nobis exhibet: quod quàm graue fuerit, quàm longè latéque virus & exitium diffuderit, quàm seuerè vindicatum fuerit, in confesso est apud omnes, hoc tamen tantum malum, quæ Dei est bonitas & potentia, ad maximum bonum & præclarissimum Dei operum mirabiliter conuersum est, ad incarnationem videlicet, passionem, & mortem Filij Dei. Vt non inconsultè aut temerè quodam loco exclamet Gregorius,

In Benedictione Cerei Paschalis.

O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem. Ad extremum, vel ipsa rerum humanarum inæqualitas quæ omni seculo multos offendit & transuersos egit, ob id existimantes aut certè ambigentes, nulla Dei cura & respectu humanas res geri & euenire, quòd cernerent fere bonis malè esse, malis autem benè; hæc, in-

A quam, rerum inæqualitas optimam esse mundi gubernationem arguit: propterea enim sic Deus agit cum hominibus, ne odium vitiorum & studium cultúsque virtutum essent mercenaria sed gratuita, nec alio quàm ad Deum referrentur. Prodest item eiusmodi inæqualitas cordato, & prudenti viro, vt intelligat extincto corpore supereſſe animum, alterámque vitam post obitum expectandam esse, in qua conuenienter hominum factis, ab omnium arbitro & iudice Deo, & præmia & supplicia dispensentur. Sed hoc argumentum doctè & copiosè ex sensu Philonis Iudæi tractauit Eusebius libro tertio, de præparatione Euangelica, capite vltimo, & Beatus Augustinus libro primo, de Ciuitate Dei, capite octauo, & proximè sequentibus: verùm disertissimè inter philosophos Seneca in eo libro quem inscripsit. Cur bonis mala & malis bona eueniant si est prouiB dentia. Pulchrè autem docet Augustinus libro vndecimo, de Ciuitate Dei, capite 18. commistionem bonorum & malorum in mundo, ad eius ornatum & pulchritudinem pertinere. *Neque enim*, inquit, *Deus vllum, non dico Angelorum, sed vel hominum crearet, quem malum futurum esse præsciisset, nisi pariter nosset quibus eos bonorum vsibus commodaret, atque ita ordinem sæculorum tamquam pulcherrimum carmen etiam ex quibusdam quasi antithetis honestaret. Antitheta enim quæ appellantur in ornamentis elocutionu sunt decentissima, quæ Latinè appellantur opposita. vel quod expressius dicitur, contraposita. His antithetis etiam Paulus Apostolus in secunda ad Corinthios Epistola illum locum suauiter explicat, vbi dicit, Per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, vt seductores & veraces, &c. Sicut ergo ista contraria contrariis opposita sermonibus pulchritudinem reddunt: ita quadam non verborum sed rerum eloquentia, contrariorum oppositione sæculi pulchritudo componitur. Apertissimè hoc positum est in libro Ecclesiastici hoc modo. Contra malum bonum est, & contra mortem vita: sic contra pium peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi bina & bina, vnum contra vnum.* Hæc Augustinus

Caput 6.

Eccles. 33.

C PORO vniuersitas rerum duas ob causas condita est: præcipuè quidem propter Dei gloriam, deinde vero etiam propter vsum hominis. Conditus enim est mundus, vt per eum Dei potentia bonitas & sapientia pernotesceret homini. & tam mirabili spectaculo incitaretur & erudiretur ad cognoscendum, amandum, & colendum Deum. Quod egregiè præstat mundus dicente Paulo *Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas:* & Dauid inquit: *Cœli enarrant gloriam Dei:* & in cap. decimo tertio libri Sapientiæ scriptum est: *A magnitudine speciei & creaturæ, cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Fabrica enim huius mundi manifestè ostendit omnipotentiam Dei, qua ex nihilo cuncta puncto temporis solo iussu perfecit: & sapientiam qua res à se conditas summa ratione designauit & disposuit, atque incredibili prudentia gubernat: bonitatem quoque per quam non modo

Duplex creationis mũdi finis.

Rom. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ non erant ex nihilo producta sunt ad esse, sed etiam post- A
quam facta sunt, quasi manu sua sustentat, sicut ait Paulus ad Hebræos primo. *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Esse autem res omnes coporatas & quæ sub sensum cadunt, ad hominum vsus & commoditates à Deo ordinatas, & Philosophia docet, & traditur in sacris litteris, & res ipsa confirmat: sicut longa oratione probat Balbus apud Ciceronem libro secundo, de Natura deorum. Perlustret lector animo omnia quæ in hoc mundo aspectabili & corporato continentur, nullam profecto rem inueniet, quæ non quodammodo ad vsum aliquem hominum conferat: videre est aliquas pertinere ad humanæ vitæ necessitates & commoditates: alias referri ad varias hominum delectationes & voluptates, alias esse in remedia morborum & sanitatis præsidia, multas ad exemplum & imitationem esse propositas; omnes conducere ad scientiam rerum percipiendam, præsertim vero ad concipiendam animo Dei notitiam amorem atque religionem. Status quoque mundi mirè cogruit cum statu hominis qui duplex est, alter præsentis vitæ obiectus vanitati & corruptioni: huius persimilis est mundi B
status in volubilitate & instabilitate positus: alter post diem iudicij & resurrectionem, plenus incorruptionis & gloriæ: ad cuius similitudinem etiam mundus hic reformabitur atque renouabitur, vt Paulus docet in Epist. ad Rom. cap. 8.

AD extremum, quæ Deus operatur in mundo præter eius ordinem & vsitatum cursum, & supra omnem vim & potestatem naturæ creatæ, perspicuè declarant Deum esse immẽsæ potentiæ, nec mundum esse opus Dei, virtuti eius par & æquale: non agere Deum ex necessitate naturæ, nec in agendo alligatum esse causis secundis, atque in omnibus rebus esse illam quam Theologi appellant potentiam obedientialem erga Deum, per quam ita sunt omnia imperio Dei voluntatique subiecta, vt in illis & per illa quicquid Deo collibuerit, siue sit præter eorum naturam, siue supra, siue etiam contra nulla repugnantia, nullaque difficultate ac mora continuo efficiatur. Confirmat hæc omnia mirificè beatus Bernardus Sermone tertio in die Pentecostes, vbi hunc in modum scribit, C

Tria esse considerandа in structura huius mundi tradit Bernard⁹, quid sit, quomodo sit, & cur sit factus.

Tria in magno huius mũdi opere cogitare debemus, videlicet quid sit, quomodo sit, ad quid sit constitutus. Et in esse quidem, rerum inæstimabilis potentia commendatur, quod tam multa, tam magna, tam multipliciter, tam magnifice sunt creata. Sane in modo ipso sapientia singularis elucet, quod hæc quidem sursum, hæc vero deorsum, hæc in medio ordinatissime sint locata. Si verò ad quid factus sit mediteris, occurrit tam vtilis benegnitas, tam benigna vtilitas, quæ etiam ingratissimos quosque multitudine & magnitudine beneficiorum possit obruere. Potentissimè siquidem ex nihilo omnia sapientissimè pulchra, benignissimè vtilia sunt creata. Verumtamen & fuisse nouimus ab initio, & adhuc multos esse videamus in filios hominum, qui in bonis inferioribus sensibilis mundi huius tota substantia de-

preſſi,

A *preſſi, totos se dederunt his quæ facta sunt, quonam modo vel ad quid facta negligentes. Quid istos nisi carnales dicamus? Paucissimos esse iam arbitror, legimus tamen nonnullos quandoque fuisse, quibus summum studium fuit atque vnica solicitudo modum & ordinem inuestigare factorum, adeo vt plerique non modo vtilitatem rerum perquirere dissimulauerint sed & ipsas magnanimiter spreuerint, cibo paucissimo vilissimoque contenti. Ipsi quidem sese Philosophos vocant: sed à nobis curiosi & vani rectius appellantur. Vtrisque igitur successerunt, viri prudentiores vtrisque qui nimirum & quæ facta sunt, & quomodo facta sunt transilientes, intenderunt aciem mentis vt ad quid facta sint viderent. Nec latuit eos, quoniam omnia propter semetipsum fecit Deus, omnia propter suos. Aliter tamen propter se, aliter propter suos: in eo quippe quod dicitur. Omnia propter se præueniens commendatur origo: in eo autem quod dicitur, Omnia propter suos magis exprimitur fructus sequens. Omnia fecit propter semetipsum gratuita videlicet bonitate: Omnia propter electos suos, pro eorum scilicet vtilitate, vt illa quidem efficiens causa sit, hæc finis. Hi sunt spirituales viri sic vtentes hoc mundo tanquam non vtentes, sed in simplicitate cordis sui*
B *quærentes Deum, ne illud quidem magnopere vestigante quonam modo mundialis hæc machina volueretur: primi voluptate, secundi vanitate, tertij veritate impleti.* Hæc Bernardus.

An mundus melior quã est effici potuerit à Deo

ALTERA quæstio quæ ex iisdem istis verbis oritur, duas habet difficultates: An mundus melior potuerit fieri quàm est factus: & cur non ante creatum hominem, sed statim post eius creationem dictum est, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*; quasi solius hominis expectaretur creatio, vt id verè dici posset. Priorem difficultatem attingit B. Thomas prima parte quæst. 24. art. 4. Subtiliter autem & enucleatè tractat Bonauentura in 1 Sentent. distin. 44. eodemque loco alij complures scholastici: nos paucis verbis expediemus. Arbitramur potuisse mundum hunc fieri meliorem quàm est factus quattuor modis. Primo secundum quantitatem, hoc tam secundum magnitudinem quàm secundum numerum: nam & Cœli elementaque potuerunt fieri maiora quàm sunt: & potuit Deus facere multo plures Cœlos, & in his plura, grandiora & splendidiora sydera. Deinde, secundum plenitudinem & vniuersitatem
C rerum: etenim infimæ rerum species longè plures quàm sunt, creari potuerunt. Ad hoc, secundum durationẽ, potuit enim ita fieri mundus vt antiquior esset quàm hic est, & futurus esset diuturnior. Postremo, secundum perfectionem accidentalẽ rerum naturalium, quæ perfectio magis magisque potest amplificari. Ex aduerso autem negamus, mũdum potuisse fieri meliorem aliis quinque modis. Primo, secundum substantialem rerum perfectionem, quæ nullatenus augeri potest. Posteà secundum ordinem & dispositionem partiũ mundi & aliorum quæ in eo sunt: quem ordinem vsque adeo bonum existimamus, vt meliorem esse posse, atque huic mundo conuenientiorem & decentiorem non putemus. Deinde, in regimine

& gubernatione mundi, quæ optima & præstantissima est. Præterea, secundum proportionem & conuenientiam, atque aptitudinem partium mundi inter se & cum ipso mundo. Ad extremum, respectu eius finis propter quem mundus est à Deo factus: eius enim comparatione aliter mundus fieri melius, nec debuit nec potuit. A

Cur nõ ante creatum hominẽ vidit Deus cũcta quæ fecerat esse valde bona

ALTERAM difficultatem breuiter ad hunc modum explicare possumus. Vera & propria ratio cur non ante creatum hominem, sed statim post dictum est. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*, illa est, quod id dici non debuit, nec verò potuit nisi consummatis iam omnibus mundi operibus: extremus autem cunctorum Dei operum factus est homo, quare non debuit illud dici nisi ante creato homine. Adiici possunt aliæ causæ nec ineptæ nec contemnendæ. Prima, homo est quodammodo finis omnium, & in omnia potestatem & imperium à Deo accepit. Secunda, quæcumque à Deo sunt facta, inueniuntur in homine dupliciter, vel secundum esse reale, pro vt in vno homine omnes gradus aliarum rerum continentur: habet enim homo esse cum inanimis commune vitam cum stirpibus, sensum motumque cum animantibus, mentem atque intelligentiam cum Angelis, vel secundum esse intelligibile, est enim anima rationalis, vt Aristoteles tradit in tertio libro de anima quodammodo omnia, habet enim in se imagines & similitudines rerum omnium quas intelligit, & intelligens fit quodammodo similis rebus intellectis. Tertia, homo est ligamen & vinculum & nexus Vniuersi, in eo enim consociantur inter se atque coniunguntur res incorporeæ cum corporeis, & immortales cum mortalibus. Quarta status mundi tam nunc quàm post diem iudicij conformatur ad statum hominis, sicut paulò superius ostendimus. Quinta propter hominem simul & Deum Christum Iesum, creaturæ omnes per hominem erant deificandæ: nam propter vnionem hypostaticam verbi cum humana natura, deificata Christi humanitate, vna quoque omnes creaturæ quæ in ea continentur, mirabiliter sunt deificatæ. Liquet igitur ex his, quemadmodum creato homine, ingens quædam multiplicis bonitatis & excellentiæ accessio ad cæteras omnes res facta sit. B

C

Cap. 2. Vers. 2. *Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat.*

SEPTVAGINTA Interpretes habent hoc loco, Deum compleuisse opus suum die sexto: at Hebraicè est die septimo, idemque habet Chaldaica paraphrasis & vulgata translatio Latina: sanctus Hieronymus in libro de Traditionibus

A Traditionibus Hebraicis ita scribit citans hunc locum secundum LXX. *Et consummauit Deus in die sexta opera sua quæ fecit. Pro die sexta in Hebræo diem septimam habet, Arctabimus igitur Iudæos, qui de otio Sabbathi gloriantur, quod iam tunc in principio Sabbathum dissolutum sit, dum Deus operatur in Sabbatho, complens opera sua in eo, & benedicens ipsi diei quia in illo vniuersa compleuerit.* Sic Hieronymus. Verùm hæc discrepantia est verborum magis quàm sentẽtiarũ: vtrumq; enim verũ est vtrũq, eandẽ habet sententiã. Etenim mundus absolutus est die 6. videlicet inclusiuè die autem septimo exclusiuè. Sexto nãque die vltimum opus mundi factum est, quo perfecto mundus est consummatus, die autem septimo vacauit Deus à fabricatione mundi. Nam quod ait Catharinus, die septimo creatam esse mulierem, id videtur sacris litteris alienum quippe sub finem primi capitis Moses describens hominis creationem, docet Deum sexto die creasse hominem, & masculum, & fœminam fecisse. Absolutis item cunctis mundi operibus, tradit Deum vidisse cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et mox subdit, *Et factum est vespere & mane dies sextus.* In Exodo quoque capite vigesimo & trigesimoprimo manifestè scriptum est Deum sex diebus condidisse omnia quæ sunt in mundo: in die autem septimo vacasse ab operando: Initio etiam secundi capitis libri Geneseos Moses inquit Deum compleuisse opus suum die septimo, quia in eo cessauit ab omni opere quod patrauerat. Quod autem Septuaginta Interpretes sic intelligendi sint vt nos exposuimus, patet considerando verba eorum quæ sunt in principio secundi capitis: Sic autem se habent, *Perfecit Deus in die sexta opera sua quæ fecit: & requieuit Deus in die septima ab omnibus operibus suis quæ fecit.* Quo intelligere licet secundum ipsos, Deum sexto die compleuisse opera sua, faciendo tunc vltimum opus, die autem septimo compleuisse, scilicet tunc primum vacando ab effectione & molitione mundi. Ponderauit Caietanus illa verba, *Compleuit Deus die septima opus suum quod fecerat.* Non enim inquit Deum compleuisse opus suum simpliciter & præcisè, ne videlicet putaret quispiam Deum fecisse quicquid poterat & quantumcumque poterat: cùm enim Deus infinitæ sit potentiæ ad agendum, nunquam facit tantum quantum potest facere, sed quocumque facto aliud & aliud in infinitũ potest facere. Dicitur igitur complere opus, quia facit quantum intenderat & statuerat facere, & quantum ratio operis postulat, & quia vacat ab agendo. B

Catharinus refellitur dicens Euam die septima esse formatam.

Caietanus in Genesim C

QVOD autem dicitur. Deum requieuisse die septimo ab vniuerso opere quod patrauerat: non est sic accipiendum, vt intelligamus Deum more nostro ex fabricatione mundi quasi lassum & defatigatum cepisse requiem à labore: Siquidem in Scriptura, *Requiescere* sæpe non aliud significat quàm cessationem & vacationem ab agendo. Exempla in diuinis litteris passim sunt obuia. Illustre est illud in Apocalypsi capite quarto de sanctis animalibus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quid significet in Scriptura quies seu Quiescere.

Et requiem non habebant, ait Ioannes, *die ac nocte dicentia, Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus omnipotens*, pro eo quod est, nunquã cessabãt aut intermittebant dicere illa verba, alioqui maxima & vnica requies est beatorum, perpetuo Deum laudare. Similem habet intellectum illud Isaiæ capite primo. *Quiescite agere peruersè, discite benefacere.* Et capite secundo. *Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius est*, hoc est desistite eũ offendere. Et in libro Iosue cap. 5 pro eo quod Latinè legimus, *Defecit manna, postquam comederunt de frugibus terræ*, Hebraicè est, *Quieuit manna.* Et in libro Ecclesiastici capite decimo octauo *Cum consummauerit homo, tunc incipiet, & cum quieuerit, operabitur.* Sic hoc loco sumi nomen quietis declarat Moses mox subiungens, Deum benedixisse diei septimo, quod in ipso cessauerat ab omni opere quod creauerat. Aristobulus, vt libri decimitertij de Præparatione Euangelica cap. 6. refert Eusebius, prodidit, propterea dictum esse septimo die quieuisse Deum, quod conditis à se rebus quietem indidit, hoc est, stabilitatem, permanentiam, perpetuitatem, ordinemque ratum fixum & immutabilem: vel quod quæcumque facere decreuerat, prorsus ita vt destinauerat perfecta fuerint. Sicut dixit Dauid, *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in Cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis*: & alio loco, *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius.* Ne quisquam verò suspicaretur ita cessasse Deum ab operando, vt nihil amplius in posterum operaretur, signatè dixit Moses cessasse illum ab omni opere quod patrauerat, hoc est, à fabrica & molitione mundi, quam sex diebus absoluit, vt nihil quod ad integritatem & ornatum mundi pertineret, vltra sex illos dies factum sit. Hoc autem propterea Moses addidit, vt manifestum esset cuiuis, fabricam mundi sex illis diebus fuisse omnino completam: alioqui Deus non amouisset manum ab opere, quoad ei quasi fastigium imposuisset: non enim decebat tantum opus inchoatum & imperfectum dimittere.

Nouainterpretatio quietis Dei ab operibus suis, quam teste Eusebio, tradidit Aristobul⁹. Psalm. 134. Psalm. 110.

Quomodo Moses dicat, Deum septimo die quieuisse ab operando, cum Dominus noster dixerit Pater meus vsque modo operatur

Ex his palam est, alienam esse huic loco quæstionem illã quam Theologi quidam tractare solent, quomodo tradat Moses Deum septimo die requieuisse ab omni opere, Cum Dominus noster dixerit Iudæis. vt memorat Ioannes capite quinto, *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor?* Quam quæstionem ita enodauit Augustinus libro quarto de Genesi ad litteram capite 12. *Potest*, inquit, *intelligi, Deum requieuisse à condendis generibus creaturæ, quia vltra iam non condidit aliqua genera noua: deinceps autem vsque nunc & vltra operatur eorumdem generum administrationem quæ tunc instituta sunt: non enim die septimo potentia eius à Cœli & terræ omniúmque rerum quas condiderat gubernatione cessauit, alioquin continuò dilaberentur. Creatoris namque potentia & omnipotentis atque omnitenentis virtus causa subsistendi est omni creaturæ. Quæ virtus ab eis quæ creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul & illorum cessaret species, omnisque natura concideret. Neque enim, sicut structura ædium cum fabricauerit quis, &*

quis, & abscedit, atque illo cessante atque abscedente stat opus eius: ita mundus vel ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit. Proinde & quod Dominus ait. Patermeus vsq; nunc operatur: *continuationem quandam operis eius, qua vniuersam creaturam continet atque administrat ostendit.* Sic Augustinus quæstionem soluit. Subtilius autem & distinctius eandem explicant alij Theologi. Aiunt Deum post sex illos primos dies, quibus mundus fabricatus & absolutus est, nihil fecisse omnino nouum, & quod non in operibus illorum sex dierum aliquo modo contineretur, scilicet aut materialiter, vt Eua in costa Adæ (siquidem putant quidem vt supra retuli, Euam die septimo esse creatam) aut causaliter & effectiuè, sicut omnia indiuidua cuiusque speciei in primis illis indiuiduis secundum quamlibet speciem in exordio mundi productis: aut potentialiter, velut animalia quæ generantur ex commistione diuersarum specierum, in illis speciebus vnde generantur: aut virtualiter, vt eà quæ fiunt ex putri materia, continebantur enim in virtutibus stellarum & elementorum aliorúmque corporum quibus eas virtutes Deus indidit cum mundum est architectatus: aut secundum similitudinem speciei, quemadmodum omnes animæ rationales deinceps creatæ seu creandæ, quo dammodo erant in prima anima Adæ, omnes namque sunt eiusdem speciei: gloria item beatorum hominum præfulsit in gloria sanctorum Angelorum: & gloria humanorum corporum futura post resurrectionem, quodammodo præluxit in claritate & gloria Cœli empyrei. Hæc isti docent, verè quidem & doctè, quis negat? at, quantum ad hunc locum attinet, superuacaneè nec satis aptè. Non enim Moses ait, Deum septimo die requieuisse ab omni opere simpliciter, sed cum hac adiunctione. *Ab omni opere quod patrauerat*, videlicet sex primis diebus: vt sensus sit, Deum fabricam mundi absoluisse sex diebus: quapropter die septimo destitisse fabricare amplius mundum.

Sententia Theologorum.

Qualis fuerit quies Dei in die septima.

Vervm de hac Dei quiete, multa piè eruditéque philosophantur Patres, Beatus Avgvstinvs libro quarto de Genesi ad litteram capite decimoquinto, & Bedain Hexæmeron, propterea, inquiunt, dictum esse Deum quieuisse die septimo ab operibus suis, non autem in operibus suis: vt intelligeremus, Deum non esse adductum ad res creandas vlla necessitate vel indigentia, sed sua duntaxat bonitate ac munificentia, scilicet vt bona sua etiam cum aliis communicaret. Non igitur requieuit in opere suo ex illo vtilitatem vllam aut voluptatem capiens, sed requieuit ab opere, hoc est, perfecto opere requieuit, nempe in seipso, sicut ante creationem mũdi, & ex omni æternitate in seipso requiescebat, se solo fruẽs & se solo contentus ac beatus. Sic habent supradicto loco Augustini verba: *Nimirum ergo quia vitium est & infirmitas animæ, ita suis operibus delectari, vt*

Universidad de Deusto
Biblioteca

A *ciari, vt potius in ipsis quàm in se requiescat ab eis : cum proculdubio melius aliquid in illa sit quo ea facta sunt, quàm quæ facta sunt. Insinuatur nobis per hanc Scripturam qua dicitur requieuisse Deus ab omnibus operibus suis quæ fecit, nullo opere suo sic delectatus, quasi faciendi eius eguerit, vel minor futurus nisi fecisset, vel beatior cùm fecisset. Quia enim ex illo ita est quicquid ex illo est, vt ei debeat quod est, ipse autem nulli quod ex ipso est debeat quod beatus est, se rebus quas fecit diligendo præposuit : non sanctificans diem quo ea facienda inchoauit, nec illum quo ea perfecit, ne illis vel faciendis vel factis auctum eius gaudium, videretur, sed eum quo ab ipsis in seipso requieuit. Et ipse quidem nũquam ista requie caruit, sed nobis eam per diem septimum ostendit hinc etiam significans non percipi requiem suam nisi à perfectis, cum ad eam imitandam non deputauit diem nisi qui perfectionem rerum omnium sequebatur.* Hæc Augustinus. Alij tradunt quietem hanc Dei in septimo die post effectionem mundi, fuisse figuram quietis Christi in sepulchro die Sabbathi, postquam die B sexto opus nostræ redemptionis per passionem & mortem suam consummasset. Nos quoque post laborem sex dierum præsentis vitæ requiescemus septimo die in altera vita, sicut ait Ioannes in Apocalypsi capite decimoquarto, *Amodo iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis.* Nobis quoque non est feriandum ab opere & labore tota hac vita, quoad perueniamus ad Sabbathum, nec opera nostra completa erunt, aut gratia consummata, quoad illuc fuerit peruentum. Vetabat Deus olim die Sabbathi ignem accendi in domibus Iudæorum ad parandum cibum, quinetiam colligi manna eo die prohibebat: illud, necessitates præsentis vitę, hoc laboriosam & solicitam diuinæ gratiæ acquisitionem adumbrat: quorum neutrum opus erit in altera vita. Verum de cœlesti sabbathismo sanctorum, multa Paulus in Epistola ad Hebræos diuinè disputat.

Cap. 2. Vers. 3 C

Et benedixit, Deus, diei septimo & sanctificauit illum quia in ipso cessauerat ab omni opere suo quod creauit Deus vt faceret.

QVILIBET priorum sex dierum habuit opus aliquod à Deo factum, quare ne ob id septimus dies existimaretur ociosus & ignobilis, singularem illi Deus benedictionem impertiuit : videlicet vt ostenderet diem hunc Indicem esse perfectionis & absolutionis Vniuersi. Voluit autem Deus hoc die desistere & vacare ab operando quo indicaret omnia quæ ad perficiendum mundi opificium pertinebant, sex superioribus diebus esse

A facta & completa : & quia opus perficere & absoluere, melius ac nobilius est quàm inchoare & facere, propterea maiori honore diem septimum quàm superiores sex dies dignatus est Deus, atque ad hunc modum supradicta Mosis verba Theodoretus quæstione vicesima prima in Genesim interpretatur. Quoniam autem Deum benedicere alicui, non aliud est quàm benefacere, & quidem largè & abundanter : Deum benedixisse diei septimo arguit diem hunc multis & egregiis Dei beneficiis & præclarissimis factis esse honestatum atque decoratum. Certè diem hunc septimum exemit Deus ab omni labore & seruili opere, ita vt cæteri dies in operando & laborando consumerentur hic autem dies esset vacationis & requietis. Hunc diem applicuit Deus ad cultum suum, vt in hoc nimirum homines à laboribus & curis terrenis feriati, meditationi rerum diuinarum, sacrarumque rerum tractationi, vacuo & libero animo studere & vacare possent. Hoc die per omnes Synagogas exponebatur lex Mosis, & verbum Dei explicabatur, vt traditur in actis Apostolorum capite decimo quinto, Ab hoc die cæteri omnes hebdomadæ dies nu- B merabantur & nominabantur. apud Iudæos enim, prima Sabbathi dicebatur dies Dominicus, secunda Sabbathi dies Lunæ, tertia Sabbathi dies Martis, & itidem deinceps. Erat dies hic optatissimus seruis, ancillis, mercenariis, & aliis qui laborando & seruiendo duriter vitam agebant : in eo namque requies ab omni labore dabatur omnibus. Ad huius diei similitudinem quilibet septimus annus erat annus quietis terræ : & transactis septem hebdomadibus annorum, vltimus septimæ hebdomadis annus initium dabat Iobilæo, quo nihil erat apud Iudæos optatius, lætius, & dulcius. Danieli quoque per septuaginta annorum septimanas tempus Messiæ aduentus definitum fuit. Denique multis ac præclaris rebus in Scriptura septenarium numerum consecratum & nobilitatum reperimus : de cuius numeri virtutibus & laudibus cum allj copiosè disseruerunt, tum multa subtiliter & accuratè in libro de mundi opificio tradit Philo lege item quæ de eo scripsit C Eusebius libro decimotertio de Præparatione Euangelica capite septimo, & ante eum Clemens Alexandrinus libro sexto, Stromatum. Beda in Hexæmeron, & ante Bedam Augustinus libro primo de Genesi contra Manichæos capite decimotertio sex dies quibus mundus est conditus, adaptant ad sex mundi ætates, conuenientiam quæ est inter quemlibet illorum dierum & quamcumque ætatem mundi, nec ineptè nec insciter declarantes. Sed qua ratione Deus sanctificauit diem Sabbathi ? In diuina Scriptura, sanctificare idem significat quod separare à pollutione, immunditia, & profano vsu, & ad Dei cultum applicare : sic sanctificabantur primogenita, vasa templi, vestes sacerdotales, ipsique Leuitæ, Sanctificauit igitur diem Sabbathi, quia cum re-

Dignitas diei septimi

Leuit. 25 & Numer. 36.

Daniel. 9. Septenarij dignitas.

Quid significet in Scriptura sanctificare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

liquos dies destinasset labori, hunc assignauit otio & quieti, suóque A
cultui addixit: itaque aliis diebus quodlibet opus facere, & quantumlibet, & quomodolibet laborare & operari licebat, tanquam dies illi essent profani & ignobiles septimo autem die vt sacro, religioso, venerabili, rerúmque diuinarum tractationi dicato non opus seruile facere, non ciuilia negocia expedire, non durum aut grauem laborem suscipere licebat.

An iam inde ab hoc tépore imposita sit hominib⁹ lex à Deo obseruationis Sabbathi. Catharinus in Genesim

Sed quæstio est, an ex his verbis Mosis intelligendum sit, Deum iam tunc in exordio mundi obseruationem Sabbathi præcepisse, qualem videlicet post multa sæcula sanxit lex Mosaica. Catharinus hoc ait, idque argumentatur ex hoc loco neque enim aliud esse Sabbathum sanctificare, quàm ab omni labore & seruili opere diem illum vacuum facere & cultui diuino consecrare: eodem enim modo posteà per legem Mosis diem Sabbathi sanctificatum esse legimus. Tostatus autem hoc negat, nam quæ hic traduntur de Sanctificatione Sabbathi, dicta esse putat per anticipationem, nec referenda ad primum illum mundi nascentis Sabba- B
thum, aut ad primæuos homines, sed ad statum & tempus legis Mosaicæ: quo nimirum tempore hunc librum Moses Iudæis scripsit. Non fuisse autem in exordio mundi indictam obseruationem Sabbathi, multa probant argumenta. Principio in statu innocentiæ superuacaneum fuisset præscribere homini vnum aliquem diem ad vacandum Deo & rebus diuinis: tunc enim nihil futurum erat quod hominem auocaret à contemplatione & cultu Dei: quin ad hoc sponte sua propensissimus fuisset homo, nec septimo duntaxat die, sed quotidie, & quidem non semel se se ad meditandas tractandásque res diuinas dedidisset. Deinde præceptum de vacando à labore & opere seruili superuacuum fuisset in statu illo hominis felicissimo, in quo nihil erat quod homini laborem molestiam aut pœnam aliquã afferret. Postea si tũ datum esset præceptum obseruandi Sabbathum, profecto cunctos mortales obstrinxisset: datũ enim esset primo homini, & in eo omnibus eius posteris: constat autem nunquam fuisse apud Gentiles in more & instituto obseruationem Sabbathi: nec legimus sanctos Patriarchas diem Sabbathi obseruasse. Et verò, si ab Adamo vsque perpetua fuisset huius præcepti traditio, & saltem apud pios viros obseruatio, cum Moses promulgando legem, præceptum hoc indixit Iudæis, haud dubiè antiquitatem eius & religiosam obseruationem apud eorum maiores commemorasset, quo facilius Iudæorum animos inclinaret ad hoc præceptum promptè, studiosè, sanctéque custodiendum. Præterea, tradunt fere Patres ac Theologi, Deum non aliud imposuisse Adæ præceptum omnino positiuum, nisi illud de non edendo fructu arboris scientiæ boni & mali. Adiice, Theologos docere, ante aduentum Christi Gentiles per solam obseruationem præceptorum moralium, & legis naturalis C

A naturalis cum lumine aliquo Fidei diuinæ & supernatürali auxilio Dei, potuisse æternam salutem consequi: non igitur obligabat eos præceptum Sabbathi: obligasset autem, si homini in exordio mundi fuisset impositum. Tostato suffragatur Beda: Nam sanctificationem Sabbathi quæ hic describitur, refert ad eam quæ per legem Mosis postea tradita est Iudæis. Ego quoque assentior Tostato potius quàm Catharino: hanc enim sententiam Eusebio in primo libro, Historiæ Ecclesiasticæ capite quarto, & Iustino in Dialogo quem cum Tryphone habuit, necnon & Tertulliano atque Cypriano in iis libris quos scripserunt aduersus Iudæos placuisse reperio. Beda in Hexæmeron.

Sed quid sibi vult Moses illis verbis, *Quod creauit Deus vt faceret*, seu vt Hebræa sonant, *Quod creauerat Deus vt faceret*, quamquam Septuaginta Interpretes sic habent, *Quæ incepit Deus facere:* quid inquam, est illud *Creauit vt faceret?* Rupertus libro secundo, de Trinitate & operibus eius capite decimo octauo ad hunc modum interpretatur. *Creauit Deus prius in Verbo æterno, quod posterius*
B *fecit in opere externo. Creauit Deus æternaliter in sua essentia, quæ temporaliter creauit in propria quodque natura, secundum illud quod est in libro Ecclesiastici capite decimo octauo. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul.* Sed dictum hoc Ruperti non impune præteriret Theologorum censuram. Res enim prout sunt in Deo, non fiunt vel creantur à Deo, sed sunt coæternæ Deo, quinimo reapse prorsus idem sunt quod Deus: Neque enim, vt exempli causa hoc dicam hominis ideam quæ est in Deo, creauit Deus, non sane magis quam suammet essentiam. Catharinus triplicem distinguit operationem Dei generalem atque principalem, prima est creatio, qua res quæ nihil erant, primum incipiunt esse: altera est restauratio principalis creaturæ huius mundi, hoc est, hominis: tertia erit & hominis & mundi renouatio & glorificatio. quoniam igitur creatio terminata est ad effectionem mundi, ideo dixit Moses quod creauit Deus vt faceret, Hebraicè ad verbum sic est, *Quod creauit Deus producendo, seu ad producendum:* quibus in verbis quidam
C Hebraicè scientes nolunt latere vllum mysterium, sed esse purum Hebraismum, sicut alias dicit Scriptura, *Iurando iurauit, percutiendo percussit, ita faciendo fecit.* Alij sic interpretantur, *Creauit vt faceret* quia non solum perfecit vt opus existeret quod erat, sed etiam indidit ei vim & potestatem faciendi aliud simile sui, & illud itidem aliud, & ita deinceps, quoad mundus perduraret, ne videlicet necesse esset semper Deum noua opera facere, & ex nihilo creare. Ergo & fecit res, & fecit vt illæ alias sui similes facere possent eaque ratione & perpetuitati rerum, mundique diuturnitati consuluit, & res ipsas hac dignitate nobilitauit, vt non solum essent, sed etiam alias res facerent. Atque his verbis, inquit Caietanus, denotatur finis cuiusque rei creatæ, qui non est rem esse, sed est

Animaduersio in dictũ quoddã Ruperti.

Triplex Dei operatio generalis & principalis secundum Catharinum.

Caietanus in Genesim

Universidad de Deusto
Biblioteca

propria & perfecta eius operatio : nam vt ait Aristoteles libro secundo de Cœlo textu 17. Cuiuscumque rei est aliquod opus, ea res est gratia illius operis. Sic Paulus ad Ephesios 2. de Christianis & sanctis loquens: *Ipsius*, inquit, *sumus factura, creati in Christo Iesu, in operibus bonis quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* Nec desunt non pessimi auctores, qui illud *Vt faceret*, accipiunt pro eo quod est, vt disponeret & ad certum vsum & finem destinaret, quasi eo verbo declaretur, res omnes Deum non modo creasse & absoluisse, sed suum cuique finem præstituisse, & suis quasque res vsibus destinasse: aiunt enim verbum Hebræum, quod Latinus Interpres vertit, *Vt faceret*. propriè significare ordinationem, dispositionem, & ad aliquid certum destinationem & adaptationem. Non faciam longius: illud tantum velut clausulam adiiciam: In hoc die septimo apparuisse integritatem, absolutionem, & consummationem tam præclari & admirandi operis à Deo perfecti: tunc simillimum vero est, omnes spiritus cœlestes vnanimi sensu, pari iubilo & concordi voce, laudasse Deum tantorum operum architectum & molitorem, secundum illud quod scriptum est apud Iob capite 38. *Vbi eras, cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei*, vel sicut eo loci habent Septuaginta Interpretes, *Cum me magna voce laudarent omnes Angeli mei.* Huius diei septimi singularem quandam excellentiam, præcipuámque religionem & sanctificationem, quasi per nubem vidisse Gentilium priscos illos Theologos, Linum Homerum & Hesiodum, productis in medium eorum versibus in lib. 13. de Præparatione Euangelica cap. 7. confirmat Eusebius.

A

Auctoris coniectura non contemnenda.

B

Priscos poëtas nõ ignorasse dignitatem Sabbathi.

Cap. 2. Vers. 4. 5. & 6.

In die quo fecit Dominus Deus omnem herbam regionis, priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat qui operaretur eam, sed fons, ascendebat è terra irrigans vniuersam superficiem terræ.

C

PRIMIS verbis docet Moses hoc loco, generationem plantarum quam supra tertio die factam commemorauerat, fuisse primam ante quam nulla vnquam fuerat, eamque esse à Deo proximè factam immensa eius potentia, non autem vi ac potestate naturæ: cuius rei illud ponit argumentum quod generatio illa plantarum facta est ante generationem pluuiæ & effectionem hominis: natura vero sine imbribus, hominisque cultura præstantiores plantas non procreat, nec ad perfectionem adducit. Illud igitur. *Fecit Dominus Deus herbam regionis priusquam germinaret*, significat, illam Dei procreationem plantarum fuisse primam omnium, non vi naturæ, sed potentia Dei perfectam

A fectam. Illorum autem verborum, *Fons ascendebat è terra, irrigans vniuersam superficiem terræ*, quoniam Latinus & Græcus Interpres vocabulum Hebræum *Ed*, exposuerunt vocabulo fontis, per obscura est sententia quis enim fuerit fons ille vniuersam irrigans terram difficilem habet explicatum. Augustinus exponit hoc dupliciter: *Vel enim*, inquit, *fons dictus est pro fontes, singulari videlicet posito pro plurali, sicut fit in diuina Scriptura frequenter, & significatur in exordio mundi aliquandiu, id est, ante generationem pluuiæ, terram aquis fontium esse irrigatam: vel si vnus fuit fons qui omnia terræ sata irrigabat, intelligendum est eum statis temporum interuallis excrescentem & exundantem omnes terræ partes quæ propter plantas aquis indigebant, irrigare consueuisse: Similiter vt Nilus altissimè latissiméque superefluens, omnem irrigat & fœcundat Aegyptum, alternis quoque Oceani æstibus littora quibusdam locis amplissimè operiri fluctibus eademque vicissim nudari notissimum est, quinetiam perhibent miram quorumdam fontium vicissitudinem certo annorum interuallo eatenus inundantium, vt totam regionem adiacentem rigent, cum alio tempore vix ad potandum sufficientem ex altis puteis aquam præbeant.* Sic Augustinus libro quinto de Genesi ad litteram capite nono, & decimo. Augustinum autem fere sequuntur Latini huius libri Interpretes: & ante Augustinum Philo similiter hunc locum interpretatus est.

Disputatio, quis fuerit ille fons ascendēs è terra, à quo trahdit Moses irrigatā fuisse in exordio mundi vniuersam terram.

Augustini duplex expositio.

B

SED vtramque Augustini responsionem doctorum hominum respuet fides. Neque enim fontium aqua ad omnes terræ plantas permanare, vel quantum opus esset, id est, nec plus nec magis quàm cuiusque stirpis natura posceret, eas irrigare posset, sine industria & artificio hominis, qui, quocumque opus est, aquas terrestres deriuare, & irrigationem arbitrio suo temperare ac modificare potest. Fuisse autem vnum fontem qui omnes terræ stirpes & herbas suis aquis perfunderet planè excedit fidem, nam vt taceam immensam vim aquarum istius fontis esse debuisse, vt quærere supersedeam quid factum sit eo fonte, postquam terra imbribus perfundi & fœcundari cœpta est: illud vrgeo, quemadmodum ab isto fonte tot tantæque maris insulæ irrigari potuerint, aut quomodo illius aquæ celsissima montium iuga & cacumina viridantibus syluis densissima, & variis plantarum generibus consita transcendere potuerint. Si dicant, infinita Dei potestate id esse factum, confugiantque ad miracula, satis indicabunt suæ infirmitatem & improbabilitatem sententiæ, quæ nisi miraculorum adminiculis fulcrisque subnixa & sustentata, non possit consistere. In operibus enim Dei, præsertim quæ ad mundi fabricam & absolutionem pertinent, explicandis, non est considerandum quid Deus immensa sua potentia facere potuerit, sed quid fecerit, aut quid facere eum maximè decuerit: nec quid omnipotentiæ eius factu sit facilè, sed quid conueniens sit naturis rerum & sapientiæ Dei, qui mundum à se solo conditum, sicut ait Au-

Refutatio opinionis D. Augustini.

C

Universidad de Deusto
Biblioteca

gustinus deinceps agere naturales motus, suumque seruare ordinem sinit. Quo licet intelligere, sicut nunc generatio plantarum fit per causas naturales, ita quoque factam esse statim post illam primam, cum non sit opus miraculo illius fontis per omnem terram permanantis, & altissimos montes ad irrigandas quæ in eis sunt stirpes conscendentis. Albinus inquit, terram quam dicit Moses irrigatam esse vno fonte, non omnem terrarum orbem esse intelligendum, sed terram duntaxat paradisi, quam paulo post Moses ait irrigatam esse ab vno fluuio qui extra Paradisum in quattuor flumina diducebatur. Verum nusquam ante hunc locum Moses mentionem vllam fecit Paradisi, sed proximè post hunc locum, Paradisi historiam & narrationem orditur, cùm autem præcisè dicat omnem terram fuisse illo fonte irrigatam, extra sententiam eius est, verba ipsius ad Paradisi terram restringere. Glossa interlinearis negat ante diluuium vllas fuisse pluuias, sed terrestribus aquis toto eo tempore irrigitam esse terram. Atqui per totos mille sexcentos quinquaginta sex annos, ab exordio mundi ad diliuuium vsque transactos, nullam esse generatam pluuiam, cum sit contra naturalem rerum cursum & ordinem, est omnino incredibile. Naturale enim est Soli, ex aquis & terra vapores extrahere & in mediam aëris regionem extollere: naturale est vapores illuc perlatos frigore loci in nubes cogi & densari: naturale est ex densatis nubibus imbres gigni & in terras delabi, hic igitur tam naturalis ordo rerum, nisi Deo, summo quodam miraculo inhibente atque impediente, tamdiu intermitti & impediri non potuit.

Tertia expositio, quæ est Albini.

Mirabile dictum Glossæ interlinearis.

A

B

PROBABILIOR igitur loci huius interpretatio ex propria notione vocabuli Hebræi eruenda est. Vocem עד *Ed*, Hebræi, & de Christianis, eius linguæ scientissimi afirmant significare vaporem, talem scilicet qualis est ex quo vi Solis è terra in sublime attracto pluuia generatur, cuius interpretationis affinis est ea quam secutus est Chaldæus Paraphrastes, *nubem* interprtatus, nubes enim non aliud est quàm vapor terræ vel aquæ in sublimi coactus & densatus. Pro hac significatione est illud Eusebij fatentis se audisse de quodam Hebræo vocabulum *Ed*, non fontem, sed vaporem significare. Theodoretus quoque citat Aquilam interpretem qui similiter eam vocem Hebræam transtulerit, quam significationem ipse etiam sequens putat terram à principio non esse irrigatam imbribus, sed humore seu vapore qui post generalem illam aquarum à terra segregationem tertio die factam, aliquandiu in ipsa remansit, & vicem pluuiæ ad eam perfundendam & fœcundandam impleuit. At enim verò, in istum vaporem seu humorem Theodoreti verba Mosis minimè quadrant. ait enim vaporem ascendisse de terra & omnem superficiem eius irrigasse: verbum enim ascendendi & irrigandi, humori ex aquis in terra relicto

Quarta expositio, præter cæteras placet Auctori.

C

A relicto nequaquam congruit. Tostatus inquit, sed reclamantibus tamen Hebræis, vocem Hebraicam *Ed*, esse ambiguam, & tam pro fonte quàm pro vapore interdum poni & vsurpari, quamquam si per ascensum vaporis è terra, intelligamus describi à Mose generationem pluuiæ, qua terra post primam illam plantarum procreationem perfundi & fœcundari cœpit ad generandas plantas. non erit alienum huic significationi vaporis vocabulum fontis à Græco & Latino Interprete positum, perennis enim exhalatio vaporum ex terra in sublime, vnde fit imbrium generatio, quasi fons quidam rite nominari potest. Aristoteles quidem certè primo libro Meteororum summæ tertiæ capite primo circularem & perennem quendam fluuium eam appllauit, cuius verba supra commemorauimus, cum de aquis super Cœlos à Deo positis disputaremus. Germana igitur huius loci explanatio & sententia ea videtur esse, primam quidem generationem plantarum à solo Deo immensa eius potentia, non autem per causas naturales esse factam,

B cæteras vero quæ deinceps consecutæ sunt stirpium generationes, factas esse modo & ratione naturali, videlicet per culturam hominis & vim pluuiæ, cuius materiam generationis, locum item finemque atque vsum eius, his paucis verbis Moses aperuit: materiam, cum dixit *Vapor*: ex vaporibus enim gignitur pluuia: locum, cum inquit, *Ascendebat è terra*, ex vaporibus enim sublatis ex terra in superas aëris regiones pluuiæ generatio existit: finem autem & vsum eius, cùm adiicit, *Et irrigabat vniuersam superficiem terræ.* Eiusdem pluuiæ generationem & vsum, pulchrè Dauid exposuit Psalmo centesimo quadragesimo sexto, pulcherrimè autem Iob capite trigesimo sexto, Ille inquit, *Qui operit Cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam ipsorum, &c.* Hic autem ait, *Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt quæ prætexunt cuncta desuper. Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus.*

DISPVTATIO.

Vtrum mundus per sex dierum interualla, an simul totus vno temporis puncto sit conditus.

SED absoluta diuinorum operum (excepto homine de cuius creatione separatim libro quarto disputabimus) quæ sex primis diebus effecta sunt explanatione, restat vt duas perquam graues ac nobiles disputationes pertractemus, alteram, an mundus per sex dierum interualla sit factus, an vno temporis momento simul totus sit cõditus: alteram vero

Universidad de Deusto
Biblioteca

An mundus sit totus in instanti factus, necne

ram vero, cur de creatione Angelorum nullum hoc loco Moses verbum fecerit. Vetus & perquam grauis quæstio est apud Patres & doctos viros, an opificium mundi, vniuersum simul eodemque puncto temporis factum & consummatum fuerit, an verò paulatim & particulatim per sex dies, id quod narratio Mosis præ se fert, sit absolutum. Philo Iudæus in libro de Allegoriis legis Mosaicæ, rusticanæ inquit esse simplicitatis, existimare mũdum decursu ac mora sex dierum esse conditum: cum distinctio & successio dierum atque noctium & ratio ipsius temporis constare nequeat ante mundum conditum, sed motum Cœli maximè verò Solis & Lunæ consequatur. Cum igitur Moses ait Deum sex diebus absoluisse mundi fabricam, non est id, auctore Philone, ad interualla sex dierum referendum, sed intelligendum est illo dierum numero significari mundi perfectionem quæ per numeri senarij perfectionem designatur. Idem censet hoc loco Procopius Gazæus: Mosen enim inquit, in describendo mundi opificium, sex dierum distinctione vsum esse docendi gratia ob tarditatem videlicet, ruditatémque Iudæorum quibus hæc scribebat: qui quæ Deus simul fecerat, ob tantam eorum multitudinem atque varietatem simul & indiscretè capere & comprehendere, vt erant angustissimis ingeniis, nequaquam potuissent. Accedit huic sententiæ Caietanus in Comment. super 1. cap. Geneseos, & distinctionem sex dierum putat in id positam à Mose, quo facilius declararet naturalem rerum ordinem, consequentiam & dependentiam. Sic enim res suapte natura inter se aptæ & cõnexæ sunt, vt si mundũ successiuè voluisset Deus facere, non alio ordine vel successione, quàm vt hic narratur, facturus eum fuisset.

Augustinus putauit mũdum simul totum vno tẽporis puncto esse factum.

Verum enim vero inter Theologos, huius opinionis princeps & auctor fuit Augustinus: qui cùm aliis locis, tum disertissimè lib. 4. de Genesi ad litteram cap. 21. & sequentibus aliquot capitibus vsque ad finem eius libri, similis vero ac multo probabilius, & tam rationi quàm diuinæ Scripturæ congruentius, omnes mundi partes simul esse perfectas, quàm per successionem aliarum post alias, & per interualla temporum, arbitratur. Is porro nomine diei interpretatur cognitionem rerum quam habent Angeli à Deo mentibus ipsorum impressam. nam quæcumque Deus fecit in mundo. ea prius aut certè simul expressit in Angelorũ intelligẽtia. Mane est cognitio rerum in Verbo: vespere est earumdem rerum in ipsismet rebus. Angeli namque dupliciter res nouerunt, & in Verbo cognitione clarissima & ipsismet rebus per infusas sibi à Deo species intelligibiles. Sex dierum distinctio, est cognitio rerum sexies in Angelo secundum sex genera rerum à Deo conditarum multiplicata. Atque hæc est Augustini sententia: quæ partim nonnullis Scripturæ testimonijs, partim etiam quibusdam rationibus confirmatur. In libro Ecclesiastici capite 18. sic est, *Qui viuit in æternum creauit omnia simul.* Ecce simul ait Scriptura esse omnia facta, quid potuit pro opinione Augustini

Augustini vel explicatius, vel illustrius, vel fortius dici? Deinde in c. 2. lib. Geneseos ita legitur, *In die quo fecit Dominus Deus cœlũ & terram, & omne virgultum agri*: in eodem igitur die cœlum terra & plantæ sunt creatæ: atqui creatio plantarum expositа est à Mose in tertia die; quare distinctio illa dierum reuera ad vnum & eundem diem pertinet. Ad hoc Dominus apud Iob cap. 40. *Ecce*, inquit, *Behemoth, quem feci tecum*: Per Behemoth ferè Patres exponunt diabolum: sunt igitur diabolus & homo simul creati: sed ille creatus dicitur ante primum diem; hominem autem narrat Moses factum sexto die; ergo enumeratio illa sex dierum, veram distinctionem & successionem temporum minimè denotat. Accedit his, cum Deus sit infinitæ potentiæ ad agendum, & omnia producta sint ex nihilo quod nullam prorsus habet vim resistendi aut retardandi actionem opificis; videtur profecto consentaneum, Deum non creasse res ex nihilo paulatim & per moras temporum, sed, quod magis congruit eius omnipotentiæ, fecisse eas simul omnes & vnico temporis momento.

Verio: ẽ esse sententiã mundũ esse particulatim, & p sex dierũ interualla creatum.

Verum tamen contrariã Augustino sententiã, equidem non modo probabiliorẽ iudico, sed etiam certæ ac indubitatæ veritatis censeo. Hæc enim fuit sententia fere omniũ Patrum & Doctorum Ecclesię, quotquot fuerũt ante Augustinum. quinetiam complures Theologorum, cæteroqui doctrinæ Augustinianæ studiosissimi & accerrimi defensores, veluti Beda in Hexemeron, Hugo de S. Victore in 1. libro de Sacramentis, Rupertus in lib. 1. de Operibus Trinitatis cap. 37. & lib. 2. cap. 18. Magister sententiarum in lib. 2. dist. 12. & ibidem Bonauentura, alijque permulti in hoc desciuerũt ab Augustino: & ante omnes S. Gregorius lib. 32. Moraliũ, cap. 10. his verbis, *Rursum quærendum est, quomodo Deus cuncta simul condidit dum Moyses sex dierum mutatione variante distinctè creata describat, quod tamen citius agnoscimus, si ipsas causas originum subtiliter indagamus. Rerum quippe substantia simul creata est, sed simul species formata non est: & quod simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ. Cum enim simul factum cœlum terraque describitur, simul spiritalia atque corporalia, simul quicquid de cœlo oritur, simul factum quicquid de terra producitur, indicatur. Sol quippe, luna, & sydera quarto die in cœlo facta perhibentur: sed quod quarto die processit in specie, primo die in cœli substantia extitit per conditionem. Primo die creata terra dicitur, & tertio arbusta condita, & cuncta terræ virentia describuntur, & hoc quod die tertio se in specie protulit, nimirum primo die, in ipsa de qua ortum est terræ substantia conditum fuit. Hinc est, quod Moyses & distinctè per dies singulos condita omnia retulit, & tamen simul omnia creata subiunxit, dicens, Istæ sunt generationes cæli & terræ, quando creata sunt in die quo fecit Dominus cælum & terram & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis. Qui enim diuersis diebus creatum cælum & terram virgultum herbámque narrauerat, nunc vno die facta manifestat; vt liquido*

Notab. sẽtẽtia Gregorij arbitrantis, omnia simul esse facta secundũ substantiam materiæ, sed non secundũ rationem & proprietatẽ formæ.

ostenderet quod creatura omnis simul per substantiam extitit, quamuis non A
simul per speciem processit. Hæc Magnus Gregorius. At licet B.Tho.in 2.par.q.74. art. 2. exposita vtraque opinione noluerit suffragio & iudicio suo vtra sit probabilior decernere; attamen si quis bene perpendat disputationis eius progressū, ad hāc nostrā potius, quàm ad illam Augustini sententiam propendere eum animaduertet. Idem S.Thomas quarta quæstione de potentia Dei articu. 2. dicit, opinionem Augustini esse subtiliorem & commodiorem ad liberandam Scripturam ab irrisione infidelium, licet contraria sit planior & litterę Mosis conuenientior. Certe, Dionysius Areopagita in libro de diuinis nominibus parte prima capitis 4. de luce solis verba faciēs, sic ait, *Hæc quoque mensura & numerus est horarum, dierum, totiusque labentis temporis lux. Ipsa est enim ea lux (etsi tunc erat informis, quod & diuinus Moses ait) quæ primam distinxit & diffiniuit dierum nostrorū trinitate.* B
Vult igitur Dionysius tres primos dies à luce solis tūc informi esse diffinitos & peractos: quare sententiæ eius repugnat quisquis sex illorum dierum tēporalē distinctionē & successionē è medio tollit.

VERVM quanta sit huius sententiæ probabilitas, multis atque validis rationibus demōstrabo. Primo, hæc doctrina Mosis de creatione mūdi, est quædam historica narratio tradita rudi populo Iudæorum, simplici ratione docens quæ à Deo facta sunt in opificio mundi; quare quæ in ea traduntur, sic accipienda sunt vt verba ipsa sonant: & illa existimanda est melior interpretatio, quæ verbis Mosis secundum propriam & vsitatam significationem eorum C
sumptis, magis congruere & consonare reperietur. Moses autem, explicatissimè ac distinctissimè percenset sex dies in fabricando mū do transactos; quin particulatim edocet, quid quoque illorum dierum factum fuerit. Nec si cogitatè Moses & ex professo ostendere voluisset, mundum non simul sed per sex dies esse creatum, id, quàm nunc docet, apertius & enucleatius docere potuisset. quod si voluit significare mundum esse factū simul, non potuit vti oratione & verbis proposito suo magis alienis, dissentaneis atque contrariis. Nec illud probandum est quod respondent quidam, Mosen ita esse locutum, vt scriptionem suam attemperaret & accōmodaret ad captū rudium Iudæorum, quorū intelligentia & memoria confusa & per- D
turbata fuisset, si eis Moses simul esse omnia à Deo facta proposuisset: nec potuisse Mosen simul dicere quæ potuit Deus simul facere: hoc inquam minimè probandum est. Potuit enim Moses distinctè ac separatim tradere genera omnium rerum quas Deus condidit, sine vlla distinctione aut commemoratione dierum: potuit docere, licet partes huius mundi multæ ac diuersæ essent, simul tamen omnes ex nihilo à Deo esse cōditas: potuit, immo verò debuit occasionē omnē erroris præcidere Iudæis, qui verba Mosis ita vt per se sonant intelligentes, haud dubiè crediturі erant non simul sed per diuersa dierum interualla mundum esse à Deo fabricatum.

DEINDE,

A DEINDE, potentissimum aduersus istos argumentum est, quod Moses in Exodo cap. 20. & 31. cum daret Iudæis præceptum obseruandi diem Sabbathi, causam cur eum Iudæi tam sanctè ac religiosè colere deberent, hanc vnam reddat, quod sicut Deus mundum & omnia quæ sunt in mundo sex diebus creauit, septimo autem die vacauit & requieuit ab omni opere quod patrarat; ita quoque Iudæos debere per sex dies hebdomadæ in operando & laborando versari, die autem septimo ad exemplum & imitationem Dei, ab omni opere seruili laboréque feriari. Hæc autem ratio Mosis, quis non videt quàm sit infirma futilis & friuola, si Deus non per sex dies, sed simul & vno temporis momēto res omnes feciſſet? Posteà, nec fidem nec
B rationem habet vllam, voluisse Mosen opificium mundi quod exponebat Hebræis, tam obscurè & ænigmaticè describere, per cognitiones videlicet Angelorum matutinas & vespertinas, vix Theologis ipsis hodiéque liquido perspectas & cognitas. Sane, si figuratè ac mysticè hos sex dies interpretamur, cur non itidem cætera huius narrationis Mosaicæ allegoricè cum Origene intelligamus? cū reliqua melius deflecti & applicari possint ad sensum mysticum: quo fiet, vt nihil in hac doctrina Mosis ratū & certum habere queamus. Validissimū argumentū aduersus opinionē Augustini.

AD hoc, opinio Augustini cum probata omnium Theologorum consensu doctrina minime congruit. qui enim dicit, omnia quæ per sex dies facta narrantur, simul esse facta; necessario etiam dicere de-
C bet, simul creatum esse cœlum, hoc est, naturā Angelicam, vt exponit Augustinus; simul esse creatam lucem, hoc est, Angelos bonos per conuersionem suæ voluntatis ad Deum fuisse in gratia confirmatos atque consummatos; denique simul diuisas esse tenebras à luce, hoc est, malos Angelos à bonorum consortio esse segregatos: si autem hæc omnia simul facta sunt, necessario cōcluditur inter creationem Angelorum, eorúmque vel merita & glorificationē, vel peccatum & damnationem nullam prorsus interfuisse morām, sed eodem momento omnes esse creatos, & alios quidem meruisse gloriā eamque accepisse, alios verò peccasse & in æterna inferni supplicia esse detrusos. hoc autem doctrinæ omnium Theologorum, necnon
D & ipsius Augustini, Scripturæ item atque rationi aduersatur. Adde, quod Augustinus sumit, Angelos, simul vt creati sunt, habuisse cognitionem omnium rerum in Verbo perfectissimam, quam ipse vocat matutinam: atqui cognitio rerum in Verbo est beatifica, quam Angeli in primo instanti suæ creationis nō habuerūt. Verū quid isti dicere habēt de homine, quē Moses sub finē primi capitis perspicuis verbis narrat marē & fœminā die sexto à Deo esse creatum? at quomodo potuit eodem puncto temporis formari homo extra paradisū, & posteà introduci in paradisū, ibiq; graui somno corripi, tū ex costa eius dormiētis produci Eua? quin, adijciūt nōnulli, eodē die sexto imposuisse Adamū nomina cunctis animantibus, & tentatum esse à serpente, lapsúmque in peccatum, & ex paradiso eiectū.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SEDENIM, aduersus opinionẽ Augustini, extremo vtar hoc ar- A
gumento. Enumeratio & distinctio sex dierum à Mose tradita, vel denotat ordinem temporis, quo res aliæ prius aliæ posterius sunt conditæ: aut ordinem dignitatis, quo aliæ præstantiores sunt alijs: vel ordinem naturæ, quo secundum naturam aliæ sunt priores alijs, quoniam aliæ sunt causæ aliarum, aliæq; dependent ab alijs; vel deniq; denotat ordinem rerum, prout ipsę res cognoscuntur ab Angelo, ita vt numerus illorum dierum indicet multitudinem aut successionem cognitionum Angeli circa eiusmodi res: atqui nihil eorũ probabiliter dici potest præter primum, ergo fatẽdum est vniuersum mundi opificium non simul, sed per interualla temporis esse conditum. Etenim, si distinctio illorum dierum denotaret ordinem B
dignitatis rerum conditarum, proculdubio ante alia omnia homo, mundi huius princeps, creari debuisset; quem tamen in sexto die vltimum Dei operum esse factum narrat Moses. Sin autem enumeratio dierum demonstraret ordinem naturæ quem res creatæ habent inter se, profecto solis & astrorum creatio, prius fuerat commemoranda quam stirpium, quibus illa sunt ordine naturæ priora, nãque incorruptibilem habent naturã, & plantarũ sunt causæ. Quod si per numerum illorum dierum insinuatur ordo earum rerum prout cognoscuntur ab Angelis, non esset vtique talis distinctio dierum vel rationi congruẽs, vel etiam cum modo cognitionis angelicæ concordans. Cognitio siquidem angelica duplex est, vt diximus, matutina & vespertina; matutina, vt quæ non est aliud re ipsa quàm visio C
Dei beatifica, nullam habet in se cogitationum multitudinem aut successionem, sed est vnica mentis actio perpetua & omnino inuariabilis; vespertina autem cognitio, qua res cognoscuntur in seipsis, non multiplicatur secundum multitudinem & varietatem rerum; possunt enim Angeli, præsertim qui superiores ac nobiliores sunt, vnica mentis agitatione; & quasi prospectu multa rerum genera simul comprehendere. Adijce, quod si res naturales ordinem aliquem haberent in cognitione angelica, non alium habere possent, quàm vel temporis, vel dignitatis, vel naturæ seu causalitatis; cum quo tamen vt ante dixi, ordo dierum quem designat Moses, nullo modo consentit: Iam verò si mundus in die solis qui nunc dominicus est fuit D
conditus, quod Augustinus ipse cum plurimis Patribus affirmat, & si omnia simul & vno temporis puncto sunt facta, quo modo verum erit, Deum requieuisse ab omni opere quod patrarat die septimo qui est sabbathi? cum inter diem dominicum, quo mundus est conditus, & diem sabbathi quinque dies intercedant. Adde, quod Ecclesia videtur, posthabita opinione Augustini, hanc nostram secuta. Siquidem in hymnis, quos canit in vespertinis precibus singulorum dierum hebdomadis, laudat Deum de singulis operibus, quæ particulatim ipse per singulos dies perfecit.

RESTAT, vt rationes pro confirmatione opinionis Augustini superius

A perius adductas, breuissimè dissoluamus. Primo, locum illum ex ca. 18. Ecclesiastici, *Qui viuit in æternum, creauit omnia simul*, quo maximè permotus est Augustinus, eum Bonauentura & S. Thomas, sic interpretãtur: Triplicem fuisse Dei operationem in opificio mundi: Prima fuit creatio, hoc est, productio ex nihilo illius massæ corporalis, quam Moses cœli terræ & aquæ nomine describit: & quia ex his, vel creata memoranturin his tribus corporibus facta fũt quæcũque postea p sex diesideo dicũtur creata omnia simul, hoc est, secundũ illã primæuãmateriã, & massã totius mũdi: altera operatio Dei fuit triũ prædictorum corporum distinctio & digestio per tres priores dies facta: tertia fuit eorundem corporũ ornatus & consummatio, in quo
B tres, posteriores dies consumpti sunt: Atque hæc ipsa est sentẽtia B. Gregorij in lib. 32. Moralium c. 9. & Bedæ super Hexemeron, vt suprà diximus. Rupertus lib. 2. de Trinitate & operibus eius, c. 18. noua & admirabili, sed parum probabili interpretatione, quam superius tetigi, locum hunc Ecclesiastici exponit. Alij dicunt, propterea dici omnia creata simul, quia creatio omniũ breuissimo temporis interuallo, id est, sex tantum dierum diuisa est, & toto illo tractu tẽporis quodammodo continuata: vt quæ illo sexiduo facta sunt, quasi facta simul memorentur. nã & Dominus Mar. c. 10. dixit, fecisse Deum ab initio creaturæ hominem marẽ & fœminam: & Io. c. 8. inquit, diabolum fuisse homicidam ab initio; cũ hæc tamen non ante sextũ diem
C euenerint. Alij locũ illũ Ecclesiastici sic interpretantur: Omnia creata sunt simul, ea nẽpe quę sunt, propriè loquendo, creata, id est, ex nihilo facta; hæc autem simul omnia vno instanti sunt condita cœlos dico Angelos & quattuor Elementa. Sed verũ & germanũ illorum verborum Ecclesiastici intellectum reddit verbum Græcum ibi positũ κοινῦ, quod noster Interpres vertit Latinè *Simul*: significat enim idem quod pariter, seu communiter, vel vniuersaliter: vt proprius eius loci sensus sit, Deum omnia pariter, vel sine vllius rei exceptione creasse. Similiter vt dicit Ioannes de Verbo diuino, *Omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil.* Quare Latina illa vox *Simul*, nõ denotat eo loco simultatẽ tẽporis, vt putauit Augustinus, sed simul-
D tatem collectionis seu vniuersalitatis, qua significatione alias nõ ra- Ioan. 1.
ro ponitur in Scriptura, velut Leuit. 25. *Numerabis*, inquit, *septem hebdomadas annorum*, id est, septies septẽ quæ simul faciunt annos quadraginta nouẽ: & in libro Num. c. 25. vox *Simul*, eadẽ significatione sumpta ter quaterue legitur: necnon in ps. 13. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*: & Ps. 48. *Simul insipiens, & stultus peribunt*. Illud autẽ ex 2. c. Gen. *In die in quo fecit Deus cœlum & terram, & omne virgultũ agri.* facilem habet explicatum. Illud namque *In die*, dictũ est singulariter pro plurali in diebus: numerũ enim pluralem pro singulari, & contra singularem pro plurali sæpè vsurpat Scriptura: vel illud, *In die*, dictũ est pro eo quod est in tẽpore. sic enim frequẽtissimè est apud Prophetas, qui nomẽ diei

Explicatur locus Ecclesiastici cap. 18.

Tria exsnit Dei operatio in opificio mundi.

vel horæ,vsurpāt pro tēpore.Bonauent.cēſet illud *In die*, ſupponere A
cōfusè pro diuerſis dieb.ita vt ſigillatim applicari debeat cuiq; diei.

Expouitur loc⁹ Iob.40

NIHILOMINVS facile eſt ad explicandum illud Iob, *Ecce Behemoth,quem feci tecum*: nā eſto per Behemoth ſignificetur diabolus: vt multis viſum eſt,non tamen cōtinuò efficitur,vt illud *Tecum*,idem valeat,quod eodem tempore quo te;quin longè aliud ſignificat, videlicet , vel pariter creaui illum ac te , ambo eſtis opera mea: vel feci ſimilem tui,hoc eſt,mentis cōpotem,liberi arbitrij , ad mei ſimilitudinem & imaginem,capacem boni & mali, æternæque felicitatis:denique ſicut,ſicut te nō creaui malū , ſed bonum & rectum, ſic & illum.quamquam Hebræi , & Chriſtianorum profeſſi linguæ B
Hebrææ notitiam & ſtudium atque in his Eugubinus & Franciſcus Titelmanus,per *Behemoth* ſignificari putant ſecundum ſenſum litteralem,animal omnium terreſtrium mole corporis maximum,& robore valentiſſimum,ipſum,inquam, Elephantem , quem propterea Scriptura vocat Behemoth,id eſt, beſtias , quod propter ingentem corporis proceritatem atque firmitatem,inſtar ſit multarumbeſtiarū.quo fit vt eo loco pro voce Hebræa *Behemoth*,poſuerit Chaldæus Paraphraſtes Beiraià,id eſt,Beſtias,ſeu pecudes,LXX.verò Interpretes verterint θηρία,id eſt,feras:Dicitur autē *Quem feci,tecum*, quoniā C
eodem die ſexto videlicet,& vltimo,tam homo quàm cunctæ terreſtres animantes creatæ ſunt à Deo:vel, vt eſſet apud te tuis vſibus, obſequijs & oblectamentis inſeruiens : vel omnium animātium feci eum tui ſimillimū, plus enim rationis,conſilij,ſolertiæ, & docilitatis apparet in Elephante quàm in cæteris. Quod verò ſequitur, *Ipſe eſt principium viarum Dei*, propter quod & Caietanus, & quidam alij exiſtimarunt non poſſe intelligi per Behemoth aliud aliquid quàm diabolum , perbellè congruit elephanti. Etenim videtur ipſe inter animalia præcipuum ac principale Dei opus, vt quo non ſit aliud vel mole maius,vel robore valentius,vel docilitate præſtantius.appellat autem Scriptura vias Dei opera eius & creaturas corporales,cuiuſmodi ſunt animalia terreſtria,vtpote per D
quæ quaſi per vias quaſdā videtur Deus quodammodo extra ſe ire, ſuam bonitatem communicando cum alijs , ſuámque potentiam & ſapientiam in his quæ facit extra ſubſtantiam ſuam apertiſſimè declarando.Sed locum hunc Iob, nos in quarto libro Commentariorum noſtrorum in Danielem,quos ſuperioribus annis edidimus,tractantes illum verſiculum Cantici trium puerorum , *Benedicite omnes beſtiæ & pecora Domino*,copiosè & diligenter explanauimus.

Auctoris cō mentarij in Danielem.

Cur Deus non ſimul& vno temporis puncto, ſed per interualla & moras ſex dierū mūdū condiderit.

VERVM expediamus poſtremum argumentum.Aiunt non fuiſſe conueniens Dei omnipotentiæ,mundum tam lentè,per ſex nimirum dies fabricari.Sed reſpondemus,moram illam in creando mundo poſitam,non arguere impotentiam Dei tanquam indigētis tempore ad agendum , ſed propterea eſſe factam vt liquido cerneretur ordo & connexio quæ eſt inter res à Deo productas , & dependentia

A tia omnium à Deo , & cognoſceretur triplex ſtatus mundi: primus creationis , ſecundus diſtinctionis , tertius exornationis & expletionis;in quorum primo elucet Dei omnipotentia,in altero ſapientia, in tertio bonitas.Porro diuerſis mundi ſtatibus diuerſi dies reſpondent: ſemper enim per ſubſequens opus, vel nouus mundo ſtatus ; vel nouæ perfectionis in eodem ſtatu facta eſt acceſſio. Adde quod cuiuſque diei opus puncto temporis perfectum eſt: qua ex re omnipotentia Dei clariſſimè pernotuit.mora igitur in creando, nec accidit ex materiæ reſiſtentia , nec ex agentis imbecillitate , ſed ex ſumma ratione & conſilio & ſapientia opificis omnia liberè prouidè ac ſapienter agentis. Hinc enim luce clarius fit , Deum ſumma ſuæ voluntatis libertate mundum feciſſe:nam & quando voluit eum
B fecit cum ante potuiſſet facere:& fecit quo modo & quo voluit ordine:quin præter ordinem,quem ipſa rerum natura poſcere videbatur.Siquidem cœlos fecit ſine vlla luce,& lucem cœli prius fecit imperfectam,& poſterius eā perfecit creatis quarto die in cœlo aſtris: plantas item creauit ante ſydera;vt perſpicuum ſit,Deum ſine cauſis ſecundis , res ſublunares efficere & conſeruare poſſe, & illas multo magis à Deo quàm à cœlis , & aſtris pendere. Maneat igitur , mundum non ſimul totum ſed particulatim per ſex dies eſſe factum.

Cur ſex die bꝰ factus ſit mundus

CVR autē nec pluribus nec paucioribus quàm ſex diebus factus fuerit,quis mortalium,niſi cui forte ſit à Deo patefactum,explicare queat?Equidem reor, ſicut à ſapientiſſimo opifice qui nihil nō ſummo conſilio & ratione agit , temere factum id eſſe , Fas non eſt credere;ſic cur factum ſit veram ac propriam rationem iniri à nobis nō poſſe.Non me fugit , Auguſtinum & Bedam & ante hos Philonem prodidiſſe,numerum ſenarium eſſe perfectum , quippe qui primus ſuis partibus conficitur & completur,ſexta videlicet parte, quæ eſt vnum,& tertia parte quæ ſunt duo,& dimidia parte quæ ſunt tria: vnum enim & duo atque tria , ſex efficiunt. Sex igitur diebus perfecit Deus mundum,vt qui omnia facit in menſura & numero & pondere , (vt Scriptura docet) ipſo numero quo mundum fabricabat,eum declararet opus eſſe perfectum atq; cōſummatum.Pluribus verbis hoc perſequitur Philo in libro de Opificio mundi. Auguſti-
D nus certè in primis ſeptem capitibus libri quarti de Geneſi ad litteram copioſiſſimè de ſenarij numeri perfectione diſputat,& in lib. 11.de Ciuitate Dei cap.30.Euſebius verò libro.11.de Præpara. Euangelica cap.12. Clementem producit ex libro 6. Stromatum teſtem,qui teſtificatur duplicem à Græcis & Barbaris tradi mundum, alterum intelligibilem,alterum ſenſibilem:illum archetypum,hunc diuini exemplaris imaginem ; illum attribui vnitati, hunc hexadi, quem Pythagorei quod ſit fœcundiſſimus numerus , Connubium appellarunt. Porro ſicut ſenarius vno , duobus & tribus , quæ ſunt eius partes , conficitur : ita mundus tria continet rerum genera,

Senarij perfectio.

videlicet naturam incorpoream quæ est in Angelis, & corpoream, A
& vtriusque participem quæ est in homine: prima denotatur per vnitatem, secunda per binarium, tertia per ternarium. Verùm hæc vt sunt ingeniosè inuenta & argutè tradita, curiosi tamen & docti lectoris animum fortasse non explebunt.

An mundus sed dūtaxat annorū millibus sit duraturus.

Non est silentio prætereundum, sed prodēdum est hoc loco quia est à multis proditum, fuisse olim non paucos nec ignobiles auctores, qui, sicut mundus sex diebus est factus, ita eum duntaxat sex annorum millibus duraturum existimauerint. Vetus est traditio, vt prænotauit Genebrardus in sua Chronologia, à quodam Helia, non illo Thesbite propheta, sed à quodam alio nobili Iudæorum Rabbino profecta, quemadmodum traditur in Talmudicis voluminibus ordine 4. tractatu 4. cui titulus est, *Sanedrim*, hoc est, Iudicium, vbi sic est scriptum, *Sex millibus annorum erit mundus, & iterum destruetur: duo millia fuerunt inanitatis & vanitatis: duo milia legis Mosaicæ, & duo millia erunt dierum Messiæ.* Quam opinationem, quibusdam cōiecturis fulcire voluit Rabbi Isaac super primum caput Geneseos, aut primum versum libri Geneseos, qui continet summam totius mundi, sexies habere litteram Aleph, quæ Hebræis denotat millenarium numerum: tum inquit Deum sex diebus fecisse mundum, & septimo die requieuisse. apud Deum autem mille anni cōputantur dies vnus, sic enim dixit Dauid Psalmo 89. *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quæ præterijt.* (Simile est apud Petrū in cap. 3. posterioris epistolæ: *Vnus dies*, inquit, *apud Dominum, sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus.*) Addit etiam, primos sex homines in generatione Adam, vnde genus omne hominū propagatum est, scilicet Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Iared, fuisse mortuos, septimum autem Henoch viuum esse translatum; quasi per hoc insinuetur, post sex millenarios annorum quibus labor & mors in mundo regnauerint, in septimo millenario initium futurum quietæ & immortalis vitæ. Verum istis Hebræis sua illa sex mille annorum distributio & computatio non bene constat: Namque ante legem transierunt ab origine mundi bis mille quadringenti octogintatres anni: tempus autem legis Mosaicæ vsque ad mortem Christi, per quam lex Mosaica est abolita, non pluribus constat annis quàm mille quingentis septuaginta. D

Verum, non miror placuisse hoc commentum Hebræis quos non nisi fabularum & mendaciorum portenta delectant: illud equidem demiror, placuisse etiam viris in Christiana disciplina propter vetustatis auctoritatem, & doctrinæ ac sanctimoniæ laudem nobilissimis. Hoc enim censuit & tradidit Iustinus martyr, respondens ad quæstionem orthodoxorum septuagesimam secundam, & Irenæus lib. 5. aduersus hæreses, capite vltimo, Lactantius quoque libro 7. Diuinarum institutionum cap. 14. Hilarius itē canone 17. in Matthæum, necnon & Hieronymus in Epistolari expositione Psalmi octogesi-

A octogesiminoni ad Cyprianum, & in commentarijs suis super Michæam, quartū caput explicans: eamdēq; traditionē commemorat Augustinus libro 20. de Ciuitate Dei c. 7. Germanus vero Episcopus Constantinopolitanus in libro de Theoria rerū ecclesiasticarū, testimonio Hippolyti & Cyrilli, ex libris quos isti scripserunt de Antichristo, confirmat, mundū sex millibus annorū superq; quingentis duraturū: Et hoc significari ait, cū Pontifex populum benedicens, digitos attollit, ad demonstrationē numeri sex millium quingentorum annorū cōpositos & aptatos, sed sua istos coniectura & computatione annorū falsos esse, euentus declarauit: affirmant enim Christū venisse in mundū initio sexti millenarij, eóque completo fore mundi huius consummationē & finem: atqui post aduē-
B tum Christi ad præsentē annū millesimum quingentesimū octogesimumoctauum, annos mille ac propè sexcentos præterijsse cernimus. S. Ambrosius libro 7. suorum Commentariorum in Lucam, propterea sibi probari negat eiusmodi traditionem, quòd suo tempore iam exacta essent ab exordio mundi plusquam sex annorum milia, falsa, vt opinor, Chronologia persuasus. Beda in libro de Ratione temporum capite 65. eandem traditionem liberè cōtemnit, eamdemque reiicijt Augustinus in enarrando Psalmum octogesimum nonum, ceu minime congruentē Scripturæ, quæ negat tēpus consummationis mundi posse sciri ab Angelis, nedū à mortalibus. Si autē certum esset mundum sex annorū millibus duntaxat dura-
C turū, sciri etiā posset quantū tēporis ad eius cōsummationē esset reliquum, Computatis enim ab origine mundi ad præsentē annū annis iam trāsactis circiter quinquies mille sexcentis, profecto ad finē vsque mundi non plures supererent anni quàm quadringenti. Quanquā autē traditū est a Patribus, in sex ætates distinctū esse mūdum sextam atque vltimam ætatē à Christi aduentu incepisse, & ad consummationē vsque mundi protrahendā, nō ob id tamē cognitū esse potest quàm longa futura sit hęc sexta ætas, cū priores quinque omnes disparis fuerint durationis. Prima siquidem ab Adamo ad diluuium, consumpsit annos mille sexcentos quinquaginta sex: secunda, à diluuio ad ortum Abrahæ, ducentos nonagintaduos, vel
D comprehensa generatione Cainan trecentos vigintiduos: tertia, ab Abraam vsque ad Dauid, nongentos quadraginta duos: quarta, à Dauid vsque ad captiuitatem Babylonicā, quadringentos septuagintatres: quinta, à captiuitate vsque ad Christi domini aduentum secundū Bedā in libro de sex ætatibus mūdi, quingentos octoginta nouē, at secundum veriorē certioremq; Chronologiam, sexcentos triginta: sexta, ab ortu Domini nostri vsq; ad finē mundi incertæ & incompertæ mortalibus durationis est. Nā coniectura illa quorundam, argumentantium extremam hanc ætatem sicut aliis multis rebus, sic etiam durationē parem & æqualē fore primæ ætati, futilis est & infirmo subnixa fundamento. quæ profecto si vera esset,

Distinctio sex ætatum mundi, & cuiusque earum durationis & determinatio.

Refutatur quorundā inanis coniectura de durationē mundi.

non longe abesset cõsummatio mundi: non enim plures quàm octo A
& sexaginta anni superarent. At enim verò cum tam graui oratione
Christus reprehenderit curiosam Apostolorum scisitationem de
Actorum 1. futuris temporibus, dicens eis, *Nõ est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*, & alio loco inquit, *De die autem illa*
Matthæi 24. *& hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi solus Pater:* profecto valde temerarium & perquam absurdum est, de futura mundi duratione quicquam explorati certique velle describere.

DISPVTATIO

Cur Moses hoc loco, creationem Angelorum non exposuerit. B

EXplicanda est vltimo loco, quæ hunc librum claudat, minime prætermittenda quæstio, cur Moses qui describens mundi opificium, ceterarum rerũ primordia & effectionem edocuit, solã Angelorum creationem tacitus præteriuit? nam fas non est ambigere, creatos esse à Deo Angelos, id enim clarissime docuit Dauid in Psalmo 148. in quo cum Dei opera, in quibus etiam Angelos numerat, ad prædicandas opificis sui laudes prouocet, de illis ait, *Ipse dixit & facta sunt, ipse mãdauit & creata sunt. Statuit ea in æternũ & in sæculũ sæculi.*
Angelos esse factos à Deo. Simile ponitur in Cantico triũ puerorũ Danielis c. 3. & Ioannes in Apocalypsi c. 4. & 10. Deũ inquit creasse cœlũ & quæcunque sunt C
in cœlo, terram & maria & quæcunque in eis sunt. Paulus item ad Colosse. 1. apertis verbis docet omnia esse condita in Christo, siue visibilia, siue inuisibilia, principatus, thronos, potestates, & dominationes, omnia per ipsum & in ipso esse condita: idémque traditur in symbolo Fidei Catholicæ, & cõfirmatũ est in Cõcilio Lateranẽsi magno, canone 1. Nec sane existimari potest, Angelos fuisse quidẽ à Deo creatos, sed ab æterno tamẽ: id enim omniũ Patrũ cõsensu & Ecclesiæ auctoritate reprobatur. Ac licet nusquã Scriptura docere videatur Angelos ab aliquo tẽporis initio esse factos? id tamẽ ex quibusdã eius sentẽtijs, nec obscura nec infirma ratione colligitur. Etenim Prouerbiorũ 8. dicitur Sapiẽtia fuisse ex omni æternitate, & D
antequã Deus quicquã faceret, fuit ergo quãdo nihil à Deo factũ erat, Et 1. capite Ecclesiastici, Prior omnibus creata dicitur esse Sapiẽtia. Huc facit & illud, *Primogenita ante omnẽ creaturam* Huic quoque rei illud etiã fidẽ facit, quod solet Scriptura æternitatẽ tanquã qnicquã propriũ Dei, eique soli conueniẽs prædicare. Cum igitur Angeli & creati sint à Deo, & ab aliquo tẽporis principio, & sint prin
Primũ quorumdã responsum, quod maxime probatur auctori. cipes huius mundi partes, non temerè in dubiũ vocatur, cur Moses describendo mundi molitionem eorum effectionem tacuerit.

Quidã respondent, Mosen, quod videret Hebræos esse perquam rudes, nec spiritualium rerũ doctrinæ capaces, ad eorũ captum & intelligentiã attẽperata & accõmodata scriptione sua, huiꝰ dũtaxat mundi

A mundi corporati & aspectabilis originem & procreationẽ explicare voluisse. Hęc responsio mihi plenissimè satisfacit: Mosen nãq; rerum modo corporalium & quæ sub sensus cadunt, effectionem docere, mihi persuasum & certum est, idéq; existimasse B. Hieronymum colligo ex iis, quæ scripsit ipse in 139. Epist. ad Cyprianũ ad hunc modnm, *Mosis ore creationem mundi, & eorum dũtaxat quæ visibilia sunt, conditionem hominis, & omnis retro historiæ didicimus veritatem.* Per-
Alterũ respõsum Athanasij, Chrysostomi, & Theodoreti. multis tamen probata est ea ratio, quam Athanasius respondens ad 4. quæstionem Antiochi (si tamen Athanasium eius libri auctorẽ fuisse credimus) & Chrysostomus atque Theodoretus tradunt, Iudęos ingenio fuisse ad idololatriam admodum lubrico & procliui,
B quod patet argumẽto vituli aurei, quẽ recentes ab egressu ex Ægypto, post tot tantáque prodigia à Deo facta, tanquam Deum in deserto adorauerunt: quare Mosen veritũ ne si cœlestium mẽtium dignitatem & præstantiam Hebræis aperiret, hinc illi occasionẽ caperent existimandi Angelos esse Deos, & diuinis honoribus colẽdos,
Tostatus refellit secundum responsum. cõsultò eorũ creationẽ in enarrando mundi opificio, cõmemorare supersedisse: Verùm hãc rationem, vt peruulgatã, ita minime firmã & probabilẽ esse probat Tostatus hoc argumẽto. Ante huius libri scriptionem & egressum ex Ægypto, Angelorum notitiã habebant Iudęi ex traditione maiorũ, quibus sępenumero eos apparuisse acceperãt, velut Agar, Loth, Abrahæ, & Iacob, quas apparitiones etiã
C hoc in libro narrat Moses. quinetiam statim vt Adam eiectus est de paradiso, scribit Moses, in eius loci custodiam positum esse Cherubim, vt ab ingressu homines arceret. quinimò ob eam ipsam causã quam isti afferunt, cur Moses nullum hoc loco verbũ de Angelis fecerit, cõuenire maximè videbatur vt eorum creationẽ exponeret, scilicet vt ita omnẽ Iudæis idololatriæ occasionem præcideret: nihil enim periculi fuisset, vt quisquam Iudæorum Angelos crederet esse Deos, & vt Deos colere vellet, quos ex Mose cognouisset nec fuisse semper, & ab alio esse factos ex nihilo, & in numerum atque ordinem creaturarum coactos.

Tertium responsum Augustini, quod non probatur Auctori. B. AVGVSTINVS lib. 12. Confessionum, & lib 11. de Ciuitate
D Dei, & 1. lib. de Genesi ad literam, censet non fuisse à Mose prætermissos Angelos, sed eum per creationem cœli & lucis, figuratè insinuasse Angelorũ creationem. idẽ sentit Beda in Hexemeron: quod mihi tamen non fit verisimile. Est enim narratio hæc Mosis historica, non aliam sententiã propriè reddens, nisi quã exprimunt verba eius secundũ propriã vsitatãq; eorũ notionem & vsum accepta. Seuerianus, vt citatur in Catena Mosen ait eo cõsilio scripsisse Hebræis hanc Cosmopœiã, vt (quia illi Ægyptiorũ quibuscũ diutina cõmemoratione ac cõsuetudine versati fuerãt, impiis errorib. atq; superstitionibus imbuti & infecti erant, Ægyptij autem adorabãt & astra omnia quæ in cœlo sunt, & multa de animalibus terrestribus aquatilibus & volatilibus, necnon & homines quosdam di-

uinis honoribus colebant) eos ab istiusmodi superstitione & impietate aduerteret. Omisit igitur incorporearum rerum opificium, & ad ea quæ sensibus patent, scriptionem applicuit, vt hæc omnia quæ cum voluptate cernerent & admirentur nõ Deos esse, sed Dei opera, & ab initio temporis & ex nihilo facta intelligerẽt. Basilius, Ambrosius, Damascenus, propterea putant omissam esse à Mose creationem Angelorum, quod is voluerit tantummodo describere originem huius mundi corporei, earumque rerum omnium, quæ simul cum mundo sunt conditæ: Angelos verò multis ante hunc mũdum sæculis esse factos. hoc si verum esset, omnem propositæ quæstionis difficultatem exhauriret.

Quartũ responsum.

Disputatio vtrum Angeli creati sint ante hunc mundum corporeum.

VERVM ea de re magna lis est inter Patres. Etenim fere Græci scriptores, & de Latinis quicumque fuere ante Augustinum, censuerunt multis ante hunc mundum sæculis Angelos esse à Deo cõditos, hoc tradit Origenes in opere suo περὶ ἀρχῶν, & homilia 4. in Isaiam, Basilius 1. & 2. homil. in Hexemeron, Gregorius Nazianzenus in oratione de Natali Domini, Seuerianus & Diodorus eiusdem sententiæ fuisse, prohibentur in Catena, idem reliquit scriptũ 2. lib. de fide, capite 3. Damascenus: ex Latinis autẽ, hoc etiam probat Hilarius libro 12. de Trinitate, in libello contra Auxẽtium, & Ambrosius lib. 1. in Hexemeron, capite 5. & in Præfatione in primum psalmum, Hieronymus item super 1. caput epistolæ ad Titũ, Isidorus etiam libro 1. de Summo bono, cap. 12. quin Cassianus in collatione 7. cap. 8. neminem fideliũ inquit ea de re posse dubitare.

Prima opinio, fuisse creatos antè mũdum.

Pro hac opinione duplex affertur ratio: tum quod Angelus sicut dignitate præcellit mundũ corporeum, ita conueniens erat vt eundem etiam antiquitate antecederet: tum etiã quod in 1. capite Ecclesiastici sic est scriptum, *Prior omnibus creata est Sapientia*, existimãt autem per sapientiam significari naturam Angelicam, quam Deus statim ab initio scientiæ & sapientię plenissimam condidit. Verùm neutra ratio cogit: non prior, nam homo post stirpes & cunctas animantes creatus est, quibus tamen dignitate multum antecellit: nec sane posterior, quod eo loco per sapientiam non Angelus, sed Verbum diuinũ quod est sapientia Patris intelligi debet, vt ex aliis eiusdem loci circumstantiis liquido constat. Dicitur enim ibi, Sapientiam esse inuestigabilem, & effudisse illam Deum in omnia opera sua, eamq; semper fuisse cum Deo, & ante omne æuum: quę in Angelorum naturam minime conueniũt. Dicitur autem Dei Sapientia, qui est Filius, creata, pro eo quod est producta seu genita. Solet enim Scriptura, teste Hilario, Filium Dei dicere genitũ, nonnunquam etiam creatum, propterea quod productio Filij Dei habet in se quicquid est perfectionis in generatione & in creatione. Ex generatione quidem habet, quod Filius non est productus ex nihilo, sed ex substantia Patris eique consubstantialis: ex creatione verò habet quod sit productus sine vlla Patris mutatione, variatione aut

Explicatur locus Ecclesiastici capite 1.

ne aut inuocatione. Vel certè nõ aliud significatur illis verbis, *Prior omnium creata est Sapientia*, quam Sapientiam non cœpisse simul esse cũ creaturis, sed ante rerũ omniũ creationẽ fuisse ipsam apud Deũ.

GENNADIVS profecto & Achacius, vt traditur in Catena, derident & damnant supradictam opinionem tanquam fabulam è Platonis Timęo sumptã, quo in dialogo fingit Plato Angelos, quos ipse vocat Deos iuniores, fuisse antiquiores mundi opificio: quin animos hominum vetustiores corporibus facit. Sibi verò aiũt isti verisimilius videri, conditos esse Angelos post mundum corporeũ, similiter vt prius formatum est corpus hominis, posterius autem ipsius animus est creatus. nam & Paulus docet, prius esse quod est animale, quàm quod est spirituale. Nec defuere qui existimarunt Angelum esse creatum simul cum homine: quod apud Iob capite 40. Deus dixit Iob, *Ecce Behemoth quem feci tecum*, hoc est, eo dẽ tempore quo creaui te. per Behemoth autẽ multi de sanctis Patribus interpretantur diabolum. Sed huic opinioni maximè obstat, quòd ante creationem hominis facti sunt Cœli, qui motu suo sex dies illos primos definierunt, peregerunt atque distinxerunt: motus autẽ Cœli ab Angelo efficitur. apud Iob etiam cap. 38. dixit Deus ipsi Iob, *Vbi eras, cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* vel vt habent Septuaginta Interpretes, *Cum me magna voce laudarent omnes Angeli mei.* Quo perspicuè intelligitur ante quartũ diem quo creata sunt astra, fuisse iam Angelos: id quod bene colligit ex eo loco Iob, Augustinus lib. 11. de Ciuitate Dei cap. 9.

Secũda opinio, Angelos fuisse creatos post mundũ corporeum. 1. Cor. 15.

ALTERA est sententia Augustini, & fere omnium Theologorũ qui post Augustinum latinè scripserunt, Angelos simul cum hoc mundo corporato esse creatos. Nam licet Augustinus 1. libro de incarnatione Verbi, cap. 6. incertũ esse tradat, quando Angeli fuerint creati: tamen nec Augustinus eius libri auctor creditur, & ipse libro 11. de Ciuitate Dei, lib. 12. Confessionũ, lib. 1. & 4. de Genesi litteram aliisque compluribus locis apertissimè & affirmatiuè docet, Angelos simul cũ hoc mundo esse factos: idéque sentit B. Gregorius. Beda, Rupertus, Hugo, Magister lib 1. Sententiarum, omnisque schola Theologorum. Probatur hæc sententia duabus rationibus: altera est, Mosen dixisse, Deum creasse cœlum & terrã in principio, hoc est ante alia omnia: non igitur creati sunt Angeli ante cœlum. Parum firma ratio est: responderi enim potest, illud *In principio*, significare principatum ordinis, nõ vniuersè tamen & simpliciter, sed tantummodo cõparatione rerum corporalium quas conditas esse deinde narrat Moses. Altera ratio nititur illa sententia Scripturæ quæ in cap. 18. Ecclesiastici, *Qui viuit in æternum creauit omnia simul.* Verum nos supra luculentè ostendimus, *Simul* eo loco non significare simultatem temporis, sed simultatem collectionis & vniuersalitatis: Significare enim Deum pariter, cõmuniter, nullo que excepto, creasse omnia. Theodoretus quæst. 3. super Genesim

Tertia sententia, Angelos simul cum mũdo corporeo esse creatos.

Non esse Augustini illum libellum de Incarnatione Verbi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

confirmat eandē opinionem duobus argumentis. Tum quod cum A
Angeli sint finitæ ac determinatæ naturæ,non nisi loco aliquo definiti ac determinati constare possunt,quare ante mundum corporeum esse non potuerunt : cui rationi fortasse assentirer, si quod plerisque Patrum est visum, Angelos esse corporeos crederem. Tum etiā quod Paulus docet in epistola ad Hebræos,cap.1.omnes Angelos esse administratorios spiritus in vtilitatē hominum : ante mundum autē Angeli nullo ministerio in vsum hominis fungi potuerunt.quod argumentū quàm sit infirmū, per se quiuis etiam nō admonitus à nobis,facilè intelliget. S.Thomas 1. parte quæst. 61. art. 3.ad hunc modum argumentatur Angelos non esse factos ante mundum.Primo sumit,Angelum esse partem vniuersi,tum partem B
extra suum totum non esse perfectā:ad hoc, non fuisse conueniens vt naturā Angelicā Deus conderet imperfectā : ex his colligit ante mundū non esse creatos Angelos,quæ argumentatio fortasse apud doctos viros non multum haberet pōderis. Mitto cætera excutere, illud tantum dico , fore vt valeret conclusio B.Thomæ , siquidem Angelus pars esset mūdi vel integralis,vel essentialis,(sic enim hoc tempore in scholis loquuntur Philosophi :)huiusmodi enim partes quia non sunt per se completæ naturæ , sed in id institutæ sunt vt aliam rem cuius partes sunt,cōponant & consument,propterea extra totum imperfectas esse necesse est. Angelus verò non sic est pars mundi, sed ratione duntaxat ordinis seu coordinationis om- C
nium rerum:nec est pars mundi tanquā pendens à mundo,sed quæ ipsum mouet & regit, similiter vt consules, tribuni, prætores, & censores partes erant reipublicæ Romanæ, huiusmodi autem pars extra totum,naturā suā retinet,sicut extra nauem gubernator extra exercitū centuriones ac duces. quid quod non ob aliā causam existimatur pars mundi esse Angelus, quam quia cū eo cohæret quodammodo & coniunctionem habet?at quàm? non aliā certè quàm quia mouet,administrat & quodammodo gubernat mundū, huius autē muneris functio nō est Angelo naturalis,sed voluntariè susceptа & ad tēpus imposita ei à Deo,nempe cessura post diem iudicij.

B. Thomæ argumētatio , quod Angeli non fuerint ante mūdum corporeum.

Quænam igitur est nostra sententia?equidem iudico, senten- D
tiam Augustini,vt ea maximè probetur,non esse tamen habendam quasi indubitatū & certum Fidei Catholicę dogma Angelos enim esse creatos simul cum mundo , nec vsquam tradit Scriptura , nec euidenter ex ea colligitur , nec multum intererat Fidei Catholicæ vt id ab Ecclesia decerneretur.Nec verò tot Patres antiquitate,doctrina sanctitateque prestantes,contraria fidei Catholicæ docuisse & scripsisse fas est credere. Augustinus quidē certè huius princeps & auctor sententiæ,lib. 11.de Ciuitate Dei.c.32.ita suā probat opinionē,vt contrariā non dānet, sed permittat cuiq; vtrā voluerit liberè sequi,dūmodo spirituales substātias,nec à Deo creatas neget, nec Deo faciat coæternas. Huius vestigia persequēs Theodoretus in ter

Auctoris de hac quæstiōne iudiciū, & sententia.

A in tertia quæst. super Genesim, cum opinionem quæ est Augustini aliquot argumētis comprobasset,subdit.*Illud porro scire necesse est, omnia quæcunque extāt,excepta sancta Trinitate,naturā habere creationi obnoxiam. Hoc autem concesso,si quis Angelorum turbas ante cœlum & terram conditas esse dixerit,non offendet verbum pietatis.* Verūtamen vt Angelos simul esse cū mundo factos libentissimè credā & prope certum habeā, moueor plurimum auctoritate Innocentij tertij,& Patrum Concilij magni Lateranensis, qui hanc sententiā aliis præferendam conceptis verbis iudicarunt. Moueor item hac ratione, si Angeli multo ante mundū fuerūt,vel toto illo spatio fuerunt omnes in gratia,quare omnes essent confirmati nec vllus cecidisset: B vel statim vt sunt creati,insecunda vel tertia morula (quemadmodum loquūtur Theologi scholastici) aliqui eorū peccauerunt:hoc si concedatur,nec video tamen cur id concedi nō debeat, quærendum est,illi peccatores Angeli tot sæculis ante mundum cōditum, simul ne fuerint cum Angelis bonis ab eorum societate & consortio non segregati?Sed hoc credere & pietas respuit & ipsa ratio:an verò statim atque peccauerunt , à bonorum societate excluſi,aliò sunt allegati?Sed quonam? ante mūdum enim nulla locorū discluſio & discretio esse potuit. quin Dominus noster in Euangelio Matthæi cap.25.dixit , Ignem inferni diabolo & angelis eius fuisse comparatum: Ioannes quoque in Apocalypsi capite 12.nō obscurè C indicat, Angelos malos &in cœlo peccasse,& de cœlo fuisse deturbatos,cum ait,*Factum est prœlium magnum in cœlo: Michael & Angeli eius prœliabantur cū Dracone, & Draco pugnabat & Angeli eius:& nō valuerunt,neque locus inuentus est eorū amplius in cœlo.* Sic enim hunc locū multi de sanctis Patribus & antiquis scriptoribus interpretātur. Auctoritas vero quam paulo suprà memoraui Innocentij tertij affirmantis,spirituales & incorporeas substātias simul esse ab initio temporis creatas à Deo,quomodo non hoc faciat omnino certum & indubitatū, & quasi dogma fidei , planè intelliget lector, si legat quæ scribit B.Thomas in expositione illius decretalis Innocentij, quod est inter opuscula eius vigesimum tertiū opusculum , vbi intentionē & sententiam Innocentij exponit. Legendus quoque est D Caietanus in 1.parte S.Thomæ super art. 3.quæst.61. quo loco hac de re diligenter & accuratè disputat.

Sed finem ponamus huic libro : & Doctrinam de Astris secundum sacram Scripturam,& de diuinatione astrologica,quam supra,cum exponeremus quarti diei opus,in proxime sequentem librum reseruauimus,deinceps pertractemus.

FINIS PRIMI LIBRI.

BENE

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM

LIBER SECVNDVS

Qui est de Cælis & astris secundum sacram Scripturam, & de Diuinatione astrologica.

PRAEFATIO.

Cur sacri scriptores de rebus physicis & mathematicis per pauca scripserint.

QVAERIT B. Augustinus capite 9. libri 2. de Genesi ad litteram, cur Auctores sacrarum litterarum non apertè & enucleatè docuerunt, quænam esset cœli natura, qualis figura, quanta magnitudo & numerus orbium cœlestium, qui motus, quæ cœlestis motus efficiens causa, quàm ingens & varia syderum potentia efficacitas, aliáque huius generis multa, quæ tã Philosophi quàm Mathematici solerter inuestigando argutéque tractando, immortalẽ ingenij laudem & nominis memoriam promeruerunt. Ad hanc quæstionem breuissimè respondet Augustinus, Spiritum sanctum cuius illi afflatu & impulsu ad scribendũ incitabantur, & à quo in scribendo regebantur atque moderabãtur, noluisse huiusmodi res inferi & immisceri Sacris litteris, quòd haberent curiosam magis quàm vtilẽ cognitionẽ, & futurũ esset vt homines (quæ est humani ingenij ad deteriora procliuitas) in earum rerum tractatione posthabitis vtilioribus, totí versarentur atque occuparentur. nisi enim hoc secutus esset Moses, quam multa ille hoc loco de rebus cœlestibus, vniuersáque natura mirabiliter disputare ac philosophari potuisset? cum ex ea concione B. Stephani quam in capite 7. Historiæ Apostolicæ refert Lucas, satis constet eum in omni sapiẽtia Aegyptiorum fuisse eruditum & excellenter versatum. Nonne Salamon, vt in tertio libro Regum cap. 4. & in libro Sapientiæ c. 7. scriptũ est, omniũ reãũ naturaliũ tam cœlestiũ quàm quæ sub cœlo sunt, cognitionẽ habuit, quàm vllus sapiẽtũ huius sæculi, & amplioré & multo certioré? hanc tamen eius tantã doctrinã & sapientiã, litteris cõmendari & ad nostram notitiã peruenire noluit Deus, scilicet ne homines, quorũ satis per se pronũ est ad res vanas ac fatiles ingeniũ, supernacanea nec quicquã ad præsentẽ vitã bene informandã æternamque

A que adipiscendam collatura, plus æquo consectarentur? vtiliora vero, & emendationi vitiorum bonorúmque morum iustitutioni atque immortalis gloriæ consecutioni maxime profutura, minori studio curáque cõplecterentur. Multa tamen eaque præclara passim in Sacris libris ex scientia rerum cœlestium, plurimis ante Philosophos & Mathematicos sæculis, quasi quædam præiacta semina reperiuntur. Nec est profecto quicquam in syderali disciplina, aut necessarijs rationibus conclusum, aut manifestis exploratum & cõpertum experimentis, quod diuinæ Scripturæ contrarium vel dissonum sit: quin pleraque doctrinæ astrologicæ decreta cum ea mire congruunt atque consentiunt. Quapropter institui scribere librum hunc de Cœlis & astris; & in eo quæ difficiliores & nobilio-
B res sunt de cœlo & syderibus quæstiones, eas non indiligenter secundum sacram Scripturam, & doctrinam ac sententiam Patrum, adiunctis præterea Theologicis ac philosophicis rationibus explicare. Hæ autem sunt quæstiones quas hoc volumine tractandas suscepimus: prima, An cœli & astra sint incorruptibilis naturæ: secunda, Qualis futura sit post diem iudicij cœlorum commutatio & renouatio: tertia, De figura cœli: quarta, De numero orbium cœlestium: quinta, An cæli se ipsi sua vi naturali moueant, an moueantur ab Angelis: sexta, An post diem iudicij omnino cessaturus sit cœli motus: septima, An cœli & astra sint verè animata: octaua, An syderа sint actu calida: nona, An stellæ sint infixæ in orbibus, eorúmque tantum motu voluantur; an cœlo immoto per se ipsæ proprijs agan
C tur motibus, similiter vt pisces in aqua & aues per aërẽ motus suos peragunt: decima, An multitudo syderum inerrantium quæ sunt in octauo orbe, sit mortalibus innumerabilis. Atque hæc in priori parte huius libri tractabuntur. Posterior autem pars, bene longam de Diuinatione quæ ducitur ex astris aduersus Astrologos disputationem continebit.

Decẽ quæstiones in priori parte huius libri explicandę.

QVAESTIO PRIMA

An secundum sacram Scripturam stellæ & cœli natura constent incorruptibili.

D

EGENTI Sacras literas veráſq; credẽti, & sanctorũ Patrum scripta peruolutanti, non potest esse dubiũ quin Cœli aliquo modo interituri sint, & in meliorem statum commutandi. Hoc enim concordi sententia tradunt omnes Patres: Iustinus respõdens ad quæstiones orthodoxorum 93. 94. & 95. Basilius homilia 1. & 3. in Genesim, Ambrosius libro 1. in Hexemeron capite 6. Gregorius Nyssenus in lib. de Creatione hominis cap. 24. Philastrius in Catalogo hæreseon,

Auctores qui putauerunt mundũ aliquando interiturũ.

C

reseon, Chrysostomus homil. 10. ad populum Antiochenum, & ho- A
mil. 14. super 8. caput epistolæ ad Romanos, & in eiusdem loci Cō-
mentario Theodoretus. Sed quid attinet recensere singulos, cum
fere omnium hæc sit sententia? Nec mirum sane id fuisse omni-
bus persuasum; quippe hoc multis in locis sacrarum litterarum
scriptum & inculcatum legebant. Iob capite 14. ait, *Homo cum dor-*
mierit, non resurget, donec atteratur cœlum, non euigilabit, nec consurget
de somno suo: sed homo aliquando resurget, ergo cœlum etiam ali-
quando est atterendum. Isaias capite 24. *Tabescet omnis militia cælorū,*
& complicabuntur sicut liber Cæli, & omnis militia eorum defluet: & c. 51.
Cœli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur: & c. 65.
Ego creo cœlos nouos & terram nouam. Dauid etiam Psalmo 101. *Opera,* B
inquit, *manuum tuarum sunt cœli; ipsi peribunt & omnes sicut vestimentum*
veterascent: & sicut opertorium mutabis eos & mutabuntur. Et in libro Ec
clesiastici cap. 17. sic est, *Quid lucidius sole? & hic deficiet.* Dominus
quoque noster in Euangelio Matth. cap. 24. ait, *Cœlum & terra tran-*
sibunt, & rursus Luc. 21. *Stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum moue-*
buntur. Paulus etiam in capite 8. epistolæ ad Romanos, *Vanitati*, ait,
creatura subiecta est non volens, sed liberabitur à seruitute corruptionis in li
bertatem gloriæ filiorum Dei: & 1. ad Corinthios cap. 7. *Præterit*, inquit,
figura huius mundi. Et Ioannes cap. 2. prioris epistolæ, *Mundus transit*
& concupiscentia eius. Sed apertius & explanatius hoc docet B. Pe-
trus; is enim in posterioris Epistolæ suæ capite 3. scriptum reliquit, C
Cœlos igni esse reseruatos in diem iudicij, & eo die magno impetu
transituros: tunc etiam fore, vt cœli ardentes soluantur & elementa
ignis ardore tabescant: nouos etiam cœlos & nouam terram secun-
dum promissa Dei à nobis expectari. His adijce quod ait Ioannes
in Apocalysi cap. 6. 21. & 22. *Vidi cælum nouum & terram nouam; Pri-*
mum enim cœlum & prima terra abijt. Quin hoc licet etiam argumen-
tari ex eo quod tradit Moses in 4. capite Deuteronomij, Solem, lu-
nam, & astra esse à Deo creata in ministeriū cunctis gentibus quæ
sub cœlo sunt: sed post diem iudicij nec motus, nec lucis, nec defluxus
aut effectus alicuius cœlestis ministerio erit opus homini; ergo
necesse est tunc cœlos, ne frustra sint, aut perire omnino, aut in aliū
quàm nunc est statum commutari. Nec sacrarum modo, sed etiam D
prophanarum litterarum hæc est doctrina: nam præter vnum Ari-
stotelem qui cœlum fecit incorruptibile, & Platonem qui cœlum
suapte natura vult quidem esse mortale ac dissolubile, Dei tamen
volūtate cōseruatū iri ne dissoluatur vnquā; Heracliti, Empedoclis,
Anaxagoræ, Democriti, Stoicorū omniū atque Epicureorū, qui-
bus adde etiam Sibyllarū carmina seu vaticinia, concors est senten-
tia, mundum hunc & corruptibilē esse, & aliquando tādē interiturū.

Testimonia Scripturæ de interitu mūdi.

Præter Platonē & Aristotelē, omnes fermè Philosophi ac poetæ mundū esse aliquando interiturū tradiderūt.

Ex his quæ adhunc dicta sunt, & alijs similibus quæ in eandem
sententiam (nisi longiores in re aperta nec turbam testium desidera-
nte esse noluissemus) adduci potuissent, satis apparet, sacræ Scri-
pturæ

A pturæ doctrinam sequēti minimè dubitandum esse, quin cœlum a-
liquando sit aliquo modo interiturum; certe in aliam quàm nunc
habet formam statúmque redigendum. Sed illud est in controuer-
sia, qualis futura sit suprema cœlorum & mundi commutatio; an se-
cundum substantiam, vt planè intereant; an secundum qualitates &
facultates suas, & secundum actiones & effectus, an tantummodo
per solam cessationem & vacationem à motu, vel aliqua alia ratio- Opinio Au
ne. B. Augustinus, cuius iam pridem in disceptatione huius quæstio- guitini.
nis fermè Theologis omnibus probata est sententia, in lib. 20. de
Ciuitate Dei cap. 24. supradictum B. Petri locum expendens affir-
mat, superiores cœlos in quibus sunt astra, supremo mundi incēdio
B nec esse purificādos nec ab igne aliquatenus attingēdos, sed aëreos
duntaxat cœlos & elementa conflagratione illius ignis esse renouā-
da. Etenim eodem in loco Petrus significat, eosdem cœlos igne ar-
suros qui olim diluuio perierunt, quis autem nescit aquas Noëtici
diluuij excessisse quidem montes omnes quindecim cubitis, verun-
tamen à cœlis sydereis longissimè abfuisse? Hanc Augustini doctri-
nam, vt dixi, plerique omnes sequuntur Theologi, præsertim autem Opinio
Scholastici, vt videre est eorum disputationes hac de re in quarto Scholasti-
sententiarum super distinctione 48. qui, cum Scriptura inquit, fore rum Theo-
vt cœli senescant, atterantur, liquescant, transeant & pereant, cēsent logorum.
C hæc & alia eius generis, si quæ sunt alia, non de cœlis sydereis sed de
aëreis esse intelligenda atque interpretanda. nec obstare huic inter-
pretationi, quod Scriptura numero plurali dicat cœlos perituros:
ea namque seruat in hoc vim & vsum linguæ Hebrææ in qua vox
Cœlum, caret numero singulari. Illud tamen magis videtur officere
huic expositioni, quod Dauid Psalmo 101. cum inquit, *Initio tu Do-*
mine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli haud dubiè lo-
quitur de cœlis supremis, at enim mox subijcit, *Ipsi peribunt & omnes*
sicut vestimentum veterascent & mutabuntur: ergo non aëreos modo
cœlos, sed etiam sydereos Scriptura docet esse interituros. Quare
vt & hoc & alia quæ in hac quæstione difficultatem afferre possunt,
vno responso enodentur & expediantur omnia, admonēt duplicem
D cogitari oportere mutationem & interitum: alterum quo res mor-
tales corrumpuntur & abolentur, amissa natura quam habebāt, qua-
lem interitum negant Theologi cœlis euenturum: alterum non ve-
rum, sed qui vmbram tantum & similitudinem habet interitus, qui
non est aliud quàm vacatio quædam à priori ministerio, vsu & ope-
re, & variatio status & conditionis. Peribunt igitur cœli, non vt ani-
malia, ita vt dissoluantur & esse desinant, sed quia in alium statum
transformabuntur, omnibus quæ nunc exercent ministerijs, functio
nibus & effectibus vacuum. Etenim hominibus quorum causa sunt
conditi, è terra in cœlestem æternámque felicitatem translatis, nō
erit opus cœli motu, lumine, calore ceterisque syderū commodita-
tibus, quibus præsens hæc mortaliū vita fouetur atque sustentatur.

B.Hieronymus,tum ſuper 51.tum ſuper 65.caput Eſaię extremã illam cœlorum mutationem & interitum appellat renouationem eorum & promotionẽ in meliorẽ ſtatũ: & in Com. ſuper 65. c.Eſa. ex illis verbis Dauid, *Ipſi peribunt & ſicut veſtimentum veteraſcent, & tanquam operiorium mutabis eos & mutabuntur*, argumentatur interitum cœlorum non fore abolitionem eorum & diſſolutionem, ſed reformationem & renouationem. Neq; enim illud quod dixit Eſa. cap. 30. *Luna fulgebit vt Sol, & Sol ſeptuplum lumen accipiet*, interitum, ſignificat priſtinorum, ſed commutationem in melius. Hoc Hieronymus exemplo nobis noto & familiari manifeſtum facit, ita ſubijciens, *Infans cum in puerum creuerit, & puer in iuuenem, & iuuenis in virum, & vir in ſenem, nequaquam per ſingulas ætates perit: idem enim eſt qui prius fuit, ſed paulatim immutatur & ætati priſtinæ perijſſe dicitur. Quod intelligens & Paulus apoſtolus loquebatur, Præterit enim figura huius mundi. Conſideremus quid dixerit, Figura præterit, non ſubſtantia. Hoc idem ſignificat non obſcurè & B.Petrus 2.epiſtol. cap. 3. nam cum is dixiſſet & cœlos & elementa incendio deflagratura & diſſoluenda eſſe, vt intelligeretur qualem ipſe diſſolutionem & interitum intelligeret, mox ſubiecit, Nouos autem cœlos & nouam terram videbimus: non dixit, alios cœlos & aliam terram videbimus, ſed veteres & antiquos in melius commutatos.* Hactenus ex Hieronymo. Pro hac ſententia pulcherrimum locum B.Gregorij ex libro 17. Moralium ca. 5. hic aſcribam. *Quæri poteſt*, inquit, *cum per Salomonem dicitur, Generatio præterit & generatio aduenit, terra verò in æternum ſtat, cur B. Iob omnia humiliari aſſerat & auferri? quod tamen facilè diſcutimus, ſi terra & cœlum vel qualiter tranſeat vel qualiter maneat, diſtinguamus. Vtraque namque hæc per eam quam nunc habent imaginem tranſeunt, ſed tamen per eſſentiam ſine fine ſubſiſtunt. Hinc namque per Paulum dicitur, Præterit enim figura huius mundi: hinc per ſemetipſam Veritas dicit, Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt: hinc ad Ioannẽ angelica voce perhibetur, Erit cœlum nouum & terra noua: quæ quidẽ non alia condenda ſunt, ſed hæc ipſa renouanda. Cœlum igitur & terra tranſit & erit, quia & ab ea quam nunc habet ſpecie per ignem tergitur, & tamen in ſua ſemper natura ſeruatur. Vnde per Pſalmiſtam dicitur, Mutabis eos & mutabuntur. Quam quidem vltimam commutationem ſuam ipſis nobis nunc viciſſitudinibus nunciat: quibus noſtris vſibus indeſinenter alternant. Nam terra à ſua ſpecie, hyemali ariditate deficit, vernali humore virideſcit. Cœlum quotidie à caligine noctis obducitur, & diurna claritate renouatur. hinc ergo fidelis quiſque colligat, & interire hæc, & tamen per innouationem refici, qua conſtat nunc aſsiduè velut ex defectu reparari.* Hæc Gregorius.

Notabilis ſententia Gregorij de cœlorum interitu nõ ſubſtatiali, ſed tantum accidentali. Iob 14. 1.Corint.7. Matth. 24 Apocal. 21.

Sed quia verba illa Petri non ſemel in hac diſputatione commemorata, aut deinceps commemoranda obſcuritatem & difficultatem habent, maximéque attingunt præſentem controuerſiam, ſubtilius & accuratius explananda ſunt. Sic autem, inquit Petrus, *Cœli magno impetu tranſient*, hoc eſt in morem procellæ tranſibunt: non

Explicatur locus B.Petri. 2. Epi. cap. 3.

A non quidem amiſſione ſubſtantiæ ſuæ, ſed ceſſatione miniſteriorum ſuorum; ſuiq; ſtatus renouatione: *Elementa vero calore ſoluentur*, hoc eſt, ardore ignis æſtuantia à cunctis ſordibus præſentis corruptionis, velut aurum igne purificabuntur. Auguſtinus lib. 20. de ciuitate Dei cap. 24. quod Petrus dicit de elementis, refert non ad omnia quattuor, ſed ad ea tantum quæ in imo ſunt a pud nos, terram nimirum & aërem: pro quo facit quod præmiſit Petrus de diluuio, quod inferioribus duntaxat elementis nocuiſſe conſtat. Beda verò, quia Petrus indefinitè dixit elementa, putat omnia quattuor, eſſe intelligenda: ſcribit enim ad hunc modum, *Quattuor ſunt elementa quæ ignis ille maximus abſumet, duo quidem in totum, vt penitus non ſint, videlicet ignem & aquam; duo autem in meliorem reſtituet*

B *faciem, terram nimirum & aerem: quod ſatis innuit Petrus cum ſubiunxit, Nouos cœlos, & nouam terram expectamus, per cœlos aërem ſignificans. De igne verò & aqua nihil tale legitur, quinimo in Apocalypſi capite 21. traditur. Et mare iam non eſt.* Hæc ferè ille. Videtur igitur Beda ſenſiſſe, de quattuor elementis, duo poſt diem iudicij ſecundum ſubſtantiam peritura. Verùm illud ex Apocalypſi productũ: *Et mare iam non eſt*, non mouit Auguſtinum, vt putaret poſt diem iudicij non futurum mare. quippe tractans eum locum in libro vigeſimo de Ciuitate Dei, cap. decimoſexto, Amat, inquit, Prophetica locutio propriis verbis tranſlata miſcere, ac ſic quodammodo velare quod dicitur:

C potuit de illo mari dicere, *Et mare iam non eſt.* de quo ſuprà dixerat, *Et exhibuit mare mortuos qui in eo erant.* iam enim tunc non erit hoc ſæculum vita mortalium turbulentum & procelloſum, quod maris nomine figurauit. Scholaſtici Theologi in quarto, ſuper diſtinctione quadrageſimaſeptima, negant vllum elementum poſt diem iudicij ſecundum ſubſtantiam interiturum. quare Bonauentura interpretatur, Bedam non aliud ſignificare voluiſſe, quàm in igne & aqua inſigniorem fore mutationem quàm in aliis elementis. Sanctus Thomas in quarto, diſtinctione quadrageſimaſeptima, quæſtione ſecunda, ait, dictum Bedæ ita eſſe accipiendum, non quod duo illa elementa corrumpenda ſint ſecundum ſubſtantiam, ſed

D quod plus ceteris remouenda ſint à naturali proprietate, miniſterio & ſtatu quem nunc habent: cum enim excellant duabus qualitatibus maximè actiuis, quę ſunt potiſſima principia alterationis & corruptionis, hoc eſt calore & frigore, poſt diem autem iudicij nulla ſit futura iſtiuſmodi qualitatum actio & vſus, ob hanc cauſam videntur hæc duo elementa adeo mutanda, vt ferè ſecundum ſubſtantiam mutata videantur. Sed Beda in libro de Sex ætatibus mundi, capite ſexageſimonono, ſatis explicatè & diſertè ſententiam ſuam exponit, quæ prorſus nihil à ſupradicta opinione Auguſtini differt. Ceterùm Philo in libro cui titulum fecit, Quod mundus ſit incorruptibilis, obnixè contendit multis argumentis perſuadere, mundum eſſe incorruptibilem, nec à ſtatu quem adhuc habuit

An poſt diẽ iudicij aliqd de quatuor elemẽtis peritura ſit.

Cõſuetudo prophetica locutionis.

An libri Quod mundo sit incorruptibilis, auctor Philo, sit vti fertur.

buit,vel in deteriorem,vel in meliorem aliquando esse commutandum. quanquam an eius libri Philo sit auctor, multa me quidem certè faciunt ambigere : nam nec eius libri meminere Hieronymus & Eusebius in ea quam satis longam & diligentem omnium operum Philonis enumerationem descripserunt : & nisi me fallit animus, nec stylus, nec ratio disserendi, nec methodus & elocutio, nec genus ipsum doctrinæ quæ traditur,Philonem olet, aut etiam scriptorem quempiã Iudæum.nusquã enim ponit vllũ Scripturæ testimoniũ vllumue exẽplum; nusquã vlla argumẽtatio ex Sacrarũ litterarum doctrina,vel secundũ historiam vel secundum allegoriã,in quo Philo copiosus & excellens esse solet, contexitur. resipit autẽ disputatio illa magis philosophũquempiã Ethnicum,præsertim verò peripateticę disciplinę alumnũ atque propugnatorem.

SED quia hæc controuersia ex his quæ dicta sunt adhuc nequaquam satis explicata est,enitendum nobis est,vt omnes nodos quoad eius fieri possit exoluamus &varijs arduisque difficultatibus quibus implicata est explanatis,quam sententiam arbitramus rectæ rationi, potissimum autem diuinæ Scripturæ maximè respondentem congruentémque,aperiamus.Nec verò attinet hoc loco admonere lectorem,in hac disceptatione non agi de absoluta potentia Dei, sed de eo quod facturum esse Deum,vel ex sacris litteris, vel ex Patrum sententijs, vel ex probabilibus argumentis potest nobis constare.Etenim omnibus qui Christianè sapiunt &sacris litteris fidem habent, extra controuersiam & dubitationem omnem esse debet, Deum qua libertate voluntatis & immensitate potestatis suæ mundum ex nihilo condidit,posse eundem,si quidem is vellet,ad nihilũ redigere. Apertam de hoc Scripturæ sententiam habemus in 2. libro Machabæorum ca.8.vbi sic est, *Ipse potest vniuersum mundum vno nutu delere.*Simile quippiam colligi potest ex verbis Isaiæ quæ sunt in cap. 40. & ex verbis quæ sunt in libro Sapientiæ cap.vndecimo. Non sum nescius hoc non iri probatum philosophis,præsertim autem Paripateticis qui vel negant Deum molitorem & effectorem fuisse huius mundi,quod in rebus æternis causa verè ac propriè efficiens ipsorum iudicio & sententia locũ non habeat;vel existimant Deum non plena libertate voluntatis sed ea naturæ necessitate adductum,feciſſe mundum,vt opus quod ipse fecit,retexere ac dissoluere non possit.Verùm quæstionem hanc non cum philosophis in præsentia agitamus, sed apud Christianos & ex sacræ Scripturæ & Christianæ doctrinæ decretis tractare instituimus.

Auctoris sẽtẽtia, mundum hunc nunquã omnino,vel secundũ substãtiam destructũ iri

PRINCIPIO igitur vt hinc exordiar meæ opinionis explanationẽ, mundum nunquam ita destructum iri arbitror,vt nullus aliquando futurus sit:quippe hoc satis ostendit Scriptura quæ futuram mundi mutationem vel purgationem vel renouationem vel seruitutis & corruptionis liberationem nominat;quod disertis sanis verbis docet Paulus in cap.8.Epistolæ ad Romanos,cum scribit,Omnẽ creatu-

A turam,hoc est etiam rationis & sensus expertem,quodammodo anxiè expectare glorificationem electorum, vt ipsa simul cum illis à seruitutis corruptione liberata, nouitatem quandam & gloriã incorruptionis acquirat.Eodem pertinet quod ait Salomõ in 3. capite libri Ecclesiastæ,*Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perseuerent in perpetuum.*Et verò,Dei bonitatis ac sapientiæ alienum videtur:vt hoc tam præclarum & omnibus numeris absolutum mundi opificium, & Dei potentiæ ac prouidentiæ non modo splendidissimum monumentum,sed grauissimũ etiam testimonium, penitus destruatur & ad nihilum redigatur. Profecto ita est:cum mundus hic corporeus præcipuè factus sit propter hominem, conuenit existimare
B similem fore mundi vt hominis corruptionem pariter atque renouationem.homo autem post diem iudicij ex corruptibili factus incorruptibilis : idem secundum substantiam omni æuo permanebit. Quare quod fertur in libro 2.& 3. Recognitionum Clementis, dixisse olim B.Petrum, supremum cœlum & beatarum mentium domicilium,quod Empyreum posteriores Theologi appellarunt,nullo vnquam tempore mutatum iri,nedum interiturum, sed omnino immutabile in omnem æternitatem duraturum: Cœlum verò sydereum mortalium oculis conspicuum, in consummatione sæculi esse dissoluendum ac prorsus abolendum, vt eius corporis ablato quasi velamine,cœlum illud glorioſum,& nunc humani sensus captu sublimius,tum appareat iis quos Deus eius conspectu fuerit dignatus:
C hoc,inquam,quod in illis libris traditur, aut non magni faciendum est propter dubiam aut nullam potius apud viros doctos eius operis fidem & auctoritatem, aut est probabili aliqua interpretatione molliendum:& ad hanc opinionem quam docuimus &probauimus quoquo modo deflectendum.

Libri Recognitionum Clementis.

ILLVD etiam mihi quidem fit simillimum vero ac prope certum, mundum corporeum non esse corrumpendum secundum substantiam, aliúmque diuersum ab eo qui nunc est à Deo fabricandum.Paulus enim 1.Corinth.cap.7.non obscurè indicauit hoc cum dixit, *Præterit figura huius mundi.*non enim,inquit,præterituram substantiam,sed figuram:atq; ad huius rei confirmationem valent quæ
D paulò superius ex Augustino,Hieronymo,Gregorióq; adduximus: In primo cap.Ecclesiastæ sic est,*Terra in æternum stat.* Ibidem etiam cap.3.scriptum est, *Omnia opera quæ fecit Deus, perseuerant in perpetuum.*Psalmo 148.*Statuit ea in æternum.* Hoc ipsum sensit,disertisque verbis explicuit & probauit Proclus & Methodius, vt videre licet apud Epiphan.Hæres. 64. quæ breuitatis causa prætermittimus. In eadem sententia fuisse complures de veteribus Græcis scriptoribus magna fit coniectura ex Oœcumenio,idem tradente super 3.cap.2. Epist.Petri,cuius verba paulò infrà posuimus:quippe commentaria Oecumenij sunt collectanea Græcorũ scriptorum. Nec ægrè quisquam,opinor,hoc credere in animum suum inducet, qui secum re-

Hic mũdus nõ corrumpetur secũdũ substantiam.

An posset esse alius mundus, ab hoc qui nunc est omnino diuersus secundum substantiam.

putabit vix posse fingi, quemadmodum alius mundus ab hoc nostro A secundū substātiam omnino diuersus, effici queat. Namque mundus ille post diem iudicij futurus, elementa & cœlos, solem item & luna, cæteraque astra habeat necesse est: nisi enim habeat, non verè nominari posset mundus aut vniuersum, tot tamque perfectis rerum generibus integritatem, decorem, ornatúmque mundi conficientibus carens. Vel igitur habebit eiusmodi res secundum substantiā similes huic nostro mūdo; atqui nulla ratio erat, cur vellet Deus mundum hunc destruere & alterum huius simillimū deintegro condere: Sin autem elementa & astra illius mundi diuersa ponātur secundum substantiam; nō possum equidem animo capere qua id ratione possit fieri. Nec enim terra illius mundi non erit densa, sicca, B grauis, frigida, ad mediū mundi locum propendens, & in eo suapte natura conquiescens: nam quæ hisce proprietatibus nō est insignita non est verè terra; quæ autem eas habet, planè talis est secundū substantiā, qualis est hæc nostra. Quod autem hic de terra sum argumentatus, idem ad cæteras principales mundi partes transferri & aptari potest. Quod si mundus secundum substantiam esset interiturus, & non ipse, sed alius quidam mundus ex alia substantia conditus à Deo, incorruptionis & gloriæ quā post diem iudicij filij Dei consequentur, futurus est particeps, non vtique dixisset Paulus de hoc nostrati mundo loquens, Omnem creaturā ingemiscere & parturire expectando renouationem & glorificationem filiorum Dei, C vt ipsa quoque particeps eiusdem nouitatis & glorię quodāmodo fiat. non enim mundus qui nunc est, sed alius secundum substātiam, illius nouitatis & gloriæ particeps esset: nec hic mundus, quod expectat tam anxiè & ingemiscit, vnquam consequeretur.

Cælum intrinsecè ac secundum substantiā est incorruptibile.

Iam verò si cœlum secundum substantiam nunquam est interiturum, videtur hinc optima ratione concludi posse, cœlum per se ac intrinsecè esse incorruptibile. quemadmodum enim si cœlum post diem iudicij fuisset corrumpendum, alienum & incongruum erat, fecisse ipsum secundum naturam incorruptibile: quorsum enim faceret Deus incorruptibile cœlum, quod vellet aliquando corrumpi? ita etiam cœlum cum nullo vnquam tempore sit corrumpendum secundum substantiam, ratio ipsa poscit, vt factum à Deo fuerit incorruptibile; frustra enim fecisset corruptibile, quod D nunquam corrumpi vellet. Omnia item signa & argumenta vel ex sensuum iudicio, vel ex naturali humanæ rationis lumine petita, quibus aliquid esse incorruptibile probari potest, (quorum potiora in 1. libro de Cœlo collegit Aristoteles) ad vnum omnia conueniunt in cœlum. Nec vim huius argumentationis eleuat exemplum hominis, qui natura sua cum sit corruptibilis à Deo factus, post resurrectionem assequetur immortalitatem: homo namque ita factus est secundum naturam corruptibilis. vt tamen si vellet, Dei iussis & voluntati obtemperando, omnem

Cur sicut homo non ita mundus post esse corruptibilis, & post diē iudicij adipisci incorruptionem.

A omnem corruptionem atque mortem effugeret: neque incorruptio quæ manet eum post resurrectionem est aliquid naturale & hominis naturæ debitum: sed est supernaturale quoddam Dei donum, & ab homine bene viuendo benéque agendo promeritum. hæc autem quæ de homine diximus, cœlo nō competunt. Adde quòd homo sicut est corruptibilis, ita tandem aliquando corrumpitur, & posteà incorruptionem quasi præmiū à se promeritū accipit. Et vero, homo non potuit fieri natura sua incorruptibilis sicut cœlū: nec est par ratio cœli & hominis, qui sic est in ordine rerū naturalium, vt sit à Deo tamen ordinatus ad participationem rerum supernaturalium. Deinde, nisi cœlum sit incorruptibile corpus, nullū habebit mundus corpus incorruptibile: quare hic gradus & hoc genus entis B nobilissimum mundo deerit, quo sane carnes, nec mundus, nec perfectus, nec vniuersum verè dici poterit.

QVAESTIO SECVNDA

Quomodo mundus qui secundum substantiam nunquam corrumpetur, post diem iudicij sit immutandus, atque renouandus.

Veruntamen, licet nec cœlum nec elementa secundum substantiam interitura sint post diē iudicij, aliter tamen se habebunt quàm nunc sunt. retinebunt quidem elementa raritatem & densitatem, grauitatem & leuitatem: nam propter has qualitates certum ha- C bent ordinem certáque loca in vniuerso: seruabunt etiam qualitates actiuas, velut calorem & frigus, humorémque atque siccitatem, sine his enim nec nisi miraculose, nec nisi imperfecta & quodammodo æquiuocè constare possunt: non tamen hæ qualitates tunc exercebunt vires & facultates suas, quia tunc nulla futura est generatio & corruptio: hæc enim renouationi & perfectioni illius status repugnant. Cessabit autē illarū qualitatum actio, Deo suspendente earū vsum, & cohibente cōcursum suū cum illis qualitatibus ad agendū. hoc autē nō videbitur incredibile cōsiderāti prorsus idē euenturum qualitatibus actiuis, quæ erunt in corporibus hominū post resurrectionē iam glorificatis, & incorruptione atque impassibilitate donatis. Simile quidā etiam de cœlis & astris D sentire conuenit: seruabunt enim lucē & splendorē ad illuminandū, sed non ad calefaciēdū vel quippiam producendū, sed vt à motu, sic ab hac quoque actione vacabunt. Quod vt crederemus aliquando futurum, præmisit Deus aliqua harum rerū exempla, veluti cum tēpore Iosue, solis & lunæ motus cohibitus est, & ignis in fornace Babylonica vim vrendi aut etiā calefaciendi non exeruit. Moses itē bis quadraginta dies atque noctes sine vllo cibo potúque, inoffenso corpore perdurauit. Non agere autē inter se qualitates ele-

Iosue 10.

Danielis 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mentorum, nec lucem syderum calefacere, quamuis nunc ingens esset miraculũ, tunc tamẽ posita semel totius mundi renouatione, non erunt miracula, sed quodammodo naturaliter & necessario erunt illi statui consequentia, maximéque congruentia, & ad ordinariam Dei prouidentiam circa illum statũ pertinebunt. Cessaturum autem esse motum cœli post diem iudicij, nec eam tamen vacationem à motu fore cœlo violentam, infrà docebimus, vbi disputabitur an cœli moueantur ab Angelis. A

Præter cœlos & quattuor elemẽta, cetera omnia secũdũ substãtiam, peribũt, vt nullũ corpus mistũ post diem iudicij superfuturum sit. Psalm. 8.

PORRO, etsi nec cœli nec elemẽta post diẽ iudicij secundũ substantiam interibunt, attamen omnia ex elementis mista & composita corpora tã inanima quàm animata, præter vnũ hominem, post diem iudicij omnino interibunt, sic vt nulla post id temporis sint futura. Etenim hoc manifeste docet Beatus Petrus capite 3. posterioris Epistolæ suæ, *Terra*, inquit, *& quæ in ipsa sunt opera exurentur.* Quod profecto ita fieri debere, suadet ratio. Plantæ enim & animalia propter hominẽ facta sunt, eius obsequio vsui commoditatíque addicta, *Omnia*, inquit Dauid, *subiecisti sub pedibus eius*: & in libro Geneseos capite 9. Deus dixit Noë, *Quasi olera virentia tradidi vobis omnia:* Post diẽ autẽ iudicij homine ad statũ immortalitatis translato, nec istiusmodi rerũ vsu indigẽte, si ea manerẽt, frustra essent ac superuacua. Adijce, quod post diẽ iudicij omnino cessabit motus cœli, vt infrà dicemus, quo sublato, generatio & corruptio istarũ rerũ constare non potest. Conseruare autem omniũ specierũ indiuidua incorrupta & impassibilia, similiter vt hominem, non videtur esse conueniens Dei sapientiæ. Cúmque tunc futurus sit mundus incorruptibilis, ea tantũ videntur esse remãsura, quæ rationẽ aliquam habent incorruptibilitatis. hæc autẽ triplex est. Quædã enim, & tota & secundũ omnes partes sunt incorruptibilia, vt cœli: alia si non tota, certe principẽ sui partẽ incorruptibilẽ habẽt vt homo: sunt etiam quæ licet particulatim paulatimque intereãt, attamẽ simul totæ interire nequeunt, sed summa eorũ semper manet integra, huiusmodi sunt elementa. Cetera verò ex elementis coagmẽtata corpora nullã habent in se rationẽ incorruptibilitatis nisi secundũ speciem, quæ nihil ad rem præsentẽ facit: vt omittã, Elementa nõ habere intra se causam aliquã efficientem sui interitus, & partes esse principales mundi, quibus eius integritas continetur. B C D

Quomodo mundus post diem iudicij omnibus mistorũ generibus & speciebus carẽs, dicipotest plenus ac perfectus aut etiã vniuersum.

VERVM obijciet nobis aliquis tot species lapidũ, metallorum, & animantiũ ad mũdi decorẽ, ornatũ, atque perfectionẽ adeò pertinere, vt sine illis mundus nõ possit esse perfectus. Sed hoc soluitur: nã eiusmodi rerũ species, licet pertineant ad perfectionẽ mũdi prout is versatur in præsenti statu generationis & corruptionis, non tamen ea ratione vt mundus post diẽ iudicij ad alterũ statũ incorruptionis, à qua longè absunt istiusmodi res, traducetur. Ac licet stirpes & animantes per se dignitate naturæ præstent elementis, tamẽ si æstimetur ratio incorruptibilitatis aliquo modo inuenitur in elemẽtis,

A tis, & prout sine illis corporei huius mundi integritas constare nequit, non est negandũ hoc nomine etiam animalia inferiora esse elementis. Sed qua ratione mundus post diem iudicij tot támque eximiis rerum generibus carens, nomen & rationem vniuersi iure obtinebit? an, vniuersum simpliciter & absolutè appellari verè non poterit? nisi ea tantum ratione quòd omnia contineat, quæcũque secundum naturam suam sunt aliquo modo incorruptionis capacia: status enim ille mundi incorruptibilis non alias res complecti debet. an omnia istiusmodi rerum genera etiam in illo mundi statu quodammodo inueniẽtur? videlicet, in homine, in quo secundum generales gradus omnia genera mistorum eminenter cõtinentur. Atque hoc habui dicere de proposita quæstione: nõ quin
B plura, siquidem & ingenio & materię indulsissem dicere potuerim, sed quod ad indicandam sententiam nostrã & præcipuas difficultates enodandas, quę nũc dicta sunt, cuiuis non indocto, nec imperito sacrarum literarum satis esse possent.

NEC SANE eorum quæ de futuro post diẽ iudicij statu modò docuimus, hoc est de incorruptione cœlorum, & stirpium atque animalium interitu, valde aliena videntur quæ in Collectaneis suis super 3. caput posterioris epistolæ B. Petri annotauit Oecumenius, haud dubiè ex antiquiorib. Græcis scriptoribus, vt solet pleraque, mutuatus. ad hunc enim modum scribit, *Cum duo sint elementa quæ hanc vniuersi machinam maximè continent & coherentẽ conseruant, aquæ & ignis, ex quibus reliqua duo etiam existunt: nam aër ex aquarum exha-*
C *latione, terra ex earundem concretione constat: quæ vtraque, id est exhalationem & cõcretionem ex aqua, exprimit vis ignis naturaliter ei à Deo insita. Cùm igitur duo hæc præcipua sint elementa, & per aquam prius tempore Noë impiorum scelera fuerint deleta, necesse est vt rursus impiorum punitio per ignem fiat. Ac de hoc quidem mundi interitu, non Christiani solum, verum etiam Græcorũ sapientes, vt Heraclius, Ephesius, & Empedocles Aetnæus tradiderunt. Sed dicet quispiam, quæ ratio est cur conditus fuerit mundus si interire rursus debet? Cui ita respondendum est, Mundum tunc non in perniciem prorsus interiturum, sed in renouationem abiturum. Vnde etiam* Psalm. 103
Dauid inquit, Renouabis faciẽ terræ. *Quod si nos materias conflare per ignes consueuerimus, nõ penitùs eas destruamus ne sint, sed vt purgatiores eas*
D *ac synceriores reddamus: credendũ nõ est, Deũ, cũ per ignẽ consummationem mundi promiserit, vel id non facturũ, vel si faciat, in perniciem & interitum mundi id esse facturũ. Nam si perdentur & consumentur aliqua, quænam illa erunt? Superuacua nimirũ hæc, & præsenti vitæ conuenientia, cuiusmodi sunt iumenta, herbæ & plantæ, quæ aliæ materiam ad tabernacula & domos extruendas, aliæ fructus ad alendos homines producunt. Alimentum autem & nutritio, corruptionis argumentum est: defectus autem & repletio cibique indigentia, quid aliud arguit & prænunciat quàm corruptionem? Hæc igitur quæ vana sunt & superuacua, nec ad vitam illam quæ post diem iudicij sine corruptione agetur pertinẽtia, corrumpentur omnia. Noui verò cœli & noua*

Universidad de Deusto
Biblioteca

terra subsistuentur, quæ tamen secundum materiam diuersa minime erunt: quippè cum neque qui nouam domum extruit, eam ex nulla subiecta materia faciat: sic Deus cum semel materiam à principio produxerit & formarit, omne id quod ad vsum vitæ huius necessarium, sed ad alteram tamen incorruptibilem vitam inutile ac superuacaneum est, tollet ac perdet: quicquid verò ad eam conducet, id incorruptibili & admirabili pulchritudine formatum, ad secundum & incorruptibilem mundum ornandum relinquet. Hactenùs commemorata sunt quæ in Commentariis suis non incongrua nostræ opinioni prodidit Oecumenius. Simillima horum tradit Iustinus martyr respondens ad quęstionem orthodoxorum. 95. Sed persequamur deinceps alias quæstiones initio huius libri propositas, quarum quæ est de Figura cœli, eam primo loco excutiamus. B

QVAESTIO TERTIA

De figura cœlorum, an ea sit rotunda.

ARISTOTELES & Mathematici docent cœlum esse rotundum, & vera docent. cum enim cœlum sit corporum omnium primum, simplicissimum, capacissimum, perfectissimum, atque mobilissimum, globosam figuram maximè deposcit, vt quæ omnium figurarum sit prima, simplicissima, capacissima, perfectissima, & ad velocitatẽ perpetuitatémq; motus aptissima. Quod si hac figura præditum non esset cœlum, nõ posset tam diuersi motus & tam diuersas in partes in cœlis agi, quin seipsos cœli frangerent atque perrumperent. neque vitari posset quin ob cœlorum conuersiones alicubi vacuum existeret. Quare non sunt nobis sequendi scriptores quidam Ecclesiastici, qui cœlum esse rotundũ non modo negarũt, sed etiã sacris litteris aduersari existimarunt. In qua sententia fuisse videtur Iustinus respondens ad quæst. cxxx. orthodoxorum, & Basilius, homi. j. super Genesim. Ambrosius lib. 1. in Hexemeron, necnon Chrysostomus, hom. 14. & 27. in epist. Pauli ad Hebræos, super eiusdem epistolæ, cap. 8. Theophylactus atque Theodoretus, quanquam hic, in quæst. 20. super Genesim, veram de rotunditate cœli sententiam videtur sequi. Verùm præter ceteros præfractè pugnat pro hac opinione Lactãtius, lib. 3. Diuinarum institutionum. c. 25 & Procopius Gazæus in Comment. super Genesim, cũ exponit illa verba Mosis, *In principio creauit Deus cœlum & terram*: Qui nõ est veritus dicere, opinionem de rotunditate cœli cum orthodoxa veritate nullo modo congruere, sed Mosi, Prophetis, Paulo, quin etiam Christo Domino contradicere.

Ex auctoribus Ecclesiasticis, qui nam rotundum esse cœlum negauerint.

Cœlum esse rotundũ sacris litteris esse congruum.

AT enimuerò, tantùm abest vt hæc sententia contraria sit diuinæ Scri-

A næ Scripturæ, vt cum ea mirificè concordet atque consentiat. Possem ad huic rei fidem faciẽdam multa de sacris literis expromere, sed ne vbi minimè opus est, longior sim, paucis ero contentus. Cœlum esse rotũdum, nec vno loco nec obscurè indicat scriptura: hoc enim scriptum testatúmque reliquit Salomon initio libri Ecclesiastæ, docens Solem in cœlo moueri in orbem, *Oritur*, inquit, *Sol & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per Meridiem & flectitur ad Aquilonem, lustrans vniuersa in circuitu pergit Spiritus, & in circulos suos reuertitur*: quibus verbis clarissimè ostenditur, præsertim autem prout illũ locum interpretatur B. Hieronymus, solem, qui in cœlo cursum suum agit, in orbem circumferri: quod fieri nõ posset, nisi globosum ac rotundum esset cœlum. Verùm, etiam manifestius traditur hoc in libro Ecclesiastici. capit. 24. quo loco diuina B Sapientia inducitur ita loquens: *gyrum cœli circuiui sola*. Græcè significantius est verbum, ἐκύκλωσα, hoc est, circunduxi, rotundaui seu conglobaui. Hoc ipsum putant nonnulli significasse Iob, cũ in capite 9. dixit, *Sub quo curuantur qui portant orbem*. His verbis insinuans sanctos Angelos, à quibus & cœlestes orbes mouẽtur, & totus mũdus sub Deo gubernatur. Eodem spectat illud Salomonis in 8. ca. Prouerbiorum *Quando præparabat cœlos aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyssos* Nomine enim abyssi significat hoc loco vastitatem illam inter cœlum & terram plenam aquea materia, sine luce vlla & distinctione, de qua dixit hoc loco Moses, *& tenebræ erant super faciem abyssi*. Hanc autem abyssum gyro, hoc est circulo corporũ C cœlestium, & certa lege quæ mutari non potest, circumualauit & circumscripsit. Atque hoc apertiùs ostendit lectio Hebraica, quæ ad verbũ sonat: *Cum statueret seu describeret circulum super faciẽ abyssi*.

Locus lib. prouerbiorum.

SED Basilio, Ambrosio, Achatio & quibusdã aliis veterum scriptorum, opinionem quæ est de rotunditate cœli, visus est funditus euertere locus ille Esaiæ, in cap. 40. in quo est, Deum expãdisse cœlos sicut tabernaculum, seu cameram, vel vt ex trãslatione Septuaginta Interpretum citat Basilius, constituisse cœlum tanquam fornicem: & ille alius locus Dauidis in psalmo 103. *Extendens cœlum sicut pellem*. Verumtamen, Augustinus in c. 9. lib. 2. de Genesi ad literã. D pulchrè docet quemadmodum supradictæ sententiæ possint commodissimè intelligi & exponi, ita vt rotunditati cœli nihil prorsus officiant. *Non enim*, inquit Augustinus, *cœlũ esse rotundum pugnat cum eo quod est, habere ipsum similitudinem tabernaculi vel cameræ. cœlum enim secundum eam partem quæ supra nos est, de qua propriè loquitur scriptura, habet similitudinem camerę, superuacuè continens & tegens hoc nostrũ hemisphærium. quare, si cœlum non est sphæricum, ex ea parte camera est quæ terram tegit: sin autem totum est sphæricum, vtraque ex parte camera est. nam sicut hæc pars cœli quæ nos tegit est quasi camera respectu nostri hemisphærij, ita cœli altera medietas quæ tegit antipodas, respectu aduersi nobis hemisphærij camera est. Nec obstat quod ait Dauid, cœlum extensum esse si-*

Explicatur locus Isaię, capit. 40 & Dauidis, psal. 103.

cut pellem: námque pellis potest distendi & in planum & in orbem, vti cernimus in vtre, pilla, vesica. sic Augustinus. Sciẽdum tamẽ est, in illo Dauidis loco pro pelle, Hebraicè vocem esse quę significat cortinam: olim enim tam apud Iudæos, quàm alias gẽtes, tabernacula & tentoria cõficiebãtur ex pellibus similitudine cortinarũ: vnde manauit illud, Imperatores esse sub pellibus. Exemplum huius habes lector in cãtico Habacuc, ca. 3. eo in loco: *Pro iniquitate vidi tẽtoria Æthiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madiam.* Ergò verus & germanus illorum verborũ Dauidis hic est intellectus, Quemadmodũ homo pellem seu cortinam tentorij vel tabernaculi sui complicatam atq; cõuolutam, nullo negotio prout libet deducit & expandit: ita Deũ nullo labore extendisse cœlum in maximam amplitudinẽ, vt esset tanquam tentorium & tabernaculum circumtegens terram, quam cunctis animantib. præcipuè autẽ hominib. ad habitandũ dederat.

QVAESTIO QVARTA.

De numero Cœlorum.

NON EST in hac quam instituimus tractatione, prætermittẽda disputatio de numero cœlorum. Ad Ptolemæi vsque tempora Mathematici iuxta & Philosophi octo esse cœlos, septẽ planetarum, & octauum inerrantium syderũ censuerunt. Ptolemęus & posteriores Mathematici cõperto motu octaui orbis ab occasu ad ortũ, nonum cœlum addiderunt. Ante annos verò ferè trecentos, præter motũ raptus, & motũ ab occasu ad ortum octaui cœli, certa obseruatione deprehensus est à Mathematicis alius quidam eiusdẽ orbis motus, quem illi trepidationis appellauerunt: quamobrem decimum cœlum ponere coacti sunt. ex sententia igitur Mathematicorum, quæ nunc fermè recepta est in scholis & plerisque omnib. probata, decem sunt cœli mobiles: quibus addendũ est vndecimũ quod Theologi empyreum nominarunt. Quæritur igitur an vsquã diuina Scriptura quicquam certi de numero cœlorum apertè tradat: & an communis opinio de numero vndecim cœlorum sacris litteris aduersetur.

Chrysostomus vnum dũtaxat cœlum secundum sacrã Scripturam admittit.

S. CHRYSOSTOMVS ho. 4. in Genesim explanans verba illa, *Fiat firmamentum*, non dubitauit affirmare, qui multos cœlos faciunt, eos diuinæ scripturæ, & doctrinis Ecclesiasticis aduersari, suáque ipsorum commenta & figmenta sequi. Moyses enim vnum tantummodo cœlum tradidit quod appellauit firmamentum. nam cum ante dixit, *In principio fecit Deus cœlum & terram*, nomine cœli & terræ designare voluit totum mundũ, cuius opificiũ summatim ante propo suit: deinde verò, quemadmodum per partes à Deo sit factum, distinctè ac sigillatim enarrauit. Nec debet quemquam mouere quod Scriptura nõnunquam numero plurali vtitur nomine cœli, veluti cum ait, *Cœli cœlorum*, & rursus, *Aquæ quæ super cælos sunt*: *in huiusmodi nam*

di namque locutione seruat proprietatẽ linguæ Hebrææ, in qua nomen cœli caret numero singulari, sicut apud Latinos Athenæ, Venetiæ, Syracusæ. Hactenus ex Chrysost. Sed quia dictũ hoc doctrinæ omniũ philosophorũ & Theologorũ cõtrariũ est, propterea B. Tho. qua erat singulari erga sanctos Patres pietate & obseruantia, in bonã partẽ illud interpretari voluit. ait enim in 1. par. q. 68. nõ dãnari à Chrysostomo eos qui corpus cæleste in multos orbes distingunt, sed hæreticos quosdã & philosophos qui extra hunc mundũ & cœlos nobis aspectabiles, alios esse cœlos aliosque mundos fabulabãtur. Quæ interpretatio quam aptè congruat sententiæ verborũ Chrysostomi, lectori existimandũ iudicandũque permitto. Iustinus martyr respondens ad q. 67. Orthod. quæ erat hæc, Cum Moyses in principio libri Geneseos duorũ tãtum meminerit cælorũ, cur alibi Scriptura plures cœlos tradat? nã Paulus ait 2. Cor. c. 12. se ad tertium vsque cœlum esse raptum: ad hanc, inquam, Iustinus quæstionẽ respondens ait, re vera duos tãtummodo esse cœlos, vt ita dicam, totales, sed hos distinguit in varia spatia quæ interdum Scriptura etiam cœlos appellat. Simile est quod tradit Theodor. q. 11. in Gene. *Qui nõ credit*, inquit, *secundum esse cœlum, semitam rectam trãsgreditur: qui verò plures numerare conatur, adhæret fabulis postposita diuini Spiritus doctrina.* Basilius hom. 3. in Gen. affirmat, secundũ Scripturam non duos tantum cœlos: sed etiam plures, certè minimum tres statui oportere: Paulus enim perspicuè narrat raptum se esse vsque ad tertium cœlũ. Philastrius in catalogo hæreseon cõmemorat hæresim quorumdã de cœlorum multitudine & diuersitate ambigentiũ: ipse autẽ sentire videtur, quãta sit cœlorum multitudo, ex sacris litteris esse incõpertum: quippe cum ea de re Scriptura varijs in locis variè loqui videatur. *Ex verbis enim Mosis quæ sunt in 1. c. libri Genes. colliguntur duo cœli, alterũ in principio factum simul cum terra, alterum nomine firmamenti secundo die conditum. Dauid verò sex esse cœlos innuit cũ inquit, Laudate Dominum cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. nam cum ter enunciet nomen cœli numero plurali, minimum indicat sex cœlos. In Deuter. autem c. 10. cum dicitur, Cœlum & cœlum cœli, tres demonstrantur: sicut etiam apud Paulum, cum se ipse dicit raptum ad tertium cœlum.* Hæc Philastrius.

Quomodo B. Thomas dictũ Chrysostomi interpretetur.

Iustini martyris de numero cælorum opinio.

Theodoretus duos tantum ponit cœlos.

Basilio vt minimum tres sunt cœli.

Philastrio incertus videtur secundum diuinam Scripturam cœlorum numerus.

Psal. 148

SANCTVS Thomas prima parte quæst. 68. art. 4. obseruauit nomen cœli partim in sacris litteris, partim apud sanctos Patres varijs modis sumi: Primò quidẽ propriè pro vero corpore cælesti, atq; ita distinguitur triplex cœlum: primum totum lucidum & immobile quod est empyreum: alterum totum expers lucis & diaphanum mobile tamen, & vocatur chrystallinum: tertium partim diaphanum partim lucens, & est cœlum sydereum octauum orbem & septem subiectos planetarum orbes complectens. Altero modo cœlum dicitur non quod naturam habet cœlestem, sed quia similitudinem habet alicuius proprietatis cœlestis: quomodo in Scri

Variè sumi in sacris litteris nomẽ cœli, tradit B. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Damascenus lib. 2. de Fide orthodoxa.

Scriptura sæpenumero aer nominatur cælum. quocirca Damascenus triplex facit cælum, aërium, sydereum, & aliud his superius inuisibile ac diuinum. Tertio modo cœlum dicitur per metaphoram & secundum sensum mysticum, incomprehensibilis illa sublimitas & lux inaccessibilis diuinæ Maiestatis, cuius similitudinem & æqualitatẽ effectans Lucifer Isaiæ 14. dixit, *In cœlum ascendam*. Quarto modo tria genera supernaturalium visionum, hoc est, visionis corporalis, imaginariæ, & intellectualis, tres cœli nominantur: secundum quam cœli significationẽ Pauli raptũ ad tertium cœlum, libro 12. de Genesi ad literam Augustinus interpretatur. Porro, cum in Scriptura dicitur *Cœlum cœli*, vel *Cœli cœlorum*, phrasi Hebraica significatur summum & præstantissimum cœlum, hoc est, vel cœlum empyreum respectu aliorum cœlorum, vel complexio cunctorum orbium cœlestium respectu aeris, qui etiam cœlum in Scriptura, vt iam dixi, sæpè appellatur.

HAEC omnia eò commemorauimus, vt palã esset nusquã in sacris litteris certum numerum cœlorum esse proditum: nec eos qui cœlos plures tribus ponunt, videlicet vel nouem vel decẽ vel vndecim, sacris litteris cõtradicere. Quapropter cum Philosophi & Mathematici manifestis & necessarijs rationibus concludant esse octo aut nouem aut etiam plures cœlos: inscienter admodum profecto, ne dicã stultè, nunc faceret Theologus & sacrarũ litterarum Interpres, si eorum opinionem tanquã diuinæ Scripturæ contrariam vel alienam reijceret atque damnaret.

QVAESTIO QVINTA

A quo moueantur cœli, ab Angelis ne, an à seipsis.

NON à se moueri cœlos sed ab Angelis, non tam facile atque euidenter ex sacris litteris possum colligere, quàm est plurimorum & maximorũ Philosophorum atque Theologorum consensu firmatum, mihique multis rationibus persuasum. Etenim orbes cælestes diuina ratione potentiáque cieri ac regi, nec sua vi, sed ab Angelis, quos philosophi Platonici deos appellabant, in orbem perpetuo agi, concors fuit Platonicorum & Peripateticorum Stoicorúmque sentẽtia. Nam cum cœlum sit corpus simplex & in omnibus partibus suis secundum substantiam vniforme, non potest seipsum mouere: non enim potest in ipso distinctè signari pars quæ moueat, & altera pars quæ moueatur. Nec vlla ratio posset reddi, cur primum cœlum (si quidem à se moueretur) ab Oriente in Occidentem potius mouearur, quam è contrario, aut quàm à polo vno versus alterum polum: nam cum vsquequaque sit vniforme & secundum omnes

Anes partes suas, quod attinet ad substantiam, prorsus indifferens, similiter qualibet ex parte & in quamlibet partem moueri deberet. propter has enim differentias motus in cælo obseruatas, argumentatur in secundo libro de Cælo Aristoteles, cœlum esse animatum, quòd in corpore simplici inanimoque si à se ipso moueretur, tales differentiæ motus nequaquam esse possent. Quid quod si cælum se ipsum moueret, reflecteretur in se ipsum & suprà suam propriam operationem? quod tamen adeò proprium esse intelligentis naturæ libro 1. de Anima censet Aristoteles, vt neget id, præter intellectũ, alijs vllis animæ nostræ partibus attribui posse. Et verò, quæ posset reddi causa probabilis cur cœlum in orbem perpetuo ageretur, cũ
B eo motu nec sibi quicquam acquirat, nec quod habet tueatur & conseruet? cur etiam confecto semel spatio suo, & vna integra conuersione absoluta non desinat moueri, sed infinities idem spatium repetat ac remeet?

AD hoc, qui negat cœlos moueri ab Angelis, nullam profecto reliquam facit viã & rationem philosophicam, qua cognosci & probari queat Angelos esse. Si enim motus cœli non est effectus Angeli, quæ alia potest afferri eius actio vel effectus, naturali vel sensus vel rationis iudicio nobis manifestus & compertus, ex quo Angeli natura deprehendi & demonstrari valeat? Denique, cùm totus mundus sublunaris non alia ratione ordinaria, quæ nobis quidem naturaliter sit manifesta, regatur & moderetur à Deo quàm per motus
C cœlorum & syderum ministeria; si cœlum non ab aliqua intelligente natura, sed sua vi naturaliter à se ipso moueri ponatur, nihil planè suppetet quo, physica ratione, demõstrari queat, res sublunares Dei cura & prouidentia gubernari: quæcumq; enim alia vel solent vel etiam possunt ad id probandum adduci argumenta, vel admodum tenuia & infirma sunt, vel nimis particularia & obscura atque incerta, nisi hoc vno veluti supposito fundamento nitantur atque firmẽtur. Atque hoc ita esse, indicio est, quod inter philosophos quicumque negarunt cœlos moueri ab intelligentijs, sed vel casu vt Democritus & Epicurus, vel naturali sua vi & impetu vt Strato Lampsacenus Theophrasti discipulus, eos constat nullos esse putasse Angelos, omnemque Dei prouidentiam ex hoc mundo sustuliisse: contra
D verò qui hæc duo crediderunt, etiam motum cœlorum à mente & ratione proficisci censuerunt.

NEC Philosophia modo, sed Theologia etiam hoc docet. Et- Dionysius Areopagita libr. de cœlesti hierarchia.
enim sententia est Dionysij Areopagitæ & Augustini aliorúmque Patrum, pleriſque omnibus Theologis scholasticis probatissima; ita Deum prouidentia sua hunc mundum administrare, vt infima regat per media, hæc autem per summa; corpora item inferiora gubernet per superiora, & hæc per spiritus. Est quoque in ore Theologis omnibus, Angelos Diuinæ prouidentiæ administros, prouincijs & regnis singulisque hominibus esse quasi tutores, cu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

A flodes &rectores à Deo præfectos:quanto igitur credibilius est eos præsidere motui cœlorum, scilicet ex quo pendet rerum sublunarium salus & incolumitas, & per quem huius nostratis mundi cura & administratio agitur? Ad hanc sententiam persuadendã, applicant quidam nonnullas Scripturæ sententias. aiunt enim hoc significare Scripturam quotiescumque vocat virtutes cœlorum, vt cum inquit Matthæi vigesimoquarto. *Virtutes cœlorum commouebuntur*, & cum Ecclesia canit, *Cœli cœlorumque virtutes*, & cum Iob cap. nono. tradit coram Deo curuari eos qui portant orbem. Iam verò si cœlum post diem iudicij à motu quo nunc in orbem agitur (vt ferè Theologorũ fert sententia) omnino vacabit, quis non videt quanto congruentius sit huic opinioni, si ponatur cœlum non à se ipso moueri sed ab Angelis? Etenim continuatio & perpetuatio motus localis, ex mo-B uente potius quàm ex mobili pendet. quare si Angelus mouet cœlum, cum voluntariè ac liberè moueat, non est difficile intellectu quemadmodũ post diem iudicij, Angelo Dei iussu non amplius mouente cœlum, nullus futurus sit cœli motus. At verò, si cœlum sua vi moueretur à seipso, motus esset ei omnino naturalis, tam ratione principij passiui, quàm actiui, & attingeret perfectionem cœli, ob idque haberet cœlum naturalem propensionem ad suum motum; quapropter non posset eo priuari nisi miraculosè & violentè, & tũc careret perfectione quadam naturaliter sibi conuenienti ac debita. Incredibile autem est, in illo præstãtissimo & perfectissimo qui post diem iudicij futurus est mundi statu, quicquam, nedum principes mundi partes cœlum & sydera, imperfectè violentè & contra naturam suam, idque in omnem æternitatem esse permansurum. E

QVAESTIO SEXTA

An post diem iudicij, cessaturus sit cœli motus.

VERVMENIMVERO dignum est perscrutatione, An quod vsurpatur à Theologis & in scholis iactatur, cessaturus sit cœli motus post diem iudicij? Equidem nõ memini legere vsquam in sacris litteris hoc apertè & propriè tradi; arbitror tamen id nec obscurè, nec vno loco in illis indicari. hoc enim significauit Isaias cum capite 60. sic ait, *Non occidet vltra Sol tuus, & Luna tua non minuetur*: quod, nisi illis D astris immotis, euenire non potest. Idem licet argumentari ex verbis Ioannis quæ sunt in Apocalypsi cap. 10. quo loco Angelus iurat per viuentem in sæcula sæculorum, Quia post diem iudicij & resurrectionem hominum, tempus non erit amplius: atqui tempus cessare non potest nisi cessante motu cœli, loquor de tempore quod est connatum ipsi cœlo, & communiter omnibus gentibus notum & vsitatum, quodque in annos, menses, dies q; atque noctes distinguitur. Nã tẽpus vniuersè & absolutè sumptũ, quod in quocumq; motu & in successione cuiuslibet durationis signari notatiq. potest, nõ pẽ-

A det ex motu cœli, eoque sublato, vel in motu humanorum corporũ post resurrectionem, vel in sola mora & successione cogitationum humanarum versari & permanere potest. Ad hoc, Paulus disertis verbis docet in cap. 8. epistolę ad Romanos, Omnem creaturam corpoream & rationis expertem vanitati esse subiectam, & seruituti corruptionis addictam, non tam sua sponte, quàm propter hominem cuius vsibus à Deo est accommodata, quoad homo exuens mortalitatem induatur immortalitate, ministerijs creaturarũ nequaquam indigens. Quænam autẽ sit vanitas cui subiecta est creatura corporea, præsertim autẽ cœlum & sydera, initio libri Ecclesiastæ declarat Salomon affirmans, eiusmodi vanitatem non esse aliud quàm vicissitudinem & mutabilitatem, *Vanitas*, inquit, *vanitatum & omnia vanitas*. quam vanitatem exemplis demonstrans non inesse modo in rebus sublunaribus, sed etiam cœlestibus, mox subiungit, *Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibique renascens gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem.* Sed Paulus eodem loco epist. ad Romanos confirmat, omnem creaturam ad exemplum & similitudinem hominis esse renouandam, & ab omni vanitate & seruitute corruptionis liberandam. Ergo cœli post diem iudicij & resurrectionem cõmunem, ab omni motu & ministerio quo deseruiunt huic vitæ corruptibili, vacationem habebunt. Huc pertinet quod suprà ex 4. capite Deuteronomij adduximus, Solem lunam & astra, esse creata in ministerium cunctis gentibus: sed post diem iudicij non indigebit C homo cœlestis motus ministerio, ergo tunc nullus erit motus eorum vsus.

VERVM, Philosophi vrgent nos eo maximè argumento, quod motus circularis est proprius & naturalis cœlo, sicut multis rationibus argumentatur Aristoteles in 1. libro de Cœlo. nam si non est naturalis cœlo, quis alius motus erit cœlo naturalis? non enim dici potest cœlum nullum habere motum sibi proprium & secundum naturam sibi conuenientem: quippe cum natura definiatur esse principium motus in eo in quo est, nullúmque corpus naturale esse possit cuius non sit aliquis motus naturalis. Si igitur motus circularis est naturalis cœlo, habet vtique cœlum naturalem propensionem ad ipsum, quare priuatio eius erit cœlo violenta, auferens ei naturaD lem ipsius perfectionem. Hanc obiectionem B. Thomas in quarto sententiarum distinctione 48. (cuius loci doctrina eadem posita est in additionibus ad tertiam partem quæstione 91. artic. 2.) ita dissoluit, In præsenti statu generationis & corruptionis, motum circularem pertinere ad perfectionem cœli, quod per ipsum sit causa generationis & conseruationis rerum omnium sublunarium, propter quam efficientiam assimilatur Deo: post diem autem iudicij, sublato hoc mundi statu, & inducto altero, statu immutabili & incorruptibili, motus circularis non pertinebit ad perfectionem cœli, immo esset superuacuus & illi sta-

Argumentatio Philosophorũ, qua illi probari putauerũt, motum cœli nunquã cessaturum.

Solutio prædictę argumẽtationis secundũ S Thomam.

tui maximè alienus. Sicut etiam generare & generari, nutriri & augeri, secũdum naturam hominis nunc agentis vitam corruptibilem censentur; at naturæ hominis post resurrectionem factæ immortali & impassibili, eadem, non modo non essent consentanea, sed etiam maximè repugnantia. Proditum est ab aliis, motum circularem ante diem iudicij esse naturalem cœlo: post diem autem iudicij, non motum sed quietum cœlo fore naturalem. Verùm ægrè inducet in animum credere hoc, qui Philosophiæ decretis & doctrinis vel mediocriter fuerit institutus. Si enim vna eadémque est ante & post iudicij diem cœli natura, non potest ea nisi vnam naturalem inclinationem & ad vnum habere, nec potest manente eadem natura, non manere eadem quoque propensio & perfectio naturalis.

Probabilior solutio ex Auctorissẽtia, quod cælũ re vera non habeat intrinsecam & naturalẽ propensionẽ ad motũ tanquã ad suã perfectionem.

EGO ita sentio posita renouatione mundi, eaque mutatione quã post diem iudicij futuram Theologia docet, valde consentaneum esse rationi, cœlum ex se & intrinsece, nullã habere naturalem propensionem ad motum circularem: nam si haberet, non video equidem quemadmodum eo motu priuatum, non careat perfectione sibi naturaliter conuenienti, & imperfectè ac violentè se habeat. Quid ergo? existimo cœlum habere tantum aptitudinem quandam naturalem ad eiusmodi motum: tum quia propter rotundam figuram quam habet, naturaliter est idoneum ad motũ circularem, sicut apparet in globis lapideis, ligneis, seu æreis: tum quia nihil ex se habet repugnans motui circulari, quam repugnantiam habent omnia corpora sublunaria etiam rotunda, sunt enim omnia vel grauia vel leuia, cœlum autem naturaliter omni grauitate & leuitate caret. Quocirca, tum propter naturalem rotunditatem cœli, tum propter naturam eius omnino expertem grauitatis atque leuitatis, verè dicitur cœlum habere naturalem aptitudinem ad motum circularem, & eiusmodi motus quodam modo naturalis cœlo appellari potest. quæ etiam ratione colligi & concludi potest, si cœlum nullam habeat naturalem repugnantiam ad motum circularem, naturam eius esse longè diuersam à natura quatuor elementorum cunctarumque rerum sublunarium, quę non modo non habent naturalem propensionem ad motum circularem, sed propter insitam eis aut grauitatẽ aut leuitatem, habent etiam naturalem repugnantiam. Nec discordare à nobis videntur Auicenna, Albertus, Scotus, & Durandus, quorum sententia fuit, motum circularem nec naturalem nec violentum esse cœlo, sed sicut superficies se habet ad colorem & priuationem eius, ita se habere cœlum ad motum circularem & eius priuationem. Certè cum inter mouens & mobile sit naturalis proportio, si motus circularis respectu Angeli mouentis cœlũ non est naturalis sed voluntarius, & vt in scholis loquuntur contingẽs & ad vtrũlibet, non conueniebat eum respectu cœli esse necessariũ & naturalẽ. Hoc etiã optima ratio Diuinę sapientię ac prouidentię deposcit, vt quia Deus ab omni æternitate cõstituerat vt cœlum durante generatione

neratione hominum moueretur in orbem, facta autẽ resurrectione, ab omni motu in perpetuum vacaret; ea natura fieret & constaret cœlum, vt æqualiter aptum esset ad motum & ad quietem accipiendam, nec ei violentũ esset, aut in orbem agitari aut eo motu priuari.

Anomnium cœlorũ proprij motus ante diẽ iudicij absoluendi sint.

QVOD autem nonnulli dixerunt, non prius fore consummationem mundi, quàm proprijs omnium cœlorum conuersionibus absolutis ad eandem sydera omnia positionem redeant, quam habuere olim in exordio mundi cùm sunt à Deo creata duplici argumento refellitur. Nam compluribus viris doctis fit admodũ verisimile, & Nicolaus mathematicis nec dubijs vt credit ipse, rationibus probauit, motus orbiũ cœlestium esse inter se prorsus incõmensurabiles, vt nec simul omnes vnquam perfici, nec ad eandẽ positionem quam semel tenuerunt astra reuerti queant. Deinde, proprius octaui cœli ab occasu ad ortum motus, non ante sex & triginta annorũ milia, si quidem creditur Ptolomæo, compleri potest: non est autem credibile, necdũ exactis ab orbe condito vsque adhuc sex mille annis, restare etiamnum ad diem vsque iudicij triginta annorum millia: præsertim cum manifestè doceat sacra Scriptura, Dominum nostrũ esse incarnatum extrema mundi ætate & in nouissimis diebus, atque Paulus ait, In fine sæculorum, quin etiam, sicut loquitur Ioannes, In nouissima hora. Neque verò absurdum videri debet, in die iudicij abruptum iri motum octaui cœli priusquam totus eius orbis circuitus semel peragatur. non enim motus cœli, vt paulò superius ostendimus, attingit eius perfectionem, nec ad eum habet cœlum naturalem & propriam propensionem: nec est propter cœlum præcipuè à Deo institutus, videlicet, vt per eum aut quod deest cœlo acquiratur, aut, aut quod inest conseruetur, sed propter generationem hominum, potissimè autem electorum, qua in die iudicij completa, esset profecto cœlestis motus planè inanis & superuacãneus, si vlterius produceretur.

1. Corin 10. 1. Ioan. 2.

QVÆSTIO SEPTIMA.

An cœli & astra sint animata.

Multorum opinio, cœlos esse animatos.

VIT sanè plurimorum & maximorum Philosophorum sententia, sydera animam & vitam habere: videlicet hoc Pythagorei, hoc Platonici, hoc Aristotelici, hoc denique Stoici censuerunt. Plato in Epinomide iubet astra vt Deos cœlestes à nobis honorari & coli. Aristoteles libr. 2. de Cœlo, textu 13. quod cœlum sit animatum, propterea differentias positionis, hoc est, dextrum & sinistrum, sursum & deorsum, ante & retro, naturaliter in eo esse argumentatur. Et in textu 61. eiusdem libri affirmat decipi eos qui existimant astra esse inanima, cùm anima vitáque constent. Philo in libro de Opifi-

cio mundi,in lib.item de Somnijs,& in lib.de Gigantibus,ſtellas & viuentes & intelligentes eſſe ſentit.Quid Auicennę viſum eſt in cœlo eſſe animam ſentientem præditam ſenſu interiori, quam Græci vocant φαντασίαν,quæ opinio videtur non vſquequaque diſplicuiſſe Simplicio non modo interiorem ſenſum, ſed aliquot etiam ſenſus exteriores cœlo aſſignanti : is enim in Commentarijs ſuper textum quinquageſimum primi libri de Cœlo, præter guſtum & olfactum, alios tres, viſum,auditum,& tactum,in cœlis eſſe arbitratur. Cum enim expoſuiſſet opinionem Alexandri qui negauit aſtra eſſe ſenſitiua, quod ſenſitiuum non ſit niſi vbi eſt vegetatiuum, ſicut tradit Ariſtoteles lib.2.de Anima,quapropter non niſi æquiuocè aſtra poſſe appellari animata ; ſubiungit Simplicius, *Mirum*, inquit, *ſi cœlum eſt quidem ſenſibile & tangibile, non eſt autem ſenſitiuum, etiam quaſi melius ſit corpori non ſentire, quàm ſentire, ignobiliora quidem corpora ſenſum habere, quæ verò nobiliſsima omnium ſunt atque diuiniſsima, omni ſenſu carere. Forte igitur materiales ſenſus & maximè paſſiuos,vt guſtum & odoratum, cœlo tribuere non conuenit; ceteros autem nobiliores & certiores ei concedere non erit abſurdum : tangentibus enim ſe innuicem non inſenſibiliter ſe tangunt,& omnia intuentur,& omnia audiunt.* Hæc Simplicius.

Origenes putauit cœlos eſſe animatos & virtutis ac vitij capaces, quinetiã illis Chriſtũ eſſe mortuum.

VERVM, omiſſis philoſophis venio ad ſcriptores Eccleſiaſticos. Origenes primo tomo Commentariorum in Ioannem, non modo ſtellas putat eſſe animatas, ſed etiam virtutis atque vitij capaces.Iob enim cap.25.appellat ſtellas immundas;quare non veretur Origenes dicere Chriſtum non tantum pro peccatis hominum, ſed etiam aſtrorum eſſe mortuum.in primo autem libro περὶ ἀρχῶν, cap.7.oſtendit aſtra eſſe animalia & ratione prædita,quæ in virtutibus proficiunt & deficiunt, & addicta ſunt miniſterio motus cœleſtis propter vſus hominum,à quo tamen miniſterio poſt diem iudicij vacabunt:idemque confirmat extrema homilia in librum Numerorum. Eodem ſpectaſſe videtur Hieronymus initio Commentariorum ſuper Eccleſiaſten, interpretando verba illa Salomonis de ſole,*Gyrans gyrando vadit Spiritus* : ait enim, Solem vocari ſpiritum,eò quod animet,inſpiret & vegetet : vel quod ipſe ſpiritu alatur,ſicut Poëta dixit,

Virg.lib.6. Aeneid.

Lucentémque globum lunæ,Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit.

Auguſtinus de cœlis vrrũ ſint animati, dubitanter, & velutſuſpẽſa ſententia loquitur.

B.Auguſtinus in hac quæſtione dubius & incertus fuit:nam in 2. libro de Geneſi ad litteram cap.18.proponit hanc quæſtionem, ſed intactam inexplicatámque præteriuit. In Enchiridio autem capite quinquageſimo octauo, ait, non eſſe ſibi exploratum & certum vtrum ſydera ſenſum & mentem habeant,& ad ſocietatem beatorum Angelorum pertineant.In primo item libro Retractationum capite quinto,& vndecimo,reuocat & corrigit quod ſcripſerat in libro de Immortalite animæ,capite decimoquinto, & quod ſcripſerat in 6. libro

A libro de Muſica, capite decimoquarto, mundum eſſe animatum & magnum quoddam animal: hoc, inquam, Auguſtinus corrigit non tanquam falſo,ſed tanquam temerè dictum,cum id ſibi nec eſſe,nec non eſſe compertum & comprehenſum fuiſſet.Nam, quod in libro de Cognitione veræ vitæ, qui in tomo nono operum Auguſtini continetur capite ſexto,ſcriptum eſt, *Qui ſydera rationabilia vel ſaltem ſenſibilia corpora arbitrantur, iure ſenſu carentes inter irrationabilia computantur*; nil nos mouere debet, cum certo certius ſit au-
B ctorem eius libri non eſſe Auguſtinum.& in libro decimotertio, de Ciuitate Dei capite decimo ſexto, tradit, non continuo concedendum eſſe Platoni ſydera eſſe viuentia, intelligentia, & beata, & mundum eſſe magnum quoddam animal: adijcit tamen eiuſmodi quęſtionem alio loco eſſe diſcutiendam.Aureolus,referente Capreolo in ſecundo ſententiarum,probabile putauit aſtra eſſe animata,nec Scotus quidem abnuere videtur: quippe libro ſecundo ſent. diſtinct. decimaquarta, quæſt. prima, *Si aſtra*, inquit,*non ſunt animata, id creditum erit potius quàm demonſtratum.* Beatus Thomas in quæſtionibus diſputatis quæſt.de Anima: articulo octauo, & in Opuſculo de Angelis,capite ſecundo,& libro ſecundo contra gentes,capite ſeptuageſimo,ex ſenſu Ariſtotelis, &, vt verba eius ſonãt, etiam ex ſuo,demõſtrat cœlos verè animatos eſſe anima intelligente. Caietanus in explanando illa verba Dauidis quæ ſunt in Pſalmo 135. *Qui fecit cœlos in intellectu*,ait, hæc verba ſic poſſe accipi,vt
C ſignificetur cœlos factos eſſe à Deo cũ intellectu,hoc eſt,intelligentes,iuxta opinionem Philoſophorum, qui exiſtimarunt ſydera vita & intellectu eſſe prædita. His accedit, quod Eccleſia in præfatione ſacri Canonis Deũ his verbis cõcelebrat,*Per quẽ maieſtatem tuã laudant Angeli,adorant Dominationes,tremunt Poteſtates,cœli cœlorũque virtutes ac beata Seraphin ſocia exultatione cõcelebrãt*.putat autẽ Caietanus in tractatu de Indulgentijs, virtutes cœlorum vocari eorum animas.nã ſi ab Angelis cœli tantũ extrinſecus mouentur, ſatis fuerat dixiſſe *Laudãt Angeli*;nec ratio vlla erat,vt ſi virtutes cœlorũ ſignificarẽt naturales vires & facultates quas habẽt cœli & aſtra recẽſeren
D tur ab Eccleſia in cõmemoratione ordinũ Angelicorum,cuiuſmodi ſunt Angeli,Poteſtates,Dominationes & Seraphin : nec erat ratio cur cœli diſtinctè cõmemorarentur,& ſeparatim ab ipſis virtutes cœlorum, cum nomine cœli tam ſubſtantiam eius quàm naturales proprietates,vires,aliáſq; dotes ſignificare & intelligere ſoleamus. Sed reuera hæc ratio Caietani valde infirma eſt: nam cœlos eſſe factos in intellectu,phraſi Hebræa ſignificat eſſe à Deo factos ſumma arte,ratione,& intelligẽtia:Hebræis enim frequens eſt dicere,in aliquo,pro eo quod eſt,per aliquid,vel cum aliquo,ſumendo in,pro per, vel cum. Virtutes autem cœlorum appellantur Angeli qui eos mouent: cùm enim primo generali vocabulo nominaſſet Angelos, mox diſtinctè & propriè memorat Poteſtates, Dominationes,

Seraphin & motores ac rectores cœlorum.vel per virtutes cœlorũ A
significantur ipsa sydera,in quibus omnis cœlorũ vis & potestas cõ
stat & viget: nam & Aristoteles lib.12.Metaphysicę astra facitfines
orbium cœlestium.

Verior sententia, cœlos intrinsecus & secundum substãtiam nõ esse animatos.

VERVMTAMEN, contrariahuic opinioni longe probabilior videtur sentẽtia,& cum doctrina Theologica & ecclesiastica multo congruentior.Certe astra non esse animata,censet Basilius homilia 3. in Genesim, & Ambrosius lib.2.Hexemeron cap.4.Cyrillus lib. 3.contra Iulianum affirmat,opininem Platonis quod cœli vita & ratione sint præditi,non Christianis modo sed Philosophis etiam aduersari: idméque velut certum dogma Christianæ disciplinæ libro.2.cap.6.arbitratur Damascenus: Lactantius verò in capite 5.libri 2. egregiè confutat eos qui astra animam & rationem habere, ex pulcherrima eorum dispositione motúsque constantia argumentabantur.Hoc etiam confirmat Basilius in Commentario psalmi 48.Hieronymus autem in Epistola 59.ad Auitum,inter errores Origenis hunc etiam recensetita enim scribit, Solem quoq; & lunam & astra cœtera , censet esse animata:immo sicut nos homines ob quædã peccata,his sumus circumdati corporibus,quæ crassa sũt & pigra;sic & cœli luminaria talia vel talia accepisse corpora,vt vel plus vel minus luceant:& dæmones ob maiora delicta,aëreo corpo re esse vestitos. Et in libro 13. Commentariorum in Isaiam explanans illa verba quæ sunt in capite 45.*Manus meæ tetenderunt cœlos, &* C
omni militiæ eorum ego præcepi, annotauit ea verba dedisse quibusdam occasionem errandi, vt solem & astra habere rationem opinarẽtur. Sic autem in ibi ait Hieronymus,*Illud quod scriptum est*, Ego omni-
Ionæ 4. bus stellis præcepi, *occasionem quibusdam tribuit,quod astra rationalia*
Lucæ 8. *sint & animam sensumque habeant.Neque enim,aiunt,præciperet nisi intelligentibus,non recordantes quod in Iona scriptum sit*,Præcepit Dominus spiritui comburenti:*& rursum*,Præcepit vermi matutino : *& quod in Euangelio Saluator ventos & mare increpauerit,in quibus sensum atque rationem non esse,perspicuum est.*Hæc Hieronymus.Posset fortasse cuipiã videri non tam Hieronymus supradictis duobus locis damnasse opi D
nionem aientium astra esse animata;quàm vel causam quam reddebat Origenes cur Angeli addicti essent animandis astris, nimirum propter peccata prius admissa; vel rationem qua nonnulli eam opinionem ineptè confirmabant,reprobasse.Iam verò, quod suprà ex commentario Hieronymi super primum caput Ecclesiastæ productum est testimonium,animationem solis nequaquam astruit:quippe duplicem ibi ponit Hieronymus interpretationem cur sol dicatur spiritus : aut quia verè spiritu viuifico ipse animetur & vigeat, iuxta illos versus Virgilij supra memoratos ; aut quod suo motu & lumine vitam rebus omnibus inspiret atque infundat.

S.Bona-

A S.Bonauentura in 2. Sententiarũ distinctione 14. opinionem dicentium astra esse animata, non dubitauit falsam & erroneam appellare,& sanè meritissimò.Si enim animæ astrorum sunt Angeli, profecto astra honorari & coli à nobis oporteret: tum quod eorum animæ sint non modo sanctæ sed etiam beatæ : tum etiam quia religiosè honoramus corpora beatorum hominum, vt Petri & Pauli,quæ tamen beatissimis eorum animis nunc non viuificantur & animantur. Esse autem animas cœlorum (siquidem cœli animas habent) omnino beatas, apertè docet Augustinus in Enchiridio ad Laurentium cap.28. cum ait, Angelis aliquibus impia superbia deserentibus Deum, & in huius aeris imam caliginem desuperna cœlesti habitatione deiectis, residuus numerus Angelo-
B rum in æterna cum Deo beatitudine & sanctitate permansit.Quanquam in 58. capite eiusdem libri dubitanter ea de re videtur loqui cum inquit, *Sed nec illud quidem certum habeo,vtrum ad eandem societatem pertineant sol & luna & cuncta sydera,quamuis nonnullis lucida corpora esse, non cum sensu vel intelligentia videantur.*Nullũ verò astris honorem & cultum à nobis esse adhibendum, perspicuè docet nos Deus per Mosen capite 4.Deuteronomij,*Ne forte*,inquit, *eleuatis oculis ad cælum videas solem & lunam & omnia astra cœli & errore deceptus adores ea & colas,quæ creauit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cælo sunt.* Atque his verbis innuit Moses propterea stellas non esse à nobis adorandas & colendas,quod sint conditione naturæ dignitateq; inferiores nobis,videlicet propter seruitium & vsum hominis à Deo conditæ.

Si astra essent animata,præcipuo quodam cultu & honore colenda & veneranda essent.

C AD hoc, vel animæ syderum sunt naturaliter beatæ, at nec gratia nec gloria vlli præter Deum potest esse naturalis: aut sunt beatæ ex Dei gratia & munere, aut igitur simul creatæ fuerunt beatæ, quod est contra communem Theologorum sententiam, nec vlli creaturæ datum præter Christi animam : aut tales factæ sunt vt possent beatitudinem vel bene merendo consequi, vel peccando amittere,potuerunt igitur peccare. Age , demus peccasse : namq; si quod possibile est ponatur esse,vt tradunt philosophi, nihil consequi debet absurdum vel impossibile:quæro quid illis factum fuisset si peccassent? num animæ illæ remansissent in suis orbibus? sed non fit credibile, ceteris omnibus Angelis malis de cœlo deiectis,
D in infernum,animas illas remansisse in cœlo. &verò,cœlum non est locus damnatorum.Sin autem etiam animæ illæ detrusæ essent de cœlo, quid tum fieret orbibus cœlestibus quos illæ animabant? num etiam ipsi è suo loco deturbati essent deorsum ? an remansissent in suo loco sed inanimi, an alias illis animas Deus indidisset? Verum hæc omnia quàm sint improbabilia & absurda nemo non videt.Sed ad hæc posset fortasse quispiam respondere:animas cęlorum initio potuisse quidem peccare, si quidem natura earum & libertas voluntatis per se consideretur ?. Deum tamen præ-

 sciuisse

Universidad de Deusto
Biblioteca

seiuisse eas minime peccaturas & præordinasse ne vnquam peccarent, gratiam illis efficacem tribuendo, qua in exordio suo bene vsæ, in posterum confirmatæ sunt in gratia: & nunc quidem non esse beatas, sed vsque ad diem iudicij esse in statu merendi, & per continuam orbium suorum conuersionem quam propter Dei obedientiam & amorem electorum libentissimè agunt, semper magis ac magis æternam felicitatem promereri. Itaque, quod de Henoch & Helia qui vsq; ad diem iudicij beatitudinem suam expectant & quotidie eam promerentur, tradiderunt sancti Patres, idem de animabus cœlorum dici posset. In tota autem superiori argumentatione positum est tanquam certum, animas cœlorum non esse factas aliquanto prius quàm animarent & viuificarent cœlos, B sicut nec anima rationalis creatur priusquam informet corpus humanum: contra rationem enim naturalis forma est (quemadmodum docet Aristoteles libro 12. Metaphysicæ textu 16.) vt ea tempore aliquo id cuius forma est antecedat.

CAETERVM, ratio illa vehementius vrget: si Angelus est anima cœli, ergo motus circularis erit intrinsecè ac per se naturalis, non cœlo solum sed etiam Angelo qui est eius anima, & ad perfectionem eius pertinebit. sicut enim inanimatorum corporum perfectio, potius est in quiete quàm in motu: ita è contrario animatorum perfectio magis est in motu quàm in quiete: idque tanto magis verum est, quanto quidque perfectiorem animam habet & motum. C Quare post diem iudicij vacatio motus cœlestis violenta esset & cœlo & Angelo, & contra vtriusque naturam & perfectionem eis accideret. Nec sane nihil habet ponderis ratio illa B. Thomæ qua is vtitur in prima parte quæst. 70. art. 3. vt probet cœlum verè non esse animatum, priorem scilicet opinionem quam in alijs scriptis secutus fuerat, sapienter corrigens: Coniunctio, inquit, formæ cum materia non fit propter materiam: est enim materia propter formam, non autem contrà propter materiam est forma. Fit igitur eiusmodi consociatio & copulatio præcipuè propter formam: videlicet vt forma societate & quasi adminiculo materiæ, melius actionem suam exercere, & propriam perfectionem facilius D adipisci queat. Angeli vero qui cœlum mouet duæ sunt actiones, intelligere & mouere: illa est Angelo interior propriorque atque perfectior, ad quam ritè obeundam nihil ei opus est corpore cœlesti: non enim quemadmodum animus noster corporalium sensuum ministerio vtitur ad intelligendum, sic Angelus ad explendas mentis suæ functiones vllis cœli adiumentis vtitur, aut iuuari potest. Ad mouendum autem cœlum non est necessaria coniunctio Angeli cum orbe cœlesti tanquam formæ cum materia: satis enim est si cœlo solum adsit tanquam motor mobili, per virtutis applicationem & contactum ei aptatus & adiunctus. Non me fugit, huic rationi sic occurrisse nonnullos, meliorem fore motum

Notabilis B. Thomæ argumentatio.

A tum cœlestem si à principio interno efficiatur quàm ab externo: præstantioremque fore conditionem cœli si ipsum à se moueatur, quàm si ab alio externa vi agitatúque conuersetur: quod enim à se mouetur, id nobilius est, auctore Aristotele li. 8. Physicorum, quàm quod extrinsecus cietur ab alio. Verùm, vt quod illi dicunt, melius sit aut cœli, aut motus cœlestis respectu, non tamen melius esse respectu Angeli: quinó editionē eius multo deteriorem faceret: oporteret enim Angelum esse formam & partem cœli, substantiámque imperfectam, nec à corpore cœlesti vllo modo separabilem. Quare non est committendum, vt dum cæli & motus cœlestis dignitatem plus æquo augere volumus, præstantiam naturæ quæ Angelum ma- B ximè decet, inepte minuamus.

PORRO, Aristotelem quoque in eadem fuisse sententia, me quidem certe dubitare non sinunt quæ scripsit ipse in libro 8. Physicorum & in libro 12. Metaphysicæ. docet enim intelligentias esse perfectas & absolutas substantias, esse prorsus indiuisibiles & extra magnitudinem positas: & cum sempiterno motu orbes circumagant, nec per se tamen nec per accidens ipsas moueri: esse puros actus omnis expertes potentiæ: earúmque doctrinam propriam esse Metaphysicæ quæ res à materia omnino abiunctas contemplatur. Hæc verò nullo modo intelligentiis conueniunt, si quidem illæ naturales formæ & veræ cœlorum animæ C ponantur: namque essent substantiæ imperfectæ, & inhærentes in corporibus, & ab illis quoquomodo inseparabiles: nec essent puri actus omnique vacantes potentia, nec possent nó motu suorum orbium, saltem per accidens, ipsæ quoque vnà moueri: denique earum tractatio non pertineret ad Metaphysicam, quippe quæ in rebus ab omni materiæ concretione, non tantum cogitatione rationéque, sed etiam re ipsa segregatis potissime versatur.

Aristoteli intelligentiæ non sunt, proprie loquēdo, animæ & formæ substantiales cœlorū.

QVAESTIO OCTAVA

An stellæ sint nobis innumerabiles.

D DE stellis sane ingens disceptatio inter Astrologos & sacrarū litteratū studiosos excitari posset, vtrū earum multitudo (loquor de stellis inerrātibus in octauo cœlo mirabili dispositione splendoreq; lucētibus) tanta sit, vt ea mortalibus omnino sit innumerabilis: an cōtra, certo aliquo numero, nec sane admodū magno definita, haud ingenti studio & labore possit nobis esse cōperta & explorata. Plinius libr. 2. c. 41. duo & septuaginta facit signa cœlestia, quæ sint rerum vel animantiū effigies, in quas inquit digessisse cœlū peritos, & in his mille sexcentas notauisse stellas insignes, videlicet effectu visúque. Verùm, Astrologiæ doctiores inde vsque à Ptolemæo & Hyparcho deprehenderunt omnes stellas inerrātes visu notabiles, esse duntaxat duas & viginti supra mille. nec verò isti negant esse alias

Numerus stellarum inerrantiū visu notabilium, & imaginum cæleſtium secundum Astrologos.

quamplurimas forma minimas, luce claritatéq; oculis noſtris indiſcretè conſpicuas, qualis eſt innumerabilis multitudo ſtellarum, ſi tamen illæ ſtellæ quæ lactei circuli claritatem & ſplendorem efficiunt. Ac licèt vulgo, atque etiam cuiuis primo aſpectu ſtellarum multitudinẽ ſuſpicienti, videatur incredibile non plures eſſe mille viginti duabus in cœlo ſtellas, id quòd propterea euenit, quòd eas homines ſine vllo ordine ac diſtinctione confusè intuentur. Si quis tamen ſupradictũ ſtellarum numerũ in globo aliquo depictũ habeat, eáſq; ſtellas propriè ſingulas cõferat cum iis quæ cernũtur in cœlo, nullã, pfecto reperiet in cœlo, q̃ in globo expreſsã nõ habeat: quinetiam minimas in globo notatas, viſu ęgrè diſcernet in cœlo.

A

SVPRADICTAS porrò mille viginti duas ſtellas, ad quadraginta octo imagines ſeu effigies ſeu conſtellationes, ordine ac diſpoſitione ſtellarum ſimilitudinẽ alicuius animalis vel alterius rei reddentes, Aſtrologi redegerũt. Earundem quoque ſtellarum magis minúſue lucentium varietatẽ ad ſex differentias reduxerũt: prima continet ſtellas quindecim primæ vt vocant magnitudinis: altera quadraginta quinque ſecundę magnitudinis: tertia octo ſupra ducentas tertiæ magnitudinis: quarta quadringentas ſeptuaginta quatuor quartæ magnitudinis: quinta ducentas decem & ſeptem quintæ magnitudinis: ſexta quadragintanouem ſextæ magnitudinis. Harum omnium ſumma, adiunctis prætereà quinque quas vocant nebuloſas, & nouem quę appellãtur obſcuræ, ſupradictũ mille viginti duarum ſtellarũ numerum continet. Earum porrò quęlibet maior eſt quàm terra: nam quæ ſunt ſextæ magnitudinis, videlicet omnium minimæ, octies & decies ampliorem habent magnitudinem, quàm eſt orbis terræ & aquæ magnitudo. Nec verò tantũ omnium ſtellarum quæ ſunt in cœlo numerũ Mathematici cõpertum eſſe volunt: ſed auſi maiora & pene incredibilia, demõſtrant, ſi vniuerſa firmamenti facies concaua plena eſſet vſquequaq; ſtellis primæ magnitudinis, ſciri poſſe, earũ numerus quantus eſſet: neceſſaria enim ratione concludi, eas fore 71209600. hoc eſt vnum & ſeptuaginta milliones, vt vulgo appellant, & ducẽties & nouies mille ſuperque ſexcentas. Vt vel hoc argumento intelligere liceat, quæ nunc ſunt in cœlo ſtellæ, tantis nempe ſpatiis inter ſe diſiũctę, & quæ ſunt vltra tropicum Capricorni verſus antarcticum polum, quæ ſanè perpaucæ ſunt, eas non eſſe, vt vulgus putat, innumerabiles. Atque hæc quidem de numero ſtellarum inerrantium, Aſtrologorum eſt ſententia.

B

C

D

Sex differẽtiæ ſtellarũ quæ ſunt in octauo cœlo.

Si octauum cœlum totum eſſet plenum ſtellis primæ magnitudinis quãtus earum numerus eſſet futurus.

Videri ſecũdum doctrinam ſacræ Scripturæ & Patrũ, necnon & Philoſophorum, ſtellas eſſe innumerabiles.

ATENIMVERO, contraria videtur ſacris litteris eiuſmodi opinio, quippe diuina Scriptura multis locis apertè indicat, Stellas cœli ab homine non poſſe numerari. etenim capite 15. libri Geneſeos promiſit Deus Abrahæ multiplicaturum ſe poſteritatem eius tanquam ſtellas cœli & arenam maris, *Eduxit enim Deus*, inquit Scriptura, *foras Abraham*, videlicet nocte cœlóq; ſereniſſimo, *& dixit ei, Suſpice*

A *Suſpice cœlum, & numera ſtellas ſi potes, ſic erit ſemen tuum.* Erat autem Abraham, vt Ioſephus & Euſebius tradunt, iam tum peritiſſimus aſtrologiæ, vt quam didicerat à Chaldæis, apud quos natus, educatus, multóſq; annos verſatus fuerat, homines ſanè, conceſſu omniũ, eius ſcientiæ facile principes: eámque doctrinã Abraham, auctore Ioſepho, docuit Aegyptios. Nec hoc dictum Dei referri poteſt ad ſtellas quæ ſunt verſus antarcticum quas & cõſtat eſſe pauciſſimas, nec eas cernere poterat Abraham ex terra Chanaam vbi tunc erat: Nec ad ſtellas lactei circuli, vt quas viſus diſcernere & diſtinguere nequeat: & vero, circulus lacteus non conſtat ex ſtellis, ſed eſt pars quædam cœli paulo dẽſior tenuiter lucens. Nec valet hoc loco illa interpretatio, Deũ hic eſſe locutũ ex ſenſu & exiſtimatione vulgi: non enim loquebatur vulgo, ſed Abrahæ viro ſapienti & aſtrologiæ perito. Deinde Moſes cap. 10. Deuteronomij, dixit Hebræo populo, *Multiplicauit te Dominus Deus tuus ſicut aſtra cœli.* Conſtat autẽ ex libro Numerorum, fuiſſe tunc numerum Hebræorum, eorum duntaxat qui ſupergreſſi vigeſimũ annum belligerare poterant, ad ſexcenta millia & plus eo, ad hoc, Hieremias cap. 33. ſic habet, *Sicuti enumerari non poſſunt ſtellæ cœli, & metiri arena maris: ſic multiplicabo ſemen Dauid ſerui mei.* Quid quòd tanquã eximiũ & ſingulare quoddam & incomprehenſibile homini prędicat Scriptura, omnes ſtellas Deo eſſe numeratas? ſic enim canit Dauid Pſalmo 146. *Qui numerat multitudinem ſtellarum & omnibus eis nomina vocat.* Hoc ipſum tradit Baſilius hom. 6. ſuper Geneſim, & Euſebius lib. 7. de Præparatione Euangelica. cap. 5. Auguſtinus verò in lib. 16. de Ciuitate Dei. cap. 23. affirmat ſupradictã Aſtrologorum ſententiã eſſe reiiciendã: ſic enim ſcribit, *Stellæ dinumerari non poſſunt, quia nec omnes eas videri poſſe credendum eſt: nam quanto quiſque acutiùs intuetur, tanto plures videt. Vnde & acerrimè cernentibus, aliquas occultas eſſe merito exiſtimatur: exceptis eis ſyderibus quæ in aliqua parte orbis à nobis remotiſſima oriri & occidere perhibentur. Poſtremo, quicunque vniuerſum ſtellarum numerũ comprehendiſſe & conſcripſiſſe iactantur, ſicut Aratus vel Eudoxus, vel ſi qui alij ſunt, eos libri huius contemnit auctoritas.* Hæc Auguſtinus. Nec modo Sacræ litteræ contradicere videntur Aſtrologis, ſed etiam Philoſophi. etenim Ariſtoteles in lib. de Mundo ad Alexãdrum, & lib. 2. de Cœlo textu. 61. ait ſyderum inerrantium numerum à mortalibus iniri non poſſe: ſimile quidpiam in Timæo ſcribit Plato. Seneca item lib. 6. Naturalium quæſtionum. cap. 16. eiuſmodi ſtellarum numerum inueniri poſſe negat.

B

C

D

POSSET fortaſſe dici pro Aſtrologis, Auguſtinum non loqui de ſtellis viſu inſignibus & notabilibus, quarum duntaxat numerum tradũt Aſtrologi: ſed vniuersè de omnibus ſtellis quę in cœlo ſunt, ſiue aſpectabiles ſint hominibus, ſiue inaſpectabiles, quarum omnium numerum teneri non poſſe ab hominibus, nõ ibunt inficias Aſtrologi. qui enim noſſe poſſunt earum numerum, quas nec viſu

Defenſio opinionis Aſtrologorum.

Qui primus in Græcia docuit Syderũ scientiam.

nec alia ratione certo cognoscunt? Illud quoque pro Astrologis dici posset, numerum inerrantium stellarum non fuisse curiosè inuestigatum aut compertum ante Hyparchi & Arati ætatem, nempe quousque Astrologi stellas omnes miro artificio incertas quasdam imagines & effigies digesserunt: vt non sit mirum, ante istam tam diligẽtem & artificiosam Astrologorum obseruationem, incognitum fuisse hominibus, vel etiam incomprehensibilem existimatum stellarum numerum. atque ob eam causam Scriptura veteris testamenti de stellis tanquam innumerabilibus multifariam loquitur. *Nondum sunt anni mille quingenti*, ait Seneca lib. 7. Naturalium quæst. cap. 25. *ex quo Græcia stellis, & numeros & nomina fecit.* sed verius sanè dixisset Seneca, necdum septingentos vsque ad suam ætatem præteriisse annos, ex quo Græci syderalem scientiam acceperunt. Primus namque in Græcia Thales qui circa 50. Olympiadem claruit, aliqua in stellis obseruasse, eásque obseruationes tradidisse fertur. Quanquam fuisse priscis hominibus etiam ante Mosis tẽpora notitiam aliquam istiusmodi cœlestium imaginum demonstrat liber Iob, in cuius capite 9 sic est: *Qui facit Arcturum & Oriona, & Hyadas & interiora Austri.* & posteà cap. 38. *Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare? Nunquid producis Luciferum in tempore suo, & Vesperum super filios terræ consurgere facis?*

A

B

C

QVAESTIO NONA.

Vtrum stellæ moueantur per se immotis orbibus, sicut aues per aërem, an tantùm moueantur motu suorum orbium.

Geneseos caput 1. versic. 16. & 17.

Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius vt præesset diei, & luminare minus vt præesset nocti, & stellas: & posuit eas Deus in firmamento cœli vt lucerent super terram.

D

MOSES tradit hoc loco, Deum posuisse sydera in firmamento cœli: quod dubiam habet sententiam. Potest enim intelligi sydera esse infixa in cœlo tanquã eius partes paulò densiores spissioréſq; ei cohærentes & continuatas, tales nimirum quales in tabula quapiam sunt modi: ita vt sydera per se propriis motibus non agantur, sed solius cœli cuius partes sunt, motu conuertantur. Potest etiam intelligi sydera esse posita in cœlo non vt ei cohærentia & affixa

A affixa, sed quia iussu Dei per ipsum cœlum motus suos peragunt tanquam per spatium sibi à Deo determinatum, quod quæque suo cursu emetiri & cõficere debeãt. Vetus est & complurium scriptorum Ecclesiasticorum auctoritate nobilis opinio, stellas non esse hærentes & affixas cœlo, sed propriis motibus per spatium cœleste circumagi. Hoc enim tradit Iustinus martyr respondens ad 93. qu. Orthodoxorum: Origenes autem in lib. 5. contra Celsum, & lib. 1. περὶ ἀρχῶν, ca. 7. ait, sydera propriis motib. agi, nec esse partes cœli, nec secùs in cœlo esse quã sunt in terris animantes, pisces in aqua, in aëre volucres. Idem prodiderunt Eusebius Emisenus & Diodorus Tarsensis in exponendo hunc locũ Geneseos, tum super cap. 7. eiusdem libri idẽ habet. sed nemo disertius & enucleatius hoc docet quã Chrysostomus: Is enim hom. 6. & 13. in Genesim, Absit, inquit, vt cogitemus Deũ affixisse cœlo astra: cernimus nãq; ea moueri & de vno loco in alterum transferri. Dicitur aũt Deus posuisse ea in firmamento, quia voluit & iussit vt essent in cœlo, & per ipsum spatia sua cursúsq; cõficerent: sicut infrà dicitur Deus posuisse Adã in paradiso, hoc est, iussisse vt in paradiso commoraretur & habitaret. Et in hom. 12. ad populũ Antiochenum idem confirmat: air enim cœlum esse fixũ & immobile, solem autẽ cũ cæteris astris in ipso quotidie circumuolui. Philastrius Brixiensis in catalogo hæreseon, cœlum per se moueri & eius motu vnà cieri astra, nõ solùm non probat, sed etiã tanquã hæresim dãnare non dubitat. Scribit. n. ad hunc fermè modum, Est hæresis asserens stellas esse cœlo infixas, cũ certum sit eas de thesauris locísque absconditis & à Deo dispositis, in vesperum iussu diuino repente procedere, statísque horis suo lumine & motu, ministerium à Deo sibi impositũ agnoscere & exequi. Contrariam autem sententiam decernit Philastrius alienam esse fidei Catholicæ, eiúsque assertores paganæ vanitatis magis quàm Christianæ doctrinæ habere consortium. B. Augustinus libro 2. de Genesi ad literam capit. 10. licet probè nouisset eiusmodi opinionem à doctioribus Philosophis & Mathematicis sine dubitatione vlla reprobari, non adeò tamen iudicauit improbabilem & absurdam, vt ea, siquidem opus fuerit, non possit defendi. Sic enim scribit: *Si veritas Scripturæ cœlum stare persuaserit, impediri nos circuitu syderum ne hoc intelligere possimus non est existimandum: quippè & ab ipsis qui hoc curiosissimè & ociosissimè quæsierunt inuentum est, etiam cœlo non moto, si sola sydera verterentur, fieri potuisse omnia quæ in ipsis syderum conuersionibus animaduersa atque comprehensa sunt.* Sic Augustinus.

B

C

D

Sydera propriis motibus agi per cœlum, vt pisces per aquam, censuerunt auctores, quos hic nominatim subiicimus Iustinus Martyr.

CERTE HANC fuisse opinionem Stoicorum liquet ex iis quæ apud Ciceronem libro 2. de natura Deorum disputat Balbus: quinetiam vetustiorem fuisse Stoicis, indicium facit Aristoceles qui in libro secundo, de Cœlo, à textu 43. vsque ad 52. diligenter eam tractat acritérque confutat. Et verò, iam pridem explosa

est Philosophis iuxta & Mathematicis: nec sanè immeritò. nam qui A.
istud sensere, necesse fuit etiã eos sentire: vel in cœlo esse plurimum vacui: vel corpus cœleste cum per ipsum feruntur astra petrumpi & dissecari: vel cœlum esse corpus quoddam fluxum labiléque ac facillime solidiori corpori cedens, simile nimirum vel aeris vel aquæ: quæ omnia & rationi & naturæ dignitatique corporis cœlestis videntur aliena: præsertim verò cũ apud Iob. cap. 37. diuina Scriptura doceat, solidissimos & tanquam ex ære conflatos esse cœlos. Nec sanè fugiunt hæc incommoda qui fingunt in cœlo nescio quos canales, suum cuique stellæ per quem ipsa cursus agat suos assignantes: quos aiunt plenos esse quodam tenui corpore & ad cedendum molli, ita vt & locum cõcedat stellæ quæ fertur per ipsum, nec quicquam tamen vacui relinquat. B.

VERVM, respuit animus credere cœlum esse tot canalibus pertusum & perforatum, & alieno corpori cœlestis naturæ dissimillimo cõmistũ. Sed esto, sint in cœlo istiusmodi canales: nihilo magis tamen per eos plenè aptéque reddi potest ratio eorũ quæ de situ motúque syderũ, & cernũtur oculis, & longinqua obseruatione cõperta sunt. Etenim quæ de planetarũ statione, retrogradatione, acceleratione, retardatione, aliisque motus variationib⁹ animaduersa sunt à Mathematicis, ea profecto, si per istiusmodi canales moueretur planetæ, cõstare nequaquam possent. Luna verò si per canalem suum ferretur, quotiescumque in eadem esset parte canalis, eodem modo se habere videretur versus terram, hoc est, æqualiter distans, C vel propinqua: atqui deprehensum est à Mathematicis, Lunam in eodem zodiaci puncto aliquando visam esse propiorem terris, aliquãdo remotiorem. Verumenimuero, vt aliæ deessent rationes aduersus istam opinionem, nonne satis esset argumenti ad eam confutandam, quod in confesso sit apud omnes, non posse idem numero corpus eodem tempore simul deferri ad diuersa loca diuersis motibus distractum? nisi vna duntaxat ratione, nempe vt per se quidem vno tantum motu agatur, alijs autem motibus feratur propter id in quo est, vel tanquam in vehiculo, vel tanquam pars in toto. Manifestum autem est, eundem planetam simul diuersis & quodammodo aduersis motibus cieri, hoc est, ab Oriente ad Occidẽtem, & eodem tempore ab Occidente ad Orientem, simúlq; aliis motibus secundum alias differentias. Lunam enim minimum sex diuersis motibus simul agi deprehẽsum est. sed hæc curiosius discutienda & limarius tractanda Philosophis & Mathematicis relinquamus: quæ quidem diligenter & accuratè tractarũt cum alij, tũ in primis Christophorus Clauius nostræ Societatis in Commentarijs quos admodum copiosos & eruditos in sphæram edidit, vir sane, vt multa eius declarãt scripta, in disciplinis Mathematicis subtiliter doctus & excellenter versatus. At enim quæret ex nobis fortasse quispiam, si hæc ita sunt vt diximus, qui fit vt nunquam Scriptura de motu cœlorum

Christophorus Clauius egregius nostri temporis Mathematicus.

Alorum, de astrorum autem motu sæpenumero verba faciat? verùm in promptu est responsum, Cœlorum naturam & motum latere sensus nostros, astra verò luce sua & perpetua conuersione sub aspectũ nostrum cadere. Quapropter Scripturam de cœlorum motu nullam, de syderum autem cõuersionibus crebram facere mentionem, velut cernere est in Psalmo 18. in principio libri Ecclesiasticæ, apud Iob cap. 9. & 38. apud Isaiam cap. 38. in libro Iosue capite 10. & in libro Ecclesiastici capite 48.

QVÆSTIO DECIMA.

An sint Astra naturæ igneæ & verè calida.

B

ILLVD quoque hoc loco in disceptationem adduci potest: Vtrum astra ignea constent natura & sint verè ac propriè calida, hoc est, non ea dũtaxat ratione quia calorem efficiant, sed etiam quod in se ipsa calorem habeant. In scholis ita loquerentur, vtrum sint actu & formaliter calida, an tantum virtualiter & effectiuè. Huius quæstionis tractandæ magnam nobis antiqui Patres dedere occasionem, quorum sanè complures ignea esse astra & per se calida prodiderũt. Augustinum certè id sensisse, non inficiatur Magister sententiarum distinct. 14. lib. 2. & ipsemet Augustinus ita se opinari, multis in locis non obscurè declarat. Namque cum is quattuor duntaxat agnoC scat simplicia corpora, è quibus totus hic mundus coagmentatus est, terram, aquam, aërem & ignem, hunc maximè cœlo & astris assignat. Basilius homilia 3. in Genesim, & Ambrosius libro 2. in Hexemeron, longa & accurata oratione argumentantur sydera esse ignea & calida, idque vel ipso visu tactuque, non tantum argumentis constare. quinetiam eiusdem sententiæ putandum est fuisse scriptores Ecclesiasticos, quicumque aquas supra firmamentum cœli positas, & esse veras aquas, & ad refrigerandum temperandúmque ardorem syderum inibi à Deo locatas esse tradiderint. Scriptura quoque diuina huic opinioni adesse videtur: non semel enim docet solem esse calidissimum: nam in Psalmo 18. de sole loquens, *Non est*, inquit, *qui se abscondat à calore eius*. Sed luculẽtius hoc tradit in libro
D Ecclesiastici cap. 43. *Sol*, ait, *in meridiano exurit terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Tripliciter sol exurẽs montes, radios igneos exufflans & refulgẽs, radijs suis obcœcat oculos*. Trita verò illa in scholis distinctio, qua & hæc & alia similia Scripturæ testimonia solent eludi, de duplici calido, vel formaliter vel effectiuè seu virtualiter, parum videtur probabilis. non enim alia via & ratione cognosci & iudicari potest aut ignem, aut quoduis aliud corpus esse propriè & formaliter calidum, quàm iudicio sensus, ipsóque effectu caloris; videlicet quod & nos & alia corpora ab illis rebus calescere sentiamus: hanc rationem è medio si tollas, nihil fiat reliquum quo quid sit verè cali-

Qui ex auctoribus Ecclesiasticis senserint, astra esse ignea & verè calida.

An valeat distinctio de duplici calido, aut formaliter, aut virtualiter.

G

rè calidum aut non sit, explorari & certo dignosci queat. Nos autem non aliter à sole calescere quàm ab igne, nisi qui nimium frigidus est, negabit nemo. A

Præter vnũ Aristotelẽ q fecit quintam quãdã cœli naturã, cæterorum Philosophorum consensu, cœlum igneæ naturæ est.

POTEST etiam huic sententiæ auctoritas & fides adiungi ex ipsa Gentilium philosophia. Etenim præter vnum Aristotelẽ, omnium philosophorum concors fuit sententia, cœlum & astra vel ex duobus vel ex eorum vno aliquo constare. Nam cœlestium corporum quintam esse quandam naturam ab omnibus rerum sublunarium naturis longè semotam diuersámque, proprium fuit Aristotelis inuentum. Certè prisca Aegyptiorum disciplina inter alia, & hoc habebat, stellas esse cœlestes ignes quorum temperata commistione cuncta nascerentur. Anaximander solem dixit æqualem terræ, & ignem esse purissimum. Anaxagoras solebat dicere solem candens esse ferrum ac penitus ignitum: quapropter fertur eum impietatis accusatum à Cleone, quod solem dixerit candentem esse laminam: quare discipulus eius Euripides solem, in Phaëtonte fabula, Aureã glebam appellauit. Plato in Timeo, necessarium esse docet quia cœlum visibile est, ex igne constare. Vniuersa item Stoicorum secta hoc in primis habet disciplinæ suæ decretum, sydera esse ignea, pascique & ali vaporibus ex aquis & terra sublatis & ad sese tractis: atque hanc fore causam futuræ conflagrationis & interitus mundi, quod deficiente aliquando syderibus alimento, cuncta sint incẽdio arsura atque peritura. Cùm enim viderent isti, nostratem ignẽ sine pabulo non posse constare, idem astris quæ faciebant ignea, accidere existimauerunt. Quam opinionem secutus Plinius in libro 2. extremis verbis noni capitis ita scribit, *Sydera vero haud dubiè humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nõdum suppetente ad hauriendum vltra, iusta vi. Maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.* Sic Plinius. Multa item pro hac Stoicorum sententia in lib. 2. de Natura deorum apud Ciceronem disputat Balbus. B

Stoici putarũt terræ & aquę vaporibus pasci sydera. C

CETERVM, astra per se nec esse calida nec igneę naturæ, multis nec dubijs rationibus conclusum est à Sapientibus. Principio, supra demonstratum est, cœlum & astra naturæ esse incorruptibilis; non igitur sunt ignea: ignis enim cum & materiam habeat & contrarium, non potest non obnoxius esse corruptioni. Deinde, naturalis motus ignis est sursum ferri, quo motu perpetuò carent astra; quare præter naturam suam & violentè mouerentur: motus item circularis esset illis violentus sicut est igni, cùm tamen in illis perpetuus sit & æquabilis. Nec fingi potest, tam motum qui fit sursum quàm qui in orbem agitur, astris esse naturalem; quippè vnius corporis simplicis; vnus modò est motus simplex. Cúmque circularis motus genere ipso differat à motu qui fit sursum, non potest vterque eidem corpori naturaliter congruere. His addunt quidam, Si astra essent ignea, haud dubiè futurum fuisse vt iampridem omnia defla- D

Auctoris sẽtẽtia, nõ esse ignea nec propriè calida sydera.

A deflagrassent & syderum ardore consumpta interijssent. etenim in octauo cœlo sunt mille vigintiduæ stellæ, quarum quælibet multis partibus maior est quã vniuersa terra: quibus si addas superiores quattuor planetas, etiam quàm est terra longe ampliores, erit profecto cœlestium ignium supra omnem terram excessus propemodum incomparabilis. Sed hoc argumentum eludi posset, vel dicendo vim & potentiam astrorum languidiorem & imbecilliorem esse ob longissimam eorum à terra distantiam, vel etiam retorquendo argumentum in eius auctores: nam cum sydera non minus calefaciant quàm si essent actu calida, prorsus eodem ipsi vrgentur & premuntur incommodo. Verum, illi fortasse responderent, si astra essent verè ignea, fore multo potentiora & ardentiora ad calefaciendum & vrendum quàm nunc sunt; quia non per lucem modò vt nunc, sed per calorem etiam calefacerent. B

QVOD autem Plinius & Stoici & his vetustiores alij Philosophi atque Poëtę dixerunt, solem pasci humoribus terrenis & aqueis in sublime ad ipsum attractis, puerilem esse opinionem nec dignam Philosopho, scitè dixit Aristoteles in libro 2. Meteororum: quasi vapores ad solem vsque subueherentur & non tantummodo ad mediam vsque regionem aëris, vbi coacti densatique resoluuntur in pluuias; & vnde sublati fuerant, eodem relabuntur. Quoniam autẽ ignis qui pabulo alitur, non idem durat sed identidem mutatur, necessum esset, solem non modo quotidie nouum existere, vt aiebat Heraclitus, sed singulis etiam propè momentis nouum generari. Præterea cum par sit ratio aliorum astrorum atque solis, dicendum istis fuit, ea quoque omnia nutriri vaporibus: sed vnde tantum pabuli & alimenti tot tantisque syderibus perpetuo suppeditaretur? Fierent etiam nonnunquam astra vel maiora, videlicet prout minùs pluuiæ vaporum in pabulum eis suggereretur. C

Sydera non pasci vaporibus ex aquis, terrá ue sublatis.

SOL igitur & astra calefaciunt, non quod per se calida sint, sed quod vim habeant gignendi calorem in rebus sublunaribus eius qualitatis capacibus. Non enim inusitatum est in natura, agens aliquod facere tale aliquid, quale ipsum nõ est: quam multa facit Deus sui dissimillima? an non torpedo piscantis manum per arundinem stupefacit, cuius stuporis nec ipsa, nec arundo est particeps? nonne in confesso est apud Philosophos & Theologos duplicem esse productionem effectus, alteram vniuocam in qua producens simillimum est rei productæ, alteram æquiuocam in qua vtriusque magna est dissimilitudo? atque hanc rationem productionis in præstantioribus causis efficientibus esse cernimus. Quid est in his quæ intra lunæ gyrum continentur tam dissimile solis, ad cuius tamen generationem vis & efficientia eius non pertineat? nam si quia sol calefacit, propterea necesse est ipsum esse calidum: ergo cum Saturnus, D

turnus, vt plerique autumant, vim habeat refrigerandi, erit quoque A
frigidus ob idque contrarius soli: eritque inter hæc sydera mutua
actio & passio, & quæ his necessario consequens est, corruptio.

Quomodo Sol calefaciat cum ipse nō sit calidus.

QVA igitur vi & facultate Sol calefacit, si non est ipse calidus? Per motum, inquiunt nonnulli: at, vtro motu? eò ne quo ipse mouetur? atqui eiusmodi motus per se nullam habet vim agendi, & cùm sit vnius modi, æqualiter perpetuo calefaceret tam in hyeme quàm in æstate, tā noctu quàm interdiu. An calefacit per motū quo ipse concutit, atterit & attenuat aërem? quod videtur innuere Aristoteles in primo libro Meteororum, & in libro secundo de Cęlo, tex. 42. Verum ea ratione magis calefacere deberet luna, quę propior est aëri: sol enim tanto interuallo ab aëre remotus, non æquè atque luna eum commouere & coagitare potest: Et verò, si res ita se haberet, quo quæque pars aëris superior & propior esset cęlo, eo calidior esset: immo inferior aër tantum calesceret, quātum à superiori esset calefactus; quod falsum esse patet argumento mediæ regionis aëris quę est frigida. Quis porro inducat in animum credere, quo tempore sol & luna, imperante Iosue, cohibito motu suo constiterunt, eo Iosue 10. tempore solem res sublunares non calefeciſſe? Quin tantum abest vt sol calefaciat per motum, vt si non moueretur ardentius esset calefacturus: radios enim solis acriores potentioréſque esse ad calefaciendam rem stabilem & immotam quàm quæ moueatur, confirmat Aristoteles sectione 4. problemate 34. & præterea indiciū eius C
rei est speculum cauum, quod si agitetur non concipiet ignem, concipiet autem ocyus, si immotum soli opponatur: nihil autem ad hoc refert, corpus ne quod calefacit, an quod calefit: aut moueatur aut quiescat. Alij existimant, solem calefacere tantummodo per reflexionem radiorum: sed reflexio non facit vt sol calefaciat, verum vt vehementius pluſque calefaciat: si enim lumen per se non calefaceret nec refluxum profecto calefaceret.

Auctoris sententia.

ARBITRAMVR igitur astra luce sua calefacere: quę quāto copiosior & abundātior est in sole quàm in ceteris astris, tanto potentior illis est sol ad calefaciendū. Quid igitur sibi voluit Aristoteles

Aristoteles.

cum dixit solis motu & attritu calorem & ignē effici? haud dubiè nō intellexit de omni calore qui in rebus sublunaribus à sole gignitur, D
sed de calore & inflāmatione quę fit in superiori aëris ora vbi multiformes flāmas, & varia ignitorum corporū genera mirabili mortalium spectaculo edit natura. Quanquam dictum illud Aristotelis magnam habet obscuritatem, & admodum varias Aristotelicorum interpretationes atque sententias: quocirca & ob eam causam, & quia proposito nostro & diuinarum litterarum tractationi alienum est, Philosophorum arbitrio discutiendum & dijudicandum relinquamus. Ad illud autem quod obijciebatur, solem esse calidum, &

Solutio obiectionis.

sensu & ipso effectu deprehendi: respondendum est: corpus omne quod calefacit iudicari debere esse calidum, nisi contra esse, vel sen-

A sus vel ipsa ratio demonstret. Sensus quidem, sicut in vino, quod licet epotum viscera inflammet & adurat, tactu tamen frigidum esse cognoscitur: quare non actu calidum esse sed tantum potentia, iudicandum est. Ratio autem, sicut in astris, quę cùm natura constent incorruptibili, & motus circularis sit eis aut naturalis aut certè non violentus, fieri non potest vt naturam igneam, aut calorem in se habeāt. Verū quę de cœlis & astris adhuc sunt explicata, pro ratione nostri instituti satis esse possunt. deinceps ad alteram partem huius voluminis, in qua pugnandum est nobis cum Astrologis super diuinatione quæ petitur ex astris, transeamus.

B

DISPVTATIO

Aduersus Astrologos de Astromantia, hoc est, de diuinatione quæ fit ex astris.

Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem: & sint in signa, &c. *Ex capite 1. Genes. Ver. 14.*

C

ILLA verba, *Et sint in signa*, varias habent interpretationes. Quidam ea referunt ad signa cœlestia, hoc est, ad illas octo & quadraginta imagines & effigies syderum in cœlo designatas & descriptas ab Astrologis: alij ad signa festorum dierum quos anniuersaria celebritate agebant Iudæi, eorúmque dierum obseruatio ex lunæ cursū pendebat. Nonnulli ea verba pertinere existimant ad signa naturalium effectuum serenitatis, pluuiæ, ventorum, sterilitatis, sanitatis, morborum, serendi, nauigandi, secandi, & medicandi: de quiD bus in libro 18. cap. 35. copiosè ac luculentè scribit Plinius. Sunt item qui censeant illis verbis denotari signa quædam supernaturalia & miracula in cœlis & astris quondam edita, qualia videlicet euenerunt tempore Iosue, Mosis, Ezechiæ, & passionis Domini nostri; & qualia proximè ante diem Iudicij prædixit Dominus euentura, illis verbis *Erunt signa in sole & luna & stellis.* Ad extremū, non defuere qui verba illa *Et sint in signa*, referrent ad diuinationē astrologicam, qua scilicet, & ex obseruatione syderum futura rerū euenta prænosci & prædici posse dicuntur. Sic enim verba hæc interpretanda & intelligenda esse, Origenes, referente Eusebio libro 6. dè Præparatione Euangelica cap. 9. existimauit: & vanissimi ac mendacissimi mortalium Astrologi, quos appellant Iudiciarios, verba

Quid significet astra esse facta à Deo in signa.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc Mosis suæ astromantię magnam fidem facere & auctoritatẽ ad- A
iũgere gloriantur. Quocirca Basilius in explanatione horum verborum, bene longa & accurata oratione istiusmodi Astrologos confutauit: idémq; fecisse cõplures alios & Græcos & Latinos scriptores, liquet ex eorum in Genesim cõmentarijs. Quapropter, nos grauissimis Dei vocibus contra Astrologos multifariã in diuina Scriptura positis excitati, & permoti, sanctorúmq; Patrum exemplis prouocati, & propter fraudulenta & pernicioſa Astrologorũ figmenta iustissimo aduersus eos odio incensi: necnon etiã quod ea disputatio satis pertinere videatur ad doctrinam de cœlis & syderibus, quam tradere hoc libro instituimus, non frustra laborem hunc susceptum, B
quinetiam perutiliter operam à nobis collocatum iri putauimus, si reliquam huius libri partem in labefactandis euertendísque Astrologorum diuinationibus consumẽremus. Verùm, ne aut vbertate materiæ, aut odio tam impię falsitatis longius proposito nostro procedat disputatio, modũ tractationi ponemus, præcipua tãtũ capita, & quæ proprius fortiúsq; Astrologos feriãt atq; iugulẽt ptractãtes.

De operc Ioãnis Pici Mirandulani aduersus Astrologos scriptio.

Fvit Patrum nostrorum memoria Ioannes Picus Mirandulanus, vir nobilitate generis clarus, sed ingenij ac literarũ claritate nobilissimus, denique omni nostra laude maior; qui aduersus Astrologos duodecim libros scripsit, acutè quidem ille & eruditè atque C
copiosè, sed à quorum lectione multos deterreat prolixitas operis. Alij queruntur nõ pauca in illis tractari causæ quæ defenditur aliena, infirma ac superuacua: sunt itẽ qui desiderẽt pugnacius quoddã atq; robustius disputãdi genus, vellẽntq; acrius vrgeri & vehementius premi aduersariũ: sed, vt nõ habeat opus illud omnes perfectionis numeros, nec nulli obnoxium sit reprehẽsioni (cui enim mortalium id cõtigit?) erit tamen nobile ac glorioſum omni æuo præstantissimi illius ingenij monimentũ. Nos autem vt lectori etiã moroſo atq; fastidioſo satisfaciamus, vni huic causę inseruiemus, insistemus, inhærebimus, totóq; pectore ad defensionem veritatis, & falsitatis astrologicarum prædictionum confutationem incumbemus. Ac li- D
cet in fertili ac prædiuiti argumento versabimur, eo tamen breues erimus, quod non omnia quæ quoquo modo dici possent, sed aptiora duntaxat causæ firmioráque adhibebimus: nõ enim tam copioſi, quàm fortes in expugnandis profligandísq; Astrologis videri & esse cupimus. Quattuor autem sunt in hac nostra cum Astrologis disputatione tractãda: primò nãq; docebimus, diuinationẽ astrologicam verissimæ doctrinę quæ in sacris litteris, & in ecclesiastica disciplina cõtinetur, esse cõtrariã: tũ, etiã rectæ rationi, & veræ philoſophiæ eã aduersari demonstrabimus: deinde, non solùm astra non esse causas efficientes rerum omniũ futurarũ, sed nec esse signa quæ res omnes futuras prænotent atq; præmonstrent, conuincemus: ad extremum, ostendemus quid causæ sit, cur prædicta quorundã Astrologorũ & olim vera fuisse compertum sit, hodiéq; nonnunquam vera cadant.

Diuin

Diuinationẽ Astrologicam diuinæ Scripturæ, disciplinæ Ecclesiasticæ, ac doctrinæ Theologicæ esse contrariam.

A

CAPVT PRIMVM.

Clamat multis in locis diuina Scriptura certam futurarũ rerum præscientiam & prædictionem, non esse hominũ sed ne dæmonum quidem, verùm vnius Dei propriam. Quapropter apud Isaiam cap. 41. ita scriptum est, *Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos:* & cap. 44. *Ego sum Dominus irrita faciens signa diuinorum, & hariolos in furorem vertens, conuertens sapientes retrorsum, & scientiam eorum stultam faciens:* capite autem 47. deridens Deus Babylonios & Chaldæos syderalibus suis obseruationibus præsidentes, *Sta,* inquit, *cum incãtatoribus tuis, & cum multitu-* B
dine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescẽtia tua, si forte quid prosit tibi, aut si possis fieri fortior. Defecisti in multitudine consiliorum tuorũ, stent & saluent te Augures cœli, qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, vt ex eis annuntiarent ventura tibi. & paulo ante dixerat, *Sapiẽtia tua & scientia tua hæc decepit te,* Hieremias quoque capite 10. monet Iudæos vt Astrologicas obseruationes pro nihilo ducant, nihil enim sibi à stellis vel sperandum vel timendum esse. sic autem ait, *Iuxta vias gentium nolite discere: & à signis cœli nolite metuere quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt.* Salomon autem Ecclesiastæ capite 10. scientiam futurarum rerum denegat homini, *Ignorat homo,* ait ipse, *quid ante se fuerit: & quid post se futurum sit quis poterit indicare?* idem ca. 8. eiusdem libri, *Homo,* inquit, *ignorat præterita, & futura nul-* C
lo scire potest nuntio. Liquet igitur diuinationem Astrologicam in Sacris litteris contemni, derideri ac reprobari.

Cvm doctrina sacrarum litterarum, etiam iudicium Ecclesiæ, vt par erat, mire congruit. Semper enim Ecclesia inde vsque à primordijs suis, Iudiciarios Astrologos odit, fugit, dãnauit. Extant aduersus ipsos plurima & seueriſsima decreta Ecclesiæ, quæ legere licet in secunda parte Decretorum, c. 26. per primas quinque quæstiones, & in Cõcilio Bracarensi 1. c. 9. & in Tolet. 1. in asser. Fidei contra Priscillianistas. Fertur Alexãder Papa huius nominis 3. quendã presbyterum qui semel consuluerat Astrologũ de quodã furto in Ecclesia D
sua facto, in vnum annum priuasse altaris ministerio. Crebras item reperimus in scriptis sanctorum Patrum aduersus Astrologos, quos illi nunc Chaldæos vel Genethliacos, aliàs Mathematicos aut Planetarios appellant, disputationes, ex quibus apparet quàm fuerit maioribus nostris genus hoc hominũ exosum & abominatum. Multa contra illos disputat Basilius homi. 6. in Genesim, Chrysostomus & Gregorius Magnus in 2. cap. Matthæi, sed præter cæteros Augustinus libro 2. super Genesim ad litteram, cap. 17. libro etiam 2. de

Decreta Ecclesiæ cõtra Astrologos Iudiciarios.

Doctrina Christiana capite 21.& aliquot proximè sequentibus capitibus, subtiliter tamen & copiosè primis aliquot capitibus lib. 5. de Ciuitate Dei. Eodē pertinēt quæ cōtra Mathematicos in lib. 14. c. 4. & in lib. 6. c. 9. de Præparatione euāgelica argumētatur Eusebi⁹. A

Iuliani Apostatæ calūnia.

RIDICVLVS fuit, vel potius amens Iulianus Apostata, qui in libris quos aduersus Christianos effutiuit probare voluit, ex his quæ scripta sunt in capite 15. Geneseos, Abrahamum & Astrologiā & Aruspicinam coluisse. Astrologiam quidem eius, significari putat illis verbis, *Eduxit Deus Abram foras, & ait illi, Suspice cœlum & numera stellas si potes: Sic erit semen tuum.* Aruspicinæ vero scientiam eius, illis etiam verbis denotari ait, *Sume mihi vaccam trienne, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. Qui tollēs vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & vtrasque partes contra se altrinsecus posuit: aues autē non diuisit. Descenderuntque volucres super cadauera, & abigebat eas Abram.* Deinde, subijcitur prædictio peregrinationis & seruitutis posterorum eius per quadringentos annos. Sed hunc Iuliani errorem vel potius furorem, egregiè confutat Cyrillus extremo libro decimo eius operis quod aduersus Iulianum edidit. Alij fidem huic vanissimæ Astrologiæ asserere & astruere conantur ex illa stella quæ nato Christo apparuit, cuius aspectu excitati tres illi Magi, ductúque ad adorandum Christum venerant. Sed istos manifestis argumentis Chrysostomus & Gregorius in homilijs super illud Euangelium scriptis, redarguunt & conuincunt. B

Iuliani Apostatæ calūnia à Cyrillo repulsa. Matthæi 2. Chrysost. ho. 6. in Matt. Gregor. ho. 10. in Euāgelia.

Argumētis ex Sacra Theologia ductis, astrologica diuinatio refellitur.

CAETERVM, errorem Astrologorum etiam rationibus ex doctrina Theologica contextis refutare possumus. Principio, *Nemo*, vt ait Paulus 1. Corinth. 2. *nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis*; sed homo nescit quid ipsemet post multos annos aut etiam dies acturus sit: nam vt inquit Scriptura, Prouerbior. cap. 27. *Ne gloriaris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies:* &, *Non est via hominis in manu eius: homo enim proponit, Deus autem disponit.* Est namque non modo quorumlibet hominum, sed etiam Regum cor in manu Dei, & flectit illud quocumque vult. Si igitur ipsemet homo nescit quid futuro tempore facturus sit, quanto minus id scire potest Astrologus? Deinde, ne ipse quidem diabolus certò potest nosse res futuras: si enim futura omnia dæmon sciret, numquam profecto impulisset Iudæos ad crucifigendum & occidēdum Christum dominum, quippe præuidisset per crucem & mortē Christi, imperium quod tamdiu habuerat in homines, fore labefactandum & funditus euertendum. nec sanè dæmon tentaret & infestaret seruos Dei à quibus in tentatione vincitur, ne videlicet propter victoriam tentationum crescente Sāctorū gloria, magis ipse, quę eius est superbia, & īuidia, torqueretur. C D

Vanitas oraculorū Apollinis.

HOC etiam patet argumento oraculorum quæ olim reddebant dæmones, cuiusmodi erant responsa & oracula Apollinis Delphici quondam apud Græcos nobilissima & clarissima; quæ ad diuinationem astrologicam pertinuisse, locuples auctor & testis est Porphyrius

A phyrius in libro de Oraculis (refert autem hoc Eusebius libro 6. de Præparatione euangelica capite primo) vbi tradit, quæcumque dijceu fatis definita prędicunt, ea ipsos stellarum motu ita esse futura significare, id quod maxime Apollo multis responsis aperuit. *In hisce autem oraculis & diuinationibus sæpe mentitum esse Apollinem, idem auctor est Porphyrius: exquisitam enim futurorum cognitionem ait non hominibus modò, sed multis etiam deorum incomprehensibilem esse, vnde interrogati mentiuntur nonnunquam, sed non sponte: solent enim præmonere, se tunc vera respondere non posse, homines tamen ex amentia perseuerant vrgere & cogere eos vt respondeant. Apollo igitur Delphicus, cum eiusmodi esset cæli & continentis affectio vt verum præuidere non posset, retine, dicebat per Vatem, vim istam, & potentia verba hæc ne proferas: falsa enim dicam si coges. Et in alio* B *responso, Nihil hodie, inquit Apollo, stellarum mihi via dicendum præstat.* Deinde, *concludens Porphyrius ait, Manifestum iam fecimus vnde falsitas ad deorum oracula subrepat.* Hæc ex libro Porphyrij de Oraculis, in libro sexto de Præparatione euangelica capite quarto Eusebius commemorat. Fuit etiam quidam Oenomaus, vir apud Græcos tam philosophia quàm eloquentia nobilis, qui responsis Delphici Apollinis sæpè delusus atque deceptus, diligenter & curiosè collegit quamplurima eius oracula, eáque vt vana, futilia & falsa confutauit, vt refert Eusebius lib. 5. de Præparatione euang. cap. 10.

Oenomaus vehemens & disertus oraculorū Apollinis confutator.

QVATTVOR porro ob causas vsu venit in prænuntiando futura falli dæmonē. Primò, quia nimis asseuerātēr affirmat quæ pendēt ex libero arbitrio hominis, quod cum sit admodum mutabile & ad omnia flexibile & planè liberum, nonnūquam extraordinaria quadam ratione operatur. Deinde, quod nos sæpè diuinitus incitati & adiuti Dei gratia, contra facimus quam anteà facere cogitabamus, & quā nostro ingenio nostróque arbitratu facturi eramus. Fit etiam vt quod dæmon agere constituerat & prædixerat, prohibēre impedientéque Deo, non possit exequi. Denique, multa Deus aliquando præter communem ordinem naturæ, prætérque generalem suam & ordinariam prouidentiam agere. Atque his rebus crebro dæmon in errorem inducitur. Quis ergo credet, Astrologos prædicādis futuris rebus veraces esse, cum in eo vel dæmones falli sæpè contingat: Sed quid ego de dæmonibus loquor? Theologi docent, ne ipsos quidem spiritus cælestes ac beatas mentes quæ liquido cernunt & clarissimè vident Deum, tenéntque perfectissimam cognitionem C cœlorum cunctarúmque rerum naturalium, certò scire futura quæ nimirum pendent ex libero arbitrio: nisi earum rerum Deus singularem ipsis notitiam impertiat. Cuius autem amentiæ est, Astrologis tribuere quod nec Angelis nec beatis mentibus concessum est?

Quibus ex causis accidat vt Dæmon in prædicendo futura sæpe fallatur.

SED illa in primis fortis est argumentatio. Si Christiana religio & disciplina vera est, vt est profecto verissima, non potest esse vana, nec Christianis probari potest ista opinio Astrologorum, vt

Egregia ratio aduersus Astromantiam.

quàm illa vanitatis falsitatis & impietatis persæpe damnauit: sin autem falsa est doctrina Christiana, cum ipsa totum ferè orbem complexa sit omnésque propemodum gentes suo imperio subiecerit, & plus mille quingẽtos annos vigeat & regnet in mũdo, si omnia quæ apud homines fiunt ex cœlo prouenirent ac penderẽt necesse est tantam hominum ad fidem Christi accipiendam tuendámque propensionem tantúmque stũdium, ex insigni aliqua & præpotenti constellatione prouenire: quare cœlum inclinaret & induceret homines ad malum. Si enim fides Christi esset falsa, magis profecto esset falsa & detestabilis quàm alia quælibet secta: ea namque docet de Deo & rebus diuinis, quæ si falsa sunt, nefariam sane superstitionem & execrandam impietatem contineant necesse est. At vero, cum vita quæ ad normam fidei Christianæ agitur, sit optima & inculpata, B nec laude tantùm sed summa etiam admiratione dignissima, hinc necessariò efficeretur, ab eadem constellatione proficisci bonum & malum: malum quidem, propter falsitatem doctrinæ Christianæ: bonum autem, propter vitæ quæ ad eius doctrinæ regulam informatur & dirigitur, probitatem atque præstantiam.

Præclara argumẽtatio.

AD hæc, maxima probatio & confirmatio fidei nostræ & clarissimum diuinæ prouidentiæ argumentum illud est: qua cumque circa Christum Dominum & eius Ecclesiam euenerunt, ea multis ante sæculis fuisse per Prophetas, ad vnum omnia propriè, distinctè, explicatéque prædicta: si autem eiusmodi prædictio per Astrologiam fieri posset, roueret funditus & ad nihilum recideret firmissimum nostræ religionis fundamentum. Ne multa, istiusmodi Astrologorum doctrina veram philosophiam moralem, nedum sacram Scripturam & Theologiam, quantum in ipsa est, planè peruertit. qui enim certum habet omnia pẽdere è cœlo, ob idque cuncta hominum opera, facta, casus & euenta ex cœli obseruatione præsentiri & prædici posse, huic quoque necessariò persuasum esse debet, materialem & mortalẽ esse animum nostrum, nullúmque esse liberum arbitrium, nec talem esse prouidentiam Dei qualem Fides nostra prædicat: mysteria item Christianæ religionis pendere è cælo, cunctáque miracula tam in veteri quàm in nouo Testamento edita, licet dicantur, vt re vera sunt, supernaturalia, ad cœlestes nihilominus causas & virtutes reuocari. Huic quoque opinationi consequens est, neglectio & prætermissio bonorum operũ, licentia omnium cupiditatum, quorumlibet flagitiorum excusatio, denique inutilitas atque crudelitas humanarum pariter atque diuinarum legum. Caietanus in Summula vbi agit de astrorum obseruatione, sillima docens eorum quæ diximus, verè magis & doctè quàm eleganter & ornatè ita scribit, *Astrorum obseruatio circa natiuitates hominum & occurrentia humana, tripliciter peccato subiici potest. Primo, si ea quæ fidei Christianæ mysteria sunt, tanquam subsint cœlestibus causis, ha-*

Caietani breuis, sed vera & memorabilis aduersus prædictiones astrologorum sententia.

A *sis, habeantur, secundo, si futura contingentia quærantur vel habeantur vt certa ex cœlestibus causis: tertio, si electiones suas quis subijciat cœlestibus causis tanquam legi illarum, ita vt vitam & actiones suas regulet secundum cœlos. Et quodlibet horum trium est ex suo genere peccatum mortale: quia primum est contra spiritualitatem Christianæ religionis, quæ super cœlos est, immutare potens etiam ipsos cœlorum cursus iuxta id quod scriptum est in Psal. 158.* Confessio eius super cœlum & terram: *& hoc experientia testata est. Secundum verò, est contra veritatem doctrinæ Christianæ & liberi arbitrij quo domini sumus nostrorum operum. Tertium est contra dignitatem gratiæ, legis diuinæ, ac humanæ mentis quæ super omnia corporalia sumus constituti. Et sicut erraremus*
B *subijciendo nos passionibus iræ, odij, spei, timoris: ita quod haberemus impetus passionum pro lege: ita vilificamus nos, si inclinationes cœlorum pro lege habeamus: corpora enim sunt, & per modum passionum inclinant nos.* Hæc Caietanus.

IN Actis autem Apostolorum capite 19. refert Lucas, multos de his qui Ephesi concionibus & sermonibus B. Pauli conuersi erant ad Christum, & curiosa prius fuerant sectati, attulisse libros suos, & coram omnibus combussisse: fuisse autem eos libros de rebus ad iudiciariam Astrologiam pertinẽtibus, grauis auctor in Commentarijs super Psalmos dixit Augustinus: qui etiam Mathematicum quendã, hoc est, istam Astrologiam professum, postea pœnitentem
C professionis suæ, cupientémque reconciliari Ecclesiæ, nisi publica & solenni pœnitentia præmissa, non recepit. verùm sententiam Augustini, quod ea maximè attingit id quod tunc agitur, totidem verbis hic ascribam. Post enarrationem igitur sexagesimi primi Psalmi, cum Mathematicus ille veniam publicè petens coram sisteretur. hæc dixit Augustinus, *Iste ex Christiano & fideli pœnitens redit, & territus potestate Domini conuertitur ad misericordiam Domini: seductus enim ab inimico cũ esset fidelis mathematicus fuit, seductus seducens, deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa mendacia locutus est contra Deum qui dedit hominibus potestatẽ faciendi quod bonũ est, & non faciendi quod malũ est. Iste*
D *dicebat quod adulterium non faciebat voluntas propria, sed Veneris: & homicidium non faciebat voluntas propria, sed Martis: & iustum non faciebat Deus, sed Iupiter: & alia multa sacrilega non parua. Quàm multis eum putatis Christianis nummos abstulisse? Quàm multis ab illo emerunt mendacium? quibus dicebamus,* Filij hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium? *Modo sicut de illo credendum est, horruit mendacium & multorum hominum interitum: se aliquando à diabolo sensit illectum, conuertitur ad Deum pœnitens. Nostis in Actibus Apostolorũ esse scriptum capite 19. quia multi perditi, id est, talium artium homines & doctrinarum nefariarum sectatores omnes codices suos ad Apostolos attulerunt & incensi sunt libri tam multi, vt pertineret ad scriptorẽ æstimationem eorũ facere & summæ pretij conscribere. Hoc vtique propter glo-*

Norabilis oratio quã habuit Augustinus in reconciliatione cuiusdam Mathematici Ecclesiæ. Psalm. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

riam Dei ne tales etiam perditi desperarentur ab illo qui nouit quærere quod perierat. Perierat ergo iste, nunc quæsitus, inuentus, adductus est: portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus, vt illis in ignem missis, ipse in refrigerium transierit. Ante Pascha enim cœpit petere de Ecclesia Christi medicinam, sed quia talis est ars in qua exercitatus erat, quæ suspecta esset in mendacio atque fallacia, dilatus est ne tentaret, & aliquando tamen admissus est ne periculosius tentaretur. Hactenùs Augustinus. A

Certe in primitiua Ecclesia istiusmodi Astrologia non secùs quàm ars magica, reprobata, vetita & damnata erat: Narrat Epiphanius in libro de Mensuris & ponderibus, Aquilam Ponticum Scripturæ interpretem ob eam maximè causam fuisse à Patribus ex Ecclesia pulsum, quod natiuitatum obseruationibus cæterisque diuinationibus astrologicis studiosè vacaret. Non est pro derelicto habendum, cum sit admodum memorabile, quod Origenem in commentariis super Genesim de ista Astrologia prodidisse, libro sexto, de Præparatione Euangelica, capite nono, tradit Eusebius. Sic enim scripsisse illum ait: *Non solùm Gentiles stellarum coniunctione atque aspectu quæ in terris sunt, necessario accidere credunt, quam vim Fatum appellant: verumetiam multi ex fidelibus conturbantur, impossibile aliter fieri credentes quàm stellarum cursus effecerit. vnde sequitur nullam in nobis esse libertatem, nullam operationem nostram laudari aut vituperari iure posse: ita prædictum à Scripturis Dei iudicium quo alij ad æterna supplicia, alij ad æternam beatitudiuem prædestinantur, falso fauore prædicaretur. Quid plura? ipsa quoque fides & Saluatoris nostri aduentus, & omnis Prophetarum labor, ac Apostolorum in constituendis Ecclesiis prædicatio, inania erunt: nisi fortè Christum quoque quis audeat dicere, cœlestium corporum vi coactum fecisse quæ fecit passumque fuisse quæ passus est, nec eius deitatis potentia, sed stellarum virtute cuncta euenisse. his impiis verbis etiam illud conficitur, vt fideles Fato ducti in Christum credant: denique, vt vel nullum sit boni & mali discrimen, vel etiam malorum auctor sit Deus: nullusque hominum propter bene vel male facta præmio aut pœna dignus censeri debeat, nec orationibus, votis, & Dei obsecrationibus locus aliquis relinquatur.* Sic Origenes. B C

Origenis egregia contra Astrologos disputatio.

Animaduersio in Petrũ de Aliaco.

Eat igitvr nunc Petrus de Aliaco, & istam Astrologiam amplexetur, exosculetur præfractéque defendat, atque obnixè conetur eam cum philosophia, quin etiam (si Deo placet) cum Theologia consociare atque coniugare, scilicet falsitatem cum veritate, tenebras cum luce, dæmonem cum Deo. qui nec veritus est scripto prodere, diluuium Noëticum, & ortum Christi Domini, aliaque summa prodigia & miracula, etiam syderalis scientiæ peritia ex astrorum obseruatione prænosci ac prædici potuisse. sed quo manifestius appareat quàm sit impia & execranda istorum doctrina, ponam hic paucas quasdam eorum sententias & decreta, è quibus iudicium fiet de illius artis impietate. Quidam istorũ, ex Marte in nona cœli regione feliciter constituto, tantum præstari nobis con- D

A contendunt, vt ab obsessis corporibus sola præsentia dæmones expellamus. Alij iactant se hac arte, de eius qui nascitur conscientiæ arcanis & secretis sine errore iudicaturos. Vulgatum quoque apud illos est, duos esse planetas auctores felicitatis humanæ, Venerem quidem præsentis, Iouem autem post hanc vitam futuræ. Maternus porrò eiusmodi figmentorum & mendaciorum studiosissimus & curiosissimus, cum multa memoret quæ à Saturno constituto in Leone accidunt hominibus, subdit, eiusmodi homines longæuos fore, & post mortem animas eorum in cœlum diis applicatas euolaturas. Saturnus enim, inquit, in Leone positus, animas eorum qui sic se habuerint in terra, innumeris angustiis liberatas, ad cœlum & originis suæ primordia reducet. Denique Albumazar scribit, qui Luna Ioui coniuncta in capite Draconis, Deo supplicauerit, eum quicquid petierit à Deo, certissimè impetraturũ: id quod Petrus Apponensis expertum se esse confirmat. nam cum vigente illa coniunctione, scientiam rerum à Deo possulasset, ait se post eam diem, magnam sibi factam esse scientiæ accessionem, sensisse. Hæc autem & alia eorum similia, quàm sint nefaria, detestanda, & Christianę religioni exitialia, quantúmque valeat ad eleuandam, vel potius delendam fidem eorum quæ diuina Scriptura docet immediatè, supernaturaliter, ac miraculosè fieri à Deo, nemo est tam habes ingenio & tardus intelligentia, vt non clarissimè intelligat. Si quis autem hæc plenius atque subtilius scire auet, legat C quæ in hanc sententiam cum alibi, tum libro secundo capite 5. & in libro 5. cap. 11. & inde vsque ad finem eius libri, Picus Mirandulanus diligenter & copiosè tractat. B

Falsa & impia quędam Astrologorum dicta, & sentẽtiæ.

Albumazar. Petrus Apponensis.

Astrologiam iudiciariam à Philosophia redargui & conuinci, primo quidem ea ratione, quod istiusmodi Astrologi Cœlestium rerum sint imperitissimi.

D

CAPVT SECVNDVM.

Diuinationem Astrologicam futilem esse nullóq; nixam fundamento Philosophus quidem ad hunc modum argumentabitur, Astrologi nec certo sciunt omnes astrorum vires, defluxus, & effectus, nec si eas res scirent, satis id foret ad certam rerum futurarum præsensionem: ergo prædictiones Astrologicas inanes & falaces esse necesse est. Duo in hac argumentatione sunt posita, explicatius à nobis tractanda & confirmanda: alterum est, imperitos esse Astrologos rerum cœlestium: alterum verò est, vt essent illi pertissimi earum rerum, nõ propterea tamen posse eos futura om-

nia prænosse. de priori autem dicamus prius. Esse igitur Iudiciarios A
Astrologos syderalis doctrinæ ignaros, patet ex his quæ subiiciam.
Principio, valde arduum & operosum est, etiam quæ de cælo vidē-
tur minus difficilia magisq; nobis obuia, perfectè cognoscere: ve-
luti quæ sit cœli natura, magnitudo, numerus orbium, & inter eos
ordo & differentia dignitatis, varietas motuum, denique astrorum
numerus, eorúmque inter se in magnitudine, luce, potestate, & effe-
ctu comparatio. atque huius difficultatis clarissimum facit indiciũ
tanta opinionum varietas, quantam esse his de rebus inter maxi-
mos Philosophos cernimus. Aristoteles certè Philosophorum om-
nium facilè Princeps, ingenuè fatetur se multarum rerum cœle-
stium non exquisitam scientiam, sed opinabilem & coniecturalem
tantùm notitiam tenere: Et quia manifestis certisque rationib. de- B
stituatur, cogi se non raro probabilib. duntaxat argumentis & cō-
iecturis vti. Videre hæc licet apud ipsum Atistotelē in 2. li. de Cœlo,
textu 17. 34. 60. & 61. hoc si est, quis credet Astrologis, quos solis
luce clarius est nulla re comparandos esse maximis illis Philoso-
phis, quod est in cœlo abstrusissimũ, & iudicio summorũ Philoso-
phorũ mortalib. incomprehẽsibile, veritatẽ dico rerum omniũ fu-
turarũ, esse liquido cognitã exploratéq; perceptã? Deinde, rogem⁹
istos Astrologos vt faciliores quasdam quæstiones de cœlo nobis
enodent: percũctemur ex ipsis, an cœlum sit natura quędã simplex,
an composita ex materia & forma, vtrũ talis sit materia cœli qualis
est rerum omniũ sublunariũ, an omnino diuersa, sit ne cælũ anima- C
tum, an inanimum: num sua vi & à se moueatur, an extrinsecus ab
Angelo: vnde potissimum in cœlis æstimari & iudicari debeat di-
gnitatis eorũ præstantia, quid causæ sit cur non omnes orbes vno
motu circũagãtur, sed alij vno tantùm, alij plurib. alij verò paucio-
ribus: aperiant nobis quam habeant propriã vim & potentiã sin-
gulæ stellæ in elementa, metalla, stirpes, atq; animantes. hęc, inquã,
& alia horum similia scisciteмur ex istis Astrologis, profecto repe-
riemus ipsos doctrinę harũ rerum planè rudes & prorsus expertes.
Qui fit igitur credibile, planiora hæc & apertiora ignorant, b. mor-
talium intelligentiæ remotissima & occultissima esse comperta &
explorata? Postea, docent nos isti defluxus & effectus qui nunc ex
variis astris dimanant ad diuersas & dissitas mundi regiones, sic e- D
nim fortasse credemus illis fautos syderum effectus prænuntian-
tibus. quis enim nescit proclius & propẽsius esse præsentia nosse,
quàm futura, præsertim mutabilia, & quæ variè possunt cõtingere,
ob idque incerta? Exponãt item nobis occultas & proprietates &
vires quas habẽt res sublunares quas miramur magis quàm intel-
ligimus in multis lapidibus, herbis, & animalibus: hæc enim cum
proxima sint atque nobis coniuncta & cunctis pene sensib. nostris
subiecta, & quę quotidianis experimentis peruestigari & explorari
possunt, planiorem intelligentiam & facíliorem habent explica-
tum

A tum: cognitio verò rerũ Cœlestium maximi laboris & difficultatis
est, cũ tam longè distet à nobis cœlũ, nec alio quàm vnico oculorũ
sensu mortalib. pateat: quẽ tamen sæpe falli contingit propter tan-
tam interualli longinquitatẽ, vel summam vertiginis cœli veloci-
tatem, vel prauam affectionem Medij aut visus, vel propter vitium
astrolabij, tabularum & instrumentorum astronomicorum. Atque
hoc etiam apud sacras litteras in cap. 9. lib. Sapientiæ testatum le-
gimus. *Corpus*, inquit, *quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena in-*
habitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile æstimamus quæ in
terra sunt, & quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore. quæ autem in cæ-
B *lis sunt quis inuestigabit? Sensum autẽ tuum quis sciet, nisi tu dederis sapien-*
tiã, & miseris Spiritũ sanctũ tuũ de altissimis? Extremũ aũt hui⁹ sniæ, oío
redarguit Astrologos, q humana oía euẽta quorũ multa ex secretis-
simo Dei consilio & voluntate pendẽt, diuinare se posse profitẽtur.

Redargui-
tur antiqui-
tas syderalium obser-
uationum,
quã iactant
Astrologi.

PRAETEREA, iactãt Astrologi, habere se innumerabilium an-
norum obseruationes rerum euẽtis comprobatas, è quib. ars ipso-
rum collecta & confecta sit: nam cum in omni præteriti temporis
spatio, pene innumerabiles res eodẽ modo euenirent, iisdem signis
antegressis: ars est effecta eadem sæpè animaduertendo atque no-
tãndo: quare Chaldæos ferũt quadringenta septuaginta millia an-
norum, monumentis hutusmodi obseruationum Astrologicarum
cõprehensa habuisse. Verùm, hoc quàm sit cõmentitium & impro-
babile, vel ex eo liquet quod Astrologi non potuerunt eiusmodi
C obseruationes & experientias, non dico millies vt ipsi iactitant, sed
ne ter quidẽ bisue colligere & cõparare potuerũt: nam cœli facies,
& omniũ signorũ cœlestium positura quę semel fuit, eadẽ omnino
vel nunquã, vel nõ nisi post immensa ann. spatia redire pót: quippè
8. orbis in quo sunt inerrantes stellæ, nõ ante 6. & 30. annorũ mil-
lia circuitũ suũ absoluit. qn doctissimi quidã Mathematici optimis
rõib. ꝓbarũt motus cœli esse inter se incõmensurabiles, ob idq; eã-
dem cœli faciẽ, eundẽq; stellarũ positũ sæpius euenire non posset.

Phauorinus
cõtra Astro-
logos.

HANC rationẽ Phauorinus Philosophus apud Gelliũ lib. 14. c. 1.
paulò enucleatiùs, certè luculẽtiùs & elegãtius tractat his verbis. *Si*
D *Chaldæorũ isto modo cœpta fieri obseruatio est, vt animaduerteretur quo ha-*
bitu, qua forma, quaque positura stellarũ aliquis nasceretur: tum deinceps ab
ineunte vita, fortuna eius & mores & ingeniũ & circũstantia rerũ negotio-
rumq;, & ad postremum finis etiam vitæ spectaretur, eaq; omnia, vt vsu ve-
nerant, litteris mãdarentur: ac posteà lõgis tẽporib. cũ ipsæ illæ eodẽ in loco
eodẽq; habitu forẽt, eadẽ cæteris quoq; euentura existimarentur qui eodẽ illo
tẽpore nati fuissent. Si isto, inquit, modo obseruari cœptũ est, ex eaq; obser-
uatione cõposita quædã disciplina est, nullo id pacto põt procedere. dicant enim
quot tandẽ annis, vel potiùs quot sæculis orbis hic obseruationis perfici quiue-
rit. Cõstare quippè inter Astrologos dicebat, stellas istas quas erraticas dicerẽt
q̃ esse omniũ rerũ fatales dicerẽtur, infinito ꝓpè & innumerabili numero an-
norũ ad eundẽ locũ cũ eodẽ habitu simul cẽs vnde ꝓfectæ sunt, regredi, vt neq;

vllus obseruationis tenor, neque memoria vlla, neque effigies litterarũ tanto A
æuo potuerint edurare. sic Phauorinus. Adhæc, licet Astrologi cognoscere possent singulares vires & defluxus cuiuslibet astri seperatim, tamen quam vim habeant sydera, cum defluxus diuersorum astrorum vnà coëunt & permiscentur, vel in cœlo vel in aëre vel in terra vel etiam cum causis sublunaribus eorúmque actionibus: ab ipsis nequaquam sciri potest. Audiat lector Origenẽ, cuius ex Commentarijs super Genesim, hanc Eusebius extremo lib. 6. de Præparatione euangelica citat sententiam: *Quæ autem*, inquit, *commistione, compositione, ac temperie diuersorum aspectuum fieri asserunt, profecto concedent nullo modo sciri posse. Quomodo enim quantum diminuatur de læsione maligni aspectus propter aspectum benigni syderis percipies: & vtrũ auferat malignus quod à benigno conceditur, quoniam locum eius aspexerit: aut mutet,* B.
aut mistura quædam inde fiat, quis percipiet, quæ omnia si quis altius inspiciat, facile credet non posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerum periculum fecerit, videbit in pluribus errare, quàm veritatem
Isaiæ 47. *consequi Genethliacos. Quamobrem Esaias etiam quasi hæc omnibus impossibilia sint, ad filiam Chaldæorum qui maxime ista profitentur ait, Adsint & saluam te faciant Astrologi, coeli Augures annuncient tibi quid euenturum sit. His enim verbis docemur, vel diligentissimos in hac re Chaldæos, non posse prædicere quæ velit vnicuique genti Deus attribuere.* Hactenus Origenes.

His accedit, multas stellas quæ vel nõ clarè cernuntur, vel etiam nullatenus cernuntur: earum verò quæ cernuntur, paucas sibi esse cognitas, permultas verò necdũ exploratas fatentur Astrologi. qua C.
ratione igitur ex paucis astris quorum vires norunt tam confidenter prænunciant futura, cum per aliorum syderum quæ nẽsciunt influxus, notorum sibi syderum effectus, aut impediri aut variari possint? nisi forte astrorum quæ latẽt ipsos nullas esse vires nullosque defluxus, impudenter & absurdè mentiantur. Certe constat inter Astrologos numerari in octauo cœlo mille præterq; viginti duas stellas, quarum cum quælibet maior sit terra, necesse est ingentem esse earum vim & potentiam, huiusmodi stellarum, vel nullam vel perexiguam notitiam habent Astrologi, quippe cum ars eorum iudiciaria ferè cõstet ex planetarum obseruationibus, in quibus tota propemodũ versatur & consumitur. Vidit hoc, qua erat perspicacia D.
ingenij Seneca, & in lib. 2. Natural. quæstionum, cap. 32. eleganter exposuit, *Quid est aliud*, inquit, *quod errorem incutiat peritis natalium, quàm quod paucis nos syderibus assignant: cum omnia quæ supra nos sunt, partem sibi nostri vendicent? Submissiora forsan in nos propius vim suam dirigunt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cætera animalia prospiciunt cæterum, & illa quæ aut immota sunt aut propter velocitatem vni-*
De noua stella, quæ superioribus annis in cœlo visa est. *uerso mundo parem, immotis similia, non extra ius dominiumq; nostri sunt.* hæc Seneca.

Superioribvs annis vidimus stellam nouã ante illud tẽpus nunquã in cœlo visam, & iudicio Astrologorũ in eodẽ loco vbi stellæ fixæ

A læ fixę lucent positam: hæc cum ad aliquod tempus conspicua fuisset, repentè tota ex aspectu nostro discessit & prorsus euanuit. hanc stellam necesse est vel in cœlo esse generatam & posteà corruptam, idemque in alijs sæpius euenire, longis tamen temporum interuallis verisimile est: vel esse supra septem planetas alia sydera errantia quæ proprios quidem meatus, sed nobis tamen ignotos habeãt: vel denique quas nos in octauo orbe stellas inerrantes & infixas putamus, eas quoque proprios circuitus & motus agere. de quo addubitasse olim Hypparchum nobilissimum in Astrologia virum, locuples auctor & testis est Plinius in cap. 26. libri 2. *Hipparchus*, inquit, *nunquam satis laudatus, nouam stellam, & aliam in æuo suo genitam deprehendit: eiúsque motu qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, anne hoc*
B *sæpius fieret, mouerentúrque & eæquas putamus affixas.* Quid quod permagni ad artem suam referre censent Astrologi, conuenientiam & discrepantiam quæ est inter duos Zodiacos, alterum octaui alterum noni cœli, exploratam habere? quæ tamen ipsis nota esse non potest: quippe cum nonum cœlum omni stella lucéque careat, nec aliud de ipso quàm motus, ísque ex motu octaui cœli deprehendi possit. Latet etiam Astrologos quemadmodum isti duo Zodiaci se habuerint in exordio mundi, quòd tempus ab origine mundi ad hãc diem exactum, certo teneri nequeat: nam vt annorum eius temporis ratio aliqua iniri & numerus colligi possit, dierum tamen & horarum non potest: quorum tamen subtilis & certa computatio, isti
C doctrinæ Astrologicæ opus est. Duplex Zodiacus apud Astrologos.

Iam verò vix potest sine errore vllo notari & cognosci positus astrorum qui est in eo momento quo quisque nascitur. Etenim difficillimum est vel punctum temporis in quo quispiam oritur, vel in eo ipso puncto aspectum syderum omnium qui tunc viget, obseruare: sæpe namque cœli & stellarum aspectum, nubila & crassorum vaporum interpositus, vel adimunt nobis, vel interturbant & infuscant; & quod caput est, rapidissima cœli vertigo facit vt constellatio prius transuolet, quàm à nobis propriè annotetur: quippe per singula ferè momenta, alia & alia cœli facies, & identidem diuersa astrorum positura existit. Profitentur isti Astrologi se cuiusuis hominis euenta omnia prænunciare posse, dummodo sibi
D ortus eius certum tempus pernoteścat: at eiusmodi tempus subtiliter & propriè, ita nimirum vt opus esset Astrologo, ferè nescitur. Nam vt dicatur, exempli causa, Petrum esse natũ vigesimo ab hinc anno, die Septembris vltimo, hora noctis decima, vel ineunte vel media vel iam exeunte, at momentum illud, vel potius minimum illud tempus quo Petrus aluo matris fusus & in lucem editus est, nec obstetrix, nec parentes seu cognati, subtilissimè annotatum & perspectum habent: qua tamen temporis illius subtilissima obseruatione & cognitione, ad diuinandum eget Astrologus. Quã difficile sit, aspectũ syderũ qui in cuiusque hominum ortu viget, annotare.

B. Basilij argumẽtatio cõtra Astrologos.

NON possum facere, vt ascribere hoc loco prætermittam verba Basilij quibus ipsa hæc ratio quam nos strictim attigimus, latius ab eo explicatur & acrius vrgetur. Sic enim ille homilia 6. super Genesim scriptum reliquit, *Genethliacæ artis inuentores, cum in temporis amplo spatio complures figuras suam ipsorum scientiam fugere percepissent, in angustum admodum temporis contraxere mensuras, vt minutissimo quoque & subitaneo articulo, quale est quod Apostolus dicit, In momento temporis, in ictu oculi, plurimum differentiæ sit inter natiuitatem & natiuitatem. Vt is quidem qui hoc in momento genitus est, futurus sit Rex ciuitatum, populorúmque princeps, locupletissimus, præpotens: Is autem qui natus est temporis sequentis momento, pauper quidam sit futurus, aut mendicus circulator, vel præstigiator, ex ostijs ostia permutans quotidiani consequendi causa victus. quamobrem eo orbe qui signifer appellatur duodecim in partes diuiso, cum in triginta dierum spatio partem sol eius globi transeat duodecimam quem inerrantem appellant, triginta in portiones singulas illas duodecim partes secuerunt. tum singulis portionibus illis in sexaginta minuta diuisis, minuta hæc singula rursum in alia sexaginta modo simili diuisere. Posito igitur enixu eorum qui in lucem eduntur, videamus, obsecro, si hanc exactissimam temporis diuisionem Auctores hi sibi valeant conseruare. Nam simul atque editus puto est, mas an femella sit, obstetrix explorat: tum vagitum expectat infantis, nimirum indicium vitæ eius qui natus recens est. Quot hoc tempore vis sexagesima præterijsse minuta? Dicit obstetrix deinde Chaldæo partum qui editus est: quot minutissima momenta vis interea dum obstetrix loquitur prætercurrisse? præsertim si forte fortuna fuerit non in conclaui mulierum Chaldæus ille præsens, sed in ædium atrio, aut vestibulo, tempus horámque reponens. Et cum eum qui definiturus est diligenter tempus ac horam, exploratoria nimirũ horarũ percipere oporteat instrumẽta, siue diurna sint siue nocturna: quot minutorum hoc quoque tẽpore quæso, præteruolat, præteritq; examẽ? Cõpertam enim ea esse stella qua tẽpus horaque sit explorandæ, nõ solum quanta in parte sit duodecima, sed etiam quàm iuxta duodecimæ portionem partis, in quotoque minuto sexagesimæ eorum, in qua subdiuisa sunt singula sexagesima illæ primæ, necesse est. Atque hanc tamen adeo tenuem subtilemq; temporis inuentionem, quanquam attingere nequeunt, singulis in stellis errantibus faciendam esse necessario dicunt, vt qualem ad cælo adfixas stellas ipsæ dispositionem habitudinemue haberent, qualisque ipsarum esset inter se se figura, cum in lucem ederetur fœtus, compertum sit tandem ac exploratum. Quæ cum ita sint, si fieri non potest vt tempus illud exactissime quisquam attingat, variationeque vel breuissimi temporis sit vt tota via penitus aberretur, deridendi profecto non mediocriter esse videntur, tam ij qui studio huius indulserunt artis quam in ratione rerum nusquam esse constat, quàm illi qui hiantes ab illorum ore pendent intenti: perinde quasi omnia illi scire possint quæ ipsis sunt euentura. Hactenus sunt quæ Basilius eo loco aduersus Astrologos disputat.*

Etiam

Etiam si Astrologi summam rerum cœlestium cognitionem tenerent, non posse tamen eos futura diuinare, probatur octo rationibus.

CAPVT TERTIVM.

Octo rationes, quibus probatur ex cognitione astrorũ etiá perfecta, non posse diuinari ea quæ futura sunt.

SED concedamus Astrologis quod ipsi falso & impudenter sibi arrogant, perfectam videlicet astrorum & cœli scientiam: hanc ipsam nunc contendo non posse certam futurarum rerum prænotionem & diuinationẽ efficere; idq; multis & validis rationibus confirmo.

Prima ratio.

PRIMA Ratio. Vera est & trita in scholis illa Philosophorum sententia, Sicut res se habet ad esse, ita quoque se habet ad cognitionem; hoc est, propter quas causas quęque res fit & est, per eas cognosci debet, si quidem perfectam eius rei scientiam adipisci volumus. ad generationem autem futurorum effectuum particularium, non modo concurrit cœlum sed etiam causa particularis: est enim cœlum causa vniuersalis, quo fit vt eius vis & efficientia sit etiam vniuersalis & indeterminata ad producendum quoslibet effectus particulares: determinatur autem vis cœli per causas particulares.

Sicut ad generationẽ rerũ futurarum nõ tantum cõcurrit cœlũ sed etiã causæ particulares, ita ad certã earũdem rerum prænotionem, non solius cœli notitiã satis est posse.

C quamobrem verissimũ est illud quod dixit Aristoteles, Sol & homo generant hominem. quin effectus particulares, licet quod attinet ad eorũ effectionẽ & cõseruationẽ, maximè pẽdeãt ex causis vniuersalibus; tamen quod pertinet ad propriam cuiusque eorum naturam, & ad naturales proprietates, tam specificas quàm indiuiduales, magis particularem causam quàm vniuersalem æmulantur atque imitantur. Cum igitur præter causas cœlestes, ad producendos effectus futuros opus sit etiam causa particulari efficiente, & materia idoneè præparata, quorum si desit alterutrum, prorsus nullus futurus est effectus; ex his necessario concluditur, ad prænotionem futurorum effectuum, cœlestium causarum notitiam non esse satis. Atque hoc etiam quotidianis & manifestis experimentis constat. cernimus

D enim agricolas eodem tempore & sub eodem syderum aspectu varia seminum genera in terram iacere, ex quibus tamen diuersa nascuntur: quæ sane diuersitas non ad causas cœlestes, sed ad diuersas tantum species & vires seminum referri potest. Ad hanc eandem sententiam, in libro secundo de Genesi ad litteram cap. 17. ita scribit Augustinus, *Cum multa corpora diuersorum generum, vel animantiũ, vel herbarum & arbustorum, vno simul puncto temporis seminentur, vnoque pũcto tẽporis innumerabiliter multa nascantur, non tãtũ diuersis sed etiã ijsdẽ terrarũ locis, tantæ sunt varietates in progressibus, in actibus, & passionibus eorum, vt verè isti (sicut dicitur) perdant sydera, si ista considerent.*

Quid autem insulsius, & hebetius quàm cum istis rebus conuincuntur, dicere ad solos homines sibi subijciendos fatalem stellarum pertinere rationem? Sic Augustinus: cuius extremum dictũ paulo vberius tractat apud Gellium libro 14. cap. 1. Phauorinus: *Si vitæ*, inquit, *mortisque hominum rerumque humanarum omnium tempus, & ratio, & causa in cœlo & apud stellas foret; quid de muscis aut vermiculis aut echinis, multisque alijs minutissimis terræ marisque animantibus dicerent? an ista quoque ijsdem, quibus homines legibus nascerentur, ijsdem ibidem extinguerentur? vt aut ranunculis quoque & culicibus nascendi Fata sint de cœlestium syderum motibus attributa; aut si id non putarent, nulla ratio videretur cur ea syderum vis in hominibus valeret, si deficeret in cæteris.*

Secunda ratio ex dissimilitudine Geminorum.

SECVNDA RATIO. Si vera esset istiusmodi Astrologorum doctrina necesse esset Geminos qui vno tempore concepti & nati sunt, simillimos omnino fore: quod falsum esse, satis perspicuum est. nam vt cæteram eorum dissimilitudinem taceam, euenit nonnunquam vt alter sit mas, alter verò fœmina. Cicero quidem in altero libro de Diuinatione, Proclum & Euristhenem reges Lacedæmoniorum fratrésque geminos commemorat, quorum tamen & exitus vitæ dissimilis, & gloria rerum gestarum dispar fuit. Verùm, in sacris litteris luculentissimum eius rei habemus exẽplum: Iacob enim & Esau eodem concubitu, vt inquit Paulus Rom. 9. sati, eodémque tempore nati, dissimillimis tamen ingenijs, studijs, moribus, & euentis fuerunt. Nec vero firmum est illud præsidium in quod refugiunt Astrologi, cum hoc argumento vrgentur; videlicet breuissimam illam moram quæ inter Geminorum ortus intercedit, licet ea nobis perexigua videatur, in cœlo tamen, ob eius vastitatem & rapidissimam conuersionem, esse admodum insignem, magnámque facere variationem. Hoc Nigidius Figulus declarabat exemplo rotæ, quam incitatissimè contortam, cum bis eodem loco signare atramento vel percurere summa celeritate conatus esset, cessante ipsius rotæ circumactione, reperta sunt duo illa loca ab ipso percussa vel signata, haud paruo se interuallo disiuncta. Hoc, inquam, præsidium & refugium infirmum est, parúmque tutum Astrologis. Etenim, licet in ortu Geminorum aliqua fuerit mora, in eorum tamen conceptu prorsus nulla fuit. Deinde, si tam breui variatur ratio constellationis sub qua quisque nascitur, erit profecto proprium tempus ortus cuiuslibet, Astrologis incomprehensibile. Denique, valebit hoc loco aduersus Astrologos argumentatio illa B. Gregorij: Si propterea Iacob & Esau nõ censentur nati sub eadem constellatione, quod non simul nati sunt, sed vnus post alterum; ob eandem profecto causam iudicandum erit, nullum hominum sub eadem constellatione totum nasci. non enim totus simul ex vtero procedit, particulatim & membratim: primo enim effert caput, tum collum, deinde pectus, postremo pedes. Iacob enim proximè natus est post Esau manu plantam pedis eius

Similitudo Nigidij Figuli.

B. Gregorij hom. 10. super Euang.

A dis eius tenens, perinde quasi, sicut inquit Augustinus lib. 2. de Genesi ad litteram cap. 17. vnus infans instar duorum vel duplo longior nasceretur.

Phauorinus apud Aulũ Gellĩ libr. 14. cap. 1.

VERVM, hanc rationem admodum disertè Phauorinus aduersus Chaldæos disputans, exequutus est. *Atqui id velim etiam*, inquit, *vt respondeant, si tam paruum atque rapidum est momentum temporis in quo homo nascens Fatum accipit, vt in eodem illo puncto sub illo circulo cœli, plures simul ad eandem competentiam nasci non queant: & si idciro Gemini quoque non eadem vitæ sorte sunt, quoniam non eodem temporis puncto editi sunt: peto*, inquit, *respondeant, cursum illum temporis transuolantis qui vix cogitatione animi comprehendi potest, quonam pacto aut consulto assequi queant, aut ipsi perspicere & deprehendere; cum in tam præcipiti dierum noctiumque vertigine, minima momenta ingentes facere dicant mutationes?* Sic Phauorinus. Ipsum hoc argumentum de Geminis diligenter & subtiliter pertractat Augustinus libro 5. de Ciuitate Dei, primis aliquot capitibus, atque in 2. libro de doctrina Christiana cap. 22. & vero, maximum facessit negotium Astrologis: si enim tam breui temporis momento mutantur omnia, vt non diuersa modo, sed etiam aduersa plerunque eueniant, quis de nato puero possit quicquam certi prædicere, cum illud temporis punctum quo vel conceptus vel natus est, ita vti est, nemini possit esse cognitum? Itaque, vt magna in homines vi & potestate pollerent astra, quid ea tamen in singulorum hominum generatione & ortu efficerent, incompertum esset nobis: quippe cum aspectus cœli & positus astrorum qui est tempore quo quisque nascitur, certo deprehendi nequeat: incitatissimus enim cœli & astrorum motus, tarditatem nostræ considerationis & obseruationis præteruolat & anteuertit.

Tertia ratio.

TERTIA RATIO. Missos nunc facio Geminos, quorum interruptus partus aliquam præbuit latebram Astrologis. consideremus in præsentia quamplurimos prorsus eodem tempore, & in eadem regione, eodémque syderum aspectu & positura, ex diuersis tamen parentibus progeneratos: de istis non potest astrologus ex obseruatione syderum, non eadem euenta prænunciare. cùm simul concepti & nati fuerint, & sub eadem constellatione. At longè secus esse, quotidiana demonstrat experientia: quàm multi enim toto orbe simul & generantur in vtero, & in lucem eduntur, quorum deinde maxima est ingeniorum, studiorum, morum, religionis, casuum, denique vitæ ac mortis euentorum dissimilitudo? Omnium Romanorum qui Cannensi pugna quamplurimi cæsi sunt ab Annibale, idem fuit vitæ exitus & interitus: quis autem existimet, eodem illos omnes stellarum aspectu, positúque fuisse natos? Idem dico de tot millibus Turcarum, qui nauali pugna ab hinc octo & decem annos, memorabili ad immortalitatem victoria, à Christiana classe profligati, & internecione deleti sunt: quorum omnium eandem

dem fuisse rationem ortus, eandémque in generatione eorum vi- A
guisse cœli constellationem, stultum est dicere. An quo tempore
natus est Homerus, Hippocrates, Aristoteles, & Alexander Mag-
nus, non eodem quoque alios complures natos esse putabimus? at
quis illorum similis adhuc extitit? Phauorinus sic argumentationem
hanc contexebat, *Quàm multi homines vtriusque sexus omnium ætatum,*
Phauorinus apud A. Gellū libr. 14. cap. 1. *diuersis stellarum motibus in vitam editi regionibus sub quibus geniti sunt*
longè distantibus, omnes tamen isti, aut hiantibus terris, aut labentibus tectis,
aut oppidorum expugnationibus, aut eadem in naui fluctu obruti, eodémque
genere mortis, eodémque ictu temporis intercunt? Quod scilicet, nunquam
eueniret, si momenta nascendi singulis attributa, suas vnumquodque leges
haberent. Quod si quædam in hominum morte atque vita etiam diuersis tem- B
poribus editorum, per stellarum pares quosdam postea conuentus, paria non-
nulla & consimilia posse dicuntur obtingere; cur non aliquando possint om-
nia quoque paria vsu venire, vt existant per huiusce modi stellarum concur-
siones & similitudines, Socrates simul & Antisthenes, & Platones mul-
ti, genere, forma, ingenio, moribus, vita omni & morte pari? quod
nequaquam, inquit, *prorsus fieri potest. Non igitur hac causa Chaldæi pro-*
be vti queunt aduersus hominum impares ortus, interitus pares. Hæc Pha-
uorinus.

Quarta ratio. Bardesanis disputatio aduersus Astrologos.

QVARTA RATIO. Bardesanes Syrus in doctrina rerum
cœlestium excellenter versatus, in eo dialogo quem rogatu ami- C
corum de Fato & aduersus Chaldæos conscripsit, futilissimas esse
Astrologorum obseruationes, & rarò non ementientes eorum præ-
dictiones, ad hunc ferè modum (vt memorat Eusebius libro sexto
de Præparatione euangelica, capite octauo,) demonstrabat: *Apud*
Seras lex est prohibens occidere, fornicari, & adorare simulacra: vnde in
illa regione nullum templum conspicitur, nulla mulier meretrix, nulla
adultera, nemo fur, nemo homicida: nec voluntatem alicuius illorum ar-
dentissima stella Martis in medio cœli constituta ad cædem hominis coëgit;
nec Venus Marti coniuncta vt alienam quispiam solicitaret vxorem potuit
efficere. Atqui, singulis etiam apud eos diebus in medium cœli Martem per-
uenire necesse est, & in tanta regione singulis horis nasci homines non
est negandum. Apud Indos autem & Bactros, multa millia hominum sunt qui
Brachmanes appellantur: hi tam traditione patrum quàm legibus nec simu- D
lacra colunt, nec animatum aliquid comedunt, vinum aut ceruisiam num-
quam bibunt, ab omni demum malignitate absunt, soli Deo attendentes.
At verò cæteri omnes Indi in eadem ipsa regione adulteriis, cæde, temulen-
tia, simulacrorum cultu inuoluuntur: inueniuntúrque ibi nonnulli, immo verò
gens quædam Indorum est in eodem climate habitans, qui homines venantes
atque sacrificantes deuorant: nec vlli planetarum quos felices ac bonos appel-
lant, à cæde ac sceleribus istis eos prohibent: nec maligni, Brachmanas pel-
lere ad malefaciendum potuerunt. Apud Persas lex erat, filias, sorores, ma-
tres

A *tres quoque ipsas in matrimonium ducere; nec in Perside solum, verumetiam*
quicunque Persarum ad alia climata orbis è patria exierunt, nefanda hæc
diligenter matrimonia celebrarunt: quos alię gentes hoc scelus abomina-
tæ, Magusseos appellant. Suntque vsque ad hodiernum diem in media Aegyp-
to, Phrygia, Galatiaque plurimi Magussei successione patrum eisdem sce-
leribus contaminati. Nec dicere possumus in terminis & domo Saturni, cum
Saturno ipso in natiuitatibus omnium, Marte aspiciente Venerem fuisse.
Amazones viros non habent, sed tempore veris fines suos egredientes cum vi-
cinis conueniunt. Vnde omnes naturali lege eodem tempore pariunt, masculi-
sque interfectis solas fœminas alunt, bellicosæque omnes similiter sunt,
magnam exercitationis bellicæ curam gerentes. Stultum autem est opinari,
omnes istiusmodi fœminas prorsus ijsdem natalitijs astris esse genitas. Fit hoc
B *confirmatius argumento exemploque Iudæorum, qui vbicumque terrarum*
& gentium sint nati aut versentur, inuiolabili obseruatione & infantes suos
octauo die circumcidunt, & omnem diem sabbathi feriatum festúmque reli-
giosissimè agunt. Non sunt autem Iudæi omnes sub eadem constellatione pro-
creati, nec eos à patrijs legibus & institutis vlla vis & potentia cœlestium
corporum abstrahere potest. Sed quid dicemus de Christianis? qui innume-
rabiles toto orbe sparsi, idem vitæ genus atque doctrinæ custodiunt, nec à
disciplina quam ipsis Christus Dominus tradidit, vel promissis vllis, vel mi-
nis aut supplicijs vel latum vnguem amoueri possunt. an dicturi sunt, Chri-
stianos omnes eodem astro esse natos? Sed illud maximum est argumentum,
qui ante susceptã Christi disciplinam patrias leges & instituta studiosissimè
acerrimèque tenebant, eos posteà factos Christianos, illis desertis abiectis-
C *que, longè diuersam vitam agere, diuersos mores induere, & diuersissimam*
religionem & doctrinam colere. Itaque nec multas Parthi Christiani du-
cunt vxores, nec Medi canibus mortuos obijciunt, nec Indi mortuos suos cre-
mant, nec Persæ cum sororibus aut cum filiabus nefario matrimonio misce-
tur, nec Aegyptij Apin, aut canem, aut hircum, aut felem colunt: sed vbicum-
que sunt, eisdem legibus, moribus & institutis viuunt. Quid plura? singulis ho-
ris apud omnes gentes homines nascuntur: vbique autem leges atque mores
propter liberam hominis potestatem prævalere videmus. Nec natalitia syde-
ra nolentes Seras ad homicidium compellunt, aut Brachmanas ad esum car-
nium: nec Persas à sceleratis nuptijs remouent: nec Medos prohibent vi-
D *ta defunctos canibus exponere: nec Parthos multas ducere vxores. Singulæ*
namque gentes, vt volunt, & quando volunt, libertate sua vtuntur, le-
gibus, moribúsque obedientes. Hactenus sunt quæ ex disputatione
Bardesanis aduersus Astrologos commemoranda hoc loco cen-
suimus.

Quinta ratio.

QVINTA RATIO. Stãte libero arbitrio hominis & immortalitate
animi nostri, ars ista nullo modo stare potest: Si autẽ ea stet, illa fun-
ditus corruere necesse est, quo intelligere licet qualis istiusmodi ars

Universidad de Deusto Biblioteca

æstimanda sit, quæ nisi pessundata & obtrita, sublatáque nostro- A
rum animorum libertate atque immortalitate, nihil progredi, nec
vllo modo consistere queat. Quod autem, si animus noster immor-
talis & in agendo liber sit, diuinatio astrologica nulla esse possit, his
argumentis concluditur. Primò, Astrologi profitentur se futuras
hominum actiones euentáque, ex suæ artis obseruationibus præ-
sentire & prænuntiare posse. hoc autem falsum est; futura enim quæ
ex libera hominis voluntate proficisci debent, nullo modo possunt
esse nota Astrologis. nam vel cognoscerent futura in se ipsis, quod
fieri non potest, quippe, quæ futura sunt, nondum per se actu sunt;
quod autem non est, prout non est, non intelligitur, sed prout ali-
quo modo est, nimirum potestate in suis causis. Nec prænosci que- B
unt futura in ipsorum causis quæ tres sunt, Deus, cœlum, voluntas
humana: quæ autem ex Dei proposito, consilio & absoluta volun-
tate euentura sunt, ea nulli mortalium vel ex cœlo, vel alia quacun-
que ratione, nisi cui Deus ea voluerit aperire, cognita esse possunt.
Rom. 11. & Isaiæ 40. *Quis enim*, inquit Scriptura, *cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* & vt scriptum est in 9. capite libri Sapientiæ, *Quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore: quæ autem in cœlis sunt, quis inuestigabit? sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis?* Ex cœlo autem, futura quæ pendent ex vo
luntate hominis non possunt cognosci; tum quia cœlum est causa
vniuersalis, quare futuri effectus particulares non nisi vniuersaliter C
& indeterminatè in cœlo contineri & cognosci possunt: tum etiam
quia cœlum est causa corporalis & materialis, quare animus noster
qui per se incorporeus & expers materiæ est libérque in agendo,
cœli efficientię ac operationi directè & necessariò minimè subiace-
bit. Voluntas porro humana quæ est proxima causa humanarum a-
ctionum, respectu futurorum quæ ex ipsa proficisci debent, per se
indifferens & indeterminata est: multa enim acturi sumus, de qui-
bus nihil dum cogitauimus, nedum deliberauimus: quomodo igi-
tur causa indeterminata & indifferens potest definitam certámque
futuri effectus cognitionem parere? Confirmatur hoc: exteriores D
actiones hominis pendent ex interioribus, ex deliberatione dico &
electione: non potest igitur futura hominis actio exterior prænosci,
nisi cognita sit futuræ voluntatis electio vnde illa proficisci debet:
Hominem, vt operatur secundũ rationem, nõ è cœlo, nec alia ex causa vlla præter Deum, per se ac necessario pendere.
at futura hominis electio non potest alteri homini esse cognita; si
enim propositum animi & deliberationem quam quis in præsens
habet mente conceptam, nemo alius scire potest, quanto minus sci-
re poterit consilium, propositum, & voluntatem alterius hominis,
quæ multos post annos futura est?

DEINDE, aut consideratur homo vt viuit & operatur secun-
dum rationem, aut secundum sensum & appetitum: si secundum ra-
tionem, sic homo non pendet è cœlo, est enim mens & ratio expers
materię & incorporea: nullum autem corpus per se agere potest in

id quod

A id quod est incorporeum. ratio item libera est, suarúmque actio-
num domina, & suo arbitratu ac voluntate potest ad hoc vel illud
agendum se ipsa applicare. nam quamuis vel à cœlo, vel ex naturali
constitutione & temperatione sui corporis, vel aliunde instigetur
ad male agẽdum: potest ea tamen reniti, & vi sua omnes instinctus,
impulsus, & irritamenta extrinsecus ei obiecta, comprimere & irri-
ta facere: quinetiam contra quàm incitatur agere. Hoc manifestum
fit vel vnius Socratis exemplo, qui ex naturali corporis affectione
& cõparatione, & bardus & mulierosus erat: sed eiusmodi vitiosas
naturæ propensiones, adeo animi robore & diligentiæ magnitudi-
ne emendauit, vt omnium sui temporis prudentissimus & conti-
nentissimus sit habitus. Homo autem viuens secundum sensum &
B appetitum carnalem, tam variabilẽ & incertam vitam agit, vt qua-
lis futurus sit, nullo modo prædici queat. Quamobrem Salomon
(quod est in 30. capite libri Prouerbiorum) dixit, Alia quædam si- Quam sit
bi esse cognitu difficilia: illud autem esse prorsus ignotum, qualis instabilis
sit via ădolescentis in adolescentia sua. Est enim ea ætas adeo mol- vita & actio
lis & flexibilis in omnes partes, adeo vagans & errans per omnia nes homi-
& nulla in re diu perseuerans: vt nulla certa ratione modóque regi nis viuentis
& duci, sed quocumque impellit cupiditas, illuc inconsultè & te- non secun-
merè rapi videatur: quo fit, vt facilius sit diuinare quid acturus sit dum ratio-
qui viuit secundum rationem & virtutem, quàm quid sit a- nẽ, sed secũ-
cturus qui rationis & virtutum regula & lege posthabita, suas dum sen-
duntaxat cupiditates sectatur. Sicut etiam facilius est diuinare sum.
C quid facturus sit Rex qui secundum rectam rationem iustásque
leges imperat, quàm quid facturus sit Tyrannus qui omnia
pro suo commodo & libidine administrat. Qua ratione igitur A-
strologi certa scientia consequi possunt ea quæ nihil ratum, fir-
mum, fixúmque & certum habent?

Pulchrum dilẽma aduersus Astrologos.

ADHAEC, aut istud Fatum cœleste & potentia syderum potest
ab homine impediri ita vt effectus eius non eueniat, aut nullo mo-
do impediri, potest. Si potest impediri & non euenire: ergo sicut ef-
fectus est incertus, ita prædictio eius certa esse non potest. Si non
potest impediri, ergo nullum est liberum arbitrium: & ex eo confi-
citur animum nostrum esse materialem atque mortalẽ, vt pote sy-
D derum potestati necessario subiectum. Nec verò si ita res haberet, Si Astrolo-
quicquam prodessent hominibus prędictiones Astrologorum: quid gorum præ-
enim iuuaret nosse tanto ante futura, si ea nullo modo declinari & dictiones
caueri possent? quin, vt ego censeo, plus mali quàm boni afferrent veræ & cer-
nobis, quos necesse esset non solum præsentibus malis torqueri, tæ essent
sed etiam tam longinqua & ineuitabili eorum expectatione acer- profecto in-
bissimè cruciari. Probe hoc intellexit Seneca, licet non minorem utiles & o-
quàm Astrologi syderibus in homines vim & potentiam tribueret: dioſæ essent
in libro enim 13. Epistolarum, octogesima nona epistola ita scri- hominibus.

 psit,

Universidad de Deusto Biblioteca

plit, *Venio nunc ad illum qui cœlestium notitia gloriatur.*

Frigida Saturni quo sese stella receptet,
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.

Hoc scire, quid proderit? vt solicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno. Potius hoc discam, vbicumque sunt, sta, propitia esse nec posse mutari. Agit illa continuus ordo Fatorum, & ineuitabilis cursus. Per statas vices remeant, effectus rerum omnium aut mouent sydera, aut notant: sed siue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? siue significant, quid refert prouidere, quod effugere non possis? scias, ita nescias fient. Hæc Seneca. Sed vide quàm argutè ac philosophicè hanc ipsam sententiam breuissimis verbis conclusit Phauorinus: *Aut aduersa,* inquit, *euentura dicunt, aut prospera. Si dicunt prospera & fallunt, miser fies frustra expectando. Si aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si vera respondent, eaque sunt non prospera, iam inde ex animo miser fies antequam è Fato fias. Si felicia promittunt, eaque euentura sunt, tum plane duo erunt incommoda: & expectatio te spe suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam defloruerit. Nullo igitur pacto vtendum est istiusmodi hominibus res futuras præsagientibus.* Sic Phauorinus.

Phauorinus apud Aulũ Gellium li. 14. cap. 1.

A

B

VERVM, illud maxime arguit prædictionum astrologicarum vanitatem: etenim audent etiam Astrologi prædicere & promittere, aliquem futurum verbi gratia summum Pontificem: atqui prouectio alicuius ad summum Pontificatum, non ex ipsius vel alterius vnius hominis voluntate aut potestate pendet, sed ex voluntate atque suffragiis plurimorum Cardinalium, quorum munus est creare summum Pontificem. Quapropter vt certo prænunciari possit, Petrum, verbi causa, fore Papam, non satis est nosse compositionem astrorum quæ in cœlo fuit nascẽte Petro, sed simul etiam opus esset, Astrologo perspectos & cognitos esse omnes syderum positus & constellationes, sub quibus nati sunt quorũcumque voluntatum & suffragiorũ cõcursus ad creandũ illum Papam futurus est necessarius. Quare, si verum est quod narrat in Augusto Suetonius, Nigidium Figulum in eiusmodi astrologia nobilissimũ apud Romanos, accepta hora partus Augusti, obseruatísque natalitijs eius astris, exclamasse, Dominum orbis esse natum: profecto existimandum est id eum nec scienter, nec certa aliqua ratione, sed temerè ac fortuitò dixisse, & casu factum esse vt ita contigerit sicut ille prædixerat. Promotio namque Augusti per multos honorum gradus ad summum vsque principatũ & Monarchiam, ex multorum hominum studio, gratia, & opera pendebat, vt ad tantum Augusti dominatum & imperium certo prænoscendum atq; prænunciandum, solius Augusti generationis & ortus consyderatio satis esse nequaquã potuerit. neque enim natalitia Augusti sydera vim vllam habere potuerunt in eos qui fuere Augusti suffragatores adiutorésque ad consequendum principatum: scilicet multi

C

Inanis prædictio Nigidij Figuli de futuro Augustidominatu.

D

A multi eorum compluribus annis, vel ante vel post Augustum nati fuerant.

SEXTA RATIO. Omnis scientia, & ars versatur in ijs rebus quæ aut semper, aut certe frequenter ita contingunt vt ab ea docentur: quæ autem extra hæc sunt & rarissimè accidunt, ea quia nihil habent fixum & certum, propterea nullam possunt scientiam vel artem efficere. Cum igitur prædictiones Astrologorum fere sint falsæ, nec nisi perquam raro veridicæ sint, satis liquet eas non ex arte aliqua & certis obseruationibus proficiscí, sed inscienter & inconsultè ac temerè ab illis effutiri. Quamobrem Phauorinus identidem commonebat, vt cauerent homines ne quà ipsis Chal-

B dæi ad faciendam fidem irreperent, quòd viderentur quædam interdum vera effutire aut spargere. *Non enim comprehensa, aiebat, neque definita, neque percepta dicunt, sed lubrica atque ambagiosa coniectatione nitentes, inter falsa atque vera pedetentim quasi per tenebras ingredientes eunt: & aut multa tentando incidunt repentè imprudentes in veritatem, aut ipsorum qui eos consulunt, multa credulitate ducente perueniunt callidè ad ea quæ vera sunt: & idcirco videntur in præteritis rebus quàm futuris, veritatem facilius imitari. Ista tamen omnia quæ aut temere aut astutè vera dicunt, præ ceteris inquit, quæ mentiuntur, pars ea nõ fit millesima.* Hæc Phauorinus apud Gellium. Sed audi quid in eandem sententiam lib. 2. de Diuinatione scriptum sit apud Ciceronem. Quid plura, inquit,

C quotidie refelluntur Chaldæi. quam multa ego Põpeio, quàm multa Crasso, quàm multa huic ipsi Cæsari à Chaldęis dicta memini, neminẽ eorum nisi senectute, nisi domi, nisi cũ claritate esse morituru*m* : vt mihi permirum videatur, quenquam extare qui etiam nunc credat iis quorum prædicta quotidie videat re & euentis refelli. Seneca in eo libello cuius inscriptio est, Ludus in mortem Claudij Cæsaris, initio introducit Mercurium apud Parcas mortem Claudij procurantem: & vt obiter Chaldæorũ illudat vanitati, inter alias rationes quibus conatur Mercurius Parcas inducere ad necem Claudij, hanc affert, ne toties videlicet miseri Chaldæi mentiantur: Patere, inquit Mathematicos aliquando verum dicere, qui illum postquam princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. Prædicebant enim illi Mathematici Claudium singulis annis & mensibus moriturum: quod etiam nostri temporis Astrologis contingit, à quibus mortes summorum Pontificum in singulos annos atque adeo menses prænuntiari audimus, & ridemus. B. Ambrosius libro 4. in Hexemeron cap. 7. *Cum,* inquit, *ante dies paucos esset sermo de pluuia, quæ fore vtilis diceretur, ais quidam, Ecce Neomenia dabit eam. & quamuis cupidi essemus imbrium, tamen eiusmodi assertiones veras esse nolebam. Denique, delectatus sum quod nullus imber effusus est, donec precibus Ecclesiæ datus, manifestaret non de initijs Lunæ sperandum esse, sed de prouidentia & misericordia*

D

Sexta ratio. Ars & scientia in his versantur, quæ semper aut plurimum eueniunt, qualis non est Astromantia.

Phauorinus apud Aulũ Gellium li. 14. cap. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Creatori, quo exemplo & vanitas istius astrologiæ confutata est, & efficacia Christianæ pietatis viſque religioſarum precum re ipſa comprobata. A

ALBVMAZAR princeps huiuſce ſuperſtitionis Aſtrologicæ, ex obſeruatione & præceptis huius artis, prædixit Chriſtianam legem duraturam non plus annos mille quadringẽtos ſexaginta. ſed benè habet, quod poſt id temporis, exacti iam anni 128. falſam eſſe illius prædictionem apertè demonſtrat. Abraham Iudæus prænunciauit ex obſeruationib. aſtrologicis, expectatum à Iudęis Meſſiam venturum anno poſt Domini noſtri ortũ milleſimo quadringenteſimo ſexageſimoquarto, quod nimirũ tum futura eſſet eadẽ aſtrorum compoſitio, quæ fuerat olim cum Moſes ex Ægypto populum Hebræum eduxit: cuius prædictionis vanitatẽ dies ipſa redarguit. Petrus de Aliaco ſcriptum relinquit, quo anno generale Conciliũ celebratum eſt Conſtantiæ ad tollendum ſchiſma quod multos annos afflixerat Eccleſiam, prædixiſſe Aſtrologos eius tẽporis nullam fore in Eccleſia pacem & concordiã, ſed habitu cœli & cõformatione aſtrorum præſignificari maximas fore diſſenſiones ingenti cum religionis Chriſtianæ detrimẽto & exitio. Atqui, per illud Concilium Conſtantienſe, diuturnum illud & perniciоſum ſchiſma eo anno extinctum eſt, pace ac tranquillitate Eccleſię reddita. qui euentus planè contrarius prędictionib. Aſtrologorum, ſanè multum mouere debuerat Petrum Aliacenſem, vt is nullam deinceps iſti Aſtrologiæ fidem haberet: præſertim verò, cùm ipſemet vel ſuis deceptus obſeruationibus, vel alienis occupatus & circumuẽtus opinionib. veritus fuerit ne illud tam graue & odioſum ſchiſma breui Antichriſtum mundo pareret. Albumazar iſtorum Aſtrologorum coryphæus, neſcio quas Saturni reuolutiones dilaudat: affirmat enim, quoties Saturnus denas ſui orbis conuerſiones perfecerit, hoc eſt, expletis annis trecentis, ſemper magnas quaſdã res & admodum inſignes euenire. Poſt Alexandrum enim, inquit, annis trecentis apparuit Arelaſor filius Bel, qui Perſas contriuit: & proximè poſt tranſactis aliis trecentis annis apparuit Ieſus magiſter & dux Chriſtianorum. O turpem ἀνεπιστασίαν O incredibilem temporum inſcitiam. nam nec tunc fuit iſte filius Bel qui Perſas fregerit & afflixerit, & Chriſtus Dominus noſter non ſexcẽtis annis poſt Alexandrum vt iſte mentitur, ſed trecentis duntaxat & viginti annis poſt Alexãdri mortem natus eſt. Quamquam quis miretur in hoc lapſum Albumazarem, cum tam inſigniter errauerit in Ptolemæo Mathematico, quem facit vnum de Ptolemæis Ægypti regibus qui poſt Alexandrum Magnum Ægyptiis imperarunt? cum in confeſſo ſit, nec Ptolemæum Mathematicum fuiſſe regem, & cũ Hadriano Imperatore floruiſſe, nouiſſimo Ptolemęorum Ægypti regum plus centum & ſexaginta annis poſteriorem. Iactant item Aſtrologi, nullam fuiſſe apud homines vllo tempore mutationem legum, nullius Prophetæ nobilis aduentũ, nullã nouæ relig

B

C

D

Aliquot errata circa Chronologiam Albumazaris

A religionis introductionem, nullam magnorum regnorum conuerſionem, denique nullum inſignem & memorabilem caſum aut euentum, quin magna aliqua coniunctio ſyderum, præcipuè verò Saturni & Iouis præceſſerit. Hæc, inquiunt, conſtellatio, naſcẽtem orbem initiauit: illa præparauit diluuium: alia Abraham vel Moſem genuit: illa Ieſu aduentum prænuntiauit: alia Mahumeti legem anteceſſit. quæ quàm ſint futilia, commentitia & erroris plena, vel vno hoc argumento conſtare poteſt.

Quam multa peccauerit cõtra veram Chronographiã Petrus Aliacẽſis in ſuis rationibus Aſtrologicis.

PETRVS Aliacenſis iſtiuſmodi figmentis ſtultiſſimè credens ac vaniſſimè gaudens, in libro ſuo de Concordia hiſtoriæ & aſtrologiæ, ad id quod ex ſenſu Aſtrologorum proximè docuimus probandum, hoc quaſi fundamentum ſupponit: Ab initio mundi vſq; ad diluuium fluxiſſe annos bis mille ducentos quadraginta duos: à diluuio autem ad Chriſti Domini aduentum & ortum, ter mille centum & duos annos. hoc poſito, probare nititur quicquid in orbe terrarum valdè memorandum & inſigne quocunque tempore acciderit, eodem tempore magnam aliquam conſtellationem in cœlo apparuiſſe. At enimuerò, cum perſpicuè falſa ſit computatio annorum qua velut fundamento illorum ratio & doctrina fulcitur, nonnè conſequens eſt quæ ducuntur & pendent ex illa computatione eſſe falſa? Etenim ab Adamo ad diluuium, non plus mille ſexcentos quinquaginta ſex annos prętęriſſe conſtat ex ſacris litteris, pauciores nempè quam illi numerant, annis propè ſexcentis: quo fit, vt conſtellationem, quam aiunt iſti fuiſſe in exordio mundi, ſexcentis annis mundum præceſſiſſe neceſſe ſit. Deinde, tempus quod inter diluuium interfuit, & Chriſti Domini aduentum, ne numerum quidem bis mille quadringentorum annorum impleuit. Ex quo efficitur vt coniunctio aſtrorum quam aiunt ducentis annis antegreſſam diluuium, nonniſi ſexcentis octoginta quattuor annis poſt diluuium potuerint exiſtere. Præterea dicunt quartam cõiunctionem maximã fuiſſe annis nongentis quadraginta duobus poſt diluuium, ſexdecim nimirum annis ante natum Abraham: quem tamen liquet ex ſacra Chronologia, ducentis nonaginta duobus annis natum eſſe poſt diluuium. quare neceſſe eſt, quartam illam coniunctionem ſexcentis triginta annis poſt Abrahæ ortum contigiſſe. Ad hæc, notarunt illi ſextam coniunctionem magnam ducẽtos vigintiquinque annos fuiſſe ante Chriſtum: nimirum falſo: nitũtur enim ſupradicta computatione annorũ à diluuio ad Chriſti aduentum, quam nos mendoſam eſſe oſtendimus. quin ſi verã ſequamur Chronologiam, neceſſe eſſet ſextam illam coniunctionem ſexcentis fermè annis poſt Chriſti Domini ortum contigiſſe. Poſtremo, quàm fuerit Petrus Aliacenſis veræ Chriſtianæ Chronographiæ rudis & prorſus expers, vel hoc vno indicio manifeſtũ eſſe poteſt: affirmat anno ab ortu Chriſti ſeptingẽteſimo, ad quod tempus ſeptimam coniunctionem magnam refert, natam eſſe in

Ecclesia pestem Hæreticorum, maximè verò eam quæ fuit Arrianorum, quorum tamen hæresis circa annum Domini trecentesimũ exorta, ante sexcentesimum extincta est. Quid igitur tam multas istorum prædictiones nixas mendacissimis Chronologiis, inanes & mendaces esse dubitet? A

Lepidũ Catonis dictũ vt refert Cicer. lib. 2. de Diuinatione, in Astrogos bellè competens.

Sed quid ego falsarum prædictionum exẽpla colligo, quorum plena est & Historia omnium temporum, & referta vita communis? Equidẽ reor, quàm difficile est prędictiones aliquas Astrologorum de futuris rerum humanarum euentis, etiam casu ac fortuito, veras inuenire, tam facilè reperiri posse innumera eorum prædicta perspicuè falsa, & rebus ipsis euentisque confutata. Scitè dixit Cato, mirari se quod non rideret Aruspex Aruspicem cum vidisset: quota enim quæque res euenit prædicta ab his, aut si euenit quippiam, quid afferri potest cur non casu id euenerit? Quod de Aruspicibus Cato dixit, id profecto per quam bellè quadrat in astrologos: vt mirum videri debeat, cum mendaci homini ne verum quidem dicenti credere soleamus, quo modo illis, si vel vnum eorum prædictum verum euasit, simpliciter credamus, & nõ ex multis potius falsis vni fidem derogemus, quàm ex vno quod casu verum euenit velimus innumerabilia falsa confirmare. Verùm dicet aliquis, Astrologos nonnunquam esse veridicos, & ea prædicere quæ rei confirmet euentus. prædicunt sanè, sed inconsultè, inscienter, tenere. quis enim est qui totam diem iaculans, non aliquando collimet? Verissimè dici potest de Astrologis, quod olim dixit quidam de oraculis Apollinis, quæ vera fuissent memoria teneri & prædicari, quæ autem falsa, neminem recordari, aut taceri ab omnibus. nam qui veritatem illorum oraculorum defendebant, pauca quædam vera crebro sermone vsurpabant, pleraque falsa silentio præmebant: qui autem omnia contemnebant, nec vera nec falsa curabant. Sed causas cur prædicta Chaldæorum sæpè vera esse videantur, extrema hac disputatione aperiemus. B C

Notet hoc Lector.

Septima ratio.

Septima ratio. Si hæc diuinatrix Astrologia vera esset & certa, sine dubitatione vlla pars esset Philosophiæ omnium nobilissima, & hominibus optatissima atq; honoratissima, tum propter materiæ quam tractat, cœlum dico & sydera, dignitatem atque præstantiam: tum propter futurarum rerum, potissimè autem vitæ hominum & mortis & casuum & euentorum prænotionem, quas res noscendi auidissimi sunt & curiosissimi mortales. at cum ea doctrina omni tempore à præstantissimis quibusque Philosophis, quinetiam Astrologis, contempta, derisa & damnata fuerit: maximum profecto argumentum est, eam futilem & inanem, & ab omni ratione, fide ac probitate vacuam ab illis esse iudicatam. Xenophon in libro de dictis Socratis, quod etiam refert Eusebius libro decimoquarto, de Præparatione euangelica, capite quarto, tradit Socratem dicere solitum, cognitionem futurarum rerum quæ D

Astromantiam omni tempore a viris sapientibus, & prudẽtibus esse contemptã, & damnatã.

quæ in potestate Dei sunt, non esse hominibus procurandam: neque enim posse homines eas res cognoscere, nec Deo gratum esse, Si quæ ille occultauit, ea mortales velint nimis studiosè curioséque rimari. Pythagoras, Democritus & Plato longissimis peregrinationibus susceptis, Persarum magos, sapientes Chaldæorum, Ægyptiorumque sacerdotes adierunt, à quibus occultiora quædam vel ad disciplinas Mathematicas, vel ad religionem cultúmque Deorum pertinentia cognouerunt, diuinatricem autem Astrologiam: vel discere ab illis neglexerunt, vel si eam quoque didicerunt, certè nunquam ea vsos esse ipsos, ex eorum scriptis manifestè perspicitur.

Aristoteles, qui vir & quantus? quàm solers, quàm subtilis & copiosus in doctrina rerum Cœlestium? quam cum aliquot libris diligenter explicuerit, nusquam tamen de istiusmodi Astrologia verbum vllum fecit. Cum autem in libris Meteororum, & de Partibus atque Generatione animalium, præsertim autem in libro Problematum, multarum rerum obscurarum & admirabilium causas perquirat, ad nullius quæstionis enodationem vel admirandi cuiusquam effectus explicationem, istius Astrologię opera & præsidio est vsus. Quin, multa sunt in eius scriptis quæ istam Astrologorum doctrinam omnino conuellant, veluti est illud, Futurorum contingentium non esse certam & definitam veritatem: Quæ per accidens quæque rarò vel ad vtrumlibet contingunt, non posse scientia comprehendi: Versari in rebus humanis casum & fortunam quæ fugiant certam hominis intelligentiam: Particularium & corruptibilium effectuum causas proximas & proprias esse particulares atque corruptibiles, ob idque ad perfectam eorum cognitionem non satis esse cœlestes & vniuersales causas contemplari: Cœlum non aliter agere in ea quæ sunt infra lunam, nisi per motum & lumen. Nec vsquam ferè indicauit Aristoteles præter solem & lunam, vim & efficientiam aliorum syderum. illud quoque docuit decretis Astrologorum valde contrarium, cœlestia signa etiam corporeorum & sensibilium effectuum, per alias causas auerti & impediri posse.

Sententiã Aristotelis, quæ Astromantiam è medio tollunt.

Cicero libro secundo de Diuinatione, laudat Eudoxum ætate Platonis & Aristotelis Principem Astrologorum: item Panætium Stoicum, Archelaum etiam & Cassandrum ac Scylacem Halicarnasseum, Astrologorum sui temporis nobilissimos, qui totam hanc rationem Astrologiæ repudiarunt. Auicenna qui post Hippocratem & Galenum Principatum Medicinæ obtinet, libro vltimo primæ Philosophiæ, negat Astrologis esse credendum in diuinatione futurorum, quia ipse nec puncta

cœlestia teneant, neque naturas rerum inferiorum planè necessa- A
rias ad faciendum iudicium de rebus futuris, perspectas habeant:
neq; nitantur demonstrationibus sed probationibus oratorijs &
poeticis. Ptolemæus, quem isti huius artis principem & ducem se-
qui se dicunt, in libro primo de Iudiciis, ca. 2. *Non est*, inquit, *putan-
dum, omnia à supernis causis directo deriuari necessitate quadam inuiola-
bili, vt nulla alia vis quin ita operentur, obsistere valeat.* Idem tractatu suo
quē vulgo appellant Centiloquium, hoc est, Centū sententiarū, pri-
ma eius sententia sic habet, *Soli nomine diuino afflati prædicunt futura
particularia.* Quinta vero sententia huiusmodi est, *Potest is qui sciens
est, multos stellarum effectus auertere quādo naturā earū nouerit, ac seipsum
ante illorū euentū rite præparauerit. vnde manauit illa multorū sermonibus
trita sententia, Sapiens dominabitur astris.* Porphyrius in libro de Ora- B
culis confessus est, exquisitam rerū futurarum scientiā ex inspectio-
ne syderum, non mortalibus modo, sed multis etiam deorum esse
incomprehensibilem. Idem in vita Plotini scribit, eum, cum in ista
Astrologia satis multum temporis, studij, & operæ posuisset, depre-
hendisse tandem, Astrologorum iudicijs & diuinationi futurarum
rerum non esse credēdum: eámque diuinationem tum sermonibus
tum scriptis confutauisse. quod manifestum est cuiuis legenti eius
libros de Fato & Prouidentia, maximè vero eum qui inscriptus
est, An stellæ aliquid agant.

Si hæc porrò Astrologia vera esset & certa, plurimum sane adiu-
menti afferret, prouisione futurorum, ad benè regendam & admi-
nistrandam rempublicam, ob eámque causam magno in honore &
gloria fuissent Astrologi apud Reges & rerum publicarum Princi- C
pes: at contra prorsus euenit: nam seueriſſimis multorū Principum
decretis & edictis explosam & damnatam & grauissimis supplicijs
addictam eam artem inuenimus. Quoties Astrologi seu Chaldæi
Roma eiecti sunt principe Diocletiano, Constantino, Theodosio,
Valentiniano, præsertim autem Iustiniano: quibus huius artis stu-
dium & exercitatio, non solum vt inanis & veritatis expers iu-
dicata est, sed etiam vt ciuitatibus & societati hominum noxia
& pestilens, semper visa est detestabilis? Sed quid attinet in
re manifesta, quæ turbam testium non desiderat, longiorem o-
rationem ponere? Audeo dicere, post hominum memoriam
vix fuisse quenquam vllo tempore vel magnitudine ingenij, vel D
præstantia doctrinæ, vel prudentiæ ciuilis excellentia, vel exi-
mia morum integritate, vel denique insigni aliquo nobilem ac
memorabilem virum, qui natalitia Chaldæorum prædicta non
quasi meras nugas & quisquilias floccifecerit, penitúsque contem-
pserit. Vulgus modo stolidum, ad intelligendum hebes, infir-
mum ad iudicandum, facile credulum, & noua miráque audiendi

Professores diuinandi futura ex astris, publicis multorū Principum decretis esse ciuitatibus iectos.

Cui generi hominum prædictiones Astrologorum arideant, & probentur, cui autem minime.

& noscendi

A & noscendi curiosum, istis nugatoribus & aures & fidem libenter
adhibet. Gaudent etiam hisce commentis leuissima quædam inge-
nia lucri magis quàm veritatis cupida, in republica litterarum tur-
bulenta ac seditiosa, & sapientiæ optimatibus semper infensa, re-
rúmque vtilium & aliis notarum fastidiosa, nouarum autem &
ignotarum, atque adeo etiam incomprehensibilium auidissima:
denique quibus non tam cordi & curæ est vera nosse, quàm videri
vulgo ea ipsos scire quæ summi philosophiæ antistites nescire se
confitentur. Hanc rationem egregio sancti Ambrosij dicto cōclu-
dam. Ita scribit Ambrosius lib. 4 in Hexemeron cap. 4. *Sapientia
Chaldæorum telæ araneæ comparatur, in quam si culex aut musca inciderit:
exuere se non potest. Si verò validiorum animantium vllum genus incurrisse* B. Ambrosius prædictiones astrologorū cōparat telæ araneæ.
B *visum est, pertransiuit, & casses rupit, infirmos atque inanes laqueos dissi-
pauit. Talia sunt retia Chaldæorum: vt in his infirmi hæreant, validiores sen-
su, offensionem habere non possint. Itaque vos qui validiores estis cum videri-
tis mathematicos, dicite, Telam araneæ texunt quæ nec vsum aliquem potest
habere, nec vincula, si tu non quasi culex aut musca lapsu tuæ infirmitatis
incurras, sed quasi passer, aut columba casses inualidos præpetis volatus cele-
ritate dissoluas.*

Octava ratio. Fundamenta & firmamenta huius artis, Octaua ratio.
aut nulla sunt aut certè infirmissima & fragilissima: hæc igitur ars
nulla ratione firma & stabili vtitur ad diuinandum: quamobrem Tria fundamenta Astromantiæ conuelluntur.
nullam quoque apud homines auctoritatem, fidem, ac probabilita-
tem habere debet. Primum fundamentum istius doctrinæ est, astra
C habere qualitates omnes elementorum: partim enim esse frigida,
partim humida & sicca, si non formaliter saltem virtualiter, hoc est,
si non actu saltem effectu, si non in se habendo eas qualitates, certè
habendo facultates earum qualitatum effectrices: Saturnum aiunt
esse frigidum, Martem siccum, Lunam humidam. Verùm hoc, & ra-
tio confutat & experientia. Ratio quidem, quoniam sicut astra om-
nia sunt lucida & ex se lucem fundunt, ita quoque calida esse omnia
& calefacere necesse est: lux enim, non sicut omnis per se calefacit,
ita frigefacere aut per se humectare vel exsiccare potest. Stemus
decretis Astrologorum aientium, vt Lunam, itidem cetera sydera à
sole mutuata fulgere. Si igitur omniū astrorum vna est eadémque
D lucis origo & ratio: qui potest esse tam multiplex, dissimilis atque
discrepans ratio & potestas agendi? Experientia item hoc ipsum re-
darguit: in plenilunio enim, cum est lumen Lunæ plenissimum, no-
ctes quoque, Aristotele & experientia teste, calidiores existunt. Sed
Astrologi præter lucem, alias in cœlo & syderibus vires atque fa-
cultates, & à luce & inter se multum diuersas, mirādorúmque ope-
rum causas, quas influentias appellant, commenti sunt. Nouitium
sane inuentum: nulli veterum vel Philosophorum vel Astrologo- Non esse ponendas in cœlo influētias.
rum vnquam probatum: ac si licet ex eorum scriptis coniecturam

facere, ne notum quidem illis. Postquam vero à recentioribus A
Astrologis influentiæ inuentæ & palam probatæ, ab aliis quoque
doceri & defendi cœptæ sunt, qui ex Lyceo paulo grauior & proba
tior Philosophus non eas repudiauit atque damnauit? Festiuè qui-
dam Asylum ignorantiæ eas appellauit: ad influentias enim quasi
ad vnicum perfugium sese recipiunt, & hanc se in latebram conij-
ciunt, quicumque mirabilium effectuum proprias & naturales
causas, vulgaribus ingeniis nec in philosophia exercitatis occultas,
solerter inuestigare ac reperire non possunt. Et vero, si admittun-
tur influentiæ, vix dici potest quantopere debilitetur robur Philo-
sophiæ deteretur eius dignitas, auctoritas eleuetur, minuatur exi-
stimatio, denique studium eius apud homines cultúsque lãgueſcat. B
Quid enim attinet in occultis rerum causis perquirendis & eruen-
dis præclara ingenia Philosophorum tanto studio & conatu labora
re, cum in procliui sit, cuiuslibet effectus ex cœlestibus influentiis
rationem petere & afferre: quis enim effectus est, cuius naturalis
& vera causa paulò obscurior & abstrusior est, quem non per istiusmodi influentias nullo negocio liceat explicare? Cur magnes ferrum ad se rapit: confestim respõdebitur, quia propria eius influentia cœlestis eam illi virtutem indidit. Vnde Remora tantulus piscis vim habet sistendi incitatissimum nauigium? in promptu est responsio, nimirum à cœlesti quadam influentia, quæ tanta piscículum illum vi ac potestate roborauit. Quid moror: nullum erit problema, nihil in natura rerum adeo reconditum & ab intelligentia C
nostra remotum, denique nihil de his quorum perueſtigatio summorum Philosophorum ingenia fatigauit & torsit, quod non quiuis è circulo Astrologorum & indoctorum hominum vno verbo, scilicet per istas influentias expedire queat.

Argumẽtatio cõtra influentias.

VERVM labor equidem longius: reuertar igitur ad propositum. Si Saturnus quia lucidus est, per lucem calefacit, quomodo idem per influentiam frigefacit: nonne absurdum est in eodem astro duas esse facultates, vnam calefaciendi, alteram frigefaciendi, non diuersas modo sed etiam aduersas & contrarias: cernimus ita esse natura comparatum, vt omnibus in rebus in quibus duæ insunt differentiæ vel proprietates (vt more philosophico loquar) vna generalis & quæ vni rei communis est cum aliis multis, altera specialis & propria eius rei (cuiusmodi sunt in homine sentientem esse & rationalem) vt semper differentia & proprietas specialis, nobilior & perfectior sit generali, vt quæ illam contrahit & determinat, nouæ perfectionis gradum & rationem ipsi adiungens, sicut patet in prædicto exemplo hominis, in quo rationale nobilius est quàm sentiens. At contra omnino se habet res in hac mirabili Astrologorum doctrina. Etenim docent ipsi, in Saturno, exempli causa, duas esse proprietas seu facultates agen- D

A agendi, vnam generalem & communem ei cum omnibus astris quæ est vis illuminandi, & per illuminationem calefaciendi: alteram specialem & propriam Saturni, qua ratione differt ab aliis astris, quæ est facultas frigefaciendi, vel aliqua alia vis alicuius influentiæ. Certum autem est, lucem cœlestem multo nobiliorem esse quacumque alia qualitate cœlesti, & facultatem calefaciendi præstantiorem esse facultate refrigerandi. Præterea, duas esse in re quapiam facultates & proprietates ei rei naturales, quarum altera, vt diximus, sit generalis, altera particularis, inter se contrarias, quales sunt in Saturno secundum istos potestas calefaciendi per lucem & refrigerandi per influentiam: nec fert natura rerum,
B & id fieri non posse ratio ipsa decernit. Nam vt in corpore multiformi & quod Græci vocant Heterogeneum, secundum diuersas partes inesse queant contrariæ qualitates & facultates, quemadmodum contingit corpori humano in cerebro & in corde: id tamen conuenire non potest in astrum Saturni quod est secundum omnes partes vnius formæ ac naturæ: neque enim vna pars eius habet lucem, altera vero influentiam, sed vt totum est præditum luce, ita conuenit in eo toto esse influentiam. Ne multa (non enim consentaneum est alieno loco de influentiis aduersus Astrologos subtiliter disputare) satis argumenti est ad tollendas influentias omnium quæ in natura rerum efficiuntur, tametsi noua, singularia, & mirabilia videantur: veras, naturales
C & proprias causas, atque rationes ex duobus principiis cœlestibus quæ omnibus sunt conspicua & experimentis quotidianis explorata, motum dico & lucem, plenè cumulatéque ac probabilissimè peti & duci posse. Figuras porro & effigies stellarum quas designant Astrologi in Zodiaco, similitudinem reddentes quorundam animalium vel hominum, magnam vim habere in ortu cuiusque censent Astrologi: cum tamen per se ac natura sua non sint tales, sed sola eorum imaginatione constent, ab ipsis eo modo confictæ & figuratæ: possent enim fingi etiam ad similitudinem aliorum animalium, domuum, turrium, mensarum, aliarúmue rerum. quare valde friuolum & ridiculum est, in eiusmodi figuris quicquam momenti ad diuinandum esse positum e-
D xistimare.

SECVNDVM fundamentum Astrologorum est, natalitia cuiusque astra esse obseruanda: ex his enim omnes vitæ casus & euentus prouideri & prænotari posse. Sed quis non videt fundamentum hoc esse infirmissimum? cur enim Astrologi non potius obseruent tempus, & cœli atque syderum statum quo quisque in vtero conceptus, formatus & animatus est: cũ in eo plus momẽti esse videatur ad diuinandum: quippe tunc primum existit homo, & tunc primum vis cœlestis in homine recipitur & imprimitur:

Alterum Astromantiæ fũdamẽtũ. Quã inane sit natalitia cuiusque hominis astra obseruare ad diuinandum.

Etenim, ante eorum per nouem menses quisque fuit in vtero, po- A
testati & actioni cœlorum subiectus. Cur item non considerant Astrologi alias constellationes & defluxus cœlestes qui cõtingunt homini sæpius post ortum? Cum plerumque vsu veniat vt illæ virtutes cœlestes insigniores sint effectu, & valentiores ad immutandum hominem, quàm quæ tempore ortus eius fuerũt: effectũ enim illum & defluxum astrorum nascenti homini impressum, necesse est variari commutata sæpius humani corporis temperatione, vel ob alias potentes constellationes, vel ob educationem, vel ob variam viuendi consuetudinem & rationem, vel ob leges patrias ad quarum normam cogitur quisque vitam, mores, studia, & actiones conformare. Quid quod fortasse nihil illius materiæ primigeniæ B
An aliquid primigeniæ materiæ hominis maneat per totam vitam.
quam quisque in ortu habuit, reliquum sit in extrema ætate? hoc enim visum est & magnis & multis Philosophis: nec Sanctus Thomas in prima parte, quæstione vltima, articulo primo, abnuere videtur. Quo concesso, vis illius primi defluxus & effectus cœlestis in ortu hominis ei indita & impressa, necessariò tandem euanescit tota: nisi fingat quispiam eiusmodi virtutem cœlestem migrare ex subiecto in subiectum, tanquam ex domo in domum mutando domicilia: aut cum præsentit interitum suum, aliam pro se sui similem & quasi vicariam virtutem substituere.

Plus esse momenti in conceptu hominis, quàm in eius ortu. Ptolemæus.
Plvs autem esse ponderis, aut certè non minus, in cõceptu hominis quàm in ortu, magister istorum Prolemæus locuples testis C
est. Is enim in tertio Apotelesmatum ita scribit: *Cum principium temporale hominis aliquod statuatur: natura quidem & per se illud erit principium, cum semen vtero genitali admittitur: potentia verò & secundum accidens, cum hora partus infans egreditur. Qui igitur horam admissi seminis vel casu vel obseruatione deprehenderit, illam sequi potius debet in proprietatibus corporis & animi dignoscendis, considerando quæ sint eo tempore stellarum configurationes, cum enim semel à principio semen ambientis aëris affectione, certa qualitate disponitur, licet per consequentis conformationis tempora varietur, quoniam tamen propriam cognatámque materiam naturaliter sibi ascisc it magis etiam primæ suæ qualitatis dispositioni assimilabitur.* Hæc inibi Ptolemæus. Quibus verbis non ob- D
scurè docet, primum & naturale atque efficacissimũ hominis principium, esse seminis admissionem hominisque conceptum: atque huic principio potissimè insistendum & inhærendum esse ad prænoscendas hominum affectiones & euentus, tam qui ad corpus quàm qui ad animam pertinent. Sed quia bene nouerat Ptolemæus, punctum illud temporis vel admissi seminis, vel conceptus, vix cognosci posse ab Astrologis: ne illorum iudicia & diuinationes quas ipsi ducunt ex ortu hominis infirmare videretur, mox subiecit, *Qui autem horam ignorant principij seminalis, eos necesse est sequi principium natiuit-*

natiuitatis. Haly nobilis Astrologus in eo libro quem scripsit de Electionibus, ingenuè fatetur, efficaciam decernendi Fatum hominis esse in hora conceptionis: sed quia hæc nescitur ab Astrologis, propterea eos ad horam natiuitatis cõfugisse. Quin cum Astrologi præmuntur argumento Geminorum, quorum cum idem sit ortus, dispar tamen euentus & exitus est: respondere solent diuersitatem euẽtuum qui sunt in Geminis, ex diuersitate conceptus eorum esse profectam.

Sed vide quousque progressa sit istorum audacia & impudencia, etiam vrbium non hominum modo fata profitentur hac arte posse prænosci & prænunciari: obseruata enim astrorum composi-
B tione quæ fuit cùm vrbes conderentur, posse earum casus euentúsque omnes prospici ac prænotari. Fecit hoc in vrbe Roma roga tu Varronis, quidam Tarucius Mathematicus, vt in Romulo tradit Plutarchus: quam historiam li. 2. de Diuinatione his verbis Cicero enarrat. *Quidam L. Tarutius Firmanus familiaris noster, in primis Chaldæis rationibus eruditus, vrbis etiam nostræ naturalem diem repetebat ab ijs Parilibus quibus eam à Romulo conditam accepimus: Romamque, cum esset in iugo Luna natam esse dicebat, nec eius fata canere dubitabat. O vim maximam erroris, etiam ne Vrbis natalis dies ad vim stellarum & lunæ pertinebat? fac in puero referre: ex qua affectione cœli primum spiritum duxerit: num hoc in latere aut cæmento ex quibus vrbs effecta potuit valere?* Ita
C Cicero.

Tarutius mathematicus omnia quæ vrbi Romæ contigerunt ad vim Astrorũ, sub qua ea vrbs à Romulo cõdita est referebat.

Vervm, quærerem equidem ex istis Astromanticis, num velint eorum diuinationem etiam in animantibus & stirpibus valere, vt in homine? Si negent, prodent scilicet suam insciti am, & suæ artis infirmitatem, inanitatem, atque fallaciam. Cur enim non æqualiter valeat in stirpibus atque in homine? immò cur nõ plus valeat? stirpes namque multò magis quàm homo, à cœlestium corporum potestate & efficientia naturali necessitate pendent. Et cùm minus multa & varia atque incerta stirpibus quàm homini soleant accidere, facilior profecto esse deberet eorum diuinatio, quæ stirpibus quàm quæ homini sunt euentura. Sin verò annuunt, similiter in
D stirpibus vt in hominibus valere Astrologicam diuinationem, amicè rogarem ipsos vt diligentissimè obseruarent statũ cœli & astrorum, eo videlicet tempore, quo vel prunus, vel cerasus, vel pyrus seretur: aut cum sementis tritici fieret, & ex illa cœli obseruatione promerent etiam prognostica de illis arboribus, scilicet, vt diuinarent quantam illæ arbores prunorum, cerasorum, & pyrorum copiam essent laturæ: quantus item ex illa tritici semente spicarum, & in singulis spicis quantus granorum numerus esset prouenturus. hæc si negent à se posse prænosci, fateantur etiam necesse est, non posse ab ipsis futuros hominum casus euentúsque prouideri.

Cur obseruatio astrologica non valeat què in stirpibus & animalibus quàm in hominibus.

Tertivm fundamentum eorũdem Astrologorum est, artem

Tertiũ fundamentum Astromãciæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

De vetustate Astrologiæ apud Aegyptios & Chaldæos.

hanc suam certissimis innumerabilium sæculorum experimentis, A
& constantissimis obseruationibus esse comprobatam. aiunt enim
hanc disciplinam profectam esse ab Ægyptiis & Babyloniis seu
Chaldæis, mortalium omnium antiquissimis. tradit enim Aristote-
les in lib. 2. de Cœlo, textu 60. & extremo libro. 1. Meteororum,
Ægyptios omniũ hominum vetustissimos haberi: & in principio
operis Metaphysicorum affirmat, Ægyptios omnium hominum
vetustissimos, Mathematica studia tractare & colere cœpisse. Iacta-
bãt etiam olim Astrologi, Chaldæos quadringenta & septuaginta
annorum millia in periclitandis experiendisque pueris quicunque
nascerentur, posuisse. Verùm adeò in aperto & in promptu sunt
omnibus istorum mendacia, vt à nobis ea vel confutari vel etiam B
indicari non sit opus. Etenim ab exordio mundi ad hanc diem, nec
dum sex millia annorum effluxerunt. Ab origine verò gentis Chal-
dææ: hoc est, post euersionem turris Babel, facta nempe linguarum
diuisione, non sunt adhuc quatuor millia annorum completa. Pi-
cus Mirandulanus in c. 2. lib. 12. aduersus Astrologos, testes ad re-
darguendam Astrologorum mentitam vetustatem adhibet Hyp-
parchum & Ptolemæum, principes sanè Astronomiæ: qui vbi pro
dogmate aliquo constituendo veterum obseruationes afferunt,
nullas profectò afferunt vetustiores iis, quæ sub Nabuchodonosor
Chaldæorũ rege apud Ægyptios & Babylonios fuere: ab initio aũt
imperij regis Nabuchodonosori ad præsentem annum, qui ab ortu C
Domini nostri agitur millesimus quingentesimus octogesimus o-
ctauus, non plus bis mille ducentos & triginta duos annos præte-
riisse constat. Porrò commẽtitiam Ægyptiacarum obseruationum
antiquitatem, perbellè ridet & redarguit Augustinus in cap. 40. lib.
18. de Ciuitate Dei: ita enim scribit, *Frustra vanissima præsumptione
garriunt quidam dicentes, ex quo rationem syderum comprehendit Ægi-
ptus, amplius quàm centum annorum millia numerari. In quibus enim libris
istum numerũ collegerunt, qui non multum ante annorum duo millia litteras
magistra Isside didicerunt? non enim paruus auctor est in historia Varro qui
hoc prodidit.* Sic Augustinus. Sed huic disputationi, in qua octo
rationibus probare voluimus diuinationem Astrologicam esse cõ-
trariam veræ Philosophiæ, finem hoc loco statuemus. D

Non modò astra non esse causas, sed nec esse signa rerum futurarum. CAPVT QVARTVM.

BEATVS Augustinus libro 5. de Ciuitate Dei, cap. 1. tradit fuisse opinionem quorundam non mediocriter doctorum hominum, quibus visum est non esse quidem astra causas humanorum euentuum, sed esse tamen eorum vera & certa signa. Origenes quidem certè in

A tè in tomis suis super Genesim (sic enim memorat Eusebius libro
sexto de præparatione Euangelica capite nono.) cum explanaret
verba illa quę sunt in primo capite libri Geneseos, *Et erunt in signa.*
è quibus videlicet verbis huius nostræ disputationis argumentum
pertexuimus, prodidit astra esse à Deo posita in cœlo, vt per varios
aspectus & coniunctiones præsignificarent, quæ consequentibus
temporibus tum vniuersè, tum sigillatim euentura essent, non ta-
men ea efficerent. Itaque cœlum esse dixit velut quendam librum
in quo Deus depinxit atque descripsit quæcumque in toto mun-
dani æui decursu suo quæque tempore futura sunt. Ad hoc proban
dum, citat Origenes librum quendam cui titulus erat Narratio Io-
B seph, olim apud multos in auctoritatem & fidem receptum: in quo
Iacob Patriarcha inducitur filios suos alloquens hunc in modum, Liber qui
Legi, inquit, in tabulis cœli quæcumque contingent vobis & filiis inscribeba-
vestris. Plotinus autem condiscipulus Origenis idem sensit, idque tur, Narra-
docet in libro qui inscriptus est, Vtrum stellæ aliquid agant: in li- tio Ioseph,
bro autem de Fato, cap. 6. hunc præterea stellarum vsum esse tradit, ab Origene
vt qui illas suspiciant & quasi litteras considerent, qui nimirum citatus.
huiusmodi litteraturã nouerunt, futura legant: ex ipsis figuris com
paratione quadam analogica, eorum significationem & intellectũ
solerter indagantes. Quin Porphyrius affirmat, cum ipse de se in-
C terficiendo vehementer cogitaret, Plotinum hoc cœlitus prouidis-
se, & à tanto facinore eum prohibuisse.

HANC sententiam Iulius Sirenus libro 9 de Fato, cap. 35. mini-
mè damnandam censet: & quo probabilem esse ostendat, aliquot
ex diuina Scriptura productis sententiis, eam ornat atque confir-
mat. Hoc enim, inquit, non obscurè indicat Esaias, cum ait, in c. 34.
Complicabuntur sicut liber cœli. qua oratione significatur, cœlos post
diem iudicij conuoluendos esse atque complicandos, quasi nunc
cœli instar cuiusdam libri sint explicati & aperti nobis, haud dubiè
ad legendum. Eodem pertinet illud quod est in Psalmo 25. *Annun-
ciabunt cœli iustitiam eius.* & in Psalmo 18. *Cœli enarrant gloriam Dei,* &
quod est in 1. cap. libri Genes. de stellis, *Vt sint in signa.* & in Psal. 88.
D *Confitebuntur tibi cœli mirabilia tua Domine.* Nec verò, inquit Orige-
nes, hæc opinatio tollit liberum hominis arbitrium, non magis
profectò, quàm prædicta futurarum rerum à sanctis Prophetis edi-
ta, vel præscietia omnium rerum quæ est in Deo. Plotinus scientiã
astrorum ea ratione vt astra signa sunt humanorum euentuum, cõ-
tingere homini aiebat vel singulari quodam Dei munere, vel pro-
pter eximiam Astrologiæ peritiam: ad eam enim comparandam,
opus esse acerrima indagatione, summaque solertia.

IVLIVS autem Sirenus ne Augustinum quidem ab hac opinio
ne abhorruisse putat. quippè in 2. lib. contra Manichæos, c. 21. cum
is ageret de hominibus, quorum dum sunt in corpore mortali

occulta sunt corda,ita scribit, *Neque enim in illis corporibus cœlestibus* A
sic latere posse cogitationes credendum est, quemadmodum in his corporibus latent, sed sicut nonnulli motus animorum apparent in vultu, & maximè in occultis, sic in illa perspicuitate ac simplicitate cœlestium corporum, omnes omnino motus animi latere non arbitror. Hæc ibi Augustinus.

Excutitur locus Augustini.

VERVM, si quis locum hunc non prorsus inconsideratè legat, planè comperiet Augustinum per cœlestia corpora nõ intelligere orbes cœlestes, sed corpora beatorum hominum, post resurrectionem cœlesti gloria & immortalitate donata: & ponere eum discrimen inter homines in hisce caducis corporibus viuẽtes, & eosdem post resurrectionem in glorificatis corporibus immortalem & beatam vitam agentes: quòd illi arcana cordium multiplici simulatione callidè tegant & occultent, ideóque sæpe alios fallant: in his verò manifesta erũt omnium corda omnibus, omnisque prorsus aberit simulatio, fictio atq. deceptio. Atque hunc esse verborum Augustini germanum intellectum, ex proximè consequentibus eius verbis palam est: hæc enim subtexuit, *Itaque illi merebuntur habitationem illam, & commutationem in angelicam formam, qui etiam in hac vita cum possint sub tunicis pelliceis occultare mendacia, oderunt tamen ea, & cauent flagrantissimo amore veritatis, & hoc solum tegunt quod ij qui audiunt ferre non possunt: sed nulla mentiuntur. Veniet enim tempus, vt nihil etiam contegatur. Nihil est enim occultum quod non manifestabitur.* sic Augustinus. Quare cum Augustinus satis explicatè & apertè loquatur de corporibus hominum glorificatis, non autem de cœlis vel astris: demiror C
sanè Iulium Sirenum tam incogitanter & oscitanter legisse hunc locum, vel vt propter eum maximè, Augustino affinxerit huiusmodi sententiam, cuius nec vllum eo loci vestigium apparet, & extat apud eundem in libro quinto de Ciuitate Dei copiosa & grauis confutatio.

Astranõ esse certa signa rerum futurarum.

CAETERVM, astra esse signa rerum futurarũ, censeo equidem non solum esse alienum à vera philosophia, sed etiam sacris litteris contrarium. Ac licet complures earum rationum quas superiori capite tractauimus, etiam valeant ad hoc probandum: nouis tamen aliquot argumentis quæ propriè eiusmodi sententiam refellãt, hoc D
loco vtendum est. Principio, quod est naturale signum alicuius rei, id vel eius rei causam vel effectum esse, vel vtrumque ab eadem superiori & communi causa proficisci necesse est, nam quod, præter hæc, quartum membrum fingi posset, videlicet, vt illud signum necessario sit coniunctum cum causa rei ab illo significatæ, id non est diuersum à tertio membro: talis enim connexio & coniunctio non aliter esse potest, quàm vt causa illa prius ex se pariat id quod est signum deinde id quod est signatum: aut vt idem quod causam excitat vel admouet ad agendum, simul etiam adhibeat & applicet id quod est signum ad præsignificandum: vtrumque autem horum ad com-

A ad omnem causam refertur. Hinc igitur argumentari licet ad hunc modum: Si cœli & sydera sunt signa omnium rerum sublunarium, vel sunt earum rerum causa, sed hoc negat ista opinio: vel sunt effectus, quod nec illi dicent, nec vllus hominum sanæ mentis audebit dicere: aut, quod tãtummodo reliquum est, tam cœlestia quàm sublunaria ab eadem superiori & communi causa proueniunt: quemadmodum Iris signum est serenitatis, non quia sit eius causa vel effectus, sed quia eadem est communis vtriusque causa. At causam communem cœlestium corporum & sublunarium, necesse est esse vel corpoream vel incorpoream: corpoream quidem nullam, opinor, ponẽt isti, nullum enim corpus superius cœlis est: relinquitur igitur omnia referant ad causam incorpoream, hoc est, vel
B Deum vel Angelos qui mouent cœlos: ita vt, dum Angeli cœlos mouent, in ipsorũ cœlorum statu habitúque, & in syderum positu & conformatione, quasi quibusdam suis nutibus, & tanquam notis atque signis inibi descriptis euenta rerum humanarum prænotent atque præmonstrent. At enimuero id multis de causis non est credibile. Etenim qui sic opinãtur, fateri eos oportet induci homines ab Angelis ad maxima scelera & execranda flagitia.

AD hoc, Philosophia docet, necnon & Theologia idem tradit: Angelorũ nullam esse actionem quã vocãt transeuntẽ, & quæ proximè ab ipsis prouenit, aliam quàm motum localem: nec Angelos posse quicquam proximè agere, præterquam mouere motu locali. Angelos verò qui circumuoluunt orbes cœlestes, non aliter circa
C res sublunares operari censent Philosophi & Theologi, quàm per motũ & lumen cœli: nam influentias à lumine omnino diuersas paulo superius sustulimus. Per motum & lumẽ cœli, omnes futuros effectus rerum sublunarium, clarè, distinctè, certóque prænonstrari, nemo dicet qui verisimilia & credibilia loqui velit. Deinde, cum eiusdem causæ duo effectus se inuicem necessariò indicant, vt ab eadem causa, sic eodem quoque modo ab illa prouenire debent: alioquin fieri non potest vt se inuicem certo indicent, à Deo autem & Angelis quæ in corporibus cœlestibus fiunt, ea necessario & inuariabiliter se habent: quæ autem in his quæ sunt infra lunam, valde mutabiliter, & vt ita loquar, defectibiliter contingunt.

D HINC alia quoque subtexuntur argumenta. Etenim, quomodo astra quæ sunt certo numero comprehensa, & semper vnius modi & necessario ac immutabiliter ita se habent, signa esse possunt omnium rerum futurarum, quæ propemodum infinitæ sunt multitudine ac varietate, & inter se plurimum differentes atque discrepantes? quomodo eadem syderum positura & conformatio, sub qua vel Gemini, vel alij quamplurimi eodem pũcto temporis nascuntur, potest esse certum signum propriè & distinctè præsignificans tot tmáque varios ac dissimiles casus & euentus qui in illis cernuntur? quare, si astra sunt signa rerum futurarum, earundem quoque

An Cometæ signa sint humanarũ rerum.

causas esse fatendũ est: quod si causas esse negamus, etiã signa esse negandũ est. Dices, cometas qui in sublimi aëre generantur, signa esse quæ insignes admodũ casus futuros portendant, quorũ tamen cometæ nec causæ sint nec effectus: quare idem quoque astris accidere respectu rerũ sublunarium, nõ esse incredibile. At ego, cometas certa signa humanorum casuum & euentuũ nunquã concedam, licet hoc tam vulgo persuasum sit, quàm est à Sapientibus improbatum. Quod si hoc, cum vulgo consentiens opinarer, dicerem cometas à stellis rerum futurarum effectricibus excitari, vt eas res antegressi præmonstrent. De stellis autem secus est, his enim nulla est corporea causa superior. A

Qui astra futurarum rerum certa faciunt signa, eos necessario Fatum inducere.

Sed quid multis moror? coguntur istius opinionis Auctores, quanquam id minime velint, Fati necessitatẽ inducere: & sane, magis etiam quàm qui stellas faciunt causas rerum sublunarium. Etenim, vt stellæ causæ sint eorum quæ fiunt infra lunam, non ideo tamen Fati necessitas existet: quod enim illarũ afflatu defluxúque in terris esset efficiendũ, id posset vel cõtrarijs materiæ affectionibus, vel obstantibus causis particularibus impediri. At si astra naturaliter futurarum rerũ signa sunt, omnino euenire necessariũ est quod ab illis significatur: alioquin essent signa inania & fallacia. Et cum Deus ea instituisset ad significandum, & in cœlo tanquã in quodam volumine ea descripsisset veluti notas futurarum rerum indices, si euentus rerum cum illarum significationibus non congruerent, vel Deus earum auctor & institutor ignorans esset futurorum euentuum, vel fallax. Denique, si astra præsignificãt quæ futura sunt: aut præmonstrant quæ facienda sunt à causis particularibus, nõ quidem omnibus sed aliquibus tantum: sed hoc improbabile est ac figmenti simile: cur enim stellæ prænotent futuros effectus aliquarum particularium causarum potius quàm aliarum, vel cur non similiter præmonstrent omnes, cum omnium similis ratio sit? aut stellæ præsignificant omnes futuros effectus causarum omnium particulariũ: hoc si est, nullæ profecto reliquæ fiẽt causæ per quas quo minus eueniat quod à stellis præsignificatur, impediri & prohiberi queat. Ex quo fit necessario, vt omnia quæ infra Lunam fiunt, immutabili necessitate Fati nexa vinctáque teneantur: quod nec istius sententiæ defensores sentiunt, & id sentire impium est. B C D

Explicatur locus Isaiæ ex capite 30.

Testimonium autem illud Esaiæ productum est 34. capite, *Cœli sicut libri complicabuntur*, quòd inter cætera Scripturæ testimonia paulò superius commemorata, solum habere aliquid difficultatis, & nonnihil negocij facessere videtur: variè interpretatum repetio: ita tamen, vt nulla interpretatio quæ modo vel probati sit Auctoris, vel sit ipsa probabilis, quicquam illi sententiæ suffragetur. Iustinus martyr respondens ad quæstionem nonagesimam quartam Orthodoxorũ, qua quærebatur quemadmodũ intelligendum esset quod dicitur ab Esaia, fore vt cœlum aliquando velut liber complicaretur,

A caretur, sic ait: *Quemadmodum cœli creationem diuinæ litteræ per similitudinem conferunt aliquando cum pellis extensione, dicentes, Qui extendit cœlum sicut pellem, aliquando cum firmato fumo, Cœlum*, inquit, *ceu fumus firmatum est: aliquando cum rotunditate cameræ, Qui extendit*, inquit, *cœlum velut cameram: Sic è diuerso, cœli dissolutionem per comparationem conferũt cum aliis rebus, vt apud Esaiam cum volumine inuoluendo & implicando, sicut apud Dauidem Psalmo 101. cum vestimento veterascente & commutando.* Sic Iustinus. Hieronymus verò super illis verbis hæc scribit, *Considerandum, quod non dicat interire cœlos, sed replicari siue complicari quasi librum: vt postquam omnia peccata aperta fuerint & relecta, complicentur qui prius aperti fuerant, vt nequaquam vltra scribantur in eis delicta multorum. In Scriptura enim dicuntur cœli annunciare iustitiã Dei, reuelare iram eius, & probare ac testificari hominum scelera.* B Psalm. 103. Esaiæ 51. iuxta 70. Interpretes. Esaiæ 40. iuxta 70. Interpretes.

Sanctvs Thomas & Nicolaus de Lyra aliter exponunt. Complicabuntur, inquiunt cœli tanquam liber, hoc est, non exercebunt vltra Ethnici Astromantiã suã, nec posthac ex astris diuinare audebunt euenta hominũ, quasi legerẽt in syderibus descriptos casus & euentus futuros. Alij sic interpretantur: Nõ patebit amplius introitus in regnum cœlorum, sed ianua cœlestis clausa erit. Sunt etiam qui explanent hoc modo, Ministerium & vsus cœlorum atque syderum exhibitus homini ante diem iudicij, postea esse desinet: nam licet non prorsus interibunt cœli, alio tamen statu erunt, & quibus C nunc funguntur ministeriis & obsequiis hominũ causa: ab illis post diem iudicij quoquo modo vacabunt: quę vacatio pulchrè declaratur ab Isaia similitudine libri, quem posteaquam eo vsi sumus, nec amplius nobis vsui futurus est, complicare & claudere solemus.

Nec displicet mihi interpretatio eorum qui aiunt, illa similitudine declarari: tantã fore diuinæ iræ & vindictæ demonstrationem aduersus gentes de quibus illic Esaias loquitur: tantam rerum omnium perturbationem & confusionem: tantam denique hominum tristitiam, doloremq; & conflictationem: vt præ magnitudine mœroris atque doloris, & præ animi perturbatione & oppressione, videantur hominibus cœlestia lumina restingui, stellæ de cęlo cadere, motusque earum conturbari, denique cœlum complicari & recedere. D nam quod hic dicitur complicari, in Apocalypsi dicitur, recedere vel abire. Sic enim habes in capite sexto, *Et cœlum recessit sicut liber inuolutus.*

Antiquus mos Hebræorum scribendi.

Sed quo planior sit & facilior ad intelligendum etiam non valdè doctis similitudo libri qua vsus est Esaias: sciẽdum est, apud Hebræos antiquitus libros sacros diuersa forma scribi & cõpingi solitos esse, quãm nunc scribuntur libri apud nos. Habebant enim vnum duntaxat folium siue membranam oblongam, quæ circa cylindrum siue axem ligneum circumplicabatur, instar lineæ telæ radio textorio circumuolutæ. Videbantur autem huiusmodi libri aliquam referre cœlorum similitudinem & imaginem: quia

quia sicut axem illum ligneum qui in medio voluminis est com- A
plures ipsius membranæ ceu spiræ, altera super alteram ambiunt
& circundant: ita hanc terram quæ medium totius vniuersi axem
tenet, cœlestes orbes alter super alterum, collocati in orbem circú-
plectentur. Verùm de testimonio Esaiæ satis dictum sit: cuius cum
am multæ ac variæ sint expositiones, nulla earum tamen mirificos
stos astrorum Lectores, interpretes, ac Vates adiuuat.

Qua ratione nonnulli Astrologi multa vera prædixerint.

CAPVT QVINTVM. B

RESTAT, quò tandem ad exitum hæc disputatio finemq; perducatur, vt causas aperiamus, cur permultæ quorũdam Astrologorum prædictiones veræ fuerint, & cum rebus ipsis euentisque mirabiliter congruentes. hanc enim quæstionem, cum eius mentio suprà incidisset, quò melius, commodiori scilicet loco tractari posset, in extremam hanc disputationem reiecimus.

Quatuor causæ, propter quas nonnunquã prædicta Astrologorũ vera cadũt.

LICET igitur prædictiones Astrologorum plerumq; falsas esse verissimum sit, & nobis supra satis explicatum: quoniam tamen & olim proditum est à multis, hodieq; admodum vulgare est, quin- C
etiam à grauib. viris, quib. non credere difficile est, pro certo tradi-
tur, fuisse quosdam Astrologos quorum pleræq; omnes prædictio-
nes veræ fuerunt, vsu ipso euentuq; comprobatæ, & vix vnum aut
alterum de plurimis eorum prædictis secus euenit quàm illi præ-
nunciauerant: age, nos etiam hoc credere in animum inducamus,
ne peruulgatæ hominum opinioni quasi publica fide & auctorita-
te confirmatæ, aduersari videamur. Concessa autem veritate huius-
modi prædictionum, causas eius disquiramus, videlicet qua ratio-
ne certo potuerint ab Astrologis futura prænunciari, quę quod in-
certa sunt, vim & notionem humanæ intelligentiæ fugiunt. Non
longum faciam: equidem asseueranter affirmo, si quæ prędictiones
Astrologorum veræ fuerunt, earum veritatem non ex veritate fir- B
mitatéq; artis Astromãtię, q̃ nullã esse satis superq; ostensũ est, sed
aliis ex causis ꝓficisci: q̃ ãt sint huiusmodi causę, breuib. explicabo.

Instinctu dęmonũ agi nonnunquã homines ad diuinandũ.

PRIMA causa. Veritas istarum prędictionum nõnunquam pro-
uenit ex pacto & societate quam iniuit Astrologus cum dæmone,
vel ex occulto eius afflatu & instinctu, quo etiam nescientes homi-
nes ad diuinandum instingantur. Hoc tradit Augustinus extremo
cap. 7. lib. 5. de Ciuitate Dei. *Non immeritò*, inquit, *creditur, cum Astrologi mirabiliter multa vera respondent, & occulto instinctu fieri spirituum non bonorum, quorum cura est has falsas & noxias opiniones de Astralibus fatis, inferere humanis mentibus atque firmare, non horoscopi notati & inspecti ali-*

A *cti aliqua arte, quæ nulla est.* sic Augustinus. Dæmon autem suggerit homini quod ab eo diuinetur, vel palam se oculis eius aspectabilem & conspicuum offerens, eumq; futura humanis verbis prædocens vel formatis in aëre vocibus præsignificantibus futura, citra vllam corporis speciẽ & figuram: vel immissa scriptura aliqua quæ futurarum rerum prædictiones contineat: vel dormienti per somnia aut vigilanti afficiendo & cõmouendo phantasiam, fingendoq; phantasmata idoneè ad representandum id quod diuinandum est, atque incitando hominem ad prædicendum id quod repręsentant phantasmata. Scire autem potest dæmon futura quæ prædocet hominem, reuelatione Dei per bonos Angelos ei facta: nõnunquam enim Deus ad agendum aliquid vtitur dæmonum ministerio. Solet etiam dæmon prænunciare homini futura quæ ipsemet posteà

Quot modis dæmon futura, aut ipse prędicit, aut homini prędmõstrare soleat.

B facturus est: solet ob incomparabilem sui motus celeritatẽ quæ in longinquis locis remotisq; mundi regionib. geruntur, ea ad homines qui longissimè absunt deferre. Potest item dæmon ex clandestinis consiliis, verbis, scriptis, ex signis quæ in corpore tam exterius, quàm interius apparent, occultas hominũ cogitationes & deliberationes tam præsentes quàm futuras, solertissimè coniectando, cognitas habere. Idémque coniicit ex præparatione causarum aliarũq; rerum quæ ad gerendũ aliquid debẽt concurrere. Deniq;, ob incredibilem subtilitatem & solertiam mentis, ob tantam tot millium annorum experientiã, propter perfectam rerum omnium naturalium absolutámque scientiam, callidissimus atque sagacissimus est ad præsentiendum & prænoscendum futura.

C HOC IPSVM quod hic docuimus, quia enucleatè apertéque tradit Augustinus in lib. 2. de Genesi ad literam, cap. 17. libet verba eius adscribere: *De fatis*, inquit, *si derum qualeslibet eorum argutias, & quasi de mathęsi documentorum experimenta, quæ illi Apotelesmata vocant omnino à nostræ fidei sanitate respuamus. Talibus enim disputationibus etiã orandi causas nobis auferre conantur, & impia peruersitate in malis factis quæ rectissimè reprehenduntur, ingerunt, accusandum potius Deum actorem syderum quàm hominum scelera. Ideoque fatendum est, quando ab istis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines fit, spirituum seductorum operatio est: quibus quædam vera de temporalibus rebus nosce permittitur,*

D *partim quia subtilioris sensus acumine, partim quia corporibus subtilioribus vigent, partim experientia callidiore propter magnam longitudinem vitæ, partim à sanctis Angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo discunt etiam iussu eius sibi reuelantibus, qui merita humana occultissimæ iustitiæ synceritate distribuit. Aliquando autem iidem nefandi spiritus etiam quæ ipsi facturi sunt, velut diuinando prædicunt. quapropter bono Christiano, siue Mathematici, siue quilibet impiè diuinantium, maximè dicentes vera cauendi sunt, ne consortio dæmoniorum animam deceptam, pacto quodam societatis irretiant.* Hactenùs sunt Augustini verba.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quot modis, & quam grauiter peccetur ab iis, qui diuinationi rerum futurarũ studeant & vacant.

CÆTERVM, grauissimo se obstringunt scelere, quicunque cupidi futura noscendi consulunt dæmones, vel Astrologos dæmonum opera vtentes ad diuinandum. Multis autem modis in eo ipso peccari potest: primo si quis consulat dæmonem de futuris, vel dæmonis discipulum Astrologũ, ratus esse dæmoni futura omnia exploratè percepta. hoc.n. cum vnius Dei propriũ sit nosse futura, si quis eandem cognitionẽ etiã dæmoni tribueret, impietatis & idolatriæ crimen esset. Deinde, si crimini vertitur cum excõicato ab Ecclesia cõionem & societatem habere, quantum erit cum diabolo acerrimo Dei & Ecclesiæ inimico & implacabili hominum hoste, pacto & societate coniunctũ esse? & quẽ Deus ab omni societate fidelium ablegauit ad inferas & tartareas sedes, æternísq; supplicijs mancipauit, eo vt amico & magistro atq; doctore vti velle? Posteà, qui dæmonis familiaritate vtitur, in magnum certũq; periculum animã suam obiicit, vtpotè quã dæmon eiusmodi prędictionum illecebris circumuenire ac perdere vehementer cupit. Peccat etiam grauissimè, quisquis Astrologos consulit, quo per illos aliorum hominũ occulta peccata cognoscat. His accedit, immanè flagitium esse, propterea dęmonẽ vel Astrologũ consulere, vt eorum cõsilio vel auxilio magnũ aliqđ scelus perpetrari queat. Istos ãt veridicos, vt ferũt, Astrologos dæmonũ esse familiares & discipulos, multa nec obscura sunt indicia: Primò improbitas morũ vitęq; impuritas & sordes: Tum, contẽptus omniũ quæ ad Christianæ disciplinæ ac pietatis cultũ exercitationẽq; pertinent: Postea, o dissè lucem, fugitare cõspectũ congressũq; hominũ, ratò versari in publico, ferè in obscuro & abdito, procúlq; arbitris viuere: Ad hoc, de ipsorum fide ac religione, mala, nec sanè immeritò, ac temerè, hominũ existimatio: Deniq; multi de istis capti à cẽsorib. fidei nostræ, quos Inquisitores vocant, vel vltro vel coacti, habita. s. quæstione admotísq; cruciatibus suam cũ dæmone societatem & familiaritatem confessi sunt verùm de prima causa satis.

SECVNDA causa. Astrologos diuinare futura nõnunquã accidit ex occulta diuinæ prouidentiæ dispositione, q̃, vt in 4. & 7. li. Confessionũ, inquit Augustinus, cæcas & improbas mentes consultorũ aliquoties ignoto quodã instinctu sic agitat, vt nesciẽtes, pferant, q̃ consulẽtes vel ex eorũ meritis vel ex abysso iusti iudicij Dei oporteat audire. Huc referre etiã conuenit sortes antiquis vsitatas, quãdo videlicet versib. alicuius Poëtæ sortitò acceptis, quid eis futurũ portẽderetur, inquirebant: quomodo nonnunquam contingebant illis carmina vel præsentibus, vel futuris negociis mirè congruentia: velut Alexandro Seuero etiamnum adolescenti, nec imperium speranti, dum Virgilianas sortes scrutatur, versus ex libro Æneidos 6. exiere, qui futurum illi imperium præsignificabant is verbis.

Valde obseruanda B. Augustini sententia.

Tu regere Imperio populos Romane memento:
Hæc tibi erunt artes, pacísque imponere morem,

Parcere

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Nec mirum ita euenire, Deo volente ideóque mentem mouente, linguam moderante, & sortes aptè ad id quod præsignificari vult miscente ac temperante: qui non solùm ex ore Balaam arioli & falsi vatis, sed etiam ex ore asinæ qua ille ariolus vehebatur, verissima futurorum edidit oracula. Numer. 23. & 24.

NON EST hoc loco in præteritis relinquẽdum, quod valdè sapienter & salutariter monet Augustinus in li. 2. de Doctrina Christiana, cap. 22. & 23. ait.n. permissu Dei nonnunquam vsu venire, vt dæmones vel per ipsos etiam homines multa vera prędicent, quod nonnulli eiusmodi diuinationum, etiam cum superstitione atque impietate nimium studiosi atq; curiosi, noxia persuasione seducti, in maiora & magis execranda flagitia, ita se derelinqui à Deo promeriti præcedentib. suis peccatis, prolabantur. Sed præstat hic Augustini verba subscribere. *Hinc fit*, inquit, *vt occulto quodam iudicio diuino cupidi malarum rerum homines tradantur illudendi & decipiendi, pro meritis voluptatum suarum illudentibus eos atque decipientibus præuaricatoribus Angelis, quibus ista pars mundi infima secundum pulcherrimum ordinem rerum, diuinæ prouidentiæ lege subiecta est. Quibus illusionibus & deceptionibus euenit, vt istis superstitiosis & pernitiosis diuinationum generib. multa præterita & futura dicantur, nec aliter accidant quàm dicunt: multáque obseruantibus secundum obseruationes suas eueniant, quibus implicati curiosiores fiant & sese magis magísque inferant multiplicibus laqueis pernicioſissimi erroris: Hoc genus fornicationis animæ salubriter diuina Scriptura non tacuit, neque ab ea sic deterruit animam, vt propterea talia negaret esse fectanda, quia falsa dicuntur à professoribus eorum.* Sed etiam si dixerint vobis, *inquit*, & ita euenerit ne credatis eis. *Non enim quia imago Samuelis mortui Sauli Regi vera prænunciauit, propterea talia sacrilegia quibus imago illa præsentata est minus execranda sunt: aut quia in actibus Apostolorum ventriloqua fœmina verum testimonium perhibuit Apostolis Domini: ideo Paulus Apostolus pepercit illi spiritui, ac non potius illius dæmonij correptione atque exclusione mundauit. Omnes igitur artes huiusmodi vel nugatoriæ vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis & dolosa amicitiæ constituta, penitus sunt repudianda & fugienda Christiano.* Sic Augustinus. His causis adiiciunt quidam alias duas, minus fortasse probabiles, non minus tamen frequentes vsúque compertas. Valde obseruanda B. Augustini sententia.

TERTIA CAVSA. Non pauci diuinant non tam peritia artis Astromanticæ, quæ nulla est, quàm singulari quadam sagacis ingenij solertia, & multiplici humanarum rerum peritia vsúque, & exquisita eorum hominum quibus diuinatio fit, negociorum, morũ, studiorum, & ingeniorum obseruatione atque notitia. Etenim quidam sunt qui perspectis quorundam hominum temperamentis, & affectionibus corporum, studiis item, exercitationibus, institutis, familiaritatibus, denique virtutibus, aut vitiis, multa euen-

tura eis prouident,ipsisq; magna asseueratione & auctoritate prænunciant ac plerūque diuinant.Ad hoc genus diuinationum pertinet,si quis principem tyrannicè tractantem ciues,& crudeli dominatu prementem,à suis eū occisum iri prædixerit,hominémque frequentissimum in furtis & rapinis, suspendio periturum : religionis contemptorē,falsæq; doctrinæ proseminatorem contra veritatem fidei & Ecclesiæ catholicæ auctoritatem,ignis supplicio mulctatū iri. Hoc genere diuinationis vsus est Annibal qui perspecta imperitia atq; temeritate Terentij Varronis & C. Flamminij Romanorū Coss &Imperatorum,Afris victoriā,Romanis insignē cladē valdè fidēter &asseuerāter prædixit:eāq; prædictionē mox certaminis exitus,plurimis Romanorū millibus interfectis, cōprobauit.

Diuinatio Annibalis.

Qvarta causa.Non raro Astrologorum diuinatio vera existit ob stultā consulentium credulitatem:multi namque facillimè credunt quæ dicuntur ipsis de rebus quas vel maximè optant, vel timent vehementer atque perhorrescūt.Solet enim eiusmodi credulitas instillare animis consulentium magnam spem rei bonæ à diuinis promissæ,vel ingentem metum injicere tristium & acerborum casuum calamitatisque ab illis prænunciatæ.Hi autem duo affectus animi,cum potentissimi sint ad efficiendum & commouendum hominē,crebro efficiunt,certe multum proficiunt, vt humana negocia ad prædictos fines perducantur.Etenim vehemēs quædam spes ardēnsque desiderium excitant atque incitant homines vt ad bona ipsis promissa sedulo se comparent, & omnibus suis opibus viribusq; contendant: quo fit, vt ob eam rē plerumque quò intendunt,optatorum suorū & alienorum promissorum compotes facti, perueniant.Ex aduerso autē metus,pauor,horrorque prædictorum malorum atque calamitatū,sæpe faciunt homines cunctāter ac dubitanter aggredi negocia, timidè ac negligenter persequi, & quocumque obiecto impedimtēo turpiter & infeliciter deserere,eáque ratione in prænunciata ipsis mala delabi.Luculenta eius rei exempla reperimus inRomano exercitu,cui (vt scribit Liuius) cū augurria & auspicia secreto inspecta infaustum belli exitum minarentur, auspices & duces ne militem in atma euntē funesto nuncio consternarent, versis in contrariam partem auspiciis, omnia fausta & triumphalia portēdi & à dijs promitti mentiti sunt:quo mendacio vtiliter decepti milites,alacriter prælium inierunt, fortiter pugnarunt,& hostes quos auguria victores fore præmonstrabāt, feliciter vicerūt.Contra verò cūNicias dux classis Athenien siū,incognita sibi lunæ defectione portēdi ratus classis naufragiū,si ea nocte portū egrederetur,cū stulto metu occupatus oppressúsque discessum differt: à Siracusanis cū tota classe captus est.Verū ne disceptatio hæc longius quàm initio promisimus, & quàm fert instituti nostri ratio producatur,& quo citi? ad ea quæ suscepti operis magis propria sunt veniamus,hic finē disputandi de diuinatione Astrologica faciemus.

Stulta consulentium Astrologos credulitas, prædictiones eorum veras nonnunquam reddit.

Nicix ducis Athenien sium exitialis insciti.

LIBRI SÆCVNDI FINIS.

A BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM

LIBER TERTIVS

Qui est de Paradiso.

B PRÆFATIO.

Vsque adeo breuiter & inuolutè de paradiso scripsit Moses, vt eius veram & propriam sententiam assequi & penitus nosse, visum sit omnibus difficillimū. Sic enim loquitur de paradiso,vt non obscurè indicet eum fuisse locum quendam corporeum, aspectabilē, atque terrestrem : idem tamen ea ponit in sua narratione, quæ ad vnum omnia non posse in vnum aliquem certum terræ locum conuenire videantur. Quo factum est, vt quidam Mosaicam paradisi C narrationem non de corporali quopiam loco, sed de re quadam intelligibili & spirituali interpretandam esse arbitrentur. Alij verò paradisum rati locum esse corporalem, talem eum tamen depinxerunt,qualē nec natura ferre,nec mens humana capere possit; multa de situ & loco eius mirabilia magis quàm credibilia commēti.Nec defuere qui propter immēsam rei difficultatem, desperata paradisi cognitione,Mosaicam eius doctrinam mortalibus in hac vita prorsus inexplicabilem & incomprehensibilem esse putauerunt. S. Ambrosius de Paradiso scribere aggressus, ita librum exorsus est: *De paradiso adoriendus sermo non mediocrem æstum nobis videtur incutere, quid nam sit paradisus & vbi sit, qualisue sit inuestigare & explanare cupientibus: maxime cum Apostolus siue in corpore siue extra corpus nesciat,* D *raptum se tamen dicat vsque ad tertium cœlum, idémque testetur se ibi audiuisse arcana verba quæ non licet homini loqui.* B. Augustinus libro 2. so. contra Pelagium & Celestium cap. 23.hanc de paradiso disputationem numerat inter eas,quibus salua fide qua Christiani sumus, aut ignoratur quid verum sit, & sententia definitiua suspenditur ; aut aliter quàm est,humana & infirma suspicione conijcitur. Quò magis enitendum nobis est,vt nulli parcentes labori,nullísque difficultatibus succumbentes,verba Mosis de paradiso subtiliter, enucleatè,ac dilucidè,quoad poterimus interpretantes, Mosaicæ narrationis sententiam quam verba ipsa præseferunt,diligenter exponamus & fideliter tueamur.Sic autem agemus,vt nullam refugiamus quæ-

Difficultas historiæ Mosis, quæ est de Paradiso.

Quorundā opinio inexplicabilē esse doctrinam Mosi de Paradiso.

2.Cor.12.

stionem, nulli difficultati terga vertamus, nulliúsque opinionem memoratu dignam, in præteritis relinquamus: nec in hoc ei obtemperabimus qui monuit quæ sunt tractatu difficillima, satius esse tacita præteriri quàm attentata deseri. Sic enim iudicio nostro res habet, in rebus obscurissimis, ijsdémque agnitione pulcherrimis, vel ipsum in quærendo studium, vel conatus ad reperiendum, vel qualiscunque veritatis adumbratio & demonstratio, nec laude caret apud æquos rerum æstimatores, nec vacat fructu apud res abditas & præstantes cognoscendi studiosos.

HISTORIA MOSIS DE PARADISO terrestri, in hoc tertio Commentariorum volumine explicata.

EX CAPITE SECVNDO LIBRI GENESEOS.

Versu. 8.

PLantauerat autem Dominus Deus Paradisum
9. *voluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formauerat: produxitque Dominus Deus*
10. *de humo omne lignum pulchrum visu & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio Paradisi, lignúmque scientiæ boni & mali. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis*
12. *ad irrigandum Paradisum, qui inde diuiditur in quattuor capita. Nomen vni Phison, ipse est qui circuit omnem terram*
13. *Heuilath vbi nascitur aurum, & aurum terræ illius optimum est: ibique inuenitur Bdellium & lapis Onychinus. Et no-*
14. *men fluuij secundi Gehon, ipse est qui circuit omnem terram*
15. *AEthiopiæ. Nomen vero fluminis tertij, Tigris, ipse vadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus ipse est Euphrates.*

Planta-

Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio. *Gene. 2. Vers. 8.*

ILLVD *Plantauerat*, licet Hebraicè sit *Plantauit*, quia tamen Hebræi sæpenumero abutuntur præteritis perfectis, denotat plantationem paradisi non esse factam post hominis creationem, sed ante: vt ea sit verborum Mosis sententia, Iam prius plantauerat Deus paradisum, cum formauit hominem, ideoque statim vt cõditus homo est, in paradisum à Deo est introductus. Basilius extrema oratione quæ est de Paradiso, & vndecima est inter eas quas scripsit in Genesim, ait Paradisum conditum esse à Deo post creationem hominis; propterea fortasse id opinatus, quod cerneret paradisi a Deo facti nonnisi post creationem hominis mentionem fieri à Mose. Verùm id factum est per recapitulationem, qua figura prius facta, posterius narrantur; sicut contra per anticipationem commemorantur prius quæ posterius gesta sunt, & est vtraque figura in diuinis litteris non infrequens. Sed quæret aliquis; Sicut paradisus ortu prior fuit homine, cur etiam non fuit à Mose priore loco memoratus? an quò manifestum fieret eum præcipuè hominis gratia esse à Deo conditum? an potius quo magis continente & continuata serie tota paradisi historia pertexeretur? consitus autem fuerat à Deo paradisus tertia die, qua die iussa est terra omnia herbarum & stirpium genera proferre. ac licet res omnes sint à Deo conditæ, singulariter tamen Deus paradisum plantasse dicitur; quod is locus præter cætera omnia terræ loca, eximiæ fuit pulchritudinis & incredibilis amœnitatis: nam quæ sunt præstantissima & aliquo in genere excellentia, ea solet Scriptura, Dei appellatione insignire. quemadmodum igitur singulariter Deo tribuitur formatio hominis propter eius dignitatem, ita & paradisi effectio propter incomparabilem eius loci præstantiam & iucunditatem: id quod obseruatum à Basilio, in exordio orationis, quam de Paradiso scripsit ab ipso proditum est.

Paradisus ante creatũ hominem plãtatus cõtra Basiliũ.

Paradisum.

QVÆ hoc loco est Hebræa vox גן *Gan*, à Græco & Latino interprete reddita, *Paradisus*, ea significat hortũ, ducta, vt quidam Hebraicè scientes putant à radice גנן *Ganan*, quod est protegere & abscondere; quasi ea voce significetur hortus, in quo frequentes, ac densæ arbores, atque proceræ, quæ patulis diffusæ ramis eos, qui sub ipsis sunt inumbrare & protegere possint. vel sic vocatur, quia sit locus conclusus & circumseptus, nullo ad eum aditu vel bestijs vel hominibus patente; iuxta illud quod est in Can-

De vocabulo Paradisi.

ticis, *Hortus conclusus, &c.* Dignum memoratu est, duo esse apud He- A
breos vocabula, hoc de quo diximus, גן *Gan*, & alterum פרדס *Pardes*, idem ferè significãtia; & vtrumque reperitur coniunctè in libro Ecclesiastæ cap. 2. nam vbi nos legimus, *Feci mihi hortos & pomaria*, sunt ibi Hebraicè duę voces quas diximus, גן *Gan* & פרדס *Pardes*: nec vox *Pardes*, inuenitur in Scriptura nisi ter; semel prædicto loco Ecclesiastæ, iterum lib. 2. Esdræ cap. 2. tertio in Canticis c. 4. in illis verbis, *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum.* Septuaginta Interpretes vocem פרדס *Pardes*, vertunt paradisum, sicut etiam nõnunquam vocem גן *Gan*. nec mihi displicet quod quibusdam viris doctis placuisse video, vocabulum *Paradisus*, tractũ esse ex vocabulo Hebręo פרדס *Pardes*, similitudine, quæ inter vtrumque est fidem faciente. Iulius B
Pollux lib. 11. τῶν ονομάτων, tradit paradisum propriè Græcam vocẽ non esse, sed Persicã, & ex consuetudine Persica fluxisse in vsum Græcorum. Sanè Xenophon & Philostratus paradisos appellãt amœnissima loca, quæ oblectationis causa comparata erant Regibus Persarum, in quibus seruabantur feræ ad Regum venationes. Aulus lib. 2. c. 20. scriptum reliquit, quæ suo tempore vulgo dicebantur viuaria, & olim tempore Scipionis atque aliorum purè loquentium Latinè appellabantur roboraria, à roboreis stabilis quibus erant vndique septa, ea nominari Græcè paradisos. Suidas notionem huius vocis *Paradisus*, sic interpretatur: Paradisus autem dicitur à δένω, idest, irrigo: inde verbale δεῦσος, mutato ypsilon in iota: alij deducunt C
παρὰ τὴν δεῖσαν ποιεῖσθαι à collectione herbarum.

Duplicitor in sacris litteris sumi nomen Paradisi.

IN sacra vero Scriptura vocabulum Paradisi vniuersè significat locum quemuis amœnissimum, & ad oblectandum hominem iucundissimum: qua significatione vsus est Moses in hoc libro Geneseos c. 13. cum dixit terram Sodomæ & Gomorrhæ ante Dei vindictam fuisse tanquam paradisum: & Salomon Eccles. 2. *Feci*, inquit, *mihi hortos & pomaria*: pro quo habent Septuaginta *Paradisos*. Idem in Canticis ca. 4. *Emissiones tuæ paradisus*, necnon & Ezechiel ca. 28. alloquens Regem Tyri, *In delicijs*, ait, *paradisi Dei fuisti*. Idem ca. 31. de regis Assyriorum potentia & magnificentia scribens per quandam similitudinem quam Rhetores vocant Allegoriam, ait, *Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi* D
& pulchritudini eius. Denique in libro Ecclesiastici cap. 24. ita loquitur diuina Sapientia, *Ego sicut aquæductus exiui de paradiso.* Nonnunquam etiã nomen paradisi dicitur in sacris litteris non de loco corporeo, sed de spirituali voluptate & iucunditate: maximè verò de vita illa æterna omnium bonorum voluptatúmque plenissima, quam Beati in cœlis agunt. Hac notione Paradisi vsus est Dominus noster, Lucæ 23. cum dixit latroni, *Hodie mecum eris in paradiso*: & Paulus in posterioris epistolæ ad Corinthios ca. 12. cum inquit raptum se esse in paradisum, ibique audisse arcana verba quæ non licet homini loqui: apud Ioannem item in Apocalypsi cap. 2. scriptum est, *Vincenti dabo*

A *dabo edere de ligno vitæ quod est in paradiso Dei mei.* Manifestum igitur est ex his quæ dicta sunt, hãc vocem Paradisus, in sacris litteris nonnunquam dici de loco corporeo, interdum verè etiam de re spirituali: vtrobique tamen præsefert ea vox ingentem quandam voluptatem & iucunditatem.

Voluptatis.

De significatione vocis Heden.

EBRAICE est בעדן *Be Heden*, id est, in Heden: vox autem *Heden*, significat delicias & voluptates, à radice
B עדן *Hadan*, quod est delectari: vnde nomen frequens in sacris litteris ערנה *Hedna*, id est, delectatio, nec fide caret ex hac voce *Heden*, deriuatam esse vocem Græcam ἡδονὴ, quæ Græcis significat voluptatem, sicut à quibusdam est proditum. Interdum autem *Heden* in diuina Scriptura est nomen proprium loci, quemadmodum animaduertere est infrà cap. 4. vbi dicitur, Cain habitasse profugum ad orientalem plagam Heden: quo loco Hieronymus vocem *Heden*, non est interpretatus voluptatem & delicias, non dubiè agnoscens ibi esse proprium nomen loci. Sic etiam Ezechielis cap. 27. dicitur, *Charan & Heden negotiatores tui.* & apud Isaiam cap. 37. inter alia loca & ciuitates quas reges Assyriorum vastauerant, recensentur Gozan, Caran, & filij Heden.

C SINE causa autem Caietanus negat his locis vocem *Heden* sumi pro eodem, pro quo ponitur in hoc 2. cap. Geneseos; cùm tamen omnibus prædictis locis sit eadem vox, & eodem modo scribatur. *Sed Heden*, inquit Caietanus, *de quo hic agit Moses, & in quo Adam locatus est, fuit post eiectionem Adæ ex paradiso planè inhabitabilis & inaccessus hominibus, propter custodiam Cherubim in aditu eius à Deo positam. Heden de quo Isaias & Ezechiel supradictis locis loquuntur, regio erat clara & habitata à mercatoribus pretiosas merces cõportantibus in Iudæam.* Sic Caietanus: cui etiam Catharinus est assensus. Verùm infirma est Caietani argumentatio: Heden namque ante diluuium; quandiu, scilicet durauit locus ille paradisi ex quo Adam eiectus est, inhabitatus fuit
D & inaccessus mortalibus: sed eo per diluuium vastato & destructo, sublatáque prima illa eius pulchritudine & amœnitate, ad vsum & oblectationem hominis, si quidem ille iustitiam & innocentiam custodisset, cõparata, deinde ab hominibus coli & habitari cœptus est.

CVM igitur vocabulum *Heden*, sit ambiguum, significans & voluptatem & certum quendam locum, in dubio est vtro modo in præsentia sumi debeat. Hieronymus sumpsit pro voluptate, cum vertit, *Paradisum voluptatis.* Sed quia Hebraicè est בעדן *Be Heden*, id est, in Heden, secundum sententiam Hieronymi verti deberet ad verbum, *In voluptate*, quod durum est, quid enim sibi vult, *Plantauit Deus in voluptate*? Septuaginta Interpretes relinquentes in sua translatione nomen ipsum Hebræum, Heden videntur intellexisse significari eo

An hoc loco vocabulũ Heden significet voluptatẽ, an certũ aliquẽ locum.

vocabulo certum aliquem terræ locum. quanquam deinde in hac A
ipsa narratione non semel eam vocem nomine voluptatis expresse-
runt. Mihi quidem simillimum vero fit, ea voce designari hic a Mo-
se locum quendam in quo erat paradisus. Habeo huius sententiæ
auctores fermè omnes Græcos Patres: habeo eius approbatores
quattuor nobilissimos Hebræorum Rabbinos, Kimchi, Abraham,
BenEsra, & Salomonem. atque id mirificè congruit cum narratione
Mosis. Siquidem in describendo paradisum, eas ipse adhibet cir-
cumstantias, è quibus locus ille, vbi qualis, quantúsque fuerit liqui-
dò cognosci queat. ait enim fuisse eum in regione Heden ad plagam
eius Orientalem; irriguum magno quodam flumine quod postea in B
quattuor ingentia & celebratissima flumina dispertiebat[ur]. quin-
etiam inquit, fluuium illum egressum esse ex loco Heden ad irri-
gandum paradisum. quibus verbis quis non videt vocem Heden
significare locum quendam, non autem voluptatem? quam enim
sententiam haberet, illum fluuium exijsse ex voluptate ad irrigan-
dum paradisum? Cæterùm, admonebo lectorem, fieri potuisse;
vt vel regio illa paradisi quia esset amœnissima significata sit voca-
bulo Heden, quod sonat voluptatem & delicias: vel contra, vt vox
Heden ea ratione vt significat voluptatem, tracta fuerit ex illo lo-
co Heden ceu totius orbis delicatissimo atque amœnissimo. C

A principio.

Quod dixit Hieronymus Paradisum esse factum ante cœlũ & terrã, quomodo sit intelligendum.

HEBRAICE est, מקדם *Mi Kedem* vox autem קדם *Kedem*, ambiguæ significationis est. cum enim significet ante seu principiũ, potest referri vel ad locũ, vel ad tempus. Hieronymus tres secutus Interpretes, Aquilam, Symmachũ & Theodotionem, ad tempus referens vertit latinè *A principio*: idem autem in libro traditionum Hebraicarũ in Genesim, ex eo quod dicitur, Paradisum factum esse à principio, argumentatur eum fuisse à Deo conditum ante cœlum & terram. quod D
Hieronymi dictum, si vt verum tueri volumus, necesse est fateri, vel ipsum nõ esse locutũ de paradiso corporeo, sed spirituali quę est vita æterna quam electis præparauit Deus ante mundi constitutionem: vel illud, Ante cœlum & terram, idem sonare quod ante perfectam cœli & terræ exornationem atque consummationem. Nec verò, quia paradisus factus fuit à principio, continuo sequitur, eum vel primo die, vel etiam ante factum esse. Etenim apud Ioannem cap. 8. Dominus noster ait, diabolum fuisse homicidam ab initio; quem tamen constat mortis hominis tam spiritualis quàm corporalis, non ante sextum diem quo creatus est homo, auctorem esse potuisse. Illud igitur *A principio*, referri debet ad tempus primorum sex dierum, præsertim autem ad tertium diem quo paradisum esse consitum, communis & peruagata est sententia.

AT

A AT enim vero Septuaginta Interpretes per vocem קדם *Kedem*, non tempus intellexerunt, sed locum: quoniam autẽ princeps mundi pars est Oriens, scilicet, vnde capit initium præstantissimus cœlestis motus primi mobilis: idcirco Græcè ipsi transtulerunt κατὰ τὰς ἀνατολάς, id est, ad Orientem: quam lectionem omnes ferè Græci Patres secuti & interpretati sunt. In his est Basilius homilia 11. in Genesim, & in Sermone quo tractat verba illa Pauli ad Thessalonicen. 5. *In omnibus gratias agite*. Chrysostomus & Theodoretus super hoc loco, Gregorius Nyssenus super Oratione cur versi ad Orientem adoremus, Damascenus libro 4. de Fide orthodoxa cap. 13. Isti enim tradunt, vetustissimæ consuetudinis conuertendi se in orando ad Orientem, hanc esse vnam de multis, eámque præcipuam rationem, quòd paradisus in quo Adam collocatus est, & ex quo propter peccatum est deiectus, in regione orientali fuerit. In orando igitur spectamus Orientem, quasi reducentes in memoriam acerbum illum casum nostrum, quo ex beatissimis paradisi locis in hoc ærumnarum & miseriarum plenissimum exilium sumus extrusi, simúlque desiderantes ad cœlestem paradisum, cuius ille imago fuit, aliquando peruenire. Ergo in hoc loco vox *Kedem* significat plagam Orientalem, vt sensus sit, Paradisum esse consitum in parte Orientali regionis Heden. Hunc etiam intellectum verborũ Mosis habent Hebræorum Commentarij. Certè, extremo capitis 3. huius libri eandem vocem *Kedem*, Hieronymus non ad tempus, sed ad locum retulit. Sic enim transtulit, *Collocauit Deus ante paradisum voluptatis Cherubim*. Vbi cernis vocem *Kedem*, vertisse Hieronymum, non *A principio*, sed *Ante*. Hebraicè autem sic est ad verbum, *Posuit à parte orientali horti Heden Cherubinos*.

B

De antiquo more orãdi versa ad Orientem facie.

C

QVIDAM putant eò locatum esse paradisum ad Orientẽ, quod pars Orientalis tam in cœlo quàm in terra sit omnium præstantissima. illinc enim primus & perfectissimus cœli motus suã capit incitationem. Certè regiones Orientis, sicut est India, prædicatione rerum pretiosissimarum quarum sunt fertilissimæ, nobilitauit antiquitas. quanquam Iulius Scaliger in opere exercitationum, quod scripsit aduersus Cardanũ, exercitatione 99. multa colligit ad probandum longè meliora & omni genere laudis prę stabiliora nasci in terris: quæ sunt cis Persicum sinum vsque ad extremam Lusitaniæ oram, quàm in regionibus Orientis, quæ sunt vltra sinum Persicum.

An regio Orientalis sit totius terræ præstantissima.

D

VERVM hoc loco prodendum est, quod est ab aliis proditum ante nos, & est profectò verissimum, nusquam in sacris litteris regionem quæ est vltra sinum Persicum tam citeriorem, quàm vlteriorem Gange, sub nomine Orientis appellari, sed orientales terras simpliciter vocat diuina Scriptura, quæ sunt citra sinum Persicum, vt Persidem, Armeniam, Arabiam, atque Mesopotamiam: Gentes quoque his regionibus propiores comparatione Iudæorum nominare solet orientales, eorúmque loca esse ad Orientem,

Quæ nominatur in sacris litteris terra orientalis.

sicut Arabes, Idumæos, Amalechitas, Madianitas, Ammonitas & A
Moabitas, necnō & mare Rubrum, ac mare salsum. quapropter Iob
qui erat Idumæus, numeratur inter filios Orientis, & tres Magi qui
ex Persida vel Chaldæa vel Arabia venerunt ad Christum dominū
adorandum, venisse dicuntur ex Oriente. quinimo solet Scriptura
frequenter Mesopotamiam vocare simpliciter terram orientalem:
Etenim Geneseos 29. Iacob profectus in Mesopotamiam iuisse
dicitur in terram orientalem: & in libro Numerorum capite 23.
Balaam ariolus ductus esse dicitur ad maledicendum Hebræis, ex
montibus Orientis; quem tamen Moses in Deuteronomio cap. 23.
adductum fuisse ex Mesopotamia Syriæ scriptum reliquit. Legimus
quoque in 25. capite libri Geneseos, liberos quos ex Cetura suscepe-
rat Abraham, inter quos numerantur Madian & Epha, separauis- B
se eum ab Isaac ad plagam orientalem.

Ex his apparet, terram orientalem in sacris litteris eam duntaxat nominari, quæ citra sinum Persicum vsque ad Iudæam porrigitur. Indiam vero orientalem, licet ea tam Mathematicorum designatione, quàm Græcorum & Latinorum scriptorum appellatione, verius alijs omnibus terris sit orientalis; Scriptura tamen eo nomine nusquam eā memorat aut nominat. quo licet intelligere, Heden in quo erat paradisus, & qui dicitur fuisse ad Orientem, non vltra sinum Persicum fuisse; eorúmque coniecturam vehemēter aberrare, qui propterea existimarunt paradisum in vltimis terræ oris, scilicet C
in India, vel etiam vltra eam fuisse, quod Moses dixerit eum fuisse ad Orientē. Ergo integra huius loci Mosis sententia hæc erit, Plātauit Deus paradisum in regione Heden ad plagam eius orientalem.

DISPVTATIO

Quis locus fuerit Paradisus, Vbi, & Quantus fuerit, & Cur nullo tempore adhuc ab hominibus inuentus sit, denique, An etiam nunc extet paradisus ille terrestris. D

CIRCA verba Mosis de paradiso hactenus exposita, tractandæ sunt aliquot quæstiones, priusquam cætera quæ de paradiso subtexit Moses, persequamur.

An Paradisus fuerit locus corporalis & terrestris. Philo.

PRIMA Quæstio. An Mosaica Paradisi descriptio propriè intelligenda sit de loco aliquo corporeo & terrestri, an potius figuratè de re quapiam intelligibili & spirituali. Philo Iudæus in extremo lib. de Mundi opificio, & in lib. de Allegorijs legis Mosaicæ, mystice duntaxat & allegoricè interpretatur orationem Mosis de Paradiso,

A diso, nec aliter censet esse intelligendam. quem secutus Origenes in tomis super Genesim, peruertit omnem historiam paradisi, non aliter quàm figuratè accipi debere arbitratus: itaque paradisum ponit non in terra, sed in tertio cœlo, ad quem scilicet raptus est Paulus: per arbores paradisi, virtutes angelicas interpretatur: per flumina verò, aquas quæ supra dorsum firmamenti sunt. ac licet quidā conentur ostendere Origenem historicam paradisi interpretationem nō reiecisse, verbis illis ex 31. homilia eius in Numeros in medium productis, *Adam post peccatum extruditur in aridam, ante enim non erat in arida sed in terra, paradisus namque non est in arida sed in terra*: hæc tamen verba ad Origenis purgationem atque defensionem parū valent: quippe qui ob supradictam opinionē à plurimis Patribus damB natus sit. Epiphanius certe multa contra hanc Origenis interpretationem disputat, tam in Ancoratu quàm in Epistola quam ad Ioannem Episcopum Hierosolymitanum scripsit.

B. Ambrosius in libro quem de Paradiso edidit, Philonis atque Origenis vestigia insistens, similia illis de paradiso sentit & scribit. Idem in libro Epistolarum 9. epistola 42. quæ est ad Sabinum scripta, vbi postremum de paradiso disseruit, Iam veteranus, vt inquit ipse, Sacerdos, recensitis aliorum scriptorum varijs opinionibus, tandem vt similius vero concludit, paradisum nō fuisse locum terrestrem, sed quippiam spirituale ac intelligibile, quod ad mentem & spiritum Adami oblectandum & quodāmodo in hac vita beandum pertinebat. Nonne fugit esse quosdam qui verā habuisse Am- C
brosium de paradiso sententiam probent ex Commentario eius in caput 6. prioris epistolæ Pauli ad Corinthios, quòd eo loci dicat Ambrosius, *Sicut duplex est Hierusalem, vna cœlestis altera terrestris, ita duplicem esse paradisum, vnum terrestrem in quo positus est Adam vt ipsum coleret atque custodiret, alterum cœlestem ad quem raptus est Paulus.* Verùm ea probatio paruam fidem faceret viris doctis, qui multis nec leuibus coniecturis persuasum habent, non esse Commentarios illos in Pauli epistolas ex Ambrosij officina profectos.

NE multa, etiam Hieronymus videri cuipiam posset in eodem versatus errore, siquidem in libro traditionum Hebraicarū inquit, Paradisum ante cœlum & terram esse à Deo conditum: quod de paD radiso terrestri non potest intelligi. Sed ea verba Hieronymi: vel ita sunt interpretanda vt nos supra interpretati sumus: vel putandum est ea Hieronymum non ex suo, sed ex aliorum sensu dixisse. neque enim obscurum aut dubium esse potest quin Hieronymus à supradicta Philonis & Origenis de paradiso sententia vehementer abhorruerit: cum is in Epistola quam dedit ad Pammachium de erroribus Ioannis Episcopi Hierosolymitani, inter eos hunc quoque Origenis de paradiso commemoret: & in Commētarijs suis in Danielem explanans caput 10. grauissimis verbis in istos allegoricos

paradiſi Interpretes inuehatur: *Conticeſcant*, inquit, *eorum deliramenta qui vmbras & imagines in veritate ſequentes, ipſam conantur euertere veritatem: vt paradiſum & flumina & arbores putent allegoriæ legibus ſe debere ſubruere.* Sic Hieronymus. S. Auguſtinus in libro de Hereſibus numero 59. inter errores Seleucianorum & Hermianorum hunc quoque numerat, quòd negauerint paradiſum viſibilem.

CAETERVM, Ioſephus primo libro Antiquitatum, Baſilius homilia 11. in Geneſim, quæ eſt de Paradiſo, atque vt verbo dicam, omnes propemodum Patres tam Græci quàm Latini, concordi ſententia paradiſum quem deſcribit Moſes, locum fuiſſe corporeum ac terreſtrem exiſtimarunt. quanquã nõ putauerint cuiquam interdictum, vt poſt ſenſum hiſtoricum paradiſi, etiam alios myſticos, & allegoricas interpretationes afferre non poſſet. Quinimo Auguſtinus initio libri. 8. de Geneſi ad litteram, tres de paradiſo refert opiniones: primam tantùm ſpiritualiter, alteram tantùm corporaliter, tertiam vtroque modo paradiſi hiſtoriam interpretantium. hanc vltimam omnium maximè probari ſibi affirmauit. Quod non ſic eſt intelligendum, vt velit Auguſtinus hiſtoriam paradiſi partim corporaliter, partim ſpiritualiter eſſe interpretandam: vniuerſa nãque ſecundum ſenſum hiſtoricum corporaliter eſt intelligenda: ſed verbis illis Auguſtinus ſignificauit, rectè atq; vtiliter eos feciſſe, qui deſcriptionem paradiſi primo ſecundum ſenſum hiſtoricum & literalem expoſuerunt: deinde per ſenſum myſticum ad interiores & ſublimiores quaſdam rerum ſpiritualium & cœleſtium intelligentias applicuerunt. nam quid Auguſtinus de hiſtorica paradiſi expoſitione ſentiret, clariſſimè oſtẽdit in libro 13. de Ciuitate Dei extremis verbis 21. capitis: cum enim allegoricam quandam paradiſi expoſitionem commemoraſſet, ſubiungit hæc verba, *Iſta, & ſi qua alia commodius dici poſſunt de intelligendo ſpiritualiter paradiſo, nemine prohibente dicantur, dum tamen & illius hiſtoriæ veritas fideliſſima rerum geſtarum narratione commendata credatur.* Hæc Auguſtinus.

SED nullus veterum meo iudicio luculentius hoc de quo agimus, expoſuit quàm Chryſoſtomus qui homilia 13. in Geneſim hoc modo ait, *Ideo Moſes deſcribens paradiſum, & nomen loci in quo erat, ſcilicet Heden, & plagam orientalem quem ſpectabat, & nomina fluminum è paradiſo egredientium ferè nota omnibus, tam ſubtiliter & accuratè enarrauit: vt non liceret nugari volentibus decipere ſimpliciores, dicendo nullum fuiſſe in terra paradiſum ſed in cœlo, & alias fabulas ſuaque ſomnia iactando. Nam ſi, cum Moſes tantam in deſcribendo paradiſo diligentiam poſuerit, nihilominus tamen fuere nonnulli fabulantes non fuiſſe ſuper terram paradiſum, multaque alia à doctrina Moſis alieniſsima inducentes, & verba eius aliorſum quàm dicta ſunt detorquentes: quid futurum fuiſſet, ſi non tam minutatim, tam dilucidè, denique tam enucleatè paradiſum deſcripſiſſet?*

Ita

A Ita Chryſoſtomus. Hoc ipſum docuit Sophronius Patriarcha Hieroſolymitanus in ea Epiſtola quæ recitata eſt à ſexta Synodo generali, actione 11. & poſteà in actione 13. ab vniuerſa Synodo approbata.

CERTE, vniuerſa narratio Moſis apertiſſimè demonſtrat paradiſum fuiſſe locum quẽdam in terra corporatum & aſpectabilem, omni genere voluptatum ac deliciarum abundantem. cum enim ea narratio non minus ſit hiſtorica quàm aliarum rerum quas prius memorauerat Moſes, profecto verus & germanus eius hiſtoriæ ſenſus is debet, ſine controuerſia cenſeri, quem reddunt verba Moſis ſecundum propriam & vſitatam eorum ſignificationem ſumpta.

B Multa autem licet obſeruare in narratione Moſis, quæ huic ſententiæ fidem aſtruunt ait enim paradiſum fuiſſe in regione Heden ad orientalem eius plagam locatum, extra quem conditus eſt homo, ſed mox in eum à Deo introductus vt ipſum coleret & cuſtodiret: fuiſſe in eo arbores aſpectu amœniſſimas & guſtatu ſuauiſſimas, irrigatũ eſſe vno flumine poſteà diducto in quattuor fluuios, eorumque duos eſſe Tigrim & Euphratem: ex eo loco Adamũ eſſe à Deo propter peccatum inobedientiæ eiectum, poſitúmque in aditu eius Cherubim, ſcilicet ad hominem ingreſſu prohibendum: Euam vidiſſe fructum arboris ſcientiæ boni & mali, decerpſiſſe, comediſſe, edendúmque Adamo dediſſe: & alia his ſimilia, quæ paradiſum

C fuiſſe locum corporatum & terreſtrem non dubiè demonſtrant.

CVR autẽ quos ſupra dixi Auctores, doctrinæ ac vetuſtatis auctoritate prẽſtantes, negauerint paradiſum fuiſſe locum terreſtrem: equidem reor illam eſſe cauſam, quod putarent non niſi figuratè & myſticè intelligi poſſe quæ docet Moſes de immortalitate quam eius arboris vitæ præſtabat homini: de arbore ſcientiæ boni & mali: de origine quattuor fluminum ex vno paradiſi flumine: de ſermocinatione ſerpentis cum Eua eiúſque maledictione: de inambulatione Dei poſt meridiem in paradiſo ad auram: de tunicis pelliceis quibus Adamum & Euam peccari conuictos Deus induit: de Cherubim cũ gladio verſatili & flammeo ad cuſtodiã paradiſi col-

D locato. Verùm hæc omnia propriè atque hiſtoricè intelligẽda & interpretãda eſſe, nos infra ſuo quodque loco interpretãte docebimꝰ.

Refellitur quorundam opinio, Paradiſum quẽ deſcribit Moſes, fuiſſe vnum eſſum terrarum orbẽ, qui inexordio mundi amœniſſimus erat.

FVIT quorumdam noſtri temporis ſententia, quam fuiſſe tamen antiquiorem, arguit commemoratio eius apud Hugonem de S. Victore in libro ſuarum Annotationũ in Geneſim, Paradiſum quem deſcripſit Moſes, non fuiſſe definitam aliquam regionem aut certum quempiam terræ locum: ſed nomine paradiſi, denotari vniuerſam terram quæ in primæna conditione ac ſtatu ſuo ob eximiam bonitatem, amœnitatem & fœcunditatem, erat tota quaſi hortus quidam amœniſſimus & tanquam paradiſus: quemadmodum infra ca. 13. dicitur Sodoma & Gomorrha fuiſſe quaſi paradiſus Dei. Illũ autem fluuium quo paradiſus irrigabatur, aiunt intelli-

gendum esse ipsum Oceanum, quem nomine fluuij Hesiodus in A
Theogonia,& in Odyssea Homerus appellant. Oceanus verò irrigare dicitur vniuersam terram, quod omnes dulces aquæ quibus terra irrigatur, ex Oceano (vt vetus fuit Philosophorum & Poëtarum opinio,nec sanè aliena diuinæ Scripturæ) per subterraneos & occultos terræ meatus promanant. Oceanus porrò quattuor illa flumina fundere dicitur, non quod cætera ex eo non habeant originem, sed quia hæc tanquam maxima & nobilissima atque celebratissima,visa sunt præcipuè memoratu digna. Verùm hanc opinionem,vel simplex ipsa narratio Mosis,& vehementer & euidenter confutat. Quomodo enim intelligi potest Paradisum quem descripsit Moses fuisse vniuersam terram,cum disertè Moses doceat fuisse eum in regione Heden versus plagam Orientalem? extra B
quem cum factus esset homo,est in eũ postea introductus, & mox propter peccatum admissum ex eo eiectus, posito ad eius aditum custodiendum terribili Cherubino: hæc enim & alia quæ ex eadẽ narratione colligere licet, de vniuerso terrarum orbe dici nullo modo possunt.

QVAESTIO SECVNDA.

De loco & situ Paradisi.

RES QVAM tractare aggredimur,plena obscuritatis ac difficultatis,Scriptoribus inter se maxima opinionum varietate valde diffidentibus,quibusdam etiam C
mira, seu verius dicam,incredibilia de paradisi loco positúque prodentibus. Visum autem nobis est ad planiorem & pleniorem huius quæstionis explicationem multum conferre posse, si nobiliores & celebriores Auctorum sententias sigillatim commemoremus,expendamus,diiudicemus.

Tertulliani de situ Paradisi sententia.

TERTVLLIANVS in Apologetico aduersus Gentes ait,Paradisum locum esse diuinæ amœnitatis,recipiendis Sanctorum spiritibus destinatum,& maceria quadam igneæ illius Zonæ à notitia orbis communis segregatum. in extremo autem libro quem scripsit de anima, affirmat se proprium de Paradiso librum edidisse, D
quem si nunc haberemus, propriam eius de paradiso sententiam liquidius cognoscere possemus. S.Basilius in Oratione de Paradiso,his verbis eum descripsit: *Paradisus*,inquit, *locus erat deliciis omnifariam affluens,omnem creaturæ sensibilis exsuperans pulchritudinem:ob sublimitatem loci in quo erat,nulla sui parte tenebras admittens, sed exorientium syderum splendore semper illustratus, in quo nulla erat immodica ventorum vis,nulla tempestatum procella,nullius hyemis horror, non nimia veris humiditas,non torrens æstatis ardor, non molesta & noxia autumni siccitas, sed temperata & pacifica omnium temporum inter se consonantia: ita vt quod in*

Descriptio Paradisi terrestris secũdum Basiliũ,Ephrẽm Damascenum, & Isidorum.

A *quod in quaque anni tempestate optimum & iucundissimum est,in se haberet, scilicet veris amœnitatem, vbertatem æstatis, autumni hilaritatem, hyemis otium & quietem,eius terra pinguis erat & mollis, omniumque bonorum & voluptatum fertilis,quam verissimè dixisses fluere lacte & melle.*

B.Ephræm Syrus æqualis & familiaris Basilij in Commentariis suis super Genesim,quod opus nunc non extat,sed illud citat Moses Barcepha Syrus in libro suo de Paradiso, quem librum nuper Andreas Masius è sermone Syriaco in Latinum elegantissimè conuertit:Ephræm inquam, tradidit omnem terram à nobis habitatã vndique cingi Oceano, vltra quem esse immensam propemodum terrã toti Oceano circumiacẽtem in qua locatus est Paradisus. Damascenus li.2.de Fide orthodoxa, cap.11.ita descripsit Paradisum: Ioã. Damascenus de situ Paradisi, sententia.

B *Est*,inquit,*locus,Dei manibus in Heden ad Orientem mirabiliter constitus, omnis lætitiæ ac voluptatis promptuarium,omni terra excelsior, optima tẽperie cœli,aëre subtilissimo & purissimo, plantis semper virentibus suauissimúmque odorem spirantibus, plenus lumine, vniuersæ sensibilis venustatis & pulchritudinis excellens intelligentiam. Diuinus profecto locus, mirificè congruens primi hominis dignitati: in quo nullum animal habitabat, sed solus diuinarum manuum factura homo.*

ISIDORVS li.14.Etymologiarum.c.3.hæc scribit de Paradiso: Paradisus est locus in Orientis partibus constitutus,cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur hortus. Porro Hebraicè dicitur Heden,quod in nostra lingua deliciæ interpretatur: & vtrumq; C
iunctum,facit hortum deliciarum:est enim omni genere pomiferarum arborum consitus: non ibi frigus, non æstas, sed perpetua aëris temperies:è cuius medio fons prorumpens, totum nemus irrigat: diuiditúrque in quatuor nascentia flumina: cuius loci post peccatum hominis aditus intercluſus est: septus enim est vndique rhomphæa flamma,ita vt eius cum cœlo penè iungatur incẽdium. Cherubin quoque,id est,Angelorum præsidium arcendis spiritib. malis super rhomphææ flagrantia ordinatum est,vt homines flamma, Angelos verò malos Angeli boni summoueant, ne cui carni nec spiritui transgressionis aditus pateat.Rupertus lib.1. de Trinitate & operibus eius. cap.37. Paradisum ait fuisse locum amœnissimum & cœlo proximum. Ambrosius Catharinus citat sentẽ-
Dtiam quandam Augustini de Paradiso, nescio ex quo libro eius ad Orosium,quæ sic habet:*Paradisus in Oriente situs est, immenso Oceano interiectio,à nostro orbe lõgissimè remotus,pertingens vsque ad lunarem circulum: vnde illuc aquas diluvij peruenisse minime dicitur. hic locus ob primi hominis reatum intercluſus est, nec vlli animantium datur ad eum aditus.* Hæc Catharinus ex Augustino: in cuius tamen nullo libro mihi quidem eam sententiam inuenire contingit. Theologi scholastici assignant eam Bedæ,sed nec Beda eam habet vel in suo Hexemeron,vel in Allegorica libri Geneseos expositione. Illud ait duntaxat, Paradisum esse locũ ab hominum cognitione remotissimum.

Illa igitur sententia fuit Strabi & Magistri eius Rabini, quam Ma- A
gister ponit lib. 2. sententiarum, distinct. 17. & Historia scholastica super libro Geneseos, capite 13.

EX SVPRADICTIS auctorum sentẽtiis licet intelligere, duo esse quæ de Paradiso multis Scriptoribus placuisse videãtur: vnum est, Paradisum immenso penè Oceano interfuso distare à terra nostra: id autem propterea dixisse vidẽtur, vt in promptu habere possent quod responderent percontantibus. Cur Paradisus fuerit inaccessus hominibus, & ad hanc diem à nullo repertus, alterum est: Paradisum fuisse in loco altissimo, & vt quibusdam visum est, orbi lunæ proximo. Tantam autem altitudinem tribuerũt Paradiso tres ob causas: Prima fuit, ob salubritatem habitationis, quod illuc nullum ex rebus sublunaribus incommodum & detrimentum aspira- B
re posset. Locus autem cœlo vicinus, visus est illis esse tranquillissimus & temperatissimus, & ad conseruandam hominis valetudinem vitámque producendam accommodatissimus. Certè Solinus capite 16. annotauit, in summo Atho monte, qui locum vnde cadũt imbres putatur excedere, oppidum esse Achrothon, vbi dimidio longiorem quàm alibi vitam degunt incolę: quos ob id Græci vocant μακροβίους, nos diceremus longæuos. Secunda causa fuit, quò possent Paradisum vindicare ab exitio quod omni terrarum orbi diluuium attulit, quod omnes terræ montes operuisse, quindecim cubitis vel altissimos supergressum, Scriptura tradit. Cum autem compertum sit, esse quosdam montes qui regionem ventorum & C
imbrium verticibus suis transcendant: necesse est locum Paradisi quem à diluuio inuiolatum & intactum esse pro certo habent, excelsissimo in loco & cœlis viciniſſimo esse collocatum. Tertia causa fuit, quod quattuor flumina quę Moses narrat à Paradiso egredi, non possent per hanc nostram terram tantopere à Paradiso dissitam ferri, nisi locus Paradisi altissimus esset, vnde scilicet præcipiti lapsu cadentia & subter vada Oceani delata, variis postea in locis in hanc nostram terram exilirent.

Cur multi putauerint Paradisum esse vltra Oceanũ, & extra hunc nostrũ terrę orbem, atq; loci altitudine proximum cœlo.

SI QVIS autem existis quærat, si Paradisus tanto interfuso Oceano à nostra regione distat, quemadmodùm illinc homines primum in hanc nostram terram traiicere potuerint: nam & Athanasius & Cyrillus prodiderunt. Adamum ex regione Paradisi profectum, alij quam plurimis peragratis regionibus venisse in Iudęam, ibique mortuum, & sepultum in mõte Hierosolymitano qui à posteris, quod primi hominis caput contineret, mons Caluariæ appellatus est ad hoc respõdent isti dupliciter: alij enim aiunt primos illos homines fuisse Gigantes & proceriſſimæ staturæ, ideoque in hanc terram nostram par vadosum mare pedibus transmeare potuisse. alij respõdent vsque ad diluuium priscos illos homines coluisse terram Paradiso vicinam, nostram verò terrã vsq; ad id temporis vacuam planè hominibus desertámque fuisse. diluuio igitur cæteris

A cæteris pereuntibus, octo homines arca in hanc terram nostram esse transuectos. Atque hæc isti de loco Paradisi censuerunt.

Refellitur illud, Paradisum fuisse vltra Oceanum.

SED illa ipsa duo ab istis probata & scriptis prodita, adeo fide carent, vt longam non desiderent refutationem. Nam quod aiunt, terram Paradisi ab hac nostra immenso quodam Oceano esse disiunctam, nullam habet verisimilitudinem, nullam speciem probabilitatis. Principio, quod isti aiunt terram nostram vndique circũfusam esse & circũdatam Oceano, & vltra Oceanũ esse alteram terram quæ totum Oceanum ambiat, falsum esse satis supérque hoc nostro tempore nauigationibus Hispanorum & Lusitanorum, qui totum fermè Oceanũ & orbem terrarum pernauigarunt atq; peragrarunt, exploratũ & compertum est. Deinde, qui credat terram illam vlteriorem Oceano, tanto maiorẽ hac nostra, ab exordio mũ- B
di ad hanc diem omni prorsus hominum habitatione desertam & vacuam fuisse? Postea, perspicuis verbis docet Moses Paradisum fuisse in regione Heden, quã non procul fuisse Mesopotamia vel Arabia, ex verbis Isaiæ & Ezechielis quæ supra retulimus, non obscurè cognoscitur. Præterea, ridiculum esse voluisse Mosen describere & norum facere Paradisum per ea loca quę sunt in nostro orbe, si Paradisus extra hanc nostram terrã fuisset: quid enim ad notitiam paradisi percipiendam profuisset nominare flumina ex Paradiso profluentia, eorúmque cursus per notissima nostri orbis loca declarare? Ad hęc, quid opus erat ad arcendum hominẽ ab ingressu Paradisi tanta custodia eius aditum munire? satis enim fuisset C
hominem extrudere & eiicere in hanc nostram terrã, nemo enim illuc tantis terræ marisque spatiis interpositis remeare potuisset. Nec sanè potest satis intelligi, nedum credi, quatuor illa flumina Paradisi, quorũ origines & cursus in hac nostra terra cernuntur, ex illa tam remota & longinqua terra amplissimi Oceani interpositu, in hunc nostrũ orbẽ deuenire potuisse. nam quod aiunt ea ex altissimo paradisi loco p̃cipitata, & subter Oceanũ delata in hãc nostrã terrã erũpere, quis nó videt esse ab ipsis cõfictũ potius, ne nihil dicere viderẽtur, q̃ vt aliqd ꝓ ,pbabile futurũ esset, se dicere putarẽt.

IAM verò ꝙ tradũt alij, tantã esse paradisi altitudinẽ, vt fastigio suo orbẽ lunæ attingat, vsque adeò nõ solũ nõ est credibile, sed etiã ridiculũ, vt in eo refellendo orationẽ ponere superuacaneũ videri D
possit. Putarunt, scilicet, illiusmodi locũ cõmodissimũ esse habitationi hominis ac saluberrimũ, quẽ tamen manifesta rõe cõuincitur incõmodissimũ esse homini & omnino inhabitabilẽ. Primo quidẽ ob viciniã solis atq; aliorũ syderũ: tũ ob elementũ ignis eo loco proximè cœlo lunæ subiectũ: deinde propter agitationẽ & perpetuam volubilitatẽ illius loci, rapidissima cœli vertigine cõtinẽter circũacti. præterea, interuallum ꝙ est à terra ad orbem lunæ, Ptolemæus & Alphraganus docent esse ferè septies ac decies magis diametro terræ, hoc est, tota ipsius terræ longitudine: quæ distantia

Refutatur illud de altitudine Paradisi vsque ad vicinitatem cœli.

Universidad de Deusto
Biblioteca

computatione noſtrorum milliarium continet milliaria centũ mil- A
lia,adiectis nouẽ millibus nongentis trigintaſeptem:tantum enim eſt interuallum inter terram & orbẽ lunæ interpatens. Si igitur Paradiſus culmine ſuo attingit cęlum, neceſſe eſt ipſum habuiſſe pro baſi vniuerſam terræ amplitudinem.adde quod tanta paradiſi altitudo ad orientem nobis oppoſita, & vndique conſpicua atque aſpectabilis eſſet,& magna ex parte ſolis illuminationem nobis auferret.Propter manifeſtam iſtius ſententiæ abſurditatem, quidam voluerunt eam in bonam partem interpretari,dicentes id fuiſſe dictum ab illis per hyperbolen,non quod ita res eſſet, ſed vt per huiuſmodi exaggerationem intelligeretur ſumma paradiſi ſublimitas & celſitudo.

S.Thomas in prima parte quæſtione 93.ait,id eſſe dictum per ſi- B
militudinem,quod ſcilicet paradiſi locus amœnitate, ſalubritate & tranquillitate ſimilis eſſet regioni cœleſti quæ incipit à luna.Alexãder de Hales ſignificari ait,Paradiſum eſſe in aere quieto & trãquillo qui ſuperior eſt hoc noſtrati aere inquieto ac turbulento: & locum paradiſi eſſe vbi finis eſt & terminus exhalationũ & vaporum, quorũ fluxus & progreſſus lunæ poteſtati ac efficientiæ attribuitur.

Toſtatus putans Paradiſum fuiſſe in ſuprema regione aeris, confutatur.

A B hac opinione Alexandri proxime abeſt,ſi tamen abeſt, Toſtatus,qui in 2. caput Geneſeos quæſt.9.& in 13.caput eiuſdem libri quæſt.107. affirmat, Paradiſum non peruenire vſque ad orbem lunæ,ſed excedere tamen oras & terminos huius noſtri aeris turbulenti atque caliginoſi,& eſſe ſupra mediam regionem aeris: denique in tertia regione aeris eſſe locatum, celſioremque eſſe omni- C
bus alijs terræ montibus minimum viginti cubitis:ita vt aquæ diluuij, quæ cunctos montes quindecim cubitis ſupergreſſæ ſunt,locum paradiſi attingere nõ potuerint.Sed hæc Toſtati opinio nihilo magis probabilis eſt prioribus iam confutatis. Eſt enim tertia regio omnino inhabitabilis homini ob nimiam eius ſiccitatẽ, ingentem ardorem, vehementem agitationẽ ac volubilitatem ex vicinia elementi ignis,ex raptu &vertigine cœli,& ex multitudine corporum inflammatorum:vt ſunt cometæ qui in ea regione generantur: nullus ibi flat ventus,nullus refrigerat imber aut ros, nulla fluminum & fontium origo, nullus ſtirpium ſatus,nullus herbarum viror,& nullus flos nullúſque fructus eſſe poteſt. Eſt aer ille tenuiſſimus & ſiciſſimus & admodum calidus, atque ob eam ipſam cau- D
ſam reſpirationi hominis & refrigerationi cordis minimè conueniens.

De altitudine montiũ, Olympi, Atho & Atlantis.

Nec firmum eſt quod afferunt iſti de altitudine montis Olympi ſupra locum nubium,imbrium ac ventorum, quam prædicat Solinus capite 14.aut de monte Atho tantæ ſublimitatis,vt celſior loco nubium &ventorum exiſtimetur,argumento cinerum qui in aris in cacumine eius extructis poſt ſacrificia relicti, nec ventis diffluntur ac diſſipantur, nec imbribus eluuntur: aut quod ſcribit Plinius libro

A libro 4.capite 1.de Altante monte,qui è medijs arenis in cælum ſuper nubila atque in viciniam lunaris circuli qua ſpectat Africam elatus,nemoroſus eſt, ſcatebris fontium irriguus, fructibus omniũ generum ſponte naſcentibus ſic abundans,vt numquam ſatietas voluptatibus deſit. Hæc dico, quæ iſti ad confirmandam opinionem ſuam afferũt,infirmiſſima ſunt, partim quia fictitia & fabuloſa ſunt, vt fatetur Plinius,partim quia nihil eos iuuant,cum montes illi longè inferiores ſint celſitudine quam ipſi tribuunt Paradiſo. quinetiam Auguſtinus libro 3.de Geneſi ad litteram capite 2. de Olympo citans verſum illum Lucani,

— *Nubes excedit Olympus.*
B *Pacem ſumma tenent*, Lib.2. Pharſaliæ.

ſubdit,In vertice Olympi perhiberi aërem eſſe adeo tenuem, vt neque nubibus obumbretur,neque turbetur ventis,neque alites ſuſtinere queat,neque ipſos homines,ſi qui forte vel ſacrificandi vel inſpiciendorum ſyderum cauſa illuc aſcenderint, craſſioris auræ ſpiritu alere poſſit: eoſque ferre ſecum ſolitos ſpongias plenas aqua, vnde ſugant identidem humorem ad refrigerandum cor; aliter enim ob ſummam illius aëris tenuitatem & ſiccitatem viuere non poſſent.

Euertuntur duo prædictæ opinionis fundamenta.

Ex quo ſatis apparet,duo illa fundamenta quibus iſtorum de altitudine paradiſi nititur & fulcitur opinio, valdè fragilia & imbe- C
cilla eſſe.Primum fundamentum erat,tantã ſublimitatem loci conuenire paradiſo propter ſaluberrimam hominis habitationem: atqui oſtenſum eſt,locum cœlo proximum,immo etiam qui ad tertiã regionem aëris pertinet,multas ob cauſas non eſſe hominis habitationi conuenientem. Alterum fundamentum erat,ne videlicet aquę diluuij obruerent & perderent locum paradiſi. Sed hoc eos mouere non debuit,primo,quia ſi ad verba Scripturæ ſpectent, vix poterunt paradiſum ab inundatione diluuij vindicare: quippe apertè inquit Scriptura cap.7.Geneſeos, diluuium operuiſſe omnes montes qui ſub cœlo erant; operuit igitur etiam paradiſum. quod ſi ab illa generali ſententia neceſſario putent excipiendum paradiſum, nulla ſanè ratio cogit propter aquas diluuij,tantę ſublimitatis paradiſum D
facere.Quare Scotus in 2. ſententiarum diſtinctione 17. quæſtione 2.opinatur, ſicut diluuiũ generale non naturaliter ſed miraculo factum eſt; ita quoque miraculo factum eſſe, vt paradiſus à diluuij exitio ſeruaretur.Itaque fingunt iſti, cum eluuione illa aquarum cæterę omnes terræ obruerentur, peruenisſe aquas prope paradiſum, ibique immobiles conſtitiſſe, ſcilicet ad ſimilitudinem eius quod olim in mari rubro & in flumine Iordanis à Deo factum legimus. Quanquam paradiſum diluuio illo vaſtatum ac deſtructum eſſe,nec pauci nec temerè arbitrantur. Sed quia arduam hoc habet diſceptationem, diligentémque depoſcit explicationem, paulo poſt ſeparatim à nobis pertractabitur.

An diluuiũ attigerit locũ Paradiſi.

Exod.14. Ioſue 3.

Paradisum fuisse sub Aequinoctiali, quorundam opinio.

ALII putarunt sub Aequinoctiali, aut non procul fuisse paradisum, rati summam illis in locis esse cœli temperiem, ob perpetuam dierum atque noctium æquabilitatem, nunquam immodico vel frigore vel calore. Hanc opinionem sequitur Bonauentura in 2. sententiarum, distinctione 17. quasi probatam Doctoribus, eandémque defendit Durandus ibidem. Sed B. Thomas refellit eam argumento regionum quæ ob vicinitatem Zonæ torridæ, solis ardore vehemẽter infestantur, vt Aethiopia, & interiora Africæ ac Libyæ. vide ipsum prima parte quæst. 102. Scotus in 2. distinct. 17. illo præterea vtitur argumento, solem, cum est remotissimus ab Aequinoctiali, vt est in Tropicis, esse tamen propinquiorẽ illi, quàm in media æstate feruentissimísque caloribus, multis Galliæ & Germaniæ populis; quocirca nunquam loca sub Aequinoctiali minus calida esse, quàm sit Gallia & Germania in media æstate. Verùm neutra opinio in totum aut vera aut falsa est; neque omnibus sub Aequinoctiali vel inter duos Tropicos regionibus, par est vel temperies cœli, vel intemperies. Siquidem latissima regio Pretiosi Ioannis, Monomotapa, Insula S. Thomæ, & quæ vulgo dicitur *Cabo verde*, ardore solis peruruntur: contra, regio Americana, vulgo dictus Nouus orbis, inter duos Tropicos interiacens, plerisque locis temperata est, maximè in prouincia Peruana. Ex quo liquet, temperiem, vel intemperiẽ cœli in varijs terræ locis & regionibus non prouenire tantùm ex ipso climate cœli, sed maximè ex alijs causis; velut ex frequẽtia aut raritate horum aut illorum ventorum; vel ex copia aut inopia aquarum tam terrestrium quàm pluuialium; vel ex situ regionis aut montanæ aut campestris, vel denique ex vicinitate, aut longinquitate maris proficisci. Hæc igitur ab alijs de loco paradisi prodita sunt. Ego paradisum & in ijs regionibus quas Tigris & Euphrates præterlabuntur, & non procul Mesopotamia fuisse arbitror. Sed hoc planius ostendam, & facilius probabo in extrema huius tractationis parte, postquam interpretatus fuero quæ de paradisi fluminibus infra scribit Moses.

A

B

C

QVAESTIO TERTIA

D

Quantus fuerit locus Paradisi, & cur sit à Deo conditus, paruo vsui futurus homini.

DE magnitudine paradisi nihil certi, nisi friuolis & futilibus cõiecturis dici potest. Nã quod scripsit Ephrem, terram paradisi vndique circumplexam Oceanum, lõgè maiorem esse nostro terrarum orbe, supra confutatum est. Alij probant, amplissimum fuisse paradisi locum, argumento fluuij quo irrigabatur, quem maximum & altissimum

A mũ fuisse, declarant quattuor nobilissima nostri orbis flumina ex eo deriuata: tum etiam quod solus paradisus, si Adam non peccasset, omnium hominum futurum erat domicilium: tantæ autem multidinis hominum, nisi amplissimus esset locus, capax non fuisset.

TOSTATVS in 13. caput Geneseos quæstione 98. magis coarctat & coangustat locum paradisi: nam non solum qualibet trium partium mundi, Asiam dico, Europam & Africam, sed etiam ingenti aliqua prouincia, vt est Hispania & Germania, minorem eum facit: non enim maximam esse eius loci amplitudinem necesse fuit, cum non nisi electos, qui pauci fuissent, provt nunc est multitudo hominum, tenere debuisset: nec opus esset eo loci esse animalia vlla, scilicet quorum seruitio tunc non esset opus homini: nec propter
B sterilitatem terræ plurimum loci teneri oportebat, cum tota paradisi terra optima & fertilissima esset. existimat igitur Tostatus, Paradisi longitudinem fuisse circiter duodecim milliarium, ambitum verò eius, triginta sex vel quadraginta. verùm de re tam incerta, inanis & incerta est omnis coniectura.

MIHI quidem satis credibile fit, Paradisum non fuisse locum adeo patentem & spatiosum, vt quidam tradiderunt: quippe eum Scriptura appellat hortum, & ait locatum fuisse in regione Heden ad plagam eius orientalem, atque in medio eius fuisse lignum vitæ & lignum scientiæ boni & mali. Nec sane assentior illis qui putarũt non habitaturos extra paradisum homines, si Adã nõ peccasset: nõ
C enim est probabile, vnum illum locum capacem esse potuisse omnium hominũ. Si enim post peccatum Adę vixerunt aliqui homines prope mille annos, sine dubio in statu innocentiæ, non minus tria vel quattuor millia annorum vixissent, quo spatio temporis numerosissimam prolem edidissent, & mirandũ in modum genus humanum esset multiplicatum. Ad hoc, narrat Moses capite primo huius libri, dixisse Deum homini vt dominaretur cunctis animalibus, & subijceret sibi omnem terrã: concessit quoque illi cibi causa omnes herbas, & omnes fructus arborum vniuersæ terræ. nec est dubitandum, quin illi homines peragrassent orbem terræ, vidissent maria, insulas, variásque orbis regiones, & in his admiranda Dei opera. nã cum non omnia vno in loco nascantur, si homines intra paradi-
D sum tantummodo habitassent, nec scientiam rerum naturalium, quæ perceptione sensuum multísque experimentis comparatur, consecuti fuissent, nec ex cognitione & contemplatione tantorum Dei operum quæ in varijs mundi locis apparent, honestissimam voluptatem quæ suauissimum est humanæ mentis pabulum, capere potuissent. Adijce, quod non est credibile vniuersam terram fore desertam & hominibus vacuam, cum hominis industria & cultura multum ei ad fertilitatem, amœnitatem atque decorem conferat. atque hoc, testimonio diuinæ Scriptu-

Auctoris cõiectura de magnitudine Paradisi.

Genes. 3. In statu innocentię nõ tantùm in Paradiso, sed etiã extra ipsũ habitaturos fuisse homines.

ræ probari poteſt: Iſaias enim ca. 45. ſic ait, *Dominus fecit terram, ipſe* A
plaſtes eius: non in vanum creauit eã, vt habitaretur formauit eam.

VERVM aliquis fortaſſe mirabitur; & ex nobis cognoſcere cuperet, quonam conſilio Deus paradiſum tanta magnificentia cõdiderit. videtur ſanè in hominis vſum fuiſſe à Deo comparatus paradiſus: atqui perexiguo vſui fuiſſe homini, declarauit breuitas tẽporis quo eſt in eo Adam commoratus. Theodoretus quæſt. 24. in Geneſim, Beda, Hugo de S. Victore, Rabanus & Strabus in Cõmentarijs ſuis ſuper libro Geneſeos, S. Thomas prima parte, quęſt. 103. art. 2. & ſecunda ſecundæ quæſtione 164. artic. 2. varias eius rei rationes afferunt. Prima ratio eſt, Deus non tractat hominem ex præſciẽtia futurorum, hoc eſt, ſecundum ea quæ aliquando facturus eſt homo, B
ſed ſecundum præſentem eius ſtatum. Quamuis igitur ſciret Deus peccaturum hominem; tamen quia ſtatus ille innocentiæ in quo eum creauerat, poſcebat locum habitationis eius eſſe ſingularis & eximiæ pulchritudinis atque amœnitatis, idcirco conſentaneum fuit facere paradiſum, locum nempe feliciſſimo illi hominis ſtatui reſpondentem. Secunda ratio, licet paradiſus non magno vſui fuerit homini ad habitationem, fuit tamen ei maximæ vtilitati ad intelligẽdum quot quantiſque bonis careret ac eſſet priuatus propter inobedientiam: recordatio enim amiſſæ tam amœnæ ac beatæ habitationis, ingentem commouebat admiſſi ſceleris dolorem. Tertia ratio, voluit Deus vt eſſet in terris aliquid corporatum & aſpe- C
ctabile quod incõparabilem Paradiſi cœleſtis pulchritudinẽ adumbraret. quo ex aliqua parte æſtimari poſſent æterna bona diligentibus Deum in cœlis præparata. Quarta ratio, conſtituit Deus vt homo in ſtatu innocentiæ vitam ageret in terris tranquilliſſimam & iucundiſſimam, nullis bonis carentem, omnibúsque malis vacuam: eam verò iucunditatem & beatitatem vitæ, plurimum conferebat domicilij ſalubritas & amœnitas. Et verò, ſatis incongruum fuiſſet, vt Adam prius quàm culpam admitteret, ſubiret pœnam: quare dum ſtatus innocẽtiæ ſtetit, decuit in eo loco eum verſari quem nullum incommodum nullàque moleſtia contingeret. Quinta ratio, non D
quia breui tempore Adam in paradiſo manſurus erat, propterea nó debuit in eo collocari: nam & Lucifer princeps malorum Angelorum in cœlo Empyreo conditus eſt, ex eo mox eijciẽdus: quinetiam Adamo tribuit Deus iuſtitiam originalem, & poteſtatem non peccandi ac moriẽdi, quam tamen breuiſſimo poſt tempore erat amiſ ſurus: non enim Deus quid futurum ſit, ſed quid poſtulet præſens rei ſtatus, ſpectat & æſtimat. Sextam rationem prædictis addunt multi, Paradiſum terreſtrem, licet eo non diu potitus fuerit Adam, futurum tamen fuiſſe maximo vſui ad habitationem Henoch & Elię, qui creduntur in illo Paradiſo habitare, & habitaturi vſque ad aduentum Antichriſti. Sed hoc an ſatis firmum ſit necne, paulo infra diſquiremus.

Sex rationibus oſtenditur, fuiſſe conueniens vt conderetur Paradiſus in vſum hominis, licet nondiu homo eſſet potiturus.

QVAE-

A

QVAESTIO QVARTA.

Quid cauſæ ſit cur Paradiſus, ſi quidem locus eſt terreſtris, nullo tempore adhuc fuerit à quoquam inuentus?

EPHRAEM & quibus opinio eius arriſit, cauſam non inuenti adhuc paradiſi putant eſſe, quòd paradiſus ſit extra noſtram hanc terram, & vltra ampliſſimũ & mortalibus innauigabilem Oceanum. Alij cauſam aſſignãt
B incredibili altitudini qua paradiſus vel ſupremam regionem aëris, vel etiam orbem lunæ contingit; quam ob rem ſit hominibus inacceſſus. Verùm iſta falſa eſſe, ſuprà oſtenſum eſt.

QVI magis ſobriè ac prudenter ea de re loqui videntur, aiunt homines tribus maximis impedimentis acceſſu ad paradiſum prohiberi. Primò enim dicunt, ante paradiſum eſſe celſiſſimos & maximè præruptos atque inſuperabiles montes; deinde interpoſitas eſſe horridas atque inuias & ferociſsimis ac maximè venenatis animantibus refertas ſolitudines; denique eſſe tractus quoſdã terræ in qui-
C bus multa ſint loca exhalantia ſpiritum quendam exitialem, & non ſolum hominibus, ſed etiam ſuperuolantibus auibus lethalẽ, vide B. Thomam prima parte quæſt. 102. art. 1. Similia iſtis tradit Toſtatus ſuper 13. capit. Geneſeos quæſt. 93. quo loco citat Baſilium & Ambroſium in ſcriptis ſuper Hexæmeron affirmantes, locum paradiſi eſſe cognitum, & prope eum habitare aliquos populos: neminem tamen in eum penetrare poſſe, propterea quod ex altiſſimo paradiſi monte magnum illud flumen quo paradiſus irrigatur, tanto ſonitu & fragore præcipitetur in ſubiacentem planitiem vbi ampliſſimum quendam facit lacum, ex quo quattuor illa à Moſe memorata flumina oriuntur: vt qui eius paludis ripas accolunt homi-
D nes, propter intolerabilem illum ſonitum præcipitantis fluuij omnes ab infantia vſque obſurdeſcant, ſimiliter vt de habitantibus ad Catadupas Nili proditum eſt. Sed hæc ego apud Baſiliũ & Ambroſium in eorum ſcriptis quæ nunc extant, nuſquam legere memini.

CONSVLTO hic tacita prætereo tanquam fabuloſa & commentitia, quæ in quibuſdam apocryphis libris leguntur de Macario quodam Romano & alijs tribus monachis: qui cum omni ſtudio ſe ſe ad inueſtigandum paradiſi locum dedidiſſent, peragratis longinquis regionibus, tandem ad ipſius Paradiſi aditum peruenìſſe, eius tamen introitu prohibiti eſſe dicuntur. B. Chryſoſtomus ſcribit ante diluuium quidem fuiſſe hominibus notã viam quæ ad paradiſum ducebat, non eſſe tamen eos illuc accedere auſos horribili illa Cherubini cuſtodia perterritos: poſt diluuium autem omnia illius loci indi-

cta fuisse aquis obruta & deleta, & rationem illuc pertendendi ac A
pertueniendi prorsus incognitam.

EGO, vt lectorem meæ quoque opinionis faciam participem, censeo, Paradisum non fuisse natura sua inaccessibilem homini: nam si fuisset per se inaccessibilis, non fuisset opus ad arcendum hominem ab eius introitu tantam ei custodiam & munitionem adhiberi. Præterea, existimo dubiam & fallacem esse viam & rationem illam inuestigandi locũ paradisi, persequendo videlicet Tigris & Euphratis qui ex paradiso oriuntur, alueos & cursus vsque ad ipsorum fontes: incertum enim est an fontes illi primam eorum fluminum originem contineant; an illa potius aliubi procul orta per subterraneos meatus occulto cursu; longinqua conficiant spatia, primúmque B
sese nobis in Armenia prodant & ostendant, id quod alijs fluminibus contingere notum est.

Curnõ fuerit quæsitus aut repertus ab vllo Paradisus.

SED cur nõ quæsitus aut repertus fuerit Paradisus, illa satis probabilis causa videri potest, quod infideles quidem qui sacræ Scripturæ non credunt, fabulosa putantes quæ de paradiso tradũtur, eum locum inuestigare nõ curarunt. at verò fideles, diuinis litteris fidem habentes, cùm nossent ad locum paradisi adiri non posse, eiúsque aditum homini esse à Deo intercluſum; omnem eum locum inuestigandi operam ac laborem, non modo inanem, sed etiam stultum atque impium esse iudicarunt. Ego illam esse reor, cur Paradisus nec inuẽtus sit nec inueniri queat, verisimilem admodum causam, quod C
paradisus ille diluuio perierit, & illa generali aquarum eluuione quæ cuncta terræ loca inundauit & altissimè obruit, omnis paradisi pulchritudo, amœnitas & venustas dissipata & sublata sit. hoc autem, quæstio proximè disceptanda planius faciet.

QVAESTIO QVINTA.

An Paradisus terrestris etiam nunc extet.

Quid inhuiusmodi nouisopinionibus nec ad fidem spectãtibus, & probabilibus tamen seruandum esse videatur, monet Auctor extremo li. 7. huius operis.

EST rationi ac diuinis litteris satis consentaneum, nullum esse nũc paradisum illum terrestrem in quo Adam ad breue tempus fuit. Hoc autẽ in præsentia nonnullis, D
nec opinor inualidis rationib⁹ probare cõstitui. Quod si forte visum fuerit doctis & pijs viris, licet satis hæc opinio probabilis sit, & in eo genere rerum versetur quæ ad fidẽ minimè pertinẽt: tutius fore tamẽ antiquam & communem sequi Doctorũ sentẽtiam: saltem quoad hæc opinio, magis cognita eius probabilitate, paulatim in scholis recipiatur & à Theologis probata per uulgetur, sicque suamipsa exuẽs nouitatem propter quam nonnullis fortasse displicere posset, maiorem, in dies veterascẽs, fidẽ & auctoritatem acquirat: equidẽ prudens istorum consiliũ vehementer laudo probóque, méque ipsorum sententiæ adscribi volo; illud etiam monens

A monens lectorem quæ pro hac opinione hic disputantur, eo prodita esse litteris & publicata, non tã quidẽ, vt eam sequerentur alij, quàm vt ex his cognoscerẽt, quid hæc opinio haberet probabilitatis. quibusq; argumentis contraria sententia oppugnaretur: vt ea, quibus à veteri opinione non discedere satius videretur, fortiter profligarẽt. Idem quoque de eo quod de fluminibus Paradisi paulo infra disputatur, & siquid aliud fuerit simile, intelligi volum⁹. Sed age, quæ res, Paradisum nunc non existere, simillimum verò facere videantur, lectori ostendamus. Principio Paradisum fuisse in ijs regionibus per quas Tigris & Euphrates ex paradisi flumine deriuati suos agũt cursus, aut certè non procul illis fuisse, per se manifestũ est. Cum igitur
B Tigris & Euphrates fontes habeãt in Armenia, cursum autem suum cõficiant per Armeniam, Mesopotamiam, & Assyriã, exitum autem habeant in sinum Persicum: liquet, vel in istis locis, vel non longè ab istis fuisse Paradisũ. Illud quoque credibile est, priscos illos homines ante diluuiũ, etiã post diluuium priusquã in varias linguas diuisi ad diuersas mũdi plagas terrásq; colẽdas segregarẽtur, habitasse nõ procul à regione paradisi: tum propter eius terræ bonitatẽ ac fertilitatẽ: tum quod inibi genus humanum originẽ suam habuisset. Habitationẽ autẽ hominũ vsque ad ędificationẽ turris Babel fuisse circa Mesopotamiam & Armeniã, satis liquet 10. & 11. c. Gen. legenti: præsertim verò cũ diuina Scriptura, cessãte diluuio, arcã in qua erat seminariũ humani generis, super montibus Armeniæ requieuisse testetur. Ex his licet sic argumẽtari: Paradisus terrestris erat circa Me-
C sopotamiã vel Armeniã: sed in his locis quæ & fuere olim hodiéque sunt nõ modo cõperta & nota, sed etiã à varijs gentibus culta & habitata, nusquã inuenitur Paradisus: relinquitur igitur nullũ esse nunc paradisum, sed illũ fuisse è medio sublatũ. Deinde, Moses ca. 7. libri Geneseos tradit omnes mõtes qui erãt sub cœlo, aquis diluuij esse opertos, & vel altissimis eorum quindecim cubitis aquas fuisse superiores: sed paradisus erat in hac nostra terra, ergo fuit illa generali totius orbis eluuione obrutus ac dissipatus. Sed hoc testimonium ex c. 7. Gen. & alterum illud Eccl. 44. de translatione Henoch in Paradisum, subtilius & accuratius tractantur in septimo huius operis li-
D bro in vltima disputatione quæ est de Trãslatione Henoch. quæst. 7.

Vbi fuerit Henoch tẽpore diluuij.

SED quæret aliquis, vbi tunc fuit Henoch, quem nec diluuio perijsse, nec fuisse tamen in arca cum Noë certum est? Respondeo, potuisse Henoch sublatũ in aëris oras diluuij aquis superiores conseruari à Deo, & ab illo exitio liberari, quod videlicet durauit diluuium. Sanè diuina Scriptura cum narrat historiam diluuij, & B. Petrus prioris epistolę suę cap. 3. docent interijsse diluuio cunctos homines præter octo qui per arcam seruati sunt. sed proculdubio addendus præterea ei numero est Henoch, quẽ & fuisse ante diluuium, & non solum diluuio superstitem fuisse, sed etiam nunc viuere certum est. Verùm quia is extra societatẽ hominũ, incognitus cunctis

mortalibus non humano more vitam agebat, idcirco perinde atque non esset in terris, tacitus in Scriptura præteritur. A

Vtrum Henoch sit in Paradiso terrestri.

PRAETEREA, siquid esset quod fateri nos cogeret esse nunc Paradisum terrestrem, illud profecto esset præcipuè, quod qui ita sentiunt, in primis obijcere solent, Henoch translatum esse in illum paradisum ibiq; mansurum vsque ad consummationem sæculi. Hoc enim, inquiunt apertè docet diuina Scriptura: quippe in lib. Eccles. cap. 44. ita est scriptum, *Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum vt det gentibus pœnitentiam.* Verùm infirmam esse hanc rationē, non difficile est ostendere. Etenim locus ille Ecclesiastici Græcè (qua lingua liber ille primùm ab Auctore ipsius scriptus est) non habet vocem illā *Paradisus*, sed præciſè sic habet, *Henoch placuit Deo, & translatus est, vt det gentibus pœnitentiam.* Deinde, B. Augustinus lib. 2. contrà Pelagium & Celestium cap. 23. docet, sicut certum est Henoch & Eliam nunc viuere, ita vbi nunc sint, an in paradiso an alibi, incertum esse; nec eam quæstionem ad fidem Catholicam pertinere. Non igitur auctore Augustino, Henoch esse in Paradiso, secundum Scripturam certum est.

Expenditur locus Ecclesiastici.

B

SED concedimus quod habet Latina & vulgata translatio cuius tuenda est auctoritas, Henoch esse in paradiso: non ex eo tamen cōcludi potest, eum esse in paradiso illo terrestri quem descripsit Moses: vox enim hæc *Paradisus*, in sacris litteris non est nomen proprium vnius loci, scilicet illius duntaxat paradisi de quo agit Moses; sed est nomen generale vniuersè significans quemuis locum ad oblectandum hominem amœnissimum atque iucundissimum. quinetiam, nō semel in Scriptura dicitur ea vox de paradiso spirituali & cœlesti: quod quia multis verbis supra persecuti sumus, cum vim & notionē huius vocabuli *Paradisus* aperiremus, propterea nūc cursim tantum attingimus. Sit igitur Henoch in Paradiso; sed non est tamen necesse eum esse in illo paradiso vnde eiectus est Adam, verum in alio aliquo loco: vbicumque enim Deo libitum fuerit, potest ei quietissimam & iucundissimam vitam suppeditare, eumque quoad voluerit, non solum absque interitu, sed etiam sine vlla molestia conseruare.

C

Vide Bedā super c. 12. Epistolæ 2. ad Corint.

CERTE, non esse translatum Henoch in paradisum illum terrestrē, assiſtmatè docet Rupertus, auctor valdè grauis & in primis Catholicus ac pius. Is enim lib. 3. de Trinit. & eius operib. cap. 33. his verbis scribit: *Nusquam Scriptura dat intelligi, quod Henoch & Eliam Deus tulerit in ipsum paradisum, vbi comederent de ligno vitæ & viuerent in æternum. sed ita sublati sunt, vt in secretam quandam regionē terræ ducerentur, vbi in magna carnis & spiritus quiete viuerent, quousque ad finem mundi redeant & mortis debitum soluant.* Sic Rupertus. Similia autem Ruperto Gregorius scribit de Elia quem isti volunt vnà cum Henoch in paradiso versari. In homilia enim in Euangelia 29. sic ait Gregorius, *In cœlum aereum Elias sublenatus est, vt in secretam quandam terræ regionem repente duceretur, vbi in magna iam carnis & spiritus quiete viueret,*

Rupertus fecit Henoch & Eliā non esse translatos in illum paradisum terrestrem vnde eiectus fuit Adam: ideq. significat Gregorius.

D

A *viueret, quousque ad finem mundi redeat & mortis debitum soluat: ille enim mortem distulit, non euasit. ita Gregorius.* Ex prædictis igitur verbis Ruperti & Gregorij, liquidò intelligitur eos sensisse Henoc & Eliā non esse translatos in paradisum illum terrestrem, sed in alia quadam secreta mundi regione vitam agere. quāquam Henoch fuisse translatum in paradisum illum Adami, nihil officit huic sententiæ. Fuit namque translatus Henoch annis 669. ante diluuium, vt perspicitur ex capite 5. Geneseos, quo tempore non negamus fuisse paradisum, sed eum diluuio superfuisse, hodiéque esse atque in eo Henoch commorari, certum esse negamus.

NEC verò debet hanc sententiā obruere & obterere Doctorum contrariè opinantium auctoritas & multitudo. Non me latet Iustinum martyrē in responsione ad Orthodoxorū quæst. 75. 76. & 85. B scriptum reliquisse, Paradisum illum nunc extare, & permansurum ad diem vsq. iudicij: in eo loco versari Henoc & Eliam: illuc esse ductum latronem, cui Christus dixit in cruce, *Hodie mecum eris in Paradiso:* in eundem quoque locum deduci omnes animas iustorum hominum, non admittendas ad beatificam Dei visionē ante diē iudicij, ibiq. optatum illud tēpus & gloriosam suorum corporum resurrectionem expectare. Eadem Iustino tradit Irenæus lib. 5. aduersus hæreses: nisi quod addit, hūc esse paradisum illum ad quem raptus est Paulus, ciusq. sententiæ suffragatores laudat presbyteros Asiæ Apostolorum discipulos. Tertullianus in Apologetico, & in extremo fuo libro de Anima vbi agit de Inferis, nō obscurè significat etiam- C num esse paradisum, & esse receptaculum atque domicilium sanctarum animarum vsque ad diem iudicij. In eadem sententia est Isidorus in libro de vita & obitu Patriarcharū, vbi agit de Henoch: eandémque sequitur Magister libro 2. Sententiarum distinctione 17. cum plerisque Theologis Scholasticis.

Quid Auctores putent etiam nunc esse Paradisum terrestrem.

QVID igitur dicet aliquis: tot Auctoribus, tā antiquis, tanta doctrina & sanctitate nobilitatis dissentire & aduersari, nonne temerarium iudicari debet? minime verò: sed quanti æstimari debeat eiusmodi argumentatio ex numero Auctorum petita, diligēter ponderandum & considerandum est. Videtur autem de hoc genere argumentādi quod ex multorū Auctorum consensione ducitur, illud D in vniuersum verè dici posse: licet plurimi Doctores in vnā aliquam conueniant sententiā, si ea non pertineat ad fidem Catholicam, sed versetur in eo genere rerū quæ salua fide Catholica vtranq. in partē tractari possunt: non ideo tamen eam opinionem argumentum facere in Theologia firmū certumq. nec vnius aut paucorum contrariam sententiam, hoc ipso quod multitudini Scriptorum aduersetur, abiudicandam & dānandam esse. Ponā vnū exemplū quo res hæc fiat illustrior: Omnes fere Patres ante Augustinum, & post ipsum Bedā, Rabanus, Strabus, Bonauentura alijq. quamplurimi, opificiū Mundi sex dierum spatio paulatim & particulatim factum &

Universidad de Deusto
Biblioteca

perfectũ esse intellexerũt: at cõmunis hic Doctorũ cõsensus nõ effecit, quin vnius Augustini omnia simul vnoq. tẽporis pũcto facta cẽserit opinio, tametsi ceteris omnib⁹ aduersa, probabilis tamẽ in Ecclesia semper putata, & liberè à quouis teneri & defẽdi potuerit. Scitũ enim & verũ est illud Vincẽtij Lyrinẽsis, *Antiqua*, inquit, *sanctorum Patrum consensio, non in omnibus diuinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula, magno nobis studio & inuestiganda est, & sequenda.*

Obseruandũ Vincẽtij Lyrinẽsis dictum.

Expenditur Iustini & Irenæi sententia.

Hoc igitur generatim dictũ sit: deinceps eorũ quos supra testes aduersus nos citauim⁹ expẽdam⁹ testimonia. Primũ quidẽ Iustinus & Irenæus, licet eos propter martyrij gloriã & doctrinæ atq. sanctitatis laudẽ cũ primis colere ac venerari cõueniat: in eo tamẽ quod de paradiso tradiderũt, nõ magnã fidẽ apud nos habere debent. eanãq. docẽt de terrestri paradiso, quæ partim incerta sunt, partim dãnata iã ab Ecclesia, quædã etiã diuinæ Scripturæ cõtraria. nã quod aiũt in illo paradiso viuere Henoch & Eliã, incõpertũ & incertũ esse, supra, teste Augustino, demonstrauimus. quod autẽ dicũt, Paradisum illũ eo cõseruatũ esse à Deo, vt omnes iustorũ animæ vsque ad diẽ Iudicij in eo cũ magna tranquillitate & iucũditate cõmorentur: ab omnibus Catholicis Theologis reprobatur, & iã pridem dãnatũ est ab Ecclesia in Cõcilio Florentino. Iã verò, quod Christus dixit Latroni *Hodie mecum eris in paradiso*: interpretãtur isti de illo terrestri paradiso, atqui hũc sensum planè excludit illa particula *Hodie*: Christus enim illo die nõ fuit in paradiso terrestri, eius enim anima soluta corpore statim ad inferos descendit, nec ante diẽ tertiũ quo iam immortalis resurrexit Christus, supra terras ascẽdit: ideo enim dicitur tribus diebus & noctibus fuisse in corde terræ, hoc est, apud inferos quorũ loca nõ procul corde, ideſt, cẽtro terræ esse dicuntur. Ad extremũ, existimãt isti paradisum ad quẽ raptus est Paulus, fuisse illũ terrestrẽ vnde Adã fuerat expulsus: sed hunc intellectũ, verba Pauli quæ sunt in 12. capite secundæ epistolæ ad Corinthios, manifestè redarguũt. ait enim se raptũ esse ad paradisum & ad tertiũ cẽlũ: quare paradisus ille Pauli nõ terren⁹ fuit, sed cœlestis & diuinus.

Augustinus lib 2. cõtra Pelagium & Cælestiũ. cap. 23.

Exeuntur locus Lucæ capite 23.

Verum Irenæus, affirmat se, quod de paradiso tradit, à presbyteris Asiæ discipulis Apostolorum accepisse. Sed quid tũ posteà: an ideo quodcũque ab istis presbyteris proditũ est, tãquam certum & indubitatũ doctrinæ Christianæ dogma haberi debet? nonne constat istos ipsos presbyteros, eodem referẽte Irenæo, quædã, & falsa & diuinis litteris cõtraria docuisse? mitto nũc erroreẽ Chiliastarum, quo multi veterũ fuere implicati, ab istis maximè presbyteris esse proseminatum. Certè Irenæus libro tertio aduersus hæreses capite 39. persuadere studet, Christum Dominũ annos prope quinquaginta in terris vixisse: idque probat ipse vel eo potissimũ argumento, quod presbyteri Asiæ Apostolorũ discipuli id sibi ab Apostolis traditum alios docuerunt: quam tamen opinionem & vero procul esse, & aduersari non solũ historiæ Ecclesiasticæ sed etiam Euangelicæ,

cæ, etiam leuiter sacris literis eruditi, facilè possunt intelligere: & à nobis in libro vndecimo nostrorũ Cõmentariorum in Danielem, in explicando quæstionẽ septimã, manifestis argumẽtis ostẽsum est.

Ad cæteros autem Doctores quorum nobis opposita est auctoritas, respondendum est: primò quidem, eos superiorum auctoritatem secutos, ab illis prodita, bona fide prodidisse: tum eos nõ aliam ob causam putasse paradisum nunc extare, nisi quia credebant Henoch & Eliam in illo paradiso versari: id autem obscurũ & dubium esse, nec siue affirmetur siue negetur spectare ad fidẽ Catholicam, paulo supra ex Augustini sententia ostẽdimus. his adde, quod nullus istorum Doctorum opinionem illam suam tenet tanquam certam, & quæ secundum fidem Catholicam omnino teneri debeat: nec quisquã eorũ contrariam sententiã ceu hæreticã, vel suspectam in fide, vel temerariã dãnauit. quin B. Thomas nõ simpliciter ausus est affirmare, Henoch & Eliã viuere in illo paradiso terrestri, sed vbi de hoc loquitur, solet id dicere cũ illa adiunctione, vt dicitur, vel vt creditur: veluti in prima par. quæst. 103. art. 2. & in secũda secundæ q. 64. art. 2. & in 3. par. q. 49. art. 2. docet, Paradisum, tametsi à nullo habitetur, non esse tamẽ frustra: nec de Henoc & Elia verbũ facit vllum: quos si putasset ipse inibi habitare, facilius fuisset respõsum, negare paradisum nũc à nemine habitari. Ex his apparet, Paradisum nũc nõ existere, videri satis probabile: nec huius opinionis fidẽ, tã vllis Scripturæ testimonijs vel argumẽtis, quàm nouitate eius, aut paucitate nec magno nomine Auctorũ qui adhuc eã secuti sunt, eleuari. Posset igitur, si ea publicè doceri posse videatur, vt probabilis doceri ac defendi: donec eã certiorem & tutiorem faciat maior doctorum & piorum hominum eã sequentiũ consensus.

Multa quæ ad hãc quæstionem pertinẽt, latius & diligentius infra li. 7. in vltimæ Disputatione quæ est de Translatione Henoch quæst. 7 ab Auctore disputantur.

Sed vnus etiam nunc restat eximendus scrupulus ab Augustino iniectus: quippe in libro 2. cõtra Pelagium & Celestium capite 23. significat Augustinus paradisum nunc existere, fidem Christianam sine vlla dubitatione sentire. ponam hic ipsa verba Augustini: *Sunt, inquit, nonnullæ quæstiones in quibus salua fide qua Christiani sumus, aut ignoratur quid verum sit, & sententia definitiua suspenditur, aut aliter quàm est, humana & infirma suspicione coniicitur. veluti cũ quæritur, quales, vel vbi sit paradisus vbi constituit Deus hominẽ quem fabricauit ex puluere: cũ tamen esse illum paradisum fides Christiana non dubitet. vel cũ quæritur vbi sit nũc Helias vel Henoch, an ibi, vel aliubi: quos tamẽ nõ dubitamus in quibus nati sunt corporibus viuere.* Hactenus Augustinus. Verùm ad hoc respondendum est, Augustinum istis verbis non aliud significare voluisse, nisi Paradisum quem descripsit Moses, intelligendum esse locum quemdam corporatum, aspectabilem, & terrestrem: non autem vt Origeni & alijs placuit, tantummodo spiritualiter & mysticè esse accipiendum. Nam quod secundum fidem Catholicam sentiendum sit paradisum nunc extare: nõ voluit dicere Augustinus. Vbi enim aut quomodo id fides Christiana docet? An quia persuasum

Obiectio ex verbis S. Augustini.

Diluitur obiectio.

est multis Henoc & Eliam in Paradiso versari? at enim illo eodem A
loco dubium & incertum hoc fecit Augustinus. An quia in libro
Ecclesiastici, cap. 44. scriptum est, Henoch translatum esse in Para-
disum? sed nec Scriptura Graeca ibi habet vocabulum Paradisi, &
ea vox non tantùm propriè significat illum Paradisum in quo fuit
Adam, sed vniuersè quemuis locum amœnissimum & iucundissi-
mum. an quia ex his quæ traduntur in sacris literis, hoc elici & de-
duci potest? nihil minus: immò verò ex diuina Scriptura contra-
rium magis posse colligi, supra ostendimus. an quia hoc aliquan-
do Ecclesia decreuit, & credendum esse constituit? verùm nec est
vnquam ab Ecclesia definitum, & cũ sit res quę ad Fidem Catho-
licam minimè spectet, sub certas illas & indubitatas Ecclesiæ defi- B
nitiones & decreta non cadit. an denique propter multitudinem
& auctoritatem eorum qui hoc & senserunt ipsi, & memoriæ pro-
ditum posteris tradiderunt? sed istos auctores non magnum habe-
re pondus ad istud probandum, in aperto est ex superiori nostra
disputatione.

Restat igitur, hanc controuersiam, an Paradisus nunc sit in
natura rerum, de numero esse earum rerum quæ contrarias in par-
tes, (salua fide Catholica) agitari & tractari possunt. Nobis tamen
visum est multo probabilissimum, terrestrem illum Paradisum ge-
nerali diluuio destructum, hoc tempore nullum esse. Hanc nempè
sententiam doctissimi quique huius nostri sæculi maximè appro- C
barunt. atque inter hos (vt vnius & scriptoris, & iam mortui, sanè
viri admodum Catholici & docti nomen memorem.) Cornelius
Iansenius Episcopus Gandauensis in suis Commentariis super ca-
put 143. Concordiæ Euangelicæ eam prodidit ac defendit. Verùm
de hac & aliis supra positis quæstionibus, quæ scilicet pertinebant
ad illa verba Mosis: *Plantauerat autẽ Deus Paradisum voluptatis à prin-
cipio*, hactenùs disputata, lectori nec hebeti, nec in sacris litteris in-
exercitato satis esse possunt. Nos ad reliquam Mosis orationem de
Paradiso interpretandam pergamus

Genes. Cap. 2. Vers. 9.

Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu & ad vescendum suaue. D

In comparabilis, & nisi traderetur in diuina Scriptura, planè incredibilis fuit illius Paradisi venustas, pulchritudo, magnificentia, & omniũ bonorum optabilium homini abundantia, quam quidem Moses his paucis verbis adumbrauit potius quàm expressit: de qua multa Basilius in oratione de Paradiso, Augustinus lib. 14. de Ciuitate Dei, Damascenus lib. 2. de Fide orthodoxa, cap. 11. tradiderunt. Omnis autem paradisi præstantia tribus potissimum in rebus videtur esse posita: In cœlo & in aëre, in aquis, & in ipso

A in ipso terræ solo. In cœlo summa erat salubritas, & omni tempo-
re suauissima quædam æquabilitas & tanquam perpetuum quoddã
ver. nam etsi annus suas temporum vices ageret, tamen vicissitudo
illa variabat potius voluptatem, quàm tollebat. erat in aëre magna
serenitas & claritas: erat admodum propitius, benignus & saluta-
ris cœli aspectus, omniúmq; defluxus astrorum: aquarũ ingens erat
copia irrigantium Paradisum, mira perspicuitas, & ad bibendum
suauitas atque salubritas, & in his incredibilis piscium abundantia.
In magnis laudibus Sodomæ, prius quàm subuerteretur à Deo, il-
lud memoratur in primis Gen. 13. quod tota irrigaretur à Iordane
fluuio similiter vt Paradisus Domini. Terra autem Paradisi vsque-
B quaque optima & fertilissima sponte sine labore & molestia ho-
minis (non tamen sine eius cultura) omnia proferens: nihil gignẽs
noxium, aut nulli futurum vsui, sed largissimè suppeditans quæcũ-
que omnes sensus hominis suauissima possent iucunditate ac vo-
luptate complere: gustatum dico suauissimis saporibus, odoratis-
simis herbis & floribus odoratum: visum varietate colorum & figu-
rarum venustate, auditum leniissimo spirantium aurarum sonitu, &
dulci auium concentu. Alimentorum porrò suppetebat quanta o-
ptari poterat copia, salubritas, iuconditas, & parandi facilitas. dicã
vno verbo, nihil quod homini optabile esset, ei loco aberat. Meri-
tò igitur Damascemus supradicto loco dixit, Paradisum fuisse om-
C nis lætitiæ & voluptatis promptuarium, & vniuersæ sensibilis ve-
nustatis intelligentiam excedens.

Triplex præstãtia Paradisi, ex cœlo, quis, & terra.

Sed perpendamus verba Mosis, *Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue*, Hæc verba quidam legũt coniuctè, quasi Moses significet omnes Paradisi arbores fuisse simul & pulchras visu & suaues ad vescendum: quare putant isti arboribus infructiferis nullum fuisse in Paradiso locũ. nam infructuosarum arborum nunc quidem humanæ vitæ fragili, caducæ, multorúmque indigenti, multiplex vsus est, ad calefaciendum corpus, coquendos cibos, fabricandum, & ad remedia & medicinas morborum: in statu verò innocentiæ, nihil istis opus fuisset homini. Præterea Deus dixit Adamo: *Ex omni ligno Paradisi comede*, omnis igitur arbor Paradisi fructifera erat & vtilis homini ad vescendum.

D His igitur non assentior: perspicuis enim verbis Moses docet
fuisse in Paradiso omnia genera arborum, tam quæ ad oblectandũ
aspectum, quàm quæ ad suauitatem cibi hominis pertinerent. nam
si aliter fuisset, profecto non fuisset in paradiso ficus, arbor minimè
quidẽ pulchri aspectus, suauissimi tamen fructus: nec summis ho-
minum deliciis, quęque præcipua voluptate tam visum quàm odo-
ratum hominis afficiunt, rosas dico, violas & lilia, caruisse Paradi-
sum credendum est. quod si nulla quæ ad cibum hominis non per-
tinet arbor in Paradiso fuisset: quomodo in illo statu innocẽtię per-
fectã earum arborũ scientiam, quę per sensus multaq; experimenta

Fuisse in Paradiso arbores, etiam quę nõ pertinebant ad cibum hominis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

colligitur, acquisiuissent homines? adiungit huic opinioni fidem A quod est apud Ezechielem, cap. 31. eo siquidem loco inter arbores Paradisi numerantur quædam cibo hominis alienæ & infructuosę, velut cedri & abietes. Nec sanè officit nostræ sententiæ illud à Deo dictum Adæ: *Ex omni ligno Paradisi comede*, intelligendum enim est, ex omni ligno, s. ad comedendum idoneo: quemadmodum dictum illud Pauli in priori epistola ad Timotheum, cap. 4. iubentis Christianos omni creatura vesci cum gratiarum actione, haud dubiè intelligendum est de creatura quæ ad cibum hominis pertinet.

An intra Paradisum fuerint animalia.

POTEST etiam hoc loco ad disceptationem adduci, an intra Paradisum fuerint animalia. Negat Damascenus in lib. 2. de Fide orthodoxa. cap. 11. scribens solùm omnium animalium hominem habitasse in Paradiso. Nec id videtur à ratione vacuum: nihil enim de Paradiso cognosere vel affirmare debemus, nisi quod traditum est in diuina Scriptura: hæc autem, arborum quidem atque fluminum Paradisi, & ipsius hominis qui in eum à Deo illatus est, apertam & explicatam, animalium verò quæ ibi fuerint, nullam planè mentionem facit. Et sanè, si fuissent animalia in Paradiso: ea diluuij exitium effugissent, reclamante Scriptura in 7. capite Geneseos. cunctas animantes terrestres diluuij aquis interiisse. Quid item opus fuisset tanta cura ex omni specie animantium aliquot seruare in arca, cum ex animalibus in Paradiso conseruatis species omniũ seruari ac deinde multiplicari potuissent? Damasceno Tostatus in 13. caput Geneseos. quęstione. 87. & 98. & rursus 113. & 114. partim assentiti, partim dissentire visus est. D

Auctoris sententia.

MIHI tamen similius verò est, fuisse animalia in Paradiso. hoc tradit Iosephus in 1. libro Antiquitatum, hoc disertis verbis docet Basilius in Oratione de Paradiso: hoc confirmat Augustinus, scribens in libro 4. de Ciuitate Dei, cap. 11. simul cum primis illis hominibus fuisse in Paradiso cætera etiam animalia, innoxia tamen illis & subdita: hoc etiam Damascenus proximè antecedente capite docuerat, ita enim ibi ait: *Omnia animalia ante transgressionem homini subdita & ad manum obedientia erant, quia omnium constituerat eum Deus Principem & Dominum: serpens autem plus cæteris erat familiaris homini, frequenter ad ipsum accedens & placidis motibus ei blandiens: quapropter per ipsum præcipuè diabolus primis parentibus venenum instillauit.* Sic Damascenus. Adscribam hic quoque verba Basilij ex oratione eius de Paradiso: *In Paradiso*, inquit, *omnia erant auicularum genera, quæ & pulchritudine colorum, & dulcedine concentus incredibiliter oblectabant hominem. Erant illic variorum etiam animalium spectacula: sed erant omnia mansueta, obedientia homini, inter se concorditer & pacificè viuentia, quæ & audiebant inter se, & loquebantur sensate. Serpens autem non erat tunc horrendus, sed mitis & mansuetus: nec terrebiliter in terræ superficie veluti natans reptabat, sed sublimis & erectus pedibus insistens ingrediebatur.* Hactenùs Basilius. C

ADEST

A ADEST QVOQVE huic opinioni ratio valde probabilis. Si enim homini in paradiso habitanti datum est à Deo imperium in omnes animantes, non est dubitandum quin fuerint in Paradiso animalia, in quæ posset imperium suum exercere. Eua quoque in Paradiso, si nec serpentem nec vllum aliud animal vidisset: profecto aspectu serpentis & sermone, tanquam re prius insolita commota fuisset, nec tam securè ac familiariter sermonem cum eo miscuisset. Adiice & illud, si non fuissent animalia in Paradiso, qui eo loco fuissent homines, priuati essent multis nec exiguis voluptatibus quas ex variis animantibus capimus: nec absolutam animalium scientiam non sine certis eorum experimentis parabilem, potuissent consequi. Aiunt illi, hoc nusquam tradi à Mose; at enim, sat
B est id esse consequens atque congruens aliis à Mose traditis. quanquam nec hoc non indicauit Moses cum dixit: Omnia animalia ducta esse ad Adamum in Paradiso versantem, vt is nomina eis imponeret. nisi fortè iuuet fingere, ea nominibus acceptis protinus omnia è Paradiso excessisse. Insistunt præterea nos vrgere, si fuissent animalia in Paradiso, fore vt ea seruata essent ex illo generali diluuij exitio. Sed non est id necessario consequens: nam vel vnà cum Adamo eiecta sunt ex Paradiso: vel quia paradisum diluuio destructum existimamus, simul etiam illa, si quæ in Paradiso vsque ad id temporis remanserant, interierunt.

C

DISPVTATIO
DE ARBORE VITAE.

Produxit etiam Dominus Deus lignum vitæ in medio Paradisi. *Genes. 2. vers. 9.*

D HEBRAICE ad verbum est *Lignum vitarum*, in quo duplex est Hebraismus: nam & *vitarum*, dictum est pro *Vitæ*, & rursus, *Lignum vitæ*, consuetudine linguæ Hebrææ, quæ caret adiectiuis, positum est pro lignum vitale seu viuificum, scilicet, quod miram haberet vim atque naturam non solùm ad vitam hominis conseruandam, sed etiam perpetuandam & velut quodam immortalitatis genere donandam. lignũ quoq; pro arbore positũ est. Sed qui curiosè mysteria vndecunq;, etiã vbi nulla sunt, eruere studẽt, lignũ vitarũ, non sine magna rõe dictũ putãt. varias ãt ipsi eius appellationis

Cur Hebraicè dictum sit Lignum vitarum.

rationes afferunt. Prima ratio, quia longissimam homini vitam tri- A
bueret, & quòd vna instar esset multarum vitarum quas nunc homines agunt. Longissima enim vita hominis nunc est centum circiter annorum: at fructus illius arboris vitæ, potens fuisset producendi vitam hominis, verbi gratia, ad tria vel quattuor millia annorum, quod tempus quadraginta nostrates vitas continet. meritòigitur appellatum est lignum vitarum. Secũda ratio, quia fructus illius arboris tres hominis vitas, vegetatiuam dico, sensitiuam, & intellectiuam integrè ac perfectè in suo quamq; virore, ac vigore conseruabat. Tertia ratio, quia non vni tantùm Adamo, sed omnibus eius posteris, si quidem status ille innocentiæ stetisset, vitam illam immortalẽ suppeditasset. Quarta ratio, quia dupliciter fouebat & sustinebat vitã hominis: tũ quia consumptũ humorẽ naturalẽ vi caloris, fructus illius arboris reficiebat: idque erat illi cõmune cũ fructi- B
bus aliarum paradisi arborum: tum quia (& hoc proprium erat illius arboris) humorem naturalem imminutum ac deperditum redintegrabat pari puritate & synceritate ei quam prius habuerat etiam in ortu hominis: ipsum etiam calorem naturalẽ ita corroborabat, vt etiam si continenter agendo, vt fit, nonnihil pateretur, beneficio tamen illius cibi ita confirmabatur, vt nunquam debilitatus flaccescceret, vnde senectus nascitur, & qui senectutem comitantur complures defectus naturales. Quinta ratio, duobus modis dicitur vita: nam ipsum esse in viuentibus dicitur viuere, non esse autem, mori: præterea verò ipsum esse, vacuum tamẽ molestijs & do-
loribus, & cum tranquilitate ac voluptate coniunctum, propriè ap- C
pellatur viuere: ex aduerso autem, viuere in miserijs & doloribus, mors dicitur, sicut vita eorum qui sunt in inferno, in sacris litteris mors appellatur. Ergo vocabatur lignum vitarum, quia non solum præstabat homini vitam longissimam, sed etiam quietissimam, iucundissimam, omniúmque malorum expertem. Hæc si tam placuerint lectoribus, quàm auctoribus eorum placuerunt, non fuit fortassè nullum operæ pretium ea prodidisse.

Quomodo intelligendum sit, arborem vitæ fuisse in medio Paradisi.

Illvd autem quod inquit Moses, Arborẽ fuisse in medio paradisi, vel est Hebraismus, significans eam arborem in solo paradiso, extra illum autem nusquam alibi fuisse: nam habitare in medio populi vel ciuitatis vel aliquorum, secundum phrasim Scripturæ, significat habitare inter ciues seu populares, aut inter aliquos: vel si D
gnificat eius arboris dignitatem & excellẽtiam, inter omnes paradisi arbores principatum obtinentis: vel denique significat eam arborem fuisse in meditullio Paradisi, quòd terra eius loci aut excellsior, aut felicioris esset fertilitatis, & quo vndique ab omnibus commodius adiri posset. Sed illud *In medio paradisi* nõ est accipiendum de medio Mathematico, sed physico vel morali: nõ enim sola arbor vitæ erat in medio paradisi, sed etiam arbor scientiæ boni & mali: duæ autem arbores non potuissent esse in eodem medio loco,

subtili-

A subtilitate mathematica designato ac definito. Cæterùm, quoniam hæc arbor vitæ multas habet quæstiones, multáque dictu mira & explicatu difficilia, deinceps singulas quæstiones enucleatè ac subtiliter explicabimus.

QVAESTIO PRIMA

An arbor vitæ fuerit cęterarum arborum similis, hoc est corporea & terrestris: an verò fuerit quippiam intelligibile & spirituale.

B Aristoteles in libro 3. Metaphysicorum textu 15. dissimulanter irridens Hesiodum aliósque veteres poëtas (ipse vocat Theologos) à quibus proditum erat, Deos qui non gustarent nectar & ambrosiam esse mortales, qui autem illis alerentur immortales esse: hoc refellit eo argumento, quod vel vtebantur ambrosia & nectare voluptatis tantùm causa, vel etiam necessitatis: si solius voluptatis causa, non igitur illud alimentum præbebat eis immortalitatem: sin autem necessitatis, non futuri fine eo cibo immortales; id esse dicit de numero eorum quæ fieri non possunt: nam quod cibo indiget, suapte natura solubile & mortale est: quod autem huiusmodi est,
C nulla ratione indissolubile atque immortale effici potest. Sic ibi Aristoteles, qui similia profecto de arbore vitæ dixisset, si Fidei lumen ei affulsisset.

Nonnvlli de nostris, vt Origenes & quos supra allegoricos paradisi Interpretes nominauimus, partim quò se facilius ex omnibus difficultatum tricis expedirent, partim rati, donum immortalis vitæ nullius terrestris & corporeæ arboris effectum esse posse, quæ Moses de arbore vitæ scripsit, ea putauerunt ipsi non propriè & historicè vt ipsa verba sonant, sed figuratè secundum sensum mysticũ & allegoricum esse intelligenda. Verum, quidnam oporteat intelligere arborem illam vitæ, variè interpretantur: Quidam exponunt diuinam Sapientiam, quippè Salomon Prouerb. 3. vocat eam Li-
D gnum vitæ ijs qui apprehendunt eam. Alij Christum Dominum, ipse enim dicitur Panis vitæ, Fons vitæ, & Lignum vitæ: Quidam verò etiam cœlestem felicitatem, de qua Ioannes in Apocalypsi cap. 2. ait, *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei.* Similia scribit idem Ioannes in eiusdem libri capite 22. Augustinus Eugubinus in sua Cosmopœia, per arborem vitæ symbolicè significatam esse putat immortalitatem, quam Deus ceu præmium Adamo promiserat, si præceptis eius obtemperasset. Lata enim illa lege ne ederet de arbore scientiæ boni & mali, interminatus est eam violanti mortem, vt metu tantæ pœnæ à transgressione deterreretur: simul etiam obseruanti legem, pollicitus immortalitatem, vt ad eam custodiendam, tanto proposito bono, vehementius commoueretur.

Universidad de Piura
Biblioteca

Arborem vitæ fuisse veram & terrestrē arborē.

VERVM enim vero ista vt non aspernandam habent intelligentiam allegoricam, sic à germano & historico sensu sunt remotissima. non enim in dubium verti debet arborem vitæ fuisse veram & naturalem arborem, eiusque vim & effectum fuisse, ab omni corruptione corporis ipsaque morte hominem seruare. Etenim hoc liquidò cernitur ex Mosaica narratione quæ tota est historica: ait enim Deum produxisse ex humo omne lignum visu pulchrum & ad vescendum suaue, subditque, *Lignum etiam vitæ in medio Paradisi.* illa autem particula *Etiam*, indicat arborem vitæ fuisse ex humo procreatam, & naturalem arborem non secus atque alias omnes paradisi arbores. Moses item ostendit fructum illius arboris potuisse ab homine comedi, quinimo in vsus hominis esse comparatum. Quāobrem ne fructum eius arboris homo etiam post peccatum comedens, immortalitatem consequeretur; aditum ad eam arborem omnino fuisse ei à Deo intercluſum. quo satis apparet, nomine illius arboris, nec diuinam Sapientiam, nec Christum dominum posse intelligi: non enim hæc post peccatum adempta sunt homini, nec est ipsi ad ista adeundi & perueniendi potestas ablata. A B

Egregia S. Augustini Sentēria de veritate arboris vitæ.

PONAM hoc loco luculentissimam Augustini sententiam ex libro eius de Ciuitate Dei 13. & capite 21. quo loco exponit, quæ tradit Moses de Paradiso & arbore vitæ, quemadmodū & alij fuerint interpretati, & ipse putet esse intelligenda. Verba eius ita se habent: *Nonnulli totum illum paradisum, vbi primi homines fuisse narrantur, ad intelligibilia referunt, arboresque illas & ligna fructifera in virtutes vitæ moresque conuertunt: tanquam visibilia & corporalia illa non fuerint, sed intelligibilium significandorum causa, eo modo dicta vel scripta sint. Quasi propterea non potuerit esse paradisus corporalis, quia potest etiam spiritualis intelligi: tanquam ideo non fuerint duæ mulieres Agar & Sara, & ex illis duo filij Abrahæ, vnus de ancilla, alius de libera, quia duo testamenta in eis figurata dicit Apostolus. Nemo itaq; prohibet intelligi paradisum, vitam beatorum: quattuor eius flumina quattuor virtutes, Prudentiam, Fortitudinem, Temperantiam atque Iustitiam: & ligna eius, omnes vtiles disciplinas: & lignorum fructus, mores piorum: & lignum vitæ, ipsam bonorum omnium matrem sapientiam: & lignum scientiæ boni & mali, transgressi mandati experimentum. Possunt hæc etiam in Ecclesia intelligi, vt ea melius accipiamus tanquam prophetica indicia præcedentia futurorum: Paradisum scilicet ipsam Ecclesiam, sicut de illa legitur in Cantico canticorum: quattuor autem paradisi flumina quattuor Euangelia: ligna fructifera, sanctos: fructus autem eorum, opera eorum: lignum vitæ, sanctum sanctorum, vtique Christum: lignum scientiæ boni & mali, proprium voluntatis arbitrium. Hæc & si qua alia commodiùs dici possunt de intelligendo spiritualiter paradiso, nemine prohibente dicantur, dum tamen & illius historiæ veritas, fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur.* Hæc Augustinus. C D

QVAE-

A

QVAESTIO SECVNDA

An arbor vitæ fuerit eiusdem speciei, & similis alicui nostrarum arborum.

ENODATIO huius quæstionis pendet ex alterius quæstionis paulò infrà tractandæ explicatione; an vis illa & potentia arboris vitæ seruandi hominem ab interitu, & faciendi quodammodo immortalem, fuerit ei supernaturalis, hoc est, non ex natura eius proueniens, sed extrinsecus Dei munere ei cōcessa; an verò fuerit naturalis, ex intimis eius arboris principijs & ex naturali eius constitutione existens, eique naturaliter inhærens. Nam si vis illa & admirandus ille effectus erat supernaturalis, nihil prohibet eam arborem fuisse similem aliarum: potuit enim Deus effectum illum supernaturalem per quamlibet arborem, vel ficum vel pyrum vel prunum operari: quoniam princeps causa efficiens & operans illum effectū, non erat vel natura, vel naturalis aliqua proprietas alicuius arboris; sed erat diuina potestas assistens arbori, vel per arborem sic operās. non enim quia vmbra prætereuntis Petri sanabat ægrotos, ideo illa differebat specie ab vmbris aliorum hominum: aut quia semicinctia & sudariola Pauli propulsabant morbos & dæmones ab hominibus, idcirco diuersam alijs cingulis & sudarijs speciem habebant: nec quia Baptismi aqua eluit animi sordes, propterea specie distingui ab alijs omnibus aquis censenda est. B C

SIN autem illa vis & effectus arboris vitæ naturalis erat, & ex propria eius arboris natura profluens; profecto existimare conuenit, eam arborem extra ordinem fuisse aliarum omnium arborum, nec cuiusquam earum natura & specie similem. Etenim diuersa operatio & effectus naturalis, arguunt diuersam vim & potentiam efficientem: diuersa vis efficiens, arguit diuersam naturam. Cum igitur admirandus ille effectus arboris vitæ in nulla cæterarum arborum adhuc visus sit, concluditur, arborem vitæ omnium aliarum arborū fuisse dissimilem. Præterea, virtus naturalis alicuius arboris, in cunctis eiusdem speciei arboribus cōmuniter inest, differens fortasse tā tùm secundum magis & minus: quę tamen differentia arboribus extranea & aduentitia est, scilicet quæ aut ex benigniori cœlo, aut ex fertiliori solo, aut ex meliore hominis cultura eis contingit: eiusmodi autem differentiæ, paradisi arboribus quæ illa omnia habebant paria, inesse non poterat. Ergo, quia tanquam probabilius infra dicturi sumus, virtutem & effectum illum arboris vitæ fuisse naturalē, dicendum est nunc arborem illam fuisse singularem, & talem qualis nulla eius speciei vel intra paradisum, vel extra inueniretur. D

An fuerit vna dūtaxat Arbor vitæ, an multæ.

ILLVD tamen dubitari posset, an Arbor vitæ fuerit vna dūtaxat

numero, an verò multæ fuerint eiusdem illius speciei, eiusdem potentiæ ac effectus arbores. Tostatus in caput 13. Geneſis quæſtion. 163. negat fuiſſe plures vna. Nam ſi fuiſſent, inquit, plures vna, vel illę fuiſſẽt intra paradiſum, vel extra: nõ extra paradiſum, ſic enim potuiſſet homo poſt peccatũ ex illis edens mortẽ effugere; fruſtra igitur tanta Deus cuſtodia aditum paradiſi præmuniuiſſet; eo, ſcilicet, cõſilio, vt inquit Scriptura: ne in poſterũ homo fructum illius arboris comedens, in æternũ viueret. nec intra paradiſum erant multę arbores vitæ: tum quia vbicumque Moſes loquitur de hac arbore vitę (loquitur autem non ſemel in ſecundo & tertio capite huius libri) ſemper eam vocat numero ſingulari, Arborẽ vitę: tum quod ait eam fuiſſe inmedio paradiſi, quod in multis arboribꝰ verè dici nõ poteſt. Satis autẽ erat vna arbor vitæ ad id propter quod erat inſtituta, hoc eſt, non in cibum quotidianum hominis ad eum alendum & nutriẽdum, ſed comparata erat in modum medicinæ ſeu cibi medicati, aduerſus naturales defectus qui proceſſu ætatis homini accidunt, & contra eorum defectuum terminum, qui eſt mors: itaque fructum illius arboris bis aut ter in anno ſatis fuiſſet homini comedere. Mihi vt probabile eſt, à Deo caſus & lapſus Adæ præſcio, vnam duntaxat in paradiſo arborem vitæ eſſe procreatam, quid enim opus erat pluribus? ita fit admodũ credibile, ſi ſtatus ille feliciſſimus, quem vocant innocentiæ vel iuſtitiæ originalis, in omnibus Adæ poſteris perduraſſet, numeroſiſſimè multiplicato genere humano, pariter quoque multiplicatum iri arborem vitę: non enim tantę hominum multitudini vnica arbor, ne ad vſus quidem tantum medicinales ſatis eſſe potuiſſet.

A

B

Auctoris cõiectura.

C

QVÆSTIO TERTIA.

Cur dicta ſit Arbor vitæ, & an verè largiretur homini vitam immortalem.

D

AVGVSTINVS Eugubinus in ſua Coſmopœia, dictam eſſe putat arborem vitæ, non effectiuè quod vitam faceret immortalẽ, ſed ſignificatiuè quia ſymbolũ eſſet & ſignum immortalitatis, Adamo ſi legẽ Dei cuſtodiret propoſitæ. Verùm Eugubino aduerſantur omnes fermè tam Græci quàm Latini ſcriptores, ſummo conſenſu immortalem vitam effectum illius arboris futurũ fuiſſe interpretãtes. Dicebatur igitur arbor vitæ, non quod vitam daret nõ viuenti, neque enim vitam præbebat niſi fructum eius comedẽti: comedere autem, tantummodo eſt viuentium. nec vocabatur arbor vitæ, quod vitam hominis foueret & ſuſtineret, id enim omnium bonorũ & ſalubrium ciborum commune eſt. nec quia multo longiorem vitam faceret ea quam nunc viuunt homines: hoc enim præſtiterunt homini ante diluuium

Cur diceretur Arbor vitæ.

A luuium herbæ & arbores, etiam quæ extra paradiſum erant. nã cum ante diluuium nullus eſſet vſus carnium, ſed cibus ex plantis tãtummodo caperetur, quoſdam hominum illorum vltra nongenteſimum annum vitam produxiſſe legimus. quinetiam credere par eſt, fructus arborum quæ erat in paradiſo, vim habuiſſe prorogandi vitam humanam fortaſſe ad milleſimum & quingenteſimum annum, etiam ſi homo in paradiſo habitans fructum arboris vitæ non comediſſet.

CVR igitur præcipuè illa arbor cognominata eſt arbor vitæ? Toſtatus ſuper 13. cap. Gen. quæſt. 175. cenſet propterea dictam eſſe arborem vitæ, quòd fructus eius vim haberet ſeruandi hominem à morte in omne tempus, & faciendi eum immortalem. hoc probat ipſe, primùm teſtimonio Scripturæ, quæ in tertio capite huius libri narrat, idcirco Adamum ex paradiſo eiectum eſſe, intercluſum illi aditum ad arborem vitæ, ne videlicet eius fructum comedens viueret in æternum: eſus igitur illius arboris vitam homini præſtabat æternam. idem confirmat eo argumento, quod Adam ſi Dei præcepto paruiſſet, nũquam moriturus erat: mortem namque Deus ei, tanquam pœnam legis violatæ interminatꝰ eſt. quocirca Paulus ad Romanos 5. propter peccatum affirmat mortem in mũdum intraſſe. & in libro Sapientiæ ca. 1. ſcriptum eſt, mortem nõ eſſe à Deo factam, ſed eam diaboli inuidia obrepſiſſe homini. Ergo in ſtatu innocentię non fuiſſet homo moriturus: mortem autem ab homine, fructus arboris vitæ propulſabat. deinde, ſi arbor vitæ tribuebat homini vitam ſex vel decem mille annorum, etiam in omne tempus tribuere potuiſſet: ſi enim homo per decem millia annorum vitam incorruptam & ab omni malo integram, neque ſeneſcens, neque aliquatenus tabeſcens & deficiens ageret: profecto ſimili ratione in reliquum omne tempus viuere poſſet. Præterea, ſi permanſiſſet homo in ſtatu innocentiæ, propter eſum huius arboris, nulla ſenectutis incommoda, nullas ætatis moleſtias, nullos naturæ defectus vnquam ſenſiſſet: ergo nec fuiſſet vnquam moriturus. mortẽ enim naturalem præcedit ſenectus, multa quoque incommoda labentis naturę & deficientis vitæ, & inclinantis iam ad interitum ætatis nuncia mortis præcurrunt, ſicut ait Paulus ad Hebræos ſcribens 8. *Quod antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Ad hoc, ſi fructus illius arboris vitæ reficiebat hominem, reſtituẽs eum in æqualem ſanitatem, firmitatem, integritatem & vigorem, ei quem ab initio habuit, idque toties præſtabat, quoties in cibum vel medicamentum ſumebatur: nullo igitur tempore vires & vigor vitæ poterant hominem deficere, niſi ab eſu illius arboris abſtinuiſſet: quod ſine magno ſcelere facere non poterat.

B

C

D

Toſtatꝰ putauit Arborem vitę habuiſſe vim faciẽdi hominem ſimpliciter immortalem.

CONFIRMAT hanc ſententiam auctor quæſtionum veteris & noui Teſtamenti, vulgo putatus Auguſtinus, & eo nomine citatus à S. Thoma in prima parte, quæſt. 97. art. 1. Is enim in quęſtione 19. ita ſcribit, *Quandiu homo in Creatoris lege duravit dignus fuit edere de arbore*

vitæ, vt mori non posset. nec enim corpus tale erat quod dissolui impossibile videretur: sed gustus arboris vitæ, corruptionem corporis inhibebat. Denique, etiam post peccatum potuit indissolubilis manere, Si modo permissum esset illi edere de arbore vitæ. nam quomodo immortale corpus habebat, quod cibo sustentabatur? immortalis enim non eget cibo neque potu: cibus enim vires præstabat: vitæ autem arbor, medicinæ modo corruptionem omnem prohibebat. Sic enim homini erat quasi inexpugnabilis murus. Sic ille. Similia scribit ipse Aug. lib. 13. de Ciuitate Dei c. 20. & 23. affirmans hominem nisi peccasset, esu ligni vitæ liberatum iri à necessitate moriendi, & perpetuo in flore iuuentutis conseruatum iri. Idem videtur significare Chrysostomus homil. 18. in Genesim, & Rupertus libr. 3. de Trinit. ca. 30. vbi ait, quod semel sumptus ille fructus præstabat immortalitatem: quod est incredile: quia naturale est, vt calor naturalis agendo patiatur, & conficiendo alimentum, eius vis hebetetur atque minuatur.

A

Sententia Chrysostomi & Ruperti de arbore vitæ.

B

Scotus censuit, arborē vitæ habuisse vim conseruādi hominem in vita ad longissimū aliquod tempus non tamen in perpetuum.

VERVM Scoti in 2. libr. sententiarum distinct. 19. quæst. 1. longè diuersa est sententia. Argumentatur illic Scotus, arborē vitæ non habuisse vim conseruandi vitam hominis infinito tempore, sed vsque ad aliquod modo definitum tempus: quo exacto, trāslatus fuisset homo in vitam spiritualem & omnino immortalē: potentia enim illius arboris finita erat, ergo effectus quoque finitus, nec ad infinitum tempus efficax: poterat enim Deus aliam arborem, illa prestantioris & maioris potestatis creare, quare effectus eius lōgioris & diu turnioris fuisset durationis. Omne item agens physicum in agendo patitur & debilitatur: quare etiam in statu innocentiæ, calor naturalis hominis in ipsa nutritione alijsque actionibus aliquem defectum passus, tandem debilitatus esset: nec fructus arboris vitæ conuerti potuisset in nobiliorem statum, quàm erat manducantis ipsum, qui quidem iam erat debilitatus. In hanc sentētiam inclinare videtur B. Thomas prima parte quęstione 97. articulo 4. & ibidem Caietanus.

C

Auctor Scoti opinionē sequitur.

EGO vt opinionem Scoti probabiliorē iudicē, vel vno illo maximè ducor argumēto: Si arbor vitæ vim habuisset conseruandi hominis vitam ad infinitum tempus, fore illam vim & potentiam planè ociosam, inanem & superuacaneam, frustráque ei arbori tributam. Cum enim homo in statu innocentiæ non esset vitam in terris æternam acturus, sed constituisset Deus eum ad tempus quoddam longissimum, definitum tamen, puta ter vel quater mille annorum, in terris viuere, posteà verò in statum meliorem commutatum, vitam ducere omni æuo in cœlis beatissimam: erat profecto rationi consentaneum, vt arbor vitæ potentiam haberet seruandi hominem incorruptum & integrum vsque ad illud tempus præscriptum: vltra verò illud tempus, nec opus erat homini, & fuisset sine vllo vsu atque omnino superuacuum: Deus autem & natura (inquiunt Philosophi) nihil frustra, nihil sine causa, nihil ad nullum vsum & finem faciunt. Et cum corpus humanū sit intrinsecè corruptibile quadruplici

D

A plici nomine: quia ex materia, quia ex elementis, quia ex partibus heterogeneis contrarijsq; coagmentatum est, quia denique calor eius debilior fit in dies, & ex repugnantia alimenti, & ex impuritate humoris alimentaris qui est pabulum eius: cum igitur ita se habeat corpus humanum, non potest fieri naturaliter vt non aliquando corrumpatur. Nec opinor ex vllo cibo vel medicina posse fieri calorem & humorem natiuum ita perfectum & purum, sicut est ab ortu hominis. Nec multiplicanda sunt miracula de illa arbore sine necessitate, cum secundum nostram opinionem præclarè constent omnia quæ vel in Scriptura, vel à Patribus de ea traduntur. Ita sentit Caietanus in prima parte, quæst. 97. artic. 4. & Durandus in secundo distinctione 19. articulo primo.

B

Tres causæ dissolutiōis & interitus animaliū.

INTELLIGENDVM hoc loco est, tres omnium animantium dissolutionis atque interitus esse causas. Prima causa est, quod earū corpora rebus contrarijs & inter se pugnantibus constant: conflata enim & coagmentata sunt ex quattuor elemētis, ex quattuor humoribus, ex partibus item non solum diuersis, sed etiam aduersis cōtrarias naturas, affectiones & vires habētibus: Cerebrum enim frigidissimum est, cor calidissimum, mollis & humida caro, os durum & siccum: contrariarum autem rerum consociatio, & copulatio, ad breue aliquod tempus constare potest: sed cum violenta sit, indissolubilis & sempiterna esse non potest. Altera causa est, quod calor naturalis insitus animantibus, ipsiúsque animæ ad omnes functiones eius naturale & generale quoddam instrumentum, cohæret humori natiuo tanquam pabulo quo pascitur & sustentatur, ipsum continenter conficiens atque consumens: qui licet per cibum & potum resartiatur, non tamen secundum eam puritatem & synceritatem quam primo habuit. Et quia omne agens physicum in agendo patitur, ipse quoq; calor naturalis non agit sine passione, quo fit vt paulatim debilitetur: hinc oritur corruptio sanitatis, infirmitas virium, imbecillitas sensuum, senectutis incommoda, & malorum omnium extremum mors. Tertia causa versatur in ijs quæ extrinsecus homini perniciem & exitium important: in his numerari debet aër pestilens, aqua obruens & suffocans, ignis adurēs, sæua & venenata animalia, inimici homines, dæmones, & vt verbo dicam, quicquid est ex quo potest homini extrinsecus interitus accidere.

C

D

Contra tres supradictas mortis causas, tria Deus in statu innocentiæ efficacissima antidota cō parauerat.

CONTRA prædictas tres causas mortis, Deus hominem in statu innocentiæ potentissimis remedijs, & validissimis præsidijs vsque adeo munierat & armauerat, vt siquidem permansisset ipse in Dei gratia, nihil mali quod ex causis illis proficisci posset, ei timēdum esset. Etenim contra primam causam mortis, dederat Deus animæ hominis vim quendam supernaturalem, qua posset anima res illas contrarias ex quibus compositum est corpus hominis, in debita temperatione & æquabilitate omni tempore continere. De hac virtute S. Thomas quæstione 97. artic. primo, primæ partis, ita scribit:

Corpus primi hominis non erat indissolubile per aliquem immortalitatis vi- A
gorem in eo existentem, sed inerat animæ vu quadam supernaturaliter di-
uinitus data, per quam poterat corpus ab omni corruptione præseruare, quan-
diu ipsa Deo subiecta manssisset. quod rationabiliter factum est. Quia enim
anima rationalis excedit proportionem corporalis materiæ, conueniens fuit
vt in principio ei virtus daretur, per quam corpus conseruare posset supra na-
turã corporalis materiæ. Hæc S. Thomas. cuius sententiæ ratio hæc est: Nam cum anima rationalis ex se haberet vim informandi corpus in omne tempus, quippe quę suapte natura immortalis est; corpus autem humanum quia est mortale, non sit per se capax immortalis vitæ; quò esset debita & æqualis proportio inter corpus & animam, data est animæ à Deo supradicta illa virtus seruandi corpus ab omni corruptione. B

VERVM de hac virtute multi, nec sine causa, valdè ambigunt: videtur enim vel ipsa, vel arbor vitæ fuisse superuacanea; cum alterutra sola seruando homini à corruptione & morte sufficiens esset. nec facile intellectu est quemadmodum illa virtus animę posset corpus humanũ sine adiumẽto arboris vitæ ab omni corruptione semper conseruare. nos hac de re in alio libro quem de Creatione & felici statu primorum hominum, secundum hunc edemus, nostram sententiam explicabimus. Contra secundam causam mortis prouisum erat homini in statu innocentiæ per arborem vitæ, quæ præter id quod omnium alimentorum commune est, hoc est, alere & nutrire hominem, duplicem aliam habeat vim, & vtramque profecto C admirandam: quippe fructus cum edebatur ab homine, tantam alimenti bonitatem habebat; vt non solum repararet ac reficeret humorem naturalem, sed etiam primigeniam eius puritatem & integritatem ei restitueret, præterque, calorem ita corroborabat & confirmabat, vt non sineret eum paulatim obtundi, debilitari, & languere, vnde sensuum, virium, denique ipsius vitæ defectus existit.

CONTRA tertiam causam mortis quæ ingruit extrinsecus, prospectum erat homini dupliciter; primò quidem per humanam prouidentiam; tunc enim homo excelluisset ratione & prudentia, scientiáque discernendi salutaria & conuenientia sibi, ab ijs quæ noxia erant & pernicioſa, eáque præcauendi & declinandi: deinde, aderat illi singularis Dei prouidentia & cura: Angelorum item custodia D qua, quę ab illo prouideri non poterant extrinsecus nocitura, penitus arcebantur. nullum illi periculum imminebat ex animalibus, cum essent omnia mansueta eique subiecta. nihil à dæmonibus timendum erat, aduersus quos præsidio Angelorum defendebatur: non ab alijs hominibus; in nullo enim tunc voluntas nocendi, aut incommodandi alteri homini fuisset. Sed de his satis.

Quãdiu in terris vixisset homo in statu innocentiæ.

ILLVD præterea quæri potest; Si esus illius fructus vitæ non ad infinitum, sed ad finitũ tẽpus seruabat hominis vitam, quantũ esset futurũ illud tẽpus. Crediderim futurũ fuisse minimum ad octo vel decem

A decem millia annorum: quod sic argumentari licet: Status hominis ante peccatum instructior & efficacior fuisset ad producẽdam hominis vitam, comparatione status hominis post peccatum ante diluuium, quàm fuit hic status, comparatione eius status in quo nunc est homo, quia vterque hic status est hominis peccatoris habentis corpus infirmũ & mille malis obnoxiũ: Sed in statu hominis ante diluuium, vita fuit decuplo longior quàm est nunc: nam ferè nongentos annos excedebat: ergo in statu innocẽtiæ vita hominis fuisset decuplo longior quàm fuit ante diluuium. Sed hoc intelligi volumus quantum pertinet ad vim & efficaciam arboris vitæ, & vigorem naturæ humanæ in eo statu: nam quandiu hominem Deus vitam in terris agere vellet, ne diuinari quidem potest.

B

QVAESTIO QVARTA

An illa vis arboris vitæ seruandi hominem à corruptione, fuerit ei naturalis, an supernaturalis.

C VI tam priorum quàm posteriorum Doctorũ consuetint effectum illum arboris vitæ fuisse supernaturalem, qui contrà putauerint fuisse naturalem, expositis hoc loco singulorum de arbore vitæ sententiis, liquidò intelligi ac dijudicari poterit. Augustinus libro 8. de Genesi ad litteram capite 5. ita scribit, *Illud quoque addo, quãquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem præstitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur, non sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occulta. Profecto enim licet vsitatus panis, aliquid tamen amplius habuit, cuius vna collyride hominem Deus ab indigentia famis dierum quadraginta spatio vindicauit. An credere dubitamus, per alicuius arboris cibum, cuiusdam altioris significationis gratia, homini Deũ præstitisse, ne corpus eius vel infirmitate vel ætate in deterius mutaretur, aut in occasum etiam laberetur: qui ipsi cibo humano præstitit tam mirabilem statum, vt in fictilibus vasculis farina & oleum deficientes reficerent, nec deficerent?* Hoc loco ; Reg. 17.
D Augustinus duobus exemplis, altero subcinericij panis Heliæ, altero farinæ & olei illius viduæ Elisei, declarat vim illam arboris vitæ nec videri debere incredibilem, & fuisse supernaturalem. Idem in eiusdem operis libro 11. & capite 40. ait, Adamum propter peccatum separari debuisse à ligno vitæ, siue quod ex ipso illo subsisteret felix ille status corporis ex re visibili, virtute inuisibili: siue quod in eo esset sacramentum visibile inuisibilis sapientiæ. Et in li. 13. de Ciuitate Dei capite 20. hoc modo scribit: *Corpora primorum parentum ante peccatum sic erant affecta, vt licet senio non veteraſcerent, vt necessitate perducerẽtur ad mortẽ: qui status eis de ligno vitæ quod in me-*

dio paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præstabatur, A tamen & alios sumebant cibos, præter vnam arborem quæ fuerat interdicta. Et paulo infrà: *Alebātur alijs cibis quos sumebāt, ne animalia corpora molestiæ aliquid esuriendo ac sitiendo sentirent. De ligno autem vitæ propterea custodiebatur, ne mors eis vndecunque subreperet, vel senectute confecti, decursis temporū patijs interirent, tanquā cætera essent alimento, illud sacramento: vt sic fuisse accipiatur lignū vitæ in paradiso corporali, sicut in spirituali, hoc est, intelligibili paradiso Sapientia Dei, de qua Scriptū est, Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, & qui tenuerint eā, Beati.* Et infra 23. cap. eiusdem libri, *Adam*, inquit, *non immortalitate illa absoluta atque indissolubili, sed ligno vitæ à mortis necessitate prohibebatur, atque in iuuentutis flore retinebatur.* Celebrata quoque est à Theologis scholasticis illa B eiusdem Augustini ex lib. 14. de Ciuitate Dei sententia: *Aderat homini in paradiso cibus ne esuriret, potus ne sitiret: lignum autem vitæ, ne senectus eum dissolueret.* Supra in quæstione 3. quid Auctor quæstionum veteris & noui Testamenti, existimatus vulgo Augustinus, in quæstione 13. de arbore vitæ scriptum reliquerit, commemorauimus. Beda sic ait, *Lignum vitæ dictum est, quia diuinitus acceperat, vt qui ex eo manducaret, corpus eius stabili sanitate firmaretur, ne vel ætate in deterius vel tandem in occasum dilaberetur.*

Prouerb. 3.

Bonauentura dicit fuisse in Paradiso arborū genera.

Sanctvs Bonauentura in secundo sententiarum distinctione 17. tria recensет arborum paradisi genera: *Quædam*, inquit, *proderant corpori ad eius nutritionem & sustentationem, de quibus Moses in vniuersum dixit, Produxit Deus ex humo omne lignū ad vescendum suaue. Aliæ arbores proderant animæ hominis, huiusmodi erat arbor scientiæ boni & mali,* C *cuius fructus interdictus est homini scilicet ad probandam eius obedientiam: à quo fructu, si præceptis Dei obediens abstinuisset, proculdubio dulcissimū immortalitatis fructum esset adeptus. Tertij generis fuit arbor vitæ, ipsi homini, hoc est, coniuncto ex anima & corpore, profutura: quippe tribuens perpetuam homini vitam, & indissolubilem faciens corporis & animæ coniunctionem. Harum arborum proprie meminit Moses, propter singulares & admirandos earum effectus, propter quos Deus eas posuerat in medio paradisi inter se propinquas vt aspiciens homo arborem vitæ, amore immortalitatis ad obseruātiam diuinæ legis acrius incitaretur: cernens autem arborem scientiæ boni & mali, mortis metu tanquam fræno quodam in diuinorum præceptorum obedien-* D *tia contineretur. Dicta est autem arbor vitæ, non ob effectum quem ipsa habuit, sed ad quem ordinabatur, & quem sine dubio habuisset, si homo in Dei gratia perseuerasset.* Idem Bonauentura eodem in loco textum Magistri explanans, tradit lignum vitæ non habuisse naturalem potentiam tribuendi homini immortalitatem, cū ipsum per se esset corruptibile, sed quia virtute sibi data disponebat hominē ad immortalitatem. diuina enim virtus tanquam Sacramento assistens, immortalitatem tribuebat. *Nec mirum esse debet, eius arboris fructu potuisse hominē disponi ad immortalitatē: cum multa sint aromata, veluti myrrha & balsa-*

A *& balsamū, quæ longissimo tēpore corpora seruant incorrupta. Ergo sicut Sacramenta nostra nō creant gratiā, sed Diuina virtus ipsis assistēs, in eorū legitima perceptione gratiā infundit: sic fructus eius arboris non dabat immortalitatem, sed Diuina virtus, cum fructus ille comedebatur, immortalitatem homini largiebatur.* Hactenus Bonauentura. Ex cuius verbis & ex illis Augustini supra positis, satis apparet & extat, ipsos sensisse, vim illam & effectum arboris vitæ fuisse supernaturalem.

E diuerso, Strabus, Hugo de S. Victore & B. Thomas, videntur sensisse illā vim & effectū arboris vitæ fuisse naturalem. Strabus sic ait, *Lignū vitæ hanc naturaliter virtutē habebat, vt qui ex eius fructu comederet, perpetua soliditate vestiretur, nulla infirmitate, vel anxietate, vel se-*
B *nij lassitudine fatigādus.* Hugo de S. Victore ita scribit, *Lignum vitæ habuit in se naturam vt perpetuaret homini vitam si competenter ederetur. Eactus est enim homo & mortalis & immortalis, immortalis quidē, quia poterat nō mori per cibi sustentationē quo egebat: mortalis autē, quia perire poterat per extrinsecam violentiā. Sed Deus ita munierat eū intus per lignum vitæ sumptū in cibū, & extra per diuinā potentiā, vt posset nō mori: intus, portam negligentiæ per rationē humanā: extra: portā violentiæ obserans. per diuinam custodiam, vt nisi homo ratione abutens portam negligentiæ aperiret, nunquam per portam violentiæ aliquid ei noxium intraret. Sed quia noluit sibi cauere vt seruaret portam sibi commissam, meritò Deus eius deseruit custodiam* Hæc Hugo.

Qui auctores senserint, virtutem arboris vitæ fuisse naturalem. Strabus in Genesim.

Beatvs Thomas in prima parte quæst. 97. art. vltimo, argumē-
C tatur nō potuisse lignū vitæ præstare corpori humano aliquā dispositionē immortalitatis qua nunquā dissolui posset: *propterea quod virtus cuiuscūque corporis, est finita: & quāto aliqua virtus est maior, tanto imprimit durabiliorem effectum. vnde non poterat virtus ligni vitæ ad hoc se extendere, vt daret corpori virtutē durandi tēpore infinito, sed tantummodo vsque ad determinatum tempus, quo finito vel homo translatus esset ad spiritualem vitā, vel indiguisset iterum sumere de ligno vitæ.* Sic Thomas. quæ argumentatio eius inualida esset, si virtus arboris vitæ dicatur fuisse supernaturalis: sin autem ponatur esse naturalis, est validissima.

Iudicium auctoris.

A d hanc posteriorem sententiā equidē libentius accedo. Sic enim mecum ipse reputare ac ratiocinari soleo: si virtꝰ arboris vitæ fuisset supernaturalis, nō adfuisset illi arbori post peccatū hominis,
D nec peccatori homini profuisset: atqui fuisse illā virtutem in arbore vitæ post peccatū hominis, apertè ostēdit diuina Scriptura, narrans propterea Deum tanta custodia aditum paradisi muniuisse, ne homo in paradisum auderet intrare, & fructū arboris vitæ comedens, viueret in æternum. Sicut igitur virtus Sacramentorū, quia supernaturalis est, in eo qui cum peccato ea suscipit, effectus suos nō operatur: ita si virtus arboris vitæ fuisset supernaturalis, nihil profecto peccatori homini profuisset: nec ad custodiendam arborem vitæ opus fuisset vllo præsidio, sed satis fuisse Deum non assistere illi arbori ad effectum illū operandū. Deinde, cū virtus illius arboris effi-

cax esset non ad infinitum tempus, sed ad tempus aliquod determinatum, vt suprà ostendimus, nihil prohibet eam virtutem fuisse naturalem. Si enim cæteræ Paradisi arbores potuissent conseruare hominem naturaliter ad duo millia annorum, potuit etiam arbor vitæ naturaliter eum conseruare ad tria vel quattuor annorum millia. quacunque enim specie arboris producta, potest Deus infinita pollens vi & potestate, aliam præstantioris naturæ & maioris potentiæ, atque efficacitatis procreare.

QVAESTIO QVINTA.

An Sapientes Gentilium, vllam arboris vitæ notitiam habuerint.

VALDE probatur mihi quod scriptum relinquit Iustinus martyr in secunda Apologia pro Christianis, summa dæmonis calliditate ac malitia esse factum, vt multa à Poëtis Gentilium fabulosa & commentitia fuerint prodita, eorum quæ traduntur in sacris libris, quàm similima: quò scilicet fides abrogaretur diuinis litteris, in quibus traduntur multa omnem naturæ & humanæ intelligẽtiæ vim & potestatem excedentia: reputantibus qui ea legerent, nihilo plus ipsa esse credibilia priscorum Poëtarum fabulis & commentis, quorum essent consimilia. hoc Iustinus multis probat exemplis: sed in præsentia vnum ad id quod nunc agitur pertinens, satis erit. Moses tradit fuisse in Paradiso arborẽ vitæ, cuius fructus præstabat homini immortalitatem: hoc fortasse cum legisset Hesiodus aliiq; vetustiores Poëtæ (istos enim omnes multis sæculis Moses anteiuit) id ad fabulas suas transtulerunt, commenti deorum cibũ ac potum esse nectar atque ambrosiam: quibus rebus qui alerẽtur, eos nõ modo immortalem, sed etiam viridem perpetuo ac florentem ætatem agere. Et nomina quidẽ ista figmẽto bellè congruunt: Nectar enim dictum est auctore Suida, quasi νέους, id est bibentes ipsum faciens iuuenes: vel à particula negante νὴ, & verbo κτείνω, id est interficio, quasi mortalitatẽ auferẽs nec sinẽs mori. Ambrosia verò dicta est quasi abrosia, id est, sine morte, aut quia caret ea mortalis, Græcè βρότος dictus. Celebratur etiam à Poëtis Nepẽthes herba seu potio, omnem adimens dolorem & luctum: nam luctus Græcè πένθος, inde νηπένθης. Eodem spectat Moly herba laudatissima Homero, homines ad iuuentutem reuocans, cuius vires Plinius libro 25. cap. 4. multis verbis describit. Fabulantur etiam Poëtæ, nectar & ambrosiam ministrati diis in mensa ab Hebe Iunonis filia, quæ vox iuuentutem significat: ex quo significarunt omnem deorum naturam semper florere semperque suo robore pollere.

Nectar & ambrosia vnde deducta nomina.

NEC

NEC aduersus arborẽ vitæ, sicut aduersus ambrosiam Poëtarũ, valet argumentatio illa Aristotelis in tertio libro Metaphysico. textu 15. quam suprà memorauimus. Nam quod ait, non posse esse immortale quicquid cibo indiget, si de naturali & absoluta immortalitate loquatur, libenter concedimus, & sine vlla dubitatione verum est. Sed Adamus, etiam in statu innocentię in paradiso habitãs & fructu arboris vitæ vescens, suapte natura tamen mortalis erat ac dissolubilis: esus ãt arboris vitæ seruabat eũ à morte, nõ quidẽ ad infinitũ tẽpus, sed longissimo tamen æuo, quoad. s. in spiritualẽ ac cœlestẽ vitam, & in perfectæ statum immortalitatis transferretur.

Soluitur Aristotelis Argumentatio.

QVÆRI posset, an Adam dum fuit in paradiso, gustauerit & comederit fructum arboris vitæ? sed facilè est responsum, non comedisse. Primò, quia breuissimo tẽpore fuit in paradiso, & fructus illius arboris non futurus erat cibum quotidianum ad hominem alendum, sed ad modum medicinæ, ad occurrendum naturæ defectibus, per longa temporum interualla sumendus. Deinde, esus illius arboris permittendus erat homini, siquidem ipse legem de nõ edendo fructu arboris scientiæ boni & mali seruasset: quare prius probanda erat aliquandiu obedientia Adami, quàm vt eum fructũ comederet. Posteà, si edisset Adam illum vitalem fructum, haud dubiè longius quàm vllus mortalium vitam produxisset, cum tamen breuioris vitæ fuerit quàm Mathusalem, Iared & Noë.

Vtrum Adã cum fuit in Paradiso, comederit fructum Arboris vitæ.

Cæterùm, vt de Arbore vitæ, sic de Arbore scientiæ boni & mali, nonnullæ quæstiones enodandæ sunt.

DISPVTATIO
DE ARBORE SCIENTIÆ BONI ET MALI.

Lignum quoque Scientiæ boni & mali. Genes. 2. vers. 9.

QVAESTIO PRIMA.

An fuerit illa vera & naturalis Arbor, & an vna tantum.

DE ARBORE vitæ dictum est: proximè sequitur Arbor scientiæ boni & mali, pauciorum quęstionum & facilioris explicationis, illáque in primis obuia quæstione, an fuerit corporea & terrestris arbor, negantibus id quibusdam propter scientiam boni & mali, quem

Arborem scientiæ boni & mali fuisse corporalem, & vnam numero.

quem effectum ipsius, nulli corporearum arborum conuenientem A
esse putauerunt. Sed perpendentibus verba Mosis, non potest esse
in dubio, eam fuisse naturalem & corpoream arborem: vt quam
Moses cæteris arboribus ex humo generatis & in Paradiso consitis
annumerauit, Deus quoque eius esu, homini mortem comminatus
interdixit: ergo ferebat fructus qui poterant ab homine comedi.
Eua item aspiciens arborem aspectu pulchram, fructúmque eius
ad vescendum suauem, decerpsit, comedit, viróque suo dedit come-
dendum. Neque verò cognominata est arbor scientiæ boni & ma-
li, quòd eum haberet effectum, vt fructum suum comedentes, boni
& mali scientes faceret: sed ob alias causas paulò infrà exponẽdas.
Illud etiam fit mihi admodum verisimile, vnicam duntaxat fuisse B
eam arborem: nam & vna sat erat consilio & proposito Dei vo-
lentis per eam probare hominis obedientiam:: & vbicumq; Scri-
ptura eam nominat, singulari numero eam appellat, necnon inter-
dictio eius ad Adamum & Euam tantum pertinebat, & in vna nu-
mero arbore continebatur.

QVAESTIO SECVNDA.

In qua specie arborum fuerit Arbor scientiæ boni & mali.

C

HOc, MAGIS curiosam habet cognitionem: sed ad-
huc incompertam, hac mea quidem sententia inex-
plicabilem: ausi tamen quidem sunt eius arboris spe-
ciem propriè ac nominatim indicare. Alij existima-
runt fuisse vel vitem vel frumentum: ea coniectura,
quod in pane & in vino Dominus corpus ac sanguinẽ suum in sa-
cramento Eucharistiæ nobis exhibuerit, ad exoluendam videlicet
expiandámque noxam, per esum illius arboris ab Adamo contra-
ctam. Verùm cùm Scriptura eam nominet arborem vbicumque de
ea agit: satis apparet, neque frumentum neque vitem esse potuisse.

Mira narrat Plinius de ficu Indica lib. 12. cap. 5. & de ficu Ægyptiaca, lib. 13. c. 7.

Philoxenes putauit illã arborẽ fuisse ficum.

MOSES BARCEPHA in libro suo de Paradiso, auctorem se- D
cutus Philoxenem in oratione de Arbore vitæ, aliósque multos,
censet eam arborem fuisse ficum: credibile enim esse, simul atque
de ea arbore primi nostri Parentes edissent, tum patrati sçeleris
animaduersione, tum pudore nuditatis quę pudenda ipsis & pro-
brosa esse cœperat, ex eo quod proximè ad manum erat, subligacu-
la sibi comparauisse quibus sua obuelarẽt pudenda. Ea verò ex fi-
culneis esse facta, testatur ipsa Scriptura, nec est simile veri, ipsos
proxima eis arbore prętermissa ad aliam longius dissitam festina-
sse, ex cuius foliis subligacula sibi concinarent, quibus suam conte-
gerent nuditatem. Theodoretus qu. 28. in Genesim hoc ipsum tanta
asseueratione affirmat, vt extra controuersiam ponat,

TOSTAT

TOSTATVS tamen super caput 13. Geneseos. quæst. 164. satis
probabili argumento confirmat non fuisse ficũ, s. vel eo ipso, quod
ex foliis ficus sibi fecerunt subligacula. Nam cùm statim vt come-
derunt fructum vetitum, senserint & malum in quod incurrerant,
& bonum quo fuerant priuati: haud dubiè ingens eos illius arbo-
ris horror & odium cœpit, ex qua tantum damnum accepissent:
timuissent igitur eius folia contrectare, & sibi in vsum vestis ad-
mouere, maius aliquod malum ex ea sibi metuentes. Quid quod in
cap. 3. libri Geneseos traditur, Arborem illam fuisse pulchram ocu-
lis & visu delectabilem? quod profecto in arborem ficus minimè
quadrat. Neque verò necesse est, Euam & Adamum simul ex ea ar-
B bore edisse, quinimò perspicuè indicat Scriptura, Euam prius e-
disse ex ea arbore, posteà verò fructum eius quem innoxiè come-
disse sibi visa erat, ad virum suum detulisse.

Tostatus probat illã Arborẽ non fuisse ficũ.

NON defuerunt qui opinati sint eam arborem fuisse Malum,
propter id quod scriptũ est in Canticis. c. 8. *Sub arbore Malo suscita-*
ui te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. At enim verò
doctrina illius libri tota est parabolica, quare propriè vocabulorũ
significationi nequaquam insistendum est: alioqui cogentur isti di-
cere, arborem crucis, sub qua significatur eo loco naturam huma-
nam à Christo esse suscitatam, fuisse arborem Mali: quanquam no-
men Mali generale est, multas arborum species complectens. De-
nique, non assentior arbitrantibus arborem illam diuersæ speciei
C fuisse ab omnib. aliis arborib neq; enim scientia boni & mali (quæ
ratio illos mouit) effectus fuit illius arboris, vt mox ostendemus.

An illa arbor fuerit arbor malũ.

VERVM igitur est quod in principio quæstionis diximus, in
qua specie arborum fuerit arbor scientiæ boni & mali, sciri non
posse. Sed benè habet, quod id scire, ad intelligenda quæ de ea ar-
bore tradit Scriptura, nihil planè refert. potuit enim ea arbor fuisse
vel pyrus vel prunus vel quęuis aliarum arborum: nam nec inter-
dicta est homini quod per se mala esset aut ipsi exitialis, sicut do-
cet Augustinus lib. 13. de Ciuitate Dei, cap. 20. nec scientia boni &
mali, naturalis ipsius erat effectus: sed ad probandam tantum ho-
minis obedientiam, eius fructus ipsi fuerat interdictus. Sed cur ap-
pellata sit arbor scientiæ boni & mali, hoc deinceps ostẽdamus.

D QVAESTIO TERTIA.

Cur appellata sit arbor scientiæ boni & mali.

DE CAVSA huius appellationis quattuor esse ani-
maduerto auctorum sententias. Prima sententia est
Hebræorum, quibus solenne est in exponendis Sa-
cris litteris ridiculè nugari frequentésque miscere
fabulas. Similiter igitur hoc loco fingunt, Ada-
mum & Euam creatos esse simplicissimos, sine vsu rationis

Figmentum Hebræorum.

infantium similes. Quoniam autem arbor illa vim habebat accelerandi vsum rationis & liberi arbitrij, propterea inquiunt appellatam fuisse Arborem scientiæ boni & mali: nam secundum phrasim Scripturæ, scire bonum & malum, idem sonat atque vsum habere rationis. Verùm, insulsum est hoc Hebræorum commentum: etenim Adamus & Eua facti sunt vt corpore robusto, ætatéque perfecta & ad generandũ idonea, quippe dictum est eis, *Crescite & multiplicamini*, ita facti sunt perfecta ratione & iudicio, mentéq; ad discernendum bonum & malum, & quiduis intelligendum matura. quid enim nõ modo ad vsum rationis sed etiã ad rerũ omniũ scientiam ei potuit abesse, qui cunctis animantibus aptissima & conuenientissima nomina imposuit: cum quo Deus familiares habuit sermones: cui legem sanxit, capitali pœna violanti eam constituta: quem diuino prophetiæ spiritu impleuit: quo afflatus Adam, præclarum illud ac nobile edidit vaticinium, *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.*

Iosephi opinio.

ALTERA opinio est Iosephi in primo libro Antiquitatũ aientis, ideo sic appellatam esse illam arborem, quod eius fructus si ederetur ab homine, vim haberet augendi acumen ingenij, & solertiam ac prudentiam cogitandi: multúmque cõferret ad percipiendam scientiam. Iosephum ita refellit Nicolaus de Lyra, fructum eius arboris fuisse corporeum, non igitur vim vllam habere potuisse in mentem & ingenium hominis, quod est incorporeum, & immateriale. agens namque corporeum non potest agere nisi per actionem corporalem & materialem, quæ non in alio subiecto nisi corporeo recipi potest. Quinetiam certum est Philosophis decretum, eorum quæ inter se agunt & patiuntur, commune debere esse materiam. Firma esset hæc ratio Nicolai de agente quod per se ac directè agit, nõ autem de eo quod agit indirectè. manifestum enim est vel ipsa experientia, cibis valde vel iuuari vel corrumpi spiritus animales & organa interiorũ sensuum, quorum bona constitutio ad bonitatẽ actionũ mentis mirificè confert. Sunt cibi qui valde prosunt, sunt etiam qui nocent plurimũ memoriæ & ingenio: quemadmodũ etiã nati & viuentes sub cœlo graui & crasso, obtusioris sunt ingenij: sub tenui autem & puro, & acutioris & acrioris. Auctor est Aristoteles in 7. libro Politicorũ, homines qui versantur in frigidis regionibus, esse quidem corpore robustiores, sed mente tamẽ tardiores atque hebetiores: contra vero, qui in calidis sunt regionibus, esse imbecilliores viribus, ingenio tamen solertiores ac sagaciores: qui autem in molli ac tẽperato cœlo vitam agunt, vtraque re pariter excellere. denique Isaias capite 7. de Messia loquens, *Butyrum*, inquit, *& mel comedet, vt sciat reprobare malum & eligere bonum.* Salomon item in libro Ecclesiastæ cap. 2. ait, cogitasse se carnem suam abstrahere à vino, quò liberius sapientiæ studere ac vacare posset. nihil igitur prohibet quin esus illius ligni ad

Pro varietate alimenti, & cœli, variari etiam hominum ingenia & mores.

boni

bonitatem & præstantiam ingenij potuerit homini proficere.

QVOCIRCA Iosephus aliter confutandus est: nempe, si fructus illius arboris ad ingenij acumen & perceptionem scientiæ profuisset, nunquam Deus eius vsum homini interdixisset. non enim bonis nostris inuidet, nec quæ ad perfectionem hominis pertinent, præsertim spiritualem & intellectualem, prohibere aut impedire vult. Et vero, si talis fuisset fructus illius arboris, fuisset profecto lex Dei eam interdicens, homini grauissima ac durissima: siquidem nihil est quod natura duce ardentius expetant homines, & ad quod maiori naturæ impetu rapiantur, quàm ad cõsecutionem & perceptionem scientiæ. Ad hoc, si ita res haberet, promissum serpentis datum Euæ fuisset verum: illud dico promissum, *In quocunque die comederitis ex eo; eritis sicut dij scientes bonũ & malũ*: quod tamẽ promissũ mẽdax fuisse ac fallax, sẽtẽtia est omniũ Patrũ. Quod si eiusmodi effectũ illius arboris fuissent primi homines in seipsis experti, non tantopere doluissent propter esũ eius, scilicet tãto ingenij bono aucti & locupletati.

Refellitur Iosephi sẽtentia.

TERTIA sententia est ferè Theologorũ communis, & per omnes scholas peruagata; Sic dictam esse illam arborem ab euentu, & ex eo quod esum ipsius cõsecutum est. accidit enim homini vt tunc experiendo cognosceret discrimen inter bonum quo ante peccatũ fruebatur, & malum in quod peccando incurrit; ideoque scientiam haberet boni & mali, videlicet, vt vocant Theologi, experimentalem. nam licet antea speculatiuè nosset Adam discrimen boni & mali, post peccatum tamẽ practicè & per experientiã id magis cognouit. Sicut medicus scientia medicinæ cognitam habet differentiam sanitatis & ægritudinis; eam tamen ipse, amissa sanitate & in morbũ delapsus, noua quadam ratione, scilicet per experientiam, melius agnoscit. Hæc est sententia Augustini in lib. 14. de Ciuitate Dei cap. 17. & libro 8. de Genesi ad litteram cap. 6. & 15. eadémque est Magistri sententiarum & Theologorum scholasticorum in 2. libro sentent. distinct. 17. Quemadmodũ igitur ab euentu appellatus est [a] Puteus iurgij seu calumniæ, & [b] Puteus iuramenti, & [c] Tumulus testis seu Aceruus testimonij, [d] Castra quoque dei, & [e] Domus Dei, vt videre est in libro Geneseos: sic ab euentu, Arbor scientiæ boni & mali appellata est. Alij scientiam experimentalem referunt non ad Adamum, sed ad Deum, quem inquiunt imposuisse Adamo illud præceptum, vt experiretur & probaret Adamum de bono & malo, ideſt, de obedientia & inobedientia: vtrum scilicet futurus esset obediens, quod ei magno bono fuisset, an inobediens, quod malorum omnium futurum ei erat seminarium.

Cur dicta sit arbor scientiæ boni & mali secundum cõmunẽ opinionem.

a Genes. 26.
b Infra 46.
c Genes. 31.
d Infra 32.
e Supra 2.

SED non fuisse illam arborem sic appellatam ab euentu, & ab eo quod esum ipsius consecutũ est, non desunt argumenta quibus probari queat. Primum enim, si ex euẽtis sumenda erat appellatio, simili ratione nominari potuisset Arbor apertionis oculorũ, vel cognitionis propriæ nuditatis, vel cõfectionis subligaculorum: hæc enim

Reijcitur prædicta opinio.

T omnia

omnia similiter vt experimentalis scientia boni & mali, esum illius A
arboris sunt consecuta. Narrat enim Scriptura, cum primum Adam & Eua ex ea arbore comederũt, apertos fuisse illis oculos, & se nudos esse magno cum pudore cognouisse, & ad operiendam nuditatem fecisse sibi subligacula. Deinde, quò serpens Euam illiceret ad esum illius arboris, promisit fore, vt si ex ea comederent, efficerentur tanquam dij scientes bonum & malum: Nec serpens significabat scientiam boni & mali experimentalem: cum enim ea mala sit & fugienda, non eam instar maximi boni maximéque expetendi promisisset. Cõsensu etiã Patrũ liquet, serpentẽ in illo suo promisso esse mentitum: non esset autem mentitus, si de scientia boni & mali per experientiam, loeutus esset: eam namque sciẽtiam reuera primi homines post peccatũ satis supérque adepti sunt: nec talis sciẽtia con- B
gruit ipsis dijs quorum similes eos fore promisit. Ad extremũ, cum Adam eijciendus erat ex Paradiso, dictum est de ipso per ironiam vel ab aliquo Angelo cum aliis Angelis loquente, vel ab vna aliqua persona Diuina cum aliis duabus sermonem habente, *Ecce Adã quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum.* manifestum est autem in hac sententia, per scientiam boni & mali non posse intelligi scientiam experimentalem: hæc enim cum sit mala, nec sine detrimento contingat ipsam habenti, non potest conuenire in Angelos bonos, nedum in Diuinas personas.

Probabilior ratio, cur fuerit dicta Arbor sciẽciæ boni & mali. Ruperus. Tostatus.

QVARTA sententia, cui equidem plus cæteris assentior, est Ruperti in libro secundo de Trinitate & operibus eius. cap. 27. & Tostati super caput decimum tertium libri Geneseos, quæstione cẽtesima quinquagesima quarta & quinquagesima quinta: affirmantium nomen illud *Scientiæ boni & mali*, inditũ fuisse ei arbori propter mendacia verna & fallacia promissa serpentis: qui primos illos homines ad edendum ex ea arbore pellexit & impulit mendacissimis verbis & fallacissimis promissis, pollicitus eos fore deorum similes scientes bonum & malum. *Hoc lignum*, inquit Rupertus, *ironicè appellatum est scientiæ boni & mali: vt ipso nomine suo monumentum legentibus repræsentet diabolici mendacij. Ex eo igitur quod illo falso promisso decepisset primos homines, impositum est ei arbori nomen scientiæ boni & mali, vel ab ipso Adamo, vel à Mose, ac licet in historia Mosis ante congressum serpentis cum* D
Eua, bis ea arbor appelletur eo nomine, videlicet scientiæ boni & mali: id facit tamen scriptor historiæ Moses per anticipationem: reuera enim antea non habuerat id nominis: sed cum Deus dixit Adæ, ne ex ea arbore comederet, vel alio nomine eam appellauit, vel quasi digito speciem, & locum eius demonstrando, eam indicauit. Augustinus libro 8. de Genesi ad litteram, capite 15. vult ante sermocinationẽ serpentis cum Eua, fuisse se nomen hoc ei arbori impositum à Deo: quia per illam arborem denunciauit Deus futurum, vt manifestaretur bonum & malum hominis, hoc est, obedientia eius, aut inobedientia: vel quia Deus denuntiauit Adamo, quò magis eum ab esu arboris deterreret, fore vt si ex ea come-

Augustinus.

A comederet, differẽtiã boni & mali per experientiã cognosceret, vel denique quia cogniturus erat discrimen boni & mali, tam si ex ea arbore comederet, quàm si ab esu eius abstineret, ratione tamen longè diuersa. Sed hæc plenius apud Augustinum in supradicto loco legi & considerari possunt.

Genes. 2. Ver. 10.

DE QVATTVOR Fluminibus Paradisi.

Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui inde diuiditur in quattuor capita.

B SI qua extant in Sacris litteris illius paradisi vestigia, quibus insistendo ad aliquam loci & situs paradisi notitiam, sine errore perueniri possit; ea profecto hæc Mosis historia de quattuor paradisi fluminibus potissimum continet. quocirca omnia eius verba cum cura & diligentia sigillatim ponderanda, & subtiliter atque enucleatè declaranda sunt. Cur autem Moses tam distinctè ac minutatim de fluminibus paradisi scripserit, origines eorũ, cursus, terrásque quas præterlabebantur, earúmque terrarum insignia enarrans; non aliam equidem reor fuisse causam, nisi vt pateret omnibus, paradisum fuisse locum corporeum & terrestrem: & vt aliqua signa & indicia da-
C ret, quibus in qua parte orbis, in quibus regionibus, apud quas gentes olim fuerit paradisus, cognosci posset.

VERVM expendamus supraposita verba Mosis: in quibus tria subobscura sunt, & aliquam desiderant explanationem. Ante omnia est illud, *Fluuius egrediebatur ex loco voluptatis*: nam Hebraicè pro loco voluptatis est עדן *Heden*, quam vocem supra docuimus aliquãdo significare voluptatem, nonnunquam verò in Scriptura nomen esse proprium certæ cuiusdam regionis ac loci. Priori modo accepit eã Latinus interpres; quem secuti Latini expositores, intelligunt significari à Mose fluuium illum scaturiuisse ex ipso paradiso, & primo ad eum irrigandum, aquas suas diffudisse. Græci autem interpretes
D secuti translationem Septuaginta; Hebræi quoque scriptores vt supra, sic etiã hoc loco per עדן *Heden*, intelligũt certã quãdã regionẽ, in cuius orientali parte paradisus erat cõsitus. itaque censent egressum esse fluuium illum ex regione Heden, & inde cursum direxisse ad locum paradisi vt eam irrigaret. Visum est quibusdam, fluuium dici hoc loco pro fluuijs, singulari numero posito pro plurali, existimantibus ex regione Heden multos fluuios ad irrigationẽ paradisi confluxisse. Non est autem necessarium illo verbo *Egrediebatur*, significari primum ortum, primámque illius fluuij originem, sed tantùm indicari flumen illud ex regione Heden profluens directo itinere & cursu in paradisum influxisse. Est enim admodum verisimile, flumen hoc non fuisse aliud quàm Tigrim & Euphratem, scilicet

Quis fuerit ille fluuius paradisi.

vbi mixtis aquis vnum in locum circa Mesopotamiam confluunt, & A
vnius fluminis instar aliquanta terrarum spatia peragrãt:ille concursus & confluxus duorum fluminum, & fiebat in regione Heden,& vocabulo vnius fluminis appellatur,cum ante & post duo sint diuersa flumina,quorum fontes & origines, vt infrà dicemus, in montibus Armeniæ maioris apparent & extant.

Quo modo ille fluuius irrigauerit Paradisum.

ALTERVM quod in hac oratione Mosis obscuritatẽ habet, est illud. *Ad irrigandum Paradisum*,quẽadmodum videlicet vnus ille fluuius totum paradisum perluere atque irrigare potuerit. Verum,id quattuor modis fieri potuisse cogitãdum est:vel vt fluuius ille multos sinus & anfractus faciens vsquequaque paradisum alluaret & irrigaret:vel,vt ex eo complures aluei ducerentur,& in omnes paradi si partes deriuarentur:vel vt modo Nili ac Iordanis statis anni temporibus augescens;& superfluens paradisum inundaret atque irrigaret:vel denique vt per subterraneos meatus vniuersam paradisi terram humore suo perfunderet ac fœcundaret. B

Vbi factasit illius vnius fluminis in quattuor alia flumina diuisio.

AD extremum, illud quoque in his verbis Mosis videtur ambiguũ,quod proximè subditur: *Qui inde diuiditur in quattuor capita*.Hoc enim referri potest aut ad locum Heden,vt videlicet in ipso egressu fluminis ex Heden,statim diuideretur in quattuor capita, aut ad paradisum,vt fluuius ille egrediens quidẽ ex Heden,vnus esset: sed ingressus in paradisum diuideretur in quattuor flumina,quibus omnis terra paradisi commodius irrigaretur:aut denique potest referri ad C
egressum illius fluminis ex paradiso:vt flumen illud postquam irrigasset paradisum,eius finibus egressum, postea in quattuor fluuios esset dispertitum.Incertum autem est quanto interuallo post egressum eius fluminis ex paradiso,ipsum fuerit in quattuor flumina dissectũ ac diuisum.quocirca non necesse est fontes eorum fluminum bis conspicuos,esse paradiso propinquos.Tostatus,vt suprà ostendimus,duos grauissimos testes excitat Basilium & Ambrosiũ, affirmãtes fluuium illum ex paradiso delapsum in maximam planiciem,effi cere lacum amplissimum ex quo illa quattuor flumina dimanant. Quosdam etiam non ignobiles scriptores memorat Moses Barcepha in eo libro quem de Paradiso scripsit: à quibus proditum sit,illum fluuium è sublimi loco paradisi præcipitatum mergi in terram & subter Oceani vada delatum in hanc nostram terram varijs ex locis erumpere:quo factum esse,vt prædicta quattuor flumina nõ vno ex loco,sed ex diuersis & longissimè dissitis originem ducere videãtur. Verùm ista,vt fabulosis similia,suprà confutauimus. D

Mirabilis de illo fluuio Paradisi Ruperti sententia.

NON alienum puto, adscribere hoc loco memorandam sanè de hoc paradisi flumine & aliorum quattuor fluminum origine, Ruperti sententiam: quam equidem auguror lectori fore mirabilem magis quàm credibilem. Is igitur libro secundo de Trinitate & operibus eius, capite 24. & 29. ita scribit: *Aquarũ natura per se falsa est,nec idonea potui,sicut in se ipse ostendit mare.ascendens autem de abysso, qua*

A *quæ est matrix omnium aquarum, in illam quasi magni corporis terræ mammam,id est,paradisi fontem, quodammodo lacteam assumit dulcedinem, & irrigat vniuersæ terræ superficiem;vt iuxta Psalmistam,potent omnes bestiæ syluæ,& expectent onagri in siti sua:immo vt dulcesceret omnis terra ad nu-* Psalm. 103.
tricandam herbam virentem, lignúmque pomiferum quod iussa erat terra producere,atque hoc potissimum valet in terris Orientalibus,non solum panis & vini sed etiam pretiosorum aromatum,metallorum, ac lapidũ fertilissimis. Omnes igitur aquæ potabiles & salubres vbicunque fluant, & vndecunque appareant,de fonte paradisi per occultos meatus originem trahunt, & ex eius dulcedine hoc habẽt,vt potabiles & salubres sint.Et quemadmodum iecur in corpore animalis fons est sanguinis, vt docent Physici, cunctis per corpus
B *sparsis venis sanguinem dispensans, atque hoc ministerio vitam animalis conseruans:sic ille fons vniuersam terram per occultas venas irrigans vegetat,& in multos redundat fontes ac flumina.Sed eorum omnium ista quattuor sunt capita,id est,principalia.Fontes igitur Tigris & Euphratis,si libet in Armeniæ demonstrentur; & tamen per viam quam solus nouit auctor fluminum Deus, de paradiso secundum veritatem Scripturæ huius manare credantur.* Hæc Rupertus.

DE PRIMO FLVMINE PHISON.

Nomen vni Phison, ipse est qui circuit omnem terram Heuilath, vbi nascitur aurum, & aurum terræ illius optimum est, ibique inuenitur Bdellium, & la- Genes. 2. Ver.11.& 12.
C. *pis Onychinus.*

DE vnoquoque dicturi quattuor fluminum quæ Moses ait exire ex flumine paradisi,cõuenit vt prius aliorum interpretationes & sententias exponamus.postea quod narrationi Mosis,&doctrinæ Sacrarum litterarum rectæque rationi magis consentaneum videtur,explicaturi.In Mosaica descriptione primi fluminis Phison,tres insunt difficultates,non omnino quidem inexplicabiles, sed explicatu tamen difficiles.Prima difficultas,Quis fluuius sit פישון *Phison*, ex fluminibus terræ nostræ nobis cognitis:Secunda, quænam terra sit Heuilath, & ad quam partem nostri orbis spectet: Tertia, quid sit Bdellium & lapis Onychinus. D

An Phison sit Ganges.

SENTENTIA est omnium ferè Interpretum ac Theologorum probata consensu,fluuiũ qui nominatur Phison,nõ esse quàm Gangen Indiæ flumẽ.Hoc tradit Iosephus in primo libr.Antiquitatum: hoc Epiphanius in Ancorato;hoc Augustin lib.8.de Genesi ad litteram cap.7.& Hieronymus in libro traditionum Hebraicarum in Genesim.Sed quid pergo singulos eius sententię auctores nominatim percensere,cum ea omnium fermè sit sententia?Hieronymus in

Epist.4.quam scripsit ad Rusticum monachum,*Ganges fluuius*,inquit, A *quem Phison sancta Scriptura commemorat,qui circumit totam terram Euilath,& multa genera pigmentorum de paradisi dicitur fonte deuehere: vbi nascitur carbunculus,& smaragdus,& margarita candentia,& vnziones quibus nobilium fœminarum ardet ambitio: montésque aurei, quos adire propter gryphas & dracones & immensorum corporum monstra, hominibus impossibile est: vt ostendatur nobis quales custodes habeat auaritia.* Hæc ibi Hieronymus.

Origo Gãgis secundũ Strabonẽ.

ORIGO Gãgis est,auctore Strabone,in Caucaso Indiæ monte: nam libro 15.ad hunc modum scribit. *Tota India fluminibus irrigatur: quorum quædam in duo maxima irrumpunt,Indum atque Gangem: quædam proprijs ostijs in mare emittuntur,& omnia ortum habent à Caucaso. Primo* B *ad meridiem delata,posteà alia in eodem permanent cursu, præsertim quæ in Indum influunt: alia flectuntur ad Orientem,quemadmodum Ganges, qui à montibus descendens cum in planitiem peruenerit ad Orientem conuersus,& Palibothra ciuitatem maximam præterfluens, in eius mare progreditur, & vnum ostium habet: quanquam omnium Indicorum flumen maximum sit.* Sic Strabo. Plinius vero in libro 6. capite 18. de Gange ita scribit, *Hunc,alij incertis fontibus vt Nilum, rigantémque vicina eodem modo: alij in Scythicis montibus nasci dixerunt: ac influere in eo decem & nouem amnes,ex his multos nauigabiles. Alij cũ magno fragore ipsis statim fontibus erũpere: deiectúmq; per scapulosa & abrupta, vbi primùm molles planicies contingat,in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere, vbi minimum, octo mille passuum latitudine,vbi modicum stadiorum centum, altitudine nusquam* C *minore passuum viginti.* Hæc Plinius. Attingamus præterea quæ de eo flumine nostri Theologi prodiderunt, Isidorum dico, Rabanum, Rupertum & Magistrum historiæ scolasticæ. Quidam aiunt, vocabulum,פישון *Phison*, Hebraicè significare immutationẽ oris ac vultus,quia sæpe est sui dissimilis in cursu, vel in quantitate aliquando latissimè fusus, & aliquibus locis in angustũ coarctatus: vel in colore alicubi fluens pellucidus,alicubi turbidus: vel in sensili qualitate alicubi frigidus,alicubi calidus. Tradũt alij Phison interpretari Latinè abundantiam,quippe abundat piscibus & quidem maximis, anguilis nempe triginta pedum longitudinis vt lib.9.cap.3.tradit Plinius. Isidorus 13. libro Etymologiarum cap. 21. *Phison*, inquit, *significare cateruam, propterea quod decem magna flumina aquas suas in ipsum exonerant: à Græcis Latinisque vocari Gangem,à Gangaro rege Indo-* D *rum, sicut Tiberis primum est dictus Albula, sed à Tiberino rege posteà nomen Tiberis accepit.* Hæc ab istis de fluuio Phison prodita sunt.

Auctor demõstrat Phison nõ fuisse Gangem.

MIHI diligenter omnia consideranti ac perpendenti,nunquam visum est probabile, Phison esse Gangem. multa sunt meæ opinionis argumenta.primo ex narratione Mosis manifestũ est hæc quattuor flumina vt orta ex eodem capite,fuisse inter se vicina: at inter

Gangem

A Gangem & alios duos fluuios Tigrim & Euphratem, interuallum intercedit septuaginta graduum,hoc est,plus quater mille & trecẽta miliaria continens assignando cuique gradui secundum Ptolomæum sexaginta duo milliaria. posteà,Moses ait, hæc quattuor flumina orta esse ex vno flumine paradisi,hæc autem quattuor flumina ex remotissimis & inter se longissimè distantibus locis oriri cernuntur: Ganges ex Caucaso monte Indiæ, Euphrates & Tigris ex montibus Armeniæ,Nilus verò ex montibus lunæ versus promontorium vulgo dictum caput Bonæ spei.

NON sum nescius quid respondeat ad hoc Theodoretus in quæstio.29.super Genesim: *Videre licet*,inquit,*& alia flumina aliundè quidem egredi,deinde in terram quibusdam ductibus fluẽtia,iterum sursum scaturire: quod & his fluminibus accidit. Exeunt enim illinc,vt ait Scriptura diuina,posteà per quosdam meatus subterraneos trãseuntia,ibi originem aliam sumunt. Quod quidem non frustra,omnium Deus,ita dispensauit, sed vt amputaret superfluam hominum curiositatem: nam si peterent omnes eorum meatus, quidam vtique conarentur eorum ripas prosecuti, locum paradisi perlustrare. sed frustrarentur optatis,& longitudine itineris fessi, atque necessariorum penuria laborantes: modo in deserta,interdum in manus crudelium & barbarorum hominum deuenirent. Hæc igitur præuidens misericors Deus, ignotos illorum meatus effecit.* Hoc modo respondet Theodoretus. Similiter etiam respondet Augustinus libro 8.de Genesi ad litteram capite septimo. Refellitur Theodoreti responsum.

SED hoc responsum parum esse firmum nec tam quod cum natura rerum cohęreat, quàm quod ad molestas & odiosas quæstiones defugiendas nonnihil valere videatur, excogitatum, nemo est qui non animaduertat. tanta enim est distantia inter origines istorum fluminum iam inde ab exordio mundi, vt nullam vnius principij communionem habere posse videantur: præsertim cum ipsi non probent, nec possint probare, ista quattuor flumina ante ea loca in quibus nunc nasci videntur & creduntur, vllum habere cursum subterraneum, aut alibi conspici eorum fontes; id quod in ijs fluminibus quæ ipsi pro confirmatione suæ opinionis adducũt, manifestè conspicitur. Deinde, aut ita se habebant ista quattuor flumina tempore Mosis secundum origines & cursus suos, vt fuerunt in D exordio mundi: quare cum tempore Mosis flumina illa non orirentur ex vno flumine,sed ex disiũctissimis locis,similiter quoq; ab exordio mundi non habuissent originẽ ex vno fluuio: at hoc est contra Scripturam: aut tempore Mosis istorũ fluminum origines & cursus mutati fuerãt, videlicet propter diluuium,& aliter erant quàm fuerãt à principio,verum si hoc dicatur,nõ videtur posse excusari Moses quin valdè obscurè ne dicam vitiosè,descripserit locum Paradisi per ista quattuor flumina,non prout erant post diluuium, sed prout, fuerant ante, non admonendo lectorem mutationis eorum factæ per diluuium, ne descriptio eius falsa putaretur, cum aliter se ha-

Universidad de Deusto
Biblioteca

beat origo istorum fluminum quàm ab ipso traditur. Nec dici po- A
test tempore Mosis similiter fuisse ista flumina vt ab initio fuerant, postea vero eam mutationem quæ nunc cernitur, illis accidisse: tanta enim in maximis orbis nostri fluminibus mutatio non potuit fieri nisi per generalem aliquam totius orbis terrarum mutationem, qualem per diluuium legimus esse factam. talis autem mutatio post tempora Mosis vsque adhuc nulla fuit. quid quod si aliter se habent post diluuium hæc quattuor flumina secundum fontes suos & cursus quàm erant ante diluuium, non possunt esse eadē flumina? nam vnitas numerica fluminis propriè debet æstimari ex vnitate fontis & originis suæ. Non igitur qui fuit ante diluuium Phison, est idem qui postea & nūc est Ganges. Malè præterea Moses flumina illa paradisi descripsisset per alia flumina fōtibus & cursibus diuersissima. B

Auctoris opinio.

QVIS igitur, sententia nostra, fluuius erit Phison? Ego facilè patior mihi persuaderi quod à doctis quibusdā viris proditum est; Phison & Gihon, fuisse fluuios ex ipso Tigri vel Euphrate diductos & deriuatos, qui diuersum cursum agentes, alter Aethiopiam, alter vero terrā Heuilath peragrauerint. Etenim ex eo loco vbi simul coëūt Tigris & Euphrates, & instar vnius fluminis mistis aquis aliquantisper decurrunt, rursus facto aquarum diuortio, existunt duo principales fluuij, priora nomina Tigris & Euphratis retinētes: prēter hos deriuabantur duo aluei, quorum alterum Moses appellat Phison, alterum Gihon; quos rectè appellaueris eruptiones quasdam seu alueos, vel Tigris vel Euphratis. magnis enim fluminibus sæpe cōtingit invarios dispartiri alueos, quos vulgus ramos vel brachia appellat, sicut fit in Danubio, Nilo, & Pado seu Eridano. Euphratē autem & Tigrim quodā loco ab accolis appellari Phasim, quæ vox cū vocabulo Phison magnam habet similitudinem, lib. 5. testatur Q. Curtius. Plinius libro 6. cap. 27. tradit Tigrim findi in alueos duos, & vbi remeauere aquæ, Pasitigrim appellari. Nec mirum cuiquam accidere debet, hosce fluuios Phison & Gihon, vel nunc non esse, vel non memorari à Cosmographis. etenim constat, complures fluuios aut exaruisse, aut per alia loca cursū suū auertisse & deflexisse: multos item non admodum nobiles & memorabiles præteriri tacitos à Cosmographis. Quid quod propria nomina locorum & fluminum sæpius immutata esse non ignoramus? C D

Quid de terra Heuilath senserint Scriptores.

SED venio ad secundam difficultatem de terra Heuilath. Plerique putant, terram Heuilath esse in regionibus Indiæ, scilicet in parte superiori eius, ab Oriente longo terrarum tractu Septentrionem versus porrectam; sic appellatam à filio Iectan, cui nomen Heuila, qui primus eam regionem incolens & posteris suis colendam relinquens, hoc ei nomen imposuit. Hoc nempe necesse fuit dicere eos qui Phison esse Gangem censuerunt: nam si Phison circuit terram Heuilath, Phison autem est Ganges, qui non alibi quàm in India originem, cursum & exitum habet; profecto consequēs est, Heuilath esse

A esse partem Indiæ. Argumentum quoque eius rei trahunt ex 10. capite Geneseos, memorari eo loco aiunt duos fratres Iectan filios, Ophir & Heuila: nec dubium, terram Ophir esse in India, vbi aurum optimum abundabat, id quod liquidò cernitur ex 3. Regū capite 9. 10. & 22. & ex 2. lib. Paralipomenon ca. 8. inde enim magna vis auri deuehebatur ad Salomonem. Accedit testis Iosephus li. 8. Antiquitatum, affirmans Ophir fuisse regionem Indiæ, quam vocabant ipsius tempore Terrā Auream, seu Auream Chersonesum, nunc vulgo dictam Malaca. Idem confirmat Hieronymus in epistola 133. ad Marcellam, & ad Principiam virginem epist. 140. Si igitur Ophir dicta ab Ophir fratre Heuila fuit regio Indiæ: credibile admodum est fratrem eius Heuila propinquas ei sedes tenuisse B atque coluisse, & terram Heuilath quæ ab eo nomen accepit, ad regiones Indiæ pertinuisse.

An Heuilath fuerit regio Indiæ.

Quæ regio fuerit Ophir, secundum Iosephum & B. Hieronymum.

VATABLVS in scholijs suis super nonum caput tertij libri Regum, & Benedictus Arias Montanus, vir valdè doctus, in Apparatu suo ad Biblia, & in libro cui Phalech nomē indidit, arbitrantur terram Ophir eandem esse, quæ nūc vulgo appellatur Peru, vnde tanta vis auri iamdiu per singulos annos aduehitur in Hispaniam. Nam inquiunt in 3. capite 2. libri Paralipomenō, pro eo quod versio nostra Latina sic habet, *Porro aurum erat probatissimum*, Hebraicè ad verbum est, *Aurū erat de loco* פרוים *Paruaim:* quā vocē etiā Septuaginta Interpretes in translatione sua retinuerunt. Est autē Paruaim C duale, cuius singulare esset Paru seu Peru: ponitur autē duali numero ad designādū vtrūque Peru, maius & min', seu quod propriè dicitur Peru, & quod appellatur Mexico. Sic isti de terra Heuilath.

Peru etiam Iudæorum tēpore notū fuisse.

VERVM in promptu est ostendere ex sacris literis, terram Heuilath & longissimè abfuisse ab India, nec fuisse procul Palæstina atque Assyria, scilicet Euphrati fluuio vicinam. illud tamen præmonendum, vocem quæ à Latino interprete dicitur Heuilath, secundum Scripturam & pronuntiationem Hebraicam, debere reddi Latinè Chauila. Legimus igitur 25. cap. Geneseos, habitationes Ismaelis & Ismaelitarum ad hunc modum describi à Mose, *Habitauit Ismael ab Heuilath vsque Sur, quæ respicit Aegyptum, introeuntibus Assyrios*: ex quo loco intelligitur Heuilath nequaquā pertinuisse ad In- D diam, sed inter Assyriam & Palæstinam fuisse locatam. Simile quiddam scriptum est in 1. libro Regum cap. 15. *Percussit*, inquit, *Saul Amalech ab Heuilath donec venias Sur, quæ est è regione Aegypti.* nō est autem Saul persecutus Amalechitas vsque ad Indiā, regio nempè Amalechitarum, vt Palæstinæ Orientem versus proxima, in sacris literis describitur. Ad hoc, Strabo Geographorum diligentissimus, inter gentes Arabiæ qua parte contingit Mesopotamiam, recenset Nabathæos, quos Scriptura vocat Agarenos & Chaulatæos, haud dubiè per Chaulatæos paululū mutata voce significans Chauilatæos, à regione Chauilath de qua nūc agimus, appellatos. Nec quia

Auctoris sententia de terra Heuilath.

Strabo lib. 16.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in terra Heuilath erat copia auri optimi, propterea fit vt ea fuerit in India: multis enim alijs in locis & Syriæ & prope Palæstinam olim fuisse magnam auri abundantiã, in sacris litteris proditum est. Dauid enim debellatis Syris, Ammonitis & Idumæis, immensam vim auri deportauit, sicut videre est in priori lib. Paralipomenon. c. 22. futuram posteà Salomoni in materiã simul atque sumptus magnificentissimi templo cõstruendo. In exordio libri Deuteronomij, traditur tẽpore Mosis trãs Iordanem in campestribus Moab inter Tophel & Haseroth fuisse auri plurimum. Nec verò quia Ophir petijt Indiã, ex eo conficitur Heuilath eius fratrem in Indiã quoque profectum esse: siquidem tertius eorũ frater memoratur eodẽ loco Saba, à quo fuit terra gens Sabæorum, nequaquã pertinẽs ad Indiam. A

Ophir non esse Peruanam regionem.

ILLVD porrò neutiquam credibile est, Ophir celebratũ in Scriptura, esse regionem nũc dictam Peru. mitto enim alia argumenta, vnum enim illud satis supérq; est isti refellendæ opinioni: In regione Peruana constat nec elephantos esse, nec pauos, nec simias, nec ligna thina pretiosissima, qualia ex Ophir asportari solita narrat Scriptura. Neque consentaneum est Salomonẽ ex mari Rubro (in eius enim littore erat Asiongaber vnde soluebat classis Salomonis, sicut scriptum est in libro 3. Regum cap. 9. & lib. 2. Paralipomenon cap. 8.) relicta India Orientali viciniori atque notiori, multarúmq; rerum pretiosarum fertiliori, immenso circuitu nauigationem instituisse ad regionem Americanam & Peruensem, præsertim cum ad eam regionem ex Ioppe, vel alio portu maris Mediterranei per fretũ Gaditanũ, multo breuiori facilioríque & magis vsitata nauigatione, spatio circiter quinque mẽsiũ, peruenire potuisset. B C

Quid sit Bdellium & Onychinus.

RESTAT tertia difficultas de Bdellio & Onychino lapide, paucis expedienda. Bdellium ita definit Plinius lib. 12. cap. 9. *In Bactriana Bdellium est nominatissimum, quæ arbor nigra est: magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturáque.* deinde subdit eam nasci & in Arabia Indiaque, & Media ac Babylone. Onyx vnde Onychinus lapis, inde appellatus, quod habet in se permistum candorẽ in similitudinem vnguis humani. Hunc gignit India & Arabia: sed Indicus igniculos habet albis cingẽtibus zonis: Arabicus autem niger est cum candentibus zonis. Vide Plinium libro 37. cap. 6. Pro his Septuaginta posuerunt *Carbunculus & Prasinus*: est autem Carbunculus lapis pretiosus, & sicut nomine ipso præsefert, ignei fulgoris tãti, vt noctis tenebras illuminare queat: de quo lege quæ scribit Plinius c. 7. li. 37. Prasinus autẽ, est lapis pretiosus viridantis aspectus, & porracei coloris, vnde nomen habet, nam porrum Græci prason vocant: de quo vide Plinium eodem lib. cap. 8. Hebraicè sunt duo vocabula, ברלח *Habbedolach* & שהם *hasch Soham*, Chaldaicè dicitur Burla, ideſt Beryllus, viridis coloris, de quo multa Plinius cap. 5. eiusdem lib. D

Prasinus.

AVGVSTINVS Eugubinus & Hieronymus Oleaster arbitrantur,

A tur, Bedolach esse id quòd Latini appellant Margaritum seu Vnionem, vulgo Perla: nam in libro Numerorum cap. 11. dicitur, Manna fuisse quasi semen coriandri, & colorem eius sicut est color הבדלח *Habbedolach*, sic enim ibi est Hebraicè: cum autem color Mãnæ fuerit albus, necesse est Bedolach fuisse albi coloris sicut est Margaritum. שהם *Soham* autem incertum est quid propriè significet: nam si ductum sit à radice Sadech, significat lapidẽ vsquequaque teretem & æquabilem, quoniam Sabach Hebræis est æquare. Sed profecto & ipsi Hebræi confitentur, & per se manifestum est, huiusmodi nomina propria pretiosorum lapidum, fluminum, & arborum, quæ sunt in Scriptura Hebraica, quid propriè significent, in obscuro & incerto esse: quo fit vt Scripturæ interpretes tam Græci quàm Latini ea sæpè transtulerint non qualia sunt Hebraicè, sed qualia reperiebantur apud Græcos & Latinos, illis similitudine aliqua & proportione respondentia. B

Bedolach. Sohã. quid

DE SECVNDO FLVMINE GEHON.

Et nomen fluuij secundi, Gehon: ipse est qui circumit omnem terram AEthiopiæ. Genes. 2. Vers. 13.

NVLLVS est fere interpretũ, tanta in hoc est omnium consensio, qui non pro certo habeat, hoc nomine גיחון *Gehon*, significatũ esse à Mose Nilum. ipse enim est qui peragrat terrã Aethiopiæ cui dominatur Pretiosus Ioannes, vulgo corruptè dicitur, PRETE GIOVAN. Nilũ putat Plinius nasci in Mauritania: Lucanus cecinit incertam & incompertã esse eius originem. Sed hoc tempore, vt alia multa comperta sunt veteribus incognita, sic etiã deprehensa sunt primordia Nili ex amplissimis paludibus prope montes lunæ non procul celebri promontorio Bonæ spei, vbi extremum est totius terræ continentis secundum latitudinem versus Austrum. Epiphanius in Ancorato, & in Epistola ad Ioannem Hierosolymitanũ, non solum affirmat Gehon esse Nilũ, sed cõtendit hoc tradi in Scriptura, quæ apud Hieremiam cap. 2. sic habet, *Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam?* pro quo Septuaginta habent, *Vt bibas aquam Gehon.* Loquitur autẽ ex eo loco Hieremias de aqua Nili. sed profecto Hebraicè ibi nõ est vox Gehõ quæ hic ponitur, sed est alia vox, videlicet שחור *Sichor*, quę significat nigrũ seu turbidũ, quo epitheto etiã à Græcis appellatur Nilus, dicitur enim Melas, hoc est Niger: & ipsa Aegypt⁹ vocatur Melauolos, vt ita vertã, Nigrigleba, Nil⁹ enim aquas vehit multo limo turbidas. quare nescio cur Lxx. pro Sichor verterint Gehon, nisi fortè postea corrupta sit eorum translatio. C

Origo Nilĩ Plinius li. 5. Lucanus li. 10. Pharsalæ.

Locus Hieremiæ ca. 2.

SED Gehon non esse Nilũ, multa & clara sunt indicia. Primò, Nilus cũ Tigri & Euphrate nullã habet affinitatẽ & cõmunionem: hi enim profluunt è Septentrione, ille autem aquas vehit ex Meridie, D

Gehon fluuium Paradisi, nõ fuisse Nilum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

infinita propemodum distantia inter eorum primordia: exitus A
quoque eorum distinctissimi sunt: nam Tigris & Euphrates in si-
num Persicum aquas exonerant. Nilus verò desinit in mare Medi-
terraneum. Posteà, si Moses per Gehon significasset Nilum, volens
eum declarare & notum facere Hebræis, nõ dixisset, Qui circumit
omnem terram Æthiopiæ, sed dixisset, Qui peragrat & irrigat Æ-
gyptum: Nilus enim nõ ex Aethiopia, sed Aegypto notissimus erat
Iudæis: quippe qui plus ducentos annos in Aegypto versati essent.
Nilus item quà permeat per Aegyptum, propinquior est Ti-
gri & Euphrati, quàm quà perluit Aethiopiam. Deinde, si Gehon
est Nilus, cur Scriptura toties Nili mentionem faciẽs, nusquam eo
nomine eum appellat? bis eum vocat Schor Isaiæ cap. 23. & Hie-
remiæ. 2. nec vnquam nominat eum flumen Aethiopiæ, sed appel- B
lat sæpissimè fluuium Aegypti. Ad hoc, isti dicunt propterea Mo-
sem memorando Euphratem, non declarasse per quas terras præ-
teruehatur, quòd Euphrates notissimus esset Hebræis: atqui tem-
pore Mosis multo notior erat Iudæis Nilus, quàm Euphrates: ob
eandem igitur causam nominando Nilum, non debuisset indicare
quas terras ille præterfluat.

Duplex Æthiopia. PRÆTEREA Gehon esse Nilum, argumentantur isti eò quod Moses scribat Gehon circumire Aethiopiam, quam Nilus præter-
labitur. quasi Aethiopia hoc loco à Mose nominata necessario in-
telligenda sit Aethiopia Meridionalis, seu Occidentalis quam per-
Homerus. Strabo. Plinius. luit Nilus, cum potius intelligenda sit altera Aethiopia Orientalis D
vicina Arabiæ & Mesopotamiæ. Verissimè enim duas fecit Aethio
pias Homerus iudicio Strabonis li. 1. Geographiæ, & Plinij libro
5. c. 7. vnã Occidentalem, alteram Orientalem. Fuisse autẽ Aethio-
piam aliquam vicinam Palestinæ & Syriæ, ex multis Scripturæ lo-
cis intelligi potest. Principio Madianitas vicinos Palæstinis censc-
ri nomine Aethiopum, constat argumento Sephoræ vxoris Mosis,
quæ cum esset Madianitis, vt scriptum est in Exodo, ca. 2. ea tamen
in libro Numerorum. c. 12. appellatur Aethopissa, Hebraicè Chu-
sitis. In Cantico etiam Habacuc ita legimus: *Vidi tentoria Aethiopiæ:*
turbabuntur pelles terræ Madiam. quo loco Aethiopes & Madianitæ,
vel pro vna gente ponuntur, vel pro gentibus inter se admodũ vi-
cinis ac finitimis. & cum nominentur tentoria & pelles eorum, non C
obscurè indicatur eos esse, quos appellant Cosmographi Arabes
scenitas sub pellibus atq; tentoriis degentes, quorum regio ad Me-
sopotamiam pertinet. In psalmo item 86. sic est: *Ecce alienigenæ, &*
Tyrus, & populus Aethiopum hi fuerunt illic: per alienigenas, quos Se-
ptuaginta appellant Allophylos, sine dubio significantur Palęstini:
quare tres gentes Palæstinorum, Tyriorum, & Aethiopum tanquã
confines & vicinæ, hoc loco à Dauide memorantur. In 2. lib. Para-
lipomenon. c. 14. Narrat Scriptura Zaram regem Aethiopum ve-
nisse aduersus Iudęos cũ incredibilis multitudinis exercitu quippe
decies

A decies centena millia hominum continebat. non est autem credi-
bile illos venisse vsque ex Aethiopia Meridionali: nam & difficilli-
mum erat tantũ exercitum per tam longinqua terrarum spatia du-
cere, nec ratio vlla erat, cur ex tam remotis regionibus ad belliger-
randum cum Iudæis proficiscerentur. His adde quod Scriptum est
in eiusdem libri, cap. 21. *Suscitauit*, inquit, *Dominus contra Ioram spiri-*
tum Philistinorũ, qui cõfines sunt Aethiopibus & ascenderũt in terram Iuda,
& vastauerunt eam. In psalmo item 71. tres gentes, Aethiopum, Ara-
bum, & Sabæorum tanquam sibi inuicem propinquæ & vicinæ
commemorantur. Sic enim est: *Coram illo procident Æthiopes. &c.*
Reges Arabum & Saba dona adducent. Arabiam autem felicem & Sa-
bæorũ terrã, Euphrati & Mesopotamiæ nõ longè abesse certũ est.

B EXHIS facilè intellectu est, non propterea Gehon intelligi de- Quis flu-
bere Nilum, quia Moses dicat Gehon circumire terrã Aethiopiæ. uius fuerit
Ergo quod supra docuimus de flumine Phison, ipsum fuisse eru- Gehon.
ptionem quandam, & vt vulgo appellant, brachium seu ramũ Eu-
phratis, vel fluuium ex eo loco profluentẽ, vbi Tygris & Euphra-
tis iunctis aquis simul coëunt, diuerso alueo & cursu, terras à Mose
nominatas perfluentem: quod, inquam, de Phison dictum est, idem
nunc de Gehon sentiendum & dicendum existimamus. Eugubino
admodum simile veri fit, hunc Gehon esse eundẽ illum, cuius men-
tio fit. 3. lib. Reg. ca. 1. cum de Salomone vngendo Dauid hæc præ-
cipit: *Ducite eum in Gehon, & vngat eum ibi Sadoc Sacerdos, & Nathan*
C *Propheta in regem super Israel.* Sicut igitur Euphrates attingebat ter- Locus 3. Re-
ram promissionis, ceu vnus de terminis eius, quibus Deus eam ter- gum. cap. 3.
rã determinauerat: ita Gehon aliquod Iudææ latus attingebat, quo
loco tanquam in regni finibus, reges Hebræorum vngi mos erat.

SED HÆC futilia sunt. non. n. in antiquo more Hebræorũ fuit
reges eorum vngi in Gehon: quippè Saul & Dauid non sunt illic
vncti, nec post Salomonem, quempiam sequentium Regum fuisse
ibi vnctum legimus. Chaldæus quoque eo loco Gihon interpreta-
tus est Siloë. idémque Rabbi Salomon & Nicolaus de Lyra sense-
runt. Et verò, si Gihon flumen paradisi aliquatenus attingisset ter-
ram Canaam, Moses ipsum declarans, non dixisset, *Qui circumit om-*
D *nem terram Æthiopiæ*: sed dixisset, *Qui alluit terram Chanaan*: hoc. n.
notius futurum erat Hebræis. quid quod ex ipsa Scriptura non ob-
scurè perspicitur Gihon nominatum in 3. Reg. fuisse fontem non
procul Hierosolymis? Scriptum. n. est in 2. Paralipomenon c. 32.
Ezechiam obturauisse capita fontium qui erant extra Hierosoly-
mam, ne Rex Assyriorum hostili exercitu petens Hierosolymam,
inueniret aquarum abundantiam. Extremo autem eo capite sic est:
Ipse est Ezechias, qui obturauit superiorem fontem aquarum Gehon & auer-
tit eas subter ad Occidentem vrbis Dauid. & in cap. 33. *Post hæc*, inquit,
ædificauit Manasses, murum extra ciuitatem Dauid, ad Occidentem Gihon
in conualle.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

DE TERTIO ET QVARTO FLVMINE TIGRI ET EVPHRATE.

Nomen verò fluminis tertij, Tigris: ipse vadit contra Assyrios: Fluuius autem quartus, ipse est Euphrates.

APPELLATVS est Tigris secundum Isidorum libr. 13. Ethymologiar. c. 21. & Rupertum. lib. 2. de operibus Trinitatis c. 29. à celeritate cursus, ducta similitudine à Tigre animalium velocissimo: cuius miram in B cursu pernicitatem describit Plinius. lib. 8. c. 18. Sed verius dictu est quod Plinius lib. 6. c. 27. Q. Curtius lib. 4. & Strabo lib. 11. tradiderũt, dictũ esse Tigrim à celeritate sagittæ, quæ lingua Medorum Tigris appellatur. Hebraicè חדקל *Hiddekel* dicitur, vt interpretatur Dauid Chimi, ex eo quod aquę eius saporẽ quẽdã acutũ reddunt, vel à cursu eius velocissimo. Chaldaicè nominatur דגלת *Diglath*, quo vocabulo significari ait Iosephus eũ simul angustum arctúmque, & velocem decurrere. Apud Danielem cap. 10. appellatur fluuius magnus, valdè nobilitatus Niniue ciuitate quondam maxima & in sacris litteris celebratissima, quã præfluebat. Plinius locum vbi Tigris tardior fluit, appellari, inquit Diglito: quod cum C supradicto vocabulo Chaldaico maximè congruit.

Iosephus li. 1 Antiquit.

MVLTA de Tigre cum alij, tum Plinius cap. 27. lib. 6. prodidit: *Oritur*, inquit, *in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planicie. Cuius qua tardior fluit, Diglito: vnde concitatur, à celeritate, Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit lacum Arethusam omnia illata ponderа sustinentem, & nitrum nebulu exhalantem. Fertur autem & cursu & colore dissimilis, trãsuectúsque occurrente Tauro monte in specu mergitur: subterq; lapsus, à latere altero eius erumpit. eundẽ esse manifestum est, quod demersa perfert. Alterũ deinde transit lacũ qui Thospites appellatur: rursusq; in cuniculos mergitur, & post vigintiquinque millia passuum circa Nymphæũ redditur. Citra Seleuciã, Babyloniã centum vigintiquinq; millia passuum, diuisus in alueos duos, altero meridiẽ ac Seleuciam petit, Mesenẽ perfundẽs: altero ad Septentrionem flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchæ secat. Vbi remeauere aquæ Pasitigris appellatur. Postea recipit ex Media Choaspẽ: atque, vt diximus, inter Seleuciam & Ctesiphontem vectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eosque septuaginta millia passuum amplitudine implet. mox vasto alueo profusus, dextra Characũ oppidi infertur mari Persico decumo ore. Inter duorum amnium ostia vigintiquinque millia passuum fuere, aut (vt alij tradunt) septem millia, vtroque nauigabili.* Sic Plinius de Tigri.

Origo cursus, & exitus Tigris.

RESTAT quartus fluuius Euphrates, de quo illud tantũmodo Moses dixit, *Ipse est Euphrates*: Hebraicè est, הוא פרת *Hu Perath*, seu *Pherath*, nã vt Genebrardus, linguarũ & optimarũ doctrinarũ exquisita scientia

A sciẽtia, hoc nostro tẽpore meritò laudatissimus, in Isagoge ad doctrinã Rabbinorũ ex Hieron. in Cõment. super 11. c. Dan. probat Apud Hebręos, ב, sonat vt apud Græcos, φ, vt pronunciandũ sit *Pherath*, & quia vocalis, ε, nõ est clarè efferenda, sed mussitãda: pronunciatur *Phrath*, itaq; ex duab. dictionib. altera, הוא, *Hu*, quę significat, ipse est, altera verò פרת, *Phrath*, cõpositа est, tanquam vna dictio, Euphrates, cũ Græcè dici deberet Prares. Vox aũt Hebræa, פרת. *Perath*, ducta est à radicè *Paraa*, significante fructificare, & fœcũdare: quippè Euphrates modo Nili exundans, terras rigat & fœcũdat. nõ rarò in diuina Scriptura tacito proprio Euphratis nomine appellatur, *Magnus fluuius*: nõ quia terminaret Terrã sanctã, vt nugãtur Iudęi, ob eã nãq; cãm maximus omniũ cẽseri deberet Iordanis, qui eã B interluit: sed qa vnus erat de maximis fluminib. Iudæorũ gẽti notis.

DE huius fluminis origine cursúq; & exitu, diligentiores Cosmographię Scriptores multa in scriptis reliquerunt. Plinius lib. 5. c. 24. & 26. tradit Euphratem oriri in pręfectura Armeniæ maioris Caranitide, vel in monte Abas, vel sub radicib. montis quẽ Capotẽ appellant Scinditur Euphrates à Zeugmate octoginta trib. millib. passuũ circa vicũ Massicẽ: & parte læua in Mesopotamiã vadit per ipsam Seleuciã, circa eã præfluẽti infusus Tigri. dexteriore ãt alueo Babylonẽ quondã Chaldeæ caput petit, Mediãq; permeans, distrahitur in paludes. Increscit aũt & ipse Nili modo statis dieb. paulum C differens, ac Mesopotamiã inundat sole obtinente 20. partẽ Cãcri: minui incipit, in Virginẽ à Leone transgresso: in totũ aũt remeat, in 29. parte Virginis. De eodẽ flumine hæc scribit Strabo lib. 11. *Taurus Armeniã disterminat à Mesopotamia. hinc fluunt Tigris & Euphrates, qui Mesopotamiã circundant, & apud Babylonios inuicem cohærent, deinde in mare Persicũ emittunt. quorũ Euphrates maior est, & plus regionis flexuoso alueo percurrit. Fontes habet in parte Tauri Borealis: fluit ad Occidentem per Armeniam quæ maior appellatur, vsq; in Armeniã minorem quam à dextris habet, à sinistris verò Lisanam. deinde ad Austrum flexus confiniis iungitur Cappadocũ quæ ad dextrã relinquit, ad sinistrã Cõmagenorũ* D *confinia, rursumq; à Sicinsina etiã Sophena maioris Armeniæ ad sinistrã relicta, progreditur in Syriã, atq; iterũ flexum aliũ capit in Babylonios & Persicum sinũ. Tigris ex eodem monte Seleuciã illatus ad Euphratẽ accedit, ibiq; efficit Mesopotamiã, deinde in eundẽ sinum Persicũ intrat. Euphratis ac Tigris fontes inter se distant ad stadia duo mill a & quinquaginta, hoc est, trecenta circiter milliaria. Similia horũ sunt, quæ de iisdem fluminib. tradit Q. Curtius lib. 5. Inter Tigrim, inquit, & Euphratẽ iacentia, tam vberi & pingui solo sunt, vt à pastu repelli pecora dicantur, ne satietas perimat. Causa fertilitatis est humor qui ex vtroq; amne manat, toto fere solo pvenas aquarũ resudante. Ipsi amnes ex Armeniæ montib. profluunt, & magno deinde aquarum diuortio, iter quod cœpere percurrunt. duo millia & quingenta stadia emensi sunt, qui amplissimũ interuallũ circa Armeniæ mõtes notauerũt. Idẽ cũ Mediæ & Gordienorum terras secare cœperunt, paulatim in arctius cõeunt,*

Plinius de origine cursu, & exitu Euphratis.

& quo longius manant, hoc angustius inter se spatium terræ relinquunt. Vicini maxime sunt his campi, quos incolæ Mesopotamiam vocant: Mediam namque ab vtroque latere concludunt. Eadem per Babyloniorum fines in Rubrum mare prorumpunt. Ita Curtius. A

Lucanus & Boëtius eos dē esse Tigris & Euphratis fontes falsò tradiderūt.

LVCANVS libro 3. indicat eos fluuios eodem ex fonte promanare, cum ait,

Quáque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diuersis fontibus edit
Persis, & incertum, tellus si misceat amnes,
Quod potius sit nomen aquæ: sed sparsus in agros,
Fertilis Euphrates Phariæ vice fungitur vndæ,
At Tigrem subito tellus absorbet hiatu,
Occultóque tegit cursus, rursusque renatum
Fonte nouo flumen pelagi non abnegat vndis. B

Boëtius quoque libro quinto de Consolatione philosophica metro primo, vnum eundémque Tigris atque Euphratis fontem esse declarat his versibus,

Rupis Achæmeniæ scopulis, vbi versa sequentum
Pectoribus figit spicula pugna fugax.
Tigris & Euphrates vno se fonte resoluunt,
Et mox abiunctis dissociantur aquis.

Sed magis credendum est Straboni, Curtio, & aliis Cosmographiæ peritioribus, diuersos esse satísque inter se distātes eorū fluminum fontes affirmātibus: nisi fortè propterea vno ex fonte profluere dicantur, quòd ex vno Armeniæ maioris mōte Tauro ambo exoriantur. Philostratus libro 1. de vita Apollonij capite 14. de Tigri & Euphrate ad hunc modum scribit: *Hanc regionem, quæ propterea Mesopotamia dicitur quod media inter duo flumina posita est, Tigris atque Euphrates ex Armenia & Tauri radicibus difluentes cingunt. Sunt autem in ea regione ciuitates aliquot: maxima autem ex parte pagis ac vicis incolitur: populi vero partim Armenij, partim Arabes nuncupantur: quorū magna pars sedibus incertis vagatur, tanquam in insula se se clausos arbitrantes. Flumina verò vbi eam quam diximus continentis partem ambierunt, in idem mare decurrunt. Sunt qui dicunt in paludem quandam partem maximam Euphratis dilabi, ita vt ad mare non perueniat, sed in terra cursus sui finem recipiat. Quidam & audacius de eo loquentes asserunt, cum diutius sub terra fluxerit, rursus in Aegypto apparere, & Nilo commiscēri.* Hæc Philostratus. C D

Verùm de fluminibus paradisi hactenus disputata, sint satis.

Epilogus omnium, quæ supra de Paradiso disputata sunt.

QVID igitur nos de loco sitúque Paradisi sentiamus, facile est lectori ex superioribus nostris disputationib⁹ intelligere. Arbitramur enim non solum in hoc nostro orbe, regionibúsq; terrarum nobis cognitis habitarísque, sed etiam vel in ipsa Mesopotamia vel non inde procul fuisse paradisum: cuius rei supra varijs locis multa sparsimus argumenta. primùm enim, Moses dixit ad plagam orientalem regionis Heden locatum fuisse paradisum: terram verò Heden,

A den, locatum fuisse paradisum: terrā verò Heden, Isaia & Ezechiele auctoribus, vel Mesopotomiæ partem, vel ei propinquam fuisse docuimus. Posteà, cōstat duo flumina paradisi Tigrim & Euphratē, habere originē in mōtibus Armeniæ; cursū per Mesopotamiā, Assiriā & Chaldæā; exitū verò, in sinū Persicū: quare & reliqua duo flumina nō inde procul fluxisse, & paradisū circa istas regiones fuisse necesse est. Deinde, cū Tigrim & Euphratē liquidò cōstet ex diuersis fōtibus oriri, quod Moses inquit eos dimanare ex vno eo flumine quo rigabatur Paradisus, nō aliter videtur posse intelligi, quàm vt per vnū illud flumē significetur locus ille in quo Tigris & Euphrates mistis aquis simul coëūt, & aliquātisper vnius fluminis instar habēt posteà facto aquarū diuortio, rursus in proprios alueos separātur: nec
B solùm ipsi, sed etiam duo alia flumina Phison & Gihō indidē deriuātur. quāobrem valdè fit verisimile, circa locū illum quo Tigris & Euphrates confusis aquis specie vnius fluminis decurrūt, consitum fuisse paradisum. Præterea, propensissima videtur ad veritatē eorū sentētia, qui existimāt priscos illos homines ante diluuium, & post diluuium, Noë ac filios eius vicinas Paradiso sedes tenuisse: tū amore natalis soli humani generis, tū propter eximiā eius terræ bonitatem; terrā enim paradiso proximā fertilissimā, saluberrimā, & amœnissimam fuisse credere par est. Noë autem & filios eius eorumque posteros primum tenuisse loca Armeniæ, supra cuius montes arca considentibus diluuij aquis resedit; tum Mesopotamiæ, Assyriæ, ac
C Babyloniæ regiones coluisse: indeq; ad alias regiones & terras habitandas & colendas segregatos & profectos esse, legenti decimum & vndecimum caput Geneseos, satis manifestum est.

Difficillimā fuisse explicationē historiæ Mosis de Paradiso.

SED instituta de Paradiso disputatio hunc habeat terminū. Hæc enim ferè sūt, quę de Paradiso cōmētati, litteris mādanda iudicauimus: nō ignari quàm esset difficile futurū in tanta rerū caligine, vsquequaque verū cernere, & omnia lectori penitus probare ac persuadere; præsertim cū pleraque dicēda essent, quæ nō exquisita scientia sed solerti tantum coniectatione, nec certarū rationū firmamētis sed probabilium modo coniecturarum adminiculis niterentur. Verùm eo mihi iustiorem fore existimaui, si quid erratum esset, omnis culpæ deprecationem, quo minus facile erat in tantis tenebris
D nusquā offēdere, & in tā obscuris & inuijs disputationū locis, nunquā deuia ponere vestigia. Equidē fretus lectoris prudētia & æquitate, nō solū cōfido, si quid à nobis peccatū sit, eū procliuē ac facilē ad veniā fore; sed etiam sperare audeo, quod falsas de Paradiso opiniones diligenter confutauimus: quod planam & compendiariam viā atq; rationē inuestigādi paradisū, & ad certā eius notitiā ptēdēdi cōmōstrauimus; deniq; si fortè quò intendebamus, minime peruenimus, quod ab eo tamē proximè aberrauimus, ipsum æqui boníque facturum, atque hoc nostrum studium & laborem etiam laudo dignaturum.

BENEDICTI PE- A
RERII COMMENTARIO-
RVM IN GENESIM

LIBER QVARTVS

Qui eſt de Creatione primorum hominum.

PRÆFATIO. B

CREATIS iam cuiuſque generis ſtirpibus & animantibus, vnus deerat homo, omnium rerum corporatarum longè præſtantiſſimus: eius creationem longiori & ſplendidiori oratione, ſcilicet vt hominis dignitas poſtulabat, Moſes deſcripſit. Moſem autem imitatus videtur Ouidius, qui primo libro Metamorphoſeos expoſita omnium aliarum rerum procreatione de homine ſubiecit, C

Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet,
Natus homo eſt.

VERVM cur, dicat aliquis, poſtremo loco generatus eſt homo? An quia ordine generationis quæ perfectiora ſunt, ea ſolent eſſe poſteriora? An quod antea comparandum homini fuerat domicilium, & domus omni inſtructa & ornata ſupellectile, qui eſt mundus hic omnium rerum generibus completus? An quia homo rebus omnibus corporeis indiget vel ad vitam agendam tuendámque, vel ad doctrinas omnes, artéſque percipiendas? An propterea vltimus creatus eſt, quod ſit rerũ omnium dominus & quaſi finis? nos enim omnium rerum, inquit Ariſtoteles, quaſi finis ſumus. An, quod erat conueniens prius creari magnum mundum, poſterius verò paruum mundum, qui eſſet totius mundi magni velut perfectum quoddam compendium, omnia quæ in magno mundo diſtinctè ac diffusè cõtinentur, habens in ſe reſtricta & coarctata? An denique quod homo res quædam media eſt inter corporeas res & incorporeas D

Ariſtoteles lib. 2. Phyſi. tex. 24.

A reas interiecta, & vtriuſque generis naturę ac proprietatum particeps? quod autem huius generis medium eſt, id appellant Philoſophi medium per compoſitionem, ſeu participationem extremorum: idque poſterius extremis quorum eſt quodammodo particeps, eſſe affirmant. Legenda eſt epiſtola 38. quam S. Ambroſius ſcripſit ad Horontianum, in qua varijs argumentis, appoſitiſque ſimilitudinibus & exẽplis confirmat, fuiſſe rationi valdè conſentaneum, vt homo nouiſſimus omnium à Deo crearetur.

B CÆTERVM, ex Moſaica deſcriptione creationis primorum hominum, mirabiliter elucet eximia & ſingularis quædam humanæ naturæ dignitas, cæterarum omnium corporearum dignitatem longiſſimo interuallo ſuperans. Complures autẽ & inſignes humanæ naturæ prærogatiuas in ea oratione Moſis qua primorum hominũ generatio narratur, animaduertere licet. Et prima quidem prerogatiua in eo cernitur, quod cùm Moſes fecerit Deum omnes alias res prẽter hominẽ creaſſe vel abſoluta voluntate, vt cum dixit, Decem prerogatiuę primihominis.

C *In principio creauit Deus cælum & terram*: vel dicendo ac iubendo, vt cũ ait, *Dixit Deus, Fiat lux: Fiat firmamentum: Fiant luminaria: Congregentur aquæ: Appareat arida, Cerminet terra, Producant aquæ, Producat terra*, cum ad hominis creationem ventum eſt, inducitur Deus noua quadã & ſingulari ratione atque oratione vti ad creandũ hominem. ſiquidem velut cum conſilio & deliberatione ad condendum hominẽ accedens: *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Tertullianus quidem libro 2. aduerſus Marcionem. ſcripſit hominem eſſe à Deo conditum non imperiali verbo vt cætera, ſed familiari manu, etiam præmiſſo

D blandiente illo verbo, *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Noſſe vis te ipſum?* inquit Baſilius homilia 10. in Hexameron, *vel hinc auſpicium ſumito. De nullo enim operum quæ Deus eatenus condiderat, vox iſta Faciamus in litteras tranſmiſſa eſt: ſed ſimplici verbo & mandato Dei omnia creata ſunt. Erudire igitur hinc ô homo ac ediſce, quanti vnus tu æſtimãdus venias. Neque enim generationem tuam velut pretij vulgaris, communi creaturarũ mandato cenſuit attexendam. In Deo prægreditur conſultatio, quemadmodum tantum hoc animal prouehi debeat ad vitam, Faciamus ait. En, conſultat ſapiens, & quid ſecum*

cum ſtatuerit artifex, proponit decernendum. Per hoc ſane quod A curam eam condendo homini præmittit Deus, ſignificatur id operis quod facturus erat, eximium & ſingulare omnibuſque numeris abſolutum, & infinitæ artis & ſapientiæ ſuæ clariſſimum teſtimonium & perfectiſſimum fore monimentum.

Myſterium Trinitatis primùm in creatione hominis indicatum eſt.

SECVNDA prerogatiua hominis ea fuit, quod principale ac ſummum Fidei noſtræ myſteriũ, hoc eſt Sanctiſſimę Trinitatis, primùm in hominis procreatione indicatũ & patefactum eſſe legitur. Nãque illa Dei verba, *Faciamus* & *Noſtram*, ſignificant multitudinem & diſtinctionem diui B narum perſonarum: illa verò, *Ad imaginem ac ſimilitudinem*, & quod præmittitur *Dixit Deus*, & quod poſteà ſubditur, *Fecit Deus ad imaginem & ſimilitudinem ſuam*: Diuinę naturę vnitatem apertè demonſtrant. Ergo myſterium Sacroſanctę Trinitatis primùm in generatione hominis reſeratum eſt, quod poſteà in eiuſdem hominis regeneratione quę per Baptiſmum fieri debebat, apertè declarandum, & explicatè agnoſcendum & profitendum erat.

TERTIA prerogatiua. Cęteras animantes, omnéſque C ſtirpes terra & aqua generaſſe dicuntur: at hominem non terra nec aqua, vllumue aliud corpus procreaſſe dicitur, ſed ſolus Deus condidiſſe: nam & ſi corpus hominis è terra formatum eſt, ſed non à terra, vel à cœlo, vel etiam ab Angelis, verùm à ſolo Deo qui ex limo corpus humanum quaſi manibus ſuis finxit atque figurauit, & in ipſum vitam & vigorem inſpirauit: animámque rationalem non ex materię gremio ſinúque, vt cęteras omnes formas mortales expromptam, ſed extrinſecus infuſam, & à ſolo Deo creatam ex nihilo, corpori à ſe formato indidit.

QVARTA prærogatiua. Dedit homini Deus ſummũ D ius & imperium in omnes animantes, etiam in eas quæ homine proceriores ac robuſtiores maximéque terribiles videntur, eáſque imperio eius vt domini ac regis, poteſtatiqúe ſubiecit. Exiſtimat Ambroſius, hanc cunctarum animantium ſub hominis poteſtatem dominatúmque ſubiectionem, ſummæ dignitatis humanæ maximum eſſe argumentum. Sic enim ſcribit in c. 6. libri ſexti Hexaemeron: *Videbatur Elephãtis nihil habere naturæ procerius atq; robuſtius, nihil terrib*

A *hil terribilius leone, nihil ſæuius tigre: verũ hæc ſeruiunt homini, & naturam ſuam humana inſtitutione deponunt: obliuiſcuntur quod natæ ſunt: induuntur quod iubentur. Quid multa? docẽtur vt paruuli, ſeruiunt vt famuli, adiuuantur vt infirmi, verberantur vt timidi, corriguntur vt ſubditi: in mores tranſeunt noſtros, quoniam motus proprios perdiderunt.*

QVINTA prærogatiua. Aſſignauit homini Deus ad habitandum & ſeſe oblectandum, amœniſſimum paradiſi domicilium & hortum omnium rerum quæ ad vitam humanam commodè & abundanter degendam, vel delicatè, B iucundè, beatéque traducendam pertinent, copia inſtructiſſimum atque refertiſsimum.

SEXTA prærogatiua. Creauit Deus hominem tanta integritate animi & innocentia præditum, vt & mens eius ſubiecta eſſet Deo, & ſenſus rationi, & corpus animo, & omnes animantes hominis imperio ſubderentur. huius autem integritatis & innocentiæ magnum fuit argumentum, euidénſque teſtimonium, quod cum Adam & Eua nudi ſimul verſarentur, eſſéntque formoſiſſimi & pulcherrimi, nec ſuæ C nuditatis pudore, nec obſcœna mutuæ libidinis aliqua titillatione tangebantur.

SEPTIMA prærogatiua. Iuſſit Deus corã primo homine ſiſti cunctas terræ animantes, eiſque nomina ſpeciatim ab ipſo imponi; quo ſcilicet, intelligeretur, & quãta eum Deus rerum naturalium ſcientia & ſapientia compleuiſſet: & ipſæ animantes nomina ab eo accipientes, quodammodo cognoſcerẽt ac profiterentur ſe rege ac domino ſuo habere hominem, eiúſque iuſſis obſequi & deſeruire debere.

D OCTAVA prærogatiua. Genere quodam immortalitatis etiam corpus hominis donauit: nempe, vt ſi diuinis præceptis pareret ipſe, longiſſimo æuo in terris acto, ex vita terrena ad cœleſtem & ſempiternam, neſcius mortis, omniúmque malorum expers traduceretur.

NONA prærogatiua. Nec tantùm exquiſitiſſima, ac multiplici rerum naturalium ſcientia eum ornauit, verumetiam dono prophetiæ affecit. nam cum vidiſſet Euam ex latere ſuo formatam, diuino incitatu & afflatu vaticinatus eſt dicens: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea*, & cætera quæ ſequuntur: quibus verbis magnum quoddam cõ-

tineri mysterium, in capite 5. Epistolæ quæ scripta est ad Ephesios, testificatus est Paulus. Quin, existimant nec pauci, nec obscuri Doctores, fuisse tunc ab Adamo & prægnitum & prædictum incarnationis mysterium Filij Dei: non quidem vt ad remissionem peccati quod ipse commissurus erat ordinabatur, non enim tunc sui lapsus erat prescius, sed ea tantùm ratione ad glorificationem humanæ naturæ referebatur.

DECIMA prærogatiua. Nec illud in postremis Dei erga hominem beneficijs, & dignitatis humanæ argumentis numerandum est, quod ei Deus sæpenumero sub specie & figura humana (quod magnũ erat & sui amoris indicium & humani incitamentũ) præsentiam suam declarabat, eúmque familiarissimo sermone & intima consuetudine dignabatur.

Ex his igitur quæ dicta sunt satis apparet quanta cum gloria, dignitate, ac potestate hominem Deus ab initio cõsiderit: veréque in libro Ecclesiastici capite 16. scriptum esse, Hominem fuisse à Deo multiplici scientia & virtute vestitum & ornatum. Quæ autem fuerint eximia illa primi hominis vestimenta & ornamenta, declarat Sanctus Bernardus, in primo sermone eorum quos scripsit de Annuntiatione Beatæ Mariæ, in hunc in modum scribens:

Quæ fuerint vestimenta primi hominis secundum Bernardũ. Esaiæ 61.

Videre mihi videor quattuor virtutibus his amictum primum hominem ab ipso suæ creationis exordio: & (vt Propheta meminit) vestimento salutis indutum. Est enim in his quattuor illa salutis integritas, nec sine his omnibus potest constare salus: præsertim cum nec possint esse virtutes, si ab inuicem separentur. Acceperat ergo homo misericordiam, custodem scilicet, atque pedissequam, vt ipsa præueniret, ipsa & sequeretur eum, ipsáque protegeret & conseruaret vbique. Vides qualem nutritium contulit paruulo suo Deus? qualem dedit pedissequam homini recens orto? Sed erat illi necessarius etiã eruditor tanquam ingenuæ & rationabili creaturæ, vt non sicut iumentum aliquod custodiretur, sed tanquam paruulus educaretur. Cui sanè magisterio nemo poterat aptior inueniri quàm veritas ipsa, quæ eum in agnitionem summæ perduceret aliquando veritatis. Interim verò ne sapiens inueniretur vt malum faceret, esséteque peccatum ei tãquam scienti bonum & minimè facienti: iustitiam quoque qua regeretur accepit. Adhuc autem & pacem qua foueretur & delect-

delectaretur, addidit manus benignissima Creatoris. Pacem vtique duplicem, vt nec intus pugnæ, nec foris timores: id est, nec caro concupisceret aduersus Spiritum: nec esset ei creatura vlla formidini. Nam & bestijs omnibus liberè imposuit nomina, & serpens ipse qui violentia non præsumpsit, fraude magis eum aggressus est. Quid huic deerat quem misericordia custodiebat, docebat veritas, regebat iustitia, pax fouebat? Sic ibi Bernardus.

Idem Bernardus sermone 14. in psalmum *Qui habitat*, similem tractans de dignitate hominis sententiam: *Primũ*, inquit, *hoc nobis Deus præstitit vt simus. Siquidẽ ipse fecit nos, & non ipsi nos. Parum ne tibi videtur istud, quia te fecit? Cogita qualem te fecit, nempe etiam secũdum corpus egregiam creaturam sed secundum anima magis, vtpote imagine Creatoris insignẽ, rationis participem, capacem beatitudinis sempiternæ. Porrò secundum ambo simul præ cæteris creaturis maximè admirandum, cohærẽtem sibi incomprehensibili artificio, ininuestigabili sapientia cõditoris. Itaque tã magnum hoc donum, quàm magna res homo. Sed quàm gratuitum putas? Planum est, quia nihil ante promeruit qui penitus nihil fuit. An postea sperabatur gratiam retributurus auctori? Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Non igitur necessariã retributurus gratiã ei qui sic per omnia sibi sufficit, sed deuotas relaturus gratias ei qui sic meruit sperabatur. Quidni gratias agat? Siquis oculorum lumen, si quis vsum aurium, si quis narium, si quis manuum, si quis pedem tibi præeditum aliquo modo reparasse videretur, si quis sopitam quauis occasione excitasse interationẽ: quis non alius tibi vehementissimè succenseret, si quando forte beneficij huius immemorem aut benefactori deprehendisset ingratum? Enimvero, Dominus tuus ipsa etiam tibi instrumenta largitus, ex nihilo fecit hæc omnia: nec modo fecit, sed & compegit etiã ac formauit, ac suo quæque illustrauit officio. Quomodo non is omni iure sibi exigit gratias ampliores? Nam ne hoc quidem (licet maximo) contentus munere, qui dedit vt esses qui ante non fueras: adiecit etiam vnde subsisteres qui iam eras, Nec minus liberaliter hoc, quàm illud mirabiliter est operatus. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quid verò postea? Et præsit piscibus maris & bestiis terræ, &c. Nam & cælestia sese elementa in vsus creasse tuos, ante docuerat. Nempe facta memorantur vt essent in signa, & tempora, & dies, & annos. Cui*

Pulchra sentẽtia Bernardi de hominis dignitate atque præstantia.

putas? nulli vtique nisi tibi. Ceteræ siquidem omnes creaturæ, aut A
in nullo egent his omnibus, aut non intelligunt ea. Quàm copiosus
in hoc secundo beneficio, quàm liberalissimus fuit? Quanta igitur
largitus est ad sustentationem, quanta ad eruditionem, quanta ad
consolationem, quanta ex hoc iam ad correptionem quanta
etiam ad delectationem? Hæc Bernardus. Sed verba quibus procreatio hominis describitur à Mose, subtiliter, enucleatè, ac diligenter consideranda & explananda sunt. B

* *
*

C

D

HISTO-

A

HISTORIA MOSIS DE CREAtione Adami & Euæ,

EX CAPITE PRIMO ET Secundo libri Geneseos descripta: & eo ordine hic disposita, quo ordine in hoc quarto Commentariorum libro exponetur.

B

ET *vidit Deus quod esset bonum, & ait, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã: & præsit piscibus maris & volatilibus* Ex capite 1. Ver. 26.
cœli, & bestiis, vniuersæque terræ, omnique
reptili quod mouetur in terra. Formauit igitur Dominus Ex capite 2.
Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciẽ eius spi-
C *raculum vitæ: & factus est homo in animam viuentem. Tu-* Vers. 7.
lit ergo Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, 15.
vt operaretur & custodiret illum: præcepitque ei dicens, 16.
Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni 17.
& mali ne comedas: in quocunque enim die comederis ex eo 18.
morte morieris. Dixit quoque Dominus Deus, Non est bonũ,
hominem esse solum: Faciamus ei adiutoriũ simile sibi. Immi- 21.
sit Dominus Deus soporem in Adam: cúmque obdormisset, 22.
D *tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eã ad Adam. Dixitque Adam, Hoc nunc* 23.
os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet 24.
homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ: & Ex capite 1.
erunt duo in carne vna. Creauit Deus hominem ad ima-

ginem & similitudinem suam, ad imaginẽ Dei creauit illum: A
Ver. 27. masculum & fœminã creauit eos. Benedixitque illis Deus,
28. & ait, Crescite & multiplicamini, & replete terrã & subijcite eam: & dominamini piscibus maris & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terrã. Di-
29. xitque Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis
30. animantibus terræ: omnique volucri cœli, & vniuersis B
Ex capite 2. quæ mouentur in terra & in quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendum: & factum est ita. Erat autem vter-
Ver. 25. que nudus, Adam scilicet & vxor eius: & non erubescebant.

Dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. C

VERBVM illud *Faciamus*, μυσθηκότατον est, tria enim vt Patres tradiderũt, denotare videtur. Primo enim videtur significare, Deum quasi cum ratione quadam & consilio ac deliberatione ad creandum hominem accessisse: scilicet vt ea re significaretur, quod creandum erat, id omnibus rebus anteà creatis longè præstãtius futurum, nimirum consilij, rationis, & prudentiæ ac sapientiæ particeps, quod cæteris rebus corporatis concessum nõ fuerat. Audi Gregorium in 27. capite libri 9. Moralium ita hoc explicãtem: *Quamuis per coæternum Patri verbum cuncta creata sint, in ipsa tamen relatione creationis ostenditur, quantum cunctis animalibus, quantum rebus vel cœlestibus, sed tamen insensibilibus homo præferatur. Cuncta quippe dixit, & facta sunt: Cum verò facere hominem decernit, hoc quod reuerenter pensandum est, præmittit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Videlicet quia rationalis natura condebatur, quasi cum consilio facta videretur, quasi per studium de terra plasmatur, & inspiratione conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur: vt scilicet non per iussionis vocem, sed per dignitatem operationis existeret, qui ad conditoris imaginem fiebat.* Sic Gregorius. D

DEIN-

A DEINDE, propterea inducitur Deus quasi consultabundus ad creationem hominis accedere: vt ex eo liceret existimare, quantæ molis futurum erat hominẽ nõ tam cõdere quàm conditũ in sanctitate & felicitate quam à Deo acceperat conseruare, aut eam amissam ei restituere. Prouidebat enim Deus hominem citò peccaturum ac periturũ, foréque perquam operosum & laboriosum perditũ hominem seruare, & ad finẽ cuius gratia erat cõditus perducere. Itaq; si res humana ratione æstimaretur, meritò in consultationẽ & dubium vocari poterat, vtrum expediret creari hominem necne. Ergo vt hoc insinuaret Scriptura, inducit Deum Patrem velut cum Filio & Spiritu sancto consultãtem de creatione hominis, in quo
B concilio tandem deliberatum & decretum est, vt homo crearetur: sine eo enim mundus hic perfectus & consummatus esse non poterat. Verùm quia multa circa hominem peragenda erant quò posset is ad finem suũ perduci: hæc inter se Diuinæ personæ partitæ sunt: Pater quidem sumpsit sibi creationem hominis, vt in qua potissimum notescat Dei potentia, quæ specialiter tribuitur Patri: Reparationem autem & renouationem eius suscepit Filius tãquam Dei sapientia: At Spiritus sanctus sanctificationem & glorificationem hominis, quæ diuinæ misericordiæ ac bonitatis sunt opera. Non quod hæc tria non à singulis & ab omnibus personis simul æqualiter atq; indifferenter efficiantur, sed quod in singulis eorũ operum liceat aliquid obseruare, quod specialiter Patri, aut Filio, aut Spiri-
C tui sancto assignari queat.

ATQVE hæc quidẽ cõmentatio seu interpretatio nõ est nostra, sed Ruperti: qui in exordio libri 2. de Trinitate & operibus eius, hũc in modum scribit: *Faciamus, ait Deus, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Mutauit vocem suam: quippe qui hactenus, de singulis dixit, Fiat, & factum est. Producat terra, Producant aquæ, & factum est. Nunc autem tanquam à circuitu terræ, cœli, & maris, lassabundus resederit, & inter respirandum in mentem illi venerit, adhuc vnũ deesse quod deceret vel oporteret fieri: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Domine, inquit Propheta, cõsilium tuum antiquum, verum fiat. An tibi parum videtur consilium Sanctæ Trinitatis, his paucis diuinculis esse significatũ? Magnum planè consilium in illo sapientiæ concilio, in illo talium personarum Patris Filij & Spiritus sancti, non tam Senatu, quàm soliloquio venerando de nobis peccatoribus habitum est. An putas eorum quicquam quæ circa nos acta vel agenda sunt, illic defuisse? Plane ibi omnis nostra in medio causa posita est, mors vel perditio nostra quæ futura erat, illic perspecta est: & inde totum consilium habitum, vt vnaquæque persona suam operis partem susciperet, vt scilicet (sicut iam dictum est) tunc quidem Pater conderet, postea in plenitudine temporis Filius perditum redimeret, Spiritus sanctus remissionem peccatorum & carnis resurrectionem perficeret. Atque ita communi Trinitatis consilio reædificarentur in homine deserta sæculorum, & fundamenta generationis &*
D

generationis suscitarentur. Laus sapientiæ Creatoris, honor gratiæ Liberatoris gratiarum actio potentiæ Illuminatoris, adoratio vni indiuisæ creatrici, liberatrici, & gubernatrici, omnium Trinitati. Hæc Rupertus. A

An his verbis insinuatum sit mysterium S. Trinitatis.

CÆTERVM, quòd obseruarunt Patres denotari verbo illo *Faciamus*, in primis considerandum est. Censent.n. hunc esse primum Scripturę locum, in quo expressè indicatum est mysterium Sanctissimæ Trinitatis diuinarũ personarũ in vnitate atq; identitate substantiæ. Nam illud *Faciamus*, & illud *Ad nostram*, perspicuè indicant multitudinem & distinctionem personarum: at verò illud, *Ad imaginem & similitudinem*, & illud *Dixit Deus*, & illud item *Creauit Deus ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum*, substantiæ diuinæ vnitatem apertè declarant. Voluit autem Deus mysterium Trinitatis in creatione hominis potissimum significari, quòd in homine expressior atque illustrior diuinæ Trinitatis, quàm in omnibus alijs rebus corporatis imago cernatur, videlicet in memoria, intellectu, & voluntate: & in mente fœcunda, in verbo cordis quod ex ea procedit, & in amore qui ex vtroque producitur. Nam Verbum diuinum & Spiritus sanctus per modum intellectus & volũtatis. & ad similitudinem verbi & amoris humani, produci & procedere intelliguntur. B

Falsæ huius loci interpretationes cõfutantur

SED impij Sanctæ Trinitatis hostes, Iudæos dico & quosdam alios hæreticos, quò clarissimæ luci veritatis tenebras offunderent, varias, sed omnes planè friuolas & absurdas commenti sunt rationes cur Deus dixerit pluraliter *Faciamus hominem*. Etenim quidã dixerunt, sic Deum esse locutum quasi secum loquentem, & sese ad agendum excitantem ac determinantem. Alij, Deum esse locutum cum terra quasi cum altero principio hominis: namque vt Deus effector est humani animi, ita humani corporis quod terrenum est, principiũ esse terram. Verùm hæc vsque eò futilia & ridicula sunt, vt contemptum magis & irrisionem, quàm seriam confutationem mereantur: ponam tamen hic verba S. Basilij ex nona homilia eius in Genesim, quibus ille primam responsionem facetè refellit. Sic enim, inquit, *Quo mihi iam conspicitur loco Iudæus, qui in ijs quæ ante dicebantur quasi per fenestras ingrediente & intermicante luce Theologiæ, personámque secundam innuente, nondum autem perspicuè inclarescente eadem, veritati repugnabat: ipsúmque Deum secum differere, séque alloqui dicebat. Ipse enim dixit, aiebat, & ipse fecit. Fiat, inquam, lux & facta est lux: Erat igitur & tunc in ijs quæ dicere Iudæus solet, cuiuis obuia & cognoscibilis omnibus absurditas. Quis enim faber aut ærarius, aut lignarius, aut certè coriarius sutor solus ipse quidem, nec alio quoquam sibi cooperante stipatus, intréque suæ artis instrumenta desidens, quis inquam sibi soli admurmurat dicens, Faciamus gladium, aut compingamus aratrum, aut conficiamus calceamentum: ac non potius silentio, suam cum libuerit accommodatam ad artem exequitur operationem? Sunt enim insignes profecto nugæ, vnum aliquem inuenire qui sibi imperet, siue præceptorem desideret ac heriliter* C D

A *liter seipsum vehementérque vrgere & adhortari. Verumenimverò, qui summo studio calumnijs persecuti sunt Dominum ipsum, neq; vnquam eos puduit huius, quid non dixerint? quid non finxerint, exercitam paratámque linguam semper ad quoduis falsum dicendum habentes? hæc tamen vox præsens penitus ipsorum os oppillat: Et dixit Deus,* Faciamus hominem. *Nunquid & nunc etiam, dic mihi Iudæe, sola, perinde vt tibi placet, atque vnica est ipsa persona? Non enim scriptum est, fiat homo, sed* Faciamus hominem. *Hactenus nondum apparuit qui doceretur: atque ideò in abyssо diuinæ cognitionis præconium hoc celabatur ac tegebatur: deinceps iam ipsius ortus hominis certò expectatur, detegitur parumper ipsa fides, & apertius indicatur istius veritas Diuini decreti,* Faciamus hominem. *Audis, ô tu qui bellum indixisti perpetuum Christo, Deum ipsum, suum in creandis rebus socium*
B *alloqui, per quem fecit & sæcula, qui portat omnia verbo potentiæ suæ. At non cum silentio & quietè, regionis rectæ sententiam perfidus Iudæus accepta. Sed vt feraruin ea quæ summo persequuntur hominem odio, cum vinariis includuntur, circum suæ illius caueæ sepimenta frendunt dentibus & circumfremunt, amarulentiam feritatémque naturæ ostendentes, cum non queant conceptum explere furorem: Sic & inimica gens veritatis, Iudæi in angustum intrusi, Multæ sunt, inquiunt, personæ & non vna, ad quas oratio Dei dirigitur, Angelis enim adstantibus,* Faciamus hominem dicit. *Iudaicum profecto hoc est figmentum: & ex illorum odio in Christum deliræ istius & futilis fabulæ excogitatio deriuatiua est. Ieti enim, vt ne vnum nempe Christum admittant, innumeras introducunt personas: & per hoc quod filium habent despicatui, seruis ipsam*
C *consultationis tribuunt dignitatem, conseruósque nostros auctores nostræ creationis efficiunt. Homo enim vt primum statum assequitur suæ perfectionis, ad Angelorum rectà reducitur dignitatem. At, quænam tandem creatura suo adæquari vnquàm Creatori possit? Considera autem id quod continenter sequitur:* Ad Imaginem nostram. *Quid ad hæc dicere paras? Num vna & Dei & Angelorum imago est? Prorsus filij patrísque forma eadem vt sit necesse: Formam hic vt intelligamus necesse sit, quæ diuinam addeceat maiestatem: hoc est non lineamentis constantem corporeis, sed in peculiari Numinis proprietate consistentem. Quin tu qui ex noua ista circunciſione es, audi: audi, inquam, tu qui Christianismi prætextu nihil habes quod Iudaismo ducas charius, cui di-*
D *cit:* Ad Imaginem nostram? *Cui quæso te alij quàm ei qui splendor est gloriæ & figura substantiæ eius, & qui est imago Dei inuisibilis? Suæ igitur imagini propriæ quæ viuit, & quæ dixit,* Ego & Pater vnum sumus, & qui me vidit, vidit Patrem: *huic dicit,* Faciamus hominem ad Imaginem nostram. *Vbi vna est imago, quem ibi locum obtinet dissimilitudo? Et fecit Deus hominem, non dixit fecerunt. Euitauit hoc loco personarum similitudinem. Per illam namque Iudæum erudiebat: per hæc verò Gentilium excludens errorem, securè admodum ad vanitatem recurrit, vt & Filium simul cum Patre intelligas, & multitudinẽ deorum longè periculosissimã effugias.* Hactenus S Basilius.

Universidad de Deusto Biblioteca

Augustinus

COMPLVRES alij dixerunt, eum locutum esse cum Angelis, A quippe qui creando homini etiam nauarunt operam suam: atque hæc est sententia Philonis in libro de Opificio sex dierum, & in libro de Profugis, affirmantis animum hominis creatum esse à Deo, corpus autem & partes animi alentis atque sentientis, ab Angelis esse formatas: id quod sumpsit Philo ex Platonis Thimæo, in quo Deus inducitur, creato hominis animo, loquens cum diis secundis, id est, Angelis, eisque mandans vt Opificium eius imitati, procreent ipsi cæteras animantes, hominisque corpus forment. Hanc interpretationem Basilius, Theodoretus & Chrysostomus hoc loco, & Augustinus libr. 16. de Ciuitate Dei. cap. 6. & Cyrillus libr. 1. aduersus Iulianum, vt maximè impiam detestantur, & vt manifestè B falsam & absurdam, ac diuinæ Scripturæ euidenter contrariam, valdè confutant.

Illud, faciamus, nõ esse dictum Angelis, probatur quinque rationibus.

ETENIM, quinque rationibus istorum opinio falsitatis coargui & conuinci potest. PRIMA ratio sit hæc: Cum Deus dixit *Faciamus hominem*, proculdubio locutus est cum iis personis quæ ad procreationem hominis simul cum ipso paritérque debebant concurrere: sed Angeli ad procreationem hominis minimè concurrerunt: illud *Faciamus*, non dixit Deus Angelis. Non concurrisse autem Angelos ad creationem animi hominis, eo patet argumento, quod animus cum sit incorporeus & immortalis, ex nihilo creatus est: at creatio cuiuslibet rei ex nihilo, quia sine infinita potentia fieri nequit, solius Dei propria est. Nec ad formationem humani D corporis concurrisse Angelos, perspicuè ostendit Moses, cum capite 2. narrat Deum ipsum fuisse qui formauerit hominem de limo terræ, & inspirauerit in faciem eius spiraculum vitæ, atque ita factus sit homo in animam viuentem. Neque hoc tãtùm docet Scriptura, sed ratio etiam idem fateri cogit: nam cum hominis corpus formatum sit ex limo terræ sine causis secũdis naturaliter humani corporis effectricibus & formatricibus, semen dico virile ac sanguinem muliebrem: Angelus verò nullum effectum naturalem per se ac sua vi generare possit, sed per causas tantùm naturales cuiusque effectus proprias, eas scilicet applicando inuicem & coaptando: hinc necessario concluditur, corpus primi hominis non esse ab Angelis fabricatum. C

SECVNDA ratio. Personas illas quibus Deus dixit *Faciamus hominem*, non fuisse Angelos, sed vnum eundémque Deum cum eo qui dixit, *Faciamus*: apertè demonstrat Moses post hęc verba subiungens, *Creauit Deus hominem*: & in exordio capitis quinti. *In die*, inquit, *qua creauit Deus hominem*: denique Scriptura nusquã hominis creationem tribuit Angelis, sed soli Deo. TERTIA ratio. Illud quoque refellit istam opinionem quod additur, *Ad imaginem & similitudinem nostram*: non enim Angelus est idea & exemplar hominis, nec in sacris litteris vspiam reperitur, hominem dici imaginem

Ang

A Angeli, vel ad imaginem Angeli factum: sicut non semel legimus hominem dici imaginem Dei, & ad similitudinem & imaginem Dei factum.

QVARTA ratio. Hoc etiam cõuincit illud, *Ad imaginem nostram*: non enim Dei atque Angelorum est vna eadémque imago, sicut nec est vna eadémque natura, quinimo in infinitum diuersa: proprietates enim naturæ diuinæ, sunt oppositæ proprietatibus naturæ Angelicæ. Deus enim secundum naturam suam est æternus, est simplicissimus, est mutabilis, est omnino independens, est in se & ex se substantialiter perfectus & beatus, est vbiq;, est infinitę scientiæ ac potentiæ & bonitatis: his autem proprietatibus diuinæ naturæ, planè oppositas habet Angeli naturæ. QVINTA ratio. Tam B apertè & expressè ostendit Moses hominem factum esse ad imaginem Dei, non autem Angelorum, vt omnem ea de re ambigendi occasionem præciderit. postquam enim dixit, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, mox subiecit, *Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem Dei creauit illum*. Et cap. 5. *In die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum*. Et cap. 9. *Ad imaginem quippè Dei factus est homo*: idémque traditur in libro Sapientiæ cap. 2. & in lib. Ecclesiastici cap. 17.

Proprietates naturæ Diuinæ.

VERVMENIMVERO, quæ aduersus istos disputauimus, ea clarissimis duorum Patrum Augustini & Ambrosij sententiis confirmanda & illustranda sunt. S. Augustinus in cap. 6. libri C 16. de Ciuitate Dei, verba hæc Mosis: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, tractans & perpendens: *Poterat*, inquit, *& illud quando factus est homo de Angelis intelligi quod dictum est*, Faciamus hominem: *quia non dixit*, Faciam: *sed quia sequitur* Ad imaginẽ nostrã, *nefas est credere ad imaginem Angelorum hominem factum, aut eandem esse imaginem Angelorum & Dei. & ideo rectè illic intelligitur pluralitas Trinitatis. Quæ tamen Trinitas quia vnus est Deus, etiam cũ dixisset*, Faciamus: *Et fecit*, inquit, *Deus hominem ad imaginem Dei: non dixit, Fecerunt dij, aut ad imaginem deorum*. Sic Augustinus. Verùm, paulò illustrius est Ambrosij testimonium, cuius in cap. 7. lib. 6. Hexaemeron, hęc sunt verba: *Cui dicit Deus Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem no-* D *stram? Non sibi vtique, quia nõ dicit, faciam, sed faciamus. Non Angelis, quia ministri sunt, serui autem cum domino & optra cũ auctore non possunt operationis habere consortium. sed dicit Filio, etiam si Iudæi nolint, etiã si Arriani repugnent. Sed & Iudæi conticescant, & Arriani cum suis paribus obmutescant, qui dum vnũ à consortio diuinæ operationis excludũt, plures inserũt: & prærogatiuã quã filio negant, seruulis donant. Sed isto, vt adminiculo seruulorũ ad operandũ Deus vobis indiguisse videatur: si operatio cõis est cum Angelis Deo, nunquid Deo & Angelu imago cõis est? nũquid Angelis, diceret, Faciamus hominẽ ad nostrã imaginẽ & similitudinẽ? Sed quid sit imago Dei, audi dicẽtẽ, Qui est imago Dei inuisibilis, & primogenitus vniuersæ creaturæ. Ipse est imago Dei Patris q. sp est, & erat in principio. Deniq;, imago est q. dicit,*

Philippe qui videt me, videt & Patrem. Imago Dei est solus ille qui dicit, Ego A
Ioan. 14. *& Pater vnum sumus: Ita habens similitudinẽ Patris, vt diuinitatis & plenitudinis habeat vnitatem. Vbi dicit Faciamus, quomodo inæqualitas? Cum iterum dicat, Ad similitudinem nostram, vbi dissimilitudo?* Hæc Ambrosius.

Nec puduit quosdam affirmare, cum Deus dixit *Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem*, de se solo locutum esse pluraliter, more magnatum & principum qui quò auctoritatem suam & maiestatem ostendant, de se pluraliter loquuntur dicentes, Nos volumus, mandamus, decernimus, concedimus. Verùm istos refellit Theodoretus quæst. 20. in Genesim quòd ob eam causam oportuisset Deum loqui de se pluraliter vel semper vel plurimum: quod tamen contra fit. præsertim verò decuit Deum loqui de se pluraliter cum in monte Sina legem dedit Iudæis, tunc enim conuenientissimum fuit auctoritatem, potentiam, & maiestatem suã quammaximè declarari: at eo tempore semper numero singulari de se locutus est. In quinque duntaxat Scripturæ locis obseruauimus, Deum loqui de se numero plurali. Primus est hic locus quem nunc tractamus, *Faciamus hominem*: alter est infra capi 2. *Faciamus Adæ adiutorium simile sibi*: tertius est in capite 3. *Ecce Addã quasi vnus ex nobis factus est*: quartus est in capite 11. *Venite descendamus & confundamus ibi linguam eorum*: quintus est apud Esaiam in capite 6. *Audiui*, inquit Isaias, *vocem Domini dicentis, Quem mittam, & quis tibi nobis.*

B

In quinque locis Scripturæ legitur, Deum de se locutum numero plurali.

Ex hoc igitur Scripturæ loco validum excluditur argumentum ad probandam multitudinem, & distinctionem diuinarum perso- C
natũ aduersus Iudæos: quo vsi sunt omnes Patres aduersus Iudæos & Hæreticos, quicunque Filij diuinitatem, & Sanctæ Trinitatis per omnia æqualitatem negauerunt. An verò hic locus eos conuincat, acutè disputat Tostatus in tractatu quem edidit de Trinitate, & est in tomo operum eius qui inscribitur Defensorium. Ergo Dei hæc oratio, *Faciamus hominem*, apertè demonstrat, auctorem & parentem hominis fuisse Deum, quod etiam ab Ethnicis cognitum & scriptis testatum est. Nam vt missum faciam Trismegistum qui de creatione hominis simillima Mosi prodidit: sanè quicunque veterum senserunt animum hominis esse immortalem, eius quoque originem & principium, cæleste & diuinum esse tradiderunt. Ouidius in primo libro Metamorphoseos varias de hominis principio efficiente sententias his versibus perstrinxit. D

Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo:
Siue recens tellus, seductáque nuper ab alto
Aethere, cognati retinebat semina cœli.
Quam satus Iapeto mistam fluuialibus vndis,
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum.

Et Cicero in 1. libro de Legibus, *Hoc*, inquit, *animal prouidum, sagax, multi-*

A *multiplex; memor, plenum rationis & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione à supremo Deo esse generatum.*

Cæterùm, in eo quod dicitur, *Faciamus hominem*, declarandum est quid vocabulo hominis significetur hoc loco. Latinè dictum homi- De Etymologia nominũ, quibus homo Latinè, Græcè, & Hebraicè appellatur.
nem multi existimant, vel quia ex humo fictus est, vel quod solus omnium animantium ad humanitatem colendam natus, factúsque sit: Græcè nominatur ἄνθρωπος (si Platoni de nominum Etymologia in Cratylo differenti creditur) à verbo ἀναθρεῖν quod significat, habere os sublime, sursúmque aspicere: quod cum natura cæteras animantes, vt Cicero inquit libro primo de Legibus, abiecisset ad pastum, solum hominem erexit, & ad cœli quasi cognationis domicilijque pristini conspectum excitauit. quod eleganter illis versibus expressit Ouidius libro primo Metamorphoseos:

B

Pronáque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Hebraicè appellatur אדם *Adam*, quod est nomen commune, sicut apud Latinos Homo; licet propriè dictum sit id nominis in primo homine. Adam verò dicitur à voce אדמה *Adama*, quę significat terrã, & quidem rubram, quod ex terra sit factus homo; & vt opinatur Iosephus lib. 1. Antiquitatum. hoc loco, ex terra rubra: talem enim esse credit ipse terram rudem atque intactam, & vt vulgo dicunt virginem. Voluit autem
C Deus hoc nomen imponere homini, vt memor ille semper esset suę originis, eiúsque humilitatis ac vilitatis recordatione modestum ac demissum animum; Deóque omnino subiectum perpetuo gereret; & agnosceret se opus esse Dei, ab ipso velut à figulo fictum ex luto: qua similitudine frequenter vtitur Scriptura ad deprimendam hominis arrogantiam, sicut videre est apud Isaiam capite 45. Hieremiam decimo octauo, & apud Paulum ad Romanos nono.

Eusebius porrò in 4. capite libri 11. de Præparatione euangelica (quo loco de commodissima nominum apud Hebræos impositione copiosè disputat) de notione & interpretatione huius vocabuli Adam, hunc in modum scribit: *Quæ Plato*, inquit, *de nominum impositione in Cratylo multis verbis disputat, ea multo ante Platonem Mo-*
D *ses, veluti sapientissimus & eloquentissimus, re ipsa præstitit. Nam & nomen ipsum Adam, terrigenam aut terrenum potest significare. Adam enim apud Hebræos humus dicitur, quamuis per translationem, rubram corpoream que naturam significet: ita terrigenam atque terrenum, seu corporalem hominem hac appellatione signauit. Verùm, etiam hominem illi* אנוש *Enos appellant: quo vocabulo non terrenam sed rationalem naturam significant. Propriè autem si verbum de verbo Latinè exprimas, Obliuiscentem Enos denotare videtur: qualis certè natura rationalis corpori alligata efficitur. Quod enim verè incorporeum, diuinum, & rationale est; non solum transacta meminit, sed futurorum etiam propter sublimitatem speculationis prænotionem habet: quod autem carni coniunctum est, & carnis pondere premitur; vt ignorantia & obliuio*

Psalm.8.

obliuione inuolutum, rectè Iudæorum sermo אנוש *Enos, id est, obliuiscentem appellauit. Ita enim est apud quendam Prophetam: Quid est* אנוש *Enos quod memor es eius? aut filius hominis quia visitas eum? quasi dicat, Quis est iste homo, iste dico obliuiscens, quod tu qui es Deus, memor es eius quamuis sit ipse obliuiosus? aut filius Adam, id est, terrenus homo? Itaque carnalis homo, nomine Adam, rationalis autem vocabulo Enos significatur apud Hebræos. Plato autem hominem, id est, Græcè ἄνθρωπον à verbo ἀναθρεῖν, quod est videre vel recogitare, dictum opinatur, vt dictus sit ἄνθρωπος, quod recogitet ea quæ vidit.* Hactenus fuerunt Eusebij verba. Cyprianus in libro de Sina & Sion aduersus Iudæos (quamquam eius libri auctor nō videtur fuisse Cyprianus) & Augustinus tractatu 9. & 10. in Euangelium Ioannis, tradunt nomen Adam si Græcè scribatur, quattuor litteris constare, à quibus incipiunt quattuor dictiones significantes quattuor mundi partes, videlicet Ανατολὴ, id est, Oriens, Δύσις, Occidens, Αρκτος, Septentrio, & Μεσημβρία, Meridies: quod Adami posteritas per omnes mundi partes dispergenda erat, vel quod ea terra ex qua formatum est corpus hominis, ex omnibus quattuor mundi partibus sumpta fuerit.

Quid significetur vocabulo hominis cum dicitur faciamus hominem.

VERVM enim verò, illud in præsentia posset ambigi quidnam significetur vocabulo hominis, cum dicitur *Faciamus hominē*. Námque aliqui existimarunt hic significari tantummodo virum, non autem fœminam, eius quippè procreationem infra capite secundo enarrari. Hos euidenter redarguit quod mox subiungit Moses: *Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, masculum & fœminā creauit eos.* Idémque repetit in exordio capitis quinti. Philo in libro de Mundi opificio affirmat, hominem, cuius creatio his verbis describitur, non esse intelligendum hominem sensibilem, scilicet quales nos sumus, sed intelligibilem, hoc est, ideam & exemplar hominis, qui Græcis dicitur ὁ τὸς ἄνθρωπος, ipse homo. In quo voluit quidem Philo Platonis doctrinam de Ideis sequi, verùm quod ad hunc locum pertinet, non falso tantùm, sed etiam inscienter, ineptè, & absurdè. Idea enim hominis, ad cuius similitudinem homo generatus est, cum sit in mente diuina, nec reipsa sit aliud quàm Deus ipse, necesse est esse quiddā æternum, diuinum, & increatum atque increabile: non igitur in illam ideam quadrat quod hic dicitur, *Faciamus hominem*, & paulo post, *Creauit Deus hominem*; nec ideæ conuenit creari ad imaginem & similitudinem alterius, sic enim ideæ esset idea, & res iret in infinitum; Iustinus tamen martyr in exhortatorio ad Gentes sermone, huius sententiæ Philonis, auctorem facit Platonem.

An vocabulo Hominis intelligēda idea hominis.

Idea cur creari ad alterius ideæ Imaginē nō possit.

S. AVGVSTINVS in libro 3. de Genesi ad litteram cap. 22. refert quorundam, tacitis eorum nominibus, opinionem, qui existimarunt vocabulo hominis intelligi debere hoc loco solum hominem interiorem, id est, spiritum & animum hominis, cuius quidem creatio hoc loco describatur, sicut formatio corporis humani narratur

An sit tantùm intelligendus homo interior.

ratur infra capite 2. siquidem homo qui gerit imaginem & similitudinem Dei, non est homo noster exterior, id est corpus, sed spiritus tantùm & animus hominis. In hac sententia fuisse sanctum Basilium & Ambrosium, qui leget illius homiliam 10. in Genesim, huius autem caput 8. libri sexti Hexęmeron, perspicuè intelliget. Neque huic sententiæ officit, quod non dixit Deus, Faciamus animum hominis, sed, *Faciamus hominem*: namque, vt probat Basilius, non semel in Scriptura nomen hominis ponitur pro homine interiori, id est, pro animo vel spiritu hominis: sicut apud Paulum in capite 4. posterioris epistolæ ad Corinthios, *Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem.* & ad Colossenses 3. *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius qui creauit illum.* & Ambrosius confirmat, quemadmodum vocabulum animæ & vocabulum carnis vsurpantur ad significandum totum hominem, ita vocabulum hominis adhiberi nonnunquam ad significandam vel carnem vel animum hominis.

Nomen hominis in scripturasæpè pro interiori homine vsurpatur.

SED nihilominus tamen falsam esse hanc opinionem, & meritò censet supradicto loco Augustinus, & verba quæ subiungit Moses non obscurè demonstrant. Subdit enim, *Masculum & fœminam creauit eos. Benedixitque illis dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna &c. Vt sint vobis in escam.* Distinctio vero sexus in marem & fœminam, generatio & multiplicatio prolis, denique fructuum & herbarum eius, non ad interiorem hominem, id est, ad spiritum, sed potius ad exteriorem, id est, ad corpus pertinent. Non est igitur dubitandum, quin vocabulum hominis cuius hic explicatur creatio, integrum totúmque hominem significet ex corpore & animo constitutum.

Genesis 1.

Ad imaginem & similitudinem nostram.

HEBRAICE ad verbum sic est: *Faciamus hominem in imaginem nostram secundum similitudinem nostram.* Qui autem sagaciter indagant & subtiliter expendunt Hebræarum vocum proprias notiones & significationes, annotarunt super hoc loco, pro duabus illis vocibus Latinis *Ad imaginem & similitudinem nostram*, Hebraicè legi duas alias voces, צלם *Selem* & דמות *Demuth*, צלם Selem autē significat propriè vmbrā vel similitudinē vmbratilē, id est, similitudinē deficientē & transeuntē, sicut intelligi potest ex his locis Scripturæ in quibus ea vox ponit, qualis est ille Ps. 33. *Verūtamē in imagine pertrāsit homo*, id est, cito trāsit ad modū vmbræ breui vanescētis: & ille loc° Ps. 101. *Dies mei sicut vmbra declinauerūt, & ego sicut fœnū aruī*: & ille Psal. 106.

Sicut vmbra cum declinat ablatus sum. Altera verò illa vox דמות *Demuth*, licet incertæ videatur significationis, quamobrem varias ei notiones Hebræi assignant, affirmantes radicem eius esse דמה *Damath*, quod significare dicunt assimilare, succidere, deficere, expectare, recogitare, & silere: propriè tamen videtur significare, assimilare. Et quia similitudo cito transit, significat etiam transire seu deficere. Voluit ergo Deus his verbis significare hominem factum esse similem Deo, quanta maxima similitudo esse potest inter opificem & tale opus. Sed quia Deus infinitæ perfectionis est, propterea necesse fuit similitudinem Dei quæ est in homine, infinitis partibus imperfectiorem esse pulchritudine & præstantia diuini archetypi: quemadmodum vmbra, est quidem similitudo & imago corporis cuius vmbra est, sed obscura tamen & imperfecta.

Res varijs modis Deo dici possunt similes.

ILLVD autem *Ad imaginem & similitudinem nostram*, dupliciter intelligi potest: vel de imagine quæ sit in Deo, ita vt Dei natura fuerit tantum exemplar ad cuius similitudinem homo fit conditus, vt sit hæc sententia: Faciamus hominẽ talem quales nos sumus: Vel vt intelligatur de imagine creata quæ est in homine, vt sit hic verborum Dei intellectus: Faciamus hominem adeo similem nostri, vt sit ipse velut nostra imago & effigies, nostram naturam, vim, sapiẽtiam, prouidentiam in corpore mortali & in terris repræsentans. Multis enim modis, vt docet Augustinus in libro octogintatrium quæstionum, quæst. 51. dici res possunt similes Deo: *Aliæ enim res & virtutis & sapientiæ participes sunt, aliæ duntaxat vitæ: aliæ tantum existentiæ. Quæ igitur tantummodo sunt, nec viuunt aut sapiunt, non perfectè, sed exiguè sunt ad similitudinem Dei, quia & ipsæ bonæ sunt in nomine suo, cum sit ipse super omnia bonus à quo omnia bona procedunt. quæcunque autem viuunt & non sapiunt, paulò amplius participãt similitudinem Dei: quæ vero sapiunt, ita Deo similitudine proxima sunt, vt in creaturis nihil sit propinquius. quare cum homo possit particeps esse sapientiæ, secundum se ipsum: ita est ad imaginem Dei, vt nulla natura interposita formetur, & ideo nihil sit Deo coniunctius. Et sapit enim, & viuit, & est: qua creatura nihil est melius.* Sic Augustinus.

An hic differatsim litudo ab imagine.

Basilius blasphemiã putat, dicere verbum aliquod in Scriptura esse ociosum & superuacaneum.

QVID porrò discriminis esse inter imaginem & similitudinem hoc loco intelligi debeat, deinceps tractandum est. Etenim Basilius in hom. 10. in Genesim, eas voces diuersę putant esse significationis: dicere enim verbum aliquod esse in Scriptura ociosum & superuacaneum, blasphemiam esse censet S. Augustinus in lib. quæstionum super Deuteron. quæst. 4. tractans illa verba Domini, *Ne forte decepti faciatis vobis similitudinem aut sculptam imaginem*, de differentia quæ est inter imaginem & similitudinem hoc modo scribit: *Quid interfit inter similitudinem & imaginem quæri solet: sed hic non video quid interesse voluerit, nisi aut duobus istis vocabulis vnam rem significauerit: aut similitudinem dixerat, si verbi gratia fiat statua vel simulachrum habens speciem humanam, non tamen alicuius hominis exprimantur lineamenta,*

menta, sicut pictores vel statuarij faciunt intuentes eos quos pingunt vel fingunt: Hanc enim imaginem dici nemo dubitauerit: secundum quam distinctionem omnis imago etiam similitudo est, non omnis similitudo etiam imago est. Vnde si gemini inter se similes sint, similitudo dici potest alterius cuiuslibet in altero, non imago. Si autem patris filius similis sit, etiam imago rectè dicitur, vt sit pater prototypus vnde illa imago expressa videatur: quarum aliæ sunt eiusdem substantiæ sicut filius: aliæ non eiusdem, sicut pictura. Vnde illud quod in Genesi capite primo scriptum est, Fecit Deus hominem ad imaginem Dei: manifestum est ita dictum vt non eiusdem substantiæ sit imago quæ facta est: si enim eiusdem esset, non facta sed genita diceretur. Sed quod non addidit & similitudinem, cum superius dictum esset, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quibusdam visum est, similitudinem aliquid amplius esse quàm imaginem, quod homini reformando per Christi gratiam postea seruaretur. Miror autem si non propterea postea imaginem solam voluit commemorare, quia vbi imago, continuo & similitudo est. Vnde hic Moyses similitudinem & imaginem fieri vetat, secundum eam fortasse rationem quam diximus. Hæc Augustinus.

An imago pertineat ad naturalia, similitudo autem ad supernaturalia.

MVLTORVM est atque grauium auctorum, sententia, hominem factum esse ad imaginem Dei secundum dona naturalia, mentem dico, voluntatem, memoriam, ac liberum arbitrium: & hanc esse imaginem Dei naturalem communiter in cunctis hominibus expressam, qua bestijs præcellimus, & quæ nullo peccato deleri aperdi potest: non enim hæc pendet ex nobis, sed ex Deo tota pendet. Similitudinem autem Dei ad quam factus dicitur homo, spectari putant in donis gratuitis & supernaturalibus, vti sunt iustitia, sanctitas, innocentia: & hæc imago non solum ex Deo pendet, sed nostrum quoque studium, conatum & culturam exigit: hac boni viri differunt ac præstant improbis: hæc peccando infuscatur ac deletur. Et hanc quidem similitudinis & imaginis distinctionem, Origenes libro 3. Periarchon cap. 6. Basilius homilia 10. in Genesim super hoc loco, Ambrosius libro 6. Hexæmeron cap. 7. & 8. Nyssenus in homilia de Creatione hominis, Eucherius libro 1. Commentariorum in Genesim super hoc loco, Victorinus S. Hieronymi in Rhetoricis præceptor, in Disputatione quam scripsit aduersus Arium, Theodoretus in quæstionibus in Genesim, quæstione 20. Rupertus lib. 2. de Trinitate & operibus eius capite 3. & 5. B. Thomas prima parte quæst. 93. Magister sententiarum in secund. distinctione 16. & ibidem Scholastici, denique complures alij tam veterum quàm recentiorum tradiderunt.

Qui hanc imaginis & similitudinis distinctionẽ probauerunt.

VERVM hanc distinctionem non esse satis firmam, nec diuinæ Scripturæ admodum consentaneam, probari potest tribus argumẽtis. Etenim, vt hoc loco dicitur homo factus ad imaginem & similitudinem Dei, similiter infra capite quinto legitur Adam genuisse filium Seth ad imaginem & similitudinem suam: vbi cum duæ illæ voces imago & similitudo ponãtur, inter eas tamen distinctio à prędict

Refellit illa distinctio imaginis & similitudinis.

dictis auctoribus tradita locum non habet. Deinde, vocabulum imaginis nō semel vsurpat Paulus pro similitudine quæ in donis gratuitis & supernaturalibus maximè consistit. Siquidem in prioris Epistolæ ad Corinthios capite decimoquinto, *Sicut portauimus*, inquit, *imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis*: & ad Colossen. 3. *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius qui creauit illum.* Ad extremum, idem animaduertere & existimare licet ex modo loquendi quo vtitur Scriptura diuersis locis, cùm significare vult hominem esse similem Dei: vtitur enim variis modis loquendi, omnibus tamen planè idem significantibus. Aliquando enim ponit vtrumque nomen imaginis & similitudinis, & in eodem casu vt hic, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Aliquādo ponit vtrumque nomen, sed in diuerso casu, vt in capite 2. libri Sapiētiæ: *Creauit Deus hominem inexterminabilem, Ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.* Interdum autem omittitur nomen similitudinis, posita tantùm voce imaginis: sic infrà legitur capite 9. *Ad imaginem quippe Dei factus est homo.* & in libro Ecclesiastici cap. 17. *Deus creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum.* Manifestum igitur est ex his quæ diximus, harum vocum imaginis & similitudinis, eandem esse vim & significationem, eásque hoc loco ad idem significantius, expressius, & illustrius declarandum esse positas.

Variis modis in Scriptura vsurpari nomen imaginis & similitudinis.

Sentētia Ruperti de imagine & similitudine

VERVM ENIMVERO, non committam vt tacita præteream hoc loco quæ disputat Rupertus de harum vocum imaginis & similitudinis diuersis notionibus: sunt enim noua, mira, nec lectori studioso atque curioso cognitu indigna, licet vsquequaque vera, aut etiam verisimilia. Rupertus igitur lib. 2. de Trin. c. 2. disputat quid interfit inter imaginem & similitudinem, & cur vox imaginis præposita sit voci similitudinis: censet enim vocabulo imaginis designari Filium Dei, voce autem similitudinis Spiritū sanctū. Sic autē scribit: *Imago & similitudo hoc differunt, quod imago vnius imago est: similitudo autem nunquā minus quàm duorum similitudo est. Est autem imago Dei, Filius eiusdē Dei Patris, sicut de illo Apostolus, Qui est*, inquit, *imago Dei inuisibilis. Imago, inquam, Dei inuisibilis est Filius æquè inuisibilis. Multis tamen modis imago dicitur, est enim imago hominis, vel equi, pictura in pariete, vel sculptura in ligno, vel lapide: videtur in puteo imago solis vel lunæ, non sic imago Dei dicitur Filius, sed ita vt (sicut in alio loco dicit Apostolus) figura substantiæ eius: quia videlicet sicut substantia quælibet ex conspecta figura sua cognoscitur, sic Deus Pater per verbum suum quod est Filius: cognoscitur. Dicitur tamen & imago hominis proprietas substantiæ eius: quo sensu illud de primo homine dictum necessariò intelligitur, Vixit autem Adam centum triginta annis, genuitque filium ad imaginem & similitudinem suam, & vocauit nomen eius Seth. Est ergo Filius imago Patris, sanctus autem Spiritus similitudo Patris & Filij. communis enim bonitas siue caritas est Patris & Filij. Ergo non rectè dici putes potuisse, Faciamus*

Colos. 1.

Hebræo 1.

Genesis 5.

A *ciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: quia profecto Filius sicut non Patris simul & Spiritus sancti, sed solius Patris Filius est: sic non Patris & eiusdem Spiritus sancti, sed solius Patris imago est. E contrario rectissimè dictum est, Ad imaginem & similitudinem nostram: quia videlicet Spiritus sanctus sicut Patris & Filij communis bonitas vel dilectio: sic eorundem communis similitudo est.*

POST hæc declarans Rupertus quo modo imago Dei in homine ad dona Dei naturalia, similitudo verò ad dona gratuita pertineat, capite sequenti subiungit: *Quid tandem est, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, nisi Faciamus hominem, qui trinæ operationis nostræ in semetipso habeat euidentiam? Nam aspice hominem quempiam benè constitutum, verbi gratia, qualis est is ipse qui scripsit*
B *hæc, immo quales erunt electi omnes à quibus beata Trinitas in gloria sua videnda est: vtique viuunt, quod commune illis est cum iumentis: & discernunt, quod commune illis est cum hominibus reprobis, vel etiam malignis spiritibus, & sancti vel iusti sunt, quod proprium est filiorum Dei. Ergo quod ait, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, hoc dicere est, Faciamus hominem viuentem, rationalem, Deo similem. Paulò antè de brutis animantibus loquens, Producat terra animam viuentem in genere suo, eiusmodi animam duplici honore præcellit hominis conditio, dum dicitur, Ad imaginem & similitudinem nostram. Ad imaginem videlicet, vt sit rationalis: ad similitudinem nostram, vt rectus sit sectando iustitiam Dei. Horum altero, scilicet, rationalitate, carere non potest; alterum, id est, diuinæ rectitudinis vel iustitiæ similitudinem, nisi per gratiam asse qui non potest. Sed ea qua carere*
C *non potest homo facultas rationabilitatis, instrumentum est, siue oculus quidam ad quærendam similitudinem Dei. Est ergo inexcusabilis, cùm ad similitudinem Dei non peruenerit, quia videlicet, bono instrumento ad hoc propter quod sibi datum est, vti noluit. Verùm cùm primum fecit Deus hominem, non* Eccles. 7.
solùm rationalem, sed & similitudinis suæ fecit honore pollentem. Deus enim, inquit scriptura, fecit hominem rectum, ipse verò implicuit se multis quæstionibus. Nunc autem seductus perdidit quidem honorem similitudinis Dei: sed facultas rationis in eo remansit, per quam reuocantem audire, & ad restaurationem sui ducem ac præceptorem valeat sequi. Denique Rupertus, quærens cur vox imaginis præposita sit voci similitudinis, sic respondet subsequenti capite: *Igitur rationalem & sanctitatis suæ*
D *participem Deus hanc esse volens creaturam, Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Non dixit Scriptura, quia dixit Deus, Fiat homo ad imaginem & similitudinem nostram, & factus est homo, sicut dixit, Fiat lux, & facta est lux. Quare? videlicet, quia non repente, sed operosè agendum erat, vt consummatus homo, staret ad Creatoris sui imaginem & similitudinem. Angelica namque creatura semel facta, iam nec in illis qui ceciderunt, in antiquum restituetur. At verò homo post primam sui facturam casurus, & miserantis recreatione erat innouandus: idcirco tres personæ quasi mutuò se cohortantur: dicendo, Faciamus.*

Sciens

SCIENDVM *tamen quod & illa pauciora verba quibus dictum est, Fiat lux & facta est lux, & hæc plura, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, parem Angelorum & hominum electorum dignitatem vel gloriam significant. Nam & electus Angelus quia lux est, ad imaginem & similitudinem Dei factus & perfectus est. Et homo quia ad imaginem & similitudinem Dei factus & refectus est, lux est. Et quia vterque rationalis est, ad imaginem Dei factus est. Et quia bene constitutus ac Deo subditus est, ad similitudinem Dei factus est. Proinde sicut ille, lux vel Angelus lucis, sic & iste, lux dicitur & filius lucis. Nihilominus sicut quod dictum est, Fiat lux, solos electos Angelos Creatori curæ esse innuit, & Angelos tenebrarum excludit, quanquam & ipsos creauerit: sic & ista dictio Faciamus hominem ad similitudinem nostram, solos eos amplectitur, quos prædestinauit ad vitam, nec illos admittit, qui superfluè de vitiata postmodum radice super numerum nascituri erant. Itaque si quæratur, cur intulerit Scriptura Deum sic dicentem, Fiat lux, dum dicere posset, Fiant Angeli vel Fiant spiritus: Interrogemus cur hoc totum dixerit idem Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, cum dicere posset solummodo, Faciamus hominem, & intellectui communi sufficere posset ad indicandum quod eam, quæ nos sumus, substantiam, significaret. Paria namque sunt, vt vtrinque rectè respondeas, quod ad os Domini non pertinuerit mandare de illis quos ipse nescit. Nullo autem nomine solos qui ad se pertinēāt, melius exprimere debuit Angelos vel spiritus, quàm nomine lucis: nulla nihilominus definitione illos homines quos præordinasset ad vitam æternam, melius designasset quàm ista, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Igitur hic & ille suos Angelos, suos homines congruis Deus vocibus in Scriptura sua, per hunc interpretem suum expressit, & ab alijs qui ad se non pertinent, sufficienti sermonis parcitate distinxit.* Hucusque sunt verba Ruperti.

Refellitur interpretatio Ruperti.

VERVM vt hæc à Ruperto acutè cogitata, & doctè ac piè scripta esse non inficior, sic existimo parum esse proposito ac sententiæ verborum Mosis, & modo loquendi quo vti solet Scriptura vbicunque docet hominem creatum esse ad imaginem Dei, cōsentanea: id quod facilè intelliget atque credet, qui secum reputauerit ea quæ nos paulò supra de imaginis & similitudinis differentia disputauimus. Illud præterea contra Rupertum facit, quod postquam Moses dixit hominē esse factum ad imaginem & similitudinem Dei, continuò subdit, *Et præsit piscibus maris & volatilibus cœli:* haud dubiè significans eo ipso quod homo factus est ad imaginē & similitudinē Dei, habere eum vt præsit & dominetur cunctis animantibus: non habet autem homo dominatum & imperiū in animalia propter similitudinem quam habet cum Deo secundum gratiam & virtutes cœlestes, sed propter excellentiam rationis, consilij, solertiæ, prudentiæ, atque industriæ, quibus rebus id consequuntur homines, vt cūctas animantes etiam immanes atque feroces obsequio & seruitio suo subijciant.

subiiciant. Denique hanc potestatem & dominationem hominis in animalia, non ex præstantia virtutum, sed ex dignitate naturæ rationalis homini accidere, ipsemet Rupertus vltro fatetur in 5. cap. eius libri quem nominauimus, ita scribens super illis verbis: *Et præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, &c. Hæc diuinæ dictionis pars latius patet, quàm illa quæ prædicta est. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Omnem enim hominem hæc complectitur: Vnde enim animalibus homo præest nisi ex eo quod rationalis est, illa autem irrationalia sunt? non enim quomodocumque illis præest, vt tantummodo dignior illis sit: sed ita etiam vt omnium illorum naturas domare possit. Ergo ad hoc vt illis præsit homo rationalem esse illum satis est. Itaq; quod dictum est: Præsit volatilibus cœli, &c. latius patet quàm illud: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quia videlicet iumentis omnes homines præsunt: ad imaginem autem simul & similitudinem Dei soli electi facti, immo & perfecti sunt. Præsint igitur natura homines iumentis: ipsis autem hominibus gratia præsint homines Dei.* Sic Rupertus.

SVB HÆC autem idem auctor in capite sexto, quod proximè sequitur, hanc quæstionem ponit, cur Moses cùm retulisset dixisse Deum: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram,* proximè subiungit, hominem esse factum ad imaginem Dei, illud *Ad similitudinem* tacitus præteriens, neque enim id ab eo vel casu, vel obliuione in præteritis relictum esse, fas est existimare. Ad hanc igitur quæstionem breuiter ipse respondet. *Scienter*, inquit, *Moses, quid Deus intendisset: in verbis eius expressit, & quid accidisset, ipse in suo sermone prudenter obseruauit. Cum enim diceret Deus, Faciamus hominem, ipse vtique illum ad imaginem & similitudinem suam facere intenderat. Cū autem hoc Moses scriberet, homo per peccatum similitudinem Dei amiserat. Et quidem nouerat ille quod illud Dei propositum nullus euertere posset: verumtamen certa non tunc persona consurrexerat, in qua absque vlla contradictione recuperata monstraretur illa diuinæ similitudinis gloria, quæ in primi hominis persona deperierat. Erant sancti & iusti quorum ex præcipuis erat ipse Moses, sed non nisi ex fide & spe venturi hominis qui sic ad imaginem Dei, & similitudinem fieret nascendo de Virgine, vt in filiis Adæ perditam Dei similitudinem refunderet, sibique consimiles suosque filios efficeret, abolita vetere, reddita noua origine. Proinde ergo cum scripsisset dixisse Deum. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, hoc solummodo subscripsit. Creauit Deus hominem ad imaginem suam, vt subaudias, recreaturus aliquando ad similitudinem suam, nam illum quodam modo nondum fecerat ad imaginem & similitudinem, sed tantum ad imaginem suam, qui euanuerat & perdiderat diuinæ similitudinis gloriam.* Hæc Rupertus.

Quæstio Ruperti.

Solutio quæstionis secūdum Rupertum.

RVPERTI sententiam, vel certè simillimam eius refellit Augustinus in libro de Genesi ad litteram imperfecto extremis eius libri verbis hunc in modum scribens: *Nonnulli putant ideo non repetitam à Mose similitudinem, neque dictum: Et fecit Deus hominem ad*

Opinio D. Augustini.

imaginem & similitudinem Dei, sed tantùm ad imaginem Dei: quia verò A
tunc homo tantummodo ad imaginem Dei sit factus. Similitudo autem illi
postea seruabatur in resurrectione mortuorum donanda. Quasi verò possit
esse imago aliqua in qua similitudo non sit. Si enim omnino similis non est,
proculdubio nec imago est. Verumtamen ne sola ratione id agere videamur,
Iacobi 3. *& auctoritas Iacobi Apostoli adhibenda est, qui cum de lingua hominis lo-*
queretur ait, In ipsa benedicimus Deum, & in ipsa maledicimus homines qui
ad similitudinem Dei facti sunt. Sic Augustinus.

Quid de dicta quæstione censerit Basilius.

AT Beatus Basilius homilia decima in Genesim, propterea putat omissum secundo loco nomen similitudinis, quod hæc ad virtutes & morum sanctimoniam pertineat, quæ non solo Dei munere nobis donatur, sed nostro etiam studio labore ac diligentia comparari debet. Verba Basilij sic se habent: *Ab ipsa mox creatione obtinui illud, Ad imaginem, destinato autem ac liberiore animi proposito, ad id prouehor, Ad similitudinem. Tua igitur aliqua ex parte est gratia, quare meritò ingredieris coronatus. Totum enim tuus si tibi prærogasset opifex, qua tandem gratia tibi nihil commerito cœlestis regni fores reseratæ fuissent? Nunc* B *verò quiddam contulit, quiddam reliquit perficiendum, vt id in te ipso cum ad perfectionem promoueris, pronunciere nihil indignus, qui mercedem insumptæ operæ Deo repignerante recipias. Quo igitur pacto effingimur ad similitudinem. Dei? mimirum per Euangelia. Christianismus quid est? Assimilatio Dei, quatenus eam assequi potest humanæ fragilitas naturæ. Votíne reus es te Christianum fore? ne cunctere Deo fieri similis, Christum indue. Quo nam pacto indues Christum? Baptisma qui non accepit, qui indumento incorruptibili se nondum amiciuit, vtique is à se excussit & ablegauit Dei similitudinem. Tibi proinde si dixissem, Huc ades, Regi assimilis esto: me ne censeres de te præclare meritum? Cum verò ipse percupiam componere te, & effingere ad similitudinem Dei, eam vitabundus auersaris doctrinam quæ te possit æmulum reddere diuinæ virtutis, aureúsque mox tuas obsepis, ne salutaris sermo meus aditum inueniat ac penetret.* Hæc Basilius.

Illud *Ad imaginem nostram*, non significare Filiũ Dei.

CÆTERVM, illud *Ad imaginem & similitudinem nostram*, quattuor excludit atque reiicit opiniones, quarum prima fuit Origenis & quorundam aliorum, qui illud: *Ad imaginem nostram*, propriè referri C debere putauerunt ad Filium Dei, quem Paulus ad Colossenses primo, vocat imaginem Dei inuisibilis, & ad Hebræos primo figuram substantiæ Patris: nomen enim imaginis soli Filio inter diuinas personas propriè assignatur à Theologis. existimant igitur isti, hominem esse factum similem filio Dei, sicut Paulus ad Romanos octauo affirmat electos prædestinasse Deum conformes fieri imaginis Filij sui. Verùm hanc opinionem refellit illa particula *Nostram*: Si enim factus esset homo ad similitudinem Filij Dei tantum, Deus Pater loquens cum Filio suo non dixisset: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, sed ad imaginem tuam. Adiice quod homo non potuit fieri similis Filio Dei, nisi secundum dona naturalia vel supernaturalia

A naturalia: at secundum vtrauis æque similis est toti Trinitati, vtraque enim à tota Trinitate æqualiter atque indifferenter efficiuntur & donantur homini. Merito igitur hanc opinionem refellit Augustinus libro septimo de Trinitate capite sexto, & in libro imperfecto de Genesi ad litteram capite decimo sexto, & vltimo aduersus eã ita disputans: *Satis quidem quæ superius dicta sunt, secundum id exponunt hæc verba Scripturæ, in quibus legimus dixisse Deum. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: vt similitudo Dei ad quam factus est homo, ipsum Dei Verbum, hoc est, vnigenitus Filius accipi possit, non vtique vt ipse sit eadem imago & similitudo æqualis Patri. Est tamen & homo imago Dei, sicut apertissimè ostendit Apostolus, dicens: Vir quidem non* 1. Cor. 11. *debet velare caput, cum sit imago & gloria Dei. Sed hæc imago ad imaginem Dei facta, non est æqualis & coæterna illi, cuius imago est, nec esset etiã si nũquam omnino peccasset. Ille autem sensus est potius in his diuinis verbis eligendus, vt ideo non dictum intelligamus singulariter, sed pluraliter. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, Quia non ad solius Patris, aut solius Filij, aut solius Spiritus sancti, sed ad ipsius Trinitatis imaginem factus est homo, quæ Trinitas ita est Trinitas, vt vnus Deus sit: ita est* B *vnus Deus, vt Trinitas sit, Non enim ait Filio loquens: Faciamus hominem ad imaginem tuam, aut ad imaginem meam, sed pluraliter ait. Ad imaginem & similitudinem nostram, à qua pluralitate Spiritum sanctum separare quis audeat? Quæ pluralitas quoniam non tres dij, sed vnus est Deus, ideo intelligendum est posteà Scripturam singulariter intulisse atque dixisse. Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei, vt non sic accipiatur tanquam Deus Pater ad imaginem Dei, hoc est, Filij sui: alioquin quomodo verum est quod dictum est, Ad imaginem nostram, si ad Filij solius imaginem factus est homo? Ac per hoc quia verum est quod ait Deus. Ad imaginem nostram, ita dictum est. Fecit Deus hominem ad imaginem Dei, tanquam diceretur, Ad imaginem suam, quod est ipsa Trinitas.* Sic Augustinus.

Augustinus refellit supra dictum opinionẽ.

An illud *Ad imaginẽ nostram* denoret filiũ Dei, prout speciem & naturã hominis assumpturus erat.

ALTERAM opinionem habet Glossa quæ citatur in Catena Lippomani in Genesim, ex omni æternitate prædestinatum & constitutum fuisse à Deo, vt Verbum æternum suo tempore naturam humanam assumeret in vnitatem personæ diuinæ: & ad imaginem & similitudinem huius naturæ humanæ à Filio Dei as- C sumendæ factum esse primum hominem. Verùm dura nimis est, & coacta & violenta interpretatio, Nusquam enim Scriptura significat hominem esse factum ad imaginem & similitudinem filij Dei, sed illud potius non semel dicit, Filium Dei in similitudinem hominum esse factum. Namque Paulus ad Romanos octauo. *Deus*, inquit, *Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, &c.* Et ad Philippenses 2. *Formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Et ad Hebr. 2. *Quia ergò pueri cõmunicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdẽ.* Quid quod illa particula: *Ad imaginem nostram*, isti opinioni planè ad-

uersatur? nam cum sola persona Filij carnem humanam assumptura esset, Deus pater loquens, cum Filio, non dixisset: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, sed *ad imaginem tuam*. A

Opinio Eugubini & Oleastri cõfuta.

TERTIA fuit opinio Eugubini in Cosmopœia, & Oleastri super hoc loco, qui existimant Deum vt crearet hominem, & cum eo sermonem & colloquium humano more ac modo miscere posset, induisse formam humanam, & ideo dixisse: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*. Verum vt taceam temerariam esse ineptam, absurdámque istius opinionis nouitatem, quam crediderim equidem à nullo auctore probato cogitatam, nedum scriptis esse proditam, vt non dicam sententiam esse B. Dionysij Areopagitæ Theologorum assensu comprobatam, omnes Dei manifestationes & apparitiones quas in Scriptura legimus, sub aliqua specie sensibili hominibus esse factas: eas pro ximè & (vt in scholis loquũtur) immediatè per angelos esse factas: ita vt qui in illis apparebãt & loquebãtur, Angeli essent, Dei tamen auctoritatem, maiestatem, & verba sæpe referentes. Sed vt hæc, inquam, missa faciam, illud vnum aduersus istos vrgebo: Vel natura illa humana quam in exordio mundi Deus assumpsit, fuit vera natura, & verè assumpta in vnitatem personæ, quod si dicerent fateri cogerentur, bis factam esse incarnationem Dei, semel in fine sæculorum, & prius in exordio mundi. Et tũc quidem tota Trinitas esset incarnata: non enim aliter verè diceretur: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*. cum illud *Nostram*, non ad vnam tantum personam diuinam, sed ad omnes æquè pertineat. Vel non fuit vera illa natura humana quam assumpsit Deus à principio, sed fuit tantùm vmbra quædam, spectrum, & similitudo naturæ humanæ, quemadmodum Angelos legimus sæpe assumpsisse corpora humana: hoc si dicatur, non erit verum illud: *Ad imaginem nostram*: nõ enim illa similitudo naturæ humanæ erat Dei imago, cum nihil ad ipsum pertineret: nec verè dictum esset, Adamum qui erat verus & perfectus homo, esse factum ad imaginem Dei, si per imaginem vt diximus, intelligamus non veram naturam hominis, sed eius tantum vmbram quandam & similitudinem. B C

An illud *Ad imaginem nostram*, significet ideam hominis.

QVARTA opinio est illud: *Ad imaginem Dei*, denotare ideam & exemplar hominis quod est in mente Dei, ad cuius similitudinem Deus hominem sensibilem creauit. Sed hoc ineptè ac futiliter dicitur: tum quod hac ratione nihil de homine eximium ac singulare diceretur: simili enim ratione dici posset equum esse factum ad imaginem Dei, id est, secundum ideam equi quæ est in Deo, idémque liceret de quibuslibet aliis rebus dicere, tum quod idea hominis quæ est in Deo, non est imago Dei: sed est imago & exemplar hominis, non igitur verè dictum esset, hominem esse factum ad imaginem & similitudinem Dei.

DISPV-

A

DISPVTATIO.

De imagine Dei ad quam creatus est homo.

CÆTERVM, de hac imagine Dei ad quam factus est homo; nonnullas præterea quæstiones, quę ad hanc Mosis sententiam expressius declarandam atque illustrandam conducunt, explicare oportet.

QVÆSTIO PRIMA.

Qua potissimum in re sit posita ratio imaginis Dei, ad quam homo creatus esse dicitur.

B

In qua potissimũm re consistat ratio imaginis.

IOSTATVS refert hoc loco quæstione 28. Iudęos, cur homo dicatur factus ad imaginem Dei, hunc in modum explicare. Sicut Deus, inquiunt, replet totum mundum, sic anima totum corpus: sicut vnus Deus præest vniuerso mundo, sic vna anima pręest toti corpori: sicuti Deus non inquinatur sordibus mũdi in quo est, ita nec vlla corporis labe inquinatur anima: sicut Deus videt omnia & à nullo videtur, sic anima videt & nõ videtur: denique sicut Deus numquam dormit, sed perpetuo vigilat: *Non enim*, inquit, *Dauid dormiet, neque dormitabit qui custodit Israel*, Sic etiam animus noster. Verùm hoc falsum est si per somnum intelligatur vacatio ab omni functione sensuum exteriorum. quinimo somnus, si propriè ac philosophicè loqui volumus, animæ potiùs quàm corporis affectio dicenda est. Et ista quæ dicunt Iudæi referente Tostato, non minus in animam asini quàm hominis verè dici & competere possunt. C

Sententia Tostati.

Sententia Hebræorũ.

Psalm. 120.

FVERE nonnulli, qui propterea existimarunt hominem factum esse ad imaginem Dei, quia persuasum habebant Deum esse corporatum, & humana forma & figura præditum, in qua scilicet apparuisse eum Patriarchis & Prophetis proditum est in Sacris litteris. Cum enim isti non possent cogitare, aut animo suo representare Deum nisi sub aliqua imagine corporali & sensibili, nec vlla esse videretur pulchrior & præstantior quàm humana, hanc Deo assignandam esse censuerunt, Isti damnati sunt ab Ecclesia vt Hæretici, & ab errore opinionis suæ appellari sunt Anthropomorphitæ. Legenda sunt quæ de istis scripsit Nicephorus libro 11. cap. 14. & lib. 13. cap. 10. Hanc vero suam opinionem illi probare contendebant tum eo argumento quod Scriptura multifariam Deo tribuit omnia cor-

Error Anthropomorphitarum.

poris humani membra, eorúmque membrorum functiones & offi- A
cia: tum etiam quod Scriptura hic dicat non tantùm animam hominis, sed ipsum hominem factum ad imaginem Dei: non igitur animo tantùm, sed etiam corpore similis Deo est homo. Quasi vero non eadem Scriptura paulò infrà dicat, Deum formasse hominem ex limo terræ, & Euam esse formatam ex costa Adæ: Et Adæ dixit Deus; *Puluis es. & in puluerem reuerteris*, quæ quidem licet de toto homine dicta sint, attamen non nisi propter corpus ei conueniunt. Etenim vsitatum est tam in Philosophia & in Sacris litteris quàm in vulgari sermone, totum aliquod appellari tale vel tale ex eo quod vnialicui parti eius principali conuenit. Theodoretus in q. 20. in Ge-
Melito apud Theod. nesim laudat Melitonem aduersus istos hæreticos hoc argumento vrentem: Si propterea existimatur Deus habere corpus, quale habet homo, quia Scriptura describit eum tanquam instructum & præditum membris humanis: simili ratione concluderetur, hominem non esse similem Deo, nec ad eius imaginem & similitudinem factum. Etenim Zacharias cap. 4. describit Deum septem oculos habentem, cum nos duos tantùm habeamus, & Psal. 90. inducitur Deus habens pennas & alas, quibus nos caremus, & multa alia per meta- B
phoram Deo attribuit Scriptura, quæ si propriè & ad veritatem exigerentur, Deum facerent enormem atque monstrosum, & longè dissimillimum hominis. Non igitur, ait Melito, imago Dei quærenda est in hominis corpore, sed in animo, qui vt Deus, sic ipse rationis, consilij, & sapientiæ compos & capax est.

THEODORETVS hoc loco vehementer laborat inuestigando quæ sit & in quo sit ista imago Dei ad quam factus est homo. & cum varias commemoret explicandi vim & naturam huius imaginis rationes. nullam tamen earum sibi animum explere & omninò satisfacere præ se fert. Cur autem tantam in hoc difficultatem sen-
Falsa existimatio Theodoreti & Epiphanij. serit Theodoretus, causa fuit quod putaret, id quod dicitur esse factũ ad imaginem Dei, soli homini & viro conuenire, nec ad Angelos, nec ad fœminam pertinere: quod tamen falsum esse, infrà ostendemus. Epiphanius tractans hæresim 70. eadem de re cum multa disputasset, tandem in eam deuenit opinionem, vt arbitretur, sicut certum est imaginem Dei esse in homine, ita qua in parte hominis vel qua in re ea imago sit posita, incompertum esse atque incomprehensi- C
bile, soliq; Deo notum, quod propterea Epiphanio contigit, quia putauit ipse per imaginem Dei hoc loco significari perfectam Dei similitudinem sine admistione vllius dissimilitudinis, quam mirum non fuit in homine non potuisse ab eo reperiri.

S. BASILIVS hom. 10. in Genesim, Nyssenus homilia de Creatione hominis, & Chrysostomus super hoc loco Geneseos, propterea censent hominem esse factum ad imaginem Dei, quia sicut Deus omnibus rebus, ita & homo cunctis animantibus dignitate præcellit, & potestate atque imperio dominatur. Augustinus in libro de

Quantitate

A Quantitate animæ cap. 2. scribit, animum nostrum eò dici similem Deo, quod sit immortalis atque indissolubilis. Idem extremis verbis eius libri qui inscribitur de Ecclesiasticis dogmatibus, qui licet non videatur esse Augustini, cuiuscumque sit. magnæ tamen est apud Theologos auctoritatis, ita scribit: *Propter nouellos Legislatores qui ideo animam tantum ad imaginem Dei creatam dicunt, vt quia Deus incorporeus rectè creditur, etiam incorporea anima esse credatur, liberè confitemur, imaginem in æternitate, similitudinem in moribus inueniri.* Idem Augustinus tractatu octauo in primam Epistolam Ioannis sic ait: *Vbi factus est homo ad imaginem Dei? In intellectu, in mente, in interiore homine: in eo quod intelligit veritatem, diiudicat iustitiam & iniustitiam, nouit à quo factus est, potest intelligere Creatorem suum, laudare Creatorem suum. Ideo multi cum per cupiditates malas detererent in se imaginem Dei, & ipsam quodammodo flammam intelligentiæ peruersitate morum extinguerent, clamat illis Scriptura: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, hoc est, dicere, Præposuit te equo &* Psal. 31.
B *mulo, te ad imaginem meam feci, potestatem tibi super ista dedi, quare? Quia non habent feræ rationalem mentem, tu autem rationali mente capis veritatem, intelligis quod suprà te est, subdere ei qui supra te est, & infrà te erunt illa quibus præpositus es.* Denique in libris de Trinitate multifariam disputans Augustinus de hac Dei imagine ad quam factus est homo, docet ea re hominem referre imaginem Sanctæ Trinitatis, quod intelligat seipsum, & intelligendo se producat in corde suo verbum intelligibile sui ipsius expressiuum, & hinc procedat amor, quod mirificè adumbrat duas in Sancta Trinitate processiones, vnam Filij per modum verbi intelligibilis, alteram Spiritus sancti per modum amoris. Gregorius Nyssenus in Hexæmeron, *Homo*, inquit, *eo factus est ad imaginem Dei, quod factus est omnis boni capax: bonitatis enim plenitudo diuinitas est.* Damascenus libro secundo Orthodoxæ fidei, capite duodecimo. Hominem ait ad imaginem Dei esse, significat ipsum esse intellectualem, & liberi arbitrij, & per se potestatiuum. Magister sententiarum distinctione decima sexta. *Factus est*, inquit, *homo ad imaginem & similitudinem Dei se-*
C *cundum mentem, qua irrationalibus antecellit: sed ad imaginem, secundum memoriam, intelligentiam, & dilectionem, ad similitudinem autem, secundum innocentiam & iustitiam, vel imago in aliis omnibus, similitudo in essentia, quia immortalis, & indissolubilis est, &c.*

SANCTVS BERNARDVS sermone octuagesimo super Cantica, copiosè ac luculentè disputat, quemadmodum homo sit imago Dei. Idem in tractatu de libero arbitrio cum triplicem in homine distinxisset libertatem, vnam arbitrij, alteram consilij, tertiam complaciti, concludit in his tribus consistere imaginem Dei, ita scribens: *Puto in his tribus libertatibus ipsam ad quam conditi sumus conditoris imaginem, Atque similitudinem*

contineri:

contineri, & imaginem quidem in libertate arbitrij, in reliquiis autem duabus bipertitam quandam consignari similitudinem. Hinc est fortassis, quod solum liberum arbitrium sui omnino defectum seu diminutionem non patitur, quod in ipso potissimum æternæ & incommutabilis diuinitatis substantiæ quædam imago impressa videatur. Nam etsi habuerit initium, nescit tamen occasum, nec de iustitia vel gloria capit augmentum, nec de peccato siue miseria detrimentum. Quid æternitati similius, quod non sit æternitas? Porro in aliis duabus libertatibus, quoniam non solum ex parte minui, sed & ex toto amitti possunt, accidentalis quædam magis similitudo sapientiæ atque potentiæ diuinæ imagini superducta cognoscitur. Idem Bernardus in libro de Anima, seu in Meditationibus de humanæ conditionis cognitione capite primo, sic ait: *Ad imaginem Dei facti sumus, hoc est, ad intellectum & notitiam Filij, per quem intelligimus & cognoscimus Patrem, & accessum habemus ad eum. Tanta cognatio est inter nos & Dei Filium, quod ipse imago Dei est: & nos ad imaginem eius facti sumus; quam cognationem etiam ipsa similitudo testatur: quoniam non solùm ad imaginem, sed ad similitudinem eius facti sumus. Oportet itaque id quod ad imaginem est, cum imagine conuenire, & non in vacuum nomen imaginis participare. Repræsentemus ergo in nobis imaginem eius in appetitu pacis, in intuitu veritatis, & in amore caritatis. Teneamus eum in memoria, portemus in conscientia, & vbiq; præsentem veneremur. Mens siquidem nostra eo ipso eius imago est, quo eius capax est, eiusque particeps esse potest. Non propterea eius imago est, quia sui meminit mens, séque intelligit ac diligit, sed quia potest meminisse, intelligere ac diligere à quo facta est. Quod cum facit, sapiens ipsa fit. Nihil enim est tam simile illi summæ sapientiæ, quàm mens rationalis quæ per memoriam, intelligentiam, & voluntatem in illa Trinitate ineffabili consistit: consistere autem in illa non potest, nisi eius meminerit, eámque intelligat ac diligat. Meminerit itaque Dei sui ad cuius imaginem facta est, eumque intelligat atque colat, cum quo potest semper esse beata.* Hactenus Sanctus Bernardus. Beda in expositione allegorica libri Geneseos, refert secundum Origenem, rationem imaginis consistere in æternitate & in moribus: secundum verò Faustinum, sex modis animum nostrũ esse similem Deo, videlicet quia est immobilis, velocissimus, inuisibilis, incorporeus, subtilis, æternus.

Sex modis anima nostra Deo similis dicitur secundũ Faustinum.

Cæterum, vt ego quoque breuiter distinctè ac dilucidè dicam quod hac de re sentiendum existimo, equidem puto duplicem tradi posse rationem cur dicatur homo ad imaginem Dei factus. Et vna quidem ratio præcipua & principalis est, altera verò minus principalis. Ac principalis quidem ratio in eo est, quod homo secundum naturam suam supremum naturæ gradum attingit, in quo gradu Deus est: habet enim in se naturam rationis & intelligentiæ comporem. Etenim quattuor sunt generales gradus naturæ, & quattuor summa rerum genera; aliæ namque res tantùm habent esse, vt lapides & metalla: quædam præterea vitam nactæ sunt,

Auctoris sententia, in quo propriè sit ratio imaginis.

A sunt, vt stirpes: nonnullæ super hæc motum & sensum obtinent, vt animalia: deniq; sunt aliæ in supremo naturæ fastigio collocatæ, quæ præter hæc, mente, ratione & sapientia pollent, in quo gradu Deus est, itemque Angelus, atque homo. Ac licet in eodem gradu sit homo atque Deus: attamen quantum ad eius gradus perfectionem attinet infinito interuallo immensisque spatiis homo distat à Deo. Hic autem gradus naturæ intelligentis, eximias & admirabiles sex proprietates secum naturaliter & necessario coniunctas habet, quas omnes in animo nostro cernere licet. Vna est, esse animum nostrum incorporeum & indiuiduum, altera, esse immortalem: tertia intellectu voluntate ac memoria esse præditum: quarta, pollere libero arbitrio: quinta capacem esse sapientiæ, virtutis, diuinæ gratiæ, & felicitatis æternæ, quæ est in clara Dei visione collocata: sexta, cunctis animantibus non solum dignitate præcellere: sed etiam potestate dominari. Propter hunc igitur gradum naturæ intelligentis, & prædictas sex proprietates quæ eum gradum naturaliter consequuntur & perpetuò comitantur, verissimè dictum est, hominem ad imaginem & similitudinem Dei esse factum. Nec diuersa est hæc nostra sententia à sanctis Patribus & auctoribus quos paulò supra memorauimus, nisi eo tantum, quod illi vnam aut alteram de supradictis proprietatibus ad rationem imaginis declarandam attulerunt, cum omnes illæ proprietates ad constituendam atque complendam propriam & perfectam imaginis rationem concurrant.

Sex proprietates naturæ intelligentis.

B

Altera ratio propter quam dicitur homo ad imaginem Dei factus, sed minus tamen quàm quæ dicta est principalis, multiplex est. Etenim propterea homo dicitur similis Dei, quod sicut in Deo omnia sunt eminenter & causaliter, ita sunt in homine quodammodo omnia tum per participationem, habet enim communem cum rebus inanimatis existentiam, cum stirpibus vitam, cum animalibus sensum ac motum, cum Deo & Angelis mentem atque intelligentiam: tum etiam propter intellectionem, siquidem intelligendo omnia, fit quodammodo omnia. Etenim intelligens actu & intelligibile actu, auctore Aristotele, vnum sunt, quapropter idem Philosophus dixit animam nostram esse quodãmodo omnia. Deinde, sicut Deus reuera potest omnia facere, sic homo potest quodammodo facere omnia vel per artem imitando naturam & similia veris faciendo, vel imaginatione fingendo, vel cogitatione mentis informando. Posteà sicut Deus finis est omnium rerum, ita videtur & homo quodammodo finis esse rerum omnium corporatarũ. Si enim cœlestes globos & astra quæ in rebus corporatis principatũ dignitatis obtinent, in ministerium & seruitium hominis esse à Deo condita, grauissimus auctor in quarto capite Deuteronomij scriptũ reliquit Moses, quãto verius idem de aliis rebus corporeis existimari & dici poterit? Ad hæc, sicut animus hominis præest ac præsidet corpori, ipsũ viuificãs mouens ac regens, & est totus in toto corpore, & totus in qua-

Altera imaginis ratio minus principalis.

Aristoteles 3. de anima.

C

libet eius parte sine vlla sui diuisione diminutione aut inquinatione A
sic Deus habet se ad vniuersum mundum. Denique: sicut in Deitate
credimus esse Patrem qui est ingenitus, & Filium qui est ex Patre
genitus, & Spiritum sanctum qui ex Patre Filióque spiratur atque
procedit; ita & in genere hominum simile quippiam animaduertere
licet Adam enim à nullo generatus est, Eua ex solo Adam formata
est, Seth autem ex Adam & Eua procreatus est.

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum in Mundo perfectiori modo sit imago Dei quàm in homine.

ALTERA quæstio quæ hoc loco tractari potest, illa est: Vtrum Mundus perfectiori ratione habeat in se imaginẽ Dei quam homo, sicut existimauit Philo in exordio eius B
libri quem de Opificio sex dierum edidit. Ad hanc quæ-
Philonis sententia. stionem B. Thomas in prima parte quæstione 93. articulo tertio hoc modo respondet, Diuinam imaginem dupliciter posse considerari: Aut secundum extensionem & diffusionem, qua ratione Mundus diuinæ bonitatis imaginem magis quam homo repræsentat: quod ambitu suo complectatur omnem illam rerum creatarum multitudinẽ de qua dictum est à Mose, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona: Aut secundum intensionẽ & perfectionis collectionem: quo quidem modo magis diuinæ maiestatis imaginem refert homo quã mundus, quod diuinæ felicitatis capax sit homo, & quod in eo tanquam in breui compendio, & in paruo quodam mundo omnia maioris mundi miracula inclusa contentáque cernantur.

RESPONDERI etiam potest, vel mundi vocabulo comprehendi hominem & Angelum, vel non comprehendi. Si dixeris non comprehendi dicam ego, mundum non habere in se imaginem Dei siquidem remoto Angelo & homine, non remanet in mundo natura aliqua intelligens, in qua tamen sola, vt diximus propria imaginis ratio fundatur ac nititur. Sin autem dixeris vocabulo mundi etiam C
hominem & Angelum comprehendi, sane inepta erit comparatio: non enim rectè totum cum parte aliqua sua comparatur: Et tunc quidem licet extensiuè, & secundum aliquam suam partem mundus illustriorem habeat in se Dei imaginem quàm homo, eo tamen nomine vincitur ab homine, quod mundus non est vna aliqua natura sicut est homo, sed est, vt loquuntur Scholastici Philosophi & Theo-
Opinio Stoicorum, & Platonicorum de mundo. logi, aggregatum quoddam ex multis diuersisque naturis. Quod si vera esset opinio Stoicorum & Platonicorum affirmantium mundum esse vnum quoddam animal, cuius corpus sit ex elementis globisque cœlestibus coagmentatum, animus vero sit à quo totus mundus

A mundus viuificatur mouetur ac regitur, quem mundi animam appellauere Platonici: Si hæc, inquam, opinio vera esset, quam esse tamen falsam supra libro secundo, ostendimus, nequaquam à veritate Philo aberrasset.

QVÆSTIO TERTIA.

An Angelus magis ad Dei imaginem sit factus quàm homo.

RESPONDEO, imaginem & similitudinem Dei posse in Angelo & in homine spectari vel secundum dona naturalia vtriusque, vel secundum grauita & supernaturalia. Et secundum naturam quidem considerari potest in vtroque vel propria & principalis ratio imaginis, vel minus propria & principalis: quam distinctionem supra exB posuimus. Angelus igitur secundum naturam & secundum propriã rationem imaginis, perfectius habet in se imaginem Dei quàm homo habet enim præstantiorem naturæ intelligentis gradum propter quem Dauid Psalmo 8. dixit de homine, *Minuisti eum paulominus ab Angelis*: principalis autem ratio imaginis in eo posita est quod habet naturam rationis atque intelligentiæ compotem. Confirmat hoc S. Gregorius in homilia 34. super Euãgelia ita scribens: *Vnde & ipsi Angelo qui primus est conditus per Prophetam dicitur, Tu signa-* Ezech. 28.
culum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. vbi notandum est, quod non ad similitudinem Dei factus, sed signaculum similitudinis dicitur, vt quo in eo subtilior est natura, eo in illo imago Dei similius insinuetur expressa. Sic Gregorius.

QVOD si spectetur minus illa principalis ratio imaginis, quam supra in prima quæstione quinque partitò distinximus, clarius hæc in homine quàm in Angelo elucet, vt manifestum fit perpendenti, quę paulò superius à nobis dicta sunt. Denique, Si ratio imaginis æstiC metur in homine & in Angelo ex donis supernaturalibus gratiæ & gloriæ quæ in vtroque sunt, habent se homo & Angelus sicut excedens & excessum, vt loquimur in scholis: Siquidem aliqui Angeli secundum gratiam & gloriam sunt Deo similiores quàm plerique homines, & contra nonnulli homines similiores Dei sunt quàm multi Angeli. Potest tamen simpliciter & absolutè dici homo similior Deo quàm Angelus, in eo scilicet, quod in genere hominum sit deipara semper virgo Maria, quæ secundum gratiam & gloriam omnes Angelos longissime superat, ac proinde similior Deo est quàm sit vllus Angelorum.

Universidad de Deusto Biblioteca

A

QVÆSTIO QVARTA

An mulier facta sit ad imaginem Dei.

CAVSAM dubitandi affert B. Paulus, qui in prioris epistolæ ad Corinthios capite 11. sicut expressè dicit virum esse imaginem Dei, ita videtur significare mulierẽ non Dei, sed viri esse imaginem: hoc enim modo scribit, *Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago & gloria Dei est: mulier autem gloria viri est.* Et in Decretis 33. quęstione 3. Augustini & Ambrosij testimoniis probatur, mulierem non esse ad imaginem Dei.

VERVM cõtra hoc facit, quod Moses postquàm induxit Deum dicentem, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram,* mox subdit, *Masculum & fœminam fecit eos*, apertissimè significans vtrumque sexum ad imaginem & similitudinem Dei esse creatum. Tractat fusè hanc quæstionem Augustinus lib. 12 de Trinitate cap. 7. Breuiter autem ad eam responderi potest: Si spectetur propria & principalis ratio imaginis quæ attenditur secundum gradum naturæ intellectualis, & secundum illas sex proprietates cum ea natura necessario coniunctas, haud dubiè ratio imaginis æqualiter est in muliere atque in viro. Nam esse rationis & intetelligentiæ participem, immortali animo & libero arbitrio præditum, & supernaturalium bonorum ac felicitatis æternę capacem. æquè inest vtrique. Sin autem spectetur minus propria & principalis ratio imaginis, quam supra, tractando primam quæstionem exposuimus, propterea dicitur vir imago Dei, fœmina autem viri, quod sicut Deus est principiũ & finis ex quo & propter quem vir factus est, ita vir principium & finis est fœminæ: ex viro enim & propter virum mulier facta est. Id quod apertissimè indicauit eo in loco Paulus: quippe cùm dixisset virum esse imaginem & gloriam Dei, mulierem autem viri, mox eius rei velut rationem subiiciens: *Non enim*, inquit, *vir ex muliere, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.* Iam verò, si Dei similitudo in viro ac fœmina consideretur nõ secundum dona naturalia, sed supernaturalia dona gratiæ & gloriæ, habent se vir & mulier sicut excedens & excessum: nonnullas enim fœminas reperire licet meliores similioréſque Deo multis viris, & cõtra viros aliquos multis fœminis muliores Deoque propiores, quãquam negari non potest, inter mulieres reperiri aliquam, beatissimam dico virginem Mariam, quæ longè perfectiorem Dei similitudinem in se habeat quàm vllus vir loquor autem de viro qui sit purus homo, vt excipiam Christum Dominum, qui simul homo & Deus fuit.

Imago Dei quomodo æqualiter esse dicatur in viro & in muliere.

B

Mulier quo modo dicẽda imago viri.

1. Cor. 11.

C

ATENIMVERO, quæ de hac quæstione scholastico modo præcisè

A præcisè disputauimus, latiori & luculentiori S. Basilij oratione exornanda & illustranda sunt. Is enim homilia decima in Genesim super illis verbis, *Masculum & fœminam fecit eos*, cum dixisset, propterea hæc verba subtexuisse Mosen ne quis fortè suspicaretur quod dictum fuerat, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram* non ad fœminam, sed ad solum virum pertinere, subiungit. *Habet*, inquit, *& mulier nihilo minus quàm vir, quod ad imaginẽ Dei facta est: honor vtrique naturæ nihilo dispar, æquales virtutes, vtrique in agone virtutis decertanti propositum par præmium, consimilis vtrique peccanti decreta condemnatio. Nolim dicat mulier, Imbellis sum & infirmæ conditionis: Istæc infirmitas carnis est, nam in anima sibi sedem fixit virtus firma ac potens. Diuina igitur imago hæc cum in vtroque sexu peræque honoretur, sit & compar in vtroque virtus quæ per bona opera vim suam exerat & explicet.* Et paucis interpositis: *Habet igitur*, ait, *bona mulier illud Ad imaginem: Nolim isti externo homini animum admoueas tuum, quod velut quoddam animi tectorium est: delitescit anima intus sub hoc integumento sessitans, & corpore molliusculo, quæ tamen in viro & fœmina pari honore insignita est: tantum reperitur in istis externis integumentis discrimen.* Sic Basilius

B

QVÆSTIO QVINTA.

An imago Dei sit etiam in corpore hominis, non tantum in animo.

FACILLIMVM est propositã quæstionẽ breuissima distinctione dissoluere. Siquidem propriè loquendo imago Dei qui est incorporeus, immortalis, immutabilis, non potest esse in corpore terreno mortali & in horas singulas mutabili: est tamen in eo tanquam in signo, vel est in eo, sicut in scholis loquuntur Theologi, arguitiuè & significatiuè. Corpus enim hominis ita est conformatum figuratúmque, vt euidenter arguat & significet, animum qui in ipso est, ad imaginem Dei esse factum: recta namque humani corporis statura, os sublime, & erectus in Cœlum vultus, perspicuè indicant animum eius corporis habitatorem cœlesti esse satum origine. Deíque similem & æternitatis atque diuinitatis capacem. Verùm hæc testimoniis Patrum confirmanda sunt. Non esse hominem propter corpus ad imaginem Dei factum, & Basilius homilia decima in Genesim, & Ambrosius in capite octauo libri sexti Hexæmeron disertis verbis ostendunt. Quod autem imago Dei aliquo modo etiam in corpore hominis eluceat, declarat his verbis Augustinus capite duodecimo libri sexti de Genesi ad litteram: *Si & hominem de*

C

Dei imago quomodo in humano corpore esse dicatur opinio D. Augustinus

terra, & bestias de terra ipsa formauit, quid habet homo excellentius illis nisi quod ipse ad imaginem Dei creatus est? Nec hoc habet secundum corpus, sed secundum intellectum mentis. Quanquam in ipso corpore haberi quandam proprietatem quæ hoc indicet, quod erecta statura factus est, vt hoc ipso admoneretur non sibi terrena esse sectanda velut sectantur pecora quorum voluptas omnis ex terra est: vnde in aluum cuncta pecora prona atque prostrata sunt. Congruit ergo & corpus hominis animæ rationali, non secundum lineamenta figurasque membrorum, sed potius secundum, id quod in Cœlum erectum est ad intuenda quæ in corpore ipsius mundi superna sunt, sicut anima rationalis in ea debet erigi quæ in spiritalibus natura maximè excellunt, vt quæ sursum sunt sapiat, non quæ super terram. Idem Augustinus capite decimo septimo, prioris libri de Genesi contra Manichæos, cum refutasset Manichæos insultantes Catholicis, quasi credentibus hominem esse factum ad imaginem Dei quasi Deus figuram haberet humani corporis ostendisset que hominem Dei gerere imaginem non corpore, sed animo, subdit: *Quamuis etiam corpus nostrum sic fabricatum sit vt indicet nos meliores esse quam bestias, & propterea Deo similes: omnium enim animalium corpora, siue quæ in aquis, siue quæ in terra viuunt, siue quæ in terra volitant inclinata sunt ad terram, & non sunt erecta sicut hominis corpus. Quo significatur, etiam animum nostrum in superna, id est, in æterna spiritualia erectum esse debere. Ita intelligitur per animum maximè, attestante etiam erecta corporis forma, homo factus ad imaginem & similitudinem Dei.* Hæc Augustinus.

A

B

Non committam vt hoc loco præteream, quæ in eandem sententiam piis admodum & disertis, suauissimisque verbis scripsit Bernardus in sermone vigesimo quarto, super Cantica: scribit autem hoc modo: *Ergo secundum animum, non secundum terrenam & feculentam materiam Deus hominem rectum fecit Ad imaginem quippe & similitudinem suam creauit illum. De ipso autem Deo cecinit Dauid Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo. Porro iniquitas cordis est non carnis vitium, vt per hoc noueris in spirituali portione tui & non in crassa luteaque substantia, Dei similitudinem conseruandam fore siue reparandam. Spiritus enim est Deus, & eos qui volunt similes ei vel perseuerare vel fieri, oportet intrare ad cor, atque in spiritu id negocij actitare: vbi reuelata facie speculantes gloriam Dei, in eandem imaginem transformentur de claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu. Quanquam & corporis staturam dedit homini Deus rectam: forsitan vt ista corporea exterioris vilioris que rectitudo figmenti, hominem interiorem illum qui ad imaginem Dei factus est spiritualis suæ seruandæ rectitudinis admoneret, & decor iymi deformitatem argueret animi, Quid enim indecentius quàm curuum recto corpore gerere animum? Peruersa res est & fœda, luteum vas quod est corpus de terra oculos habere sursum, Cœlos liberè suspicere, Cœlorumque luminaribus oblectare aspectus: spiritualem vero cœlestemque creaturam suos è contrario oculos*

C

A *oculos, id est, internos sensus atque affectus trahere in terram deorsum, & quæ debuit nutriri in croceis, hærere luto tanquam vnam de suibus, complexarique stercora. Erubesce anima mea diuinam in pecorinam commutasse similitudinem. Erubesce volutari in cœno, quæ de Cœlo es: Erubesce anima. ait corpus, in mei consideratione. Creata similis creanti recta, me quoque accepisti adiutorium simile tibi, vtique secundum lineamenta corporeæ rectitudinis, Quocunque te vertas siue ad Deum sursum, siue ad me deorsum (nemo siquidem carnem suam vnquam odio habuit) vbique occurrit tibi species decoris tui, vbique prostatu tuæ dignitatis habes de magisterio sapientiæ familiarem admonitionem. Me ergo meam quam tui gratia accepi retinente & seruante prærogatiuam, tu quomodo non confunderis amisisse tuam? Cur suam in te conditor intuetur abolitam similitudinem, cum tuam in me tibi conseruet assiduéque repræsentet? Iam omne adiutorium quod tibi ex me debebatur vertisti tibi in confusionem: abuteris obsequio meo, indignè humanum corpus inhabitas, brutus & bestialis spiritus.* Hacteuus sunt melliflui Bernardi quæ ad rem præsentem pertinet, mellitissima verba.

B

QVÆSTIO SEXTA.

An discrimen aliquod constituendum sit inter esse imaginem Dei, & esse ad imaginem Dei.

Plerisque Theologis & nonnullis Patribus visum est ea differre inter se. Siquidem Filius Dei dicitur esse imago Dei: Sic eum appellat Paulus ad Colossenses primo, nusquam autem dicitur esse ad imaginem Dei: at homo dicitur esse ad imaginem vel secundum imaginem Dei factus. Putant igitur isti, esse ad imaginem vel similitudinem Dei, denotare imperfectam diuinæ similitudinis participationem, qualis nempe reperitur in homine. quoniam autem Filius Dei perfectissima est paternæ substantiæ imago, idcirco non potest dici esse ad imaginem Dei: illud enim *Ad*, significat accessum ad aliquid, à quo tamen distat. Audi Ambrosium super vigesimum secundum caput Lucæ ita scribentem: *Solus Christus est plena imago Dei propter expressam in se paternæ claritudinis vnitatem: Iustus autem homo ad imaginem Dei est, si propter imitandam diuinæ conuersationis similitudinem, mundum hunc Dei congnitione contemnat.* Augustinus

C

Sententia D. Augustini de proposita quæstione quã ipse retractauit.

Augustinus vero in libro Octogintatrium quæstionum, quæst. 51. significat filium Dei, quia substantialiter & perfectissimè refert Deum Patrem, propterea verissimè appellari imaginem Dei: non autem ad imaginem Dei: hominem autem quoniam imperfectè refert similitudinem Dei, ideo non dici imaginem Dei, sed ad imaginem Dei. Verùm hoc posteà correxit Augustinus in lib. 1. Retractationũ cap. 26. quippe legerat apud Paulum prioris epistolæ ad Corinthios cap. 11. Virum appellari imaginem Dei quocirca & illo loco, & differtius lib. 7. de Trinitate ca. vltimo docet hominem quia similitudinem gerit Dei, appellari imaginem Dei quoniam autẽ ea similitudo imperfecta est, ad id ostendendum, dici eum ad imaginem Dei esse factum, quod tamen nunquam in filio Dei dictum inuenimus.

Theologi Scholastici.

Atque hæc sententia Augustini adeo placuit scholasticis Theologis, vt fere ab omnibus probata sit & in scriptis prodita. Lege Magistrum in secundo sententiarum distinctione decima sexta, & super eam distinctionem scholasticorum Theologorum disputationes, necnon & Sanctũ Thomam in prima parte quæstione nonagesimatertia. Verùm hoc quod diximus, appositione verborum Augustini fiet illustrius. In 7. igitur libro de Trinitate capite vltimo sic habet: *Sed quia non omnino æqualis fiebat illa imago Dei tanquam non ab illo nata, sed ab eo creata, huius rei significandæ causa ita imago est, vt ad imaginem sit, id est, non æquatur paritate, sed quadam similitudine accedit. Non enim locorum interuallis, sed similitudine acceditur ad Deum, & dissimilitudine receditur ab eo. Sunt enim qui ita distinguunt, vt imaginem velint esse Filium, hominem vero non imaginem sed ad imaginem. Refellit autem eos Apostolus dicens, Vir quidem non debet velare caput suum, cum sit imago & gloria Dei. Non dixit ad imaginem, sed imago: Quæ tamen imago, cum alibi dicitur Ad imaginem, non quasi ad Filium dicitur, quæ imago æqualis est Patri, alioquin non diceret, Ad imaginem nostram. Quomodo enim nostram, cùm Filius solius Patris imago sit? sed propter imparem, vt diximus, similitudinem dictus est homo ad imaginem, & ideo nostram, vt imago Trinitatis esset homo: non Trinitatis æqualis sicut Filius Patri, sed accedens, vt dictum est, quadam similitudine, sicut in distantibus significatur quædam vicinitas, non loci sed cuiusdam imitationis.* Sic Augustinus.

1. Corin. 11.

Iudiciũ Auctoris quid sit esse ad alterius imaginem.

At enim non videtur ea distinctio perpetuò seruari in Scriptura, quinimo alicubi legimus in Sacris litteris, aliquid esse ad imaginẽ alterius, quod habet illius perfectissimam similitudinem, eique adæquatur. Siquidem in cap. 5. libri Geneseos scriptum est. Adam genuisse filium Seth ad imaginem & similitudinem suam, constat autem filium esse substantialem, perfectamque patris imaginem. Cur igitur Filius Dei nunquam in Scriptura dicitur esse ad imaginem Patris? credo equidem, esse ad imaginem alicuius, significare idem quod habere illius similitudinem siue perfectam siue imperfectã, sed habere tamẽ eã in diuersa natura expressam diuersam dico vel secun-

vel secundum speciem, vti est inter hominem & Deum, vel secundum numerum, vti est inter patrem & Filium. Quoniam autem Filius Dei eandem omnino naturam habet atque Pater, propterea nunquam dicitur esse ad imaginem Patris, sed dicitur tantummodo esse imago Patris.

QVÆSTIO SEPTIMA.

An Imago Dei quæ est in homine, propter peccatum penitus deleri ac perdi queat.

Error Origenis apud Epiphaniũ

Epiphanius in Epistola quam scripsit ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, inter alios complures Origenis errores, & hunc recenset, dixisse ipsum, perdidisse hominem propter peccatum imaginem Dei, quod refellit Epiphanius tribus Scripturæ testimoniis, ex 9. capite lib. Geneseos, ex Psalmo trigesimo octauo, & ex capite vndecimo prioris Epistolæ ad Corinthios, quibus in locis dicitur homo etiam post peccatum esse ad imaginem Dei. Verùm de quo Epiphanius reprehendit Origenem, id aliquando sensisse videtur Augustinus & scriptum reliquisse libro secundo, contra Adimantium Manichæum, cap. 5. & libro octogintatrium, quæstionum quæstione 67. & libro 6. de Genesi ad litteram capite 27. & 28, sed hoc posteà retractans correxit Augustinus, vt videre est apud ipsum libro primo Retractationum capite 26. & libro secundo capite 24.

Solutio quæstionis.

Cæterum, paruo negotio & proposita quæstio enodari, & istorum auctorum dicta ad rectam sententiam deduci possunt. Dupliciter enim de imagine Dei quæ est in homine, loqui possumus: vel prout ea consideratur secundum dona naturalia, & posita est in eo quod est habere naturam rationis & intelligentiæ compotem: & hac ratione non magis peccato perditur imago Dei, quàm perdatur natura ipsa rationalis seu intellectualis, non enim peccatum corrumpit & tollit dona naturalia: aut consideratur imago Dei secundum dona supernaturalia, scilicet diuinæ gratię & cœlestis gloriæ, quæ quidem est naturalis imaginis absolutio & consummatio: & huiusmodi similitudo & imago Dei peccando penitus diletur atque destruitur. Origenes igitur & Augustinus perdi imaginem Dei peccando intellexerunt, non secundum substantiam, sed quantum ad eius pulchritudinem & perfectionem vel id non de imagine naturali, sed de gratuita & supernaturali ab illis dictum est.

QVÆSTIO OCTAVA.

An quæ ratione carent, gerant imaginem Dei: aut dici queant ad imaginem Dei esse facta.

RESPONDENDVM est, negando rem vllam præter Angelum & hominem, si propriè loqui velimus, esse ad imaginem Dei, non enim quælibet similitudo etiam si expressa sit ex alio, sufficit ad rationem imaginis constituendam. Si enim similitudo ea sit secundum genus tantùm, aut secundum accidens aliquod commune, non constituet ea similitudo rationem imaginis: non enim vermis ex homine natus, & secundum genericam naturam animalis ei similis, dicetur imago hominis: nec si quid fiat album ad similitudinem alterius quod sit album, propterea dici poterit esse imago illius, vel ad illius imaginem. Necesse igitur est, quo verè dicatur aliquid esse imago alterius, vt gerat in se illius similitudinem ex ipso expressam, similitudinem dico vel secundum speciem, quemadmodum imago regis est in filio eius, vel certè secundum aliquod accidens proprium illius speciei, præsertim verò secundum figuram, quemadmodum imago regis dicitur esse vel in tabula depicta, vel in argento, vel alia quauis materia expressa. Similitudo autem speciei spectari debet secundum vltimum gradum & differentiam rei. Res igitur rationis & intelligentiæ expertes: assimilari quidem Deo possunt secundum existentiam, vitam, & infimum cognoscendi modum qui est per sensus: supremum autem gradum mentis & intelligentiæ nequaquam attingunt, in quo tamen gradu, vt supra dictum est, propriè consistit ratio similitudinis quæ est inter Deum atque hominem.

Quid cõstituat veram rationem imaginis.

Ex QVO licet intelligere quæ vim intelligendi non habent, in iis non esse imaginem Dei: ea tamen dicuntur habere vestigium Dei, sic enim in scholis loquuntur Theologi. namque hoc discriminis putant illi esse inter imaginem & vestigium, quod imago repræsentat rem secundũ similitudinem speciei: vestigium autem repræsentat per modum effectus, qui sic refert causam suam, vt eius tamen similitudinem speciei minimè assequatur. Impressiones enim quæ ex motu animalium relinquuntur in arena vel puluere, vestigia eorum appellantur: & vastitas ac desolatio alicuius regionis, vestigium est hostilis exercitus qui eam deuastauit. Homo igitur, quia non solum est viuit & sentit, sed etiam, vt Deus, intelligit & sapit, gradum diuinæ naturæ attingens: propterea imago Dei iure appellatur. Animalia verò, cunctæq; res præter hominem corporatæ, quia vim non habent intelligendi, non gerunt imaginem Dei, sed cernitur in eis quasi vestigium quoddam diuinitatis, earum enim dispositionem, determinationem, & mirabilem omnium inter se consociationem

Quid sit vestigiũ Dei.

tionem cotemplantibus manifestum fit, eas diuina ratione, intelligentia, & sapientia, ab initio esse constitutas, & perpetuò contineri atque gubernari. mentem enim, eámque sapientissimam fuisse necesse est, quæ tot tantásque & inter se tam diuersas res, è quibus hic mundus mirabiliter coagmentatus existit, in pondere & numero & mensura condiderit, & admirabili quodam fœdere velut prouidentiæ suæ fræno astrictas tenens, suo arbitrio regat atque moderetur.

DIGRESSIO MORALIS.

Cur Deus fecerit hominem ad imaginem suam.

CÆTERVM, libet hoc loco superiorum quæstionum quas de imagine Dei explicauimus, velut clausulam, adiicere moralem quandam disputationem de causis cur Deus hominem ad sui imaginem & similitudinem effinxerit. Et complures quidem, valdéque probabiles eius rei causas afferre possumus.

SIT igitur PRIMA CAVSA. Fecit Deus hominem sui similem, vt palam esset quantum interfit inter Dei bonitatem ac benignitatem, atque hominis malignitatem & inuidiam. Homo enim si re aliqua excellat, velut diuitiis, potentia, nobilitate, honoribus, ac sapientia, nollet quemquam aliorum hominum sibi ea re parem, aut etiam similem esse: at Dei tanta est bonitas, támque omnis expers inuidiæ, vt quibus rebus excellit ipse, earum capacem & participem fecerit hominem: Et quibuscumque modis homo similis Deo esse poterat, iis omnibus hominem sibi fecerit similem: Fecit enim eum sibi similem secundum naturam, prouehendo eum ad summum gradũ naturæ in quo ipse est, naturã scilicet rationis compotem ei dando: deinde secundum bona supernaturalia & diuina: faciendo eum suæ gratiæ, sapientiæ, & felicitatis participem atque cõsortem: denique naturam hominis secum coniungendo in vnitatem personæ diuinæ: ita vt non tantum homo similis Deo fit, sed etiam Deus & nominetur & sit.

Septem causę cur Deus hominẽ fecerit ad imaginem suã.

SECVNDA CAVSA. Vt res omnes corporales reuererentur hominem, vt qui tam illustrem & expressam Dei omnium conditoris & dominatoris imaginẽ in se gereret. Sic Deus dixit Noë Gen. 9. *Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cœli, &c.* Et ne cœli atque astra inseruire homini, aut etiã Angeli ei ministrare dedignarentur, denique ne dæmones hominẽ lędere auderẽt, néve propter hominis rebellionem aduersus Deũ, omnes creaturæ in ipsum insurgerẽt: sua hominẽ imagine Deus insignire & munire voluit. Figura eius rei fuit quod legitur libri Geneseos cap. 4. posuisse Deum signũ super Cain, ne qui inueniret ipsum, signúmque Dei in eo videret, interficere eum auderet. Et quemadmodum

Ioseph patriarcham Ægyptij, & Mardochæum Iudæum Persæ ac Medi honorabant ac venerabantur, quod insignia Regum, ille Ægypti, hic Persarum ac Medorum gereret, sic omnes creaturæ, hominem effigie Dei insignitum & decoratum, colunt ac reuerentur. A

TERTIA CAVSA. Omnia Deus homini donauerat, sed ipsum tamen hominem diuini iuris & possessionis esse voluit: quocirca vt agnosceretur, hominem esse quid Dei proprium & peculiare, obsignauit eum sigillo suæ imaginis, tam altè ac tenaciter impressæ, vt, salua hominis natura, signaculum illud auferri nullo modo posset. Opus Phidiæ nobilissimum. Quemadmodum memoriæ proditum est, nobilissimum illum Phidiam fecisse clypeum Mineruæ, atque in eum tanta arte effigiem suã inclusisse, vt ea integro clypeo non posset eximi. Homo igitur gestat Dei imaginem vt filius sui patris, cui debet amorem & pietatem, vt mancipium domini sui, quem timere ac reuereri debet, vt miles sui ducis & imperatoris, cui fidem & obedientiam præstare oportet, denique vt minister & dispensator bonorum heri & domini sui, cui B rectum vsum creaturarum quæ dispensationi eius commissæ sunt, exhibere debet.

QVARTA CAVSA. Quemadmodum quia nullum animalium inueniebatur simile Adæ, cum quo societatem & amicitiam & familiaritatem habere posset, creauit Deus Euam tanquam eius sociam, ita creatis rebus omnibus corporeis, cum nulla esset Dei similis, & cum qua Deus societatem & familiaritatem inire posset, fecit hominem sui similem, vt esset quem Deus amaret à quo vicissim amaretur amore amicitiæ: & de alijs quidem rebus, cum eas Deus à se factas cerneret, approbasse eas dicitur, *Vidit Deus*, inquit Scriptura, *cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*, de homine autem multo aliter locutus est Deus per Salomonem Prouerbiorum octauo. dicens, *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum*. Cætera igitur vt bona laudauit & approbauit Deus, solum autem hominem, vt amicum amare, & velut cum familiari consuetudinem habere, & suæ felicitatis consortem esse voluit. Merito igitur Iob cap. 7. tantam Dei erga C hominem beneuolentiam & benignitatem admirans, exclamauit: *Quid est homo quia magnificas eum? aut cur apponis erga eum cor tuum? visitas eum diluculo*, &c. illud *Visitas* denotat societatem, conuersationem & familiaritatem Dei cum homine: illud autem, *Apponis erga eum cor tuum*, significat amorem amicitiæ quo Deus hominem dignatur atque complectitur. Verùm admirationi Iob rectè possumus respondere, propterea Deum visitare hominem, & apponere erga eum cor suum, quia Deus fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam. Similitudo enim amorem conciliat & amicitiam conglutinat.

QVINTA CAVSA. Omnia quæ à Deo creata sunt & Mundi ambitu continentur, hominem ea vt par est contemplantem, ad cognitionem

A cognitionem Dei eorum opificis perducunt. Namque inuisibilia Dei vt Paulus testatur, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Verùm, ne cogeretur homo cognitionem Dei extra se & è longinquo quærere ac petere, posuit Deus intra hominem in ipso eius animo pulcherrimam sui effigiem & imaginem, quæ quidem sola expressius quàm aliæ res omnes simul, Dei vim & naturam declararet. Hanc igitur Dei imaginem intra se intuens homo, per eam cognoscit qualis sit Deus: nam quia hominis animus similis Deo est, qualis imperfectè animus est, talem perfectè, remotáque omni imperfectione Deum esse existimare oportet. Itaque, sicut animus noster, ita Deus est intelligens, libero arbitrio pollens, plenus virtute, gratia, & sapientia, mundum conseruans, regens, atque continens, sicut animus corpus suum.

SEXTA CAVSA. Ideo factus est homo ad imaginem Dei, vt posset homo esse æternitatis, infinitatis, & diuinitatis quodammodo B capax: nullúmque esset tantum bonum, vt non id auderet homo petere à Deo, & impetraturum se ab eo sperare. Possumus enim Deo fidenter dicere: Domine, imple bonis tuis infinitam hanc nostræ mentis & voluntatis capacitatm, quam dedisti nobis: nam si tu non pateris esse aliquid vacuum in natura, sed omnia loca vis esse obsessa & impleta corporibus, quãto minus velle te putandum est aliquid esse in animo nostro? Tu igitur qui solus potes replere in bonis desiderium nostrum, reple nostram voluntatem, quam nulla res præter vnum te explere & satiare potest. Quemadmodum igitur vas rotunda figura præditum non potest nisi omni ex parte repleri, à corpore similiter rotundo: ita nec animus hominis ad imaginem Dei factus, nisi à solo Deo, cuius similis est, repleri & satiari potest.

SEPTIMA CAVSA. Quẽadmodum Rex condita à se ciuitate, in medio eius loco celebri imaginem suã collocat ex materia quapiã C eximia & pretiosa confectã, vt manifestum sit omnibus eã intuentibus, quis fuerit eius ciuitatis conditor: ita Deus fabricato à se mundo, effigiem suam posuit in medio eius, id est, in homine, qui est medium quiddam inter res à Deo conditas, vt ex eius aspectu & contemplatione, in aperto & manifesto sit omnibus qualis fuerit huius mundi fabricator & opifex. Et sicut Apelles simulacrum Veneris inchoatum, morte occupatus non potuit absoluere, nemoq; posteà pictor qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est, oris enim pulchritudo, reliqui corporis imitandi spem auferebat, vt tradit Cicero in exordio lib. 3. de Officiis, & Plinius lib. 35. cap. 10. simili ratione Deus per creationem homini dedit imaginem suam, sed imperfectam, quam tamen nulla res alia præter Deum, ne ipse quidem homo, aut etiam Angelus posset perpolire & absolnere: id enim proprium Dei est, qui quam imaginem inchoauit per creationem

tionem,eam polit & ornat per iustificationem,& absoluit atque cõ- A
summat per glorificationem, Quẽadmodum igitur reus læsæ maie-
statis haberetur & dignus extremo supplicio , qui regis imaginem
loco publico & celebri positam deturbaret iniurioséque tractaret,
ita qui Dei imaginem in se positã & expressam sceleribus fœdat ac-
maculat,& quantum in ipso est,destruit ac delet,quasi in Deum in
iurioſus & contumelioſus. grauissima meretur supplicia.

Caput 1.& Vers. 26.

Et præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, vniuersæque terræ, omnique reptili quod mouetur in terra.

QVOD vesana quad regnandi libidine tantopere concupiuerat Alexander Magnus,vt totius orbis imperium consequeretur,hoc ipsum & multo quidem amplius primo ho- B
mini,statim vt is creatus est,à Deo fuit concessum. Aptè verò Moses,postquam dixerat hominem esse factum ad imaginem Dei,proximè posuit, datum esse ei dominatum & imperium in omnes animantes , siquidem conuenientissimum erat vt quem Deus fecerat sui similem dignitate naturæ, etiam dominandi auctoritate potestatéque similem sui faceret,dignitas enim, potentiæ præsidio destituta,velut inermis & infirma est,paulatimque vilescit.Deinde,hoc vno maxime argumento declarare voluit Moses, hominem esse factum ad imaginem Dei: quod sicut Deus toti mundo præsidet atque imperat, ita quasi Dei vicarius, cunctis animalibus præest ac dominatur homo. Quid quod ea ipsa re qua imaginem Dei gerit homo, etiam præsidet & dominatur animalibus,mentem dico,rationem,& prudentiam? Non enim animalibus præstat homo vel proceritate corporis,vel robore,vel agilitate, vel diuturnitate vitæ, vel sensuum præstantia,nempe his rebus inferior est multis animalibus,at ratione,consilio,& prudentia omnibus antecellit. Ergo non corporis sed animi robore, & rationis ac prudentiæ viribus , cuiusque generis animalia etiam valentissima , callidissima , & ferocissima capit, C
domat , ad suos vsus accommodat , sibique parere ac seruire cogit.

Cur dominat⁹ in omnes animantes datus fuerit primo homini.

NEC illud vacat , quod inter animalia quibus hominem à Deo præfectum narrat Moses , pisces primo loco memorat. Videlicet quod hi animantium minimè dociles, miniméque humani imperij caapces, & nostræ consuetudinis atque disciplinæ participes esse videantur.Quod si eis tamen præest homo,quanto magis eum cæteris animalibus præesse credẽdum est?Et huius quidem in pisces humani imperij etiam nunc nec pauca , nec obscura extant indicia. Namque homine propter aquam ingrediente,visa eius vmbra , trepidant

Cur pisces primo loco dicãtur sub iecti homini.

A pidant pisces, fugámque capessunt , velut serui tumultuantes domi, inopinato heri aduentu & aspectu:id quod multis & disertis verbis nona in Genesim homilia persequitur Basilius. Delphini,incredibilis animal pernicitatis magnarúmque virium, mirificè amant & obseruant hominem eique quoquomodo gratificari, obsequi , & deseruire gestiunt. Quid , illud nonne summæ admirationis est, quod narrat Plinius libro octauo, cap. 25. de Tentyritis,ab insula Nili in qua gens illa habitat appellatis? qui cum paruo sint corpore, terribilissimo tamen omnium animalium Crocodilo , maximo terrori sunt: quinetiam flumini innatantes, dorsóque Crocodilorum ad similitudinem equitantium impositi , hiantibus resupino capite ad morsum,addita in eos claua , dextráq; ac læua tenentes extrema eius vtrinque , vt frœnis in terram agunt captiuos: ac voce etiam sola territos,cogunt euomere recentia corpora ad sepulturam. Itaq; vni ei insulæ Crocodili non adnatant,olfactúque eius generis hominum vt Psyllorum serpentes,fugantur.

Mira vis gẽtis Tentyritarũ aduersus Crocodilos.

B THEODORETVS in quæstionibus quas scripsit in Genesim, quæstione vigesima arbitratur, ingentes illos pisces quos vocamus Cetos & Balænas non esse factos propter hominem nec eius subiectos imperio. Adscribam hic verba eius. *Animaduertendum est*, inquit , *non vniuersa animalia propter hominem creata esse , sed ea demum quibus dominari dicitur: nempe pisces maris , volucres cœli , & pecora terræ , fortasse etiam & reptilia terræ propter necessarium vsum pharmacorum quæ ex illis conficiuntur:non tamen facta sunt propter hominem cete illa grandia & feræ terrestres.* Et interiectis quibusdam ita concludit Theodoretus: *Non igitur dominatur homo Cete illis grandibus , neque bestiis , quæ fortasse ab initio non propter ipsum creata sunt. Et simile eorum quæ hic dicuntur à Mose,tradit Dauid in octauo Psalmo, dicens: Omnia subiecisti sub pedibus eius,oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi , volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. nam & hic Cete & feræ prætermissæ sunt.* Sic Theodoretus: Cuius sententia nequaquam probanda est , siquidem propter quam causam homo dominatur animalibus , nempe propter mentem , ra- C
tionem, & prudentiam: propter eam causam dominari cunctis animantibus fateri necesse est.Etenim ratione & prudentia, æque feris & cetis quàm aliis animantibus antecellit homo. Cetos autem comprehendit Moses vocabulo piscium maris , sicut vocabulo bestiarum etiam omnes feras. Negare autem , cetos & feras esse propter hominem, cum Moses Deuteronomij quarto, dicat etiam solem & lunam, omniáque sydera in ministerium & seruitium hominis esse à Deo creata , & cum non rarò videamus cetos & feras ab homine capi & domari, & ad vsus eius accommodari , nullo modo probabile est.

Theodoretus refellitur putans Cetos non esse factos propter hominem,nec eius imperio subiectos.

LEGERE potuisset Theodoretus & reuereri Basiliũ, sanctitatis & sapiẽtiæ gloria apud oẽs clarissimum,huic suæ opinioni manifestè aduersan

aduersantem. Is enim homilia decima in Genesim cùm de potestate quæ homini data est in pisces verba faceret, ipsum hominem alloquens ita scribit: *Cum tantam indultæ tibi rationis vim perspicias, nihil non meantem ac penetrantem, omniáque peruincentem, quo modo non etiam imperitandi Balænis facultas tibi supperet? Equidem vidi admirabilem hominum in capiendis Balænis solertiam & ingeniosum valde artificiū.* Postquam autem miram capiendi Balænas rationem & artem enarrauit: Basilius subdit: *Atque ita Cetus hic tam immanis & ferus nullo propè negotio per hamum tenacius inhærescentem captiuus adducitur, hominis ingenio & industria domitus & expugnatus, prædáque factus piscatorio, exiguo ingens, immanis imbelli. Quà id gratia? Homo sanè per opulentam & prædiuitem vim rationis principatu in quæuis animalia donatus, quasi facinorosos ac refugas seruos atque rebelles, ad obedientiam seruitutemque redire cogit. Quæ igitur animalia naturali feritate non cicurantur, hæc vel ipsa necessitate coguntur suo vt famulentur & seruiant Imperatori. His sane argumentis eluceſcit, ab ipso Deo vim cæteris omnibus imperandi delatam esse homini vbiuis gentium constituto. Atque hinc factum est, vt Balænæ omniáque maris monstra vel solis nominibus horrenda, sub hominis ditionem atque dominatum subiecta & substrata sint.* Hæc Basilius.

A

B

CONFIRMAT hanc nostram & Basilij sententiam auctoritas B. Iacobi qui cap. 3. Epistolæ suæ affirmat, Omnem naturam bestiarum, & volucrum, & serpentium, cęterorúmque domari, & domitam esse à natura humana.

DISPVTATIO DE IMPERIO hominis in animalia, ante & post peccatum.

VERVM enimuerò, de imperio hominis in animalia, subtilius hoc loco & accuratius disputandum est, illáque tractanda quæstio. Quale fuerit hoc imperium hominis in statu innocentiæ ante peccatum, & quale post peccatum in eo remanserit. Sed ante omnia, illa prænotanda est dominij distinctio in ius seu potestatem dominij, atque in eius vsum seu executionem. De iure & potestate dominij hominis super animantes in statu innocentiæ, nullo modo dubitandum est. Hoc nempe perspicuis verbis docet Scriptura hoc loco dicens: *Præsit piscibus maris & volatilibus cœli,* & Psalmo octauo. *Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius:* & in libro Ecclesiastici capite decimoseptimo vbi describitur qualis à Deo creatus sit homo inter alia & hoc dicitur. *Dedit illi potestatem eorum quæ sunt super terram, posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum & volatiliū.* Hoc ipsum declarare & comprobare voluit Deus, cum adduxit cunctas

C

Ius hominis super animantes in statu innocentiæ.

A cunctas animantes ad Adamum, vt is omnibus & singulis nomina imponeret: hoc actu velut possessionem Adamo tradens eius dominij quod habebat in animalia; & quasi faciens vt cunctæ animantes suum quæque nomen ab Adamo accipientes, ei quodammodo subiectionem, obedientiam, & seruitutem sponderent. Illud quoque eius rei indicium simul & argumentum est, quod Eua non horruit aspectum, congressum, & colloquium serpentis: videlicet sciebat illa omnes animantes fuisse id temporis innoxias homini, & sub eius dominatum atque seruitutem esse à Deo subiectas.

Accedit ad id confirmandum, firma & probabilis admodum ratio. Rectitudo enim ordinis naturalis, & ratio diuinæ prouidentię id postulat, vt quæ imperfectiora sunt, subiiciantur perfectioribus, & inferiora regantur per superiora. Cernimus materiam esse propter formam, & imperfectiores formas propter alias perfectiores: Elementa ipsa propter mystum, mistáque inanimata propter animalia: B idémq; perspicitur in ipsarum rerum vsu. Namq; elementa & mista cedunt in vsum alimenti stirpium: stirpes nutrimento sunt animalibus, & vtraque hominibus. Adiice, quod ad dominandum atque imperandum ratione, & prudentia, & consilio opus est: hæc in brutis vel nulla sunt, vel diminuta & adumbrata tantum, in homine est vera, expressa, & vniuersalis prudentia. Quemadmodum igitur inter homines, vt Aristoteles tradit primo Politicorum, æquum est eos præesse & dominari aliis, qui ratione & prudentia præstant, sic inter animalia, iure debuit homini principatus & imperium demandari. Atque hanc ob causam homo procreatus à natura est nudus & inermis omniúmque rerum inops, quod ad eum vestiendum, armandum, instruendum, ornandúmque, & animalia, & aliæ res omnes corporales à Deo factæ & comparatæ sint.

HÆC autem potestas & ius dominij, remansit etiam in homine post peccatum, siquidem hæc homini debetur propter naturæ rationalis excellentiam: huiusmodi autem naturæ dignitatem non C perdidit homo propter peccatum: peccatum enim non destruit bona naturalia, nec peccando amittit homo imaginem Dei in animo eius naturaliter expressam, propter quam potissimùm cunctis animalibus præesse & dominari dicitur. Quid? quod etiã post diluuium dixit Deus Noë & filiis eius, *Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cœli, cum vniuersis quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt.* Et verò, nisi post peccatum haberet homo potestatẽ in animalia, non esset licita cuique homini sylueſtrium animalium venatio & occisio, sicut Aristoteles affirmat in primo Politicorum: atqui iustum & licitum est eiusmodi animalia capere & occidere, & tanquam id quod naturaliter est suum, prout quisque vult, in vsus suos conuertere. Ergo peccatum, potestas & imperium remansit in homine.

Ius dominij in Animalia remansit in homine etiam post peccatum.

Genes. 9.

SEQVITVR vt deinceps de possessione & vsu imperij huius

in animalia dicamus. Et quidem ante peccatum & in beato ſtatu illo Innocentiæ pleniſſimus erat & ampliſſimus huius dominationis vſus, miniméque laborioſus aut difficilis: nam nec quantum ad hominem, vllum erat impedimentum & difficultas, neque vlla in animalibus repugnantia. Hoc ſenſere,& ſcriptis prodidere Patres quicunque hunc locum editis Commentariis interpretati ſunt,& quicunque Theologi de hoc imperio & dominatu hominis diſputarunt. Etenim docent fuiſſe homini animalia in ſtatu innocentiæ ſubiecta & obedientia, vt erat pars inferior hominis ſuperiori parti, id eſt rationi ac voluntati ſubiecta. Sicut igitur tunc ratio pleniſſimè atque omnino dominabatur ſenſibus & affectibus, ita dominabatur animalibus homo. Ac nequando fortaſſe videretur hoc poſteris incredibile, aliqua eius rei ſigna & argumenta dedit ante & poſt peccatum Deus. Cunctas enim animantes adducere ad Adamum, quid aliud fuit quàm ſignificare eum principem & dominum eſſe animalium, illius eſſe dominari & imperare animantibus, illarum verò ſubiici & ſeruire homini eiúſque iuſſa capeſſere? Poſt peccatum etiam, cuiúſque ſpeciei animalia ducta ſunt ad Noë, & in arcam illata, vbi non tantùm ei non fuere nocentia, ſed etiam ſubiecta & obedientia. Eliſeo & paruere vrſi in vltionem puerorum qui eum contumeliosè appellauerant, & Daniel familiariter, nedum innoxiè cum famelicis leonibus multos dies verſatus eſt. Legimus S. Franciſco & Antonio Patauino, piſces, aues, atque alias quaſdam animantes dicto fuiſſe audientes atque obedientes. Verum hoc interfuit inter ſtatum hominis ante peccatum & poſt peccatum, quòd hæc animalium obedientia, ante peccatum fuiſſet perpetua, & vt vocant Theologi, ordinaria & ſine miraculo, & erga cunctos homines, poſt peccatum autem, extraordinaria eſt nec fit ſine magno miraculo & ad breue tempus,& nec niſi apud quoſdam viros ſanctiſſimos.

A

B

4 Reg. 2. Da. 6,& 14.

Quomodo animalia omnia erãt ſubiecta & obedientia homini ante peccatũ.

CÆTERVM, habet illud difficultatem,quomodo in ſtatu innocentię animalia humani imperij eſſent capacia,quomodo etiam quę ferociſſima ſunt, homini tamen obedirent. Neque enim exiſtimandum eſt fuiſſe tunc,ac futura fuiſſe animalia ratione prædita,vt intelligerent & quid imperaret homo,& quemadmodum imperium eius & iuſſa exequi oporteret.non enim propter peccatum natura hominis,nedum animalium,vlla ex parte mutata eſt.ſed hic nodus dupliciter exolui poteſt.Poſſumus enim exiſtimare, ſumma hominis ſolertia, prudentia & induſtria factum eſſe, aut fieri debuiſſe in ſtatu innocentiæ,vt cunctæ animantes imperio eius ſubiicerentur. Fuiſſet enim in homine excellens animi ſagacitas & ſolertia, perfecta prudentia,ſumma induſtria, abſolutiſſima naturæ proprietatum & morũ cuiuſque animalium ſcientia:nouiſſet vtique homo ingenium & vim cuiuſque animalis:percalluiſſet omnes vias rationeſque quibus animalia etiam ferociſſima atque ſæuiſſima mitigari,domari, & ſub poteſtatem

C

A teſtatem hominis ſubiici poſſent. Certiſſimis enim experimentis compertum eſt quædam mitigari,& nullo negocio capi atque tractari,vel per incantationes, vt ſerpentes, ſicut de aſpide traditur Pſalmo 57.vel per ſuccos herbarum, alióſve potus aut cibos medicatos: hauſto enim hordei ſucco Elephanti ferociam demitigari, auctor eſt Plinius libro octauo.Hac igitur ratione homo in ſtatu innocentiæ ſic imperaſſet cunctis animantibus, vt nunc imperat animalibus maximè domeſticis & familiaribus vt cani & equo.

Eliphãtum quomodo mitigari tradat Plinius.

SCIENDVM autem eſt,quattuor modis effici poſſe, vt animal quantumuis ſæuum & truculentum, cicuretur & ſub poteſtatem & vſum hominis redigatur.Primo,vt diximus,per arcanos quoſdã modos,qui certis quibuſdam verbis & carminibus conſtant, & appellantur incantationes,vt patet in ſerpẽtibus. Deinde,commutatione cœli,& variatione conſueti victus:Si enim leones in regiones prefrigidas transferantur,& molliori melioríq; cibatu alantur atque ſaginentur,paulatim ferocia leonini ingenij remittetur,robúrque & ardor,animi minuetur,fiétque pigrior indies & ignauior atque inualidior. Præterea,rabiem ſuam & ferociam exuunt aduerſus eos à quibus curantur, aluntur & benignè tractantur, quibus non modo nihil nocent, ſed cum illis etiam ludunt familiariter, eíſque blandiuntur:quinimo ab illis ſe verberari patiuntur,cuius rei exempla in leonibus & elephantis permulta miráque commemorat Plinius libro octauo. Et cum nullum ſit genus animalis infeſtius magíſque inimicum homini ſerpentibus, & in his aſpide, de qua ſcriptum eſt in cantico Moſis Deuteronomij 32. Venenum aſpidum inſanabile: nihilominus tamen narrat Plinius libro 10.capite 74. miram de quadam aſpide familiariſſimè apud quendam viuente hiſtoriam.Sic ille ſcribit: *De aſpide miraculum Philarcho reddatur: Is enim auctor eſt, cum ad menſam cuiuſdam veniens in Aegypto aleretur aſpiduè, enixam catulos, quorum ab vno filium hoſpitis interemptum: illam reuerſam ad conſuetudinem cibi, intellexiſſe culpam, & necem intuliſſe catulo, nec poſtea in tectum id reuerſam.* Ita Plinius. Poſtremo,tantum poteſt ars,induſtria,& conſuetudo,vt non ſolum animalia cogantur parere homini, ſed ei quoque ad verba, ſingulóſque nutus morem gerere, & imperata facere condocefiant: quinimo etiam picas & pſittacos docuimus humana verba loqui.

Quattuor modis poſſe animalia etiam ſæuiſſima, mitigari & ſubiici homini.

B

Mira hiſtoria Aſpidis.

C ALTERA ratio qua exiſtimari poteſt fuiſſe in ſtatu innocẽtiæ animalia homini ſubiecta, tota ſumitur & pendet ex ſingulari quadã erga hominem in ſtatu innocentiæ cõſtitutum Dei prouidentia & cura,qua mirabiliter factum eſſet vt animalia non ſolum homini non nocerent,ſed ſubiecta eſſent atque obedirent. Quemadmodũ enim, quod homini tunc nulla res quicquam vel detrimento,vel moleſtiæ afferre poſſet,id referendum eſt ad ſpecialem quandam Dei cuſtodiam & protectionẽ,ita quoq; de ſubiectione & obedientia cunctarum animantium ſentire oportet.Hanc autem tam ſingularẽ prouidentiam

dentiam circa animalia exercebat Deus per Angelos, quorum ministerio fiebat, vt hominis voluntati & imperio, quantum opus erat, sine impedimento, sine difficultate, & sine repugnantia subessent atq; obtemperarent animalia. Per Angelos enim credimus animantes adductas esse ad Adamum vt singulis ipse nomina imponeret, & ad Noë vt eas in arcam illatas ab exitio diluuij vindicaret atque conseruaret. Et quod ad illustrandam seruorum suorum sanctitatem, cum ingenti miraculo nonnunquam fecit Deus, vt illis ad voluntatem & ad nutum obedirent animalia, id fuisset in statu innocentiæ erga omnes homines factitatum atque vsitatum. A

Quomodo post peccatũ diminutum sit hominis imperium in animalia.

CÆTERVM post lapsum Adæ, & naturam humanam illius primæuæ innocentiæ & iustitiæ originalis gratia spoliatam, maiorem in modum hoc imperium hominis in animalia, quantum ad eius vsum & executionem, diminutum atque coangustatum est: nam & paucis animalium imperare possumus, nec his sine magno labore. Hugo de S. Victore in suis Annotationibus super Genesim annotauit, propter peccatum amisisse hominem dominium in duo genera animalium, in maxima scilicet animalia, vti sunt Leones, Tigres, Pătheræ, quo videlicet intelligeret se illa excellenti potestate dominationis quam à Deo acceperat fuisse priuatum: deinde, etiam in minima & vilissima animalia, veluti sunt muscæ, pulices & culices, quæ minus quàm maiora illa & ferociora domari possunt & imperio nostro submitti: vt hinc agnosceremus quantam in vilitatem propter peccatum delapsus & abiectus esset homo. Quocirca, Deus vt puniret Ægyptios, non misit aduersus eos Leones aut Tigres, sed muscas, cyniphes & locustas. Elucet nihilominus tamen in hac ipsa Dei animaduersione & abiectione hominis, mira quædam eius erga hominem bonitas ac benignitas. Namque vt rectè animaduertit Chrysostomus homilia 12. in Genesim, ita Deus hominis imperio subtraxit animalia, vt quæ ad declarandam magis hominis excellentiam potestatis quam ad vtilitatem eius pertinebant, vt sunt magna & sęua animalia, obedientiæ eius subduceret; relinqueret autem eą quæ homini vel emolumento, vel adiumento, vel ornamento, vel etiam oblectamento esse poterant: cuiusmodi sunt oues & boues, canes & equi, simiæ & psittaci, atque alia id genus quam plurima. Caietanus ex eo quod refert Moses, Deum dixisse de homine, *Præsit vniuersæ terræ*, argumentatur, nullam esse partem terræ non subiectam hominis dominationi: non ex eo tamen concludi posse vult, omnem partem terræ esse habitabilem vel habitandam esse ab homine. Non enim vniuersa terra cuius aliquis dicitur esse dominus, ab eo habitatur, sed partem ipse habitat, partem relinquit serendis frugibus, vineis, arboribus, oleribus, partem pascuis, partem habitationi animalium, partem denique nemoribus & syluis ad rem lignariam. Apud Ciceronem libro secundo de Natura deorum bene longa, docta, & eleganti oratione probat Balbus cunctas animantes propter hominem

B

C

Caietanus in Genesim.

A nem esse generatas, earumque complures sine hominis rectione & curatione, aut nullo modo esse, aut bene esse non posse.

An in statu innocentiæ homo homini dominaretur.

AT enim, quæret fortasse quispiam, An in statu innocentiæ non tantùm homo brutis, sed homo etiam homini dominaturus fuerit? Videtur enim ex hoc loco duci posse argumentum ad probandum, hominem in eo statu non imperaturum alij homini, propterea quod Deus declarans imperium quod habiturus esset homo, dixit, eum imperaturum piscibus, auibus & terrestribus animalibus: de imperio autem quod habiturus esset in homines, nullum verbum fecit, haud dubiè dicturus, si quod futurum esset in eo statu hominis in hominem imperium. Deinde, ratio cur homo dominatur brutis, ea est vt supra ostendimus, quod homo sit rationalis & ad imaginem Dei factus: at hoc in cunctis hominibus æqualiter inerat: nulla igitur ratio erat cur homo homini imperaret. Ad hæc, subiici aliorum imperio, & ex alieno iudicio & voluncate pendere, cum sit contra naturalem libertatis appetitum, non potest non esse homini inuoluntariũ, violentum, acerbum, atque odiosum: procul igitur fuisset ab illo felicissimo statu. His accedit, quòd seruitus inter homines nata videtur ex peccato: namque vt scriptũ est capite nono libri Geneseos, primus omnium Noë propter peccatum filij sui Cham, posteros eius pœna seruitutis puniuit: & Euæ in pœnam peccati dictum est: Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Videtur etiam in hac sententia fuisse Augustinus, quippe qui libro 19. de Ciuitate Dei capite 15. hoc modo scribit: *Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari, non hominem homini, sed hominem pecori. Inde primi iusti, pastores pecudum magis quàm reges hominum constituti sunt: vt etiam sic insinuaret Deus quid postularet ordo creaturarum, & quid exigat meritum peccatorum. Conditio quippe seruitutis iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noë iustus peccatum filij vindicaret, nomen itaque istud culpa meruit, non natura.* Sic ex Augustino. B

Etiã in statu innocentiæ alios aliis imperaturos fuisse.

VERVMTAMEN futurum in illo statu innocentiæ fuisse quorundam hominum in alios homines imperium, nec paucis nec infirmis rationibus persuaderi potest. Principio, cum in statu illo numerosè multiplicandum esset genus humanum, cumque natura sua homo sit animal sociabile, id est, gaudens societate hominum, amánsq; humanum conuictum & consuetudinem; meliusque sit homini ad omnem vitæ vsum cultumque, ac iucunditatem viuere in societate, quàm in solitudine, proculdubio futura erat tunc hominum cũ hominibus congregatio & consociatio: & ne qua perturbatio & confusio in tanta hominum multitudine inesset, aliquem in ea ordinem superiorum & inferiorum, regentium alios & ab aliis rectorum, denique imperantium & imperata facientium esse oportebat: præsertim verò cum in illo etiam statu, futuri essent alij prudentia & probitate præstantiores aliis, aptioresque ad regendum: ergo contentaneũ C

erat vt illi potius præessent & dominarentur aliis. Deinde, in Angelis sanctissimis, sapientissimis & beatissimis constat esse alios superiores & alios inferiores, & illos quæ agenda sunt imperare, hos iussa eorum exequi. Siquidem inter ordines Angelorum, quattuor à principatus & dominatus excellentia nomen acceperunt, Archangelos dico, Principatus, Potestates & Dominationes. Daniel præterea capite octauo, & Zacharias capite secundo, inducunt Angelos, alios imperantes aliis. Et verò, negari nõ potest quin eo in statu patres potestatem & imperium habituri fuerint in filios; hoc enim natura ipsa postulat: mariti quoque in vxores suas, affirmante Paulo virum esse caput mulieris, & mulierem ex viro & propter virum esse factam. Status autem innocentiæ non destruebat aut funditus euertebat statum & ordinem naturæ. A

Duplex dominiũ hominis in homines vnũ seruile, alterum ciuile ac liberale.

VERVM quò breuius & facilius argumenta initio proposita, & huic nostræ opinioni contraria diluamus, scire conuenit duplex esse dominium hominis, alterum in seruos, alterum vero in liberos qui sponte sua vnum aliquem vel multos elegerunt, à quo vel à quibus secundum præscriptas leges regerentur atque gubernarentur. Duplex autem inter hæc duo genera dominandi animaduertere licet discrimen. Siquidem imperium in seruos, coactum & violentum est, atque idcirco inuoluntarium & acerbum: in liberos autem voluntarium & iucundum est, vtpote ab illis vtilitatis suæ causa, vltro electum & assumptum. Imperium præterea in seruos, totum planè refertur ad bonum & emolumentum dominantis; quapropter non potest non esse onerosum & odiosum subditis: Est enim contra naturalem hominis appetitum, vt quicquid agit & laborat, non in suam sed in alterius vtilitatem cedat: Imperium verò in liberos refertur non ad bonum dominantis sed subditorum, vel potius ad bonum publicum & commune. In statu igitur innocentiæ alij præfuissent aliis, non dominatione seruili sed ciuili, quæ scilicet nihil violenti, inuoluntarij, & acerbi mistum habuisset. Ad eum nempe modum tunc imperassent homines, quo modo iustos viros imperare aliis docet augustinus libro decimonono de Ciuitate Dei capite decimoquarto. *Non enim*, inquit, *iusti dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia, sed prouidendi misericordia. Hoc naturalis ordo præscribit, ita Deus hominem condidit.* Cur igitur (nam & hoc roget aliquis) non dixit Deus, Dominamini hominibus, sed animalibus? Hoc videlicet imperium in animalia conuenit cuilibet homini ea ratione vt homo ad imaginem Dei creatus est, cunctisque hominibus æqualiter competit. At verò imperium aliorum hominum in alios homines, non cuique homini conuenit, sed quibusdam tantum certis hominibus: nec illis conuenit quà homines sunt, sed propter eorum vel dignitatis, vel potentiæ, vel prudentiæ, vel probitatis excellentiam. B C

SED cur subiectio mulieris sub potestatem viri irrogata est ei à Deo

A Deo in pœnam peccati, si etiam in statu innocentiæ sub imperio viri mulier fuisset? Ad hoc ita breuiter respondendum est: Subiectio mulieris sub viri potestatem in statu innocentiæ fuisset mulieri voluntaria & iucunda, atque omnis expers molestiæ: tum quod vir nihil imperasset mulieri nisi rectum & honestum, idque magna cum æquitate & beneuolentia, mulier autem sua spõte amasset quicquid rectum & æquum esset, & quicquid à se fieri ratio postulasset, id fecisset ipsa voluntariè, libenter, atque gaudenter. Fuisset enim in vtroque natura integra, ratio recta, atque ad bonum valdè propensa voluntas, quo factum esset, vt imperium viri mulieri molestum & odiosum nequaquam accideret. Post peccatum autem euenit vt hæc subiectio sit mulieri inuoluntaria & acerba, & in peccati pœnam ei acciderit: idque duabus de causis contingit: tum quod sæpenumero mariti inhumanius & durius quàm par est tractant vxores, eis prçter æquum & bonum imperantes: tum etiam quod mulieres corrupta natura, deprauataque voluntate, vel propter naturalem quandam leuitatem ingenij & iracundiam animi, ægrè ferunt regi se à viro, eiusque imperio esse subiectas. Hæc autem prauitas & peruersitas tam imperantis viri, quàm mulieris obedientis, ex peccato nata est: & molestia quam habet adiunctam, pœna est peccati inflicta mulieri: & de hoc genere subiectionis locutus est Dominus cum dixit Euæ, *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* B

An in statu innocentiæ Mulier fuisset sub viri potestate.

VERVM concludamus hanc Mosis de imperio hominis in bruta doctrinam, adiuncta breui quadam tropologica interpretatione, nec inepta nec iniucunda, opinor, futura lectori. Quemadmodum homini, quia rationalis est, propterea datum est imperium in bruta, ita pars superior hominis in qua mens & ratio quæ propria hominis est, viget, præesse & dominari debet parti inferiori, id est, sensibus & affectibus carnalibus, quos cum aliis animantibus communes habemus. Et sicut Moses quattuor genera animalium exposuit, quibus homo præesse debebat dicens, Præsit piscibus & volatilibus, & bestiis, & reptilibus, denique etiam vniuersæ terræ: ita scire oportet, quattuor esse in parte hominis inferiori affectus vitiosos & quasi ferinos, quo ratio in potestate sua habere debet, & velut quodam suæ dominationis fræno astrictos tenere & arbitratu suo regere. Ac per Pisces quidem qui demersi aquis perpetuò viuunt, significatur mollicies carnis & æstus libidinum: per Aues, immodica gloriæ & honoris cupido: per Reptilia, nimium coaceruandi diuitias bonaque terrena studium: per Bestias & feras, ardens vindictæ & vltionis appetitus, & implacabilis ira atque odium aduersus eos qui re aliqua nos læserunt: illud autem *Vniuersæque terræ*, denotat omnem sensum & affectum carnalem, terrenasque cupiditates domare ac rationi subiicere oportere, sicut rectè monet Paulus ad Colosſ. 3. *Mortificate*, inquit, *membra vestra quæ* C

Digressio. Moralis de hominis principatu, & imperio in animalia.

sunt

sunt super terram. Hæc autem seu castigatio seu mortificatio affectuum, post peccatum Adę facta est homini laboriosa, acerba, & odiosa: ante peccatum autem facillima erat, quod in statu innocētiæ affectus hominis erant in potestate eius tripliciter, Primo quidem quantum ad excitationem eorum: non enim commouebantur nisi quādo, & vbi volebat & imperabat animus hominis: Deinde, quantum ad eorum durationem, tandiu enim durabant, quandiu homo volebat: Denique, quantum ad intensionem & remissionem, namq; remissio & intēsio eorum, ex præscripto & iudicio rationis atque ex imperio voluntatis pendebat. Et quia his tribus modis desiere affectus & passiones hominis esse in potestate eius post peccatū, idcirco arduū est, magnique laboris eos imperio rationis regere & sub voluntatis potestatem subiicere, pro magno enim habetur si voluntas eis repugnet, & quantum potest, reprimere eos ac restinguere conetur. Placet mihi similitudo illa qua Aristoteles vsus est in extremo 1. lib Ethicorum, ostendēs ita se se habere huiusmodi affectus vitiosos ad imperium rationis & volontatis, vt se habent membra paralytica ad voluntatē hominis mouere ea cupientis, non enim ea quādo vult, vel quomodo & quantum vult mouere potest. Et ne lector Aristotelis verba desideret adscribam ea hoc loco. *Planè* inquit, *quemadmodum resoluta corporis membra si ad dexteram mouere volueris, è contrario in sinistram deferuntur: sic quoque in anima contingit: In contrarias enim partes incontinentium appetitiones feruntur. Sed in corporibus quidem, quod præter voluntatem fertur, videmus: in anima non ita videmus: fortasse autem nihilominus in anima esse quoque aliquid præter rationem existimandum est, quod ei aduersetur ac resistat: quod tamen etiam ipsum rationis capax esse potest: velut esse cernimus in viro continenti, atque etiam magis in temperanti ac forti, in quibus eiusmodi affectus rationi consentientes & obedientes sunt.* Sic Aristoteles.

In statu, innocētiæ affectus humani erant in potestate hominis tripliciter.

Pulchra similitudo Aristotelis.

A B C

Cap. 1. Vers. 7. & 8

Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.

SVPRA *iam dixerat Moses*, inquit Rupertus capite 20. libri 2 de Trinitate, *quia creauit Deus hominem, sed non dixerat quomodo & vnde fecit eum, Dixerat quod masculum & fœminam creauit eos: sed non dixerat quod fœminam fecit de masculo. Si igitur nihil amplius de creatione eorum dixisset, forte opinati essemus simul eos esse creatos & repentè exortos sibi mutuos prebuisse conspectus: sicut verbi gratia, de sole & luna hodieque inter doctos diuersa sententia est: aliis dicentibus quod lunam creans Deus, statim plenam ostenderit soli oppositam dimidia parte cœli aliis contra asserentibus, quod vtrumque vt simul fecit, ita & coniunxerit: vt paulatim luna de coniunctione solis emergeret cum incremento mutuati luminis. Sed sublata est huiusmodi dubitatio historica Mosis narratione quæ sic inchoatur, Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ. Solum namque masculum hic intelligi oportet, quia paulò post de masculo fœminam esse formatam dicet.* Atque hoc modo Rupertus: quæ hoc loco scribit Moses de formatione hominis, cum iis quæ supra de eiusdem conditione dixerat, putat esse connectanda. Sed nos hoc ipsum plenius & distinctius dicamus. Supra Moses enarrans opus sexti, diei summatim, memorauerat creationem hominis: ea duntaxat ratione vt homo pertinebat ad opus sexti diei, quo scilicet die tam homo quàm animalia terrestria procreata sunt. Absoluta igitur sex illorum dierum historia: de integro Moses creationem hominis tam viri quàm fœminæ subtiliter, distinctè & accuratè describendam suscipit: tum quod in generatione hominis multa sanè præclara, eximia & singularia obseruanda & admiranda sint: tum quod propter hominem precipuè scriptio huius libri à Mose suscepta esset.

A B C

QVEMADMODVM autem cæterarum omnium rerum naturalium, ita hominis quoque quattuor sunt causæ; Materia, Forma Finis & Efficiens: quas omnes Moses generationem hominis describens indicauit: Efficientem quidem dicens, *Formauit igitur Dominus Deus hominem:* Materiam: cum subdit, *De limo terræ:* Formam: cum addit. *In spirauit in faciem eius spiraculum vitæ:* denique Finem: dicens. *Factus est homo in animam viuentem.* Quanquam formam simul & finem hominis significantius & expressius supra declarauit cum dixit: Factum esse hominem ad imaginem & similitudinem Dei. Siquidem ea est germana & propria forma hominis, quæ Dei similitudinem & imaginem gerit; hæc autem est anima rationalis: Finis autem hominis is est vt Dei gratia adiutus, omnique studio & diligentia sua contendens, quàm maximè fieri potest similis fiat Deo; quod non nisi per visionem Dei beatificam nobis contingit, quemadmodum dilectus Iesu discipulus docuit nos dicens: *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est.*

Quattuor causæ hominis indicātur à Mose.

1. Ioan. 3.

OBSERVANDA est varietas lectionum huius loci. Namque ad verbum Hebraicè & Chaldaice sic est: *Finxit Deus hominem puluerem è terra.* Septuaginta Interpretes ita verterunt: *Formauit Deus hominem, puluerem accipiens è terra:* scilicet apertius explicantes sententiam lectionis Hebraicæ: hoc enim significat, hominem esse factum puluerem de terra, id est, factum esse puluereum: sumpto puluere ex ipsa terra. Dicitur autem homo puluis è terra: quia primus homo ex puluere & ex terra formatus est: atque hoc spectauit Paulus prioris epistolæ ad Corinth. capite decimo quinto

Varietas lectionum.

eùm dixit, *Primus homo de terra terrenus:* quibus verbis, vocis Hebrææ אדם *Adam*, vim & notionem verbis Græcis expoſuit. Adam enim nomen ductum eſt ex אדמה *Adama*, id eſt, terra, quòd ex terra corpus primi hominis confectum ſit à Deo. quocirca Græcè tam à Mercurio Triſmegiſto: quàm à priſcis poëtis homo appellatus eſt γηγενὴς id eſt: Terrigena, quaſi è terra generatus. Et in cap. 7. libri Sapientiæ primus homo duobus epithetis inſignitur: nominatur enim γηγενὴς, καὶ πρωτόπλαστος. Latini etiam poëtæ apellare ſolent homines, Terrigenas; niſi fortè putet quiſpiam ad fabulam Deucalionis & Pyrrhæ eos alluſiſſe.

A

PRO verbo *Formauit*, Hebraicè eſt *vaiiſſtar*, ויצר, propriè ſignificãs fingere, quod eſt figulorum. Sanctus Auguſt. libro 13. de Ciuitate Dei capite 24. lectionem huius loci excutiens & expendens; ita locum hunc citat & declarat; *Formauit Deus hominem puluerem de terra*, quæ quidem ad verbum, vt diximus, eſt lectio Hebraica. Subiungit Auguſtinus: *Hoc quidem plenius interpretandum putantes, dixerunt: Finxit Deus hominem de limo terræ: quoniam ſuperius dictum fuerat: Fons aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ: vt ex hoc limus intelligendus videretur, humore ſcilicet terrâque concretus. Vbi enim hoc dictum eſt, continuò ſequitur. Formauit Deus hominem puluerem de terra, ſicut Græci codices habent, vnde in Latinam linguam Scriptura ipſa conuerſa eſt.* Verùm Græci codices qui nunc extant non ſic habent vt citat eos Auguſtinus, ſed eo modo quo ſupra memorauimus. *Formauit Deus hominem puluerem accipiens de terra, vel, puluere ſumpto de terra.* Deſideratur igitur in citatione Auguſtini, ſi noſtri codices veri ſunt, illud participium *Accipiens.* Subdit vero Auguſtinus: *Siue autem*, inquit, *formauit ſiue finxit, quis dicere voluerit, quod Græce dicitur ἔπλασεν, ad rem nihil intereſt: magis tamen propriè dicitur, finxit. Sed ambiguitas viſa eſt deuitanda iis qui formauit, dicere maluerunt: eo quod in Latina lingua illud magis obtinuit conſuetudo, vt ij dicantur fingere, qui aliquid mendacio ſimulante componunt.* Hæc Auguſtinus.

B

C

PRO illo *de limo terræ*, Hebraicè eſt עפר *Aphar*, ſignificãs puluerem & terram: nec quemlibet puluerem, ſed valdè tenuem ac minutum: vt ex multis Scripturæ locis licet cognoſcere: veluti in ſecundo Regum. 23. cap. *Comminuit*, inquit, *in puluerem:* & Geneſeos 13. *Si quis poteſt hominum numerare puluerem terræ.* Nec tantùm ſignificat terræ puluerem, ſed etiã auri & argenti, vel cuiuſcũque alterius rei. Nam in Exodi 32 capite, dicitur Moſes puluerem vituli aurei proiecisſe in torrentem. Inducit igitur hoc loco Moſes Deum quaſi quendam figulum, puluerem vnde facturus erat hominem collegiſſe & præparaſſe: & ex eo feciſſe hominem, quemadmodum figulus vas aliquod facturus comparat materiam ex luto vel argilla. Noſter interpres non puluerem ſed limum vertens, declarare voluit, materiam ex qua formatum eſt corpus hominis, non fuiſſe purum

A purum puluerem, quippè qui nimium tenuis & diſſipabilis ſit, nec ſua viſolidũ aliquod in corpus compingi queat: ſed fuiſſe puluerem miſtum cum aqua vel terràm limoſam ac cœnoſam, quali nempè vti ſolent figuli.

ATQVE huius noſtræ originis contemplatio, ſubinde nos admonere deberet noſtræ fragilis & caducæ, ac breui perituræ conditionis naturæ: quocirca eius rei frequens nobis recordatio in Sacris litteris renouatur atque inculcatur. Hoc ipſum more ſuo diſertè ac piè tractans Rupertur in capite 20. libri 2. de Trinitate: *Duo*, inquit, *à Moſe dicta ſunt, quæ diligenter aduertere operæpretium eſt: quia videlicet formauit Deus hominem, & non vndecunque, ſed de limo terræ formauit. Hoc namque, ſicut dignum erat; perpendentes Homines ſancti, hunc ipſum creatorem ſuum, Plaſtem, ſeipſos autem lutum appellauerũt eleganti confeſſione & lacrymoſa declamatione: & nunc Domine, inquit Iſaias capite ſexageſimo quarto, Tu Pater noſter es, & nos lutum: & figlor noſter, & opera manuum tuarum omnes nos. Et apud Hieremiam capite 18. Loquitur idem plaſtes noſter Deus, Nunquid ſicut figulus iſte non potero vobis facere domus Iſrael? Ecce ſicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea: oſtenderat enim illi figulum facientem opus ſuum ſuper rotam: & diſſipatum eſt, inquit, vas quod ipſe faciebat è luto manibus ſuis: conuerſuſque fecit illud, vas alterũ, ſicut placuerat in oculis eius vt faceret. Hinc idem qui ſupra dicit Iſaias, Væ qui contradicit figlori ſuo, teſta de ſamiis terræ. Hæc & illis ſimilia ſciens ille iuriſperitus cœleſtis Paulus ait ad Rom. 9. O homo tu quis es qui reſpondeas Deo? nunquid poteſt figmentum dicere qui ei ſe finxit, Quare me feciſti ſic? aut nunquid nõ habet poteſtatem figulus facere de eodem luto aliud quidem vas in honorem: aliud vero in contumeliam? Itaque & nos cùm legimus quia formauit Deus hominem de limo terræ: non diſcutiendum nobis eſt cur ita fecerit, ſed potius illud timendum vnicuique noſtrũ de ſe ipſo, ne vas quod fecit ipſe, diſſipetur in manibus eius & hoc abiecto, faciat aliud vas ſicut placuerit in oculis eius.*

B

Sic Rupertus.

Quæſtio Ruperti.

C POST hæc autem ponit hanc quæſtionem Rupertus: *Attamen* inquit, *ſobriè quærere id eſt, mirari licet cur Deus cum poſſet ruinas Angelorũ nouis à ſe creatis Angelis reædificare, & totidem quot ceciderunt creare & in cœlum leuare; vt vnius generis eſſet plebs cũcta, omniſque nobilitas cœleſtis patriæ: cur inquã homines alterius naturæ vel cõditionis fecerit, quos reponeret pro Angelis, & non cũctos aut multos ſimul, ſed vnũ tantummodo de terra plaſmauerit de quo propagarẽtur cæteri?* Ad hanc Ruperti quæſtionẽ ita reſponderi poteſt, hominẽ primò & principaliter non eſſe creatum ad reparãdas Angelorũ ruinas nã etſi nullus cecidiſſet Angelus nihil ominus tamẽ creatus eſſet homo: quippe qui rerũ omniũ corporaliũ ſit præſtãtiſſimus, qui ſi deeſſet mũdo, nequaquã is cõpletus & abſolutus cenſeri poſſet. Non enim homo duntaxat eſt ſpecies quædam rerum naturalium, vti ſunt variæ ſpecies ſtirpium & animalium, ſed eſt principalis quidam gradus naturæ. Sunt enim tres

generales & principales gradus naturæ: vnus & primus ac summus, A naturę penitus incorporeæ:alter infimus, naturæ tantum corporeæ, tertius medium dignitatis locum teneus,ex vtroque mistus & quasi temperatus;quod genus,vnus duntaxat homo & constituit & implet,partim corporeus partim incorporeus. Cur autem è terra primum hominem Deus finxerit, eadem ratio fuit, qua finxit è terra omnes terrestres animantes. Namque in corporis humani compositione temperatione ex materia elementari, plus terræ inest quàm cuiusque aliorum elementorum:& cum humanum corpus corrumpitur, in terram resoluitur, denique ex terra victum & vestitum capit,& in terra vitam degit.

Originem hominis è terra etiam Gentilibus fuisse notã.

HANC porro ex terra originem hominis, etiam prisci poëtæ apud Gentiles quodammodo intellexerunt. Ouidius certè in 1.libro Metamorphoseos antiquissimorum Theologorum de generatione & origine hominis sententiam his versibus expressit.

Natus homo est:siue hunc diuino semine fecit B
Ille opifex rerum,mundi melioris origo:
Siue recens tellus,seductaque nuper ab alto
Aethere,cognati retinebat semina cœli.
Quam satus Iapeto mistam fluuialibus vndis
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum.
Sic modo quæ fuerat rudis,& sine imagine tellus,
Induit ignotas hominis conuersa figuras.

De Prometheo, poetarum figmentum.

FINXERVNT enim veteres illi poëtæ, Prometheum compegisse corpus hominis ex terra,ignem autem cœlestem à Diis furatũ esse, quem pro anima in corpus humanum indidit: ad quod alludens Poëta dixit,

Virgili. lib. 6. Aeneid.

Igneus est ollis vigor,& cœlestis origo
Seminibus,

GRÆCI autem Promethea vocant:prouidentem, sagacem & sapientem. Lucretius quoque libro quinto philosophiam Epicuri pertranctans, homines ab initio è terra generatos esse confirmat. C

Error Auicennæ.

Non est dissimulandus error Auicennæ in tantam progressi veritatis insciti am, vt arbitraretur hominem etiam naturaliter, hodiéque ex terra generari posse. Verùm nos eius opinionem multis argumentis confutauimus in libro octauo eius operis quod de Principiis & affectionibus rerum naturalium ante tredecim annos euulgauimus.

Duobus modis intelligi posse hominem è terra factũ.

CVM autem dicitur corpus primi hominis è terra formatum,id quidem potest duobus modis intelligi:Vel Deum pro materia corporis formandi terram duntaxat sumpsisse, vel terram cum aqua mistam, in qua ipse tamen postea formas & qualitates cæterorum duorum elementorum, aëris inquam & ignis, produxerit: corpus enim Adæ non minus quàm omnium nostrum corpora, ex quattuor elementis cõstabat, Vel intelligi potest, Deũ pro materia corporis accepisse misturam quattuor elemẽtorum, eã tamen nominari vocabulo

A vocabulo limi,id est, terræ & aquæ, quod hæc duo in cõpositione & tẽperatione corporis humani secundũ molẽ cęteris pręcellant,sintq; ipsis sensibus magis cõspicua:at reliqua duo occultiora sunt,& sicut mole sunt minora:ita sunt potentia & efficacitate maiora. Hac enim ratione mistio reducitur ad quandam æquabilitatem, cum quorum elementorum minor est vis,eorum maior est in compositione,materiæ portio: quorum autem efficacior est potestas agendi, eorum minor est in mistione moles. Caietanus annotauit,rectè dici in Scriptura Hebraica, hominem esse factum ex puluere, quo videlicet significetur non esse coagmentatum corpus hominis ex crassa & impura terra,sed ex tenui & pura, qualis nimirum vocabulo pulueris denotatur. Cum enim corpus hominis esse oporteat probè mistum & exquisitè temperatum, & item excelsum & erectum, ad vtrumque magna terræ tenuitate opus fuit, vt ea cum cæteris elementis benè permisceri ac temperari posset,neue ipsa crassitudine & grauitate sua obstaret corporis rectitudini quam efficit multus & efficax B calor materiam sursum attrahendo: quæ si nimis crassa & ponderosa esset,vel non in sublime trahi,vel in excelso loco ęgrè & cum periculo corporis teneri posset.

Caietanus in Genesim.

An in compositionem corporis humani veniat aliquid ex natura cœlesti.

SVNT qui putant,præter quatuor elementa, aliquid etiam ex quinta essentia id est,ex natura cœlesti venire in cõpositionẽ humani corporis:& hoc sensent velut mediũ quoddã vinculum, per quod incorporeus & immortalis animus cum terreno ac mortali corpore copuletur atque colligetur:aliter enim si res esset,nulla videretur esse proportio & conuenientia inter corpus & animam rationalem. Et illam quidem materiam cœlestem existimant isti secum ferre animum, cum per mortem è corpore demigrare cogitur,& in ea pœnas apud inferos luere sceleribus suis promeritas. Illam porrò materiam vocabulo nescio cuius lucis apellant & adornant. Verùm hęc vt falsa & sanæ doctrinæ contraria damnant Theologi, Philosophi verò etiã derident vt pueriles nugas & aniles fabulas. Cũ enim cœC lestis substãtia sit planè incorruptibilis nihil ex ea decerpi & descecari,neq; cũ aliis elemẽtis permisceri,aut in rei patibilis & mortalis compositione haberi potest. Siquidem mistio non fit,auctore Aristotele,nisi alteratis & corruptis aliquatenus his quæ miscentur. Appellat quidem Aristoteles libro secundo de Gener. Animal. cap. 3. spiritum & calorem qui est in animantibus,cœlestem,non tamen natura ipsa, sed quadam proportione & similitudine:habet enim proprietates quasdam & effectus calori syderum, ratione quadam respondentes.

A

DISPVTATIO DE FORMATIONE ET PRÆSTANTIA HVMANI CORPORIS.

CÆTERVM, quo planius intelligatur quàm aptè & decenter, quantoque artificio & sapientia opificis Dei, cõformatio humani corporis designata & perfecta sit, libet hoc loco nonnullas hac de re quæstiones disceptare.

QVÆSTIO PRIMA.

An Deus homini dederit corpus naturæ eius dignitati & præstantiæ aptum atque conueniens.

NON videtur Deus tale dedisse homini corpus B quale oportebat: conuenientius enim fore videbatur, si corpus humanum ex materia cœlestĩ esset conflatum. Namque vt animus est immortalis, ita quoque decebat corpus eius animi capax immortale esse: inter materiã enim & formam, vt in secundo Physicorum docet Aristoteles, proportio esse debet. Adiice, quod vt animus humanus circulariter mouetur intelligendo, quemadmodum scribit Aristoteles 1. lib. de anima tex. 46. ita cœlum motu corporali in orbem versatur. Deinde, nobilissimæ formæ debebatur corpus nobilissimum, sed humanus animus est formarum omnium nobilissimus, ergo corpus eius omnium corporum oportebat esse nobilissimum. Cœleste autem corpus quattuor rebus dignitate præstat omnibus aliis corporibus: quia est incorruptibile: quia est causa vniuersalis omnium: quia circulari motu perpetuò circumagitur: denique propter cœlestem lucem. Nec verò humanum corpus à cœlesti duntaxat corpore dignitate vincitur, sed multis etiam rebus, corporibus cæterarum animãtium inferius videtur. Primò quidem perfectione sensuum exteriorum, acutior enim aquilæ est visus; acrior vulpi & talpæ auditus; cani sagacior odoratus, gallinæ exquisitior gustatus, quippe quæ sine succi expressione statim quæ rostro vel leuissimè tetigerit, digna indignáue sentit vt vel esitet vel respuat: quinetiam limaces ostreasque vegetiore tactus pollere sensu arbitratur Iulius Scaliger in Opere quod scripsit aduersus Cardanum exercitatione 247. Namque vt citius sentit desectus neruus quàm cute obductus, ita citius hæ sentiant animantes, quæ tenuiore quàm homo cute operiuntur, necesse est. argumenti enim vis & fundamentum est in analogia medij. Deinde, corporis robore tauris cedit homo; proceritate elephantis;

A elephantis; longæuitate coruis: velocitate tigribus. Quid, quod aliorum animalium corpora naturalibus operta sunt tegumentis, vel pilis, vel coriis: vel testis, vel squamis? naturalibus item instructa & munita sunt armis & præsidiis: quædam armata sunt cornibus, alia vel vnguibus, vel dentibus, vel spinis, vel aculeis: quibus & se tueri, & hostes suos ferire ac profligare queãt: soli homini corpus nudum & inerme; & ad oppugnandum, æquè atque propugnandum, imbecillum & inualidum est datum.

AT enim vero, sine dubitatione vlla credendum & dicendum est, corpus humanum, aptissimum & decentissimum naturæ hominis à Deo esse fabricatum. Et enim, quanto verius de homine existimare par est, id quod de quibuslibet rebus naturalibus dixit Aristoteles Deum &, naturam in omnibus rebus semper ex his quæ fieri possunt, quod melius est facere: & vt quodque aptum est optimè fieri, sic esse factum à natura, nec posse quicquam melius fieri, quàm ab B ipsa natura non impedita factum sit. Oportebat autem corpus hominis tale fieri, vt esset capax sensuum, siquidem cum anima rationalis creãda esset nuda & expers omnis scientiæ, eamq; deberet ipsa per sensus aucupari & acquirere: necesse fuit corpus hominis omnibus sensibus instructũ & ornatum esse. Omnium verò sensuum quasi fundamentũ est tactus, qui in quadã mediocritate & æquali tẽperatione primarum qualitatũ est constitutus: Quemadmodũ igitur sensus tactus, ita & alij sensus qui ab eo diuelli nequeũt, nisi in corpore patibili & mortali esse non possunt. Ex quo apparet, cũ substãtia cœlestis omnino expers sit primarum qualitatum, sitq; penitus impatibilis & immortalis, ideoque sensuũ minimè capax; ex ea corpus hominis coagmentari non potuisse. S. Bonauentura in secundo Sentẽtiarum distinct. 17. art. 2. non fuisse conueniens humanum corpus constare materia cœlesti, multis rationibus probat, siue homo consideretur in ordine ad Deum, siue ad Angelos, siue ad creaturas corporales, siue ad vniuersum, siue in ordine ad seipsum. Quamuis autẽ corpus hominis suapte natura mortale esset, huic tamẽ mortalitatis defectui occurrerat Deus dono immortalitatis, quo Adã munitus si C nõ peccasset, lõgissimo & beatissimo quo in terris, fruẽs posteà mortis nescius in cœlestem & æternam vitã & felicitatẽ translatus esset.

ESSE autem corpus hominis longè præstãtius corporibus aliorum animalium, tribus ex rebus liquidò cerni & iudicari potest. Principio, hoc manifestè indicat recta humani corporis species & figura, cum cæterarum animantium prona sint & in terram depressa corpora. Rectitudinis autem humani corporis triplex causa est. Efficiens quidem, est abundantia caloris quo pollet vis illa in semine virili residens, quę corpus humanum tanta solertia architectatur, tantaque arte membratim fingit ac figurat. Materia est valde mollis & delicata temperies eius materię ex qua conflatur corpus humanum. denique Finis seu vsus eius rectitudinis, quadruplex est, Primus, quò

Præstantia humani corporis.

Sensuum quasi omnũ fundamẽtum est tactus.

Cur corpus hominis ex cœlesti materia fieri nõ potuerit ex Bonauentura.

Corpus humanũ præstantius esse corporibus omniũ animalium.

Triplex causa Cur corpus humanum sit erectum.

quò functiones sensuum exteriorum qui ferè vigent in capite, melius administrari queant: nõ enim vt cæteris animalibus, sic homini propter cibum & potum modò & præsentis tantùm vitæ conseruationẽ sensus assignati sunt; sed præcipuè ad comparandam scientiam omnium rerum, præsertim verò cœlestium, quarum scilicet contemplatione prouehitur humanus animus ad ipsius Dei rerumque diuinarum cognitionem: quocirca congruum fuit vt sensus maximè verò auditus & visus, qui præter cæteros cognoscendis rebus adminiculo & adiumẽto sunt, essent in loco excelso & ad cœlũ erecto. Alter vsus rectitudinis humani corporis, pertinet ad maiorem perfectionem sensuum interiorum, qui materiam ad intelligendum proximè subministrant humanæ menti: hi autem sensus, si caput hominis depressum esset in terram, nimis crassi, hebetes, & tardi fuissent. Tertius vsus continet innumarabiles manuum commoditates, quibus careret humana vita, si recto corpore non fuisset homo. Si enim prono corpore esset, vti eum manibus ad ingrediendum modo aliorum animalium necesse foret: quapropter tot tamque præclaræ manuum vtilitates quibus nunc fruimur, ex manibus homini non potuissent accidere. Quartus vsus spectat ad formandum sermonem: Si enim homo ad similitudinem animalium curuo esset corpore, necesse fuisset eum ore cibum capere; quamobrem fuisset illi datum os nimis oblongum, diductum & apertum, lingua item nimis dura, crassaque labia: non igitur humanum sermonem & orationem, qua secundum mentem nihil melius homini à Deo concessum est, fingere potuisset.

A

B

SECVNDO loco, præstantia humani corporis æstimari potest ex præstantia sensuum tam interiorũ quàm exteriorum. Interiores appello sensus, ipsum sensum communem & vim imaginandi, memoriam item ac reminiscentiam, denique quam in animalibus Philosophi vocant æstimatiuam, in homine autem cogitatiuam, supremam nimirum omnium facultatum sentientium. Sensus autem interiores esse perfectiores in homine quàm in animalibus, extra cõtrouersiam est. Nam & vis imaginandi potentior in eo est & efficatior, & memoria firmior atque capacior, & potestas reminiscendi nulli animalium cõcessa, ipsaque vis cogitandi seu quæ dicitur cogitatiua; ratio quædam particularis est, & ab Aristotele nonnunquam intellectus appellatur. Quid plura? ipse appetitus animæ sentiẽtis licet per se sit irrationalis, fit tamẽ quodãmodo rationalis cũ rationis humane imperij & moderationis capax sit; ideoq; plurimarũ ac prẽstãtissimarũ virtutũ sedes existat. Quemadmodũ autem sensuum etiã exteriorum præstantia cæteræ animãtes vincãtur ab hommine; facilè demõstrari & probari potest, adhibita distinctione illa quam in libro 5. de Generatione animalium cap. 1. tradit Aristoteles; excellẽtiam cuiusque sensus duabus ex rebus æstimari posse, vel ex perceptione rei sensibilis; vel ex indicio eiusdem rei. In perceptione rei sensibilis

C

Omnia Animalia sẽsuũ interiorũ, quàm exteriorum præstãtia vinci ab homine.

Notabilis distinctio circa prẽstãtiam sensuũ ab Aristotele tradita.

A bilis sensus vnius animalis quattuor modis vincere potest sensum eiusdẽ rationis qui est in alio animali, vt visus visum, auditus auditũ. Primo si rem sensibilem celerius, tum si lõginquius percipiat, deinde si minutiora & tenuiora sensilia comprehendat, denique si vehementius & exuperantius sensile nulla sui offensione aut difficultate capiat & sustineat: atque his quattuor modis visus aquilæ superat visum aliorum animalium: nec inficiari possumus hominem hac ratione multis sensibus vinci ab animalibus. Verùm altera excellentia sensus in diiudicatione rerum sensilium, earúmque differentiis omnibus exploratè distinctéque cognoscendis atque discernendis posita est: & hac ratione censemus hominem anteire sensibus cæteras animantes. Esto, citius & longinquius colores etiam minutos & exiles cernat aquila, & odores sentiat vultur, homo tamen omnem varietatem, omnesq; differentias colorum, siue in lapidibus illi sint, siue in metallis, siue in herbis & floribus aliisue quibuslibet in rebus distinctius certiusque visu dignoscet.

TERTIO loco perspicuè cognoscitur excellentia humani corporis ex præstantia temperamenti seu vt vulgò appellant complexionis: quod quidem in homine cæterorum animalium corporibus propius accedit ad æqualitatem & ad mediocritatem, longiusque remotum est ab excessu primarum qualitatum, cùm aliorum animalium corpora vel nimis terrea sint vel nimis aquea. Quo fit vt habere naturalia indumenta & arma vti habent animalia: imperfectam arguat corporis eorum constitutionem: nam istiusmodi proueniunt ex magna terrestris vel aqueæ materiæ copia. Nec vero decebat, hominis, cuius est tam multiplex & multiforme ingenium, & cui pro varietate regionum (nam totius orbis terrarum spectator & habitator atque cultor esse debebat) varios esse mores variamque victus rationem esse oportebat, vnum aliquem certum & immutabilem victus, vestitus, & armorum modum naturaliter habere sicut habent animalia. Sed eorum omnium vice quæ naturaliter non habet homo habent autem animalia, Deus homini duas res dedit, Rationem & Manum: vt per illam, omnia quæ homini ex vsu essent futura, excogitare & adinuenire, per hanc, eadem conficere sibique comparare facile posset.

B

C

Excellentia temperamẽti corporis humani.

Vice omniũ quę habent animalia, Deus homini dedit rationem & manus.

SED ne longius faciam, concludam hunc locum, appositis duabus luculentissimis sententiis, altera Senecæ, & altera Lactantij, quibus hoc ipsum quod docuimus mirificè illustrabitur. Seneca igitur eos reprehendens, qui de natura & Deo queruntur, quod ab his malignè tractatus sit homo, aut certè minus liberaliter & benignè quàm animalia, in 29. cap. lib. 2. de Beneficiis hoc modo scribit: *Vide quàm iniqui sunt diuinorum munerum æstimatores. Et quidem professi sapientiam, queruntur quod non magnitudine corporis æquemus elephantes: velocitate ceruos leuitate aues, impetu tauros: quod solidior sit cutis belluis, decentior damis, densior vrsis, mollior fibris: quod sagacitate nos narium canes vincant,*

Præclara sentẽtia Senecæ de Diuina prouidentia.

Universidad de Deusto Biblioteca

A *quod acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corui, multa animalia nandi facilitate. Et cum quædam ne coire quidem in idem natura patiatur, vt velocitatem corporum & vires pares animalibus habeamus: ex diuerſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, iniuriam vocant: & in negligentes noſtri deos querimoniam iaciunt, quod non bona valetudo & virtus inexpugnabilis data ſit: quod non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant, quin eo vſque impudentiæ prouehantur, vt naturam oderint: quod infrà Deos ſumus, quod non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad contemplationem tot tantorúmque beneficiorum reuerti, & agere gratias quòd nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt ſecundas ſortiri, quod terrenis præfecerunt. Aliquis ea animalia comparat nobis quorum poteſtas penes nos eſt? Quicquid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ: cogita quanta nobis tribuerit parens noſter: quanto valentiora animalia ſub iugum miſerimus, quanto velociora conſequamur, quam nihil ſit mortale non ſub nutu noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento peruium eſt, ſyderibus velociorem, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit: tantum denique frugum, tantum opum, tãtum rerum aliarum ſuper alias aceruatarum. Circumeas licet cuncta: & quia nihil, totum inuenies quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas quæ tibi dari velles. Ita bene æſtimata naturæ indulgentia, confitearis neceſſe eſt, in deliciis te illi fuiſſe.* Hæc Seneca, non minus profecto verè ac ſapienter, quàm eleganter ac diſertè.

VERVM, nec verborum elegantia, nec grauitate ſententiarum inferiora cenſeo quæ idem tractans argumentum in libro de opificio Dei diſputat Lactantius. Ego de multis pauca, velut delibanda lectori, hoc loco adſcribam. Sic igitur ille cap. 2. ſcribit: *Dedit*, inquit, *homini artifex ille noſter ac parens Deus ſenſum atque rationem, vt ex eo appareret nos ab eo eſſe generatos, quia ipſe intelligentia, ipſe ſenſus ac ratio eſt. Cæteris animantibus, quoniam rationalem iſtam vitam non attribuit, quemadmodum tamen vita eorum tutior eſſet ante prouidit. Omnes enim ſuis ex pellibus texit, quò facilius poſſent vim pruinarum ac frigora ſuſtinere. Singulis autem generibus, ad propulſandos impetus externos, ſua propria munimenta conſtituit: vt aut naturalibus telis repugnent fortioribus, aut quæ ſunt imbecilliora, ſubtrahant ſe periculis pernicitate fugiendi: aut quæ ſimul & viribus & celeritate indigent, aſtu ſe protegant aut latibulis ſepiant. Itaque alia eorum, vel plumis lenibus in ſublime ſuſpenſa ſunt, vel ſuffulta vngulis, vel inſtructa cornibus: quibuſdam in ore arma ſunt dentes, aut in pedibus adunci vngues, nulliq; munimentum ad tutelam ſui deeſt. Si qua vero in prædam maioribus cedunt, ne tamen ſtirps eorum funditus interiret, aut in eam ſunt relegata regionem vbi maiora eſſe non poſſunt, aut acceperunt vberem generandi fœcunditatem, vt & beſtiis quæ ſanguine aluntur victus ſuppeteret ex illis: & illatam tamen cladem ad conſeruationem generis multitudo ipſa ſuperaret. Hominem autem, ratione conceſſa & virtute ſentiendi atque eloquendi data, eorum quæ cæteris animantibus attributa ſunt, fecit expertem. Et quia ſapientia reddere poterat quæ illi naturæ conditio denegaſſet,*

Diſertiſſima Lactantij ſententia, de perfectione humani corporis.

B

C

A *gaſſet, ſtatuit nudum & inermem, quia & ingenio poterat armari & ratione veſtiri. Ea verò ipſa quæ mutis data & homini denegata ſunt, quam mirabiliter homini ad pulchritudinem faciant, exprimi non poteſt. Nam ſi homini ferinos dentes, aut cornua, aut vngulas, aut caudam, aut varij coloris pilos addidiſſet, quis non ſentit quàm turpe animal eſſet futurum, ſicut muta, ſi nuda & inermia fingerẽtur? Quibus ſi detrahas vel naturalem ſui corporis veſtem, vel ea quibus ex ſe armantur, nec ſpecioſa poterunt eſſe nec tuta: vt mirabiliter ſi vtilitatem cogites, inſtructa, ſi ſpeciem, ornata videantur, adeo miro modo conſentit vtilitas cum decore. Hominem verò quem æternum animal atque immortale fingebat, non forinſecus vt cætera, ſed interius armauit, nec munimentum eius in corpore ſed in animo poſuit, quoniam ſuperuacuum fuit, cum illi quod erat maximum tribuiſſet, corporalibus eum tegere munimentis, cum præſertim pulchritudinem humani corporis impedirent.* Et capite ſequenti. *Denique cum & corporis non magni homo, & & exiguarum virium & valetudinis ſit infirmæ, tamen quoniam id quod eſt*

B *maius accepit, & inſtructior eſt cæteris animalibus, & ornatior. Nam cum fragilis imbecilliſque naſcatur, tamen & à mutis animalibus tutus eſt, & ea omnia quæ firmiora naſcuntur, etiam ſi vim cœli fortiter patiuntur, ab homine tamen, tuta eſſe non poſſunt. Ita fit, vt plus homini conferat ratio, quàm natura mutis, quoniam in illis nec magnitudo virium, neque firmitas corporis efficere poteſt quo minus aut opprimantur à nobis, aut noſtræ ſubiecta ſint poteſtati. Potéſtne igitur aliquis, cum videat etiã boues aut vaccas aut equos cum immaniſſimis corporibus ſeruire homini, quæri de opifice rerum Deo quòd modicas vires? quod paruum corpus accepit, nec beneficia in ſe diuina pro merito æſtimat, quod eſt ingrati, aut (vt verius loquamur) inſani. Melius igitur Plato, vt hos (credo) ingratos refelleret, naturæ gratias egit quod homo natus eſſet, quod & ipſum quale ſit, non eſt huius materiæ ponderare. Quanto melius & ſanius, qui ſentit conditionem hominis eſſe meliorem quàm iſti, qui ſe pecudes natos eſſe maluerint: Quos ſi Deus in ea fortè conuerterit animalia, quorum ſortem præferunt ſuæ: tam profecto cupiant remigrare, magniſque clamoribus conditionem priſtinam flagitent, quia*

C *non eſt tanti robur ac firmitas corporis, vt officio linguæ careas: aut auium per aërem libera diſcurſatio, vt manibus indigeas: plus enim manus præſtant quàm leuitas vſuſq; pennarum: plus lingua quam totius corporis fortitudo. Quæ igitur amentia eſt ea præferre, quæ ſi data ſint accipere detrectes?* Hæc Lactantius.

***

Universidad de Deusto Biblioteca

A

QVÆSTIO SECVNDA.

Num aliqua ex parte Angeli concurrerint ad procreationem hominis.

DE creatione quidem animæ rationalis, nullo modo dubitandum est eam non potuisse ab Angelis proficisci. Cum enim animus hominis sit immaterialis & immortalis, nec aliter quàm ex nihilo, nec ab alio, nisi à Deo creari potest. Creare enim rem vllam, vt docet Augustinus cap. 15. libri 9. de Genesi ad litteram, tam nullus Angelus potest, quàm nec se ipsum. De corpore autem primi hominis, num ad eius formationem operam suam Angeli contulerint, propterea videtur in quæstionem vocari posse, quod omnis materia & creatura corporalis, auctore Augustino cap. 24. libri 8. de Genesi ad litteram, Angelorum voluntati & imperio subiecta sit: & quemadmodum ipsi corpora humana sæpe formarunt sibique assumpserunt, vt in his apparerent hominibus, ita corpus primi hominis fingere & figurare potuerunt. B

Angelos nõ fuisse effectores corporis humani.

VERVMTAMEN, proculdubio dicendum est, corpus primi hominis nec ab Angelis formatum esse, nec formari potuisse: siquidē Angeli cum sint incorporei, nullam vim & potestatem habent per se generandi rem aliquam corpoream, nisi tantum ministrando, adhibendo, & inuicem coaptando causas naturales per quas corpora naturalia generari possunt, eo scilicet modo quo agricola segetes creare & vinū generare: medicus item propulsare morbos & sanitatem efficere dicitur. His enim exemplis ad idem confirmandum vtitur Augustinus in cap. 15. lib. 9. de Genesi ad litteram: quo loco affirmatè dicit, neq; corpus Euæ ex costa Adami, nec ipsius Adami corpus ex puluere terræ Angelorum potestate formatum esse, quanquam inibi non negat Augustinus aliquod ministerium in formatione corporis Adami vel Euæ Angelos exhibere potuisse: quale autem fuerit illud ministerium, *quis audeat*, inquit, *affirmare?* Si igitur Angelus non potest corpus aliquod generare, nisi per naturales causas generatrices & effectrices: causa autē naturalis efficiēs & formās corpus humanum, est vis illa mirabilis residens in semine virili, quā in scholis vocant virtutem formatiuam: hæc autem ante generationem primi hominis nulla fuit, quæ ab Angelis adhiberi posset conficitur ergo, corpus primi hominis ab Angelis non potuisse formari. C

NON tamen negauerim, potuisse Angelos ad eius corporis formationem aliquid ministrare: sed quod illud, aut quale fuit ministerium, Non audet quicquam statuere Augustinus: sed alij audentiores non dubitant dicere, collegisse puluerem, Angelos compegisse materiam, eamque in speciem & similitudinem humani corporis conformasse

A conformasse atque figurasse: quam materiam humana specie figuratam, Deum animasse ac viuificasse inspirando in eam animum rationalem. Sed vt ita factum sit, non est putandum tamen simulācrum illud corporis humani fictum & formatum ab Angelis, verè corpus humanum fuisse: non enim in eo erat talis mistio elementorum, taléque temperamentum quale corporis humani esse oportet: nec habebat carnes, ossa, neruos, viscera, nec calorem naturalem, nec spiritus animales & vitales, sine quibus rebus corpus humanum constare non potest. Quod si anima per mortē à corpore digressa, corpus quod remanet non est verè corpus hominis, sed tantum æquiuocè, cum tamen substantiam carnis, ossis, aliorúmque partium retineat: quanto minus dici potuit corpus hominis illud fictum & figuratum ab Angelis? quippe quod neque carnis, neque ossis, neq; aliarum partium formas & naturas haberet.

B

QVÆSTIO TERTIA.

An creatus sit Adam à Deo perfectus secundum ætatem & secundum molem corporis.

DE ætate quidem quæstionem eandem ponit Augustinus in capite 13. libri 6. de Genesi ad litteram ita scribens: *Sed quomodo fecit hominem Deus de limo terræ. Vtrum repente in ætate perfecta, hoc est, virili atque iuuenili, an sicut nunc vsque format in vteris matrum? vt illud tantum proprium haberet Adam, quod non ex parentibus natus est, sed factus ex terra eo tamen modo vt in hoc perficiendo & per ætates augendo hi temporum numeri complerentur quos naturæ humani generis attributos videmus. An potius hoc non est requirendum? Vtrumlibet enim fecerit, hoc fecit quod Deum & omnipotentem & sapientem posse ac facere congruebat. Ita enim certas temporum leges generibus qualitatibusque rerum in manifestum ex abdito producendis attribuit, vt eius voluntas sit super omnia. Potentia quippe sua numeros creaturæ dedit, non ipsam potentiā eisdem numeris alligauit: nam Spiritus eius ita faciendo mundo superferebatur, vt & facto superferatur, non corporalibus locis, sed excellentia potestatis.* Sic Augustinus. C

HIS verbis Magister sententiarum in secundo distinction. 17. significari putauit Augustinum sensisse primum hominem in ætate perfecta creatū esse à Deo. Sic enim scribit: *Augustinus super Genesim dicit, quod Adam in virili ætate continuò factus est, & hoc secundum superiores non inferiores causas, id est, secundum voluntatem & potentiam Dei quam naturæ generibus non allegauit: qualiter & virga Mosis conuersa est in draconem. Nec talia contra naturam fiunt, nisi nobis quibus aliter*

naturæ cursus innotuit: Deo autem naturæ est quodcumque facit. Sic ergo factus est Adam: non secundum inferiores causas quia non erat in rerũ causis seminalibus vt ita fieret, sed secundum superiores non contra naturam operantes: quia in rerum causis naturalibus erat vt ita posset fieri. Et Magister quidem hactenus. Sed profectò si quis Augustini verba quæ hoc loco Magister indicat, & nos paulò suprà commemorauimus bene perpenderit, facilè animaduertet Augustinum quæstionem quidem de ætate qua creatus est Adam posuisse, & in vtramque partem tractasse, sed expresè tamen & affirmatè neutram quæstionis partem definiuisse. A

Adamum perfecta ætate creatũ esse.

QVAMQVAM non potest negari, quin ad eam partem quæ Adamum perfecta ætate creatum facit, propensior Augustinus esse videatur, & meritò sanè. Prima enim illa Dei opera quæ in mundi molitione proximè ab eo facta sunt perfecta esse decuit: Sicut igitur cæteras animantes corporis mole ætatéque perfectas condidit, itidem quoque ac multo etiam magis, quanto scilicet maior est hominis quàm aliarum animantium dignitas, hominem imperfecta ætate condidisse existimandum est. Cui rei magno esse debet argumento, quod statim vt creati sunt Adam & Eua, dixit eis Deus: *Crescite & multiplicamini & replete terram*: quo licet intelligere Adamum & Euam firma iam ætate & ad generandum idonea esse procreatos. Opinantur igitur nonnulli, eos fuisse creatos ætate iuuenili, qua videlicet ætate Dominus noster Iesus Christus è mortuis resurrexit, hoc est, inter trigesimum & quadragesimum annum. Verùm vt ita fuerit, credibilius tamen est eo tempore ætatem hominis perfectam non ante quinquagesimum annum futuram fuisse, cùm enim tunc longissima esset hominis vita, hoc est, decuplo fermè longior quàm nunc est, singulæ etiam ætates pariter longiores erant quàm nunc sunt, longior igitur erat pueritia & adolescentia: & priori ætate longius producta, proximè consequens ætas tardius accedebat. Cóparatione igitur & proportione totius vitæ nongentesimũ annũ supergressę, iuuenilis ętas primi hominis non ante quinquagesimum annum contingere ei potuisset. Ex quo nonnulli argumentantur, Adamum longissimam omnium mortalium vitam egisse, longiorem nempe ipso Mathusalem, quem Sacræ litteræ perhibent ad nongentos sexaginta nouem annos vitam produxisse. Adam enim cum ætate perfecta creatus sit, id est, ea ætate quæ respondebat quinquagesimo anno, posteà verò vixerit nongentos triginta annos: concluditur, si ætatis eius ratio habeatur, vltrà nongentos octoginta annos vixisse. B

In exordio mundi vt vita hominis, ita singulæ ætates eius longiores erant quã nunc sunt.

Adam longæuissimus omnium mortalium.

Adamum pfecta corporis statura esse creatum.

DE mole autẽ corporis qua creatus est Adam, similiter dicendũ est, atq; dictum est de ætate, eum factũ esse perfecta corporis magnitudine, quæ scilicet naturalis viuentiũ accretionis terminus esse solet, & quæ homini perfecta in ætate cõtingit. Primũ enim hominẽ & Scriptura non obscurè significat, & Patres concordi sentẽtia cõfirmant, C

A mant, perfectũ animo & corpore, beatúmque (quanta nempe hominis in terris viuentis beatitudo esse potest) à Deo esse procreatum.

An Adam fuerit gigas omniũ qui fuerunt maximus, vt putauit Ioãnes Lucid⁹.

IOANNES Lucidus in lib. 1. de emendatione temporum cap. 4. existimat Adamum proceritate corporis fuisse gigantem, quinimo omnium gigantum qui vnquam fuerunt maximum, iq́; probare vult ex libro Iosue, in cuius capitis 14. extremis verbis ita scriptum est: *Nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est.* Enacim autem fuisse gigãtes, manifestum est ex his quæ speculatores Iosue explorata terra Chanaan reuersi dixerunt, sicut traditur cap. 13. lib. Numer. *Populus*, inquiunt, *quem aspeximus, proceræ staturæ est, ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quasi locustæ videbamur.* Si igitur Adam maximus erat comparatione Enacinorum gigantum, liquet eum fuisse maximum gigantem. Quod autem Scriptura eo loco de Adam loquatur qui parens fuit generis humani, confirmatur auctoritate B. Hieronymi qui super 27. caput Matthæi asseueranter scribit, Adamum non in B monte Caluariæ, vt multi putarunt, sed in Hebron vt tradit Iosue (eo scilicet loco quem memorauimus) sepultum esse. Adstipulantur præterea huic sententiæ auctores illi quos refert Moses Barcephas in libro quem scripsit de Paradiso, à quibus proditum est, cum Adamus in paradiso terrestri, qui immenso Oceano interfuso à nostro orbe disiunctus erat, locatus à Deo esset: eum posteà propter peccatum è Paradiso eiectum, suis pedibus (tanta erat proceritate corporis) transmisso Oceano in hunc nostrum orbem venisse.

Hieronymus putauit Adamũ in Hebron fuisse sepultum.

SED profectò parum firma parúmq; probabilis est hæc opinio, quin etiam parum consentanea diuinæ Scripturæ, ex cuius narratione quæ est in capite sexto libri Geneseos facilè est intelligere, gigantes non ante mortem Adami, cùm videlicet genus humanum immanissimis flagitiis atque sceleribus maiorem in modum corrum pi cœperat, extitisse. Sic enim ibi est: *Gigantes erant super terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes à sæculo viri famosi.*

Refellitur Lucidus.

Quando gigantes esse cœperint.

C NEC locus ille Iosue istorum iuuat opinionem. vt enim taceam eum locum multo aliter vertisse LXX. Interpretes, his scilicet verbis: *Nomen autem Chebronis olim vrbs Arbe præcipua vrbs Enacim ipsa*, quibus verbis significatur, vrbem illam fuisse metropolim eius regionis quam inhabitabat gens Enacinorum. Certè in translatione nostra vocabulum illúd *Adam*, non est proprium primi illius hominis, sed est commune, idem significans apud Hebræos, quod apud Latinos vocabulum hominis, vt sit hæc sententia illius loci: Propterea vrbem Hebron olim esse dictam Ciuitatem Arbe, quod Arba maximus homo fuerit inter Enacinos: Maximus autem fuisse dicitur, vel nominis celebritate & rerum gestarum gloria, vel principatus amplitudine, potentia, aut diuturnitate, vel denique quod illius Vrbis conditor; Aut gentis Enaci-

Explicatur locus Iosue cap. 14. de Adami sepultura.

Enacinorum sator & parens fuerit, Atque hanc sententiam expressam reddit Scriptura Hebraica eius loci, quæ ad verbum Latinè reddita sic habet, *Nomen Hebronis olim fuerat Cariatharbe, is fuerat homo inter Enacines maximus.* Non igitur de primo homine loquitur ibi Scriptura: nec potest ex eo loco probari Adamum inibi fuisse humatum, præsertim cũ ex antiquissima traditione, sepultum esse Adamum in monte Caluariæ confirment multi & magni Patres: velut, Cyprianus in sermone de resurrectione Christi, Epiphanius lib. 2. contra hæreses ca vlt. Augustinus sermone LXXI. qui est de Immolatione Isaac, Paula & Eustochium in Epistola ad Marcellam quæ fertur inter Epistolas Hieronymi, quanquam Isidorus & Carthusianus super illo loco Iosue Hieronymum secuti sunt. Verum, esto Scripturam eo loco de Adamo, id est, primo homine loqui, tamen is appellatus est maximus nõ proceritate corporis, sed dignitate, propter duas scilicet prærogatiuas quibus cunctos homines antecelluit, alteram originis, quod proximè à Deo supernaturali modo creatus, origo fuit & seminariũ totius generis humani: alteram verò singularium munerum & beneficiorum quibus ornatus & cumulatus à Deo est, iustitiam dico originalem, scientiam rerum omnium, immortalitatem, & domicilium Paradisi terrestris. Illud autem *Inter filios Enacim*, non significat Adamum fuisse maximũ corpore comparatione gigantum qui erant ex genere Enacim, inepta enim fuisset ea comparatio, sed illud potius significat, Adamum fuisse conditum & humatum inter filios Enacim, id est, in ciuitate Hebrom (vt Hieronymus Isidorus, & Hebræi censuerunt) quæ, vt dixerunt LXX. Interpretes, fuit metropolis gentis Enacim. Non me fugit, in antiquis Hebræorum commentariis quæ illi nominant Beresçithrabâ, legi ideo nomen Arba quod significat quattuor, illi vrbi esse impositum, quia priscis sæculis quattuor illic viri habitauerũt, Aner, Escol, Mãre, & Abraham, iidem illic sint circumcisi: quattuor itẽ matronæ celeberrimæ ibidem sepultæ fuerint, Heua, Sara, Rebecca & Lia: & quattuor Patriarchæ, Adam, Abraham, Isaac, & Iacob: & quod ex eo loco Abraham quattuor reges insecutus percusserit. Verùm vt plurima quæ sunt in illis Commentariis fictitia esse constat, sic hæc parum firma & probabilia esse debent.

A

B

C

Traditio Hebræorũ.

QVÆSTIO QVARTA

An corpus primi hominis prius tempore formatum sit, quãm sit creata anima & corpori infusa.

NEc paucorum, nec ignobilium auctorum & olim & nostro sæculo sententia fuit prius tempore factum esse corpus Adæ quàm creata sit anima rationalis & cum corpore coniuncta: hoc enim tradit Gennadius explanans hæc Mosis verba quæ nũc tractamus: & Chrysostomus in Genesim homilia

A homilia 12. & 13. id videtur etiam innuere Augustinus libro decimo tertio, de Ciuitate Dei, capite 24. Tostatus item & Ioannes Ferus super hoc loco Geneseos, Alfonsus de Castro libro secundo contra hæreses vbi disputat de Anima, Augustinus Eugubinus in Cosmopœia & in Annotationibus suis in Pentateuchum super his verbis Mosis, idémque sensisse videtur auctor libri quarti Esdræ in eius libri cap. 3. ad hunc modum scribens: *Tu Domine dedisti Adæ corpus mortuum, sed & ipsum figmentum manuum tuarum erat, & insufflasti in eum spiritum vitæ, & factus est viuens coram te.* Verùm lubet hic adscribere Chrysostomi verba quibus hoc apertissimè ab eo traditur. In homilia igitur 12. sic ait: *Cogita obsecro formationis Adæ ordinem, & expende tecum antequam inspiraretur à Domino spiraculum vitæ, quis erat formatus ille? Simpliciter inanimis quædam imago, operatione carens, & ad nihil vtilis. Id autem quod hominem in tantum prouehit honorem non aliud est nisi spiraculum illud vitæ à Deo inspiratum.* Idem in homilia 13. hoc ipsum illustrioribus verbis declarat hunc in modum scribẽs; *Et fortè dicet aliquis. Quare si anima dignior est corpore, indignius primo formatum est, & posteà quid eminentiùs? Non vides dilecte quod & in creaturis hoc idem vsu venit. Sicut enim cœlum & terra & Sol & Luna, & cætera omnia formata sunt, & irrationalia animalia, & post hæc omnia homo, horum principatum susceperus; ita & in hac hominis formatione prius corpus producitur, & posteà anima quæ est dignior. Et sicut animalia ministerio hominis vtilia futura ante hominem formantur, vt paratum haberet ministrum is ad cuius vsum creabantur, ita etiam corpus ante animam formatur, vt cum secundum ineffabilem conditoris sapientiam anima produceretur, posset secundum suas potentias operari per corporis motionem.* Sic Chrysost. Videtur etiam hoc significare narratio ipsa Scripturæ cum hoc loco dicit: *Formauit Dominus Deus hominẽ de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* Quibus verbis indicare videtur Scriptura, priùs formatum esse corpus humanum de limo terræ, & in ipso iam formatum & figuratum, inditum esse spiraculum vitæ quo illud corpus euasit in hominẽ viuentem. Et in naturali quidem hominis generatione idem ordo seruari videtur: nam priùs tempore particulatim formatur corpus humanum, deinde creatur anima & in ipsum infunditur.

B

C

Simul esse formatum corpus Adæ & creatum animum.

Ex aduerso autem, corpus humanum non esse formatum ante animum, sed simul, id est, eodem puncto temporis & corpus & animum & hominem ipsum esse factum, censent viri doctissimi maximæque auctoritatis, veluti est Gregorius Nyssenus in libro de homine capite 29. & 30. & Damascenus in libro secundo, de Fide Orthodoxa cap. 12. & S. Thomas prima parte, quæstione nonagesima prima, idémque videtur innuere Augustinus libro de Genesi contra Manichæos capite octauo, quæ iam pridem est in scholis Theologorum recepta sententia, quam licet ex verbis Mosis colligere: ait enim Deum formasse hominem ex limo terræ. Si igitur

Universidad de Deusto Biblioteca

formando corpus humanum dicitur formasse hominem, & corpus non est homo sine anima, efficitur cum formauit corpus, simul etiã creasse animum: & ita verum est formatum esse hominem. licet enim & formatio corporis, & creatio animæ, & procreatio totius hominis vno & eodem puncto temporis perfecta sint, distinctè tamen & separatè explicanda erant. Et prius quidem formatio corporis, quoniam præcedit ordinè generationis, idem enim punctum temporis, seu vt in scholis loquũtur, instans terminat vltimam dispositionẽ & formationem corporis, & inchoat ac metitur creationem & infusionem animæ rationalis & generationem hominis. Nec pro nihilo ducenda est ea ratio qua B. Thomas vtitur ad id confirmandum. Ratio B. Thomæ. *Hæc*, inquit, *natura est partium, siue vt vocant essentialium, siue integralium, vt inuicem disiunctæ, & extra totum quod constituunt positæ, sint in statu imperfecto. Cum enim pars sit propter totum, hinc fit vt bonum & & perfectio partis extra totum ei non possit contingere. Cum igitur Deus in prima illa rerum procreatione omnia fecerit in statu perfecto, incongruum erat vel corpus sine anima, vel animam sine corpore separatim efficere: vtrumque nimirum in statu imperfecto.* Quod si animum non creauit Deus ante corpus, vt mox dicemus, nec corpus ante animam creasse eum fas est credere: magis enim corpus pendet ab anima quàm animus à corpore: animus enim à corpore seiugatus & seiunctus, æquè quàm in corpore substantiam & existentiam suam tuetur & conseruat. Corpus autem digressa ab eo anima, non est corpus hominis nisi æquiuocè, & paulatim dissoluitur atque corrumpitur. Nihil tamen prohibet opinari, corpus primi hominis secundum aliquas dispositiones fuisse prius formatum: sed tunc non erat corpus hominis nisi in potentia remota, statim verò vt habuit vltimam dispositionem per quam verè ac propriè est corpus hominis, accepit à Deo animam rationalem: idémque seruatum est deinceps ac seruatur quotidie in generatione cuiuslibet hominis.

Cap. 2. Geneseos. Vers. 7.

Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.

VONIAM Moses hac oratione figurata & metaphorica significare voluit creationem animæ rationalis & infusionem eius in corpus, quæ res grauissima est & ad agnitionem animi pulcherrima, diligenter eius verba explananda sunt. Primo ait, *Inspirauit*: Verbum Hebræum נפח *Napach*, significat inspirare, insufflare, seu flatum emittere, siue dum quis viuit, siue dum moritur: nam etiam Latinè dicimus, exhalare seu efflare animam. Cur autem creatio animæ rationalis, vocabulo inspirationis seu insufflationis insinuetur, multas licet afferre causas. Primò quidẽ, vt placet Theodoreto, quò intelligatur tam facilem Deo esse creationem animæ rationalis, quàm facilè homini est flatum ex ore suo mittere. Deinde, vt appareat animam rationalem non expromi & educi ex potentia materiæ,

Cur creatio animę rationalis, & infusio in corpus appellatur insufflatio.

A materiæ, sed extrinsecus aduenire corpori ex nihilo scilicet à Deo creatam, atque idcirco immaterialem & immortalem esse. Posteà, vt notum esset animam simul creari & infundi in corpus, Deus enim creando eam infundit & infundendo creat, siquidem vtrumque fit eodem puncto temporis: quamquam ordine naturæ priùs est animã creari quam infundi corpori. Ad extremum, ea ratione significatur, animam quodammodo prodiisse ex ore Dei, vt ex eo intelligeretur, animam rationalem eo maximè cęteris animalibus præcellere quod ipsa capax & particeps est vitæ, gratiæ, ac sapientiæ Dei. Legimus enim in 24. cap. libri Ecclesiastici diuinam sapientiam prodiisse ex ore Dei.

An humanus animus sit ex substãtia Dei.

VERVM, quia flatus prouenit ex corpore flantis, propterea quidã putarunt animum hominis ex substantia Dei esse procreatũ. quocirca M. Tullius Platonicorum sententiam vsurpans, sæpe dicere solet animos humanos ex diuina natura esse libatos, haustos, tractos, & B decerptos. Multi etiam Patres ob eam causam censent, cum vellet Christus Spiritum sanctum dare Apostolis, insufflasse in eos, vt ea ratione declararet, Spiritum sanctum sibi consubstantialem esse & de sua substantia procedere. Et animum quidem hominis ex ipsa Dei natura esse productum, sensisse videtur Lactantius lib. 2. Diuin. Instit. Verùm ridicula & absurda hæc opinio est, non tantùm falsa: non enim illa Dei inspiratio fuit corporalis, sicut nec fuit locutio corporalis, cum Deus dixit, Fiat lux. aut Fiat firmamentum: quamquam Eugubinus & Oleaster, quos suprà refutauimus, crediderint, Deum humana forma indutum corporaliter & insufflasse & formasse corpus hominis, & locutum esse, & alia fecisse ac dixisse, quæ ab eo facta dictáque narrat Moses. Non esse autem animum hominis è substantia Dei, facillimum est cuiuis & intelligere, & probare. Certè id à B. Thoma in 1. par. quæst. 90. & à Bonauentura in 2. sent. distin. 17. art. 1. q. 1. copiosè & accuratè tractatum est, vt superuacanea sit futura eius rei in præsens retractatio.

C QVOD autem proximè sequitur *In faciem eius*, Hebraica phrasis est, nam vox Hebræa אף *Aph*, vt placet Oleastro descendit à radice אנף *Anaph*, & propriè significat iram, sed quia ira maximè in naso ostenditur, consequenter etiam nasum seu nares significat, vt in Psal. 113. *Nares habent, & non odorabunt.* Adhibetur quoque eadem vox ad significandam faciem, velut infrà ca. 19. *Incuruauit se in faciem suam.* Verũ non videtur significare faciem nisi propter nares quæ in ea sunt, præcipuè autem Moses nominauit faciẽ seu nares, quia in facie maximè apparet vita quæ per inspirationem & respirationem oris & narium fit. Deinde, quia in facie potissimum vigent sensus tã interiores quàm exteriores. Denique, quia in facie interiores animi motus & affectus extant & innotescũt. Alij pro illo *In faciẽ*, verterũt ex Hebræo *In nares*: quã lectionẽ secutus Caietanus, propterea putat Deũ in nares insufflasse spiraculũ vitę, quòd nasus sit organũ respira-

Caietanus in Genes.

tionis, & quidem longè commodius atque purius quàm ipsum os. A
Et huius rei duo esse ait signa, quod nasus à natura factus sit patẽs &
apertus, os autem clausum, quo fit vt dormientes etiam clauso ore
abundè, vel certè quantum satis est, per nares spiritum ducant: alte-
rum verò signum, quod aër in ipso ore inquinatur vaporibus è sto-
macho in os exhalatis, vt manifestum est in his quibus os & anheli-
tus fœtet: qui autem per nares trahitur spiritus, absque vlla contagio-
ne sordium & immundiciæ purus ad pulmonem perlabitur, & inde
purus itidem redditur,

Spiraculum vitæ.

PRo spiraculo Hebraicè est vox נשמת *Neshemha*, significans halitum, idque videtur inter נשמת *Neshamah* & רוח *ruah* (quæ vox significat ventum) interesse, quod ventus est sine colore & inuisibilis, halitus verò & spiritus ad modum fumi seu nubis est aspectabilis. Propterea verò animam rationalem appellauit spiraculum vitæ, quod tantisper viuit homo dum spirat, simulq; vt deficitur respiratione, etiam vita destituitur & ab anima deseritur: quinimo, in tribus præcipuis linguis, Hebræa, Græca & Latina, anima appellatur à respiratione seu refrigeratione quæ fit per respirationẽ: nam Hebraicè dicitur נפש *Nephes* à spirãdo & insufflãdo: Latinè appellatur *Anima*, à Græca voce ἄνεμος, id est, ventus: Græcè ψυχὴ à ψυκάζω, refrigero, *Nam quia*, inquit Plato in Cratylo, *cum anima in corpore est, causa ipsi est vt viuat, respirandi vim ei præbens: simul autem vt respiratio definit, corpus interit & homo moritur, propterea mihi videntur animam veteres ψυχὴν appellasse.* B

Cur anima hominis dicta sit spiraculum.

נשמת
nischmath
חיים
chaim.

Cur Hebraicè dictũ sit spiraculum vitarũ.

ILLVD autem *Spiraculum vitæ*, Hebraica phrasi positum est pro eo quod est, Spiraculum vitale seu viuificans: nec est in Hebræo singulariter, Spiraculum vitæ, sed pluraliter Spiraculum vitarum. Cur autem pluraliter dictum sit Spiraculum vitarum, variæ sunt explanatorum coniecturæ. Quidam referunt ad duas nares per quas spiritum vitalem ducimus. Alij putant ea re significari longissimam vitam quàm acturus erat homo in statu innocentiæ, & quam primæui C
homines egerunt ante diluuiũ. Nonnulli denotari existimant duplicem vitã, cuius solus omniũ animaliũ homo capax est, præsentẽ scilicet quæ temporalis est, & futuram quæ est æterna. Nec desunt qui opinentur Mosen his verbis voluisse indicare duplicem viuendi modum, quem habet anima rationalis, vnum prout ipsa est in corpore, ipsum informans, animans, viuificans, & ad operandum mouens: alterum pro vt ipsa à corpore seiuncta per se subsistit, & sine corporis adminiculo actiones suas perficit. Illud quoque placet quibusdã, insinuari hoc loco duplicem hominis vitam, vnam corporalem & naturalem, alteram spiritualem & supernaturalem, illam præstat anima natura-

A ma naturali vi & potestate sua, hanc non nisi singulari gratia & auxilio Dei instructa & adiuta.

CAIETANVS subtilius hæc scrutatus atque commentatus, significari putat triplicem vitam quam anima rationalis tribuit homini, nam licet ea sit vna tantum secundum substantiã, potentia tamen & ipso effectu triplex est. Siquidem præstat homini vitam vegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam: ad eásque vitas tuendas & exercendas triplici vtitur spiritu velut instrumento, Spiritum dico vitalem in corde, naturalem in iecore, animalem in capite generatũ atque in vniuersum corpus permanantẽ. Caietanus porrò argumentatur ex hoc loco Mosis, vnam dumtaxat in homine animam esse secundum substantiam, nempe rationalem, quæ tamen eminenter & virtualiter, vt in scholis loquimur, duas reliquas animas vegetatiuam & sensitiuam continet. Quod autem in homine virtus vegetatiua distincta non sit à sensitiua eo patet argumento, quod virtus vegetatiua efficit organa sensitiua, hoc autem opus excedit omnem vim animæ vegetatiuæ: quocirca necesse est vires vegetatiuas reuera esse ipB sius animæ sensitiuæ, & eius virtute operari. Sẽsitiuas præterea vires in homine non esse ipsius animæ sensitiuę sed rationalis eo manifestum fit, quod suprema facultas sensitiua in homine quã in scholis appellamus, Cogitatiuam, iam est aliqua ex parte rationalis: per hanc enim homo reminiscitur & ratiocinatur circa res singulares, ex vno singulari discurrens ad aliud singulare. Idem quoque cernitur in altera parte animę sensitiuę quã vocamus Appetitiuã, appetitus enim sensitiuus in homine est quodammodo rationalis, vt confirmat Aristoteles in extremo primo Ethicorum libro, potest enim ei accommodari ad præscriptum rationis, eique subiectus & obediens fieri, quamobrem etiã capax esse virtutum moralium: nãque temperãtia & fortitudo, illa in cõcupiscibili, hęc in irascibili parte suas habẽt sedes.

Caietanus in Genes.

Vnam dumtaxat in homine esse animã, quomodo argumentetur Caietanus.

ILLVD porrò: *Et factus est homo in animam viuentem:* Hebraismũ continet qui sic explicari debet: *Factus est homo habens animã facientem ipsum viuere:* vel animę vocabulo significatur hic, vt sępè aliàs in Scriptura, ipse homo, vt sensus sit: *Per illam Dei inspirationem qua anima est infusa corpori, factus est Adam in hominem viuentem*, id est, *homo viuens.*

C Chaldæus paraphrastes vertit: *In Spiritum loquentẽ*: quo loquendi modo tria significantur. Primo id ipsum q̃ diximus Adam scilicet factũ esse hominẽ viuentem: nam loqui & sermocinari, manifestum est signum vitæ humanæ. Deinde, significat Adamum accepisse tunc animam non quamlibet sed rationalem, cuius nempe proprium est humanum sermonem & orationem fingere. Ad hoc, indicat hominem creatum esse ætate perfecta, siquidem aptè ac prudenter loqui, non cuiuslibet ætatis est. Atque hoc velut typũ quemdam prætulit eius quod postea euenit in die Pẽtecostes, quo die Ecclesia Christi quasi per Spiritum sanctum regenerata, facta est in Spiritum viuificantem, & fideles cœperunt loqui variis linguis magnalia Dei.

A

DISPVTATIO DE CREATIONE ANIMÆ RATIONALIS.

VERVM super his verbis quibus Moses creationem animæ rationalis adumbrauit, tres quæstiones tractandæ sunt.

QVÆSTIO PRIMA.

An anima Adami creata fuerit prius quàm corpus eius formaretur.

Sententia Platonis & Aristotelis de origine animæ rationalis.

EX nobilioribus Philosophis, Plato quidem in Timæo dixit omnes animas rationales fuisse à B Deo in mũdi exordio creatas: posteà verò summum & omnium patrem Deum mandasse secundis diis, vt quod reliquum erat hominis, id est, corpus & animam alentem atque sentientem, ipsi fabricarent. De sententia Aristotelis lis est inter Peripateticos, multis enim visum est Aristotelem fecisse animam rationalem priorem, & antiquiorem corpore: is enim disputans in lib. 2. de Generatione animalium cap. 3. vtrum omnis anima sit ante corpus; tandem decernit animam rationalem ante corpus esse, & extrinsecus aduenire quod ipsa & eius propria actio sit in corporea. Alij opponunt istis sententiam eiusdem Aristotelis affirmantis in libro 12. Metaphysicorum textu 17. fieri non posse vt forma sit ante compositum: vt autem aliqua forma post compositum remaneat, nihil prohibere, cuiusmodi est anima, non omnis sed intellectus.

Ex doctoribus Christianis, Origenes in eo fuit errore, vt censeret omnes animas rationales ab initio esse creatas ante corpora, & C propter errata & scelera quæ in eo statu admiserunt, ad luendas eorum pœnas in varia corpora pro varietate meritorum, tamquam in carcerem esse detrusas: quem errorem etiam B. Hieronymo impingere voluit Ruffinus, sed immeritò & falsò. Namque vt alios Hieronymi locos taceam, certè Hieronymus in Epistola 139. ad Cyprianum scripta, qua psalmum 89. explanat, apertis verbis dogma hoc Origenis, tacito eius nomine condemnat: Et in epist. 61. quam dedit ad Pammachium, hunc ipsum errorem assignat Ioanni Episcopo Hierosolymitano, eumque validissimè confutat. Nec videtur Augustinus abhorruisse ab hac opinione, quippe qui lib. 7. de Genesi ad litteram ca. 24. significat animam primi Hominis creatam esse simul cum Angelis primo die mundani opificij: corpus autem posteà esse forma-

A se formatum, eiq; infusam animam. Verùm hoc ille non dicit affirmatè, mox enim subdit: *Credatur ergo, si tamen nulla Scripturarũ auctoritas seu veritatis ratio contradicit.* Hugo de S. Victore, & auctor Historiæ Scholasticæ, Magister item sententiarum, & alij quidẽ Theologi, hoc de anima quidem primi hominis in dubio relinquunt: de aliis tamen omnibus non dubitant affirmare, eas non ante corpus, sed simul cum corpore creari.

Animam primi hominis non ante corpus esse creatã.

AT verò, animam primi hominis non ante corpus esse creatam sed simul cum corpore, quẽadmodum cæterorum etiã omnium animæ cum suo quæque corpore simul procreantur, equidem non tãtum similius vero, sed planè verum certúmque cẽseo. hoc etiam tradit Gregorius Nyssenus in libro de Homine ca. 29. & 30. & Damascenus lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 12. & Hieronymus vt suprà memorauimus in Epist. 61. ad Pammachium de erroribus Origenis, & 139. ad Cyprianum, Leo item Epistola 71. Et in hanc sententiam propensior est Augustinus in 23. cap. lib. 12. de Ciuitate Dei, ita scri B bens: *Fecit ergo Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, talem quippe illi animam creauit, qua per rationem atque intelligentiam omnibus esset præstantior animalibus. Et cum virum terreno formasset expuluere, eiq; animam qualem dixi, siue quam iam fecerat, sufflando indidisset, siue potius sufflando fecisset, eúmque flatum quem sufflando fecit, animam hominis esse voluisset.* Idem sentit B. Thomas. 1. par. q. 90.

ATQVE HÆC fere Theologorum sententia est, quæ tribus argumentis confirmari potest. Anima enim rationalis est pars essentialis ipsius hominis, ergo extra Hominem statum habet imperfectum, sicut omnes partes, cùm à toto cuius partes sunt, separatæ sunt. Non est autem credibile, Deum in prima rerum constitutione rem aliquam fecisse in statu imperfecto, præsertim vero animum hominis omium rerum, exceptis Angelis, longè præstantissimum. Quod si post primum Hominem, cæterorum Hominum animæ simul procreatæ sunt cum corporibus: cur non idem sentiamus de anima primi Hominis? siquidem similis ratio est omC nium animarum, nec causa fuit vlla, cur vellet Deus animam primi Hominis ante corpus creare. Deinde, aut naturale est animæ rationali esse coniunctam cum corpore, aut hoc ei est contra naturam & violentum: Si est naturale, & Deus ab initio res condidit prout cuiusque rei natura postulabat: concluditur, animam primi hominis non esse creatam ante corpus eius, sed simul cum corpore copulatam. Sin autem est animæ rationali contra naturam, & violentum esse in corpore, ergo generatio hominis non est naturalis, sed contra naturam, & excellentissima species omnium quas natura habet (hominem dico) contra naturam esset. Et è contrario dissolutio hominis & mors esset naturalis & secundũ naturã, ob idq; cuilibet Homini optabilis & iucũda, quod falsum esse, nostri aliorumq; experimẽtis exploratissimũ & cõpertissimum est. Quinimo, si

ita

ita esset, resurrectio mortuorum. vt bene argumentatur Sanctus Hieronymus, violenta esset nec optanda homini sed aduersanda & fugienda, cum tamen ea pertineat ad consummatam hominis felicitatem, & in Sacris litteris promittatur velut amplissimum bonum maximéque optandum homini. Quocirca Paulus ad Romanos 8. *Et nos* inquit, *ipsi primitias Spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri.* Idem in cap. 5. posterioris Epistolæ ad Corinthios: *Nam & qui sumus*, ait, *in hoc tebernaculo ingemiscimus grauati: eò quod nolumus expoliari sed superuestiri, donec absorbeatur quod mortale est à vita.* Et in capite 15. prioris Epistolæ ad Corinthios Paulus argumentatur, si non esset futura resurrectio mortuorum, Christianos fore omnium mortalium miserrimos maximéque miserandos. Quin Aristoteles in primo libro de Anima, tex. 49. istã opinionem velut per ironiã, nec sine irrisionis significatione commemorans, sic ait: *Laboriosum autem est animæ commistam esse corpori non potentem absolui, & præterea fugiendum. Siquidem melius est intellectui non cum corpore esse, quemadmodum & consuetum est dici & multis placet.* Postremo, ex sententia Theologorum status hominis ad bene vel malè merendum non est nisi dum animus hominis est in corpore: quod quidem satis apertè indicat Paulus cap. 5. posterioris Epistolæ ad Corinthios, affirmans omnes homines manifestari oportere ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonũ, siue malũ, id est, vt his quæ dũ fuit in corpore, vel bene vel male egit, digna referat vel præmia vel supplicia. Si igitur anima rationalis fuisset ante corpus, proculdubio aliquid eo tẽpore meruisset; aliquid enim egisset vel boni vel mali, quippe quæ libero arbitrio prædita fuisset, nec dum aut beata aut damnata, quapropter eius actio fuisset vel meritoria vel demeritoria, & sic delaberemur in errorem Origenis censentis animas rationales propter peccata quæ ante corpus fecerant, fuisse ad ipsum corpus velut ad custodiam & carcerem damnatas atque detrusas.

Quã sit optabilis hominis resurrectio quo ad vitã immortalẽ ex sentẽtia Pauli.

Cur sicut animus noster post corpus existit, non itẽ existat ante corpus.

VERVM roget me aliquis, sicut anima rationalis post mortem hominis remanet extra corpus existens, cur non itidem conueniens sit eam creari & existere ante generationem hominis? sed facilè & in promptu responsum est. Quod enim animus post mortem hominis supersit, id accidit ex necessitate naturę tam corporis humani quàm animæ rationalis, cũ enim homo sit mortalis, animus verò noster immortalis, extincto homine animũ supersse & omni æuo permanere necesse est: at verò cum anima rationalis sit forma naturalis & pars ipsius hominis, nulla est ratio cur ante generationẽ hominis creari & existere debeat. Cęterum, ad eaquę de proposita quæstione disputauimus, nõ alienum fuerit adiicere quæ S. Bonauentura eadem de re disserit in 2. sent. dist. 17. art. 1. quæst. 3. *Licet*, inquit, *congruum videri cuipiam posset, animam Adæ creari debuisse ante eius corpus, vt ita declararetur animam rationalem non pendere ex corpore, nec educi*

educi ex potentia materiæ, sed per se subsistere, & à solo Deo creatam ex nihilo extrinsecus corpori adiungi, eaque ratione demonstraretur animæ nostræ cum Angelis conuenientia tam naturalis in eo quod est habere in se imaginem Dei quàm supernaturalis in eo quod est ad eundem finem supernaturalem, & per similia media supernaturalia ordinari: attamen multo congruentius fuit eam simul cum corpore produci: Tum quia anima vnitur corpori vt perfectio naturalis eius, & vt cum quo facit vnum compositum essentiale quod est homo, quo fit vt naturaliter appetat esse cum corpore, & extra ipsum esse sit illi præter naturam & quodammodo pœnale: tum etiam vnitur anima corpori vt motor mobili, adeo vt extra ipsum nihil mereri aut demereri queat. Quocirca non conueniebat ipsam produci ante corpus, ne produceretur in statu imperfecto & præter naturam, ne ante culpam sentiret pœnã, nec absque corpore mereretur vel demereretur. Nam si producta esset ante corpus, cum tunc habuisset vsum liberi arbitrij, nec obstaret quicquam, proculdubio, vel meruisset vel demeruisset: quare corpus non esset particeps omnis meriti aut demeriti animæ: & falsum esset quod dixit Apostolus. Omnes recepturos mercedem suam prout in corpore gesserint siue bonum siue malum. Neque vero ad declarandam animæ rationalis immortalitatem, præexistentia eius quicquam contulisset: Siquidem illa eius præexistentia nemini per rationem naturalem, sed ex ipsa duntaxat Scriptura id tradente notum esse potuisset. Atqui sine isto multi sunt alij Scripturæ loci, ex quibus id posset demonstrari. Hactenus ex Bonauentura.

QVÆSTIO SECVNDA.

An ex hoc loco Mosis demonstrari possit immortalitas animæ rationalis.

NON est dubitandum, ex his paucis verbis quibus Moses creationẽ animæ rationalis indicauit, demonstrari & probari posse animum hominis esse immortalem: quod etiam multifariã & hoc libro, & aliis suis libris Moses significauit. Quocirca vehementer miror Sadducæos qui negabant immortalitatem animi nostri, omnemque spiritum incorporeum & immortalem de medio tollebant, non modo toleratos esse, verum etiam auctoritate, opibus, atque honoribus apud Iudæos floruisse. Quanquam ne hoc quidem mirandum accidere debet, cogitanti etiam in populo Christiano tot hæreses tam apertè contrarias diuinæ Scripturæ multis esse persuasas, tanta est hominum vel ignoratio veritatis, vel stupor animi, vel ad pessima quæque ingenij procliuitas, vel arbitratu suo viuendi & quodlibet sentiendi libido ac licentia, vel Principum qui hæc vetare & punire deberent socordia. Eusebius libro sexto Historiæ Ecclesiasticæ capite trigesimo, in partibus Arabiæ exortũ esse quorundam

Hęresis Arabum quorundam de immortalitate animę.

dam errorem dicentium, occidente homine simul etiam interire animum, sed eum postea in resurrectione mortuorum iterum reuiuiscere ad vitam tamen immortalem. Sectatores huius erroris à gente in qua primum viguit, Arabicos nominari posse putat Augustinus, in libro de Hæresibus numero 83. A

An anima nostra sit ex traduce.

In simili errore fuisse necesse est quicunque putarunt animas rationales non creari à Deo ex nihilo, sed à parentibus proseminari & propagari, nõ aliter quàm ipsum corpus: vt quemadmodum corpus ex corpore propagatur, sic animus ex animo multiplicetur, scilicet ad similitudinẽ luminis quod ex alio lumine accẽditur. Cuius erroris auctores in lib. de Ecclesiasticis dogmatibus capite decimo tertio, & 14. Luciferiani, Cyrillus item & aliqui Latinorum appellantur. Augustinus item libro de Heresibus numero 86. memorans opinionem Tertulliani facientis animam hominis corpoream, hæc subdit: *Dicit sane ipse animas hominum pessimas post mortem in dæmones verti statum autem animæ credit per traducem propagari.* Non tamen censet Augustinus Tertullianum propter primam aut vltimam opinionem damnatum esse ab Ecclesia tanquam hæreticum, sed quia adhæserit errori Cataphrygarum secundas nuptias non aliter quàm adulterium condemnantium. Certè Augustinus ipse, licet animam ex traduce propagari non audeat affirmare, non putat eam tamen ex diuina Scriptura vt falsam & hæreticam confutari posse. Quin ipse in ea quæstione quæ est de Origine animæ, dubius & incertus est quemadmodum apertè ostendit in Epistola 7 & 28. quas scripsit ad S. Hieronymum, & in 157. quam misit ad Optatum, & libro tertio, de Baptismo paruulorum cap. 10. & 1. libro Retractationum capite 1. & libro 10. de Genesi ad litteram primis quattuor capitibus, in quorum quarto capite scribit, opinari animas omnium hominum ex nihilo creatas esse, nimis esse durum & violentum, cùm Scriptura doceat, Deum creasse omnia simul & cessasse die septimo ab omni opere, ex quo effici, omnes animas hominum posteà creatas, fuisse aliquo modo in anima primi hominis. Si autem singulæ crearentur ex nihilo, non magis aliæ animæ fuissent in anima primi hominis, quàm illa in aliis. Illud tamen vehementius Augustinum vrgebat, atque premebat, quod non videbat ipse, si posteriorum hominum animæ non propagabantur ex anima Adæ, sed ex nihilo singulæ creabãtur, qua ratione peccatum Adæ per generationem carnalem in omnes eius posteros transfunderetur: cum peccatum originale propriè non sit in corpore, sed in anima. Quod si animæ aliorum hominum nullo modo pendent ex anima Adami, nulla ratione videtur peccatum eius in alios homines deriuari potuisse. Tractat. hãc quæstionem S. Thomas Prima parte quæst. 118. art. 2. sed accuratissimè Bonauentura in 2. sententiarum distin. 18. quæst. vltima, & Alphonsus de Castro libro 2. aduersus Hæreses vbi agit de Anima, quintum errorem confutans. B C

Vervnta-

A Vervntamen B. Hieronymi constans perpetuáque fuit sententia, animas rationales in singulorum hominum corporibus creari singulas, non aliter quàm creata sit anima primi hominis: atque hanc doctrinam tota deinceps secuta est Ecclesia. Nam quia anima rationalis est incorporea & indiuisibilis, nõ potest ex alia anima propagari: quia vero est immaterialis, non potest ex vlla materia procreari & multiplicari. Id quod B. Thomas multis rationibus addicit libro 2. contra Gentes cap. 86. idémque significauit Dauid, Psalmo 32. illis verbis, *Qui finxit singillatim corda eorum*, & Zacharias cap. 12. *Cum* inquit, *Dicit Dominus extendens Cœlum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo*: quibus verbis vt in eorum explanatione scribit Hieronymus, indicatur, quemadmodum Cœlum & terram, ita animum hominis & à solo Deo & ex nihilo creari. Apud Ecclesiasten quoque ca. 12. sic legimus, *Puluis reuertatur in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad eũ qui dedit illum*. cuius testimonij vim aduersus facientes animas aliorum hominum propagari ex anima primi hominis, in lib. 10. de Genesi ad litteram capite 9. conatur quidem Augustinus, sed frustra conatur tamen, eludere atq; infirmare. B

Quibus ex verbis Mosis ostenditur immortalitas animæ nostræ

Verum age, indicemus quibus in locis & quibus verbis Moses docuerit animum hominis esse immortalem. Principio, id manifestè ostendit cùm dixit, solum animalium omnium hominem ad imaginem & similitudinem Dei esse factum. Si enim animus hominis non esset incorporeus & immaterialis, intelligendi sciendique omnia potens atque idcirco immortalis, non verè solus homo diceretur ad imaginem Dei factus. Atque hanc rationem similitudinis humani animi cum Deo, validissimum Plato in Alcibiade & in Phædone, ad probandam immortalitatem animi nostri putauit argumentum. Et profecto esse omnium rationum quæ ad id persuadendum afferri possunt firmissimum ac probabilissimum argumentum, multis verbis docet Porphyrius lib. 1. ad Boëtũ, vt in lib. 11. de Præpar. Euangelica refert Eusebius. Hæc autem hominis & Dei similitudo quattuor in rebus potissimum enitet. Primo, in quadam infinita capacitate mentis, quæ habilis & idonea est ad cognoscendas omnes res. Deinde, in appetitu voluntatis humanæ sic infinito, vt nullo C bono præter infinitum, id est, Deũ, omnino expleri & satiari queat. Posteà, in libertate voluntatis, & vt loquuntur in scholis, in quadam indeterminatione ad quælibet particularia & infinita bona. Denique, in quadam naturali cupiditate æternitatis quam sibi expetit animus, suam ea re æternitatem & immortalitatem satis prodens ac probans.

Quæ ratio Platoni & Porphyrio visa sit validissima ad probandam animi nostri immortalitatem.

Quattuor in rebus similitudo hominis & Dei posita est.

Alter locus Mosis ex quo animæ rationalis immortalitas enotescit, est superiori proximus, quo dixit Moses hominem esse cunctorũ animalium principem & dominũ à Deo constitutum: quo declaratur, hominem esse superioris ordinis & gradus naturæ quã sint cætera animalia. Tertius locus est is quem in præsens tractamus:

Cum enim Moses ait Deum inspirasse in corpus hominis animam A
rationalem, non obscurè indicauit eam extrinsecus aduenire homini & à solo Deo creari, neque ex materia vlla neque ab alio efficiente generari. Cum enim Moses memoraret generationem aliorum animalium, refert dixisse & iussisse Deum vt terra & aqua producerent animas terrestrium & aquatilium animãtium: ea oratione significãs, animas cæterorum animalium ex materia elementari esse productas. De anima verò hominis multo aliter loquitur, dicens eam esse à Deo insufflatam seu inspiratam, vt intelligatur eam diuersæ conditionis esse, cuius non ex re aliqua corporea, sed ex solo Deo sit origo. Quartus locus est in capite quarto libri Geneseos: quo loco scriptum est, Deum dixisse Cain, *Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius:* quibus verbis perspicuè ostenditur libertas humanæ voluntatis, cui etiam immortalitas animi necessario connexa est. Quintus locus est in cap. 37. Geneseos, vbi sic loquitur Iacob, *Descendam ad filium meum lugens in infernum:* nec per infernum interpretari possumus sepulchrum vbi conditum esset corpus Ioseph, siquidem Iacob crediderat Ioseph dilaceratum & deuoratum esse à feris: debet igitur intelligi de inferno propriè dicto, in quem omnium hominum etiam iustorum animæ ante aduentum Christi descendebant. B
Sextus locus est cap. 3. Exodi: scriptum enim est eo loco dixisse Deum Mosi, *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob,* Matth. 22. Quod Dominus noster in Euangelio commemorans adiecit, *Non est Deus mortuorum, sed viuentium.* Septimus locus est in ca. 4. Deuteronomij quo loco dicitur Solem & Lunam & omnia Cœli astra esse à Deo facta & destinata ministerio cunctarũ gentium: at si homo esset omni ex parte materialis & mortalis, esset profecto ignobilior astris, nec astra propter eum facta esse dicerentur. Patet igitur, animum nostrum esse immortalem, significatum esse à Mose tum hoc loco vbi de creatione hominis agit, tum aliis Pentateuchi locis.

An animus homnis sit immortalis natura sua, an tantum Dei voluntate & gratia.

Sed illud in dubio verti potest, An animus rationalis sit immortalis natura sua, an tantum per Dei gratiam? Hoc enim affirmatè dicitur in 6. Synodo sessione 11. in epist. Sophronij Patriarchæ Hierosolymitani, quæ in eiusdem concilij actione 14. ab vniuersa Synodo est approbata, quinetiam S. Hieronymus libro 2. contra Pelagianos, & Damascenus lib. 2. de Fide orthodoxa capite 3. & 12. tradunt Angelos non sua natura, sed per Dei gratiam habere immortalitatem: id quod etiam Pauli confirmatur testimonio, qui in prioris ad Timotheum epistolæ extremo capite scribit solum Deum habere immortalitatẽ. Nec id videtur non vidisse Plato cum scribit in Timæo secundos deos natura sua dissolubiles esse voluntate tamen Dei fore immortales. Verumtamen, sine dubitatione vlla dicere oportet, animam rationalem natura sua esse immortalem, cum sit natura quædam simplex, immaterialis, & per se subsistens. Quod autem Patres dixerunt de animo hominis & de Angelis, eos non sua natura, sed C

A tura, sed per gratiam Dei esse immortales, sic intelligi debet, eos non habere ex se vel à se immortalitatem, sed à Deo, qui quantum ad actualem eorum existentiam, potuit eos & creare & non creare, & creatos in nihilum redigere. quia ergo possunt esse & non esse extrinsecus, id est, respectu habito ad omnipotentiam Dei, propterea Patres dixerunt eos non habere immortalitatem ex sua natura, sed ex Dei gratia. Atque hac etiam ratione interpretari conuenit illud Pauli dictum, solum Deum habere immortalitatem quanquam Chrysostomus in eius loci explanatione putat solum Deum esse dictum immortalem à Paulo comparatione Regum terrenorum, siquidem proximè ante dixerat, *Solus potens, Rex regum, & Dominus dominantium.* Sanctus autem Augustinus libro tertio, contra Maximinum cap. 12. vocabulum immortalitatis interpretatur positum pro immutabilitate, vt significetur solum Deum esse immutabilem. Nec aliena est significatio hæc immortalitatis: nam in omni mutabili natura, nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea quod non erat. Simile quippiam scribit Leo sermone 1. de Resur- B rectione Domini: *Vnicuique,* inquit, *homini ex alio in aliud aliqua conuersione mutatur. finis est non esse quod fuit, & ortus est esse quod non fuit.* Nec hoc non maximè congruit cum Aristotelis doctrina, cuius in libro 8. Physicorum, textu 24. hæc sunt verba: *Fere autem & ipsum moueri, fieri quippiam & corrumpi videtur omnibus: in quod enim mutatur, fit hoc, aut in hoc: ex quo autem mutatur, corrumpitur hoc, aut hinc.*

Locus Pauli 1. ad Timoth. cap. vltimo.

Non solum autem ex hac doctrina Mosis discimus animã hominis esse immortalem, sed etiam veram esse ac naturalem eius formam, & suam cuique hominum esse animam, scilicet pro multitudine hominum qui generantur multiplicatam. Hoc satis indicauit Moses cum appellauit eam, *spiraculum vitæ,* & cùm dixit, per eam factum esse hominem viuentem. Si enim anima rationalis homini est causa vitæ & viuendi, necesse est ipsam esse formam hominis. Forma enim definitur qua res est id quod est, & à qua esse rei accidit Si igitur viuere prouenit homini ex anima rationali, ergo etiam esse: nam viuere viuentibus est esse, vt benè disputat Aristoteles in libro C 2. de Anima tex. 36. Moses quoque, cùm dixit Deum fecisse hominem ad imaginem & similitudinem suam, quod pertinet ad animam & formasse hominem ex limo terræ, quod pertinet ad corpus: apertè ostendit, hominem substantialiter constare ex anima & copore. Si autem anima rationalis est substantialis forma hominis, ex eo concluditur eam multiplicari pro multitudine hominum: neq; enim potest multiplicari compositum substantiale, nisi multiplicatis eius partibus substantialibus, præsertim verò forma, ex qua potissimum & vnitas & distinctio composito accidit.

Ex doctrina Mosis colligi animam rationalem esse formam hominis & vnam in vno quoque.

Illvd præterea ex verbis Mosis licet argumentari, in homine vnam duntaxat esse animam secundum substantiam, & hanc esse

Vnã tantũ animã esse in homine.

animam rationalem,quæ tamen poteſtate aliarum animarum vices A
& munera abundè implet:dat enim homini eſſe ſenſitiuum & vege-
tatiuum multo excellentiori modo, quàm ſeorſim præſtent anima
ſenſitiua & vegetatiua. Sed quibus verbis hoc indicauit Moſes? vide-
licet cum narrans creationem animæ rationalis,appellauit eam ſim-
pliciter ſpiraculum vitæ:quaſi triplex vita quæ eſt in homine, vege-
tatiua,ſenſitiua,& intellectiua,à ſola præſtetur anima rationali. Nec
tantùm dixit hominem eſſe factum viuentem anima humana & in-
tellectiua,ſed dixit per eam præcisè ac ſimplicirer factum eſſe viuen-
tem,quaſi ab ea acceperit omne genus vitæ,& omnem viuendi gra-
dum quẽ in ſe habet. Videtur etiam apertè id ſignificaſſe Dominus
Locus Mat thæi ca.10. cum dixit vt refert Matthæus ca.10:*Nolite timere eos qui occidunt cor-
pus animam autem non poſſunt occidere*:quibus verbis non modo ſigni-
ficatur animam hominis eſſe immortalem, ſed vnam etiam dun-
taxat in vnoquoque homine eſſe:nam quia non dixit. Animam
autem rationalem nõ poſſunt occidere,ſed dixit ſimpliciter,*animam
non poſſunt occidere*, ſatis indicauit nullam eſſe in homine animam B
quæ occidi queat.at ſi præter animam rationalem eſſent in homine
anima vegetatiua & ſenſitiua,quæ ſunt mortales & ſimul cum cor-
pore intereunt,non illud ſimpliciter verè dictum eſſet, *animam au-
tem non poſſunt occidere*. In hac etiam ſententia videtur fuiſſe B. Hie-
ronymus:is enim explanans ea verba quæ ſunt in Oratione Azariæ
apud Dan.cap.3.*Sed in anima contrita & ſpiritu humilitatis ſuſcipiamur:
Et ex præſenti loco*,inquit,*& ex eo ꝓ ſequitur. Benedicite ſpiritus,& animæ
Pſalm.50. iuſtorum Domino: Et in pſalmis, Sacrificiũ Deo ſpiritus contribulatus: cor cõ-
tritum & humiliatum Deus non deſpicies: ſunt qui aliũ velint eſſe ſpiritum
in homine, excepto Spiritu ſancto,& aliam animam: Sed laborãdum eis erit
quomodo abſque carne & gratia Spiritus ſancti, duæ ſubſtantiæ & duo inte-
riores homines in vno homine eſſe dicantur*,Sic Hieronymus.

Adidem confirmandum,afferunt nonnulli quod in libro de Ec-
cleſiaſticis dogmatibus capite 15.ſcriptum eſt, vbi damnantur qui
ponunt in vno homine duas animas: & ſententiam octauæ Synodi
generalis,quæ eſt in canone 11.vbi dicitur, *impium eſſe duas animas in
vno homine ponere: cum & vetus & nouum Teſtamentum, omnesque Eccle-
ſiæ Patres vnam animam rationalem habere homines aſſeuerent*. Adducunt C
etiam teſtimonium Auguſtini ex libro de duabus animabus aduer-
ſus Manichæos. Alij tamen docti viri, vt verum cenſent vnam eſſe
tantùm animam in homine, ita putãt id non eſſe vnquam definitum
ſecundum Fidem Catholicam,vt contraria ſententia ſit damnanda
tanquam hæretica:dummodo enim ponatur talis eſſe anima ratio-
nalis in homine,qualem facit eam Fides Catholica,ſcilicet immor-
talem,formam eſſentialem hominis: & multiplicatam pro multitu-
ne hominum,vtrum præter eam ſint in homine anima ſenſitiua & ve-
getatiua illi ſubordinatæ, quæ dẽt homini eſſe vegetatiuum & ſen-
ſitiuum necne,nihil omnino referre arbitrantur ad rationem Fidei
Catholicæ

A Catholicæ. Neque enim hoc vſquam expreſſum eſt vel in Scriptura,
vel in Conciliis,neque à Patribus vt dogma Fidei traditum eſt: ne-
que Theologi Nominales,qui tres animas in quolibet homine eſſe
cenſent,vllo tempore ſunt damnati ab Eccleſia vt hæretici. Nam
quod in ſupradictis locis dicitur,non eſſe duas animas in homine,fa-
cilè intelligitur ſermonem haberi de duabus animabus,quarum vna
ſit viuificans,altera verò non viuificans, ſed tantum rationem mini-
ſtrans, & quaſi aſſiſtens: vel quarum vna ſit à Deo & de ſubſtantia
Dei,altera vero ſit ab alio quodam principio ſicut dicebant Mani-
chæi. Non autẽ damnantur qui multas animas ponunt in homine eo
modo quo ſupra expoſuimus,& quẽadmodũ opinantur Nominales.

Tulit ergo Dominus Deus hominem,& poſuit eum in paradiſo voluptatis,vt operaretur & cuſtodiret illum.

B SVPRA Moſes deſcribere aggreſſus Paradiſum, cùm di-
xiſſet eum in regione Heden ad plagam eius Orientalẽ
eſſe conſitum,inſeruit mentionem hominis, ſcribens in
eo poſitum eſſe hominem à Deo: id nempe dicens per
anticipationem,vt oſtenderet ſolius hominis cauſa Paradiſum eſſe à
Deo conditum. Poſteà vero abſoluta Paradiſi deſcriptione ſubiun-
xit quemadmodum & cur Deus poſuerit hominem in Paradiſo, id
videlicet ſuo narrans loco. Verũ quantum ad verba Moſis,ſcire con-
uenit illud. *Tulit Deus hominem*, tribus modis poſſe nos interpretari. Quomodo
Primo,vt Deus interiori monitu docuerit quo eſſet eundem Ada- Adam ſit à
mo,ſcilicet in locum Paradiſi,velut in domicilium ſibi à Deo para- Deo collo-
tum ad habitandum: quemadmodum legimus apud Matthæum ca- catus in pa-
pite quarto Dominum noſtrum à ſpiritu ductum eſſe in deſertum. radiſo.
Deinde,poſſumus intelligere,ſicut Henoch,Habacuc.& Philippum Geneſ.5.
proditum eſt ſpiritu Dei eſſe abreptos & in longinqua loca delatos
ita Adam ex eo loco vbi creatus erat, in locum Paradiſi ſpiritu Dei Danielis 14
eſſe tranſlatum. Denique,illud quoque opinari licet, per Angelum Actorum.8.
humani corporis ſpecie indutum, eſſe Adam quaſi manu deductum
C in Paradiſum, ſicut Angelus Raphaël ducebat Tobiam:& hoc Au-
guſtino mihiq; veriſimilius fit. Deum enim vel potius Angelum qui
Dei verbis loquebatur,legimus infra locutum eſſe cum Adamo, &
Adamum audiuiſſe vocem Dei deambulantis in Paradiſo.

Cavsam vero cur ſtatim vt creatus eſt Adam in Paradiſum à
Deo ſit illatus, ſupra in libro tertio qui eſt de Paradiſo aperuimus,
cùm doceremus cur Deus Paradiſum tanta pulchritudine & amœ-
nitate condidiſſet,in quo tamen Adam breuiſſimo tempore & poſt Quãdo pri-
eum nullus mortalium manſurus erat. Annotauit Auguſtinus lib.8. mum Deus
de Geneſi ad litterã c.11.hoc loco primum fuiſſe Deum appellatũ appellatus
vocabulo Domini cũ,dicitur,*Dominus Deus*,nec id temere. Namque. eſt nomine
hoc loco Domini.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc loco primum Deus legem homini posuit: qua re declarauit se A
dominum esse hominis, hominémque ad seruiendum & obediendum Deo esse factum: eoque seruitio & obedientia æternam vitam ac felicitatem consecuturum. Sed parum firma est hæc annotatio, siquidem ante hunc locum in Hebraica & Latina Scriptura quater, bis autem in translatione LXX. Interpretum vocabulum Domini tribuitur Deo. Pro illo autẽ verbo *Posuit* Hebraicũ verbum וינחהו *Vaiannichehu*, est multo sane significãtius: significat enim dimisit seu reliquit: quo significatur Deum non duxisse Adamũ in Paradisum vt ei Paradisi pulchritudinem & magnificentiam tantum ostenderet & mox inde eum abduceret, sed inibi dimisit & reliquit eum tanquam in loco eius habitationi destinato.

Adamum nõ esse creatum in Paradiso, & Cur.

ILLVD porro intelligendum est ex eo quod dicitur, Deum tulisse hominem & posuisse in Paradiso, liquidò cognosci hominem non esse creatum intra Paradisum, sed extra, si enim intra Paradisum esset creatus, non rectè diceretur, Deum tulisse hominem & posuisse in Paradiso. Idemque apertius significatur infra capite 3. vbi sic est: *Eiecit Deus Adam ex Paradiso vt operaretur terram de qua sumptus est:* B
Adam igitur creatus est ex terra quæ erat extra Paradisum. Sed cur Deus noluit creare hominem in Paradiso? Primo quidem, quia habitatio Paradisi non conueniebat homini secundum eius naturam, sed propter donum immortalitatis quod ei Deus in statu innocentiæ permanenti concessurus erat: illud autem donum immortalitatis non erat naturale homini, sed gratuito Dei munere ei tributum, quo igitur manifestius intelligeret Adam eum locum non esse sibi naturaliter debitum, sed sola Dei gratia concessum, congruum erat Adã creari extra Paradisum. Deinde, si Adam creatus esset in Paradiso, nec ante vidisset alia loca, forte putasset eum locum sibi conuenire ac deberi naturaliter: at creatus extra Paradisum, ex comparatione aliorum locorum clarius agnoscens præstãtiam Paradisi, sine dubitatione intellexit eximiam Dei erga se benuolentiam ac beneficentiam, qui tam felici eum loco ac domicilio dignatus esset. Ad hæc quo Adam cautior esset & ad obsequendum Dei voluntati promptior, atque in custodiendis iussis & præceptis eius diligentior atq; curiosior: certissimè sciens tantispser sibi esse in Paradiso commo- C
randum, dum ipse Dei præceptis obtemperaret. Postremò, vt nullam habere posset iure dolendi & de Deo conquerendi causam, cum ex Paradiso propter peccatum eiiceretur, quasi loco sibi naturaliter debito & conuenienti deturbatus esset: cùm tamen Deus propter peccatum naturalibus bonis hominem multare ac priuare minime soleat.

VERVM roget aliquis, Cur igitur Deus Angelos in Cœlo condidit? cur item cæteras animantes in suo quamque loco vbi habituræ ac vitam acturæ erant, procreauit? cur denique Euam quæ Adamo ignobilior erat formauit intra Paradisum? Sed ad hæc facilè est hunc

A est hunc in modum respondere. Ad primum respondeo, cœlum empyreum in quo sunt Angeli creati, locum fuisse naturaliter maximè conuenientem dignitati naturæ Angelicæ, quippe quæ longè superior & præstantior sit omnibus corporibus eisque præsideat. Excellentia verò Paradisi excedebat naturæ hominis conditionem, nec ei aliter quàm propter donum innocentiæ & immortalitatis congruebat. Simile quid respondendum est ad secundam obiectionem. Etenim loca in quibus generata sunt animalia, non superabant conditionem cuiusque animalis, quinimo cuiusque eorum naturæ admodum conueniebant: non sic autem habebat se Paradisus comparatione hominis. Ad tertium responderi posset negando Euam esse creatam in Paradiso sed extra, & simul cum Adamo esse à Deo introductam in Paradisum. Ita enim sensit Iosephus in 1. libro Antiquitatum capite primo, & Rupertus libro secundo de Trinitate & eius operibus vicesimosecundo capite.

Cur Angeli creati sunt in Cœlo.

An Eua creata sit in paradiso,

B HOC etiam sensit Tertullianus libro secundo contra Marcionẽ eo loco quo disputat, verba illa Ezechielis ca. 28. *Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, & perfectus decore. In deliciis paradisi Dei fuisti:* vel vt ipse Tertullianus legit, *In deliciis paradisi Dei tui natus es*, verba, inquam illa licet sub nomine regis Tyri dicta sint, verè tamen de eo non posse intelligi sed de Lucifero, id est, diabolo qui è Cœlo cecidit propter superbiam. sic enim argumentatur Tertullianus: Prophe ta dicit regem Tyri natum esse in Paradiso; atqui nullus mortalium ne ipse quidem Adam in Paradiso Dei natus est, ergo non debet illud intelligi de rege Tyri, sed sub eius nomine putandum est significari Luciferum cui omnis eius loci prophetia mirificè congruit. At enim propius vero est & diuinæ scripturæ Patrumque doctrinæ conuenientius, arbitrari Euam formatam esse in paradiso: id enim non obscurè indicat contextus narrationis Mosaicæ, & Basilius docet Homilia de Paradiso, & pro certo tradunt Scholastici Theologi in secundo Sententiarum distin. 18. & B. Tho. Prima parte quæstio.
C 102. art 4. Cur autem Eua formata sit in Paradiso, hæc ratio poterit reddi. Formari enim debebat velut ex principio, ex ipso Adamo: primum autem principium totius alicuius generis oportet esse perfectum: decebat igitur ex Adamo, prout erat in statu perfecto secundum animum & corpus & secundum habitationem procreari Euam. & vt sic palam esset originalia illa bona animi, corporis, & habitationis Adamo tributa, cæteros omnes qui ex eo deinceps procrearentur, propter solius eius vel obedientiam vel inobedientiam, aut percepturos esse, aut perdituros.

Cur creata sit Eua ī paradiso.

Vt operaretur & custodiret illum.

HÆC verba visa sunt Augustino duplicem posse sensum reddere: alter sensus est, quem ipse magis probat, vt duo illa verba, *Operaretur & custodiret*, referantur ad Deum;

illud autem pronomen, *Illum*, quod geminatur Hebraicè (sic enim A
est Hebraicè *Vt operaretur illum & custodiret illum*) referatur ad hominem, & hic sit eorum verborum sensus, Deum ob eam maximè causam collocasse Adamum in paradiso, vt ipsum Adamum magis ac magis indies operaretur, id est, excoleret & perficeret iustiorem meliorémque indies reddens, & ad præstantiora virtutum opera efficienda inuitaret pariter atque adiuuaret. *Et vt custodiret illum*, corpus nempe seruans ab omni corruptione & offensione liberum, animum verò ab omni malo purum integrúmque custodiens, quoad scilicet voluntas eius cum Dei voluntate consentiret, & diuinis præceptis obtemperaret. Non enim ad consequendam æternam vitam & felicitatem satis est hominem iustum & sanctum effici; nisi is permaneat in iustitia, & vsque ad extremum in benè agendo perseueret. Ponam hic Augustini verba, vt quod de sententia eius diximus, propriis ex verbis eius apertius & certius lector agnoscat. Sic igitur in capite decimo libri octaui de Genesi ad litteram scribit Augustinus. *Est alius in his verbis sensus quem puto non immeritò præponendum, vt* B
ipsum hominem operaretur Deus & custodiret. Sicut enim operatur homo terram, non vt eam faciat esse terram, sed vt cultam atque fructuosam: sic Deus hominem multo magis, quem creauit vt homo sit, eum ipse operatur vt iustus sit, si homo ab illo per superbiam non abscedat. Quia ergo Deus est incommutabile bonum, homo autem & secundum animam & secundum corpus mutabilis res est; nisi ad incommutabile bonum quod est Deus conuersus substiterit, formari, vt iustus beatusque sit, non potest. Ac per hoc Deus idem qui creat hominem vt homo sit, ipse operatur hominem atque custodit, vt etiam bonus beatusq; sit. Quapropter, qua locutione dicitur homo operari terrum quæ iam terra erat, vt ornata atque fœcunda sit: ea locutione dicitur Deus operari hominem qui iam homo erat, vt pius sapiensq; sit; eumque custodire, quod homo sua potestate in se quàm illius supra se delectatus dominationemq; eius contemnens tutus esse non posit. Sic Augustinus.

At enim, hanc Augustini interpretationem excludit ac reiicit Scriptura Hebraica. Nam etsi illud pronomen *Illum*, Græcè & La- C
tinè ambiguam habeat relationem & ad hominem & ad paradisum, Hebraicè tamen nulla esse potest ambiguitas, quia pronomen illud ponitur in fœminino genere, & necessario cõiungitur cũ vocabulo paradisi. Est igitur alter horum verborum intellectus, minus quidem quàm prior Augustino probatus, sed nobis tamen magis probandus: vt hæc sit illorum verborum sententia, Posuit Deus Adam in paradiso, vt ipse Adam sua opera cura & industria eum, id est, paradisum operaretur, id est, excoleret, varia scilicet opera faciendo quæ ad eius loci culturam & ornatum pertinebant, simul etiam vt eum custodiret & conseruaret.

An operatio hominis in paradiso fuisset laboriosa vel superuacanea

Sed duplex hoc loco existit quæstio, altera, Munus à Deo iniunctum Adamo operandi in paradiso, laboriosum & operosum erat, siquidem id post peccatum in eius pœnam iniunctum atque infli-

ctum

A ctum homini est à Deo, non igitur tranquillissimo, iucundissimo, & felicissimo innocentiæ statui conueniens erat. Deinde superuacanea erat futura operatio hominis in paradiso, quippe qui sponte sua abundè ferret ac suppeditaret quæcunque ad victum hominis necessaria, vtilia, aut etiam iucunda esse poterant. Altera quæstio, Quid paradiso ante peccatum opus fuerit custodia hominis? à quo enim custodiendus paradisus? non enim ab animalibus, quibus aditus ad paradisum minime patuisset, & omnia animalia ad nutum homini paruissent: non ab aliis hominibus, cum locus ille commune omnium hominum futurum esset domicilium, nec in statu innocentiæ vlli homini quicquam ab alio quouis homine timendum fuisset: non à dæmonibus, quia illos Deus ingressu paradisi prohibuisset, non enim ad eos arcendos custodia hominis valuisset: dæmon enim natura sua prudentior fortiórque est omnibus hominibus, & quia incorporeus est, nec vllo sensu humano comprehensibilis, quemcunque in locum voluerit, inscio homine, seipsum ingerere atque insinuare potest.

Solutio prioris quæstionis.

Verum facilè est priorem quæstionem expedire. Cultura enim
B paradisi, non fuisset homini in statu innocentiæ operatio laboriosa & molesta, sed facilis & iucunda; perquam nimirum varia sibi loca in paradiso ad habitandum comparasset, viasque & semitas per quas commodè & cum voluptate ingredi & spatiari posset, sine labore strauisset atque concinnasset. Ac licet terra nihil non bonum atque vtile sponte sua edidisset; accedente tamen hominis cultura, eadem illa & vberiora & meliora extulisset. Cumque etiam id temporis, vitam animalem acturus esset homo, nec potuisset perpetuo intentus & defixus esse Dei contemplationi, subinde iuuisset eum multas & varias actiones per membra corporis obire: inter quas ea quæ in colenda terra versatur, plenissima fuisset voluptatis atque iucunditatis. His adde, quod cultura terræ mirabiliter animum nostrum excitat ad obseruationem & admirationem diuinæ prouidentiæ, quæ
C multis ex rebus quas agricultura tractat elucescit. Contulisset etiam plurimum ad periclitandas experiendasque tam diuersas terrarum vires, omniumque ex terra nascentium. At vero post hominis peccatum laboriosa extitit agricultura: tum quod ad eam colendam necessitate cogimur; ob indigentiam scilicet cibi quem nisi multo labore parare non possumus: tum quod non omnis terra quæ colitur fructifera est, & si qua est fructifera, ea tamen non nisi diu multúmq; à nobis elaborata, quæ vitæ degendæ sunt necessaria suggerit: & quod laborẽ & tædium maiorem in modum auget, plurima fert inutilia & noxia, quibus resecandis extirpandisque magnum perpetuumque laborem subire necesse est.

Voluptas, & vtilitas agriculturæ.

Potuisse autem eo tempore culturam terræ citra laborem & molestiam ab homine exerceri, satis argumenti est, etiam nunc tanta cum voluptate à quibusdam suscipi & tractari, vt magna eis pœna sit

inde abstrahi & ad alia euocari. Audiat lector August. in 8. c. lib. 8. de Genesi ad litteram elegantissimis verbis ea de re disputantem: namque explanans ea ipsa verba Mosis quæ nunc tractamus, Adam esse positum à Deo in Paradiso vt operaretur eum, cum obiecisset, Deũ hominem ante peccatum damnasse ad labores & molestias agriculturæ, hæc subiungit: *Ita sane arbitraremur, nisi videremus cum tanta voluptate animi agricolare quosdam, vt eis magna pœna sit inde ad aliud auocari. Quicquid ergo deliciarum habet agricultura, tunc vtique longè amplius erat, quando nihil accidebat aduersi vel terra vel cœlo. Non enim erat laboris afflictio, sed exhilaratio voluntatis, cum ea quæ Deus creauerat, humani operis adiutorio lætius feraciusque prouenirent: vnde Creator ipse vberius laudaretur, qui animæ in corpore animali constitutæ rationem dedisset operandi ac facultatem quantum animo volenti satis esset, non quantum inuitum indigentia corporis cogeret. Quod enim maius mirabiliusque spectaculum est, aut vbi magis cum rerum natura humana ratio quodammodo loqui potest, quàm cum positis seminibus, plantatis surculis, translatis arbusculis, insitis malleolis, tanquam interrogatur quæque vis radicis & germinis quid posßit, quidve non posßit: vndè posßit, quid in ea valeat numerorum inuisibilis interiorq; potentia, quid extrinsecus adhibita diligentia: inque ipsa consideratione perspicere, quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: quia & illud operis quod accedit extrinsecus, per illũ accedit, quem nihilominus creauit, & quem regit atque ordinat inuisibiliter Deus. Hinc iam in ipsum mundum velut in quandam magnam arborem rerum, oculus cogitationis attollitur, atque in ipso quoque gemina operatio prouidentiæ reperitur, partim naturalis, partim voluntaria. Naturalis quidem per occultam Dei administrationem quæ etiam lignis & herbis dat incrementum; voluntaria verò per Angelorum opera & hominum. Secundum illam primam, Cœlestia superius ordinari inferiusque terrestria, luminaria syderaque fulgere, diei noctisque vices agitari, aquis terram fundatam interlui atque circumlui, aërem altius superfundi, arbusta & animalia concipi & nasci, crescere & senescere, occidere, & quicquid aliud in rebus interiore naturalique motu geritur. In hac autem altera signa dari, doceri & discere, agros coli, societates administrari, artes exerceri: & quæque alia siue in superna societate exercentur, siue in hac terrena atque mortali, ita vt bonis consulatur etiam per nescientes malos.* Sic Augustinus, qui multis deinceps verbis idem argumentum luculentissimè tractat.

Præclara sentẽtia Augustini.

Duplex operatio diuinę prouidentiæ.

XENOPHON porro dixit, vt Cicero scribit in libro de Senectute, nihil sibi tam regale videri quàm studium agri colendi. Quin Cyrus Persarum rex ingenio præstans & tanti gloria imperij clarissimus, agrum ipse sibi conserebat, arboresque sua manu satas dimetiebatur & in ordinem disponebat. Proceres illos Romanæ nobilitatis & antiquitatis viros, ex agris ad imperia & dictaturas accersiri mos fuit: quibus illi cum essent perfuncti, ad priores agriculturæ exercitationes reuertebantur. Homerus Laërtem Vlyssis patrẽ heroica corporis maiestate præditum, quem ex filij absentia senectutéque

A ectutéque ingraueſcente mœrorem capiebat, eum ſolatio colendi agri lenire ac mitigare facit: in qua occupatione poſt tot annorum exilium reuerſus Vlyſſes verſantem inuenit. Hinc apparet primam humanarum artium fuiſſe agriculturam: hæc enim prima homini & in ſtatu innocentiæ iniuncta eſt, & poſt peccatum ſola ei indicta, quam exercuit Adam & poſt diluuium Noë. nec id mirum: naturali enim ordine prima omnium occurrit agricultura, neceſſaria ſcilicet parando victui degendæque vitæ ſuggerens. Quo licet intelligere errorem poëtarum Gentilium & hiſtoricorum, qui, vt AVGVSTINVS tradit libro ſeptimo de Ciuitate Dei capite decimonono memoriæ prodiderunt, agriculturam poſt regnum Saturni eſſe inuentam: ſiquidem in ætate aurea quæ ſub Saturno rege floruit, nullam fuiſſe dicunt culturam agri: tunc enim vt canit Virgilius libro primo Georgicorum,

Antiquitas agriculturę

Mendaciũ Poëtarũ gẽtiliũ, & hiſtoricorum de origine agriculturę

——*Ipſaque tellus*
B *Omnia liberius, nullo poſcente ferebat.*

& Ouidius primo libro Metamorphoſeos,

——*natos ſine ſemine flores,*
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.

& alio loco Virgilius,

Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni.

TRADVNT enim Saturnum pulſum Creta à Ioue filio veniſſe in Italiam, & inibi Ianum atque Italos agriculturam docuiſſe. Videat lector quæ ſub finem libri ſeptimi de inuentoribus Agriculturæ tradit Plinius.

Solutio poſterioris q̃ſtionis quorſum opus fuerit paradiſo cuſtodia hominis.

NEC magis operoſum fuerit explicare poſteriorem quæſtionem. Exiſtimamus enim illam hominis cuſtodiam paradiſo fuiſſe neceſſariam ad arcendas ab eo loco beſtias. Nam fuiſſe in paradiſo animalia, cenſent Ioſephus libro primo Antiquitatum Iudaicarum capite primo. Baſilius Homilia vndecima in Geneſim, Auguſtinus libro decimo quarto de Ciuitate Dei, capite vndecimo: Damaſcenus libro ſecundo de Fide orthodoxa capite decimo. Si igitur paradiſus fuiſſet ab homine deſertus atque incuſtoditus; animalia quæ inibi erant, pulcherrima quæque eius loci pedibus conculcaſſent, diſſipaſſent, fœdaſſent, ac vaſtaſſent; patuiſſetque aditus ad paradiſum etiam cæteris animalibus quæ extra ipſum erant. Deinde, cuſtodia illa paradiſi non tam neceſſaria erat ipſi paradiſo quàm homini: debebat enim eum ſibi diligenter cuſtodire diuinis obediendo præceptis, ne ſcilicet propter inobedientiam tanta eius loci amœnitate & felicitate priuaretur. Debebat præterea cuſtodire paradiſum aduerſus dæmones; non quidem vt eos acceſſu ad paradiſum prohiberet, ſed ne aurem præberet fallacibus dæmonum conſiliis, quibus deceptus à Dei obedientia recederet, ob eamque cauſam paradiſi habitatione deturbaretur atque exterminaretur. Atque hinc præclarum quoddam & ſalutare nobis documentum ſuppetit; Non

Non esse hominis satis bene agere nisi bona quæ habet diligenter custodiat. Egregia sententia Gregorij.

satis esse homini benè agere, nisi bona quæ agit & in se habet, magna cura & diligentia custodiat, ne perdat ea, vel ad contraria mala delabendo, vel de bonis quæ agit & in se habet, inaniter gloriando & superbè seipsum efferendo. Audiat lector pulcherrimâ hac de re Gregorij sententiam quæ est in capite 12. & 13. libri 19. Moralium: *Magnopere oportet*, inquit, Gregorius, *Et bona semper agere, & ab ipsis nos bonis operibus cautè in cogitatione custodire: ne si mentè, eleuent, bona non sint quæ non auctori militant sed elationi. De qua re non inordinatè agimus, si ex libris licet non canonicis sed tamen ad ædificationẽ Ecclesiæ editis, testimonium proferamus, Eleazar namque in prælio elephantem, feriens strauit sed sub ipso quam extinxit occubuit. Quos ergo iste significat quem sua victoria oppressit, nisi eos qui vitia superant, sed sub ipsa quæ subiiciunt superbiendo succumbunt? quasi enim sub hoste quem prosternit moritur, qui de culpa quam superat eleuatur: Pensandum ergo magnopere est, quia bona prodesse nequeunt, si mala quæ subrepunt non cauentur: perit omne quod agitur sinon solicitè in humilitate custoditur. Vnde benè quoque de ipso primo parente dicitur: Posuit eum Dominus in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Operatur quippe qui agit bonum quod præcipitur, sed quod operatus fuerit non custodit, cui hoc subrepit quod prohibetur.* Hæc ille.

1. Mach. 6.

A

B

Cap. 2. ver. 16. & 17.

Præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris.

An datum sit Adamo præceptum comedendi ex omnibus aliis arboribus paradisi.

ARBITRATVR S. Thomas in 1. par. quæst. 97. art. 3. & in Opusculo 3. cap. 188. sicut datum est Adæ præceptum non comedendi ex arbore scientię boni & mali, ita datum ei præceptum esse comedendi ex omni alia paradisi arbore: tum quia perspicuè supradictis verbis significatur Deum præcepisse Adamo vt comederet ex omni arbore paradisi: namque verbum illud *Præcepit*, totam sequentem narrationem vi sua comprehendit: quapropter æquè pertinet ad comedendum ex omni arbore, quam ad non comedendum ex arbore scientiæ boni & mali: tum etiam quod si homo non comedisset, proculdubio in mortem aliaque mala vel præcurrentia, vel comitantia, vel consequentia mortem corporis incurrisset: quæ tamen mala nisi propter peccatum prius admissum nequaquam homini contigissent: Opus igitur homini fuit præcepto comedendi, ne obnoxius tot tantisque malis existeret. His quidam addunt, in illo statu innocentiæ nunquam hominem vel esurientem ad manducandum, vel sitientem ad bibendum accessurum. Siquidem fames & sitis molestiam afferunt & pœnam: quicquid autem molestiæ aut pœnæ est, longè ab illo felici statu remotum fuisset. Cum igitur in eo statu nec fames nec sitis

C

A sitis incitaret hominem ad comedendum aut bibendum, oportebat diuino eum præcepto ad id agendum incitari.

VERVM hæc nec vera sunt, meritóque reprobantur à Tostato in Quæstionibus 206. 207. 208. & 209. super 13. caput Geneseos. sane ad id refellendum multa possunt argumenta proferri. Principio, non opus erat homini præcepto diuino ad comedendum cum id homo nullo etiam iubente sponte naturæ suæ facturus esset: quippe cum naturali eius rei desiderio teneretur, ratioque doceret, eũ nisi comedisset haud dubiè moriturum, ob idque peccaturum grauissimè. Sciebat item se principem & Dominum cunctarum animantium, multoque magis ipsarum stirpium à Deo esse constitutum; videlicet vt ex vsu suo suaque voluntate illis vesci posset, Deinde, tam necessarius erat homini ad tuendam vitam potus quàm cibus: horum enim alterutro deficiente, necessario periisset: quare si dandum erat præceptum comedendi, dandum itidem bibendi præceptum fuisset.

Tostatus refellit opinionem S. Thomæ.

B Posteâ, si idcirco impositum est homini præceptum sumendi cibi, vt is declinaret incommoda quæ sibi penuria & defectus affert; ob eandẽ profecto causam præcipiẽdum fuisset homini vt euitaret alia permulta incõmoda quæ ei vel ex terra & aqua, vel ex aëre & igne, vel aliis ex rebus accidere potuissent: quod si ad hæc cauẽda nõ opus fuit nouo & singulari præcepto, sed satis erat ipsa hominis ratio prudentiaque, & specialis Dei erga hominem in statu illo constitutum prouidentia: idem planè de præcepto comedendi sentire ac dicere oportet. Ad hæc, minimè congruum erat præcipere vt comederet Adam ex omni arbore paradisi: tum quod ad effugienda incõmoda & mala quæ defectionem cibi consequuntur, non erat opus edere ex omni arbore paradisi, sed satis fuisset ex aliqua vel aliquibus arboribus comedere: tum quod id laboriosum & iniucundũ accidisset homini: quippe qui maluisset ex certis aliquibus paradisi arboribus comedere, quàm ad comedendum ex omnibus, Dei præcepto astringi. Adiice, quod ex verbis quæ dixit Eua respõdens serpenti, videmur

C nobis, id quod nunc dicimus posse nos argumentari. Cum enim serpens dixisset Euæ, *Cur præcepit vobis Deus vt nõ comederetis ex omni ligno paradisi* Sic ei respondit Eua, *De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur: de fructu vero ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus*: quibus ex verbis licet intelligere, permissum esse volũtati eorum, vt ex qualibet aliarũ arborũ paradisi comederẽt, tantũq; ne comederẽt ex arbore scięntiæ boni & mali, præcepto Dei esse illis interdictũ. Deniq; facilius fuisset serpẽti persuadere Euę, vt in tãta paradisi arborum copia ab vna aliqua earũ abstineret, eaq; re si diuino præcepto comedẽdi ex omni arbore reuebãtur, in peccatũ caderet, quam persuadere ei vt comederet ex vnica illa arbore scięntiæ boni & mali: quamobrem illud potius quàm hoc persuadere ei eggressus esset.

NEC magni negotij est contrarias rationes diluere. Licet enim verbum

Solutio rationis opinionis S. Thomæ.

verbũ illud *Præcepit*, præponatur toti orationi subsequẽti, in qua est A de comedẽdo ex omnibus paradisi arboribus, & de nõ comedendo ex arbore scientię boni & mali: propriè tamẽ ad hoc posterius dũtaxat referri debet; vt hæc sit eius orationis sententia, Præcepit Deus Adamo ne comederet ex arbore scientiæ boni & mali; ex omni autem alia paradisi arbore vt comederet, supple tu, concessit, vel potestatem dedit. Similis quidam loquendi modus reperitur hoc ipso in libro Geneseos cap. 15. quo loco scriptum est prædixisse Deum Abrahæ, fore vt semen eius peregrinum esset in terra aliena & subiiceretur seruituti, & affligeretur quadringentis annis. Namque hoc quod vltimo loco dicitur de quadringentis annis, nullo modo referri potest ad seruitudinem & afflictionem seminis, seu posterorum Abrahæ sed ad peregrinationem eorum in terra aliena tãtummodo referri debet, siquidem ab ingressu Iacob cum filiis suis in Aegyptum vsque ad egressionem Mosis ex Aegypto cum populo Hebræo, non plures ducentis quindecim annis numerantur, è quibus præterea detrahendi sunt septuaginta anni vitæ Ioseph exacti, postquam B Iacob venit in Aegyptum; quo tempore Hebræi tranquillè & feliciter apud Aegyptios versati sunt: restãt igitur anni duntaxat centum quadragintaquinque, quibus annis Hebræi dura seruitute ab Aegyptiis pressii & conflictati sunt. Nec vero inficior, in statu innocẽtiæ debuisse hominem comedere ac bibere, & peccaturum fuisse eum, nisi cum ei opus erat comedisset & bibisset: verum obligatio illa comedendi & bibendi non proueniebat ex aliquo præcepto positiuo, sed ex ipso præscripto, & vt vocant, dictamine rationis & legis naturalis: nec id non faciens homo, contra aliam legem peccasset quàm naturalem.

Homines in statu innocentiæ nec famis nec sitis ex partes futuros.

Illvd porrò falsum est, hominem in eo statu sine vlla fame ac siti manducaturum ac bibiturum. non enim cibus & potus non esurienti & sitienti iucundus fuisset aut etiam salubris; neque congruum erat edere aut bibere sine vlla indigentia cibi aut potus, hanc verò indigentiam, famis & sitis necessario consequebantur. Hęc igitur prout significant appetitum frigidi & humidi qui est sitis, aut calidi & sicci qui est fames, etiam homini in statu innocentiæ accidissent: vt autem hæc, cum non satisfit naturali indigentię adiunctam secum habent molestiam & cruciatũ; ea ratione nequaquam homini eo tempore contigissent. Cæterum roget me quispiam, si non est datum Adamo præceptum edendi ex omni arbore, sed duntaxat non edendi ex arbore scientiæ boni & mali, satis fuisset hoc vnum tantũmodo exprimere: cur igitur illud de comedendo ex omni arbore paradisi adiunctum est? An fortasse, ne quia interdictum erat homini esu vnius arboris, eum religio incesseret non edendi ex aliis arboribus? Vt igitur omnis ei scrupulus eximeretur, perspicuis verbis copia edendi ex omnibus aliis arboribus facienda erat homini. An potius illud adiunctũ est, quò manifestum esset quàm leue esset & facile obseruatu

A seruatu quod homini Deus interdixerat, abstinentia scilicet vnius duntaxat arboris, cum amplissimam ei ex innumerabilibus aliis paradisi arboribus edendi potestatem fecisset? Si quis porrò quærat ex nobis, cur hic arborum duntaxat mentio fiat, non autem herbarum, cum supra extremis verbis primi capitis scriptum sit, Deum homini dedisse potestatem vescendi fructibus arborum, omnique genere herbarum? Respondebimus, Quia inter herbas, nullius earum esu fuerat homo prohibitus, sicut inter arbores interdictum est illi esu vnius arboris; ideo propter vnius arboris prohibitionem, adiungere oportuit facultatem edendi ex aliis omnibus, quod nulla ratio erat vt de ipsis herbis exprimeretur.

DISPVTATIO DE PRAECEPTO DATO ADAE NON EDENDI EX ligno scientiæ boni & mali.

B

Qvo sit horum verborum Domini explicatior & absolutior intelligentia, quattuor enodandæ sunt quæstiones, quarũ tractatu multa scitu digna lectori enotescent.

De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Ibidem.

QVAESTIO PRIMA.

An præceptum non comedendi ex arbore scientiæ boni & mali soli Adæ sit datum, an simul etiam Euæ.

C

CERTE' non solum Adam sed Euam quoque eo præcepto esse obstrictam, constat vel confessione ipsius Euæ, quæ dixit serpenti, *De ligno quod est in medio paradisi præcepit nobis Deus ne comederemus.* Nec sanè, si eo præcepto non esset astricta Eua, peccasset comedens fructum illius arboris, nec à Deo tantoperè reprehensa & punita esset. Si autem eo præcepto obligabatur, necesse est id esse impositum & denunciatum ipsi. Verum illud habet difficultatem, quomodo præceptum hoc datum sit Euæ quæ nondum creata erat. vt series ipsa narrationis Mosaicæ demonstrat; sub hæc enim verba memoratur ratio qua ductus est Deus ad procreandam Euam, & quemadmodum ea sit ex Adamo formata. Tripliciter igitur Euæ datum esse hoc præceptum cogitari potest: vel vt simul vtrique datum sit, id est, Adamo & Euæ: vel vt primò datum sit Adamo, posteà vero per ipsum Adamum denuntiatum indictumque sit Euæ: denique

Præceptum quomodo datũ sit Euę nondum creatæ.

Tripliciter intelligi potest Euæ datum præceptum.

vt primùm Adamo, tum simul ipsi & Euæ lex hæc lata & sancita sit. A

AVGVSTINVS in capite decimoseptimo libri octaui de Genesi ad litteram, secundum modum de tribus prædictis sibi magis probari significat. Tostatus idem censet super decimũtertiũ caput libri Geneseos quæstione 217. atque hoc potest hisce argumentis persuaderi. Principio, non est recedendum ab ordine & serie historiæ & narrationis diuinæ Scripturæ sine necessaria ratione: sed Moses proximè quam dixerat hominem esse à Deo positum in paradiso, subiecit datum esse ei hoc præceptum, semper de homine loquens numero singulari, post hæc autem commemorat generationem Euæ: ergo præceptum hoc datum est soli Adæ, priusquam Eua procrearetur, quanquam verba quibus præceptum hoc expressum est, in lectione Græca quam citat Augustinus, partim habent numerum singularem, partim verò pluralem. sic enim se habent, vt ea citat Augustinus, *Ex omni ligno paradisi comedes; de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: in quacumque enim die comederitis ex eo, morte moriemini.* Græci autem Codices qui nunc sunt in manibus, habent B etiam numerum pluralem in illis verbis, *De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedatis.* Gregorius autem libro tricesimo quinto Moralium capite decimo, totum hunc locum legit numero plurali, sic eũ citans: *Ex omni ligno paradisi comedite: de ligno autem scientiæ boni & mali ne tetigeritis.* At enim nec Hebraicè nec Chaldaicè aliter est quàm in nostra translatione Latina, in qua omnia hæc verba singulari numero efferuntur.

Varia lectio huius loci.

DEINDE, prius Adam collocatus est in paradiso, posterius vero creata est Eua, vt narratio Mosis ostendit. Conueniens autem erat statim vt homo introductus est in paradisum, legem ei quam seruaturus erat imponere; vt quamprimum agnosceret Deum esse dominum suum & se illius seruum, & iam inde ab initio consuesceret diuinæ legi obedire: bonum enim est viro, vt dixit Hieremias, portare iugum Domini ab adolescentia sua. Ad hæc, cum Deus Adamum propter esum fructus vetiti obiurgaret, illud ei exprobrauit, quod edisset fructum à quo iusserat eum abstinere: id autem non di- C xit Euæ, cum eam increpauit, non igitur datum est ei præceptum. His accedit, si nõ statim vt Adam positus est in paradiso, accepisset præceptum illud non edendi ex arbore scientiæ boni & mali, fieri potuisset vt ederet ex ea arbore: quare posteà serpenti dempta esset occasio & opportunitas tentandi hominem, non enim potuisset ei iam experto effectum eius arboris persuadere, fore vt si ex ea comederet, velut quidam Deus sciens bonum & malum existeret. Postremò, simul vtrumque denunciatum est Adæ, & vt non ederet ex arbore scientiæ boni & mali, & vt ederet ex omni arbore paradisi: sed hoc posterius denunciandum ei fuit statim vt positus est in paradiso, propter naturalem indigentiam cibi, ergo & prius illud tunc ei denunciatum est, videlicet prius quam Eua procreata esset. Sic igitur

secundi

A secundi modi de illis tribus quos supra memorauimus, probabilitas ostendi & confirmari potest.

SED enim primum modum nec sua carere probabilitate, ita demonstrari posset: supra in extremo 1. cap. narrauit Moses Deum Adamo & Euæ dixisse *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna &c. vt sint vobis in escam.* quærendũ est, quãdo hoc illis dixerit? an prius quàm daret hoc præceptum, an posterius, an vero eo ipso tempore quo præceptum dedit? Si prius, ergo iam condita erat Eua ante illud præceptum: quod negant qui secundũ illum modum probant ac defendunt. Nec vero id credibile est, non enim Deus tam præcisè & absolutè fecisset eis copiam comedendi ex omni arbore, periculum enim fuisset ne comederent ex ea arbore, à qua iussurus erat eos abstinere. Si autem illa verba dixit Deus Adamo & Euæ postquam id præceptum dederat Adamo: certè non videbatur B congruum Deum tam vniuersè & absolutè illud eis dicere, sed cum exceptione illius arboris vetitæ, ne videretur legem à se latam abrogare. Si autẽ simul illa verba dixit vtrique, & præceptum non edendi ex arbore illa dedit, concluditur illud præceptum nõ soli Adamo, sed ipsi & Euæ datum esse. Atq; hæc est sententia tum aliorũ, tum in primis Ruperti in lib. 2. de Trinitate & operibus eius ca. 32. Cur igitur solius Adę cui datum fuerat præceptũ, nomen expressit Moses? Quia nempe soli Adamo principaliter datũ est, ex cuius scilicet obseruãtia aut violatione cõseruatio felicitatis quàm à Deo acceperat, vel eius amissio, & sui totiúsq; posteritatis exitium pendebat. Si enim Adam præceptũ custodiuisset, licet Eua id nõ seruasset, nihil mali tamen Adamo & posteris eius cõtigisset. Contra verò, peccante Adamo, licet Eua nonpeccasset, eadem tamen mala quæ vtrisq; peccantibus euenerunt, nihilominus tamen posteris eorum accidissent. Vterque igitur modus probabilis est, mihi tamen secundus magis probatur.

Vtrique id est, Adamo & Euæ simul datũ est illud præceptum.

Cur soli Adę hoc præceptũ principaliter datum sit.

QVÆSTIO SECVNDA.

C Cur Deus hanc legem non edendi ex illa arbore imposuerit Adæ.

TERTVLLIANVS sub initium eius libri quem scripsit aduersus Iudæos, affirmat hanc legem datam Adæ, fuisse velut matricem & fontem aliarum omnium legum, quæ multis post sæculis per Mosen latæ sunt Hebræis. Sic enim scribit, *Deus in principio mundi ipsi Adæ & Euæ legẽ dedit, ne de fructu arboris plantatæ in medio paradisi ederent, quod si contra fecissent, morte morerẽtur: quæ lex eis sufficeret si esset custodita. In hac enim lege Adæ data, omnia præcepta cõdita recognoscimus, quæ posteà pullulauerũt data per Moysen, id est, Diliges Dominũ Deũ tuũ de toto corde tuo & ex tota anima tua, &c. & Diliges proximũ tibi tanquã te: & Non occides, Nõ mœchaberis, Non furaberis, Non fraudaueris, Falsum testimonium non dices: Honora patrem*

Lex imposita Adæ secundũ Tertullianum fuit velut matrix, & seminarium aliarum legum.

tuum & matrem tuam, & Alienum non concupisces. Primordialis enim A
lex data est Adæ & Euæ in paradiso quasi matrix omnium præceptorum
Dei. Denique, si Dominum Deum suum dilexissent, contra præceptum eius
non fecissent: si proximum diligerent, id est, semet ipsos, persuasioni serpen-
tis non credidissent, atque ita in semet ipsos homicidium non commisis-
sent, excidendo de immortalitate, faciendo contra Dei præceptum: à furto
quoque abstinuissent, & de fructu arboris clam non degustassent, nec à con-
spectu Domini Dei nostri sub arbore delitescere gestissent. Nec falsum
asseueranti diabolo participes efficerentur, credendo ei quod similes Deo
essent futuri. Atque ita nec Deum offendissent vt patrem, qui eos de limo
terræ quasi ex vtero matris figurauerat. Si alienum non concupiscerent,
de fructu illicito non gustassent. Igitur hac generali & primordiali Dei
lege quam in arboris fructu obseruari Deus sanxerat, omnia præcepta le-
gis posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ suis temporibus
edita germinauerunt. Eiusdem est enim posteà docere legem, qui ante præ-
miserat præceptum: quoniam & ipsius est erudire posteà, qui ante iustos
formare instituerat. Quid enim mirum si is auget disciplinam qui instituit: B
si is perficit qui cœpit? Hæc Tertullianus.

Quinque genera legum diuinarum.

VERVM. scire conuenit quinque genera legum diuinarum reperiri, Diuinas leges appello quæ ab ipso Deo latæ sunt hominibus. Est enim lex naturalis quam Deus cunctis hominibus simul cum ipsa natura ingenerauit: quæ quidem naturali humanæ mentis lumine, & ipso rationis iudicio manifesta est notaque omnibus, cunctosque pariter obligans. Altera est lex supernaturalis fidei spei & caritatis, cunctos quidem homines & omni tempore simpliciter obligans, non tamen naturali modo, sed supernaturali Dei munere & gratia hominibus data. Tertia fuit lex Mosaica, quam Deus non omnibus sed vni tantùm genti Hebræorum tulit: cuius videlicet obseruantia cæteræ gentes minime obligabantur. Loquor autem de lege Mosis quantum ad ceremonialia & iudicialia eius C
præcepta. Quarta lex diuina non quidem omni tempore nec simpliciter obligans, sed tantùm ex institutione Dei post Euangelij promulgationem oēs gentes obstringēs, vt est lex suscipiendi baptismi. Quinta lex est priuata quam Deus vni aut alteri, paucis ve hominibus imposuit: & huius generis fuit ea lex qua Deus interdixit Adæ esu illius arboris scientię boni & mali: hac enim lege certum est, astrictos esse Adam & Euam. An vero eorum posteri, si status innocentiæ permansisset, eadem lege obligandi fuissent, incertum est, & vt opinor, inexplicabile.

Cur præter legē naturalē & supernaturalem hæc specialis & positiua data sit Adæ.

CVR autem præter legem naturalem, & illam supernaturalem fidei spei & charitatis, quibus Adam & Eua statim vt creati sunt astricti tenebantur; hac etiam lege speciali, vt vocant, positiua, non edendi ex illa arbore, eos Deus obligare voluerit, triplex causa & ratio afferri potest. Prima ratio, vt ea re declararet Deus se Dominū esse hominis, & homo intelligeret se creaturam & seruum esse Dei cui

A cui obedire & seruire deberet: & cui, obedientia & seruitus Deo exhibita non vtilis, modo sed etiam necessaria erat. Verè enim dictum illud est ab Augustino libro 8. de Genesi capite ad litteram vndecimo, *dominationem Dei non ipsi sed homini vtilem esse: Deus enim nostra seruitute non eget, nos autem sine eius dominatione esse non possumus.* Nec enim ipso non creante nos esse, ipso non conseruante permanere, nec ipso non regente rectè viuere possemus. Quamobrem solus ipse verus est dominus, cui non ad suam, sed ad nostram vtilitatem salutemque seruimus. nam si nobis indigeret, eo ipso non verus esset Dominus, cum per nos eius adiuuaretur necessitas, sub qua & ipse seruire. Quocirca verissimè Dauid illud cecinit, *Dixit Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* In psalmo Psal. 15.
autem 9. idem dixit *Constitue super eos legislatorem, vt sciant Gentes quoniam homines sunt*: quasi aliquem ferre leges aliis, certissimum sit & illius dominationis, & horum subiectionis atque seruitutis argumentum. Ob eam præterea causam arbitror legem illam esse
B impositam Adamo, vt ea re declararet Deus hominem à se factum, liberi arbitrij facultate præditum esse, & in eius potestate & voluntare fuisse quodlibet agere & nó agere. Si enim ea voluntatis libertate caruisset Adam, ridiculum & absurdum fuisset ei legem imponere: & non obseruanti pœnam ac supplicium comminari.

HIS porrò tertia ratio adiungi potest, vt scilicet matetiam homini præberet Deus exercendi obedientiæ virtutem, quæ Deo gratissima hominique vtilissima est: atque idcirco, vt vidit acutè Augustinus libro 8. de Genesi ad litteram capite decimo tertio non est datum homini præceptū de re quæ per se mala esset, id est, quæ licet à Deo non esset vetita, per se tamen mala esset ac fugienda: sed ea de re quę, per se mala non esset, sed ob id tantùm quod ea prohiberetur à Deo; quò videlicet illustrior esset virtus obedientiæ, & quantum malum sit sola ipsa per se inobedientia clarius ab omnibus cognosceretur. Sed præstat Augustini verba hic perscribere.
C *Nec potuit*, inquit, *melius & diligentius commendari quantum malum* Notabilis sēntia Augustini de bono obedientię, & malo inobedientię.
sit sola inobedientia, cùm ideo reus iniquitatis factus est homo, quia eā rē tetigit cōtra prohibitionem, quam si non prohibitus tetigisset, non vtique peccasset. Nam qui dicit verbi gratia, Noli tangere hanc herbā, si forte venenosa est, mortēque prænūciat, si tetigerit, sequitur quidē mors contēptorē præcepti: sed etiā si nemo prohibuisset, atq; ille tetigisset, nihilominus vtiq; moreretur. Illa quippe res contraria saluti vitæq; eius esset, siue illi vetaretur siue nō vetaretur. Item cū quisquā prohibet eam rem tangi, quæ nō quidem tāgenti sed illi qui prohibuit obesset, velut si quisquā in alienam pecuniā misisset manum, prohibitus ab eo cuius erat pecunia illa: ideo esset prohibito peccatū, quia prohibēri poterat esse damnosum. Cùm verò illud tangitur quod nec tangēti obesset si nō prohiberetur, nec cuiquā alteri quālibet tangeretur, quare prohibitum est nisi vt ipsius per se bonum obedientiæ, & ipsius per se malū inobedientiæ monstraretur? Deniq; à peccāte nihil aliud appetitū est nisi non esse

sub

sub dominatione Dei, quando illud admissum est, in quo ne admitteretur sola deberet iussio dominantis attendi. quæ si sola attenderetur, quid aliud quã Dei voluntas amaretur? quid aliud quàm Dei voluntas humanæ voluntati præponeretur? Dominus quidem cur iusserit, viderit: faciendum est à seruiente quod iussit, & tunc forte videndum est à promerente cur iusserit. Sed tamen vt causam iussionis huius non diutius requiramus, si hæc ipsa magna est vtilitas homini, quod Deo seruit, iubendo Deus vtile facit quicquid iubere voluerit; de quo metuendum non est, ne iubere quod inutile est possit. Nec fieri potest vt voluntas propria non grandi ruinæ pondere super hominem cadat, si eam voluntati superioris extollendo præponat. Hoc expertus est homo contemnens præceptum Dei, & hoc experimento didicit quod interest inter bonum & malum; bonum scilicet obedientiæ, malum autem inobedientiæ, id est, superbiæ & contumaciæ peruersæ imitationis Dei, & noxiæ libertatis. HÆC AVGVSTINVS.

An sola lex naturalis satis fuisset ad explorãdam obedientiam Adami.

AT ENIM dicet aliquis, satis fuisse Adæ ad exercendam obedientiam suam, & declarandam seruitutem quam Deo præstare debebat, legem naturalem quam ei Deus indiderat. Verùm non ita res habet: per legem enim naturalem non omnino liquet Deum esse Dominum hominum; cum à nonnullis existimari possit legem naturalem esse quandam naturæ rationalis proprietatem, quæ conditionem humanæ naturæ consequitur: quemadmodum vnaquæque species animalium habet singularem quendam & proprium suæque congruentem naturæ instinctum, ac propensionem. Nec desunt, qui quæ continentur in lege naturali ea faciant aut fugiant non tanquam à Deo iussa & vetita, sed tanquam rationi suæ iudicioque consentanea vel dissentanea: ac licet cognitum sit, legem naturalem esse à Deo insitam præscriptamque, ea tamen perspicuè non ostendit amplissimam & absolutissimam in homines Dei potestatem & imperium, quippe cùm per eam legem non præcipiantur aut prohibeantur nisi quæ secundum rationem humanam per se bona aut mala videntur. ex quo dominatio Dei cognoscitur non absoluta, sed quæ recta duntaxat ratione nititur. Neque enim iudices aut ministros legum, quia multa imperant, ritè nominaueris dominos; quippe qui non quodlibet prout ipsis libitum fuerit imperare queant, sed ea tantùm quæ legibus consentanea sunt. Qui autem quiduis arbitratu suo imperat, quamuis illud per se nec malum nec bonum sit, neque ratio alia cur illud iubeatur aut vetetur reddi potest quàm voluntas imperantis, de qua nempe illud vulgo tritum verè dixeris, *Sit pro ratione voluntas*, is absolutè ac simpliciter Dominus iudicatur & nominatur. Non igitur lex naturalis satis erat ad ostendendum absolutissimum Dei in homines imperium & dominatum, sed ad id euidenter demonstrandum, conueniens fuit ferri à Deo specialem quandam & positiuam legem, de re quapiam, quæ per se nec bona nec mala esset. Idem quoq; fieri congruum erat, quo melius exploraretur ac probaretur hominis obedientia: quæ in eo maior & perfectior

perfectior cernitur qui ad obediendum applicat animum, non grauitatem & momenta eorum quæ imperantur perpendens, sed solam imperantis voluntatem, auctoritatem & potestatem spectans.

Egregia B. Gregorij de virtute obedientiæ sententia.

HAC de re libet egregiam Beati Gregorij sententiam hoc loco ponere. In libro enim triceſimoquinto Moralium capite decimo de præstantia virtutis obedientiæ multa & præclara disputans Gregorius, hæc inter alia scribit: *Sciendum est quod nunquam per obedientiam malum fieri, aliquando autem debet per obedientiam bonum quod agitur, intermitti. Neque enim mala in paradiso arbor extitit, quam Deus homini ne contingeret interdixit. Sed vt per melius obedientiæ meritum homo bene cõditus cresceret, dignum fuerat vt hunc etiam à bono prohiberet: quatenus tanto verius hoc quod ageret virtus esset, quanto & à bono cessans, auctori suo se subditum humilius exhiberet. Sed notandum quod illic dicitur: Ex omni ligno paradisi comedite; de ligno autem scientiæ boni & mali ne tetigeritis. Qui enim ab vno quolibet bono subiectos vetat, necesse est vt multa concedat; ne obedientis mens funditus intereat, si à bonis omnibus penitus repulsa ieiunat. Omnes autem paradisi arbores ad esum Dominus concessit, cum ab vna prohibuit: vt creaturam suam quam nolebat extingui sed prouehi, tanto facilius ab vna restringeret, quanto ad cunctas latius relaxaret.* SIC GREGORIVS.

QVÆSTIO TERTIA.

Cur datum sit Adamo præceptum non edendi ex illa arbore scientiæ boni & mali.

CVM præceptum illud datum sit Adæ cùm alias ob causas, tum potissimè ad periclitandam explorandámque eius obedientiam; planè conueniens fuit vt id partim difficile obseruatu esset, partim facile. Difficile quidem, vt idoneam benè merendi de Deo materiam homini præberet; alioqui nullius laudis & meriti fuisset eius obseruatio. Facile verò esse oportuit, quia si nimis fuisset arduum & durum, tristitiam vtique ac molestiam attulisset homini: quæ res felicitati eius status minimè congruebat. Difficultas autem eius præcepti duabus in rebus posita erat: tum quod erat de non edendo ex illa arbore; vetare autẽ esum illius arboris diminuere videbatur hominis libertatem, cùm non quodlibet eorum quæ in paradiso erant comedere liberum ei ac licitum relinqueret: tum quod quæ erant in paradiso, ea vehementer ad edendum alliciebant ac rapiebant: spectabantur enim cuiusque generis arbores, pulcherrimis & ad vescẽdum suauissimis onustæ fructibus. Triplex item in homine maximè viget cupiditas, vna cibi & potus, altera pecuniarum, tertia honorum, quarum prima illa est valdè naturalis & penitus infixa homini, primaque

primaque tenet hominem. & postrema derelinquit, ob idque violẽtior est ac superatu difficilior. Quocirca etiam dæmon tentaturus Dominum nostrum, per hanc cibi cupiditatem primo eum adortus est, *Dic*, inquit, *vt lapides isti panes fiant*, Verùm Dominus in ea tentatione diabolum vincens, honorem quem in simili tentatione Adam victus à demone perdiderat, cumulatissimè homini restituit. Certè posteriores duæ cupiditates possunt ab homine remoueri, possunt enim sine pecuniis & honoribus, non tamen sine cibo potuque homines viuere. Atque huc facit quod est apud Hieremiam Threnorum cap. 1. *Dederunt*, ait, *pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam*. Altera eius præcepti difficultas in eo erat, quod per ipsum vetabatur homini arbor maximè spectabilis visuque pulcherrima, & ad cuius fructum cõcupiscendum, multis nominibus animus hominis rapiebatur, eoq; difficilior esse videbatur eius arboris abstinẽtia.

Matthæi 4.

Difficultas legis, duabus ex rebus oritur.

CÆTERVM, quàm esset alia ratione præceptum illud leue ac facile, duabus ex rebus iudicari potest. Etenim lex aliqua duas ob causas valdè grauis & difficilis æstimari solet, primo quidem ob nimiã multitudinẽ ac varietatem eorũ quæ præcipit facienda, vel fugienda quamobrẽ durissima erat lex Mosis, & vt Petrus dixit, tanquã iugũ intollerabile, *Quid tentatis*, inquit, *imponere illis iugum, quod neque Patres nostri neque nos portare potuimus?* Deinde, fieri potest, vt quamuis lex vnum duntaxat, præceptum contineat, ea tamen perdifficilis sit ad obseruandum, quia vnum illud quod præcipit, grauissimum sit maximéque onerosum & acerbum, cuiusmodi fuit præceptum Dei datum Abrahæ, quo iubebatur filium suum vnigenitum Isaac immolare. Atqui neutra difficultas erat in eo præcepto & Adæ datum est, neque enim Deus eo præcepto interdixit ipsi esu omnium arborum quæ erant in paradiso, sed vnius duntaxat arboris, neque arbor illa erat sola visu pulchra & gustatu suauis, sed erãt eius generis complures aliæ, nec erat arbor illa omnium præstantissima, siquidem melior illa atque præstantior fuit arbor vitæ, vel iam concessa homini vel certè mox concedenda. *Leuis igitur*, vt inquit Rupertus libro secundo de operibus Trinitatis capite 30. *in tanta copia fuisset vnius arboris continentia, si non defuisset continentiæ dux beneuolentia.* Clarius etiam cernitur leuitas & facilitas huius præcepti quod datum est Adæ, si tentatio & probatio eius cum tentatione ac probatione vel Abrahæ, vel Iob, vel Tobię, vel plurimorum martyrum comparetur. Quanto autem facilior ejus præcepti obseruatio fuit, tanto fuit violatio eius inexcusabilior, grauioreque animaduersione & supplico digna.

Actorũ 15.

Facilitas præcepti & datum est Adamo.

Præclara B. Augustini sententia.

VERVM hæc, grauissimis Augustini verbis & sententiis ornanda & comprobanda sunt. Is enim capite 15. libri 14. de ciuitate Dei hac ipsa de re disputans ita scribit, *Quisquis damnationem Adæ vel niniam vel iniustam putat: metiri profecto nescit, quanta fuerit iniquitas in peccando vbi tanta erat non peccandi facilitas, Sicut enim Abrahæ non immerito*

merito magna obedientia prædicatur, quia vt occideret filium res difficillima est imperata: ita & in Paradiso tanto maior inobedientia fuit, quanto id quod præceptum est, nullius difficultatis fuit. Et sicut obedientia secundi hominis eo prædicabilior fuit, qua factus est obediens vsque ad mortem: ita inobedientia primi hominis eo detestabilior fuit, qua factus est inobediens vsq; ad mortem, Vbi enim magna est inobedientia pœna proposita, & res à Creatore facilis imperata: quisnam satis explicet quantum malum sit non obedire in re facili & tanta potestatis imperio, & tanto terrentis supplicio? Hæc Augustinus.

RVPERTVS autem libro 2. de Trinitate & operibus eius capite 31. tractans ea ipsa verba de quibus nunc disserimus, *Ex omni ligno Paradisi comede, &c.* affirmat, Deum his verbis exegisse à primo homine fidem spem & charitatem, quarum trium virtutum possessione cultu & exercitatione summa, totius humanæ perfectionis continetur. Scribit autem hoc modo Rupertus. *Ex omni*, inquit, *ligno Paradisi comede, &c. Tria duxit digna imperare maiestas Trinitatis. Ex omni ligno comede, & de hoc ne comedas, & In quocunque die comederis ex eo, morte morieris. His tribus propositionibus tres ab homine virtutes exigens, id est, charitatem spem, & fidem. quas nunc reciprocato ordine à nobis exigit eadem Trinitas vnus Deus, fidem spem & charitatem: vt quia ille cadendo descendit, nos resurgentes à fide, per spem ad caritatem Dei ascendamus. Nam in eo quod hominem gratis fecit & gratis nihilominus in illo voluptatis loco, in illo tali Paradiso deliciis affluenti, patrem futurum multitudinis sanctorum posuit, planè debitorem magnæ caritatis eundem sibi effecit hominem, & validè suis beneficiis obligauit. At ille ingratus tantæ gratiæ, debitum caritatis non rependit: in quo magnitudinem nequitiæ nullus est qui æstimare possit. Item in præcepto dicentis, De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas, spem insignem exhibere debuit: spem inquam habere, & de bono Dei sperare debuit, quod is qui gratis tanta tam bona sibi contulerat, profecto subiectionem & obedientiam in præcepto custodienti, maiora quæ promittebat, id est, cœlestem Paradisum & sanctorum Angelorum societatem quandoque conferret. At ille proculdubio spei huius virtutem non habuit de futuris, quia videlicet (sicut iam dictum est) caritatem non habens, primum ingratus erat præsentibus bonis. Item in commina-*

tione dicentis, In quocunque enim die comederitis ex eo, morte moriemini, fidem habere debuit: fidem, inquam, habere & firmiter credere, quod non inuidendo diuinitatem homini Deus tale lignum interdixisset, sed ineuitabilem præuaricationis pœnam veraciter prænuntiasset. Quid ergo, inquis, nónne Scriptura dicit, Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo & in terra? quomodo ergo omnia quæcunque voluit fecit Dominus, qui nec illud quod præcepit, quod vtique nisi fieri voluisset, nequaquam præcepisset, ad effectum perducere valuit? Etenim in isto plasmate suo fidem, spem, & caritatem, secundum præceptum suum non inuenit. Ad hæc, inquam, nequaquam frustratum est consilium vel propositum Dei. Valenter enim de trunco illo virtutes illas reflorescere fecit: nam ille quidem ad hoc opus Dei mancus extitit, &

contra opus vel præceptum Dei manus incontinentes per concupiscentiam extendit: sed inuentus est de genere eius homo secundum cor Dei, qui contentus ab omni concupiscentia manus ad pœnalem sibi obedientiam in ligno crucis extendit, & sub pedibus suis conculcato peccato, legenda virtutis exempla multis millibus sequentium se proposuit. Hæc Rupertus.

QVÆSTIO QVARTA

Cur Deus præceptum illud iniunxerit Adamo, quod certò sciebat fore vt ab eo violaretur, eiusque præcepti violationem fore non tantum ipsi, verum etiam toti eius posteritati calamitosam atque pernicioſam.

RESPONDEO fuisse conueniens vt Deus ageret cum homine non secundum futurum eius statum, neque secundum id quod ille posteâ facturus erat, sed secundum præsentem statum in quo eum creauerat: cui statui maximè consentaneum erat vt Adam inde ab exordio suæ creationis vsque, lege aliqua obligaretur & astringeretur obsequio Dei, ob eas causas quas supra quæstione secunda exposuimus. Nec verò, quod eam legem violaturus etat Adam, propterea non fuit ea lex ferenda: isto enim modo nulla lex hominibus ferēda esset, siquidem pauciſſimi sunt qui leges custodiant, præsertim vero cum Deus non eo consilio dederit illam legem, vt Adamus eam non custodiret, nec talem fecerit eum vt non potuerit eam legem seruare, quia fecit eum liberi arbitrij, ad bonum malúmque iuxta flexibilis, & in cuius potestate esset legem seruare vel non seruare. Quinimo fecit eum rectum nullaque ad malū propensione, cumulauit eum præterea abundanti excellentiq; gratia per quam facillimum ei iucundiſſimumque fuisset quodcunque bonum agere aut malum euitare: & quamlibet legem custodire, præsertim illam quam acceperat, leuiſſimam nempe atque obseruatu facillimam. Ad hæc, licet Deus præuiderat peccatum Adæ, attamen simul etiam constituerat peccatum illud ad magnum & multiplex bonum conuertere, ex eóque innumerabiles atque incomparabiles vtilitates elicere. Nam vt de aliis bonis taceam, illud quanti debet æstimari, voluisse Deum, vt ad peccatum Adami eluendum ac delendum Filius suus humana indutus carne in terris videretur, & cū hominibus cōuersaretur, ac sui sanguinis & vitę profusione omnia peccati Adæ damna cumulatiſſimè compensaret: ad maiorem gratiam & felicitatem prouehens hominem, quàm fuerat ea cum qua creatus à Deo fuerat, & quam peccando perdiderat: vt quodammodo dicere liceat peccatum Adæ magno nobis lucro fuisse

fuisse, meritóque Gregorius exclamauerit, O *felix culpa quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem.* Adiice, quod occasione peccati Adæ factum est, vt complures maximéque nobiles virtutes in hominibus excellerent, quæ in statu innocentiæ non enituissent: veluti est fortitudo, patientia, amor erga inimicos, misericordia, abstinentia, virginitatis & martyrij palma: nec tam multiplex decor atque ornatus Ecclesiæ fuisset: nec fuissent sacramenta quæ nunc habemus, maximè verò diuiniſſimum Eucharistiæ Sacramentum.

ILLVD autem hoc loco aduertere lectorem volumus, in euitandis seu impediendis malis futuris, non esse parem aut similem rationem Dei atque hominum: quod homines legibus astricti & subiecti sint, Deus vero supra & extra legem omnem sit positus. Duo enim facit Deus, & bene quidem facit: quæ si faceret homo malè profecto faceret: mala enim Deus sinit fieri, quæ si vellet ne fierent, facillimè posset impedire: quemadmodum Angelorum lapsum impedire potuisset, si dedisset eis gratiam efficacem, talem, inquam, vt per eam in amore & obedientia Dei omnino perseuerarent. Multa etiam facit Deus ex quibus ipse certò scit, mala quædā consecutura, & complures inde capturos occasionem deterius agendi: cuius generis fuēre miracula in Ægypto facta coram Pharaone Ægyptiis, quibus illi vehementius in odio Hebræorum & contumacia aduersus Deum obfirmati & obdurati sunt. Creat item Deus quotidiè quamplurimas animas rationales, quas scit æternis suppliciis damnatum iri: fert leges quarū occasione permultos sceleſtiores fore nouit, quàm si leges illæ non fuissent latæ. Id quod duabus ex causis accidit: tum quod ipsa legis prohibitio ardentiorem excitat rei vetitæ cupiditatem: scitum enim & verum est illud,

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.

& Paulus ad Romanos 7. *Occasione*, inquit, *accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*: tum quod quædam ante datam legem vel non erant peccata, vel non tam grauia quam sunt posteâ, vel non vt talia cognoscebantur: *Peccatum enim*, inquit, Paulus, *non cognoui, nisi per legem*: lata verò lege, quod non erat anteâ peccatum fit peccatum quia lege vetitum est, & quod erat peccatum fit grauius accedente præuaricatione legis, & agente homine non modo quod per se malum est, verum etiam quod nouit ipse malum esse, id est, contra conscientiam suam peccante.

Non esse similem Dei atque hominum rationem in prohibēdis impediēdisve malis futuris.

ILLA igitur duo facit Deus non tantùm non male, sed etiam rectiſſimè, iuſtiſſimè, ac sapientiſſimè. Etenim non conuenit, Deum prohibere atque impedire ne vllum malum fiat: quinimo decet ordinatiſſimam eius prouidentiam, vt res quas ipse condidit, conuenienter naturis ipsarum operari sinat: res nempe necessarias necessario, contingentes contingenter, liberas liberè. Verè enim dictum est ab Augustino in capite 30. libri 7. de Ciuitate Dei, *Deum quæcunque creauit sic administrare, vt suos exercere & agere motus sinat.* Cum igitur.

naturam rationalem fecit præditam libero arbitrio, quod ad bonum malumque iuxta flexibile est, conueniens fuit vt eam agere sineret prout ipsa vellet, adiuuando quidem eam ad bonum faciendum, non tamen ad malum impellendo. Si enim Deus nihil mali sineret fieri vbi eluceret clementia eius in condonandis peccatis? vbi misericordia in subleuandis malis? vbi iustitia in sceleribus vindicãdis? vbi tantus in hac rerum vniuersitate, præsertim verò in rebus humanis decor & ornatus eniteret? Neque verò propterea decet aliquid non fieri à Deo, quod eius occasione nonnulli deteriores futuri sint, cum occasio illa non sit data, sed accepta: nec proueniat ex consilio propositóque & culpa facientis, sed ex prauo peruersóque animo abutentis. alioqui nullam hominibus legem dari oporteret, quippe cum ea plerique homines abutantur: nulla instituenda fuissent Sacramenta, nec Filius Dei incarnandus, nec mittendus ad Iudæos fuisset: nec mortem pro redemptione hominum subire debuisset. Patet igitur non ideo fuisse conueniens vt Deus præceptum illud Adamo non daret, quod ab eo violatum iri prænouisset. A

Vers. 17. *In quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris.* B

CONTINENT verba hæc minas terroremque: namque Adamo si præuaricaretur de arbore illa edens, denuntiauit Deus certissimum mortis exitium, volens scilicet eum illiusmodi minis & pœnæ periculo velut quodam frœno cohibere. Tribus enim maximè rebus permouentur homines ad obseruandas leges sibi latas: Primo legislatoris amore ac reuerentia, cuius præceptis ob magna beneficia ab eo accepta, vel ob excellentem eius sapientiam auctoritatemque, & legitimum in eos imperium, debere se obedientiam agnoscunt: Deindè, præmiorum spe quæ parentibus legi promissa sunt: Denique, metu suppliciorum quibus præuaricatores & violatores legum subiiciendi & plectendi sunt: atque hoc postremum expressum est illis verbis, *In quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Maiorem enim vim ad cõmouendos animos nostros habet metus quàm spes, comminatio pœnæ quàm mercedis promissio, dolor denique quàm voluptas. Quanquam multis visum est, etiam præmium Adamo si legi obtemperaret, esse à Deo promissum, licet id Moses non exposuerit: promisisse enim Deum Adamo facultatem edendi ex arbore vitæ, cuius esu immortalem vitam non interitus modò, verum etiam laboris omnisq; molestiæ nescià & expertẽ degere posset. idque ex his ipsis Domini verbis licet euidenter argumentari: Si enim Deus cõminatus est Adamo, fore vt edens ex arbore scientiæ boni & mali, necessario moreretur: ex eo cõcludere licet, si non edisset, nunquam eum fuisse moriturum. Quod si quis roget, num Adam ante peccatum comederit ex arbore vitæ? Respondebo, mihi admodũ credibile videri eum nequaquam comedisse: tum quod breuissimo tempore

Tria inducunt homines ad obseruantiam legem.

Quod præmiũ Deus promiserit Adæ, si non ederet ex illa arbore C

An Adã comederit ex ligno vitæ

V tempore Adam in Paradiso commoratus sit, & fructus arboris vitæ non erat fututus quotidianus hominis cibus, sed ad corroborandam facultatem vitalem hominis per certa quædam interualla sumendus, vel vt alimentum pariter atque medicamentum: tum etiam quod si vel semel fructum arboris vitæ comedisset Adam, longiorem proculdubio vitam vixisset: potentissimus enim erat fructus illius arboris, vel perpetuandi vitam hominis, vel multa in sæcula producẽdi. His accedit, quod propterea Deus post Adæ peccatum, eiecit eum ex Paradiso, eiusq; loci aditum inaccessum atque impenetrabilem fecit, ne scilicet Adam in Paradisum ingressus & ex arbore vitæ comedens, in æternum viueret. Sic enim dixit illi Deus, *Nunc ergo ne forte mittat manum suam & sumat etiã de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum.*

DISPVTATIO DE POENA MORTIS QVAM DEVS ADAMO EDENTI FRUCTUM ARBORIS VETITÆ COMMINATUS EST.

B

ÆTERVM, ex illis verbis Domini, In quocunque die comederis ex eo, morte morieris, nõnullę nec leues, nec ignobiles quæstiones existunt, diligenter hoc loco explicandæ.

QVÆSTIO PRIMA.

Quomodo intelligendum sit, Adam moriturum quacunque die comederet ex illa vetita arbore.

C QVOMODO verum fuerit quod Deus minatus est Adæ, fore vt in quocunque die comederet ex illa arbore moreretur, non facilem habet intellectum, quippe cũ post esum illius arboris, triginta & nongentos annos vixerit Adam. Quidam putauerũt Deum non esse locutum de morte corporali, sed spirituali tantùm, id est, de amissione iustitiæ & gratię Dei, per quam homo viuit Deo: quod enim præstat anima corpori ad vitam naturalem & corporalem, hoc ipsum ratione quadam gratia præstat animæ ad degendam vitam supernaturalem & diuinam. Verum istam sententiam paulò infra cõfutaturi sumus. Alij opinantur, verba illa Dei continere sententiam non definitiuam, sed comminatoriam, quam non est necesse impleri, aut certè secundum rigorem impleri: qualis fuit sententia Dei aduersus Niniuitas de futuro ciuitatis eorũ post quadraginta dies excidio. Sed hoc friuolum est: sententia enim Dei cõminatoria & conditionalis tunc nõ impletur

Prima interpretatio.

Secunda interpretatio.

cùm deest conditio sub qua pronunciata est, id est, cum mutatus est A
is aduersus quem lata fuerat: sicut disertis verbis declarauit Deus per
Hieremiam cap. 18. At hoc non contigit Adamo, quippe qui admis-
so peccato non statim resipuit & pœnitentiam egit: quinimo cùm
admissi sceleris argueretur à Deo, excusauit se & eleuare voluit cri-
Tertia interpretatio Iustini & Irenæi. men suum, causam eius in vxorem suam conferens. Iustinus martyr
in eo dialogo quem habuit cum Tryphone, & Irenæus lib. 5. aduer-
sus hæreses censent, Adamum qua die comedit ex illa arbore, eadem
ipsa die mortuum esse: aliam enim esse mensuram diei Dei, aliâ diei
naturalis & humani: hic enim vigintiquattuor duntaxat horis defini-
tus est, ille vero ad mille annos producitur, vt cecinit Dauid Psa. 89.
2. Petr. 3 *Mille anni ante oculos tuos tanquã dies heſterna quæ præterit*, & S. Petrus
Mille, inquit, *anni sicut dies vnus*, quoniã igitur Adã non attigit millesi-
mum annum, rectè dici potest eum non vixisse diem vnum, sed ea-
dem die mortuum esse qua die peccauit. At enim, vel me tacête per
se lector aduertet, hanc interpretationem duram esse & contortam,
atque narrationi Mosis quæ historica est minimè congruentẽ: quip-
pe qui vocabulo diei in omnibus libris suis non aliter vsus est, quàm B
Quarta interpretatio. est vulgo vsitatum & tritum. Placet aliis, illud. *In quacunque die*, referi tantùm debere ad illud *Comederis*, non autem ad illud *Morieris*, vt
non significetur, eadem die moriturum eum qua die comederet, sed
illud tãtum significetur, esum illius arboris non esse interdictũ Ada-
mo in vnum aliquem certum diem vel tempus, sed in omnem diem
atque in omne tempus, ita vt quocunque die vel tempore comede-
ret, omnino moriturus esset. Quæ quidem interpretaio facilis est ad
intelligẽdum, nec vllis premitur incommodis.

Quinta interpretatio. PLERISQVE visum est, illud *In quocunq; die comederis*, iungi de-
bere cum illo *Morieris*, vt significetur simul atq; comederet, esse ip-
sum moriturum: verum per illud, *Morieris*, non significari actum mo-
riendi, sed necessitatem & debitum mortis: vt sensus sit, statim vt co-
mederis, obnoxius eris pœnę mortis, & astrictus eris necessitate mo-
riẽdi: qua nõ teneberis, si ex ista arbore non comederis. Hieronymus
in libro Traditionum Hebraicarũ in Genesim laudat Symmachum
interpretem, qui pro illo *Morieris*, verterit *Mortalis eris*: significando C
voce illa *Mortalis*, non potentiam naturalem moriendi quæ oritur ex
naturali constitutione hominis, & qua etiam in statu innocentiæ
Adam minime carebat, sed denotando ineuitabilem moriendi ne-
cessitatem in quam propter peccatum incurrit Adam. Hæc inter-
pretatio probatur in primis Theodoreto, quippe qui in quæst. 38. in
Genesim, *non statim*, inquit, *mortuus est Adam post transgressionem: ve-
rumtamen decretum & sententiam mortis diuina Scriptura mortem appel-
lat, Itaque cum primum comedit, Dei sententia obnoxius fuit supplicio mor-
tis, in singulos dies atque horas velut reus mortis ipsam mortem expectans.
Etenim nisi comedisset, potuisset nõ mori, immo nunquam mortuus fuisset: at
postquã comedit cibum vetitũ, non potuit effugere quin aliquãdo moreretur.*

HVIVS

A HVIVS sententiæ fuit etiam Augustinus, quem ferè sequuntur
Theologi scholastici. Is enim libro 13 de Ciuitate Dei cap. 23. his
fere verbis scribit: *Corpus Adæ, quod cibo & potu egebat ne fame inter-
ficeretur & siti, & non immortalitate illa absoluta atque indissolubili, sed
ligno vitæ à mortis necessitate prohibebatur, atque in iuuentutis flore retine-
batur, non spiritale, sed animale fuit: nequaquam tamen moriturum, nisi in
Dei prædicentis minantisque sententiam delinquendo corruisset. Quamuis
autem cum Deus dixit, Qua die ederitis ex illo morte moriemini intelliga-
mus mortem istam manifestam qua fit animæ à corpore separatio esse signi-
ficatam, non propterea tamen id videri debet absurdum, quia non eo pror-
sus die à corpore sunt soluti, quo cibum interdictum mortiferumque sum-
pserunt. Eo quippe die mutata in deterius vitiataque natura, atque à ligno
vitæ separatione iustissima, mortis in eis etiam corporalis necessitas facta est,
cum qua nos necessitate nati sumus. Propter quod Apostolus non ait, corpus* Rom. 8.
*quidem moriturum est propter peccatum, sed ait, Corpus quidem mortuum
est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam. Mortuum ap-
pellauit corpus nostrum Apostolus, quia iam moriendi necessitate constrictum
est.* Legenda sunt quæ scribit in eandem sententiam Augustinus lib.
B 11. de Genesi ad litteram, 32. cap.

POSTREMO loco ponẽda est interpretatio nulli quidem prio- Sexta & vltima interpretatio.
rum probabilitate cedens, eorũ qui illud *Morte morieris*, interpretan-
tur de actuali morte, & non tantùm de necessitate moriẽdi. Verum,
mortem illi quidem intelligunt non completam, sed inchoatam:
statim enim vt Adam peccauit, corpus eius spoliatum iustitia origi-
nali & munere immortalitatis destitutum, cœpit sentire frigus, calo-
rem, lassitudinem, aliáque incommoda & mala, quæ sunt certissimi
venturæ mortis nuncij, cœpítque paulatim corrumpi & ad interitũ
labi, sicut enim Philosophi alterationem quæ præcedit procreatio-
nem formæ substantialis, quod sit ad eam præparatio quædam ne-
cessaria & velut certissima quædam via, non dubitarunt appellare
generationem, ita alteratio quæ paulatim præparat & ducit ad inte-
ritum nomen corruptionis & mortis sibi vendicat. Scitè igitur mu-
lier illa vt est in 2. libro Regum cap. 14. dixit Dauidi. *Omnes morimur*
C *& quasi aquæ dilabimur.* Verissimum etiam est illud B. Gregorij hom.
37 in Euang. dictũm: *Temporalis vita*, inquit, *æternæ vitæ comparata,
mors est potius dicenda quam vita. Ipse enim, quotidianus defectus
corruptionis, quid est aliud quàm quædam prolixitas mortis?
Corpus igitur Adæ in eodem statu permansisset, nisi ipse
peccasset: non enim paulatim fuisset dissolutum aut
vitiatum & ad mortem delapsum: at post pec-
catum, cœpit paulatim dissolui & cor-
rumpi & ad interitum fluere,
& ex eo tempore, mors
ei cœpit domi-
nari.*

QVAESTIO

A

QVÆSTIO SECVNDA.

An mors quam Deus minatus est Adamo, fuerit tantum animæ, an corporis, an vtriusque.

ALTERA iisdem ex verbis oritur quęstio: Mors quã Deus Adamo cõminatus est cum dixit, *In quocunq; die comederis ex eo morte morieris*, intelligenda ne sit mors animæ tantũ, per quã scilicet anima peccando separatur à Deo qui ei per gratiam suam, spiritualem & diuinam vitam donabat: An etiam mors corporis qua separatur animus à corpore. Multi & cum primis nobiles scriptores censuerunt, non mortem corporis, sed animæ duntaxat esse significatam. Hoc affirmat Philo, quem propter admirabilem eloquentiam, Platonem Iudæorum veteres appellarunt, idq; scriptum ille reliquit lib. 2. de Allegoriis legis Mosaicę. Eandem sententiam amplexus est Eucherius in primo Commẽtariorum in Genesim: quibus etiam subscripsit Eugubinus in Annotationibus suis in Pentateuchum, hęc Mosis verba tractans scribens q́e, (dubitãter tamen suámque opinionem censuræ Ecclesiæ subiiciens) peccatum Adæ non corporis, sed animæ duntaxat mortem hominibus attulisse. Verum posteà cùm intellexissem id aduersari doctrinæ sacræ & Ecclesiasticæ, in sua Cosmopœia mutauit sententiam. B

SED præter cæteros huic opinioni fidem & auctoritatem adiunxit Gregorius, eam grauissimis verbis professus & tutatus, in Regist. lib. 6. cap. 195. & est Epistola 31. Gregorij ad Eulogium episcopum Alexandrinum & Anastasium episcop. Antiochenum scripta, sic autem eo loci scribit Gregorius: *Si Adæ qui primus peccauit anima in peccato mortua non est: quomodo de ligno vetito ei dictum est, in quacunque die comederitis ex eo, morte moriemini? Et ecce comedit Adam & Eua de ligno vetito, & tamen in carne sua vltra nongentos annos postmodum vixerunt. Constat itaque quia in carne non est mortuus. Si ergo in anima mortuus non est, quod dici nefas est, falsam sententiam de illo protulit Deus, qui dixit, quia qua die comederet moreretur. Sed absit hic error, absit à vera fide. Nos enim primum hominem, qua die peccauit, anima mortuum dicimus, atque per hunc omne genus humanum in hac mortis & corruptionis pœna damnatum. Per secundum vero hominem, & modo à morte animæ, & postmodum ab omni corruptione carnis in æterna resurrectione liberari nos posse confidimus. Animam vero Adæ in peccato mortuam dicimus non à substantia viuendi, sed à qualitate viuendi. Quia enim aliud est substantia atque aliud qualitas, non est eius anima ita mortua vt non esset, sed ita mortua vt beata non esset. Qui tamen Adam postmodum per pœnitentiam ad vitam rediit.* Hæc Gregorius. Secundum istos igitur C

auctores

A auctores, Adam edendo cibum sibi vetitum, in mortem animæ non autem corporis incurrit.

Augustini & Scholasticorum Theologorum sententia.

EX aduerso autem B. Augustinus quem Theologi Scholastici & plerique Doctores merito secuti sunt, in li. 13. de Ciuitate Dei, c. 12. confirmat: hoc loco mortis vocabulo significatam esse omnem mortem quæ potest homini accidere, hoc est, tam animæ quàm corpori, tam temporalem quàm æternam. Verba Augustini eo loco, sic habent: *Cum ergo requiritur quam mortem Deus primis hominibus fuerit comminatus, si ab eo mandatum transgrederentur acceptum, nec obedientiam custodirent, vtrum animæ an corporis, an totius hominis, an illam quæ secunda dicitur: respondendum est, omnes. Prima enim constat ex duabus: secunda ex omnibus tota. Sicut enim vniuersa terra ex multis terris, & vniuersa Ecclesia ex multis constat Ecclesiis, sic vniuersa mors ex omnibus: quoniam prima constat ex duabus, vna animæ altera corporis: vt sit prima totius hominis mors, cùm anima sine Deo & sine corpore ad tempus pœnas luit: secunda verò vbi anima sine Deo cum corpore pœnas æternas luit. Quando ergo dixit Deus primo illi homini quem in Paradiso constituerat de cibo vetito. Quacumque die ederitis ex eo, morte moriemini. Non tantum primæ mortis partem priorem vbi anima priuatur Deo, nec tantum posteriorem vbi corpus priuatur anima, nec solum ipsam totam primam vbi anima & à Deo & à corpore separata punitur: sed quicquid mortis est vsque ad nouissimam quæ secunda dicitur & qua est nulla posterior, comminatio illa complexa est.* Sic Augustinus. Licet igitur secundum Augustinum quadruplicem mortem distinguere: vnam animæ & ad tempus cum anima peccando separatur à Deo, alteram corporis & ad tempus qua separatur anima à corpore: tertiam quæ simul vtramque complexa est, separationem dico animæ à Deo & à corpore, quartam qua homo in æternum morietur post diem iudicij secundum animam & corpus: quæ mors secunda & nouissima appellatur. Placet igitur Augustino, omnes has mortes illis Domini verbis esse comprehensas, eisque Adam post peccatum suum fuisse obnoxium. B

Quadruplex mors hominis.

QVOD autem Dominus illis verbis significauerit mortem corporis, multis probatur argumentis. Primò quia vox mortis & verbum moriendi præcisè posita in narratione historica; qualis est hæc Mosis, accipienda sunt secundum propriam & apud omnes vsitatam eorum significationem, id est, pro morte corporali. Deinde, vt hæc Dei sententia effectum haberet, Deus eiecit Adamum ex paradiso eique facultatem omnem abstulit edendi ex arbore vitæ, ne scilicet mortem corporis sibi destinatam effugere posset. Hoc ipsum manifestis verbis docet Paulus, ita scribens in cap. 5. Epistolæ quam misit ad Rom. *Per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit.* Et in lib. Sapientiæ perspicuè traditur, mortem corporis homini contigisse propter peccatum. Sic enim est in cap. 1. & 2. *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Et Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem* C

Deum Adæno minatum esse mortem corporis.

ginem similitudinis suæ fecit illum: Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbẽ terrarum. Deniq; hoc idem decretum & constitutum est in Concilio Arausicano can. 1. & in Tridentino, sess. 5. in decreto de peccato originali. Argumentum autem illud Philonis & B. Gregorij, quo sententiam hanc oppugnant, Adamum non statim vt comedit cibũ vetitum esse mortuum secundum corpus, sed vltrà trongentos annos posteà vixisse, esse infirmum nec opinioni huic officere, manifestum est ex his quæ præcedenti quæstione tractauimus, disputantes quomodo Adam statim vt comedit illum cibum vetitum sit mortuus.

In Cosmopœia. *At enim*, inquit Eugubinus, *Christus omnia mala sustulit quæ homini propter peccatum Adæ acciderant, sed non sustulit mortem corporalem: ergo ea mors non est pœna peccati Adæ.* Verùm, deceptus est Eugubinus non animaduertens tam in Euangelio Ioannis quã in epistolis Pauli, præsertim autem in cap. 15. prioris Epist. ad Corinth. apertè scriptum & testatum esse, vtrumque malum peccati nempe & mortis esse à Christo sublatum, sed illud in præsenti, & in priori suo aduentu: hoc autem in consummatione sæculi, & in posteriori aduentu.

An mors sit naturalis homini. SED illud nobis posset obiici, mortem esse naturalem homini, non igitur esse pœnam peccati: sicut enim peccatum non est naturale, ita nec peccati pœna naturalis esse potest. Esse autem naturalẽ homini mortem, duobus argumentis euidenter conuincitur: tum quod mors accidit homini ex naturali & substantiali eius constitutione, ea scilicet ratione vt ex materia & forma, & ex rebus cõtrariis perpetuoq; pugnantibus inter se constitutus est; tum etiam quòd esse mortalem & posse mori naturale est homini: ergo actus moriendi quæ est mors, naturalis quoque homini erit. Illud enim apud Philosophos peruulgatum & indubitatum est, potentiam & actum ei respondentem, eiusdem esse ordinis & rationis.

Axioma Philosophorum.

Quomodo mors sit naturalis & sit pœna hominis. SED facilis est ad hæc responsio. Homo enim duobus modis considerari potest, vel per se ac secundum nudam naturæ suæ conditionem, remoto nempe omni Dei dono ei superaddito, & hac ratione mors naturalis est homini non minùs quàm cæteris animantibus. vel ea ratione vt homo fuit à principio conditus à Deo, videlicet rectus, innocens, poténsque semper viuendi & nunquam morien di si non peccaret, quæ quidem homini contigerant non ex conditione naturæ suæ, sed ex Dei gratia & benignitate. atque hunc in modum considerando hominẽ, verè dicimus mortem fuisse ei pœnam admissi peccati: nisi enim peccasset, in illo fælici statu permanens à morte fuisset immunis. Posset hoc illustrari exemplo Saulis, cui ante electionem eius & promotionem ad regnum, non fuerat pœna regali dignitate ac potestate carere; postquam autẽ creatus est Rex, regnoq; per aliquot annos potitus, magna profecto fuit pœna & ipsum & posteros eius regio dominatu & imperio priuari. Idem quoque dici potest de summo sacerdotio posteris Heli adempto.

1. Reg. 2.

SI quis vero nos vrgere insistat, dicens omnem pœnam esse à Deo,

A Deo, mortem autem non esse à Deo, clamat enim Scriptura in lib. Sapientiæ 1. *Deus mortem non fecit*, ergo mors non est pœna peccati. Respondebimus. mortem vt est malum quoddã naturæ esse à Deo, non quidem per se ac directè, sed consequenter & obliquè. Nã quia Deus constituit hominem ex anima rationali & corpore sensuum facultatibus & organis instructo & prædito: huiusmodi autẽ corpus quia constat ex qualitatibus cõtrariis, necesse est dissolubile ac mortale esse, hinc fit, vt ex necessitate materiæ quia coagmentatus est homo, mors ei contingat. At vero mors vt est iusta pœna peccati, per se à Deo est, non quidem efficienter, nam cum mors nõ sit res aliqua sed mera priuatio non potest effectorem habere Deum, verum eius causa Deus fuit remouendo id quod arcebat mortem, videlicet subtrahendo homini iustitiam originalem, & singularem quandam protectionem & curam hominis, qua Deus quoad in statu innocentiæ perstitisset, & mortem omniáque corporis incommoda & mala ab eo propulsasset.

A An mors sit à Deo.

B

QVÆSTIO TERTIA.

Cur Deus Adæ solum mortem omissis aliis malis comminatus sit.

CVM Adam propter peccatum non in solam corporis mortem incurrerit, sed aliis quam plurimis incommodis & malis corporalibus fuerit obnoxius: cur Deus in tradendo hoc præcepto, solam mortis corporalis mentionem fecit, tacitis tot tantisq; aliis malis quæ violato illo præcepto non Adamo tantum, sed omnibus eius posteris comparata erant. Equidem tres eius rei causas satis probabiles videor mihi afferre posse. Primo quidem solius mortis corporalis mentio est facta, quoniam mors omnium corporis malorum extremum, summum, maximéque formidandum est malum. Mors enim, auctore Aristotele in cap. 6. libr. 3. Moralium ad Nicomachum, maximè omnium rerum est horribilis, quippe cùm terminus sit. Deinde, quia cætera mala propterea vehementer affligant hominẽ, quia sunt velut quædam mortes, vt ita dicam, partiales, & in ipsam mortẽ tandem perducunt, quælibet enim pœna corporis, si vel nimis diuturna vel nimis intensa sit, tandem homini mortẽ affert. Cæteræ igitur pœnæ corporis, sunt velut lineæ à circumferentia circuli ductæ vsque ad centrum, in quod omnes lineæ terminantur & desinunt: ipsam verò mortem rectè appellauerim tanquam centrum, vtpote quæ terminus sit omnium malorum. Postremo, eam voluit Deus pœnam tantùm exprimere, quæ generatim & ex æquo omnes Adæ posteros peccati eius participes comprehenderet: huiusmodi autem sola est mors, quæ æqualiter cunctis hominibus accidit, quemadmodum elegans Poëta cecinit:

C

Tres causæ cur Deus solam mortem commi natus fuerit Adamo.

Pulchra similitudo.

Pallida mors æquo pulsat pede
Pauperum tabernas, regumq; turres.

CÆTERA autem corporis mala nec omnibus nec æqualiter contingunt.

QVÆSTIO QVARTA.

Cur Deus non sit comminatus Adæ pœnas inferni.

ADAM propter esum interdicti cibi, non modo corporis mortem promeruit, sed etiam æternæ mortis reus fuit, & perpetuis inferni suppliciis obnoxius. nam si eius posteri propter peccatum originale quod ex ipso generati traxerũt, nascuntur filij iræ & dãnationi æternæ addicti, quãto magis ipse Adam qui proprio actu peccauit, & deriuãdi in omnes posteros peccati auctor & causa fuit? Cũ igitur pœna inferni multo grauior & horribilior sit quã pœna mortis corporalis, quæritur cur non illam potius quàm hanc, ad cõmouendum Adamum & ab esu illius cibi deterrendum, illi Deus comminatus fuerit? Tribus de causis id factũ esse reor. Licet enim pœna inferni re ipsa grauior sit quàm mors corporis, comminatio tamẽ corporalis mortis acrior & vehementior est ad commouendum hominem. Etenim, affectus humanus erga rem aliquam, planè sequitur cognitionem eius rei: quod enim pluribus modis & certius atque euidentius nobis cognitum & persuasum est, id ad nostrum affectum mouendum & incitandum maiorem vim habet. Pœna inferni talis nempe qualis traditur nobis in sacra Scriptura, sola fide nobis nota est & persuasa: at mors corporis, tribus viis exploratè percepta & credita nobis est, Fide, Ratione, & Sensu, Fide, quia diuinis litteris testatum est, *statutum esse homini semel mori:* & Dauid cecinit: *Quis est homo qui viuit, & non videbit mortem?* Ratione, quia cum homo compositus sit ex materia & forma & ex rebus contrariis, non potest mortem effugere, quod si morbi aliqui & dolores vt stomachi, vesicæ, capitis & dentium, adeo nos cruciant vt vix animo consistere possimus. qui tamen non sunt cum acerbitate mortis comparandi: nónne hinc satis intelligere licet, quàm sit homini formidanda & horrenda mors? Hoc denique sensibus ipsis satis superque compertum est, quotidianis videlicet tot hominum acerbissimè morientiũ experimentis. Hac igitur de causa vehementius afficit hominem timor mortis corporalis, quàm metus inferni: huius enim timor per paucos à peccando, illius quam plurimos reuocare solet. Deinde, eam Deus pœnã voluit proponere, quam si Adam præceptum ipsius violasset necessariò subiret, nec solum ipse sed omnes item eius posteri: tametsi postea ille resipiscceret & peccati sui pœnitens ad Dei gratiam rediret. Huiusmodi autem

Cur nõ pœnam inferni sed mortis Deus comminatus est Adamo tres causæ.

Necessitatẽ moriendi, trib. viis esse nobis persuasam. Hebræ. 9. Psalm. 88.

autem pœna fuit mors corporis, quam nec Adam resipiscens, nec posteri eius etiamsi aliqui fuerint sanctissimi, effugere potuerunt: pœnam autem inferni & ipsi primi parentes, & plurimi posterorum euaserunt.

HIS addo tertiam causam commemoratam ab Augustino in lib. 13. de Ciui. Dei, cap. 23. expressas vel æternæ vitæ ac felicitatis promissiones, vel mortis æternæ ac suppliciorum inferni comminationes, reseruatas fuisse gratiæ noui Testamenti. Namque in veteri Testamento; præsertim verò ante Prophetas, aut nulla aut perquam rara, nec nisi velata & tecta mentio fit æternæ vel mortis vel vitæ. Ponã hic Augustini verba: *Propterea*, inquit, *comminatus Adamo Deus mortẽ, de secunda morte nihil dixit, quia occultam esse voluit propter dispensationẽ Testamenti noui, vbi secunda mors apertissimè declaratur: vt prius ista mors prima quæ communis est omnibus proderetur ex illo venisse peccato, quod in vno commune factũ est omnibus. mors vero secunda non vtique communis est omnibus, propter eos qui secũdum propositũ vocati sunt sancti, quos ante præsciuit & prædestinauit, sicut ait Apostolus, conformes fieri imaginis Filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, quos à secunda morte per mediatorem, Dei gratia liberauit.* Hactenus verba sunt S. Augustini.

DE PROCREATIONE PRIMÆ MVLIERIS, ID EST, EVÆ EX IPSO ADAMO.

Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum hominem esse solum. Gen. cap. 2. Vers. 18.

EXPOSITA diligenter generatione Adami, deinceps ad enarrandam Euæ procreationem quæ nõ minorem habet vel diuinæ potentiæ sapientiæq; admirationem, vel disputationum quæstionúmque obscuritatem & difficultatem, veniendum est. Ante omnia verò Moses supradictis verbis aperit causam & necessitatem creandi mulierem, quia scilicet non erat bonum vt vir esset sine muliere, sed necessarium erat vt vir mulierem haberet sociam & adiutricem sibi congruentem, cum ad alia permulta, tum maximè ad generandam prolem, & ea ratione propagandam conseruandamque speciẽ humanam; tale enim adiumentum homini in nullo cæterorum animalium inueniri potuit.

SED quam habent illa Domini verba sententiam: *Non est bonum hominẽ esse solum?* hanc nimirum; Cũ homo sua natura sit animal congregabile & sociabile, non erat bonum esse ipsum solitarium & absque

Cur nõ fuit bonum esse virum sine muliere

que consortio aliorũ hominũ: fuisset enim ei vita tametsi bonis omnibus afflueret, iniucũda tamen & acerba: qua de re Cicero in libro quem scripsit de Amicitia, Lælium multa egregiè disputantẽ inducit. Verũ hæc ratio probat Adamum sine cõsortio aliorũ hominum esse nõ debuisse. quod autẽ sine consortio mulieris esse non debuerit, ex eo manifestum est, quod Adam erat velut caput & seminarium humani generis, ex quo scilicet omne genus hominũ propagandum & multiplicandum erat: nec multiplicatio autem hominum sine generatione, nec generatio sine mulieris societate & coniunctione fieri poterat. Et cũ perfectum opus viuentiũ sit, auctore Aristotele, generare sibi simile, vel imperfectus fuisset Adam si ea facultate generãdi caruisset, vel ea irrita fuisset atque inanis si eã exequi non potuisset, non potuisset autẽ ea vti sine mulieris adiumento. Denique, sublata muliere, necesse est tolli generationẽ hominum: hac sublata, species humana perpetuari nõ potest, ea verò extincta, necesse est valdè mutilũ atque imperfectum remanere vniuersum, quippe cum omnium B rerum corporatarum præstantissimus sit homo, & quasi vniuersitatis rerum pulcherrimũ quoddam vinculũ & decentissimus nexus. Nec bonũ erat hominem esse solũ propter Angelos: nimirũ diminutio eorum ob ruinam malorum spirituum supplemento hominum resarcienda erat. Nec id fuisset bonum etiam propter Dominum nostrum Iesum Christum, qui ex Adamo progenerandus primus erat prædestinatorum, & primogenitus omnis creaturæ. Nec profecto id bonum esse poterat, cùm æterni Dei consilio & proposito constitutum esset, multos ex posteris Adæ ad æternæ vitæ ac fælicitatis participationem assumere. Nec decebat Dei bonitatem & munificentiam quæ per se communicabilis erat cum infinitis hominibus, ad vnum dumtaxat hominem restringi & coarctari.

Contra Hæreticos qui abstinere matrimonio malum esse dicunt. Matthæi 11.

CÆTERVM, hac Domini sententia: *Non est bonũ hominem esse solum*, abutũtur Hæretici nostri temporis, ad oppugnanda monastica vota virginitatis & cœlibatus. Si enim, inquiunt. Non est bonũ hominẽ esse solum, id est, sine coniugio: ergo ista vota quæ coniugium C excludunt mala sunt & Dei sententiæ contraria. Verùm in istos hæreticos verissimè dici potest quod Saducæis dixit Dominus: *Erratis nescientes Scripturas neque virtutem Dei.* Quo enim ore audent vituperare & damnare virginitatem & cœlibatum quasi hominum inuẽta, & diuinę Scripturæ, Deique voluntati contraria, cùm ea res iam inde ab Apostolis vsque in Ecclesia Christi fuerit vsitatissima & laudatissima? Nonne Paulus in cap. 7. prioris epistolæ ad Corinthios grauissimis verbis disputat, statum virginum ac cœlibum longè optabiliorem & præstabiliorem esse matrimonio. *Bonum est*, inquit, *homini mulierem non tangere: & Dico autem non nuptis & viduis. Bonum est illis si sic permanserint sicut & ego: & solutus es ab vxore, noli quærere vxorem: & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit*: denique: *Mulier*, inquit, *cui vult nubat tantum in Domino.*

A *mino. Beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium: Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam.* Nec Paulus tãtum ita sentia, sed etiam Pauli magister & dominus, Euangelicæque legis & gratię conditor Christus, cuius est illa in Euangelio ad commẽdationem virginitatis perquam insignis sententia, *Sunt Eunuchi qui se ipsos castrauerunt propter regnum cœlorum.* Matth. 19.

Duo status hominis cõsiderandi in matrimonio.

QVID ergo? doctrinam noui Testamenti Scripturæ Vet. Testa. contrariã esse dicemus? minimè verò: sed duo tempora duosq; hominis status distinguere oportet. Namq; in exordio mundi propter hominum paucitatẽ non fuisset bonum abstinere cõiugio: neque enim humanum genus aut perpetuari vt oportebat, aut vsquequaque diffundi & propagari potuisset. Posteà verò infinitè propemodum facta hominum multiplicatione, nulla ratio quẽquam hominum propriè vrgebat & cogebat matrimonium inire. Et verò, longè diuersa ratio fuisset matrimonij in statu innocentiæ, atque est nunc in statu naturæ corruptæ. In illo enim statu facta esset generatio & multipli
B catio hominũ dumtaxat electorum & prædestinatorum sine vlla libidinis turpitudine, sine vllo corporis aut animi vitio & impedimẽto quo à cultu & obsequio Dei coniuges vlla ex parte retardarentur. In hoc autẽ nostrati statu, tot tantisq; cum periculis, vitiis, incõmodis, & rerũ meliorum impedimentis coniunctũ est matrimonium vt non modo non sit vitio dandũ, sed etiam magnę laudi vertendum quo expeditiori & tranquilliori animo seruiatur Deo, matrimonij vinculis nolle illigari. Audiat lector B. Cyprianum in Tractatu de habitu virginum, quod nunc de matrimonio diximus aduersus hæreticos grauissimis verbis ita confirmantem: *Prima Dei sententia crescere & generare præcepit: secunda ad continentiam suasit. Cum adhuc rudis mundus & inanis est, copia fœcunditatis generante propagamur, & crescimus ad humani generis augmentum. Cum iam refertus est orbis & mundus impletus, qui capere continentiam possunt, spadonum more viuentes, castrantur ad regnum.* Et cætera quæ sequuntur.

C

Faciamus ei adiutorium simile sibi.

Genes. c. 2. Vers. 18.

IATINVS Interpres haud dubiè secutus Septuaginta vertit pluraliter *Faciamus*, Hebraicè tamen & Chaldaicè singulari numero est: *Faciam.* Inducitur autem Deus quasi cum ratione quadam & consilio ac deliberatione ad efficiendam mulierem accedere: vt hinc notescat dignitas operis futuri: singularis enim modus eius perficiendi, singularem quoque & eximiam eius dignitatem ostendit. Quod ergo suprà diximus, cùm disputaremus cur Deus creaturus hominem, velut deliberabundus dixisset: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, illud ipsum ad hunc quoque locum accommodari & applicari potest. Pro eo autem quod nos legimus *Adiutorium simile sibi*: Chaldaicè ad verbum est: *Sustentaculum quod sit penes eum*: quæ oratio valdè

Hebrai. est אעשה *Ebisthe*, & Chaldaicè אעבד *Ebeiled.*

Chaldaica verho.

Universidad de Deusto
Biblioteca

valde est emphatica, alluditur enim ad eos qui in subleuandis oneribus mutuas sibi in auxilium manus porrigunt. Tale sustentaculum & vicarium auxilium Deus voluit vxorem esse marito, & hoc pulchrè verba exprimunt Chaldaica: nã סמכיר *Semach*, vox Chaldaica quæ est hoc loco, significat sustentaculum, fulcrum, adminiculum, denique id omne quo quis niti & sustentari potest. Dictio autẽ Chaldaica בסכלית *Chechible*, significat proximè, penes aliquẽ, & iuxtà aliquẽ esse, quasi dicat. Ad manũ sit vxor marito, vt eũ adiuuet, consoletur, & laboribus subleuet. Pro illo *Simile sibi*. LXX. verterũt, *Secundum ipsum*, id est, respondens & congruens ipsi: videlicet secundum eandem naturæ speciem, & tanquam naturaliter idoneum ex quo vir prolem suscipere queat. Rectè igitur Latinus Interpres non verba sed sensum perpendens vertit *Simile sibi*. Necesse autem fuit, mulierem viro partim similem, partim dissimilem esse. Similem quidem, hoc est, eiusdem speciei, eiusdémque naturæ humanæ participem: alioqui non posset ex viro & muliere generari homo, & hæc similitudo, alia multa complectitur, quibus mulier par est viro: velut est illud, habere animam immortalem. Dei similem, ab eo proximè creatum ex nihilo, & diuinæ felicitatis capacem. Dissimilem verò esse oportuit secundum sexum, & secundum ea quæ sexum naturaliter ac necessario consequuntur. Duabus enim rebus opus erat ad perficiendam hominis generationem, principio actiuo & passiuo, efficiente & materia: & harum rerum alteram quidem solus vir habet, altera verò penes fœminam tantum est.

A

Mulier similis & dissimilis viro creari debuit.

B

Lectio Hebraica est בנגדו *chenegdo*.

HEBRAICE porrò pro illo quod Latina lectio habet *Simile sibi*, sic est, *Contra ipsum*, quod triplicem habet interpretationem. Quidã enim Hebræi sic putant dictum, quod mulier facta sit contraria viro, ferè enim aduersatur viro, eumq́, infectatur, infestat, & quoquomodo vexare non ptætermittit. Sed peruersa est hæc interpretatio: non enim eo facta est mulier à Deo vt aduersaria viro esset, nec talis vlla fuisset mulier in statu innocentię, nec post peccatũ tales sunt, nisi quæ vitio & prauitate sua officia vxori debita improbè abiiciũt. Tostatus hunc locum explanans, propterea existimat dictũ esse mulierem esse contra virum. quod inter fœminam & marem nonnullã esse contrarietatem necesse sit, eam nimirum quæ est inter agens & patiens. Si enim mulier omnino similis esset viro, nullã plane ad efficiendam generationem hominis vim habere & operam conferre posset. Sed enim illud similius vero est, *Cõtra ipsum*, pro eo dictum esse quod est *Coram ipso*, quæ locutio frequens est in Sacris litteris, vt in Psalmo 50. *Et peccatum meum contra me est semper*. & in Euangelio: *Matth. 21.* *Ite in castellum quod contra vos est*, & alibi millies.

C

QVOD autẽ mulier dicatur facta corã viro, non rectè interpretantur Hebræi, quorũ qui doctissimus habetur Dauid Kimhi in lib. Radicũ sic explanat hũc locũ: *Coram viro*, inquit, *facta est mulier, vt sit ei præsto & parata ad ministrandũ atq́, seruiendum, more scilicet seruorum*

astantium

A *astantium coram dominis suis, eorumque non verba modo sed nutus etiam obseruantium. Ministrorum enim alij remoti sunt à conspectu dominorum, alij vero semper eis assistunt: & talem viro voluit Deus esse mulierem.* Verùm hæc interpretatio & sententia falsa est, non enim fœmina facta est vt serua, sed vt socia esset viri: atque ob eam causam non ex pedibus nec ex tergo viri, sed ex latere, quò societas eius & comunitas cũ viro denotaretur, fabricata est. Sanè in primo libro Politicorum capite primo docet Aristoteles longè diuersam esse conditionem viri & vxoris, atque domini & serui: Et mulierem quidem datam esse sociatamque viro præcipuè generationis perficiendæ causa. Aristoteles quidem ita scribit: *Matrem & fœminam, quorum alter alterius indiget societate, copulari necesse est procreandi causa: idque non consilio sed natura: Quemadmodum in cæteris animantibus & stirpibus vsu venit, quibus natura insitus est appetitus sui simile relinquendi. Itaque fœmina & seruus distincti sunt natura, licet apud Barbaros mulier & seruus eodem habeantur loco.* Hæc Aristoteles. Caietanus illud *Coram ipso*, vel *Contra ipsum*, significare putat, mulierem dissimilem esse cæterorum animalium: erectam enim in pedes, excelso vultu, rectòque totius corporis habitu coram viro stare vt corpore ita quoque animo ei simillimam.

Mulierem nõ esse seruam viri.

B

Caietanus in Genesim.

CÆTERVM quas ob res mulier sit adiutorium viro, declarandum est. B. Augustinus libro 9. de Genesi ad litteram capite tertio & 4. non ob aliud videri sibi scribit opus fuisse muliere, quàm propter generationẽ prolis: siquidẽ ad alia omnia magis vir à viro alio, quàm à muliere adiuuari potuisset. Augustini verba hæc sunt: *Si quæritur ad quam rem fieri oportuerit hoc adiutorium, nihil aliud probabiliter occurrit quàm propter filios procreandos: sicut adiutorium semini terra est, vt virgultum ex vtroq́, nascatur: hoc enim & in prima rerũ cõditione dictum erat, Masculum & fœminam fecit eos Deus, dicens, Crescite & multiplicamini & implete terram. Quæ ratio conditionis, & coniunctionis matculi & fœminæ atque benedictio Dei nec post peccatum hominis, pœnamque defecit. Aut si ad hoc adiutorium gignendi filios non est facta mulier viro, ad quod ergo adiutorium facta est? Si vt simul operaretur terram, nondum erat labor vt adiumento viri indigeret: & si opus esset, melius adiutorium masculus fieret. hoc & desolatio dici potest, si solitudinis fortasse tædebat. quanto enim congruentius ad conuiuendum & colloquendum duo amici pariter quàm vir & mulier habitarent?* Hæc Augustinus.

C

NOS igitur dicamus, fœminam partim fuisse necessariam viro, partim verò minimè quidem necessariam, sed valde tamen vtilem. Necessaria, quidem erat fœmina viro duas ob causas: tum generandæ prolis, tum iam genitæ nutriendæ alendæque causa: quæ duo munera sine muliere à viris præstari nullo modo possunt. Ad officia vero domestica commodè peragenda non quidem necessaria erat mulier, sed erat tamen perquam vtilis. Nam vt ea munera possint etiam à viris obiri: oportunius tamen ac melius perficiuntur

à fœminis. Sicut enim vir publica & ciuilia externáque negocia pru A
dentius & expeditius tractare potest quàm fœmina; ita domestica
officia vigilantius & diligentius à fœminis tractantur quàm à viris.
Atque in his officiis equidem pono curam custodiendi, amplifi-
candi, ac benè dispensandi rem familiarem, regendi seruos educan-
díque ac benè instituendi liberos dum paruuli sunt, præsertim verò
fœminas; denique cætera quę ad œconomicam gubernationem per-
tinent ritè administrandi.

Mulier non per se creata.

AT enimuero, hæc Dei sententia *Faciamus ei adiutorium simile sibi*,
satis indicat, fœminam non per se ac principaliter nec primaria Dei
intentione esse generatam, sed propter virum vt esset ei adiutorio
ad procreandam sobolem. Et ad hunc locum Mosis proculdubio
respexit Paulus, cum in capite vndecimo prioris epistolæ ad Corin-
thios dixit, virum esse imaginem Dei, fœminam autem viri: & virum
quidem non esse factum propter mulierem, mulierem autem fa-
ctam esse propter virum: nec virum ex muliere, sed ex viro mulie-
rem esse procreatam. Et cum hac Mosis & Pauli doctrina valdè
congruit & consentit Aristotelis & Peripateticorum sententia ap- B
pellantium fœminam animal occasionatum, id est, non per se & ex
principali naturæ intentione generatum; sed ex occasione, id est,
propter imbecillitatem & defectum virtutis generatiuæ, quæ est in
semine virili; quod si validum semper & perfectum esset, semper vi-
rum & nunquam fœminam generaret. Omne enim agens si perfe-
ctam hebeat vim agendi, & nisi quid obstet, quàm maximè potest
generat sibi simile. Sanè si per virum tantummodo multiplicari po-
tuisset genus humanum, & humana vita vt par est agitari, non vtique
mulier esset generata; quippe cum sit multo præstantior & perfe-
Quibus re- ctior vir quàm fœmina. Sed quanquam fœmina inferior est viro,
bus fœmi- multis tamen rebus excellentior est cæteris animantibus: quod ar-
na præter guunt multa. Nam & singularis modus quo est à Deo procreata, &
virũ cęteris formatio corporis eius non ex aqua vel terra vt cæterarum animan-
animanti- tium, sed ex costa viri, & quia facta est similis viro & adiutrix eius C
bus. ad opus generationis efficiendum, denique quod indissolubili vin-
culo & coniunctione cum viro vt eius socia, eiusdémque vitæ ac
munerum particeps colligata & copulata est, hæc, inquam, satis
declarant præter virum, cæteris omnibus animantibus mulierem
multis partibus esse præstantiorem.

De tempo- re & loco generatio- nis Euæ.

DE tempore autem & loco generationis Euæ, supra nonnihil at-
tigimus. Diximus enim non fuisse simul creatos Adam & Euam,
sed prius quidem Adamum, posterius autem Euam. Hoc enim ma-
nifestè tradit Scriptura, quippe quæ in libro Sapientiæ cap. 10. do-
cet, Adamum primum & solum fuisse creatum, & Paulus capite 2.
prioris epistolæ ad Timotheum, *Adam*, inquit, *primus creatus est dein-
de Eua*. Idémque luce clarius apparet ex ipsa Mosaicæ narrationis
serie & contextu: narrat enim primò formatum esse hominem ex
limo

A limo terræ, deinde introductum esse in paradisum, posteâ esse ad
eum adducta animalia & quia inter illa non inueniebatur Adamo
adiutorium simile ipsi, immisisse Deum ei somnum, & ex latere
eius dormientis detraxisse costam, ex eaque formasse corpus Euæ.
ex quo patet aliquam intercessisse moram inter creationem Adami
& Euæ. Verùm hanc moram quantacumque illa fuerit, intra sextum
tamen diem fuisse constat non solũ auctoritate Patrum ita sentien-
tium, sed etiam ipsius scripturæ quæ id non obscurè indicat. Omnia
enim Dei opera in creatione mundi facta, sexto die fuisse absolu-
ta & consummata, colligitur ex illis extremis verbis capitis primi,
Vidit Deus cuncta quæ fecerat; & erant valde bona, & mox subditur *Et
factum est vespere & mane dies sextus*. Et in exordio capitis sequentis,
Requieuit, inquit, *Deus die septimo ab vniuerso opere quod patrarat & be-
nedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni
opere suo*. Idemque clarissimis verbis confirmat in Exodo capit. 20.
Memento, inquit. *vt diem sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & fa-
cies omnia opera tua: Septimo autem die sabbathum Domini Dei tui est: Non
facies omne opus in eo, &c.* & rationem reddens eius præcepti, subiun-
B git: *Sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terrã, & mare & omnia quæ in
eis sunt; & requieuit in die septimo*. Ex hoc loco perspicuè intelligitur,
omnia illa primæua Dei opera creationis mundi intra illos primos
sex dies esse facta. Eua igitur non septimo die, vt existimauit Ca- Catharinus in Genes.
tharinus, & significare videtur S. Thomas in prima parte quæst. 73.
1. sed die sexto procreata est.

Eua in pa- radiso for- mata.

EANDEM quoque Euam factam in paradiso & non extra eum,
vt significat Iosephus li. 1. Antiquitatum ca. 1. Tertullianus li. 2. ad-
uersus Marcionẽ, Rupertus li. 2. de Trinitate & eius operibus ca. 32.
præter auctoritatem Basilij homi. 11. in Genes. & Scholasticorum
Theologorum in li. 2. sententia. dist. 18. & B. Thomæ in 1 par. quæ.
102. videtur esse maximè congruens, & consentiens cum narratio-
ne Mosis, ex qua si quis eã benè consideret, liquidò intelliget post-
quàm introductus est Adam in Paradisum, fuisse ad eum introducta
C animalia & cognita necessitate creandi mulierem in adiutorium
eius ex latere ipsius formatam esse Euam. Facta est igitur Eua in
paradiso. Nisi quis fingat, Adamum esse introductum in paradisum
à Deo, sed eum posteà vel iussu Dei, vel sua sponte exiisse paradiso,
& quo tempore fuit extra paradisum, eo tempore factam esse Euam
sed hoc merum est ac manifestum figmentum, siquidem tum ex
Scriptura, tum ex doctrina Patrum colligitur Adamum post-
quam introductus est in paradisum non inde exiisse, nisi
cum est à Deo propter peccatum eo loco eiectus:
nimirum nulla ratio Adamum mouere pote-
rat vt tam delicatum, amœnum, ac
felicem locum tam cito de
serere vellet.

Capite 2. Ver. 21. & 22.

Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam; cúmque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnẽ pro ea. Et ædificauit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam.

A

PRo verbo *Immisit*, Hebræum verbum propriè significat *Cadere vel dalabi fecit*: Septuaginta habent, ἐπέβαλεν quod significat, iniecit vel immisit. Pro vocabulo Soporis, vox Hebræa תרדמה *Tardemah*, plus significat quàm simplicem somnum; & vt memorat Hieronymus in quæstionibus Hebraicis in Genesim, aquila vertit καταφοράν, id est, descensum & totius vigiliæ lapsum: Symmachus autem κατόχην, d est, grauem & profundum somnum: Septuaginta, ecstasim, id est, mentis excessum, & hanc lectionem plerique veterum Patrum secuti sunt. Vocabulum autem תרדמה *Tardemah*, significãs valdè grauem & profundum somnum qualis nẽpe lethargo affectis contingit, ponitur in huius libri ca. 15. in illis verbis, *Cumque sol occumberet, sopor irruit super Abram, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum*: & in 1. lib. Reg. cap. 26. *Et non erat quisquã qui videret & intelligeret & euigilaret, sed omnes dormiebãt, quia sopor Domini irruerat super eos* & apud Esaiam cap. 29. *Miscuit vobis Dominus spiritum soporis*. Interest autem inter huiusmodi soporem vel somnũ, & inter ecstasim: quod per somnum ligantur sensus, & impediuntur functiones mentis: solutiores autem sunt & vegetiores actiones animę alentis: Contra vero accidit in ecstasi nãq; actiones sensuũ & animæ vegetãtis valde impediuntur: functiones autem mentis maximè contenduntur vigentq. & abstrahũtur à corpore & à sensibus: quemadmodũ accidit B. Paulo in eo raptu suo, quẽ narrat ipse posterioris epist. ad Corin. ca. 12.

B

Differentia Ecstasis & Somni.

VTRVM igitur ille sopor Adæ ecstasis fuerit an somnus, in dubiũ vocari posset, præsertim autem cum sententias ea de re varient Interpretes. Et somnum quidem fuisse, non videtur posse negari: tum quia vox Hebræa & Chaldaica quæ hoc loco est propriè significat somnum: tum quia hoc manifestè indicat Moses dicens, *Immisit Deus soporem in Adam cumque obdormisset &c.* & ferè Doctorum sententia est, ex latere dormientis Adæ formatã esse Euam. Sed vt hoc verum sit illud tamen inficiari non possumus, illi somno Adæ interuenisse ecstasim: ita vt nõ modo soluta & libera esset mens eius ad naturalẽ vsum rationis, animique agitationem, sed etiam diuinitus illustraretur, & in prophetico spiritu impleretur, in ipso suo sumno intelligens mulierem ex latere suo formari, & eius facti mysterium perspiciens, namque expergiscens dixit. *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea* Dicamus igitur fuisse illum quidem somnum, sed talem tamen, vt in eo ligatis sensibus nihilominus mens soluta & diuinitus illustrata

C

An ille sopor Adæ fuerit somnus, an ecstasis.

A strata, & res quæ id temporis gerebantur cerneret, & quæ in eis latebant mysteria intelligeret. Ne quis autem existimaret somnum illum fuisse naturalem & naturalibus ex causis profectum, Moses dixit Deum immisisse illum somnum. Vt mirandum nemini accidat, tam grauem altumque potuisse Adamo somnum contingere, vt eo correptus detractionem costæ ex latere suo minimè sentiret.

DISPVTATIO DE FORMATIONE EVÆ EX ADAMO.

VERVM enim vero, super hac historia procreationis Euæ ex Adamo, nonnullæ tractandæ sunt quæstiones, iucundæ cognitu, nec plane faciles explicatu.

B

QVÆSTIO PRIMA.

Cur voluit Deus ex Adam dormiente formari Euam.

MAGISTER SENTENTIARVM in 2. lib. distin. 18. & ibidem Scholastici respondent tres ob causas id esse factum. Primo quidem, vt intelligeretur quã sine vllo doloris sensu fuisset Adæ costa detracta, quippe cum ea detractio ne à somno quidem eum excitasset. Deinde vt ostenderetur admirabilis Dei potentia, qui id tam facilè & suauiter facere potuerit. Denique, vt insinuaretur magnum quoddam mysterium quod in ea re latebat: quemadmodum enim ex Adami dormientis latere formata est Eua, ita ex latere Christi dormientis, id est, in cruce mortui, profluxit sanguis & aqua vnde condita est Ecclesia. Mortem enim suam ipsemet

C Dominur appellat somnum apud Dauidem psalmo 3. *Ego*, inquit, *dormiui & soporatus sum, & exurrexi*. Verùm hanc postremam Theologorum rationem Tostatus improbat in quæstione 352. super 13. caput Geneseos, eo potissimum argumento quod Ecclesia potius dicenda est ex Christo viuente, quàm ex mortuo esse formata: Siquidem redemptio nostra omnino fundatur ac nititur merito passionis Christi, vnde vim & efficacitatem suam omnem traxere Sacramenta. Quare sanguis qui effluxit ex latere Christi iam mortui, nihil contulit ad redemptionem humani generis; nec per eum Christus quicquam nobis meruit, cum iam esset mortuus, atque ob eam causam extra statum merendi constitutus. Sed hæc Tostatus nimis ad viuum resecans, non est assecutus Theologorum sententiam: quos equidem puto nõ aliud significare voluisse, nisi ex latere Christi mortui fluxisse aquam & sanguinem: quibus duabus rebus signi-

ficabantur duo præcipuè legis Euangelicæ Sacramenta, Baptismus A quo per aquam regeneramur ad vitam spiritualē, & Eucharistia qua spiritualiter iam regenerati alimur ad ęternitatem. His autem duobus sacramentis maximè continetur & sustentatur Ecclesiia. Chrysostomus homil. 15. in Genesim, & Epiphanius disputans contra hæresim 48 propterea censent tam grauem & profundum somnum Adamo esse à Deo impressum, quia voluit Deus ne Adam ex detractione costæ vllum sentiret dolorem.

VERVM præter has rationes, licet quasdā alias ad id vel probādū vel illustrandū afferre. Et prima quidē sit hæc ratio: vt quod fieri debebat in Adamo, id fieret sine vllo eius horrore & perturbatione. Nā si costa fuisset detracta vigilanti, aut id accidisset ei sine dolore, aut cū dolore: si absq; dolore visum fuisset velut quoddā phantasma aut tanquam visio quædam prophetica: si cum dolore, nimis profecto id Adamo durum & molestum fuisset, & valdè alienum statu innocentiæ & diuino pacto, vt videlicet nihil pœnę contingeret Adamo ante ipsius culpam: atque hæc ipsa est argumentatio Theodoreti B super hoc loco.

Theodoretus quæst. 30 in Genesim.

ALTERA ratio est: vt Adā quod in ipso agebatur oculis corporeis minime cernens, sed interiori mentis acie diuinitus illustrata intelligens, declararet magnum hoc fuisse Dei opus, magnoque nobilitatū mysterio: & vt appareret quod posteà somno excitatus Adam dixit de muliere, *Hoc nunc os ex ossibus meis, &c.* id non humana ratione eum cognouisse, sed reuelatione Dei didicisse, ob idque illam eius sententiam non hominis dictum, sed oraculum Dei summa fide ac veneratione acciperetur.

SI quis autem me roget, qui potuerit fieri vt sine doloris sensu Adæ detracta sit, costa: is duobus id modis fieri potuisse intelligat. Primo quidē propter profundissimā vim illius soporis hebetantis & obstupefaciētis sensum: videmus enim quosdā lethargo vehemēter oppressos, vsq; eo carere omni sensu: vt nec verbera, nec vulnera, nec vstiones sentiāt. Narrat Tostatus super cap. 13. Geneseos quæst. 354. C fuisse suo tēpore in Hispania mulieres quasdā maleficas, quas appellant stryges, quæ genere quodā vnctionis liniētes corpus suū, in tantum ab omni sensu alienabantur, vt viderētur sibi in longinquas terras per aëra deferri, & in amœnissimis locis versari, & summis voluptatibus ac deliciis perfrui: cū tamē facta illa vnctione, caderēt in terrā velut exanimes, ita vt ab his qui aderāt inibi, nec verberibus excitari possent, nec acubus vehemēter pūctæ, nec ignibus adustæ. Similia legimus in ecstasi. B. Catharinam Senēsem pati solitā. S. Paulus in illo suo admirabili raptu adeo fuit ab omni sensu abstractus, vt posteà nesciret ipse vtrū id tēporis fuisset in corpore an extra corpus. 2. Cori. 12. Dignū admiratione est nec celandū lectori, quod scribit Augustinus in lib. 14 de Ciuitate Dei, ca. 24. his verbis: *Presbyter fuit quidā nomine Restitutus in parœcia Calamēsis ecclesiæ: qui quādo ei placebat, rogabatur aūt vt hoc*

Quomodo potuerit sine dolore detrahi costa Adamo. De strygibus quiddā memorabile.

A *vt hoc faceret ab eis qui rem mirabilem coram scire cupiebant, adimitatus quasi lamentantis cuiuslibet hominis voces ita se auferebat à sensibus & iacebat simillimus mortuo; vt non solum velicātes atq; pungētes minimè sentiret, sed aliquando etiam igne vteretur admoto sine vllo doloris sensu, nisi post modum ex vulnere: non autem obnitendo, sed non sentiendo non mouere corpus eo probabatur, quod tamquam in defuncto nullus inueniebatur anhelitus hominum tamen voces si clarius loquerentur, tanquam de longinquo se audisse posteà referebat.* Sic ibi Augustinus.

ALTERO modopotuit fieri, vt detractio costæ nihil doloris inferret Adamo, Deo scilicet vim sentiendi Adæ, eam dico vim quę est in sensu tactus suspendēte quātum ad actū secundum. Suspendit autem Deus actum causæ secundæ non alia ratione quàm quia ipse non concurrit generali suo concursu cum causa secunda ad producendum actum suum: nulla enim causa quantumuis potens agendi, sine Dei concursu quicquam potest agere. Non igitur illum somnū Deus immisit Adamo, quia nō potuisset eivigilāti sine doloris sensu B costam detrahere; sed quod ea ratione quod agendum erat in eo, commodius, decentius, & ad significationem mysterij accommodatius ageretur.

QVÆSTIO SECVNDA.

Cur voluit Deus mulierem fieri ex viro, & non sicut vir ex terra factus erat, ita quoque mulierem generari.

RECTE ita factum esse multis rationibus probare possumus. princi pio, ita Deus fieri voluit, vt, quēadmodum sapienter disputat Augustinus lib. 12. de Ciuitate Dei cap. 21. & 26. & in proœmio libri 14. vehementius homini commendaretur ipsius societatis vnitas vinculumque concordiæ si non tantum inter se naturæ similitudine sed etiam cognationis affectu homines necterentur; quando nec ipsam fœminam ita vt virū, sed ex ipso creare Deo placuerit, vt omne ex vno homine diffunderetur genus humanum, sicut Paulus dixit Act. 17. *Qui fecit ex vno omne genus hominum.* Posteà vt arctiori cōstringeret amore virum & fœminam, eo quòd ex illo esset facta: id autem propterea valde necessarium erat, quia matrimoniū viri & mulieris futurū erat indissolubile, perpetuā cōtinēs vitę societatem & consuetudinē quod non itidē cæteris in animalibus reperire licet. Adā igitur quattuor rebus vehementer incitabatur ad diligendam Euam, propter similitudinē eiusdē naturæ; propter copulā carnalē; propter generationē prolis; super omnia vero quia Eua esset aliquid ipsius, id est, è substantia eius procreata: nāque ob hanc potissimum causam parentes tantopere liberos suos diligunt. Quod si animu;

Quattuor de causis Adamus ad amorē Euæ vehemēter incitabatur.

mus Adami tanto mulieris amore nõ fuisset occupatus: cum posteà A
eius suasu atque impulsu lapsus esset in peccatum, ob idque tot ac tantis Dei muneribus ac donis spoliatus, ingens & implacabile aduersus eam odium concepisset, semperque animum ab ea alienum & aduersum gessisset.

DEINDE, facta est mulier ex viro vt ea ratione cõmendaretur dignitas viri qui in eo quandam referabat Dei similitudinẽ, quod sicut Deus & principium est omnium rerum, ita principium omnium hominum vnus fuit Adam: idque pertinebat ad indicandam naturæ humanæ cuius vnicum esset principium excellentiam. Semper enim, vt est apud Aristotelem lib. 8. Physicorum, & li. 12. Metaphysicorum, melius est vnum esse principiũ quàm multa. Posteà, vt appareret eundem fuisse conditorem Adami atque Euæ, & vtrũque eiusdem esse naturæ, virum tamen caput esse debere mulieris. Ad hæc, propter figuram & mysterium; Etenim coniunctio Adam & Euæ cõtinebat Sacramentum illud magnum coniunctionis Ecclesiæ cum Christo, de quo Paulus scribens ad Ephesios cap. 5. cum de coniunctione viri & vxoris commemoratis Adami verbis quæ sunt hoc loco dixisset, subiungit, *Sacramentum* inquit, *hoc magnum est: Ego autem dico in Christo & in Ecclesia.* At vero Ecclesia formanda erat ex Christo, sicut Eua formata ex Adamo. Ad extremum, homo media quadã natura est inter Angelos & animalia, quocirca mediã quoq; conueniebat esse rationem originis humani generis. Et Angeli quidem omnes ac singuli proximè à Deo creati sunt: nec in tanto Angelorum numero vnum aliquem reperire licet ex alio Angelo procreatum. Animalia vero ex aliis orta sunt: sed non omnia, etiam quæ eiusdem sunt speciei,, ex vno generata sunt. Siquidẽ in exordio mundi, Deus cuiusque speciei animalium multos mares multasque fœminas fecit, è quibus cætera facile ac numerosè procreari possent. In homine vero medio quodã modo se se res habuit: Primus enim homo proximè à Deo factus est: ex hoc fabricata est fœmina: ex vtroque autem cuncta hominum soboles extitit. Quattuor igitur hoc loco productionis hominum modos annotare possumus: vnũ sine viro & fœmina vt Adami: alterum ex viro sine fœmina vt Euę: tertium ex fœmina, sine viro vt Christi Domini ex Virgine Maria, quartum ex viro & fœmina vt cęterorum hominum, qui est naturalis & communis generationis modus.

B

C

Modi quattuor productionis humanæ.

VERVM aduersus hanc disputationem nostram tria possunt nobis opponi. Vnum est, eorum quæ sunt eiusdem speciei, eandam esse materiam oportere: sed mas & fœmina sunt eiusdem speciei, vtrumque igitur eadem ex materia effici conueniebat: non igitur Adam ex puluere, Eua autem ex Adami costa generari debuit. Alterum est, quorum materia est nobilior, ea quoque nobiliora sunt, sed costa vnde formata est Eua, nobilior erat puluere vnde Adamum effinxit Deus; ergo nobilior fuisset Eua quàm Adamus. Tertiũ est, magnam

Tres obiectiones.

A magnam sanguinis propinquitatem & cognationem impedire matrimonium contrahendum: semper autem in populo Dei, quinetiã apud pleraſque gentes indecens atque illicitum fuit matrimonium inter parentes & liberos: non igitur Eua quæ vxor Adami futura erat, ex ipso generari debuit, ne indecens inter eos matrimoniũ esset.

SED ad hæc facilis est & in promptu responsio. Ad primum: argumẽtatio illa valet in generatione naturali cui semper subest vnius modi materia; non autem in productione supernaturali quæ pendet ex omnipotentia Dei, qui quæ sunt eiusdem speciei, ea potest vel ex nihilo vel ex eadem vel ex diuersa qualibet materia efficere. Ad secundum: non habet vim illa argumentatio: quia productio Adami & Euæ per omnipotentiam Dei facta est; qui, vt diximus, ex quacumque materia potest quàcunque rem siue nobiliorem siue ignobiliorem procreare. Adiice, quod illa costa vnde facta est Eua, erat Adami; fuit igitur Adamus principium Euæ, eóque præstantior ipsa. Ad tertium: propinquitas sanguinis & cognatio impediens matrimonium, tantum contrahitur per carnalem generationem; Eua autem non sic ex Adamo producta est, sed per omnipotentiam Dei: quamobrem non poterat verè dici filia Adami, nec in aliquo gradu cognationis eum attingebat. Quinimo, si nunc ex viro aliquo crearetur fœmina similiter vt ex Adamo creata est Eua; nulla esset inter eos necessitudo quæ obstaret quo minus legitimum inter ipsos matrimonium iniri & contrahi posset.

Solutio obiectionum.

B

QVÆSTIO TERTIA.

Quæ sit germana & propria sententia & interpretatio illorum verborum.

C *Tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea.*

VOX HEBRÆA צלע *Selah*, quam hic vertit Latinus interpres *Costã*, vt ex Hebræorum obseruationibus hoc loco tradit Oleaster, quattuor habet significationes. Plerumque enim significat latus; hac enim voce significantur in Scriptura latera arcæ, tabernaculi, templi, & montis. Significat etiam costam, quia costæ sunt in lateribus humani corporis. Significat item trabem, propter quamdam proportionem quã habent trabes in ædificio cum costis humani corporis. Denique, significat etiã claudicationem, quod claudus ad latus declinet cùm incedit. An vero hic, latus significet, an costam, non multum refert. Si enim pro latere sumas, sensus erit, Tulit vnum latus, id est, vnam costam de latere eius. Et quia non poterat vna costa ab vtroque latere accipi, & ne plures costas in vno latere quam in altero haberet Adã; putat Oleaster duas aut etiam plures costas ex duobus lateribus esse sumptas.

Quattuor significationes vocis Hebrææ צלע *Selah*.

Locum autem vnde costæ illæ sunt detractæ, existimat fuisse prope aluum, & vulgo appellatum vacuum quia est sine costis. Sicut autem vox Hebræa, vt diximus, ita & vox Græca πλευρὰ qua vsi sunt Septuaginta ambiguæ significationis est ad significandam costam & latus: nam & Medici πλευρήτιδα vocant morbum seu dolorem laterum, & Mathematici triangulum quod æquis constet lateribus, ἰσοπλεύρου nominarunt. A

Figmẽtum Hebræorũ. Eugubinus in Cosmopœia.

Figmẽtum Platonis.

FABVLANTVR nonnuli Hebræi, quorum tamen fabulis vt oraculis assensus est Eugubinus, Deum simul formasse Adamum & Euam, sed alternis sibi lateribus cohærentes, posteà vero fuisse separatos: quod videtur simile eius figmenti, quod in Symposio narrat Plato, & refert Eusebius libro 12. de Præparatione Euangelica cap. 7. ad hunc fere modum: *Quod Moses dixit, Deum ex latere & costa dormientis Adæ fabricasse mulierem, cùm non intellexisset Plato quo sensu id dictum esset; quia tamen Mosaica omnia admirabatur, noluit id omnino præterire. Itaque Aristophani comico etiam rebus honestis illudere solito, orationem hanc tribuit in Symposio: Prisca nostra natura alia erat quam nunc est:* B *non enim duo genera hominum vt nunc, sed tria fuerunt: ad masculum enim atque fœminam tertium aderat vtrisque commune, cuius nomen duntaxat relictum est. res vero penitus periit. nam Androgynum tũc reipsa & nomine, ex vtrisq; mare scilicet & fœmina constabat. Hæc Iupiter dixit, & incidebat homines medios, & Appollini iussit partes inciforum ita coniungere, vt facies ad cæsurã verteretur.* Atq; hęc quidem ex Platone. verùm hãc fabulam euidenter refellit diuina Scriptura, quæ docet primo creatum esse Adamum, & postea ex eius latere detracta costa factam esse Euã, de qua dixit Adã, *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea*: quæ verba ad illam fabulam nullo modo quadrare & accõmodari possunt.

PRO illo verbo *Repleuit*, Hebræum verbum סָגַר *Sagar* propriè significat clausit. Sed obscuram habent sententiã illa verba: *Repleuit* seu clausit *carnem pro ea*. Plerique sic interpretãtur, Repleuit Deus locum costæ detractæ carne, vt ea impleret locum eius. Verùm obstat huic interpretationi, Scripturam non dicere, Deum repleuisse carne pro ea, sed carnem. Quare melius est sic interpretari: carnem C Adæ ob detractionem costæ interruptam & hiantem clausit, repleuit, seu continuauit: ita vt illud *Pro ea*, significet, vel propter detractionem costæ, vel loco costæ detractæ.

QVÆSTIO QVARTA.

Cur Eua facta sit ex latere & costa Adæ potiùs quam ex alia corporis parte.

NOLVIT Deus Euam effici ex suprema vel anteriori parte corporis Adæ, ne mulier potior haberi vellet, virúmque imperio regere, & primas humanæ societatis sibi vendicare. Noluit tamen ex posteriori vel inferiori corporis parte

A parte eam formari, ne vir fœminam multò inferioris & humilioris conditionis quàm ipse est æstimans, cõtemptui haberet ac velut ancillam duceret. Ex latere igitur, hoc est ex media corporis parte sumpta est, vt mediocri apud virum dignatione haberetur, eámque vir quodammodo æqualem sibi & sociam atque adiutricem datam à Deo existimaret. Ex sinistro autem latere formata creditur, in quod vergit cor humanum, propter summum amorem qui inter virum & vxorem esse debet, & propter consensionem animorum & concordiam voluntatum. Quoniam autem sinistrum latus infirmius est dextro, declaratum est infirmiorem esse sexum fœmineum quàm virilem. quo fit, vt temperamentum mulieris frigidius & imbecillius, ratio quoque, animus, sensúsq; exilior atque infirmior sit. Mares præterea concipiuntur in dextro latere, fœminæ autem in sinistro. Quin etiam, sinistrum latus ignobilius est dextro, nec sine eius auxilio sese potest subrigere ac sustentare. Ex costa porro facta est mulier, quod in costa sit caro & os & nervus & sanguis: quapropter ex ipsa tanquam ex perfecta parte corporis formata est Eua. non enim costam illam fuisse nudum os, sed carne vestitum, satis indicauit Adam cùm B dixit, *Os ex ossibus meis, & caro ex carne mea*. Quemadmodum autem costæ continentur infra brachia & ab ipsis proteguntur, ita mulier protectione ac defensione viri eget, sub cuius vmbra ac tutela securè viuat. Huc etiam facit mysterium perforati lateris Domini, vndè ædificata dicitur Ecclesia. In locum autem costæ quæ detracta est, suffecit Deus carnem, ne Adam experrectus dolore afficeretur, aut mutilus appareret: & quò significaretur mulierem ex viro accepisse robur ac firmitudinem, quam significabat costa: virum autem accepisse à muliere teneritudinem & mollitiem animi, quam denotabat caro ei, loco costæ data.

Cur ex sinistro latere facta sit Eua.

Cui ex costa.

QVÆSTIO QVINTA.

Quomodo ex costa tota moles corporis muliebris formari potuerit.

C ILLVD etiam quæritur quo modo ex vna illa costa Adæ tanta moles corporis muliebris conflari potuerit: siquidem Eua perfectam habens staturam corporis & ætatem generata est? Hugo de Sancto Victore lib. 1. de Sacramentis, & Magister sententiarum in secundo distinct. 18. atque ibi Durandus & Gabriel arbitrati sunt, costam illam Adami non per rarefactionem, nec per additionem externæ materiæ, sed per solam multiplicationem sui ipsius, infinita Dei virtute factam, in tantum fuisse auctam, vt efficiendo corpori mulieris sufficeret. Namque si extrinsecus assumpta fuisset materia & ad illam costam adiũcta fuisset vtique materia illa maior quàm costa, ob ídque verius diceretur Eua esse formata ex illa materia quàm ex illa costa: quod

est tamen contra Scripturam & Patrum doctrinam.

Refellitur prædicta opinio.

VERVM hanc opinionem meritò confutat & reiicit S. Thomas prima parte quæstione 92. non vt improbabilem modò, sed etiam vt minimè intelligibilem secúmque pugnantem. Non enim mens capere, nedum fides admittere potest, aliquid ex minori fieri maius nisi alterutro duorum modorum; vel per solam extensionem quantitatis vt contingit in rarefactione; vel per accessionem & additionē nouæ materiæ vt fit in accretione: extra hos duos modos, multiplicari aliquid vt ex minori fiat maius, neque credi neque fieri potest. Costa autem illa non fuit aucta per rarefactionem: sic enim corpus mulieris non fuisset ita plenum, densum, crassum, solidum, firmúmque, vt esse debet secundum naturam: nec ex illa vna costa tantum per rarefactionem amplificata, potuissent fieri vigintiquattuor costę quibus corpus muliebre constructum est, aliáque ossa fœminei corporis tantę soliditatis & firmitudinis, quanta scilicet in humano corpore ea pollere necesse est.

Costam Adami per additionē nouæ materiæ sufficiētem fuisse formandę mulieri.

RELINQVITVR igitur, costam illam in tantam materiæ molem, quanta sufficeret fabricando corpori mulieris, esse auctam non aliter quàm per additionem nouæ materiæ: quæ quidem materia vel tunc de nihilo creata est, vt visum est B. Thomæ; vel (quod magis placuit Tostato) sumpta est ex terra alióue aliquo corpore, conuersáque est in corpus mulieris. Verisimile enim est, Deum in exordio mundi tantum materiæ primæ simul creasse, quantum sciebat satis futurum omnibus operibus efficiendis quæ ipse designauerat. Dupliciter autem opinari possumus, materiam illam esse additā ad costam Adami, & concurrisse ad formationem corporis Euæ: aut immediatè vt ex ipsa scilicet & Adami costa compingeretur corpus Euæ: aut mediatè vt illa materia primò conuerteretur in costam Adami tantæ molis, vt perficiendo mulieris corpori satis esset, & tunc ex illa costa fabricaretur corpus Euæ: atque hic vterque modus satis est probabilis. Nam quod Hugo de S. Victore & Magister sententiarum contra priorem modum obiiciunt, fore vt corpus mulieris verius diceretur factum ex illa materia quàm ex costa Adami, quod materia illa longè maior esset quàm costa viri, id facile est diluere, Propterea enim primas partes deferri costæ Adami, quòd ea primo & principaliter electa & assumpta sit à Deo ad formationem corporis Euæ, cætera vero materies tanquam quid adiectitium & accessorium adhibita sit. quemadmodum multiplicatio illa quinque panum facta est à Domino per additionem materiæ, quæ procul dubio longè maior fuit quàm materia & substantia quinque panum, nihilominus tamen verissimè dicitur, multiplicationem illam ex quinque panibus hordiaceis esse factam, quoniam illi primo & principaliter ad id destinati & adhibiti à Domino sunt..

QVAESTIO

QVÆSTIO SEXTA.

An illa costa fuerit necessaria integritati corporis Adæ, an superuacanea.

CONTROVERSVM EST, An illa costa detracta Adamo fuerit ex costis necessariis integritati corporis humani, tradunt enim Physiologi & Medici, corpus nostrum vigintiquattuor costis, duodenis vtrouis in latere esse constructum & coagmentatum: An vero fuerit illa costa redundans & superuacanea, verbi gratia, vt Adam in sinistro latere tredecim costas habuerit: vtrouis autem modo dicatur, videtur res absurda. Si enim illa costa fuit ex necessariis costis, ergo post eius detractionem, Adam fuit mutilus, mancus & imperfectus: sin autem superuacanea erat, ergo Adam creatus est monstrosus & deformis, habens scilicet vno latere plures costas quàm altero, quod erat insigne quid ad deformitatem, non minus certè quam si factus esset biceps, aut tripes, aut vtraque, vel alterutra manu senos habens digitos. Hugo de S. Victore non modò facilem explicatu putauit hanc quæstionem, sed etiam perquam leuem & futilem. *Hoc*, inquit, *quærere friuolum est: quia nec dentes puerorum qui postea mutantur dicuntur superflui, nec ipsimet quamuis nondum habeant iustum naturæ augmentum diminuti iudicantur.* Sed profecto maiorem esse Hugonis opinione, quæstionis huius difficultatem, ex his quæ mox disputabimus satis intelligemus.

Prima opinio illā costam fuisse Adamo superfluam.

EST igitur communis Theologorum sentētia, costam illam partim fuisse superuacaneam Adæ, partim necessariam. Superuacaneā quidem, si consideretur Adam vt singularis quidam homo & persona particularis: sic enim iusto costarum numero supererat illa costa, ad integritatem scilicet corporis Adæ minimè pertinens. Sin autē consideretur Adam vt erat primus homo futurusque principium totius generis humani, & ex quo formanda erat Eua, necessaria fuit illa costa non quidem simpliciter nec secundum naturalem ordinem & rationem, potuit enim aliundè formari Eua, sed tantummodo secundū Dei electionem & ordinationem qui ex Adami costa corpus Euæ fabricare constituerat. Hanc sententiam suam Theologi confirmant vel potius declarant atque illustrant exemplo seminis virilis, quod quidem homini vt est quoddam indiuiduum superuacaneum est, at generandæ proli necessarium est.

Excutitur opinio.

SED enim responsio hæc non exoluit penitus difficultatem. saltē concedere habent isti, Adamum vt erat persona quædam particularis fuisse monstrosum, quippe qui plures vno latere costas haberet

quàm fert natura corporis humani: hoc autem videtur absurdum. A Neque absurditatem eleuat aut minuit, quod ex illa costa superflua generanda esset Eua. Nõ enim si Adam factus esset biceps aut tripes, quãuis ex altero illorum capitum, aut ex vno illorũ triũ pedum voluisset Deus Euam facere, non fuisset tamen propterea Adam non monstrosus. Nec iuuat istorum opinionem allatum seminis exemplum: siquidem longè diuersa ratio est seminis atque illius costæ. Etenim semen naturaliter generatur in homine, & per se datum est à natura ad generationem hominis, nec est pars integralis hominis, nec propter ipsum dicitur homo aliqua ratione monstrosus: Illa verò costa præter naturam erat Adæ, nec per se referebatur ad formationem mulieris, sed ex sola Dei electione, qui tamen vt ex costa sic ex alia qualibet materia Euam procreare potuisset.

Probabilior interpretatio firmiorque defensio supra dictæ opinionis.

ERGO, probabilius dici posset sequendo hanc opinionem, costam illam simpliciter fuisse superuacuam Adæ secundum eius naturam, & si in eo permansisset, proculdubio Adamum deformem ac monstrosum reddidisset. Nam vt quæque res optimè fieri apta est, B sic fit natura, vt Aristoteles disputat in libro 2. Physicorum text. 78. & vt quæq; res fit à natura, sic ea optimè fieri apta est: natura aũt vel nunquàm vel rarissimè, & tunc non nisi per accidens & per errorem & defectum virtutis generantis plures costas facit quam humani corporis constitutio & constructio postulat. Erat igitur superflua illa costa Adę. nec tamen deformem reddidit Adam, quia latebat sub carne decenter cum reliquis costis composita & concinnata vt nullum redderet aspectum deformitatis, & quia breuissimo tempore eam gessit Adam, eaque detracta, deinceps per totam vitam iustum costarum numerum habuit, nulla ratione dici potest Adam fuisse monstrosus & præter naturam hominis à Deo creatus, siquidem cœlum etiam primò factum est imperfectum, videlicet sine astris & motu proprio: & lux solis primo creata est informis & imperfecta: quin etiam mũdus ipse cùm primò est cõditus, erat vsquequaque tenebrosus, incompositus, & inordinatus. His adde, quod illa C costa non fuit Adamo superfluè generata per errorem naturæ, sed Dei voluntate & consilio, in formationem corporis muliebris ad necessarias Adæ costas adiuncta. Et hac quidem ratione si communis hæc Theologorum sententia explicetur, satis probabiliter teneri & facile defendi potest.

Altera opinio fuisse illam costã ex necessariis costis Adę.

CATHARINVS hoc loco propensior est in sententiam cuiusdã Doctoris, cuius nomen ipse tacet, affirmantis costam illam non fuisse superuacaneam Adæ, sed fuisse vnam de costis ei necessariis qua tamen detracta non remansit mutilus & mancus Adam, quia in qui in locum costæ detractæ mox alia costa eis similis suffecta est, ita vt nec ante Adã habuerit costã aliquã superfluam, nec posteà caruerit aliqua de necessariis. Licet enim Scriptura dicat, locum illius costæ detractæ impleuisse Deum carne, non est tamen intelligendum

A gẽdum, solam carnem esse, substitutam, sed costam carne vestitam & contectã, certi tamen cuiusdam mysterij quod nos supra indicauimus significandi causa, maluit Scriptura supplemẽtum illud appellare carnem quàm costam. Nam etiã Scriptura narrat Deum sumpsisse ex Adamo costã vnde formaret Euam, nullum de carne verbũ faciens, cùm tamen ex illis verbis Adami, *Os ex ossibus meis, & caro ex carne mea*, dubitari non possit quin simul cum costa caro etiam sumpta fuerit. Quod si animum aduertamus ad Scripturã Hebraicã, planè intelligemus id qꝺ paulò supra monuimus, eo loco non significari pro costa suffectam esse carnem, sed carnem Adæ ob detractionem costæ hiantem & interruptam esse repletã, vel vt est in Hebræo, esse clausam & continuatã. quali autẽ re fit clausa & continuata, non exprimitur in Scriptura. Fuisse autem costam vnde facta est Eua ex necessariis costis Adæ ad naturalem corporis eius constitutionẽ & integritatem pertinentibus, hunc in modum licet argumentari: Si fuisset illa costa superflua Adamo & extra naturam eius, non posset verè dici Euam esse formatam ex Adamo, nec verò dixisset Adam, Euam fuisse os de ossibus eius. costa enim illa non erat naturale & propriũ
B eius os, sed quantum ad eum pertinebat, præter naturam & per accidens & ad breuissimum tempus ei fuerat inditum. Certè ad significandam coniunctionem arctissimam Adami & Euæ, & mulieris ex viro naturalem originem & dependentiam, congruentius & conuenientius erat formari Euam ex costa quæ esset pars naturalis & necessaria Adamo, quàm quæ esset superuacua & præter naturam eius.

Euam non ex nuda costa, sed etiã ex carne Adæ esse factam.

Egregia Argumẽtatio.

Toſtati Argumẽtatio discutitur contra prædictam opinionem.

AT enimuerò, Tostatus q. 393. super c. 13. Gen. eam opinionem (ne quis recẽs putet esse huius tẽporis inuentũ) refellit his argumentis: Absurdũ videri costam illã si primo fuit de necessariis costis Adæ & ad integritatẽ eius pertinens, ablatam fuisse Adamo, & in eius vicem repositã esse aliã costam quæ nõ fuerat ex primæua corporis Adami integritate. Sed leue est argumẽtum: breuissimo enim tẽpore priorẽ illam costam habuit Adam, & quæ in eius locũ successit & per totã
C vitam in Adamo permansit, similis eius omnino fuit, & vtriusq; idem fuit opifex Deus: neutráq; naturali modo, sed per omnipotentiã Dei supernaturali ratione facta & Adamo inserta est. Sane quod de posteriori costa Tostatus opponit, idẽ aduersus eũ posset obiici de carne quam Deus in locum costæ detractæ suffecit: ea siquidẽ ab initio nõ fuerat in Adamo, nec ad integritatem eius quicquam pertinebat.

NEC vero firmum est alterũ eiusdem Tostati argumentũ: In resurrectione, inquit, vtri Adamone, an Euæ reddetur ea costa quæ detracta est Adamo, & ex qua formata est Eua; si quidẽ illa fuisset de costis Adamo necessariis? nã neq; neutri reddẽda est, nec vtrique reddi potest. Vtri igitur reddetur? Videtur quidem Adamo reddenda quia ab initio fuit Adami vt pars eius integralis: contra, videtur reddenda Euæ, quod ex illa principaliter formata sit Eua. At si costa illa fuit Adamo superuacanea, nihil incommodi sequetur: non enim

Adamo

Adamo ad cuius integritatē minime pertinebat, ſed Euæ cuius corpus ex illa formatum eſt, reſtituetur. Verum facilis eſt huius argumentationis diſſolutio: quæ quidem valida eſſet; ſi loco eius coſtæ quæ detracta eſt, non eſſet alia planè æquiualens ſuffecta: cùm autem ſimul vt illa dempta eſt, altera ſit eiuſdem rationis ſubdita, inualidum eſt argumentum. dicimus enim, coſtam illam in reſurrectione, non Adamo, quippe qui loco eius alteram habuit; ſed Euæ cuius ex ea corpus conflatum eſt, eſſe reddendam. Si enim Toſtatus contendat, quicquid vllo tempore fuit pars integralis alicuius, id totum in reſurrectione reddi ei debere; reſurgeret profecto corpus hominis enorme & monſtroſum: quippe certum eſt partes carnis per totum vitæ tēpus, ab ortu ſcilicet vſque ad obitum, continenter fluere & deperdi, earumque in locum alias & alias ſubinde per nutritionem aggenerari. Mihi quidem hæc ſententia quæ tantopere diſplicuit Toſtato valdè placet, nec aliud in ea præter grauem aliquem & nobilem Auctorem deſidero.

QVÆSTIO SEPTIMA.

Cur Eua dicatur ædificata ex Adamo.

CVR autem Scriptura dicat Euam eſſe ædificatam ex coſta Adami, & non dicat eam eſſe formatam vel fictā, explicandum eſt. non enim putandum eſt, ſine cauſa diuinam Scripturam diuerſo vocabulo in formatione Euæ atque in creatione Adami vti voluiſſe. Reſpondet Chryſoſtomus: Quia factus eſt Adam ex limo, idcirco propriè dicitur eum Deus formaſſe vel finxiſſe: quoniam autem facta eſt Eua ex coſta, re ſcilicet iam formata & cui tantum deerat perfectio & abſolutio; propterea dicta eſt ædificata. Caietanus hanc reddit cauſam: *Mulier, inquit, concepta ac generatæ proli eſt quaſi domus eam continens, protegens, & fouens; rectè igitur, velut inſtar domus ædificata dicitur.* Catharinus ait mulierem non per modum naturæ ſed per modum artis eſſe procreatam; nec per generationem naturalem eſſe productam, ſed per artificioſam Dei operationem eſſe formatam: quo circa non dicitur Adæ filia; rectè igitur dicitur ædificata. Rabbi Salomon cuius ſententia perplacet Lyrano, putat ſcienter ita locutum eſſe Moſem, quod mulier ſecundum conſtructionem & conformationem corporis ſui ſimilitudinem quandam habeat ædificij; cuius inferior pars amplior & craſſior eſt, videlicet vt firma ſit ad ſuſtinendam molem ædificij; pars autem ſuperior, anguſtior & tenuior eſt: ad eundem modum fœminei corporis pars inferior, craſſior & amplior eſt, ſuperior vero tenuior & anguſtior, ob imbecillitatem nempè caloris mulieris, qui multam materiam ſurſum tollere ac dilatare non poteſt. Verum

Chryſoſto. Homil. 15.

teſt. Verum hanc interpretationem refellit locus ille Scripturæ qui eſt in cap. 16. Geneſeos vbi Sara dixit Abrahæ, *Ingredere ad ancillam meam, ſi forte ſaltem ex illa ſuſcipiam filios*: vbi in Hebræo eſt, *Si forte ædificabo ex illa.* Quo ex loco patet, verbum ædificandi non ad mulieres tantum, ſed ad viros etiam pertinere. Toſtati huiuſmodi eſt interpretatio: Vt ædificia fiūt ex materia rudi quæ per operationem artificis accipit figuram quam antea non habebat, ſic illa coſta non habens figuram mulieris, ita eſt à Deo conformata & concinnata, vt in ſpeciem & naturam corporis muliebris euaderet.

QVÆSTIO OCTAVA.

Cur Moſes non memoret creationem animæ mulieris.

SED quærat aliquis, Cur quemadmodum de formatione corporis Euæ facta eſt mentio, non itidem fiat de inſufflatione ſpiritus vitæ in eam, per quam ſignificatur creatio animæ rationalis, vti ſupra de Adamo traditum eſt? Ad hoc reſponderi poteſt, id quo differebat productio Adæ & Euæ modum ſcilicet quo vtriuſque corpus effectum eſt, ſeparatim ac diſtinctè fuiſſe explicatum: creandi vero vtriuſque animam quia planè ſimilis fuerat ratio, propterea nihil attinebat bis hoc edocere, ſed erat ſatis in generatione viri ſemel indicaſſe. Nec ſinit nos Scriptura dubitare quin Eua animam rationalem æquè habuerit atque Adamus: id enim non obſcurè ipſe demonſtrat, cum inducit Deum dicentem, *Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi*: neque enim mulier aut ſimilis Adamo fuiſſet aut idoneum ei adiutorium, Si anima rationali caruiſſet. Similitudo quoque vtriuſque corporum, ſimilitudinem animorū declarauit. quomodo item Euæ ſi expers rationis fuiſſet, à Deo eſſet lex impoſita, vel legis violatæ tam grauis pœna fuiſſet irrogata? Vtrū vero, quemadmodū corpus Euæ ex corpore Adami factum eſt, ita ex huius anima, illius anima ſit creata, Eucherius ſuper hoc loco ſcribit quæſtionem eſſe ad definiēdum difficilem, cùm nihil ſuper ea ſit vel à Patribus definitū, vel Eccleſiæ auctoritate conſtitutum. At enim, creationem cuiuſque animæ rationalis à ſolo Deo immediatè proficiſci, iampridem apud Theologos & in Eccleſia Catholica extra controuerſiam eſt.

***

A

QVÆSTIO NONA.

Quid significet Euam esse adductam ad Adamum.

Cur Eua ad Adamũ dicatur adducta variæ rationes.

CVR porrò dictum sit, Deum adduxisse Euam ad Adamum, cum iuxta eum formata sit variæ possunt rationes afferri. Prima ratio: Eua condita est vt esset Adæ socia, dixit enim Deus, *Non est bonum hominem esse solum:* ad ineundam igitur & contrahendam hanc mulieris & viri societatem & consortium, Eua dicitur ad Adamum adducta. Altera ratio: Adducta sunt animalia ad Adamum, vt is consideraret num aliquod eorũ sibi commodum & idoneum ad societatem & generationem prolis esse posset: nullo autem reperto, creata est Eua & adducta ad Adamum, vt agnosceret illã fore sibi adiutorium maximè idoneum, & ad societatis iucunditatem, & ad opus generationis: id quod Adam cùm primum Euam vidit, apertis verbis confessus & testatus est. Tertia ratio: Significatum est virum non esse propter fœminam, sed fœminam esse propter virum, & idcircò non vir ad fœminam ductus est, sed ad virum fœmina. Quarta ratio: Ea deductio mulieris ad virum, significauit quasi desponsationem & contractum matrimonij inter præsentes: nam inter absentes vix benè ac prospero successu cõtrahitur matrimonium. Cum enim neuter cõiugum alteri notus est, fit plerunque vt statim detectis contrariis moribus & studiis, vel alterum, vel vtrumque coniugum subeat pœnitentia coniugij, quæ deinceps multorum incommodorum, molestiarum, atque offensionum seminarium est. Quintam rationem affert Caietanus: ea re significatum esse, vxorem ad habitandum cum viro, non autem virum ad domum vxoris accedere debere. atque hoc omnium nationum mos qui certus est naturalis propensitionis testis & eius quod fieri decet index, manifestè demonstrat. His addit Catharinus, ex eo tempore fuisse inter Adam & Euam copulam matrimonij omnino indissolubilem, quæ non talis est in aliis coniugibus ante copulã carnalem, quia non sunt vna caro sicut Adam & Eua. Huius autem primi coniugij velut conciliator & paranymphus ipse Deus fuit. Ponam hic verba Catharini, *Et adduxit eam ad Adam, id est, hoc ipsum in eius mentem inspirauit, vt ad illum ex quo sumpta erat accederet, tanquam ad virum suum & coniugem inseparabilem, quamobrem & ipse quoque agnouit eam ex se ipso esse, & idcirco diligendam quæ ad ipsum veniebat, tanquam suam recognoscens originem. Et denique complectenda erat consummandumque matrimonium, quod ipse Deus tanquam conciliator & paranymphus miris modis instituit & firmauit, & tanquam pater & Dominus iussit: vt hoc exemplo intelligeretur, matrimonia liberorum non esse à turpibus personis, sed à propriis parentibus, honestisue ac probatis hominibus*

Caietanus in Genesim

B

C

A *minibus procuranda & conciliandа. Ex illo autem tempore fuit inter Adam & Euam copula matrimonij omnino indissolubilis, quæ non talis est in aliis priusquam carnaliter copulentur, quia non sunt vna caro sicut illi erant.* Hæc Catharinus.

QVÆSTIO DECIMA.

Cur vnam tantum mulierem Deus primo creauerit.

SED cur (nam & hoc quispiam fortasse quærat) vnam dũtaxat mulierem Deus fecit & non potius multas? Nimirum multas ob causas id rectissimè factum esse à Deo licet animaduertere. Primo, vna mulier satis erat ad id cuius gratia est condita, vt socia esset viri, & simul cum eo generationis opus consummaret. Vna item facta est, vt vitaretur polygamia quæ per se non est bona nec probãda, nisi singulari Dei permissu concessa sit hominibus, vel in principio mundi ad multiplicationem generis humani, vel Hebræis ad propagationem populi fidelis, vel in remediũ aduersus adulteria & fornicationes iis qui ad libidines vehementer proclines essent. Adhæc, quo viri amor erga vxorẽ ardẽtior & cõstantior esset, qui multas in vxores diuisus, erga singulas remissior & instabilior est: quo argumento vsus est Aristoteles in libris Politicorum ad refellendam vxorum communionem, quam Socrates ad conciliandam conglutinandamque maiorem inter ciues arctioremque caritatem perquã vtilem fore arbitratus est: quasi omnes maiores natu amaturi essent minores vt filios suos, & minores reuerituri maiores quasi parentes. Sed contra planè euenturum, validissimis rationibus probauit Aristoteles. Denique vna mulier tantũ creata est, quo maior esset vnitas generis humani vtpote quod ex iisdem parentibus primis omne propagatum esset. Vt omittam, etiam hac re adumbratum esse magnum illud mysterium coniunctionis Ecclesiæ cum Christo: Ecclesia vero vna tantum est.

B

Cur vna tãtum creata sit mulier.

C

QVÆSTIO VNDECIMA

Aduersus Caietanum, qui censuit quæ scripsit Moses de procreatione Euæ ex Adam, non historicè, sed parabolicè accipienda esse.

NEC illa quæstio hoc loco prætermittenda est: An hæc narratio Mosis qua traditur Euam ex Adami latere & costa factam esse, sit historica & vt verba ipsa propriè significant intelligenda: an potius figurata sit & parabolica, nec nisi secundum mysticum sensum interpretanda. Hanc nos quæstionem vnius Caietani causa tractandam hoc loco suscepimus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Is enim posthabita omnium Patrum doctrina, omniumque Interpretum sententia,noua quadam & inaudita, & omnibus contraria commentatione locum hunc intepretari ausus est, & interpretationem suam obnixè defendere,non erit igitur alienum nouam eius interpretationem & opinionem propriis ipsius verbis primum exponere,tum refutare. A

AIT Caietanus,*cogi se hanc narrationem de productione Euæ ex Adamo,non secundum litteram, sed secundum mysterium,non quidem allegoriæ, sed parabolæ tamen intelligere atque interpretari: ne scilicet si litteraliter intelligatur, ineuitabile illud absurdū incurratur: Aut enim illa costa vnde formata est Eua,erat ex necessariis costis Adæ, quare ea sublata mutilus & mancus extitisset Adam:aut erat Adæ superflua, ex quo sequitur necessariò, ante detractionem eius costæ Adam fuisse deformem atque monstrosum. Vtrumuis dicatur de Adamo qui fuit omnium hominum pulcherrimus & absolutissimus,perabsurdum est.* Verùm hæc ratio non debuit tantopere Caietanum mouere,eam quippe nos paulò supra tractando sextā quæstionē planissimè dissoluimus. Adiicit præterea Caietanus, *satis insinuasse Mosem,quæ narrat de productione mulieris ex Adamo, ea per metaphoram & parabolam esse accipienda, cum dixit,Euam esse adductam ad Adamum.Nam si verè mulier ex viro formata esset,iuxta illum fuisset, nec ex alio loco ad eum fuisset adducta.Oportet igitur orationem Mosis non propriè,sed mysticè ac parabolicè interpretari.* Sed hoc quoque leuissimum est.Nam,cur dictum sit Euam esse adductam ad Adamum,supra nos abūdè docuimus,cum in explanāda septima quæstione versaremur. B

Caietani opinio.

QVÆ igitur est istius doctoris super hac narratione cōmentatio & sententia? Arbitratur Caietanus simul à Deo creatos esse Adam & Euam,nec Euam ex Adamo factam esse propterea quod in primo capite Geneseos dixit Deus,*Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram*,& mox subiecit Moses,*Masculum & fœminam fecit eos, Benedixitque illis Deus & ait, Crescite & multiplicamini.* Simul igitur vterque sexus est à Deo conditus. Nec officit intelligentiæ, narrationem Mosis hoc loco videri esse historicam, ob idque vt verba eius sonant,sic esse accipiendam. Namque narratio etiam sex dierum creationis mundi videtur historica, cùm tamen constet, mundum & vniuersitatem rerum vno temporis puncto esse factam.Narratio item Mosis de sermocinatione serpentis cum Eua,& de pœna quam serpenti Deus inflixit,videtur historica:sed esse figuratam eo patet,quod secundum historiam verum sensum habere non possit. Ergo oratio Mosis de productione mulieris ex viro parabola quædam est similis earum quibus frequenter vsum esse Dominum in docendo legimus apud Euangelistas. C

QVID autem ea parabola Moses significare voluerit, & cur ea sit vsus,hunc in modum enarrat Caietanus:*Principio,grauis ille & profundus somnus à Deo immissus Adæ ex quo formata est Eua, metaphoricè significat defectum virtutis virilis,ex quo defectu accidit vt generētur fœminæ.*

Homo enim

A *Homo enim dormiens semihomo est,& similiter principium generans mulierē, semiuirile est,quocirca mulier à Philosophis nominatur vir læsus & imperfectus. Quoniā autem talis defectus virtutis virilis non est per accidens respectu naturæ vniuersalis, sed est ex intentione diuina ad propagandam & conseruandam speciem,ideo describitur ille somnus immissus esse à Deo, vt intelligatur Deum esse auctorem deficientium modorum producendi. Ablatio verò costæ ex viro ad formandam mulierem quatenus costa est os,similitudo est diminutionis roboris ex animo viri ob vxorem. Quatenus autem est costa similitudinem gerit socialis vitæ inter virum & vxorem degendæ, & quod vxor nec domina nec serua, sed socia & collateralis viri esse debeat. Quatenus autem vna tantum fuit costa, denotauit minimum robur quod est tum in corpore,tum in animo mulieris: ita vt proportio virium mulierium ad vires & robur virile talis sit,qualis est proportio vnius costæ ad reliquas omnes costas. Postremo,caro restituta Adamo pro costa ei detracta, significauit repensationem quæ sit viro, dando ei carnalem generationem & propagationem filiorum loco roboris ei ob coniugium ablati & diminuti. Excusatur enim vir incurrens diminutionem virilis animi ducendo vxorem, eo quod dat operam carnali propagationi & conseruationi speciei humanæ.* Atque

B hæc quidem iisdem propemodum Caietani verbis ex commentario eius super hoc loco Geneseos descripta, ad ipsius opinionem enucleatè ac fideliter exponendam commemorare voluimus.

Refellitur Caietanus.

SED aduersatur Caietano concors omnium Patrum ac Theologorum,qui ex Adamo re vera formatam esse Euam & senserunt & scriptis prodiderunt,sententia,aduersatur etiam communis Ecclesię Catholicæ populíque Christiani sensus & iudicium.Beatus quidem certè Hieronymus super epistolam Pauli ad Philemonem, scribens & interpretans locum illum Exodi,*Credidit populus Deo,& Moysi seruo eius*: inter alia multa quæ omnibus credenda esse affirmat, & hoc commemorat,Euam ex costa & latere Adami esse fabricatam. Vult igitur Hieronymus,qui hoc de Eua non credit, eum nequaquam in Deum credere.Ex quo licet concludere,sententiam Caietani rectæ fidei esse contrariam.Innocentius item Papa huius nominis tertius extra de Diuortiis cap.Gaudemus, decernens diuino iure prohibitum esse plures vxores simul habere, eam sententiam vt firmissimo

C argumento confirmat,eo quod ab initio vna costa viri in vnam fœminam sit conuersa. Exodi 14

VERVM, super omnia euidenter Caietano aduersatur diuina Scriptura,quæ multis in locis apertè docet, non simul esse creatos Adamum & Euam,sed prius quidem Adamum posterius vero Euam ex Adamo esse factam.In libro Sapientiæ cap.10.scriptum est, Adamum primum & solum esse à Deo creatum:& in libro Ecclesiastici cap.17. sic est: *Deus creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum*:& quibusdam interiectis, deinde subiungit, *Creauit ex ipso adiutorium simile sibi.* Paulus quoque in Actis Apostolorū cap. decimoseptimo,*Deus*,inquit,*fecit ex vno omne genus hominū*,& prioris

epistolæ ad Corinthios capite 11. *Non vir*, ait Paulus, *ex muliere est, sed mulier ex viro*. Idémque in capite 2. prioris epistolæ, quam misit ad Timothæum, *Adam*, inquit, *primus formatus est: deinde Eua*. Denique hoc ipsum meridiana luce clarius est ex narratione Mosis, qua procreatio Euæ describitur: traditur enim, Deum Adamo dormienti exemisse costam, ex eaque conformatam esse Euam, Adamúmque vaticinando dixisse. *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea: hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est.* Quid potuit apertius dici quo Euam ex Adamo factam esse intelligi posset? Est enim vt superiorum rerum quas commemorauit Moses, sic & huius rei narratio planè historica: quamobrem verba eius propriè, non aurem figuratè

Origenes damnatur.

sunt accipienda. Nec aliam ob causam Origenes tam grauiter ab Epiphanio reprehensus est in epistola quam scripsit ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, & ab Hieronymo in epistola quam misit ad Pammachium, nisi quod tria prima libri Geneseos capita non historicè, sed allegoricè intelligenda & interpretanda esse censuerit: qua etiam de causa damnatus est in sexta Synodo generali.

Diluuntur obiectiones Caietani.

NAM quod nobis obiecit Caietanus, distinctionem sex dierum mundani opificij, tametsi modo historico tradatur, non propriè tamen & historicè, sed figuratè intelligi oportere, id nos pernagamus: & falsam esse, supra in primo huius Operis libro multis argumentis peruicimus. Quod autem deinde opponit de colloquio serpentis & eius pœna, quasi hæc non aliter quàm figuratè possint verè intelligi, etiam falsum esse ostendemus, cum ad explanationem eius historiæ ventum erit. Sed vt hoc daremus Caietano, non propterea tamen consentaneum & æquum esset, vt siquid in omni narratione Mosis sit eiusmodi vt id ratio veritatis & pietatis Christianę figuratè interpretari cogat, omnia quæ in ea narratione traduntur, similiter accipi & explanari debeant. Sanctus Augustinus in exordio li. 11. de Genesi ad litteram explicaturus historiam illam de colloquio serpentis & Euæ in tertio capite libri Geneseos à Mose scriptam, hæc præfatur: *Antequam huius propositæ Scripturæ textum ex ordine pertractemus, admonendum arbitror quod iam me & alibi in hoc opere memini prælocutum illud à nobis esse flagitandum, vt ad proprietatem litteræ defendatur quod gestum narrat ipse qui scripsit. Si autem in verbis Dei, vel cuiusquam personæ in officium propheticum assumptæ dicitur aliquid quod ad litteram nisi absurde non possit intelligi, proculdubio figuratè dictum ob aliquam significationem accipi debet dictum, tamen dubitare fas non est: hoc enim a fide narratoris & pollicitatione expositoris exigitur.* Sic Augustinus.

INFIRMVM quoque est illud Caietani argumentum, in primo capite Geneseos Mosem, cum induxisset Deum ita loquentem, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, proxime subiecisse, *Creauit Deus hominem ad imaginem suam, masculum & fœminam creauit eos*: ex quo vult Caietanus intelligi simul esse factos Adam & Euam, & non vnum post alterum, nec vnum ex altero. At enim,

Scriptura

Scriptura non dicit eos simul esse factos. nam cum Moses eo loco sexti diei opera commemoraret, strictim & sub compendio posuit creationem viri & fœminæ, vt quæ ad opus sexti diei pertineret. Creati igitur sunt simul, id est, eodem die sexto, sed non simul, id est, eodem temporis puncto. Absoluta vero operum omnium quæ sex illis primis diebus à Deo facta sunt expositione, Moses cap. 2. reuertitur ad enarrandam productionem viri & fœminæ, declarans quàm diuerso modo vtriusque corpus à Deo factum sit: viri scilicet ex puluere terræ, mulieris autem ex costa viri. Et verò, frequens est in Scriptura primum rem breuiter ac presse narrari, posteà verò per singulas partes & circumstantias subtilius, distinctius, & explicatius declarari. Et vt hanc disputationem concludam, illud contendo aduersus Caietanum: Si quæ narrat Moses de procreatione mulieris ex viro nō sint historicè accipienda, sed parabolicè, ex eo necessariò effici, nusquam tradi in Scriptura modum quo generata sit Eua: nam extra hunc locum, nusquam alibi ea de re fit mentio. Parabolica verò Caietani interpretatio nō singularem & propriam Euæ procreationem demonstrat, sed generalem omnium mulierum, quæ naturali modo fit, generationem ostendit. Denique illud sciat lector, Caietano non solos hac in re Doctores omnes Catholicos, sed etiam Hebręorum omnium, ingenio & doctrina facilè principem Iosephum, in primo libro de antiquitatibus Iudaicis, præcipuósque Iudæorum Rabbinos qui librū hūc Geneseos interpretati sunt, aduersarios esse.

Dixitque Adam. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est.

Capite 2. Vers. 23.

EXPERRECTVS Adam, spiritu prophetico quo in illo somno & ecstasi fuerat afflatus, nec modo viderat rem quæ tunc in ipso gesta fuerat, sed abditissimum etiam & diuinum eius rei mysterium, erupit in eam quā posuimus sententiam, quamque hoc loco explanaturi sumus. Pro illo *Nunc*, alij legunt *Semel*: vox Hebræa propriè significat *Hac vice*. Sed cur dixit Adam, *Hoc nunc os ex ossibus meis*? Audiat lector absurdissimam Thalmudistarum interpretationem, quam apud solum equidem legi Tostatum in Commentariis eius super caput 13. libri Geneseos quæstion. 404. Dixerunt illi Adam habuisse alteram vxorem ante Euam cui nomen erat Lilis, & cum ea fuisse per centumtringinta annos, nec eo tempore genuisse ex ea homines aliquos, sed generasse tamen dæmones. Quis non rideat has Iudæorum nugas, figmenta, & deliramenta, vel etiam aduersus diuinam Scripturā blasphemias? Nullam enim cum Adamo fuisse mulierem ante procreationē Euæ, manifestum facit narratio Mosis, indicans necessarium fuisse generari Euam, quod nullum esset Adamo adiutorium simile ipsi: non

Absurda Thalmudistarum opinio.

fuisset

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuisset autem opus generatione Euæ,si Adam aliam priorem habuis- A
set vxorem.Deinde statim vt Paradiso eiectus est Adam , cognouit
vxorem suam Euam,ex eáque suscepit duos liberos , priorem qui-
dem Cain,posteriorem autem Abel,vt traditur in quarto capite li-
bri Geneseos:falsum igitur est , Adam per centumtringinta annos
non attigisse Euam.Iam vero cuius est amentiæ dæmones putare
ex Adamo & illa priori vxore generatos esse ? Ex viro enim & fœ-
mina non nisi homo generari potest, dæmon autem cum sit incor-
poreus,certè carnem & ossa non habeat,& diuersæ speciei sit quine-
tiam generis atque homo, generationem & originem ex homini-
bus habere nullo modo potest.

ERGO illud *Nunc*,dupliciter potest accipi:primò vt referatur ad
animalia quæ Deus adduxit ad Adam , in quibus nullum ille reperit
sui simile.Illud enim *Os ex ossibus meis , & caro ex carne mea*,denotat
similitudinem speciei ex materię corporis humani similitudine pe-
titam.Cum autem Adam vidit mulierem sibi secundum naturam si-
milem,dixit,*Hoc nunc os ex ossibus meis*:quasi diceret, Domine Deus,
quę prius ad me adduxisti animalia,non erant mihi similia, hæc au- B
tem mulier quam nunc ad me adduxisti, est planè similis mei.Potest
etiam illud *Nunc* , referri ad formationem primæ mulieris ex costa
Adami, vt sit hic sensus: Hæc mulier nunc,id est,hac prima vice sic
formata est,ex viro scilicet:nam quæ deinceps futuræ sunt mulieres
earum nulla sic generabitur,sed per naturalem tãtum generationem
ex mare & fœmina.Illud autem *Ex ossibus meis*, pluraliter dictum est
pro *Ex osse meo*,non enim Adæ nisi os vnum est ablatum,sed abusus
numeri pluralis pro singulari, & vicissim singularis pro plurali,fre-
quens est in Scriptura.

Caietani commẽticia interpretatio.

VERVM audi quemadmodum Caietanus suæ quam supra expo-
suimus insistens commentationi ac sententiæ, hæc verba interprete-
tur:*Manifestè*, inquit , *Moses his verbis mulieris naturam simul & produ-
ctionem indicauit. Mulier enim qualibet cum sit vir læsus , est os de ossibus
virilibus,& caro de carne virili. Intendit enim virile semen producere vi-
rum:sed defectu interueniente, cum non valeat facere virum integrum,facit
virum læsum,hoc est,mulierem:quare mulier est os de ossibus viri intentis,& C
caro de carne virili intenta.Dicitur autem pluraliter ex ossibus , vt significe-
tur minimum virilis roboris seruari in muliere. Dicitur autem singulariter
De carne mea:vt significetur , quamuis imperfectior si caro mulieris quàm
viri,non tamen minorem esse carnalem eius affectum: immo verò tanto ma-
iorem quantò minori corporis robori coniunctus est.* Verùm hæc , præter
falsitatem & absurditatem sententiæ vnde fluxerunt, etiam ipsa tam
obscura,perplexa,dura,& violenta eorum tractatio , meras esse nu-
gas & Caietani figmenta declarat.

Denominationem mulieris ex viro, in sola Hebrea lingua cerni.

CIRCA illa verba *Hæc vocabitur virago,quia de viro sumpta est*:sciẽ-
dum est consonantiam & conuenientiam huius denominationis mu-
lieris ex viro cum re ipsa quæ gesta est , quia mulier scilicet de viro
sumpta

A sumpta est, in sola Hebræa lingua manifestè cerni. In ea quippe vir
dicitur אִישׁ *Is*:mulier verò vnius dũtaxat littetæ adiectione appel
latur אִשָּׁה *Issa*,vt sicut mulier sumpta est ex viro,ita nomẽ mulieris
ex viri nomine ductum sit:velut si Latinè mulier diceretur *Vira*,quod
ex viro sumpta sit.Nam *Virago*,quod nomen in sua versione posuit
Hieronymus,in vsu Latinæ linguæ non significat simpliciter & præ-
cisè mulierem,sed mulierem fortem,prudentem,magnanimam,viri-
liq; animo & virtute præditam. Nec benè Pagninus in sua transla-
tione posuit *Virissam*:nam si nomen fingere libebat,satius erat pone-
re *Vira* quàm *Virissa*. Symmachus autem pulchrè voluit etymologiã
Hebraicam etiam in Græco æmulari,"nam vt refert Hieronymus in
libro de Traditionibus Hebraicis in Genesim , ita vertit:ipsa voca-
bitur ἀνδρὶς,quod ἐκ τοῦ ἀνδρὸς sumpta sit. Porrò Theodotion aliam
etymologiam suspicatus est dicens:Hæc vocabitur Assumptio,quia
ex viro sumpta est.Potest enim vox Issa secundum varietatem ac-
centus etiam significare assumptionem.Sic ferè Hieronymus.*Sed pe-*
B *riti linguæ Hebrææ negant vsquam repertiri, vocem Issa significare assumptio-
nem. At vero LXX. Interpretes qui hoc loco transtulerunt , Ipsa vocabitur
γυνὴ,quia ἐκ τοῦ ἀνδρὸς sumpta est, nullam denominationis fœminæ ex viro
rationem aperuerunt.Sapienter autem huiusmodi nomen mulieri est impos-
tum,vt mulierum quæque disceret ex sui nominis notione ac significatione,
quantopere virum obseruare ac reuereri deberet,nimirùm vt suæ principium
& seminarium substantiæ.*

Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem , & adhærebit vxori suæ:& erunt duo in carne vna. Cap.2. Vers.24.

QVo referri debeat illud *Quamobrem*,siue vt est apud Matth.
cap.19.*Propter hoc*,ex hac quidem narratione Mosis non fa-
cilè est dispicere. Quidam ita iungunt cum superioribus.
Quia mulier adeo coniuncta est viro, vt si os de ossibus eius & caro
de carne eius sit,& de viro sumpta,propter hanc mulieris tantã cum
viro naturæ coniunctionem , derelinquet homo patrem & matrem
C suam,& adhærebit vxori suæ, id est, magis sociari debet cum vxore
quàm cum parentibus. At secundum hanc interpretationem, verba
hæc ad solum primorum hominum coniugium pertinerent , in quo
scilicet tantummodo mulier ex viro sumpta est,cũ tamen Dominus
Matth.19.ad omne coniugium ea verba referat.Verumtamen,quor-
sum spectet illa particula:*Quamobrem;seu,propter hoc*,liquidius cerni-
tur ex huius loci interpretatione quæ à Domino nostro tradita est,
& commemoratur à Matthæo cap.19. *Cum enim Dominus præmisisset,
Deum ab initio fecisse masculum & fœminam:* Et quidem fœminã Deus
fecit ex masculo,eosq; inter se coniunxit & benedixit illis , dicens:
Crescite & multiplicamini,ex his rectè infertur:*Propter hoc dimittet ho-
mo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ.* Huius enim illationis &

conclusionis hæc est sententia & vis. Necessitudinem & cõiunctionem mariti & vxoris esse omnium maximam, satis declarauit Deus cum primos homines fecit marem & fœminam, & fœminam quidẽ ex mare, eósque arctissimo vinculo inter se constrinxit, tum ad intimam societatem, tum ad prolis generationem. Quare huic tantæ coniunctioni etiam necessitudo parentum merito posthabenda est. A

Atqve hoc Rupertus eo probat argumento, quod vt quis Deo seruiat, votis se monasticis obstringens, potest non modo licitè sed etiam laudabiliter parentes vel inuitos deserere, at vxorem consentire ei nolentem nullo modo potest derelinquere. Sic autem scribit Rupertus in capite 38. libri tertij de Trinitate & eius operibus: *Hoc pro lege habetur, vt patrem & matrem homini relinquere liceat posciente causa idonea: vxorem autem nemini nisi volentem, relinquere nec humana concedit lex nec diuina, nisi pro sola vt superius dictum est fornicationis causa. Proinde cum dicit lex Deuteronomij 33. de tribu Leui*, quæ dixit patri suo, & matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, & B nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquiũ tuum & pactũ tuum seruauerunt. *Cum*, inquam, *hæc dicit lex sancta & iusta, notandum est quod solam vxorem præterit, quia videlicet patrem & matrem, fratres & filios, nescire licet ei qui custodire eloquium & pactum Dei cupit, eósque vel reclamantes & inuitos relinquere, sola autem vxor est, quam nisi volentem & idem propositum amplectentem, dimitti fas non est. Ergo dum dicit: Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, coniugij copulam omnium carnalium necessitudinum maximam atque fortissimam fore pronuntiat; adeò vt semel copulati, iam non sint duo sed vna caro.* Sic Rupertus.

Observandvm autẽ est hæc verba, *Quamobrem relinquet homo patrem, &c.* Posse accipi vel vt ab Adamo pronuntiata, vel vt à Mose adiuncta suæ narrationi. Sed quia siue ab Adamo dicta sint, siue à Mose scripta. Dei tamen afflatu inspiratúque edita sunt: propterea Dominus in Euangelio ea verba vt à Deo dicta commemorat. Augustinus & Hugo de S. Victore in suis Annotationibus super Genesim, & Caietanus super 19. caput Matthæi interpretantur, C Deum illis verbis: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem*, interdixisse coniugia inter parentes & filios, cum cætera coniugia non sint ita vetita: nam in exordio mũdi propter hominum paucitatem, inter fratres & sorores licitè matrimonia contracta esse constat. Atque huic expositioni quidam suffragari putant etiam Scripturam Chaldaicã, quæ sic habet hoc loco: *Propter hoc relinquet homo lectum patris sui, & matris suæ.* sed fortasse ea locutione significatur, quondam solitos filios in parentum cubiculis, aut etiam cubilibus cubare: quoad scilicet emanciparentur, & patris tutela potestatéque dimissi, fierent ipsi ducta vxore patresfamilias: tunc enim à consuetudine & conuictu parentum separabantur, ita vt nouam domum & familiam instituerent: quem ad morem pertinet illud quod Dominus dixit

A dixit apud Lucam cap. 11. de pueris in cubili cum patre quiescentibus. Verùm simplicior & planior horum verborum interpretatio est, hisce verbis significari, maiorem & magis indissolubilem esse debere coniunctionem viri cum vxore sua, quàm cum propriis parentibus. Pro illo *Adhærebit vxori suæ*, Septuaginta verterunt *Agglutinabitur vxori suæ*, Chaldaicè ad verbum est, *Herebit in vxore sua.*

Et erunt duo in carne vna.

Nec Hebraicè, nec Chaldaicè est vox illa *Duo*, & est in accusatiuo nomen carnis, ad hunc scilicet modum: *Erunt in carnem vnam.* Septuaginta tamen addiderunt illud *Duo*: & ita commemoratur à Domino nostro, vt est apud Matth. cap. 19. quapropter bene illud *Duo* addit Latinus Interpres. Illud porro *In carne vna*, dictum est phrasi Hebraica pro eo quod est, erunt duo vna caro, vt patet ex cõclusione Domini in prædicto Euangelij loco. nam cùm dixisset: *Et erunt duo in carne vna*, infert illud: *Itaque iam non sunt duo, sed vna caro.* Sicut igitur suprà dictum est Adam factum B esse in animam viuentem, pro eo quod est Adam factum esse hominem viuentem: ita dictum est hoc loco: *Erunt duo in carne vna*, vel in carnem vnam, pro eo quod est, *Erunt duo vna caro.* Quattuor autem de causis coniuges intelligi possunt esse vna caro. Primo quidem, propterea quod inuicem coniunguntur ad agendã vnam vitam communem, externam, carnalem, seu corporalem, cum inter illos sit omnium rerum communitas. Deinde, propter copulam carnalem propter quam solam dixit Paulus 1. Corinth. 6. *Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur.* Adhæc, propter vnius carnis, id est, prolis generationem: vna enim caro, id est, vna carnalis proles ab vtriusque efficitur, à fœmina quidem materialiter, à viro autem efficienter. Denique, propter vnam & communem ac mutuam vtriusque coniugis potestatem corporis. Caro enim mulieris est etiam viri, & caro viri est etiam mulieris. Mulier enim, vt Paulus scribit ad Corinthios prioris epistolæ capite septimo sui corporis potestatem non habet sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, C sed mulier.

Ob quattuor causas coniuges dicuntur vna caro.

Sanctvs Thomas super quintum caput epistolæ ad Ephes. lection 10. tractans hunc ipsum locum Mosis. *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, &c.* ita scribit: *His verbis triplex coniũctio viri & mulieris designatur: prima per affectũ dilectionis, quia tantus est affectus vtriusque inter ipsos, vt parentes suos relinquant. Nam licet quoad reuerentiam, obedientiam, & subuentionem plus debeat quisque diligere patrem quam vxorem, attamen quoad domesticam societatem, adhæsionem, & cohabitationem, plus debet diligere vxorem.* Legenda sunt quæ hac ipsa de re luculẽter disputat idem Thomas in secunda secundæ q. 26. Huc etiã facit quod scriptum est in quarto capite libri tertij Esdræ his verbis,

Homo patrem suum relinquit qui enutrit illum,& suam regionẽ,& ad mulierem se coniungit Et cum muliere remittit animam. Et neque patrem meminit;neque matrem,neque regionem. Et diligit homo vxorem suam magis quàm patrem aut matrem.Et multi dementes facti sunt propter vxores suas & serui facti sunt propter illas,& multi perierunt & iugulati sunt,& peccauerunt propter mulieres. Sic est eo loci.Peccasse autem multos propter nimium atque immoderatũ erga vxores amorem,exemplo suo rex Salomon abundè comprobauit. 3.Reg.11. *Aliena coniunctio viri & vxoris est in arctißima eorum conuersatione, vnde dicitur:Et adhærebit vxori suæ. In singulari autem numero dicitur:Vxori suæ,vt intelligatur pluralitas vxorum per se non esse bona,nec congruens perfectæ rationi matrimonij,vti fuit à Deo primitus institutum.Tertia coniunctio est per carnalem copulam,quod significatur illis verbis:Et erunt duo in carne vna,id est,in carnali opere,in qualibet enim generatione est virtus actiua & passiua:sed in plantis vtraque simul est in eodem subiecto,in perfectis autem viuentibus distinguũtur,quapropter eo tempore quo animalia sunt in actu generationis,ita sunt vnum sicut omni tempore sunt plantæ.* Hactenus ex B.Thoma. Obseruandum est, quæ hactenus narrata sunt à Mose de generatione Adami & Euę eorúmque coniunctione, ea pulchrè à Patribus & interpretibus per allegoriam ad Christum & Ecclesiam accommodari, cuius allegoriæ tractationem videre poterit lector in Catena Lippomani in Genesim, & in Ioannis Feri Commentariis in librum Geneseos super hunc ipsum locum. Eadem quoque per interpretationem tropologicam possunt cómodè ad rationem & sensum, spiritum & carnem, vel ad superiorem hominis rationem atque inferiorem applicari. Quæ quidem nos tum breuitati studentes, tum obscuriorum grauiorúmque rerum curæ tractationique insistentes, consulto prætermittimus.

Capite 1. Vers.27. *Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam:masculum & fœminam creauit eos.*

CÆTERA quæ homini à Deo sunt data, vel ad eius dignitatem, vel ad salutem & incolumitatem pertinẽt: distinctio autem sexus in marem & fœminam,ad conseruationem speciei & propagationem humani generis conducit.Licet autem hoc loco Moses simpliciter dicat factum esse è Deo marem & fœminam,non est tamen intelligendum vtrumque factum esse simul atque eadem ratione:namque ipse cap.2.narrat, & à nobis suprà explicatum est, prius factum esse virum ex limo terræ, posterius autem fœminam ex viri costa. Sed quia vterque factus est die sexto,cuius diei opera hic describit Moses, propterea strictè & compendiosè creationem vtriusque simul commemorauit.In solo autem homine expressa est distinctio maris & fœminæ, quòd vtriusque coniunctio ad generationem prolis habeat

beat multa eximia & singularia,quæ in cæteris animantibus minimè insunt.Generatio enim carnalis à solo homine fieri potest vel cũ vitio vel cũ laude:& prętер communem cũ cęteris animantibus finem, conseruationem scilicet atq; propagationẽ speciei,alium habet singularem multóque præstantiorem,complementum dico numeri electorum & prædestinatorum.Humanum præterea coniugium in noua lege sacramentum est gratiam conferens,habetq; singularem educandæ prolis curam & necessitatem,ex eoque longa cognationis & affinitatis series deducitur. Denique, ad actum generationis vir & mulier conuenire debent, non tam incensi libidine voluptatéque tracti, quàm honesta suscipiendæ prolis cupiditate, & multiplicandi generis humani amore,adhibita rationis moderatione, aliisq; adiunctis circumstantiis quæ actum illum honestum, & laudabilem, acceptúmque Deo reddant.Dixit autem plurali numero: *Masculum & fœminam creauit eos*:ne quis putaret,vt monet Augustinus cap.22. lib.3.de Genesi ad litteram,eundem hominem marem & fœminam esse factum,quales nimirum à Græcis appellantur *ἀνδρόγυνοι*,& quales in Africa reperiri tradit Plinius lib.7.cap.2.*Supra Nasamonas*,inquit,*confineſq; illis Machlyas,Androgynos esse vtriusque naturæ,inter se vicibus coeunte s;Calliphanes tradit.* Aristoteles adiicit,dextram mãmam iis virilem,læuam muliebrem esse.Plato etiam in Symposio,vt suprà memorauimus, fabulatur à principio fuisse tria hominum genera, marem,fœminam,& tertium vtriusque particeps,idque fuisse valentissimm ac diis bellum intulisse:quamobrem præcidendæ multiplicationis eius causa,à Ioue fuisse diuulsum atque diuisum.

DISPVTATIO DE PROPAGATIONE HVMANI GENERIS IN STATV INNOCENTIÆ.

SI Deus igitur ab initio creauit marẽ & fœminam,proc uldubio etiam in statu innocentiæ multiplicatio hominum per cõmistionem vtriusq; sexus & carnalem generationem futura fuisset. Verum quia nõnulli Patrũ contra sensisse videntur,tractãda est hæc quęstio.

QVÆSTIO PRIMA.

An in statu innocentiæ multiplicati fuissent homines per generationem carnalem.

NON me fugit,nonnullos de antiquis Patribus magnisq; Doctoribus contra sensisse, & scriptis prodidisse si Adam non peccasset,multiplicationem hominum non vt nunc fit per carnalem copulam, sed ad eum modum quo facta est in Angelis esse futuram:Et

Psalm.88. propter hoc verũ esse quod dixit Dauid: *Homo cum in honore esset non intellexit & comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.* A
Huius sentẽtiæ fuit Gregorius Nyssenus in libro de Homine c.28. quem secutus est Damascenus de fide orthodoxa, lib.4. capite 25. & lib.2.capite 30.quibus consona sunt quæ scribit Chrysostomus hom.18.in Genesim super illa verba capitis 4. *Adam cognouit vxorem suam*,& super eo ipso loco Procopius Gazæus, necnon & Euthymius super Psal.50.his annumerari posset Augustinus lib.1.de Genesi contra Manichæos,ca.19.& lib.1.de sermone Domini in monte,exponens illa verba: *Quicumque dimiserit vxorem suam*, &c. scribit consanguinitates & necessitudines,ex peccato & morte primorum parentum accidisse.

Refellitur supradicta opinio. VERVM tamen hæc opinio diuinæ Scripturæ & rectæ rationi contraria est.Narrat Moses hoc loco,Deum ab initio creando hominem fecisse marem & fœminam: quorsum, nisi ad generandam prolem? Huius enim rei causa instituta à Deo est discretio sexus in marem & fœminã.Addit præterea Moses.Deum benedixisse illis & dixisse:*Crescite & multiplicamini*,pro illo autem *Crescite*, Hebræum verbũ propriè significat *Fructificate*.Deinde Adam conspecta Eua,di B uino afflatu dixit: *Hoc nũc os ex ossibus meis,&c.Et erũt duo in carne vna*, id autem fit per copulam carnalem,vt interpretatur Paulus in ca.6. prioris epist.ad Corinth.Iam verò si philosophiam rectamq; rationem consulamus, ea quoque falsam esse istam opinionem docebit atque conuincet.Siquidem distinctio sexus,& cõformatio mẽbrorũ quæ natura generationi destinauit,naturaliter insunt homini nec data sunt propter peccatum.Quemadmodum autem homo naturaliter & substantialiter est animal, ita est viuens: Naturalissimum autem opus viuentium,auctore Aristotele lib.2.de Anima,est generare sibi simile:idémque in 4 lib. Meteororum tradit, perfectum esse vnumquodque cum simile sibi producere potest. Quid plura?Satis argumenti est ad id probandum, necessariam rationem & causam creandi fœminam in statu innocentiæ non aliam fuisse perhiberi à Mose cap.2.nisi vt esset viro adiutorium:ad quid?non ad aliud sanè quàm ad generationem prolis:namque ad alia omnia vel melius vel certè non minus bene vir à viro iuuari posset. C

SED quid eos doctores in eam sententiam adduxit? Turpitudo videlicet & fœditas quæ in ipso generationis actu nunc inest ac sentitur,propter deformitatẽ libidinis & sensum immoderatę voluptatis,quam primi nostri parentes statim post peccatum,vt verbis vtar Augustini,senserunt,erubuerunt & se operuerunt,Verùm, hic ardor libidinis turpificans & deformans actum generationis non fuisset in statu innocentiæ.Siquidẽ in eo animus fuisset omnino subiectus Deo, & pars inferior hominis perfectè subdita fuisset & obediens rationi, ita vt qua facilitate ac moderatione nunc mouemus cætera membra corporis,pedes ad ambulandum,manus ad capiendum, os & linguam

A & linguam ad loquendum, eadem tunc facilitate in eo statu absque perturbatione rationis,sine ardore libidinis,& citra omnem fœditatem mouebat homo,regebat,& moderabatur ea membra corporis, quæ ad generandum natura comparauit.

Augustinũ sensisse in statu innocentię futuam genę rationem carnalem. AVGVSTINVM verò non fuisse in contraria sententia, nemo negabit,qui legerit ea quæ de hoc ipso copiosè & accuratè pro nostræ opinionis confirmatione ab eo disputata sunt in libro 9. super Genesim ad litteram ca.10.sed in primis lib.14.de Ciui.Dei,à ca.21. vsque ad 27. & in lib.1.Retract.cap.10.13.& 19.Nam quod aliubi, dixit,consanguinitates & cognationes carnales profluxisse ex peccato, hanc habet sententiam, eas non cœpisse nisi post peccatum, post quod scilicet Adam primum cognouit vxorem suam:in paradiso enim generationi operam non dederunt, vel quod breuissimo tempore ibi fuerint,vel quod ad id mandatum Dei expectarent, cũ nec ardore libidinis, vel titillatione vlla voluptatis ad maturandum generationis actum incitarentur.

B

QVAESTIO SECVNDA.

An in statu innocentiæ fuisset par numerus fœminarũ atq; mariũ.

SCIENDVM autem est, fecisse Deum à principio in humana natura vnum marem & vnam fœminã: quod in aliis animalibus non est factum, cuiuslibet enim speciei animaliũ multi mares & multæ fœminæ creati sunt:in homine autem originem speciei in duobus constituit,imò verò in vno dumtaxat Adam,nam ex ipso posteà facta est Eua,idq; factum est ob singularem hominis dignitatẽ,& ad conciliandum inter homines maiorem concordiam & caritatem,omnibus ex vno parente procreatis. Quemadmodum igitur ab initio Deus fecit vnum marem & vnam fœminam,ita deinceps in statu innocentiæ pari numero fœminæ ac mares multiplicati fuissent: tot igitur fuissent mares quot fœminæ. Quin opinio est quorundam, tunc qualibet generatione ac partu geminam prolem, fœmineam scilicet ac masculinam edi eam iri. Nec difficile est huius rei rationem afferre,fidémque astruere.In illo enim statu innocentiæ nullus cœlibem vitam egisset,omnésque idoneo tempore iũcti fuissent matrimonio:nullus præterea fuisset sterilis aut infœcundus,nec vlla fieret maris & fœminæ nisi per legitimum matrimonium coniunctio, denique sicut ab initio vnius viri vna fuit vxor, ita deinceps in illo statu innocentiæ ad exemplum & imitationem primi coniugij, nec vnius vxoris plures mariti,nec vnius mariti plures vxores fuissent.Ex his concluditur & conficitur quod suprà diximus, parem tunc fore numerum virorum ac mulierum. Si enim plures fuissent viri quàm fœminæ,aut contra fœminæ quàm viri,necesse fuisset aliquos expertes esse matrimonij,aut vnum pluribus in matrimonio copulari. C

In statu innocẽtiæ parem futurũ marium atque fœminarum numerum.

QVAESTIO

A

QVÆSTIO TERTIA.

Quomodo in statu innocentiæ fœminæ generari potuissent.

ILLVD tamen magnam habet difficultatem, qua ratione in statu innocentiæ fœmina genetari potuisset. Namque fœmina, vt auctor est Aristoteles in 2. lib. de Generatione Animalium, fit præter intentionem agentis particularis, propter defectũ scilicet virtutis quæ est in semine virili. Etenim omne agens intendit generare sibi simile, nisi impediatur: in generatione autem hominis vir est agens, fœmina autem patiens: ergo vir semper generabit virum, nisi obstet vel imbecillitas virtutis eius, vel aliquod vitium & impedimentum in muliere quæ subministrat materiam generationi, & in cuius vtero fit conceptus, & per nouem menses vsque ad partum continetur. Cum igitur in statu innocentiæ nullum futurum esset vitium, nullus defectus, nulla infirmitas virtutis generatricis tam virilis quàm fœmineæ, nulla videtur tunc generandi fœminam ratio & causa esse potuisse. Quod autem diximus ex sententia Aristotelis fœminam esse quiddam imperfectum & præter intentionem generantis velut ex occasione procreatum, libet Principis Philosophorum propriis verbis hic appositis, lectori notius & testatius facere. Sic ille scribit libro secundo de Generatione Animalium, capite tertio. *Fœmina quasi mas læsus est.* Et libro quarto, capite secundo, cum dixisset marem esse animal perfectum, fœminam vero imperfectum, subdit, *Indicia*, inquit, *faciunt res quæ accidunt. Nouella enim & senescens ætas magis quàm florens fœminas generat, in altera enim calor nondum perfectus est, in altera deficit. Humidiora etiam fœminatioráque corpora fœminam potius gignunt, & semina humida magis quàm spissa, hoc idem faciunt. Hæc enim omnia eueniunt caloris inopia naturali.* Et capite sequenti docet, naturam in generatione mulieris deficere ac degenerare, ita scribẽs, *Sed initium primum degenerãdi, est fœminam generari non marem, verum hoc necessarium est naturæ, genus enim seruari oportet eorum quæ fœmina & mare distinguuntur. Sed cum fieri possit ne aliquando semen superet maris, aut ob ætatem iuuenilem senilémve, aut ob aliam eiusmodi causam, fœminam ob eam rem gigni necesse est.* Deniique in eiusdem libri capite sexto. *Sunt*, inquit, *fœminæ sua natura debiliores, frigidioréque & sexum fœmineum quasi læsionem naturalem & detrimentum esse putandum est.* Hactenus Aristoteles: qui quidem & in libro 7. Politicorum capite decimosexto, his non dissimilia tradere videtur.

Fœminam esse quid imperfectũ & degenerans, secundum Aristotelis doctrinam.

B

C

VERVM quæstionẽ propositam ad hunc modũ nõ difficiliter ex

pediri

A pediri posse arbitror. Generationem fœminæ puto equidem non tantum ex imbecillitate seminis virilis, aut ex vitio aliquo & impedimento quod sit in sanguine menstruo aut in vtero mulieris, sed aliis etiam ex rebus proficisci. Nam inter alia quæ ad generationem maris vel fœminæ conferunt, Aristoteles numerat ventos: multum enim refert quo vento flante fiat generatio. Siquidem Aquilo plurimum generationem maris adiuuat, Auster vero, fœminæ. Id quod non vno loco docet & confirmat Aristoteles. Etenim in capite secundo libri quarti de generatione animalium, *Flatibus*, inquit, *aquilonijs magis quàm austrinis, mares gignuntur.* Et paulò infrà: *Pastores aiunt interesse ad maris ac fœminæ pecoris fœturam, non solùm si ita accidit vt initus, aquilonijs austrinísve flatibus fiat, sed etiam si cum pecus coit, spectat ad Aquilonem, aut Austrum. Ita minimo interdum momento causa datur caliditatis aut frigiditatis, hæc vero causam complent generationis.* In libro autem sexto, de Historia animalium capite decimonono, his verbis scribit Aristoteles: *Mares aut fœminæ generantur vi tum aquarum, tum admissariorum. Nam & aquæ faciunt vt fœminæ maréſve concipiantur. Adhæc, Aquilonis flatu mares potius concipiuntur, Austri fœminæ. Vis tanta est Aquilonis, vt vel ea quæ nonnisi fœminas pariant, immutet ad prolis masculæ procreationem. Spectare ad Aquilonem oportet, cum coeunt fœminæ.* Sic Aristoteles. Atque hæc sit prima causa generandi marem aut fœminam.

Vnde prouenisset in statu innocentiæ generatio fœminarum.

Diuersitas venti variat generationem.

B

DEINDE, vehementer facit ad variandam generationem qua cogitatione & phantasia generationi vacãtium animi pulsentur premanturque. Magnam enim vim habet imaginatio ad efficiendam prolem quæ generatur: cuius rei in animalibus quidem clarissimum habemus exemplum simul & argumentum, id quod in hoc libro Geneseos capite 30. de ouibus Iacob memoriæ proditum est. Cur autem tanta sit imaginationis potentia & efficacitas ad variandam generationem, & cur tam varios mirosque effectus habeat, elegantissimis verbis indicat Plinius in capite 12. libri 7. *Similitudinum*, inquit, *in mente reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria, haustæque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam vtriuslibet animum subitò trãsuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoque plures in homine quàm in cæteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam velocitas cogitationum, animiq; celeritas, & ingenij varietas, multiformes notas imprimit: cum cæteris animãtibus immobiles sint animi, & similes omnibus singuliſq; in suo cuique genere.* Hæc Plinius. In statu autem innocentiæ, vis & facultas generandi, ipséque actus generationis in voluntate & potestate hominis erat, non modo quantum ad effectionem & vsum eius, sed etiam quantum ad modũ & mensuram, necnon & quantum ad eiusdẽ actus intentionem aut remissionem. Ergo, cum voluisset homo generare marem, intensiori animo & vehementiori imaginatione in actu generationis fuisset, maiorémque conatum adhibuisset, ideoque plus caloris,

Vehemens imaginatio generantiũ magnã vim ad variandam generationem habet.

C

ſpiritus genitalis,& vigoris in ipſum ſemen contuliſſet; quo factum A
eſſet, vt mas potius quàm fœmina generaretur. Contra verò, cum generanda erat fœmina,remiſſiori animo ad actum generationis acceſſiſſet:vnde minorem etiam vim ſemen eius habuiſſet, adiuncta præſertim intentiſſima cogitatione, vehementique imaginatione ac deſiderio generandi fœminam potius quàm marem. Atque huic noſtræ opinationi ſuffragatur S. Bonauentura in ſecundo Sentent. diſtinct.20.quæſt.ſexta.

QVÆSTIO QVARTA.

An in ſtatu innocentiæ, integritas fœminei gentalis ex commiſtione viri & receptione ſeminis virilis corrupta eſſet.

B

QÆTERVM,quod Auguſtinus ſcribit in libro 14.de Ciuitate Dei c. 26.futurã in ſtatu innocentiæ genetationẽ prolis ſine vlla corruptione integritatis muliebris, & violatione ſignaculi virginalis:id meo quidem iudicio, admirationem habet maiorem quàm fidem. Et Auguſtinus quidem ſic eo loci ſcribit:*In tanta facilitate rerum & felicitate haminum, abſit vt ſuſpicemur non potuiſſe prolem fieri ſine libidinis morbo : ſed eo voluntatis nutu mouerentur illa membra quo cætera. & ſine ardoris illecebroſo ſtimulo,cum tranquillitate animi & corporis, nulla corruptione integritatis infunderetur gremio maritus vxoris. Neque enim quia experientia probari non poteſt, ideo credendum non eſt;quando illas corporis partes non ageret turbidus calor,ſed ſpontanea poteſtas ſicut opus eſſet adhiberet. Ita tunc potuiſſe vtero coniugis ſalua integritate fœminei genitalis virile ſemen immitti:ſicut nunc poteſt, eadem integritate ſalua, ex vtero virginis fluxus menſtrui cruoris emitti. Eadem quippe via poſſet illud iniici, quâ hoc poteſt eiici. Vt enim ad pariendum non doloris gemitus, ſed maturitatis impulſus fœminea viſcera relaxaret : ſic ad fœtandum & concipiendum,non libidinis appetitus, ſed voluntarius vſus naturam vtramque coniungeret.*Hæc Auguſtinus. His autem verbis adductus Beatus Thomas videtur ſignificare, in ſtatu innocentiæ virginalem integritatem ob commiſtionem viri & fœminæ nequaquam corruptum iri. Nam cum in prima parte quæſtione nonageſimaoctaua articulo ſecundo quartum hoc argumentum ſeu obiectionem poſuiſſet,in ſtatu innocentiæ nullam fore corruptionem; at per coitum corrumpi integritatem virginalem ; ergo coitum in ſtatu innocentiæ minimè futurum : hanc obiectionem poſteâ diluens ſic ait : *Ad quartum dicendum, quod ,ſicut Auguſtinus dicit libro decimoquarto de Ciuitate Dei,in illo ſtatu cum nulla corruptione integritatis infunderetur gremio*

A *gremio maritus vxoris :* memoratque cætera Auguſtini verba, quæ paulò ante poſuimus.

Diſcuritur opinio S. Auguſtini.

SED profectò, vt verum eſſet quod Auguſtinus ſcripſit de integritate muliebri per actum generationis minimè violandæ in ſtatu innocentiæ; ex eo tamen non efficeretur etiam virginalem integritatem ſaluam fore. Siquidem, vt egregiè diſputat idem B. Thomas in ſecunda ſecundæ quæſt.152.art.1.ad virginitatis rationem pertinet integritas & immunitas à delectatione venerea:In qua tria ſunt conſideranda:vnũ eſt,violatio ſignaculi virginalis,alterum eſt,ipſa reſolutio ſeminis ſenſibilem delectationem afferens : tertium eſt, propoſitum fruendi ea delectatione.In his tribus,primum quidem per accidens ſe habet ad actũ moralẽ ; quippè qui nõ conſideratur per ſe niſi ſecundum ea quæ ſunt animi , alterum vero materialiter ſe habet ad actum moralem propterea quod ſenſibiles paſſiones materia ſunt actuum moralium , tertium verò , habet ſe formaliter & completiuè; quia ratio moralium actuum,in eo quod eſt rationis completur.Cum igitur virginitas contineat remotionem prædictæ corruptionis, conſequens eſt integritatem membri corporalis per accidens ſe habere ad virginitatẽ; ipſam autẽ priuationem delectationis quæ conſiſtit in ſeminis reſolutione, habere ſe materialiter: denique ipſum propoſitum perpetuò abſtinendi à tali delectatione habere ſe formaliter & completiuè in virginitate. Ergo cum duo poſtetiora, quæ priores partes tenent in virginitate , excludat actus generationis ex commiſtione viri & fœminæ proueniens, concluditur neceſſariò, in ſtatu innocentiæ ſimul cum coniugio & actu generationis , integritatem virginitatis cohærere & conſtare non potuiſſe.

Quæ pertineant ad conſtituendam rationem virginitatis.

B

SED reuertor ad Auguſt.cui equidẽ nõ aſſentior,ſed puto ſignaculum virginalis integritatis etiam tunc per actum generationis apertum iri.Modus enim quo nunc fit actus generationis per apertionem vuluæ muliebris,naturalis eſt , quippe qui etiam in cæteris animalibus ſeruetur. Excepto igitur ardore immoderatæ labidinis & deformitate concupiſcentiæ , quę ex peccato ac priuatione iuſtitiæ originalis actui generationis contigerunt , & ferè adhærent, etiam hic modus fuiſſet in ſtatu innocentię:quæ enim naturalia ſunt homini,non ſunt mutata propter peccatum , Deinde , cur veremur dicere integritatem corporalem fœminæ ablatum iri tunc per actum generationis , cum non poſſimus inficiari eam corruptum iri in partu per egreſſum prolis ex vtero ? niſi quis adeo excors & amens ſit, vt quod in beatiſſima Virgine eximium & ſingulare fuit miraculum , vt clauſo vtero filium ſuum ederet, id omnibus fœminis in eo ſtatu viſitatum futurum fuiſſe opinetur.

C

B. Bonauẽtura quomodo in bonam

SED enim Bonauentura ſententiam Auguſtini bonàm in partem interpretans in 2.Sententiarum diſtinctione 20.quæſtione 4. hoc modo ſcribit:*Intelligendum eſt quod integritatis corruptio tria dicit,*

partem interpretetur opinionē S. Augustini.

scilicet clauſtrorum muliebrium apertionem,pœnalem paſsionem,& fœdam A
*delectationem:quorum primum eſt naturæ,alterum eſt pœnæ,tertium verò eſt corruptionis vitioſæ quæ medium tenet inter culpam & pœnam.Si igitur vir cognouiſſet vxorem in tempore inſtitutæ naturæ,fuiſſet ibi clauſtrorum apertio,non tamen ibi fuiſſet pœnalis paſsio,nec fœda delectatio, quia vis generatiua nec eſſet tunc corrupta,nec infecta:immo obedirent rationi illa membra vt dicit Auguſtinus, ſicut obediunt os, manus & lingua. Vnde ſicut manus & os aperitur & clauditur,nec eſt paſsio vel pœna,nec delectatio fœda, ſic fuiſſet tunc circa iſta membra:nec turpius fuiſſet tunc loqui de iſtis membris quàm fuiſſet loqui de aliis.nunc enim turpe eſt loqui propter hoc quod natura horret & erubeſcit actum illum ratione fœditatis quæ in ipſo cōſiſtit.*Hæc Bonauentura.Cuius mihi quidem ſententia perplacet, ſed ea non videtur tamen cum Auguſtini doctrina conſentire, quippe qui, vt ex verbis ſupra poſitis liquidò animaduertet lector,apertè ſentit,in ſtatu innocentiæ etiam integritatem corporalem mulieris per actum generationis minimè corruptum iri, ſed ſaluam & illibatam fore, quod tamen negat Bonauentura. B

Capite 1. Verſic.28.

Benedixitque illis Deus, & ait, Creſcite & multiplicamini, & replete terram.

BENEDICTIO Dei in Scriptura ſignificat copiam & affluentiam bonorum quibus Deus homines afficit.hoc autem loco indicat maximam fœcunditatem quæ data eſt homini, quo videlicet citius & numeroſius genus humnutmpropagari poſſet: quod in exordiò mundi cum vnus tantum vir & vna fœmina ſint creati, neceſſarium fuit. ob eandèmque neceſſitatem ſtatim poſt diluuium, vt legimus capite nono Geneſæos, iterum Deus homini benedixit, & ſimiliter dixit *Creſcite & multiplicamini.* Illud *Creſcite*, non ſignificat incrementum corporis C
ſecundum magnitudinem, primos enim homines perfectos corporis mole ac magnitudine creatos eſſe conſtat, ſed ſignificat incrementum multitudinis: quod benè declaratur duobus proximè ſequentibus verbis, *Et multiplicamini, & replete terram.* Pro verbo *Creſcite*, eſt verbum Hebræum propriè ſignificans *Fructificate*,videlicet ita ſe habet proles hominis vt fructus arboris.Et frequenter diuina Scriptura ad ſignificandam prolem humanam,vtitur vocabulo fructus appellans eam fructum ventris: vti eſt illud, *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*,& Eliſabeth dixit beatiſſimæ Virgini, *Benedicta tu inter mulieres,benedictus fructus ventris tui.*

Pſal.131. Lucæ.1.

DISPVTA

A

DISPVTATIO ADVERSVS NOSTRI TEMPORIS HÆRETICOS, AN EX HOC LOCO CONCLVDATVR PRAECEPTVM ESSE A DEO QVEMLIBET HOMINEM VACARE GENERATIONI PROLIS.

HVNC locum Hæretici validiſſimum ſibi putant præbere telum aduerſus Catholicos virginitatē & cœlibatum non modo ſummis laudibus efferentes,ſed etiam legitimo cōiugio,dignitatis & meriti præſtantia anteponentes. Clamant enim, nos Dei præceptis aduerſari; & propter vanas hominum traditiones atque ſuperſtitiones, certam manifeſtámque Dei legem & ſententiā pro nihilo ducere. Hoc
B enim loco Moſes narrat Deum benedixiſſe coniugio,& præcepiſſe hominibus vt creſcerent & multiplicarentur:hoc autem fuit vel primum,vel certè ſecundum Dei præceptum datum Adamo, & ſub eius nomine cunctis mortalibus ex eo propagandis. Quis igitur dubitet,à coniugio & generatione prolis abſtinentes,diuinæ voluntati ac legi repugnare?Hæc iſti declamitant apud imperitam plebem, & perſuadent ea vel ignaris,vel ad licētiam carnis voluptateſque propenſiſſimis.Quis autem mirari ſatis queat iſtorum impudētiam, qui virginitatem & cœlibatum inuentum hominum eſſe dicunt, Deóq; diſplicere?cùm de eorum commendatione, & ſupra matrimonium dignitate ac merito expreſſiſſimam habeamus apud Matth. cap. 19. Domini ſententiam, laudantis Eunuchos qui ſe propter regnū cœlorum caſtrauerunt,eorumq; conditionē coniugio præferentis. Nā cum diſcipuli dixiſſent Domino. *Si ita eſt cauſa hominis cum vxore,non expedit nubere*;ipſe reſpondit eis:*Non omnes capiūt verbum iſtud,ſed quibus datum eſt:Sunt enim Eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum*
C *cœlorum. Qui poteſt capere capiat.*Paulus quoque in prioris epiſtolæ ad Corinthios cap.7 diſertiſſimis verbis de coniugio cœlibatu & virginitate diſputans,virginitatem & cœlibatū longè præfert cōiugio.

SED oſtendendum nobis eſt,telum quod ex hoc loco Moſis arripuerunt Hæretici, obtuſiſſimum & planè nullum eſſe; vt de hoc aliiſque Hæreticorum telis illud Dauidis vere dici poſſit.*Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum.* Dicunt Hæretici, Deum his verbis dediſſe homini præceptum ineundi coniugiū & dandi operam liberis. Ad hoc dupliciter reſponderi poteſt: vel concedendo illud Domini dictum continere præceptū, ſed negando eiuſmodi præcepto teneri,aut omnes homines,aut omni tēpore:vel inficiando in illis dei verbis vllum præceptum contineri, aut impoſitam eſſe homini neceſſitatem colendi matrimonium & vacandi prolis generationi.Qui priori reſponſo inſiſtunt,variis id modis tractant.B.Cyprianus Tra-

Pſalm.63.

Reſponſio ad argumētum hæreticorum.

Prima interpretatio.

Universidad de Deusto Biblioteca

ætatu secundo de Habitu virginum (eademque fuit quorundam aliorum Patrum sententia) censet, præceptum illud Domini vim habuisse quo ad multiplicatum est genus humanum ; posteâ vero continentiam in laude & honore fuisse. *Prima*, inquit, *Dei sententia crescere & generare præcepit : secunda continentiam suasit. Cum adhuc rudis mundus & inanis est, copia fœcunditatis generante propagamur, & crescimus ad humani generis augmentum, Cum iam refertus est orbis & mundus impletus, qui capere continentiam possunt, spadonum more viuentes castrantur æd regnum.* Hæc Cyprianus : cuius vestigiis insistens Magister sententiarum libro 4. distinct. 26. similia scribit his verbis: *Potest sane intelligi illud sub præcepto dictum hominibus primis ante peccatū Crescite & multiplicamini. quo etiam post peccatum tenebantur vsquequo est facta multiplicatio: postquam, contractus matrimonij fuit non secundum præceptum, sed secundum indulgentiam. Ita etiam post diluuium quo vniuersum pene humannm genus deletum est, secundum præceptum dictum est filiis Noë, Crescite & multiplicamini. Multiplicato vero homine, secundum indulgentiam contractum est, non secundum imperium.* Sic ille.

Genes. 9.

Secūda expositio S. Thomæ.

AT Beatus Thomas aliter respondens dicit, illud præceptum Domini non obligasse omnes & singulos homines, sed tantum ipsam multitudinem : & ideo non est implendum à singulis hominibus, sed satis est vt impleatur à multitudine secundum aliquos. Nam in Secunda secundæ quæst. 152. artic. 2. respondens ad primum argumentum quo probabatur illicitam esse virginitatem, quia est contra illud Dei præceptum, *Crescite & multiplicamini*, in hanc sententiam scribit: *Præceptum habet rationem debiti: duplex autem est genus debiti, alterum quod impleri debet ab vnoquoque, & hoc debitum à nullo sine peccato præteriri potest: alterum est debitum non à singulis sed à multitudine implendum, quo non quilibet de multitudine tenetur. multa enim sunt multitudini necessaria quibus explendis vnus nō sufficit, sed opus est multitudine, cuius vnus aliquis hoc facit, alius vero aliud, Præceptum igitur datum à Deo primis hominibus de comedendo, cum dixit, Ex omni ligno paradisi comede, omnes & singulos obligat, & ab omnibus impleri debet ; sine cibo enim nullus vitam tueri potest. At præceptum datum homini de generatione cum dictum est, Crescite & multiplicamini, non respicit singulos quosque homines, sed multitudinem hominum ; quam necessarium est non solum multiplicari corporaliter sed etiam spiritualiter crescere ac proficere. Quocirca satis prouidetur humanæ multitudini, si quidam generationi carnali operam dent; quidam vero ab hac abstinentes, contemplationi diuinorum vacent, ad totius humani generis pulchritudinem & salutem. Sicut etiam in exercitu quidam castra custodiunt, alij signa ferunt, nonnulli gladiis decertant: quæ tamen omnia debita sunt multitudini, sed per vnum impleri non possunt.* Ad hūc igitur modum B. Thomas præceptum illud Dei, *Crescite & multiplicamini*, interpretandum esse censet.

Tertia expositio Scoti.

SCOTVS autem in quarto Sententiarum distinctio. 26. ad hunc modum interpretatur illud præceptū: *Contractus*, inquit, *matrimonij institutus*

institutus est à Deo ante lapsum, Genes. 2. Hoc nunc os ex ossibus. & Genes. 1. Crescite & multiplicamini, & post lapsum Genes. 3. Multiplicabo conceptus tuos, & ærūnas, dixit Dominus Euæ: & Genes. 9. Crescite & multiplicamini. Et est institutio matrimonij per modum præcepti affirmatiui, quod obligat semper sed non ad semper, sed tempore necessitatis, non tantùm in principio, sed adhuc videtur eodem modo obligare, si paucitas in filiis ex aliqua causa accideret, puta ex bello, peste, val clade, & huiusmodi. Ita Scotus. Sunt etiā qui putauerunt, præceptum illud fuisse ratum & validum vsque ad Christi aduentum & promulgationem legis Euangelicæ: tunc autem perdidisse vim suam, cum Christus ad Eunuchismum & castrationē propter regnū Cœlorū omnes inuitans dixit, *Qui potest capere capiat.*

Quarta expositio.

SANCTVS CHRYSOSTOMVS in libro de Virginitate cum multis verbis contendisset probare non futuram in statu innocentię coniunctionem maris & fœminæ ad generationem prolis, sed eam ex peccato extitisse: in 17. capite eius libri dicit illa verba Domini, *Crescite & multiplicamini & replete terram*, non ad naturæ institutionē & statum innocentiæ pertinere, sed dicta esse in remedium concupiscentiæ iam fluentis post peccatum. Chrysostomo suffragatur Damascenus libro 2. & 4. de fide orthodoxa dicens, propterea factam esse fœminam, quia sciebat Deus futurum esse peccatum, cui obnoxium genus humanum, non aliter quàm per maris & fœminæ coniunctionem esset generandum. Verum ex narratione Mosis liquidissimè perspicitur, in statu innocentiæ creatum esse marē & fœminam, & mulierem factam esse adiutorium viro, videlicet ad generationem prolis: id quod supra cum explanaremus illa vetba *Faciamus ei adiutorium simile sibi*, satis argumentati sumus.

Quinta expositio.

BEATVS AVGVSTINVS in lib. 14. de Ciuitate Dei ca. 21. commemorat opinionem quorundam, verba illa *Crescite & multiplicamini*, spiritualiter tantū interpretantium: *Quidā* inquit, *illud Crescite & multiplicamini, non secundum carnalem fœcunditatem volunt intelligi: quia & secundum animam legitur tale aliquid dictum, Multiplicabis in anima mea virtutem: vt id quod in Genesi sequitur, Et implete terram, & dominamini eius : terram intelligant carnem quam præsentia sua implet anima, eiusque maxime dominatur cum in virtute multiplicatur. Carnales autem fœtus sine libidine quæ post peccatum exorta, inspecta, confusa, & velata est, nec tunc nasci potuisse, sicut neque nunc possunt : nec in Paradiso futuros fuisse, sed foris sicut & factum est : nam posteaquam inde dimissi sunt, ad gignendum filios coierunt, eosque genuerunt.* Sic eo loco Augustinus ; qui tamen ad hanc ipsam opinionem aliquando adhæsit, vt patet legenti quæ ab eo disputantur super illis verbis, *Crescite & multiplicamini*, tū in libro primo de Genesi contra Manichæos cap. 19. tum in lib. 13. Confessionum capite 24.

B. Augustini sententia.

Psalm. 137

VERVM, non in ista sententia perstitit Augustinus: nam eam aliis locis acerrimè oppugnauit. Sanè. in lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 22. aduersus eam ita disputat : *Nos*, inquit, *nullo modo dubitamus secundum bene-*

benedictionem Dei, crescere & multiplicari & implere terram, donum esse A
nuptiarum quas Deus ante peccatum hominis ab initio constituit creando masculum & fœminam: qui sexus euidens vtique in carne est. Huic quippe operi Dei etiam benedictio subiecta est? Nam cum scriptura dixisset, masculum & fœminam fecit eos: continuò subdidit, Et benedixit eis Deus dicens, Crescite & multiplicamini, & implete terram, & dominamini eius, &c. Quæ omnia quanquam non inconuenienter possent etiam ad intellectum spiritualem referri, masculum tamen & fœminam non sicut simile aliquid etiam in homine vno intelligi potest: quia videlicet in eo aliud est quod regit, aliud quod regitur: sed sicut euidentissimè appareret in diuersi sexus corporibus, masculum & fœminam ita creatos, vt prolem generando, crescerent & multiplicarentur & implerent terram, cui sententiæ tam euidenti, magnæ absurditatis est reluctari. Neque enim de spiritu qui imperat, & carne quæ obtemperat: aut de animo rationali qui regit & irrationali cupiditate quæ regitur: aut de virtute contemplatiua quæ excellit, & de actiua quæ subditur: aut de intellectu mentis &
sensu corporis: sed apertè de vinculo coniugali quo inuicem sibi vterque sexus B
obstringitur. Dominus interrogatus, vtrum licet quacumque ex causa dimittere vxorem? respondit atque ait: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos, & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna? Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro: Quod ergo deus cuniunxit, homo non separet. Certum est igitur masculum & fœminā ita primitus institutos vt nūc homines duos diuersi sexus videmus & nouimus. Hactenus verba fuere Aug.

HÆc prodita sunt ab iis, qui existimarūt illis verbis *Crescite & multiplicamini*, datū esse preceptum hominibus ineundi coniugia, & dandi operam liberis propter humani generis multiplicationem. Nec tamen doctores isti putarunt eo Dei præcepto omnes homines omnique tempore astrictos teneri vt falsò dictitant Hæretici. Censent enim illi, præceptum hoc vel non obligare singulos quosque homines, sed in vniuersum tantummodo ipsam hominum societatem atq; communitatem vel obligasse quidem omnes homines, non tamen semper, sed tandiu quoad multiplicatum esset humanum genus: vel obligasse omnes & semper, verum non ad semper vt loquitur Scotus, sed in casu tantū necessitatis, cum scilicet humanū genus C
propter sæuissimam aliquam pestem aut cladem aliasque calamitates adeo diminutum esset, & ad tantam redactum paucitatem: vt nisi per generationem prolis quam primùm succurreretur, timeri posset ne vel simpliciter & in toto orbe, vel certè in aliquo regno aut prouincia, penitus interiret: vel deniq; præceptū illud habuisse vim obligandi homines vsque ad tēpus legis Euangelicę; quo tempore dato à Christo domino colendi virginitatem & cœlibatum cōsilio, obligatio illius antiqui præcepti soluta & sublata est. Verūtamē, hęc respōsa nō ab Hæreticis modo improbātur, sed nec oībus Catholicis plane satisfaciunt, Certè aduersus ea satis copiosè disputat Michael Medina

A Medina libro 4. de Sacrorum hominum continentia in exordio secundæ controuersiæ per sex prima capita.

DICAMVS igitur nos quod recta ratio similius vero esse suader, & videtur sacris litteris cōgruentius: nullū illis Dei verbis *Crescite & multiplicamini*, præceptum contineri: sed voluisse Deum ea oratione declarare, propterea se cum creauit hominem fecisse eum marem & fœminam: vt per legitimam eorum coniunctionem humana proles generaretur, & ita genus hamanum omni sæculo propagatum, perpetuò conseruari posset: quo autem celerius & copiosius genus humanum multiplicaretur, maximam se vtrique sexui generandi fœcunditatem indidisse: idque sua benedictione significasse. Ob id autem imperandi modo dixit Deus *Crescite & multiplicamini*; vt intelligeretur, illum Dei sermonem operatorium esse & efficacē eius quod significatur illis verbis: vt sicut in aliis omnibus, ita & in hoc illud verum fuerit, *Dixit & facta sunt*. Nullum autem verbis illis Psalm. 148.
B subesse Dei præceptum, tribus hisci argumentis probari potest. Etenim vt Deus dixit hominibus *Crescite & multiplicamini* sic quinto die creatis piscibus & auibus similiter benedixit & dixit. *Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris aueſque multiplicentur super terram.* Quis autem vsque eò sit amēs, vt putet illis verbis datum esse à Deo præceptum piscibus generandi & multiplicandi genus suum? pisces nempe cum ratione careant, Dei legis & præcepti minimè sunt capaces. Deindè, quemadmodum dixit Deus, *Crescite & multiplicamini*, ad eundem modum dixit primis hominibus, *Replete terram & subiicite eam, dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram.* Neminem autem crediderim esse vel tam rudem, vel tam opinionis suæ tenacem, vt dicat præceptum homini esse à Deo, vt subiiciat sibi terram & dominetur animalibus: cùm per se manifestum sit, illis verbis non aliud significari quàm datum esse homini imperium in animalia, iusq; ea capiendi & possidendi, & ad vsus suos prout libitum fuerit conferendi.
C Denique, si fuisset illud Dei præceptum ineundi matrimonium & vacandi prolis generationi, meritò quærendum esset quo tempore illud præceptum sit abrogatum: nusquam enim aut in veteri aut in nouo Testamanto eius præcepti abrogatio traditur. non est autem credibile, tam antiquum, tam generale, tam diuturnum Dei præceptum sine publica auctoritate Ecclesiæ vel Synagogæ abrogatum iri. De abrogatione Circuncisionis & aliorum Cæremonialium legis Mosaicæ multa legimus in Sacris litteris, & in vetustissimis Ecclesiæ Conciliis decreta; de antiquatione huius præcepti nihil vspiam in diuinis litteris, aut in œcumenicis Conciliis sancitum & constitutum inuenitur. Verùm de hac quęstione satis in præsens disputatum sit.

In illis verbis, *Crescite & multiplicamini* nullum contineri præceptum.

Genes. c. 1. Vers. 29.

Dixitque Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omnique volucri Cœli, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendum. Et factum est ita. A

ILLVD *Ecce dedi vobis*, emphasim habet: significat enim quantam Deus prouidentiam & curam gesserit hominis, cui scilicet à se creato protinus omnia quæ necessaria vel opportuna ei erant non ad viuendum modo, sed etiam ad commodè, iucundè, beatéque viuendum largissimè prospexerit & donauerit: nimirum ad conseruationem humanæ speciei & hominum generationem vtrumque sexum maxima cum fœcunditate hominis naturæ inseruit: ad hominis habitationem, amœnissimum paradisi domicilium assignauit: denique ad victum eius, saluberrimorum & suauissimorum ciborum copiam ex herbis & arboribus paradisi exhibuit. Vt verissimè liceat dicere, ita Deum tractasse hominem, vt parens vnigenam summéque dilectum filium tractare solet. Quoniam autem plurali numero dixit Deus *Ecce dedi vobis*, haud dubiè significans Adam & Euam quibus hæc verba dixit; optima fit coniectura, hæc verba dicta esse in paradiso in quo Eua creata est, nec inde prius exiuit quam est à Deo propter peccatum electa. Quocirca videntur nonnullis hæc verba iungenda cum verbis illis quæ sunt in cap. sequenti, *Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali, ne comedas*, quasi vna fuerit Dei oratio, hæc & illa verba eius simul comprehendens. Et huius sententiæ fuit Rupertus, vt manifestum fit lectori, quæ ab eo scripta sunt in libro 2. cap. 10. & cap. 32. de Trinitate & eius Operibus diligenter & attentè legenti. B C

Creatas esse arbores cum fructibus maturis.

DILIGENTER consideranda & perpendenda sunt illa verba *Omnem herbam, & vniuersa ligna, vt sint vobis in escam.* Hinc apparet, arbores fuisse in ex ordio mundi creatas à Deo in perfecto statu, id est, cum fructibus iam maturis, videlicet vt homini quem Deus perfecta ætate, ob idque solido cibo indigentem creauerat, statim & abundè victum suppeditare possent. Hinc quoque licet intelligere, quanta in statu innocentiæ futura esset hominum in victu simplicitas atq; frugalitas, vt tam multa & varia quæ deinceps in cibo & potu curiosè quæsita & solerter reperta sunt, vel infirmitas, vel intemperantia hominum adinuenerit. Quin ea frugalitas vsque ad diluuiū, per annos nempè 1656. constanter seruata & religiosè culta est. Ad hoc

Quāta fuerit à principio hominum frugalitas.

A hoc tempus respexisse videntur poëtæ, cum aureum illud suum sæculum describentes, similem in eo fuisse victus tenuitatem & simplicitatem elegantissimis versibus cecinerunt, quorum nonnullos ex tribus Poëtis expromptos hic adscribam. Boëtius lib. 2. de Consolatione Philosophica metro 5. hos versus edidit.

Felix nimium prior ætas,
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Ieiunia
Ieiunia soluere glande,
Bacchica munera nec norat
Liquido confundere melle.
Vtinam modo nostra redirent
In mores tempora priscos.

NEC sententia, nec elegantia dissimilia sunt Ouidij carmina in libro primo Metamorphoseos.

Contenti cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus, montanaque fragra legebant,
Cornaque & in duris horrentia mora rubetis,
B *Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.*

SIMILEM sententiam Lucanus libro quarto argutissimis simul & venustissimis versibus expressit,

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam paruo contenta paratu:
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ,
Discite, quam paruo liceat producere vitam.
Non auro myrrhaque bibunt, sed gurgite puro,
Vita redit: satis est populis fluuiusq; Cereſque.

ISIDORVS libro 17. Etymologiarum cap. 7. vbi de nominibus arborum agit: *Ilex*, inquit, *ab electione dicta est: huius enim arboris fructum homines primum ad victum sibi elegerunt:* vnde & Poëta.

Mortales primi ructabant gutture glandem.

C NAMQVE glandes & castaneæ solidum admodum præbent alimentum, & quandam habent cum pane conuenientiam: quin ex his nonnullæ gentes panem sibi ad quotidianum cibum conficiunt. Beda putant, ante peccatum omnes plantas fuisse frugiferas, nullāque noxiā homini.

BEDA in Hexæmeron quia hoc loco dicitur, Deum homini omnem herbam, omnesque arbores in cibum assignasse, argumentatur ante peccatum hominis nullam fuisse herbam vel arborem infructiferam aut inutilem homini ad cibum nedum noxiam, alioquin non omnem herbam, omnémque arborem dedisset homini Deus ad cibum. Sic autem scribit Beda: *Iam hinc patet quod ante reatum hominis nil noxium terra protulit, nullam herbam venenatam, nullam arborem sterilem, cum manifestè dictum sit, quod omnis herba & vniuersa ligna data sint hominibus ac volatilibus, terræ quoque animantibus cunctis in escam.* Verùm BEDÆ nec probabilis sententia est, nec firma ratio. Etenim quàm multæ sunt species pulcherrima- Refellitur Beda.

rum arborum quæ vel nullum ferunt fructum, vel certè ad victum hominis minimè accommodatum? quas profecto credibile non est aut defuisse in exordio mundi, aut ex frugiferis & homini ad cibum vtilibus, propter peccatum hominis in contrariam naturam esse mutatas. Peccatum enim ne in ipso quidem homine qui peccauit, quæ erant ei naturalia vlla ex parte mutauit: quanto igitur minus in stirpibus, quas peccatum hominis nequaquam attigit? Dicet aliquis, Bedam locutum esse de solis paradisi herbis & arboribus. Sed neque hoc sententiam Bedæ adiuuat. Siquidem Ezechiel capite 31. inter arbores quæ erant in Paradiso, commemorat platanum, abietem, & cedros, quas constat natura sua non esse humano victui conuenientes *Cedri*, ait Ezechiel, *non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, abietes nō adæquauerunt summitatem eius, & Platani non fuerunt æquales frondibus illius: omne lignum paradisi Dei, non est assimilatum illi, & pulchritudini eius*. Est autem infirma Bedæ argumentatio. Illud enim *Omnem herbā, & omnia ligna dedi vobis in escam*, hoc nimirum significat, nihil fuisse de herbis & arboribus specialiter eis interdictum (vnam excipio arborem scientiæ boni & mali) sed factam esse eis potestatem & copiam edendi quodcunque sibi deligerent ipsi in cibum. Scientiam autem internoscendi stirpes quæ cibo hominis conueniebant ab his quæ erant aliena, acceperat Adam à Deo, eamque posteris suis ipse tradidisset: cuius loco in brutis animantibus est naturalis quidam instinctus, quo velut magistro ducéque, conuenientia naturæ suæ persequuntur fugiúntque contraria. Vel illud *Omnem herbam, & omnem arborem*: intelligi debet non simpliciter & absolutè sed cum adiunctione, scilicet humano victui conuenientem: ad eum nempè modum quo interpretamur illud Pauli 1. ad Timotheū 4. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur*, intelligimus enim omnem creaturam Dei bonam esse, quæ ad cibum hominis pertinet, nam id agit & vrget eo loco Paulus. Sanè, cum Moses dixit capite secundo, Deum in Paradiso produxisse omne lignum pulchrum visu & ad vescendum suaue, non obscurè indicauit etiam arborum quæ erant in paradiso, alias fuisse speciosas & pulchras ad aspectum, alias verò iucundas & suaues ad vescendum.

Etiam in paradiso fuisse arbores cibo hominis minime cōuenientes.

Soluitur ratio Bedæ.

A B C

DISPVTATIO.

An in statu innocentiæ fuisset in vsu hominibus carnium esus.

EX HAC Domini sententia qua ipse victum homini ante peccatum assignauit ex herbis & arboribus, nullum de carnium esu verbum faciens, rectè Patres & Theologi intelligendum esse censuerunt, victum hominis in statu innocentiæ ex solis herbis & arborum fructibus

A fructibus futurum, nec vllum fore vsum animalium homini in cibū. Id enim colligitur euidenter ex hoc loco: Deus enim designans ea vnde cibum capturus erat homo, herbas tantum & arbores nominauit, de esu animalium nihil dixit: at si eo tempore vesci animalibus licuisset homini, cū is cibus, futurus esset principalis humani victus pars, non eum Dominus tacuisset. Sed cur in eo statu non licuisset homini vesci carnibus? in promptu causa est. Cum victus ex herbis & fructibus arborum præsertim paradisi sufficeret alendo homini, esset que saluberrimus & suauissimus, superuacaneus fuisset eis cibus ex carnibus animalium. non erat autem conueniens, propter solam gulæ delectationem, hominem in eo statu in quo nihil præter rationem rectam agere debebat, carnibus animalium ad cibum vti velle. Adiice, quod victus ex his quæ terra gignebat, magis erat naturalis, simplex, faciliſque, ac sine vllo hominis labore & cura parabilis. cibus autem ex animalium carnibus non sine magno negocio comparari potuisset: multis enim opus est ad conficiendum homini cibum
B ex animalibus. id autem valdè auocasset hominem à contemplatione rerum naturalium & cœlestium, & à studio & exercitatione conquirendi scientiam, quæ præcipua fuisset in eo statu hominis cura & occupatio, ficut Damascenus scribit in lib. 2. de Fide orthodoxa ca. vltimo: *Homo*, inquit, *ante peccatum in terris corpore degens, animo cum Angelis diuersabatur in diuinæ operibus intelligentiæ, talibusq; studiis innutriebatur: ad solum conditorem per creaturas eius assurgens, eumq; contemplans, incredibili voluptate perfungebatur atque lætabatur.*

SED quispiam fortasse nobis obiiciat, Deum homini dedisse absolutum imperium in animalia, ergo potuisset eis arbitrio suo etiam in cibum vti. Verùm huic respondendum est, datum esse homini imperium in animalia absolutum quidem quantum ad ius & potestatem, quantum ad vsum verò, cum hac vna exceptione, scilicet non vtendi eis ad cibum: id enim & recta ratio conueniens ei statui esse
C demonstrabat, & Deus ita fieri volebat. Sicut etiam nos tempore Quadragesimæ nihilo minus quàm antea ius & imperium habemus in gallinas, anseres, palumbes, aliaque animalia quæ possidemus, quorum tamen esu id temporis interdictum nobis est. Non eo inficias quin homo in statu innocentię plerúmque occisurus fuerit animalia, non tamen ad esum, sed vel in venatione honestæ oblectationis causa, licet Basilius in Homilia 11. in Genesim contra sensisse videatur, vel ad pernoscendas interiores & abstrusas eorum corporis partes, quarum aspectum & notitiam scientia Anatomiæ nobis nūc exhibet: vel ad capienda varia experimenta earum rerum quæ ad sciendam vim & naturam animalium cognoscere necesse est. Quin ego arbitror fore vt in statu innocentiæ omnes artes liberales colerentur & exercerentur: illas dico artes quæ declarant solertiam humani ingenij, & ingenuam habent delectationem; præbēdisque variis experimentis ad comparandas rerum naturalium doctrinas plu-

In statu innocentiæ futurus erat vsus artiū liberalium.

rimũ conferunt adiumenti: deniq; quas artes etiam Reges colere & tractare decorũ & honestũ ducitur. In hoc genere in primis posuerim agriculturã tũ musicam, artẽ itẽ nauigandi, pingẽdi, architectãdi & variis rerũ naturis artificiosè miscẽdis tẽperãdisq;, nouas & egregias hominiq;, ad varios vsus cõmodissimas rerũ species producẽdi. A

Cur Deus primis hominibus nõ præscripsit potũ, sicut cibum eis assignauit

SED cur, vt certum homini cibum præscripsit Deus, non itidem certum eidem potum præstituit? An quia in cibo magna erat varietas, & eorum quæ terra nascuntur, & animalium? vtrumq; enim, nisi vetuisset Deus, ad victum hominis adsciscí potuisset quoniam autem Deus in eo statu carnibus animalium hominem vesci noluit, assignandus ab eo fuit homini certus ex herbis & fructibus arborum quo vteretur cibus. In potu autem nulla erat varietas: solius enim aquæ potus id temporis homini suppetebat, qui propter excellentem aquarum bonitatem, maximamq; humani corporis sanitatẽ atque firmitatem, incundissimus simul & saluberrimus fuisset. Vinum autem tunc nullum erat: nam licet fuissent vites, non tamen ad potum vini, sed ad esum vuarum, & quia tunc vino non erat opus, abundè sufficientibus aquis humano potui, propterea nulla homines bibendi vini incessisset cupido, Ante diluuium autem non fuisse in vsu vinum: saltem apud bonos & pios viros, valdè probabilis fit coniectura ex ebrietate quæ contigit Noë. Is enim post diluuium & deterioribus factis aquis, & admodũ infirmato humani corporis temperamento, diuino instinctu intelligens vtiliorem fore homini potum vini cœpit serere vites, vinũq; cõficere: cuius potu turpissima correptus est ebrietate in quam ille non ex intemperantia lapsus est, sed ex ignorantia virtutis & potentiæ vini: cuius eum vis minimè latuisset, si potus eius ante diluuium fuisset in vsu, quippè qui sexcentos annos ante diluuium vixisset.

Potut vini nec fuisset in statu innocẽtię nec fuit in vsu ante diluuium.

De ebrietate Noë Genes. 9.

B

Genes. 1. Vers. 29. *Vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omnique volucri cœli, & vniuersis quæ mouentur in terra, in quibus est anima viuens vt habeant ad vescendũ.*

C

Commendatio diuinæ prouidẽtiæ erga animalia.

Rupertus lib. 2 de Trinit. cap. 10.

ADMIRABILEM diuinæ prouidentiæ munificentiam, cunctas animantes etiam minimas atque vilissimas cuiusmodi sunt quæ ad saxa adhærentes immotæ nutriũtur solo tactus sensu notabiles, quas Rupertus designatas putat à Mose illis verbis, *Et in quibus est anima viuens*: etiã has, inquã, visissimas animantes sua cura & benignitate amplectẽtis. Non enim sat fuit Deo victum assignasse domino, id est, homini, nisi etiã seruis & mancipiis eius, id est, animalibus quæ hominũ seruituti addixerat cibũ abundè cõpararet. Hãc Dei prouidentiã ad omnia pertinẽtem & permeantẽ admirans & prædicans Dauid Psal. 103. *Omnia*, inquit *à te expectant, vt des illis escã in tempore, Dante te illis colligent: aperiente te manum*

A *te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Atque huius quæ ad animalia pertinet prouidentiæ contemplatione, iubet nos Dominus noster in Euang. Matth. c. 6. Deo penitus confidere: *Respicite*, inquit, *volatilia cœli quoniã non serunt, neq; metũt neq; congregant in horrea: & Pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?* Et apud Lucã ca. 12. *Considerate coruos, quoniam nõ seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, & Deus pascit illos: Quanto magis vos pluris estis illis?* Nominatim autem præter cæteras animantes, in argumentum diuinæ prouidentiæ commemorauit Dominus coruos, quòd sit coruus animal carniuorum & admodum edax, qui cùm paruulus est derelictus à parentibus, propter penuriam & auiditatem cibi subindè clamat, quasi Dei prouidentiam inuocans, & à Deo pasci se cupiens. nam & Scriptura clamorem illum corui, inuocationem Dei appellat. Sic habes in Psalmo 148. *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum*: idemque multis ante Dauidem sæculis Iob prædixerat cap. 38. *Quis*, inquit, *præparat coruo escam suã, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos.*

Singularis Dei prouidentia erga coruos.

B

DISPVTATIO.

Vtrum animalia quæ nunc sunt carniuora, in exordio mundi etiam carnibus vescerentur, an solis plantis.

SED exsistit hoc loco minimè dissimulanda quæstio, An quæ nunc inter animalia sunt carniuora, vt sunt Leones, tunc, id est, in statu innocentiæ vel ante diluuium, comedissent carnes animaliũ, an solis terra nascentibus vsi fuissent in cibum? nã & hoc loco Deus solas herbas & fructus arborum in cibum assignauit cunctis animãtibus, & tamen videtur naturale quibusdam animalibus carnibus vesci: quod autem naturale est, ab initio est, & semper est, nec nisi raro & per accidens abesse solet. B. Thomas non falsum modo sed etiam irrationabile ducit, putare animalia quæ nunc sunt carniuora, in exordio mundi non fuisse carniuora, sed solis terra nascentibus vesci solita. Cum enim eiusmodi animalibus naturale sit nunc vesci carnibus, eodem modo fuisse illis naturale omni tempore censendum est. Quod enim cuiq; rei naturale est, semper ei conuenit, nisi forte per accidens. Ponam hic verba B. Tho. quæ sunt apud eum in prima parte quæstione 96. artic. 1. *Quidam*, inquit, *dicunt, quod animalia quæ nunc sunt ferocia & occidunt alia animalia, in statu illo fuissent mansueta non solum circa hominem, sed etiam circa alia animalia: Sed hoc est omnino irrationabile. Non enim per peccatum hominis, natura animaliũ est mutata: vt quibus nunc naturale est commedere aliorum animaliũ carnes, tũc vixissent de herbis, sicut Leones & falcones. Nec Gloſſa Bedæ dicit Genes. 1. quod ligna & herbæ datæ sunt omnibus animalibus & auibus in cibum, sed quibusdam. Fuisset ergo naturalis discordia inter quædam animalia: nec tamen*

C

propter

propter hoc subtraherentur dominio hominis? sicut nec nunc propter hoc subtrahuntur dominio Dei, cuius prouidentia hoc totum dispensatur. Et huius prouidentiæ homo executor fuisset, vt etiam nunc apparet in animalibus domesticis: ministrantur enim falconibus domesticis per homines gallinæ in cibum. Hæc S. Thomas,

A

A SENTENTIA beati Thomæ non longè abest Caietanus? cuius super hoc ipso loco Geneseos quem nunc tractamus, hæc sunt verba: *Difficilis quæstio est de animalibus carniuoris & volucribus multis quo pacto verificetur quod eis sit prouisum de alimento fructuum, seminum, & herbarum, vt in textu dicitur, Solutio est, nullum esse animal quod non possit ex his viuere, vt testatur prouisio facta à Noë pro victu animalium omnium tempore diluuij. Tacuit autem Moses prouisionem qua etiam prouisum est à Deo huiusmodi animalibus vt vescantur carnibus: eo quod appetitus carnium competit istis animalibus non secundum naturam communem illis & reliquis animalibus: quia ipse describebat prouisionem communem, quocirca relatiuè ad communem rationem animantium, appetitus vescendi carnibus tanquam ex necessitate materiæ consurgens inuenitur: & propterea merito tacitus est à Mose.* Sic Caietanus. opinionem Sancti Thomæ secutus est Toftatus tractans quæstionem 35. super primum caput Geneseos. ad quam opinionem confirmandam, adhibetur auctoritas Aristotelis in primo libro Politicorum distinguentis tria genera animalium, quorum nonnullis naturale sit vesci tantùm herbis, vt sunt pecudes: aliis vesci tantũ carnibus, vt leonibus: quibusdã indifferenter & vtrisq;, vt homini.

B

Ante diluuium nullum animal vixisse carnium esu.

ALTERA huic contraria est sententia: in statu innocentiæ & ante diluuium, animalia non carnibus aliorum animalium, sed his tantùm quæ terra gignebat vesci consueuisse. Hoc sensit Beda & affirmatè dixit in Hexaemeron, hunc quam in manibus habemus locum explanans: *Patet*, inquit. *quia nec ipsæ aues raptu infirmorum alitum viuebant: nec lupus insidias explorabat circum ouilia: nec serpenti puluis panis eius erat: sed vniuersa concorditer herbis virentibus ac fructibus arborum vescebãtur.* Hæc Beda: Cuius verba hæc quæ commemoraui, mecum reputans miror equidem vehementer, quomodo B. Thomas eo loco quem paulo ante posui scribat, Bedam non esse locutum de omnibus animantibus, sed de quibusdam tantum: atqui expressè Beda dixit vniuersa animalia tunc ex herbis & fructibus arborum cõcorditer cibum percepisse. Toftatus etiam, mutata priori sententia quam super primum caput Geneseos secutus fuerat: deinde supar decimumtertium caput Geneseos quæst. 272. longa disputatione contendit probare, animalium ante diluuium nulli fuisse cibum ex carnibus aliorum animalium, sed ex his tantum quæ terra nascuntur. Duobus autem potissimum argumentis fides huic opinioni astrui potest. Etenim, Deus hoc loco perspicuis verbis dixit se dedisse herbas & arbores in escã cunctis animantibus, nullum excipiẽs genus animaliũ nullamque de carnium esu mentionem faciẽs. Verùm, qui cõtra sentiunt,

C

A tiunt, huic rationi occurrentes respondent, Deum non de omnibus animalibus esse locutum, sed de his tantum quæ non sunt carniuora, & his solis cibũ ex herbis & fructibus arborũ attribuisse. At enim, leuissimam esse hanc defensionem dupliciter conuincitur. Primo, oratio Dei, adeò generalis est, vt nullam possit admittere exceptionem: ter enim vsus est Deus nota generalitatis, dicens *Vt sint in escam cunctis animantibus terræ, omnique volucri cœli, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens.* Num potuit quicquã generalius dici de animãtibus quàm hic dictum est? vt consultò videatur ita locutus Deus, quo nullum locum excipiendi genus aliquod animaliũ relinqueret. Deinde, nulla erat ratio cur Deus non carniuoris animalibus cibum assignaret, de carniuoris autẽ nihil diceret, cùm hæc in magna sint varietate & fere nobiliora sint nõ carniuoris. Accedit altera ratio ad eam opinionẽ comprobandam: In arca Noë per vnum annum fuere omnia animalia, neque tamen eo tempore vllum eorũ

B vescebatur carnibus: id quod patet ex genere escarum quas Deus iussit Noë in arcam inportare, vt scriptum est extremis verbis sexti capitis libri Geneseos: & ex eo quod de immũdis animalibus bina tantùm cuiusque speciei in arcã ingressa sunt, de mundis autem, septena: quæ paucitas, animalium conseruandis speciebus simul & alẽdis carniuoris animalibus minimè suffeciisset. Nec miraculo debet attribui, carniuora animalia id temporis non carnibus sed terra natis vixisse: nam etiam post egressum ex arca, aliquandiu abstinuisse ea esu carnium necesse est dicere: alioqui cum tam pauca tunc essent cuiusque speciei animalia, aliquot eorum species fuissent à carniuoris absumptæ & penitus è medio sublatæ.

Cur ante diluuiũ nullum adimal vescebatur carnibus.

QVOD autem quę nunc sunt carniuora, eo tempore non vescerentur carnibus; causa non fuit vel quod Deus per miraculum seruaret alias animantes ne illorum fierẽt prẽda; vel quod carniuoris adimeret, quantum ad actum secundum, naturalem propensionem & auiditatem edendi carnes; vel quod mutata sit natura animalium ante

C & post diluuium; vel quod fecerit Deus vt herbæ ac fructus per id tempus essent animalibus iucundiores ac salubriores quam carnes, similiter vt in manna quod datum est Hebræis in deserto factum creditur: Non enim credibile fit, Deum sine necessaria causa tantum miraculum tanto tempore in brutis facere voluisse; cùm facile sit eius rei causam referre ad bonitatem eorum quæ tunc gignebat terra, & ad optimam animalium temperamenti constitutionem. Cùm enim animalia ex herbis & fructibus arborum abundantem, iucundum, salubrem, & ipsis alendis & corroborandis sufficientem cibum sine labore vllo perciperent: nulla profecto vel fame vel auiditate ad cædem animalium esumque carnium incitabantur.

Solutio argumẽtationis cõtrarię opinionis.

AD illud autem argumentum, quod contrariæ opinionis auctores robustissimum putant, quod naturale est animalibus, id nullo rẽpore mutari, quare si quibusdam nunc naturale est vesci carnibus,

semper eis naturale fuit:Facillimũ est respõdere,naturale dupliciter A accipi,vno modo quod consequitur naturã specificam & fluit ex rei essentia, quemadmodum naturale est homini esse risibilem : & hoc nullo tẽpore mutabile est,non sanè magis quàm ipsa substantia. Altero modo naturale dicitur quod consequitur naturam Indiuidualẽ, atque ipsum corporis temperamentũ, quam vulgo appellant cõplexionem:Et quia temperamẽtũ hominis & animaliũ pariter cũ ætate variatur:hinc accidit,vt q̃ vna aliqua ætate naturale est homini, id secũdũ aliam ętatẽ nõ sit ei naturale. Verbi causa,naturale est homini in infantia nõ vesci carnibus,sed materno lacteali;cui tamẽ adulta iam ætate,variato scilicet temperamento,naturale fit vesci carnibus, prẽter naturã autẽ solo lacte nutriri. Cũ igitur & vis plãtarũ,& ratio tẽperamẽti animaliũ valde admodũ dissimilis fuerit ante & post diluuiũ:nulli debet mirũ videri,animalia q̃ nũc sunt naturaliter carniuora,eis ante diluuiũ ex herbis & fructibus arborũ naturalẽ fuisse cibũ.

Auctor posteriori sententiæ libẽtius accedit.

H æ c igitur sunt quę de proposita quæstione in cõtrarias partes à B magnis viris disputantur. Ac licet vtraque sentẽtia satis probabiliter teneri ac defendi queat;posterior tamẽ mihi congruentior diuinæ Scripturæ,& sanctorum Patrum doctrinæ affinior videtur. Vnum in præsens ad eius rei confirmationem testem grauissimum excitabo B. Basilium,qui quod in posteriori sententia disputauimus,affirmatè docet & disertè tractat hom. 11. in Genesim. nam explanãs hunc ipsum locum de cibo quem Deus animalibus ex herbis & arboribus assignauit,ita scribit:*Non dixit,dedi vobis pisces in cibum aut pecora:neq; enim in eũ vsum hæc creaui. Primaria enim illa legislatio esum tantũ indulsit fructuũ. etenim nobis in cõmune cum feris cæterisque animalibus collatus est fructuũ esus:cum tamen nunc paucæ ferarũ liceat videre ali fructibus. Nam quo tandẽ fructu pasci se panthera sustineat? quis fructus cedat leoni in cibũ? Attamen feræ istæ tantisper dũ iugũ legis naturæ passæ sunt, vitam tolerabãt esitatione fructuũ. Hominẽ autem cum prænosset Deus post diluuium nequaquã sibi ab inconcessis cibis tẽperaturum concesit quouis cibo vesci. Nã de animalibus loquens cũ homine:Omnia hæc,inquit,quasi olera virẽtia tradidi vobis.* Genesc. 9. *Per hãc nobis indultã concessionem,& animalia quæque pari libertate donata sunt quidũis impune edẽdi. Ex eo tẽpore crudis leo vescitur:vultur hiãti rostro cadauera affectat. Neque enim vultur id habuit ab exordio suæ creationis : nullũ enim eatenus reperiebatur morticiniũ quo se nutricarent vultures. At ne quidem sinebat natura in suo consistens vigore. Neque tunc venatores conficiendis feris operam dabant : neque dum id studio erat hominibus,cùm nec fera suam rabiem exertis in homines dentibus exercerent:vt quæ necdum essent cruduorę. Inoleuit deinde vulturibus consuetudo victum quærendi ex morticinis cadaueribus : ab initio autem & vulturibus, & aliis quæ nunc sunt carniuora, cygnorum in morem indiscreta erat & eadem omnibus viuendi ratio. Pratenses tantum herbas animal omne sibi attõdebat & depascebatur. Eius rei insigne quoddam & in canibus liceat videre : Dum enim student sibi ipsis mederi. eos videas identidem de-*

pasci

A *pasci gramen:non quod alendo cani gramen conueniat ; sed quia circa operam humanæ disciplinæ, doctrice tantùm natura, ad id bruta confugiunt quod sibi naturali instinctu sentiunt vsui futurũ. Velim reputes tecum,istiusmodi fuisse tum animalia (quæ hodie vides cruda vesci carne) vt vi imaginatiua apprehẽderint herbam omnem sibi collatã in cibum, conuenientẽ sibi & salubrem esse:atq; ob eam causam eo cibo contenta,alia aliorum vitæ nequaquam insidiabantur.* Hæc Basilius. Idẽ sensit. Iosephus in li. 1. Iudaicarum antiquitatum scribens ante primi hominis peccatum nullum fuisse inter animalia dissidium.

Erat autem vterque nudus, Adam scilicet & vxor eius,& non erubescebant.

Capite 2. Vers. 25.

SIGNIFICAT Moses hac ratione, fuisse primos illos homines animo simplici & candido atque innocenti:tales scilicet, vt qnamuis nudi essent, nullo tamen pudore afficerentur,tanta erat carnis & spiritus concordia,nullaque sensus aduersus rationem rebellio. Itaque breuiter his verbis indicatur qualis fuerit primæuus ille status hominis ante peccatum, tam secundum corpus quàm secundum animum : Secundum corpus, quantum ad naturalem pulchritudinem & impassibilitatem : tanta enim erat pulchritudo corporis, vt ad eius decorem & ornatum nullis opus esset vestibus : Quantum ad impassibilitatem;quia licet nudi essent,nullis tamen imbrium,ventorum,caloris, frigoris,aliisve cœli & aëris incommodis obnoxij essent. Secundum animum verò, quantum ad innocentiã quæ declaratur expressissimè illis verbis,*Et non erubescebant*:significatur enim perfecta vacuitas ab omni perturbatione animi: omnique appetitus immoderato motu, perfectaq; obediẽtia quã pars inferior hominis præstabat superiori. Et quia tantum hoc bonũ ex originali iustitia proueniebat;simul etiã demõstratur,quãta fuerit illius admirabilis doni vis & excellẽtia.

B

C SCIENDVM autẽ est,post peccatũ op° fuisse vestib°,earũq; vsum varias ob causas esse vsurpatũ. Primo quidẽ,necessitatis causa cœprũ est vti vestibus, ad tegẽdũ scilicet & tuendũ corpus aduersus cœli & aëris iniurias tũ verecundiæ & honestatis causa ad velandũ obscœnitatẽ quorundã mẽbrorum:posteà ad vitium aliquod & deformitatẽ corporis occultandã:deinde ad ornatũ & pulchritudinẽ, quinetiam (proh nefas) ad lasciuiã & libidinis irritamentũ:deniq; ad discernẽdos varios dignitatis & potestatis hominũ gradus. Hęc autem in statu innocẽtiæ locũ non habuissent,,nullus igitur fuisset tunc vsus vestiũ. Multis itẽ de causis vsu venit vt nuditas corporis nõ sit ꝓbro aut pudori:vel q̃ quis non sit cõpos rationis,vt pueri & amẽtes,vel quia nimius aliq̃s timor occupat & obruit pudorẽ,vt si quis sentiẽs ruinã aut incẽdiũ dom°,nudus è lecto ꝓsiliat in publicũ. vel ob antiq̃ssimã regionis cõsuetudinẽ, vt in Brasilia & alibi oẽs nudo sunt corpore & nos lauãdi simul in balneis,nuditatis pudorẽ aufert vel q̃ corpus

Multiplex vsus vestiũ.

Quibus de causis nuditas corporis non sit pudenda.

amictu gloriæ vestitū & ornatum est;corpora enim Beatorum post A
resurrectionem nuda erunt:sed quia tunc fulgebunt iusti sicut Sol,
ea nuditas magno illis decori & gloriæ erit.Ad extremum, in statu
innocentiæ nuditas corporis minimè pudenda fuisset:quò enim ve-
stibus vti voluissent?cùm nec exterius propter nuditatem mali vel
molestiæ quicquam eis accideret,nec interius quicquam inordina-
tum & pudendum sentirent? Scitè igitur Augustinus libro 11. de
Genesi ad litteram cap. 1.*Nudi erant*,inquit,*primi homines & non con-
fundebantur.Nullus erat motus in corpore cui verecundia deberetur: nihil
putabant velandum,quia nihil senserant refrœnandum. Quid enim puderet
eos,quando nullam legem senserant in membris suis repugnantem legi men-
tis suæ?*Hæc ibi Augustinus.

Plato cõsen ranea Mosi scripsit de nuditate corporũ pri morum ho minum.

PLATO priscorum hominum qui regnante Saturno vixerunt
(quod Poëtæ tempus aureum appellarunt)innocentiam & simpli-
citatem in victu & vestitu,omnique cultu vitæ commendans;similia
prodidit eorum quę Moses memorat de felici primorum hominum B
statu ante peccatum Hæc enim in Politico scripta reliquit Plato:
Neque vero,inquit,*illo tempore erat vlla fera,neque alia in prædam & escã
alij cedebat:neque bellum nec seditio erat vlla. essent quidem plura quæ dici
possent, quæ hanc tantam quietem sequebantur.Verum illud modo dicatur,
quod ad spontaneum hominis victum pertinebat. Deus ipsos pascebat, eisq;
præerat: sicut nunc homo,cum sit diuinum animal, alia pascit & regit ani-
malia.Deo autem pascente,nullæ erant tunc respublicæ,neque vxorum, filio-
rumq; prouentus: è terra omnes alebantur,vberes fructus habebent à quer-
cubus,& ab aliis arboribus;non quidem per agricolationem natos,sed spon-
te terræ generatos.Nudi & sine stratis sub dio perseuerabant:montium amœ-
nitates illis erant.lectos habebant molles,cum herbæ omnes è terra vbertim
germinarent.*Hæc Plato,quantum ad victum ex terra nascentibus &
nuditatem corporum, valdè congruenter his quæ hoc loco scripsit
Moses.

Præparatio lectoris ad quintum li brum proxi me sequen tem.

ATQVI hic locus,in quo felicissimus primorum hominũ sta-
tus ante peccatum breuiter significatur & cõmendatur, inuitat nos
vt de amplissimis status innocentiæ bonis & excellentia separatim C
& accuratè disputemus.Verũ,quia satis longa & litigiosa hæc futura
est disputatio,quæque iustam vnius libri mensuram implere possit;
cumque magnitudo huius quarti voluminis tantum excreuerit,
vt iam sibi terminum & finem aliquem poni deside ret, sa-
tius erit, vt eam disputationem in quintum librum qui
hunc proximè sequetur conferamus,eumque li-
brum in tam graui,& difficili,præclaraq;
materia diligenter & copiosè
tractanda totum con-
sumamus.

LIBRI QVARTI FINIS.

BENE-

A

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM.

LIBER QVINTVS.

Qui est de felici primorum hominum statu ante peccatum, seu de statu innocentiæ.

B

PRÆFATIO.

Tribus ex rebus cognosci posse status innocentiæ excellentiam.

QVANTA fuerit excellentia status innocentiæ,in quo primi nostri parentes breuissimo tempore fuerunt(sed nisi peccassent, perpetuò & ipsi & eorum posteri omnes permãsissent)tribus ex rebus liquidè cognosci & existimari potest.Primùm ex his quæ de præstãtia eius status sparsim in Sacris litteris scripta legimus:tum ex malis & miseriis in quas, statu illo deturbati,omnes delapsi sumus:postremò ex his quæ de eius status felicitate viri sanctissimi, & diuinarum rerum scientissimi, à Deo illuminati doctiq; scriptis prodiderunt.

SED quæ nam sunt quæ de isto statu in Sacris litteris tradũtur? eximia sanè & præclara. Quid enim admirabilius,quàm quod extre-
C mis verbis secundi capitis de Adamo & Eua narrantur à Mose, *Erat*, inquit,*vterque nudus,& non erubescebant*? Quibus verbis duplex illius status excellentia indicatur: Altera continet inæstimabilem simplicitatem animi atque innocentiam, propter quam nullus homini ex nuditate sui corporis pudor accidebat;nulla erat vllius membri obscænitas, quia nullus in eis erat obscœnus motus ; nulla erat lex in membris repugnans legi mentis:denique,nihil in corpore auersandum vel pudendum sentiebatur. Altera excellentia pertinebat ad impassibilitatem corporis:cum enim nudum esset corpus, nullis tamen extrinsecus incommodis & molestiis pulsabatur,nedum lædebatur. Deinde,scriptum est in capite 2.lib.Sapientiæ,Deum creasse hominem inexterminabilem:quo significatur, talem esse à Deo creatum hominem,vt posset nec peccare,nec mori: id quod magnam habet & corporis & animi felicitatem.Adhæc,in 7.capite libri Ecclesiastę

Rectitudo hominis duplex

sic est à Salomone scriptum: *Fecit Deus hominem rectum, ipse se infinitis* A *miscuit quæstionibus.* Rectitudo autem hominis duplex est: altera in parte superiori hominis, vt ea scilicet vsquequaque Deo subiecta sit. altera est in parte inferiori, in qua sunt sensus & appetitus irascibilis atque concupiscibilis, quę quidem pars inferior ita demum recta est, si nullo modo repugnet rationi, sed ad nutũ ei obediat, & vt omnes motus eius in potestate sint hominis, quantum, ad eorum excitationem, durationem, intentionem, & terminationẽ. Vtráque verò hæc rectitudo hominis, effectus erat iustitiæ originalis, quod erat præcipuũ illius status insigne, decus, præsidium, & ornamentum. Po- 48. cecinit Dauid, *Homo*, inquit, *cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Ex quo significatur, licet homo, etiam naturã habens peccato vitiatam & corruptam, multum præstet cæteris animalibus, attamen tantum eius fuisse in statu innocẽtiæ honorem & gloriam, vt is eo statu propter pec- B catum deiectus, verè cõparabilis & similis factus sit iumentis insipientibus. Namque in eo statu fuisset homo immortalis: eo deturbatus, moritur æquè ac iumenta, nec solũ iisdẽ quibus bruta morbis & incõmodis est obnoxius, sed multò etiã pluribus atq; grauioribꝰ.

MALA porrô quibus affecti sumus propter peccatum, satis declarant, quali & quanta fuerint bona quibus ante peccatum primi homines fruebantur. Dixit Deus Euæ in pœnam admissi peccati, *Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos: in dolore paries filios.* ergo in statu innocentiæ nec conceptus fuisset ærumnosus fœminæ, nec partus cum dolore, nec subesse viro suo, acerbum & odiosum, aut etiam aliqua ex parte iniucundum fuisset. Adamo autem dixit Deus, *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vescêris eane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es: quia puluis es, & in pulueren reuerteris.* Ex his licet existimare, si Adam non pec- C casset, terram sponte sua fine vllo hominis labore & molestia, omnia quæ ad victum pertinẽt, abũdè suppeditaturã fuisse: nec homines vt Sapient. 1. nunc morituros, atque in puluerẽ reuersuros. Denique in libro Sapientiæ traditur, Inuidia diaboli mortem intrasse in orbem terrarum: & Paulus ad Romanos scribit cap. 5. propter peccatum intrasse mortem in mũdum, & in omnes homines pertransisse: non igitur moriturus erat homo in statu innocentiæ. Quod si tantum nunc hæc vita quã viuimus, breuis, fugax, caduca, & tot tãtorũq; subinde ingruẽtiũ malorũ admistione acerba, tãtoperè tamẽ ab omnibꝰ amatur, quàm erat futura amabilis vita illa nescia mortis & omniũ malorũ expers?

IAM vero si quis perpendat ea quę de illius innocentiæ præstantissimis bonis Patres tradiderũt, nihil profecto in terris eo statu vel ad dignitatis amplitutudinẽ magnificẽtius, vel ad voluptatis suauitatem iucundius, vel ad copiam bonorum omnium cumulatius, vel denique

A denique ad omnem hominis voluntatem & cupiditatẽ optabilius & beatius esse posse intelliget. Attendat quæso lector quàm sint splendida & illustria, atque omnis terrenæ felicitatis æstimatione maiora, quæ in eius commendationem status non vno loco scripsit Augustinus. Siquidem is capite 20. libri 13. de Ciuitate Dei sic ait: *Licet primi homines morituri non essent nisi peccassent, alimentis tamen vt homines vtebantur, nondum spiritalia sed adhuc animalia corpora terrena gestantes. Quæ licet senio non veterascerent, vt necessitate perducerentur ad mortem, qui status eis de ligno vitæ quod in medio paradisi cũ arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præstabatur, tamẽ & alios sumebãt cibos, ne animalia corpora molestiæ aliquid esuriẽdo ac sitiẽdo sentirent. De ligno aũt vitæ propterea gustabatur, ne mors eis vndecumque subreperet, vel senectute confecti decursis temporum spatiis interirent.* Idem Augustinus in eiusdem operis lib. 14. cap. 10. ita scribit: *Sed vtrum primi homines habebant istos* B *affectus in corpore animali ante peccatum, quales in corpore spiritali nõ habebimus omni purgato finitoq; peccato, non immerito quæritur. Si enim habebant, quomodo erant beati in illo memorabili beatitudinis loco, id est, in paradiso? Quis tandem absolutè dici beatus potest, qui timore afficitur vel dolore? quid autem timere vel dolere poterant illi homines in tantorum tanta affluentia bonorum, vbi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valetudo, nec aberat quicquam quod bona voluntas adipisceretur, nec inerat quod carnem animumve hominis feliciter viuentis offenderet? Amor erat inperturbatus in Deum, atque inter se coniugum fida & syncera societate viuentium, & ex hoc amore grande gaudium, non desistente quod amabatur ad fruendum. Erat deuitatio tranquilla peccati, qua manente nullum omnino aliundè malum quod contristaret, irruebat. Quàm igitur felices erant primi homines, & nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporum lædebantur incommodis: tam felix vniuersa societas esset humana, si nec illi malum quod etiam in posteros traiicerent, nec quisquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret quæ damnationem reciperet. Atque ista permanente felicitate, donec per illam benedictionem qua dictum est, Crescite & multiplicamini, prædestinatorum sanctorum numerus compleretur, alia maior daretur quæ beatissimis Angelis data est. vbi iam esset certa securitas peccaturum neminem, moriturumque neminem: & talis esset vita sanctorum, post nullum laboris, doloris, mortis experimentum, qualis erit post hæc omnia in incorruptione corporum reddita resurrectione mortuorum.* Denique, in eiusdem libri capite vicesimosexto de eodem statu hunc in modum disputat AVGVSTINVS: *Viuebat homo in paradiso sicut volebat, quandiu volebat quod Deus iusserat: viuebat fruens Deo, ex quo bono erat bonus: viuebat sine vlla egestate, ita semper viuere habens in potestate. Cibus aderat ne esuriret: potus ne sitiret: lignum vitæ, ne illum senecta dissolueret: nihil corruptionis in corpore, vel ex corpore vllas molestias vllis eius sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in anima tota tranquillitas. Sicut in Paradiso nullus erat*

Augustini sententiæ de felicitate primorũ hominũ ante peccatum.

æstus

æstus aut frigus, sic in eius habitatore nulla ex cupiditate, vel timore accede- A
bat bonæ voluntatis offensio. Nihil omnino triste, nihil erat inaniter lætum: gaudium verum perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat caritas ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: atque inter se coniugum fidæ ex honesto amore societas, concors mentis corporisque vigilia, & mandati sine labore cuctodia. Non lassitudo fatigabat ociosum, non somnus premebat inuitum. In tanta facilitate rerum & felicitate hominum, absit vt suspicemur nõ potuisse prolem seri sine libidinis morbo: sed eo voluntatis nutu mouerentur illa membra quo cætera, & sine ardoris illecebroso stimulo cum tranquillitate animi & corporis nulla corruptione integritatis infunderetur gremio maritus vxoris. Neque enim quia experientia probari non potest, ideo credendũ non est: quando illas corporis partes non ageret turbidus calor, sed spontanea potestas sicut opus esset adhiberet: ita nunc potuisse vtero coniugis salua integritate fœminei genitalis virile semen immitti: sicut nunc potest eadem integritate salua, ex vtero virginis fluxus menstrui cruoris emitti. eadem quippe via posset illud iniici, qua hoc potest eiici. Vt enim ad pariendum non doloris B
gemitus, sed maturitatis impulsus fœminea viscera relaxaret: sic ad fœtandum & concipiendam non libidinis appetitus, sed voluntarius vsus naturam vtramque coniungeret. Atque hæc quidem de illo statu præclara sanè, eximia, & admiranda in scriptis reliquit Augustinus.

QVID vero GREGORIVS? sane non dissimilia Augustino. namque in Prologo tertij Psalmi pœnitentialis hoc modo scribit: *Sabbathum, requies interpretatur: sabbathum habuit genus humanum in primo parente, qui quandiu in conditoris sui obedientia perstitit, in suauissimo contemplationis diuinæ lecto requieuit. In paradiso namque primus homine deliciis potitus, sic ut nullam in anima poterat sentire esuriem, ita etiam omnem quæ ex carne nascitur, ignorabat passionem. At postquam diuini colloquij peccando familiaritatem perdidit, mortis legibus succumbens, requiẽ felicitatis æternæ amisit: & in procellosos mundanæ instabilitatis corruit fluctus, quia statum rectitudinis seruare contempsit. Fidelis ergo anima requiem in primo homine perditam ad memoriam reuocans, & futurum nihilominus vitæ æternæ sabbathum spiritus agilitate contemplans, ab omni spiritus & carnis optat corruptione eripi, & ad futuram indeficientis beatitudinis* C
requiem, consummato huius vitæ termino, orat sine cunctatione perduci. Sic Gregorius.

DAMASCENVS quoque tam magnificè, tam splendidè ac sublimiter eo de statu sensit, vt nihil supra. De paradiso enim disputans in libro secundo de Fide orthodoxa capite vndecimo. *Quia*, inquit, *Deus ex visibili creatura plasmaturus erat hominem ad suam imaginem & similitudinem, tanquam quendam regem & principem vniuersæ terræ & eorum quæ in ea sunt, præstruxit ei quandam veluti Regiam, in qua diuersans, beatam & omni ex parte felicem duceret vitam. Et ipse est diuinus paradisus, Dei manibus in Eden plantatus, lætitiæ & voluptatis omnis promptuariũ, excelsior omni terra, optima temperie, & aëre subtilissimo atque purissimo splendidus, plantis semper virentibus insignis, odoris suauitate refertus, plenusque*

A *nusq;, lumine, vniuersæ sensibilis venustatis & pulchritudinis superexcellens intelligentiam. Diuinus profecto locus, ac dignus eius qui ad imaginem Dei creatus fuerat incolatu: In quo nullum irrationalium habitabat, sed solus homo diuinarum manuum factura. Et priusquam vetitum cibum gustasset Adã, nudus erat ipse & Eua, nec erubescebant: sic enim impassibiles volebat nos esse Deus. Sine cura etiam & solicitudine vnum duntaxat opus habuissemus quod Angelorum est, laudare indefesse & assidue Creatorem, & ipsius contemplatione delectari. Corpore autem in hoc diuino & pulsquam pulchro loco manens Adam, anima eius in loco incõparabiliter superiori & pulchriori conuersabatur, Deum habens domesticum & inhabitantem. Qui & gloriosum illi erat indumentum, quique illi circumamicterat gratiam, solo suæ dulcissimo contemplationis fructu delectato: eratque veluti quidam alter Angelus cœlesti enutritus cibo.* Hactenus ex Damasceno.

ILLVM ergo statum innocentiæ omnibus bonis, omnibusque rebus homini expetendis cumulatissimum atque ornatissimũ fuisse; diuina Scriptura, sanctorum Patrum doctrina, ipsáque experientia
B tot tantorumque malorum quibus omnes propter eius status amissionem obnoxij sumus, manifestè demonstrant. Septem autem res statum innocentiæ conficiebant, continebant, & in primis decorabant, quarum tres extra hominem erant, velut habitatio paradisi terrestris, fructus arboris vitæ, & singularis cura Dei hominem in eo statu collocatum ab omni malo tam animi quàm corporis etiam leuissimo mirabiliter conseruantis. Quattuor autem res aliæ in ipso homine inerant: Erat enim in eo quadruplex excellentia, vna sapiẽtiæ, altera gratiæ gratum facientis, tertia iustitiæ originalis, quarta immortalitatis & impassibilitatis quã corpori eius præstitisset Deus. De his quattuor distinctè, enucleatè, ac diffusè, vt fert ingenij nostri ac doctrinæ tenuitas, in hoc libro disseremus. Namque de Paradiso terrestri & Arbore vitæ, supra dictum à nobis est in tertio libro: De speciali autem prouidentia & cura Dei erga hominem in eo statu versantem, agemus mistè & confusè cum illis quattuor rebus quas
C in hoc volumine declarandas suscepimus. Atque ea quidem de quibus hoc loco disseremus, ante octo annos publicè librum Geneseos in Romano gymnasio explanantes pertractauimus: sed ea deinde plurimis rebus aucta & locupletata, huius quinti voluminis argumentum & materiam fecimus.

Septem præcipuè rebus status innocentiæ continebatur.

A

DE PRIMA EXCELLENTIA STATVS INNOCENTIAE HOC EST, DE SCIENTIA ADAMI I.

Capite 2. Vers. 19.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus Cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea: omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitq; Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia Cœli, & omnes bestias terræ.

B

Quibus ex locis Scripturæ probetur, Adamum creatũ esse scientia præditũ.

EX variis Scripturæ locis argumentantur Patres & Theologi Adamum rerum omnium naturalium scientia, cùm primum à Deo creatus est, instructissimum atque ornatissimum fuisse. Etenim, hoc planè significatum & testatum est iis verbis quæ sunt in libro Ecclesiastici capite 17. *Disciplina, ait, intellectus repleuit illos*, loquitur autem ibi Scriptura de primis hominibus, *Creauit illis scientiam spiritus, sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit illis. Addidit illis disciplinam, & lege vitæ hæreditauit illos. Magnalia honoris eius vidit oculus illorum* & reliqua. In lib. item Eccl. c. 7. scriptum est, hominẽ à Deo factum esse rectum, totus igitur homo creatus est rectus. Princeps autem pars hominis intellectus est, qui si rectus non fuerit, nequaquam homo rectus dici potest. Sed rectitudo intellectus in scientia veritatis consistit; quemadmodum obliquitas eius, distortio, & error in assensu & approbatione falsitatis. Si igitur primus homo creatus C est rectus, creatum esse cum perfecta rerum scientia necesse est. Verum, hoc de scientia Adami potissimum Doctores colligunt & probant ex hoc loco Mosis, quem ad explanandum proposuimus; quo narrat Moses Deum adduxisse ad Adamum cunctas animantes, vt eis nomina ille imponeret: Et subdit Moses, *Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius: Appellauitq; Adam nominibus suis cuncta animantia.* Ex quo non obscurè nec dubiè concluditur, Adamum ab initio perfectam omnium animalium scientiam habuisse: Si enim eiusmodi scientia caruisset, imponere nomina conueniẽtia naturis singulorum animalium nequaquam potuisset. Præclarè enim in Cratylo Plato, eum qui primus omnium mortalium nomina rebus imposuit, sapientissimum fuisse affirmat. Quoniam igitur hic locus magnam vim habet ad demonstrandam & probandam excellentiam

A cellentiam scientiæ quæ fuit in Adamo; consentaneum est, vt primo sententiam huius loci diligenter explanemus; ac deinde de qualitate, magnitudine, & præstantia scientiæ Adami disputemus.

Adduxit ea ad Adam vt videret quid vocaret ea.

An reuera ducta sint animalia ad Adamũ: in quo refellitur Caietanus.

SINE causa profecto Caietanus contra Patrum, atque omnium Interpretum sententiam censuit nõ reuera fuisse animalia adducta ad Adamum, sed intellectuali tantũ quodam modo fuisse intellectui eius à Deo repræsentata; vt ea considerans, & conuenienter singulorum naturis imponens eis nomina, nullum esse in eis agnosceret congruens sibi ad vitæ societatem, & prolis generationem adiutorium. *Nam Moses*, inquit, Caietanus, *Deum adduxisse narrat animalia ad Adamum, vt videret quo modo ea vocaret: manifestum autem est non fuisse opus Adamo visione corporali animalium ad ponenda eis nomina. Talis enim visio nihil ad impositionem nominum conferre poterat; sed opus fuisse visione intellectuali, sine qua talis nominum impositio rectè fieri non poterat. Non igitur corporaliter sed intellectualiter animalia esse ad Adamum adducta intelligere oportet.* Verumtamen, hoc tam leui argumento à tam recepta probatáque Patrum & Theologorum sententia discedere voluisse, nimis profecto puerile fuit, & tanto Caietani ingenio plane alienum atque indignum. Nãque illud, *Vt videret quid vocaret ea*, referri potest ad ipsum Deum; vt in Deo dictum sit phrasi Hebraica non infrequenti sacris litteris, vt manifestum est legenti primum & vndecimum caput Geneseos, & tertium caput Exodi, aliáque nonnulla Scripturæ loca hic breuitatis studio prætermissa. Potest etiam referri ad Adamum, & intelligi tã de visione intellectuali quàm corporali: hæc enim excitabat & determinabat generalem scientiam animalium, quæ erat in intellectu Adami, ad singulas animalium species quarum cernebat indiuidua, propriè ac distinctè contemplandas, & aspectus illorum animalium summa voluptate Adami animum perfundebat, quæ per scientiam C infusam ratione ipsa percepta & cognita habebat, eadem sensibus experientiáque recognoscentis.

Quomodo animalia ducta sint ad Adamum.

SED quomodo adducta sunt animalia ad Adamum? non sanè sua spõte, nec instinctu ductúq; naturæ ad eum iuisse; satis indicat Scriptura, cũ inquit ea fuisse à Deo adducta ad Adamũ. Nec verò credẽdũ est ea ratione fuisse à Deo illuc acta, vt pastor oues suas agit: non enim breui tempore cũ toto orbe sparsa essent, ad Adamũ duci potuissent: nec itẽ putandũ, vehementi aliquo vento ex locis vbi erant abrepta, ad paradisum in quo erat Adamus delata esse, quẽadmodũ de coturnicibus legitur li. Nu. c. 11. quippe neq; id sine exitio terrestriũ animaliũ fieri potuisset, nec vnius flatu vẽti: siquidem nõ vno in loco erant animalia, sed per oẽs terrarũ oras dispersa: necesse igitur fuisset ad ea deferenda, oẽs ventos cõcurrere, quocirca ex contrariis mundi partibus flantes venti se inuicem impediuissent. Probanda

Augustinus lib. 9. de Genesi ad lit. cap. 14.

igitur sancti Augustini opinio, id vel ad ministerium Angelorũ, vel ad interiorem instinctum & impulsum quo illuc rapiebantur à Deo, referentis. Finxit enim in illis Deus, hoc est, in ea facultate animæ sentientis, quam hodiè Philosophi appellant æstimatiuam, visum quoddam à Græcis dictum φάντασμα, repræsentans cuique animalium conueniens illi esse ire ad eum locum vbi erat Adam, eiusque imperio & voluntati subiici. Narrat Moses venisse ad Adamum animalia terrestria & aues, videlicet cuiuslibet speciei duo individua, marem dico & fœminam: tum quia sub qualibet specie ea est inter eius individua principalis differentia, quæ spectatur in sexu: tum quia ex his liquidò cognoscere poterat Adam nullum sibi de toto genere animalium, idoneum ad id quod quærebatur adiutorium esse posse.

A

Cur pisces non sint ducti ad Adamum.

SED cur non ad eum etiam pisces adducti sunt? An quia non eã habent cum homine conuenientiam, & velut consuetudinem quam habent cætera animalia? An quia in his certũ erat nullum esse posse idoneum Adamo adiutorium, propter nimis diuersam corporis cõformationem & figuram? An potius quia extra aquam positi confestim interissent, nisi Deus illos singulari aliquo miraculo conseruare voluisset? Denique, adducta sunt ad Adamum animalia, vt is imponeret eis nomina tanquam seruis, quorum famulatu & obsequio vsurus erat: id quod non ferè in piscibus euenturum erat. Nam quod ait super hoc loco Catharinus, propterea non esse pisces ductos ad Adamum, quod facile is potuisset naturam & vires eorum ex terrestribus animantibus cognoscere; parum consultè & scienter dictum est. Exigua enim est inter pisces & terrestres animantes conuenientia & similitudo; multaque vtrique generi dissimilia & propriæ ac distinctæ cognitionis sunt. Nec ducta sunt animalia ad Adamum; vt eorum cognitionem tunc primum acciperet; hanc enim à Deo ingeneratam, inditámque sibi acceperat: sed vt singulis animãtibus nomina imponeret, eaque ratione linguam qua posteri eius vsuri erant, conderet atque locupletaret. Tostatus super 13. caput Geneseos quæstione 318. negat in animantibus quæ ductæ sunt ad Adamum, fuisse eas quæ putri ex materia gignuntur; nimirum propter abiectam & sordidam istiusmodi animantium conditionem, & quod in his ferè nõ est distinctio maris & fœminæ, nec vis generãdi.

B

C

Quattuor causæ cur animalia adducta sint ad Adamũ.

VERVM roget quispiam, cur Deus adduxit animalia ad Adamũ? Equidem videor mihi quattuor eius rei causas satis idoneas & probabiles afferre posse. Principio, voluit Deus ante Adamum sisti & oculis eius subiici animalia, vt ex eorum aspectu & contemplatione atque comparatione cum sua ipsius natura, perspicuè agnosceret quantum illis differret ac præstaret ipse, quantóque plura & excellẽtiora dona accepisset à Deo, ob eámque causam ad laudes Dei celebrandas, gratiásque perpetuò ei agendas vehementius incitaretur. Deinde, quia Deus fecerat hominem cunctorum animalium principem ac

A pem ac dominum; voluit vt cognosceret ipse seruos suos, & animalia velut obsequium & seruitutem ei spondèrent. Adhæc, vt imponendo nomina animalibus, conderet augerétque linguam qua mox generandi homines vsuri erãt. Et verò, vsi fuissent ea lingua omnes homines omnique ævo, si in eo statu permansissent. His accedit, vt ea ratione pernotesceret omnibus quanta scientiæ præstantia Deus Adamum donauisset atque decorasset. Ad extremum, vt cernens in singulis animalium speciebus esse marem ac fœminam; idem quoque in humana specie fieri oportere intelligeret, necessitatémque creandi mulierem futuram sibi ad generationem prolis adiutricem planè perspiceret, & vt placet Catharino, ardentius procreationem eius expeteret, ac vehemẽtius religiosa precatione à Deo postularet.

Catharinus in Genesim.

Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia. Vers. 20.

B

De impositione nominum.

HÆC nominum impositio declarat imperium & potestatem primi hominis in animantes, & perfectam eius scientiam animalium, excellentémque vim ac dignitatem rationis qua cunctis animalibus homo antecellit. rebus enim nomina ritè ponere, rationis munus est non qualiscunque, sed scientia excellentis & sapientia perfectæ. Licet autem Moses Barcepha in eo libro quem de Paradiso edidit, opinionem referat quorũdam, qui arbitrati sunt hanc impositionem nominum non esse reuera factam, sed per eam mysticè significatam esse rationis & imperij humani in animalia excellentiam, communis tamen & vera est Patrum Theologorumque sententia, verè imposita fuisse animalibus nomina ab Adamo. Id enim tam apertè & explicatè Scriptura tradit, vt non modo negari, sed vel in dubium vocari sine flagitio non possit. Quid enim aliud significat Scriptura nisi hoc, cùm inquit. *Adduxit Deus animalia ad Adam, vt videret quid vocaret ea: omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius: appellauitq; Adã nominibus suis cuncta animantia?* Nimirum, superuacanea sunt argumẽta, vbi tam aperta sunt diuinæ Scripturæ verba. Et cum hæc narratio Mosis non minus sit historica quàm superiores, non minus etiam quàm illæ secundum propriam significationem vulgarémque vsum vocum interpretanda & intelligenda est.

C

EVSEBIVS in lib. 11. de Præparatione Euangelica capite 4. & propriè de hac nominum impositione, & in vniuersum de impositione nominum quæ apud Hebræos magis quàm apud alias gentes aptè & conuenienter fit naturæ cuiusque rei, egregiè disputat. Et inter cætera quæ inibi tractat, hunc ipsum locum Mosis explanans, ita scribit: *Cum Moses dicat, Omne quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius: nihil aliud dicere voluit, nisi conuenienter ad naturam rei nomen fuisse inditum. Quasi diceret, Vt ab eo quodque vocatum est, sic in eius natura erat.* Et capite tertio eiusdem libri: *Moses*, inquit, *priusquam*

Græci vel ipsum Philosophiæ nomen cognoscerent, innumerabilia de impositione nominum dixit, aut natura duce, aut Dei iudicio nomina rebus esse impositа ostendens. Plato quoque non impositione nuda, sed duce natura rectè nomina rebus imponi docet: idq; Barbarorum auctoritate confirmat, Hebræos meo quidem iudicio significans: non enim apud alios talem obseruationem facilè inuenies. Ex multis igitur quæ hac de re differuerat Plato, colligit nō cuiusque hominis, sed sapientissimi esse nomina rebus vt oportet imponere. Nō ergo, inquit, triuiale quiddam est ô Hermogenes recta nominis impositio, sed doctissimorum atque præstantissimorum virorum. Tum Cratylus. Rectè, inquit ais, duce natura nomina rebus accommodata putans, nec quemuis hoc facere posse, sed illum tantummodo qui ad rei naturam respicieus, ad eam nomen ipsum rectè accommodare potest. Sic Eusebius. A

Moses Barcephas in illo libro quem paulò ante nominaui, ex quorundam sententia tradit, Adamum editiori Paradisi loco insidentem, augustáque auctoritate & maiestate, ac tali vultus splendore qualem emicuisse & effulsisse è facie Mosis in 34. capite libri Exodi scriptum est, voce quæ sensu excipi posset pronuntiata, singulis animantium generibus nomina indidisse, vnumquodque nominatim appellando: Illa verò summissis capitibus prona, neque præ nimio decore quo ille splendebat intueri ipsum audentia, singulatim præteribant, & suis ab illo appellabātur ex ordine nominibus. Verbi gratia, cùm taurum ille nomine appellaret, continuò is audito nomine suo transibat coram illo, capite summisso: Similiter nominatim citatus equus præteribat deiecta ceruice, neque Adami aspectum sustinens: idémque cæteris contigit. Illud porrò animaduertēdum est hoc loco, Adamum non modo scientiam rerum à Deo accepisse; sed linguam etiam perfectam, qua & loqueretur ipse, & secū loquentem Deum intelligeret, qua vsus est Deus cùm dixit Adamo & Euæ, *Crescite & multiplicamini*, & quæ deinceps sequuntur ad finē vsque eius capitis. Hac item lingua denunciauit Adamo præceptum non edendi ex arbore scientiæ boni & mali: denique per hanc linguam facta sunt verba quæcunque in tribus primis libri Geneseos capitibus vel à Deo, vel ab Adamo & Eua, vel à serpente dicta esse legimus. B C

Adamū linguam Hebræā ab initio diuinitus accepisse.

Censet autem Tostatus quæstione 344. super 13. caput libri Geneseos, nomina quæ animalibus imposuit Adamus, non ea tum primū à Deo ipsum accepisse, sic enim non Adamus sed Deus ipse imposuisse eis nomina diceretur: sed Adamum accepisse linguam à Deo quantum ad alia omnia perfectam, prēter eam partem quę animalium nomina continet, quam scilicet integram reliquit Deus solertiæ ac sapientiæ Adami: videlicet vt ipse per scientiam quam habebat animalium, & per notitiam plurimarum vocum quam acceperat, nomina conderet atque imponeret animalibus, singulorum naturis ritè congruentia: nec ea quidem vno modo formata, sed diuersis è causis petita, vel ex propria differentia specifica, vel ex naturali

turali proprietate, vel ex motu, vel ex figura, vel ex peculiari aliqua operatione, vel ex aliquo singulari & proprio accidenti. Lingua verò quam primo habuit Adam, & secundum quam imposuit animalibus nomina, concessu omnium Hebræa fuit: quæ ante diuisionem linguarum non appellabatur Hebræa; erat quippe vna duntaxat lingua communis omnium hominum, & vt Scriptura testatur capite 11. Gen. *Erat terra labij vnius, & sermonū eorundā.* Facta verò diuisione quoniam ea lingua quæ fuerat communis omnium, facta est specialis in sola familia Heber, quo viuente contigit diuisio linguarum religiosè custodita, idcirco ab Heber posteà dicta est Hebræa: quod nomen primum legimus Abrahamo tributum in cap. 14. Geneseos. Legenda sunt in hanc sententiam quæ reliquit scripta S. Augustinus in lib. 17. de Ciuitate Dei, cap. 11. & in lib. 18. cap. 39. A

Fvisse autem primam omnium linguarum Hebræam, qua nēpe vsus sit Adam, cæterique mortales vsque ad diuisionem linguarū, eo patet argumento, quod illæ etymologiæ nominum, quas à primæuis illis hominibus traditas esse narrat liber Geneseos, non alia in lingua vlla nisi in Hebræa sola locū habent: veluti quod Adam vxorem suam אִשָּׁה *Issa* dixit, quod de viro qui vocatur אִישׁ *Is* sumpta esset, eandémque nominauit Euam, quod mater esset omnium viuētium: eodémque spectant etymologiæ illorum nominū, Cain, Seth, & Noë. Creditur autem, linguam Hebræam etiam vulgo puram esse conseruatam vsque ad captiuitatem Babylonicam: post eam verò, linguam popularem Hebræorum non fuisse planè Hebraicam, sed ex Hebræo & Chaldaico sermone mistam atque contaminatam, & in sacris tantum Bibliis remansisse linguam purè Hebræam: quo fit, vt de Hebræis quicumque de his quæ pertinent ad doctrinas vel artes scripserunt, vel Græca, vel Arabica, vel alia peregrina lingua vsi fuerint. B

Hebrēā linguam fuisse primā omnium.

Sed enim, ambigunt nonnulli quo tempore impositio hæc nominum sit ab Adamo facta. Hugo de S. Victore scribit, vel die sexto factam esse, sicut indicat ordo Mosaicæ narrationis, vel longo post tempore: neque enim cunctis animalium speciebus tam breui tempore potuisset Adam aptè nomina imponere. licet non desint qui oculos Adami illuminatos à Deo esse dicant, vt animalia omnia vno conspectu videre posset: quemadmodum legitur S. Benedictum simul totum mundum in radio solis vidisse. Verum, narratio Mosis perspicuè ostendit impositionem nominum factam esse ante formationem Euæ, quinimo tradit, causam cur Eua necessario creari debuerit ex eo Adamum intellexisse, quod inspectis consideratisque animalibus nullum reperisset, quod sibi ad vitæ humanæ societatem & generationem prolis adiumento esse posset. C

Quando Adam imposuit nomina animalibus.

* * *

DISPV-

A

DISPVTATIO DE AMPLITVDINE & excellentia eius scientiæ quam habuit Adam.

QÆTERVM, hoc loco Mosis de impositione nominum ab Adamo facta, satis opinor explanato, ad propositam de scientia Adami disputationem pertractandam aggrediamur. In éa verò disputatione quæstiones quinque sunt enodandæ. Prima quæstio. An Adam sit creatus scientia rerum naturalium præditus: altera quæstio. Quantam habuerit scientiam: tertia. An cunctis hominibus qui post eum fuerunt, sapientior fuerit: quarta. An scientiam etiam rerum supernaturalium habuerit: quinta, An si mansisset status innocentiæ, omnes posteri Adami, similiter vt ipse scientiam rerum omnium ab exordio sui ortus habuissent.

Quinque quæstio. de scientia Adami.

B

QVÆSTIO PRIMA.

An statim vt creatus est Adam habuerit scientiam omnium rerum.

QVANTVM ad primam quæstionem, videtur non statim vt creatus est Adam habuisse scientiam. Nam vel ea scientia fuisset acquisita, vel ingenerata & naturalis ei, vel infusa: sed nec tempus ei fuit acquirendi omnes scientias & experiendi res omnes, & quod est naturale, inest in omnibus quæ sunt eiusdem speciei, cæterorum autem omnium animi creantur à Deo nudi omni scientia, ita vt ignorantia magis homini naturalis quàm scientia esse videatur. Si autem infusam habuit scientiam, non igitur ea fuit eiusdem speciei atque est aliorum hominum scientia. C
Adiice, quod eorum omnium quæ in eadem specie continentur, eadem ratio est consequendi suam perfectionem: cum ergo cæteri homines scientiam rerum naturalium non singulari aliquo Dei munere & inspiratione, sed proprio studio & opera consequantur, idem quoque accidisse Adamo existimare conuenit.

VERVM, certa & indubitata Theologorum sententia est, Adamum omni scientia rerum naturalium à suo vsque ortu fuisse præditum. Lege Magistrum sententiarum li. 2. dist. 23. & super eadem dist. Scholasticos, præsertim vero Bonauenturam art. 2. quæst. 1 & 2. B. etiam Thomam 1. p. quæst. 94. necnon & Hugonem S. Victoris lib. 1. de Sacramentis parte 6. cap. 12. Id autem supra ostendimus diuinæ Scripturæ testimoniis, tum ex hoc loco Mosis, tum ex cap. 17. libri Ecclesiastici, tum ex libri Ecclesiastę capite 7. exprõptis. Hoc ipsum præterea

A præterea quattuor rationibus ex Patrum & Theologorum doctrina expressis cõfirmare possumus. Prima ratio: Deus in exordio mũdi animalia omnia creauit in suo quæque genere perfecta, tam secundum perfectiones specificas quàm indiuiduales, id est, secundũ magnitudinem & robur corporis, secundum potentiam generandi, denique secundum potentiam exequendi & perficiendi omnes actiones naturales: ergo similiter Adamum secundum easdem res perfectum condidit. Quemadmodum igitur Adam creatus est perfecto corpore, videlicet quantum ad integritatem ætatis, proceritatẽ staturæ, robur & firmitatem virium, & potentiam generandi alios; ita credendum est, factum esse eum animo mentéque perfectum. sed naturalis perfectio mentis scientia est, hanc igitur habuit Adam ab initio. præsertim verò cum quæ à Deo proximè efficiuntur, ea sint perfectissima; Adamum vero totum solus Deus, nullius causæ efficientis concursu, tam secundum corpus quàm secundum animam creauit: vtraque igitur parte perfectissimus à Deo creatus est: non
B fuisset autem perfectus, si præcipua ei perfectio naturalis defuisset. Altera ratio: Si, quoniam Adam humani generis secundum carnalem generationem sator & parens futurus erat, idcirco creari eum oportuit ætate perfecta & ad generandum idonea, cùm idem futurus esset primus doctor rectórque hominum; conueniens profecto fuit præditum creari eum perfecta facultate docendi & regẽdi alios homines: id autem sine scientia præstari non potest. Namque, vt scribit Aristoteles in primo & secundo libro Metaphysicorum, signum scientis est posse alios docere, & quod est causa cur alia sint talia, ipsum maximè talẽ esse necesse est. Tertia ratio: Si Adam creatus esset sine scientia, eamque paulatim studio & opera cõparare sibi debuisset; longo tempore in veritatis ignoratione versatus esset: ignorantia autem veritatis, & inscitia rerum quæ patẽt sensibus, admodũ molesta & acerba fuisset homini sciẽdi cupidissimo: atqui nihil molesti vel acerbi in eo statu vel animo vel corpori accidisset: non igitur ignorans & inscius creatus est Adam. Etenim, si diu ille fuisset
C ignorans, facilè fuisset propter veritatis & rerum ignorationem, falsis eum assentiri opinionibus, & in absurdos errores prolabi; videlicet approbare falsa pro veris, aut vera pro falsis reprobare, quod, vt præclarè dixit Augustinus, *non est natura hominis conditi, sed pœna damnati.* Quarta ratio: Si Deus talem creauit hominem, vt summa tranquillitate animi ac iucunditate, omnique tristitia & dolore vacuus quietam & beatam vitam ageret, eique ad esum corporalem tantam optimorum ciborum copiam comparauit; consentaneum profecto fuit ita creari hominem à Deo, vt ne propter ignorantiam rerum afficeretur tristitia, & careret suauissima voluptate quæ ex rerum sciẽtia percipitur, quarum contemplatione velut dulcissimo mentis pabulo animus noster pascitur, & alitur ad æternitatem. Quòd si Adã simul atque creatus est, omnes & corporis & animi alentis atq; sen-

Auctor quatuor rationibus probat Adamũ creatum esse in sciẽtia perfectum.

tientis facultates perfectè obire & explere poterat, quis dubitet eũ quoque functiones mẽtis,cognoſcendis & contemplãdis rebus omnibus,excellenter ab initio exercere potuiſſe? A

An ſcientia Adami ſpecie differebat à noſtra

SED roget aliquis, an illa ſcientia rerum naturalium quam Adã habuit infuſam,ſpecie differret à ſcientia earundem rerum quam cęteri homines habent proprio ſtudio acquiſitam? Huic ego reſponderim,non fuiſſe diuerſam ſpecie:erat enim ſcientia humana, id eſt, naturalis perfectio hominis agentis etiam tunc vitam animalem. Erat quidem illa infuſa ſcientia,ſed per accidens, nam per ſe debebat eſſe acquiſita:ſed quia Adam fuit primus homo,futuruſque aliorum hominum doctor, neceſſe fuit ipſum ſtatim eſſe perfectum ſecundum ſcientiam:& quia non potuit eam perfectionem ſtatim habere per acquiſitionem,neceſſe fuit habere eam per infuſionem. Sicut igitur Adam licet longè aliter procreatus eſſet à Deo quàm cæteri omnes generantur, non idcirco tamen ſpecie, differebat ab aliis hominibus,ita ſcientia eius infuſa non erat diuerſæ ſpeciei atque ſcientia aliorum hominum acquiſita. B

CERTÈ vt B. Thomas non vno loco philoſophari ſolet, in quo magiſtrum ſuum Ariſtotelem ſequitur, ſimpliciter & abſolutè prius eſt perfectum quàm imperfectum, & actus prior eſt potentia: quia nec imperfectum ad perfectionem, neque quod eſt potentia perduci ad actum poteſt; niſi ab eo quod ſit perfectum & actu exiſtat. Cogitandum igitur eſt, Adami ſcientiam ita ſe habuiſſe,vt ſe habet ſcientia acquiſita in eo homine qui eam perfectè tenet & poſſidet. Habebat enim Adam in intellectu ſpecies intelligibiles omnium vniuerſalium & ſpecierum naturalium ſcibilium ſic expreſſas, ſic inter ſe diſpoſitas & ordinatas, vt propria cuiuſque ſcibilis ratio exigit. At verò,quia dum animus eſt in hoc mortali corpore,non poteſt perficere actum ſciendi & intelligendi ſine reſpectu & conuerſione ſui ad phantaſmata,propterea Adam præter ſpecies intelligibiles rerum vniuerſalium intellectui ſuo à Deo impreſſas,habebat expreſſa phantaſmata propriè ac diſtinctè repręſentantia indiuidua cuiuſlibet ſpeciei vt in eis mens,quæ ad naturam eius ſpeciei pertinebant,ſcrutari & contemplari ſine errore poſſet. C

QVÆSTIO SECVNDA.

Quanta fuerit ſcientia Adami.

ALTERA quæſtio eſt,quantam habuerit Adam ſcientiam, hoc eſt,vtrum ab initio tenuerit ſcientiam rerum omniũ, quæ naturali via & ratione cognoſci & ſciri ab homine poſſunt. Sine cauſa Caietanus, locum Moſis de impoſitione nominum ab Adamo facta explanans,arbitratus eſt Adamum habuiſſe ſcientiam omniũ rerum corporalium, præter elementa tamen,& cœlos,& ſydera:nam cum hæc ſint principes mundi partes, è quibus hic mundus coagmentatus & integratus conſtat:eorũ perfecta

Caietanus cenſet Adamũ nõ habuiſſe ſcientiã exqſitã

A fecta cognitio reſeruata eſt ſoli Deo, *Qui*, vt cecinit Dauid Pſalmo 146. *Numerat multitudinem ſtellarum,& omnibus eis nomina vocat*: atq; ob eam cauſam Moſes non omnibus rebus dixit Adamũ impoſuiſſe nomina,ſed volatilibus modo & terreſtribus animantibus. Volo vt hanc Caietani ſententiam ex propriis eius verbis lector agnoſcat. Sic autem eo loci ſcribit Caietanus. *Et dixit hoc Moſes,non ſolum vt oſtenderet perfectam notitiam animalium fuiſſe in Adamo,ſed ad differentiã aſtrorum,quorũ nomina reſeruata ſunt Deo iuxta illud,Qui numerat multitudinem ſtellarum,& omnibus eis nomina vocat, & ad differentiam Cœlorum,tam primi quàm reliquorum, & terræ ac maris, quæ à Deo nomina ſortita fuiſſe,ſcriptum eſt ſuperius. Vt ex his intelligamus,Adæ non fuiſſe communicatam ſcientiam perfectam omnium corporalium:vnde & ſignificantius ſubditur,Adam nomina impoſuiſſe tantũ animalibus. Rationabile autem eſt cõmunicatam quoq; intelligi primo homini ſcientiam piſcium & vegetabilium,ſiquidem eiuſdem rationis eſt,communicari ſcientiam animalium terreſtrium & volatilium, atque ſcientiam piſcium & vegetabilium. Immo cum in maiori claudatur minus,& terreſtria atque volatilia perfectiora ſint piſcibus & vegetabilibus,communicata ſcientia perfectiorum, communicata quoque inſinuatur ſcientia imperfectiorum. Nec eſt ſimile de cœlis & terra, quoniam horum perfecta notitia ad totius vniuerſi perfectam notitiam ſpectat:Sunt enim hæc prima vniuerſi principia, & propterea merito diuinæ nominationi reſeruata ſunt ſimul cum maribus,quorum etiam notitia nunquã perfectè habita eſt ab homine.* Hæc Caietanus. cœlorum & elementorum.

B

SED nec Caietani vera eſt opinio,& ratio qua ea nititur & fulcitur,infirmiſſima eſt. Adamum enim rerum omnium etiam cœleſtium tenuiſſe ſcientiam, tam facile & promptum eſt oſtendere & probare,vt non ſatis mirari queam id Caietano, viro ſcilicet acuto & docto,non fuiſſe cognitum ac perſuaſum. Principio,quibus rationibus in antecedentis quæſtionis tractatione oſtenſum eſt fuiſſe ab initio ſcientiam in Adamo, iiſdem planè concluditur fuiſſe in eo perfectam ſcientiam,id eſt,omnium rerum quæ ab homine naturaliter ſcientia comprehendi poſſunt, Deindè, concors eſt Patrum & Theologorum ſententia, Adamum creatum eſſe à Deo virum tam animo quàm corpore perfectum:animi autem perfectio,quãtum ad mentem & rationem, ſcientia eſt:huius autem primas partes tenet ſcientia rerum cœleſtium:ea namque natura ſua nobiliſſima eſt omnium,& votis hominum optatiſſima, quin etiam poſſeſſione & vſu pretioſiſſima,vtiliſſima,& iucundiſſima:qui fit igitur credibile, cæterarum rerum cognitione Adamo conceſſa,hanc vnam cœleſtium rerum ſcientiam non ei fuiſſe à Deo tributam? Ad hæc,in rebus cœleſtibus,præter alias res omnes naturales,clariſſima elucent Dei ſapientiæ & prouidentię indicia & argumenta;& hinc humana mens gradum facit ad naturalem Theologiam, id eſt, ad ſcientiam Dei, ac mentium cœleſtium: philoſophica enim cognitio Dei & Angelorum, præcipuè colligitur ex ſcientia cœlorum & ſyderum. Si C

Refellitur ſupradicta opinio Caietani.

Si igitur Adamus scientiam corporum cœlestium non habuit, nec A
Dei & intelligentiarum, naturalem scientiam habere potuit. Quid, quod perfecta rerum sublunarium scientia constare non potest sine corporum cœlestium perfecta notitia? Cœlum enim est causa vniuersalis huius mundi sublunaris: causam dico efficientem, conseruantem, regentem atque moderantem. Ac licet cuiuscumque rei cognitio iucunda sit homini, rerũ tamẽ cœlestiũ notitia præstantissimũ est ac suauissimũ humanæ mentis pabulũ inenarrabili voluptate implẽs animũ nostrũ: vt si hac scientia caruerit Adã, nec perfectus homo fuisse, nec in summis voluptatibus ac deliciis vixisse, vere dici possit.

QVOD si rationibus ad id probãdum deficeremus, nonne diuina Scriptura plurimum nos mouere deberet, quæ in libro Ecclesiastici cap. 17. affirmat Deum repleuisse cor Adami scientia & disciplina, & ostendisse ei magnalia sua? at si defuit ei scientia rerum cœlestium & elementorum, quomodo repletus fuit scientia & disciplina? Magnalia vero Dei operum potissimè cernuntur in cœlis & astris, sicut dixit Dauid psalmo octauo: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorũ* B
tuorum, lunam & stellas quæ tu fundasti. Atque hæc nostra sententia, est quoque sententia scholæ Theologorum, vt videre licet apud Magistrum sententiarum distinctione 23. & apud S. Thomam prima parte quæstione 94. Certè Hugo S. Victoris libro primo de Sacramenris parte 6. cap. 13, 14. & 15. scribit, primum hominem ante lapsum, triplicem habuisse perfectam naturalem cognitionem, Dei, à quo & propter quem creatus fuerat, sui ipsius, qui ad imaginem & similitudinem Dei creatus erat: & aliarum omnium rerum corporalium, quæ à Deo fuerant propter hominem conditæ.

Tria genera rerum scientia Adami minime comprehensa.

CÆTERVM, ex hac generali rerũ scientia quàm in Adamo fuisse contendimus, tria rerum genera excipienda censemus, vnum eorum quæ vocantur futura contingentia, alterum eorum quæ nominantur arcana vel secreta cordium, tertium etiam omnium præsentium indiuiduorum cuiuslibet speciei. Verbi gratia, non sciebat Adam om- C
nia indiuidua piscium, nec omnem numerum arenæ, aut lapidum: huiusmodi enim nec pertinent ad perfectionem humani intellectus neque conferebant ad perfectionem & felicitatem illius status innocentiæ. Hinc quoque apparet quemadmodum Adamus in

Quomodo profeciisset Adam in scientia.

scientia progressu temporis proficere potuerit? tribus nempe modis, Primo cognoscendo nouas rerum species, quæ subinde creatæ fuissent vel ex putri materia, vel ex diuersarum specierum admistione: deinde, quantum ad cognitionem indiuiduorum cuiuslibet speciei, denique, quantum ad modum sciendi. Ab initio enim habuit Adam scientiam rerum speculatiuè tantùm & abstractiuè (sicut nunc in scholis Philosophi & Theologi loquimur) eandem postea clariorem quodammodo & firmiorem habuit, sensuum iudiciis & experimentis illustratam atque confirmatam.

QVOD autem dixit Caietanus, perfectam scientiam cœlorum & syde-

A & syderum atque elementorum, quæ scilicet competere in hominem potest, nulli hominum fuisse concessam, sed soli Deo reseruatam, luculento Salomonis exemplo & argumento manifestè refellitur. Auctor enim libri Sapientiæ in capite septimo, Salomonem de multiiugi scientia quam sibi Deus concesserat, his verbis loquentem inducit: *Ipse dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram; vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatẽ temporum, vicissitudinum permutationes, & cõsummationes temporum, morum mutationes & diuisiones temporum, anni cursus & stellarum dispositiones: naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt absconsa & improuisa didici: omnium enim artifex docuit me Sapientia.* Audis lector datam fuisse Salomoni veram, id est, certam, euidentem, ac perfectam scientiam orbis terrarum, elementorum, & stellarum, & omnium quæ abscondita sunt

De scientia Salomonis.

B & abstrusa? non igitur earum rerum perfecta cognitio soli Deo, vt putauit Caietanus, sic reseruata est, vt ob id Adamum eiusmodi scientia caruisse credendum sit. Sed Caietanus, eo quòd Adamus nec terræ, nec mari, nec cœlis nomina indidit, argumentatur earum rerũ non fuisse in Adamo scientiam. Egregia scilicet argumentatio: quasi verò Adamus, ipso auctore Caietano, non perfectam habuerit scientiam lapidum, metallorum, stirpium, ac piscium, quibus tamen rebus nomina eum imposuisse nusquam legimus. Cur autem solis terrestribus animantibus & auibus nomina assignauerit Adam, paulò supra indicauimus.

QVÆSTIO TERTIA

Vtrum Adam sapientior fuerit cunctis mortalibus.

C TERTIO loco quæstio illa tractãda est, vtrũ Adamus fuerit omnium mortalium sapientissimus. Non includimus in hãc comparationem dominum nostrum Iesum Christum, quem, etiam quà homo fuit, quemadmodum aliis omnibus perfectionibus, ita perfectione scientię ac sapientiæ cunctis mortalibus præcelluisse certum est. Ad quæstionem igitur propositam respondemus, vocabulum sapientiæ non vnius tantùm esse significationis, sed quatuor modis posse accipi. Primo quidem pro vno ex septem donis Spiritus Sancti: & hac ratione tanta est in vno quolibet homine sapientia, quanta in eo est caritas & gratia gratum faciens. Et quia in beatissima Virgine, & Apostolis maiorem credimus fuisse gratiam quàm in Adamo, idcirco maiorem quoque fuisse in illis sapientiam existimare conuenit. Altero modo nomen sapientiæ accipitur pro scientia rerum diuinarum & myste-

Vocabulũ Sapientiæ quatuor modis esse in vsu.

riorum Fidei, quæ vel humano ſtudio & diligentia comparata, vel A
gratis Dei munere homini data eſt: & hanc ſapientiam credibile admodum eſt maiorem fuiſſe in Apoſtolis, & in quibuſdam Eccleſiæ Doctoribus quàm in Adamo. Etenim, myſteria Fidei ac rerũ diuinarum, poſt aduentum Chriſti vberius; ſubtilius, diſtinctius, & enodatius percepta & cognita ſunt. Tertio modo nonnunquam vocabulum ſapientiæ ponitur pro ſcientia rerum moralium & ciuilium, idemque valet atque prudentia politica, & ſcientia benè regendi alios: atque hoc genus ſapientiæ facile adducor vt excellentiorem fuiſſe credã in Salomone quàm in Adamo: hæc enim ſapientia magis neceſſaria erat Salomoni, innumerabilem nempè recturo populum: eamq. præcipuè Salomon à Deo petiit, & Deus ei perfectiſſimam tribuit, vt in tertio libro Regum, cap. tertio ſcriptum eſt. Poſtremò, vox ſapiẽtiæ in vſu eſt apud Philoſophos & Theologos pro perfecta & conſummata rerum omnium ſcientia; quæ cùm alias doctrinas complectitur, tum potiſſimè metaphyſicam, cui prætær cæteras diſciplinas nomen ſapientiæ conuenire, in primo libro Mataphyſicorum docet Arlſtoteles. De hac autem ſapientia intelligi debet quæſtio propoſita, vtrũ Adamus ſapientior fuerit cũctis mortalibus: id quod nos, ne quod ſatis per ſe manifeſtum eſt diſputando longius faciamus, ſine vlla dubitatione & cenſemus, & affirmamus.

Triplicit er Adamus cũctis hominibus præſtitit ſapientia.

TRIBVS autem modis Adamus ſapientia præceſſit cæteros mortales: Primùm quidem amplitudine ſcientiæ, habuit enim Adamus vt ſupra oſtendimus, ſcientiam omnium rerum naturalium, quod nulli adhuc mortalium contigit. Deinde, præſtantia modi ſciendi: namque alij pleraque norunt probabili tantum ratione, vel non ex cauſis, ſed ex effectis, vel non oſtenſiua demonſtratione, ſed ducente ad impoſſibile: Adamus verò perfectam cuiuſque rei, & ex propriis eius cauſis ductam ſcientiam tenebat. Tertio, firmitate atque immobilitate ſcientiæ: nõ enim in ſtatu innocentiæ amitti ſcientia potuiſſet. Siquidẽ quatuor ex cauſis accidit vt amittatur ſciẽtia: vel per diuturnam ceſſationem ab actu ſciendi: huiuſmodi enim habitus ſicut aſſidua exercitatione acquiruntur, ita longa ceſſatione perduntur.

Quattuor cauſæ amiſſionis ſcientiæ.

Verum in ſtatu innocentiæ non ea fuiſſet ceſſatio, quippè cum exercitatio animi in cognoſcendis & contemplandis rebus, quotidiana fuiſſet & iucundiſſima hominis occupatio. Perditur etiam ſcientia corruptione interioris ſenſus quem appellamus Phantaſiam, quæ vel morbo vel alio caſu penitus corrumpi poteſt: ita vt litteratiſſimi homines omnium quæ ſciebant, etiam proprij nominis memoriam perdiderint. Mirum dictu, quod tamen affirmatè Plinius libro 7. capite 24. & Solinus cap. 7. tradunt, Meſſalam Coruinum, oratorem in primis clarum ac nobilem, ex diuturno & vehementi morbo in tantam rerum omnium quas nouerat veniſſe obliuionem, vt etiam nominis ſui non recordaretur. Verum, Adamus in ſtatu innocentiæ ab omnibus morbis, vitiis, incõmodis, & defectibus corporis & ſenſuum-

A ſuum tam interiorum quàm exteriorum vacuus & liber fuiſſet. Amittitur etiam habitus ſcientiæ propter contrarium ignorantiæ habitum, quem quis captioſa & fallaci ratione perſuaſus atque deceptus induit. Sed hoc nequaquam poterat accidere Adamo: eius namque clariſſima, & certiſſima erat ſcientia, nec fallacijs circumueniri, aut in errores induci poterat.

LEGIMVS præterea accidiſſe nonnullis obliuionem diſciplinarum quas tenebant ex ipſorum voluntate & dono Dei, quippè qui eam obliuionem, vt ad quietem & tranquillitatem animi & ſpiritus conſolationem magno futuram adiumento, ſtudioſè & obnixè à Deo petierant. Narrat Toſtatus quæſtione 11. in caput tertium lib. tertij Regum, Albertum Magnum ſummis præcibus oraſſe B Virginem, vt ſibi à Deo impetraret obliuionem humanarum doctrinarum, & eorum quæ in Philoſophia didicerat: idque obtinuiſſe. Ponam hic verba Toſtati, quò magis lectori ſatisfaciam. *Fertur*, inquit, *de Alberto Magno Teutonico ordinis Prædicatorum, qui in naturalibus diſciplinis excellens valdè fuerat, oraſſe eum Dominam noſtram, vt non ſineret*
B *ipſum mori in opinionibus Philoſophorum, ſed in ſola fide: & obtinuit. per quinquennium enim ante mortem, vt traditur, omnino ignorans fuit, ita vt nec litteras ſciret.* Hæc Toſtatus. At enim, hoc non accidiſſet Adamo. nimirum, homini in ſtatu innocentiæ cognitio & tractatio harum doctrinarum nullum ſpiritui detrimentum aut impedimentum, quin etiam magnum adiumentum & ad Dei amorem atque cultum incitamentum attuliſſet.

Toſtatus mirũ narrat de Alberto Magno.

SED huic opinioni quæ Adamum ſapientia præfert cunctis mortalibus aduerſari videtur diuina Scriptura, faciens Salomonem ſapientiorem omnibus hominibus qui eum anteceſſerant, quique poſt eum futuri erant. Sic enim loquitur Deus cum Salomone in tertio capite libri tertij Regum, *Dedi tibi cor ſapiens & intelligens, in tantum vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit.* Atque
C hic locus Scripturæ adeo mouit Toſtatũ, vt is in quæſtione 7. ſuper illud caput Scripturæ non dubitauerit dicere Salomonẽ fuiſſe Adamo ſapientiorem. Cui tamen ego minime aſſentior: quin potius arbitror Adamum omni genere ſcientiæ ac ſapientiæ humanæ præſtantiorem fuiſſe Salomone: tum quia Adam creatus eſt, & in ſtatu innocentiæ, hoc eſt, perfectiſſimo, & ipſe tam corpore quàm animo perfectiſſimus: Perfectio igitur ſciẽtiæ quę eſt hominis propria, magis decebat ſtatum illum hominis perfectum, magiſq; conueniebat Adamo quàm Salomoni: tum etiam quod perfecta ſcientia rerum naturalium non tam neceſſaria aut vtilis futura erat Salomoni quàm Adamo? quippè qui primus futurus erat magiſter humani generis, primuſque omnium diſciplinarum doctor.

Vtrum Adamus ſapientior fuerit Salomone.

QVOD autẽ Scriptura dicit Salomonem excelluiſſe ſcientia omnes qui ante eũ fuerãt, ne opinioni noſtræ videatur officere, quattuor modis cõmodè interpretari poſſumus. Primo, Salomonẽ fuiſſe ſapientiorem

Explicatur locus ſcripturæ in textu capi-

3. libri Regum de prudenti scientia Salomonis.

pientiorem omnibus, vno tamē excepto Adamo: nō enim raro vniuersales Scripturæ sententiæ non vniuersaliter accipiendæ sunt, sed vt plurimū & maxima ex parte. Vel fit cōparatio Salomonis cū omnibus aliis hominibus qui proprio studio, industria, & diligētia sapiētiam sunt adepti, extra quorum numerum est Adamus, qui eam sibi diuinitus inditā habuit. namque velimus nolimus, ex illa generali sentētia dominum nostrum Iesum Christū excipere necesse est. Vel dictus est Salomon sapientior omnibus, non quidē simpliciter omnibus hominibus, sed omnibus Regibus & principibus qui ante eum præfuerunt Hebræo populo: aut etiam quibuslibet gentis Hebrææ, qui doctrina vllo tempore excelluerant Hierosolimis. Quā interpretationem valdè probabilem facit, q̄ de se ipsemet Salomon scripsit sub finem primi capitis libri Ecclesiastæ: *Ecce*, inquit, *magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Hierusalem.* Vel denique Scriptura non loquitur de sapientia quæ est scientia speculatiua rerum naturalium & diuinarum, sed de scientia politica quæ est prudentia benè regēdi ac moderandi ciuitates ac populos. Et hæc interpretatio fidem capit ex ipsa Scriptura, quæ illo ipso loco narrat Salomonem petiisse à Deo non scientiam rerum naturalium, sed prudentiam regendi populum Hebræum. hæc enim loquentem facit Salomonē: *Dabis Domine seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum: quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hunc multum?* Et deus respondit ei: *Quia postulasti verbum hoc, & non petiisti tibi dies multos nec diuitias, nec animas inimicorū, tuorū sed postulasti tibi Sapientiā ad discernendū iudicium: Ecce feci tibi secundum sermones tuos: & dedi tibi cor sapiens & intelligēs, in tātū vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.*

A

PRÆCIPVE autem Dominus Salomoni dedit incredibilem perspicaciam ingenij atque solertiam, vt in rebus maximè obscuris & dubiis, in quibus scilicet veritas nullis indiciis & argumētis certô inuestigari & deprehēdi potest, videret ipse & vbi verū esset, & quid fieri oporteret: quam quidem solertiam & prudentiam mirabiliter ostendit Salomon in illarum duarum mulierum disceptatione. Quapropter cùm Scriptura Salomonis super ea controuersia iudicium & sententiam enarrasset, subiunxit: *Audiuit itaq; omnis Israel iudicium quod iudicasset Rex: & timuerunt Regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum iudicium.* Non est tamen negandum, etiam rerum naturalium scientiam amplissimam Salomoni esse datam: id enim apertissimè traditur in libro Sapientiæ capite 7. quem locum paulô supra commemorauimus. Et in capite 4. libri 3. Regum sic est: *Præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus. Et disputauit super lignis, a cedro quæ est in Libano, vsque ad Hyssopum quæ egreditur de pariete: & disseruit de iumentis, & volucribus, & reptibilibus, & piscibus, & veniebant de cunctis populis ad audiendum sapientiam Salomonis.*

B

C

3. Regum cap. 3.

QVÆ-

A

QVÆSTIO QVARTA.

De scientia rerum supernaturalium quam habuit Adam.

ILLVD etiam quæritur, vtrum Adam habuerit scientiam rerum supernaturalium. Sed Adamum supernaturalium rerum scientiam ab initio habuisse, eo probari argumento facile potest, quod, vt infra ostendemus, Adamus creatus sit cum gratia gratum faciente, cuius quasi fundamentum est fides. Impossibile enim est, auctore Paulo ad Hebræ. 11. sine fide placere Deo. Fides vero, cognitio est rerum supernaturalium; definitur enim à Paulo: substantia rerum sperandarū, argumentum non apparentium. Adijce, quod Adam principalius propter finem supernaturalem quàm propter naturalem fuerat à Deo conditus: Cum igitur quò finem suum naturalem consequeretur, à primo data fuerit ei scientia rerum naturalium; consentaneum profecto erat, vt ad assequendum finem suum supernaturalem, similiter cognitione rerum supernaturalium instructus crearetur. Nam qua obsecro ratione perfectus esset Adam à Deo creatus, si ei tam principalis & necessaria perfectio, cognitionem dico rerum supernatutalinm, defuisset?

B

SED quarum rerum supernaturalium cognitionem tenuit Adam? Mihi quidem certè fit admodum credibile, sex genera rerum supernaturalium fuisse Adamo cognita. Primùm quidem, nouerat Adam præmia supernaturalia esse viris bonis & Deo sanctè ac pie seruientibus in cœlis constituta. namque vt Paulus scribit ad Hebræos 11. *Accedentem ad Deum credere oportet quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Tum habebat sine dubio fidem & certā notitiam vltimi finis supernaturalis humanæ naturæ: siquidem ex fine pendet ordinatio totius vitæ, sicut ordinatio scientiæ speculatiuæ pendet ex primis cuiusque scientiæ principijs speculatiuis. Sic enim se habet finis ad actionem, vt prima principia speculatiua cuiusque scientiæ ad eius scientiæ cognitionem. Quoniam igitur Adam factus est vsu rationis & liberi arbitrij perfectus, & potens ab initio vel benè vel male agēdi; conuenientissimū erat vltimum finem eius statim ipsi notum esse vt sciret quò sua omnia, ac seipsum referre deberet. Deinde; nouit quæ simpliciter omni homini, atq; omni tēporenecessaria sunt homini, quo finem illum consequatur: hæc autem sunt, gratia gratum faciens, & tres virtutes Theologicæ fides, spes & caritas, & siquid aliud est huiusmodi: Hæc autem sciebat Adam non à nobis proficisci nec proprijs viribus parari posse, sed gratuito donari à Deo.

Sex genera rerum supernaturalium cognita Adamo.

C

ADHÆC, satis probabile est non latuisse Adamum horribilem illum Angelorum casum; qui propter superbiam cœlo deturbati, plurimas cœlestium sedium vacuas reliquerunt. huius enim casus & ruinæ cognitio multum prodesse Adamo poterat, vt

Ruinam Angelorum notam fuisse Adamo.

eum in humilitate, & diuinæ legis obedientia, & timore seueritatis diuini iudicij ac iustitiæ cõtineret. Maximo autem gaudio animum eius complebat, nosse tantas illas ruinas cœlestes per homines terrenos qui ex ipsius stirpe progenerándi erãt, reparari ac refici debere. Atque hoc sensit & scriptum reliquit Catharinus in Commentariis suis in Genesim, super illis verbis primi capitis, *Et benedixit illis dicens, Crescite & multiplicamini*, in digressione qua disputat de felici statu primorum hominum ante peccatum. & ad hoc ille accommodat verba illa quæ sunt in capite 17. libri Ecclesiastici, vbi Scriptura inter alia bona quæ Deum primis hominibus tribuisse narrat, ponit & hoc, *Et iudicia sua*, inquit, *ostendit illis. Quæ iudicia*, inquit Catharinus? *nimirum quibus Deus reuelauit illis transgressionem pessimorum spirituum, & quomodo iudicauerat eos & damnauerat.*

A

Mysterium Trinitatis fuisse notũ Adamo.

PRÆTEREA, distinctè & explicatè cognouit Adam per fidem mysterium sanctissimæ Trinitatis: hoc enim tradit Epiphanius in exordio eius operis quod scripsit aduersus hæreses. Et vero, id fit admodum credibile: Non enim cõsentaneum fuit, primum hominem tot tantisque bonis tum naturalibus, tum supernaturalibus cumulatum, & in illo fœlici statu innocentiæ positum, mysterium Trinitatis, primum scilicet & maximum omnium mysteriorum Fidei, & cuius clara visio, vt Augustinus inquit, tota est Fidei merces, ignorasse. præsertim verò cùm hoc mysterium primo in creatione Adami fuisset indicatum, cùm dixit Deus, *Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram*; & coram Adamo posteâ dixit Deus, *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est sciens bonum & malum.*

B

Adamum cognouisse futuram filij Dei incarnationẽ.

AD EXTREMVM, cognouit etiam Adamus, vt multis & magnis Doctoribus placuit, futuram Filij Dei ex ipsius progenie incarnationem. Cognouit igitur Adam, Filium Dei aliquando sumpturum carnem humanam, non quidem vt per mortem suam liberaret hominem à peccato, sic enim Adam sui lapsus & peccati fuisset præscius, sed vt caput esset humani generis ad ipsum honorandum & glorificandum, sicut Ioseph (vtitur hoc exemplo Bonauentura) patriarcha præuidit in somno futuram exaltationem suam, non tamen venditionem suam, aut inclusionem in carcerem. Et hæc quidem sententia maximè competit & quadrat in opinionem eorum qui putant, etiam si Adam non peccasset, Christum tamen fuisse incarnandum. Ac mysterium quidem incarnationis, ita vt diximus, fuisse Adamo cognitum, censet S. Thomas secunda secundæ quæst. 2. art. 7. Bonauentura quoque in secundo sentent. distinct. 23. in expositione textus Magistri, & Catharinus loco paulò superius nominato, & B. Prosper in capite primo, primæ partis eorum trium, quos de promissionibus & prædictionibus Dei composuit. Tractans enim illa verba quæ sunt in secundo capite Geneseos, *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, &c.* & ponderans quod Paulus ad Ephesios scribens cap. 5. super illis verbis dixit, *Sacramentum hoc magnum est, Ego autem dico in*

Genes. 37.

C

A *dico in Christo & in Ecclesia*; affirmat notam fuisse Adamo coniunctionem Christi cum Ecclesia, & quod vt Eua ex latere suo formata erat, sic Ecclesiam formatum iri ex latere Christi in cruce pendentis. Quamquam hoc posterius dictum Prosperi non videtur verum: significat enim, Adam nouisse futuram mortem & passionem Christi, haud dubiè hominis à peccato liberandi causa ab eo suscipiendam: ex quo efficeretur, ipsum peccati sui fuisse præscium, quod negat Augustinus libro vndecimo de Genesi ad litteram capite decimooctauo, nec placet Theologis.

Vtrum Adã in statu innocentiæ Deũ cognoscebat sublimiori genere cognitionis quam sit cognitio fidei.

SED illud hoc loco quæri posset, vtrum cognitio rerum supernaturaliũ & diuinarum quam in statu innocentiæ habuit Adam fuerit sublimior & clarior quàm est fides, licet inferior fuerit & obscurior quàm sit cognitio earundem rerum per lumen gloriæ: ita vt lumen illud quod habuit Adam, medium quodammodo fuerit inter lumen Fidei & lumen gloriæ, hoc videlicet inferius & superius illo. Hugo quidem certè simile quiddam sensisse videtur. Sic enim

B scribit libro primo de Sacramentis parte sexta, cap. 14. *Cognitionem Creatoris primus homo habuisse creditur: cognouit enim à quo creatus fuerat, non eo modo cognoscendi quo ex auditu solo percipitur, quo modo à credentibus absens quæritur, sed quadam interiori aspiratione qua Dei præsentiam contemplabatur: non tamen ita excellenter, sicut post hanc vitam sancti visuri sunt, neque ita in ænigmate qualiter in hac vita videmus.* Sic Hugo. Cuius sententiam interpretans B. Thomas secunda secundæ quæst. 5. artic. 1. dicit contemplationem Dei & rerum diuinarum quæ tollit necessitatem Fidei, esse contemplationem Dei quam in patria beati habent, qua scilicet supernaturalis veritas per essentiam videtur. Hanc autem contemplationem non habuit Angelus ante confirmationem, nec primus homo ante peccatum, sed eorum contemplatio erat altior quàm nostra, per quam propius accedentes ad Deum plura manifestè cognoscere poterant de diuinis effectibus & mysteriis, quàm nos possumus: vnde non inerat eis fides

C qua ita quæreretur Deus absens sicut à nobis quæritur. Erat enim præsentior eis Deus per lumen sapientiæ quàm sit nobis, licet non ita eis præsens esset vt est beatis per lumen glorię. Et quamuis Adam non acceperit cognitionem rerum diuinarum per auditum exteriorem ab alio extrinsecus loquente & docente, accepit tamen eam per auditum interiorem, Deo interius inspirante & docente, quo modo Prophetæ audiebãt, & Dauid dixit, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Quamobrem August. lib. 11. de Genesi ad litterã c. 33. *Fortasse*, ait, *intrinsecus & ineffabilibus modis Deus cum primis hominibus antea loquebatur, sicut etiam cum Angelis loquitur, ipsa incommutabili veritate illustrans mentes eorũ, vbi est intellectus nosce simul quæcunque etiam per tempora non fiunt simul, Forte, inquam, sic cum eis loquebatur, etsi non tanta participatione diuinæ sapientiæ, quantam capiunt Angeli tamen pro humano modulo quantumlibet minus, sed illo ipso genere visitationis*

Psalm. 84.

& locutionis: fortassis etiam illo, qui fit per creaturam, siue in ecstasi spiritus A
corporalibus imaginibus, siue ipsis sensibus corporis aliqua specie præsentata vel ad videndum, vel ad audiendum, sicut in Angelis suis solet videri Deus, vel sonare per nubem. Hæc Augustinus.

DENIQVE Sanctus Thomas in prima parte quæstione 94. artic. 1. censet Adamum agnouisse Deum altiori cognitione, quàm nos cognoscamus, & fuisse cognitionem eius quodammodo mediam inter cognitionem præsentis status, & cognitionem patriæ, qua Deus per essentiam videtur. *Constat enim Deum clarius & eminentius videri per intelligibiles effectus, quàm per sensibiles & Corporeos. A consideratione autem plena & liquida intelligibilium effectuum retrahitur vel retardatur homo ab amore & occupatione circa res sensibiles: At primum hominem fecit Deus rectum, vt dicitur Ecclesiast. 7. quæ rectitudo in eo erat, vt quæ sunt inferiora in homine, subderentur superioribus, & hæc nullo modo impedirentur ab illis. Quapropter primus homo non impediebatur per res exteriores sensibiles à clara & firma contemplatione rerum intelligibilium, quas ex irradiatione primæ veritatis percipiebat, siue naturali cognitione siue gratuita. Et quia duplex est medium cognoscendi, vnum, in quo simul videtur quod per medium videri dicitur, sicut cùm homo videtur per speculum, & simul videtur cum ipso speculo: alterum medium est, per cuius notitiam deuenitur ad cognoscendum aliquid ignotum, sicut est medium demonstrationis: & sine huiusmodi medio Deum videbat Adamus, non tamen sine priori medio. Non enim oportebat primum hominem peruenire in Dei cognitionem per demonstrationem sumptam ab aliquo effectu sicut nobis est necessarium, sed simul in effectibus præcipuè intelligibilibus suo modo Deum cognoscebat. Similiter si quæratur, vtrum Adam tum cognosceret Deum in ænigmate? respondendum est, in ænigmate inesse obscuritatem, quæ quidem obscuritas dupliciter potest accipi: Vel quatenus quælibet creatura est obscura & velut tenebræ si cum immensitate diuinæ claritatis comparetur, & sic Adam videbat Deum in ænigmate, quia videbat Deum per effectus creatos: Vel potest intelligi obscuritas quæ accidit homini propter peccatum, de qua loquitur Augustinus libro 14. de Trinitate capite nono, prout scilicet impeditur homo à consideratione rerum intelligibilium per sensibilium occupationem, & sic Adam non cognoscebat Deum in ænigmate.* Hactenus ex C
beato Thoma.

Vtrum Adam cognouerit Deũ in ænigmate.

NEC dissimilis est, nec hoc loco prætereunda sed obseruanda lectori Bonauenturæ sententia. sic enim ille scribit in secundo sententiarum distinctione vigesimatertia, articulo secundo, quæstione secunda. *Cognitio hominis in statu innocentiæ media erat inter cognitionem status gloriæ & status miseriæ: Sicut etiam locus paradisi medius erat inter hanc vallem miseriæ & patriam cœlestem. Et quemadmodum paradisus terrestris similior erat terræ quàm cœlo, sic cognitio Adæ in statu innocentiæ conformior erat cognitioni status præsentis quàm futuri. Vnde in solo statu gloriæ videbitur Deus immediatè & in sua substantia, ita vt nulla sit*

A *sit ibi obscuritas, in statu verò innocentiæ & naturæ lapsæ, videtur Deus mediante speculo, sed differenter. Nam in statu innocentiæ videbatur Deus per speculum clarum: nulla enim in anima erat peccati nebula: in statu vero miseriæ videtur per speculum obscuratum propter peccatum primi hominis, & ideo nunc videtur per speculum & in ænigmate. Aenigma enim sicut dicit Augustinus in libro decimoquarto de Trinitate, capite nono, est similitudo obscura.*

Quadruplex genus cognoscẽdi Deum.

EST *autem quadruplex genus cognoscendi Deum, videlicet per fidem, per contemplationem, per sensibilem apparitionem, per apertam visionem. Primum, est gratiæ communis: secundum, gratiæ excellentis: tertium, est gratiæ specialis: quartum, est gratiæ consummantis & glorificantis. Et sufficientia istorum modorum ita colligitur: quia omne quod cognoscitur, per aliquid præsens intellectui cognoscitur: Deum quoque per aliquid præsens intellectui cognosci ab homine necesse est. Aut igitur cognosco Deum per hoc quod est præsens mihi, aut quia est præsens alij:*
B *Si quia est præsens alij, hæc est cognitio fidei: cognosco enim & credo Deum esse trinum & vnum, quia Dei Filius hoc enarrauit, & Spiritus sanctus inspirauit: quod enim credimus, debemus auctoritati, vt scribit Augustinus in libro de Vtilitate credendi capite vndecimo. Si autem cognosco Deum per hoc quod est præsens mihi, id potest fieri tripliciter: Aut quia est præsens mihi in proprio effectu, & sic est contemplatio, quæ tanto excellentior est, quanto effectum diuinæ gratiæ magis in se homo sentit, & quanto melius potest Deum considerare in exterioribus creaturis. Aut est præsens mihi Deus in proprio signo, & sic est apparitio; sicut apparuit Deus Abrahæ in subiecta creatura, quæ ipsum Deum figurabat, & Spiritus sanctus in columba. Aut denique præsens est homini Deus in lumine suo, & in seipso, secundum quod dicitur cognosci facie ad faciem: & est aperta visio, quæ quidem merces est tota humanorum meritorum. Primum igitur & vltimum genus cognitionis Dei non competebat statui innocentiæ: primum quidem propter cognitionem ænigmaticam, & quia* Rom. 10.
C *cognitio fidei vt plurimum ex auditu est: vltimum vero propter summam perfectionem non exhibebatur homini in terris, sed promittebatur dandum in cœlis. secundum verò & tertium genus cognitionis Dei, scilicet contemplationis & apparitionis, in vtrumque statum competunt. sed in statu innocentiæ potissimum vigebat contemplatio: tum propter animæ puritatem, tum etiam propter carnis & inferiorum virium subiectionem: quibus duabus rebus vt plurimum anima caret in statu naturæ lapsæ, ideoque non potest ad illum gradum contemplationis attingere.* Sic Bonauentura.

Excutitur Bonauenturæ sententia.

SED in hac Bonauenturæ sententia, quod dixit cognitionem fidei propter obscuritatem non fuisse in Adamo ante peccatum, id ego si præcisè intelligatur, minimè probare possum. Nam, vt supra diximus, nec Adam, nec Angelus dum erant in via, poterant sine fide aut placere Deo, aut mysterium Trinitatis certò & indubitanter cognoscere: propterea enim mysterium istud vocatur supernaturale, quia vim & facultatem omnis creatæ intelligentiæ longissimè supe-

rat, nec certa eius cognitio haberi potest nisi per fidem in via, aut A
per visionem in patria. Denique, etiam in Adamo priusquam peccaret, verissimè dici poterat quod Propheta ille dixit, *Iustus ex fide vivit:* & quod scripsit Paulus, *Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino, ambulantes per fidem, & non per speciem: & nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.*

Habac. 2. 2. Corint 5. 1. Corin 13

Cognitio rerum supernaturalium quæ fuit in Adamo dupliciter præstantior fuit quã nostra.

SCIRE tamen conuenit, cognitionem rerum diuinarum quam habuit Adam, dupliciter ea quam nos habemus fuisse præstantiorem: Primo quidem propter præstantiam ingenij & scientiæ, quo fiebat vt multa ille de rebus diuinis ratione & intelligentia comprehenderet, ad quæ mens nostra nunc aspirare non potest nisi lumine Fidei adiuta. Quemadmodum etiam nunc inter Christianos nonnulla de Deo & rebus diuinis, docti & sapientes viri non tantum fide, sed etiam naturali ratione & scientia nouerunt, quæ tamen idiotis sola fide percepta & cognita sunt. Deinde, nos habemus fidem tam respectu obiecti reuelati, quàm Dei reuelantis: non enim est B
nobis euidenter notum, reuelata esse à Deo mysteria quæ credimus. At primus homo licet non haberet euidentem cognitionem ipsius obiecti Fidei, habebat tamen euidentem reuelationis à Deo factæ: nouerat enim euidenter mysteria illa sibi esse à Deo reuelata. Sed vnde nouerat? quia sentiebat mentem suam interius illuminatam ad cognoscenda ea quæ humana ratione non possunt cognosci, idque sine ordine ad phantasmata: hoc autem ab alio quàm à Deo, qui solus in mentem humanam illabi potest, & solus in eam habet potestatem & efficacitatem, proficisci & effici non potest.

GENVS autem contemplationis quo in beato illo statu innocentiæ vsus est Adam, vsque adeo sublime & excellens fuit, vt sæpenumero mens eius ab omnium vsu sensuum abstracta, & in ecstasim rapta, curiæ cœlesti & Angelorum choris interesset. Audiat lector non meam sed Augustini sententiam, qui extremo capite libri noni de Genesi ad litteram ita scribit: *Illa ecstasis quàm Deus immisit in Adam vt soporatus obdormiret, rectè intelligitur ad hoc immissa,* C
vt & ipsius mens per ecstasim particeps fieret tanquam angelicæ curiæ, & intrans in sanctuarium Dei intelligeret nouissima. Denique, euigilans tanquam prophetiæ plenus, cum ad se adductam costam, mulierem suam videret, eructauit continuo quod magnum sacramentum commendat Apostolus: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, &c. Quæ verba cum primi hominis fuisse Scriptura ipsa testetur, Dominus tamen in Euangelio Deum dixisse declarauit, vt hinc intelligeremus, propter ecstasim quæ præcesserat in Adam, hoc eum diuinitus tanquam prophetam dicere potuisse. Sic Augustinus. Horum similia scribit Gregorius in primo capite libri quarti Dialogorum: *Postquam*, inquit, *de paradisi gaudiis, culpa exigente, expulsus est primi humani generis parens, in huius cæcitatis atque exilij quam patimur venit ærumnam: quia peccando extra semetipsum fusus, iam illa cœlestis patriæ gaudia quæ prius contemplabatur,*

Vide quãta fuerit contemplationis Adami excellẽtia.

Matth. 19.

A *templabatur, videre non potuit. In paradiso quippe assueuerat homo verbis Dei perfrui, & beatorum Angelorum spiritibus, cordis munditia & celsitudine visionis interesse. Sed postquam huc cecidit, ab illo quo implebatur mentis lumine recessit. Ex cuius videlicet carne nos in huius exilij cæcitate nati audimus quidem cœlestem esse patriam, audimus eius ciues Angelos Dei, audimus eorundem Angelorum socios spiritus iustorum & perfectorum: sed carnales quique, quia illa inuisibilia scire non valent per experimentum, dubitant verum ne sit quòd corporalibus oculis non vident. Quæ nimirum dubietas in primo parente esse non potuit, quia exclusus à paradisi gaudiis, hoc quod amiserat, quia viderat recolebat.* Hactenus sunt verba Gregorij. Ex quibus licet argumentari, saltẽ, auctore Gregorio, Adamum aliquandiu fuisse in statu innocentię: affirmat enim Gregorius, eum consueuisse Dei verbis perfrui, & beatorũ Angelorum choris interesse. vocabulum autem consuetudinis, in breuissimo tempore poni non solet.

Adamum aliquãdiu secundũ Gregorium in statu innocentiæ mansisse.

B

QVÆSTIO QVINTA.

An in statu innocentiæ posteri Adæ innatam habuissent scientiam.

SED VIDEAMVS, vtrum posteri Adæ si status illæ innocentiæ mãsisset, nati fuissent cum sciẽtia rerum omnium, similiter vt ipse Adam omnium rerum scientia excellens creatus est. Ad hanc quæstionem respondemus, in statu innocentiæ posteros Adæ non fuisse nascituros cum scientia. De his enim quæ supra naturam sunt, nisi temerè loqui velimus, non est aliud affirmãdum, nisi quod vel in Sacris litteris proditum est, vel Ecclesiæ auctoritate, aut patrum testimonio suffultum, aut ratione aliqua vel necessaria, vel certè admodum probabili munitum: sed nihil horum suppetit nobis ad probandum, posteris Adę ingeneratum iri
C scientiam, ergo non est id affirmandum. Quinimo si rationem ipsam consulamus, ea nobis contrarium suadebit ac probabit, siquidem naturale homini est scientiam acquirere per sensus & experimenta: idcirco enim anima rationalis cum hoc corpore omniũ sensuum tam exteriorum quàm interiorum instrumentis & præsidiis instructo copulata est, vt eorum adminiculo doctrinas, quarum ex se ipsa expers est, comparare posset: hac enim re differt intellectus humanus ab angelico. Quid, quod sicut posteri Adæ non fuissent nati perfecta ætate, nec perfecta corporis magnitudine ac robore, ita nec essent nati perfecto animo & ratione, id est, cum scientia.

ATQVE hæc est opinio Hugonis lib. 1. de Sacramentis, par. 6. & S. Thomæ in prima parte q. 101. contra quam duo possunt obiici. Vnum est, ignorantiam accidisse homini ex culpa: sed in illo statu

nati

Universidad de Deusto Biblioteca

Deo obiectionis. Qualis ignorantia fuisset in statu innocentiæ.

nati fuissent homines sine culpa, ergo sine ignorantia; cum scientia A
igitur. Alterum est, si Adam habuit ab initio scientiam rerum omnium, cur non eam similiter eius posteri habuissent? Ad priorem obiectionem respondemus secundum Hugonem & Thomam, duplicem esse ignorantiam: Alteram quam Theologi appellant puræ negationis & nescientiam, quæ quidem non ex culpa oritur, sed ex conditione naturæ creatæ, quæ non potest omnia & quolibet tempore scire: quippe talis etiam inest in Angelis, neque enim illi omnia norunt; quid igitur mirum, si ea fuisset in posteris Adæ à primo ortu? Alteram verò ignorantiam esse docent vitiosam & culpabilem, quæ est priuatio cognitionis eorum quæ nosse debet homo vel simpliciter, vel aliquo certo tempore: huiusmodi autem ignorantia non fuisset in posteris Adæ: nam licet nati fuissent ignorantes, non tamen earum rerum quas illa prima ætate scire eos oportebat aut decebat. Ad posteriorem obiectionem respondendum est, multa fuisse in Adamo, quia is erat primus homo & parens & doctor humani generis, singularia & propria, quæ non decebat illi esse cum alijs B
hominibus communia: cuiusmodi fuere, Adamum à solo Deo esse factum ex limo terræ, perfecta ætate, & corporis statura, & potentem generandi prolem, atque ex ipso formatam esse mulierem. Sicut igitur hæc propria fuere Adami, sic & illud, habere ab ortu suo rerum omnium scientiam.

Decem res quibus homines in statu innocentiæ ad comparandam scientiam fuissent adiuti.

Sed quamuis posteris Adæ scientia rerum non fuisset ingenita, eam tamen illi cum ad ætatem discendo idoneam venissent, breui, facile, perfectéque comparassent. Decem enim rebus vehementer illi ad capessendas doctrinas omnes fuissent adiuti: quibus rebus quia nos amisso illo statu miserè caremus, propterea & pauci, difficiliter, & tardè, atque imperfectè disciplinas humanas adipiscimur. Sed quænam erant decem illæ res quibus posteri Adæ ad comparandas omnes scientias præclarè instructi paratique accessissent? Prima res, erat summa docilitas & habilitas ad discendum quodlibet, sciendumque, propter admirabilem ingenij, memoriæ ac iudicij excel- C
lentiam, & incredibilem discendi ardorem, verique noscendi cupiditatem. Secunda, erat præstantia omnium sensuum tam interiorum quàm exteriorum, quorum ministerio atque adminiculo & velut aucupio mens humana vtitur ad aucupãdam & consequendam scientiam. Tertia: ingens copia optimorum doctorum, qui & ipsi rerum omnium scientia excellerent, & ad eam docendum alios, aptissimi & accomodatissimi essent. Quarta: tanta vitæ longitudo, quanta parandis tractandisque omnibus doctrinis non modò sufficeret, sed etiam longè supereesset. Quinta: optima valetudo, robur corporis, firmitasque virium. Sexta: facilitas parandi abundè omnia quæ ad victum & vestitum, omnemque cultum vitæ pertinent. Septima: magna opportunitas periclitandi vires, experiendique naturas, proprietates, affectiones, virtutesque animalium, stirpiũ, metallorum, lapidum,

A pidum, denique rerum omnium naturalium, quæ est origo & seminarium scientiæ. Octaua: perfecta moderatio animi, & omnium perturbationum sedatio, cunctorumque affectuum sub rationis imperium subiectio: itaque nihil tum maiori studio & cupiditate concupiscerent & consectarentur homines, quàm scientiam & virtutem. Nona: singularis quædam & eximia erga homines in eo statu viuentes prouidentia & cura Dei, eos miris modis ad perueſtigandam & acquirendam rerum omnium cognitionem adiuuantis, vel per interiores illustrationes, vel per Angelos qui tunc homines familiariter visitassent. Decima & vltima: nulla id temporis homini ad insistendum doctrinarum studio, à dæmonibus impedimẽta accidissent. Nunc autem dæmon à studio bonarum artium & liberalium doctrinarum, duabus de causis deducere homines conatur: tum quod ardens dicendi studium hominem à plerisque vitiis & cupiditatibus rerum terrenarum vehementer abducit: tum quod veretur dæmon ne qui honestis disciplinis comparandis sedulò dant operam, earum deinde vsu ad prædicandam & illustrandam Dei gloriam, iuuan-
B dosque homines, & ab errꝰoribus, quorum dæmon ipsæ fator & auctor est, liberndos, magno cum imperij sui quod in homines impios & imprbos habet detrimento & exitio, conferant.

DISPVTATIO
DE SECVNDA EXCELLENTIA
status innocentiæ; id est, de Gratia gratum faciente.

IN HAC disputatione, similiter vt in ea quæ hanc præcessit, quęstiones quinque pertractandæ sunt. Prima quęstio est, Vtrum Adam cum gratia gratum faciente creatus sit: secunda, An illa gratia cum qua creatum esse Adamum ostendemus, tãta fuerit, vt penitus excluderet omne peccatum etiam veniale: tertia, Vtrum homines in statu innocentiæ maiorem habuissent gratiam quàm in statu legis Euan-
C gelicæ sanctissimi homines habuerunt: quarta, Vtrum si Adam non peccasset, posteri eius cum gratia nati fuissent: quinta, Vtrum si Adam non peccasset, posteri eius fuissent in gratia confirmati.

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrum sit cum gratia creatus Adam.

PRIMA hæc quæstio & per se nobilis & celebris est, & est Theologorũ eruditis disputationibus, atq; opinionũ varietate & dissensione magis nobilitata. Catharinus opinatur Adamũ primo esse conditum in puris naturalibus: posteâ esse ornatum iu-

Catharinus in Genes.

tum iustitia originali: deinde gratia gratum faciente donatum esse ac decoratum. Illud apud Theologos extra cõtrouersiam est, Adam gratiam habuisse ante suum lapsum. Testimonia Patrum ad id probandum commemorat Magister in 2. lib. dist. 29. & Gratianus de Pœnitentia dist. 2. cap. Tolle caritatem. Nec licet hoc in dubium vocare, cum duorum sit Conciliorum Arausicani & Tridẽtini decretis cõstitutũ atque communitum. Certè in Tridentino in sessione 5. in decreto de peccato originali sic est: Adam per peccatum amisit sanctitatem & iustitiam in qua fuerat à Deo constitutus. Et hoc rationi valdè consentaneum est: propter peccatum enim Adamus gratiam Dei & dona cœlestia perdidit; quippe propter illud primum peccatum ipse cum vniuersa posteritate sua condemnatus est, & priuatus iure possidendi regnum cœleste. Habebat igitur ante peccatũ ius regni cœlestis hoc autem ius nõ aliter nisi propter gratiam Dei datur homini. Nimirum, si per primũ illud peccatũ non perdidisset Adam Dei gratiam, nulla erat ratio cur vnius illius primi peccati reatus tantùm, non autem aliorum peccatorum quæ deinde patrauit Adam, ad posteros deriuaretur. Hoc igitur cũ omnino concessum pro certo haberi debeat, non attinet pluribus verbis disputare.

Adamum fuisse in gratia ante lapsum.

A

B

ILLVD autem inter Theologos controuersum est, vtrum Adam in primo ortu suo & ab initio gratiam Dei habuerit, an posteà eam acceperit, de hoc variant Theologi sententias. Non fuisse eum cum gratia creatum, sed tantùm cum iustitia originali, multi & magni Doctores censuerunt; Hugo S. Victoris libro 1. de Sacramentis parte sexta, Alexãder de Hales parte 2. quæst. 99. Bonauentura & Scotus lib. 2. sentẽtiarum distin. 26. Marsilius in eundem librum quęst. 16. & item Altisiodorensis. Confirmat eam sententiam Bonauenturę his argumentis: Magis congruit gratia cum gloria, quàm natura cum gratia: sed Adamo collata est gratia ante gloriam: ergo natura quoque data est ante gratiam. Posteà, per gratiam fit matrimonium quoddam spirituale inter Deum & animam hominis; sed ea lex matrimonij est vt id minime fiat sine coniugis vtriusque consensu: ergo dari non debuit Adamo gratia sine eius consensu: præsertim autem cùm hoc habeat Dei prouidentia, vt nulli adulto quique iam rationis vsu pollet gratiam suam absque eius consensu & præparatione tribuat. Deinde, quo clarius & certius Adam cognosceret, gratiam quæ ipsi à Deo tribuebatur, verè esse gratiam, id est, omnem naturæ facultatem excedere, atque homini gratuitò donari, eaque ratione Deo gratior & deuotior esset: conuenientius fuit, vt eam postquam creatus est haberet, quàm vt simul cum natura sibi quodammodo ingeneratam acciperet.

Qui cẽsuerint Adamum non esse, creatum in gratia & quibus argumentis id probauerint.

C

SCOTVS eo quem supra nominaui loco respondens ad quartum argumentum, arbitratur iustitiam originalem cum qua creatus est Adam, non fuisse gratiam gratum facientem: fuisse tamen donum supernaturale. Habebant autem se gratia gratum faciens & iustitia originalis,

A originalis, inquit Scotus, sicut excedens & excessum. Excedebat enim iustitia originalis ipsam gratiam gratum facientem quattuor rebus: etenim, iustitia originalis non modo rationem Deo subdebat, sed etiam sensum rationi, & corpus animæ: deinde, promptius, delectabilius, firmius coniungebat mentem cũ Deo: tum, nõ admittebat vllum peccatum, non tantum mortale sed etiam veniale: denique, faciebat hominem omne bonum morale promptè & iucundè, & sine vlla interiori molestia operari. Gratia verò gratum faciens eò vincit & antecellit iustitiã originalem, quod hominem excellentius iungit Deo, scilicet vt fini & bono supernaturali; facitque hominem vere gratum & amicum Deo, eiusque filium & hæredem vitæ æternæ, & vt is mereri queat etiam de condigno æternam vitam,

ALTERA opinio est, Adamum creatum esse in gratia. Hãc fuisse Augustini sententiam, multis ille locis apertè declarauit. Namque in Enchiridio capite 104. sic ait: *Primum hominem Deus in ea salute in qua conditus erat custodire voluisset, eumque oportuno tempore post genitos filios sine interpositione mortis ad meliora perducere: vbi iam non solum peccatum non committere, sed nec volũtatem posset habere peccandi; si ad permanendum sine peccato, sicut factus erat, perpetuam voluntatem habiturum esse præscisset.* In libro autem de Correptione & gratia capite 10. affirmat primum hominem factum esse à Deo rectum & cum bona voluntate, apud Augustinum autem nulla est simpliciter bona voluntas sine Dei gratia. Tradit item, ipsum factum esse beatum, ea nimirum beatitudine quæ potest homini in hac vita contingere quæ tamen nulla esset sine Dei gratia. Ad hunc autem modum scribit: *Primum hominem fecit Deus beatum: quia & non miserum fieri, in sua potestate esse sentiebat. In quo statu recto ac sine vitio si per ipsum liberum arbitrium manere voluisset, profecto sine vllo mortis & infelicitatis experimento, acciperet illam, merito huiusmodi permansionis, & beatitudinis plenitudinem qua & sancti Angeli sunt beati, id est, vt cadere non posset vlterius, & hoc certissimè sciret.* Et in capite eiusdem libri vndecimo: *Tunc*, inquit, *dederat homini Deus bonam voluntatem: in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum. Dederat adiutorium, sine quo in ea non posset permanere si vellet; vt autem vellet, in eius libero reliquit arbitrio. Si autem hoc adiutorium vel Angelo, vel homini cum primum facti sunt defuisset, quoniam non talis natura facta erat vt sine diuino adiutorio posset manere si vellet, non vtique sua culpa cecidisset: adiutorium quippe defuisset sine quo manere non possent.* in libro quoque decimo quarto de Ciuitate Dei cap. 11. & 27. dicit, primum hominem creatum esse à Deo rectum & cum bona voluntate. cumque par sit ratio Angelorum atque primorum hominum, vt significat Augustinus in libro de Correptione & gratia capite 10. & vndecimo idque placet ferè Theologis, si Angelus cum gratia creatus est similiter hominem creatum esse cum gratia putandum est. Angelos autem creatos esse cum gratia, multis

Augustini sententia fuit & vera, Adamũ creatũ esse cum gratia.

B

C

diſertiſque verbis diſputat Auguſtinus lib.12. de Ciuitate Dei cap. A
9 *Simul*,inquit, *atque facti ſunt Angeli,ei à quo facti ſunt, amore cum quo facti ſunt,adhæſerunt*. Et paulo infra: *Deus fecit Angelos cum bona volũtate hoc eſt,cũ amore caſto, quo illi adhæſerunt, ſimul in eis condens naturam & largiens gratiam*. Denique poſt hæc,amorẽ & bonam voluntatem cum qua creati ſunt Angeli appellat caritatem diffuſam in eos per ſpiritum ſanctum,

SANCTVS item Hieronymus in Commentariis ſuper Oſeam teſtatur,dæmones in magna eſſe ſpiritus pinguedine à Deo creatos. Hoc ipſum Patres colligunt ex iis quæ Iſaias cap.14.de Lucifero ſub perſona regis Babylonis, & Ezechiel capite 28.de eodem ſub perſona principis Tyri vaticinãtur. Accedit ad hæc,quod multi ſanctorum Patrum & veterum doctorum explanantes illa verba,*Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram:* Illud *Ad ſimilitudinem noſtram*, de ſimilitudine quam habet homo cum Deo propter gratiam & virtutes,interpretandum & intelligendum cenſuerunt,cuius interpretationis auctores,ſupra libro quarto,Originem,Victorinum B
Baſilium, Ambroſium, Chryſoſtomum, Auguſtinum, Bedam, Rupertum atque Hugonẽ nominauimus. Ab hac etiam ſententia ſtare videtur Paulus ita ſcribens ad Coloſſen.3.*Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis & induentes nouum,eum qui renouatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem eius qui creauit illum*, vbi renouationem hominis per gratiam, appellat Paulus renouationem imaginis in qua creatus eſt homo. Et ſic interpretandum eſt quod multi veteres dixerunt,Adamum propter peccatum quod admiſit,imaginem Dei ad quam erat conditus perdidiſſe.

AD huius præterea opinionis confirmationem quidam pertinere exiſtimant quod in capite 17. libri Eccleſiaſtici ſcriptum eſt his Locus Eccleſiaſtici. verbis:*Deus creauit hominem de terra, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum; & ſecundum ſe veſtiuit illũ virtute.* Illud autem *ſecundum ſe*,idẽ ſignificat quod, ad ſui ſimilitudinem. ſicut enim dicitur de Deo, Pſalm.103. *Confeſſionem & decorem induiſti*:& alio in Pſalmo,*Dominus regnauit de* Pſalm.92. *corem induit, induit Dominus fortitudinem,& præcinxit,ſe*;ſic etiam homo ad ſimilitudinem Dei ſuo modo virtute ornatus eſt,hoc eſt,præditus, acumine ingenij,quo per omnia animo & cogitatione penetrare,multaq; præclara potenter efficere valeat. Hoc enim loco vocabulum illud *Virtute*,non ſignificat virtutem moralẽ quæ vitiis cõtraria eſt quam Græci vocant ἀρετὴν ſed ſignificat robur & fortitudinem,Græcè enim eſt ἰσχὺν. Quare probabilius quidam ex eo loco argumentantur, Adamum eſſe conditum perfecto cotporis robore, & perfecta animi virtute,quæ complectitur ſcientiam & virtutes morales atque etiam ſupernaturales, quanquam Græcè pro illo *ſecundum ſe*,pluraliter legitur κατὰ ἑαυτούς,id eſt,ſecundum ſeipſos, vt ad homines referatur. Tota enim lectio Græca pluraliter loquitur: vel quia de Adamo & Eua agit, vel quoniam loquitur de his

quæ in

A quæ in Adamo toti humanæ naturæ collata ſunt.

B. THOMAS prima parte quæſt.95.& 100 ex illa ſententia quæ Locus Eccleſiaſtæ. cap.7. eſt in capite 7.libri Eccleſiaſtę,*Fecit Deus hominem rectum*, vt probet fuiſſe Adamum cum gratia à Deo creatum,hoc modo ratiocinatur: *Rectitudo primi hominis in eo erat poſita, vt ratio eius Deo eſſet ſubdita; rationi autem inferiores animæ vires,& animæ etiam corpus. Huius autem triplicis rectitudinis prima erat cauſa ſecunda & tertiæ: ſecunda verò rectitudo,per quam inferiores animæ vires ſubditæ atque obedientes erant rationi,tertia item rectitudo qua corpus erat ſubiectum animæ,non erant naturales:alioquin manſiſſent in homine poſt peccatum: quæ enim naturalia ſunt homini, ea propter peccatum non fuere homini ablata:ſed erant gratuito conceſſa homini per Dei gratiam. Prima igitur illa rectitudo qua mens omnino ſubiecta erat Deo, ex qua ſcilicet aliæ duæ pendebant, non erat naturale ſed ſupernaturale donum gratiæ Dei: Hinc concluditur, ſi primus homo creatus eſt cum illa rectitudine: eum cum Dei gratia creatum eſſe. Illud autem quod inferiores animæ vires continebat in officio & in obedientia rationis,fuiſſe ſupernaturale donum gratiæ non obſcurè indicauit Paulus ad* ROMANOS *7.cum enim dixiſſet, Sentio aliam legem in membris meis,* B *repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati: cumque miſerrimum ſtatum ſuum quaſi deplorans exclamaſſet:Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? ſubiecit, Gratia Dei per Ieſum Chriſtum. Sola igitur Dei gratia carnem ſpiritui rebellem coercere: & mentis imperio ſubiugare poteſt,ergo cũ in Adamo ante peccatum caro rationi minimè rebellis fuerit:id profecto non aliter quàm per gratiam Dei factum eſſe exiſtimari debet*.Sic B.Thomas.

AD hoc etiam confirmandum valet quod ſcribit Auguſtinus li. 13.de ciuitate Dei cap.13.*Poſtea quã* inquit, *præcepti facta tranſgreſſio eſt,confeſtim gratia deſerente diuina de corporum ſuorum nuditate confuſi ſunt:ſenſerunt enim nouum motum inobedientis carnis ſuæ, tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ ſuæ. Iam quippe anima libertate in peruerſum propria delectata, & Deo dedignata ſeruire, priſtino corporis ſeruitio deſtituebatur. Et quia ſuperiorem dominum ſuo arbitrio deſeruerat, inferiorem famulum ad ſuum arbitrium non tenebat:nec omnino habebat ſubditam carnem,ſicut ſemper habere potuiſſet,ſi Deo ſubiecta ipſa manſiſſet*. In C libro autem 14. eiuſdem Operis cap. 17. tractans illa verba tertij cap.Geneſeos, *Aperti ſunt oculi eorum:cumq. cognouiſſent ſe eſſe nudos. &c.* ita ſcribit Auguſtinus: *Patebant oculi eorum: ſed adhuc non erant aperti,hoc eſt,non attenti vt cognoſcerent quid eis indumento gratiæ præſtaretur,quando membra eorum voluntati repugnare neſciebant. Qua gratia remota vt pœna reciproca inobedientia plecterentur, extitit in motu corporis quædam impudens nouitas, vnde eſſet indecens nuditas, & fecit attentos, reddiditque confuſos. Aperti ſunt inquit, oculi amborum non ad videndum, nam & antea videbant, ſed ad diſcernendum inter bonum quod amiſerant, & malum in quod ceciderant*. Hæc Auguſtinus. Quanquam qui iuſtitiam originalem donum quoddam faciunt à

gratia gratum faciente diuersum, hisce Pauli & Augustini sententiis nequaquã mouentur. Respõdent enim, ipsam iustitiam originalem quia erat donum Dei supernaturale non debitũ homini, sed gratuitô ei tributum à Deo; propterea gratiam Dei à Patribus appellari. A

Probatur multis rationibus Adamum cum gratiae sse creatum.

SED enim, creatum esse primum hominem cum gratia gratum faciente, aliis prẽterea rationibus confirmari posset. Etenim, si est creatus Adam perfectus corpore, & secundum omnia mẽbra & facultates corporis; quis dubitet eum similiter creatum esse perfectum animo & ratione, & secundum omnes potentias animæ rationalis? non fuisset autem perfectus sine gratia. Si conditus est Adam in statu felicissimo & beatissimo, vt multis in locis inculcat Augustinus, idque declarat Paradisus in quo est Adam collocatus; cùm primæ huius felicitatis partes sint ipsius gratiæ, hæc illi deesse non debuit. Si talis est conditus, vt fuerit amicus & familiaris Deo; non potuit sane gratia carere, quæ hanc amicitiam parit & tuetur. Si talis est conditus vt posset non mori, cuius rei gratia comparauit ei Deus lignum vitæ: Si quæ ad corporis conseruationem aut oblectationem pertinent, ea Deus illi statim & tam abũdè prouidit; cur non bonorũ quæ ad animum pertinent potissimum maximéque necessarium, gratiam ei dediderit? Si gratiam habuit ante peccatum; cur non habuerit simul atque est conditus? B

DENIQVE, si Adam factus est animo rectus & ratione perfectus, consentaneum fuit vt primum omnium cognosceret Deum, à quo, propter quem, & ad quem amandum, colendum, fruendémque creatus fuerat atque vt ad eum tanquam ad finem, suum supernaturalem, se suáque omnia referret ac dirigeret: sine hac enim cognitione, cæterarũ omnium rerũ scientia inanis & futilis est. *Vani enim sunt omnes homines*, vt scriptum est in capite decimotertio libri Sapientiæ, *in quibus non subest scientia Dei.* Illud etiam præclarè dictum est à Deo per Hieremiam capite nono: *Non glorietur sapiens in sapientia sua & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me quia ego sum Dominus qui facio misericordiam & iudicium & iustitiam in terra: hæc enim placet mihi, ait Dominus.* Atque hæc cognitio Dei vt est vltimus ipse ac supernaturalis finis hominis, non aliundè quam ex fide quæ donũ Dei est proficisci potuit; cum fide igitur Adam creatus est: nec sanè cum fide informi, aliisve virtutibus incomitata; cum fide igitur, spe, & caritate. Adiice, quod principaliter Adam creatus est propter finem supernaturalem, quàm propter naturalem: sed ad consequendum finem naturalem, statim ei dedit multa & præclara dona; non est igitur dubitandum quin ei gratiam, quæ ad supernaturalem finem adipiscẽdum necessaria est statim impertiuerit. Quod si Adam statim vt factus est, habuit perfectum vsum rationis; ergo statim potuit, aut etiam debuit se ipsum dirigere ac referre ad vltimum finem suũ supernaturalem, potuit que penè mereri: quod quidem sine gratia facere C

A cere non poterat; non igitur sine gratia creatus est.

Non tantùm Adam creatum essa cum habitu gratiæ sed etiam cum eius actu & vsu.

NEC vero in ortu suo Adam gratiam tantùm accepit secundum habitum, sed etiam secundum actum, id est, concurrendo ad receptionem gratiæ cum proprio actu liberi arbitrij, eique cõsentiẽdo, & in Deum tendendo per actum fidei & dilectionis. Hoc autem ita esse, ex quattuor rebus, ferè apud Theologos minimè dubijs & controuersis, argumentari possumus. Primo, Adam creatus est perfectus animo & ratione, & potens, statim vt est cõditus, vti ratione & libero arbitrio. Deindè, actus libri arbitrij, id est, voluntatis & intellectus, sunt indiuisibiles, & vno instanti perfici & absoluí possunt. Ad hæc, Adam creatus est rectus; quæ rectitudo in primis faciebat vt Adam ratione & voluntate se ac sua subiiceret Deo, & vt primus actus mẽtis & voluntatis quem exerceret, ad Deum conferretur. Postremô, excellentior ratio est sanctificationis & iustificationis, sanctificari & iustificari hominem per proprium actum & cõsensum liberi arbitrij, quàm sine eo. Ex his quattuor conficitur & concluditur B quod volumus, Adamum eo ipso puncto temporis quo est creatus, simul & ipsum exercuisse actum fidei & dilectionis erga Deum; & ipsum Deum gratiã sanctificantem ei dedisse; ad eum scilicet modum quo Theologi disputant in iustificatione hominis adulti, in eodem instanti ex parte hominis esse vltimam dispositionem eius ad gratiam per proprium actum liberi arbitrij recipiendam, & ex parte Dei infusionem ipsius gratiæ. Cum hac nostra sententia plane concordat B. Thomæ doctrina. Is enim 1. parte quæ. 95. art. 1. aduersus id quod docere volebat. Adam scilicet creatum esse cum gratia, quinto loco sic obijcit: *Ad hoc*, inquit, *quod quis accipiat gratiam, requiritur consensus ex parte recipientis, cùm per hoc perficiatur matrimonium quoddam spirituale inter Deum & animam: sed consensus in gratiam esse non potest nisi prius existentis ergo primus homo non accepit gratiam in primo instanti suæ conditionis.* Hãc obiectionem sub finem eius articuli sic ipsemet diluit: *Ad quintũ*, inquit, *dicendum est, quod cùm motus voluntatis non sit continuus, nihil prohibet etiam in primo instanti suæ creationis, primum hominem gratiæ consensisse.* C

QVÆSTIO SECVNDA.

An in statu innocentiæ potuisset admitti peccatum aliquod veniale.

ALTERA quæstio est, Vtrũ gratia quã habuit Adã in statu innocẽtiæ, & quã nisi peccasset ipse, posteri eius habuissent, talis fuerit vt omnis peccati venialis admistionẽ & societatẽ excluderet? vel, vt alij proponũt eandem quæstionẽ, vtrum Adam, manente statu innocẽtiæ, peccare venialiter potuisset: vel vtrum prius venialiter peccare potuerit quã mortaliter. Videtur enim in illo statu potuisse admitti peccatum veniale, Si enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

nim Apoſtoli qui fuerunt confirmati in gratia, & Ioannes Baptiſta A
qui in vtero matris ſuæ ſanctificatus eſt, potuerunt venialiter peccare; cur non etiam Adam? neque enim maiorem in hoc quàm in illis fuiſſe gratiam credibile eſt. Quod ſi facilius eſt committere peccatum veniale quàm mortale; facilius igitur fuit Adamum in peccatum veniele labi quàm in mortale. Et, ſi gratia quam habeat non impediebat quo minus mortaliter peccare poſſet; multo minus impediuiſſet ne poſſet facere qualecumque peccatum veniale. Ex aduerſo autem, videtur omne peccatum veniale, quia malum quoddam eſt dignumque aliqua pœna, habensq; aliquid triſtitiæ ac doloris adiunctum, planè aduerſari feliciſſimo ſtatui innocentiæ, qui ab omni malo corporis & animi, culpæ ac pœnæ vacuus erat.

Prima opinio quæ eſt probabilior.

CIRCA hanc queſtionem duas reperio ſententias. altera ſententia eſt Alexandri de Hales, & Bonauenturæ in ſecundo ſententiarum diſtinctione vigeſima prima articulo tertio & Sancti Thomæ in prima ſecundæ queſtione octuageſima nona, negantium in ſtatu innocentiæ potuiſſe fieri vllum peccatum veniale. ſed neceſſariũ fuiſſe primum peccatum eſſe mortale: & hanc opinionem, Bonauentura dicit communiter à Doctoribus Theologiæ probari. & merito ſanè. Namque ſtatus innocentiæ non poterat deſtrui niſi per peccatum mortale, quippe quod aufert gratiã Dei, & hominẽ Dei amore ac beneficijs reddit indignũ. Peccatũ igitur veniale nõ poterat deſtruere illũ ſtatum, nec tamẽ ſimul cũ eo eſſe poterat, ſiquidem peccatum veniale multa fert ſecum illi tranquilliſſimo ac feliciſſimo ſtatui omnino repugnantia. Etenim, peccatum veniale per ſe magnum eſt malum, pro quo ſcilicet euitando quantauis pœna corporis iure ſit ſubeunda: dolorem affert, & pœnitentiam habet coniunctam, & morſum conſcientiæ: debetur ei aliqua pœna: minuit feruorem caritatis: multiplicatumque auget difficultatem bene agendi, facitque vt cum triſtitia bonum faciamus. hæc autẽ omnia fuiſſent ab illius ſtatº trãquillitate & felicitate remotiſſima. Nihil enim erat, vt ſcribit Auguſtinus li. decimoquarto de Ciuit. Dei capite 10. *Quod hominis in eo ſtatu feliciuer viuentis carnem animumque offenderet. Erat enim in eo traquilla peccati deuitatio: qua manẽte, nullum omnino malum erat quod eum vndecunque contriſtaret.* Et in eiuſdem libri capite 26. *Summa*, inquit, *erat in carne ſanitas, in anima tota tranquillitas: ſicut in paradiſo nullus erat æſtus aut frigus; ſic in eius hábitatore nulla ex cupiditate vel timore accedebat bonæ voluntatis offenſio. Nihil omnino triſte, nihil erat inaniter latum: gaudium vero perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat caritas ex corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta.* Sic Auguſtinus. Deinde peccatum veniale eſt quædam inordinatio hominis, repugnat igitur ſummæ rectitudini, in qua ſecundũ omnes ſuas partes & potentias homo creatus eſt. Ad hæc, ſi in illo ſtatu fuiſſet tanta ſanitas corporis, vt nullus vel leuiſſimus homini morbus potuiſſet accidere; ergo par fuiſſet animi ſanitas, & ab õni culpa vacuitas,

B

C

Denique,

A Denique, ſi in eo ſtatu admiſiſſet homo peccatũ veniale, aut propter id doluiſſet, aut nihil doluiſſet, ſi doluiſſet, dolor ille & triſtitia, pœna fuiſſet animi, & gaudio quo in eo ſtatu vſquequaque pleniſſimo fruebatur homo, contraria. ſi nihil doluiſſet, hoc ipſum auxiſſet culpam, & deteriorem hominem, grauioríque dignum ſupplicio feciſſet.

Secunda opinio Scoti.

ALTERA fuit ſententia, potuiſſe Adam in illo ſtatu prius peccare venialiter quàm mortaliter: quam Scotus in ſecundo ſententiarum diſtinct. 21. quæſt. 1. ſequitur, & hiſce confirmat argumentis: Rectitudo ſtatus innocentiæ magis repugnabat peccato mortali quàm veniali: ſed non obſtante illa rectitudine potuit Adam peccare mortaliter: ergo potuiſſet etiã peccare venialiter. Deinde, do-
B num illius innocentiæ vel iuſtitiæ originalis, non magis hominem iungebat cum Deo, quàm qualiſcumque & quantacumque gratia gratum faciens quæ eſt in viatore: ſed quantacumque fuerit gratia gratum faciens, poteſt ea ſimul eſſe cũ peccato veniali, vt fuit in Apoſtolis: ergo ſimiliter in Adamo potuit contingere.

Tria genera peccati venialis.

HIS accedit, quod tria ſunt genera peccati venialis: quoddam enim accidit homini ex ſurreptione ſenſualitatis: alterum prouenit ex ſubito aliquo & indeliberato rationis motu, vti eſt primus mo-
C tus infidelitatis aut deſperationis: atque hæc duo genera peccati venialis & Scotus fatetur, nec vllus Theologorum abnuit, in ſtatum innocentiæ cadere non potuiſſe. Siquidem in eo ſenſualitas vſque eò rationi erat ſubiecta, vt nec præuerteret eius imperium & moderationem, nec detrectaret. Ratio autem ipſa ſic erat affecta & diuino munere firmata, vt nullum in actum exiret, niſi hominis conſilio, deliberatione & electione perfectũ. Verùm, præter hęc duo genera peccati venialis, eſt tertiũ quoddam, quod ex ſuo genere eſt venialeob imperfectionẽ actus & leuitatẽ materiæ: cuiuſmodi eſt verbum ocioſum, & mendacium aut iocoſum aut officioſum. hoc genus peccati venialis, non videt Scotus qui poſſit negari in eo ſtatu
D admitti potuiſſe. Nam ſi donum illud innocentiæ vel iuſtitiæ originalis non obſtabat quin poſſet Adã peccare mortaliter, multo minus obſtitiſſet, vt non poſſet peccare venialiter. Non enim admiſſio huiuſmodi peccati venialis arguit inordinatam eſſe partem ſuperiorem aut inferiorem hominis, nec aliam inordinationem ponit, quàm quæ in ipſo actu peccati venialis implicatur.

QVOD autem contra quĩdã obijciunt, omni peccato veniali deberi pœnam aliquam, omnem autem pœnam illi ſtatui fuiſſe contrariam: ad id Scotus dupliciter reſpondet: Primo, non quamcumque pœnam repugnaſſe illi ſtatui, ſed pœnam duntaxat mortis corporalis, quæ ſoli peccato mortali debebatur: tũ, potuiſſe peccatum veniale citra pœnam elui, per ſolam videlicet voluntatis diſplicentiam: denique etiam ſine animi triſtitia per actus feruẽtes caritatis,

eiusmodi peccata cõsumi ac deleri potuisse. Hactenus ex ipso Scoto. Et quanquam Bonauentura non negat hanc positionem satis esse probabilem: affirmat tamen communiter eam non approbari à Doctoribus Theologiæ. *Et sanè*, inquit, *ea opinio improbabilitatem habet, si quis attendat ad perfectionem status, & regulam rectitudinis in qua erat Adam: à quo etiam cum nullum haberet impellens, exire non poterat, nisi contemnendo diuinam iustitiam, & fœdando suam innocentiam, & corrumpendo naturam suam: quæ omnia faciunt primam culpam Adæ non venialem sed mortalem fuisse, nec potuisse aliter esse. Et ideo est communis opinio quam hodie approbant Doctores, primum peccatum Adæ non veniale sed mortale esse debuisse.* Sic Bonauentura.

Solutio rationum Scoti.

Nos igitur priori sententiæ, quæ grauioribus rationum momẽtis & Doctorum auctoritatibus fulta probabilior est, assentientes, contrarias ei rationes supra positas breuiter dissoluamus. Ad primam rationem Scoti ita respondendum est: mortale peccatum eo nomine magis quàm veniale repugnasse illi statui, quòd eũ statum penitus destruebat: at peccatum veniale non satis erat ad eũ statum euertẽdum: nõ enim felicitatem illam amitti decebat nisi propter id quo fieret homo inimicus Deo, eius lege contempta atque violata. Nihilominus tamen peccatum veniale omnino aduersabatur illi statui: quem, dum is manebat, omnis mali tam culpæ quàm pœnæ expertem esse conueniebat, vt à Deo constitutum fuerat. Itaque Adamum committere peccatum mortale nihil repugnabat, sicut nec excidere illo statu innocentiæ & felicitatem illam perdere: at manente felicitate illius status, admitti peccatum veniale, manifesta repugnãtia: propterea quod status ille, vt diximus, nullius mali particeps erat: veniale autem peccatum nec leue, nec vnum malum homini attulisset. Ad secundã rationem Scoti sic respondeatur: Donum innocentiæ & iustitiæ originalis, quãtum ad aliqua magis hominem cum Deo coniungebat, quàm gratia gratum faciens. siquidem iustitia originalis sanabat omnes animæ vires, & carnem sensúmque perfectè subiiciebat rationi, ipsámque rationẽ vigilantissimam reddebat, & vsque eò intentam ad id quod agi oportebat, vt nihil ea nisi scienter, consultè, ac deliberatè ageret. Quocirca in illo statu facilis erat cuiuslibet venialis peccati vitatio: nunc autem, etiam à magna præditis gratia ad vnum omnia venialia peccata perpetuò declinari non possunt.

Vnde habuerit Adã, vt in statu innocentiæ nullum posset facere peccatum veniale.

Tertia Scoti ratio hoc à nobis habeat responsum. Nos quidem ingenuè fatemur, ad perpetuò vitanda omnia venialia peccata tertij generis, quæ Theologi appellãt venialia ex genere suo, non satis fuisse donum gratiæ gratum faciẽtis, nec virtutes morales aut diuinas Adami animo insidentes atque inhærentes: eiusmodi enim dona & habitus, multo magis arcere ab Adamo & excludere peccatum mortale debuissent quàm veniale, maiorem enim cum illo quàm

A quàm cum hoc repugnantiam habẽt. Quod si Adamum admissione peccati mortalis prohibere non potuerunt, multo minus venialis peccati effectione prohibuissent. Existimamus igitur, præter illa dona & habitus virtutum diuinitus inditos, adfuisse Adamo singularem quãdam prouidentiam, curam & protectionem Dei, qui manente illo statu seruabat Adamũ, & cõtinebat ne in istiusmodi peccata venialia prolaberetur: quemadmodum & vitam & sanitatem eius mirabiliter conseruabat: ne ab innumerabilibus rebus quę extrinsecus accidere & nocere ei poterant, vel minimum læderetur. Constituerat enim Deus (id quod maximè consentaneum erat) vt status ille non nisi vsquequaque integer, & expers omnis mali

B permaneret: ob idque vacuitas omnis mali pœnę cum vacuitate ab omni malo culpæ necessario coniuncta erat.

Refellitur Bonauentura.

Non sum inscius quemadmodum hanc Scoti rationem Bonauentura dissoluat: cẽsetenim huiusmodi peccata genere suo venialia, vti verbum ociosum, aut mendacium officiosum siue iocosum, quæ nunc in statu naturæ lapsæ sunt venialia, tunc ob illius status perfectionem & personæ dignitatem, futura fuisse mortalia. Sic enim in libro 2. sententiarum distinct. 21. art. 3. quæst. 1. scribit Bonauentura: *Ad illud quod obijcitur, potuisse Adamum dicere verbum ociosum, quod est veniale peccatum: Respondendum est, verbum ociosum futurum Adamo fuisse mortale propter status eius perfectionem: vnde quod dicitur communiter, aliquod esse peccatum ex genere suo veniale, hoc intelligendum est*

C *respectu naturæ lapsæ.* Verum hanc opinionem merito refellit S. Thomas prima secundæ quæst. 89. art. 3. *Communiter*, inquit, *ponitur, hominem in statu innocentiæ non potuisse venialiter peccare: quod non ita est intelligendum: quasi id quod nobis est veniale, si Adam commisisset, futurum ei fuisset mortale propter altitudinem sui status. dignitas enim personæ est circumstantia aggrauans quidem peccatum, non tamen ipsum transferens in aliam speciem: nisi forte superueniente deformitate inobedientiæ aut voti, aut alicuius eiusmodi: quod in proposito dici non potest. Vnde id quod est de se veniale, non potuit transferri in mortale propter dignitatem primi status. Sic ergo intelligendum est, non potuisse Adam primo peccare venialiter, quia non potuit fieri vt committeret aliquid quod esset ex se peccatum veniale, priusquam integritatem primi status amitteret peccando mortaliter.* Hæc S.

D Thomas.

QVAESTIO TERTIA

Vtrum in statu innocentiæ fuissent generati homines cum gratia Dei.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SEQVITVR tertia quæstio, vtrum si Adam non peccasset,& mansisset status innocentiæ,posteri Adæ generati fuissent cum gratia gratum faciente. Videtur id negare Hugo S.Victoris in lib.1.de Sacramentis,parte 6.capite 23.sic enim scribit: *Primus homo ante peccatum genera ſſet quidem filios ſine peccco, Sed non paternæ iuſtitiæ hæredes.* Idem sensisse putandum est, quicumque dixerunt Adamum nó fuisse creatum cum gratia. Verumtamen contraria sententia probabilior habetur,quam secutus est S.Thomas in 1.parte,quæ.100. eáque probari posset eiusmodi argumentatione: Posteri Adæ generati fuissent cum iustitia originali, ergo etiam cum gratia gratum faciente. Nam,vt paulò infrà ostendam, iustitia originalis vel re ipsa non differebat à gratia gratum faciente,vel ab ea certè nullo modo disiungi poterat. Illud autem quod sumpsimus,in statu innocentiæ omnes generatum iri cum iustitia originali, sententia est Theologorum,vt videre licet in secundo sententiarum, distinctio.20. & valdè consentaneum rationi est:generati enim fuissent filij cum dono immortalitatis & impassibilitatis,atque aliis prærogatiuis illius status. at hæc necessario erant connexa cum iustitia originali,cum hac igitur nati illi fuissent.Deinde,Adam peccando, & se suámque omnem progeniem vitiauit atque corrupit, peccátúmque suum in omnes posteros per generationem carnalẽ transfudit:ergo si non peccasset,similiter in generatione carnali transisset ad omnes posteros iustitia originalis. Sicut enim peccatũ originale quia est peccatum naturæ, deriuatur ad omnes qui naturam accipiunt ex Adamo,ita iustitia originalis quæ erat donum sanans & perficiens naturam,& cuius priuatio est peccatum originale,per communicationem ipsius naturæ cum omnibus posteris Adami fuisset communicata.

Interpretatio sententiæ Hugonis secũdũ B. Thomam.

Solutio duarum obiectionum.

VALET ad hoc probandum, etiam auctoritas Concilij Arausicani,cap.5.& Concilij Tridentini in Sessione 5.de peccato originali, in vtroque enim definitum est,Adamum peccando, sanctitatem & iustitiam perdidisse non sibi tantùm, sed omnibus etiam posteris suis. Ex quo apparet,si Adam non peccasset, non perditurum fuisse ipsum posteris iustitiam originalem, sed eam fuisse posteris donandam in ipsa generatione carnali. Notanda autem sunt verba Concilij quibus dicitur,Adamum perdidisse posteris sanctitatem & iustitiam: non enim obscurè indicat vocabulo sanctitatẽ, vocabulo autem iustitiæ ipsam iustitiam originalem. Sententiam autem illam Hugonis dicentis posteros Adæ non futuros hæredes iustitiæ eius,benignè interpretans S.Thomas prima parte,quęstione 100.art.1.putant esse id accipiendum de iustitia non quantum ad habitum,sed quantum ad executionem actus, habuissent enim illi à primo ortu habitus virtutum,sed illos in vsum explicare & in actum proferre, ante vsum rationis non potuissent. At verò Adam, quia

A quia perfecta ætate & ratione vtens creatus est, ab exordio habuit gratiam nõ modo secundum habitum,sed etiam secundum actum.

VERVM duo possent nobis obiici. Si enim homines in statu innocẽtiæ per generationem habuissent gratiam,vtique gratia illa fuisset homini naturalis: at repugnat gratiam esse naturalem non solùm homini,sed etiam Angelo.etenim gratia est ex genere & ordine rerum supernaturalium. Verum facile hoc diluitur:Licet enim gratia simul cum natura & anima rationali data fuisset homini, & ob eam causam dici posset quodammodo naturalis, quod ab origine naturæ affuisset homini: simpliciter tamen & absolutè fuisset supernaturalis,quia non dabatur homini per vim & potentiam na

B turæ & facultatis generatricis, sed per solius Dei potentiam: nec erat aliquid naturalirer debitum homini,nec ad naturalem eius integritatem & perfectionem pertinens. Illud quoque posset obiici, posteros Adami in statu innocentiæ non fuisse habituros ab initio scientiam,vt suprà ostendimus:ergo nec simili ratione gratiam habuissent,sed hoc soluitur à B.Thoma quæst.18.de veritate,articu.4. in responsione ad secundum & septimum: diuersa enim est ratio scientiæ atque gratiæ:hęc enim per se facit ad gratitudinem hominis, nec potest vllo tempore separari à statu iustitiæ originalis,& erat donum supernaturale nulla facultate hominis parabile. Scien

C tia autem est hominis perfectio quædam naturalis, quam naturale est homini paulatim per sensus & experimenta, per assiduam item atque multiplicem mentis agitationem comparare. Quemadmodum nunc in statu legis Euangelicæ,omnes per baptismũ in Christo regenerati simul accipiunt gratiam,sic in statu innocentiæ omnes posteri Adæ in generatione carnali, per quam naturam humanam accepissent,simul etiam gratiam & virtutes habuissent.

Solutio duarum obiectionum.

QVAESTIO QVARTA.

Vtrum in statu innocentiæ, posteri Adæ generati,fuissent in gratia confirmati.

D SED illa grauior est quæstio, vtrum si Adam non peccasset,posteri eius nati fuissent in gratia confirmati. Tres feruntur Theologorum sententiæ. Prima est Scoti, qui in secundo Sententiarum,distinctione 20.quæst. 1. negat posteros Adæ sic iri confirmatum in gratia, vt in posterum ipsi peccare non possent: quia hoc est proprium status comprehensorum,& repugnat statui viatorum:in quo quicunque versantur,eorum voluntas ad bonum & malum iuxta flexibilis est & mutabilis. Nam cum ipsum per se bonum quod est Deus,non sit clarè visum viatori,atque omne aliud bonum sit finitum, particulare,& cui aliqua ratio boni desit:non id potest voluntatẽ hominis viatoris necessariò auertere à malo & in bono confirmare: quem-

Scoti opinio.

admodum beatos essentia diuina clarè visa, quæ omne bonum in A
se continet, & eminenter plenissiméque satiare & explere potest
omnem appetitum humanæ voluntatis: necessariò volũtatem ab-
ducit à malo,& in bono confirmat. Et hac ipsa ratione vsus est B.
Thomas in 1.parte quæst. 100. art.2. eandem hanc tractans quæ-
stionem.His præterea Scotus addit, si Adam primam illam tenta-
tionem vicisset,in gratia confirmatum iri vt deinceps peccare non
posset,non quidem ratione status, sed ex speciali assistentia & pro-
tectione Dei,sicut de confirmatione Apostolorum in gratia,& su-
per omnes,beatissimæ Virginis sentiũt Theologi.Nec solus Adam,
vt placet Scoto, confirmatus esset in gratia, sed etiam omnes eius
posteri, si cum ad vsum rationis venissent primo eis ingruentem B
tentationem superassent.Hanc Scoti opinionem etiam B.Thomas
in secundo sententiarum distinc.20.q.2.art.3.probabilem putauit.

Refellitur Scotus.

MIHI tamen nequaquam videtur probabilis.Cum enim Deus
Adamo dixerit: *In quocumque die de eo ligno comederis, morte morieris,*
satis indicauit,Adamum per totam vitam astrictum fore præcepto
non edendi ex arbore scientiæ boni & mali, sempérque futurum
in periculo,& discrimine perdendi gratiam quam acceperat:ita vt
non prima modò superãda illi fuerit tentatio,sed omnis etiam quę
deinceps potuisset accidere.hoc enim demonstrat illud,*In quocum-*
*que die comederis.*Id quod ratione item probabili concluditur. Non C
enim similis ratio est Angeli atque hominis:nimirum illius via,pri
mo actu ab eo postquam est creatus edito siue bono siue malo ter-
minatur:huius autem via pariter cum ipsa vita extenditur, idémq;
vtriusque terminus & finis est: dúmq; vitam in terris agit quisque,
potest vel ex malo ad bonum,vel ex bono ad malum cõuerti. Pos-
sum item eo Scotum vrgere argumento: Aut victoria illius primæ
tentationis promeruisset cõfirmationem in gratia vi & natura sua,
aut ex aliquo Dei priuilegio seu pacto,non vi & potestate sua,idẽ
enim efficeret in nobis: nec tale aliquod priuilegium aut pactum,
vel in Sacris literis expressum aut indicatum, vel à Patribus tradi-
tum inuenitur.

D

Secũda sentẽtia Catha rini, & To stati refellitur.

ALTERA sententia est, si Adam non peccasset, posteros eius
confirmatum iri in iustitia originali, non tamen in gratia gratum
faciente:potuissent enim peccare, & peccando gratiam Dei amit-
tere,non tamen iustitiam originalem.Nam secundum huius sentẽ-
tiæ auctores,peccatum mortale per se ac formaliter repugnat gra-
tiæ gratum facienti,non tamen iustitię originali,quam isti faciunt,
& rẽ diuersam, & separabilem à gratia: putant enim ipsam fuisse
gratiam gratis datam, quam nihil repugnat simul esse cum pecca-
to mortali. Ita sensit Catharinus super tertium caput Geneseos, &
super idem caput Tostatus 6.& 7.q.

NOS HANC opinionem, quà iustitiam originalem facere diu-
ersam & separabilem à gratia,infrà confutabimus: quà verò tra-
dit,eam

A dit,eam simul cum peccato mortali esse potuisse, hac nunc argu-
mentatione refellemus.Peccatũ mortale necessariò tollebat quat-
tuor effectus proprios iustitiæ originalis, ergo ipsã quoque iusti-
tiam originalem auferebat. Primus enim effectus iustitiæ origina-
lis,erat rectitudo partis superioris, qua scilicet homo secũdum ra-
tionem & voluntatem erat diuinæ legi & voluntati omninò sub-
iectus,sed omne peccatum mortale est contra rectitudinem ratio-
nis,& contra legem & voluntatem Dei: omne igitur peccatum
mortale originali iustitiæ planè aduersabatur. Alter originalis iu- Quatuor ef
stitiæ effectus, rectitudo erat partis inferioris, qua caro & sensus fectus iusti-
ad rationis & spiritus iudicium planè conformabantur,& sub eo- tiæ origina-
B rum imperium erãt omninò subiecta. Hãc verè rectitudinem par- lis.
tis inferioris funditus euertebant peccata mortalia quæ circa ap-
petitum irascibilem & concupiscibilem versantur.Tertius effectus
erat, nullam habere propositionem ad malum, nullámque benè
agendi difficultatem: peccatum autem mortale, propensum ho-
minem facit ad malum. Cùm igitur per iustitiam originalem ef-
ficeretur homo idoneus valensque ad omne bonum morale faci-
lè, promptè & gaudenter efficiendum, & ad omne peccatum e-
uitandum: peccatum autem mortale sæpenumero iteratum atque
multiplicatum reddat hominem ad benè agendum tardum, igna-
uum, imbecillum: concluditur, iustitiam originalem omnis pec-
cati mortalis coniunctionem & societatem excludisse.

C QVARTVS DENIQVE effectus, erat perpetuum animi gaudium & lætitia,iugis conscientiæ pax & securitas, summáque mẽtis quies & tranquilitas: quibus planè contraria fert secum omne peccatum mortale,tristitiam scilicet animi,morsum conscientię,& horrificium inferni suppliciorum & diuini iudicij metum & terro-
rem. Quid multa? potestas non peccandi, indiuiduus erat comes iustitiæ originalis cùm non moriendi potestate coniuncta, vti di-
sputat Augustinus in lib.de Correptione & gratia ca.11. & ex ipsa Scriptura facilè est intelligere:sed potẽtia non peccãdi fuisset pec-
cando amissa:ergo similiter etiam potentia non moriendi.at dupli
ci illa potentia non moriendi & non peccandi perdita, stare non
D poterat iustitia originalis, nec illius status felicitas: fuisset nempè
per quam indecorum,rationique dissentaneum,atque humanæ vi-
tæ perniciosum si in sceleratissimis hominibus potentia non mo-
riendi mansisset.Posset fortè dici,licet quodlibet peccatum morta-
le contrarium esset iustitiæ originali, non tamen quodlibet pecca-
tum ad eam destruendam vim habuisse: quemadmodum habitum
virtutis moralis acquisitæ,vti est temperantia, non quodlibet pec-
catũ intẽperantiæ penitus dẽstruit. Verũ esto:certè quodlibet pec-
catũ mortale remittit & relaxat vim & vigorẽ virtutis,tollitq; sũmã
rõis rectitudinẽ & ad benè agendũ prõptitudinẽ & si fuerit sæpius
iteratum,tandẽ ipsum virtutis habitum radicitus ex animo euellet.

Tertia opinio Anselmi.

TERTIA opinio est Anselmi, qui putat si Adam non peccasset, omnes eius posteros in gratia confirmatũ iri. His enim verbis scribit in libro primo libro Cur Deus homo, capite 18. *In illa iustitia in qua erant primi homines constituti, videtur quod si vicissent vt nõ peccarent tentati, ita confirmarentur cum omni propagine sua, vt peccare vltra non possent: quemadmodum quia victi peccare, sic infirmati sunt, vt quantum in ipsis est, sine peccato esse non possent. Quis enim audeat dicere, plus valere iniustitiam ad alligandum in seruitutem hominem in prima persuasione sibi consentientem, quàm valeret iniustitia ad confirmandum cum libertate sibi in eadem prima tentatione adhærentem? Nam quemadmodum quoniam humana natura tota quæ erat in parentibus primis, tota in illis victa est vt peccaret (excepto illo solo homine, quem Deus sicut sine viri semine de Virgine facere sciuit, sic à peccato Adæ secernere voluit) ita in eisdem tota vicisset, si non peccasset.* Hæc Anselmus. Cuius quasi adstipulator Gregorius in libro 4. Moralium cap. 36. vel secundum distinctionem capitum quam alij codices habent. 28. ferè similia videtur scribere: *Si nulla*, inquit, *primum parentem peccati putredo corrupisset, nequaquam ex se filios gehennæ generasset: sed hi qui nunc per redemptorem nostrum seruandi sunt, soli ab illo electi nascerentur.* Sic Gregorius. Verùm hanc sententiam, quæ pro quarta opinione disputaturi sumus, falsam esse conuincent.

Quarta opinio & vera Augustini, Thomæ, & Durandi.

EST igitur quarta opinio Durandi in secũdo distinct. 20. quæst. 5. & B. Thomæ in prima parte quæst. 100. art. 2. tametsi Adam non peccasset, non idcirco tamen posteros eius generatum iri confirmatos in gratia: quæ fuit etiam B. Augustini sententia. In libro enim primo Retractationum cap. 23. ita scribit: *Si & in parentibus, & in filijs fœcunditas felicitásque mansisset, vsque ad certum sanctorum numerum quem prædestinauit Deus, nascerentur homines non parentibus successuri morientibus sed cum viuentibus regnaturi. Essent ergo etiam istæ cognationes atque affinitates, si nullus delinqueret, nulliúsque moreretur.* Verùm hoc apertius dixit Augustinus libro 14. de Ciuita. Dei. cap. 10. *Tam felix*, ait, *vniuersa societas esset humana, si nec ille malum quod etiam in posteros traijcerent, nec quisquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret, quæ damnationem reciperet.* Sic Augustinus.

ATQVE id licet ad hunc modum argumentari: Si Adam non est creatus in gratia stabilis & confirmatus, non est credibile posteros eius generatum iri confirmatos in gratia: non enim maiorem illi accepturi fuissent gratiam, quàm primus eorum parens initio accepisset. Sicut igitur Adam ita creatus est in gratia, vt eam tamen perdere peccando potuerit: ita posteros eius ad eundem modum generatum iri in gratia existimandum est. Nec vero cogitari potest, perseuerantiam Adami in obedientia diuinæ legis, causam futuram, vt vocant, meritoriam, cur posteri eius generandi essent in gratia confirmati. Si enim

A enim nec Adam potuit, nec vllus hominum potest alij homini de condigno promereri vel primæ gratiæ donationem, vel eiusdem accretionem, id enim vnius Christi qui caput est totius Ecclesiæ omniúmque electorum, proprium est: multo igitur minus confirmationem posterorũ suorũ in gratia promereri potuit. Quid quod, si Christus dominus cum sit caput Ecclesiæ verúsque Deus & homo, & qui meruit omnibus de condigno gratiã & gloriam, his tamẽ qui per baptismum in ipso regenerantur non tribuit confirmationem in gratia: quanto igitur minus credibile est, ex Adamo progeneratos, propter illius meritum, gratiæ cõfirmationem accepturos?

B DICET aliquis, confirmationem in gratia concessum iri posteris Adæ non propter eius meritum, sed propter conditionem illius status innocentiæ qui hoc exigebat: quam etiam ob causam nati fuissent illi cum gratia & potentia non moriendi. Sed hoc futile est: Non enim confirmatio in gratia pertinebat ad integritatem aut felicitatem illius status: neque enim ea fuisset Adamo denegata, quippe qui primus in eo statu collocatus est. Si quis porro dicat, id euenturũ propter aliquod Dei pactum quo promiserit Adamo, si custodiret ipse præceptum quod ei imposuerat, se omnes eius posteros in gratia confirmaturum: Respondebimus, id gratis dici sine vlla auctoritate vel Scripturæ, vel Patrum, quocirca contemni & reijci debere. Nec moueat quemquam auctoritas Anselmi; cui nos maiorem Augustini opponimus. quanquam B. Thomas scribat, Anselmum id non asseuerando sed opinando dixisse, quia vsus est verbo illo *Videtur*. Neque S. Gregorius contra nos est: supradictis enim verbis illud tantùm significat, si Adam non peccasset, posteros eius non nascituros filios gehennæ, id est, cum peccato sicut nunc nascũtur, *Omnes enim*, inquit Paulus, *nascimur filij iræ*: solósque electos & prædestinatos tunc generatum iri ex Adamo. ex quo tamen non efficitur, eos generatũ iri confirmatos in gratia. Non enim idem est esse prædestinatum, atque esse confirmatum in gratia: nimirum hoc pauciſſimorum quorundam prædestinatorum extraordinarium & singulare munus est atque priuilegium.

D

QVAESTIO QVINTA

Vtrum in statu innocentiæ fuisset plus gratiæ datum hominibus, quàm in statu legis Euangelicę.

RESTAT illud extremo loco quærendum, vtrum in statu innocentiæ maior homini data fuisset gratia, quàm datur in statu legis Euangelicæ. fit igitur in hac quæstione comparatio, quod attinet ad gratiam, inter statum innocentiæ & statũ legis Euangelicæ. Nos quę super hac quæstione disputare ac docere volumus, quo breuius &

distinctius atq; enucleatius dicantur, ea habuit in quatuor propo- A
sitiones conferre: quibus explicatis probatísque, quid nobis de pro-
posita quæstione sentiendum videatur, enotescet.

In statu innocentiæ ferè homines plus gratiæ acquisiuissent, quàm acquiritur in statu Euangelij.

PRIMA PROPOSITIO: In statu innocentiæ ferè homines plus gratiæ acquisiuissent, quàm acquiritur in statu legis Euangelicæ. Hoc probari potest dupliciter. Etenim homines in statu innocentiæ suapte natura propensissimi fuissent ad bonum, & ad benè agendum paratissimi ac promptissimi: tum propter abundantiam gratiæ quam omnes à primo ortu suo accepissent: tum propter sanitatem, integritatem, vigorémque naturæ: caruissent enim omnibus impedimentis & difficultatibus bene agendi, quibus nunc implicati & impediti à bene agendo vehementer auocamur & deteremur. Tũc igitur omnes benè egissent, præclaráque virtutũ opera, B
& ardentiori studio, maiorique conatu fecissent: plus igitur illi tũc in gratia profecissent. Accedit altera ratio ad idem persuadendum. In illo statu longiorem trigecuplo vitam degissent homines quàm nũc degimus: vixissent enim (vt verisimile est) ad tria vel quattuor annorum millia Nec mirum: cum post peccatum vitiata & labefactata debilitatáque natura & mortis supplicio addicta, qui ante diluuium fuerunt, eos prope millesimum annum vixisse legamus. In tanta igitur vitæ longitudine maximã habuissent facultatem & opportunitatem exercendi virtutes, augendi gratiam, & æternæ vitæ merita multiplicandi. multò igitur plus gratiæ acquisiuissent, quàm nunc in tantis vitæ humanæ angustiis & breuitate acquiri possit. C
Non inficior tamen, aliqua ex parte & aliqua ratione gratiam qua sancti viri nunc pollent, maiorem dici posse, habito videlicet respectu ad imbecillitatem naturæ humanæ, & ad plurima grauissimáque impedimenta & difficultates benè agendi, quibus omnes vndique circumuallamur & circumplicati sumus. Plurimis enim æstimari debet idem opus, vel etiam aliquanto minus, ab ægro & infirmo homine quàm à sano & valenti perfici: quemadmodum etiam Dominus noster dixit, viduam illam quæ duo tantùm minuta in Gazophylacium miserat, plus dedisse quàm cæteros omnes, tametsi ampliora illi munera obtulissent: habita scilicet vtrorúmque facultatis ratione. Luc. 12.

SECVNDA PROPOSITIO: In statu innocentiæ qui minimam D
habuisset gratiã, longè maiorem habuisset, quàm plurimi nunc habent in statu legis Euãgelicæ. Facilis est & prompta huius rei probatio: siquidem in eo statu nemo esset mortuus ante vsum rationis, sed integrum omnes vitæ suæ cursum confecissent, quinimo nullus hominum tunc mortem obijsset: quapropter gratiam quã quisque in primo suo ortu accepisset, per bonũ vsum liberi arbitrij multũ auxisset. At in statu legis Euãgelicæ plurimi cũ sola prima gratia moriuntur, vti infantes baptizati ante vsum rationis decedentes.

TERTIA PROPOSITIO: Si Adam non peccasset, & Filius Dei non

A non fuisset in statu innocentiæ incarnatus, vt placet B. Thomæ, equi-
dem probabili coniectura arbitror plus gratiæ dari hominibus in
statu legis Euangelicæ propter Christi aduẽtum ac meritum, quàm
in statu innocentiæ fuisset datum: plus, inquam, gratiæ, non extensiuè; in illo enim statu plures fuissent boni & sancti quàm sunt nunc; sed extensiuè, quia in statu legis Euangelicæ multi fuere viri fœminæque præstantia diuinæ gratiæ ac virtutum, quàm vllus fuisset eorum qui in statu innocentiæ vixissent, excellentiores. Et vt nihil dicam de Christo domino, sine vlla dubitatione ausim dicere, multo plus gratiæ tributum esse beatissimæ Virgini, necnon & Ioanni Baptistæ atque Apostolis, quàm vlli hominum in statu innocentiæ cõcessum fuisset. Si enim dignitas status innocentię requirebat vt mul-
B tũ gratiæ daretur hominibus in eo statu versantibus; multo sane magis id exigebat dignitas status Euangelici, cuius auctor & conditor erat mediator Dei & hominum verúsq; homo ac Deus Christus; cuius infinitas meriti iure suo poscebat, vt plus gratiæ propter ipsum daretur homini; quàm fuisset ei propter dignitatem status innocentiæ tribuendũ. pluris enim apud Deũ erat dignitas & meritum Christi, quàm dignitas & perfectio status innocentię. Ex quo illud etiam rectè quispiam concluserit, in statu legis Euangelicæ plus gratiæ infantibus per baptismum renatis conferri, quàm in statu innocentiæ infantibus generatis datum fuisset. Et ratio est, quia nunc datur in-
C fantibus gratia propter meritum Christi; tunc autem data fuisset gratia infantibus propter decentiam, dignitatem, ac perfectionem status innocentiæ: illud autem infinitis partibus apud Deum quàm hoc præponderasset.

Plus gratiæ dari homini in statu legis Euãgelicæ, quàm dãtũ fuisset in statu innocẽtiæ, si Filius Dei nõ esset in eo statu incarnatus.

QVARTA PROPOSITIO: Si Adam non peccasset, & nihilominus tamen Christus fuisset incarnatus (vt multis, mihíque in primis placet,) licet probabile videatur, plus gratię tunc datum iri hominibus, quòd ad gratiæ copiam & abundantiã hominibus dandam duo simul concurrebant, & dignitas status innocentiæ, & dignitas Christi qui tunc fuisset incarnatus non vt hominis redemptor ac liberator, sed vt gloriæ eius perfector atque consummator: Attamen
D mihi quidem similius vero fit, plus gratiæ dari hominibus in statu legis Euangelicæ propter meritũ passionis & mortis Christi, quàm fuisset tunc datum propter eundem Christum. Nec huius rei causa & ratio ex dignitate vel merito Christi peti debet: vtrumque enim in vtroque statu par fuisset; sed ex Dei voluntate ac decreto, cum summo tamen consilio & ratione plurimum congruenti.

An si Filius Dei in statu innocentiæ fuisset incarnatus, plus gratiæ tunc homini datum esset, quàm datur in statu legis euangelicæ.

EQVIDEM sic ego mecum cogito & ratiocinari soleo, nec opinor à vero aberrãs, voluisse ac decreuisse Deum, propter incõparabilẽ atque inæstimabilem Filij sui domini nostri paupertatem, humilitatem, patiẽtiam, acerbissimos animi & corporis cruciatus, denique ignominiosissimam atque crudelissimam mortẽ, maiorẽ omniũ gratiarum copiam largiri, quàm daturus erat hominibus in sta-

tu innocentiæ, in quo Christus immortalis & impassibilis fuisset. A Quemadmodũ etiam, licet qualibet Christi actione, quia erat Dei simul & hominis infinitíque vigoris ac meriti, redemptio humani generis promerita fuerit: eam tamen Scriptura merito passionis & mortis eius potissimum attribuere solet. Nam & Paulus obediẽtiæ eius vsque ad perpessionem mortis crucis progressę assignat exaltationem eius super omnes creaturas. & Dominus ipse dixit: *Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*: & *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis: vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et de se ac de sua morte loquens, sub grani frumenti similitudine dixit: *Nisi granum frumenti* B *cadẽs in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Et Isaias de eo: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.* &, *Pro eo quod laborauit anima eius, videbit semen longæuum*: &, *In scientia iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorũ ipse portabit*: denique ipsemet dixit: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriã suam?* Et verò maximè cõsentaneũ videtur Dei sapientię, bonitati, ac potentię, vt ex peccato primi hominis plus eliceret boni quàm eius culpa fuerat amissum. Scitum enim est illud Augustini, *non passurum Deum mala fieri: nisi adeo sapiens, potens, ac bonus esset, vt malum ipsum in maius bonum conuertere posset.* C

Pilip. 2.

Ioannis 12. Supra 3.

Ioan. 12.

Esaiæ 53.

Luc. vltim.

CONFIRMAT hanc sententiam Beatus Paulus in illa diuina disputatione quam in capite quinto epistolæ ad Romanos tractat de comparatione peccati Adæ cum gratia Christi, affirmans non sicut delictum Adæ, ita fuisse Christi donum: sed hoc fuisse illo abundantius, & vbi abundauit delictum superabundasse gratiam plusque boni accepisse nos propter obedientiam & mortem Christi, quàm perdideramus propter inobedientiam & peccatum Adami. Et ipse Dominus dixit apud Ioannem: *Ego veni vt vitam habeãt, & abundantius habeant.* Quapropter Gregorius culpam Adæ felicem appellare non dubitauit: quòd eius expiandæ ac diluẽdæ causa tam beneficum nobis ac honorificum habuerimus redẽptorem. D S. Bernardus item in sermone super illis verbis quæ sunt in capite 11. libri Apocalypsis, *Signum magnum apparuit in cœlo, Vehementer*, inquit, *nobis dilectissimi, vir vnus & mulier vna nocuere: sed gratia Deo: per vnum nihilominus virum, & mulierem vnam omnia restaurantur, nec sine magno fœnore gratiarum. Neque enim sicut delictum ita & donum: sed excedit damni æstimationem beneficij magnitudo. Sic nimirum prudentissimus & clementissimus artifex quod quassatum fuerat non confregit, sed vtilius omnino refecit: vt nobis nouum formaret Adam ex veteri, & Euam transfunderet in Mariam.* Ex his Pauli & Patrum sententijs concluditur quod docere volumus, plus, scilicet, gratiæ dari hominibus in statu legis Euangelicæ, quàm eis in statu innocentiæ datum fuisset. Si enim nos plus boni adepti sumus propter mortem Christi, quàm perdideramus propter peccatum Adæ; & quàm habituri fuissemus si Adam

Ioannis 10.

A si Adam non peccasset: ergo minor fuisset gratia in illo statu, quàm est in hoc nostro. nam si fuisset maior in illo statu futura, non igitur per Christũ plus acquisiuimus boni quàm perdidimus propter Adamum, & quam consecuturi eramus si is non peccasset. Et hactenus quidem de Gratia gratum faciente disputatum est.

DE Gratia autem gratis data breuiter dici potest, eã longè maiorem esse in statu legis Euangelicæ, quàm fuisset in illo statu innocentiæ. Huius enim gratiæ gratis datæ præcipuũ triplex genus est: vnum, Gratia curationum: alterum, Gratia linguarum: tertium, Gratia miraculorum. Priora duo in statu innocentiæ non fuissent: nam nec fuisset morbus qui curatione indigeret, & vna omnium fuisset B lingua. tertium autem genus ad miracula pertinens vel nullum tunc fuisset, nullis enim miraculis ad persuadendum hominibus verum Dei cultum ac religionem opus fuisset: vel certè tam crebrum, tam varium & multiplex, tam illustre & admirabile nequaquam fuisset. Siquidem illuminatio cæci nati, & mortuorum hominum ad vitam reuocatio, quę primas inter miracula tenent, nullum tunc vsum, nullúmque locum habere potuissent.

DISPVTATIO

C *DE TERTIA EXCELLENTIA*
status innocentiæ, id est, de Iustitia originali.

HVIVS quinti libri, qui totus in explanãdo felicissimo innocẽtiæ primorũ hominum statu consumetur, principem sibi locum nobilis illa & apud Theologos valdè celebris de Iustitia originali disputatio iure suo vẽdicat: tam propter excellẽtem eius rei dignitatẽ, quàm propter magnam eiusdem rei obscuritatem, multiplicémque difficultatẽ. Nobis igitur omni studio & contentione animi enitendum ac perficiendum est, vt diligenti & accurato rei obscurissimæ & perD plexissimæ tractatu explicatúque, si non pro eo, ac res ipsa postulat, certè quantum nostri fert ingenij ac doctrinæ tenuitas, diuinarum litterarum amatoribus, quorum in manus hæc fortè scripta incident, aliquo modo satisfaciamus. Quattuor autem hoc loco de iustitia originali quæstiones excutiendæ sunt: Prima, quidnam fuerit illa iustitia originalis: Secunda, in qua parte hominis insidebat, & tanquam in subiecto inhærebat: Tertia, vtrum iustitia originalis fuerit res quædam diuersa & separabilis à gratia gratum faciente: Quarta, an primum hominem creatũ esse cum iustitia originali, auctoritate diuinarum litterarum euidenter ostendi & probari possit.

Quattuor quæstiones de iustitia originali tractantur

VERVM, quo rectius inuestigari & facilius reperiri queat, quæ

fuerit vis & natura iustitiæ originalis, pauca quædam lectorem præ- A
monere ac prædocere non paruo fuerit adiumento. Ante omnia sci-
re conuenit, sex humanæ naturæ statum animo fingi & cogitatione
designari posse; quorum alij re vera aut sunt, aut fuerunt, aut erunt
aliquando. alij verò nec sunt: nec erunt nec fuerunt vnquam, sed esse
tamen possunt. Primus status, est hominis sine gratia Dei, & sine vl-
lo peccato constituti: quem in scholis appellant statum hominis in
puris naturalibus. Alter, est hominis propter Adami peccatum vitia-
ti & corrupti. Tertius, est hominis habentis naturalem integritatem
rationi congruentem. Quartus, est hominis iustitia originali prædi-
ti & ornati. Quintus, est hominis per gratiam Christi à peccato Ada-
mi libertati, & à vitijs sanati. Sextus, est hominis vsque ad cœlestem B
gloriam, & diuinæ naturæ conspectum prouecti atque perducti. In-
ter hos status quid conueniat. quidúe differat, sigillatim indicãdum
est: quo qualitas & præstantia conditionis primi hominis in statu
originalis iustitiæ constituti liquidiùs perspiciatur.

Sex humanæ naturæ statuum distinctio, & inter se cõparatio.

INTER duos primos status hoc interest, quod primus includit
meram negationẽ gratię & peccati: secundus autem, priuationẽ gra-
tiæ, & prætentiam peccati. Quantum verò ad potentiã vel impoten-
tiam agendi bonum & vitandi malum par est vtriusque status ratio:
eodem enim modo se habet nunc homo in statu naturæ lapsæ, ac se
habuisset si in puris naturalibus esset creatus. peccatũ enim Adami
nihil de his quę naturalia sunt homini, aut perdidit, aut diminuit: tã- C
túmque remouendo iustitiam originalẽ propter quam humana na-
tura erat recta, integra & in naturalibus bonis perfecta, fecit vt sibi
ipse relinqueretur illo bono priuata. Quẽadmodum enim post pec-
catum Adami corpus humanum nihilo magis factũ est mortale aut
passibile, quàm fuisset si homo esset in puris naturalibus conditus:
ita humanus animus per se nõ est Adami peccato imbecillior ad be-
nè agendum, quàm fuisset si eum Deus in puris naturalibus creasset.
Plurimum autem interest inter eos status ratione personæ: quia cõ-
ditus homo in puris naturalibus non fuisset inimicus Dei, nec filius
iræ, nec indignus Dei gratia, sumendo vocabulum indigni non ne- D
gatiuè pro eo quod est, non dignus, sic enim re uera fuisset indignus,
sed priuatiuè: nec absentia gratię ei fuisset culpa: nec mors aut defe-
ctus alij corporales fuissent illi velut culpæ pœna & peccati supplici-
um: quemadmodum contingit in secundo statu, in quo gratia care-
re culpa est: mori autem & malis corporeis affligi, supplicium est.
Denique, in primo statu nullum quidem fuisset meritũ diuinæ gra-
tiæ, sed nec vllum tamen eius fuisset demeritum: in secundo autem
non modo nullum est meritũ, sed magnum etiam inest demeritum.

Inter hominem in puris naturalibus, & inter eum in statu naturæ lapsæ quid conueniat, quidue differat.

DEINDE, inter primum & tertium statum perquã insigne discri-
men est. Etenim in primo statu appetitus rationalis sensitiuus natu-
rali impetu raperentur ad obiecta sibi conuenientia, nec sensitiuus
plenè subijceretur rationi. Nam vt Aristoteles tradit libro primo
Politic

A Politicorum, membra corporis humani seruili obsequio & subie-
ctione rationi subduntur, vt quæ nullam vim & potestatem habeant
eius imperio resistẽdi: appetitus autem sensitiuus non seruili, sed ci-
uili subiectione subditur rationi: quippe qui vim habet repugnandi,
iussáque eius detrectandi. Quamuis de hac re contraria scripsit Ari-
stoteli M. Tullius in libro tertio de Republica his fere verbis, vti
commemorat ea S. Augustinus in libro 4. aduersus Iulianum. ca. 12.
Vt animus corpori dicitur imperare: dicitur etiam libidini: sed corpori vt rex
ciuibus suis aut parens liberis: libidini autem, vt seruis dominus, quo eam
coërcet & frangit. Sic regum, sic imperatorum, sic magistratuum, sic
patrum, sic populorum imperia, socijs ciuibúsque præsunt, vt corpori-
bus animus. Domini autem seruos ita fatigant, vt optima pars animi, id
est, sapientia, eiusdem animi vitiosas imbecillésque partes, vt libidi-
nes, vt iracundias, vt perturbationes ceteras. Hæc Cicero.

VERVM, vt reuertar ad id quod agebatur, in primo statu posset
homo facere bonum aliquod morale: sed nec omne bonum facere
nec in bono faciendo diu perseuerare potuisset. In tertio autem sta-
tu qui est consonus rationi habénsque integritatem naturæ, & debi-
tam partium animi ordinationẽ, & appetitus obediens rationi sub-
iectusque esset: & ipsa ratio rectè se haberet erga Deum ranquam
primum principiũ & vltimum finem naturalem hominis. Ac licet in
eo statu appetitus sensitiuus nonnumquam aduersaretur rationi, e-
iusq; mandata transgredi conaretur: vigore tamen rationis seu frœ-
no quodam repressus atque coërcitus in officio suo contineretur: &
C in hoc statu posset homo bonum omne morale persequi, & itidem
omne malum fugere & in benè agendo perseuerare. Porro tertius
hic status ea re differret & quarto qui habet iustitiam originalem,
quod hic quartus status præter vigorem illum rationis integritatém
que naturæ, adiunctam habebat indefectibilem subordinationem
corporis sub anima, appetitus sub ratione, rationis sub Deo. Præte-
rea, tertius, status capax erat doloris, morbi, & quorumlibet malo-
rum quæ corpori possunt accidere, denique ipsius mortis: itémque
tristitiæ timoris, angoris, aliarúmque animi perturbationũ & mole-
stiarum. Ad hæc, in tertio statu posset homo peccata venialia com-
mittere. Hæc autem omnia à quarto statu, in quo aliquandiu versa-
D tus est Adam, longè remotissima fuerunt.

QVINTVS autem status hominis per Christi gratiam à peccato li-
berati, ea ratione prioribus quattuor excellentior iudicari debet,
quod faciat hominem gratum & amicum Deo, & acceptum admis-
súmque ad participationem vitæ æternæ, iungítque hominem cum
Deo vt cum fine supernaturali: eúmque facit potentem efficiendi o-
pera virtutũ omnium tam moralium quàm supernaturalium, quibus
æternam felicitatem de condigno, vt loquuntur Theologi prome-
reatur. Sextus & vltimus status, omnium est multò præstantissimus:

nempè

nempè continens gratię confirmationem atque consummationem, A & cœlestis gloriæ omniúmque bonorum possessionem, nullius indigentiam rei, impotentiam peccandi atque moriendi, denique clarissimam diuinæ essentiæ visionem.

Quinq; mirabiles effectus iustitię originalis.

ILLVD præterea non est hoc loco premendum silentio, non vnum fuisse iustitiæ originalis effectum, sed multos ac varios, eósque perquam eximios & admirabiles effectus. Primùm enim iustitia originalis naturam humanam efficiebat secũdum omnes eius partes & facultates integram, & his rebus omnibus quę naturaliter ei conueniunt perfectam; ita vt omnes ac singulæ vires & facultates homi nis, naturaliter sibi conuenientes actiones & munera integrè, expeditè, & absolutè possent exequi & obire. Deinde, faciebat iustitia B originalis hominem vsquequaque rectum, de qua rectitudine loquens Salomon capite septimo libri Ecclesiastæ, *Fecit Deus*, inquit, ***hominem rectum.*** Ex hac rectitudine existebat naturalis & vehemens hominiis ad omne bonum morale propensio, & ab omni malo alienatio & auersio. Huius autem rectitudinis priuatio quę propter pec catum homini accidit, est animi curuitas quædam, & obliquitas toties in diuinis litteris nominata & exprobata homini: quæ nihil aliud est, quàm (vti definierunt Theologi) naturalis quædam inclinatio animi ad bona creata & caduca, & propensio ad malum, & auersio à bonis æternis & diuinis.

POST hæc, iustitia originalis ita vires omnes naturæ nostræ perficiebat ordinatè, vt inferiores ita subijcerentur atque obedirent C superioribus, vt earum actiones nequaquam impedirent, ac ne tardarent quidem, quin potius eas adiuuarent: superiores autem nulla tristitia & difficultate in regendis ac moderandis inferioribus afficerentur. Quod igitur omnes appetitiones & motus animę sentientis sic essent in potestate rationis, vt eius iudicium & imperium nec præuerterent vnquam nec detrectarent, sed earum excitatio, duratio, contentio vel remissio ex rationis imperio penderet, effectus erat & munus iustitiæ originalis. Cuius præterea ille erat mirabilis effectus, hominem nõ modo omnis veri cognoscẽdi cupidissimum esse, sed etiam omnium rerum quæ naturaliter sciri possunt, perfectam cognitionem & scientiam consequendi potentem esse, & ad omne bonum morale perficiendũ, omneque malum & vitium decli D nandum, & ad perseuerandum in bono firmum, valentem, & constãtem esse. Denique, iustitia originalis præstabat homini felicitatem quę naturaliter ab eo expeti & comparari potest: *quæ in eo posita erat*, vt Augustinus inquit libro 14. de Ciuitate Dei, cap. 10. ***vt nullum bonum abesset homini quod recta voluntas optare posset; nullúmque malum adesset quod hominis feliciter viuentis carnem vel animum offenderet.*** Non est autem in præsentia ignorandum, aliud esse iustitiam originalem, & aliud statum hominis in iustitia originali: Illa, cõtinebat supradictos effectus; hic pter illos, tria extrinsecus Dei priuilegia habebat adiuncta:

A adiuncta: videlicet non posse hominẽ decipi, non posse labi in peccatum veniale, denique, manente eo statu, non posse mori: quæ non tam proueniebant ex iustitia originali, quàm ex singulari quadam assistentia & protectione Dei erga illum statum.

QVAESTIO PRIMA.

Quid fuerit iustitia originalis.

Opinio Hentici.

B HIS expositis atque constitutis, quæ fuerit originalis iustitiæ vis, natura, & præstantia, deinceps disputandum est. Henricus Gandauensis quodlibeto sexto, quęst. 11. tradit, per iustitiam originalẽ datam fuisse hominis voluntati rectitudinem quandã naturalem, per quam poterat voluntas dominari appetitui sensitiuo, sibíque obedientem reddere. cui rectitudini opponitur curuitas naturalis, & pronitas ad malum inflicta volũtati propter peccatum: exemplum ponit virgæ, quæ primo est recta, deinde flectitur & curuatur. Quod autẽ eiusmodi rectitudo ponẽda sit præter omnẽ aliã rectitudinem infusam & supernaturalẽ si quã habuit primus homo per iustitiam originalem: probat eo argumento, quod ex sententia omniũ Theologorum, homo propter peccatũ Adæ non modo est spoliatus gra-
C tuitis donis, sed etiam vulneratus in naturalibus: ergo non solum perdidit rectitudinem supernaturalem, sed etiam naturalem sibi inditam: alioqui tantum diceretur spoliatus gratuitis. Quod si homo propter peccatum donũ naturale perdidisset sed naturalia salua & integra retinuisset, nullum profecto discrimen esse posset inter hominem originali peccato infectum, & aliquem alium creatum in puris naturalibus sine gratia & peccato: quare æqualiter essent puniendi.

Scotus refellit Henricum.

VERVMTAMEN hanc opinionem vt falsam & improbabilem, benè refellit Scotus in secundo, distinctione 29. quæstione vnica his duobus argumentis. Primo, secundum Henticum nõ posset vo-
D luntas hominis non habens talem rectitudinem peccare, quia secundum ipsum, peccatũ est corruptio istius rectitudinis: id autem absurdum est. Si enim Deus crearet voluntatem sine ista rectitudine (est enim illa separabilis à voluntate) posset illa proculdubio cùm esset libera, elicere actum rectæ rationi & legi diuinæ vel congruentem vel discrepantem: posset peccare, nec tamen peccatum illud vllius rectitudinis naturalis esset priuatio: posset etiã euidenter cognosci per rationem naturalem, præsentẽ statũ hominis non esse naturalem. Et cum non solum primum peccatum, sed & cætera posteriora sint formaliter peccata, & eidẽ opponantur: si igitur primum peccatum corrupit illam rectitudinem, etiam secundum & tertium debebat corrumpere: quod est impossibile, cum illa per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

primum peccatum omnino fuerit sublata. Alterum argumentum A
est illa rebellio appetitus contra rationem itidem &æqualiter fuis-
set in homine creato in puris naturalibus : ergo illa nõ accidit ob
priuationem vllius rectitudinis naturalis. Probatur antecedens: Na-
turale est omni appetitui ferri in suum proprium obiectum: & si est
appetitus non liber, naturale est ei summè & quantum potest ferri:
talis enim appetitus, vt docent Ph. losophi, ducitur, & sicut non est
in potestate eius agere vel non agere, ita nec tanta vel tanta intен-
tio actus, sed agit quantum potest. Cum igitur appetitus sensitiuus
hominis etiam in puris naturalibus haberet proprium suum obie-
ctum delectabile, toto nisu tenderet in illud, & ea ratione impedi-
ret actum rationis. istæ enim potentiæ cùm sint in vna & eadem a-
nima, propter hanc vnitatem impediunt se mutuò in actibus suis B
intensis. quare deberet tunc ratio reprimere & cohibere impetum
illum appetitus : quod sine aliqua eius difficultate & tristitia fieri
non posset, quamobrem ibi esset rebellio : hæc enim non est aliud
quàm inclinatio potentiæ inferioris ad suum obiectũ delectabile,
& difficultas superioris potentiæ in refrœnando illum appetitum.

Solutio argumentorũ Henrici.

ARGVMENTA Hẽrici breuibus solui possunt. Dicitur enim ho-
mo vulneratus in naturalibus, non respectu naturæ humanæ consi-
deratæ in puris naturalibus, sed prout condita fuit à Deo cum iusti-
tia originali, quæ habebat vim rectificandi & perficiendi omnia
naturalia in ordine ad omne bonum cõnaturale homi i, qua iusti-
tia propter peccatum amissa, illa quoque periit perfectio potentia-
rum naturaliũ: eámque ob causam dicitur homo vulneratus in na-
turalibus. Si quis autem crearetur in puris naturalibus, non esset æ- C
qualis homini peccato originali infecto. Nã quia hic debitor est iu-
stitiæ originalis quã accepit in Adã, ille vero nequaquã, propterea
hic reus est, ille autem minimè: & damnum non videndi Deum v-
trique contingens, vni est priuatio & pœna ob peccatum: alteri est
mera negatio dignitatis ex conditione naturæ.

Quid fuerit iustitia originalis, & an fuerit vnus habitus.

HAC igitur repudiata opinione, nos vim & naturã iustitiæ ori-
ginalis ad hunc modum inuestigemus. Non erat iustitia originalis
vnus aliquis habitus, vel vnum aliquod Dei donum, quo vno totus
homo rectus & perfectus euaderet : sed erat absoluta quædã com-
plexio & cõprehensio omniũ habituũ quibus homo secundũ om-
nes vires & facultates suas rectus & perfectus reddebatur : & ido- D
neus ad exercẽdas expeditè ac perfectè omnes actiones naturæ suæ
conuenientes. Ac non fuisse vnum dũtaxat habitum quo totus ho-
mo efficeretur rectus, adeo manifestum est, vt non tam probatione
egeat quàm consideratione & animaduersione. Cum enim faculta-
tum animæ nostræ aliæ sint incorporeæ atque immortales, vt
mens & volũtas: aliæ mortales & corporeæ, vt quæ ad animam sen-
tientem & alentem pertinẽt, qui fieri potuit vt vnus numero habi-
tus tot

A tus tot potentias non solum numero & specie, sed etiam genere di-
stinctas perficeret: præsertim cùm habitus distinguantur per actus,
& actus per obiecta. Nam in qua obsecro potẽtia vnus ille habitus
iustitiæ originalis fuisset: si in intellectu, quomodo perfecisset vo-
luntatem: & quamuis in vtraque facultate fuisset, quomodo ta-
men vires & potentias animæ sentientis expeditas & perfectas ad
agendum conuenienter iudicio & imperio rationis facere po-
tuisset.

NON igitur erat vnus habitus iustitia originalis, sed continebat
omnes habitus, quibus ad integritatem & rectitudinem hominis,
omniúmque facultatum eius complendã opus est. Itaque in specu-
latiuo intellectu continebat omnes scientias speculatiuas rerũ om-
B nium quæ naturaliter sciri ab homine possunt, vt Metaphysicam,
Physiologiam, omnésque disciplinas Mathematicas. In intellectu
practico circa ea quę agenda sunt homini tã priuatim quàm publi-
cè, exquisitissimam habebat prudentiã, artium quoque eas quæ v-
sum habent ingenuũ: ac liberalem & honestam oblectationẽ, vt est
Agricultura, Musica, Architectura, ars pingendi ac fingendi. In vo-
luntate duo erant habitus: vnus erga Deum, scilicet religionis quæ
Deo vt supremo omnium rerum principio & fini naturali, cultum,
honorémque tam interiori veneratione animi, quàm externis riti-
bus & cæremoniis adhibet: alter erga proximũ iustitiæ, quæ in di-
stributiuam & commutatiuam diuiditur.

An volũtas hominis in statu innocentiæ habuisset habitum caritatis naturalis erga Deũ vt vltimum finem naturalem.

C QVAERI posset hoc loco, vtrum fuit tertius aliquis habitus in
voluntate, videlicet caritatis naturalis vel moralis qua Deus vt fi-
nis vltimus & naturalis super omnia diligeretur ab homine. sed nõ
videtur istiusmodi habitu fuisse tunc opus. cum enim in statu inno-
centiæ volũtas esset recta, sua sponte, quasi põdere & naturali quo-
dam impetu ferebatur ad diligendũ Deũ super omnia, vt ad finem
suum vltimum: quantum enim erat vnũquodque naturaliter ama-
bile, tantum à voluntate recta naturaliter amabatur : nec impetus
ille voluntatis ab inferiori appetitu vel minimum impediebatur
aut retardabatur.

Refellitur Durandus negans in appetitu sensitiuo fuisse opus propriis virtutibus, sed vnam satis fuisse iustitiam originalem.

IN appetitu vero sensitiuo qui duplex est, irascibilis & concupi-
scibilis, erant virtutes morales quibus illi domantur, & rationi o-
D bedientes efficiũtur: tẽperantiam dico & fortitudinem. Non enim
assentior Durando, qui in secundo sententiarum distinct. 29. negat
opus fuisse istis virtutibus ad perficiendum appetitũ sensitiuũ, pro-
pterea quod perfectionem eius appetitus præstabat iustitia origi-
nalis. Præstabat sanè: verum nõ per se sola: quomodo enim, vt pau-
lò supra d ximus, vnus habitus tot támque diuersas facultates ho-
minis formaliter, vt in scholis loquimur, perficere potuisset? Ergo
perfectionẽ appetitus sensitiui præstabat quidem iustitia origina-
lis, sed per habitus temperãtiæ & fortitudinis qui sunt propriè ha-
bitus & perfectiones eius appetitus. Naturale enim est vt potentiæ

perficiantur per suos habitus:& hic est modus naturalis quo potē- A
tiæ singulæ perficiuntur,vt idoneæ sint ad obeundas , vti oportet,
functiones suas.Prædictos autem omnes habitus , iustitia origina-
lis continebat in gradu perfectissimo,& vt vocant,heroico.

Vtrũ in statu innocentiæ appetitus sensitiuus licet nunquã aduersus rationem præualeret, nonnunquã tamen aduersus eam insurgere.

Illvd quæsitu explicatúque dignum videtur , vtrum in statu innocentiæ appetitus sensitiuus ita subiectus esset rationi : vt nunquam contra præscriptum eius insurgeret,id est, nec præcurrendo eius iudicium,nec imperio eiusdem repugnãdo , sed sic esset in potestate rationis , vt non nisi quando & quatenus ipsa vellet , commoueretur:an potiùs ratio quidem promptè & cum delectatione ferretur in bonum & honestum , omnéque honestati contrarium refugeret: appetitus autem inferior ita moueretur , vt suapte vi & D
naturali propensione aptus est moueri in suum obiectum, sed quia ratio esset valentior ac potentior , contineret ipsum in officio, & intra terminos ei præscriptos coërceret.quod licet fieri non posset sine aliqua tristitia appetitus sensitiui , fieret tamen citra tristitiam aliquam,quin etiam magna cum delectatione rationis. Quoniam verò cum operatur homo secundum rationem , tunc dicitur simpliciter operari: cùm autem secundum sensum operatur retinente repugnantéque rationi voluntate, tunc non dicitur homo operari, nisi secundum quid:quapropter ad Romanos 7.Paulus ait,*Non ego operor illud,sed quod habitat in me peccatum :* Idcirco in statu innocentiæ licet homo aliquando operaretur bonũ cum aliqua sensus tristitia , quia tamen semper operatus fuisset cum delectatione ratio- C
nis, verè dici potest hominem in eo statu semper cũ gaudio & voluptate benè acturum.

Opinio Scoti.

Hanc Quæstionem tangens Scotus 2. sententiarum,distin.29. q.vnica,in dubio relinquit quidnam sentiendum sit , neutram in partem aliquid ex suo sensu decernens.Libet hoc loco verba Scoti adscribere. Sic autem ait : *Potest dici ergo quod si originalis iustitia habuit illum effectum,facere scilicet perfectam tranquillitatem in anima quantum ad omnes potentias , ita quod natura inferior non inclinaretur contra iudicium superioris:aut si inclinaretur quantum ex se, posset tamen à superiori regulari & ordinari sine difficultate superioris , & sine tristitia inferioris:cùm hoc non habuerit potentia facta in puris naturalibus, necesse est ipsam ponere donum supernaturale , quo sit ista tranquillitas perfecta in anima.Post hæc autem paulò infrà subdit : Sed nunquid ex hoc tollitur omnis rebellio,vt potẽtia inferior delectabiliter se retrahat à suo delectabili proprio? Respondeo: si voluntas abstinet delectabiliter à condelectando potentiæ inferiori,totus homo delectabiliter abstinet à delectabili appetitus sensitiui inferioris,non autem totus homo cum tristitia abstinet, si vis illa inferior abstinet cum tristitia.hoc enim conuenit homini simpliciter , quod ei conuenit secundũ potentiam superiorem,nec propter hoc ab eo negatur etsi non conueniat ei secundum potentiam inferiorem.* Deniq; his paulò post adiũgit:*Nec fortè necesse est ponere quod nullus sensus appetitus potuit tũc tristari: potuit enim visus* B

A *visus tunc videre turpe visibile,& auditus audire turpe audibile,& vtrumque potuit ostendere appetitum sensitiuum, sicut & conueniens sensibile delectare. Sed voluntas tunc benè vsa fuisset istis tristitiis , & delectabilibus appetituum inferiorum : ita quod non contristata fuisset immoderatè ab appetitibus inferioribus:sicut benè vsa fuisset delectabilibus eorum , non immoderatè condelectando.* Hæc Scotus.

Vera sententia.

Ar Enimuerò longè credibilibus est,quin etiam pro certo haberi debet,in illo statu iustitiæ originalis ita fuisse motus appetitus sensitiui subiectos rationi,vt nunquam aut contra , aut etiam præter eius mandatum,id est,nec repugnando,nec præcurrendo concitarentur:alioqui nullum fuisset discrimen inter statum innocen-
B tiæ & naturæ integræ, ac inter statum naturæ lapsæ per Christi tamen gratiam reparatæ.Paulus sanè ad Rom.7. rebellionem carnis aduersus spiritum ex peccato esse natã perspicuis verbis docet: ex quo etiam & ipsa concupiscentia carnis nominatur peccatum.

Vnde accidebat vt voluntas in statu innocentiæ non alliceretur ac traheretur ad voluptates sensuũ, aut ipli sensus sine tristitia à propriis delectationib. continerentur à ratione.

Avgvstinvs quidem certè libro de Correptione & gratia, cap.10.& 11.tradit in illo statu fore vt caro nunquam concupiscaret aduersus spiritum , sed eius ductum imperiumque perpetuò sequeretur.Et in lib.14.de Ciuitate Dei,cap.10. *Erat tunc,* inquit, *de-
uitatio tranquilla peccati,qua manente,nullum omnino aliunde malum quod contristaret irruebat.* Sed apertius hoc ille declarat in ca.19.eiusdem libri:*Motus,* inquit,*appetitus ante peccatum,in paradiso vitiosi non erant.*
C *Non enim contra rectam voluntatem ad aliquid mouebantur , vnde necesse esset eos ratione tanquã frœnis regentibus abstinere.Nam quod nunc ita mouentur,& ab eis qui temperanter & iustè,& piè viuunt, aliàs faciliùs, aliàs difficiliùs,tamen cohibendo & refrœnando modificantur,non est vtique sanitas ex natura,sed languor ex culpa.* Sic Augustinus.

Vervm,qui fieri poterat,inquit supradicto loco Scotus , vt in illo statu voluntas rationalis cum naturaliter coniuncta sit appetitui sensitiuo, non alliceretur & afficeretur eius delectationibus, & ab illis se ipsam abstineret sine vlla difficultate aut molestia? Respondet Scotus, id propterea accidisse, quia voluntas longè maiori delectatione detinebatur circa obiectum suum , quàm erat
D delectatio sensibilis : delectabilius enim erat illi vltimo suo fini & his quæ ad finem illum ordinantur adhærere , quàm oblectamentis sensuum perfrui. Sed quomodo appetitus sensitiuus abstinebat se ab obiecto suo delectabili etiam sine tristitia,iucundè sequens præscriptum & deductum rationis? Respondet eodem loco Scotus , ad id opus fuisse singularibus quibusdam Dei donis, quibus ita afficeretur & perficeretur appetitus sensitiuus , vt delectabilius ei esset sequi rationis imperium, quàm cõtra ductum eius reniti,inhærendo propriis voluptatibus & oblectamentis. Quanquam, vt mox dicemus , nec id satis erat : sed in primis hoc efficiebat singularis Dei assistentia, cura, & prouidentia ita continentis , regentis , & moderantis appetitum sensitiuum , vt nun-

quam sineret eum ad aliquid, quod esset contra vel præter rationis iudicium & imperium, incitari. A

Vtrũ in statu innocentiæ fuissent passiones in appetitu sensitiuo.

ILLVD quoque in quæstionem vocari posset, vtrum in statu innocentiæ futuri essent in homine motus illi appetitus sensitiui quos vulgo appellamus passiones, Latini vel morbos, vel perturbationes, vel effectus nominant, vt sunt desiderium, gaudium, metus, tristitia. Sicut enim corpus hominis in eo statu fuisset impassibile, ita futurus videtur fuisse animus ab huiusmodi passionibus vacuus & planè impassibilis. Hanc quæstionem tractat Augustinus libro 14. de Ciuitate Dei, capite 9. & 10. & S. Thomas in prima parte quæstio. 95. artic. 2. Verùm facilis est huius quæstionis explicatio. Passionum enim appetitus aliæ respiciunt bonum vel absens & parabile, vt desiderium & spes, vel iam partum & præsens, vt gaudium & lætitia, vel indifferenter ipsum bonum, vt amor: & huiusmodi passiones fuissent in homine: Sunt enim motus naturales humani animi, & ad animi oblectationem & lætitiam pertinent. B

Obiectio.

SED ENIM, multò aliter tunc erant in homine quàm nunc sunt in nobis: Erant enim rationis arbitratu & imperio penitus modificatæ ac determinatæ. Erántque in potestate rationis tripliciter, videlicet quantum ad earum excitationem & inchoationem, quantum ad continuationem & durationem: denique, quantum ad contentionem & remissionem. Fuissent igitur homini tunc non modò nulli molestiæ aut impedimento, sed magno etiam adiumẽto & oblectamento. Aliæ passiones spectant malum, vel absens & impediẽs, vt timor, vel iam præsens, vt tristitia & dolor. Hisce passionibus caruit Adam ante peccatum, & nisi peccasset ipse, omnes eius posteri caruissent. Istiusmodi enim passiones adiunctam habent pœnam & molestiam, quæ in illum statum innocentiæ trãquillissimum & felicissimum, & ab omnibus tam corporis quàm animi malis remotissimum competere non poterant. C

Solutio.

SED obiiciet aliquis non ignorasse Adamum se in peccatum labi, ob idque tot tantísque bonis quibus ornatus à Deo fuerat orbari posse. fieri igitur non potuit, quin casum & lapsum suum & tantorum bonorum amissionem timeret: præsertim cum suprà dictum sit ruinam Angelorum ei fuisse diuinitus indicatam, quæ non potuit non ei magnum similis casus & lapsus metum ac pauorem iniicere. At hoc facilè soluitur. Metus enim qui hominem angit, & cruciat, non est nisi mali impẽdentis & quod difficiliter vitari possit, & ad quod multa sint quæ hominem vrgeant & quasi impellant. At in statu innocentię nullum malũ impendebat Adamo, nisi peccaret ipse: peccatũ aũt omne maxima facilitate vitare poterat: cùm nihil aut interius aut exterius incitaret eum ad peccandũ, nulla igitur ratio suberat timendi, timendi inquam, cum molestia & angore animi. D

VERVM talis tantáque omnium motuum appetitus sensitiui sub

A sub rationis imperium potestatémque subiectio, non efficiebatur à solis habitibus appetitum inferiorem aut etiam superiorem perficientibus, sed maxima ex parte proficiscebatur è singulari assistentia Dei, & prouidentia atque cura quam is gerebat hominis in eo statu constituti, non sinens eius vel animo vel corpori qnicquã contingere, quod eius tranquillitatem & felicitatẽ perturbare aut inquinare posset. Illa verò Dei assistentia licet maximè singularis & admirabilis esset, erat tñ in eo statu ordinaria atq; valdè cõueniens.

EA VERO assistentia Dei sex magna homini bona præstabat. Primo, seruabat intellectum ne is deciperetur circa singularia & futura contingentia, quæ humana ratione & solertia certò cognosci non possunt. Tum, continebat voluntatem ne eligeret actus inordinatos, cuiusmodi est verbum ocioſum, vel mendacium iocosum aut officioſum, vel risus intempestiuus aut superuacaneus, quæ vocantur à Theologis peccata venialia ex genere: supra enim ostensum est, in statu innocentiæ nullum ab homine veniale peccatum admitti potuisse. Deinde, arcebat à phantasia hominis omnia quæ eam confundere, perturbare, & contaminare potuissent: scilicet coërcens potentiam dæmonis, ne visa obscœna vel tristia ei ingereret. Ad hæc, cohibebat appetitum sensitiuum, ne ante iudicium rationis ad aliquid appetẽdum vel fugiendum cõmoueretur, etiam præsente obiecto admodum delectabili & ad illiciendum appetitum acerrimo. Præterea, seruabat corpus non solum à rebus mortiferis, sed etiam ab omnibus quæ ei noxia & molesta possent accidere. Denique, expleto tempore quod homini Deus ad viuendum in terris præfiniuisset, transtulissent eum in Cœlestem patriam, animali & terrena vita in spiritualem & Diuinam commutata, qualẽ videlicet post resurrectionẽ mortuorũ victuros nos esse speramus. B C

Sex bona præstabat homini in statu innocentiæ specialis Dei assistentia.

SED CVR appellata est iustitia originalis? Appellatur iustitia, non illa quæ est vna, & quidem princeps virtutum cardinalium, suam in voluntate hominis sedem habens. Nec illa iustitia qua iustificamur remissis peccatis, Deóque nobiscum reconciliato, cuius frequens vsus est apud Paulum: hæc enim perficit hominem in ordine ad actus supernaturales, & ad finem supernaturalem. Hoc igitur donum Dei appellatur iustitia, quasi naturalis perfectio totius hominis omniúmque facultatum eius, optimáque dispositio & affectio omnium animę potentiarum, & inter se & in ordine ad suos cuiusq; actus per, quã, s. dicitur Deus fecisse hominẽ rectũ. Originalis porrò nominatur, quod eã ab origine sua habuisset homo, & q per originalem generationem ex Adamo trãsfundenda erat in eius posteros, non quidem potestate seminis aut vllius causæ naturalis, sed proximè à Deo, nõ aliter quàm ipsa rationalis anima. Huiusmodi autem iustitia originali non eguit Angelus: quippe qui simplex natura est, nec diuersis ex partibus aut etiam contrariis appetitib. concretus, quemadmodum homo est. D

Cur dicta sit iustitia originalis.

Cur Angelus nõ egu rit originali iustitia.

Vtrum iustitia originalis appellari debeat donum naturale, aut supernaturale.

SIQVIS verò ex nobis quærat, vtrũ iustitia originalis fuerit donum supernaturale an naturale: respondebimus, simpliciter & absolutè, donum fuisse supernaturale. Nam nec ex caussis vllis naturalibus efficiebatur, nec erat naturaliter homini debitum, nec nisi coniunctum cum dono supernaturalis gratiæ in homine esse poterat: & gratuitò donabatur à Deo, & habebat adiuncta priuilegia quædam extraordinaria & supernaturalia. Potest tamen aliqua ratione, & vt vocant, secundum quid, appellari naturale donum: quia propriè ac per se non perficiebat hominem in ordine ad finem supernaturalem, neque ad actus supernaturales, sed supplebat defectus naturæ, & naturalem dumtaxat homini integritatem, rectitudinem, & perfectionem præstabat. B

QVAESTIO SECVNDA

Vbi tanquam in subiecto fuerit iustitia originalis.

CÆTERVM, illa grauior ducitur quæstio, in qua parte hominis vel facultate tanquam in subiecto esset iustitia originalis. Certum est non fuisse eam in corpore, sed in anima. Verum dubitatur vtrum in animæ essentia fuerit, an in aliqua eius potentia: & si in potentia C

S. Thomas subiectum iustitiæ originalis censet fuisse ipsam rationalis animæ essentiam.

fuerit, vtrum in aliqua superiori, vt est voluntas & ratio, an in potentijs inferioribus, quæ sunt appetitus sensitiui B. Thomas in prima secundæ quæstione 83. arbitratur iustitiam originalem, vt in subiecto fuisse in essentia animę rationalis, in qua ipse posuit deinde quæstione 110. eiusdem partis gratiam gratum facientẽ. Hoc ille ad hunc modum argumentatur, *Habitus & priuatio in eodem subiecto versantur, sed peccatum originale quod est priuatio iustitiæ originalis, est vt in subiecto in ipsa hominis natura, quia contrahitur per generationem ipsius naturæ: ergo similiter iustitia originalis in eodem erat subiecto: præsertim cùm ipsa esset donum naturæ, id est, eius rectitudo absolutio, & perfectio.*

Refellitur opinio S. Thom.

MIHI hæc opinio non probatur. Nimirũ iustitia originalis perficiebat hominem nõ in ordine ad esse supernaturale vel ad supernaturalem finem, sed secundum conditionem & statum naturalem hominis, & intra naturalis integritatis & perfectionis humanæ naturæ terminos. Videamus igitur quidnam intra latitudinem & cancellos naturæ humanæ rectum & perfectũ iustitiæ originalis facere potuerit. Essentia hominis & esse naturale eius, non indigebat perfectione aliqua superaddita, sicut nec vitiari aut corrumpi poterat: cùm ipsum esse substantiale & naturale hominis sit inuariabile atque indiuisibile: ergo solũ poterat perfici id quod erat capax obliquitatis vel rectitudinis: cuiusmodi erant potentiæ & facultates animi in ordine ad actus suos naturales seu morales, qui & vitiosi, & recti, D

A recti, ac perfecti esse possunt. Ex his concluditur, iustitiam originalem non in essentia animæ, sed in eius viribus ac potentijs fuisse.

SED in qua potissimum erat potentia? Quicumque sedem & subiectum gratiæ gratum facientis constituunt voluntatem rationalem hominis, in eadem illi voluntate collocant iustitiam originalem. Vide Scotum in distinctione 29. & 31. & ibidem Bonauenturam, atque alios eiusdem sententiæ propugnatores. Et id quidem Scotus ita probat: Voluntas habet pro obiecto ipsum finem vltimũ, qui est regula omnium actionum humanarum; ergo ex rectitudine voluntatis pendet rectitudo totius hominis: sed iustitia originalis rectitudinis humanæ naturæ erat perfectrix: ipsam igitur in voluntate vt in subiecto fuisse existimandum est. At nec vera hæc est opinio, & infirma est Scoti argumentatio. Etenim rectitudinem voluntatis ordine naturæ præcedit rectitudo intellectus; & hanc tamen ipsam præstabat iustitia originalis. Nec sanè rectitudo voluntatis efficere potest rectitudinem appetitus sensitiui nisi secundum quid: potest enim facere vt voluntas non eligat quod appetitus concupiscit: sed vt appetitus non anteuertat rationis iudicium, vt caro nõ concupiscat aduersus spiritum, quod præstabat iustitia originalis; hoc, inquam, sola voluntatis rectitudo non potest efficere.

Opinio Scoti, & Bonauenturæ.

B

Refellitur Scotus.

DVRANDVS supradicto loco putat in appetitu sensitiuo vt in subiecto fuisse iustitiam originalem. *Nam proprius, inquit, iustitiæ originalis effectus erat continere appetitum ne contra aut præter rationem commoueretur, sed eius imperio semper esset obediens: priuationis etiam iustitiæ originalis effectus fuit rebellio carnis aduersus spiritum, & appetitus sensitiui aduersus rationem.* Verùm neque Durandi hæc sententia vsquequaque vera est. Efficiebat quidem iustitia originalis rectitudinem appetitus sensitiui, verùm eius potior ac principalior effectus erat rectitudo superioris partis, ideſt, voluntatis & rationis, in qua scilicet præcipua rectitudo hominis posita est.

Opinio Durandi.

C

Refellitur Durandus.

QVOCIRCA iustitia originalis potius in parte superiori quàm inferiori collocanda esset. Sed quia suprà docuimus, iustitiam originalem non fuisse vnum aliquem habitum, sed fuisse comprehensionem omnium habituum quibus totus homo rectus efficitur, & omnes eius potentiæ redduntur perfectæ circa actus suos vel naturales vel morales: hinc necessario efficitur & euidenter apparet, iustitiam originalem non fuisse in vna aliqua potentia, sed fuisse in omnibus potentijs animæ rationalis; in his nempè potentijs in quibus erant habitus per quos homo secundum statum naturæ integer, rectus, & perfectus reddebatur. Restant duæ quæstiones tractandæ, quibus explicatis, finem de originali iustitia differendi faciemus. Vna quæstio est, vtrum iustitia originalis fuerit res diuersa à gratia gratum faciente & ab ea separabilis: altera quæstio, An primum hominem cum iustitia originali fuisse à Deo creatum, è sacra Scriptura colligi & probari queat.

Auctoris iudicium de subiecto iustitiæ originalis.

D

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVAESTIO TERTIA

A

Vtrum iustitia originalis res diuersa esset à gratia gratum faciente.

Opinio Soti. S. Thomas.

CIRCA hanc quæstionem quattuor esse video inter se diserepantes Theologorum sententias. Sotus primo libro de Natura & gratia cap. 5. secundum B. Thomã, iustitiam originalem & gratiam gratum facientem vnã eandémq; rem fuisse arbitratur. id quod ipse argumentatur ex his quæ scribit S. Thomas in prima parte quæst. 95. art. 1. & quæst. 100. art. 1. vbi censet rectitudinem rationis erga Deum, B & rectitudinem appetitus sensitiui sub rationis imperium omnino subiecti, ex gratia gratum faciente prouenisse ac dependisse: Eiusdẽ quoque rei illud esse non obscurum argumentum, quod B. Thomas in prima secundæ quæst. 83. iustitiam originalem ponit in essentia animæ vt in subiecto, in qua nimirum posteà quæstione 110. eiusdem partis collocat gratiam gratum facientem, quæ vim habet sanandi superiorem hominis partem, non autem inferiorem. Formaliter igitur iustitia originalis secundum B. Thomam, non erat res diuersa à gratia gratum faciente. Putat igitur Sotus non fuisse aliud iustitiam originalem, quàm ipsam gratiam gratum facientem, maio C rem tamen quàm est in statu naturæ humanæ post peccatum: maiorem dico, non intensiuè, nec quantum ad principalem effectum gratiæ, qui est esse gratum Deo & acceptum ad vitam æternam; sed extensiuè, quia tunc gratia extendebat se ad perficiendam sanitatem, integritatem, & rectitudinem etiam partis inferioris. Appetitum namque tranquillissimè compositum & moderatum, & vsquequaque rationi subiectum reddebat.

Refellitur prædicta opinio.

NON placet mihi hæc opinio. Etenim gratia gratum faciens perficit hominem in ordine ad finem supernaturalem, non autem in ordine ad finem naturalem, neque ad naturalem integritatem & perfectionem hominis: hoc autem præstabat iustitia originalis; erãt D igitur dona diuersa, & ad diuersos fines & status hominis pertinentia. Et quemadmodum per iustitiam originalem non perficiebatur homo supernaturaliter, quia erat donum naturæ ad complendam eius integritatem & perfectionem datum; ita gratia gratum faciẽs, quia est ordinis supernaturalis, & ad supernaturalem statum & finẽ hominis relata, non habebat vim perficiendi hominẽ naturaliter, & in his quæ ad naturæ humanæ absolutionẽ pertinent. Cumque possimus animo fingere, & cogitatione informare hominẽ aliquẽ secundum omnem naturæ & potentiarũ eius integritatem, & rectitudinẽ naturalem perfectum sine gratia supernaturali gratum faciente (ordo enim naturalis est diuersus, nec per se dependẽs à supernaturali) con-

A consentaneum profecto est, rem diuersam fuisse iustitiam originalem à gratia gratum faciente, nec repugnare ab ea separari posse.

Opinio Caietani.

CAIETANVS prima parte quæstione nonagesimaquinta existimat fuisse res diuersas iustitiam originalem & gratiam gratum facientem, sed illam tamen non potuisse ab hac separari: idque putat sensisse B. Thomam. *Neque enim aliud* ipse ait, *quàm gratiã gratum faciẽtem radicem fuisse atque fundamentum iustitiæ originalis. Et in prima secundæ quæstione centesimanona primis articulis manifestè distinguit statum naturæ integræ scilicet per iustitiam originalem, à statu gratiæ gratum faciẽte, docens in illo statu potuisse hominem facere omne bonum morale, vitare omne peccatum, implere totam legem, & in bono vsque ad finem perseuerare: Non potuisse tamen sine gratia gratum faciente quicquam facere supernaturale, aut dignum vita æterna.* Sic Caietanus. Videtur tamen doctrinæ S. Thomæ congruentior opinio Soti. Supradictis enim locis non obscurè significat B. Thomas rectitudinẽ partis inferioris respectu superioris, qui erat proprius iustitiæ originalis effectus, prouenisse ex supernaturali dono gratiæ gratum facientis. Nec video equidem, si iustitia originalis ponatur re differens à gratia gratum faciente, cur non ab illa quoque seiugari & dissociari, ac separatim existere posset; cùm rectitudo naturalis quam vna tribuebat homini, diuersa sit miniméque pendens à rectitudine supernaturali quam largiebatur altera.

Tertia sẽtẽtia Bonauẽturæ Scoti Toltati & Catharini.

TERTIA sententia est Bonauenturæ libro 2. distinct. 29. Scoti C distinct. 32. Toltati in tertium caput Geneseos quæst. 6. & 7. & Catharini super idem caput, arbitrantium illas duas gratias re diuersas fuisse, & separabiles inuicem, quin etiam verè separatas. Namq; putant primum fuisse Adam cõditum cum iustitia originali, posteà verò superadditã ei fuisse gratiam gratum facientem, & post peccatũ Adæ omnes iusti habuerunt gratiam gratũ facientem: nullus autem iustitiam originalem, quinimo Eua cum comedit fructum vetitum, haud dubiè perdidit gratiam gratum facientem; non tamen iustitiam originalem, priusquam comedit Adam. Cuius rei illud putant signum & argumentum manifestum esse, quod Eua nõ erubuit de sua nuditate, nec sensit rebellionem carnis sicut post esum Adã. Existimat porro Catharinus inter Deum & Adamum hoc intercessisse pactum, vt per solam Adami obedientiam vel inobedientiam donum illud iustitiæ originalis vel conseruaretur vel amitteretur. itaque si sola Eua comedisset fructum vetitum, nec Adamo, nec posteris vtriusque ad iustitiæ originalis amissionem offuisset: neque donum illud amittendum erat ob aliud vllum peccatum, quàm propter esum fructus interdicti, de quo Deus dixit, *In quocumque die comederis ex eo morte morieris.* D

Refellitur.

VERVM hãc opinionẽ, quãtũ ad duo falsã esse, supra ostẽdimus cum probauimus & Adamum fuisse creatum cum gratia gratum faciente.

ciente,& omne peccatum mortale planè aduersari iustitiæ originali:quippe omnia peccata mortalia sunt contra rectitudinem rationis quam potissimum iustitia originalis præstabat homini: & pleraque peccata mortalia sunt contra rectitudinem appetitus sensitiui,qui erat iustitiæ originalis effectus. Illud autem argumẽtum non amissæ propter peccatum iustitiæ originalis, propterea quod Eua non statim vt ex arbore vetita edit, erubuerit nec inordinatum aliquem carnis motum senserit: obtusius profectò est quàm auctores isti putant. Caietanus certè ita soluit in prima par. q. 95. ar. 1. *Ad hoc*, inquit, *dicendum mihi videtur, propter peccatum Euæ ademptam ei fuisse iustitiam originalem, non simpliciter & totaliter sed quo ad aliquid. Simpliciter enim adimenda reseruabatur peccato Adæ secundum ordinem diuinæ prouidentiæ: ea ratione vt donum naturæ primo auferretur ei qui erat principium totius naturæ, cui donum illud primo ac principaliter tributum fuerat. Nec obstat quod potuisset Adam post peccatum Euæ non peccare: quia apud Deum præscientia casus in ratione ordinis fuit. Et hoc satis congruit rationi & proportioni: excisa enim radice, possunt aliquandiu rami viuere: demptoque animali corde, aliquandiu etiam calere & vigere membra cernimus.* Sic Caietanus.

An Eua statim vt comedit fructum vetitũ perdiderit iustitiã originalem.

ADDIMVS nos præterea, Euam perdidisse iustitiam originalem, non modo statim post esum illius fructus, sed etiam ante propter interiorem eius vanitatem, elationem animi atque superbiam: quibus cum vitiis rectitudo iustitię originalis nullo modo cohærere poterat. At enim, non statim erubuit Eua, inquiunt isti: Sed fuit tamen in ea inordinata voluptas in visu, aspiciendo pomum: & in gustatu auiditas immoderata, esum eius concupiscendo: Hæc autem vitia arguebant animum eius fuisse iam iustitia originali spoliatum atque priuatum. Verùm hoc non animaduertit Eua: videlicet vel propter antecedentem superbiam iam animo obcœcata, vel quia fortasse omnes iustitiæ originalis vel priuationis eius effectus non planè perspectos & cognitos habebat.

VERVM vrgent nos. Cur igitur, inquiunt, non statim erubuit de sua nuditate, vel cur carnis rebellionẽ non protinus sensit? Atqui non fuit necessarium, vt amissa iustitia originali statim exurgerent & foras erumperent omnes priuationis eius effectus, sed suo quisque tempore, & sua cuique data occasione. Quoniam autem inter esum Euæ & Adami breue intercessit tempus: propterea non est mirum illo tam exiguo temporis spacio non sensisse eam, inordinatam carnis concupiscentiam, præsertim verò cùm tunc Eua ad esum illius fructus vehementer esset intenta, & quemadmodum etiam ad esum eius maritum suum induceret, valdè cogitabunda & solicita: post esum verò Adæ, propter mutuum nudorum corporum conspectum & eximiam vtriusque pulchritudinem, statim in vtriusque animis & membris libido excitata & inflammata est.

Probabilior decernitur 4. sententia quam Auctor sequitur.

EGO quartam sententiam cæteris probabiliorem censeo, Iustitiam

A tiam originalem re ipsa diuersam fuisse à gratia gratum faciente. Et quamuis in illo statu innocẽtiæ neutra potuerit ab alterutra dissociari & disiungi, quod dignitas & excellentia eius status alterutra sublata constare non posset: si tamen ratio iustitiæ originalis presse propriè, præciséque accipiatur, non repugnabat eam esse sine gratia gratũ faciente negatiuè, repugnabat tamen esse sine ea priuatiuè, hoc est, Potuit Adam prius habere solam iustitiam originalem, posteà verò gratiam gratum facientem accipere, quemadmodum opinantur, qui putant Adã creatũ cũ iustitia originali, & sine gratia gratum faciente. At verò amissa gratia propter peccatum mortale, non potuit manere iustitia originalis: cuius rei hanc esse reor causam, quod propria ratio propriusque effectus iustitiæ originalis, nec includit necessario, nec exigit gratiam gratum faciẽtem: repugnat tamen omnino priuationi gratiæ quæ propter peccatum mortale accidit. Siquidem omne peccatum mortale, vt supra docuimus, iustitiæ originali aduersabatur. Atque hanc sentẽtiam nostram non alia ratione confirmare attinet, quàm qua Soti & Caietani sententiam paulò supra confutauimus.

QVANQVAM autem iustitia originalis simpliciter & absolutè potuisset separari à gratia sanctificante: in illo tamen statu innocentiæ ex voluntate & decreto Dei separari non poterat. Nimirũ Deus voluit & constituit, vt fœlicitatem illius status nõ haberet nemo sine gratia sanctificante: & vt quicumque gratiam hanc haberet in eo statu, nec iustitia originali, nec omni felicitate eius status careret. Huius autem diuinæ voluntatis & decreti illud signum esse, nec obscurum, potest, quod statim vt homo peccauit, & gratiam Dei amisit, & iustitia originali spoliatus & omnibus bonis orbatus cunctáque illius status felicitate priuatus est. Atque hæc Dei voluntas & decretum cum ratione & iustitia maximè congruit: nõ enim æquum & decens erat, vt homo in tanta bonorum omnium affluentia & status felicitate, Deo gratus & amicus non esset. Adiice, quod directio & ordinatio hominis ad finem supernaturalem, potior & principalior est, quàm ad finem naturalem: non igitur decebat, vt primum hominem Deus crearet perfectissimum in ordine ad finem naturalem, in ordine autem ad finem supernaturalem omnino imperfectum.

PATRES autem cum de iustitia originali agunt, loquuntur de statu primi hominis ante peccatum, prout, scilicet, status ille comprehendebat omnia bona tam naturalia quàm supernaturalia, quibus ornatus Adam creatus est à Deo. Lege Augustinum libro 14. de Ciuitate Dei, capite 10. & 19. at secundum Patres, præsertim autem secundum Augustinum, nulla est hominis perfectio & rectitudo coram Deo sine gratia eius gratum faciente. Rectè enim argumentatur Paulus ad Romanos 4. Si Abraam non ex fide & gratia Dei iustificatus est, habere quidem laudem potuit, sed non coram Deo.

Obseruanda sunt quę dicturadunturde his quæ euentura erãt si Adam non peccasset.

OBSERVANDVM autem est, si post peccatum Euæ non peccasset Adam perdidisse quidem Eua iustitiam originalem, filij autem qui ex ea & Adamo innocente procreati essent, generati essent cum iustitia originali: eius enim vel amissio vel conseruatio apud posteros, ex solius Adami obedientia vel inobedientia pendebat. Quod si Adam genuisset aliquos filios habens iustitiam originalem, & postea comedens cibum vetitum eam perdidisset: filij eius ante peccatum ex eo progeniti, cum iustitia originali fuissent generati: erant enim posteri Adæ innocentis, non autem peccatoris. Et quia posteri Adæ non fuissent confirmati in gratia, vt supra manifestis rationibus addiximus: etiamsi Adam non peccasset, potuissent eius posteri, alij iustitiam originalem habere, alij non habere.

Prima obiectio.

DICET aliquis, sic futuram fuisse magnam confusionem & perturbationẽ humanæ societatis, alijs maximis peccatoribus, alijs planè innocentibus: oportuissétque nocentes segregari ab innocentibus, & quidem sæpenumero vxores à maritis, & filios à parentibus.

Solutio.

Verùm istiusmodi cõfusioni & perturbationi occurrisset Deus, prospiciens ne quid inde bonis & innocentibus detrimenti contingeret. Et quemadmodum ferocissima animalia fecisset homini planè subiecta & obedientia, nedum innocua: sic innocentes conuersati fuissent innoxiè cum peccatoribus. Iniecisset enim illis Deus singularem quendam timorem & reuerentiam innocentium hominum, vt eis non modo nocere & aduersari non auderent, sed etiam subesse eis & obtemperare vellent.

Secũda obiectio.

SED illud est dubium, si status innocentiæ permansisset, & aliqui peccando vtramque gratiam amisissent: vtrum posteà per pœnitentiam sicut recuperassent gratiam sanctificantem, ita recepissent simul & iustitiam originalem. Sed probabile est, pœnitentibus vtramque simul restitutum iri: siquidem amissio iustitiæ originalis in perpetuum, pendere videbatur ex peccato primi hominis, quod erat in omnes eius posteros trãsfundendum.

Solutio.

Tertia obiectio.

Sed dicet aliquis, si iustitia originalis tunc separari non poterat à gratia sanctificãte, & habere hominem iustitiam originalem, & ipsi & alijs manifestũ erat ex conspicuis eius effectibus & signis: ergo notum fuisset cuilibet se esse in gratia Dei. Fuisset profecto id notũ quantum ad præsentiam gratiæ, sed non quantum ad eius intensionem seu gradus, neque quantum ad futuram eius durationem.

QVAESTIO QVARTA.

Quomodo ex Sacris litteris probetur primum hominem esse creatum cum iustitia originali.

RESTAT altera quęstio tanquam disputationis de iustitia originali clausula quædam hoc loco explicanda. Num primum hominem creatum esse cum iustitia originali quã suprà descripsim

scripsimus, & in statu illo innocẽtiæ felicissimo, ex litteris Sacris demonstrari & probari queat. Potest id sanè multis & manifestis Scripturæ testimonijs & argumentis comprobari. Etenim, tria erant illo statu maximè insignia: felicitas hominis tam secundũ corpus quàm secundum animum: tum perfecta partis inferioris sub imperium & potestatem superioris subiectio: denique immortalitas corporis, vel quod verius dictu est, potestas non moriendi.

FELICITATEM Adami satis indicauit Scriptura describendo incomparabilem amœnitatem paradisi terrestris, vim arboris vitæ, & indolentiam seu impassibilitatem corporis. cum enim dicat eos in paradiso versatos esse nudos: ab omni dolore, molestia, denique incommodo quod extrinsecus eis posset accidere, inoffensos atque intactos fuisse significat. Perfectionem autem & felicitatem animi Moses insinuauit cum dixit hominem fuisse creatum ad imaginem & similitudinem Dei, & principem ac dominum animantium à Deo constitutum, nec perfecta tantummodo rerum naturalium scientia ornatum, sed etiam diuino prophetiæ spiritu afflatum. Subiectio carnis & sensus sub imperium rationis, significata est à Mose cum dixit, eos fuisse nudos, nec tamen erubuisse. Paulus quidem certè ad Rom. 7. rebellionem carnis aduersus spiritum ex peccato natam esse docet.

QVID multa? mortem ex peccato primi hominis permanasse in omne genus humanum, nec à Deo esse factam; quippe qui hominem fecerat inexterminabilem, sed inuidia diaboli intrasse in mundum, ad Roman. 5. & Sapien. 2. scriptum testatúmque legimus. Nec obscurè hoc ipsum indicauit Moses, cum facit Deum Adamo, si ex arbore scientiæ boni & mali comederet, pœnam mortis comminantem; quasi si non comederet nunquam esset moriturus. Nec alia profecto ratio satis idonea & probabilis adferri potest, cur solum primum Adami peccatum non ipsi tantùm, sed etiam posteritati eius nocuerit, & in omnes posteros eius per carnalem generationẽ transfusum sit; nisi quia primo illo peccato Adam perdidit iustitiam originalem, quod erat donum non tantùm personæ Adami sed totius naturæ, & ad omnes posteros eius pertinens: quo factum est vt priuatio iustitiæ originalis omnibus ex Adamo originem trahentibus acciderit.

VERVM, hæc nimis presè & concisè dicta sunt à nobis: quapropter latius & explicatius declaranda sunt. Donum iustitiæ originalis, quale, scilicet, suprà à nobis suis coloribus depictum est, datum fuisse primis hominibus, clarissimè perspicitur ex diuina Scriptura: Primò, id voluit significare Moses cum dixit, *Erant nudi ambo & non erubescebant* post peccatum continuo agnoscentes nuditatẽ, eam, quasi pudendum quid & obscœnum, quamprimum obtegere voluerunt: Pudor autem de nuditate corporum existebat ex acri sensu immoderatæ libidinis, quem in membris suis contra iudicium rationis

rationis contráque voluntatem ſuam ſuſcitari & ardeſcere ſentiebant. Deinde, felicitas illius ſtatus omnium bonorum copia iucundiſſimi & tranquilliſſimi (id quod indicabat locus Paradiſi) ſatis oſtendebat in ſumma mentis & corporis tranquillitate, ſi Deo pareret, tunc Adamum eſſe victurum: illa autem rebellio carnis aduerſus ſpiritum, quanta ſit hominis vexatio & afflictio, quantumque malum & infelicitas, ſatis oſtendit & deplorat Paulus Ro. 7.

PRAETEREA, huius rei fidem facit immortalitas Adamo promiſſa, ſi præceptum Dei cuſtodiret: ſicut enim poterat non mori, ita poterat non peccare; vtraque enim potentia & non moriendi & nõ peccandi, in illo ſtatu indiſſolubili vinculo ac nexu erat inuicem colligata. Si enim poterat non mori, ergo etiam non peccare: nam ſi, hoc conceſſo, potuiſſet peccare, non ſane id conſentaneum erat diuinæ iuſtitiæ, & erat pernicioſum, peccatoris vitam prorogari in perpetuum. Potentia autem non peccandi nitebatur rectitudine totius hominis quam efficiebat iuſtitia originalis. Rectè igitur Auguſtinus libro de Correptione & gratia. cap. 11. eo diſcrimine diſtinguit ſtatum innocentiæ à ſtatu gloriæ, quod in illo fuit poſſibilitas non peccandi & moriendi, in hoc autem & peccandi & non moriendi futura ſit impoſſibilitas.

PORRO Paulus epiſt. ad Rom. cap. 7. præ nimio deſiderio quo cupiebat liberari à moleſtiſſimo & perpetuo certamine quod inter ſpiritum & carnem in nobis agitur, exclamauit, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Sed cur à rebellione carnis cupiens Paulus liberari, dicit ſe velle liberari à corruptione & morte corporis? niſi quia illa rebellio ſimul cum corruptione & morte corporis euenit homini propter peccatum, ante quod ſimul erant in homine & potentia non peccandi, & potentia non moriendi. non igitur ante peccatum homo ſentiebat rebellionem carnis. His adde, quod hanc rebellionem carnis & inordinatam concupiſcentiam Paulus non ſemel appellat peccatum, quia videlicet erat peccati effectus & pœna, vt nũper interpretati ſunt Patres in Concilio Tridentino in decreto quod ediderunt de iuſtificatione.

Expenditur locus Pauli ad Rom. 7.

AD extremum, Paulus Rom. 5. longa oratione argumentatur, ob primum Adæ peccatum omnes eius poſteros naſci & peccato infectos, & obnoxios morti. *In quo*, inquit, *omnes peccauerunt.* Et *Per vnũ hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Sed cur primum illud peccatum Adæ potius nocuit poſteris eius quàm alia eiuſdem vel aliorum parentum peccata? Certè non alia de cauſa, niſi quod propter illud peccatum perdidit Adam donum gratiæ & iuſtitiæ originalis, quod non pro ſe modò ſed etiam pro ſua omni poſteritate diuinitus acceperat. Sane vocabulo mortis quæ omnes homines comprehendit, quamlibet corruptionem intelligere conuenit: quo nomine in primis cenſetur corruptio concupiſcentiæ. Habuit igitur Adam donum aliquod compeſcens concupiſcentiã, eiúſque

eiúſque rebellionem & corruptionem prohibens: hoc enim ſignificatur in libro Sapientiæ cap. 2. cum dicitur ſecundum tranſlationem Græcam: *Fecit Deus hominem ἐπ' ἀφθαρσίᾳ*, hoc eſt, in integritate & incorruptione.

NON eſt in hac diſputatione prætereundus luculentiſſimus ille locus Scripturæ crebro Theologorum ſermone vſurpatus, qui apud Salomonem capite 7. libri Eccleſiaſticæ ſic habet: *Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum: & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus.* Certè eam rectitudinem hominis nunc non cernimus: cum etiam ante diluuium dixerit Deus, Senſus & cogitationes hominis iam inde ab adoleſcentia pronas eſſe ad malũ. & quanta fuerit ſtatim poſt peccatum Adæ animi humani corruptela, in fratricidio Cain liquidò cernitur. aliter igitur ante peccatum quàm nunc eſt homo tũ ratione, tũ appetitu affectus erat atque cõſtitutus. Sed videre eſt quemadmodũ Caietanus in commentariis eius loci prædicta verba hac propria veriſſimáque, & ab omnibus ferè Patribus & Theologis tradita & probata intelligentia aliorſum detorquere ſit conatus. adſcribam eius verba: *Si ponderaueris*, inquit, *verbum illud Inueni, inuenies quod non eſt ſermo de creato homine in gratuito dono rectitudinis originalis, ſed de homine facto à Deo in naturali rectitudine animalem enim rectitudinem concionantis diſputatio inuenit per lumen naturale intellectus humani naturaliter diſcurrendo: rectitudinem autem originalis iuſtitiæ credimus tantum, nec inquirendo inuenire poſſumus.* Hæc Caietanus.

Executitur locus Eccleſiaſtæ ca. 7. aduerſus Caietanũ.

VERVM enim vero, locum illũ Salomonis & Auguſtinus compluribus locis aliiq; Patres interpretati ſunt de rectitudine originali, cum qua primus homo à Deo creatus eſt, & qua, propter peccatum eius: omnes ipſius poſteri priuati ſunt. Non enim ab initio talis conditus eſt homo à Deo, qualis nunc generatur: nec, vt nũc eſt, verè dici poteſt rectus. quomodo enim rectus dicatur generari, eum gemebundus clamet Dauid, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea?* & clara voce pronunciat Paulus, Nos omnes naſci filios iræ: & Iob maledixit diei conceptus & ortus ſui, quod peccato infectus, & in vtero matris generatus & ex eodem vtero hanc in lucem editus eſſet. nimirum, propter peccatum originale, quod in conceptu noſtro concipimus, non recti generamur, ſed obliqui, curui ac diſtorti, id eſt, auerſi à Deo rerúmque diuinarum amore, & ad bonorum caducorum, quin etiam vitiorum illecebras & cupiditates proni atque propenſi. Hieronymus quidem certè locum illum Salomonis in ſuis eius libri Commentariis explanans, *Ne videretur*, inquit, *communem damnare naturam, & Deum auctorem mali facere, dum talium conditor eſt, qui malum vitare nõ poſſunt, arguitè præcauit & ait, bonos nos à Deo creatos, ſed quod ſumus libero arbitrio derelicti, vitia in peiora labi, dum maiora quærimus, & vltra vires noſtras variè cogitamus.* Sic Hieronymus. Verum hic terminum habeat

Pſalm. 50. Epheſ. 2.

deIustitia originali disputatio, quam in præsentia tractandam su- A
scepimus.

DISPVTATIO

DE QVARTA EXCELLENTIA *status innocentiæ, ideſt, de corporis immortalitate.*

De multiplici genere immortalitatis.

ESTAT quarta, maximéque admirabilis innocẽtiæ status excellentia, quæ continebat corporis immortalitatem: de qua quæ in præsens videntur disputanda, distinctè ac dilucidè breuitérque tractabimus. B
Principio, sciẽdum est, non vno modo sed varias ob causas appellari res aliquas immortales & incorruptibiles. Est illud profecto summũ & absolutissimum immortalitatis genus, esse simpliciter & omni modo, ideſt, tam intrinsecus quàm extrinsecus immortale ac prorsus immutabile: quod genus immortalitatis soli Deo qui est prima rerũ omniũ causa, nec aliundè vlla ratione pendens, cõuenire potest. De qua immortalitate intelligi debet, quod
Explicatur locus Pauli ad Timotheum.
ad Timotheũ de Deo scripsit Paulus: *Qui solus habet immortalitatem*: sicut enim solus Deus dicitur esse & solus sapiẽs, & solus bonus: ita C
solus immortalis. Alterũ genus immortalitatis est, quo dicitur aliquid esse immortale secundũ substantiã, quia caret materia quæ est sedes & radix corruptionis substantialis atque mortalitatis. Verum hoc genus tripartitum est, quædã enim res omnino segregatæ sunt ab omni admixtione & societate materiæ, vt Angeli: Aliæ sunt quidem consociatæ & copulatæ cum materia, verumtamen nec ad esse productæ sunt ex eius potentia, nec vt sint, eius ope & adminiculo indigent: in hoc genere est anima rationalis. Nõnullæ præterea res naturam habere videntur ex materia cõcretam: quia tamen ea materia longè diuersa est materiæ rerum sublunariũ, in qua inhærens potentia contradictionis ad esse & non esse, causa est corruptionis: D
propterea immortalitatem & incorruptionem obtinent: huius generis esse orbes cœlestes & astra, multi arbitrãtur. Quintum genus immortalitatis & incorruptionis continet ea, quæ ipsa quidem per se corruptibilia sunt: attamen quodammodo, & aliqua ex parte vocantur incorruptibilia, quia nunquam tota simul corrumpũtur, aut etiam corrumpi possunt: sed paulatim duntaxat & particulatim, in locum scilicet partium decedentium & pereuntium, aliis semper nouis partibus succedentibus & aggeneratis: ita vt totius rei summa & integritas eadem omni tempore constare videatur: atque hac ratione Philosophi quattuor elementa incorruptibilia solent appellare. His autem quinque generibus rerum immortalium & incor-

A & incorruptibilium, naturalis est ipsa immortalitas, & naturali modo eis conuenit.

AT enim sunt alia quattuor rerum genera, quibus adest quidem immortalitas, non tamen vi ac potentia naturæ, sed supernaturali tantùm Dei potestate: quippe cum res illæ suapte natura mortales sint, atque corruptibiles. Huiusmodi immortalitatẽ & incorruptionem, post renouationem mundi & generalem hominum resurrectionem habebũt quattuor elementa, & beatorum hominum corpora: quin etiam eorum qui sempiternis inferni mactabuntur suppliciis, quorum videlicet corpora grauissimis cruciatibus perpetuo torquebũtur, nec vnquam tamen morte dissoluẽtur. Ad hoc genus immortalitatis pertinet ea (qua in statu innocentiæ potiturus erat
B Adam) corporis immortalitas. Verum hoc interest, quod in prioribus, immortalitas erit impotentia moriendi: in Adam vero fuit, & fuisset in posteris eius nisi peccasset ipse, potentia non moriendi. Quoniam autem de hac immortalitate nũc agitur, cæteris omissis, qualis ea fuerit, quibus ex causis profecta sit, quã vim habuerit, denique qua ratione homini conueniret, diligenter explicandum est.

QVAESTIO PRIMA.

Qualis fuerit immortalitas Adami ante peccatum.

C

ADAM igitur immortalis erat in statu innocẽtiæ, quia poterat non mori: nec verò mortuus vnquam fuisset, si in eo statu, nunquam peccando, perstitisset. Hæc autẽ potentia non moriendi non proueniebat intrinsecus ex natura Adami, quippe secũdum naturã suam mortalis erat & patibilis, vitámque animalem agens: sed princeps auctor eius Deus erat, qui hominem aduersus mortem sua custodia & protectione vsquequaque sepserat & munierat, & prouidentissimè Adamo comparauerat omnia remedia aduersus ea quæ possent ei mortem afferre.

D
Vnde possit homini accidere mors, & corruptio.

MORS enim & corruptio potest homini accidere vel intrinsecus, ex iis quæ sunt in homine: vel extrinsecus, ex iis quæ mortifera homini accidunt. Intrinsecus mortis causa esse potest defectio caloris naturalis, aut primigenij humoris quem radicalẽ appellant: vel immodetata vis alicui⁹ passionis & perturbationis animæ: quosdam enim nimio mœrore, timore, etiam gaudio interiisse proditum est: vel ex propria electione, vt qui præsentis vitæ tædio, aut malorũ quibus præmuntur impatientia, aut ingruentem calamitatem præuertere cupientes, violentam sibi mortem consciscunt: vel ex immodico cibo & potu, veneriſque intemperantia: vel denique

nimio ex labore & defatigatione corporis. hę ſunt in ipſo homine A
mortis cauſæ. Extrinſecus autem mors homini poteſt contingere
vel ab alio homine, vel à beſtiis, vel à dæmonibus, vel ab ipſo Deo
per Angelos, vel ex lethali aliquo potu eſúque, vel ex defectione
neceſſarij cibi & potus, vel ex intemperie cœli, vel ex caſu aliquo
fortuito, vti eſt in ignem, aquam, vel foueã prolabi, vel lapidis aut
alicuius rei iactu percuſſúque feriri. hæc homini extrinſecus inte-
ritum afferunt. Nec his addere oportet diſſolutionem temperatio-
nis quattuor humorum ex quibus humanum corpus conſtat, vnde
multa & varia morborum genera exiſtunt: hoc enim nunquam ho-
mini contingit, niſi aliqua ſubſit de ſupradictis cauſis.

HÆc autem omnia, Deo cuſtodiente & protegente, facilè præ- B
cauiſſet atque propulſaſſet Adam. Etenim aduerſus illas mortis cau
ſas efficaciſſima & paratiſſima habebat remedia: primò quidẽ per-
fectam ſcientiam in vniuerſali & in particulari rerum omniũ quæ
prodeſſe ipſi aut nocere poſſet: tum ſummam omnium affectuum
moderationẽ, quos nempe arbitratu ſuo vel excitabat, vel cohibe-
bat: poſteà vſum cibi, potus, Veneris & exercitationis corporis nó
niſi tantum, quantus ex rationis præſcripto ei conueniebat atque
cõducebat: deinde arborem vitæ, cuius fructus perceptio & eſus ad
integrum caloris naturalis vigorẽ conſeruandũ, & reficiendũ na-
tiui humoris defectum potentiſſimus erat: ad hęc maximã & prom C
ptiſſimam ciborum maximè ſalutarium copiam: deniq; nullus ho-
minum fuiſſet alij homini non amicus & concors, cunctęque ani-
mantes fuiſſent homini non innoxiæ modo, ſed mites etiam atq;
obedientes: nihil prętereà fuiſſet dæmoni permiſſum aduerſus ho-
minem: à Deo autem & ſanctis Angelis tantum abeſt vt aduerſi
quicquam poſſet homini accidere, vt quæ ab eo non ſatis proui-
deri & præcaueri poſſent, per Angelos arcerentur ac repellerẽtur.

VERVM, ad id quod nunc dicimus de immortalitate corporis
Adami, & ad id quod paulò ſuprà docuimus de rebellione carnis
aduerſus ſpiritum propter Adami peccatum exorta, & in omnibus
eius poſteris vigente, confirmandũ & illuſtrãdum valet plurimum D
quod tradit Gregorius in lib. 4. Moralium, c. 26. ſimul enim & qua-
lis fuerit illa immortalitas Adami, & quo ex peccato eius tam mor-
talitas corporis & corruptio, quàm carnis aduerſus ſpiritum pugna
& rebellio exorta ſit, luculentè declarat. Explanans igitur illa ver-
ba Iob quæ ſunt in libri eius, cap. 3. *Nunc enim dormiens ſilerem, & ſom
no meo requieſcerem*, ad hunc modum ſcribit: *Ad hoc*, inquit, *in paradi-
ſo homo poſitus fuerat, vt ſi ſe ad conditoris ſui obedientiam vinculis caritatis
aſtringeret, ad cœleſtem Angelorum patriam quandoque ſine carnis morte
tranſiret. Sic námque eſt immortalis conditus, vt tamen ſi peccaret, & mori
poſſet: & ſic mortalis eſt conditus, vt ſi non peccaret, etiam non mori poſſet:
atque ex merito liberi arbitrij beatitudinem illius regionis attingeret, in qua
vel peccare vel mori nõ poſſet. Vbi igitur poſt redemptionis tẽpus, carnis mor-
te int*

Præclara Grægorij ſententia.

A *te interpoſita, electi tranſeunt, illuc proculdubio parentes primi, ſi in conditio
nis ſuæ ſtatu perſtitiſſent, etiam ſine morte corporum transferri potuiſſent.
Dormiens igitur ſileret, & ſomno ſuo homo requieſceret, dum ad æternæ re-
quiem patriæ ductus, quaſi ſeceſſum quendam à clamore hoc humanæ infir-
mitatis mueniret. Poſt peccatum namque quaſi clamans vigilat, qui conten-
mitatis mueniret. Poſt peccatum namque quaſi clamans vigilat, qui conten-
mitatis mueniret. Poſt peccatum namque quaſi clamans vigilat, qui conten-
tionẽ carnis propriæ repugnans portat. Hoc quietis ſilentium iam homo cõ-
ditus habuit, cùm contra hoſtem ſuum liberum voluntatis arbitrium accepit.
Cui qui ſua ſponte ſuccubuit, mox de ſe quod contra ſe perſtreperet inuenit,
mox in certamine, infirmitatis tumultus reperit: & quamuis in pacis ſilentio
ab auctore fuerat conditus, hoſti tamen ſponte ſubſtratus clamores de pugnæ
tolerauit. Ipſa enim carnis ſuggeſtio, quaſi quædam clamor eſt contra quie-*
B *tem mentis, quam ante tranſgreſsionem homo non ſenſit: quia nimirum, quod
de infirmitate poſſet tollerare non habuit. Poſtquam verò ſe ſponte hoſti ſub-
didit, aſtrictus culpæ ſuæ vinclis, in quibuſdam ei etiam nolens ſeruit, & cla-
mores in mente patitur, cum caro ſpiritui reluctatur. An non clamores intrin-
ſecus audiebat, qui prauæ contra ſe legis verba tollerabat dicens: Video aliã
legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me du-* Roma. 7.
*centem in lege peccati quæ eſt in membris meis? Contempletur ergo vir ſan-
ctus in quanta cordis pace quieſceret, ſi ſerpentis verba recipere homo noluiſ-
ſet: & dicat: Nunc enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem: id eſt,
intra mentis ſecretum ad conditoris contemplationem ſecederem, niſi me ex-
tra me tentationum tumultibus conſenſus primæ culpæ prodidiſſet.* Hæc
C Gregorius.

QVAESTIO SECVNDA

Quomodo Adam ante peccatum fuerit immortalis.

D BEATVS Thomas in 1. parte. q. 97. art. 1. de immorta- Opinio S.
litate corporis in qua Adam conditus eſt, & perman- Thomæ.
ſiſſet ſi legem Dei ſeruaſſet, tripliciter docet aliquid
dici poſſe incorruptibile. Primo, propter materiam,
quod vel eã non habeat ſicut Angeli: vel habeat qui-
dem, ſed quæ non ſit in potentia niſi ad vnam formã quam tenet,
vt eſt cœlum: & hoc dicitur ſecundũ naturã incorruptibile. Dein-
de, propter formam, cum rei incorruptibili ſecundũ naturã inhæ-
ret aliqua diſpotio per quã à corruptione omninò prohibetur: &
hoc dicitur incorruptibile ſecundum gloriam. Nam vt ait Auguſti-
nus in Epiſtola 56. quam ſcripſit ad Dioſcorum. *Tam potenti natura
Deus fecit animam, vt ex eius beatitudine redundet in corpus plenitudo ſa-
nitatis & incorruptionis vigor.* Tertio modo dicitur aliquid incorrupti
bile propter cauſam efficientem: Et hac ratione in ſtatu innocentię
fuiſſet homo incorruptibilis & immortalis, quia vt Auguſtinus di-

cit in lib. de Quæstionib. noui & veteris Testamenti. q. 19. *Deus hominem fecit, qui quandiu non peccaret immortalitate vigeret, vt sibi auctor esset aut ad vitam, aut ad mortem. Non enim,* inquit, B. Thom. *corpus Adami erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem in eo existentem: sed inerat animæ eius vis quædam supernaturalis diuinitus data, per quam poterat corpus ab omni corruptione præseruare, quandiu ipsa Deo subiecta manssisset. Quod rationi consentaneum fuit: cum enim anima rationalis excedat proportionem corporalis materiæ, conueniens fuit vt in principio virtus ei daretur per quam corpus conseruare posset super naturam corporalis materiæ. Porrò vis illa præseruandi corpus à corruptione, non erat humanæ animæ naturalis, sed per donum gratiæ: & quamuis post peccatum, Adã per pœnitentiam recuperauerit gratiã Dei quantũ ad remissionem culpæ, nõ tamen quantum ad amissæ immortalitatis effectum. Hoc enim reseruabatur Christo per quem naturæ defectus in melius reparandus erat.* Hactenus ex B. Tho. A D

Opinio Scoti de immortalitate hominis in statu innocentiæ.

SCOTVS tamen in 2. sent. dist. 19. hanc B. Tho. sententiam minimè probat, dicens se non videre quemadmodum qualitas aliqua seu vis in anima existens, possit corpus natura sua corruptibile & passibile præseruare, ne pati & corrumpi queat. Omne igitur corpus natura sua corruptibile, potest pati passione corruptiua, quæ si vel perseueret vel intendatur, necessariò tandem perducit ad interitum. Censet igitur Scotus, etiam in statu innocẽtiæ potuisse hominem mori: non moriturũ tamen, nec potentiam illam moriendi reductum iri ad actum, Deo præueniente tempus mortis: priusquã enim aduenirет tempus quo naturaliter cœpisset sanitas & firmitas humani corporis debilitari, & declinare ac labi ad interitum, Deus transtulisset hominem è terris in cœlum, vita eius animali & terrena in spiritualem & cœlestem commutata. C

Verba Scoti.

SED libet sententiam Scoti propriis eius verbis expressam hic ponere: *Dico,* inquit, *quod stante innocentia, non accidisset mors, licet homo potentiam moriendi haberet, quia quilibet fuisset translatus in paradisum, antequam fuisset alteratus alteratione improportionata animæ siue formæ. Et hæc translatio non fuisset miraculosa, sed iusta & regularis, vt scilicet quilibet in statu suo transformaretur, & non omnes homines simul. Quod sic ostendo: nam illi parentes aut semper continuè meruissent dum essent in vita ista, vel non: Si sic, & posteà omnes fuissent translati, primo natus, fuisset maioris meriti quàm posterius natus, quod falsum est: nam si mansisset status innocentiæ, B. Virgo, & multi posteriores fuissent beatiores quàm multi præcedentes, vel quàm vllus præcedentium. Si dicas quod in illo statu non semper meruisset, sed vsque ad terminum vitæ: tunc si non fuissent translati ad gloriam, illo termino adueniente Deus fecisset eis iniustitiam, differendo dare præmium, postquam opera meritoria consummassent quæ facturi erant. Ideo sequitur quod in statu innocentiæ vnus fuisset translatus prius alio, & cuilibet fuisset reditum præmium suorum meritorum, antequam virtus alicuius fuisset in tantum debilitata, quod necessariò adesset corruptio.* Ita Scotus. B

A VERVM Caietanus in Commentariis suis in 1. partem B. Tho. super illis ipsis verbis eius quæ proximè commemorata sunt, occurrens Scoto dicenti se non posse videre quomodo verũ sit quod dixit B. Tho. *Si Scotus,* inquit, *ocularia reuerentiæ erga B. Augustinum habuisset, vidisset vtique quod homo erat sibi actor vitæ, quandiu anima erat subdita Deo. Etenim cum hæc credita ex facto pẽdeant, & supernaturali virtute indigeant, de his nulla est maior ratio, quàm auctoritas diuina per se vel per sanctos suos nobis manifestata.* & hæc quidẽ Caietanus. Quibus verbis videtur concedere quod oppugnat Scotus, in Adamo scilicet fuisse vim quandam in anima eius inhęrẽtem, quæ corpus eius seruabat à corruptione, hanc autem vim animæ si intelligat ab anima deriuatam in corpus, aduersatur B. Thomæ affirmanti Adamum nõ fuisse immortalem intrinsecus per aliquam vim seu vigorẽ sibi inhærentem, sed tantùm extrinsecùs & ex parte causæ efficientis. Aduersatur item rectæ rationi: nam ne animo quidem fingi potest, qualis fuerit illa virtus, & quemadmodũ ageret in corpus. Quid quod, si ea fuisset in Adamo vis, vel sola ipsa satis fuisset ad tuendam hominis immortalitatem, neque ad id fuisset opus vel arbore vitę, vel temperatissimo & saluberrimo Paradisi domicilio. B

Expenditur propugnatio Caietani pro Sancto Thoma aduersus Scotum.

AVCTORITAS autem illa Augustini ex lib. de Quæstionibus veteris & noui Testamenti, qua vehementer vrgeri & premi Scotum putat Caietanus, nihil planè, aut certè parũ nocet Scoto. Nam nec Augustini esse librum illum, multis & manifestis cõiecturis & argumentis compertum est: nec si esset Augustini, locus tamen ille valdè confirmaret quod intendit Caietanus. Auctor enim eius libri illud tantùm eo loco significat, primum hominem ita esse factum, vt ipse sibi auctor esset & ad vitam & ad mortem: auctor, inquam, non efficiendo immortalitatem aut mortem, sed merendo: vel (vt in scholis loquimur) erat sibi auctor vitæ & mortis non effectiuè, sed meritoriè. Namque obediendo legi diuinæ, meruisset vitam sibi perpetuari, eamverò legem violando, pœnã mortis promeruit. C

ILLAM ergo vim animæ corpus hominis in statu innocentiæ seruantem à corruptione, equidem interpretor non aliam S. Thomæ esse visam, quàm singularem quandam scientiam rerum omnium, earum præsertim quæ prodesse Adamo vel obesse poterant, simul & summam vim atque prudentiam ea discernendi atq; præcauendi: quæ quia fuerat homini à Deo supernaturaliter donata, & humanæ prudentiæ ac prouidentiæ vim excedebat, proteréà vocatur à S. Thoma vis supernaturalis in animam Adami collata. D

QVAESTIO TERTIA.

Vtrum Adam ante peccatum dici debeat fuisse mortalis, an immortalis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SED exiſtit quæſtio: cùm Adam ante peccatum & ſecundum naturã ſuam fuerit mortalis, & ſingulari dono ac munere Dei fuerit immortalis, vtrum ſimpliciter dici debeat immortalis, an potius mortalis. Ponam hic primò ſententiam B. Auguſtini: deinde ad quæſtionem propoſitam ſcholaſtico more breuiter, & diſtinctè reſpondebo. Sic igitur in lib. 7. de Geneſi ad litterã c. 25. ſcribit Aug. *Corpus Adami ante peccatum, & mortale erat quia poterat mori, & immortale quia poterat non mori. Aliud eſt enim non poſſe mori, ſicut quaſdã naturas immortales creauit Deus: aliud eſt autem poſſe non mori, ſecundum quem modum primus creatus eſt homo immortalis: quod ei præſtabatur de quo ligno vitæ, non de conſtitutione naturæ: à quo ligno ſeparatus eſt cum peccaſſet, vt poſſet mori: qui niſi peccaſſet, poſſet non mori. Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio conditoris. Si enim corpus animale, vtique mortale, quia & mori poterat: quamuis & immortale ideo, quia & non mori poterat. Neque enim immortale quod mori omnino non poſſit erit niſi ſpiritale, quod nobis futurum in reſurrectione promittitur: Ac per hoc illud animale, & ob hoc mortale, quod propter iuſtitiam ſpiritale fieret: & ob hoc mortale omnimodo factum eſt propter peccatum non mortale, quod & antea erat, ſed mortuum, quod poſſet non fieri, ſi homo non peccaſſet.* Sic Auguſtinus.

Obſeruãdæ huius vocis immortalis variæ ſignificationes.

SED nos ad propoſitam quæſtionẽ, multiplici adhibita diſtinctione, ita reſpondemus. Vox *Immortalis*, vel ſignificat negationem actus moriendi, vt idem ſonet atque non moriturus: & hac ſignificatione, ſine dubitatione dicendum eſt Adamum & fuiſſe, & verè potuiſſe appellari immortalem: ſi enim legi diuinæ paruiſſet, nunquam in mortem incurriſſet. Hoc profecto indicauit Deus cum dixit Adamo, *In quacũque die ex eo comederis, morte morieris.* Si igitur nũquam comediſſet, nũquã mortuus fuiſſet. Paulus quoque ad Rom. 5 & auctor libri Sapientiæ capite ſecundo affirmatè pronuntiarunt mortem accidiſſe homini propter peccatum, & per inuidiam diaboli. Ipſum enim hominem factum eſſe à Deo inexterminabilem, vel vt Græca verba ſignificantius habẽt, *In integritate & incorruptione*, quod ſanè rationi admodum erat cõſentaneũ. Etenim ſtatus innocentiæ, velut quædam erat inchoatio futuri cœleſtis gloriæ ſtatus, in quo præter alia, tria ſunt præcipua bona, conſummatio gratiæ, & impotentia peccandi, & impotentia moriendi. conueniens igitur erat, vt in ſtatu innocentiæ, ſi non conſummata, copioſa certè daretur homini gratia: & ſi non impotentia moriendi & peccandi, ſaltem potentia non moriendi & non peccandi tribueretur.

VEL poteſt vox *Immortalis*, ſignificare non actum moriendi, ſed vel impotentiam moriendi, vel potentiam non moriendi. Si impotentiã moriendi ſignificet, abſolutè & ſimpliciter nõ cõueniebat Adamo, vt euẽtus ipſe declarauit: mortuus enim eſt, ex ſuppoſitione tamen,

tamen, vt loquuntur Theologi, poterat in eum competere: permanente enim ſtatu innocentiæ, & poſita Dei voluntate ac decreto, vt Adam ſi legem ſibi poſitam ſeruaret nunquam moreretur, verè dici poterat hac ratione non poſſe mori, & ita ſentit Bonauentura. quod neſcio cur Scoto non placuerit, cũ idem de prædeſtinato aliquo homine in ſcholis dici ſoleat, eũ ſcilicet & poſſe dãnari, & nõ poſſe dãnari: ſimpliciter quidem & abſolutè poſſe damnari, ex ſuppoſitione autem, hoc eſt, prout iam eſt à Deo prędeſtinatus, nõ poſſe dãnari.

Bonauentura in 2. ſẽt. diſt. 19. art. 2. quæſt. 1.

SIN autẽ vox *Immortalis* ſignificet potentiam non moriendi, ea potentia duplex cogitari poteſt: vel quæ naturaliter & intrinſecus eſſet in Adamo, & hanc certè non habuit ille; vel quæ adeſſet ei ex ſupernaturali Dei dono, & extrinſecus propter continuam Dei cuſtodiam & protectionem. Deniq; potentia non moriendi vel fuit in Adamo ad certum aliquod duntaxat tempus, quo nimirum exacto transferendus erat in ſtatum æternæ vitæ & cœleſtis gloriæ, ita vt vltra illius temporis terminũ defeciſſet Adã: vel habuit potentiam non moriendi in perpetuum. Nobis veriſimilius fit, potentiam illã non moriendi quam habuit Adam, fuiſſe prioris generis: ſiquidem vera ſunt quæ nos in libro tertio quem de Paradiſo inſcripſimus, de vi & efficacitate arboris vitæ diſputauimus. Quoniam autem diuina Scriptura Adamum dicit fuiſſe inexterminabilem, & Patres dicere ſolent eum affectũ eſſe dono immortalitatis & fuiſſe immortalem, idque multum facit ad pernoſcendam differentiam huius noſtri ſtatus, & illius ſtatus innocentiæ in quo eſt à Deo creatus Adam: propter has cauſas videtur potius dicendum Adamum fuiſſe immortalem quàm mortalem.

QVAESTIO QVARTA

Vtrum donum immortalitatis quod habuit Adam, pertinet ad integritatem & perfectionem naturæ humanæ ſecundum ſuam conditionem & gradum.

RESTAT vltima quæſtio, grauis ſanè & nobilis nulloq; modo hic prætereunda, vtrum illa primi hominis immortalitas, qualiſcunque ea fuerit, eſſet naturaliter homini debita, hoc eſt, ad naturalem humanæ naturæ integritatem & perfectionem pertinens, vt ſine ea ſit nunc homo mutilus atq; monſtroſus. Non defuerunt viri docti qui putarunt iuſtitiam originalem, quæ continebat potentiã nõ moriẽdi & perfectam carnis & ſenſus ſub imperium & poteſtatem rationis ſubiectionem, fuiſſe donum quoddam naturæ humanæ quodãmodo debitum, hoc eſt, licet à ſolo Deo effectum & conceſſum homini, ad naturalẽ tamen hominis integritatẽ & perfectionẽ omnino

Opinio quorundam, donum illud immortalitatis pertinuiſſe ad naturalem hominis integritatem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pertinens; vt eo dono post peccatum Adæ priuata hominis natura, A
censeri debeat naturaliter imperfecta,mutila,& quasi monstrosa.

Hoc autem illi sic argumentantur. Illud est naturale quod ex causis naturalibus proficiscitur;sed illa immortalitas promissa Adamo ex causis naturalibus ei cõtigisset, videlicet propter ésum fructus arboris vitæ,cuius vis perpetuandi vitam vsque adeo erat naturalis,vt etiã post peccatum, si Adam ex eo comedisset, in æternum viuere potuisset. Idcirco enim,vt refert Moses extremis penè verbis capitis tertij libri Geneseos,Deus Adamũ eiecit paradiso,eiusq; aditu prohibuit Adamum,*Ne forte,*inquit, *mittat manum suam, & sumat de ligno vitæ,& comedat, & viuat in æternum.* Si igitur causa viuendi in æternum naturalis erat, etiam immortalitas qui erat effectus eius fuisset naturalis.Deinde, quod est debitum integritati naturæ, vt sine eo natura sit manca & imperfecta naturaliter, id verè dici debet naturale:talis autem est immortalitas corporis. Si enim corpus humanum ab initio non fuisset à Deo factum aliquo modo incorruptibile, non fuisset conuenientia & proportio inter animã incorruptibilem, & corpus corruptibile: illa enim vim haberet ad infinitum tempus informandi & viuificandi corpus, corpori verò, quia omnino corruptibile erat,repugnaret infinito tempore informari & viuificari ab anima,cùm tamen secũdum Aristotelem,quod est possibile ex parte formæ, sit possibile quoque ex parte materiæ, B
sicut quod est possibile ex parte potẽtiæ actiuæ,est possibile ex parte potentiæ passiuę,alioqui potentia illa frustra esset,Deus autem& natura nihil frustra in rebus faciunt, aut esse sinunt. C

Ad hęc,cum anima rationalis sit pars substantialis hominis, secundum naturam eius est & perfectum ipsius statum esse in homine, idest,copulatam cum corpore:præter naturam autem eius est, & ad imperfectum status eius pertinet, esse eã extra corpus.At si corpus esset omnino corruptibile, anima rationalis ad breue tempus esset coniuncta cum ipso,quoniam autem immortalis est,infinito tẽpore extra ipsum esset:ex quo efficeretur,ipsam breui tempore esse secũdum naturam,infinito autem tempore præter naturam,quod est valdè absurdum.Et verò,alienissimum videtur Dei sapientia, tale com D
positum substantiale facere,vt vna eius pars sit mortalis,altera verò immortalis,cùm tamen neutra sine altera possit naturaliter esse perfecta. Præterea, si homo non habuisset aliquo modo immortalitatem corporis,nullus fuisset hominis,vt homo est,finis vltimus naturalis.Nam vel is fuisset corruptibilis,& non potuisset animæ rationali conuenire,aut incorruptibilis, & corpori humano conueniens non fuisset.Cumque materia sit propter formam,nõ autẽ è contrario, necessarium fuit corpus humanũ aliqua ratione donari immortalitate,vt posset esse materia idonea & congruens animę rationali. Denique, naturalis ratio exigit,vt in homine mens & ratio imperet ac regat,caro autẽ & sensus regãtur a ratione,eique obediãt. Rebellio

A lio igitur carnis aduersus rationẽ quam describit Paulus ad Rom.7. & ad Gal.5.cõtra naturam hominis est: ergo iustitia originalis quæ hanc rebellionem prohibebat, ad naturalem hominis statum, integritatem,& perfectionem pertinebat.Hæc isti acutius,quàm verius pro sua opinione disputant,aut disputare possunt.

Refellitur prędicta opinio,& ostẽditur immortalitatem corporis nõ exigi ad naturalẽ integritatẽ hominis.

Verum nos cõtra sentimus. certũ enim nobis est donum illud immortalitatis fuisse supernaturale, nec ad naturalem humanæ naturæ per se cõsideratæ integritatem pertinuisse,nec ei iure naturali fuisse debitũ.Nam vt istorum doctorum vestigijs aduersus ipsos insistamus,illa immortalitas Adami nõ efficiebatur,vt putant ipsi, ex causis naturalibus.quinimo cùm Adamus ex materia quæ habet potentiam contradictionis,& ex quattuor elementis constaret, ex his
B naturali consequentia existebat naturalis potentia & necessitas aliquando moriendi.Fructus autẽ arboris vitæ habuisset vim seruandi homines ab interitu,nõ tamẽ in perpetuũ, sed ad certum quoddam tempus,longissimũ sanè.quamobrem phrasi Hebręa,& consuetudine Scripturæ appellatur æternũ, sed finitum tamen, vsque ad quod scilicet tempus cõstituerat Deus vt homo vitã animalem ageret in terris,exinde verò transferretur in cœlum, vitã spiritalem & cœlestem sempiterno æuo acturus.Quod si contendant isti fructum illũ habuisse vim largiendi vitã immortalẽ;equidẽ non dubitauerim dicere,vim illã non fuisse naturalem sed supernaturalẽ,id quod Augustino,Bedę,Bonauẽturę,& alijs primę classis Theologis quos lib.3.
C commemorauimus,videtur placuisse. Quid quod immortalitas Adami nõ omnino,nec ex toto,sed aliqua tantùm ex parte pendebat ex fructu illius arboris:multis autem, & præcipuis alijs nominibus pendebat ex supernaturalibus & diuinis priuilegijs concessis homini vel concedendis;quę vno vocabulo specialis Dei assistentiæ & protectionis comprehendi & enuntiari possunt.

Non fuisse autem illam, qualiscumq; ea fuit, immortalitatem naturæ humanæ debitam,nec ad naturalem eius integritatem cõstituendã necessario requisitam his argumentis:nec,vt opinor,inualidis concluditur.Principio,si naturalis integritas hominis exigit immortalitatem corporis,aut eã immortalitatẽ exigit qua intrinsecus sit immortale corpus; aut quà extrinsecus tantùm, nimirũ propter
D singularẽ Dei curam & prouidentiã ab omni corruptione hominẽ seruãtis.sed priorẽ immortalitatẽ nõ potest exigere natura humana. Si enim corpus hominis intrinsecus esset immortale, non esset cõpositum ex elementis, neque capax animæ vegetatiuæ & sensitiuæ: quamobrem nec idoneum esset animæ rationalis domiciliũ, immo neq; capax eius vllo modo esse posset.Nec verò posteriorẽ immortalitatis rationẽ deposcit aut exigit naturalis integritas & perfectio hominis: nimirum eiusmodi immortalitas non naturali modo, sed præter naturalem ordinem & speciali quadam atque extraordinaria ratione contigisset homini: quid autem minus conueniens

Universidad de Deusto
Biblioteca

rationi dici potest, quàm id esse necessarium ad naturalem integri- A
tatem hominis, quod ei non naturali, sed via supernaturali tantùm possit accidere?

DEINDE, si immortalitas corporis fuisset debita naturæ humanæ, ergo fuisset incongruum eam promitti homini, vti est à Deo promissa tanquam præmium eius obedientiæ: eiúsque priuationem homini velut iustam inobedientiæ pœnam infligi. Etenim propter peccatum quæ naturalia sunt homini, nec ablata, nec diminuta sunt: siquidem etiam dæmonibus naturalia eorum integra remanserunt. Nec ratio erat vlla, cur Deus propter peccatum Adami, cum cætera omnia quæ ad integritatem naturæ humanæ pertinent intacta reliquisset, vnam homini dumtaxat corporis immortalitatē (siquidem B
ea quoque ad integritatem naturæ humanæ pertinebat) adimeret. Adijce, quòd non est debitum naturæ hominis, quod est præter naturam eius, & præter naturalem & intrinsecā eius potentiam: sed immortalitas corporis nō est secundum naturam hominis: est enim homo secundum naturam corpus mixtum, viuens & sentiens: quod autem tale est, etiam secundum naturam habet vt sit corruptibile: id verò quod naturaliter est corruptibile, secundum naturam necesse est aliquando corrumpi. Nunquam autem corrumpi, non est secundum naturam rei corruptibilis: nunquam igitur mori, non est secundum naturam hominis: nec illa potentia non moriendi naturaliter debita homini, vel ad naturalem eius integritatem pertinens esse poterat. Ad hæc, si propter eam proportionem quæ esse debet in- C
ter formam & materiam, quia rationalis anima sit immortalis, propterea necessario concludi putāt etiam corpus hominis immortale aliquo modo esse oportere: profecto ea ratione cōficeretur, corpus humanum etiā intrinsecus & substantialiter immortale esse debere: quod isti tamen nolunt, & verò implicat contradictionem. Siquidē proportio quæ est inter materiam & formam, naturalis est, interna, & essentialis, non autem aduentitia, externa, & accidentalis. Cùm igitur anima rationalis intrinsecus & substantialiter immortalis sit, nec tantùm habeat potentiam non moriendi, sed etiam impotētiam moriendi: pari sanè ratione, vt ritè seruetur proportio inter materiā & formam, corpus humanum intrinsecus & substantialiter incorruptibile deberet esse, nec tantùm potens non moriendi, sed etiā mo- D
riendi prorsus impotens.

APPARET igitur, hanc istorum doctorum argumentationem quam putabant ipsi validissimam, planè infirmam & nullam esse. Denique, si omne id censeri debet naturale & naturaliter debitum homini, sine quo non potest homo naturaliter esse omnino perfectus: profecto & resurrectionem ex mortuis naturaliter esse homini debitam, & vltimum finem qui est clara & beatifica diuinæ essentiæ visio, naturaliter homini conuenientem & debitum esse, ista ratione concludi posset. siquidem nec anima rationalis sine corpore substantiāl

A stantialiter est perfecta, & humanus appetitus cum sit infiniti boni capax, nullius boni adeptione præter claram Dei visionem & fruitionem, ita satiari & expleri potest, vt sit omnino contentus & quietus.

Solutio argumentorū cōtrariæ opinionis.

NEC erit operosum, duo præcipua contrariæ sententiæ auctorum argumenta dissoluere. Et illud quidem argumentum sumptum ex conuenientia quæ esse debet inter animum rationalem & corpus humanum, licet isti firmissimum putent, paruo tamen negocio labefactari & euerti potest, vel ea tantùm ratione qua dissoluitur à B. Thoma in prima parte, quæst. 76. art. 5. Nam cùm initio eius articuli posuisset hoc argumentum: *Materia debet esse proportionata formæ,*

An corpus humanum, quod est corruptibile, sit idonea materia ratiōalis animæ, quæ est incorruptibilis.

B *sed anima intellectiua est forma incorruptibilis, ergo non conuenienter vnitur corpori corruptibili:* ad hoc sic ipse respondet: *Quidam forte volens euadere hanc obiectionem, diceret corpus hominis ante peccatum fuisse incorruptibile. Sed hæc responsio non videtur sufficiens: Corpus enim hominis ante peccatum, non fuit incorruptibile per naturam, alioquin ea immortalitas mansisset etiam post peccatum, sicut mansit immortalitas dæmonum: sed fuit immortale per gratiæ diuinæ donum. Quare melius respondetur, in materia quæ alicuius formæ causa eligitur, duplicem inueniri conditionem: alteram quæ alicuius formæ causa eligitur, vt per quam materia sit conueniens ad recipiendam formam, & idonea vt forma proprias actiones obire queat: alteram verò quæ per se non eligetur, sed quod ea priorem conditionem ex necessitate materiæ na-*
C *turaliter consequitur, non potest abijci & remoueri à materia. Exempli causa: artifex ad fabricandam serram eligit ferrum quasi idoneam ad id materia: artifex ad fabricandam serram eligit ferrum quasi idoneam ad id materiam quæ, scilicet, duritia sua apta est ad secandum: quod autem dentes ferreæ possint hebetari & rubigine affici id sequitur ex necessitate materiæ. Sic animæ intellectiuæ per se debetur corpus æqualis complexionis, & animæ vegetatiuæ ac sensitiuæ capax: tale autem corpus ex necessitate materiæ consequitur corruptibilitas. Siquis autem dicat potuisse à Deo hanc necessitatē materiæ vitari, & ea non obstante dari incorruptionem corpori humano: respondeti debet, in constitutione rerum naturalium non considerari quid Deus*
D *facere possit, sed quid naturæ rerum conueniens sit fieri,* vt Augustinus, inquit, li. 2. de Gen. ad lit. c. 1. *Deus quidem cum primum hominem condidit, ei dedit immortalitatem; non tamen vt naturæ eius debitam, sed vt supernaturale donum gratiæ suæ, gratuito ei concessum.* Hæc ibi Sanctus Thomas: eandémque sententiam habet in 1ª. 2æ. quæst. 85. articul. 6. & 2ª. 2æ. quæst. 165. articul. 1. & super quinto capite, Epistol. ad Romanos.

An rebellio sensitiui appetitus aduersus rationem, sit secundum naturam, an contra naturam hominis.

POSTERIVS autē istorū argumentū, quòd rebellio carnis aduersus rationem sit contra naturā hominis: & idcirco iustitiā originalem quæ non sinebat eiusmodi rebellionem existere, fuisse debitam naturali hominis integritati & perfectioni: ad hunc modū soluitur. Duplex est rebellio carnis aduersùs rationem: vna quæ vincit rationem, eam trahens ad consentiendum & obsequendum cupiditatibus suis: & hæc contra naturam hominis est. Sed ea tolli potest

Universidad de Deusto
Biblioteca

per virtutem moralem temperantiæ: hæc nempe domans cupiditates carnis, cogit eas obedire rationi, facitque hominem secundum rectam rationem temperanter viuere. Nec obstat, quod fieri non possit quin aliquando labatur in aliquam intemperantiam: id enim non est contra naturalem & moralem perfectionem hominis. Hoc enim commune est omnium rerum corruptibilium & defectibiliũ, vt ad naturalem earum perfectionem non sit necesse eas semperbene se habere, sed satis sit, vt ferè & plurimum benè se se habeant.

ALTERA est rebelliopartis inferioris aduersus partem superiorem, quæ non facit rationem consentire appetitui sensitiuo, sed tantùm excitat in membris & in ipso appetitu indecentes & inordinatos motus præter iudicium & voluntatem partis superioris. Nam & præueniunt iudicium rationis, nec sedantur & tranquillantur statim vt ratio iubet, & homo vellet. Atque hæc quidem rebellio carnis non est contra naturam hominis, sed potius est secundum naturam eius, per se & absque diuina gratia considerati. Oritur enim ex naturali constitutione hominis, qui naturaliter compositus est ex duplici appetitu admodum diuerso, intellectiuo & sensitiuo. Et appetitus quidem sensitiuus cum sit naturalis, & naturaliter feratur in suum obiectum, præsenti obiecto sibi conuenienti & delectabili, naturaliter ac toto impetu fertur in ipsum. Et licet coërceri & retrahi possit à ratione, non tamen sine difficultate rationis, & ipsius appetitus repugnantia & tristitia. Profecto, hæc rebellio qualis est in nobis, talis omnino esset in homine, si is in puris naturalibus crearetur. sed in illo non esset pœna aut vitium, sed conditio naturæ: in nobis autem est: quia primus omnium nostrum parens creatus est cum iustitia originali, cuius propter peccatum amissæ, pœna est quam patimur carnis rebellio.

* * *

LIBRI QVINTI FINIS.

BENED

BENEDICTI PERERII.

LIBER SEXTVS

De tentatione & lapsu primorum hominum.

Hoc est.

IN TERTIVM CAPVT LIBRI GENESEOS.

PRAEFATIO.

QVAE de homine hactenus, duobus qui hunc proximè antecesserunt libris disseruimus, ea pertinent vel ad declarandam humanæ naturæ perfectionis & dignitatis præstantiam, vel ad demonstrandam excellentiam & fœlicitatem eius status, in quo Deus ab initio conditum à se hominem collocauit. Hic autem liber ordine sextus, luctuosum ac funestum & velut tragicum continet tantæ felicitatis exitum, lapsum dico primorum hominum in peccatum: non ipsis tantùm, aut vni vel multis gentibus calamitosum: sed cunctis hominibus quot sunt, quot erunt, quótque adhuc fuerũt exitiosum. Quanquam miserrimum illum casum quæ consecuta sunt mala, ea primis nostris parentibus prioris vitæ suauitatem expertis longe acerbiora visa sunt, quàm ipsorum posteris eorum bonorum prorsus inexpertis esse videantur: non aliter profecto, quàm ei qui tetro aliquo & fœdo carcere natus est, minus dura & intoleranda videtur eius domicilij obscuritas & fœditas, quàm parentibus eius iucundissima libertate dulcissimaque cœli luce antea frui solitis. In capite igitur tertio libri Geneseos describitur à Mose tentatio Euæ & Adami, lapsúsque vtriusque, & Dei in vtrumque ani-

Universidad de Deusto
Biblioteca

maduerſio. Hic prima origo aperitur omnium miſeriarum A
& malorum, quibus iam inde ab illo tempore omne genus
hominum miſerè afficitur & conflictatur. Quanto autem
tempore poſt creationem primorum hominum hæc illis
tentatio contigerit, non liquet ex ipſa Scriptura. Diodorus
Tarſenſis, vt citatur hoc loco in Catena, non multum tem-
pus effluxiſſe conijcit ex verbis illis ſerpentis, *Cur præcepit*
vobis DEVS vt non comederetis ex omni ligno paradiſi? quo ſigni
ficatur ante id temporis nulla ex arbore paradiſi Adamum
& Euam comediſſe: nam ſi comediſſent, non id ſerpens di- B
cere fuiſſet auſus. Verùm, illud *Vt non comederetis ex omni ar-*
bore, non ſignificat ex nulla arbore, ſed, non ex omni arbo-
re. Eſt autem communis multorum & benè vetus opinio,
quo die creatus eſt Adam, eodem die fuiſſe tentatum atque
proſtratũ. Ita ſentit libro vltimo aduerſus hæreſes Irenęus:
quin etiam putant multi eodem die hebdomadę & menſis,
ideſt, die Veneris, & vigeſimaquinta Martij fuiſſe hominẽ
& à Deo creatum, & à diabolo victum, & à Chriſto domino
per mortem crucis redemptum. Sed hoc vt credam, ægrè C
poſſum in animum inducere, cùm nec id Scriptura vſquam
indicet, nec ratio aliqua vel in ſpeciem probabilis ſuadeat,
quin etiam contraria opinio ſimilior vero ſit. nam quæ nar-
rat Scriptura inter creationem Adami & lapſum eius geſta,
non videntur in dimidiatum vnius diei ſpatium co-
arctari poſſe. Hoc ſatis ſit in præſens de hac quę-
ſtione attigiſſe: nam eam ſubtilius &
accuratius infra expli-
cabimus. D

CAPVT

A

CAPVT TERTIVM

LIBRI GENESEOS.

SED & ſerpens erat callidior cunctis animanti- 1.
bus terræ, quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit
ad mulierem, Cur præcepit vobis Deus vt non co-
mederetis ex omni ligno paradiſi? Cui reſpon- 2.
B *dit mulier, De fructu lignorum quæ ſunt in paradiſo veſci-*
mur, de fructu verò ligni quod eſt in medio paradiſi, præcepit
nobis Deus ne comederemus, & ne tãgeremus illud, ne forte 3.
moriamur. Dixit autem ſerpens ad mulierem, Nequaquam 4.
morte moriemini: ſcit enim Deus, quod in quocumque die co- 5.
mederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut
dij ſcientes bonum & malum. Vidit igitur mulier quod 6.
bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis, a-
ſpectúque delectabile: & tulit de fructu illius & comedit,
C *deditque viro ſuo, qui comedit. Et aperti ſunt oculi ambo-* 7.
rum: cúmque cognouiſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia fi- 8.
cus, & fecerunt ſibi perizomata. Et cum audiſſent vocem
Domini Dei deambulantis in paradiſo ad auram poſt meri-
diem, abſcondit ſe Adam & vxor eius à facie Domini Dei
in medio ligni paradiſi. Vocauítque Dominus Deus Adam, 9.
& dixit ei, vbi es? Qui ait, vocem tuam audiui in paradiſo, 10.
& timui eo quod nudus eſſem, & abſcondi me. Cui dixit 11.
D *Dominus: Quis enim indicauit tibi quod nudus eſſes, niſi*
quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedi-
ſti? Dixitque Adam, Mulier quam dediſti mihi, dedit mihi de 12.
ligno, & comedi. Et dixit Dominus Deus ad mulierẽ, quare 13.
hoc feciſti? quæ reſpondit ſerpẽs decepit me & comedi. Et ait 14.
Dominus Deus ad ſerpentem, quia feciſti hoc, maledictus es

Universidad de Deusto
Biblioteca

inter omnia animantia & bestias terræ: supérque pectus A
tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.
15. *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum &*
semen illius: ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis
16. *calcaneo eius. Mulieri quoque dixit, Multiplicabo ærumnas*
tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios, & sub viri
17. *potestate eris, & ipse dominabitur tui. Adæ verò dixit,*
Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno ex
quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere B
18. *tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spi-*
nas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In
19. *sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in ter-*
ram de qua sumptus es: quia pulvis es, & in pulverem reuer-
20. *teris. Et vocauit Adã nomen vxoris suæ Heua: eo quod ma-*
21. *ter esset cunctorum viuentium. Fecit quoque Dominus Deus*
22. *Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et ait,* C
Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est sciens bonum &
malum: nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat e-
tiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Emi-
23. *sit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, vt operare-*
24. *tur terram de qua sumptus est. Eiecitque Adam, & collocauit*
ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium
atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.

D

Gene.c.3. Vers.1.

Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat dominus Deus.

ARDVA ex his verbis existit, & quorumdam iudicio propemodum inexplicabilis quæstio, Qualis fuerit serpẽs qui cum Eua collocutus, est eámque fallacibus verbis, & promissis suis in tantum errorem induxit, Quapropter diligenter & accuratè à nobis ea de re disputandum est.

A

DISPVTATIO

Qualis Fuerit serpens qui tentauit primos homines.

Quinque opiniones de illo serpente.

QVINQVE possunt de illo serpẽte cogitari: vnde quinque de eo Doctorum opiniones natæ sunt. Primò, cogitare possumus fuisse verum & naturalem serpentẽ, cui eo tempore naturale fuerit & loqui & intelligere. Deinde, cogitari potest fuisse quidem naturalẽ serpentem, facultatem tamen loquendi & intelligendi non fuisse ei
B naturaliter inditam, sed à Deo ad tentandum & probandum primum hominem ad tempus concessam. Posteà, non fuisse verum serpentem, sed simulatum modò, idest, solam speciem & simulacrum serpentis, sub quo tamen latens dæmon humanum finxit sermonem, struxit insidias, tentationem peregit. Ad hæc, nec fuisse verum, nec simulatum serpentem, totámque narrationem Mosis esse metaphoricam: qua scilicet vocabulo serpentis significetur, & intelligi debeat diabolus, qui primos homines decepit. Postremò, cogitari potest & fuisse verum serpẽtem, & simul ei affuisse dæmonem, qui per illum serpentem tanquam per idoneum malitiæ suæ organum, totum id transegerit, quod de serpente narrat Moses. Ex
C his quinque modis cogitandi de illo serpente, quinque, vt dixi, inter Patres & Theologos opiniones, & Mosaicæ narrationis interpretationes proseminatæ sunt.

Prima opinio Iosephi, serpentem habuisse tũc naturalem facultatẽ loquẽdi.

PRIMA sententia est Iosephi, qui primo libro Antiquitatum capite primo signnificare videtur (certè hoc sensisse eum, affirmatè tradit Tostatus quæst. 429. in 13. caput Geneseos) serpentem illum fuisse verum & naturalem, cui tunc naturale fuerit intelligendi & loquendi facultate præditum esse, & pedibus vti ad ingrediendum, ac veneno carere: eũ verò inuidia humanæ felicitatis, ad fallendum hominem esse instigatum. Ponam hic verba Iosephi: *Per id tempus*, inquit, *nullum erat inter animalia dissidiũ, & serpens familiariter cum Adamo & vxore eius degebat: inuidebat tamen eis felicitatem ven-*
D *turam, si iussis Dei parere perseuerarent: & ratus eos in calamitatem casuros, si mãdata Dei neglexissent, malitiosè persuasit mulieri vt de arbore scientiæ gustaret.* Et sub finem capitis sic ait: *Quin & serpenti vocem ademit Deus, iratus ob malitiam qua erga Adamum est vsus: venenúmque linguæ eius indidit: ad hæc pedibus priuatum trahi per terram ac serpere fecit.* Hæc Iosephus. Simile quippiam videtur Basilius dicere in homilia quæ est de Paradiso scribens, omnia animalia fuisse ante peccatum Adami mansueta, & inter se concorditer viuentia, quæque audirent inter se, & loquerentur sensatè, nec serpentem tunc abiectum in terram reptasse, sed sublimem rectúmque pedibus suis incessisse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PLATO in Politico ait, sæculo aureo, regnante Saturno, nō homines modo cum hominibus, sed cum bestiis etiam sermocinari potuisse, & si quid ex illis vellent cognoscere, solitos interrogare, & vicissim ab ipsis responsum accipere: qua tamen illi sermonis communicatione, non, vt par erat, ad comparandam philosophiā & perfectam omnium rerum scientiam vtebantur. Hanc Platonis sententiam Eusebius lib. 12. de Præparatione Euangelica, ca. 9. ita commemorat: *Prudentiorem omnibus bestiis terræ serpentem fuisse, & sermonem eius vicissim cum muliere habitum, Moses scribit: quam rem quemadmodum Plato narrauit, non est alienum audire. Qui Saturni tēporibus erāt, inquit, tanta virtute pollebant, vt non cum hominibus solùm, sed etiam cum bestiis oratione vti possent. Sed nō ad philosophiā & inter se & cum bestiis hac virtute vtebantur, diligenter scrutantes de singulorum natura ad accumulationem prudentiæ, sed cibo & potui tanquam helluones continuè inhærētes, fabulas secum & cum bestiis tales conferebant, quales modo de ipsis narrantur.* Sic Eusebius.

Refellitur opinio Iosephi.

SED reuertamur ad opinionem Iosephi, qua nihil profecto dici cogitatiuè potest incredibilius & absurdius. Facultas.n. intelligendi, præsertim res vniuersas atque immateriales, vnius omnium animantium hominis propria est: quippè definitio eius est, Animal rationale. Facultas item loquendi & sermocinādi solius est hominis, vt tradit Aristoteles lib. 4. de Historia animalium, cap 9. nam quædam animalia quæ ab homine condocefacta similes humanis voces fingunt, id nec faciūt naturaliter, nec cum intellectu eorum quę loquuntur. Dicere autem, serpentem & intellectu & sermone pedibúsque, propter fallaciam quam Euæ machinatus fuerat, à Deo fuisse mulctatum ac priuatum, simile est fabulis & figmentis Poëtarum. Si enim Deus propter peccatum, nec Angelis nec homini quicquam ademit quod eis naturale esset: cur serpenti naturalem intelligendi, loquendi, & ingrediendi potestatem ademisset? Et verò, nec ista mutari possunt, nisi natura & essentia rei mutata. Quamuis porro serpens qui seduxit Euam, hisce rebus mulctatus esset, alij tamen eiusdem speciei serpentes, qui eius criminis participes non fuerant nec ab illo serpente progenerati, vim illam intelligēdi & loquendi si naturalis fuisset conseruassent, eandémq; ad eorum prolem, & sic deinceps in totā speciem deriuari necesse erat. Quid quod serpens ille tametsi pedibus & sermone priuatus fuisset, attamen genuisset serpentes, tales nempe, qualis ipse prius fuerat secundum naturam. Non enim si quispiam inter homines sit cæcus aut mutus aut pedibus mutilus, filiósque genuerit, necesse est eisdē rebus priuatos eos generari. Certè Plinius lib. 8. cap. 41. inter prodigia & portenta prodidit, eo anno quo Tarquinius superbus regno pulsus est, latrasse serpentem: & Valerius Maximus lib. 1. inter portenta & miracula recensēt bestias nonnunquam humanas voces edidisse. quo licet intelligere, nulli animalium esse posse naturale

A rale humano modo & more loqui, nedum intelligere.

Secunda sententia B. Ephræm datā fuisse ad tēpus serpenti vim loquendi.

ALTERA sententia est B. Ephræm Syri æqualis Basilij ac familiaris, qui, vt refert Moses Barcephas in libro de Paradiso, c. 27. existimauit, serpentem illum qui cum Eua colloquebatur, fuisse corporatum verúmque animal. Satanam enim à Deo petiuisse, vt serpenti sermonis facultatem concederet ad tempus ad tentandum Adamum, sicut opes Iob sibi quoque permitti postulauit, quo patientiæ eius periculum faceret. Itaque serpenti illi corporeo ea ratione vt asinæ Balaam sermonis vsum esse datum, intelligere oportet. Nec verò locutionem solam, sed etiam intellectum illi serpēti esse inditum, affirmat Ephræm: siquidem Deus ipsum, vt intelligē-

Iob 1. seq.

B tem est affatus his maledictis perstringens, *Puluerem edes, & super ventrem tuum ambulabis.*

Facultatem intelligēdi, & ipsum intelligere nullo modo cum animalibus communicari posse.

VERVM hæc sententia omni caret fide. quid enim minus credibile est, quàm serpentem loqui, cui nulla sunt instrumenta naturalia, idonea & necessaria ad formandas voces humanas? frustra igitur ei daretur facultas loquendi, quæ nullo modo in vsum proferri & expediri posset. Nam sermonem humanum quem edidit asina Balaam, non ipsa formauit, sed Angelus in ore eius. Si quis dicat, Deum simul dedisse facultatem loquendi, & instrumenta naturalia ad eam facultatem explicandam idonea, dicam ego id fieri non potuisse, nisi mutaretur constitutio corporis, & figura serpē-

C tis, & conformatio totius oris: id quod si factum esset, proculdubio aduertisset Eua, quæ antea figuram serpentis benè perspectam & notam habebat. Deinde, nihil absurdius, quàm putare serpenti facultatem intelligendi dari, & inesse potuisse: nimirum, nō magis serpens potuit esse intelligens,, quàm esse homo: intellectus enim cum re ipsa non differt ab anima intelligente, ab ea minimè separari potest. Et vt demus facultatem intelligendi rem esse diuersam ab anima rationali, nihilominus tamen ab ea separari non potest. Est enim potentia vitalis & intelligere est actio vitalis, quæ nullo modo potest effici nisi ab eo qui viuit vita intellectiua, & cuius natura constituta est & determinata per gradum intellectiuum.

Tertia opinio Cyrilli, & Eugubini. Nō fuisse verū serpentem, sed diabolū sub specie & imagine serpentis.

D TERTIA opinio est Cyrilli (quę præter cæteras placuit Eugubino in sua Cosmopœia) in lib. 3. aduersus Iulianū Apostatā. Affirmat Cyrillus non fuisse serpentem illum verum & animatum, sed speciem duntaxat & simulacrum serpentis sub quo dæmon allocutus est mulierem, & idcirco is quoque sub serpētis nomine Dei est maledictis perculsus. Arbitratus est enim B. Cyrillus, & sic est, dæmonem arbitratu suo, & serpentis & cuiusuis aliorum animaliū speciem & simulacrū quod verū animal mentiatur posse fingere, & per id, quodcumque velit aut loqui aut agere. Verùm non assentior Cyrillo. Etenim si non fuisset ille verus serpēs, dæmon peracta tentatione speciem illam & imaginē serpentis deposuisset: quemadmodum Angeli ad obeundum aliquod inter homines ministeriū

Universidad de Deusto
Biblioteca

humana specie induti, confecto ministerio, protinus speciem humani corporis exuunt: at serpens ille transacta etiam tentatione, & patrato primorum hominũ peccato, mansit in Paradiso. Nam cum Eua à Deo increpata quod edisset ex arbore vetita, respõdisset, *Serpens decepit me*, conuersus Dominus ad serpentem, dixit ei, *Quia fecisti hoc maledictus eris, &c.* eumque ingrediẽdi super pectus suum, & comedendi terram pœna mulctauit: hæc autem pœna adumbrato, tantùm & simulato serpenti ineptè infligeretur. nec Moses de non vero serpente, aut de solo simulacro serpentis dixisset, *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.*

A

Quarta sententia Caietani. Narrationẽ Mosis de serpente, non esse historicã, sed parabolicã.

QVARTA sententia est Caietani, qui in Commentariis in Genesim super his ipsis verbis quæ nunc tractamus, censet vocabulo serpentis nec verum serpentem, nec eius simulachrum & spectrum intelligi debere, sed solum dęmonem, qui quod callidissimus & insidiosissimus sit, & hominibus nocendi cupidissimus, metaphoricè serpens in Scriptura crebrò appellatur. Nec illam tentationem & sermonem dæmonis cum Eua, externum & sensibilem fuisse putat, sed interno tantùm suasu suggestúque peractum. Hanc autem opinionem, quod videret Caietanus esse nouam & ab omnium Patrũ & Theologorum sententia abhorrentem, multis rationibus fulcire ac stabilire conatus est. *Primo*, inquit, *solenne est in Sacris litteris, vocabulis animalium vti ad significandas creaturas rationales & intelligentes. Hinc sunt illa: Ecce agnus Dei: Vicit leo de tribu Iuda: & in Apocalypsi diabolus draco & serpens perpetua allegoria nominatur: sicut apud Iob, cap. 40. & 41. permulti & graues Auctores, Iudæis licet reclamantibus, sub nomine & similitudine Beemoth & Leuiathan, insinuari diabolum putauerunt, cuius tamen proprium nomen ne semel quidem eo loci expressum est. Quocirca sicut eo loco non intelligitur diabolus sub corporea specie Leuiathan & Behemoth, simili ratione neque hoc loco sub corporea specie serpentis intelligi debet. Postea, hic traditur serpentem callidiorem fuisse cunctis animantibus terræ: quod de vero serpente, si fides habeatur Philosophis qui naturas & proprietates animalium scrutati sunt, falsum esse constat. Quinimò præterea id Moses dixit, vt indicaret se non loqui de vero serpente, sed figuratè ac metaphoricè de diabolo mores & ingenium serpentis referente: serpendo videlicet per interiores hominis sensus, vt eum veneno suæ persuasionis inficiat atque corrumpat. Deinde, ob eam causam serpenti locutionem, quam vero serpenti in confesso est non posse conuenire, Moses attribuit, vt per eũ sermonem ei serpenti tributum, intelligeret lector Mosem de intellectuali serpente loqui.*

B

Rationes Caietani.

Ioan. 1. Apoc. 1. Infra, 13.

C

SI QVIS AVTEM huic rationi occurrens, dicat serpentem illum fuisse verum animal, opera tamen diaboli locutum esse, similiter vt asinam Balaam ministerio Angeli locutam esse in libro Numerorum capite 22. est proditum: hoc repellens Caietanus, *Magnam esse*, ait, *dissimilitudinem, nec idoneum esse exemplum. In libro namque Numerorum, vbi asinæ illius locutio narratur, simul etiam causa efficiens illius locutionis exponitur, dicitur enim Dominum aperuisse os asinæ, & sic*

D

A *& sic esse locutam. hoc autem loco Moses nullam locutionis serpentis causam reddit, sed præcisè dicit serpentem locutum esse cum muliere, nullúmque ad id concurrisse miraculum, aut diaboli ministerium indicat, non obscurè significans loqui se de diabolo cuius arbitrio humanus sermo fingi potest sine miraculo. Ad hæc, idem fit manifestum consideranti pœnam quæ à Deo inflicta serpenti est: ea namque in verum serpentem minimè, in figuratum autem id est, diabolum, maximè quadrat, neque enim super pectus ingredi, & puluerem comedere, serpentis pœna fuit, cum id etiam ante tentationem hominis serpens naturaliter haberet: neque enim tunc serpentes in aliam naturam, proprietates, & mores quàm prius haberent, esse conuersos & mutatos, existimare conuenit. Ad huius etiam sententiæ confirmationem pertinet, quod nihil Moses*

B *scripserit de accessu serpentis ad mulierem, nihil de pauore atque horrore mulieris ad præsentiam serpentis: cùm tamen Moses, vt scriptum est Exodi 4. serpentis præsentia territus aufugerit: tantùm scribitur serpentem fuisse callidiorem cæteris animantibus, & allocutum esse mulierem, eámque sine vlla perturbatione familiariter respondisse serpenti. Et verò, satis domesticus & familiaris collocutor est diabolus, serpentinis suggestionibus & consiliis interiora nostra pulsans.*

NEC *officit huic interpretationi*, ait Caietanus, *quod serpens dicatur callidior bestiis terræ, cum sit etiam hominibus longè callidior, & astutior, neq; cum bestiis terræ diabolus rectè comparari posse videatur. Etenim diabolus propter suum peccatum deiectus est in ordinem bestiarum, ex or-*

C *dine intelligentium creaturarum deturbatus: & idcirco serpentis vocabulo ritè nominatur, & cum bestiis ritè comparatur. Hoc enim interest inter creaturas rationales & irrationales, quod illæ propter seipsas, hoc est, propter propriam felicitatem creatæ sunt: hæ autem, cum veræ felicitatis capaces non sint, in vsum & vtilitatem rationalium conditæ sunt. Quoniam igitur dæmon à propria felicitatis consecutione deiectus est, simul etiam deturbatus est ex ordine rationalium, & redactus in ordinem irrationalium, vt sit nimirum non propter suam felicitatem, quippè quam recuperare nullo modo potest, sed propter electorum vtilitatem atque gloriam. Moses igitur secundum ordinem gratiæ, & relatiuè ad ea quæ sunt cœlestis patriæ, loquendo de dæmone,*

Cur secundum Caietanum, dæmon comparetur cum bestiis terræ.

D *aptè nominauit ipsum bestiam, prudentiam eius cum bestiarum prudentia comparauit. Sermo igitur inter serpentem & Euam habitus, non fuit vocalis, internæ suggestionis, quo diabolus serpere venenosa cogitatione cœpit: eodémque genere sermonis vniuersus qui describitur dialogus, inter serpentem & mulierem actus est. Cuius generis sermones metaphoricè sumpti, non sobrij modò sunt secundum Scripturam, sed etiam non parum vtiles fidei Christianæ professioni, præsertim autem apud Sapientes huius sæculi, qui intelligentes quæ hic narrantur à Mose, non vt littera sonat, sed metaphoricè accipienda esse, non ea credere horrent & quasi fabellas rident: sed vt mysteria venerantur, & facilius quæ fidei nostræ sunt amplectuntur: Neque verò hinc datur ansa interpretandi cætera om-*

nia metaphoricè:quoniam alia non ita vt hæc,habent ex ipso textu testimonia,vt metaphoricè intelligantur. Hæc Caietanus,cuius opinionem ita propemodum, vt ab ipso prodita & explicata est, commemoramus. A

Refellitur opinio Caietani.

VERVM opinio Caietani non vt falsa modo,sed vt erronea & temeraria ab omnibus qui sapiunt,& cõuenienter diuinæ Scripturæ & Catholicæ doctrinæ sentiunt: repudiari & abijci debet, est enim contra doctrinam omnium Patrum & Theologorum,contra sensum populi Christiani & Ecclesiæ. infixum enim est in animis mentibúsque omnium Christianorum,idque publicè docetur in Ecclesia Dei,Euam corporali & sensibili tẽtatione à diabolo per serpentem fuisse deceptam. Peruertit etiam Caietanus fidem historiæ Mosaicæ,totam eius narrationem faciens figuratam & metaphoricam: quã ob causam in sexta Synodo generali damnatus est Origenes. Nec ratio vlla satis idonea & probabilis afferri potest, si quæ scribit Moses de serpente,ea non historicè sed figuratè intelligenda sunt: cur non similiter quæ supra de paradiso,de arbore vitæ,& de arbore scientiæ boni & mali, de quatuor fluminibus, denique de formatione Adæ ex puluere terræ & Euæ ex costa Adami,interpretanda sunt. non enim magis illa quàm hæc, vt non historicè sed metaphoricè intelligantur, ex ipso textu Scripturæ testimonium habent. B

QVID quod tentationem illam Euæ fuisse interiorẽ & spiritualem,non autẽ exteriorem &corporalem,sed intrinsecus in phantasia & animo Euæ factam,vt censet Caietanus, aduersatur doctrinæ Augustini & Gregorij, atque iis quæ Theologi tradunt de statu innocentiæ? nimirũ,docent illi ante peccatũ nõ potuisse hominem interius tentari à diabolo, sed tantùm exterius. Etenim dupliciter tantùm diabolus hominẽ interius tẽtare potest: vel per appetitum sensitiuum concitando passiones eius ad res illicitas:vel per phantasiã,fingendo in ea phantasmata quæ hominẽ moueãt ad malum. Neutrum autem in homine ante peccatum eius dæmon facere potuit: videlicet,dũ pars superior hominis subdita erat Deo, pariter quoque pars inferior subiecta erat rationi, nec à diabolo peruerti & inordinatè cõmoueri poterat:non igitur potuit in ea esse motus vllus inordinatus,velin appetitu,vel in phãtasia mulieris,per quam ipsa tentaretur intrinsecus à diabolo, sed tota ea tentatio exrinsecus modò fieri potuit. Quemadmodũ enim ante peccatũ, nihil detrimenti aut molestiæ potuit dæmon corpori hominis afferre: ita nec animũ eius per interiores tentationes infestare ac perturbare. C

Duobus tãtũ modis diabolus hominem interius tentare potest.

Quinta sententia,quã Auctor sequitur.

QVINTA & vltima sententia est,quam nos solã approbamus & amplectimur,fuisse in ea tentatione verũ & naturalem serpentem, in quem tamen se se diabolus insinuauit,&per eum quasi per organum suum formauit humanas voces,& sermonem cũ Eua miscẽs, callida & malitiosa tẽtatione eã decepit. Hæc sententia est probata ferè

A ferè Patribus,vt videre licet apud Basilium,Chrysostomũ,& Theodoretum,Bedam,& Rupertum in suis vel Homelijs,vel Quæstionibus,vel Commentarijs in Genesim;apud Damascenum item lib. 2. de Fide orthodoxa cap. 10. & apud Magistrum sententiarum lib. 2. distinct. 21. & ibidem Scholasticos Theologos: quam sententiam plurimis & disertissimis verbis explicat tueturq; Augustinus tam in libris de Ciuitate Dei.quàm de Genesi ad litteram. In libro enim 14.de Ciuitate Dei cap. 11.hoc modo scribit: *Diabolus colubrum in Paradiso corporali vbi cum duobus illis hominibus masculo & fœmina, animalia etiam terrestria cætera subdita & innoxia versabantur, animal scilicet lubricum,& tortuosis anfractibus mobile,& operi suo congruum, per quẽ* B *loqueretur elegit:eoque per angelicam præsentiam,præstantioremque naturam spiritali nequitiæ sibi subiecto, & tanquam instrumento abutens, fallaciam fermocinatus est fœminæ.* Et libro 11. de Genesi ad litteram, cap. 27. *Diabolus,*ait,*in serpente locutus est, vtens eo velut organo, mouẽnsque eius naturam eo modo quo modo verè ille mouere & moueri illa potuit ad exprimendos verborum sonos & signa corporalia per quæ mulier suadentis intelligeret voluntatem. Non itaque serpens verborum sonos intelligebat qui ex illo fiebant ad mulierem: neque conuersa credenda est anima eius in naturam rationalem:quandoquidem nec ipsi homines, quorum rationalis natura est,cum dæmon in eis loquitur,ea passione cui profligandæ exorcista requiritur,sciunt quid loquantur. Nam quod vulgò putantur serpentes audire &* C *intelligere verba incantantium, vt eis incantantibus prosiliant plerunque de latebris, etiam illic diabolica vis operatur. Diuino autem consilio fit, vt hoc magis habeat vsus serpentes moueri carminibus potius quàm aliud vnum genus animantium. Etenim hoc non parua testificatio est, naturam humanam primitus serpentis seductam esse colloquio: Gaudent enim dæmones hanc sibi potestatem dari,vt ad incantationes hominum serpentes moueant, vt quolibet modo fallant quos possunt.Hoc autem facere permittuntur ad primi facti memoriam commendandam, quòd sit eis quædam cum hoc genere animalium familiaritas.* Hactenus ferè sunt verba Augustini.

Theodoretus.q. 31. & 32.

Rupertus lib.de Operibus Trinitatis.

Cur potius serpentes,q̃ aliud vllum animal,afficiantur & moueantur verbis incãtantium,secundum Augustinum.

SVB specie autem serpentis, sicut primos homines decepit dæmon;ita & Græcam & Romanam prudentiam ludificauit atque circumuenit. Plena est admirationis,vel horroris potius serpentis Aesculapij in vrbem Romam triennali pestilentia liberandam, missa D nobili Epidaurum Romanorum principum legatione,aduectio, & in templo ei velut numini dicato collocatio. Legẽda est historia huius rei apud Valerium Maximum libro primo capite 8. Pherecides Syrus dixisse fertur dæmones à Ioue deturbatos è cœlo, eorúmque principem cognominatum esse Ophionæum, ideſt, serpentinum. Mira sunt quæ in extremo capite libri Danielis narrantur de draconе,quem vt Deũ Chaldæi venerabantur. Suetonius in Tiberio scripsit,fuisse Tiberio serpentem in delicijs, quem ille condocefecerat de manu sua cibum petere. Etiam post aduentum Christi fuisse qui serpentem, quasi auctorem scientiæ boni & mali, diuino cultu honorarent,

Serpens Aesculapij Epidauro trãsuectus Romam.

Serpẽs Tyberio in deliciis habitus.

norarent,fusè tractat Epiphanius disputans aduersus 37. hæresim. A

CÆTERVM duo illa quæ in hac nostra sententia posuimus, & fuisse verum serpẽtem,& simul ei adfuisse dæmonem, facile est cuiuis minimè contumaci probare ac persuadere. Nam & Moses eum appellat simpliciter serpentem, & genus pœnæ qua eum mulctauit Deus,declarat fuisse verum serpentem:& ita sentiunt Patres, idque confirmatur ijs ipsis argumentis quibus tertiam opinionẽ,quę Cyrilli est,refutauimus; denique sententia hæc seruat integram historiæ fidem,& secundũ eam omnia quæ Moses de serpẽte narrat, licet commodè de vero serpente interpretari. Præter serpentem autem fuisse ibi dæmonem,manifestè ostendit & humanus sermo,& disputatio seu ratiocinatio serpentis cum Eua;quæ duæ res omnium animalium vim,naturam,& facultatem excedunt,nec effici possunt nisi à natura intelligente, quæ quadruplex est; Homo, Deus, Angelus bonus,& Dęmon. Tunc autem præter Euam & Adamum nullus erat alius homo;& si fuisset,aspectabilis & cognitus Euæ fuisset: Deꝰ autem,aut bonus Angelus, eius tentationis auctor esse non potuit: fuit enim malitiosè ad decipiendum hominem & à diuinæ legis obedientia retrahendum adhibita:relinquitur igitur eam fuisse à dæmone concinnatam & confectam. Atque hoc ipsum manifestis verbis confirmat diuina Scripturâ,quæ libri Sapientiæ capite secundo ait,Inuidia diaboli mortem introijsse in orbem terrarum: & apud C Ioannem capite octauo Dominus noster dixit, diabolum fuisse ab initio homicidam: quia nimirum per hanc tentationem decipiens hominem,occidit eum spiritualiter,& reum fecit etiam mortis corporalis: quam etiam ob causam in Apocalypsi diabolus appellatur serpens antiquus;& 2.ad Corinthios 11.*Timeo*,inquit Paulus,*ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua,&c.* Liquet autem, non fuisse Euam à serpente animali,sed à diabolo per serpentem deceptam.

Quadruplex natura intelligens.

Quatuor quæstiones de illo serpente.

POSITA igitur hac sententia, quam non modo cæteris probabiliorem,sed multò verissimam iudicamus,fuisse diabolum,qui per serpentem insidias Euæ struxerit, fallaciam intenderit, peccatum persuaserit;deinceps nonnulla quæ difficultatem habent,partim de D illo serpente,partim de diabolo qui eo vsus est velut organo,disputanda sunt. De serpente quattuor tractandæ sunt quæstiones. Prima quæstio,quomodo intelligendum sit quod dixit Moses, serpentem fuisse callidiorem omnibus bestijs terræ, vtrum de vero serpente, an de diabolo id sit intelligendum. Secunda quæstio, quomodo Eua non exhorruit aspectum & congressum serpentis. Tertia quomodo nõ obstupuit serpentem humano sermone & intelligentia secum loqui. Quarta, quomodo maledictio illa qua punitus à Deo serpens est,*Super pectus tuum gradieris,& terram comedes &c.* fuerit pœna serpentis.

* * *

QVÆ-

A

QVÆSTIO PRIMA

Quod dicitur serpentem fuisse callidiorem bestiis terræ, intelligendum ne sit de serpente, an de diabolo.

PRIMO igitur quæritur, cùm Moses dixit serpentem fuisse callidiorem omnibus bestijs terræ, intelligendum ne sit de vero serpente,an de diabolo. Et de neutro videtur verè intelligi posse: nam nec diabolus rectè comparari potest cum bestijs terræ,nec verus ser-
B pens cunctis animalibus astutior est. Tres Doctorum sunt opiniones. Prima Caietani est quam paulo supra commemoraui & refutaui,& illud Mosis dictum,& cætera quæ de serpente narrantur,ad solum diabolum referentis. Verùm inepta est comparatio diaboli cũ bestijs terræ,cum ille natura sit incorporeus & immortalis, nec solum specie sed etiam genere differat ab animantibus; & id in quo aliqua comparantur inter se,vnius esse debeat rationis:calliditas verò dæmonis & bestiarum,quàm diuersæ sint rationis, nemo non videt. Nam quod scribit Caietanus,diabolum fuisse propter peccatũ ad ordinem bestiarum deiectum, & idcirco ritè comparari posse cum bestijs, nullo modo videbitur doctis viris probabile. etenim dæmon propter peccatum non perdidit dona sua naturalia: quan-
C tum igitur ad naturalem prudentiam & calliditatem,similiter se habet post peccatum vt antea se habebat.

Prima opinio Caietani.

ALTERA opinio est Augustini libro 11. de Genesi ad litteram cap.29. aientis Scripturam loqui de calliditate veri serpentis, non tamen per se,sed vt fuit organum diaboli ad fallendum Euam. Verba Augustini sunt hæc: *Astutissimus omnium bestiarum dictus est serpens propter astutiam diaboli,qui in illo & de illo agebat dolum: quemadmodum dicitur prudens vel astuta lingua, quam prudens vel astutus mouet ad aliquid prudenter astutéque suadendũ. Eadem dici possunt de Stylo. Hoc ideo,* inquit Augustinus, *commendandum putaui, ne quisquam existimans animantia rationis expertia humanum habere intellectum, vel in animal rationale repentè mutari, seducatur in illam opinionem ridiculam & noxiam re-*
D *uolutionis animarum,vel hominum in bestias, vel in homines bestiarum. Sic ergo locutus est serpens homini, sicut asina in qua sedebat Balaam locuta est homini,nisi quod illud fuit opus diabelicum,hoc angelicum. Habẽt enim quædam boni & mali Angeli opera similia, sicut Moses & Magi Pharaonis. Verum in his etiam boni Angeli potentiores sunt, nec mali Angeli etiam talium operum quicquam possunt,nisi quod per bonos Angelos permiserit Deus.* Hactenus Augustinus.

Secunda opinio Augustini.

Exodi 7. & sequẽtibus.

SED hanc sententiam refellit Tostatus quæst. 438. super c.13. Geneseos. Nam vel quod serpens fuerit organum diaboli, propterea ei fuit à diabolo impertita maior calliditas quàm haberet naturali-

Argumẽtatio Tostati aduersus Augustinũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

turaliter,vel nulla. Si nulla,ergo nulla ratio fuit cur propter diabo- A
lum diceretur callidior omnibus beſtijs: ſin aliqua,primum difficile
eſt intelligere quemadmodum diabolus repentè potuerit callidio-
rem facere ſerpentem: deinde dæmon non poſſet impertiri calliditatem niſi intellectiuam qualem ipſe habet: cuius tamen capax natura ſerpentis non eſt,ea namque non niſi naturę rationali impertiri poteſt. Narratio etiam Scripturæ,ſi quis eam benè perpēdat, excludere videtur Auguſtini expoſitionem: ſignificat enim, ſerpentem ſuapte natura fuiſſe callidiorem cæteris beſtijs, etiam priuſquam aſſumeretur à diabolo: quod indicat verbum illud *Erat: Serpens*, inquit, *erat callidior cunctis animantibus.* Immo verò propterea ſerpens potius quàm aliud quoduis animal aſſumptus eſt à dæmone, quòd is B
maximè propter naturalem calliditatem congrueret & aſtutiæ dæmonis aſſumentis, & officio deceptionis occultæ ad quod aſſumebatur,& fini propter quem aſſumebatur,nempè vt venenata diaboli perſuaſione corruptus homo, tanta illa qua potiebatur felicitate deturbaretur in maximam miſeriam.

SENTENTIAM igitur Auguſtini, ſerpentem dictum eſſe callidiorē beſtijs terræ,non ingenita ſibi calliditate ſed propter diaboli calliditatem,illa ſatis validè oppugnare ac demoliri videtur argumentatio: Si ſerpens dictus eſt callidior beſtijs terræ propter calliditatem diaboli: aut igitur propter calliditatem quæ erat in diabolo,aut propter calliditatem quam ſerpens accepit à diabolo: at nec ſerpens verè diceretur callidior omnibus beſtijs propter calliditatem C
quæ nulla ex parte in eo erat,ſed erat tātùm in diabolo. Nec potuit diabolus calliditatem impertiri ſerpenti: aut enim impertiuiſſet calliditatem congruentem naturæ ſerpentis, id eſt, ſenſitiuam: verùm hæc niſi mutata natura ſpecifica & gradu animæ,& conſtitutione ac téperamento corporis,non poteſt in animalibus intrinſecus variari: aut tribuiſſet ſerpēti talem calliditatem qualem ipſe habet: hoc eſt, intellectiuam: ſed huius ſerpens nullo modo capax eſſe poteſt. Hinc igitur concluditur, ſerpentem dictum non eſſe callidiorem beſtijs terræ propter diaboli calliditatem, cuius ille fuit organum.

Tertia opinio Auctoris.

TERTIA opinio eſt, quæ nobis maximè placet, Moſen dixiſſe illud de vero ſerpente: eum verò appellaſſe aſtutiorem cæteris beſtijs, non ſignificaret per aſtutiam naturalem ſerpentis deceptameſe Euam: ſed vt oſtenderet non temerè nec ſine magna ratione diuinæ prouidentiæ factum, vt diabolus ad decipiendum hominem, ſe in ſerpentem potius quàm in aliud quoduis animal inſinuaret. videlicet vt intelligeretur, quàm congruens aſtutiæ dæmonis ad fallendum hominē adhibitū fuerit inſtrumentū & vt ex aſtutia ſerpentis & naturali inimicitia quę eſt inter eum & homines, conijceretur multiplex diaboli aduerſus hominem aſtutia & odium implacabile. D

Vtrum ſerpens verè ſit callidior cunctis animantibus.

CAETERVM vrgent nos Phyſiologi, opponentes nobis non pauca ex genere animalium, quæ naturali ſolertia, prudentia,& aſtutia ſerpentem

A pentem longè ſuperant: cuiuſmodi ſunt canes, lupi, & in primis vulpes. Verum nullo modo dubitandum eſt, ſerpentem eſſe aſtutiorem beſtijs terræ: id enim tradit hoc loco Scriptura, & Dominus noſter in Euangelio maximam diſcipulis ſuis prudētiam commendare volens, iuſſit eos prudētia ſimiles eſſe ſerpētium: *Eſtote*, inquit, *prudētes ſicut ſerpentes.* Sed diſtinguere oportet duplex genus prudētiæ & calliditatis ſerpentum: vnum eſt quo vtuntur ad tuendam ſalutē vitámque,& quæ ſibi vtilia commodáq; ſunt perſequenda & aſciſcēda, alterū eſt quod adhibent ad inſidiandum & nocendū homini. Prioris prudentiæ & calliditatis, multa & inſignia extant indicia atq; argumenta. Primum argumentum calliditatis ſerpētis eſt quo vtitur ad- Quinque indicia & argumēta eximiæ callididitatis & prudentiæ ſerpentum. Matth. 10.
B uerſus incātatores,& pulchrè deſcribitur à Dauide pſal. 57. illis verbis: *Sicut aſpidis ſurdæ,& obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium,& venefici incantantis ſapienter.* Nam, vt ſuper illis verbis ſcribit Auguſtinus, *ſentiens carminibus incantatorum captum ſe iri, ne ea exaudiat ſerpens, alteram aurem terræ vel petræ admouet atque apprimit, alteram verò cauda obturat.* Alterum argumentum vulgatū & compertum omnibus eſt, ſerpentem cum ſaxo aut ferro ab homine, petitur, quò tutius caput ſuum vnde ſentit totius corporis ſalutem pendere defendat atque cuſtodiat, totum corpus in orbes circumuoluere vt ipſum occultet & ab ictibus tueatur, reliquum corpus exponens
C periculo pro vnius defenſione capitis. Tertium argumentum ab Epiphanio eo loco proditū vbi aduerſus 37. hæreſim diſputat. *Tradunt* inquit ille, *de ſerpente naturalium rerum docti, eum cum ſiti fatigatus è latibulo procedit ad aquam vt bibat, non ſecum ferre venenum, ſed ipſum quaſi expuere ac deponere in latibulo, ne aquas veneno inficiat atque corrumpat.* Quartum argumentum. Plinius libro 8. cap. 27. de naturali prudentia ſerpentis verba faciens, ita ſcribit: *Anguis hyberno ſitu membrana corporis obducta, fœniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitiduque vernat. Exuit autem à capite primum, nec celerius quàm vno die ac nocte replicans, vt extra fiat membrana quod fuerat intus.* Quintum argumentum.
D Quia ſolet ſerpenti viſus hebeſcere, naturali prudentia ſibi ipſe comparat remedium ad clarificandam oculorum aciem. Succo enim marathri inungit oculos, vt claritatem viſus recipiat. quod etiam à Plinio eodem illo loco traditum eſt: *Serpens* ait, *hyberna latebra viſu obſcurato marathro herbæ ſeſe affricans, oculos inungit ac refouet: ſi verò ſquamæ obtorpuere, ſpinis inniperi ſe ſcabit.* Ex his apparet quanta ſit naturalis prudentia & calliditas ſerpentis in ijs rebus quæ ad eius defenſionem & conſeruationem conducunt. Quamobrem ſapienter Dominus noſter ad imitandam ſerpentis prudentiam, diſcipulos ſuos cohortatus eſt, & apud Hiſpanos vetus fertur vulgo prouerbium: [*Sabe mas que las culebras.*] Prouerbiū Hiſpanicū.

POSTERIORIS autem aſtutiæ ſerpentis qua vtitur is ad inſidiandum homini, multa etiam ſunt indicia vulgo nota, & quotidia-

nis experimentis comperta, atque Sacrarum litterarum testimonijs confirmata. Etenim Deus maledicens serpenti dixit, *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.* Sanè hominem serpēs occultè, calliдè, atque insidiosè mordet, & morsu quidē lethali: idque facit non metu, non aliquo incommodo aut commodo suo ductus, sed naturali odio hominis, & propensissimæ ad ei nocendum naturæ instinctu. Quod significauit Scriptura Genes. 49. Iacob enim patriarcha vaticinatus de tribu Dan dixit: *Fiat Dan coluber in via, Cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro.* Salomon quoque capite 10. libri Ecclesiastæ: *Si mordeat*, inquit, *serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.* Denique multa in diuinis litteris de serpentis astutia & insidijs ad nocendum homini callidè structis, varijs locis traduntur. Quamuis igitur de alijs animantibus quædam fortasse non minus serpentibus astutæ habeantur: ad occultè tamen lædendum hominem sine vllo commodo suo, non aliud serpente animal callidius & insidiosius inuenietur. Legenda sunt quæ scribit Bonauentura in secundo senten. distinct. 21. & Hugo S. Victoris lib. 3. de bestiarum proprietatibus. 53. capite.

A

Mira serpētis ad nocēdum hominī naturæ propensio.

B. Bonauētura.

Hugo S. Victoris.

B

QVAESTIO SECVNDA
Quomodo Eua non exhorruit serpentis congressum.

C

Prima opinio fuisse illi serpentī faciem muliebrem.

Petrus Comestor.

Bonauētura.

Dionys. Carthusianus.

ALTERA quæstio est, quomodo Eua serpētis aspectum & ad se accessum naturaliter horrificum homini, non exhorruerit. Magister Historiæ scholasticę in Historia libri Geneseos cap. 21. Bonauentura in secundo dist. 21. & Carthusianus hoc loco Bedam nominat à quo sit proditum, elegisse diabolum ad tentandum Euam genus quoddam serpentis virgineum vultum referens: vt, quia naturale est sui similibus gaudere, illius serpentis congressu non modo non perterreretur, sed etiam oblectaretur Eua. Pictores sanè hanc opinionem secuti, historiā huius rei in pictura repræsentantes, muliebri vultu serpentem depingunt. Sed audi verba Magistri Historiæ scholasticæ. *Tunc serpens*, inquit, *erectus est vt homo, quia postea per maledictionem Dei prostratus est, & adhuc Pharias, vt tradunt, erectus incedit. Elegit etiam quoddam genus serpentis, vt ait Beda, virgineum habens vultum, quia similia similibus applaudunt: & mouit ad loquendum linguam eius, nescientis tamen: sicut per phanaticos & energumenos loquitur diabolus, nescientes quid ipsi dicant.* Sic ille. Verùm hanc sententiam meritò deridet Lyranus: reperiri enim tale genus serpentis, adhuc inauditum, & à nullo philosophorum, aut cui fides haberi possit, traditum est: quocirca vt planè fabulosum & commentitium explodi debet.

D

A BASILIVS in homilia de Paradiso (similiaautē Basilio in primo libro Antiquitatum capite primo scribit Iosephus) *Serpens*, inquit, *tunc non erat horrendus homini, sed mitis ac mansuetus: nec terribiliter in telluris superficie veluti natans reptabat, sed sublimis & rectus, pedibúsque insistens ingrediebatur.* Sic Basilius. Verùm hanc sententiam supra refutauimus: Damascenus libro 2. de Fide orthodoxa cap. 10. *Serpens*, ait, *plus cæteris animalibus familiaris erat homini ipsum frequenter accedens, eique placidis motibus corporis blandiens: vnde per ipsum princeps mali diabolus primis nostris parentibus impietatis suæ venenum instillauit. Sunt qui putent aspectum serpentis non nisi post peccatum primi hominis & maledictionem ipsius serpētis, cœpisse homini esse horrificum ac terrificum: post illa, scilicet, Dei verba, Inimicitias ponam inter te & mulierē, & semen tuū & semē illius, &c.*

B MIHI quidem certè, vt valdè consentaneum rationi, probatur maximè quod sentit & tradit Chrysostomus homilia 16. in Genesim, propterea serpentis aspectum & congressum non horruisse Euam, quod ante peccatum & in illo statu innocentiæ omnia animalia placidè atque obedienter essent homini subiecta. & sicut nihil ipsa mali poterant inferre homini, ita nec timorem aut horrorem vllum, neque enim id sine aliqua molestia homini accidisset: diuino autem consilio & ratione constitutum fuerat, vt nulla pœna contingeret homini ante eius culpam.

Sententia Chrysostomi quę placet Auctori.

SED vide quo procedat curiosa & audax hominis inquisitio. Inuestigarunt nōnulli, & quasi compertum & exploratum habuissent, scripto etiam prodiderunt, cuius generis & speciei fuerit serpens ille qui Euam decepit. Eugubinus in sua Cosmopœia putat fuisse Basiliscum, vt sicut diabolus qui tentauit Euam princeps fuisse creditur dæmonum, ita vsus sit vt organo eo serpente qui omnium serpentum tanquam rex habetur: hunc verò esse Basiliscum, & nomen ipsum indicat, & quæ de incredibili eius ad nocendum vi ac potentia Plinius libro 8. capite 21. & Solinus capite 30. scriptum reliquerunt. Et Plinij quidem hæc sunt verba: *Basiliscum Cyrenaica generat prouincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula vt quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, vt reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus à medio incedens. Necat frutices non contactos modo verum & afflatos, exurit herbas, rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam, ex equo occiso hasta, & per eam subeunte vi, non equitem modo sed equum quoque absumptum. Atque huic tali monstro (sæpe enim enectum concupiere reges videre) mustellarum virus exitio est: adeo naturæ nihil placuit esse sine pari. Injiciunt eas cauerni. facile cognitis sola tabe necant illæ simul odore, moriuntúrque, & naturæ pugnam conficiunt.* Sic Plinius.

C

Serpens ille qui decepit Euā, ex quo genere serpētam fuerit.

Opinio Eugubini fuisse Basiliscū, qui tentauit Euam.

Mira descriptio Basiliſci ex Plinio & Solino.

D

ADIICIAM quoque Solini verba prædictis simillima, vt animaduertat lector pleráq; Solinū ex Plinio descripsisse: nō res modo, sed etiā sententias ac pœnè verba mutuatum. *Basiliscus*, inquit Solinus, *malum*

Solinus pleraque sumpsit ex Plinio.

malum in terris singulare, serpens est pæne ad semipedem longitudinis, alba A *quasi mitrula lineatus caput. Nec hominis tantùm, vel aliorum animantium exitijs datus, sed terræ quoque ipsius, quam polluit & exurit vbicumque ferale sortitur receptaculum. Denique extinguit herbas, necat arbores, ipsas etiã corrumpit auras, ita vt in aera nulla alitum impune transuolet infectum spiritu pestilenti. Cum mouetur, media corporis parte serpit, media arduus est & excelsus. Sibilium eius etiam serpentes alij perhorrescunt, & cùm acceperint, fugam quaque quoquo possunt properant. quicquid morsu eius occiditur, non depascitur fera, non attrectat ales. Mustellis tantum vincitur, quas illinc homines inferunt cauernis in quibus delitescit. Vis tamen ne defuncto quidem deest. Denique Basilisci reliquias amplo sestertio Pergameni comparârunt, & vt ædem Apollinis manu insignem nec araneæ intexerent nec alites inuolarent, cadauer eius reticulo aureo suspensum, ibidem locarunt.* Hæc So- B
linus.

VERVM non est credibile, serpentem qui Euam adortus est fuisse Basiliscum, propter corporis eius paruitatem ac deformitatẽ, & pestilentem non morsus tantùm, sed etiam afflatus & aspectus vim ac potentiam. Quod igitur illud serpentis genus fuit? si dicam me scire, planè mentiar. Verùm si conceditur in rebus tam incertis, & ab humana coniectura remotis aliquid suspicari, dicam equidem, diuinando magis quàm certi quicquam statuendo, fortasse illum serpentem fuisse eum, quem philosophi ac rerum naturalium curiosi scriptores appellarunt Scytalen, quod est animal formosum & C
pulchrum, tanta præfulgens tergi varietate, vt squamarum nitore ac venustate detineat aspiciẽtes; & quia reptando pigrior est, miraculo sui corporis ac pulchritudinis capiat stupentes. Audi Solinum capite 30. *Scytale*, inquit, *tanta præfulget tergi varietate, vt notarum gratia videntes retardet: & quoniam reptando pigrior est, quos assequi nequit, miraculo sui capiat stupentes.* Hæc Solinus.

Auctoris cõiectura.

Pulchritudo serpẽtis, qui appellatur scytale, auctore Solino.

QVAESTIO TERTIA

Cur Eua non obstupuerit audiens secum loquentem & disputantem serpentem. D

TERTIA quæstio est, quomodo Eua non obstupuerit audiens serpentem humano more secum sermocinantem. Tres sunt opiniones. Rupertus libro 3. de Trinitate & operibus eius, capite 3. hanc ipsam quęstionem ponens, ad eam ita respondet: Vel inquit, *mulier nesciuit serpentem æquè vt cæteras animantes ratione & sermone carere. at videtur absurdum, quod nunc in statu miseriæ quælibet mulier non ignorat, primãillã mulierẽ in paradiso atq; in statu innocẽtiæ nesciuisse. vel si sciuit, quomodo nõ obstupuit,*

Prima opinio Ruperti.

A *obstupuit, & dolum atque insidias subesse suspicata est? Verùm sciuit ea serpentem non nisi alieno spiritu potuisse loqui. Sed in eo fuit seductionis immensitas, quod quasi omnipotentiam eius spiritus mirata est mulier, qui per irrationale animal humana formare verba potuisset. Quod si ita est, immo quia ita est, non iam dubiũ remanet qua ex radice, tã vastãt amque amara idololatriæ arbor pullulans expãderit se in omnes gẽtes, vel vnde miseris hominibus innatum fuerit, vt tam dementi & stulta reuerentia voces articulatas astutia dæmonum formatas, per innumera quærerent simulacra, pro Deo diabolum, pro veritate colerent mendacium. Hoc, inquam, dubium iam non remanet, vnde tanti erroris vitium tam tenaciter hominibus inhæserit: quia videlicet mater nostra, mater cunctorum viuentium Eua prima, felle huius nequitiæ intrinsecus amaricata est, quando in illa facundiam male diserti serpentis, quasi diuinam diabolici spiritus sapientiam mirata, & stultè venerata*
B *est.* Sic Rupertus.

VERVNTAMEN secundum hanc Ruperti sententiam efficeretur, primum hominis peccatum fuisse idololatriam: quod est cõtra omnes Patres & Theologos, affirmantes fuisse peccatum inobedientiæ vel superbiæ. Deinde, cum peccatum idololatriæ sit omnium grauissimum, maximéque abominatum & exosum Deo, vt ex multis diuinæ Scripturæ locis perspicere licet, cùm Deus increpauit Euam, non tam profecto eam increpasset de esu pomi vetiti, quàm de impietate idololatriæ: de qua tamen nullum verbum fecit, nec de ea quicquam Scriptura vel expressè, vel subobscurè, vel directè, vel obliquè, aut loquitur vnquam, aut etiam innuit: vt satis appareat proprium istud esse Ruperti commentum.

C QVAERIT præterea idem Rupertus capite secundo eiusdem libri, quomodo serpẽs accesserit ad Euam, vtrum intra paradisum, an extra fuerit. Respondet ipse, *serpentem extra paradisum fuisse: erat enim Paradisus propria hominis habitatio ei pro magna gratia Creatoris data, boni operis & diligentissimæ custodiæ conditione interposita. Nam serpentibus communis erat paradisus, sequitur vt & lupis atque leonibus, cæterisque bestijs non caruerit ille deliciarum locus: & ideo non tantæ beatitudinis existimandus fuerit, vt meritò paradisus voluntatis appellaretur, & ab ipso Deo plantatus fuisse diceretur. Non igitur serpens, præsertim à diabolo corporaliter inuadẽte possessus, in paradiso fuit: sed mulier corpore & oculis vaga, dum incontinenter deambulat, fortè prospectans qualis extra paradisum mundus*
D *esset, & dũ serpẽs vt pote astutus, dulcedini terræ illius propius & ambitiosius inhiat, locus diabolo datus est & occasio breuiter porrecta vnde tentaret Euã.* Hæc Rupertus. Sed profecto serpentem illum fuisse intra locum paradisi, fere Patrum ac Theologorum sententia est, idq; satis apertè indicat narratio Mosis, siquis ad eam animum diligenter aduertat.

Vtrum serpens qui tẽtauit Euã, extra paradisum fuerit. Rupertus.

ALTERA sentẽtia est Bonauenturæ & S. Thomæ in secũdo sen- Secunda opinio Bonauenturæ & S. Thomæ,
ten. distinct. 21. qui aiunt, Euam non putasse solum esse serpentem

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui loqueretur ſecum,ſed exiſtimaſſe per ſerpentem aliquem ſpiritum angelicum loqui:ideo autem non obſtupuiſſe, quia ſciebat id facere poſſe ſpiritus angelicos.Et Bonauentura quidem ſcribit, Euam credidiſſe ſpiritum illum eſſe bonũ,certè ſibi eſſe beneuolum, ſuæq; vtilitati benè conſulentem vel,vt inquit S. Thomas, *Eua non diiudicauit vtrum bonus eſſet ſpiritus an malus,toto animo & auiditate tam magnificis eius promiſsis intenta.* Et hoc ſignificauit etiam S. Thomas in prima parte quæſt 94. articulo vltimo. Nam cùm ſecundo loco hanc ex verbis Auguſtini poſuiſſet obiectionem,propterea Euam, auctore Magiſtro ſententiarum,non horruiſſe ſerpentem ſecũ loquentem, quia officium loquendi accepiſſe eum à Deo putaſſet: ſoluens ipſe poſteà eam obiectionem ſic ait: *Ad ſecundum dicendum eſt,quod mulier putauit ſerpentem accepiſſe loquendi officium, non per naturam, ſed aliqua ſupernaturali operatione.quamuis non ſit neceſſarium, auctoritatem Magiſtri ſententiarum ſequi in hac parte.*

VERVM tria officere videntur huic ſententiæ. Primum, vel eo ipſo debuiſſet mulier ſerpentis locutionem perhorreſcere: ſecum enim reputaſſet cur ſpiritus ille angelicus voluiſſet per ſerpentem loqui,ac non potius per ſeipſum ſub ſpecie & figura hominis, qua ſcilicet ſpecie Deus & Angeli,ſibi & marito ſuo non ſemel apparuiſſent:itaque commota fuiſſet ac perturbata, & aliquem dolum atque fallaciã ſubeſſe ſuſpicata eſſet.Deinde, ſi mulier putaſſet fuiſſe ſpiritum angelicum qui ſecum locutus eſſet,& à quo fuiſſet ipſa decepta:cùm poſteà eſt à Deo reprehenſa,non in ſerpentem ſed in illũ ſpiritũ culpã coniecciſſet:reſpondit enim Deo,*Serpens decepit me, & comedi,*at dixiſſet potius,ſpiritus ille malus decepit me. Denique, cũ Deus vellet punire eũ à quo Eua fuerat decepta,nõ vtique ſerpẽtem,ſed illum ſpiritum impoſtorem ac deceptorẽ Euæ puniuiſſet.

Tertia ſententia Cyrilli, Magiſtri ſenten. & Toſtati, quæ placet Auctori.

TERTIA ſententia eſt Cyrilli, Magiſtri ſententiarum & Toſtati, quæ nobis ad veritatẽ propẽſior videtur,propterea nõ obſtupuiſſe Euã,quia ne ſciebat ſalutatẽ loquẽdi nulli animali naturaliter eſſe datam:nã & nouitas rerũ,& inexperientia ipſius,& quod perfectio conditionis muliebris perfectam omnium rerum naturaliũ ſcientiam minimè depoſceret. eius ignorationis Euæ cauſa fuit. Verùm ſentẽtiam Auctorum quos nominaui,enucleatius hoc loco declarare oportet.Iulianus Apoſtata Chriſtianæ diſciplinæ, vt Cyrillus refert tertio libro eorum decem quos aduerſus eum ſcripſit, irridebat hanc hiſtoriam Moſis de collocutione ſerpentis cum Eua *Quonam,*aiebat ille,*idiomate ſerpentem cum Eua vſum dicemus? nunquid humano? & quid differunt hæ fabulæ ab ijs quas poetæ Græci finxerunt?* Ad hoc reſpondet Cyrillus:cum tunc non eſſet aliud rationale animal, Euam quæ admodum ſimplex erat, exiſtimaſſe forſitan aliis quoque animalibus poteſtatem humana voce loquendi eſſe datam.*Reuera tamen,*inquit,*ſermonem illum inter Euam & ſerpentem,dæmonis operatione,ſerpente velamentum malignitatis illius obumbrante, eſſe factum.*

Dæmones olim ſolitos per animalia,& res inanimas humano modo loqui, multis exemplis declarat Cyrillus.

A *HOC quod diximus,efficere ac præſtare dæmonibus eſſe facillimum, confirmat ipſe clariſsimorum apud ipſos Gentiles tum Poetarum tum Philoſophorum teſtimonijs.Etenim Homerus prodidit Achilis equum indita ſibi à lunone loquendi facultate, prædixiſſe Achilli mortem. Porphyrius item vitam deſcribens Pythagoræ,narrat,cùm Pythagoras multis comitatus flumen Cauſum tranſiret,audientibus cunctis,flumen ei locutum eſſe,& ſalutantium more dixiſſe:Salue Pythagora.Philoſtratus qui Apollonij nomen,diſertè ſcripta eius vita & factis,nobilitare & illuſtrare voluit,in libro 6. cap. 5. narrat, cum Apollonius veniſſet ad Gymnoſophiſtas, principis eorum Theſpeſionis iuſſu,arborem vlmum,propter quam conſederant,humana voce ſalutaſſe Apollonium:& vocem quidem fuiſſe articulatam & diſtinctam, tenuem tamen & exilem ac muliebri ſimilem.Traditum præterea eſt*, Dodonæam quercum,
B *per quam olim reddebãtur oracula,humanas voces edere ſolitam.Quinetiam Iſigonus Cithienſis in Rhodo inſula dicit Iouis taurum humani ſermonis expertem non fuiſſe.Si dæmon igitur per equum,taurum,flumen,& arbores,humanas voces fingere potuit:cur incredibile Iuliano viſum eſt,potuiſſe eum per ſerpentem cum Eua loqui?* Hactenus ex Cyrillo.

MAGISTER ſententiarum in ſecũdo diſtinct. 21. ita ſcribit: Hic quæri ſolet quare mulier non horruit ſerpentem. & reſpondet ipſe,quia cum Eua nouiſſet ſerpentẽ à Deo creatum eſſe, ipſum quoque officium loquendi à Deo accepiſſe putauit.Toſtatus ſuper 13. caput Geneſeos quæſt.457 exiſtimat Euam credidiſſe,facultate loquendi præditum naturaliter fuiſſe ſerpentem:hoc autem accidiſſe
C ei propter rerum nouitatem recens creatarum, & inexperientiam eius. *Nam licet creata ſit à Deo tantam iudicij rectitudinem tantámque rerum cognitionem habens,quantam haberet nunc quæcúmque fœmina iam ætate matura,dummodo non ſit circa aliquod doctrinæ genus ab alio erudita, non tamen à Deo accepit Eua perfectam ſapientiam. Si enim eam habuiſſet,non potuiſſet decipi:deceptam tamen ſe eſſe,ipſamet confeſsa eſt:non igitur habuit certam cognitionem eorum quorum nullam tenebat experientiam:quæ cùm circa animalia careret,poterat de illis quicquid occurrebat credere. Vel igitur mulier antea non nouerat animalia,ſiquidem Eua creata eſt poſtquam animalia ducta ſunt ad Adamum: & idcirco neſciebat,vtrum loqui naturale eſſet ſerpenti nec ne:vel ſi antea viderat,quamuis non audiuiſſet ſerpentem*
D *loqui,tamen quia paruo illo tempore non poterat omnes cunctorum animalium proprietates & facultates exploratas & perceptas habere, neſciebat vtrum facultas loquendi naturalis eſſet ſerpenti, licet paruo illo tempore ſerpentem ea facultate vſum non vidiſſet.*

AD id autem quod Rupertus opponit huic ſententiæ,abſurdum videri Euam in paradiſo & imperfecto illo ſtatu innocentiæ ignoraſſe vtrum ſerpens ille loqui poſſet, quod in ſtatu naturæ corruptæ cuilibet mulierculæ notum ſit,reſpondet Toſtatus, diſſimilem eſſe rationem Euæ ac mulierum quæ nunc ſunt. *Etenim nũc innumerabilibus experimẽtis & exẽplis compertũ & comprobatum eſt, & apud omnes peruulgatum,naturali facultate loquendi ſerpentes carere,vt mirum non*

sit etiam mulierculis id esse notum: tunc autem nulla eius rei præcesserat A
experimenta, nulla vigebat fama. Perfectio autem illius status innocentiæ,
arguit Euam creatam esse perfectam: non quidem absolutè & simpliciter,
sed prout conditio muliebris poscebat: nemo enim negauerit, minorem multo
fuisse in Eua quàm in Adamo perfectionem. Ad perfectionem igitur conditio-
nis muliebris non pertinebat, habere certissimam & perfectissimam omnium
animalium, omniúmque proprietatum, virtutum, & facultatum eorum
scientiam, sed habere cognitionem rerum agendarum, & eorum quæ spec-
tant ad rei familiaris administrationem, & ad officia omnia quæ erga ma-
Auctoris opinio. *ritum & liberos tractanda & perficienda erant.* Sic Tostatus.

AD HANC equidem sententiam Cyrilli, Magistri, & Tostati, quàm ad cæteras, proniori feror assensu. Nam præter illorum Doctorum auctoritatem, ducor ea ratione, quod per hanc interpreta- B
tionem tota Mosis narratio secundum expositionem & intellectum historicum bellè constat: cæteræ autem interpretationes, nec satis aptè cum Mosis narratione congruunt, & magnis vrgentur ac præmuntur incommodis. Verùm aduersus hanc sententiam illa videtur esse validissima obiectio quam ponit S. Thomas, in 1. parte
Obiectio S. Thomæ aduersus opinionẽ Auctoris. quæst. 94. art. vlt. Status enim innocentiæ vacabat omni malo tam animi quàm corporis: sed error & deceptio mentis non est minus vitium & malum quàm sit fœditas corporis, aut dolor, aut morbus: putare autem serpentem loqui posse, insignis est mentis error & deceptio, non igitur in tanto errore fuisse Euam ante peccatum, existimare conuenit. C

Solutio obiectionis. SED HANC obiectionem licet ita repellere, duplicem faciunt Theologi ignorantiam, vnam puræ negationis, alteram prauæ dispositionis. Et hæc quidem repugnabat statui innocentiæ, illa verò minimè: pueri námque in eo statu diu fuissent multarum rerum ignorãtes, quas scilicet processu temporis didicissent. Firmo autem assensu falsa pro veris, aut vera pro falsis approbare, magnum fuisset vitium, magnúmque malum, perfectioníq; eius status omnino contrarium. Eua igitur habuit ignorantiam puræ negationis, nesciens vtrum serpens loqui posset, nec ne: quam ignorantiam breui abiecisset interrogato viro suo, & ab eo docta. Nec ipsa credidit firmo assensu serpentem posse naturaliter loqui, sed dubio tantùm & quasi suspenso. Mota est autem ad eum audiendum, eiúsque verbis credendum, illecta promissis eius, quæ visa ei sunt amplissima, Pulcherrima, maximáque optanda.

D

QVAESTIO QVARTA.

Vtrum maledictio serpentis, ad verum serpentem an ad diabolum referenda sit.

REST

A RESTAT QVARTA de serpente tractanda quæstio, vtrum maledictio & pœna, qua Deus serpentem puniuit dicens: *Super pectus tuum gradieris & terram comedes; Inimicitias ponam inter te, & mulierem: semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius:* vtrum, inquam, hæc maledictio, qua Deus perstrinxit serpentem, pertineat ad verum serpentem, vt ipsa verba præse ferunt, an vt figuratè dicta accipienda sit, & sub nomine ac similitudine serpentis, ad diabolum qui per serpentem scelus illud molitus est referenda.

TRES INVENIO Auctorum sententias. Mosen. Barcephas Prima opinio Barcephę, Ephrem & aliorum, pertinere ad ipsum serpentem. B lib. de Paradiso. c. 27. secutus Ephrem & complures alios Auctores arbitratur maledictionẽ illam & pœnam verè pertinuisse ad ipsum serpentem, licet ipse nullum patrasset scelus, sed eius flagitij auctor fuisset diabolus, nec serpens libero esset arbitrio, quasi in potestate eius fuisset vel dare se, vel non dare diabolo ad scelus illud exequẽdum. Probatur hæc sententia eo maximè argumento, quod narratio Mosis historica sit: quemadmodum verba eius secundum propriam significationem, & vt ipsa per se sonant, intelligenda atq; interpretanda sunt. Moses autem in tota hac narratione solius meminit serpẽtis, nullum de diabolo verbum faciens. Si obiicias istis, serpentẽ fuisse animal rationis expers, & idcirco nec potuisse pec- Iosephus li. 1. Antiquit. cap. 1.
C care, nec puniri debuisse, aut certè magis diabolum qui princeps eius peccati auctor fuerat: Iosephus fortassè responderet, serpentem illum nec loquendi nec intelligendi facultate caruisse: ob idque tam peccati quàm supplicij capacem esse potuisse. Verùm, hoc vt maximè absurdum, suprà explosum est.

Quatuor causæ cur Deus secundum Barcepham, male dixerit serpenti, licet is nihil peccasset. BARCEPHA verò cum Auctoribus ab ipso citatis respondet, licet non peccauerit serpens, eum tamen iustè quattuor de causis fuisse punitum. Primo, Deus serpentem detestatus est, vt hoc ipsum satanæ molestum accideret, qui eo vsus fuerat tanquã instrumẽto: velut si quis musicum instrumẽtum confringat, quò afficiat dolore eum qui illo ad canendum vtebatur: aut equum abscisis pedibus
D prosternat, vt sessori noceat, vel nauem subuertat, vt qui ea vehitur naufragio pereat: ita Deus maledictis feriuit serpẽtem, quò diabolum qui per eum locutus fuerat, dolore angeret. Quemadmodum etiam legionem dæmonum afflixit, porcos perdendo. Etenim simul atque satanas conspexit anguem pedibus amissis humi volutari, acerbo dolore excruciatus est. Præterea, ideo quoque maledixit serpenti, quòd is homini peccandi causa vel occasio extitisset: sicut lege diuina (vt est in Leuitico cap. 20.) sancitum fuerat, vt iumentum cum quo quispiam coiuisset, lapidibus obrueretur atque interficeretur. Math. 8.

DEINDE, ita Deus maledixit serpenti propter satanam, vt maledixit terræ propter Adamum, & ad eundem modum iumenta vo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

lucreque propter hominum peccata diluuio periere, quæ nõ deliquerant tamen: quin etiam animantes quotidie, licet insontes, pro delictis hominum mactabantur in sacrificiis. Dauid quoq; 2. Reg. cap. 1. maledixit montib. Gelboë, propterea quod illis in ceciderãt Saul & Ionathas à Philistæis interfecti. Quid quod hac etiam de causa serpenti maledicere voluit Deus, quò Adam & Eua videntes quantam sustineret ex diuina maledictione serpens ille mulctam, pedibus orbus, ac super ventrem proreptans: animaduerterẽt atq; intelligerent in quàm grauem ipsi cecidissent errorem, quantũque flagitium admisissent serpenti obtẽperantes, ac proinde magno in posterum continerentur metu. Si quis obiiceret istis, serpentem illum naturaliter ambulasse supra pectus suum, non igitur fuisse id velut admissi sceleris pœnam: responderent ipsi, serpentem illum antea non super pectus suum, sed pedibus esse ingressum, quibus posteà propter illud scelus sit mulctatus.

EPHRÆM igitur, & item Barcephas, aliíque censuerunt, anguẽ illum fuisse antea de genere bestiarum quadrupedum: sed quia fuit satanæ organum, & idcirco inhæsit ipsi diuina execratio, ex bestia pedibus ingrediente, factum est reptile animal prono ventre prorepens: sicut etiam satan quia prẽuaricatus fuerat, ex Angelo euasit dæmonium, & vxor Loth retro contra Dei præceptum respectans, ex muliere transmutata est in statuam salis. Nec incredibile videri debet, serpentem illum aliquando præditum fuisse pedibus, cũ Plinius lib. 11. cap. 46. tradit visas serpentes anserinis pedibus, nec id portenti loco memorat.

*Genes. 19.

Serpentes Auctore Plinio aliquãdo visas anserinis pedibus.

VERVMENIMVERO dicet aliquis, cur saltem non simul cum serpente etiam ipsum satanam execratus est Deus? Respondent illi, idcirco Deũ non maledixisse satanæ, ne Adamus & Eua animaduerterent spiritum aliquem incorporeũ fuisse intra serpẽtem, eóq; in grauiores multo raperentur errores: neq; enim adhuc sciebant aliquid esse præter Deum. quod oculis cerni nõ posset. Ad hæc, propter Hebræorum quoq; imbecillitatem, noluit Moses spiritum qui intra serpentẽ latuerat prodere: ne. s. illi aduersariam Deo potestatem esse vllã opinarentur, quæ maiorib. freta viribus posset aliquid inuito agere Deo, vel certè eius consiliis obsistere, & quæ designauerat ipse, ne ad exitum finémq; perducerentur impedire. Hæc istiquã etiã opinionẽ secutus est Tostatus super c. 13. libri Gen. 688. q.

VERVM hæc sententia fortissimo refellitur argumento. Nam vt demus illum serpentem, quia organum is fuerat satanę ad scelus illud patrandũ, ita fuisse à Deo mulctatum: nulla tamen ratio erat, vt omne genus serpentum qui & tunc erant, & deinceps omni tẽpore procreandi erant, eadem pœna plecterẽtur, cùm nec eius sceleris fuissent participes, nec ex eo qui sceleris perficiẽdi organum fuerat, progenerati essent. Adiice, quod Deus propter peccatum, quæ naturalia sunt, nec dæmoni nec homini ademit, nedum serpenti

Confutatio primæ opinionis.

penti. Quod si serpens ille suapte natura carebat pedibus, quomodo consentaneum est fuisse id in pœnam ei inflictum, quod antea in eo erat secundum naturam? Tostatus respondet, licet ea naturaliter conuenirent serpenti, attamen eo dicta fuisse illi, vt Deus quodammodo satisfaceret mulieri pro dãno quod à serpente ipsa acceperat: putabat enim mulier illa Dei maledicta nõ esse naturalia serpenti, sed irrogata ei esse tanquam sceleris pœnas & supplicia. Sed hoc valdè friuolum ac futile responsum est, tantóque Tostati ingenio minime dignũ. Ecquis enim inducat in animum credere, Deũ voluisse satisfactionẽ dare mulieri, q̃ tã stultè, superbè, & iniuriosè in ipsũ peccauerat? Et qualis obsecro istiusmodi fuisset satisfactio, inanis nempè fucata & ficta, quæq; non veritate, sed falsa mulieris opinione niteretur. Quod si serpens cùm accessit ad mulierem nõ habebat pedes, iam igitur antea mulier viderat naturale serpẽti esse pedibus carere: nec profecto ea simulatio Adamũ naturæ animaliũ scientissimũ latere potuisset. Quamobrẽ ridiculũ ei videri potuisset, id pro supplicio imponi serpenti, quod ei natura tribuisset.

SECVNDA opinio fuit Didymi, qui magister fuit B. Hieronymi, qui vt in Catena Lippomani citatur hæc prodidit: Quidã ex eo quod serpens maledictus est, arbitrati sunt, sublimen ore & erectũ corpore aliquando fuisse serpentẽ: non animaduertentes quod nõ illum solũ ex genere serpentũ Deus rectũ & pedibus ingredientem fecisset. Verùm, quoniã eum diabolus allocuturus mulierẽ erexit: ideo iussus est vt in pectus & in ventrẽ caderet. Putauit igitur Didymus serpentẽ illũ reuera caruisse pedibus fuisse tñ ad tẽpus quò deciperetur homo opera dæmonis erectũ, vt arduus & sublimis ingrederetur: ideóq; dixisse illi Deũ, *super pectus tuũ gradieris*. quasi diceret, licet diabolus te erexerit & celso corpore ingredi fecerit, redibis tamen ad tuam pristinam naturam.

Secũda opinio fuit Didymi.

Refellitur Didymus.

NON assentior Didymo: q̃ enim dicit, nullius probatæ auctoritatis aut verisimilis cõiecturæ fundamẽto fulcitur. Nec sanè fuisset pœna serpẽti redire ad naturalẽ sui corporis habitũ & motũ. Quid quod si dæmon serpentẽ erexisset, exacta tentatione ad naturalem statũ suũ redisset serpens, & ita cõparuisset corã Deo? quocirca illa Dei maledictio minimè conueniens ei fuisset. Deniq;, nõ potuisset id fugere Adamũ: siquidẽ is nouerat naturas & proprietates animaliũ, & cũ ad illũ deducta sunt animalia, serpentẽ humi reptantẽ viderat.

Tertia opinio Augustini & aliorũ maledictionem serpentis ad solum diabolũ pertinere. Augustin. Beda in Hexemeron. Rupertus li. 3. de operib. Trinit. c. 18. Hugo de S. Victore.

TERTIA sententia primæ opinioni planè contraria, plurimorum est Doctorũ. Augustini lib. 2 de Genesi contra Manichæos. ca. 17 & 18. & lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 36. Bedæ item, Ruperti, Hugonis de S. Victore, Caietani, aliorúmque complurium super hoc loco Geneseos, qui ea maledicta quæ Deus in serpentẽ dixit, non ad verũ serpentem, sed iub illius vocabulo & figura ad solũ diabolum pertinere arbitrantur. Etenim diabolus, serpens dicitur propter causas à nobis suprà expositas. Dicitur maledictus

inter bestias terræ, quia damnatus est æternis pœnis, & quicquid in bestijs corporaliter cernitur obscœnum, fraudulentum, aut truculentum, id multo magis in dæmone spiritualiter reperitur. Super pectus & ventrem graditur dæmon, quia duabus viis adoritur seducere homines per superbiam scilicet quæ figuratur pectore, & libidinem quæ adumbratur ventre. Vel quia in pectore est irascibilis, in ventre cõcupiscibilis: quos appetitus commouet & incendit dæmon, vt hominem ad grauissima flagitia rapiat. Vel secundum Gregorium lib. 21. Moralium cap. 2. per ventrem significatur executio operis luxuriæ: per pectus autẽ, eius cogitatio & desiderium: dæmon enim quos non potest ad luxuriæ effectum perducere, interna nititur cogitatione polluere. Idem Gregorius in tertia parte curæ pastoralis Admonitione 20. prædicta verba sic explanat: *Vnde & hosti callido, qui primi hominis sensum in concupiscentiam pomi aperuit, sed in peccati laqueo strinxit, diuina voce dicitur: Pectore ac ventre repes: si aperte diceretur, Cogitatione & ingluuie super humana corda dominaberis. Quia gulæ deditos luxuria sequitur: Propheta testatur, qui dum aperta narrat, occulta denunciat; dicens, Princeps coquorum destruxit muros Hierusalem. Princeps namque coquorum venter est, cui magna cura obsequium à cocis impenditur, vt ipse delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Hierusalem, virtutes sunt animæ ad desiderium supernæ pacis eleuatæ. Coquorum igitur princeps muros Hierusalem deiecit, quia dum venter ingluuie extenditur, virtutes animæ per luxuriam destruuntur.* Hæc Gregorius.

Quid significet super pectus, & super ventrem gradi.

4. Reg. 25.

A

B

C

D

Quid sit, *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ*, significat homines terrenis cupiditatibus affixos, qui sunt velut esca diaboli quam ille auidissimè captat, simúlque indicat quãtopere diabolus hominum perniciem esuriat, vt rectè S. Petrus illud in eum dixerit, *Tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.* Audi quid in eamdem sentẽtiam scribat Sanctus Gregorius explanans illum versiculum psalmi centesimi primi, qui numeratur quartus inter psalmos de pœnitentia, *Et terræ eius miserebuntur. Per terram*, inquit Gregorius, *peccatores accipimus: vnde serpenti à Domino dictum est, Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Antiquus enim hostis terram comedit, quia peccatores quosque in ventrem suæ malitiæ abscondit: usque hominum perditionem desiderans, quodammodo reficitur, dum prauis eorum operationibus delectatur. Illud autem, Cunctis diebus vitæ tuæ, designat omne tẽpus humanæ vitæ vsque ad consummationem sæculi, quo tempore permissum est dæmoni homines tentare, decipere, ac perdere: quod ille pro vita & magna voluptate habet. Quamobrem dæmones rogabant Christum ne mitteret eos in abyssum, & alij dicebant ei, Venisti huc ante tempus torquere nos.*

Quid sit, *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.*

1. Petri 5.

Matthæi 8.

Non omittam, vt quemadmodum supradicta verba Rupertus libro tertio de Trinitate & operibus eius capite 18. interpretetur, hic silentio præteream. *Quid sibi vult*, inquit Rupertus, *quod dictũ est serpenti, Super pectus tuum gradieris? num, priusquam dæmon per eũ locutus esset, pedibus ambulabat pectore à terra sublato: posteà verò adempti, pedibus, super*

A *super pectus gradi cœpit, squamis suis & costis pro pedibus & cruribus vtens, & presso repens incessu? Nonne antequam Deus hominem fecisset, produxerat iumenta terræ & bestias omniáque reptilia, in quibus proculdubio erant serpentes? Quomodo igitur pro pœna infertur illi, quod fuerat illi prius à natura tributum? Igitur sub nomine serpentis quem inuasit diabolus, ipse illis maledictis percutitur: Et qui per superbiam similis Altissimo fieri concupiuit, propter malitiam suam, infimæ creaturæ quam ipse vitiauit, iudicatur fieri pœnaliter similis. Ergo illius maledictionis hic est intellectus: Sicut hoc reptile cuius calliditate abusus es, super pectus suum graditur, & se ipsum in terram premit: sic tu cum sis rationalis spiritus, rationem tuam semper grauifatuitate onerabis, & quocumque te verteris, semper intentionem tuam deorsum*

B *conferes & factis premes contrarijs. Inuidendo enim euacuasti meritum hominis: sed hoc facto gratiæ Dei locum aperuisti, cui amplius inuidebis, dum homo seipso tanto fit altior, quanto gratia Dei cuiusque creaturæ meritis est maior. Dum Deo volens aduersaris: Deo nolens cooperaris. & miro modo cum mala intendis: bona facis: & dum, quasi malleolus, aurum Dei nequiter affligis, affligendo magis etiam extendis ad gloriam. Terram comedes & non cœlum, hoc est, non quorum conuersatio in cælis est, sed qui terrena sapiunt, illi cibus tuus erunt. Malus operarius & nequam seruus, Deo tamen vtilis, fatigationem iracundiæ tuæ talium deuoratione consolaberis.* Sic Rupertus.

Ex eo autem quod sequitur *Inimicitias ponam inter te & mulierem*, argumentatur Hugo, Euam egisse pœnitentiam de suo peccato & fuisse saluam. Nam si deinceps Eua fuit inimica diabolo, ergo fuit

C grata & amica Deo. At enim, parum est firma hæc argumentatio: hic enim per mulierem non sola intelligitur Eua, sed omne genus mulierum deinceps omnibus sæculis futurum: sicut per serpentem non ille vnus duntaxat, sed vniuersum genus serpentum intelligi debet. Per semen autem serpentis, quidam interpretantur minores diabolos qui Luciferum in peccando secuti sunt; alij, homines malos intelligunt diaboli discipulos, alumnos, & administros. Quapropter de Iudæis dixit Dominus, *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.* Semen autem mulieris, significat eius progeniem tam masculinam quàm fœmininam. futuri enim erant inter viros & fœminas permulti, qui cum diabolo fortiter dimicando eum debellaturi erant, & gloriosissima de eo parta victoria triumphaturi.

Quid sit semen mulieris, & semen serpentis.

Ioan. 8.

D Illvd *Tu insidiaberis calcaneo eius*, significat diabolum propterea dici calcaneo hominis quæ est vltima pars corporis, insidiari, quia in primis cupit vitiare intentionem hominis, & bonũ actionũ finẽ; eóque spectat omnis eius tentatio & oppugnatio; vt hominem retrahat ab vltimi finis adeptione. Et quamuis per totam vitam insidietur homini, id tamen in extremo vitæ potissimũ facit: quo quidẽ tempore & callidius insidiatur, & instantius premit ac vexat, & potẽtius infestat hominem. Ponam hic quæ in eandem sententiam hunc ipsum Geneseos locum tractans scribit S. Greg. in primũ caput Iob

Quid sit semen insidiari calcaneo hominis.

Universidad de Deusto Biblioteca

super illis verbis, *Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deum in cordibus suis: Cum antiquus hostis*, inquit, *neq; in exordio intentionis ferit, neque in itinere actionis intercipit, duriores in fine laqueos tendit. quem tanto nequius obsidet, quanto solum sibi remansisse ad decipiendum videt. Hos namque fini suo laqueos oppositos Propheta conspexerat, cum dicebat, Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Quia enim in calcaneo finis est corporis, quid per hunc nisi terminus signatur actionis? siue ergo maligni spiritus, siue praui quique homines illorum superbiæ sequaces, calcaneum obseruant, cum actionis bonæ finem vitiare desiderant. Vnde & eidem serpenti dicitur. Ipsa tuum obseruabit caput, & tu calcaneum eius. Caput namque serpentis obseruare est initio suggestionis eius aspicere, & manu solicitæ considerationis à cordis aditu funditus extirpare. Qui tamen cum ab initio deprehenditur, percutere calcaneum molitur: quia & si suggestione primam intentionem non percutit, decipere in fine tendit. Si autem semel cor in intentione corrumpitur, sequentis actionis medietas & terminus ab hoste callido securè possidetur, quoniam totam sibi arborem fructus ferre conspicit, quam veneni dente in radice vitiauit.* Hæc Gregorius.

A

Psalm. 55.

B

Quid sit cõterere caput serpentis.

SEQVITVR *Et ipsa conteret caput tuum.* Hoc multi referunt ad B. Virginem, qua vt nullus fuit hominum (vno excepto Domino nostro) gratior & amicior Deo; ita nullus fuit inimicior & inuisior diabolo. *Ipsa proculdubio*, vt verbis vtar Bernardi quæ sunt in Homilia eius secunda super Missus est, *caput contriuit venenatũ, quæ omnimodam maligni serpentis suggestionem tam de carnis illecebra, quàm de mentis superbia deduxit ad nihilum.* cuius mulieris semen Christus fuit. Et recte: solus namque hominum ex fœmina tantùm sine virili commixtione generatus est. Et hic contriuit caput serpentis (nam Hebraicè illud pronomen *Ipse*, non ad mulierem sed ad semen refertur) caput autem diaboli, fuit peccati & mortis potestas, quam ille in omnes habebat: & hanc Christus contriuit atque destruxit.

C

Euangeliũ Christi ab exordio mũdi manifestati cœpit. Apoc. 13.

PRODITVM est à multis, iam hoc loco & in ipso mũdi exordio cœptum esse prædicari Euangelium de Messia venturo mundi salua tore, & diabolici imperij euersore; atq; ob eã causam in Apocalypsi appellari agnum occisum ab origine mundi; quia scilicet pretiosissima eius mors iam inde à mundi origine significari, & vim suam exerere, ac salutarem effectum habere cœpit. Addunt præterea Doctores, hoc mysterium cognouisse Adamum, & in Christum venturum qui peccati sui expiator, & totius humani generis redemptor futurus erat, credidisse, séque eius gratia & futuræ passionis eius efficacia à peccato suo liberatum iri sperauit.

D

Adã credidit in Christũ vt mundi Redemptorem.

Refellitur tertia opinio.

ATQVE hæc est multorũ sententia, & diuinæ maledictionis serpentis interpretatio. Quam nos, vt allegoricam & mysticam, maximè, vt historicam verò, non omnino probamus: & vt ex parte libenter amplectimur, sic vsquequaque non sequimur. Etenim Deus maledixit serpenti qui cernebatur ab Eua & Adamo, & maledixit ei compa-

A comparando eum cum bestijs terræ: *Maledictus*, inquit, *es inter omnia animantia & bestias terræ*: diabolus autem nec visus est primis hominibus, nec in eum illi sed in serpentem erroris sui culpam reiecerũt. Et nimis durum ac violentum est, diabolum cum bestijs terræ cõparari: nec sanè Deus maledicens diabolo, præcisè ac simpliciter appellasset serpentem. Quanquam Hugo S. Victoris propterea dicit Deum maledicentem diabolo, vocabulo serpentis perpetuo eũ appellasse, quia is figuram & speciem serpentis induerat. *Vt si quis*, inquit, *quo posset aliquid ex monasterio furari, monachalem habitum induerat, qui cum illo habitu deprehensus à iudice damnaretur, & diceret iudex ministris, suspendite istum monachum, propter habitum scilicet monachalem quem sibi ille circumdederat, & cum quo deprehensus & ad iudicem adductus fuerat.* Sed ridiculum est exemplum. Et verò, secundum Hugonem Deus hæc per irrisionem dixisset diabolo, appellans eum serpentem, nec id mysterium Adamus aut certè Eua intellexissent.

B

RESTAT quarta sententia, quæ nobis similior vero, ideſt, narrationi Mosis aptior atque congruentior videtur. Arbitramur, illam serpentis maledictionem secundum historicum sensum ad verum serpentem pertinuisse; secundum autem sensum mysticum, à Deo tamen principaliter intentum & cum ea maledicta in serpentẽ pronunciauit, & cum ea scriptis à Mose prodita immortali posteritatis memoriæ commendari voluit, ad diabolum esse referendã. Etenim ad scelus illud perficiendum, & diabolus princeps eius sceleris auctor, & serpens tanquam diaboli organum conuenerunt. Sed quia solus serpens cernebatur & audiebatur, dæmon autem qui intra serpentem latens maleficium illud operatus est sensum omnẽ fugiebat; ideireo maledicta illa historico modo de serpente pronunciata sunt, & de eo intelligi debent; de diabolo autem figuratè & μυστικῶς Exempli causa, vt rem hanc alia re simili confirmemus; scriptum est in libro Numerorum cap. 21. ad sanandos lethales morsus serpentium à quibus percussi fuerant Hebræi, Mosen Dei iussu serpentem æneum in sublime elatum Hebræis cernendum proposuisse: cuius illi aspectu, tanto illo malo liberabantur. Illa igitur narratio, secundum historicum & litteralem sensum ad serpentem æneum pertinet, secundum sensum allegoricum & mysticum, principaliter ad Christum dominum referenda est, sicut ipse Dominus apud Ioannem capite tertio indicauit, factum illud ad sese, vt illustrem suæ passionis & mortis imaginem, applicans.

C

Quarta sententia, quę præ cæteris placet Auctori.

D

QVOD autem illa maledictio serpentis de vero serpente intelligi debeat, ex his manifestũ fit quæ suprà disputauimus, cũ tertiã opinionẽ cõfutaremus. Cũ enim hæc narratio Mosis, non minus quàm superiores omnes historica sit, eã secundum propriam verborum quibus describitur, significationem intelligere & interpretari necesse est. Nec sane hoc Lectori erit difficile creditu. Illud tamen videbitur arduum ad explicandum, & ad persuadendum

difficile:cum enim,quæ Deus dixit ſerpenti ei maledicens, fuiſſent A
in eo ante illam tentationem,quin etiam ſint ei naturalia:quomodo
ſupplicij & pœnarum loco ei potuerunt aut debuerunt infligi?nulla
enim propter illam maledictionem noua vel ſerpenti, vel diabolo
acceſſit pœna.De ſerpente quidam iam diximus:idémque in diabo-
lo manifeſtum eſt:quippe ab initio diabolus propter peccatũ ſuum
æternis damnatus eſt inferni ſupplicijs,ex eóque tempore nullã am-
plius meretur nouam pœnam,ſicut nec Beati nouam gloriam eſſen-
tialem mereri poſſunt. Vtrique enim iam ſunt in termino,ad quem
qui perueniũt,nec benè nec malè merendi potẽtes ſunt.Quod ſi dæ-
mon propter illam tentationẽ Euæ nouam meruiſſet pœnam: ſimili
profectò ratione propter innumerabiles tentationes quibus quoti- B
die homines decipit ac perdit,nouis quotidiè pœnis innumerabili-
bus mulctaretur.Declarare igitur quemadmodũ ea quæ ſerpenti di-
cta ſunt,& fuerint ei naturalia,& nihilominus tamẽ vt pœnas ſceleris
ac ſupplicium eidem ſint illata, hoc opus, hic labor eſt. Verùm &
hoc expedire,quantum nempè rei obſcuritas,& noſtræ fert facultatis tenuitas,enitemur.

Quẽadmodum maledictio illa ſerpẽtis fuerit ei in pœnam& ſupplicium.

SCIENDVM igitur eſt, maledicta illa ſerpentis, ſimpliciter & abſolutè loquendo,fuiſſe naturalia ſerpenti,vt ſæpè dictum eſt:quodam modo tamen poſt illam tentationem & peccatum primorum hominum fuiſſe ei tanquam pœnas & ſupplicium: non quidem habitoad ſerpentem reſpectu,qui nullam ex illis pœnam ſenſit, ſed habito reſpectu ad hominem. Nam quæ antea fuerant ſerpenti natura- C
lia,poſt peccatum,eidem fuere apud homines ad magnum dedecus,
opprobrium,odium,& execrationem:qui enim antea nõ fuiſſet ho-
mini propter iſta inuiſus & execrabilis:poſt peccatum infamis, ex-
oſus, & abominabilis extitit.Eſt quidem, vt inter alia animalia, ſic
inter hominem & ſerpentem naturalis & vehemens quædam anti-
pathia:vterque enim alterũ naturaliter odit & auerſatur, ſed ea ſin-
gulari prouidentia & potentia Dei cohibebatur ante peccatum,co-
hibenda pariter omni tempore quo ſtatus ille feliciſſimus innocen-
tiæ permanſiſſet:cohibebatur,ne erumperet in actum ſecundum,id-
eſt, in mutuum odium,& nocendi ſtudium atque conatum: quo fie-
bat,vt id temporis nec homo ſerpentem exhorreſceret, nec ſerpens D
inſidijs hominem appeteret.At poſt peccatum amiſſa originali iu-
ſtitia:ſublatáque ſingulari prouidentia & protectione Dei, natura-
lis illa ſerpentis & hominis antipathia relicta eſt libera,vt in actum
prodiret:ex quo factum eſt,vt poſteà naturaliter homo ſerpentem
horreat,non ſecus quàm ouis lupum,pullus miluum,&mus felem:&
ipſe ſerpens naturali quodam inſtinctu hominem odio & inſidijs
perſequatur.Hæc igitur quæ naturalia quidem per ſe ſunt, ſed ante
peccatum tamen ſingulari munere Dei repreſſa tenebantur, poſt
peccatum ſoluta & naturæ ſuæ permiſſa ſunt.Eſt autem quędamve-
lut pœna & ſupplicium ſerpentis,vt ex illo tempore eum homo ſu-

Naturalis antipathia inter homi-nem,& ſer-pentem.

pet

A per alia animalia oderit, auerſetur, abominetur, & quoquo modo
lædere,ac perimere conetur.

POTEST hoc, exemplo mortis quæ propter peccatum homini accidit,declarari & confirmari.Mors enim naturalis eſt homini, & quidem naturalis erat etiam ante peccatum:homo enim naturaliter mortalis eſt: verùm eximio & admirabili beneficio Deus in ſtatu innocentiæ mortem ab homine propulſabat & arcebat, ita vt, ſi nunquam homo peccaſſet,nũquam mortuus fuiſſet. Propter peccatum autem ſpoliatus homo iuſtitia originali, & illa ſingulari protectione Dei deſtitutus,ſuæque permiſſus naturę,in mortem incurrit, itaque factum eſt,vt licet mors naturalis ſit homini propter peccatum:tamen,vt eius pœnam & ſupplicium,homini eam contigiſſe,in
B ſacris litteris proditum & teſtatum reperiamus.

VOLVIT igitur Deus ſupplicium eſſe ſerpenti, quod prius erat Geneſis 9.
natura: quemadmodum arcus cœleſtis fuerat ante diluuium, & fit naturaliter.Deus tamen eum, nunquam in poſterum futuri diluuij, ſignum eſſe voluit. Eadem quoque fuit natura ſerpenti poſt peccatum quæ anteà fuerat: ſed cuius forma ſumpta eſt & accommodata ad maleficium, damnata eſt ad ſupplicium, pronuntiato ad dedecus & opprobrium, eo quod naturale prius erat, nec, ſi peccatum non fuiſſet,infame &execrabile viſum eſſet.Atque hęc fuit damnatio,vt cuius natura eſt adfraudem adhibita,confirmata eſſet ad dedecus,vt
C eſſet ei turpe talem eſſe, cui talem eſſe prius naturale ac decorum fuerat: Deo volente, vt quod ipſe antea ſerpentis naturam fecerat, deinceps inſtituto ſuo, cuius conſilio omnis obſequitur natura, idem probro & ſupplicio eſſet. Nihil igitur damni ſerpenti accidit: tantùm infame iuſſum eſt eſſe, quod ſi non eſſet iuſſum, fuiſſet naturale.Nam vt venerabilis & amabilis eſt crux Domini,in qua genus humanum eſt redemptum:ſic maledictus & abominabilis eſt ſerpens,per quem fraus & perditio humani generis perpetrata eſt. Nec ſanè opus erat ſerpenti nouo ſupplicio, ſatis enim ei ſupérque malorum eſt:viuit humi reptando per terram,& cum labore corpus
D trahendo mouetur:in locis deſertis & obſcuris & abominatis habitat, & peſſimis hominibus ad maleficia inſeruit: tantùm erant hæc demonſtranda,diuinóque decreto ad ipſius dedecus & execrationem referenda.Quemadmodum igitur,quod maledictione ſerpentis cõtinetur,licet ei naturale ſit,nihilominus tamen ad eius pœnam & ſupplicium quodammodo pertineat, ex his quæ breuiſſimè docuimus,facilè,vt opinor,lector intelliget.

QVAESTIO QVINTA

Cur diabolus ſerpentis formam potius quàm aliam quampiam aſſumpſerit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SVPERSVNT duę quęstiones, priusquam ad explanationem Mosaicæ historiæ transeamus, hoc loco enodandæ. Altera est, cur dæmon sub specie & forma serpentis, potius quàm vel hominis vel alius cuiuspiam animalium, Euam adoriri, & scelus illud perficere voluerit. Altera quæstio est, cur Moses de serpente tantùm locutus sit, nullum de diabolo qui per serpẽtem locutus & maleficium illud operatus est, verbum faciens.

PRIMO igitur quæritur, Cur dæmon speciem serpentis assumpserit potius quam vel hominis vel maiorum bestiarum, cuiusmodi sunt cameli, elephantes: aut cur non ipse oculis Euæ inaspectabilis, per voces tamen humanas ab ipso formatas in aëre, quæ, scilicet, ab Eua possent exaudiri & intelligi, eam non tentauerit? Respõdet Augustinus ad hanc quæstionem dupliciter. Nam in libro 11. super Genesim ad litteram capite 3. ad hunc modum scribit: *Non est putandum quod diabolus serpentem per quem tẽtaret elegerit: sed cum decipere cuperet, non potuit nisi per quod animal posse à Deo permissus est. Nocendi enim cupiditas inest cuique à se, sed potestas à solo Deo est.* Significat igitur Augustinus, propterea dæmonem non esse vsum alio animali quàm serpente, quia solius serpentis ad illam tentationem exequendam vsus à Deo ipsi permissus est. At idem libro 14. de Ciuitate Dei ca. 11. aliam & quidem probabiliorem affert causam: *Diabolus*, inquit, *male suada versutia in hominu sensum serpere affectans, cui vtique stanti (quoniam ipse ceciderat) inuidebat, colubrum in paradiso corporali, vbi cum duobus illis hominibus cætera etiã terrestria animalia subdita & innoxia versabantur, animal, scilicet, lubricum & tortuosis anfractibus mobile, operi suo congruum, per quem loqueretur elegit, eoque per angelicam præsentiam præstantioremque naturam spiritali nequitia sibi subiecto, & tãquam instrumento vtens, fallaciam fermocinatus est fœminæ.* Sic Augustinus.

Duplex responsio Augustini ad quęstionem propositam.

ADDIT præterea Magister sententiarum libro 2. distin. 21. *Ne fraus dæmonis, ait, nimis esset manifesta in sua specie ille non venit, ne apertè cognitus, statim repelleretur. Ne nimis occulta eius fraus non facilè caueri posset, non in alia forma venire permissus est quàm serpentis quæ nimirum eius detegendæ malitiæ admodum congruebat, vt per illud quod foris erat, astutiam tentantis facilè posset fœmina animaduertere. Voluisset quidem dæmon in specie columbæ venire: hæc nempe, vt animal innoxium & simplex, ad mulierem decipiendam congruentissimam diabolo fuisset instrumentum: sed non erat consentaneum & conueniens, vt per immundum & malignum spiritum redderetur homini columba inuisa & exosa, in cuius postea specie Spiritus sanctus hominibus erat apparaturus.* Hactenus ex Magistro.

ATverò Moses Barcephas in libro de Paradiso capite 27. enucleatius hanc quæstionem tractans, *dæmonem*, tradit, *non apparuisse humana specie, quod sciret Euam non ignorare, alium præter se suumque maritum, hominem esse nullum: nec Deum permisisse vt dæmon hominem simularet ne iustam aut certè probabilem haberet Eua sui erroris excusationem, quod ab hom*

A *ab homine sibi simili fuisset circumuenta. In figura verò maiorum bestiarum non apparuit, quòd hæ species vastorum animalium nimio metu concussissent & perturbassent mulierem. Quod si eius audisset verba mulier, cuius speciem & figuram vidisset nullam, nonne eo magis fuisset consternata, nec eius dictis auditum aut assensum accommodasset? Præ cæteris autem animalibus diabolus serpentem sibi in organum delegit, vel potius solum omnino animalium à Deo permissum induit. Primò, vt eo facilius malitia eius deprehẽdi posset. Tum quia serpens omnium animalium est tortuosissimus, & ad nocendum homini callidissimus atque insidiosissimus, nocendique cupidissimus: videlicet lingua, morsúque venenato exitialis homini. Deinde, vt intelligeretur ad quantam*
B *vilitatem & miseriam propter peccatum dæmon esset abiectus, ex similitudine serpentis, qui non sublimis & rectus ingreditur, sed humi prostratus humiliter serpit. Postremò, vt quemadmodum inter hominem & serpentem naturalis est inimicitia & odium, sic existimemus inter dæmonem & hominem perpetuum esse dissidium spiritale.* Hæc ferè Barcephas.

QVAESTIO SEXTA
Cur Moses in hac historia nullam diaboli mentionem fecerit.

C SED cur Moses in hac historia perpetuo serpentis, nusquam autem diaboli qui eius tamen facinoris architectus fuit & effector, mẽtionem fecit? Respondemus, Motius rei gestæ scriptorem non interpretem egisse: & idcirco qualis res visa est, talem ab ipso esse descriptam: non item explicatum quemadmodum se re vera haberet. Eua autem serpentem videbat, serpentem secum loquentem audiebat: diabolus tametsi latebat intra serpentem, Euæ tamen clam erat, oculorum & aurium eius sensum fugiens. Hoc igitur ipsum Moses scripto suo prodidit: sicut etiam in hoc ipso libro Geneseos infra capite 18. tres viros quos vidit Abraam & hospitio accepit, viros nominauit, cùm viri non essent sed Angeli: & capite 32. Angelum qui cum Iacob luctatus est, virum item appellauit. Quod si Paulus, quanto temporis interuallo Mosen secutus est, cum res iam tum explicatæ essent, serpenti non satanę impostura attribuit, in capite 11. posterioris Epistolæ ad Corinthios ita scribens: *Timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri & excidant à simplicitate quæ est in Christo*: cur non meritò Moses, qui tam multis scriptatibus Paulum antecessit, fraudẽ serpenti ascripsisse videatur? scriptoris enim est res gestas narrare: at interpretis munus est à scriptore prodita explanare. Quare Moses qui scriptor non interpres esse voluit, rectè narrauit serpentem cum Eua collocutum esse: non autem dixit satanam intra serpentem fuisse occultatum. Cæterùm absoluta earum quęstionum & difficultatum explicatione, quas de serpente & diabolo tractare instituimus super illis verbis Mosis,

Universidad de Deusto Biblioteca

Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, rursus ad interpretationem historiæ & verborum Mosis redeundum est. A

Versic. 1. *Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis ex omni ligno paradisi.*

VERISIMILE est, plura verba quàm quæ hic narrãtur, inter Euam & serpentem vltro citroque esse habita; sed Mosi breuitatis studioso visum est satis, eius sermonis principes sententias, quæ videlicet faciebant ad declarandum qua ratione primi illi homines transgressi essent mandatum Dei, in sua historia commemorare. His autem verbis ostendit dæmon se bene velle illis hominibus, & de B eorum vtilitate ac bono curam agere. Interrogatione vero adortus est mulierem, vt eam ad sibi respondendum prouocaret. Finis verò eius interrogationis fuit, efficere vt præceptum illud Euæ videretur graue, durum, & iniquum, ob idq; vehementer ei displiceret. *Cur*, inquit, *præcepit vobis Deus, &c.* quasi diceret, Non satis erat dedisse vobis legem naturalem, supérque addidisse supernaturalem fidei, spei, & caritatis, nisi etiam solis omnium animantium vobis iugum legis positiuæ imponeret? Duo sunt rerum genera in quibus dæmon hominem tentat: alterum ad fidem, alterum ad mores & præcepta agendi vel non agendi pertinet. In hoc tentat dicendo, cur? quorsum? in illo, quomodo fieri potest? C

ILLVD *Vt non comederetis ex omni ligno*, duplicem sensum potest reddere: Vel vt idem significet, quod *Ex nullo ligno*: & sic ferè exponitur: consulto enim dæmon falsò memorauit præceptum Dei, vt mulierem ad sibi respondendum adduceret: Vel, vt idem significet quod, *Ex non omni*, & ita Tostatus, multique alij accipiunt. Rupertus expendens hanc serpentis interrogationem: *Quia*, inquit, *diabolus caupo nequissimus est, suam interrogationem mendacio polluit dicendo, Cur præcepit vobis Deus ne comederetis de omni ligno paradisi? Quamuis enim, quod sub interrogatione profertur, nec verum nec falsum sit; mendacium tamen hic serpens manifestè sibilauit, rem sicut erat se nescire simulans, vt paulatim felle suo miseram audientis venenaret animam. Non dixit, Cur præcepit vobis Deus, ne de illo vno ligno comederetis, Sed de omni ligno paradisi. Cur* D *ergo sic locutus est nisi vt paulatim serpendo venenum odij quo ardebat ipse contra Creatorem, magis ac magis inyceret homini, & cum aggeratione quasi indigni præcepti conflaret indignationem, excitaretq; audaciam rebellandi? Et videquanta fuerit fallaciæ deceptoris subtilitas. Tria nempe dixerat Deus, Ex omni ligno paradisi comede, hoc vnum est: Alterum verò, De ligno scientiæ boni & mali ne comedas: Tertium denique, In quocumque die comederis ex eo, morte morieris. Hoc vltimum quasi nesciat diabolus, dicit, Cur præcepit vobis Deus? Superiora duo confundit ac permiscet, & de duobus veris vnum falsum complet dicendo, Ne comederetis de omni ligno paradisi? Verum profecto dixit Veritas, Quia ille homicida fuit ab initio, & in veritate non stetit*

Ruper. lib. 2. de Trinit. & operibus eius. cap. 4.

Ioan. 8.

A *non stetit. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius, scilicet mendacij quod loquitur. In quo dicto procul dubio Dominus præsens hoc caput attendebat, quasi diceret: Ab initio suæ confabulationis cum homine, diabolus homicida & mendax est: quia videlicet in exordio suæ locutionis inuenitur mendax, & homicidium intentat. O igitur antiquum peccatorem, ò vetustum homicidam, & primum mendacij patrem. verè serpentem versipellem & nequam.* Sic Rupertus.

CIRCA illam dictionem *Cur*, paulum variat Hebraica scriptura, quæ habet, לָמָּה, *Aphchi*, quod varijs modis exponitur. Quidam, *Ita omnino?* alij, *Vere ne?* nonnulli, *Etiamne?* quod videtur consentire Varia lectio circa illud, Cur.

B cum translatione Chaldaica, quæ ad verbum redit hanc sententiam: *In veritate dixit vobis Deus?* Latinus interpres secutus est Septuaginta, qui ad verbum habent *Quid*, vel, *Cur dixit vobis Deus*, Oleaster dicit illud *Aph*, interdum significare iram, eámque significationẽ putat maximè huic loco congruere, vt sit hæc lectio: Ira, quoniam dixit Deus, Non comedetis de omni ligno horti: quasi apertius diceret: Ira est Deo aduersum vos, aut, Iratus vobis Deus est: cuius iræ indiciũ est, quod vetuit vos ex omni ligno paradisi comedere. Rabbi Dauid pro illo *Cur*, interpretatur, *Quanto magis?* dicitque serpẽtem ante hæc verba dixisse alia mulieri; hæc nempè, vel alia similia: Deus odio habet vos, quamuis cunctis animalibus nobilitate præcellatis: non enim dedit vobis pulchritudinem pauonum, fortitudinem leonum, velocitatem ceruorum: quanto magis, cum dixerit C vobis ne comederetis ex omni ligno paradisi? ex quo agnoscere potestis odio vos esse Deo. *Neque additio hæc*, inquit Rabbi Dauid, *dura videri debet: tum quia dictio* כי *Chi, semper addit aliquid supra id quod dicitur: tum quia mos est diuinæ Scripturæ, ex fine verborum facere principia eorum intelligere, vt de exploratoribus patet in libro Numerorum qui dixerunt, Dedit Dominus in manu nostra omnem terram, & etiam quia dissoluti sunt habitatores terræ à facie nostra. Neque est rectum, vt hoc fuerit verborum initium: quia dictio* כי *Chi, ideſt, Quia, reddit rationem eorum quæ prius dixerat.* Hæc iste Rabbinus. Mos diuinæ Scripturæ. Num. 13. & 14.

Gen. c. 3. Vers. 2. D *Cui respondit mulier, De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur: de fructu verò ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne forte moriamur.*

EX his verbis liquidò cognoscitur, fuisse inexcusabile mulieris peccatum. Ipsa nempe his verbis declarat se non peccasse tanquam diuini præcepti ignaram aut oblitam: fatetur enim, sibi & marito præceptum illud esse à Deo impositum: simul etiam indicat, non fuisse graue & durum præceptum, nec obseruatu difficile.

Dicit enim,vna duntaxat arbore excepta,ex cæteris paradiſi arbo- A
ribus quæ propemodum innumerabiles erant, factam ipſis à Deo
edendi poteſtatem. Illud *Veſcimur*,ſignificare videtur,eos antea ſo-
litos edere ex qualibet arbore:ex quo poſſet concludi, non paruo
eos tempore moratos eſſe in paradiſo. Sed forte illud *Veſcimur*, di-
ctum fuit pro eo quod eſt,veſci poſſumus, vel nobis veſci licitum
ac liberum eſt.

Cur Eua dixerit tactū arboris ſibi eſſe interdictum, cum Deus eſum tantummodo vetuerit. Opinio Eugubini,quæ refellitur. Toſtatus q. 4. in 3. caput Geneſ.

Dvo autem quæ ſubdit Eua,quemadmodum intelligenda ſint,
nonnihil negocij faceſſunt interpretibus. Subdit enim,Deum præ-
cepiſſe ipſis ne tangerent arborem ſcientiæ boni & mali:quod ta-
men in præcepto quod Deus Adamo dedit, non eſt expreſſum.
Quidam putant reuera id fuiſſe præceptum,ſed fuiſſe à Moſe ſupra
prætermiſſum, ideoque nunc appoſitum: fuiſſe autem interdictum B
ipſis eius arboris tactū maioris cauſa cautionis, quò magis ſcilicet
ea ratione ab eſu arboris reuocarentur. Sic opinatur Eugubinus.
Quod nec Toſtato nec mihi placet:nam & ſuprà & infrà, cum il-
lud Dei præceptum Moſes memorat, nullam tactus, ſed eſus tan-
tùm interdicti mētionem facit. neque cōſentaneum eſt exiſtimare,
Moyſen illud Dei præceptum non integrum vti fuit,ſed mutillum
& diminutum commemoraſſe. Nec Deus cum de violato præce-
pto hominem obiurgauit,de tactu eum,ſed tātùm de eſu increpa-
uit. Nec profecto in ſtatu innocentiæ opus fuit homini illa cautio-
ne: neque enim immoderatè propenſus erat magis ad eſum arbo- C
ris quàm ad tactum. Quòd ſi ob eam cauſam vetitus eſt illis tactus
eius arboris, propter eandem ſanè interdici debuit aſpectus, quip-
pe qui Euæ illecebra fuit comedendi,dicente Scriptura: *Vidit mulier
quod bonum eſſet lignum ad veſcendum,& pulchrum oculis,aſpectúque dele-
ctabile:& tulit de fructu illius,& comedit.*

Secunda opinio. Caietanus in Geneſim.

Ambrosivs libro de Adam & Eua quoſdā refert dixiſſe,quod
Eua dixit de tactu arboris,id non à Deo ſed ab Adamo fuiſſe ei in-
terdictū: quod tamen non eſt credibile. Nō probabile eſt quod ar-
bitratur Caietanus & quidam alij, ipſummet Deū tam Euæ quàm
Adamo ſimul præceptum illud dediſſe: quod Eua confirmat hoc
loco dicens, *Præcepit nobis Deus,& c.* Nec Adam nomine Dei iuſſiſſet D
Euæ ne tangeret arborem,cùm id à Deo non eſſet iuſſum. ergo &
Ambroſij,& ferè Theologorū ſententia eſt,illud *ne tangeremus*, de
ſuo Euam addidiſſe,quo magis exaggeraret præcepti grauitatem:
iam enim ipſi perſuaſione ſerpentis interius corruptæ præceptum
Caietanus in Geneſim. illud diſplicere cæperat. *ſicut*, inquit Caietanus, *mulier prohibita à ma-
rito ne domū exeat, interrogata cur nō domo exeat, reſpondet: Mihi non licet
per maritum meum extra cubiculū pedem efferre, exaggerans videlicet di-
ſplicens ſibi præceptum mariti. Ita Eua exaggerando diuinum præceptum,
dixit non eſſe ſibi licitum tangere fructum illius arboris*: Huiuſmodi au-
tem exaggeratio,teſtis eſt internæ diſplicētiæ. Itaque iam verè dia-
bolus in mulieris animum ſerpſerat: primo quidem excitādo in ea
cupidi

A cupiditatem vaniſſimæ libertatis tum in iiciendo tantam illius
præcepti tædium & odium,vt mulier in falſam eius præcepti exag-
gerationem proruperit.

Sed libet verba Ambroſij ad id quod diximus pertinentia, ex
libro eius de Adam & Eua ſiue de Paradiſo,vt in aliis voluminibus
inſcribitur,hunc in locum tranſcribere. Sic igitur ille capite 12. e-
ius libri ſcribit: *In mandato quidem Dei nullū vitium eſt,dixit enim Deus,
De fructu ligni ſcientiæ boni & mali non commedetis:ſed vitium fuit in rela-
tione mandati:mulier enim addidit:Ne tangeremus ex eo. Etenim quantum
præſens lectio docet,diſcimus nihil vel cautionis gratia iūgere nos debere mā-
dato: ſiquid enim vel addas vel detrahas,prænaricatio quædam videtur eſſe*
B *mandati. Pura enim mandati forma ſeruanda, vel teſtimonij ſeries intimanda eſt. Plerumque teſtis dum aliquid ad ſeriem geſtorum ex ſuo adijcit, totam teſtimonij fidem,partis mendacio decolorat. Nihil igitur vel quod bonum videtur addēdū eſt. Nāque hic quid offenſionis habet prima ſpecie quod addidit mulier, Neque tangetis ex eo quicquā, Non tangetis enim Deus non dixerat, ſed Non edetis. ſed tamen lapſus incipit eſſe principium. Nam quæ addidit, vel ſuperfluum addidit, vel addendo de proprio, ſemiplenū intellexit Dei eſſe mandatum. Docet igitur nos præſentis ſerieslectionis neque detrahere aliquid diuinis debere mādatis, neque addere. Nā ſi Ioannes hoc indicauit de ſuis ſcri-* Apoc. vlt.
ptis: Si quis appoſuerit, inquit, ad hæc, adijciet in illum Deus plagas quæ ſcri-
C *ptæ ſunt in libro iſto: & qui dempſerit de verbis his prophetiæ huius, delebit
Deus partem illius de libro vitæ: quanto nihil diuinis mandatis eſt detrahen-
dum? Hinc ergo cœpit prænaricatio prima eſſe mandati. Et plerique putant
hoc vitium non eſſe mulieris, ſed Adæ fuiſſe: ita Adam dixiſſe mulieri, dū eam
vellet facere cautiorem, vt adderet mandaſſe Deum: Non tāgetis ex eo quic-
quam. Habemus enim, quia Adam non Eua mandatum acceperit à Deo, non-
dum mulier formata fuerat. Ipſa quidem verba Adæ quibus mulieri dicit for-
mam ſeriémque mandati, non prodit lectio: ſed intelligimus per virū ad mu-
lierem ſeriem tranſiſſe mandati, Viderint tamen alij quid ſentiant: Nam etſi
de duobus videatur incertum, tamen ſexus prodit, qui prius potuerit errare.
Adde quia præiudicio illa cōſtringitur, cuius & poſtea prior error inuentus eſt.
Viro enim mulier, non mulieri vir auctor erroris eſt. Vnde & Paulus ait: Adā*
D *nō eſt deceptus, mulier autē ſeducta in prænaricatione fuit.* Hæc Ambroſius.

Similiter etiam mulier de ſuo addit illud, *Ne forte moriamur*, dubitanter referens quod Deus aſſeueranter pronuntiauerat: quo
declarauit Eua ſe putaſſe illam Dei ſententiam de morte, nō fuiſ-
ſe abſolutè ſed comminatoriè ab eo pronunciatam. De quo ſic in
huius loci commentario ſcribit Caietanus: *Quanquam in his verbis
mulieris prima fronte apparet manifeſta diminutio diuini præcepti: Deus e-
nim aſſeuerat, moriendo morieris: mulier autē refert ſub dubio dixiſſe Deū,
Ne forte moriamini. Si tamen perſpicacius conſideretur ſenſus intentus, ap-
parebit Euam inſeruiſſe propriam interpretationē ſuam, referendo præcep-
tum Dei ſecundum ſenſum quo ipſa intellexit illud. Huiuſmodi autē relatio
pullulauit ex diſplicentia præcepti: quod enim nobis diſplicet, elongatur quo-*

à credulitate nostra: minus enim credimus quæ nobis displicent. Et hinc factum est vt mulier hæsitauerit, an pœnam mortis Deus illi præcepto apposuisset comminandi tantùm animo, an certo proposito eam infligendi. Non igitur mulier animo referendi falsò diuinum præceptum, sed manifestando hæsitationem suam circa sensum diuini præcepti, adiunxit illud. Fortè. *Et hic sensus quadrat valdè subiectis à serpente suggestionibus. Serpsit ergo diabolicum venenum in affectum simul & intellectum mulieris: in affectum quidem per displicentiam præcepti, vnde statim prodijt exaggeratio vinculi & obligationis eius, in intellectum verò per hæsitationem futuræ pœnæ, vnde prodijt relatio eius, & aduerbium illud, Ne fortè.* Sic ex Caietano. A

RVPERTVS tradit, Euam tribus modis peruertisse Dei verba: addendo, cùm dixit, *Ne tangeremus*: diminuendo, cum inquit, *Ne fortè moriamur*: mutando, cum ait, *Ex ligno quod est in medio Paradisi*: nam Deus dixerat, *Ex ligno scientiæ boni & mali*: in medio namque paradisi erat etiam arbor vitæ nequaquam ipsis vetita. Sed hoc extremum non probo: nomen etiam scientiæ boni & mali: posteà fuit ei arbori attributum, scilicet ex falso serpentis promisso, vt docuimus in tertio libro qui est de paradiso, cum de ista eius arboris appellatione disputauimus. Verba Ruperti in 5. capite libri 3. de Trinitate sic habent: *Hæc verba mulieris, iam vitiatæ mētis indicia sunt, nam quantum in se erat, deprauauit mulier verba præceptoris Domini tribus modis, quibus vsque hodie deprauare nititur sanctam Scripturam omnis qui est ex parte diaboli: scilicet appositione, diminutione, mutatione. Apposuit namque dicendo, Ne tangeremus illud: quia videlicet Dominus Deus hoc tantùm dixerat, De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Diminuit verò, quia cum certa & affirmatiua enunciatione dixerit Deus, In quocumq; enim die comederis ex eo, morte morieris, hæc dubium vel friuolum volens esse illud, Ne fortè, inquit, moriamur. Mutatione autem, quia cum dixerit Dominus, Ex omni ligno paradisi comede, & vnum solummodo interdixerit lignum scientiæ boni & mali: hæc ait, De ligno autem, quod est in medio Paradisi, præcepit nobis, &c. & mentita est. Nam & lignum vitæ erat in medio Paradisi, quod Dominus Deus non interdixit. Ergo iam impatienter ferebat & murmurabat, quod quasi parcus vel auarus Deus pretiosa medij Paradisi reseruaret, & viliora quæque per circuitum colligenda in cibum hominis concesſit. Sic, inquam, tribus modis, id est, appositione, diminutione, & mutatione, sanctum præceptum Dei mulier stulta deprauare contendit. Porrò quantæ damnationis sit apponere quid, vel diminuere de verbo Dei, Ioannes testatur in Apocalypsi, cum dixit, Si quis apposuerit ad hæc, apponet super illum Deus plagas scriptas in libro isto. Si quis diminuerit de verbis Prophetiæ libri huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto. Igitur veraciter, antequam per corporeũ vel visibilem serpentem diabolus loqui inciperet, iam per semetipsum intus ad aurem cordis locutus fuerat, pronámque voluntatem vel consensum ad exterius peccati opus peragendum fore præsens erat. Proindè cætera quæ sequuntur, sic nobis accipienda sunt, tanquam stupri vel adulterij diabolici* B C D

Tribus modis deprauatur diuina Scriptura secundum Rupertum. Apoca. 22

A opus consummatum. nam ante hac veluti quædam conditiones occultæ inspiratione vel suggestione condelectante animo factæ sunt. Huc vsque sunt verba Ruperti. Cui quidem non assentior, Euam ante congressum & sermonem habitum à serpente, iam fuisse interius à diabolo vitiatam, & spirituali aliquo veneno corruptam: hoc autem paulò infrà apertius ostendemus.

Genes. 3. Vers. 4. & 5.

Dixit autem serpens ad mulierem, Nequaquam moriemini: scit enim Deus quod in quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. B

MIRO DÆMON artificio dupliciter audacem & alacrem reddit mulierem ad violandum Dei præceptū: tum summouendo metum pœnæ quam Deus fuerat interminatus: tum pollicendo magnum quoddam bonum, & homini præter cætera expetendum, vt instar Dei efficerentur omnium rerum scientissimi. Hisce námque duobus acerrimis calcaribus stimulari & incitari solent homines ad peccandum. Artificium dæmonis.

C PRÆCLARE antem hunc locum tractat S. Gregorius lib. 24. Moralium, cap. 7. & 8. explanans illa verba Iob quæ sunt in cap. 33. Reddet homini iustitiam suam: *Illam*, inquit, *iustitiam reddet Deus homini ad quam conditus fuit, vt inhærere Deo libeat, vt minacem eius sententiam pertimescat, vt serpentis callidi blandis iam promissionibus non credat. Quod enim in Paradiso egit, hoc quotidie antiquus hostis agere non desistit. Verba quippè* Dei *de cordibus hominum molitur euellere, atque in eis ficta promissionis suæ blandimenta radicare: quotidie hoc quod Deus minatur, leuigat, & ad hoc credendum quod falsum promittit, inuitat. Falso enim pollicetur temporalia, vt mentibus hominum ea supplicia leuiget, quæ Deus minatur æterna. Nam cum præsentis vitæ gloriam spondet, quid aliud dicit, quã*

D *gustate & eritis sicut Dij? acsi apertè dicat:* Temporalem concupiscentiam *tangite, & in hoc mundo sublimes apparete. Et cum timorem diuinæ sententiæ amouere conatur, quid aliud loquitur quàm id quòd primis hominibus dixit, Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis de omni ligno Paradisi? Sed quia diuino munere redemptus homo iustitiam recepit, quam dudum conditus amisit, robustiorem se iam contra blandimenta callidæ persuasionis exercet, quia experimento didicit, quantum obediens debeat præcepto. Et quem tunc culpa duxit ad pœnam, nunc pœna sua restringit à culpa, vt tanto magis delinquere metuat, quanto cogente supplicio & ipse iam quod perpetrauit accusat.* Hæc S. Gregorius.

Quinque falsa, impia, & absurda, in verbis ipsius serpentis.

CONTINET autem serpentis oratio quinque non falsa modo sed impia etiam, absurda, & incredibilia. Primum est, Deum esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

mendacem,hoc enim significare voluit dicens:*Nequaquã moriemini*: quasi diceret,Non est verum quod dixit vobis Deus, si comederitis,morte moriemini.Alterum est,Deũ inuidisse eis summũ quoddam bonum & felicitatem:quod declarat illud: *Scit enim Deus quod si comederitis ex eo,aperientur oculi vestri,& eritis sicut Dij scientes bonũ & malũ*.quasi diceret,propterea vetuit,quia noluit vos excellẽtia scientiæ & sapientiæ similes ipsius fieri.Tertium fuit,arborẽ illã vim habuisse efficiendi ipsos omniũ rerum scientes. Deniq; quartum & quintum fuit,posse homines scientia euadere similes Deo,& quidẽ propter esum fructus illius arboris.

HÆC ipsa quàm essẽt falsa & absurda facilè intellexisset mulier, nisi iam interiori vanitate animi inflata & elata, superbiáq; tumẽs, atque immoderata cupiditate rei sibi vetitæ æstuans,amens, & excors fuisset. Quid enim magis repugnans, aut quid magis ἄλογον, vel ἀδύνατον dici potest,quàm vel ipsã veritatẽ mentiri, aut ipsam bonitatẽ inuidere,vel esu corporali cuiusquã rei, Dei sapiẽtiam & similitudinẽ acquiri posse?Dixisset mulier serpẽti,si ita est vt dicis, cur tu non edis ex ista arbore,vt quod mihi promittis, ipse consequaris? Abi,prior comede,vt ex te periculũ faciã, vtrum vera sint quæ loqueris,mihiq; polliceris. Si Deus tantùm nobis bonũ inuidens,eius arboris interdixit esum, cur non potius eam arborẽ non procreauit,aut cur eam non destruxit?Rectè igitur Augustinus cap. 30.lib.11.de Genesi ad literã: *Quomodo*,inquit, *verbis crederet mulier serpentis à bona atque vtili re diuinitus se fuisse prohibitam, nisi tam ineffet menti eius amor propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat conuincenda & humilianda.*

ILLA porrò verba, *Aperientur oculi vestri,& eritis sicut Dij scientes bonum & malum*.eodem spectant.Significatur enim, propter esum illius arboris tantùm fore discrimen inter statum in quo tunc erãt, & eum statum ad quẽ prouehendi erant si fructũ illũ comederent, quantũ est discrimen inter eum qui apertis oculis videt omnia, & eum qui clausis oculis nihil videt, quantumq; est inter Deũ & homines,sed priusquã ad sequentium explanationem transeam,libet hic apponere egregiam Bernardi sententiã,ad ea quæ proximè dicta & exposita sunt pertinentem. In sermone quodam de quadruplici debito ad hunc modũ scribit Bernardus.*Non timeo vobis fratres à viribus satanæ, cum nouerim fortitudinem eius per Redemptionis nostri vulnera traductam & deductam ad nihilum. A versutijs & astutijs illius formido mihi est pro vobis,in quibus partim subtilitate naturæ,partim experientia temporum sub tot annorum millibus eruditus,fragilitatem humanæ naturæ quaquauersum se verterit non ignorat. Sic ille insatiabilis homicida primis parentibus nostris non vrsos,non leones, non fortia terræ animalia delegauit,sed tortuosum & callidum serpentem, qui per sinuosa volumina nunc caput cauda,nunc caudam capite tangere consueuit. Denique,& serpens non fortior erat,sed callidior cunctis animantibus terræ, ait Scriptura. Vnde &*

Egregia sententia B. Bernardi.

ab interrogatione incœpit,mentẽ mulieris explorans,sciens ingenio nõ viribus laborandũ esse.Cur præcepit vobis Dominus Deus,inquiẽs,*ne comederetis de ligno scientiæ boni & mali? quæ respondit,Ne forte moriamur. Quod Deus pro certo posuerat,dicens,Quacumque die comederitis,morte moriemini:ista sub dubio supponit,Ne forte*,inquiens,*si comederimus,moriamur. Et audi ingenium malitiamq; serpentis.Nequaquã,inquit,moriemini.Deus affirmat, mulier dubitat,satan negat.Sic & ego timeo, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic & sensus vestri corrumpantur à castitate quæ est in Christo Iesu*.Hæc Bernardus.

PRO eo autem quod sequitur *Eritis sicut Dij*, Hebraicè est אלהים *Elohim*,pluraliter significans Deos, licet non raro singulariter pro Deo positum inueniatur.Significantur itẽ ea voce tam Angeli,quã inter homines qui sunt principes,magnates, & iudices: quocirca putant quidã hic sumi pro Angelis.Verũ huic historiæ non videtur ea significatio congruere: dæmon enim dixit Deum per inuidiam vetuisse fructũ illius arboris,ne videlicet euaderẽt similes Deo:non erat autem credibile Deum inuidisse homini similitudinẽ Angelorum,sed sui.Et paulò infrà dixit Deus, *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est*:quod proculdubio ad personas diuinas, nõ autẽ ad Angelos referri debet.Ponitur igitur hoc loco vox אלהים *Elocim*,ad significandũ Deũ. Nec tamen dæmon homini promisit æqualitatẽ Dei, id.n.nimis erat absurdũ atq; incredibile:sed eximiã & singularẽ q̃dã diuinitatis similitudinẽ,s.excellentẽ rerũ oĩum sciam,& sapientiã. Ambigua serpentis oratio.

TOTA vero hæc serpentis oratio ambigua est, & in diuersas flexibilis sententias:cuiusmodi erant Apollinis Pythij responsa,quę ad quemlibet euentũ accõmodari posse & quadrare videbãtur. Nãq; illud,*Non moriemini*,referri potest vel ad subitã & præsentẽ mortem quæ esum illius fructus consecutura esset,vel ad ineuitabilẽ moriẽdi necessitatẽ.Illud quoque,*Aperientur oculi vestri*:vel ad rerũ omniũ cognitionẽ,hominisq́; gloriã, vel ad eius dedecus & confusionem accõmodari potest.Et illud *Sicut Dij*, significare potest aut Dei veri bonorumq́; Angelorũ similitudinẽ,aut etiã dæmonũ.Deniq;,illud *Scientes bonum & malũ*,significat aut perfectam rerum omniũ scientiã,aut cognitionẽ boni per eius priuationẽ,& notitiã mali per eius experientiã,ꝙ genº cognitionis miserrimũ & infelicissimũ homini est.Ergo sophisticè dęmõ locutº est,fuitq; princeps oĩum Sophistarũ. *Qui ãt sophisticè loquitur*,vt in c.37.Eccl.scriptũ est,*odibilis est Deo*. Diabolus Sophista, & princeps omnium Sophistarum.

SCIRVM est ꝙ scribit Rupertus,dæmonẽ primo quidẽ cõcupiuisse fieri se Deo similẽ,eius enim sunt illa quæ tumẽs superbia dixit apud Esaiam verba: *Conscendam in cœlum, super astra Dei ponam solium meum,ero similis Altissimo*. Verum quia hoc ei non successit voluisse posteà facere Deum sui similem.i.mendacem, & inuidum: idque homini probare ac persuadere tentasse. Esaiæ.14.

IDEM Rupertus in c.7.& 8.eiusdem libri 3.de Trinitate, perpendens illa serpentis verba *Nequaquam moriemini*,disertè fallacias, & ambages serpentis ad illudendũ & decipiendũ hominem artificiosè Præclara Ruperti oratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciosè concinnatas explicat his verbis: *Iam deriſor eſt ſerpens, & dubia* A
reſpondet: vt cum Dei veritas impleta fuerit, nihilominus tamen ipſe veracem ſe eſſe cum hoſtili cachinno cõfirmet. Nam cum duæ mortes ſint, altera animæ & altera corporis, quadam morte non ſtatim erant morituri, ſcilicet ea quæ animam à corpore diuidit. Non enim quia comederunt, idcirco eodem die corporaliter mortui ſunt: ſed quia comedendo mortem animæ ſibimet eodem die conſciuerunt, ideo miſericordia Dei corpore mortales facti, ne ſicut ipſe diabolus irrecuperabiles eſſent, malè & miſerè viuendo in æternum. Igitur quemadmodum Apollo Delphicus fertur ſolitus fuiſſe incertis ludere ambagibus, ſic iam nunc ludebat idem Dei & hominum inimicus, æquiuocatione morbi nequiter abuſus, odibilium Sophiſtarũ maximus. Qui enim ſophiſticè loquitur, odibilis eſt, vti ait Sapiens quidam. Nihilominus & cætera quæ ſequuntur, æquiuocando cuncta confundit ac perturbat, alio ſenſu loquens, & alio B
Eccleſ. 37. *ſua dicta intelligi volens. Scit enim Deus*, inquit, *quia in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, Hoc vtique volebat intelligi, quod inuidens homini, tale lignum illi interdixit. Hoc, inquam, intelligi volebat in ſuo ſermone, cum ſentiret ipſe aliter euenturum eſſe, qui tamen ſenſus eius circa hæc ipſa verba pænè ineffabili verſabatur auerſione. Aperientur*, inquit, *oculi veſtri*, videlicet in agnitionem veſtræ confuſionis. *Eſt enim quædam infe-*
Sapien. 5. *lix oculorum apertio, quando reuelati erunt oculi impiorum, quando, ſicut liber Sapientiæ teſtatur, Videntes turbabũtur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis, & gemẽtes præ anguſtia ſpiritus, dicẽt intra* C
ſe pœnitentiã agentes: Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Sed & apud Poetam eximium, ſecundum hanc aper-
Virgil. li. 6. Aeneidos. *tionem oculorum loquitur inſultando inter tormenta tyrannus inferorum,*

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos.

Item, cum diceret, Et eritis ſicut Dij, falſis vtique dijs, ideſt, ſui ſuiſq; ſequacibus angelis apoſtaticis ſimiles illos facere intendebat: cum aliud, ſicut iam dictum eſt, intelligi vellet in hac promiſsione ſua, cui nimirum ſuauiter ſonanti, quaſi vino venenum mortis commiſcuerat. Nihilominus & addendo, Scientes bonum & malũ, hoc moliebatur, vt eos habere faceret & boni perditi memoriam, & mali inuenti experientiam: cũ hoc aliud vellet intelligi, quod om-
nem per illũ cibũ conſecuturi eſſent ſcientiã, & nihil eos lateret, quæ profecto D
ſcientia ſolius Dei eſt. Conſidera nunc quanta hic alleuatio iuxta ſenſum eius qui decipitur: quanta ſit deiectio iuxta ſenſum eius qui decipit. Sub eadem pollicitatione cum dicitur, Aperientur oculi veſtri, hæc ſapientiæ altitudinem, ille cogitat conſcientiæ confuſionem. Sub eadem dictione, dum dicitur, Et eritis ſicut dij, hæc rapere Dei celſitudinem, ille ſummet ſimilẽ cogitat inuenire damnationem. Item ſub eadem pollicitatione ſcientiæ boni & mali, hæc plenitudinem ſcientiæ, ille cogitat experimentum miſeriæ. Moleſtiſſimum hoc fallaciæ genus eſt, in quo is qui decipit & palmam obtinet mendacij, & gloriatur quod verus ſit, verumq; dixerit: Qui autem decipitur, nonhabet vnde inſultantem ſibi falſitatis arguere poſsit, quamlibet ille fallaciſsimus ſit. Hæc Rupertus.

Vidit

A *Vidit igitur mulier quod bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectuque delectabile, & tulit de fructu illius & comedit, deditque viro ſuo.*

VIDERAT antea mulier arborem illam, ſed ſimplici *Gene. 2.* & innocenti aſpectu: vidit tunc, ſed ardens iam cupi- *Verſi. 6.*
ditate illius fructus edendi. Viſa eſt ei arbor illa lon-
gè pulcherrima, quam tamen eandem mox, violato
iam Dei præcepto, factáque cœleſtium bonorum ia-
B ctura, vidit & odit atque deteſtata eſt. Sic Amnon filius Dauid ſoro
rem ſuam Thamar prius ardentiſſimè adamauit, ſed vbi amoribus
eius potitus eſt, vehementius quàm amauerat, faſtidiuit, odit, auer- 2. Reg. 13.
ſatus eſt. In his verbis tria denotantur Euæ vitia: curioſitas, volup-
tas, & vanitas. *Vidit enim*, ideſt curioſius conſiderauit pulchritudinẽ
arboris: ecce curioſitas. *Vidit quod eſſet ſuauis ad veſcendum*: ecce vo- Tria Euæ vitia.
luptas. denique, *Vidit quod eſſet aſpectu delectobilis*; vel, vt ſonant He-
bræa & Græca, *Ad intelligendum ſeu contemplandum deſiderabilis*, ideſt,
quod ad intelligendum & contemplandum conducere poſſet plu-
rimum: eccè vanitas. Hoc triplici funiculo hominem vinctũ aſtri-
ctũque, ad omnia dæmon flagitia pertrahit. Hæ ſunt tres illæ malo- 1. Ioan. 2.
rum omniũ illecebræ, quibus ad ſe mundus homines allicit; de qui-
C bus Ioannes, ait, *Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & cõcupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ*. Sed quæ diximus, eleganti explanatione eorundem verborum quæ eſt apud Rupertum capite 9. libri 3. de Trinitate, illuſtremus. *Non temere*, inquit, *dictum eſt, Vidit mulier: quaſi non eam arborem ante vidiſſet. Et reuera nondum eo modo viderat, quia cum hac præſumptione qua nunc intuita eſt, nec dum conſideraverat. Notandum quippe quod non dixerat Scriptura: Vidit igitur mulier lignum, & tulit de fructu eius & comedit, ſed, Vidit mulier*, inquit, *quod bonũ eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectuque delectabile, & tulit de fructu eius & comedit. Vidit igitur*, ideſt, *conſiderauit, diligenter intuita eſt, curioſius attendit, & iudex eorum quæ audierat ipſa eſſe voluit. Audierat quod dixiſſet Deus, In quocumque die comederetis ex eo, morte morie-*
D *mini: audierat ſerpentem è contrario dicentem, Nequaquam moriemini. Inter hæc anceps, naturam ligni proprijs ſenſibus dijudicare voluit, vt ſciret cui potiſsimum, Deo videlicet vel ſerpenti palmam concederet veritatis. At illi qui de hoc iudicare debuerant interiores oculi, exteriorum iam erant oculorum concupiſcentia præpediti, vt non viderent neque ſolam mortem corporis, vel quod duplicem illatura eſſet mortem, non natura ligni, ſed tranſgreſsio mandati. Itaque ſolis exterioribus oculis naturam ligni conſiderauit, & deprehendit male cauta quod in fructu ligni non eſſet venenum mortis: erat enim bonum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectu delectabile. Hæc omni ſermoni quem dixerat Deus, repugnantia iudicauit eſſe, magiſque ſermoni ſer-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

pentis concordare,verámque assertionem eius demonstrare.Sic vidit,& sic sacrilega temeritate diabolo magis quàm Deo,serpenti magis quàm Creatori credidit, & tulit de fructu ligni & comedit. Nec satis illi hoc fuit quod comedit, sed insuper & viro suo dedit. Hæc Rupertus. A

Per quos gradus hominem dæmon ad sũma flagitia deuoluat.

CONSIDERA porrò,mulierem prius audiuisse serpentem;tum vidisse arborem;posteà decerpsisse fructum;deinde comedisse; postremò induxisse virum ad comedendum. Eodem planè modo, eodémque ordine vsu venit vt in peccando procedamus: Prima enim est suggestio diaboli,tum eius consideratio,posteà delectatio, præterea deliberatus consensus,adhæc praui operis effectio, postremò eiusdem criminis cum alijs communicatio,& tanquam eiusdẽ morbi ac pestis contagio. Præclarè hunc locum tractat Bernardus in tractatu de gradibus Humilitatis. Námque noxiam Euæ curiositatem & vanitatem perpendens,ad hunc modũ scribit: *Tu quoque, ô Eua,in paradiso posita es,vt cum viro tuo opereris & custodias illum: si iniunctũ perfeceris, quandoque transitura ad melius, vbi nec opus sit te in aliquo opere occupari, nec de custodia solicitari. Omne lignum paradisi tibi conceditur ad vescendum,præter illud quod dicitur scientiæ boni & mali. Si enim cætera bona sunt & sapiunt bonum, quid est opus edere de ligno quod sapit etiam malum? Non plus sapere quàm oportet sapere. Sapere enim malum, sapere non est sed desipere. Serua ergo commissum,expecta promissum,caue prohibitum,ne perdas concessum. Quid tuam mortem tam intente intueris? Quid illò tam crebrò vagantia lumina iacis? Quid spectare libet,quod manducare non licet? Oculos, inquis, tendo,non manum. Non est interdictum ne videam,sed ne comedam. An non licet oculos quoquo volo leuare,quos Deus in mea posuit potestate? Ad quod Apostolus. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Et si culpa non est,culpæ tamen indicium est. Nisi enim mens minus se curiosè seruaret,tua curiositas tempus vacuum non haberet. Et si culpa non est, culpæ tamen occasio est,& indicium commissæ,& causa est commutẽdæ. Te enim intenta ad aliud, latenter interim in cor tuum serpens illabitur,blandè alloquitur, blanditijs rationem,mendacijs timorem compescit. Nequaquam, inquiens, morieris. Auget curam,dum incitat gulam. Acuit curiositatem, dum suggerit cupiditatem. Offert tandem prohibitum,& aufert concessum. Porrigit pomum, & surripit paradisum. Haurit virus peritura, & perituros paritura. Perit salus, non destitit partus. Nascimur,morimur,ideoque nascimur morituri,quia prius morimur nascituri. Propterea graue iugum super omnes filios tuos vsque in hodiernum diem.* Hactenus sunt verba Bernardi. B C D

Præclara D. Bernardi sẽtentia.

Quanta mala ex incuriosa oculorum custodia permanent ad homines.

Ex hoc loco salutare admodum nobis suppetit documentum, quàm solicitè,cautè,ac religiosè sensum oculorum custodire oporteat,cùm videamus initium malorum Euę,incuriosam fuisse oculorum custodiam. Vidit,inquit Scriptura,pulchritudinem arboris:vnde protinus in animo eius exarsit cupiditas edendi, & audacia decerpendi fructum vetitum, contráque diuinum mandatum comedendi. Incredibile dictu est,sed quotidianis experimentis nimis cõpertum & comprobatum, quot quantáque flagitia per oculos in animum

A animum inuolẽt,vt merito Dauid obnixè Deum precatus sit, *Auerte oculos meos ne videant vanitatem.* & Iob cap. 31. *Pepigi, ait, fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Quæ verba pertractans Gregorius libro 21. Moralium cap. 2. quia luculentissimis sententijs & exemplis de hac oculorum custodia disputat, gratum me lectori facturum putaui,si rẽ tam vtilem, & à Gregorio tam acuratè & diligenter explicatam, ijsdem verbis quibus ab eo traditur, in præsentia exponam. Sic igitur scribit: *Cùm sit inuisibilis anima, nequaquam corporearum rerum delectatione tangitur,nisi quòd inhærens corpori quasi quædam egrediendi foramina, eiusdem corporis sensus habet. Visus quippe, auditus,gustus,odoratus,& tactus quasi quædam viæ mentis sunt, quibus foras veniat,& ea,quæ extra eius sunt substantiam,concupiscat. Per hos etenim cor-*

Psal. 118.

Egregia Gregorij sẽtentia de custodia oculorum.

Viæ mentis sensus exteriores.

B *poris sensus quasi per fenestras quasdam exteriora quæque anima respicit; respiciens concupiscit. Hinc etenim Hieremias ait, Ascendit mors per fenestras nostras. Mors quippe per fenestras ascendit & domum ingreditur,cùm per sensus corporis concupiscentia veniens, habitaculum intrat mentis. Quo contra*

Hier. 9.

hoc,quod iam sæpe diximus de iustis,per Esaiam dicitur. Qui sunt hi,qui vt nubes volant,& quasi columbæ ad fenestras suas? Iusti namque volare vt nubes dicti sunt,quia à terrenis contagijs subleuantur: & quasi columbæ ad fenestras suas sunt,quia per sensus corporis exteriora quæque,intentione non respiciunt rapacitatis, eósque foras non rapit concupiscentia carnalis. Quisquis verò per has

Esaiæ 60.

corporis fenestras incautè exterius respicit, plerumque in delectationem peccati etiam nolens rapitur, atq; obligatus desiderijs incipit velle,quod noluit. Præ-

C *ceps quippe anima,dum ante non prouidet,ne incautè videat,quod concupiscat, cæca post incipit desiderare,quod vidit. Vnde & Prophetæ mens quæ subleuata sæpe mysterijs internis intererat,quia alienam coniugem incautè vidit, obtenebrata postmodum sibimet illicitè coniunxit. Sanctus autem vir,qui acceptis corporis sensibus velut subiectis ministris æquissimus index præest, culpas conspicit antequam veniant,& velut insidianti morti fenestras corporis claudit dicens, Pepigi fœdus cum oculis meis,vt ne cogitarem quidem de virgine. Vt enim cogitationes cordis castè seruare potuisset,fœdus cum oculis pepigit, ne prius incautè aspiceret, quod postmodum inutus amaret. Valde namque est graue, quod caro deorsum trahit,& semel species formæ cordi per oculos illigata, vix magni luctaminis manu soluitur. Ne ergo quædam lubrica in cogitatione versemus, prouidendum nobis est, quia intueri non decet, quod non licet concupiscere. Vt enim munda mens in cogitatione seruetur, à lasciua voluptatis suæ*

2. Reg. 11.

D *deprimendi sunt oculi,quasi quidam raptores ad culpam. Neque enim Eua lignum vetitum contigisset, nisi hoc prius incautè conspiceret. Scriptum quippe est. Vidit mulier,quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectúque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit. Hinc ergo pensandum est, quanto debeamus moderamine erga illicita visum restringere, nos qui mortaliter viuimus,si & mater viuentium per oculos ad mortem venit. Hinc etiam sub Iudææ voce, quæ exteriora videndo concupiscens,bona interiora perdiderat Propheta dicit, Oculus meus deprædatus est animam meam. Cõcupiscendo enim visibilia,inuisibiles virtutes amisit. Quæ ergo interiorem fructum*

Gen. 3.

Thren. 3.

per exteriorem visum prodidit, per oculum corporis perdidit prædam cordis. A *Vnde nobis ad custodiendam cordis munditiam, exteriorum quoque sensuum disciplina seruanda est, Nam quantalibet virtute mens polleat, quantalibet grauitate vigeat: carnales tamẽ sensus puerile quiddam exerius perstrepunt: & nisi interioris grauitatis pondere, & quasi iuuenili quodam vigore refrænentur, ad fluxa quæque & leuia mentem eneruem trahunt.* Sic Gregorius.

Genes. 3. Versi. 6. *Tulit de fructu illius & comedit.*

HAc ratione cõsummatum fuit peccatum Euæ, peccatum dico inobedientiæ, violato nempe Dei mandato, quo esus ex arbore scientiæ boni & mali interdictus ei fuerat. Verum de peccato Euæ paulò subtilius disserendum est. B

DISPVTATIO
DE PECCATO EVAE.

Euam non peccalleante congressionem serpentis.

ANTE omnia vt certum ponere oportet, Eua nõ peccasse ante congressum & sermonem serpentis. Hoc sanè indicat Scriptura, cùm extremis verbis cap. 2. dixit Adamum & Euam fuisse nudos, nec tamen erubuisse. quo significare voluit eos fuisse in felici statu impassibilitatis & innocentiæ: & proximè subtexit historiam serpentis, qui Euam tentauit. quo licet intelligere ex ipsa narrationis serie & contextu, primos homines in illo statu innocentiæ vsque ad tẽtationem serpentis permansisse. Atque hoc confirmat Patrum sententia inter peccatum primi hominis, & peccatum primi Angeli discrimen constituẽtium: quod illud ex suggestione, suasionéq; alterius admissum est, & idcirco dignum venia fuit: hoc autem propria malitia, nullius consilio suasu & impulsu patratum est, quãobrem irremissibile fuit. Rupertus tamen c. 5. lib. 3. de Trinit. eumq; secutus in Commentario huius 3. cap. Ioannes Ferus contrà senserũt: quorum opinionem quidam ea ratione probabilem facere voluerunt, nisi Eua, inquiunt, antè peccasset, non vtique passus esset Deus tentari eam à diabolo: scilicet, ea tentatione sciens eam victum & perditum iri. Sed infirma est argumentatio. Deus enim scientia simplicis intelligentiæ, vt loquuntur Theologi, vidit Euam posse resistere tentationi, eámque vincere sine labore: quapropter siuit eam tentari, quia statui viatoris conueniens est tentatio ad exercitationem liberi arbitrij, ad probationem virtutis, ad occasionem & materiam vberioris meriti, maioríque præmij: præsertim verò quòd illa tentatio non fuit interior affligens animum, sed exterior sine vlla hominis molestia. Nimirum hoc genere tentationis etiam dominum nostrum Iesum Christum Deus Pater tentari à diabolo permisit.

Refellitur Ruperti, & Ioannis Feri sententia.

Deus curtẽ turi Euam permiserit quam sciebat peccaturam. Matth. 4.

C

D

QVÆ

A

QVAESTIO PRIMA.

Quod fuerit primum peccatum Euæ.

Primũ peccatum Euæ superbia.

HOc igitur posito, censemus primum Euæ peccatum fuisse superbiam. etenim statim vt serpens dixit Euæ, *Cur præcepit vobis Deus, &c.* &, vt bene super his verbis monuit Caietanus, non hæc tantùm verba serpentem dixisse Euæ putandum est, sed complura alia, quæ Moses breuitatis causa prodere supersedit: quibus ostendit serpens per illud Dei præceptum valde grauari & opprimi libertatem hominis, eiúsq; dignitatem diminui. Statim igitur post hæc verba motus quidam elationis extitit in animo Euæ, indigni ferẽtis astrictam se teneri ea lege, cupientísq; arbitratu suo libere viuere nulli subiectam, sibiq; ipsam ad viuendum sufficientẽ: & hęc est superbia. Confirmat hanc sententiã diuina Scriptura, quæ Eccles. 20. & Tobiæ 4. *Initium omnis peccati & perditionis facit superbiam.* Declarat hoc ipsum elegantissimis verbis & sententijs August. in lib. 14. de Ciu. Dei ca. 13. hunc inmodũ scribens: *In occulto autem mali esse cœperũt, vt in apertam inobedientiam laberentur. Non enim ad malum opus perueniretur, nisi præcessisset mala voluntas. Porrò malæ voluntatis initium, quod potuit esse nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia est: quid est autem superbia, nisi peruersæ celsitudinis appetitus? Peruersa enim celsitudo est deserto eo cui debet animus inhærere principio, sibi quodammodo fieri atq; esse principium. Hoc fit, cum sibi nimis placet, cum ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuit, quam ipse sibi. Spontaneus est autem iste defectus: quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo illustrabatur vt videret, & accendebatur vt amaret, stabilius permaneret: non inde ad sibi placendum auerteretur, & ex hoc intenebresceret & frigesceret, vt vel illa verum crederet dixisse serpentem, vel ille Dei mandato vxoris præponeret voluntatem: putarétque se venialiter transgressorem esse præcepti, si vitæ suæ sociam non desereret etiam in societate peccati. Nõ ergo malum opus factum est, id est, illa transgressio, vt cibo prohibito vescerentur, nisi ab eis qui mali iam erant. neque enim fieret ille fructus malus, nisi ab arbore mala,* post hæc interpositis quibusdam subdit: *Manifesto ergo apertóque peccato, vbi factum est quod Deus fieri prohibuerat, diabolus hominem non cepisset, nisi iam ille sibi ipsi placere cœpisset. Hinc enim & delectauit quod dictum est, Eritis sicut Dij: quòd melius esse possent, summo veróque principio cohærendo per obedientiam, non suum sibi existendo principium per superbiam. Dij enim creati, non sua virtute, sed Dei veri participatione sunt Dij. plus autem homo appetendo, minus est: qui dum sibi sufficere delegit, ab illo qui ei verè sufficit defecit. Illud itaque malum quo cùm sibi homo placet tanquã & ipse sit lumen, auertitur ab eo lumine quod ei si placet & ipse sit lumen: illud inquam malum præcesserat in abdito, vt sequeretur hoc malum quod perpetratum est in aperto. Verum est enim quod scriptum est, Ante ruinam*

Superbia est peccati initium.

Superbia quid.

B

Opus malũ nõ nisi à malis fit.

C

Dij creati participatione veri Dei. Dij sunt.

Prouer. 16.

D

nam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur: Illa prorsus ruina, quæ fit in occulto, præcedit ruinam, quæ fit in manifesto, dum illa ruina esse non putatur. Quis enim exaltationem ruinam putat: cùm iam sit ibi defectus, quo est relictus excelsus? Quis autem ruinam esse non videat, quando fit mandati euidens atque indubitata transgressit? Propter hoc Deus illud prohibuit, quod cùm esset admissum, nulla defendi posset imaginatione iustitiæ. Et ideo audeo dicere, superbis esse vtile cadere in aliquod apertum manifestúmque peccatum: vnde sibi displiceant, qui iam sibi placende ceciderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit quando fleuit, quàm sibi placuit quando præsumpsit. Hoc dicit & sacer Psalmus, Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine, id est, vt tu eis placeas quærentibus nomen tuum, qui sibi placuerant quærendo suum. Hactenus sunt verba Augustini.

Notabilis admodum sententia B. Augustini. Matth. 26. Psalm. 82.

QVAESTIO SECVNDA

Quæ alia præter superbiam fuerint Euæ peccata.

ITERVM peccatum Euæ fuit accidia quædam spiritalis: qua factum est, vt auditis serpentis verbis, statim ei præceptum diuinum, quo prohibebatur esu eius arboris, cœperit displicere & tædio esse. Tertium peccatum fuit mẽdacij: dixit enim Deum interdixisse eis tactum arboris, qui solum interdixerat esum. Quartum fuit peccatum infidelitatis: nam si qui dubius est in fide, infidelis est: Eua profecto infidelis fuit, quia dubitauit de veritate diuinæ sententiæ, qua dictum Adamo fuerat, *Si comederis ex hoc ligno morte morieris*: ipsa verò dubitanter dixit, *Ne forte moriamur*: maluit præterea credere serpenti, quam Deo. Quintum peccatum fuit superbiæ: nã præter illud primum, quod memorauimus: rursus audito illo serpentis promisso: *Eritis sicut Dij scientes bonum & malum*, inflammata est cupiditate tam excellentis potestatis & scientiæ: concupiuit enim immoderate excellentiam potestatis, qualem habet Deus rerúmque omnium finaliquo modo & mensura scientiam. Sextum peccatum fuit gulæ: vitiata enim parte superiori per superbiam, continuo peruersa & corrupta est pars inferior flagrãtissimè experẽdo vetitum sibi fructum, quod non obscurè significauit Scriptura illis verbis, *Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, pulchrum oculis, &c.* Septimũ peccatum fuit inobedientiæ, violata nimirum Dei lege, qua esus illius arboris prohibebatur. atque hic facta est consummatio iniquitatis, propter quam & primi illi homines, & omnes eorum posteri cœlesti dono iustitiæ originalis priuati, & innumerabilibus malis, atque miserijs mulctati sunt. Dixi peccatum inobedientiæ, quia esus illius arboris, remota Dei lege, naturaliter bonus erat, moraliter autẽ, indifferens ad bonum & ad malum. Fuit igitur tantopere malus & noxius, eam tantùm ob causam, quod fecit contra obedientiam diuini præcepti, quo

Accidia spiritualis Euæ.

Mẽdacium

Infidelitas.

Iterum superbia.

Gula.

Inobedientia.

quo fuerat hominibus interdictus: non sanè ob aliud, quàm vt exploraretur, & probaretur hominis obedientia quemadmodum supra in tertio libro disputauimus. Octauum fuit peccatum scandali: suo enim exemplo, suísque blandis & importunis precibus Adamum ad idem peccatum mouit: pellexit, impulit. Nonum peccatum fuit stulta & impudens admissi sceleris excusatio: námque reprehensa mulier à Deo, non est confessa crimen, non se ipsa accusauit, neque pœnitens delicti indoluit, ingemuit, veniámque petijt: sed culpam erroris in serpentem à quo decepta fuerat transtulit.

Scandalum

Excusatio.

TOT igitur fuere atq; ordine, hoc vt verisimile est, ab Eua tũc patrata scelera. Nec tamẽ intelligi volo supradicta peccata fuisse omnia re diuersa: sed vel distincta fuisse peccata, vel diuersas circũstantias & inordinatos motus atque affectus animi ad vnum idémque peccatum tendentis. Sed quærat aliquis, quomodo Eua potuerit inducere in animum credere vera serpentis dicta, & promissa esse posse, cùm essent perquam absurda & incredibilia? Ad hoc respondeti potest: Euam tunc sicut ait Augustinus libro vndecimo de Genesi ad litteram 42. capite, fuisse admodum simplicem & parui intellectus, multáque ignorasse, quæ postea didicisset & cognouisset ex Adamo. Vel dici potest, Euã peccato superbiæ adeo fuisse obcœcatam intellectu, vt vel putauerit dicta serpentis possibilia esse, vel certè non animaduerterit & considerauerit vtrum essent possibilia necne: sed toto animo & cupiditate promissis eius, quę valdè speciosa erant maximéque optanda videbantur, intenta fuerit.

Quomodo Eua tam absurdis dictis, & promissis serpẽtis credere potuerit.

Deditque viro suo, qui comedit. *Ibidem.*

CVR Eua sollicitauit Adamum ad fructum illum comedendum? An quia eum summè diligebat, & idcirco sui gaudij boníque participem fieri cupiebat? nã quia post esum fructus vetiti experta fuerat se nõ esse mortuam, credidit verum suisse, quod ei serpens dixerat, *Nequaquam moriemini*: vnde spem etiam concepit, verum fore alterũ illud eiusdem serpentis promissum, *Eritis sicut Dij scientes bonum & malum*. An illud quoque credibile est, serpẽtem mulieri suasisse, vt maritum ad edendum adduceret? locutus enim est pluraliter dicens, *Si comederitis, & Eritis*: denuncians non posse tantum bonum alteri sine altero contingere.

ATQVE hinc patet, verè scriptum esse in libro Ecclesiastici capite 25. à muliere factum esse initium peccati. *A muliere*, inquit, *initium factũ est peccati, & per illam omnes morimur*. Tẽtauit autem dæmon prius Euam, quàm Adamũ, quòd eã nosset faciliorem ad credendum quodlibet, infirmiorémque ad resistendũ, & ad casum procliuiorem. Hoc ei notum erat ex imbecilliori & ignobiliori cõstitutione corporis & natura sexus, ex minori præstantia & perfectione donorum

Cur diabolus priustẽtauerit Euã quàm Adamum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

norum naturalium, & quia fœminam Deus propter virum fecerat: A ipsum verò Adamum sciebat ab omnibus rebus instructiorem, firmiorémque ad resistendum esse. Verùm persuasa & decepta muliere, per eam, vt quæ Adamo carissima esset, non fore putauit difficile ipsum etiam Adamum ad peccandum impelli. Quod his verbis cófirmat Augustinus lib. 14. de Ciuitate Dei cap. 11. *A fœmina, parte sicet inferiore illius humanæ copulæ, incepit, vt gradatim perueniret ad totum, non existimans virum facile credulum, nec errando posse decipi, sed dum alieno cedit errori.* sic Augustinus. & verò, ita euenit vt machinatus dæmon fuerat.

QVOD si per Euam Adami cóstantia nõ fuisset labefactata, alias B nihilominus rationes oppugnandi Adamum iniuisset dæmon, nihilque intentatum atque intactum reliquisset, quo eum posset ex illo felicissimo statu deturbare. Ad hoc eum vrgebat Dei odium, quẽ per Adamum & genus humanum glorificari nolebat. tum superbia instigabat, ægreferentem se, qui natura præstantior esset homine, non ei dominari ac præesse, quinimo sibi eum anteponi. Sed omniũ maximè vrebat eũ inuidia & præsentis fælicitatis in qua collocatũ hominem cernebat, & futurę quę promissa ei & parata fuerat, quam à se amissam, consequi hominem ferre non poterat. Quoniam autem inuidia proxima fuit causa, quæ dęmonem vehementius ad perdendum hominem incitauit, propterea eam solam memorat diuina C Scriptura, cùm in libro Sapientiæ capite secundo ait, *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum.*

An Eua narrarit Adamo promissa serpentis.

NON est autem verisimile, Euam narrasse Adamo dicta & promissa serpentis. Si enim ea aperuisset, facilè Adamus animaduertisset technas fraudésque dæmonis, sibique cauisset. Siquis autem ex nobis quærat, quibus rebus adductus sit Adamus ad comedendum: breuiter respondebimus, non fide & credulitate promissorum serpentis, quæ vel ei non sunt exposita, vel nõ sunt ab eo credita: siquidem apertè & affirmatè Paulus prioris ad Timotheum Epistolæ ca-
Exo. 32. pite secundo dicit Adamum non fuisse deceptum. Quemadmodum
2. Reg. 11. nec Aaron vitulum aureum conflauit ad adorandum, nec Salomon D sacrificauit idolis iudicij & opinionis errore: sed ille metu populi perculsus, hic, vt obsequeretur mulieribus, quas flagrantissimè amabat. Inclinatus est igitur animus Adami ad comedendum, partim nimijs Euæ blanditijs, partim importunis precibus, quibus significabat se nisi in eo gratificaretur sibi, præ tristitia & mœrore nunquam tranquillo & hilari animo futuram. Eodem modo egit Dalida cum Sampsone. sic enim legimus in libro Iudicum capite 16. *Cum molesta esset ei, & per multos dies iugiter adhæreret, spatium ad quietem non tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vsque lassata est, Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam:* & quæ sequuntur.

DEINDE, illud mouit Adamũ, quod vidit Euã post esũ fructus

vetiti

A vetiti non fuisse mortuam, quamobrem cœpit dubitare, aut etiam fortassis credere, illam Dei sententiam fuisse pronuntiatam comminationis & terroris causa, non quod effectum esset habitura. Ad hæc, quia inexpertus fuerat diuinæ seueritatis, in eo falli potuit, vt excusabile veniale crederet, si contra præceptum ex arbore illa ederet: existimauitque iustam se excusationem & quam Deus facilè acciperet, increpanti & castiganti Deo allaturum: si id se fecisse diceret, vt gratificaretur sociæ, non quã sumpsisset ipse sibi, sed quam dedisset illi Deus. Pulsauit etiam fortasse animum eius audax curiositas & auiditas experiendi, quid lateret in illo fructu, & quid-
B nam illo tacto consequeretur: præsertim cùm tales arbor illa fructus ferret, quales in aliis eiusdem generis arboribus innoxios sibi esse senserat.

SIC August. philosophatur lib. 14. de Ciuitate Dei c. 11. & li. 11. de Genesi ad literam c. 31. Et prioris quidẽ testimonij verba hũc Ex. 32. in modum habent: *Sicut enim Aaron erranti populo ad idolum fabricandum nõ consensit inductus, sed cessit obstrictus: nec Salomonẽ credibile est errore putasse idolis esse seruiendum, sed blandicijs fœmineis ad illa sacrilegia fuisse compulsum: ita credendum est illum virum suæ fœminæ, vni vnum, hominem homini, coniugem coniugi ad Dei legem transgrediendam, non tanquam verũ loquenti credidisse seductũ, sed sociali necessitudine paruisse.* 3. Reg. 11. *Non enim frustra dixit Apostolus, Adam nõ est seductus, mulier autem seducta est:* 2. Tim. 2.
C *nisi quia illa, quod ei serpens locutus est, tanquam verum esset accepit: ille autem ab vnico noluit consortio dirimi, nec in communione peccati, nec ideo minus reus, sed sciens prudénsque peccauit, sed non est seductus. Nam vtique ipsum peccasse ostendit, vbi dicit, Per vnum hominem intrauit peccatũ in mundum: Et paulo post apertius, In similitudinem, inquit, præuaricationis Adæ: hos autem seductos intelligi voluit, qui id quod faciunt, non putant esse peccatum: ille autem sciuit. Alioquin quo modo verum erit, Adam non est seductus: sed inexpertus diuinæ seueritatis in eo falli potuit, vt veniale crederet esse commissum: Ac per hoc in eo quidem quo mulier seducta est, non est ille seductus: sed eum fefellit, quo modo fuerat iudicandum, quod erat dicturus, Mulier quam dedisti mihi sociam, ipsa mihi dedit & manducaui. Quid ergo opus est pluribus? Etsi credendo non sunt ambo decepti, peccando tamen ambo* Rom. 5. Ibid. Gen. 3.
D *capti sunt, & diaboli laqueis implicati.* Sic Augustinus. Non dissimulabo tamen, videri fortasse cuipiam posse, Adamum cognouisse dicta & promissa serpentis, & vera credidisse: atque hoc non obscurè indicasse Deum, qui cùm de Adamo loqueretur dixit, *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum:* his enim verbis arguit eum affectatæ similitudinis & æqualitatis Dei in scientia boni & mali: significans eum promisso illi serpentis, *Eritis sicut Dij scientes bonum & malum,* fidem & assensum adhibuisse. Gene. 3. Quomodo Adã expetierit similitudinem & æqualitatem Dei.

VERVM quomodo Adã qui sapiens erat, credere potuit posse se æqualitatem diuinæ scientiæ consequi? Respondet S. Thomas in se-

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundo Sententiarum distinct. 25. & Caietanus in Commentariis A suis in secundã secundæ B. Thomæ quæst. 163. art. 4. *Adamum concupiuisse illud non appetitu absoluto, sed conditionali, ad hunc scilicet modum reputans secum: Vellem esse sicut Deus est, si fieri posset.* Vel aliter potest responderi, Adamum non cõcupiuisse æqualitatem diuinæ potestatis & scientiæ, sed quandam tantummodo similitudinem potestatis & scientiæ Dei, quæ quidem per se, ac simpliciter nõ erat impossibilis Adamo, non erat tamen possibilis ei propter legem & ordinationem Dei contrariam. Illa vero similitudo scientiæ & potestatis Dei, tribus in rebus erat posita: primo, liberum esse à subiectione & obligatione legis, saltem positiuæ: tũ habere scientiam omnium bonorum & malorum sine vlla exceptione, tam præsentium, quàm futurorũ: denique nõ extrinsecus determinari ad hoc agendum potiùs quàm illud, vel ad hoc sciendum & non illud. Sed huic opinioni videtur illud planè contrarium, quod scribit Paulus capite secundo prioris Epistolæ ad Timotheum: *Adam*, inquit, *primus formatus est, deinde Eua: Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit.* Quibus verbis apertè docet Paulus, Adamum non fuisse deceptum: at fuisset deceptus, si dictis & promissis credens serpentis, putasset se similem Deo, sciendo bonũ & malum, euadere potuisse. Quam igitur illa Pauli verba sententiam habeant, quantámque vim ad id probandum: cuius persuadendi causa citãtur, deinceps paulò accuratius expendẽdũ & considerãdũ est. B

Similitudo Dei quam concupiuit Adamus in quo consistebat.

C

DISPVTATIO

An vere Adam fuerit deceptus.

Explicatur locus Pauli. 1. ad Timothe. 2. Adamum non fuisse deceptum.

MVLTI & in primis graues ac nobiles Auctores sensisse videntur, idque scriptis prodiderunt, Adamum serpentis promissionibus stultè credulũ, diuinæque similitudinis & potestatis cupiditate incensum, grauissimo cũ mentis errore & fidei iactura fuisse deceptum. Hoc tradit Ignatius martyr in Epistola ad Trallianos, *Diabolus*, inquit, *per Euam seduxit Adam patrem generis nostri.* Irenæus libro 3. aduersus hæreses capite 35. *Ab altero*, inquit, *seductus fuit sub occasione immortalitatis, statim timore corripitur & absconditur, &c.* Hilarius Canone 3. in Matthæum: *serpens Adam pellexerat, & in errorem fallendo traduxerat.* Epiphanius contra hæresim 38. disputans: *Ipse*, inquit, *diabolus per mendaciũ decepit Euam & Adam, alia pro alijs dicens, & amicitiam cum Creatore ostendens cum dixit, Eritis sicut Dij, & nequaquam moriemini.* Augustinus in psalmum 68. explanans illa verba, *Quæ non rapui, tunc exoluebam: Quis ait, rapuit? Adam, Quis rapuit primum? ille ipse qui seduxit Adam. Quomodo rapuit diabolus: Ponam sedem meam ad Aquilonẽ, & ero similis Altissimo: Vsurpauit sibi quod nõ acceperat, & ipso calice superbiæ* D

Qui Patres senserint Adamũ fuisse deceptum.

A *superbiæ suæ ei, quem decipere volebat propinauit. Gustate*, inquit, *& eritis sicut Dij. Rapere voluerunt diuinitatem, & perdiderunt felicitatem.* Idem libro 14. de Ciuitate Dei, capite 17. *Hoc*, inquit, *cognouerunt primi parentes, post transgressionem, quod felicius ignorauerint, si Deo credentes & obedientes nõ committerent, quod eos cogeret experiri, & infidelitas & inobedientia quid noceret.* Et libro 11. de Genesi ad litteram cap. 34. *Quid mirum*, inquit, *si superbi volentes esse sicut Dij, euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum?* Leo sermone de Natiuitate Domini: *Gloriabatur*, ait, *diabolus sua fraude deceptum hominem diuinis caruisse muneribus: & immortalitatis dote nudatum, duram mortis subisse sententiam.* & serm. 3. *Illa quæ deceptor inuenit, & homo deceptus admisit,* B *nullum habuerunt in Saluatore vestigiũ.* & serm. 4. *Homo primus, quia inuido & deceptori temere atque infeliciter credidit, & superbiæ consilijs acquiescens propositum honoris augmentũ occupare maluit quàm mereri.* Prosper in calce libri aduersus Cassianum: *Adam*, inquit, *& à quanto malo cauere deberet, Deo monente prædidicit: & in quanto bono esset constitutus, dum diabolo credidit, oblitus est.* & lib. 2. de vita contemplatiua cap. 19. *Nisi primi parentes*, ait, *qui dilectione Dei iam defecerant, tria mundi vitia dilexissent, nunquã male suasi serpentis consilio credidissent. nam se fieri posse, quod Deus est crediderunt.* Cyrillus libro 3. contra Iulianũ, similem habet sententiam. Et Ambrosius in libro de Paradiso cap. 21. *Mulie-* C *ris*, inquit, *prior error inuentus est: viro enim mulier, non mulieri vir, auctor fuit erroris. Vnde & Paulus ait, Adam nõ est deceptus: mulier autem decepta in præuaricatione fuit.* Idem lib. de Elia & ieiunio c. 4. *dixit Deus, Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis, irridens vtique Deus, non approbans hoc dixit. quasi diceret: Putabas te similem fore nostri: ergo quia voluisti esse quod non eras, desijsti esse quod eras.* Denique & hic ipse Ambrosius super illa verba Lucæ capitis decimi, *Qui etiam despoliauerũt eum:* & Prosper in libro, quem scripsit aduersus Cassianum cap. 19. & 21. non dubitarunt dicere, *Adam perdidisse fidem, nimirum quia plus dictis & promissionibus serpentis, quàm verbis Dei credidit.* Apparet igitur ex his quæ velut cursim commemorauimus, quàm multi & clari Auctores Adamum fuisse deceptum existimauerint. Sed quia non est credibile i- D stos auctores non legisse, quod Paulus dixit Adam non fuisse seductũ, & multo minus ab eius sententia discrepare voluisse: propterea variæ sunt excogitatæ rationes illum Pauli locum interpretãdi.

Quinque interpretationes illorum verborum Pauli. *Adam non est seductus.*

ILLVM igitur Pauli locũ variè interpretati sunt Auctores, quorum interpretationes hic breuissimè recensebo. Prima interpretatio est Epiphanij in hæresi Quintilianorũ, & Petri Lombardi, Haymonis, Glossæ ordinariæ, Oecumenij, & S. Thomæ in Commentario eiusdem loci Pauli, quam suggerit ipse verborũ Pauli contextus. Sic enim habet: *Adam primus formatus est, deinde Eua.* deinde subdit, *Adam autem nõ est seductus, sed Eua.* Vbi subintelligendũ est illud nomen *Primus*, vt sit hic sensus, Non fuit Adam primus seductus, sed Eua, quæ Adamo postea seductionis auctor fuit.

Secunda interpretatio.

ALTERA interpretatio est Hieronymi libro 1.contra Iouinianum, & Chrysostomi atque Ambrosij, vel eius qui falso putatur Ambrosius,in explicatione eius loci,Adam dici à Paulo nõ esse deceptum,quia non est seductus à serpente,sicut Eua: non enim peccauit Adam seductus à serpente,sed indulgens voluntati & cupiditati Euæ. Verba Chrysostomi sic habent: *Non est par Adami & Euæ seductionis ratio:ille seductus est à muliere quæ data ei fuerat à Deo,& generis societate coniuncta;hæc autem decepta est à bestia, quæ seruituti hominis fuerat addicta. Paulus igitur in cõparatione mulieris dicit non esse Adam deceptum: illa namque ab irrationali animante seducta est, hic autem à libera muliere.*

Chryso.ho. 9.in epist.ad Corinth.

Ambrosius.

Tertia interpretatio.

TERTIA interpretatio Theophylacti,& refertur ab Oecumenio, ac subindicatur à Chrysostomo, eáque præter cæteras placuit Hugoni S.Victoris in quæst. 16. ad priorem Pauli epistol.ad Timoth. propterea dixisse Paulum seductam fuisse Euam, non autẽ Adamũ: quia in sacris litteris memoratur deceptio Euæ, non autẽ narratur deceptio Adami.Etenim Eua cõfessa est suam deceptionem dicẽs, *Serpens decepit me*:de Adamo autem nihil tale legitur,respõdit enim Deo: *Mulier,quam dedisti mihi sociam dedit mihi,& comedi*: ergo,quia in sacris litteris nõ traditur Adamũ esse deceptum, sicut proditum est seductam esse Euam,ob eam causam Paulus dixit Euam seductã esse,Adamũ verò minimè. Simili nempè phrasi vsus est Paulus in epist.ad Hebræos.c.7.scribens: *Melchisedec nec patrem,nec matrem,nec genealogiam, nec initium, nec finem dierum habuisse: quia hæc certi mysterij causa tacuit Scriptura.*

Genes.3.

Quarta interpretatio.

QVARTA interpretatio elicitur ex lectione eius loci, quam indicat Ambrosius in libro de Paradiso,cap.21.& Chrysostomus hoc loco,atque Hieronymus libro primo,contra Iouinianum, necnon & Augustinus lib.11. de Genesi ad literam cap.vltimo: quæ lectio sic habet:*Mulier autem seducta,facta est in præuaricationem.* Vt eorum verborum hæc sit sententia: Adá non est ita seductus, vt fieret mulieri in præuaricationem, id est, auctor mulieri esset præuaricandi: at mulier sic est seducta,vt fieret in præuaricationem Adamo,id est, eum induceret ad præuaricandum. Sic autem eo loco scribit Augustinus:*Neque frustra est quod Apostolus ait, Adam primus formatus est: mulier autem seducta in præuaricatione facta est,id est,vt per illam etiam vir præuaricaretur.Nam & ipsum dicit præuaricatorẽ: vbi ait,In similitudinẽ præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. seductum tamen negat. Nam & interrogatus nõ ait,mulier quam dedisti mihi seduxit me,& manducaui:sed, Ipsa mihi,inquit,dedit de ligno & manducaui:illa verò,Serpens,*inquit, *seduxit me.Ita Salomon tantæ sapientiæ,numquid nam credendum est,quod in simulacrorum cultu credidit esse aliquid vtilitatis? Sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non ualuit,faciens quod sciebat nõ esse faciendum,ne suas quibus deperiebat atque diffluebat,mortiferas delicias contristaret. Ita & Adam, postquam de ligno prohibito seducta mulier manducauit, eique*

Roma.5.

3.Reg.11.

*eique dedit,vt simul ederent:noluit eam contristari,quam credebat posse sine suo solatio contabescere si ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire discordia.Non quidem carnis victus cõcupiscentia,quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mẽtis suæ,sed amicabili quadã beneuolentia, qua plerúmque fit vt offendatur Deus,ne homo ex amico fiat inimicus: quod eum facere non debuisse, diuinæ sententiæ iustus exitus indicauit. Ergo alio quodam modo etiam ipse deceptus est:sed dolo illo serpentino, quo mulier seducta est,nullo modo illum arbitror potuisse seduci in illo modo quo illa potuit. Hanc autem propriè seductionem appellauit Apostolus, qua id quod suadebatur,cùm falsum esset,verum esse putandum est,id est,quod Deus ideo lignũ illud tangere prohibuerit,quod sciebat eos si tetigissent velut Deos futuros,tãquam eis diuinitatem inuideret qui eos homines fecerat. Sed etiam si virum propter aliquam mentis elationem, qua Deum internorum scrutatorem latere non poterat,solicitauit aliqua experiendi cupiditas,cùm mulierem videret accepta illa esca nõ esse mortuam, secundum ea quæ superius tractauimus: non tamen eum arbitror,si iam spirituali mente præditus erat,vllo modo credere potuisse,quod eos Deus ab esca illius ligni inuidendo vetuisset. Sed quid pluraẽ persuasum est illud peccatum, sicut persuaderi talibus posset: conscriptum est autem,sicut legi ab omnibus oporteret,etsi à paucis hæc intelligerentur sicut oporte:.*Sic Augustinus.

Quinta interpretatio.

QVINTA interpretatio ex ipsa Mosis historia colligi potest: Eua verè potuit dicere,*Serpẽs decepit me*: Adã verò propriè loquẽdo, non potuit verè dicere,Mulier decepit me, licet suadente muliere falsum crediderit. Is enim propriè decipit aliquem, qui ei falsum animo fallendi persuadet: & ita serpens decepit Euam. Qui autem putans verum esse,quod dicit,tametsi reipsa falsum sit, id alij persuadet,is profectò nõ dicitur seducere,quemadmodum nec dolosus aut fraudulentus iure vocatur.Verè igitur, & sicut in scholis dicitur,formaliter loquendo Eua non decepit Adamũ, licet materialiter loquẽdo decepisse eum existimari possit.Atque hæc interpretatio, quam tangere etiam videtur Augustinus prædicto loco, valdè congruit proposito Pauli:qui eo loco argumentatur mulierẽ non debere docere, propterea quod etiam dum integra & incorrupta esset,tam infirma tamen & fragilis iudicata est,vt diabolus nõ ad fallendum Adamum,sed ad mulierẽ decipiendã accesserit,eámque paruo negotio deceperit.Liquet igitur(quod hac disputatione probare intendimus) Adamum nullo modo fuisse deceptum, ex illo Pauli loco non posse concludi.

Quomodo Adam deceptus propriè non fuerit.

Mulier cur docere non debeat.

SED reuertamur ad explanationẽ illorũ verborũ Mosis,*Deditq; viro suo,qui comedit*:Illud,*Qui comedit*,denotat peccatũ Adami,quod ille per summum inobedientiæ scelus violato Dei mandato de nõ edendo fructu arboris scientiæ boni & mali,suo suorúmque omniũ posterorum exitio admisit. Verùm illud peccatum non vnius modi ac simplex fuit, sed multiplex, ac velut numeroso multiformíque iniquitatis fœtu fœcundissimum. Si quis enim inordinatos & pra-

uos motus affectúsque, quibus Adami mens, & animus tunc vitia- A
Octo modis Adami animum fuisse vitiatum atque depraua-tum. tus est, diligenti cogitatione perquirat & perpendat, minimum, octo modis eum peccasse comperiet. Primum peccatum fuit superbia, natum ex verbis Euæ, quę dixit ei si fructum illum comederet, fore eum Deo potestatis & scientiæ præstantia simillimum. hinc animus eius inflatus est spiritu superbiæ, elatúsque cupiditate illius excellentiæ consequendæ.

Primum Adami peccatum fuisse superbiam. FVISSE autem primum Adami peccatum superbiam, declarat Scriptura quæ Tobiæ quarto, sic ait: *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permitas: in ipsa enim initium sumpsit hominis perditio.* Et in libro Ecclesiastici capite decimo. *Initium superbiæ hominis apostatare à Deo: quoniam ab eo qui fecit illum recessit cor* B *eius: quoniam initium omnis peccati est superbia.* Et hæc est sententia Patrum, vt videre licet apud Augustinum libro decimoquarto, de Ciuitate Dei, capite decimotertio, & decimoquinto, & libro vndecimo, de Genesi ad literam, capite trigesimo, & quadragesimo secundo, in Dialogo sexagesimoquinto quæstionum, quæstione quarta, super psalmum sexagesimumoctauum, septuagesimum, & octuagesimumsecundum. Chrysostomi Homilia decimasexta, in Genesim, & Homilia vndecima, ad populum Antiochenum, & libro primo, de prouidentia: Gregorij libro tregesimoquarto Moralium, capite decimoseptimo. Damasceni libro secundo, capite decimo. Bernardi sermone primo, de Aduentu. Magistri Sententia- C
rum, in secundo, distinctione vigesimasecunda. atque ibidem ferè Scholasticorum: denique S. Thomæ, in secunda secundę, quęstione centesimasexagesimatertia, sine causa igitur Scotus id negat in secundo, distinctione vigesimaprima, quæstione secunda, censétque primum Adami peccatum fuisse inordinatum vxoris amorem, sicut arbitrari videtur Augustinus libro vndecimo, de Genesi ad littèram, capitite quadragesimosecundo. Verò, ad comedendum quidem adductus est Adam nimio vxoris amore: sed eum amorem animi elatio & superbia præcesserat, vt illo ipso loco significat Augustinus. Sanè per superbiam expetiuisse Adamum excellentem quandam similitudinem Dei, perspicuè declarauit Deus, cùm de eo dixit: *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum:* D
haud dubiè ipsum arguens expetitæ ab eo affectatæque diuinæ excellentiæ.

Primũ hominis peccatum superbiam fuisse demonstratur. AD IDQVOQVE probandum, non infirma suppetit ratio. Aut enim primum peccatum Adami fuit circa bona sensibilia, aut circa bona spiritualia. Non circa bona sensibilia, nam vel hæc cõcupiuit ex inordinata inclinatione appetitus sensitiui, vel appetitus rationalis. qui est volũtas: nõ ex illius praua inclinatione: cũ enim ille tã diu subiectus rationi esset, quoad ratio subdita esset Deo, nõ potuit ille

A ille deprauari, nisi prius ratione deprauata. Neq; potuit primo Adã peccare circa bona sensibilia ex vitiosa propensione voluntatis: etenim voluntas ferè non solet inordinatè ac vitiosè bona sensibilia expetere, nisi ab appetitu sensitiuo instigata & illecta: qui tamen, vt diximus, non erat vitiatus in Adamo. Deinde, voluntas prius naturali ordine fertur in id, ad quod habet maiorem propensionem, illúdque prius inordinatè concupiscit: sed vehementiorem habet voluntas propensionem ad bona spiritualia, vt sunt scientia, gloria, potentia, libertas, siquidem hæc sunt principalius obiectum voluntatis rationalis, quàm bona sensibilia: ergo simillimum vero est, huiusmodi bona inordinatè atque immodicè concupiscendo, vitiatam & corruptam fuisse hominis voluntatem: talium autem bo-
B norum immoderata cupiditas ex superbia in animis hominum exardescit.

LIBET adscribere hoc loco, ad eorum quæ de primo Adami peccato docuimus comprobationem, Augustini, Gregorij, & Bernardi verba. In libro 14. de Ciuitate Dei cap. 13. ita scribit Augustinus: *In occulto autem mali esse cœperunt, vt in apertam inobedientiam laberentur. Non enim ad malum opus perueniretur, nisi præcessisset mala voluntas. Porro malæ voluntatis initium, quod potuit esse nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia est. quod est autem superbia, nisi peruersæ celsitudinis appetitus? Peruersa enim celsitudo est deserto eo cui debet animus inhærere principio, sibi quodammodo fieri, atque esse principium. Hoc sit, cum* Præclara sententia B. Augustini de superbia Adami.
C *sibi nimis placet: sibi verò ita placet, cum ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuit, quàm ipse sibi. Spontaneus est autem iste defectus: quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo illustrabatur vt videret, & accendebatur vt amaret, stabilis permaneret: non inde ad sibi placendum auerteretur, & ex hoc tenebresceret & frigesceret, vt vel illa verum crederet dixisse serpẽtem, vel ille Dei mandato vxoris præponeret voluntatem. putarétque se venialiter transgressorem esse præcepti, si vitæ suæ sociam non desereret etiam in societate peccati. Non ergo malum opus factum est, id est, illa transgressio, vt cibo prohibito vescerentur, nisi ab eis qui mali iam erant. Neque enim fieret ille fructus malus, nisi ab arbore mala.* Apud eundem in eiusdem libri capite decimoquinto, sic est: *Quia ergo*
D *contemptus est Deus iubens, qui hominem creauerat, qui ad suam imaginem eum fecerat, qui cæteris animalibus præposuerat, qui in paradiso constituerat, qui rerum omnium copiam salutisque præstiterat, qui præceptis nec pluribus nec grandibus nec difficilibus onerauerat, sed vno breuissimo atque leuissimo ad obedientiæ salubritatem admiticulatus fuerat, quo super eam creaturam, cui libera seruitus expediret, se esse dominum commonebat, iusta damnatio subsecuta est: talis quidem damnatio, vt homo, qui custodiendo mandatum futurus fuerat etiam carne spiritalis, fieret etiam mente carnalis: & quia sua superbia sibi placuerat, Dei iustitia, sibi donaretur: nec sicut affectabat, in sua esset omnimoda potestate, sed à seipso quoque dissentiens, sub illo, cui peccando consensit, pro libertate quam cup*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cupierat, duram miseramque ageret seruitutem, mortuus spiritu volens, & corpore moriturus inuitus: desertor æternæ vitæ, etiam æterna, nisi gratia liberaret, morte damnatus. Sic Augustinus. A

Egregia sancti Gregorij sententia de peccato superbiæ.

B. GREGORII in capite 17. libri 34 Moralium locum illũ Iob cap. 41. *Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ* explanantis, hæc sunt verba. *Vt Leuiathan iste, ideſt, diabolus, in cunctis quæ superius dicta sunt caderet, sola se superbia perculit. Neque enim per tot illos vitiorum ramos arescceret, nisi per hanc prius in radice putruisset. Scriptum est namque, Omnis peccati initium superbia. per hanc enim ipse succubuit, per hanc se sequẽtem hominem strauit. Eo etenim telo salutem nostræ immortalitatis impetijt, quo vitam suæ beatitudinis extinxit. Sed idcirco hanc Dominus fini suæ locutionis inseruit, vt cùm post mala omnia, Leuiathan istius superbiam diceret, quid esset malis omnibus deterius indicaret. Quamuis etiam per hoc quod in imo ponitur, vitiorum radix esse monstretur. Sicut enim inferius radix tegitur, sed ab illa rami extrinsecus expanduntur: ita se superbia intrinsecus celat, sed ab illa protinus aperta vitia pullulant. Nulla quippe mala ad publicum prodirent, nisi hæc mentẽ in occulto constringeret. Hæc est quæ Leuiath istius sensum feruescere sicut ollam facit: vnde & humanas mentes in quodã feruore insaniæ concutit, sed per aperta opera qualiter concussi animam euertat, ostendit. Intus namque prius ebullit in elatione, quod foris postmodum spumat in opere.* Hæc Gregorius. B

Insignis de vitio superbiæ Bernardi sentẽtia. Ioan. 8. Eccl. 10. Apoc. 4. Colo. 1. Ioan. 8. Isa 14. Gen. 3. Psal. 49. Esaiæ 1.

DENIQVE apud Bernardũ in Sermone primo de Aduentu Domini hæc de Lucifero leguntur. *Quid tu superbis terra & cinis? si superbientibus Angelis Deus non pepercit, quanto magis tibi, putredo & vermis? Nihil ille fecit, nihil operatus est, tantùm cogitauit superbiam, & in momento, in ictu oculi irreparabiliter præcipitatus est: quia iuxta Euangelistam in veritate non stetit. Fugite superbiam, fratres mei quæso, multum fugite. Initium omnis peccati superbia: quæ tam velociter ipsum quoque sideribus cunctis clarius micantem æterna caligine obtenebrauit Luciferum: quæ non modo Angelum, sed Angelorum primum in diabolum commutauit. Vnde & protinus inuidens homini, quam conceperat in semetipso, in eo peperit iniquitatem, suadens, vt lignum vetitum gustans, fieret sicut Deus, sciens bonum & malum. Quid enim polliceris: quid promittis miser? cùm Filius Altissimi scientiæ clauem habeat, immo & ipse sit clauis Dauid qui claudit & nemo aperit: in eo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi: tu ne eos, vt homini præstes, iniquè furaberis? Videtis quia verè iuxta Domini sententiam mendax iste est, & pater eius: nam & mendax fuit dicens. Similis ero Altissimo: & mendacij pater, cùm in hominem quoque venenatum suæ falsitatis seminarium effudit, dicens, Eritis sicut Dij. Tu quoque homo, si vides furem curres cum eo? Audistis fratres, quid hac nocte lectum est in Esaia, dicente Domino, Princeps tui infideles, vel vt alia translatio habet, Inobedientes, socij furum. Reuera enim principes nostri Adam & Eua, principia nostræ propaginis, inobedientes & socij furum, qui quod Filij Dei est, serpentis, immo diaboli per serpentem consilio subripere tentant.* Hactenus S. Bernardus. C

Adam & Euæ nostræ originis duces verè principes fuerũt. Secundum peccatum Adami amor inordinatus vxoris.

ALTERVM peccatum Adami fuit inordinatus affectus, & amor immo D

A immoderatus vxoris; non quidem amor concupiscentiæ carnalis, qui necdum excitatus fuerat in membris eius, sed amor quidam socialis, & velut amicitiæ; scilicet, ne illam contristaret, paruipendit præceptum Dei. atque hoc amore fit sæpenumero, vt Augustinus inquit lib. 14. de Ciuitate Dei, capite 11. & lib. 11. de Genesi ad literam 42. capite. vt offendat homo Deum, ne offendat amicũ *Credendum est*, inquit Augustinus, *illum virum suæ fœminæ, vni vnum, hominem homini, coniugem coniugi, ad Dei legem transgrediendam, non tanquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudine paruisse.* Et altero in loco: *Noluit Adam Euam contristari, quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire discordia. Non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum in membris suis senserat, sed amicali quadam beneuolentia, qua plerumque fit, vt offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus: quod eum facere non debuisse, diuinæ sententiæ iustus exitus indicauit.* Secundum peccatum Adami amor inordinatus vxoris.

B

TERTIVM peccatum fuit improba quædam auiditas, & pestifera curiositas experiendi quidnam lateret in eo fructu, quem ipsi Deus tãtopere interdixerat, quidq; eo gustato consecutum esset. Tertiũ peccatũ curiositas.

QVARTVM peccatum: quia vidit Euam percepto fructu non esse mortuam, cœpit dubitare de intelligentia illius sententiæ Domini, *In quacumque die comederis, morte morieris.* vtrum scilicet ea verba propriè, an figuratè dicta essent, & vtrum definitiuam sententiam continerent, an tantùm comminatoriam. Quartũ dubietas.

C QVINTVM peccatum: quia inexpertus erat diuinæ seueritatis in vindicandis peccatis, existimauit fore peccatum suum excusabile, veniáque dignum; vel propter leuitatem rei, quantulum enim erat vnum pomulum comedisse? vel propter dignitatẽ personæ suæ, intimámque cum Deo familiaritatem; vel quia id fecerat, vt gratificaretur vxori, quam Deus ei sociam dederat. Adamus enim summo Euam amore diligebat, quòd esset propter eximia corporis & animi ornamenta summè amabilis, quod vnica esset mulier in toto terrarum orbe, quòd sua esset vxor, ex qua prolem suscepturus, totúmque genus hominum propagaturus esset, quôd sibi à Deo in sociam esset data, denique quòd sua esset ex carne, ossibúsque formata. Putauit igttur hanc rationem satis valido futuram obtentui ad peccati admissi excusationem: & verò cernimus hac vna tantùm excusatione Adamum, cùm is à Deo increpararetur esse vsum, *Mulier*, inquit, *quam dedisti mihi sociam, dedit mihi, & comedi.* Quinttũ cõtẽptus Dei. Cur Adam Euam tantopere dilexerit.

D

SEXTVM peccatum fuit gulæ: cernens enim pulchritudinem pomi, & audiens ex vxore suauissimi esse saporis, esum eius flagrantissimè concupiuit. Sextũ gulæ.

SEPTIMVM fuit peccatum inobedientiæ: nam comedendo fructum sibi à Deo interdictum, inobediens fuit Deo. Non fuit tamen peccatum illud Adami formaliter & specialiter inobedientia; sed tantùm materialiter & genericè: hoc est non peccauit Adã volens Septimum inobediẽtia

Universidad de Deusto
Biblioteca

lens esse inobediens,vel per contemptum diuini præcepti, sed vo- A
lēs comedere fructum sibi à Deo interdictū, inobediens fuit Deo.
Paulus quidem certè in capite quinto Epistolæ ad Romanos dispu-
tans de peccato Adami,non aliud videtur agnoscere, quàm inobe-
dientiam, aut certè hoc maximè: nam cùm dixisset propter pecca-
tum Adami mortem intrasse in mundum,& contagione eius pecca-
ti omnes homines esse infectos,atque corruptos, quale illud fuerit
peccatum declarans subdit, *Sicut per inobedientiam vnius hominis pec-
catores constituti sunt multi:ita & per vnius obeditionem iusti constituentur
multi.* Ac licèt,quantùm ad animum & affectum Adami, principale
& formale peccatum eius fuerit superbia, siquidem ad peccandum B
ex obiecto superbię motus est;attamen quantùm ad offensam Dei,
& ad damnum,quod ex peccato eius accidit omnibus eius posteris,
principale peccatum fuit inobedientia. propterea enim Deus grauissimè est offensus, quod præceptum ipsius non custodiuisset Ada-
mus:quapropter obiurgans eum,*Quia*,inquit, *comedisti de ligno, de
quo præceperam tibi, ne comederes,&c.*

Octauū excusatio peccati.

OCTAVVM peccatum eius, fuit excusatio peccati à se cōmissi,
quæ detestabilior in eo fuit, quàm in Eua; nam hæc culpam in ser-
pentem transtulit,Adamus verò in Deum dicens, *Mulier, quam de-
disti mihi,sociam,dedit mihi,& comedi.* quasi diceret, Tu dando mihi so-
ciam mulierem,peccandi occasionem prębuisti. Verum de hac tam C
scelerata & impia excusatione Adami,plura dicemus infrà.

NON inuoluam silentio quod Augustinus prodidit in Sermone
tertio de festo Annunciationis Domini,qui est 19.de Sanctis:signi-
ficat enim,si Adam cùm de peccato suo reprehensus est à Deo,non
excusasset se, sed humili sceleris patrati confessione ac pœnitentia
veniam ab eo postulasset,futurum fuisse,vt non exularet à paradiso.
Sic autem scribit Augustinus: *Cùm Adam de perpetrata à Domino ar-*

Notabilis Augustini sentētia exeutitur, Vtrū si Adamus statim humiliter cōfessus esset peccatū à se cōmissum, exulasset à paradiso necne.

*guereturinobedientia,non se humiliter,vt culpa exigebat accusauit,sed auctō-
rem superbè accusauit dicens,Mulier quam dedisti mihi,dedit mihi fructum,* D
*& comedi.Hac dicendo se putauit excusatum:& sic accusauit creatorem mu-
lieris,quæ ad peccandum,virum traxerat in culpam.Qui si humiliter se accu-
sasset, & in auctorem suum culpam non retorsisset,à paradiso non exulasset:*
Hæc Augustinus.Sed cùm habitatio primi hominis in paradiso cō-
iuncta esset cum potestate comedendi fructum arboris vitæ, hæc
autem cum immortalitate corporis;propterea enim Deus,vt paulo
infra narrat Moses,eiecit Adamum de paradiso;ne scilicet manens
ille in paradiso,vitalem illum fructum comedere,ac vitam in terris
perpetuare posset:immortalitas porro corporis à iustitia originali,
cæterorúmque illius fælicis status bonorum comitatu separari non
posset;plane conficeretur,si Adamus, secundum Augustinum, per
confessionem sui peccati remansionem in paradiso impetrasset, si-
militer eum immortalitatem corporis,iustitiā originalē, cæteraq;
illius status bona fuisse recuperaturum. Quod ego tamen vt credō,

non

A non facile possum adduci: video enim Deum absolutè Adamo di-
xisse,*In quocumque die comederis ex ligno scientiæ boni & mali, morte mo-
rieris.* Fuit igitur absoluta,fixa, & immutabilis illa Dei sententia, si
Adam comederet fructum vetitum, fore eum necessitati moriendi
obnoxium,idest, amissurum promissam corporis immortalitatem
cùm qua etiam coniuncta erat cæterorum bonorum amissio, siue
Adam postea de peccato suo pœnitentiam ageret, siue non ageret,
quamquam non leuis quorumdam coniectura est,sermonem illum
non esse Augustini, vt neminem auctoritas eius mouere admodum
debeat. Hæc in præsens attigisse satis sit, quæ sacrarum litterarum
doctus & prudens lector subtilius & diligentius expendet, ac de
nostro iudicio iudicium ipse faciet.

B

DISPVTATIO DE GRAVITATE peccati primorum hominum.

SEQVITVR altera disputatio de grauitate peccati primorum
hominum tam absolutè quàm comparatè,sed breuissimè tamen
tractanda. Disputandum enim est,vtrum peccatum illūd primorum
hominum, fuerit omnium,quæ postea vllo tempore, & ab vllo ho
minum sunt patrata grauissimum: itémque vtrius hominis, Adami
ne an Euæ,grauius fuerit peccatum.

QVAESTIO PRIMA

C An primorum hominum peccatum, fuerit omnium peccatorum grauissimum.

Vnde æstimetur grauitas peccati.

GRAVITAS peccati multis ex rebus æstimari solet, vel ex ipsa specie peccati, sic adulterium grauius est simplici fornicatione,vel ex intentione affectus peccantis,vt si quis vehementiori studio & intensiori affectu rapiatur ad peccandum, vel ex effectu peccati, idest,damno,quod peccatum consequitur,sic homicidium grauius est furto,vel ex varijs circūstantijs peccato adiūctis, quæ grauitatē eius amplificāt,vt sūt qualitas personæ,locus,tēpus, & id genᵒ alia.

Quomodo peccatum primorum hominum & fuerit & nō fuerit omnium grauissimū.

D SI spectetur igitur species peccati primorū hominum non vti-
que fuit omnium grauissimum,grauius enim fuisset,si peccasset per
blasphemiam,per infidelitatē,per contemptū, aut odium Dei. Nec
dubitanter dixerim Iudam,Arium,Lutherū secundū speciē peccati
grauius peccasse,quā Adamū, peccauit enim contra legem positi-
uam, non contra legem naturalem, & contra præceptum de re in-
differenti,non de re per se mala. Nec affectus peccādi fuit in illis
intensior,vehemētior,prauiórq. quā in vllo eorū,qui postea pecca-
uerunt. At enim grauissimum fuit illud peccatum, si penses dam-
num ex eo consecutum, idest, iacturam tot tantorúmque bonorum

nunquam deinceps recuperandorum,& tot tantorumque malorum A
quæ peccatum illud peperit, necessitatem. Neque damnum illud, proprium modò fuit illorum hominum,sed vniuersi generis humani:illi enim primi parentes suo casu & ruina omnes posteros suos, quotquot deinceps fuerunt,futuríque sunt,in peccati & mortis exitium pertraxerunt.Quocirca Paulus tantum hoc damnum ponderans in cap.5.epistolæ ad Romanos,*Per vnum hominem*,inquit,*peccatum in hunc mundum intrauit,& per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransijt,in quo omnes peccauerunt.*

Peccatum Adami qua ratione cæteris grauius. ILLVD quoque valdè grauat &magnificat peccatum Adami, Q is sapiẽtia,&gratia Dei excellere,nullamq; haberet ad malũ proclituitatem:sed contrà, acerrimã ad bonum propensionem, ita vt summa facilitate quantamlibet tentationẽ propulsare,omnéque peccatum vitare nullo labore posset:quamobrem tantò fuit maior eius in peccando iniquitas,quantò maior erat in eo non peccandi facilitas, quemadmodum Augustinus c.15.lib.14.de Ciuitate Dei his verbis scribit: *Si quis damnationem Adami,vel nimiam vel iniustam putat, metiri profectò nescit,quanta fuerit iniquitas in peccando,vbi tanta erat non peccandi facilitas.* Idque declarat Augustinus ex contrario, scilicet ex comparatione obedientiæ Abrahæ, & domini nostri Iesu Christi. *Sicut*, inquit, *obedientia Christi eò prædicabilior fuit, quia factus est obediens vsque ad mortem:ita inobedientia primi hominis eò fuit detestabilior, quia factus est inobediens vsque ad mortem.Vbi enim magna est inobedientiæ pœna proposita,& res à Creatore facilis imperata: quisnam satis explicet quãtum malum sit non obedire in re facili, & tanto potestatis imperio, & tanto terrenti supplicio?* Sic Augustinus.

Augustin°. B

Phil.1. C

LOCVS præterea paradisi,quem Adamus scelere suo dehonestauit,ac dedecorauit,detestabilius fuisse peccatum eius arguit: siquidem eo loci nulla erat peccandi occasio,nullúmque malè agendi irritamentum:quinimò plurima & accerrima ad laudandum, colendum,& amandum Deum,eiúsque iussis obtemperãdum incitamenta.Quid ego dicam de circumstantia temporis,quæ non parum scelus eius amplificat?talẽ enim Deus Adamum fecerat, vt omni tempore summa facilitate innocẽs,& sanctus perseuerare, omnéq; peccatum vitare, & quantamuis tentationem dæmonis nullo negotio superare posset.At illequàm facile?quàm cito?tamquam inermis & imbecillis atque ignauus miles,prima hostis,miniméq; graui adsustinendum impressione victus & prostratus est? Nimirum, quàm facilis ei victoria esse poterat:tam insigne fuit ad perpetuum dedecus & ignominiam,fuisse victum. D

QVAESTIO SECVNDA
Vtrius peccatum grauius fuerit, Adami ne, an Euæ.

SED

A SED age,peccatum Adami cum Euæ peccato comparemus.Enimuerò si ad personam vtriusque & ad damnũ ex vtriusq; peccato consecutum respectus habeatur,non est dubitãdum,quin multò grauius fuerit peccatum Adami, quàm Euæ.etenim longè sapientior erat Adamus quàm Eua, & perspicacior ad internoscendum bonũ à malo,omnésq; diaboli etiam occultissimas artes &fraudes dispiciendas atq; discutiendas,fortior item erat ad omnes tentationes superandas,pluribúsque ac maioribus Deo beneficijs obligatus cũ esset,obseruantiorẽ eum diuinorum præceptorum,atq; obsequentiorẽ esse oportebat.deniq; constituerat eum Deus quasi caput Euæ,quam scilicet,ipse ignorã- B tẽ erudiret,errantẽ corrigeret,vacillantem cõfirmaret,lapsam erigeret:Iam verò,iustitiæ originalis & immortalitatis amissio,necessitas moriendi,& innumerabilia mala perpetiendi, cõtagióq; peccati in omnẽ transfusi posteritatẽ,deniq; totius corruptela naturæ, non ob Euæ,sed ob Adami peccatũ cõsecuta sunt.Si enim Adamus nõ peccasset,nihil peccatum Euæ,aut ipsi Adamo,aut posteris eius nocuisset.Nam quod in lib.Eccl.c.25.proditum est,*Propter mulierem*,id est: propter Euam,*omnes homines mori:* intelligendum est, sicut in scholis loquimur,occasionaliter, nõ causaliter seu meritoriè.Eua enim occasionem Adamo præbuit peccandi,ex cuius peccato accidit mors, C sicut dixit Paulus ad Ro.5.*Per vnum hominem peccatum in hunc mũdum intrauit:& per peccatum mors.* atque hoc ipsum non obscurè indicatur illo ipso loco Ecclesiastici,cùm priùs dicitur. *A muliere initium peccati:* Et deinde subditur:*Per illam enim omnes morimur.*

Peccatũ Adami fuit grauius peccato Euæ.

S. Adamus non peccasset,peccatũ Euæ nõ nocuisset.

Ibid.

AVCTOR quæstionũ veteris & noui Testamẽti,vulgo existimatus, sed falsò,Augustinus,inter cuius scripta volumẽ illud fertur,in quæ. 83.scribit Adamũ peccasse peccato idololatriæ, quia voluit se Deũ fieri:quod profectò falsum est.Non aliter dici potest Adamus peccasse peccato idololatriæ,quàm quiuis hominum peccans mortaliter:ea scilicet,ratione, vt alium sibi quàm Deum constituit vltimũ finem,quem super omnia diligit,& ad quẽ suà omnia refert: quẽadmodum Paulus de nónullis dixit,*Quorum Deus venter est:* & alio loco Philipp. 3. D auaritiam,idolorum seruitutem appellauit.Non enim ita concupiuit Adamus similitudinem Dei, vt Deus fieri vellet, & quasi Deus coli & adorari.S.Ambrosius in libro de Paradiso cap.13. putat diabolum voluisse Euam inducere ad idololatriam, iniecta animo eius multorum deorum opinione ac fide;cùm dixit:*Eritis sicut Dij, scientes bonum & malum.* Verba eius sic habent: *In quo licet aduertere,idolatriæ auctorem esse serpentem, eo quod plures Deos induxisse in hominum videatur errorem,quadam serpentis astutia, &c.* Verùm vox illa *Dij*, seu vt Hebraicè est אלהים *Elohim*,posita est pro vno & vero Deo,sumpro nempe,quod nonnunquam fit in Sacris litteris, plurali numero pro singulari,vel ad denotandas diuinas personas, ad quas pertinet, quod paulò infrà dixit Deus, *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est.*

Adam non peccauit,vt putarũt quidam, peccato idololatriæ.

Ambrosius censuit serpentem voluisse inducere Euam in errorem & impietatem idololatriæ.

HVGO sancti Victoris dixit, Adamũ peccato auaritiæ peccasse. A
Hugo S. Victoris, quomodo dixerit Adamũ peccasse p auaritiam.
Sed amplè sumpsit nomen auaritiæ, pro immoderata videlicet cupiditate habendi quodlibet bonum plusquam oportet. Qua significatione vtitur nonnunquam vocabulo auaritiæ Paulus, veluti sub finem primi capitis epistolæ ad Romanos, & in quarto capite epistolæ ad Ephesios, quibus locis Græcè est vocabulum πλεονεξία, ductũà πλεονέκτην, ideſt, à plus habendo: significans vitium, quo sibi quis plus arrogat, vel affectat quàm ius est: aut potiores partes, fraudatis cæteris, occupat, aut saltem occupare studet tam in diuitijs, quàm in honoribus aliisque rebus. Vocabulum autem πλεονεξία, Latinus interpres alicubi vertit rapinam, aliubi fraudem, sæpe auaritiam. De eà voce legendus est commentarius Hieronymi super illis verbis B
Πλεονεξία quid
Pauli capitis quarti epistolæ ad Ephesios, *In operatione omnis immunditia, in auaritia:* & rursus, *Nec auaritia nominetur in vobis.* Patet igitur quemadmodum Adami peccatum, quàm Euæ grauius fuerit.

Caietanus leue peccatũ Euæ cur existimet.
PECCATVM autem Euę Caietanus leue admodum facit, explanans enim illa verba tertij capitis, *Tulit mulier de fructu arboris, & comedit:* affirmat primum illud Euæ peccatũ fuisse minimum, tũ ex radice, hoc est, affectu libertatis: tũ ex ratione peccandi, appetitu, scilicet similitudinis diuinæ: tum ex re appetita, quæ fuit scientia boni & mali, tum ex specie actus exterioris, qui fuit comedere fructũ pulchrum oculis, & ad vescendum suauem: tum ex causa peccandi, nimirum seductione serpentis: tum denique ex conditione peccantis, C
Tripliciter, graui⁹ peccatũ Euæ, quàm Adami.
quia mulier erat. sic Caietanus. Veruntamen, si peccatum vtriusque parentis nostri simpliciter & absolutè pensemus, non modo graue fuisse peccatum Euæ, sed etiã tribus de causis grauius quàm Adami intelligemus. Primò enim peccauit infidelitate, id est, contra fidem, quæ est virtus supernaturalis & Theologica: credens serpenti falsa, & impia de Deo loquenti, quinetiam mendacij, atque inuidiæ Deũ insimulanti. Peccauit item ingenti stultitia & vęcordia, sperans se scientiam boni & mali, ac similitudinem Dei per esum fructus corporalis posse consequi. Deniq; peccauit in virum suum, blandiseum verbis & importunis precibus ad comedendum fructum vetitum illiciens atque impellens. Itaque prima omnis peccati & mortis, quæ D
vniuersum genus humanum peruasit occasio, ex Eua fuit.

Peccatum Adami cur non fuerit omnium grauissimũ, grauissima tamen pœna sit mulctatum.
SIQVIS autem propterea contendat, peccatum primorum hominum fuisse grauissimum omnium, quod grauissima pœna sit mulctatum, id est, tot tantorúmque bonorum amissione, & necessitate tot tantísq; malis animi & corporis subiacendi: sciat is eiusmodi pœnã non respondisse peccato Adami secundum quantitatẽ propriæ speciei, sic enim respondit pœna æterna inferni, quæ non erat omnium maxima: sed ea dũtaxat ratione, vt fuit primum peccatum, per quod scilicet, sublata est iustitia originalis, & fœlix ille status innocentiæ deperditus; cui malo, necessario cætera damna consequentia & connexa erant. Lege B. Thomam in 2. 2. quæstione 165. articul. 3.

Aperti

A *Aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt* *Vers. 7.*
se esse nudos.

NON sunt aperti eis oculi, quasi antea fuissent clausi: nã quomodo Adamus clausis oculis vidisset animalia ad ducta, & mulierem ex latere suo formatã? quomodo mulier vidisset serpentem, & fructum arboris vetitæ pulchrum esse oculis? Nec aperti sunt eis oculi, quasi tunc primum vsu rationis, ac liberi arbitrij pollere cœperint: quæ enim antea dixisse Adamum & Euam legimus, satis declarant eos perfecto fuisse rationis vsu. Nec propterea tunc oculi dicuntur eis B
Quomodo intelligẽdũ sit apertos fuisse primis hominibus oculos.
Iosephus libro 1. Antiquit. cap. 1.
aperti, quòd per esum fructus vetiti, vt significat Iosephus, maius ingenij acumen, acriorémque vim ad intelligendum sint adepti: siquidem neque id per esum eius fructus potuit effici: neque si factum esset, damno eis, sed magno lucro esus illius fructus fuisset. Nec probanda est Rabbi Salomonis sententia, antea primos illos homines solius boni cognitionem tenuisse: post illius autem fructus esum, etiam mali notitiam eis contigisse: námque contrariorum eadem est disciplina. Itaque bonum & malum, tam ante quàm post cognouerunt, dissimili tamen ratione. Antè nouerant bonum per possessionem, malum verò ex boni oppositione: posteà bonum nouerunt per priuationem, malum per experientiam, infælici nempè & execranda cognitione.

Quomodo Adamus & Euæ se nudos esse cognouerint.
QVOMODO igitur Moses dixit tunc fuisse apertos eis oculos? Nimirum tunc primum aduertere cœperunt nuditatem corporis si- C
bi turpem & ignominiosam esse, propter inordinatos & obscœnos carnis aduersus rationem rebellantis motus: statim enim vt peccarunt, mutua exarserunt libidine, quam per membra corporis contra iudicium & voluntatem rationis immoderatè sese efferentem, & comprimendam iudicabant, & comprimere tamen non valebant: quapropter maiorem in modum erubescebant, & illas corporis partes quamprimum occultare & velare satagebãt. At nuditas quidem earum partium ante peccatum non magis pudori eis fuerat, quàm est nobis vel manus, vel oris nuditas. Ergo accidit eis similiter quo dammodo vt pueris, qui priusquam ad rationis vsum perueniant, de nuditate earum partium minimè verecundantur: vbi autẽ ratio vim
D
discernendi bonũ à malo exercere, & ipsi libero arbitrio vti cœperint: continuò de earum partium nuditate erubescunt. quod igitur pueris propter ætatem contingit, hoc illis propter iustitiæ originalis præsentiam euenit.

Augustinus
HANC interpretationẽ, vt alia permulta, ex fontibus hausimus Augustini, apud quem in libro 14. de Ciuitate Dei capite. 17. sic est: *Nudi erant, & non confundebantur: non quod eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nondum erat, quia nondum libido membra illa præter arbitrium*

commouebat: nondum ad hominis inobedientiam redarguendam, sua inobedientia caro quodammodo testimonium perhibebat. Neque enim caci creati erant, vt imperitum vulgus opinatur: quandoquidem & ille vidit animalia, quibus nomina imposuit, & de illa legitur, Vidit mulier quia bonum est lignum in escam, & quia placet oculis ad videndum. Patebant ergo oculi eorum, sed adhuc non erant aperti, hoc est, non attenti vt cognoscerent quid eis indumento gratiæ præstaretur, quando membra eorum voluntati repugnare nesciebant. Qua gratia remota, vt pœna reciproca inobedientia plecteretur, extitit in motu corporis quædam impudens nouitas, & fecit attentos, reddiditq; confusos. Hinc est quod posteaquam mandatum Dei aperta transgressione violarunt, scriptum est de illis, Et aperti sunt oculi amborum, & cognouerunt quia nudi erant, & consuerunt folia fici, & fecerunt sibi campestria. Aperti sunt, inquit, oculi amborum non ad videndum, nam & antea videbant, sed ad discernendum inter bonũ, quod amiserant, & malũ in quod ceciderant. vnde & ipsum lignum eo quod istam faceret dignoscentiam, si ad vescendum contra vetitum tangeretur, ex ea re nomen accepit, vt appellaretur lignum scientiæ boni & mali. Experta enim morbi molestia, euidentior fit etiam iucunditas sanitatis. Cognouerunt ergo quia nudi erant: nudauit scilicet ea gratia qua fiebat, vt nuditas corporis nulla eos lege peccati menti eorum repugnante confunderet. Hoc itaque cognouerũt quod fœlicius ignorarẽt, si Deo credẽtes & obedientes non cõmitterent, quod eos cogeret experiri, infidelitas & inobedientia quid nocerent. Sic Augustin.

A

B

D

HORVM simillima reperiet lector apud eũdem Augustinum in Augustinus libro vndecimo de Genesi ad litteram capite trigesimoprimo. Quomodo, ait, aperti sunt oculi amborum, nisi ad inuicem concupiscendum? Neque enim clausis oculis facti erant, neque in paradiso deliciarum caci palpantésque oberrabant, vt vetitum lignum etiam nescientes attingerent, palpantesque fructus prohibitos ignorando decerperent. Quomodo enim animalia adducta sunt ad Adamum, vt videret quid vocaret ea, si non videbat? Quomodo mulier ad virum ducta est, vt de illa quam non videbat diceret, Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea? Quomodo vidit mulier fructum illum esse pulchrum oculis, si clausi erant eius oculi? & tamen apertos dicit Scriptura eorum oculos, translato verbo & figurata narratione vtens, apertos vtique ad aliquid intuendum, & cogitandum, quod antea numquam aduerterant. Vbi enim ad transgrediendum præceptum audax curiositas mota est, auida experiri latentia quidnam tacto fructu vetito sequeretur, & noxia libertate habenas prohibitionis rumpere delectata, probabilius existimauit nõ esse mortẽ, quam timuerat secuturam. Mox ergo vt præceptũ transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omnino nudati, quam typho quodam & superbo amore suæ potestatis offenderant, in sua membra oculos iniecerunt, eáque motu, quem non nouerant, concupiuerunt. Ad hoc igitur aperti sunt oculi, ad quod antea non patebant, quamuis ad alia paterent. Idem Augustinus lib. 1. Locutionum in Genesim, numero 9. Quod scriptum demum est de Adam & Eua, Aperti sunt oculi eorum, cùm absurdè credatur eos in paradiso cœcos, vel oculis clausis prius oberrasse locutionis est, qua etiam de Agar scriptum est, Aperuit oculos suos, & vidit puteum. neque enim clausis prius oculis sedebat. Et quod in fractione panis aper

C

Gen. 21.

Luc. 24.

A nis aperti sunt oculi eorum, qui cognouerunt Dominum post resurrectionem. Neque enim per viam cum illo clausis oculis ambulabant. Sic Augustinus. Luc. 24.

ILLVD præterea posset dici apertos fuisse eis oculos, quia tunc clarè viderunt, quod antea libidine peccandi obcœcati non viderant: Deum scilicet veracem esse, diabolum verò mendacẽ ac fallacem. Simúlque illud, quàm verum esset cognouerunt, quod multis post sæculis Dauid cecinit, *Mihi adhærere Deo bonum est, ponere in domino Deo spem meam.* & Illud, *Qui elongant se à te peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.* Et illud videbant, quàm non leue sit nec patuipendendum Dei non obtemperare voluntati. *Fit quidem quotidie,* ait Serapion scriptor Græcus, *in nobis, quod in primis illis hominibus factum est quando peccamus, tunc cœci sumus: vbi peccauimus, tunc demũ agnoscimus, quantum mali admisimus, nostrique facti nos pudet, tædet, ac pœnitet. Diuina Scriptura,* inquit Theodoretus, *apertionem oculorum, vocat sensum peccati, & pudorem sceleris admissi: nam patrato flagitio insurgit cõtinuo aduersus nos conscientia, nósque vehementer obiurgat & condemnat.* vnde est illud Pauli, *Quem fructum habuistis in his in quibus nunc erubescitis.* Quomodo aperti sunt eorũ oculi. Psalmo. 72. Ibid. B Theodoretus quæst. 33. in Genesim. Rom. 6.

VOLO vt etiam lector cognoscat, quemadmodum hunc ipsum locum interpretatus sit Rupertus, scilicet piè admodum, grauiter, ac disertè. Nam in libro tertio de Trinitate & eius operibus capite C decimo, hoc modo scribit: *Quomodo tandem dictum est, Et aperti sunt oculi amborum? Nunquid cœci erant antequam comederent, & comedendo illuminati sunt? Non vtique, iam enim & mulier viderat, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectúque delectabile. Iam & ad Adã adduxerat Dominus cuncta animantia, vt videret quid vocaret ea. Non ergo exteriores, sed interiores, quos contra Deum clauserant aperti sunt oculi amborum: quia scilicet veracem Deum, serpentem verò in sua miseria falsissimum cognouerunt. Namque protinus sequitur, Cúmque cognouissent se esse nudes, consuerunt ficus, & fecerunt sibi perizomata. Ergo id quod dictum est, Et aperti sunt oculi amborũ, duplicem constat habere sensum. Nam si ad expectationem illorum respicias, quam ex promissione serpentis cõceperant dicentis, Aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum, acerba nimis ironia est, & gemebunda conquestio scriptoris dicentis, & aperti sunt oculi amborum. quod idem est, ac si diceretur, & non iuxta promissum serpentis aperti sunt oculi amborum: nisi quod acerbius nunc sub affirmatione ironica dicitur, quasi aperta voce negaretur. Porrò si verum euentum expectes, magnæ cõfusionis demonstratio vel agnitio est, de qua protinus subinfertur quod iam dictũ est, Cúmque cognouissent se esse nudos. &c. Cum, inquit, nudes se esse cognouissent: id est, cũ se honore in quo positi erant & cõditi, spoliatos & tumentis comparatos, sine omni protectione Dei nudatos esse animaduertissent. Nam tale est & illud quod item Scriptura hæc veridica, quæ veris nominibus res appellat & congruis acta verbis, prout oportet enunciat, Vi-* D

Universidad de Deusto
Biblioteca

dens igitur Moses populum quod esset nudatus, spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes constituerat nudum, &c. Igitur duplex quidem sensus, in eo quod dictum est, Et aperti sunt oculi amborum. Sed verus vtrobique gemitus, magnũ vndique est mutuæ confusionis opprobrium, Deus iratus, diabolus risu & cachinno dilatatus, vterque ſ xus ignominiæ percussus, & inter hæc omnia reorum & animi torquebantur, & oculi confundebãtur. ſtatim namque genitalis pars corporis vtrumque peccatorem ob superbiæ meritum, iniußis motibus similiter colaphizare incepit. Ignominiam huius paßionis pudendam esse natura sponte cognoscit, sine doctore intelligit, vltronea fuga confitetur. Cur hoc? quia rationali creaturæ inesse non debuit, sed ab offenso Deo, non intelligenti honorem suum imposita est, vt compararetur iumentis. Quicquid enim homini à Deo siue propitio siue irato institutum est, hoc omnino naturæ hominis nescire non potest. Idcirco sicut ratione, quam propitius Deus dedit carere non potest. sic istam paßionem libidinis confusibilem esse, nescire illi impoßibile est. Erubescit in ipsis coniugibus, & mutuum alterutræ nuditatis refugit intuitum, sicut & isti coniuges primi, qui nondum habentes, quos erubescerent nisi semetipsos qui erant caro vna, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata, idest, succinctoria. Hactenus sunt verba Ruperti.

Genes. 3. Versi. 7.

Cúmque cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus. & fecerunt sibi perizomata.

Cur in paradiso nudi fuerint primi homines,

CVR Deus primos illos homines in paradiso nudos esse voluit? Nimirũ illis vestibus nec ad iniurias cæli propulsandas, neque ad vllã corporis turpitudinem & obscœnitatem velandam eguerunt. Siquidẽ erant illi corpore impassibiles, & animo pariter, atque corpore omni libidinis motu sensúque planè carentes. Audi quæ Basilius hac de re disputãs in homilia quæ inscribitur, Quod Deus non sit auctor malorum, hoc modo scribit: *Comederunt*, inquit, *& aperti sunt oculi eorum, cognouerúntque quod nudi essent. Oportebat enim se nudos minimè cognouisse, ne mens hominis ad eorum cupiditatem quæ deesse viderentur, traheretur. Amictum namq. nuditatis, defensionem solatiúmque esse existimauit: & omnino per carnis curã ab obseruantia Dei abstractus est. Cur, inquis, nõ statim eis ab initio amictus sunt præparati? Quoniam hæc nec naturalia esse, neque exarte decebat. Nã naturalia, propria sunt brutorum, vt pennæ, setæ, pellium crassitudines, quæ & rigoribus resistunt, & æstus ferunt, in quibus nihil alterum ab altero distat, æquali omnibus natura existente. Homini autem secundum proportionem in Deum caritatis, bonorum di-*

Matthæ. 7. *stributio conueniebat. Quæ vero ex arte sunt opera, negotium generant: quod vt maximè homini noxium, vitandum erat. Quamobrem Deus nos ad paradi-*

si vitam reuocans, ex animabus nostris curas euellere conatur dicens, Nolite animæ vestræ cogitare quid edatis, aut corpori quid induamini. Neque igitur ex natura, neque ex arte cõueniebat, sed alia parata erant si virtutẽ ostendisset homo, insignia quæ ex gratia Dei erãt illũ illustratura, vt potè fulgores quidam, quales sunt Angelorum, qui omnem florum varietatem, omnem astrorum claritatem superarent. Hac igitur de causa non vestes ei statim præbitæ, quoniam virtutis præmia illis resposita erant, quæ consequi vis diabolicæ tentationis non permisit. Hæc Basilius.

AD explanationem eorumdem verborum spectant verba illa Ambrosij, quæ sunt in 13. capite libri eius de Paradiso. *Et antea*, inquit, *nudi erant, sed non sine virtutum integumentis. Nudi erant propter morum simplicitatem, & quod amictum fraudis natura nesciret: Nunc autẽ multis simulationum inuolucris mens humana velatur. Ergo posteaquam spoliatos se illa sinceritate & simplicitate viderunt integræ incorruptæque naturæ, quærere mundana & manufacta cœperunt, quibus nuda suæ mentis operirent, delectationes delectationibus, & mũdi huius vmbratiles voluptates velut folia folijs assuentes, quibus obumbrarent genitale secretum. Nã quomodo clausos oculos corporis habuit Adam, qui omnia animantia ita vidit vt his & nomen imponeret: Quomodo cognouerunt, idest, interiore & altiore scientia, non tunicam sibi, sed virtutum deesse velamina.* Sic Ambrosius.

Cur primi homines foliis ficus potius, quàm aliarum arborum verẽda sua tegere voluerint.

SED cur ex foliis ficus, velandæ turpitudini, quam tunc primum senserunt, potius quàm aliunde tegumentũ sibi compararunt: Non sanè, quòd illa fuerit arbor scientiæ boni & mali, vt visum est quibusdã, id quod superius à nobis in tertio volumine quod est de Paradiso, cũ de ea arbore ageremus cõfutatũ est: sed fortè ob amplitudinẽ foliorum, sunt enim, inquit Plinius li. 16. latissima ei arbori folia: vel quod illis conscientia patrati sceleris, & inusitato libidinis sensu vehementer animo commotis ac perturbatis, prior illa occurrit arbor, magísque ad manum eis fuit. *Neque enim arbitror*, inquit Augustinus libro 11. de Genesi ad litteram cap. 32. *Cogitasse eos aliquid in illis foliis ficus, quod talibus congrueret contegi tam membra prurientia: sed occulto instinctu ad hoc compulsi, in illa perturbatione, vt etiam talis pœnæ suæ significatio à nescientibus fieret, quæ peccatorem factum conuinceret, & doceret Scriptura lectorem.* Magister Historiæ scholasticæ in historiæ Geneseos capite 23. tradit, folia ficus si terantur, eorúmque succo caro hominis inungatur, statim excitari quamdam voluptatis pruriginem: quare illo facto significatum esse, primos illos homines post peccatum puriginem voluptatis in sua carne sensisse.

Succinctorium ficulneum Irenæus putat fuisse signũ pœnitentiæ Adami.

AT Irenæus censet eos nõ temere, aut casu incurrisse in eam arborem, nec sine consilio & ratione tegumentum sibi ex foliis eius cõfeciſse: sed id feciſse eos quo manifestam darent significationem pœnitẽtiæ, quam ipsi de patrato scelere & animo agebãt, & corporis etiam maceratione declarare volebant. Folia enim ficus admota carni, pungunt & affligunt eam. & illud quidem indumentum tam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam cilicium perpetuo Adamus humilitatis & pœnitentiæ causa A
gestasset, nisi Dominus, qui est misericors, & suauis, & benignus, pro aspero indumẽto ficulneo, tunicas pelliceas, vtiliorem nempe ac moliorem amictum eis dedisset. Verba Irenæi in c. 37. lib. 3. aduersus hæreses hæc sunt: *Per succinctorium, quod sibi Adamus circũdedit, ipso facto ostendit suam pœnitentiam, foliis ficulneis semetipsum contegens, existentibus & aliis foliis multis, quæ minus corpus eius vexare potuissent: condignum tamen inobedientiæ amictum fecit conterritus timore Dei, & retundens petulantem carnis impetum: quoniam indolem & puerilem amiserat sensum, & in cogitationem peiorem venerat, frænum continentiæ sibi & vxori suæ circũdedit, timens Deum, & aduentũ eius expectans, & velut tale quid significans. Quoniam,* inquit, *quã habui à spiritu sanctitatis stolam amisi per*
inobedientiam, & nunc cognosco quoniam sim dignus tali tegumẽto, quod de- B
lectationem quidẽ nullam præstat, mordet autẽ & pungit corpus. Et hoc videlicet semper habuisset indumentum humilians semetipsum, nisi Dominus, q̃ est misericors, tunicas pelliceas pro foliis ficulneis induisset eos. Sic Irenæus.

VERVM alij Patres, tegmentũ illud ficulneũ Adami ad tropologicam intelligentiam traducentes, multa eo facto peccasse Adamum disputant. Primo, voluit per semetipsum tegere peccatũ suũ, sed frustra. neque enim à quoquã alio, nisi à Deo potest tegi, hoc
Psal. 31. est, deleri, testante Dauide, *Beati quorum tecta sunt peccata.* sed à quo? declarat ipse mox subiungens, *Beatus vir cui non imputauit Dominus*
Tegere foliis peccatũ quid sit. *peccatum.* Deinde, in eo quoque errarunt, quod foliis peccatum suũ tegi posse existimarunt. Foliis tegunt peccata qui ea vel negant, vel C
excusant, vel occultant, vel propria vi & potestate deleri ea posse arbitrantur. Verùm hæc non modo peccatum nõ tollunt, sed illud etiam magis augent. Quocirca Dominum apud Matthæum ca. 21. arbori ficus nihil habenti præter folia, legimus maledixisse.

B. Ambrosius. PRÆCLARA est apud Ambrosium huius loci mystica interprætatio, quã hic non adscribere nefas duxi. Sic ille ait in libro de Paradiso, ca. 13. *Et assuerunt folia ficus & fecerunt sibi succinctoria. Ficum hoc loco, pro qua specie debeamus accipere diuinarum nos docet series lectio-*
1. Corint. 9. *num. Quandoquidem sanctos esse qui sub vite & ficu requiescunt, Scriptura memorauerit: & Paulus dixerit, Quis plantat ficũ, & de fructu eius non manducat? Et Dominus ad ficum venerit, sed ideo sit offensus quod non inuenerit fructum, sed folia tantùm. Docet ergo me Adam quid sint folia, qui postea-* D
Galat. 5. *quam peccauit, de foliis ficus fecerit sibi succinctorium, qui de fructibus magis eius gustare debuerit. Iustus fructũ elicit folia peccator. Quid est fructus? Fructus, inquit, spiritus, est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, modestia, continentia, dilectio. Non habebat fructum, qui gaudium non habebat. Non*
Quicũque mandatum Dei præuaricatur spoliatur. *habebat fidem, qui præuaricatus erat mandatum Dei. Non habebat continentiam, qui de interdicto sibi gustauerat ligno. Ergo quicumque præuaricatur mandatum Dei, spoliatur atque nudatur, & fit ipse sibi turpis. vult se operire quibusdam ficus foliis, fortassis quibusdam inanibus & vmbratilibus sermonibus, quos compositis mendacijs assuens, & verbum de verbo struens, ad operiend*

A *riendam conscientiam suæ mentis, factiq; velamen peccator intexit, vt pudenda sua contegat. Iacit enim contra se folia, qui culpam velare desiderans, aut diabolum delicti memorat auctorem, aut carnis prætẽdit illecebras, aut alium quempiam persuasorem prodit erroris. Et de Scripturis diuinis frequenter ponit exempla, quibus iustos in culpã perhibet incidisse, dicens, si fortè in stupris fuerit deprehensus, Et Abraham cum ancilla concubuit, & Dauid alienam adamauit, & sibi asciuit vxorem. Assuit enim sibi quædã exẽpla de propheticarum serie Scripturarum, fructũ earum non putat requirendum. Nonne tibi videntur etiam Hebræi folia assuere, dum legis spiritualis verba corporaliter interpretantur? Quorum interpretatio fructũ omnem viriditatis amittit, damnata maledictio ariditatis æternæ. Bona igitur interpretatio, hoc est, spiritua-*
lis ficus est fructuosa, subqua iusti sanctiq; requiescũt. Quam qui plantauerit 1. Cor. 3.
B *in animis singularum, sicut Paulus ait, Ego plantaui, Apollo rigauit, &c. manducabit ex ea fructum. Mala autem interpretatio fructum ferre, viriditatem seruare non poterit. Quod igitur grauius est, hac se Adã interpretatione succinxit eo loco, vbi fructum magis castitatis se succingere debuisset. In lumbis enim quibus præcingimur, quædam semina generationis esse dicuntur. Et ideo*
malè ibi succinctus est Adam foliis inutilibus, vbi futuræ generationis non fru- Luc. 13.
ctum futurum, sed quædã peccata signaret, quæ manserunt vsq; in aduentum Domini Saluatoris. Cæterùm posteaquam Dominus aduenit, sicũ inuenit incultam, rogatus ne eam iuberet excidi, vt coleretur permisit. Et ideo iam non
foliis, sed diuino succingimur sermone, quia ipse Dominus ait, Sint lumbi ve- Luc. 12.
stri præcincti, & lucernæ ardentes, &c. vnde etiam pecuniã in zonis nostris portare prohibet: non enim secularia, sed æterna debet zona nostra seruare.

C Hæc Ambrosius.

De vocabulo Perizomata. CÆTERVM, illud quo vsi sunt Lxx. Interpretes Græcũ vocabulum περιζώματα, Latinè significat succinctoria, vel subligacula. nam licet vniuersè significet omne id q̃ ambit & circumcingit, propriè tamen hic significat succinctoria lumborũ. Latina translatio quam habuit Augustinus, pro succinctoriis hoc loco habebat cãpestria. Sic enim ille scribit libro 14. de Ciuitate Dei. cap. 17. *Et fecerunt sibi campestria genitalium. nam quidam Interpretes succinctoria posuerũt. Porro autem campestria, Latinum quidem verbum est, sed ex eo dictum, quod in-*
uenes, qui nudi exercebantur in campo, pudẽda operiebant: vnde qui ita succinctus Cur pudenda velare omnibus etiam Barbaris insitum.
D *culpam inobedientiæ: voluntatem libido inobedienter mouebat, verecundia pudẽter tegebat. Ex hoc omnes gentes, quoniam ab illa stirpe procreatæ sunt, vsque adeo tenent insitũ pudenda velare, vt quidam Barbari illas corporis partes nec in balneis nudas habeant, sed cum earum tegumentis lauentur. Per opacas quoq; Indiæ solitudines cùm quidẽ nudi philosophẽtur, vnde Gymnosophistæ nominantur, adhibent tamen genitalibus tegumenta, quibus per cætera membrorum carent.* Sic Augustinus.

TESTATVR etiam Cicero lib. 1. Officiorum, tãtum fuisse apud Romanos pudoris studium & obseruantiam, vt ne scenici quidem in publicum sine obligaculis prodirent. *Scenicorum quidem,* inquit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

mos tantam habet à vetere disciplina verecundiam, vt in scenam sine subli- A
gaculis prodeat nemo. Verentur enim, ne si quo casu euenerit, vt corporis par-
tes quædam aperiantur, aspiciantur non decorè. Neq; barbarissimis etiam gentib. non magna & religiosa velandi pudēda fuit cura. Nicolaus Damascenus apud Strabonem lib. 15. Antiochiæ se affirmat vidisse Legatos Pori Indorum regis potentissimi ad Augustum missos cum litteris & munerib. in his erant octo serui toto corpore nudi, præter pudenda subligaculis obtecta. Diodorus Siculus libr. 4 de Aethiopibus: scribens, narrat eos cætero quidem corpore nudos ingredi, pudenda tamen vel caudis vulpinis, vel ex capillis subligaculis cōtextis velare. Videtur igitur hæc tegendorum pudendorū cura, ex illo primorum parentum exēplo velut hæreditaria quadam & natu- B
rali disciplina ad omnes gētes permanasse. Iulius Polux tradit tres olim fuisse hominis partes, quas pudendas & idcirco valēdas censebant, & suum cuiq; earum fuisse propriū tegumentum: sed priora duo fuisse mulierum, tertium verò virorū æquè ac fœminarum. Vnum erat, mulierum cingēs mammas appellatum fascia: alterum ventrem tegens dictum περιζῶμα siue velamen: tertium quo pudēda velabātur. Ferunt nonnulli perizomatum vsum inualuisse apud Assyrios exemplo Semiramidis reginæ, quæ muliebrē pertæsa sexum, virilémq; vt animum sic habitū induens, non modo tiara caput tegere, sed etiam cruribus velamenta circumdare cœpit: quod & suos facere iussit, ne quid ipsa nouo habitu sola occultare videretur, vt tradit Iustinus libro primo. C

Tres hominis partes velandæ.

Genes. 3. Vers. 8.

Et cùm audissent vocem Domini Dei deambulantis in Paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni Paradisi.

Vox Dei, qua Adamus perterritus se abscondit quæ fuerit.

VOCEM DEI, qua perterritus Adamus abdidit se in nemus Paradisi, permulti putant eam fuisse, qua eum Deus compellauit dicens, *Adam vbi es?* verùm non rectè cùm enim hoc dixit Deus, iam erat Adamus abscōditus, idcirco enim ita Deus locutus est, siquidem per hanc vocē non modo Adamus non est absconditus, sed potiùs cùm esset absconditus, ex latibulo suo processit in apertū, & in Dei conspectū venit. Verisimile igitur est eā vocē non fuisse aliud quàm ingentē quēdam terrificūq; sonitū ac frangorē, quo Deus aduentū suū Adamo præsignificare voluit. Solet enim Scriptura ingentes aliquos sonos appellare voces: vt cū ait: *Vox aquarū, vox Cataractarū, vox nubis, vox tonitrui, vox tubæ:* sicut videre licet in Apocalysi non semel, & in Psal. 28. 41. 46. 76. & aliis in locis. Ergo Deus q antea pacatè & blandè Adamo consueuerat apparere, tunc ei se repræsentauit formidabilē & terribilē, & quasi peregrè aduenientē, ac velut ira tum D

Vox pro sono sæpe in scriptura vsurpatur.

A tumentem, ruentēq;, & suo ingressū concutientē terrā, ipsásque Paradisi arbores pressis vestigiis tremefacientē. s. vt illi ea re perturbati & pauidi, scelus suū agnoscerent, atque confiterentur, Deiq; misericordiam & veniam implorarent.

Quid sit, Ad auram post meridiem.

ILLVD porro *Ad auram post meridiem*, variè legitur: quidam enim codices Latini quos citat Hieronymus & secutus est Augustinus, habebāt tantū *Ad vesperam*, alij *Post meridiem*. Verba Hieronymi sunt hæc in quæstionib. Hebraicis in Genesim: *In plerisq; codicib. Latinorū pro eo quod hic posuimus, Ad vesperas, Post meridiē, habetur: quia τὸ δειλινὸν, Græcum sermonem ad verbū transferre non possumus: pro quo in Hebraico scriptum est,* לרוח היום *Leruah haiom: quod Aquila interpretatus est,* ἐν τῷ B *ἀέρι τῆς ἡμέρας*, id est, *In vento diei: Symmachus verò,* διὰ πνεύματος *ἡμέρας*, id est, *Per spiritum diei. Porrò Theodotion manifestius,* ἐν τῷ πνεύματι πρὸς *κατάψυξιν τῆς ἡμέρας, vt meridiano calore transacto, refrigerij aurę spirantis ostenderet.* Hæc Hieronymus. Paraphrasis Chaldaica habet, *Ad quietem diei*, haud dubiè vesperam significās: videlicet eo tēpore incipit diei æstus quiescere, ac remitti. Pagninus & Vatablus habent, *Ad auram diei*, id est, sub vesperam: nam eo tempore ventus spirare solet, præsertim autem zephyrus. Dicitur autem vētus diei, qui post meridiem & ante solis occasum in locis maritimis aspirare solet. Ægyptus enim, terráque Chanaan, in quibus Hebræi, ad quos volumen hoc scripsit Moses, habitauerant & habitaturi erāt, sunt regiones maritimæ, à latere Occidentis terminatæ clausæque C mari Mediterraneo: in quib. regionib. ex vespertino solis accessu, quotidie ventus seu aura ex mari excitari & spirare consueuit: quē ventum, Hebræi ventum diei nominabant. Est igitur periphrasis pomeridiani seu vespertini temporis, quo tempore Deus in Paradisum venit. sunt præterea, qui existiment, significari his verbis ventum quemdam antecessisse quasi prænuncium Dei aduentus, sicut Eliæ contigit in monte Horeb.

Aquila Ponticus. Symmachus Theodotiō.

Aura diei quid sit.

3. Reg. 19

Interpretatio mystica.

NEC mysterio vacat, quod Deus ad increpandum Adami peccatum, & ad eius peccati delendi auctorem redemptoremque promittendum, venerit post meridiem & ad vesperam. s. ea re adum brare voluit aduentum Christi ad redimendum genus humanum, D ad mundi vesperam futurum: sicut interpretatur Irenæus libro 5. aduersus hæreses. Ad vesperam quoque columba reuersa est ad Noë, quæ virentem oleæ frondem ore gestans, aquarum diluuij cessationem nunciauit. Gregorius lib. 28. Moralium, c. 2. eleganti interpretatione mystica hunc locum explanans sic ait: *Quid est quod post peccatum hominis, in Paradiso Dominus iam non stat, sed deambulat, nisi quod irruente culpa, se à corde hominis motum demonstrat? Quid est quod ad auram post meridiem, nisi quod lux feruentior veritatis abscesserat, & peccatricem animam culpæ suæ frigora constringebant? Increpauit ergo Adam deambulans, vt cæcis mentibus nequitiam suam non solùm sermonibus, sed etiā rebus aperiret: quatenùs peccator homo, & per verba, quod fe-*

Genes. 8.

D. Gregorij moralium verborum expositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cerat audiret:& per deambulationem,amisso æternitatis statu,mutabilitatis A
suæ inconstantiam cerneret:& per auram,feruore caritatis expulso torporem
suum animaduerteret:& per declinationem solis, cognosceret quod ad tene-
bras propinquaret. Idem 33.Moralium cap.3.*Primus homo*, inquit, *post*
culpam,inter arbores paradisi ad auram post meridiem absconsus inuenitur.
Quia enim meridianum caritatis calorem perdiderat,tam sub peccati vmbra
quasi sub frigore aurę torpebat. Iste igitur Behemoth,quia in illis quasi quam-
dam requiem inuenit,quos à veri solis ardore subtrahendo frigidos fecit: sub
vmbra dormire à sancto Iob perhibetur. Sic Gregorius.

Cur Adamus voluerit se abscõdere à facie Dei.

QVOD autẽ Adamus voluerit se abscondere à facie Dei,id nonnulli malam in partẽ interpretantur,quasi putauerit aliquid Deum latere posse. Non est fugiendum à Deo,sed confugiendum est ad Deum:peccator autem si fieri posset,vellet se suáque omnia scelera B
Deo esse abscondita & occulta. At verò Augustinus libro vndecimo de Genesi ad litteram capite 33.scribit feciſſe id Adamum, vehemẽter animo turbatũ,præ nimio pudore ac metu nescientẽ quid ageret:turbati enim homines interdum quædam faciũt similia dementibus. Augustini hæc sunt verba: *Cùm Deus auertit interna ecus faciem suam,& fit homo conturbatus: non miremur hæc fieri, quæ similia sunt dementiæ,per nimium pudorem ac timorem. Illo quoque occulto instinctu non*
B. Irenæus. *quiescente,vt ea nescientes facerent,quæ aliquid significarent quandoque futuris posteris,propter quos ista conscripta sunt.* Hoc modo Augustinus. Irenæus tamen fugam illam & abscondendi se conatum Adami bonam in partem accipit,referens ad pium quemdam & salutarẽ humilis & pœnitentis animi metum & pauorem. Nã libro tertio ad- C
uersus hæreses cap.37. hũc in modum scribit: *Ab altero seductus Adamus sub occasione immortalitatis,statim timore corripitur & abscõditur: non quasi posset effugere Deum,sed cõfusus quoniam transgressus erat præceptum Dei,indignum se putauit venire in conspectum & colloquium eius. Timor autem Domini,initium est intelligentiæ: intellectus verò transgressionis facit pœnitentiam.* Hæc Irenæus.

EA quæ fecit Adamus post admissum scelus,cũ animo meo cogitantem atque reputãtem subit recordatio eius,quod Paulus scribit ad Romanos cap.6. *Quem ergo fructum*, inquit, *habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? nã finis illorum mors est.* Verissimè hoc dictum esse Adami exemplum,& quotidiana experimenta confirmãt. Sed D
Quinque amari & pestiferi peccati fructus. in Adami exemplo videor mihi animaduertere quinque peccati fructus, atque eos quidẽ omnes amarissimos & pernicioſissimos. Primus peccati fructus est apertio oculorum:ante peccatum enim, vel etiam in peccãdo planè cœcus est homo,quantum mali in peccato sit nequaquam cernens:at continuo post peccatum aperiũtur ei oculi,clarissimè enim videt,pro exigua & breui peccati voluptate maximũ & sempiternũ malum sibi comparatũ. Alter fructus est nuditas:propter peccatũ enim spoliamur plurimis & maximis Dei ornam

A ornamentis,& pretiosissimis virtutum cælestium vestibus. Legitur Exo.32.Hebræum populum post adorationem vituli nudum fuisse, *Spoliauerat enim eum Aaron*, inquit Scriptura, *propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat.* Quocirca Deus in Apocalypsi capite tertio,cuidam peccatori dixit, *Nescis quia tu es miser & miserabilis, & pauper,& cœcus,& nudus: suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum,vt locuples fias,& vestimentis albis induaris,vt non appareat confusio nu-* Ioel 2.
ditatis tuæ. Et Ioel, *Nudans*, inquit, *spoliauit eam,& proiecit.* Apud Oseam vero capite 2.lõquens peccatrici animę Deus, *Ne forte*, inquit, *expoliem eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ, & ponam eam quasi solitudinem,& statuam eam velut terram inuiam, & in-*
B *terficiam eam siti.*

Tertius pudor.

TERTIVS fructus est pudor & confusio animi,& ad supprimẽdum dolorem ex peccato contractum,ad inanes mundi consolationes perfugium. hoc enim est consuere sibi ex ficulneis folijs pudẽdorum subligacula. Atque hunc de plurimis vnum peccati fructum supradicto loco Paulus expressit, *Quem*, inquit, *fructum habuistis tunc in ijs, in quibus nunc erubescitis?* Huc etiam spectat illud, quod est apud Hier.c.33. *Postquã cõuertisti me,egi pœnitẽtiã: & postq̃ ostẽdisti mihi,percussi femur meũ. Cõfusus sum & erubui,quoniã sustinui opprobriũ adolescẽtiæ meæ.*

Quartus est scientiæ testimonium.

QVARTVS fructus est iudicium ac testimonium conscientiæ, vehementer hominem patrati sceleris accusantis & condemnantis: id quod apparuit in Adamo & Eua,qui,vt narrat Moses,cùm audis-
C sent vocem Domini Dei,absconderunt se à facie eius: & Paulus ad Rom.2. *Testimonium*, inquit, *reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium,aut etiam defendentium.* Quæ conscientiæ vexatio,& vt vocant,morsus, licet grauis homini pœna sit, vtilis tamẽ ei & salutaris est.alioquin in plura scelera rueremus: retrahit enim nos à peccando,& ad agendam pœnitentiam stimulat.

Quintus est pauor & trepidatio.

QVINTVS fructus est pauor & trepidatio, diuinique iudicij & vindictæ metus: quod significatur de Adamo & Eua illis verbis, *Absconderunt se à facie domini Dei in medio ligni paradisi.* Nam vt scriptum est in libro Sapientiæ cap.17. *Improbi homines frequenter præoccupant pessima,redarguente conscientia. Cùm sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit sæua, perturbata conscientia.*
D Atque hic perpetuus conscientiæ stimulus & cruciatus, tanta est pœna,vt etiam Philosophi ac Poetę tradiderint,quamuis nulla peccatũ alia consequeretur pœna,hanc vnam tamen videri debere grauissimã & acerbissimã,vt millies profectò mors prę optanda peccato sit,quod tãta plectatur pœna. Vnde est illud Iuuenalis Satyra 13. Iuuenalis.

Exemplo quodcunque malè committitur,ipsi
Displicet auctori: prima est hæc vltio,quod se
Iudice,nemo nocens absoluitur.

Notus est ex Græcis tragicis Orestes ille matricida,quem scelus in matrem admissum,nullam quietis partem capere,nullo loco consi-

 stere,

stere,nusquam respirare sinebat, sed cruentæ matris species, & flã- A
miuomi oculi per magnam orbis partem vagum, & profugum, & velut exulẽ agebãt.Idẽ quoque infra narrat Moses de Cain qui post fratricidium,totam vitam pauidus,trepidus, ac profugus vixit.

Explanatio huius loci secũdũ Rupertum.

NON celabo Lectorem hoc loco,quod Rupertus libro 2.de Victoria verbi Dei,capite 14. hunc ipsum Mosis locum, quem nunc versamus pertractans,egregiè scripsit. Ponam hic integrum eius locum:*Paululum*,inquit,*quasi dormitauerat Dominus Deus,dum res interim accidit qua se victorem esse serpens ille,ideſt,propositum Dei auertisse putabat.*

Psalm. 43. *Nisi enim quodammodo dormitasset, nihil aduersarius eius efficere potuisset. Hoc ipsum,videlicet eum dormisse dormitione quadam propter quam solemus dicere,Exurge,quare obdormis Domine?Scriptura innuit, cùm dicit, Et cum* B *audissent vocem domini Dei ambulantis in paradiso ad auram post meridiẽ. Post meridiem namque deambulare ad auram,consuetudinis humanæ est,vt post calidum soporem,quispiam qui forte crapulatus obdormierat, in aura tepida respiret, & corpus suum refrigeret ac releuet. Dormierat ergo quadam dormitione,ideſt,taciturnitate,permittendo serpentem accedere, mulierem colloqui cum serpente, virum quoque mori pariter per inobedientiam morte animæ.Porro vt sic dormiret Deus,culpa hominum extitit,quia Deum neque gratias agendo,neque inuocando excitauit: Quid igitur à diabolo factum fuerat, nisi quoddam latrocinium? Quomodo gloriari solet fur cum furatus recesserit, sic ille deceptor, ad horam gloriari pro scelere suo potuit. Verùm sicut tempore longè posteriori factum & scriptum est, Et excitatus est tanquam dormiens*

Psalm. 77. *Dominus,& tanquã potens crapulatus à vino,& percussit inimicos suos,ita &* C *de illo tempore rectè dici potest.Excitatus enim est tunc tamquam potens crapulatus a vino,ideſt, tanquam negligens factus hominis propter ausum superbiæ qua Deo fieri similis ambierat homo.Excitatus,inquam, est,ideſt, requisiuit perditum,& percussit inimicos suos,videlicet serpentem,virum, & mulierem. Quo percussit eos?nimirum verbo suo,verbo victorioso,singulos quidem pro meritis,sed non eadem animaduersione percussit.Nam quo modo percutit quis inimicum suum vt interficiat illum,ita percussit serpentem antiquum,vt damnaret,immo vt damnationis sententiam confirmaret super eum. Et quomodo percutit quis filium vel seruũ suum,vt corripiat eũ,ita percussit superbientẽ hominem,vt ad humilitatem qua initium salutis est, reduceret eũ.*Sic Rupertus.

Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei, Vbi es? D

Versic.9.

Dei iudiciũ sed cũ misericordia coniunctũ.

HIc primum homo sistitur ante tribunal & iudicium Dei,vt qui Deum non coluit,vt patrem, vt iudicem, ac vindicem experiatur.Quàm sit autem formidabile iudiciũ Dei subire, satis Dauid indicauit illis verbis, *Domine,non intres in iudicium cum seruo tuo:quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*& Iob inquit,*Si voluerit homo con-*

Psalm 142. *tendere cum eo, non respondebit ei vnum pro mille.* Absconderat se Adamus à facie Dei, sed eius vocatu in publicum extrahitur, vt appareat

A reat quàm verum sit illud, *Nihil est opertum, quod non reueletur, &c.* Ioh 9. *cultum,quod non sciatur:*& Amos capite 9.*Non erit*,inquit,*fuga eis. Fugient,& non saluabitur ex eis,qui fugerit. Si descenderint vsque ad infernum,* Matth. 10. *inde manus mea educet eos:& si ascenderint vsque in cælum, inde detrahaam eos.*Sed verissimè dictũ est à propheta Habacuc capite 3. *Cum iratus fueris,misericordiæ recordaberis*,& à Dauide Psalm. 76. *Nunquid in æternum oblinisc etur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?* Nam in hoc ipso Dei iudicio misericordia eius mirabiliter eluxit; quòd non,vt diabolum,statim Adamum condemnauit ac perdidit, sed tempus & locum dedit pœnitendi: quòd prior quæsiuit eum, & ad petendam veniam prouocauit: quòd non nimis durè & asperè eũ tractauit, sed ei pudore simul & metu perturbato & cõsternato,

B loquendi & obsecrandi fiduciam dedit.Verissimum igitur est quod ipse dixit per Ezechilem 18. *Nolo mortem peccatoris,sed vt magis conuertatur & viuat.*Discant hoc exemplo Christiani iudices,præsertim autem Ecclesiastici,non esse nimium veloces ad condemnandum, nec asperis & minacibus verbis reos terrere,neminémque non ante citatum vel auditum damnare;ac quantum in ipsis fuerit,procliuiores esse ad miserendum quàm ad puniendum.

Quid significauerit Deus dicẽs Adamo. *Vbi es?* Prouerb. 15

VERVM pensemus quemadmodum Deus Adamũ appellauerit. *Adam*,inquit,*vbi es?*Non sunt hæc verba ignorantis,vbinam locorũ Adamus esset: In omni enim loco oculi Domini contemplantur bonos & malos;sed inuitantis ad fidenter comparendum, & intrepidè colloquendum. Sunt patris quærentis filium suum perditum.

C Sunt medici requirentis ab ægroto locum vulneris,vt ei congruentẽ ac salutarem applicet medicinam: nã licet corporalis medicina ægroto etiã nesciẽti nec volenti adhiberi & prodesse queat;non tamen medicina spiritalis.Sunt verba declarãtis,Adamũ propter scelus admissũ,de numero eorũ esse quibus dicet Dominus, *Nescio vos* Luc.13. & Matth. 25. *vnde sitis.*& de ijs,qui longè sunt à Deo,de quibus dixit Dauid,*Longe à peccatoribus salus.*& rursus,*Qui elongant se à te,peribunt.* Sunt verba Psalm.118. Psalm.72. indicantis,Adamum non esse in loco suo: namque vt lapidis locus naturalis est centrum, sic hominis Deus, extra quem scilicet nusquam homini bene est.Per peccatum enim fit homo vagus, profugus,nullóque loco consistens.Vnde est illud Iuuenalis Satyra 13.

D *Mobilis & varia est ferme natura malorum,*
Cùm scelus admittunt.

Denique verba sunt reducentis in memoriam Adamo, qualis tunc esset,& quantum mutatus ab illo,qui fuerat ante peccatum, videlicet ex quanta fælicitate in quantam deiectus miseriam. quasi diceret,Vbi nunc sunt illa tam magnifica serpentis promissa?vbi est prima illa tua tranquillitas mentis? securitas animi? pax conscientiæ? tot,tantorúmque bonorũ possessio?omniũque malorũ & vacuitas?

AVDIAT lector Ambrosium in libro de Paradiso c. 14. hæc in eamdem sententiam scribentem: *Dicendo autem Vbi es? non locum quæsit,*

quærit,qui nouit arcanum,neque enim Deus clausos oculos habebat, vt non videret latentem. Denique ideo dixit, Factus est Adam tanquam vnus ex nobis, quia aperuit oculos. Et hic quidem aperuit oculos, vt culpam suã videret, quam vitare non potuit. Magis enim postquam peccauimus, nescio quo modo nostra delicta cognoscimus: & tunc peccatum esse intelligimus, quod antequam peccaremus, non putabamus esse peccatum. Certè non quasi peccatum putabamus esse damnandum, nam si damnaremus, non admitteremus. Deus autem omniũ videt culpas, & omnium delicta cognoscit: super omnem animã super omnium occulta oculos habet. Quid est ergo Adam vbi es? id est, non in quo, sed In quibus es? Non ergo interrogatio est, sed increpatio. De quibus, inquit, bonis, de qua beatitudine, de qua gratia, in quam miseriam incidisti? Dereliquisti vitam æternam: & attumulatus es morti, consepultus errori. Vbi est illa tua bene sibi conscia confidentia? Timor iste culpam fatetur: latebra præuaricationem. Vbi ergo es? hoc est, non in quo loco quæro, sed in quo statu. Quo te deduxerunt peccata tua, vt fugias Deum tuum: quem ante quærebas? Hæc Ambrosius.

A

B

Peccata magis cognoscimus postquam peccarimus.

Quẽ admodũ oporteat intelligi, Deum esse locutum cũ Adamo, Eua, & serpẽte.

CAETERVM quod narrat Moses hoc loco, Deum vocasse Adamum & dixisse ei, *Vbi es?* & mox subtexit variam Dei sermocinationem cum Eua & serpente: quæstionem habet silentio in præsens minimè obruendam, quemadmodum intelligere oporteat locutum esse Deum, an spiritali tantùm & intellectuali modo: num per voces humanas in aëre formatas: an potius per semetipsum, aut per Angelum aliquem, sub humana tamen specie & figura. Neque verò huius tantùm loci interpretationem hæc attingit quæstio, sed latissimè patens ad plurimos pertinet diuinæ Scripturæ locos, quibus Deum vel cum Angelis, vel cum hominibus locutum esse legimus. Tractauit eam quæstionem Sanctus Augustinus cum alijs libris, tum nõ semel in libris de Genesi ad litteram. In cuius operis vndecimo, volumine c. trigesimotertio, ad hũc modum scribit: *Et audierũt vocem domini Dei ambulantis in paradiso ad vesperam. Ea quippe hora eos iam conuenerat visitare, qui defecerant à luce veritatis. Fortassis enim in alijs intrinsecus vel ineffabilibus modis Deus cum illis antea loquebatur, sicut etiam cum Angelis loquitur ipsa incommutabili veritate illustrans mentes eorum, vbi est intellectus nosse simul quæcumque etiam per tempora non fiunt simul. Forte, inquam, sic cum eis loquebatur, etsi non tanta participatione diuinæ sapientiæ, quantum capiunt Angeli: tamen pro humano modulo quantumlibet minus, sed ipso genere visitationis & locutionis, fortassis etiam illo qui fit per creaturam, siue in ecstasi spiritus corporalibus imaginibus: siue ipsis sensibus corporis aliqua specie præsentata vel ad videndum, vel ad audiendum, sicut in Angelis suis solet videri Deus, vel sonare per nubem. Nunc tamen, quod audierunt vocem Dei ambulantis in paradiso ad vesperam, non nisi per creaturam visibiliter factum est: ne substantia illa inuisibilis, & vbique tota, quæ est Patris & Filij & Spiritus sancti, corporalibus eorum sensibus, locali & temporali motu apperuisse credatur.* Sic Augustinus.

C

D

Deus loquitur modis ineffabilibus.

Deus locutus est per creaturam.

SED cogitanti mihi & memoria repetenti, quæ Patres de modo,

A do, quo Deus loquitur creaturæ intellectuali prodiderunt, succurrit, eximiè sanctum Gregorium ea de re in libro 28. Moralium capite 2. & sequentibus vsque ad 7. disseruisse. Ac, nisi me aut memoria fallit aut iudicium, nullus Patrum de hac quæstione vel diligentius, vel enucleatius, vel desertius: vel sacris exemplis & argumentis copiosius atque luculentius, quàm Gregorius disputauit. Equidem reor nec alienum, nec superuacaneum, nec molestum lectori visum iri, si tanti Patris tam egregiam doctrinam, compluribus nempe diuinarum litterarum locis illustrandis vtilissimam ijsdem quibus ab eo exposita verbis est, in præsentia exponam. Longiusculae est, fateor, ea Gregorij disputatio, & ob id fortasse, aliquorum iudicio,

B his commentarijs nequaquam inserenda: sed inferetur tamen. nam (si qua est) prolixitas orationis, abundanter doctrinæ grauitate & vtilitate, necnon dictionis pietate, ac iucunditate compensatur. Explanans igitur Gregorius verba illa Iob quæ sunt in cap. 38. *Respondens autem Dominus Iob de turbine dixit*, super his verbis ad hunc modũ disputat: *Sciendum est, quia duobus modis locutio diuina distinguitur. Aut per semetipsum namque Dominus loquitur, aut per creaturam angelicam eius ad nos verba formantur. Sed cùm per semetipsum loquitur, sola nobis vis interna inspirationis apperitur. Cùm per semetipsum loquitur, de verbo eius sine verbis ac syllabis cor docetur: quia virtus eius, intima quadam subleuatione*

C *cognoscitur: ad quam mens plena suspenditur, vacua grauatur. Pondus enim quoddam est quod omnem animam, quam replet, leuet. Incorporeum tamen est, quod & interiora repleat, & repleta exterius circumscribat. Sine strepitu sermo est, qui & auditum aperit, & audire sonitum nescit.*

Valde notabilis & obseruanda B. Gregorij doctrina de variis modis, quibus Deus creaturis suis, loqui solet.

POST hæc expendens Gregorius in Actis Apostolorum capite octauo, & decimo, spiritum dixisse quædam Philippo & Petro, subiungit: *Spiritum enim Dei quasi quædam nobis verba dicere, est occulta vi ea quæ agenda sunt intimare, & cor hominis ignarum, non debito strepitu & tarditate sermonis, peritum repente de absconditis reddere. Nam quia auditus ea quæ ad se fiunt, non simul omnia dicta comprehendit, quippe qui & causas per verba, & particulatim verba per syllabas percipit, visus autem noster in eo, quod de se dirigit, totum subito & simul apprehendit. Dei locutio ad nos intrinsecus facta videtur potius quàm audiatur, quia dum semetipsum sine mo-*

D *ra sermonis insinuat, repentina luce nostræ ignorantiæ tenebras illustrat. Vnde & Baruch Neriæ filius cum requisitus exponeret: quemadmodũ verba Hieremiæ prophetantis audisset, ait, Ex ore suo loquebatur quasi legens, & ego scribebam. Qui verò legens loquitur, alio intendit, sed alio verbum facit. quia quod videt dicit. Propheta ergo Dei: quia eius verba vident potius in corde, quàm audiunt: quasi legentes loquuntur. Cùm verò per Angelum volũtatem suam Dominus indicat, aliquando eam verbis, aliquando rebus demonstrat: aliquando simul verbis & rebus: aliquando imaginibus cordis oculis ostensis, aliquando imaginibus, & ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis, aliquando cœlestibus substantijs, aliquando terrenis, aliquando simul terrenis & cœlestibus.*

Quid sit spiritum dicere.

Hiere. 36.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nonnunquam verò etiam per Angelum humanis cordibus ita loquitur Deus, A
cùm nil in imagine ostenditur,sed supernæ verba locutionis audiuntur,sicut di-
cente Domino:Pater clarifica nomen tuum,protinus respondetur,Et clarificaui,
Ioann. 12. *& iterum clarificabo.Neque enim Deus,qui sine tempore vi impulsionis inti-*
mæ clamat,in tempore per suam substantiam illam vocem edidit, quam cir-
cumscriptam tempore per humana verba distinxit: sed nimirum de cœlestibus
loquens, verba sua, quæ ab hominibus audiri voluit,rationali creatura admi-
nistrante formauit. Aliquando rebus per Angelos loquitur Deus, cùm nil ver-
bo dicitur: sed ea quæ futura sunt, assumpta de elementis imagine nuncian-
Ezechiel 1. *tur: sicut Ezechiel nil verborum audiens, electri speciem in medio ignis vidit*
ut videlicet dum solam speciem aspiceret, quæ essent in nouissimis ventura sen-
Expositio visionis Ezechielis. *tiret. Electrum quippe ex auri argentique metallo miscetur,in qua promixtione* B
argentum quidem clarius redditur, sed tamen fulgor auri temperatur. Quid
ergo in electro, nisi mediator Dei & hominum demonstratur? qui dum semet-
ipsum nobis ex diuina atque humana natura composuit: & humanam per
deitatem clariorem riddidit, & diuinam per humanitatem nostris aspectibus
temperauit. Quia enim virtute diuinitatis eius tot miraculis humanitas fulsit,
ex auro creuit argentum,& quod per carnem Deus cognosci potuit,quódque per
carnem tot aduersa tolerauit,quasi ex argento temperatum est aurum. Quodbe-
ne,& in medio ignis ostenditur:qui a incarnationis eius mysterium:subsequen-
Ioannis 5. *tis iudicij flamma comitatur.Scriptum quippe est, Pater non iudicat quẽquam,*
sed omne iudicium dedit filio. Aliquando per Angelos verbis simul & rebus
loquitur Deus,cum quibusdam motibus insinuat hoc quod sermonibus narrat.
Neque enim Adam post culpam in diuinitatis substantia videre Dominum C
Gen. 3. *potuit,sed increpationis verba per Angelum audiuit,de quo scriptum est, Cum*
audisset vocem domini Dei deambulatis in paradiso ad auram post meridiem,
abscondit se inter ligna paradisi. Aliquando imaginibus, cordis oculis ostensis
Genes. 28. *per Angelos loquitur Deus: sicut Iacob subnixam cœlo scalam dormiens vi-*
Actor. 10. *dit: sicut Petrus linteum reptilibus & quadrupedibus plenum in ecstasi ra-*
ptus aspexit, qui nisi in corporeis oculis hæc cerneret, in ecstasi non fuisset:sicut
Actor. 16. *Paulo in visione noctis vir Macedo apparuit, qui transire eum in Mace-*
doniam rogauit.

ALIQVANDO *imaginibus & ante corporeos oculos ad tempus ex aere*
assumptis per Angelos loquitur Deus:sicut Abraham non solum tres viros vi-
Gen. 18. *dere potuit, sed etiam habitaculo terreno suscipere: & non solum suscipere, sed* D
eorum usibus etiam cibos adhibere. Nisi enim Angeli quædam nobis interna
Angeli cur assumant corpora. *nunciantes, ad tempus ex aere corpora sumerent, exterioribus profecto nostris*
obtutibus non apparerent: nec cibos cum Abraham caperent: nisi propter nos
solidum aliquid ex cœlesti alimento gestarent:Nec mirum:quod illi ipsi qui susc-
cepti sunt,modo Dominus,modo Angeli vocantur: quia Angelorum vocabulo
exprimuntur, qui exterius ministrabant, & appellatione Domini ostenditur,
qui eis interius præerat: vt per hoc præsidentis imperium, & per illud clarescc-
ret officium ministrantium. Aliquando cœlestibus substantijs per Angelos lo-
quitur Deus: sicut baptizato Domino scriptum est,quia de nube vox sonuit di-
Matth. 3. *cens, Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Aliquando*

terrenis

A *terrenis substantijs per Angelos loquitur Deus: sicut cùm Balaam corripuit, in*
ore asinæ humana verba formauit. Aliquando simul & terrenis & cœlestibus Num. 22.
substantijs per Angelos loquitur Deus: sicut ad Mosem in monte, cum iussionis
suæ verba edidit, ignem rubúmque sociauit, atque aliud superius, aliud infe-
rius iunxit. Quod tamen tunc solum agitur, cùm ex ipsa aliquid coniunctio- Exodi 3.
ne signatur. nam per succensum rubum Mosem alloquens quid aliud ostendi-
tur, nisi quod eius populi ductor fieret, qui & legis flammam perciperet, &
tamen peccati spinam nequaquam vitaret? vel quod ex illo populo exiret, qui Expositio
in igne deitatis carnis nostræ dolores quasi rubi spinas susciperet, & incon- loci Exodi.
sumptam humanitatis nostræ substantiam, etiam in ipsa diuinitatis flamma
seruaret?

B NONNVNQVAM *verò humanis cordibus etiã per Angelos Deus,secreta eo-*
rum præsentia, virtutem suæ adspirationis infundit. Vnde & Zacharias ait, Zach. 2.
Et dixit ad me Angelus qui loquebatur in me. Dum ad se quidẽ, sed in se ta-
men loqui Angelum dicit,liquidò ostendit,quòd is qui ad ipsum verba faceret,
per corpoream speciem extra non esset. Vnde & paulo post subdidit, Et ecce
Angelus qui loquebatur in me egrediebatur.Sæpe enim non exterius apparent,
sed sicut sunt angelici spiritus,voluntatem Dei Prophetarum sensibus innotes-
cunt,atque eos ita ad sublimia subleuãt,& quæque in rebus futura sunt,in cau-
sis originalibus præsentia demonstrant.Humanum namque cor ipso carnis cor-
ruptibilis pondere grauatum,hanc ipsam corpulẽtiam suam quasi obicem sustì-
nens,interna non penetrat:& graue exterius iacet,quia leuantem manum in-
terius non habet.Vnde fit,sicut dictum est, vt Prophetarum sensibus ipsa, vt est
subtilitas,angelicæ virtutis appareat,eorúmque mens quo subtili spiritu tangi-
tur leuetur:& non iam pigra torpénsque in imis iaceat, sed repleta intimis af-
flatibus ad superna conscendat, atque inde quasi de quodam rerum vertice,
C *quæ infra se vẽtura sunt videat.Sed ne quis in prædictis Zachariæ verbis,An-* Pater &Spi-
geli designatum nomine vel Patrem vel Filium vel Spiritum sanctum putet, ritus sanct⁹
si textum Scripturæ sacræ considerat,quod sentit velociter emendat, quæ nun- nunquã An
quam Patrem,nunquam Spiritum sanctum, & non nisi per incarnationis suæ geli in Scri-
prædicationem, Filium Angelum vocat. Vnde & in eiusdem Zachariæ ver- pturis vocã-
bis apertè ostenditur,quòd in illo verè Angelus,id est,creatura loqueretur,cùm tur,nec filiꝰ
diceret.Et ecce Angelus qui loquebatur in me egrediebatur,Statimque subiun- nisi ratione
gitur,Et alius Angelus egrediebatur in occursum eius,& dixit ad eũ:Loquere susceptæ hu
ad puerum istum dicẽs, Absque muro habitabitur Hierusalem.Non est itaque manitatis.
Deus Angelus qui mittitur,cui verba ab Angelo,quæ dicere debeat, iubentur.
Sed quia in conspectu conditoris angelica ministeria ordinata, graduum po-
D *sitione distincta sunt, vt & pro communi fœlicitate beatitudinis opificem suum*
simul videntes gaudeant, & tamen pro dispositione dignitatis alijs alij submi-
nistrent,ad Prophetam Angelus Angelum mittit:& quem secum de Deo gau-
dere communiter conspicit, & docet & dirigit: quia eum & per superiorem
scientiam virtute cognitionis, & per præstantiorem gratiam culmine potestatis
excedit. Hæc igitur dicta sunt, vt quibus modis loquatur Deus homi-
nibus: demonstraretur. Et hactenus quidem fuere
S. Gregorij verba.

A

Vers. 10. Vocem tuam Domine audiui in Paradiso, & timui, eo quod nudus essem, & abscondi me.

DICET aliquis, Nónne priusquam audisset vocem Dei Adamus, iam subligaculis ficulneis pudenda contexerat? quomodo igitur dixit se Dei voce commotum ac perculsum, eo quod nudus esset, timuisse, ac se abscondisse? Respondent quidam, Adamum non se operuisse, nisi postquam audiuit Dei vocem. Sed hoc manifestè aduersatur contextui verborum Mosis, & ordini narrationis, quæ habet, statim B post admissum scelus, Adamum conspecta nuditate sua operuisse eam. Deinde, si cùm Adamus Dei vocem audiuit, nudus erat; profecto eius aduentu & præsentia perterritus, non potuisset subligacula sibi conficere, partim ob temporis angustias, partim nimia perturbatione animi, & terrore consternatus. Ergo dicendum est, Adamum opertis etiam pudendis erubuisse in conspectum Dei venire; tum quòd cætero corpore nudus esset; tum quòd erubesceret apparere coram Deo nudus, sicut prius solebat ante peccatum commissum, itaque verecundabatur coram Deo ob eam rem, propter quã sibi nuditatem corporis velandam iudicauerat. Quod autem causam timoris sui Adamus non assignat peccato suo, sed nuditati corporis; satis indicauit se nondum flagitij sui grauitatem agnouisse: scilicet propter eam magis erubescere, ac dolere, quàm propter corporis nuditatem debebat. Sic vsu venit, vt homines de factis à se sceleribus angantur, non tam propter Dei offensam, aut cælestiũ bonorum amissionem, quàm propter incommoda, & mala fortunæ aut corporis, quæ illis ex peccato acciderunt: exempli causa, propter publicum dedecus vel infamiam; propter offensionem hominum, apud quos gratiosi esse cupiunt; denique propter detrimentum rei familiaris, aut damnum aliquod corporis.

Adamus cur nudus in Dei conspectũ venire ausus non fuerit.

C

D

Vers. 12. Dixitque Adam, Mulier quam dedisti mihi sociam: dedit mihi de ligno, & comedi.

Excusatio peccati detestabilis.

EXEMPLO Adami & Euæ liquido cernitur, quale sit discrimen inter virum iustum & iniustum. *Iustus enim,* vt scriptum est Prouerb. 18. *prior est accusator sui.* Nam initium bonorum, quæ daturus est Deus homini, vt quodam loco dixit Augustinus, confessio malorum est, quæ commisit homo. Negatio autem, vel excusatio, & defensio peccati,

A peccati nõ modo nulla est eleuatio, vel diminutio sceleris, sed contra, detestabilior eius aggrauatio & exaggeratio. Audi quæ Augustinus scribat libro 14. de Ciuitate Dei capite 14. *Peior est*, inquit, *damnabiliorque superbia, qua etiam in peccatis manifestis suffugium excusationis inquiritur, sicut illi primi homines, quorũ & illa dixit, Serpens seduxit me, & manducaui: & ille dixit: Mulier quã dedisti mihi, hæc mihi dedit de ligno, & edi: nusquam hic sonat petitio veniæ, nusquã imploratio medicinæ. Nam licet isti non sicut Cain, quod commiserunt negẽt: adhuc tamen superbia quærit in alium referre quod perperam fecit: superbia mulieris in serpentem, superbia viri in mulierẽ. Sed accusatio potius quàm excusatio vera est, vbi mandati diuini est aperta transgressio. Neque enim hoc propterea non fecerunt,* B *quia id mulier serpente suadente, vir muliere impertiente commisit, quasi quicquam Deo cui vel crederetur, vel cederetur, anteponendum fuit.*

Superbia damnabilis qua in manifestis peccatis suffugium excusationis inquiritur.

VERVM hanc sententiam atque hunc Mosis locum, grauissimis & disertissimis verbis tractauit B. Gregorius in libro 22. Moralium cap. 13. *Hæc sunt*, inquit, *veræ humilitatis testimonia, & iniquitatem suam quemque cognoscere, & cognitam voce confessionis aperire. At contra, vsitatum humani generis vitium est, & latendo peccatum comittere, & cõmissum negando abscondere, & conuictum defendendo multiplicare. Ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiæ ducimus, ex quo ipsam radicem traximus culpæ. Sic namque ille dum lignum vetitum contigisset, abscondit se à facie Domini inter ligna paradisi. In qua absconsione scilicet, quia Deũ latere non poterat, non latẽdi effectus describitur, sed affectus notatur. Qui cum* C *argueretur à Domino quod de ligno vetito contigisset, illico respondit, Mulier quam dedisti mihi sociam, ipsa mihi dedit de ligno, & comedi. Ipsa quoq. mulier inquisita respondit dicens, Serpens decepit me, & comedi. Ad hoc quippe requisiti fuerant, vt peccatum quod transgrediendo commiserant, confitendo delerent. vnde & serpens ille persuasor, qui non erat reuocandus ad veniam, nõ est de culpa requisitus. Interrogatus est itaque homo vbi esset, vt perpetratam culpam respiceret quàm longe à conditoris sui facie abesset. sed adhibere sibimet vtrique defensionis solatia, quàm confessionis elegerunt. Cúmque excusare peccatũ voluit vir per mulierẽ mulier per serpentẽ, auxerunt culpam, quã tueri conati sunt: obliquè Adã Dominũ tangens, quod ipse peccati eorum* D *auctor extiterit, qui mulierem fecit: & Eua culpam ad Dominum referens, qui serpentem in paradiso posuisset. Qui enim ore diaboli fallentis audierant, Eritis sicut Dij: quia Deo esse similes in diuinitate nequiuerunt, ad erroris sui cumulum, Deum sibi facere similem in culpa conati sunt. Sic ergo reatum suum dum defendere moliuntur: addiderunt vt culpa eorum atrocior discussa fieret, quàm fuerat perpetrata.*

Humilitatis veræ testimonia.

Cur Deus Adamum & Euam interrogauerit non serpentem.

VNDE nunc quoque humani generis rami ex hac radice amaritudinem trahunt, vt cùm de vitio suo quisque arguitur, sub defensionum verba quasi sub quædam se arborum folia abscondat, & velut ad quædam excusationis suæ opera secreta, faciem conditoris fugiat, dum non vult cognosci quod facit. In qua videlicet occultatione non se Domino, sed Dominum abscondit sibi. Agit quippe ne omnia videntem videat, non autem ne ipse videatur. Quo contrà

cuique peccatori, iam exordium illuminationis est humilitas confessionis: quia A
Quamimo mentr sit, peccata sua cui oporteat, sincerè aperire, & humiliter cõfiteri.
sibimet ipsi iam parcere renuit, qui malum non erubescit fateri, quod fecit: & qui defendendo accusari potuit, accusando se celerrimè defendit. Vnde & mortuo Lazaro, qui mole magna premebatur nequaquã dicitur, Reuiuisce, sed Veni foras. Ex qua scilicet resurrectione quæ gesta in illius est corpore, signatur qualiter nos resuscitemur in corde, cũ videlicet mortuo dicitur, Veni foras, vt nimirum homo in peccato suo mortuus, & per molem malæ consuetudinis iam sepultus, quia intra conscientiam suam absconsus iacet per nequitiam, à semetipso foras exeat per confessionem. Mortuo enim Veni foras, dicitur: vt ab excusatione atque occultatione peccati, ad accusationem suam ore proprio exire prouocetur. Vnde Dauid propheta ab illa tanti molę facinoris reuiuiscens, ad
Ioan. 11.
2. Reg. 12.
vocem Domini quasi foras exijt, dum per Nathan correptus, quod fecerat, accusauit. Quia igitur hæc occultationis culpa in humano genere vehementer B
excreuit, bene, beatus Iob cùm diceret, Si abscondi peccatum meum, interposuit Quasi homo. Hominis quippe esse proprium conspicit, quod ex parentis veteris imitatione descendit. Sic Gregorius.

S. Bernardus.

NEC prætereundum quod dixit in eandem sententiam B. Bernardus sermone primo in festo omnium Sanctorum, Cõsiderandum, inquit, *Adamum, quàm fuerat indulgens vxori in culpa, tam fuisse aduersus eam postea crudelem in subeunda pœna. Nam transferendo culpam à se in vxorem, pœnam quoque meritam voluit in eam solam traducere. O peruersitas, pœnam pro ea suscipere refugis, & culpam admittere non recusasti? Perniciosè misericors fuisti, vbi seuerus esse debebas: sed perniciosius crudelis fuisti, vbi misericordiam impendere debebas. Nunquam enim propter alium pec-* C
Quattuor peccati gradus ex B. Bernardo.
cari debet, quod est iustitiæ: libenter tamẽ aliena peccata portare decet, quod est misericordiæ. Quattuor sunt peccãdi gradus, primus, interior consensus: alter, exterior perfectio: tertius: consuetudo, quartus, peccati excusatio vel defensio, & ad hunc supremum gradum primi homines peruenerunt. Atque hæc quattuor peccati incrementa Iob mystice deplorans, Quare, inquit, *non in vulua moriuus sum? egressus ex vtero non statim perij? cur exceptus sum genibus? cur lactatus vberibus? Etenim peccatum primo latet in cogitatione: tum prodit in opus: deinde consuetudine firmatur ac roboratur: denique lactatur & nutritur excusatione ac defensione.* Hæc Bernardus.
Iob. 3.

Versic. 14. *Et ait Deus ad serpentem, Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terræ: super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* D

MVLTA quæ spectabãt ad explanationem horum verborum quibus Deum serpenti maledixisse narrat Moses, supra exposuimus cum illam tractaremus quæstionem, Vtrum hæc maledictio serpentis, ad verum serpentem, an potius ad diabolum pertineret. Nunc igitur nonnullas duntaxat Ruperti eorum verborum quibus

A bus maledictio serpẽtis expressa est, interpretationes adscribendas duximus, pias nempe, disertásque, nec sanè ineruditas: scilicet quas legere vt periucundum, ita si prætermissæ essent, molestum lectori fuisse existimauimus. Itaque Rupertus libro 2. de Victoria verbi Dei cap. 15. supradicta verba explanãs: *Profecto,* inquit, *neque mulieri, Ma-* Rupertus.
ledicta es, neque viro Maledictus es dixit, sed tantùm hoc, Maledicta terra in opere tuo: cuius videlicet terræ maledictio, non aliud est quàm multimoda & frequens afflictio, qua per varios euentus terræ ex eo corruptæ & deterioratæ Cur serpenti dicatur Maledictus
affligitur homo. Soli serpẽti dixit Maledictus eris, quo videlicet dicto firma &
immutabilis intelligenda est sententia æternæ damnationis: quamuis enim
ita littera sonet, vt de animante serpente posit intelligi: nihilo tamen minus,
B *& multo amplius de serpente diabolo totum oportet intelligi. Alioquin quomodo pro maledicto, vel pœna maledicti reputabitur illi, quod dictum est ei, Super pectus tuum gradieris, cum hoc ipsum prius à natura habuerit, quàm diabolus eo vsus fuit ad perditionem hominis? Magis ergo illi serpenti antiquo hoc positum est in maledicto, vt supra pectus suum gradiatur, & terram comedat cunctis diebus, ideſt, vt super homines eos tantùm, qui ita terra sunt vt non desiderent aut respiciant cœlum, quærat & deuoret odio insatiabili, corde impœnitenti: ita datus in reprobum sensum, vt contra intentionem suam semper bonum Dei circa electos, dum impedire nititur, magis expediat & adiuuet propositum, quod est miro modo gradi super pectus proprium. Porro ad*
C *mulierem & ad virum quæcumque dicta sunt, etiam ipsa mors corporis, quam imponens misericors Deus, Quia puluis es, ait, & in puluerem reuerteris, verba sunt corripientis, & saluare cupientis, & iam tunc vias hominis auersi, sepientis spinis, vt saltem sola vexatio det intellectum auditui, memorémque faciat hominem suæ conditionis, vt humiliatus corrigi posit & saluari.* Sic Rupertus.

Versic. 15.

Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius.

SVPER his verbis Rupertus libro 3. de Trinitate & operibus eius cap. 19. egregiè ad hunc modum disputat: Quid fraus & inimicitia differãt.
D *Hoc à fraudibus inimicitiæ differunt, quod fraudes pacatam sermonis, vel cuiuslibet rei prætendunt superficiem, inimicitiæ verò manifestam contrarietatis habent intentionem. Constat autem, quod subdolus diabolus in serpente mulieri non tanquam armatus aduersarius occurrit, sed tamquam fidus consiliarius lateri eius in via sese adiunxit. Cùm igitur dicit Deus, Ponã inimicitias inter te & mulierẽ, profectò magnum gratiæ suæ opus promittit, quod victorem diabolum qui vicerat fraude, victa nunc mulier vincere quandoque debeat fortitudine. Porrò hæ inimicitiæ non per ipsam mulierem, sed per semen illius exercendæ, & vsq. ad victoriã perducendæ sunt. Proinde cum dixisset, Inimicitias ponam inter te, & mulierẽ, continuo subiunxit, Et semen tuum, & semen illius. Quo enim de semine hæc dicũtur, nisi de vno qui est Christus? Ipse namque solus ita semen mulieris est, vt*

Solus omniũ hominum Christus in terra perfectas inimicitias exercuit cũ diabolo.

non etiam viri semen sit: quare recta additio est, cùm dictum sit à Domino A
Deo, Inimicitias ponam inter te & mulierẽ, & semen illius, subauditur Christus. Nam hic planè cum illo antiquo serpente fortiter sese exercuit, nec vnquam illi in aliquo consentiens fuit. Vnde & liberior atque expeditior fuit, accinctus gladio super femur suũ potentissimus, speciosus & pulcher, intendit prospere, processit, & regnauit: hostẽq; publicum ante pedes suos productum contriuit, & vulnerauit, iuxta Psalmistam dicentem: Tu humiliasti sicut vulneratũ superbum, in virtute brachij tui. *Tunc adimpletum est mulieri in isto semine suo, quod hic fuerat prædictum*, Ipsa cõteret caput tuũ. *Vnde in alio Psalmo dicit*, Tu contribulasti capita draconum in aquis. tu confregisti capita draconis.

Psal.88. Psal.73.

Quomodo cũ dæmone perfectas inimicitias nõ geramus.

Quis omnium nostrum quicumque viri pariter ac mulieris commixtum se- B
men sumus, inimicitias cum isto deceptore integras se habere gloriabitur? Nonne omnes Dei potius inimici fuimus, nisi quia per hoc vnicum vnius mulieris semen reconciliati sumus? Ergo secundum illius quidem gratiam, nunc filij vel amici Dei sumus, & cum illo dracone inimicitias habemus: secundum nos ipsos autem, vel secundum primos parentes nostros, socij & consentanei rebellionis eius fuimus, & necdum perfecta fide adulterinas eius blandicias respuimus. Nam quoties ad aliquod peccatum pertrahimur, ille primum nobis capite blanditur, deinde nos ventre oblectat, tandémque cauda ligat: quia videlicet tribus modis omnis eius tentatio perficitur, suggestione, delectatione, consensu. Inter hæc proculdubio nequaquã veras contra illam inimicitias habemus. Certissimè igitur hic illius semen mulieris promittitur, quod est Christus, per quod sexus idem, qui deceptus est, deceptoris caput omne contriuit, C
quando ad destructionem peccati, beata Virgo sine peccato nouum hunc & cœlestem hominem mundo edidit. Et tu, inquit, *insidiaberis calcaneo eius, id est, ingeres te in extremis vitæ illius. Insidiaberis*, inquit, *sed non etiam mordere poteris. Hoc planè licet subaudiri, quod verbis alijs idẽ filius mulieris euidenter astruit, dum mox ducendus ad passionẽ dicit*, Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.

Tres modi tentationis diabolicæ.

B Virgo cõtriuit caput serpentis.

Ioan.14.

EADEM verba tractans Rupertus lib.2. de Victoria verbi Dei, cap.16. *Quid primum*, ait, *in verbo hoc gratiosa fide meretur? quid potissimum collaudat? Verbi veritatem, an Patris eius bonitatem? Vtrumq; collaudet, vtrumq; dignè prædicare desideret, quia verè magna bonitate sic elocutus est: magna & constanti veritate locutio eius adimpleta est*, Inimicitias, *inquit*, ponam inter te, & mulierem: *tanquam diceret, Nunc mulier simul & vir tibi fœderati sunt, tecumq; fecerunt pactum, & cum morte fœdus percusserunt: vt pote quia à facie mea profugi atque absconditi, dum reuirũtur* D
à me, quare hoc fecerunt, contemnunt vocem cõmonentis: & defendendo peccatum suum, palam faciunt, quia tibi fauent, tibi consentientes, tui amici sunt. Ego autem huiusmodi amicitias dissoluam: inter te, & mulierem inimicitias ponam. Cur hoc ad ipsam mulierem non dixit? Poterat namque, vbi dixit mulieri: Multiplicabo ærumnas tuas, & cõceptus tuos, &c. *hoc ipsum sic ad eandem dicere*, inimicitias ponam inter te, & semen tuum & semen illius. *Cur ergo non dixit? Nimirum duplicem ob causam: primum, quia propter*

Cur Deus se inimicitias positurũ inter ipsam, & serpentẽ mulieri non dixerit.

A *propter peccatum, & peccati defensionem hoc mulier non merebatur, vt tam tunc ad eam promissiones tales, promissiones tantæ gratiæ faceret Deus. Deinde, quia non ad ipsam Euam, sed ad alteram eiusdem sexus personam, videlicet ad B. Virginem Mariam intendebat ipse, qui loquebatur. Rectè igitur non ad mulierem malè meritam facta est auxiliatricis gratiæ promissio, sed potiùs ad serpentem hostilis & bellica comminatio. Quid autem hoc dicto Deus, nisi semetipsum in proposito suo manere velle testabatur? Serpẽs namque insidiabatur, ne fieret, quod proposuerat Deus dicendo* Faciamus homi uem ad imaginem & similitudinem nostram. *Vicisse, & hoc propositum se auertisse gloriabatur: Deus autem eiusdem propositi sui victoriam in potestate habens, serpenti comminabatur.*

IDEM capite sequenti. *Equidem*, inquit, *principaliter B. Virgo Ma-*
B *ria mulier illa est, inter quam & serpentem inimicitias positurum se dixit, & posuit Deus, & semen illius, filius est ipsius Iesus Christus. Verumtamen quoniam mulier vniuersale fœminei sexus nomen est, omnes, per mulierem, intelligimus personas electas virilis sexus, quarum omnium videlicet personarum vtriusque sexus, Iesus Christus cum eadem ex qua factus est muliere princeps & caput est. Quòd si ratio quæritur, cur per semen mulieris, personæ intelligi debeãt sexus virilis: aiunt, qui de naturis scripserunt, ex paterno semine puellas, & ex materno pueros nasci: & quia duplici semine constat omnis partus, cuius maior pars inualuerit, occupat similitudinẽ sexus. Igitur cùm dicit:* Inimicitias ponam inter te, & mulierẽ, & semen tuum, & semen illius: *omnes electos tam fœminei, quàm virilis sexus, per mulierem & semen illius* C *intelligimus. Et econtrario sicut per serpentem diabolus, ita & per semen serpentis, omnes iniqui & maligni homines imitatores eius rectè intelliguntur, licet neminem genuerit, aut creauerit ille. Nam si iniqui & impij homines, serpentis, id est, diaboli semen non essent, nequaquam Dominus diceret Iudæis.* Et vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis: *Itemque*, Vos facitis opera patris vestri: *profecto diabolum volens intelligi: sequitur enim protinus in eodem sermone*, Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. *Eorum qui tam constanter dicuntur semen serpentis, id est, filij diaboli, causa vt nascerentur, peccatum extitit, dicente Deo, postquam peccauit consentiens diabolo*, Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. *Porro illorum qui intelligũtur per semen mulieris, causa vt nascerentur extitit benedictio Dei, qua ante præuaricationem primis hominibus* D *benedixit, sicut scriptum est*, Masculum & fœminã creauit eos, benedixit, & ait: Crescite & multiplicamini. Hucusq; sunt verba Ruperti.

Virgo Maria mulier est, & Christus mulieris semẽ, de quo hic Deus loquitur. sed omnes etiã vtriusque sexu electi hoc loco designantur.

Ioan.8.

Omnes iniqui semen sunt diaboli.

CAVSAM verò cur Deus inimicitias posuerit inter hominẽ & diabolum, egregiè tractat S. Basilius in homilia, quæ inscribitur, Quod Deus non sit auctor malorũ, hoc modo scribens: *Quæritur, vnde diabolo sit contra nos bellum? Quoniam, cùm omnis ipse mali promptuarium existeret, inuidiæ quoq; morbũ ipse recepit, & inuidit nobis illatum honorẽ, nec facilè tulit vitam in Paradiso beatã ducere. Quamobrem dolis hominẽ aggressus, eadem ambitionis cupiditate quam ipse ab initio habuit, velle similem esse Deo: hac rursus ad decipiendum nos vsus, lignum ostendit, per cuius degustationem*

B. Basilius disputat, cur Deus posuerit inimicitias inter hominẽ, & serpentem.

tionem pollicitus est hominem similem fore Deo: Si comederitis, inquit, *eritis* A *velut Dij malum ac bonũ cognoscentes. non inimicus igitur nobis à Deo constitutus est, sed ipse ex inuidia se, e nobis opposuit. Animaduertens enim se ex Angelorũ ordinib. expulsum, non tulit, terrenam creaturã ad Angelorum dignitatem per virtutis profectũ exaltari. Quoniã itaq; inimicus est factus inimicitiam nobis Deus erga illum indidit, vt serpenti, quo ille malus abusus fuerat, dixit, sed ita vt minas ad serpentẽ referret,* Inimicitias ponã inter te, & inter semen illius. *Reuera namq; noxiæ sunt amicitiæ, quæ cum malitia contrahuntur. Nam ea est amicitiæ huius lex & vis, vt per similitudinẽ malitiam coniunctis inserat. Quamobrem rectè prouerbiũ dicit*, Corrumpunt bonos mores colloquia praua. *Quemadmodũ enim in pestilentibus locis sensim attractus aër, latentem corporib. morbum injicit: sic item in praua consuetudine ac conuersatione, maxima nobis mala hauriuntur, etiam si statim incommodum non sentiatur. idcirco nobis aduersus serpentem irreconciliabilis indita est inimicitia. Si autem instrumentum hoc, tanto dignum odio est, quanto magis illi nos qui serpentem adegit, aduersari oportebit?* Hæc Basilius.

Amicitiæ noxiæ quæ cum malitia contrahuntur.

1. Corint. 15.

B

Vers. 15. *Tu insidiaberis calcaneo eius, & ipsa conteret caput tuum.*

Rupertus.

ERVDITA & elegans apud Rupertum, lib. 3. de Trinitate, cap. 20. horũ in verborũ tractatu interpretatio reperitur: *Grandes*, inquit, *inter mulierem & serpentem inimicitiæ positæ sunt: Vtrumq; non tam rationis iudiciũ, quàm sensus naturalis perpetuum seruat odium. Hæc enim etsi non semper actu, semper tamen potestate quadam cõteret caput illius: ille autem, vt pote humi depressus, & non arduus, calcaneo huius insidiatur. Nam si nuda mulieris planta dentem serpentis præuenerit, & viuacissimum caput eius vel leuiter presserit, statim totum cum capite corpus repente interit, ita vt nullus omnino motus, nullus sensus in aliqua parte residuus sit, quod nec malleis aut vectibus certè, nec gladijs concidentibus, citò aut leuiter effici potest. siquidem excisum caput cum duobus aut tribus digiticulis, viuere & abire peribetur. Hoc quoq; quod prædictum est, ita esse, ipsorum qui per industriam explorauerunt, fida relatione comperimus. Vnde & fertur, quod nudum corpus eius contingere non ausus sit. E contrario, ille quamlibet exiguus sit, si vel extremæ plantæ dentulum infixerit, occidit. morsu namq; infusa pestis, per venas vegetatione corporis aucta discurrit, animamq; eximit: ideo graues inter vtramq; naturam inimicitiæ positæ sunt, antiqui mali, super nonum, exhibentes monimentum. Mox vt venenum morsu iniectum sanguinem hominis tetigerit, paulatim serpit, & inimicum suæ naturæ animal interficit.* Vnde sic ait quidam.

Notabile dictũ Ruperti de potentia mulieris aduersus serpentem.

C

D

Lucan libr. 10. Pharsal.

Noxia serpentum est admixto sanguine pestis,
Morsu virus habent, & fatum in dente minantur.

Serpẽs animal maledictum, & homini natura liter inimicum.

Omne enim venenum frigidum est, & idcirco anima quæ ignea est, fugit venenum frigidum. Serpentum verò quot genera, tot venena: quot species, tot pernicies: quot colores, tot habentur & dolores. Maledictũ quippè animal est, ex quo diabolo ad ministerium mortis propria calliditate suffragatum est, & exinde

A *exinde homini naturaliter inimicum est. Sed quid mirum hoc malum à Deo permitti homini, cùm & ipse homo ad interfectionem proximi, serpẽtum sese armet venenis, & quod non habet natura virus, acquirat peruicacia, comparet pecunia? Hoc enim Auctor idem qui supra, tali execratione declamat.*

Sed quis erit lucri nobis pudor? inde petuntur
Huc Libycæ mortes: effecimus aspida mercem. Idem ibidẽ.

PROINDE *quia homines ipsi quodammodo serpentes fiunt, dum non tantùm spiritualiter venenum aspidum sub labiis eorum, sed realiter quoque venenum aspidũ in sistarcijs eorũ patiantur, & ipsi nec murmurent quod venenãtur, & intereunt tot homines pestib. serpentũ.* Idem Rupertus li. 2. de Victoria verbi Dei. c. 18. ob has inter mulierẽ & serpẽtem, & inter

B semen illius continuas & implacabiles inimicitias docet, sacram Scripturam appellari librum bellorũ Domini. Numer. 21. & librũ Iustorum. 2. Reg. c. 1. *Quid enim aliud continetur vel agitur in Scripturis sanctis, nisi bellum & certamen verbi ad destructionem peccati & mortis? Ab hoc igitur initio libri Iustorum & libri bellorum Domini, vbi dictum est.* Inimicitias ponam inter te, & mulierem, &c. *tanquã de mõte excelso virtutem contemplemur verbi Dei, descendentem velut in campi planiciem, aduersus malitiam siue mendacium diaboli serpentis antiqui, qualiter pugnauerit, qualiter vicerit, atq; triumphauerit, vt completo proposito suo, in quo benedixit primis hominib. in cõstitutione mundi, in fine eius dicat electis & serpentis victoribus:* Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.

Scriptura sacra liber bellorum Domini & Iustorum.

Matth. 25.

C

Mulieri quoque dixit, Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. *Vers. 16.*

TRIBVS HVIVS Diuinæ sententiæ tanquam veneribus, sexum fœmineum perpetuo cruciari scribit Rupertus cap. 22. lib. 3. de Trinitate. *Triplici autem pœna mulier punitur, quia triplo maius fuit peccatum eius quàm Adami. Primo, quia credendo serpenti plusquam Deo, seducta*

D *est. Deinde, quia ligni vetiti pulchritudinem & suauitatem delectabiliter concupiuit: Tertio, quia non contenta transgressione propria, virum quoque ad transgressionem induxit. Meritò igitur triplici peccato triplex vindicta, præter communem sibi cum viro mortem, reddita est. Nam quia serpenti credidit dicenti:* Eritis sicut Dij: *iustè ipsa contra hoc, quod Deus viuorum est & non mortuorum, non viuorum, sed mortuorum mater esse meruit, dicente Deo*, Multiplicabo conceptus tuos. *Omnes enim conceptus eius, anima & corpore in peccato moriuntur, & nemo eorum viuit, nisi viuificetur per Christum. Item quia visa illius arboris pulchritudine, intemperanter fructum eius expetiuit, pro illo visus delectamento, contrarius redditur vteri dolor,* In dolore, *inquit*, paries. *Tertio, quia virum im-*

Cur triplici pœna mulier sit mulctata.

portunitate muliebri ad comedendum illexit: idcirco Sub viri potestate, inquit, *eris, & ipse dominabitur tui. Ita pro seductione, conceptuum multipli catas pro gulæ oblectamento, vteri dolor: pro temerario imperio & scandalo, quod viro exhibuit, seruitutis viri pœna ei reddita est.* Hacten⁹ ex Ruperto. A

Quomodo multiplicatio conceptus, sit pœna mulieris.

VERVM multiplicatio prolis magnũ est bonum, magnúmque e parentum gaudium: futura etiam, si homo non peccasset, in paradíso, & in statu innocẽtiæ. quomodo igitur ea mulieri pro scelere admisso, tamquam ingens quoddam malum, pœnæ loco denunciatur? Hieronymus Oleaster hoc loco noua interpretatione illud, *Multiplicabo conceptus tuos*, nõ refert ad multiplicationem prolis, sed ad tempus, quo post conceptum gestatur fœtus in vtero vsque ad partum: arbitratur enim, si non peccasset primus homo, fore, vt statim proles concepta ederetur in lucem: in pœnam autem peccati, tempus illud per nouem menses multiplicatum & prolatum est. B

Refellitur. Oleaster.

SED hoc non modò falsum, verùm etiam absurdum & ridiculum est. Nam longa mansio fœtus in vtero, naturalis est, & ex causis naturalibus proficiscitur: quamobrem non debuit propter peccatum variari. Nam sicut locus ipsius fœtus in vtero, sic modus nutritionis eius, ac creationis, auctúsque corporalis naturalia sunt, & idcirco eadem ante peccatum fuissent, quæ sunt post peccatum: ita etiam tanta fœtus mora in vtero, naturalis est, nec peccati pœna. Non enim statim conceptus partui maturus & validus est, sed paulatim augescens, valescens, & matures cens fit idoneus, vt ex vtero edi queat: quemadmodum non statim post partum, iustam corporis molem, aut rationis vsum assequitur. C

Quattuor ob causas multiplicatio conceptus, pœna fuit post peccatum.

MVLTIPLICATIO igitur conceptus, quattuor ob causas intelligitur post peccatum esse pœna mulieris, & magnum quoddã malum. Primum, quoniam multi conceptus priusquã ad maturitatem & perfectionem veniant, per abortum in vtero matris intereunt. Deinde, quia multi generantur partium corporis vel mole, vel numero, vel figura, vel situ, vel imbecillitate & deformitate, vel sensuum vitio, vel animi & rationis defectu deprauati, atque monstrosi: quod maximo dolori est parentibus. Præterea, eorum qui generantur pauci sunt electi & prædestinati: plerique verò propter eorum flagitia æternis suppliciis destinati. His accedit, multitudinem prolis plerúmque vel ob parentum paupertatem, cui educãdæ non sufficiunt, vel propter flagitiosam & probrosam filiorum vitam, vel propter miserrimos casus & exitus, acerbissimum parentibus tormentum & infortunium esse solere. D

Rupertus li. 3 de Trinitate c. 22.

NON est, inquit Rupertus hoc loco, *hæc multiplicatio benedictionis, sed damnationis: non gratiæ, sed iræ: non clementiæ, sed vindictæ. Vnde non dixit tantùm Multiplicabo cõceptus tuos, sed insuper addidit, Et ærumnas tuas. Mulier quippe quantò fœcundior, tantò ærumnosior. Post singulos conceptus, dolor cruciat, per singulos partus: suus eam sanguis fatigat, quippe quæ & cùm sana*

sana videtur, menstruis floribus laborat. Mulier namque vnum & solum est menstruum animal. Quanta putas hæc ira, quanta est vindicta, concipi vel nasci tot homines, qui numerum excedant, qui ad Dominum, vel ad vitam æternam non pertineant, quibus proinde melius erat, si nati non fuissent. Nempe, si incorrupta naturæ nostræ terra permansisset, si non Dei benedictionibus pestem maledicti serpentis superinduxisset, solas bonas arbores, idest, solos bonos germinasset homines, & nullum agrestium lignorum, quæ ad hoc nata sunt vt excidantur & in ignem mittantur, quia fructum non ferunt, succi eius abundantia produxisset. Hæc fortis, atque terribilis nimis, & timenda magis quàm discutienda diuini iudicij seueritas est. Sic Rupertus. A

Mulier vnũ & solum est menstruum animal.

Si Adam nõ peccasset omnes fuissent boni.

VEL illud, *Multiplicabo conceptus & ærumnas tuas*, sic dictum est modo loquendi diuinæ Scripturæ non infrequenti, vt si dictum esset, Multiplicabo conceptus tuos cum ærumnis, vel, In conceptibus tuis multiplicabo tibi ærumnas, seu vt vox Hebræa sonat, dolores, angustias, compressiones, & alia mala quibus mulier afficitur, dum fœtum gestat in vtero. Multa enim eo tempore contingunt mulieri valde molesta & acerba, vt cibi fastidium, frequens suspiratio, tardus motus, color infestus, pericula abortus, notabilis animi & corporis perturbatio & vexatio. Audi Pliniũ hac de re libri 7. cap. 6. & 7. elegantissimè scribentem: *A conceptu*, inquit, *decimo die dolores capitis, oculorum vertigines tenebræque, fastidium in cibis, redundantia stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus, motus in vtero quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: Ingestabile onus, crurum & inguinum leuis tumor, Primus autem nonagesimo die motus. Sed plurimum languoris in vtroque sexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipuè infestat. Si respirauere, difficilius enitũtur. Osctatio quidem in enixu lethalis est, sicut sternuisse à coitu abortiuum.* Et capite sequenti: *Miseret, atque etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cùm plerúmque abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu.* Hæc Plinius. B C D

Vox Hebræa est עצבון. Istbonech.

Incommoda mulierũ dum fœtũ gestant in vtero. Plinius.

Superbissimi animalium hominis origo vilissima.

Hæc Plinij verba, maximam partem, ex Aristotele sumpta esse, vt liquido agnoscat lector, hic ipsa Aristotelis verba ex capite quarto libri septimi de Historia animalium transcribere libuit: *Euenit profectò*, inquit, *vt mulieres à conceptu corpore toto grauentur, & oculorum caligines, & dolores capitis moueantur. Quæ alijs maturius, & ferè die decimo accidunt, alijs serius, pro vt magis minúsue ex materia superuacua tentantur. Nauseæ item & vomitus plurimas capiunt, & præcipuè quibus purgationes constiterint. Aliquæ principio magis laborant, aliæ post cùm iam fœtus plenius creuerint. Sæpe etiam multas distillatio vrinæ ad postremum infestat, sed magna ex parte, quæ marem ferunt facilius exigunt, minúsque pallent. Contrà quæ fœminam: sunt enim pallidiores, & grauius degunt. Multis etiam tumores, extuberationesq; carnis in cruribus incidunt. Solent appetitus varij grauidis euenire, citoque commutari: quod picare quidam à Pica aue denominant. Et nimirum cùm fœtum sexus fœminei ferunt, auidius appetunt, minúsque frui iam re præsenti cupierint, possunt: fastidiunt enim statim, quod modo vehemen-*

ter appeterent: sed præcipue tum fastiduunt tædióq; fatiscunt, cùm fœtui capillus oriri incipit. Dolor etiam ex fœmina continuus, sed obtusior, ex mare acer & longè molestior. Hæc Aristoteles atque Plinius de grauidarum mulierum molestijs, doloribus, ærumnisque prodiderunt. A

Plini' de fœditate menstrui mulieris.

Iam vero sanguinis menstrui, quem vt materiam corporando fœtui natura comparauit, quàm sit fœda, quàm nocens, ac pestilens vis, & natura, si auet lector cognoscere, audiat, quæ de eo mira tradit Plinius capite 14. libri 7. *Sed nihil*, inquit, *facilè reperiatur mulierũ profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum quibus insedere decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor, aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odórque dirus area: & in rabiem aguntur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quin & bituminum sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudeæ qui vocatur Asphaltites, certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquam filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, inesse sensum eius ferunt: abijcique gustatas fruges, nec postea repeti. Et hoc tale tantúmque omnibus tricenis diebus, malum in muliere existit, & trimestri spatio largius. Quibusdam vero sæpius mense, sicut aliquibus nunquam: sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in se se glomerante, quod deinde tempore ipso animatur, corporaturque. Ergo cum grauidis fluxit, inualidi aut non vitales partus eduntur, aut sanioso, vt auctor est Nigidius.* Hæc Plinius. B C

De acerbitate dolorũ mulieris in partu.

Sequitvr, *In dolore paries filios.* Naturale est mulieri cum labore ac dolore filios parere. Naturalis enim vteri meatus, angustior est, quàm vt per eum fœtus exire possit: quamobrem claustra vteri, præter naturalem eius constitutionem vehementer laxari ac dilatari necesse est, quod sine magno doloris sensu fieri non potest. Audi Basilium qui explanans verba illa Psalmi 114. *Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me*, ad hunc modum scribit: *Dolores propriè de parturientibus dicuntur, quando ad tumorem venter insurgẽs extra fœtum pellit: deinde partes illæ genitales diuexatæ, & circum prodeuntem ex vtero fœtum distentæ, conuulsionibus, ac fibrarum contractionibus acutissimos dolores, & vehementes cruciatus parientibus gignunt. Transtulit autem Dauid dolores partus ad mortis pœnas circa animal, in animæ & corporis diuisione instantes.* Sic Basilius. D

Si igitur naturale est mulieri parere cum dolore, quomodo Deus Euę pro sceleris admissi pœna dolores partus inflixit? Verùm in statu innocentiæ Deus singulari quadam & supernaturali ratione, mulierem omni labore & dolore partus liberasset, feciſſétque vt fœtum & sine labore ac molestia in vtero gereret, & sine vllo doloris sensu in lucẽ ederet: qua Dei gratia & beneficio propter peccatum priuata mulier, obnoxia fuit doloribus partus. Qui sanè dolores simpliciter quidem naturales sunt mulieri: respectu autem habito ad

A bito ad statum innocentiæ, in quo ab huiusmodi doloribus immunis & vacua Eua fuisset, peccati pœna censeri debent.

Quemadmodũ in statu innocentiæ mulier sine dolore peperisset.

Sed quomodo fieri potuit, vt in statu innocentiæ mulier sine dolore pareret? Respondet Augustinus libro 14. de Ciuitate Dei cap. 26. *Cum fœtus in vtero iam partui fuisset maturus, tunc fore, vt materna viscera sponte in tantum laxarentur, vt commodum fœtui sine matris dolore transitum præberent.* Sic ad pariendum, ait Augustinus, non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus fœminea viscera relaxaret, vt ad cõcipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius vsus naturam coniugis vtriusque coniungeret. At enim scire oportet, vacuitatem illam dolorum in partu, non tantùm non potuisse proficisci ex vlla causa naturali, sed neque ex aliqua virtute supernaturali in corpore B & membris ipsius mulieris inhærente, ac manente esse profectam: verùm quotiescumque id fiebat, nouo Dei potentiæ miraculo fiebat: quamquam quia id fuisset in eo statu vsitatum & perpetuum, non fuisset pro miraculo habitum.

Ioannis 16.

Genes. 35.

Plin. lib. 7. capite 9.

Quanta porrò & quàm multiplex pœna sit mulierum in partu, præter quotidianã experientiam, satis declarat diuina Scriptura, magnitudinem alicuius doloris cum exaggerare vult, assimilans eũ doloribus parturientium, & Dominus noster in Euangelio, *Mulier*, inquit, *cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius.* Ac præter dolorẽ, ingruit etiam sæpe parienti vitæ periculum, nõ paucis in enixu prolis extinctis, sicut accidit Rachel in partu Beniamin: multique, vt Plinius tradit, enecta parente gignuntur. Sic prior Scipio Africanus natus est, primúsque Cæsarum à cæso matris vtero dictus, qua C de causa & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cùm exercitu intrauit.

Non vt hominis pœnas, sic cæterorũ animaliũ esse laboriosos.

De mulierum autem in partu doloribus hæc scribit Aristoteles libro 7. de Historia animalium capite 9. *Mulieribus cum parturiunt, dolores multas quidem in partes incumbunt, sed plurimis ad alterutrum femur. Caterum quibus aluum tormina vehementer exercent, ocyssime pariunt: quæ lumbos dolent, vix pariunt: quæ imum ventrem, expeditius. Si mas nascitur, profluit sanies diluta pallidiuscula: sed si fœmina, cruenta: verùm ea quoque præhumida est. Sed fieri quoque potest, nonnullis, vt eorum neutrum accidat. Cæteris animalibus partus non laborioſi eueniunt, minùs enim cum parturiunt, infestari videntur. at mulieribus dolores vehementissimi incidunt, & D præcipuè stabilibus & sellularys, & quibus non bona latera sunt, neque facultas retinendi spiritus suppetit: difficilius etiam edunt, si interea dum per vim retinent, coactæ eruperint respirationem. Primum aquæ illa subter cutem fusa, per fœtus motionem, ruptis membranis effluit: deinde fœtus inuerso vtero, & secundis interna euoluentibus, foras venit in lucem.* Hæc Aristoteles.

Quomodo pœna fuerit mulieris esse sub viro, cũ ita fuisset etiã in statu innocentiæ.

Restat illud explicandum, quod inter Euæ pœnas extremo loco ponit, *Et sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Fuisset etiã in statu innocẽtiæ mulier sub viri potestate, verũ coactè, nec molestè, nullá-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nullâque voluntatis repugnantia: cùm enim mulier esset integro animo,rectâque mente,non nisi quod erat honestum & rectum expetens,libens gaudénsque sub imperio viri fuisset:quia id voluntati diuinæ,rationíque consentaneum esse intelligebat. Imperium quoque viri fuisset plenum æquitatis atque caritatis: nec vxor habita esset vt serua & ancilla,sed vt carissima vitæ socia, & consiliorum atque officiorum mariti particeps, & ad generationem prolis, atque educationem adiutrix. Post peccatum autem grauis pœna est mulieri subesse viro: tum ob ingenij muliebris leuitatem atque vanitatem, animíque superbiam iniquo animo maritum sibi præesse ferentis: tum etiam quia plerumque viri vxores suas superbè, iracundè,& asperè tractantes:imperium eis suum onerosum, acerbum, & odiosum faciunt. A B

Varia lectio huius loci. Hebræa sũt ואל אשך תשוקתך veelischeth teschukatec.

BEATVS Hieronymus in traditionibus Hebraicis in Genesim, variam ponit horum verborum lectionem. Nam Septuaginta verterunt:*Et ad virum conuersio tua:* Aquila, *Ad virum societas tua:* Symmachus, *Ad virum appetitus, vel impetus tuus.* Certè Hebræa, si quis verbum pro verbo reddat,hoc sonant, *Ad virum desiderium vel concupiscentia tua.* Atque harum lectionum hæc videtur sententia: Quamuis in enixu prolis maximos perpessura sis cruciatus:mox tamen, quasi dolorum oblita, rursus ad virum conuerteris, & congressum eius expetes,vt ex eo iterum concipias prolem.tanta, scilicet, est insita mulieribus aut rabies libidinis,aut potius generãdæ prolis cupiditas. Vel aliter potest hoc intelligi:Omnia tua optata,omnes cogitationes,& curæ,officiáque,ad virum tuum conuersa erunt: videlicet illum spectabis, ex illius studio, sermone, nutúque tota pendebis. Fœmina enim cùm à viro accipiat victum,vestitum,prolem, ac ferè omnia,quæ optare potest:velit nolit,ex viro pendere cogitur. C

VERVM illustrandus est hic locus de subiectione mulieris, sub viri potestatem duabus egregiis sententiis, vna B.Augustini, & altera Ruperti. In libro 11. de Genesi ad literam cap. 27. sic habet Augustinus: *Videndum est quemadmodum propriè possit accipi illud, quod mulieri dictum est, Et ad virum conuersio tua, & ipse dominabitur tui. Neque enim & ante peccatum aliter fuisse decet credere, nisi vt vir mulieri dominaretur,& ad eum ipsa seruiendo conuerteretur.Sed rectè accipi potest,hanc seruitutem significatam, quæ cuiusdam conditionis est potius quàm dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines hominibus postea seruire cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta.Dixit quidem Paulus, Per caritatem seruite inuicem: sed mulierem dominari in virum non permittit Apostolus: hoc enim viro potius Dei sententia detulit, & maritum habere dominum, meruit mulieris non natura,sed culpa:quod tamen nisi seruetur,depranabitur amplius natura, & augebitur culpa.* Sic Augustinus. D

Mulieris seruitus conditionis potiùs est quàm dilectionis.

Galat. 5. 1. Timot. 2.

Rupertus. RVPERTVS verò lib.3.de operibus Trinitatis,c. 21.putat,grauioris esse dominationis, vxorẽ esse sub viro tanquã sub domino,q̃ esse sub viri potestate,Hoc enim modo scribit: *Sed adhuc rectè quæri potest,*

A *potest,Quid illud sit,mulierem sub viri potestate esse,& virum mulieris dominum esse,quoniam vtrumque dixit,Et sub viri potestate eris,& ipse dominabitur tui.Ad hoc respondendum,valentioris esse dominationis,mulierem sub domino,quam sub potestate viri esse.Nam & secundum Romanas leges, sub viri potestate est mulier antequã in manum viri conueniat:sub potestate, inquam viri verumtamen non tanquam domini,sed tanquam tutoris,ita vt sine auctoritate eius,testamentum illi facere non liceat. Quæ autem in manu viri conuenit multo magis quamdiu vixerit vir, testamentum ill i sine viro facere non licebit:vnde & capite diminuta dicitur mulier, quæ in manũ viri conuenit. Adeo apud Gentiles quoque,qui hanc Scripturam non legerant vel huius veri Dei præcepta non obseruabant:hæc lex naturaliter valuit, quam dominus natura imposuit dicẽs mulieri,Et sub viri potestate eris, & ipse,dominabitur tui.*

Viri in mulierem potestas quãtaiure ciuili.

B QVAEDAM *tamen barbaræ nationes,sicut cætera.ita & hunc naturæ ordinem confuderunt,vt mulier sine capite, id est, sine viro suo super viros ageret potestatem & dominium.Vnde & apud Romanum defensorem: mulier causam suam tuetur sic inter alia dicendo:*

Fœminam viris imperare contra naturæ ordinem est.

Non vrbes prima tenebo
Fœmina Niliacas:nullo discrimine sexus,
Reginam scit ferre Pharos. Luc.lib.10.

Verumtamen non tam ius aut lex,quàm vsurpatio dicenda est. Rectè ergo non tantum dixit,Sub viri potestate eris:nam & puerulus masculus sub viri: id est, tutoris potestate est:sed addidit,Et ipse dominabitur tui:scilicet, vt nunquam C *mulier libera sit de sub iugo viri,sed eius tam ætas quàm conditio primum sub potestate viri tutoris,& deinde cum in manu viri per legitimas coniugij tabulas venerit, sub dominio viri sit. Verùm castis & fidelibus mulieribus, hanc tertiam pœnam beneuolentia nullam, aut leuissimam efficit. & non solùm non obest,sed etiam laudi est.Propter quod & Petrus Apostolus mulieres ad subiectionem spontaneam cohortans dicit, Similiter & mulieres subditæ sint viris suis. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Deo ornabant se subiectæ propriis viris,sicut Sara obediebat Abrahæ,dominũ eum vocans, &c.* 2.Pet. 3. Genes.18.

Ita Rupertus.

Adæ verò dixit.Quia audisti vocem vxoris tuæ,& comedisti de ligno,ex quo præceperam tibi ne comederes,maledicta D *terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ:spinas & tribulos germinabit tibi,& comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo donec reuertaris in terram,de qua sumptus es,quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Versſ. 17. 18. 19.

ANC Dei sententiã,vt iustissimã,ita verissimã & tunc Adamus,& deinceps omnis eius posteritas, perpetua eorum quæ minatus est Deus perpensione cognouit, & sensit.Pro illo.*In opere tuo,* Hieronymus in traditionibus Hieronym.

Universidad de Deusto Biblioteca

nibus Hebraicis super Genesim legit, *In operibus tuis:* quo etiam modo verterũt Septuaginta. Opera verò hic significari putauit Hieronymus, non ruris colendi, sed peccata. Vnde in Hebræo est, *Maledicta terra propter te*, Similiter habet etiam paraphrasis Chaldaica, itaq́; vertit Aquila, sed clarius id transtulit Theodotio, *Maledicta*, inquit, *terra in trãsgressione tua.* Verùm si sequamur historiam, hoc significatur his verbis, hominem colendo & operando terram, expertum eam sibi maledictam, id est, vtilium rerum sterilem: contrà verò inutilium & noxiarum feracem, nec quæ ad victum necessaria, sunt: sine magno labore & sudore hominis generantem. In sacra enim Scriptura, vt vocabulum benedictionis copiam & abundantiam bonorum significat: ita maledictionis, bonorum inopiam & sterilitatem, malorúmque & miseriarum copiam.

Verba Hebræa sunt ארורה האדמה בעבורך atura haadamach baaburecha.

A

B

Quomodo terra fuerit maledicta propter peccatum.

NEC putandum, naturalem terræ fertilitatem propter hominis peccatum, aut omnino demptam fuisse, aut diminutam: eodem modo se illa habuit ante & post hominis peccatum: sed propterea ita dictum est, quod ante peccatum non fuisset opus homini terram colere ad percipiendos fructus degendę vitę necessarios, aut certè sine labore & molestia fuisset culta. Etenim paradisi terra, in qua versat' esset homo per se fertilissima, quæcumque ad hominis victũ pertinuissent, sponte naturæ suppeditasset largissimè: post peccatũ autem fœliciſſimo paradisi solo exterminatus homo, & multo magis quàm fuisset antea multiplicatus, omnésque per terras dispersus, ex multis & diuersis terris ac plerisque sterilibus, aut ægrè fructus optatos ferentibus, alimenta sibi petere coactus est. Ante peccatũ igitur etiam terra generabat tribulos & spinas, verùm non Adamo, sed aut brutis, aut ob plenitudinem & vniuersitatem specierum mundi.

C

Falsa opinio Iosephi, Eugubini & Pelagianorum de morte corporali. Iosephus li. 1. Antiquit.

ILLVD quod sequitur, *Terra es & in terram reuerteris*, Apertè significat propter Adami peccatum, mortẽ homini accidisse. Quod non intellexit Iosephus hoc loco scribens, si Adamus non peccasset, futurã ei fuisse quàm longissimam vitam, tardissimámque senectutem: propter peccatum autem, & vitam fuisse diminutam, maturatámque senectutem: quæ multis post sæculis hæresis fuit Pelagianorum affirmantium mortem esse naturalem homini, non autem ortam ex peccato: Adamúmque, licet nõ peccasset, nihilominus tamen fuisse moriturum. In quam sententiam iuit quoque Eugubinus in libro suarum Annotationum super Genesim in digressione de Paradiso. Verùm ea opinio errorem continet manifestè contrarium diuinæ Scripturæ, tradenti, tum in libro Sapientiæ capite secundo, tum etiã ad Romanos capite quinto, Deum fecisse hominem inexterminabilẽ, mortem verò propter peccatum & inuidiam diaboli inuasisse genus humanum: damnatũ etiam ab Ecclesia & nuper in Concilio Tridẽtino sessione quinta de peccato originali, & olim Concilio Mileuitano capite primo: refutatũ quoque ab Aug. lib. 13. de Ciuitate Dei ca. 15. vbi ait, *inter Christianos qui veraciter Catholicam fidem tenent constare etiam*

D

Conc. Trid. Concilium Mileuitanum.

A *re: etiam ipsam corporis mortem non contigisse nobis lege naturæ, sed merito inflictam esse lege peccati, quia peccatum vindicans Deus dixit primo homini, in quo tunc omnes eramus, Terra es, & in terram ibis.* Et alias quidẽ supradictas pœnas quidam vel in totum, vel certè maximam partẽ effugiũt: vt qui in labore hominum non sunt, & cũ hominibus non flagellantur. At verò pœna mortis cõmuniter & æqualiter tenentur omnes. Psalm. 72.

Mors enim, vt ille dixit Poëta, *æquo pulsat pede pauperum tabernas Regúmque turres.* Hor. lib. 1. Carminum

VERVM licet mors pœna fuerit peccati, fuit tamen ea maximè vtilis & salutaris: ne & malitia & miseria hominis fieret immortalis: & vt metus impendentis mortis, & à male agendo reuocaret, & sollicitaret ad bene agendum. Non equidẽ committã, vt non memorem hoc loco præclaram Ruperti sententiam, fuisse homini post peccatum vtilissimam, qua mulctatus à Deo est, mortis pœnam, graui & diserta oratione demonstrantis. Sic enim scribit in libro tertio de Trinitate & eius operibus c. 24. & 25. hunc ipsum in quo versamur Mosis locum pertractans: *Saltem hac mortis plaga superbiam cineris domare, & redigendas in lutum ceruices quandoque flectere habebat, Iam antea quidem miser homo vere mortuus, quia Deo mortuus erat, scilicet morte peccati, quæ animam à Deo separat, Dixit autem Deus, quia in quocunque die comederis ex eo, morte morieris. At ille repenti petulantia carnis delibutus, eius mortis amaritudinem non sentiebat: quemadmodum & nos hodie, cum tam multos quotidie carne quoque morientes videamus, lasciuiente adhuc sanguine iocamur ac ridemus: iamque gaudiis æternis priuati, & mox temporalibus quoque priuandi, tamen læti sumus. Quid si numquam carne morituri essemus? Quomodo animæ mortem, & futurum in fine sæculi iudicium surdis auribus prætereiremus, qui cras morituri hodiéque superbimus? Quid inquam, si interim diu viuimus absque laboribus, & absque sudore vultus sui omnis homo pane vesceretur, cùm semper in sollicitudine famis, & alternante diuersarum rerum penuria, præterea de imminente morte nobis semper incertis: tamen adhuc semetipsam caro nostra præ superbia nesciat, & libidinibus diffluat?* Egregia Ruperti sententia, quod post peccatum fuerit homini vtilissimũ, obhoxium esse morti.

B

C

BENE ergo Deus bonus, ne malam mortem animæ suæ homo nesciret, & securus vsque ad vltimi iudicij diluculum in suis voluptatibus dormiret, *morte carnis illum percellit: vt saltem eius instantis metu aliquis euigilet. Et interim quia saturitas panis & otium, istam quoque posset abolere sollicitudinem: voluit illum non sine laboribus & sudore vultus sui vesci pane suo: quinetiam fortiter laborantẽ, nonnunquam sterilibus annis magna ex parte priuari fructu suo. Hoc non inutile homini esse, adeo verum est, vt Gentilium quoque Poeta eximius dicat.* Vtile esse hominẽ laboribus exerceri.

D

----- Pater ipse colendi Vir. 1. Geo
Haud facilem esse viam voluit, primúsque per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpore graui passus sua regna veterno.

INVTILEM testatus est esse regno, quem Iouem esse dicebat, torporem

porem vel otium, quamuis vt pote Gentilis prætereat, quod ex otio nascitur pec- A
catum. Qui tamen gloriabundus, alio loco & cuiusdam infantuli adulatorijs
vacans blanditijs, pro magna fælicitate spontaneas diuitias inter cætera pro-
mittit.

Molli paulatim flauescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus vua,
Et duræ quercus sudabunt roscida mella, Et reliqua.

SED *non mirum de hoc nullius bonæ professionis homine ethnico, cùm &*
plerique nominis Christiani professores fuerint, qui non ignorantes saturitatem
Ezech. 16. *panis & otium, peccatum fuisse Sodomorum, mille annos Christo futuros esse*
Hæc sūpta sunt ex Hieronymo in Matthæum capite 19. *prædicauerunt, dicentes, tunc nobis centupla omnium rerum quas dimisimus,* B
carnaliter esse reddenda: non recogitantes, quod si in cæteris digna sit retribu-
tio, in vxoribus appareat turpitudo, vt qui vnam pro Domino dimiserit, centum
recipiat in futuro. Et capite sequenti: *Igitur non iratæ iustitiæ sed miserantis*
est gratiæ, quòd vitiatum hominem, Deus mortalem esse, & interim dum viuit
in laboribus pane suo vesci voluit, vt videlicet antequam veniret dies iudicij,
quo cum peccatore antiquo damnandi sunt omnes iniqui, resipiscant aliqui la-
Esaiæ 28. *boribus & doloribus tandemque ipsa morte eruditi, quatenus vel sola vexatio*
Deus est misericors in eo quod diu nos viuere non finit. *det intellectum auditui. Quod Gentilium quoque quidam philosophus Plotinus*
sentiens, & rationabiliter vtilem esse arbitratus hominibus mortalitatem, Tunc
Pater, inquit, *misericors mortalia illis condebat corpora. Adeo hoc expedire*
perspensit, vt Deum in eo misericordem assereret, quod homines mortales esse vo C
luit. Porrò illorum, qui nec tantis paternæ disciplinæ verberibus afflicti resipis-
cunt, damnatio iusta est, quia culpa inexcusabilis est. Quid enim vltra faciat
Deus, vt eos à malis coerceat? Super quo, inquit, *percutiam vos vltra, adden-*
Esaiæ 1. *tes prævaricationem? Terra vestra deserta, & ciuitates vestræ succensæ igni:*
Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastita-
te hostili: Hæc cùm per Prophetam dicit, profectò illud patenter innuit, quod &
vniuersum genus humanum & ipsa tandem morte percusserit, vt non, sicut im-
mortalis diabolus, adderent prævaricationem, sed potiùs ab antiquæ prævari-
cationis superbia per humilitatem pœnitentiæ refugerent.

AD *hoc valet & illud, quod eiusdem mortis diem vel horam homini inco-*
Matth. 25. *gnitam esse voluit, vt dum nescitur quando sit, quæ sine dubio futura est, sem-* D
per sollicitum reddat, sempérque suspectum superbire non sinat. Dixit enim
indefinitè, Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: & non dixit, vsque
ad tot annos, vel tot dies, quibus transactis statim reuerteris in terram de qua
sumptus es. Ita ergo viuere hominem voluit, quasi altera die iudicandum, &
rationem de proprijs factis redditurum. Et vide quàm terribiliter hominem,
qui existimauit iniquè quod esset Deo similis, arguat, & statuat eum contra fa-
ciem suam dicendo, Quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Huius sententiæ
percussionem adeo natura sentit, vt hominibus antiquitus in summa afflictione
pro maximo doloris instrumento capita cinere aspergere solenne fuerit. Verùm
hæc propriæ conditionis recordatio, tunc vtiliter se aperit, cum ex sapienti hu-
militate procedit, iuxta exemplum patris Abrahæ dicentis, Loquar ad Domi-
num

A num meum, cum sim puluis & cinis. Cùm enim hæc humiliter nos recordamur,
misericorditer & ipse recordatur, sicut scriptum est, Quomodo miseretur pa- Genes. 18. Psalm. 102.
ter filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit fig-
mentum nostrum, & recordatus est quoniam puluis sumus. Hucusque sunt aurea plane verba Ruperti.

Et vocauit Adam nomen vxoris suæ Eua, eo quod mater esset cunctorum viuentium.

B NOMEN Euæ tam apud Græcos, quàm apud Latinos corruptè legitur: nec ea vox capit etymologiā, quàm tradit hoc loco diuina Scriptura. Quapropter dicendū esset pro Eua, חוה *Chauuàh*: ducitur enim à חי *Cai*, Euæ. quod significat viuentem vel animalem. Ponitur autem, חוה *Chauuàh*, pro חיה *Chaiàh*: nam ratio nominis est, quia ipsa erat futura mater omnium viuentium: חוה *Chauuàh* autem nō significat viuere, sed nunciare, חיה *Chaiàh*, verò significat viuere, & litteræ, ו. ה. א. E, V, I, sunt ad inuicē permutabiles, vt grammatica cōstat. Atq. huius nominis corruptela apud Latinos fecit, vt multi dixerint, *Aue* dictum esse ab, *Eua*, per inuersionem litterarum: ob idque Gabrielem archangelum, Deiparam virginem salutando, dixisse ei, C *Aue* quasi ea mundo latura esset bona planè contraria iis malis, quæ inuexerat Eua. De Ethymologia nominis

Quādo nomen Euæ sit impositū primæ mulieri.

NON satis liquet an hæc impositio nominis præpostero ordine narretur à Mose, sitque id nominis impositum vxori ab Adamo vel ante peccatum, vel postquam è paradiso sunt eiecti: non enim verisimile fit, cùm Adamus iudicio Dei vehementer premeretur, inter medias pœnas & flagella, amarissimámque mortis denunciationē, quasi tranquillo & vacuo animo, de imponendo nomine vxori cogitasse. Nec desunt qui existiment, Adamum ingenti dolore obstupefactum, quòd tantis bonis spoliatus esset, tantísque malis mortíque malorum omnium extremo addictus, vxorem suam eorū malorum auctorem & mortis causam, ceu per amarum quemdam iocum acerbámque ironiam appellasse Matrem viuentium: quemadmodum Græci furias infernales appellant Eumenides, ideſt, faciles ac mites, à contrario nempe, quippe cùm sint duræ & inexorabiles. Illa verba, *Quod esset Mater cunctorum viuentiū*, sunt ipsius Mosis: &illud *Esset*, dictum est, pro futura esset. Eugubinus ridet Lyranum, interpretantem nomen Euæ tamquam significans matrē omnium, non simpliciter, sed ærumnosè ac miserè viuentium. Sunt qui opinentur, sic vxorem suam appellasse Adamum, habito respectu ad vecturum Messiam, à quo solo peccati sui remedium expectabat, qui nasciturus erat sola muliere sine commixtione viri: & iccirco mulier dicta est Mater omnium viuentium, non autem Adam dictus

Cur Eua nō Adamus mater omnium viuentium dicta sit.

ctus est Pater omnium viuentium. A

Mirabilis, sed non probabilis, Ruperti sententia.

PLVS meo iudicio nouitatis & admirationis habet quàm fidei, quæ est apud Rupertum in capite 26. libri tertij de Trinitate & eius operibus, horum verborum interpretatio & sententia. Censet enim Rupertus, Adamum ex ingenti superbia, animíque peruicacia, hanc diuinam sententiam mortis aduersum se pronunciatam aut minimè credentem, aut paruipendentem, appellasse vxorem suam matrẽ viuentiũ: quasi diceret, Nec timeo mortem: quinimo & me victurum credo nihilominus, quàm si non peccassem: & idcirco vxorem meã appellari Euam volo, quod futura sit mater viuentiũ. Sed audiat Lector Rupertum suis ipsum verbis sententiam hanc explicantem. *Quid, ait, insanius, quàm in illo talis causæ iudicio illam nuncupare Euam, ideſt vitam, quæ vitam in se non habebat: eámque dicere matrem cunctorum viuentium, quæ potius mater est cunctorum morientium? omnes enim in peccato eius moriuntur, & nemo filiorum eius viuit, nisi qui per vnum hominem Christum viuificantur. Mirabile itaque est, quòd vbi mortis corporeæ sententia ferebatur, iam spirituali morte mortuus, & postea corporali etiam moriturus, illic vxorem suam Euam, ideſt, vitam appellauit. Igitur cùm hoc narrauit Moses, Adamum accepta mortis sententia vxorem suam appellasse nomine vitæ, hoc proculdubio significare voluit. Quemadmodum superius dicenti Deo, In quocumque die comederis ex hoc ligno, morte morieris, non credidit, sed comedit: quia mulierem quæ prior comederat, non statim corporaliter mortuam esse vidit: Sic & nunc dicenti Deo, Quia puluis es, & in puluerem reuerteris, adeo non credidit, vt è contrario vocaret nomen vxoris suæ Euã, ideſt, vitã, eò quod mater esse cũctorũ viuentiũ.* Sic Rupertus. B C

Versic. 21. *Fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos.*

Quales fuerint, & quomodo cõfectæ illæ tunicæ pelliceæ.

SVPER his verbis: primũ, quales fuerint illæ tunicæ pelliceæ, & quomodo confectæ: deinde cur eiusmodi tunicis Deus primos illos homines induere voluerit: in præsentia disputandum est. Origenes in commentariis suis super Genesim, de eo referunt Methodius & Epiphanius in Ancorato, quod dicitur de tunicis pelliceis, id non propriè, sed metaphoricè, ac figuratè intelligendum esse censuit. Significari autem, primos homines post peccatum corpore mortali ac fragili, & innumeris malis atque miseriis obnoxio fuisse indutos. Ridiculum enim esse, existimare Deum quasi sutorem quemdam vel coriarium, decoriatis mortuis animantibus, pelles eorum in humanarũ vestiũ vsum aptasse, atque cõcinnasse. Similis est Gregorij Nysseni & aliorum quorũdam interpretatio. Verùm hi si putẽt, hanc esse Mosis germanam & historicam verborũ sententiam, sine dubitatione falsos eos esse dixerim. Est enim huius loci, vt superiorum D

Tunicas pelliceas propriè esse intelligendas.

A rum rerũ historica narratio: ob idque, vt ipsa verba sonant, sic accipienda est. Nec mirum videri debet Deum homini vestes cõparasse, cùm cibum ei certum etiam præstituerit, atque assignauerit. Quin ipse Origenes homilia 6. in Leuiticũ intellexisse videtur, illas fuisse veras tunicas pelliceas, idoneas scilicet vestiendis peccatoribus, vt quæ mortalitatis cui propter peccatum fuerat homo subiectus, & fragilitatis quæ ex carnis corruptela oritur, indices ac testes essent. Genes. 1.

AVGVST. 39. capite libri 11. de Genesi ad litteram, quæ scripta sunt de tunicis pelliceis, historicè dicta, & intelligenda arbitratur: quamquam illud ad figurandum, & significandum aliquid factum B scriptúmque fuerit. Sic enim ait: *Et hoc, de tunicis scilicet pelliceis, significationis gratia factum est, sed tamen factum: sicut illa quæ significationis gratia dicta sunt, sed dicta tamen sunt. Hoc enim, quod sæpe dixi, nec me sæpius piget dicere, à narratore rerum propriè gestarum exigendum est, vt ea narret facta esse, quæ facta sunt: & ea dicta esse, quæ dicta sunt. Sicut autem in factis quæritur quid factum sit, & quid significet: ita & in verbis quid dictum sit, & quid significet. Siue enim figuratè, siue propriè dictum sit, quod dictum esse narratur, dictum tamen esse, non debet putari figuratum.* Vestes pelliceæ & vestræ fuerunt, & aliquid significarunt.

SED vnde aut quomodo illæ vestes confectæ sunt? Existimant nonnulli, illas vestes ex pellibus animaliũ non esse factas, sed ex arborum corticibus aptatis ad vestium humanarum compositionem C & vsum, ratione eas conficiendi Deo prìmis illis hominibus suggerente. Huius sententiæ auctorẽ Barcephas in libro suo de Paradiso laudat Gregoriũ Nazianzenũ: cuius etiã probatores, defẽsoréſq. fuere Theodorus Heracleæ, & Gennadius Constantinopoleos Episcopi. Verùm, vt vulgatior ita probabilior est opinio, fuisse vestes ex animalium pellibus confectas. nusquã enim in Scriptura vocabulũ Hebræum, quod est hoc loco, significat corticẽ arboris, sed vbique pellem animalis. Nec est curiosius disquirendum, quomodo factæ sint vestes: fieri enim potuerũt vel ex nihilo, vel ex aliqua materia subitò Dei potẽtia cõmutata in pelles, vel cæsis animalib⁹ detractæ pelles, ad formam & vsum vestiũ accommodari potuerunt. Vocabulum Hebræum est עור or. Quomodo pelles factæ sint.

D NAM quod Theodoretus huic obiicit interpretationi, non potuisse id fieri sine interitu alicuius speciei animantiũ: bina enim tũm in vnaquaq. specie animalium vnum scilicet marẽ, vnámq. fœminã fuisse in exordio mũdi à Deo creata, vt ipse putat, nec verum est, nec verisimile, nec potest probari ex diuina Scriptura. quin potius multa secundũ quámq. specié vtriusq. sexus animalia esse facta, magis cõsentaneũ rationi est, & à nobis superioribus libris demonstratũ. Quidnam verò Theodoretus senserit de vestibus illis pelliceis, lector etiã cũ cura legat ac perpendat, quæ ab eo trigesimanonam quæstionẽ in Genesim explicante scripta sunt, vix diuina re poterit: adeò verba eius obscura & in ambiguum implicata sunt. Varias narrat, miscétque, atque confundit sententias, eásdémque Theodoretus quæst. 39. in Genesim.

primum quidem probans, mox improbans, tandemq; nec probãs nec improbans, sed in medio & incerto relinquens. Hugo S. Victoris interpretatur factas esse illas tunicas, vel ex elementis vel ministerio Angelorum, vel Deum docuisse primos illos homines rationem comparandi sibi vestes ex pellibus animalium. A

Rupertus. RVPERTVS, illud, *Fecit*, dictũ credit pro eo quod est, iussit fieri ab illis, fecitq; potestatem cædendi animalia, si non ad victum, saltem ad vestitum, declarauitq; facto propter peccatũ humano corpore fragili admodũ & patibili, ipsis extra Paradisum habitaturis, eiusmodi vestib. opus esse. Ad hunc autem modum verba hæc Mosis tractans Rupertus, scribit lib. 3. de Trinitatis operib. c. 27. *Et hoc leuiter dictum, ac pœnè risui proximum videtur, quod Dominus Deus tunicas pelliceas fecerit Adæ, & vxori eius. Nec enim eiusdem dignitatis est, detractas mortuis animantibus pelliculas consuere, & tunicas facere, cuius sunt ea, quæ hactenus de Domino Deo dicta sunt. Verbi gratia, cœlum sicut pellem extendere, terram fundare, solem, lunam, & stellas in firmamẽto ponere, postremò ipsorum animantium, quorũ pelliculæ sunt, naturas condere. Vnde & nonnulli hoc opificium Deo adscribere in tantùm refugerunt, vt dicerent tunc primũ corpora illis facta esse, & idcirco pro corporibus tunicas pelliceas esse dictas, quia sicut nunc tunicis vestiuntur corpora, sic tunc Deus propter peccatũ corporib. vestierit animas. Sed hic error omni irrisione dignus, iamdudum explosus est. Melius sapere oportet, terrena corpora quasdam quidem esse animarum tunicas: verumtamen ipsa prius esse facta, quàm animas. sic enim supra scriptum est, quia prius formauit Dominus Deus hominem de limo terræ, & deinde inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* B C

Origenis error.

Secundum Rupertum, prius formatum est corpus primi hominis quã creata sit anima.

QVID ergo inquis, Nunquid Dominus Deus sutor, aut pellifex erat, & impensa artis opera tunicas fecit pelliceas? Fecit vtiq; tunicas pelliceas, quia sic præsens testatur Scriptura: non tamen cogit nos confiteri, quod eo modo quem rideant, sed eo modo quem flere debeãt omnes tunicati, fecerit illas. Fecit enim, id est, faciendi necessitatem illis imposuit. Talia quippè tamq; misera propter peccatum corpora esse voluit, quæ sine tunicis pelliceis durare non possint. Et notandum, quod non qualescumq; tunicas, sed tunicas fecit illis pelliceas: hoc optimè dictum est. Nec enim solummodo ob libidinem turpia, vel pudenda, sed etiam ad patientiam frigoris infirma sunt nuda sexus vtriusq; corpora. Bene ergo non tantùm tunicas, sed tunicas pelliceas illis fecisse dicitur Dominus Deus: quia iustè talia voluit illorũ esse corpora, quæ non solùm tegi propter turpitudinem, sed etiam calefieri opus esset propter infirmitatẽ. Habes itaq; duo miseriæ solatia, cum labore & indigentia homini proposita, victum. s. & vestitum. Victum, vbi paulò ante dixit, In sudore vultus tui vesceris pane tuo: *Vestitũ, vbi nũc dictũ est,* Fecit quoq; Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Hæc Rupertus. D

Genes. 2.

De antiquissimo vsu vestitus hominum ex pellibus. EX HOC loco diuinæ Scripturæ liquido intelligitur, primas vestes hominũ fuisse pelliceas, earumq; vsum multis sæculis durasse, quoad. s. ars ex lana linoq́ue conficiendi vestes inuenta est. Fabulæ igitur sunt, quòd libro 5. ex disciplina sui Epicuri scripsit Lucretius

tius, primæuos homines nudis fuisse corporibus, nec nisi longo post tempore vestibus vti cœpisse. Versus eius sic habent, A

Refellitur Lucretius.

Nec dum res igni scibant tractare, neque vti
Pellibus, & spoljs corpus vestire ferarum.
Sed nemora atque cauos montes syluásque colebant,
Et frutices inter condebant squallida membra,
Verbera ventorum vitare, imbrésque coacti.

Vetustissimi sane mortalium, vt Plato inquit in protagora, cædebãt animalia, non vt eorum carnib. tantùm vescerentur, verùmetiam vt pellib. eorum tegerentur. Cicero quidem certè in 1. Tusculana, quadruplicem agnoscit vsum bestiarum, propter quem bestiæ hominũ causa creatæ sunt à Deo partim. s. ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim deniq; ad corpora vestienda. Strabo lib. 15. trad it apud Indos fuisse Philosophos, qui ceruorum damarũq; pellib. tegerentur: quam etiam ob causam Scythæ olim dicti sunt pelliti, vt videre est apud Hieronymũ in Epitaphio ad Nepotianum. Hoc item nomine primos illos Romanæ curiæ Senatores, tãtiq; cõditores imperij, appellat Propertius his versib. B

Pelliti Senatores cur dicti.

Curia, prætexto quæ nunc nitet alta Senatu,
Pellitos habuit, rustica corda, Patres.

Fuit prætereà hic habitus pelliceus quondam in populo Dei magnæ venerationis, quòd eo viri pietate, sanctitatéq; per quam insignes vsi sint, vt de Elia & Ioanne Baptista proditum est in sacris litteris: ac de his, aliisq; sanctissimis viris loquens Paulus ad Hebr. 11. *Circuierunt*, inquit, *in melotis, & in pellibus caprinis.* C

4. Reg. 4. Matth. 3.

SEQVITVR vt aperiamus cur Deus tunicis pelliceis primos homines post peccatum induere voluerit. Multiplex profecto eius rei causa & ratio afferri potest. PRIMA causa fuit: vt sic verecundiæ & continentiæ consuleretur, siquidem nuditas corporis, homini non insano, maximè pudenda est, & aspectus nudi corporis magna est libidinis illecebra. ALTERA causa: facti primi homines propter peccatum morti omnibusq; iniuriis cœli, multisq; ærumnis & incommodis obnoxij, moxq; eiiciendi ex Paradiso, præmuniũtur ac proteguntur eiusmodi vestibus aduersus intemperiẽ cœli, sub quo deinceps victuri erant. TERTIA causa: vt ostenderet in posterũ fore ipsis licitum occidere animalia, si non ad esum, qui ante diluuium non fuit hominib. vsitatus, certè ad vsum vestium ex eorum pellib. D

De octo causis, cur Deus primos homines post peccatum vestiri tunicis pelliceis voluerit.

QVARTA CAVSA: vt demonstraret Deus, ipsos etiam peccatores, & Paradisi extorres, non orbatum tamen iri sua prouidentia & cura, quantum ad ea quæ necessaria ipsis essent ad victum & vestitum. Non enim propter peccatum, quæ naturalia sunt, adimuntur homini: nec generalia, & naturalia diuinæ prouidentiæ beneficia, & auxilia peccatoribus subtrahuntur. Deus enim, vt Dominus dixit in Euangelio, *Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Et infrà: *Nolite soliciti esse, dicentes, Quid man-*

Matth. 5.

ducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? scit enim Pater vester quia A
his omnibus indigetis. Et Paulus Actor. 14. cum dixisset Deum in præteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi vias suas, proximè subiecit: *Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda nostra.*

QVINTA causa fuit hæc: tribuens enim primis hominib. Deus vestes non sericas, nec purpureas, nec molles, aut delicatas, sed pelliceas: significauit qualis vestitus probo & honesto viro comparãdus sit: scilicet qui non ad luxum, moliciem, & superbiã faciat, sed protegendo tuendóque corpori sufficiat. SEXTA causa: vt declaret quantò meliùs ipse hoc vestitu pelliceo Adamũ contexerit & ve- B
stierit, quam Adamus amictu ficulneo seipsum velare & obtegere voluerit. Ille enim vestitus ex ficulneis foliis, nec benè corpori poterat applicari, nec eius nuditatẽ vsquequaq; protegebat, nec ab iniuriis & incommodis externis satis defendebat, nec ipsum corpus fouebat. quin, pungendo carnem, molestiã, & doloré afferebat: qui vt fuisset bonus & cõmodus, attamen quia fragilis, & facile dissolubilis erat, diuturnus esse non poterat. Quod licet intelligere, quã sint infirma, caduca, nulliúsq; auxilij, quæ sibi ex reb. terrenis homines arcessunt, & asciscunt præsidia, atq; solatia. Vestitus autẽ pelliceus, quo Deus primos homines induit, planè contraria illi vestitui ficulneo præstabat homini. SEPTIMA causa: voluit Deus eo vestitu indicare, quemadmoduũ Adamus, & quiuis peccatorũ nuditatem C
animæ suæ, ac fœditatem peccati obtegere deberet. Etenim pelles mortuorum animaliũ figurabant virtutẽ pœnitentiæ, per quã moriendũ est peccatis, omnesq; carnales, & terrenæ cupiditates spiritus vigore perdomandæ, ac mortificandæ sunt. Sola enim pœnitentia ritè peracta, idoneũ potest esse peccatorũ integumentũ, de quo Psalm. 31.
licet intelligere illud quod dixit Dauid: *Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Sic profectò res habet: fracta innocentiæ naui, factoq; naufragio, vnica tantum superest homini tabula pœnitentiæ, qua cõfestim arrepta mordicusq; retẽta, peccator horrendã Dei vindictã æternáq; inferni supplicia possit euadere. Pœnitentia vnica post naufragium tabula.

OCTAVA causa: vt sic vestitus primus Adamus, velut figura D
quædam esset secundi Adami Domini nostri Iesu Christi, qui cùm esset sanctus, innocens impollutus, seggregatus à peccatorib. & excelsior cœlis factus: indui tamen voluit pellib. mortuorũ animaliũ, Hebr. 7.
id est, vestiri peccatis nostris, habitu inuentus, vt homo, & in similitudinem carnis peccati factus. Itaque tamquam Iacob pellibus Philip. 2. Genes. 27.
Esau vestitus, à Deo Patre benedictionem nobis obtinuit, & quod Adamo per ironiam dixit Deus: *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum, & malũ*: id verissimè in eum, quà homo erat, dici po- Christus quasi vnus ex diuinis personis factus est.
tuit. Ille enim homo per vnionem personalem naturæ humanæ cũ Verbo, factus est quasi vnus ex diuinis personis, i. Filius Dei. Nec illa

part

A particula *Quasi*, veritatem rei minuit, sed declarat. sicut alio loco dicitur, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre:* Nec illud, *Sciens bonum & malum*, ad hanc interpretationẽ non aptissimè quadrat: de Christo enim prædixerat Isaias, *Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. Tentatus enim per omnia est pro similitudine, absque peccato.* Ioan. 1. Esaiæ. 7. Hebræ. 4.

Et ait, Eccce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. *Vers. 22.*

B HOC FERE Interpretes cẽsent dictum esse à Deo per ironiam, vt intelligeretur quãta irrisione & ludibrio dignus sit peccator. Vnde Prouerb. cap. 1. dicit Deus peccatorib. *Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis id quod timebatis euenerit.* Neq; verò volunt aliqui ex his verbis Dei posse concludi, Adamum concupiuisse & affectasse Dei æqualitatem: sic enim is stultissimo & impiissimo opinionis errore seductus esset: seductũ autẽ eum fuisse, prima Epistola ad Timoth. c. 2. negat Paulus. Verùm hac de re diligenter à nobis suprà in hoc ipso libro disputatum est. quocirca hæc Dei verba referri existimant, vel ad redarguendam Euæ stultitiã & vecordiam, illã Dei æqualitatem sibi maritóque sperantis: vel ad demonstrandũ quàm mendax, & fallax fuerit serpens. i. promittens. At enim videtur Augustinus ea Dei verba præcipuè ad Adamũ re-
C ferre: siquidem ea lib. 11. de Genesi ad literã cap. 39. explanans, sic ait: *Hoc*, inquit, *non aliter intelligendum est, nisi vt propter Trinitatem numerus pluralis accipiatur, sicut prius dictum est*, Faciamus hominem. *& Dominus de se & Patre suo ait*, Ad eum veniemus, & mãsionem apud eum faciemus: *Replicatum igitur est in caput superbi, quo exitu concupiuerit, quod dictum est à serpente*, Eritis sicut Dij: *Ecce*, inquit, *Adam factus est quasi vnus ex nobis. Verba sunt hæc Dei non tam huic insultantis, quã cæteros ne ita superbiant, deterrentis, propter quos ista conscripta sunt. Quid enim aliud intelligendũ est, nisi exemplum timoris incutiendi esse propositum, quod non solùm non fuerit factus, qualis esse voluit, sed nec aliud quod factus fuerat, conseruauit.* Hæc Augustinus. Trinitas personarum vt sit hic designata. Ioan. 14.

D ILLVD autẽ, *Quasi vnus ex nobis factus est.* Hieronymus Oleaster, deliramenta Hebræorũ potiùs, quã verissimas & à S. Patrib. suggestu incitatuq; Spiritus sancti proditas interpretationes secutus, nõ ad Trinitatẽ diuinarũ personarũ referendũ putat: sed vel ad Angelos, quib. Deus ea verba dixerit, vel vt Deus secum locutus sit more magnatũ & summorũ Principũ, qui maioris auctoritatis & maiestatis exprimẽdę causa, numero plurali de se ipsi loquũtur. Sed hoc absurdũ & ridiculũ cõmentũ est, & à nobis ꝫ. li. 4. cũ illorũ verborũ, *Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã*, tractatione versaremur, satis confutatũ. Incõgruũ profecto erat, Deiq; maiestate valdè alienũ, Angelis, sunt qui eius ministri & serui, quasi sodalib. suis, & Refellitur Oleaster.

æqualis conditionis,eiusdémque dignitatis, auctoritatis, & maie- A
statis consortibus dixisse,*Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est.*

Per Ironiã Dei verba dicta sunt.

ERGO illa verba per ironiã dicta, videtur eam reddere sententiam:scilicet,Adamus magnificis serpentis & vxoris credens promissis, post esum fructus vetiti factus est tamquam vnus ex nobis: idest,Factus est omnipotens,vt sum ego Deus Pater:aut omniscies & sapiens,vt est Filius meus vnigenitus:aut omnino bonus, purus, & sanctus,vti est,qui ex me & Filio meo pariter procedit Spiritus sanctus. Aut factus est sua vi,& natura immortalis,ex nullo pẽdens, nullius egens,& per se beatus,vti nos sumus, vnus in personarum Trinitate Deus.

Rupertus,

VERVM explanationem horum verborum à Ruperto traditam libro tertio Commentariorum eius in Genesim capite 28. quia existimaui placituram lectori,hoc loco adscribendam duxi. Sic autem inquit: *Ita demũ iam spiritualiter homine mortuo, & corporaliter morituro,victus quoque pariter & vestitus indigente facto, idem Dominus Deus exclamat,Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est,sciens bonum & malum. Ecce,quod est ostendentis aduerbium,cùm dicit dominus Deus, magnum in præsenti fragorem incutit cunctis aures audiendi habẽtibus. Quid enim ostendit: Adam,inquit,quasi vnus ex nobis factus est. In Adam,quod interpretatur terrenus,virum simul & mulierẽ intellige,quia viri pariter & mulieris commune nomen est,sicut iam dictũ est. Quid est,Quasi vnus ex nobis factus est? quasi Deus factus est. Eadem enim Trinitas hic loquitur,quæ & superius locuta est pluraliter ad semetipsam dicendo,Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Eadem,inquam,Trinitas hic ostendit,qualis Adã vitio suo factus sit,quæ supra proposuerat,qualem illum facere voluerit. Dicit ergo,Quasi vnus ex nobis:nempe,ex tribus personis Trinitatis,vnus est Pater, vnus est Filius,vnus est Spiritus sanctus: Et hi tres vnum sunt. Alius est enim Pater,alius Filius,alius Spiritus sanctus. Adam ergo,inquit, dominus Deus, quasi vnus ex nobis factus est,vt iam non simus nos Trinitas,sed Quaternitas: quamquam non cum Deo Deus,sed contra Deum affectauerit esse Deus.* B

Tres Trinitatis personæ. C

1. Ioan 4.

GRAVISSIMA hæc,more Domini Dei, & acerba nimis ironia est. Quis enim,vel qualis Adam: Adam in anima iam mortuus & corpore quoque in breui moriturus,indigens victu,& necessario coopertus, atque cooperiendus vestitu. Sedenim quilibet ex nobis,siue Pater,siue Filius,siue Spiritus sanctus,neque mortuus est,neque morietur,neque propter famem victu, neque propter turpitudinem,aut frigus,indiget vestitu. Ergo non verè,sed irronicè dictum,aut dicendum est,quia hic talis,quasi vnus ex nobis factus est,& cum tali ironia irridendus est. Videlicet,quia stultè & superbè fallacissimo diabolo credidit dicenti,Et eritis sicut dij: Ecce quomodo sicut Deus, vel quasi vnus ex nobis factus est: quomodo sciens bonum & malum factus est. Non quomodo deceptor voluit. Non sic scit bonum & malum,quomodo omnium prospiciens Deus,sed iam expertus bonum,sic nunc experitur & malum, quomodo non Deus. Hoc modo quasi affirmatiua enunciatione dictũ, grauitate dicentis adiuuante,multo acerbius denegatum est,quàm si negatiua dictione exclamasset, D

Homo quã Deo dissimilis post peccatum.

A *masset,sic dicendo: Ecce Adam nequaquam,vt sibi promissum fuerat, quasi vnus ex nobis factus est. Et quidem ille non solum nequaquam sicut Deus, sed penè factus erat sicut diabolus. sed accelerauit & præuenit miserator dominus Deus,ne Deo mortuus, sic immortalis permaneret homo, sicut diabolus.* Hæc Rupertus.

Emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram,de qua sumptus est. Vers. 23.

DISPVTATIO QVANDIV ADAM & Eua commorati sint in paradiso.

B EX his verbis quæstio existit nec facilis explicatu, & dignissima iucundissimáque cognitu, quanto tẽpore Adã & Eua in paradiso cõmorati fuerint,vtrũ diuturna,an breuis, atque adeo ne vnius quidem diei eorũ in paradiso fuerit mansio.

QVAESTIO PRIMA.

An eodem die quo creatus est Adam sit eiectus paradiso.

C PERVVLGATA opinio est, eadémque vt multorum; sic in primis nobilium & illustrium Auctorum firmata consensu,eodem ipso die, quo creatus est Adamus, fuisse eum introductum in paradisum, & inibi tentatũ ac lapsum, atque ex eo loco eiectum; nec mansisse in paradiso vnum diẽ integrũ artificialem,hoc est, per duodecim horas,sed tãtùm,vt quibusdam placet,per sex horas, vt visum est alijs, per septem,vt nonnulli tradunt,per decem,Etenim (nescio quibus ducti coniecturis)putant isti, Adam prima hora illius sexti diei artificialis fuisse creatum extra paradisum: deinde tertia hora collocatum in paradiso: postea circa horã sextã comedisse fructũ vetitũ: ad horam autem nonam venisse Deum in paradisum, & increpasse Adamum & Euam, suisque vtrumque pœnis mulctasse: ad vesperã vero,& ante solis occasum eiectos esse ex paradiso. Videtur ea sententia placuisse Irenæo in libro quinto aduersus hæreses,cuius item probatores citãtur Cyrillus & Epiphanius. Moses Barcephas libro de Paradiso,& probat eam,& fuisse in ea confirmat,tum alios multos,tum in primis Philoxenum in Oratione,quam scribit de Arbore vitæ,Ephrẽm quoque in Cõmentarijs,quos scripsit in Genesim, necnon & Iacobũ Sabugẽsem in Oratione de passione Domini: ad quos adiungi potest Diodorus Tharsensis Episcopus, vt Citatur in

Prima opinio multorũ, Adamũ eodem die quo est creatus,fuisse paradiso eiectum.

Auctores huius sentẽtiæ.

Catena in Geneſim ſuper illa verba tertij capitis, *De omni ligno paradiſi veſcimur.* A

Argumenta proſupradicta opinione.

NEC ad faciendam huic opinioni fidem, deſunt argumenta. Principio, videtur id perſpicuè ſignificari illis verbis, quæ ſerpens dixit Euæ, *Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis ex omni ligno paradiſi?* id eſt, vt ex nullo ligno paradiſi ederetis. Quibus ex verbis licet intelligere, nihil vſque ad id temporis, quo ſerpens hæc dixit, Adamum & Euam comediſſe: namque ſi veſcentes eos ante vidiſſet ſerpens, id profectò minimè dixiſſet: iam verò, ſi multò ante conditi, & in paradiſo verſati eſſent, nequaquam ſanè potuiſſent tamdiu abſque fame cibóque vitam tolerare. Deinde, multo facilius primi B homines decipi potuerunt in ipſo exordio, quàm ſi longo tempore paradiſum incoluiſſent. Si enim diutius apud animum ſuum meditando expendiſſet Adamus imperatam ſibi à Deo legem, cautior factus, minimè lapſus eſſet. verùm quia exiguum illic ſpacium temporis egit, facilius potuit eius animus, ſcilicet in illis primordijs incautus, atque improuidus, ad malum inclinari. Adhęc, credibile eſt, Deum, quem paradiſo pulſurus erat, noluiſſe eum longo tempore tanta fælicitate frui, ne poſtea eius poſſeſſione orbatus, nimium excruciaretur, ſed mollius, ac minus ægrè ferret tantis ſpoliatum ſe delicijs. Solet enim Deus caſtigationem & animaduerſionem ſuam ad imbecillitatem eorum, quos puniendo emendare, non perdere C vult, moderari, & clementer exercere.

Analogia ĩter Adamũ & Chriſtũ Dominum.

AD extremum, cùm Chriſtus dominus noſter mortem paſſus ſit, vt peccatum Adami tolleret, euenit, vt quæ ipſe paſſus eſt, emẽdando expiandóque Adami delicto mirificè reſpondeant. Etenim ſexta die Adamus eſt creatus, eodẽ quoque die paſſus eſt Chriſtus. in eius diei exordio ille eſt ex luto cõpoſitus, hic itẽ ad tribunal raptus, & ſordidiſſimis fœdat⁹ ſputis. hora eius diei tertia induct⁹ eſt Adamus in paradiſum, & Chriſtus tertia hora, mortis accepta ſententia, vrbe Hieroſolyma extractus eſt ad ſupplicium. inter ſextam & nonam horam Eua & Adamus protẽderunt manus ad decerpendos fructus negatos, ex quorum guſtu nefariam ceperunt voluptatem, hoc tempore Chriſtus ſuas manus extendit ſuper ligno crucis, D & amariſſimo felle potatus eſt. Denique poſt meridiem Dominus eiecit Adamum ex paradiſo, Chriſtus autem latronem, ſicut ei promiſerat, in paradiſum introduxit. His igitur argumentis, prædicta nititur & fulcitur ſententia.

Altera ſententia, plus vno die fuiſſe primos homines in paradiſo.

SED aliorum Doctorum contraria eſt ſentẽtia, plus vno die ver ſatos eſſe primos illos homines in paradiſo. Non enim omnia, quæ Moſes de illis narrat, priuſquam paradiſo pulſi eſſent, vnius diei ſpatio confecta videntur. Quod ſi Adamus necdũ fructum paradiſi vllum guſtaſſet præter illum vetitum, neque ſatis adhuc eius loci amœnitatem, aut eorum, quæ in eo erant ſuauitatem & delicias expertus ſolùm vertiſſet, quomodo potuiſſet per comparationem ex eius

A eius terræ, vnde exciderat, fælicitate, eam in quam detrudebatur, duram, horridam, & infælicem exiſtimare? Fuiſſe videntur in hac ſẽtentia Ioſephus libro primo Antiquitatum, Baſilius homilia de Paradiſo, Damaſcenus libro 2. de Fide orthodoxa, cap. 10. quippe qui ſcriptum reliquerint, ſerpentem in paradiſo præter cæteras animãtes frequenter ad primos illos homines adire, & cum eis blande, ac quaſi familiariter verſari ſolitum: indeque poſtea diabolum anſam decipiendi mulierem rapuiſſe. Idem ſenſiſſe Auguſtinum, illa eius verba, quæ ſunt in capite 31. libri 11. ſuper Geneſim ad litteram, declarant: *Tale*, inquit, *pomum in arbore illa vetita credendum eſt fuiſſe, cuius generis poma iam in alijs arboribus innoxia ſibi ſenſerant.* Idem quoque in libro 20. de Ciuitate Dei cap. 26. licet primos homines non longo tempore manſiſſe in paradiſo cenſeat, diutius tamen quàm vnũ B diẽ eo in loco fuiſſe, non obſcurè indicat. Apertius hoc ipſum ſignificat B. Gregorius in libro 4. Dialogorum cap. 1. *In paradiſo*, inquit, *aſſueuerat homo verbis Dei, & beatorum Angelorum ſpiritibus cordis mundicia ac celſitudine viſionis intereſſe.* Toſtatus quamuis ſuper tertium caput Geneſeos quæſtione 14. ſcripſiſſet, Adamum nonniſi vnum diẽ, ac ne eum quidem integrum in paradiſo fuiſſe: poſtea tamen reuocata ſententia, ſuper 13. caput Geneſeos à quæſtione 606. vſque ad 611. ea de re diſputans, contrariè ſenſit & ſcripſit. Atque hęcferè ab alijs de hac quęſtione diſputata, concertata, & ſcriptis prodita ſunt.

Baſilius homilia 11.

Gregorius.

Toſtat⁹ mutauit ſententiam de mãſione Adami in paradiſo.

QVAESTIO SECVNDA

C

An plus vno die Adam fuerit in paradiſo, & quanto plus.

EGO ſententiam meam quò breuius, diſtinctius, ac dilucidus aperiam, quinque propoſitionibus explicatam hoc loco ſubijciam.

A Eodem die quo peccauit Adã, paradiſo pulſus eſt.

PRIMA propoſitio. Eodem die quo peccauit Adam⁹, paradiſo eiectus eſt. Hoc manifeſtũ eſt ex narratione Moſis, narrantis poſt peccatum illos erubuiſſe ob nuditatẽ corporis, ad eámque velandã feciſſe ſibi ſubligacula, & audita Dei voce, pudore ſimul, & timore perculſos, in medium ſeſe paradiſi ne D musabſtruxiſſe: indéque iuſſu Dei egreſſos, fuiſſe ab eo increpatos, & paradiſo exterminatos. Nec ſanè locus ille paradiſi propter fælicem innocentiæ ſtatum comparatus, hominique, quoad is rectitudinem, atque integritatem animi & corporis cuſtodiuiſſet, aſſignatus, amiſſo iam illo ſtatu, ei propter inobedientiam corrupto, & inimico Dei facto, conueniens erat. Quid quod ſi diutius manſiſſet in paradiſo poſt admiſſum peccatum, proculdubio commixtus fuiſſet cum vxore, cùm iam mutua exarſiſſent libidine? atqui Moſes, poſtquam eiectus eſt Adamus ex paradiſo, primum memorat cognitam fuiſſe ab eo Euam: & Auguſtini atque aliorum Patrum

Paradiſus homini cõueniẽs poſt peccatũ locus nõ erat.

sentẽtia est,primos homines,dũ fuerunt in paradiso, virgines fuisse. A

Adam sub vesperã paradiso ejectus est.

SECVNDA PROPOSITIO. Eiecti sunt ex paradiso sub finem eius diei, quo peccarunt, id est, paulo ante solis occasum. Etenim Moses narrat venisse Deum in paradisum post meridiem ad auram, id est, quo tempore in locis maritimis ventus refrigerans excitari & spirare solet,nimirum sole ad occasum vergente.

Non fuisse lõgo tẽpore primos homines vno in Paradiso.

TERTIA PROPOSITIO. Simillimum vero est,non fuisse eos longo tempore in paradiso.Siquidem credibile admodum est, dæmonem quem inuidia humanæ fœlicitatis vrebat, & flagrantissima cupiditas deturbandi hominem ex illo fœlici statu perdendique vehementer instigabat,diu tenere se non potuisse,quin hominem oppugnare adoriretur,&per dolum ac fraudem circumuenire conaretur. Fieri etiam non potuisset, quin longo tempore ibi commoratus Adamus,fructum arboris vitæ comedisset, quò vita eius multò quàm deinde fuit, longior extitisset. B

Non fuisse primos homines vno tantùm die in paradiso.

QVARTA PROPOSITIO.Nõ vno tãtùm die primi homines in paradiso versati sunt. nam si tam exiguũ tempus inter creationẽ eorum,& serpentis tentationẽ interfluxisset,nulla ratio erat cur serpens diceret Euæ,*Cur non ex omni ligno paradisi comeditis?*Nã potuisset responderi: Quia necdum vel necessitas, vel cupiditas sumendi ipsos incessisset.Verùm,quia serpẽs obseruauerat eos ex omniũ arborum fructibus edere solitos præter vnũ arboris scientiæ boni & mali fructum à quo religiosè videbat eos sese abstinere:ex eo cepit occasionem sic aggrediendi Euam, quæ idipsum visa est suo responso C confirmasse cùm dixit,*De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur: de fructu vero ligni quod est in medio paradisi,præcepit nobis Deus ne comederemus,*Quid est *Vescimur?*nisi vesci solemus?quãquã non fugit id posse etiam accipi pro:vesci possumus,vel licitum nobis est vesci. Nec verò consentaneum videtur,tã multa & varia,quę inter creationem Adami,& eiectionem eius narrantur facta, in dimidium ferè vnius diei coarctari.Etenim sexto die primum quidem creata sunt animalia terrestria.postea verò creatus est homo extra paradisum. deinde in paradisum introductus accepit præceptum à Deo abstinendi ab arbore scientiæ boni & mali. post hæc ducta sunt ad eum animalia, quorum singulis, considerata cuiusque eorum vi &natura cõgruen- D tia imposita ab eo sunt nomina;cúmque in eis nullum ei reperiretur idoneum ad societatem vitæ prolisque generationem adiutorium, ex Adami altissimo somno sopiti latere formata est Eua.adhæc nudi versabantur ambo in paradiso sine vllo aut nuditatis suæ pudore,aut externi incommodi vel molestiæ perpessione. post hæc consecutus est sermo inter serpentem & Euam vltro citróque habitus, scilicet, (vt credibile est) multo longior quàm à Mose commemoretur. Eua, porrò serpentis decepta promissis, ad arborem vetitam adiit, eiusque curiosè spectata & considerata pulchritudine, decerpsit fructum,comedit,perrexit ad virum, & suis blandicijs eum pellexit

A lexit ad comedendum. quo facto cùm eos protinus suæ nuditatis puderet, ad eam tegendam fecere sibi subligacula, auditáque Dei ad eos venientis voce, sese in medium paradisi locum densissimis opacatum arboribus abdiderunt:vnde iussu Dei egressi, vterque seperatim ab eo interrogati,increpati,puniti, tandem è paradiso eiecti sunt.Tantam igitur hanc rerum molem, respuit animus credere in dimidium vnius diei commodè includi posse. Hoc præterea probabilius fit auctoritatibus Doctorum sic existimantium, paulò subprà ad confirmationem secundæ opinionis allatis.

Quãdiu primi homines commorãti sunt in Paradiso.

QVINTA PROPOSITIO. Quanto tempore fuerint in paradiso,præcisè ac definitè non potest constitui:nam neque potest id col- B ligi ex diuina Scriptura, nec vt certum traditum est à probatis Auctoribus, nec antiqua certáque maiorum traditione compertum, nec verisimilibus coniecturis persuasum est.Quidã prodiderunt,tot annos fuisse eos in paradiso,quot annos Christus dominus vitam in terris mortalem & ærumnosam egit: sed id nullo modo probabile est.Alij,per quadraginta dies:totidem enim dies Christus ieiunauit in solitudine,vt hoc ieiunij remedio,intemperantiæ illorum peccatum sanaret. verùm neque hoc speciem probabilitatis aliquam habet.Tostatus supradicto loco existimat fuisse eos postero die quàm creati sunt paradiso eiectos,qui quidem fuit dies sabbathi: id quod profectò cum historia Mosis nequaquam videtur cõgruere.Etenim C cùm illũ diem sabbathi sanctificauerit & benedixerit Deus, requiescens ab omni opere suo,quod patrauerat:non videbatur cõgruum, eo die tam seuerum diuinæ vindictæ iudicium exerceri.

Tostati sententia reijcitur.

Auctoris cõiectatio.

SI mihi fas sit diuinare,dicã fuisse eos in paradiso per octo dies, & octauo die quàm fuerant creati, qui dies fuit feria sexta hebdomadæ,eiectos fuisse paradiso. Nam spacium octo dierum sufficiens fuit experiendæ aliquantulũ eius status fœlicitati:& conuenientiam atque consonantiam habet cum eo,quod circa secundum Adamum, id est,Christum dominum euenit: quippe qui feria sexta conceptus esse in vtero beatissimę Virginis à multis creditur,eadémque die est in cruce mortuus,quo verè interpretari licebit, quod à Patribus est D traditum,eodem die Adamum esse creatum & peccasse, ac paradiso pulsum esse:eodem,inquam,die,non numero,sed eadem feria hebdomadæ.O breuẽ,& vix quasi primoribus degustatã labiis primorũ hominum in terris fœlicitatem: eóque acerbiorem illis tam beati status amissionem,æstimantibus quanta bona,quàm cito, sua culpa perdidissent: quibus ipsi perpetuò, nisi planè stolidi ac desipientes fuissent,nullo suo labore,summáque corporis,& animi tranquillita te ac iucunditate frui potuissent.

Secundum Rupertũ arborem vitæ fuisse in paradiso ignotam Adamo & diabolo, eamque arborem vel semel eius fructu gustato vim habuisse immortalẽ faciendi hominem.

RVPERTVS capite 30.libri tertij Commentariorum in Genesim tractans illa verba,*Nunc ergo,ne forte mittat manum suam,& sumat etiam de ligno vitæ,& viuat in æternum:* duo tradit non admodum probabilia,mihi certè minimè probata.Ait enim, arborem vitæ fuisse

Universidad de Deusto
Biblioteca

à Deo consitam in paradiso, ignorasse Adamumquin etiam latuisse A
diabolũ: Si enim is cognouisset vim eius arboris, vt suasit comedere fructum vetitum scientiæ boni & mali, vt eos miseros faceret: ita suasisset comedere fructum vitæ, vt eos in æternum miseros, & miserè æternos redderet. Arbitratur item, arborem vitæ habuisse vim, vel semel percepto eius fructu, vitam hominis perpetuandi. Verba Ruperti sic habent: *Nunc illud notandum, quod non dixerit solum, Ne mittat manum suam: sed, Ne forte, inquit: Mittat manum suam. Planè per hoc liquet, quod non sic fuerit illud lignum vitæ, vt est herba aliqua sanitatis medicamentum. Siquidem medicinalis herba forte sumpta nõ perpetuam confert sanitatem, sed studio prouisa seruatur contra forte redituram infirmitatem. De hoc autem ligno dicit, Ne forte comedat, & viuat in æternum. Ergo nequaquam (vt nonnulli arbitrantur) frequentandum erat necessario lignũ, tamquam perpetuandæ vitæ transitiuum medicamentum, sed semel hoc sumpto viueret corpus in æternum. Nihilominus & per hoc intelligitur, quòd hactenus Adam nescierit lignum illud esse vitæ, dum dicitur, Ne forte. Ille namque forte iecisse quid, & inuenisse dicitur, qui in conscientia non habuit esse in loco vel in re hoc ipsum quod consequitur: veluti qui terram vertit serere volens, nec aliud inuenit, & thesaurum inuenit. Dixit autem Deus, Ne forte mittat manum suam, tamen certus quod non scienter mitteret, licet quasi dubitans aut sollicitus velut homo, ne casu id eueniret. Igitur nec Adam cognouit, nec ipse serpens diabolus sciuit, quod etiam lignum vitæ plantasset dominus Deus in medio paradisi. Si enim vel ille scisset, numquam consilium suæ malig- C
tatis ita dimidiasset: sed sicut illud lignum temere persuasit, vt miseros faceret: sic & istud perimere suasisset, vt æternaliter miseros, & miserè æternos efficeret.*

NEC VERÒ (subdit Rupertus) *mirandum cuiquam accidat, aut incredibile videatur, quod inanimatum & insensibile lignum viuacitatis æternæ fructum potuerit afferre. Nunquid enim non & in hoc paupertatis nostræ exilio multa nascuntur, quæ naturali virtute mortalitatis nostræ naturam instatum meliusculum permutare comprobantur? Nonne circa ea maxime, quæ in terra radicantur, medicina, quæ non est, nisi à Deo versatur? Vt de cæteris taceam, nõne Mandragorarum potenti auxilio, sterilis viterus Rachelis adeo melioratus est, vt conciperet & pareret, primúmque Ioseph, & secundum Beniamin, licet* Genes. 30.
cum periculo mortis enixa est? Sed vsque hodie medici pro commendatione ar- D
tis non fabulosum sed verum illud fuisse contendunt, quod in libris Gentilium Infrà 35.
legitur, Aesculapium medicaminibus herbarum suscitasse mortuum, & ob il- Aesculapius dicitur potentia medicinę mortuũ reuocasse ad vitam.
lum esse fulminatum, videlicet ne assuescerent homines artem, per quam effugerent vile sibi mortis edictum. Cur igitur incredibile videatur cuiquam materiale lignum vitæ esse potuisse, quod virtute sua manducantem hominem defenderet à corporali morte, donec emeritus post obedientiam, plenus iucunditate cum beatis Angelis frueretur diuinæ Maiestatis visione?

Hæc Rupertus.

***

A *Eiecitque Adam, & collocauit ante paradisum voluptatis Vers. 24.*
Cherubim, & flammeum gladium atque versatilem
ad custodiendam viam ligni vitæ.

Lectio huius loci secundum.

HÆC verba obscurissimam habent sententiam, & difficillimum explicatum: enitendum igitur efficiendúmque, vt aliquam huic loco lucẽ afferamus. Et illud primum scire conuenit, verba illa. *Et posuit ante paradisum,* Septuaginta Interpretes.
Septuaginta Interpretes in translatione huius loci iũxisse cum eo quod præcessit, *Eiecitque Adam,* volentes ea intelligi de
Adamo, quem Deus licet paradiso eiecisset, voluit tamen eum è re-
B gione paradisi habitare: quò, scilicet, frequenti paradisi aspectu, &ei-
us quã perdiderat fœlicitatis assidua recordatione: vehemẽtius in-
timis animi sensibus angeretur, maiorique odio diabolum, qui sibi
tantorum malorum auctor fuerat, suúmque peccatum tantæ infœli-
citatis causam prosequeretur: & ex animo sceleris admissi pœnitens,
veniam à Deo promereretur. Atque hanc Septuaginta Interpretum
lectionem secuti, atque interpretati Patres, magnificãt & exaggerãt
hanc Dei prouidentiam, eámque pro magno beneficio homini tri-
buto prædicant. Lectio autem Septuaginta Interpretum si verbum
è verbo Latinè reddas, sic habet hoc loco, *Et eiecit Adam, & collocauit*
eum ante paradisum voluptatis, & posuit Cherubim, & flammeum gladiũ ver-
C *satilem ad custodiendam viam ligni vitæ.* Vèrum scriptura Hebraica, Pa-
raphrasis item Chaldaica, & nostra versio Latina illud, *Et posuit an-*
te paradisum, coniungunt cum Cherubino & flammeo gladio versa-
tili: quibus ante paradisum à Deo collocatis, aditus homini ad ar-
borem vitæ omninò est intercluſus.

Scriptura Hebraica, si quis eam desiderat talis est וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים vaieschen mikkedem legan eden et haccerubim veeth lahat achereb hammitta-phecer lischmor et derec ets hachaiim.

DISPVTATIO DE CHERVBIM
& gladio versatili positis ante aditum paradisi.

SED quid per *Cherubim,* quid item per *Flammeum gladium versatilem,* significauerit Moses, & intelligi voluerit, interpretari & assequi: hoc opus, hic labor est. Exponam igitur primo & expendam aliorũ sententias: deinde meam quoque lectori opinionẽ aperiam.

QVAESTIO PRIMA
An quod dicitur Cherubim, & gladio flammeo, & versatili, historicè, an tantùm figuratè ac mysticè sit accipiendum.

QVIDAM

QVIDAM putant, hanc Mosis orationem non esse historicam, nec vt verba propriè significant interpretandam, sed esse figuratam ac metaphoricam, eáque significari, firmissimo Deum præsidio aditum paradisi muniuisse, ne quis eum in locũ posset intrare, ideſt, facultatẽ & spem omnem ademisse homini, fælicem atque immortalem vitam in terris agendi. A

Mystica huius loci interpretatio.

VERVM non placet, quæ hoc loco, similiter vt superiora omnia, historicè narrantur à Mose, ea vnam tantùm ad interpretationem allegoricam contrahere. Nam si iuuaret allegoricas sequi cõmentationes, possemus dicere, vt à nonnullis, quibus curæ fuit talia consectari, proditum est, Mosem his verbis significasse magna impedimenta, quibus homines post peccatum ab ingressu in paradisum cælestem retardantur. Quorum impedimentorum duplex est genus: Vnum est inuisibile, ex ipsis dæmonibus hic significatis per Cherubim, profectum: nam vt Paulus inquit, *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Alterum est visibile tam bonorum, quàm malorum corporaliũ, quibus homines vel deliniti, vel deterriti, fractique, à consecutione bonorum cælestium retrahuntur: quod adumbratum est à Mose per flammeum gladium & versatilem. Quamquam & illud ea re insinuari potuit, non sine perpetua dimicatione patere nobis in cælũ posse aditum, *Regnum enim cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud:* & verum esse quod dixit Iob, *Militiam esse vitam hominis super terram.* B C

Impedimẽtorũ ad æternãvitam genus duplex.

Ephes. vlti.

Matth. 11. Iob. 7.

Tria rerum genera, quæ magno sunt hominibus adcõsequẽdam vitam beatam impedimento.

ILLVD præterea ad eiusmodi mystologias addi potest, denotari tria genera rerũ quæ magno sunt hominibus ad consequendã æternam vitam impedimento. Etenim vocabulum Cherubim, significat plenitudinem scientiæ: curiosum autem scientiæ studium, mẽtisque superbia recusãtis humiliter subijci disciplinæ, ac fidei Christianæ, multos ingressu cæli prohibet. Per gladium verò flammeum significantur omnes cupiditates & vitia, quæ oriuntur ex appetitu sensitiuo. hic autem duplex est, Concupiscibilis, qui significatus est per flammam, & Irascibilis per gladium. Volubilitas autem eius gladij, instabilitatem denotat, atque inconstantiam rerum humanarum, ipsorumque hominum, quorum plerique, siquando bene agere incipiunt, mox tamen defatigati deficiũt, nec in bonis studijs, propositis, cœptisq; perseuerant. Hæc igitur & alia horum similia super his verbis Mosis allegoricè à nobis disputari possent. D

Quæ vt acutè, doctè, piéq; cogitata, & tradita non inficior; sic aliũ sententiæ Mosis sensum historicum, & litteralem quærendum esse contendo.

* *
*

QVÆ-

A

QVAESTIO SECVNDA

An illis verbis significetur situs paradisi sub æquinoctiali & Zona torrida.

EXISTIMANT nõnulli, Mosem his verbis significare voluisse situm Paradisi: qui erat sub æquinoctiali: ante ipsum enim fuisse Zonam torridam, quæ metaphoricis verbis hoc loco describitur à Mose. Flammeus enim gladius insinuat flagrantissimum æstũ Zonæ torridæ, ad similitudinem gladij eo accedentes ferientem, qui propterea nominatur versatilis, vt denotetur perpetua solis conuersio super Zonam torridam, vnde magnitudo illius æstus efficitur. Illum gladium tenebant Cherubim, ideſt Angeli, quoniam motus cœlorum & corporalis naturæ, auctore Augustino, à Deo per Angelos disponitur & efficitur. Ergo significatur hac oratione Mosis, paradisum propter Zonam torridam, qua est circumdatus, esse mortalibus inaccessum. Sequitur hanc sententiam B. Thomas in secũda secundæ quæst. 165. art. vltimo: in qua, multis ante B. Thomam sæculis, etiam fuisse Tertullianum, qui diceret, non temerè meo iudicio diceret. In Apologetico enim affirmat Tertullianus locum paradisi esse velut quadam maceria igneæ Zonæ à cõmuni nostri orbis notitia segregatum. Verùm hæc opinio, & interpretatio verborum Mosis, refellitur hoc argumento: Liquet ex narratione Mosis, post primorum hominum peccatum eorúmque de paradiso eiectionẽ, collocasse Deũ in aditu paradisi Cherubim, & gladium flammeum atque versatilem: at situs Zonæ torridæ & æstus, quem in ea sol efficit, non est propter peccatum hominis à Deo factus, sed qualis nunc est, talis fuit ab exordio mundi: quippe qui naturalem ipsius mundi constructionem & conformationem, rationémque motuum cœlestium necessario consequitur. B C

Opinio Tertulliani & S. Thomæ de Cherubim & flammeo gladio.

Cœlorum motus à Deo per angelos disponitur.

S. Thomas.

Tertullianus.

Refellitur.

D

QVESTIO TERTIA

An illis verbis significetur Ignis ambiens Paradisum instar muri.

NICOLAVS de Lyra, qui putauit paradisum in celsissimo orbis terrarũ mõte fuisse collocatũ, hoc loco arbitratur, ex illo altissimo paradisi monte, iussu Dei, circũquaque maximã vim, & copiã ignis erupisse, & in modũ coronæ seu muri, omnem paradisi aditum à Deo esse circumclusum. Non probatur hoc Tostato, quia si ex illo mõte tãta vis ignis perpetuò eructaretur, necesse esset interiora illius montis esse sulphurea, terrámque illã penitus exustã, quod locũ

Opinio Lyrani, Tostati, & Magistri Historiæ scholasticæ.

paradisi fecisset in fructuosum,sterilem,atque inamœnum. Credit ipse (quæ est opinio etiam Magistri Historiæ scholasticæ) illũ gladium igneum non fuisse aliud,quàm ingentem quamdam vim, & copiam ignis non èterra paradisi emicantis,sed vel aliunde illuc allati,vel inibi recens à Deo creati, qui instar muri circũ paradisum esset,vel ad similitudinem propugnaculi ante paradisi aditum esset positus:quæ duo impedimẽta putat Epiphanius tantisper duntaxat durasse,quoad vixit Adamus.Ille autem ignis, dictus est gladius vtrimque scindens,ad indicandam vim & efficacitatem ignis maximè penetrantis:cuius natura in perpetuo motu, & agitatione versatur,& ad modum gladij in acumen desinens,flammas quasi vibrat.Verùm istorum explanatio, & mutila est, quia de Cherubim nullum faciunt verbum,& impropria est nec litteralis: quippe quæ verba Mosis à propria significatione detorquens, sensum historicum non exprimit.

QVAESTIO TERTIA

An illis verbis significatus fuerit Ignis purgatorius.

Ambrosij, & Ruperti de Igne purgatorio vel de obseruãda sentẽtia.

SANCTVS Ambrosius explanando versiculum illum Psalmi 118.*Retribue seruo tuo,vt viuam,& custodiam verba tua*,ignem hũc in aditu paradisi collocatum, interpretatur ignem purgatorium:in quo iustorum animæ qui in hac vita maculas peccatorũ penitus nõ abstulerunt,vel pro cõdonatis sibi delictis non plenè Deo satisfecerunt, in totum purificantur,omníque debito persoluto expiantur. Nihil enim iniquinatum,vt scriptum est in Apocalysi, in cœlestem illam ciuitatem intrare potest.Duplicem autem putat Ambrosius à Deo constitutum ad purganda hominum peccata baptismum: vnum in hac vita,qui fit per aquam baptismi,quo eluuntur delicta: alterum post hanc vitam,quo peccata omnino exuruntur,vt verè Deo iusti dicere possint,*Transiuimus per ignem & aquam,& eduxisti nos in refrigerium*.Ambrosij verba si habent:*Est etiam baptismum in paradisi vestibulo,quod antea non erat:sed posteaquam peccator exclusus est, cœpit esse romphæa ignea quam posuit Deus,quæ antea non erat quando peccatum non erat.Culpa cœpit,& baptismum cœpit,quo purificentur qui in paradisum regressi dicerent,Transiuimus per ignem & aquam.Hic per aquam, illic per ignem.Per aquam,vt abluantur peccata:per ignem,vt exurantur.Sed, quod est grauius,& hic ignem,& illic sustinemus. Quis est, qui in hoc igne baptizat? Non presbyter,non Episcopus,non Ioannes qui ait, Ego vos baptizo in pœnitentiam,non Angelus,non Archangelus,non Dominationes,non Potestates,sed de quo Ioannes ait,Qui venit post me,fortior me est,cuius non sum dignus calceamenta portare:ipse vos baptizabit in Spiritusancto & igni.Habet ventiliabrum in manu sua,& permundabit aream suam,& congregabit triticum in horreum suum,paleas autẽ cõburet igni inextinguibili. Non de hoc baptis*

Apocal. 21.

Psalmus 65.

Duplex ex Ambrosio baptismus.

Ioannis 2. Matthæi 3.

Ibidem.

baptismate quod fit per sacerdotes Ecclesiæ dictum ipse Dominus testificatur: siquidem post consummationem sæculi missis Angelis,qui segregent bonos & malos,hoc futurum est baptisma,quando per caminum ignis iniquitas exuretur,vt in regno Dei fulgeant iusti,sicut sol in regno Patris sui:& si aliquis vt Petrus sit aut Ioannes,baptizatur hoc igni. Matth.13. Ibidem.

VENIET ergo Baptista magnus(sic enim omnino quomodo nominauit Gabriel dicens,Hic erit magnus,) videbit multos ante paradisi stantes vestibulum,mouebit romphæam versatilem,dicet ijs qui à dextris sunt non habentibus grauia peccata,Intrate qui præsumitis,qui ignem non timetis. Prædixeram enim vobis,Ecce venio sicut igni:Et per Ezechiel dixeram, Ecce proficiscar in Hierusalẽ, & insufflabo in vos in igne iræ meæ,vt tabescatis à plumbo & ferro.Veniat ergo ignis consumens,exurat in nobis plumbum iniquitatis,ferrum peccati,faciatque nos aurum syncerum.Vrat genes meos & cor meum,vt bona cogitem,ea quæ castitatis sunt concupiscam.Sed quia hic purgatus,iterum necesse habet illic purificari,illic quoque nos purificet, quando dicat Dominus,Intrate in requiem meam:vt vnusquisque nostrum vstus romphæa illa flammea non exustus,introgressus in illam paradisi amœnitatem, gratias agat Domino suo dicens,Induxisti nos in refrigerium. Qui ergò per ignem transierit,intrat in requiem.Transit à materialibus atque mundanis ad illa incorruptibilia atque perpetua.Alius iste ignis,quo exuruntur peccata non voluntaria,sed fortuita,quem parauit seruulis suis dominus Iesus, vt eos ab ista commoratione quæ permixta est mortuis emundet: & alius ille ignis,quẽ deputauit diabolo,& angelis eius,de quo dicit,Ite in ignẽ æternũ:quo ille diues ardebat,qui stillari sibi de Lazari digito poscebat humorẽ.At vero Lazarus in Abrahæ sinu recumbens vitam carpebat æternam,quam sibi prophetica mittit Propheta dicens,Viuam & custodiam verba tua. Hæc Ambrosius. Lucæ 1. Isaiæ 66. Ezech.21. Psalm.65. Duplex ignis post hanc vitam inferni & purgatorius. Matth. 25. Lucæ 16.

SIMILIA Rupertus scribit libro tertio Cõmentariorum in Genesim capite 32.& 33.affirmans, propterea ignem fuisse positum ante paradisum,vt qui ex hac vita excedunt,nõ omnino puri atque immaculati,per illum examinatorium ignẽ purificati, beatã in patriam admittantur:vt verissimè possint dicere:quod est in Psal. 65. *Probasti nos Deus,igne nos examinasti,sicut examinatur argentum.* Et quia ministerio Angelorum animæ iustorũ introducũtur in cælũ, & pro meritis cuiusque,aliæ citius, aliæ tardius exigne purgatorio in æternam requiem per Angelos transferũtur:idcirco dicuntur etiam Cherubim fuisse ante paradisum.His addit Rupertus,ignem illum, qui positus est in aditu paradisi,cũctis mortalibus esse inaccessibilem.Etenim afflatus eius longè latéque vehemẽter vrens,ante sentitur intolerabilis,quàm possit quispiam eo propius accedere, quãobrem vbi sit paradisi locus,nemini potest esse cognitum:cuius rei fit etiam illud argumentum,quod qui contra cursum Nili processere inquirentes eius fontes atque originem,quantò longiùs progrediebantur,tantò feruentiores regiones,& aquas Nili calidiores experiebantur. Quod illi quidem referebant ad Zonam torridam quam Nilus permeat:sed verius & credibilius dictu est id accidere

Ruperti de eodem igne sententia.

propter ignem,quem Deus ante fores Paradiſi collocauit:cùm di- A
uina Scriptura tradat ex ipſo Paradiſo Nilum profluere.

VERVM,vt ſatisfaciam curioſis lectorib. nouas & admirandas grauium auctorũ ſententias propriis eorũ verbis expreſſas, & proditas legere, noſſeq; cupientib.integrã hac de re Ruperti orationẽ & diſputationẽ hic adſcribam.Ad hunc igitur modũ ait : *Et hic ira*

Ruperti verba. *iuſti Dei eſt, q̃ ante Paradiſum flãmeũ gladius collocauit:miſericordia verò, quòd eum gladium verſatilem eſſe voluit.Gladius verſatilis, ſententia eſt diuini iudicij,quæ talis eſt,vt poſſit verſari.i.non ſemper eadẽ diſtrictione claudat hominib.aditum Paradiſi.Flammeus autem eſſe dicitur,quia reuera iudicium Domini,iudicium flammæ ignis eſt iuxta Apoſtolum , dantis vindictam*

2.Theſſ.1. *in flamma ignis,ijs qui nõ nouerunt Deum.Porrò Cherubim,nomen eſt Angelicarum fortitudinum.Hæc ad Paradiſum eſſe poſita ad cuſtodiendũ ligni vitæ aditum.cùm legimus,miramur:cùm tamen publica fide teneamus & confiteamur,quòd per ignem tranſituri,& non,niſi per Angelorum miniſterium examinati,Paradiſum intraturi ſumus.* B

TERRIBILE *valdè eſt, quod ex hoc loco cum cæteris Scripturarum*

1.Corint.13. *locis collato concipitur,verbi gratia,cùm eo quod dicit Apoſtolus : Si quis ſuperædificat ſuper fundamentum hoc,aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna,fœnum,ſtipulam,vniuſcuiuſq; opus manifeſtum erit. Dies enim Domini declarabit,quia in igne manifeſtabitur.Et vniuſcuiuſq; opus quale ſit , ignis probabit. Si cuius opus manſerit quod ſuperædificauit mercedem accipiet. Si cuius arſerit,detrimentum patietur.ipſe autem ſaluus erit,ſic tamẽ quaſi per* C *ignem. Quid enim ex huiuſmodi dictis colligimus , niſi ad hoc flammeum gladium,atque verſatilem ante Paradiſum eſſe collocatum,vt quicunq; deinceps admittendi ſunt , illuc tranſeant per examinatorium ignem? Tamquam diceret, Quia multiplicandi erant conceptus Euæ , & futura erat confuſa vel permixta multitudo bonorum & malorum , multos autem dominus Deus admittere nolebat,niſi quos ipſe noſſet ex nomine,& ſic excuſſos , vt dicere poſſint,Quoniam probaſti nos Deus , igne nos examinaſti.ſicut examinatur argentum,&c.idcirco collocauit ante Paradiſum Cherubim,& flammeum gladium atq; verſatilem.Et rectè Angeli, qui in huiuſmodi præſunt, Cherubim, id eſt,plenitudo ſcientiæ vocantur.Ipſi namq; iudicandi plenam habent ſcientiam. Sciunt enim , quid in libro cuiuſq; noſtrum ſit ſcriptum.i.benè habent memoriæ traditũ,quid boni aut mali geſſerit quiſque noſtrum. Quotidie ſin-* D

Daniel.7. *gulariter legunt,& in nouiſſimo vniuerſaliter recitaturi ſunt libros illos, de quib.in Daniele ſcriptum eſt,Iudicium ſedit & libri aperti ſunt. Rectè itaq; Cherubim,nõ tam ad laudem ipſorum,quàm ad terrorem noſtrum dicti ſunt, quia noſtra illis occulta publicanda ſunt.*

Ignis purgationis fideli bus exuperabilis eſt. SCIENDVM *autem,quòd tam animab.quàm corporib.ignis ille moleſtiſſimus eſt , & inacceſibilis cunctis mortalib. Mortuis autem.i.mortuorum fidelium animab.à tempore dominicæ paſſionis exuperabilis eſt , & corporib. quoque illorum in reſurrectione erit peruius.Porrò ante eandem Domini noſtri paſſionem , nulli omninò filiorum Adam peruius fuit , donec fuſus de*

corp

A *corpore eius ſanguis cum aqua,ignem illum exuperauit:non quod ſubſtantiã eiuſdem ignis extinxerunt,ſed quia illis , qui eum expectauerant hanc virtutem contulit,vt eis ille nocere non poſſet ignis. ſecutus eſt confeſtim latro ille* Luc.3. *venerabilis, quem cõfeſſum in cruce cõtinuo munierat fides ſanguinis Chriſti contra illum ignem,ne obſiſteret illi.Conſequimur & nos omnes,fundamentũ quod eſt Chriſtus,habentes,alij aurum vel argentum, alij lapides precioſos, alij ligna,fœnum.ſtipulam.i.diuerſorum quinque põderum vel modiorũ peccata portantes.Et ſicut horum alia alijs facilius vel difficilius igni conſumuntur:ita quiq; noſtrum pro diuerſitate peccatorũ alij citius,alij tardius purgati,Paradiſi fælicitatem ingredientur.Hic ignis nõ ſolùm hoc loco, ſed pleriſq;*

Scripturæ locis gladius dicitur,vt illic,In igne enim Domini deuorabitur om- Sopho.3.

B *nis terra,& in gladio eius omnis caro.Igitur dum dicit Scriptor iſte diuinus, Et collocauit ante Paradiſum Cherubim,& flammeum gladium, atq; verſatilem ad cuſtodiendã viã ligni vitæ, breuius quidem ac ſecretius rem attigit, ſcilicet iudicium ignis,per quod tranſituri ſumus , quàm in pleriſq; Scripturæ locis inuenitur : ſed diligenter intuentib. terribilius enunciauit difficultatem regreſſionis,quæ filij benedictionis in hoc exilio generati per gratiam Dei illuc reuocantur.*

ET cap.ſeq.*Minus*,inquit,*quàm ea quæ dicta ſunt,videtur ſonare illud quod in fine poſitum eſt,Ad cuſtodiendã viam ligni vitæ:Hoc idẽ namq; conſtat dici potuiſſe,ſi non eſſet arcendus quiſq; ab illo ligno vitæ,quamdiu viueret in iſto corpore propter cauſas ſuperius iam dictas: ad hoc profectò ſufficeret flammeus gladius,nec opus eſſet vt Cherubim quoq; ante Paradiſum collo-*

C *carentur. Ille quippe ignis cunctis viuentib.eſt inacceſibilis , & ante afflatus eius eſt intollerabilis,quàm poſſit vllatenùs ſciri vbinã Paradiſus ſit. Sic enim ab hominib.compertum eſt, qui Nilum contra ſequentes, vt caput eius inuenirent,potuerunt bibere calentem, & non potuerunt ad eius peruenire originem.Sic enim Romanus auctor dicit:*

Lucan. lib. 10. *---Illos rubicunda peruſti.*
Zona poli tenuit Nilum videre calentem.

Non pertinet hic ad nos,quid tales homines de quinq; Zonis cœli dicant, quia de Scripturis veritatis non habent fundamentum,cùm ſint opiniones vel conie-cturæ ſæcularium , ſed hoc cum illorum confeſſione certum comprobamus, quod propter intollerabilem ignis vaporem, nemo mortalium potuit vnquam

D *Nili fluminis conſequi fontem , cuius conſtat ſecundum hanc Scripturam ex Paradiſo manare originem. Ergo etiamſi non Cherubim ante Paradiſum collocarentur,ſuffeciſſet ad abigendos homines flammeus gladius.*

Secundum Rupert. neque Henoch,neque Elias tranſlati ſunt in Paradiſum, ex quo ejectus eſt Adam.

QVOD *ſi obijcitur ad hæc,Henoch & Eliam adhuc viuentes in Paradiſum eſſe tranſlatos:dicimus , potuiſſe quidem Dominũ Deum tranſferre illos illæſos per ignem iam dictum , quippe qui tranſferendo Eliam , per currum leuauit igneũ,Verùm hoc nuſquam Scriptura dat intelligi , quod illos tulerit in ipſum Paradiſum, vbi comederent de ligno vitæ & viuerent in æternum: ſed ita ſublati ſunt,vt in ſecreta quadã regione terræ ducerentur , vbi in magna carnis & ſpiritus quiete viuerent , quò ad finem mundi redeant , & mortis debitum ſoluant.*

IGITVR *non solùm repulsam hominum, quod solùm littera videtur sonare dicendo, Ad custodiendam viam ligni vitæ, sed iudicia quoq; de admittendis & non admittendis, rationabili discretione, facienda, significat ipsum nomen custodiæ ob quã non solus flammeus gladius, sed Cherubim quoq; dicitur excubare. Aliqui Doctorũ ita distinguũt, vt flãmeum gladiũ, i. murũ igneũ in circuitu Paradisi, propter homines: Angelorum verò custodiã, propter malignos spiritus positam esse intelligant. Hìs ita dumtaxat assentimur, vt spiritibus quoq; malignis ignẽ corporeũ pœnalem esse non negemus. Ignis namque æternus, iuxta Euangelicam veritatem, paratus est diabolo & Angelis eius. Sanctis autem Angelis non nocet ignis, quippe quos impassibiles iustitia fecit: sed nec animabus iustis, quas mundauit & muniuit fides sanguinis iusti Dei, & hominis Iesu Christi.* Huc vsque sunt verba Ruperti. A

Matth. 5.

Examinatio opinionis Ambrosij & Ruperti.

AT enimverò, hæc Ambrosij & Ruperti interpretatio, quà ignẽ purgatorium cõprobat atq; confirmat, verissima est, nec à Catholico vllo negari, aut in dubiũ vocari potest: quà verò ad hunc ignẽ purgatorium, ille qui ante paradisum erat accommodatur, secundũ allegoricũ & mysticum sensum, egregia valdeq; laudãda est interpretatio. Quod si contendat quispiã hanc esse historicam & litteralem verborum Mosis sententiã & intelligentiã, huic ergo nõ facilè assentiar. Ignis enim ille positus erat ante Paradisum terrestrẽ, ignis verò purgatorius transeũdus est ante ingressum in cœlestem Paradisum. Et ille in aditu Paradisi locatus erat, ne quis eum in locũ penetrans, fructũq; arboris vitæ comedens, & in æternũ viueret: hoc autem in purgatorium ignem minimè quadrat. Quid quòd ignis purgatorius intra terrã ponitur à Theologis non procul terræ centro, ignis autem de quo loquitur Moses, supra terram & ante Paradisum terrestrem erat positus? Deniq;, nũc in illis regionib. vbi creditur fuisse Paradisus, nusquam eiusmodi ignis reperitur. Dicendũ igitur (secundum istam opinionem) esset, ignem purgatorium, vel è medio esse sublatum, vel alia in loca translatum. B C

QVAESTIO QVINTA

Quid significet vox Cherubim secundum Theodoretum.

THEODORETVS in quæstionib. super Genesim, in q. 40. putat Cherubinos ad Paradisi custodiam positos, nõ fuisse incorporeas & inuisibiles Angelorũ virtutes, vt pleriq; opinantur, sed potentes quasdam, & terribiles visiones, ac figuras animaliũ horrificas, quæ Adamum territando, ab ingressu Paradisi arcerent. Quotiescunq; autem Scriptura vocat Cherubim, non significat vel animalia, vel naturas aliquas inuisibiles, sed illud omne, quod magna pollet vi & potentia, quemadmodum dixit Dauid, *Qui sedes super Cherubim*, hoc est, Qui potenter regnas, & alibi, *Ascendit super Cherubim, & volauit, volans super pennas ventorum*, hoc est, cũ magna venit potentia & virtute. Theodoreti hæc ipsa sunt verba: *Non est credendum, Cherubim dicere* D

Psalm 79.
Psalm. 17.

A *cere virtutes quasdã inuisibiles, vt quidam existimant, quoniã inuisibilis natura nihil illic contulisset: cùm visio sensibilis esse deberet, quæ ipsum Adam exterreret. Non igitur gladius ille flãmeus naturaliter igneus erat, sed visu talis: neq; Cherubim erant animalia, sed talia videbantur. Siquidẽ & Ezechiel Cherubim videt habentes quatuor facies: cùm tamen inuisibilis natura quadruplicem faciem non habeat: sed Cherubim vocat illud omne, quod potentia præditum est. Sic dicit, Qui sedet super Cherubim, hoc est, potenter regnat: & Ascendit super Cherubim, hoc est, aduenit cum multa virtute. Illud igitur, Et statuit Cherubim, dixit, vt indicet potẽtem quandam, & terribilem visionem, & formam, perinde ac si quædam animalia in ingressu Paradisi collocasset, quibus inde Adam arceretur.* Sic Theodoretus. Ezechiel. 1.

B EADEM fuit opinio Theodoreti Heracleæ Episcopi, & Procopij Gazæi hunc Mosis locum in Comment. suis, quos scripserunt in Genesim, explanantiũ. Ergo isti arbitrantur, Cherubim quę ante paradisum erant, non fuisse aliud, quã spectra quædã, & simulacra terribili forma ad incutiendum horrorem, metumq; primis hominibus in vestibulo paradisi collocata, more agricolarum, qui in hortis & satis ligneos defigunt palos laceris humanarum vestium pannis obuolutos, vt eo terriculamenti genere aues à seminum & frugum pastu deterritas arceant. Verùm, si negare isti volunt nomen Cherubim significare aliquando in sacris litteris ordinem quemdam cœlestiũ spirituũ, nequaquã sunt audiendi, id quippe aduersatur probatissimæ Theologis doctrinæ à B. Dionysio in cœlesti illo de cœlesti hierarchia libello traditę, idemq; videre licet apud apud Athanasiũ in sermone super illis verbis, *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*. Chrysostomus sermone. 3. de incõprehensibili Dei natura, & in Liturgia: quin etiam apud ipsummet Theodoretũ in libro diuinorũ decretorũ, c. 7. Hebręi tradũt, vocabulũ hoc Cherubim propriè picturã seu figuram significare, semper ferè hominum, præterquã apud Ezech. c. 9. & 10. vbi significat figuras animaliũ. B. Dionysius & Hieronymus vocem Cherubim interpretantur multitudinem seu plenitudinem scientiæ. C

Cherubim vnus est cœlestium spirituum ordo.

Cherubim quid propriè significet.

QVAESTIO SEXTA

Quid significet vox Cherubim secundum Theodoretum.

D CÆTERVM lõgè probabilior est sniã, certè multorũ & grauiũ Auctorũ assensu cõprobata, hæc Mosis verba, vt sonant, ita esse accipiẽda & interpretãda. Munivit igitur Deus paradisi aditũ duplici custodia, & qua si præsidio, tũ Angelorũ, tũ earũ rerũ q̃ maximè sunt homini formidabiles ac terribiles: vt est ignis & gladius. Voluit. n. Deus ingressũ paradisi occludere tã cõtra diabolũ, q̃ contra hõem. Ad arcendũ diabolũ, appositi multos Angelos, q̃ significatur vocabulo Cherubim. licet. n. id nominis propriè tribuatur octauo Angelorum ordini, extenditur tamen ad omnes ordines Angelorum.

Cherubim nomen extenditur ad omnes Angelorum ordines.

Vere Theologica Dionysij sententia.

ILLA enim vera est Dionysij sententia, omnes proprietates omnium ordinum angelicorū in singulis etiā reperiri, verùm hoc discrimine: proprietates superiorum ordinum reperiuntur etiā in inferioribus, sed per diminutā earum proprietatum participationem: proprietates autem inferiorum ordinū sunt item in superioribus, sed eminenter & excellenter. Cherubim igitur significat plenitudinem scientiæ, quæ per excellentiam est in octauo ordine, per participationem autem communicatur cū inferioribus ordinibus. Itaque hoc loco nomen Cherubim non significat spiritus cœlestes octaui ordinis, sed inferiorum ordinū Angelos, supremæ enim Hierarchiæ spiritus nō mittuntur à Deo ad externa ministeria. Angeli porrò, quibus custodia paradisi assignata est, rite nominati sunt Cherubim ex abundantia scientiæ: vt ex eo intelligeretur, vigilantissimum & sapientissimum paradisi custodem esse à Deo positum, quem scilicet nemo aut dolis fallens, aut viribus vincens, in paradisum intrare posset.

A

B

Cur arcendus fuerit dæmon ab ingressu Paradisi.

SED quærat aliquis, Cur opus fuit custodia paradisi aduersus dæmones, quos nulla incessere poterat cupido intrandi in paradisum? quorsum enim intrare cuperent? an vt oppugnarēt homines? at nullus inibi hominum erat. an potius vt voluptatem caperent ex amœnitate loci? sed natura incorporea, voluptatibus & deliciis corporeis affici & oblectari non potest. Respondēdum est, debuisse à paradisi aditu arceri dæmonem, ne eum in locum penetrans, decerperet fructū arboris vitæ, cuius promissione ac donatione, mortales prorogandæ vitæ auidissimos & curiosissimos falleret, & ad sui cultum & obsequium adduceret.

C

Quid significetur per flammeum gladium ac versatilem.

PER flammeū autē gladiū, nō aliud equidē intelligo, quam illos ipsos Angelos sub specie & figura hominū, tenentes manibus suis gladios acerrima acie acutissimos, & ex eorū vibratione fulgentissimos. Solet enim ensis cùm vehemēter vibratur, emissis quasi scintillis & fulgore explēdescere. Similiter enim legimus Numerorū 22. visum esse Balaam Angelum cum gladio districto: & proditum est libro 2. Regum, cùm Hierosolymis atrox sæuiret pestis, sublatis oculis vidisse Dauidem Angelum tenentem manu sua gladium, similémque ferire gestiēti. Quòd autēdicitur gladius versatilis, periti linguæ Hebrææ significari volunt gladiū illum fuisse ancipitem, idest, vtrinque acutissima acie, & ad feriendum acerrima præditum.

Capite vltimo.

Quid gladius versatilis significet.

D

Epilogus sexti libri & transitio ad septimū.

SED huius sexti libri, quē de infæliciſſimo sempérque lacrymabili primorum hominum casu scripsimus, hic finis esto. Deinceps reliquum vitæ, quod illi paradiso exterminati ærumnosè ac miserè complures annos exegerunt, vsque ad supremam mortis pœnam, quam suæ inobedientiæ decretam, ac debitam persoluerunt, necnon & progeniem eorum, atque humani generis vsque ad diluuium propagationem, septimo libro persequemur.

FINIS LIBRI SEXTI.

BENEDICTI PERERII COMMENTARIORVM IN GENESIM

LIBER SEPTIMVS.

Qui est de Cain & Abel, cæteraque progenie primorum hominum vsque ad diluuium.

PRÆFATIO.

Primæ partis libri Geneseos cōmendatio.

ABSOLVTA est prima huius libri pars, tribus superioribus capitibus à Mose descripta & explicata. Primam equidem illam dixerim, præcipuamque huius voluminis partem, originis antiquitate, mirabilitate diuinæ potestatis, & operationis varietate, ac præstantia tot tantorumque Dei operum, quibus rerum constat vniuersitas, doctrinæ sublimitate, plurimarum quæstionum, quæ cum ea doctrina cōplicatæ sunt, altitudine & obscuritate, orationis grauitate ac maiestate, denique tractatus & explicatus difficultate. In hac autem parte duo potissimum à Mose tradita sunt: alterum est, Deū ab initio temporis, ex nihilo, nulla necessitate, sed summa voluntatis libertate, infinita potentia & sapientia mundum creasse: alterum est, in hoc mundo condidisse hominē quasi eius principem & dominum, eúmque omnium copia bonorum instructum ornatúmque, fæliciſſimo in statu collocasse: sed mox eum voluntate sua, Dei lege violata, ex tanta fælicitate deiectum, innumerabilibus malis & calamitatibus fuisse obnoxium. Prioris rei cognitio multum confert, quò sit homini perspectum, quæcumque sunt in rebus, siue magna, siue parua, siue mortalia, siue immortalia, siue conuenientia & vtilia homini, siue contraria & noxia, non casu & fortuito, nec suapte natura extitisse, nec à multis principijs esse facta, sed ab vno Deo, & ab initio esse constituta, &

ta,& omni tempore conſeruari,atque gubernari: eáque ratione cunctis innoteſceret incomparabilis Dei bonitas,vis, & ſapientia,quæ in mundi huius molitione,eiusque partiũ omnium decentiſſima,& pulcherrima diſpoſitione, mirabiliter elucet.Poſterioris autem rei notitia conducit plurimum,ſcilicet,vt exploratum ſit mortalibus,quæ fuerit origo & cauſa eorum malorum & ærumnarum, quibus omne genus humanum miſerè conflictatur,inobedientia nempe primi hominis,nequis fortè putet,qualis nunc eſt homo,talem ab initio fuiſſe eum à Deo creatum: ſimúlq. vt intelligeretur maxima neceſſitas aduentus Meſſiæ,quem veluti ſcopum tota ſpectat & petit diuina Scriptura. In conſequẽtibus autem huius libri capitibus vſque ad eius finem, deſcribitur humani generis propagatio: primùm quidem ex Adamo vſque ad Noe, duobus proximè ſequentibus capitibus:tum, diluuio cunctis præter octo deletis hominibus, narratur quemadmodum poſt diluuium ex tribus Noe filijs proſeminatum ſit genus humanum, & in varias gentes atque linguas multiplicatum,& per omnes maris & terrarum oras diſperſum: eaq; narratio perducitur vſque ad ortum Abrahæ, vndecimo capite huius voluminis à Moſe proditum. Ex quo loco deinceps vſque ad finem libri, vt fuerit populus Dei ab alijs gentibus ſegregatus,& paulatim auctus, atque in Aegyptum introductus, commemoratur.

Summa libri huius & reliquorum Geneſeos capitum quæ in hoc opere explicãtur.

IN quarto autem & quinto capite quæ hoc ſeptimo libro explanaturi ſumus, contemplari licet naſcentes duas ciuitates,alteram Dei,ortam in Abel: alteram diaboli, ex Cain inchoatam, cum vtriuſque vario & mirabili progreſſu & ſucceſſu.in quibus duabus ciuitatibus ſubtiliter exponendis duos & viginti libros conſumpſit Auguſtinus, illos dico nobiliſſimos, nec vmquam ſatis à quoquam laudandos de Ciuitate Dei libros. Verùm ciuitas diaboli originem ex Cain habens prior fuit, & idcirco prior à Moſe deſcribitur, ſed paucis expeditur. Etenim principale diuinæ Scripturæ propoſitum eſt, agere de Ciuitate Dei, eiúſque ciuibus:de ciuitate autem diaboli,eiúſque ciuitatis incolis & diaboli miniſtris,qui eſt populus impiorum,agit quidem etiam ſacra hiſtoria,ſed ea tantùm ratione, quia mali, dum

De duabus ciuitatibus altera Dei, & altera diaboli.

Auguſtini libri de Ciuitate Dei commendantur.

in ter

Scripturæ principale inſtitutum eſt agere de Dei ciuitate.

in terris viuitur,mixti ſunt bonis,eóſque in ſequendo & affligendo,ad profectum virtutis gloriæque incrementa maiorem in modum exercent: & quod in diuina impiorum omnium animaduerſione, bonorúmque aduerſus eos propugnatione ac protectione,iuſtitia & miſericordia Dei mirificè reſplendet Sed redeo ad duas illas, quas ſupra poſui ciuitates. harum vtriuſque diuerſas ciuium proprietates, expreſſè repræſentant duorum primorum fratrum non modo diſſimilia ingenia,mores,ſtudia, & inſtituta, ſed ipſa quoque eorum vocabula Cain & Abel. Siquidem nomen Cain, Latinè ſignificat poſſeſſionem: ciues autem huius mundi, in hac vita ſibi poſſeſsionem & hæreditatem quærunt & comparare ſtudent: mundana enim bona, eorum ſpectant vota,curæ,ſpes denique omnes: horum bonorum adeptione & poſſeſſione, fælicitatem ſuam, eorundem amiſsione & priuatione, ſummam miſeriam metiuntur ac definiunt. Nec ad hoc non bene quadrant, quæ paulò infrà tradit Moſes, Cain primum omnium mortalium ciuitatem ædificaſſe. Sic profecto eſt: qui ad ciuitatem diabolí pertinent, in terris ſibi ſedem, quietem, & fœlicitatem quærunt. Vocabulum porro Abel, ſi Latinè interpreteris, ſignificat luctum aut vanitatem, aut nihilum. Nimirum, tale eſt ingenium,talis animus, tale ſtudium, & inſtitutum piorum hominum, quibus ſolenne eſt lugere ſua pariter, atque aliena peccata, Deique iniurias & offenſas, omniáque huius mundi bona,vt inania, caduca, nulliúsque momenti,& inſtar nihili ducere.

Auguſtinus De diſtinctione duarum ciuitatum, quarũ altera eſt Dei, altera diaboli.

VERVM hoc libet duabus Auguſtini ſententijs confirmare & illuſtrare. In exordio libri 15. de Ciuitate Dei hunc in modum ſcribit Auguſtinus: *Omne genus humanum in duo genera hominum diſtribuimus: vnum eorum, qui ſecundum hominem,alterum eorum qui ſecundum Deum viuunt: quas etiam myſtice appellamus ciuitates duas,hoc eſt, duas ſocietates hominũ, quarum eſt vna, quæ prædeſtinata eſt in æternum regnare cum Deo,altera æternum ſuppliciũ ſubire cũ diabolo. Harũ exortus fuit ſiue in Angelis, quorum numerus ignoratur à nobis, ſiue in duobus primis hominibus: proceſſus autem & excurſus earum ciuitatum*

est, ex quo duo illi homines generare cœperunt, donec homines gene- A
rare cessabunt. Hoc enim vniuersum tempus, in quo cedunt morien-
tes, succeduntq; nascentes, istarum duarum ciuitatum excursus est.
Natus est igitur prior Cain ex illis duobus generis humani paren-
tibus, pertinens ad hominum ciuitatem: posterior Abel, ad ciuitatem
1. Cor. 15. *Dei. Sicut enim in vno homine quod dicit Apostolus experimur:*
Quia non prius quod spiritale est, sed quod animale, postea verò
quod spiritale, sic in vniuerso genere humano, cùm primum duæ
istæ cœperunt nascendo atque moriendo procurrere ciuitates, prior
est natus ciuis huius sæculi, posterior autem isto peregrinus in sæcu- B
lo, & pertinens ad ciuitatem Dei, gratia prædestinatus, gratia elec-
Genes. 4. *tus, gratia peregrinus deorsum, gratia ciuis sursum, Scriptum ita-*
que est de Cain, quod condidit ciuitatem: Abel autem tãquam pere-
grinus non condidit. Superna enim sanctorum ciuitas, quamuis hic
pariat ciues suos: in quibus tamen peregrinatur, donec regni eius
tempus adueniat, cùm congregatura est omnes in suis corpori-
bus resurgentes, quando eis promissum dabitur regnum, vbi cum
suo principe Rege sæculorum sine vllo temporis fine regnabunt.
Sic ibi Augustinus. C

Amores duo duarũ ciuitatum auctores.

Idem autẽ Augustinus extremo capite libri 14. eiusdem operis, vnde istæ ciuitates originem, & quatenus processum habeant, præclarè his verbis exponit: *Fecerunt ciuitates duas amores duo: terrenam, scilicet, amor sui vsque ad contemptum Dei, cælestem vero amor Dei vsque ad contemptum sui. Et illa quidẽ in seipsa, hæc autẽ in Domino gloriatur. Illa quærit ab hominibus glo-*
Psalm. 3. *riam, huic Deus conscientiæ testis maxima est gloria. Illa in gloria sua exaltat caput suum: hæc dicit Deo, Gloria mea, & exaltans ca-*
put meum. Illi in principibus eius, vel in eis quas subiugat nationi-
bus dominandi libido dominatur: in hac seruiunt inuicem in cari- D
tate, & præpositi consulendo, & subditi obtemperando. In illa sa-
pientes eius secũdum hominem viuentes, aut corporis, aut animi sui
bona, aut vtriusque sectati sunt: autqui potuerũt cognoscere Deum,
Rom. 1. *non vt Deum tamen honorauerunt, vel gratias egerunt, sed eua-*
nuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eo-
rum, ad simulacra enim adoranda, vel duces populorum, vel sectà-
tores fuerunt: In hac autem ciuitate nulla est hominis sapientia nisi
pietas, qua rectè colitur verus Deus, expectans præmium in societa-
te sanctorum, non solum hominum, verumetiam Angelorum, vt sit

Deus

Deus omnia in omnibus. Hæc Augustinus. Verum nos historiam Cain & Abel à Mose traditam, ad explanationem quarti capitis aggredientes, diligenter excutiamus atque perpendamus.

CAPVT QVARTVM
LIBRI GENESEOS.

B *ADAM verò cognouit vxorem suam Heuam,* 1.
quæ concepit, & peperit Cain, dicẽs, Possedi ho-
minem per Deum. Rursumque peperit fratrem 2.
eius Abel. Fuit autem Abel pastor ouiũ, & Cain 3.
agricola. Factum est autem post multos dies vt offerret Cain
de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de 4.
C *primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Et respexit*
Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad
munera illius non respexit. Iratúsque est Cain vehementer, 5.
& concidit vultus eius. Dixítque Dominus ad eum, Quare 6.
iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, re- 7.
cipies; sin autem male, statim in foribus peccatum tuum ade-
rit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.
Dixítque Cain ad Abel fratrem suum, Egrediamur foras. 8.
Cúmque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem
D *suum Abel, & interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain, Vbi* 9.
est Abel frater tuus? Qui respondit, Nescio. nunquid custos 10.
fratris mei sum ego? Dixítque ad eum, Quid feciſti? vox san- 11.
guinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur male-
dictus eris super terrã: quæ aperuit os suum, & suscepit san-
guinem fratris tui de manu tua. Cùm operatus fueris eã, non 12.
dabit tibi fructus suos: vagus & profugus eris super terram. 13.
Dixítque Cain ad Dominũ, Maior est iniquitas mea, quàm

14. *vt veniam merear. Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & a fa-* A
cie tua abscondar, & ero vagus, & profugus in terra: omnis
15. *igitur qui inuenerit me occidet me. Dixitq; ei Dominus, Ne-*
quaquam ita fiet: sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum
punietur. Posuitq; Dominus in Cain signum: vt non interfi-
16. *ceret eum omnis, qui inuenisset eum. Egressusque Cain à fa-*
cie Domini habitauit profugus in terra ad orientalem pla-
17. *gam Eden. Cognouit autem Cain vxorem suã: quæ concepit,*
18. *& peperit Henoch, & ædificauit ciuitatẽ, vocauitq; nomen* B
eius ex nomine filij sui Henoch. Porrò Henoch genuit Irad,
& Irad genuit Mauiael, & Mauiael genuit Mathusael, &
19. *Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas vxores, nomen*
20. *vni Ada, & nomen alteri Sella. Genuitq; Ada Iabel, qui fuit*
21. *pater habitantium in tẽtorijs, atque pastorũ. Et nomen fra-*
22. *tris eius Iubal. Ipse fuit pater canentium cithara & organo.*
Sella quoq; genuit Tubal-cain, qui fuit malleator & faber
23. *in cũcta opera æris & ferri. Soror quoque Tubal-cain Noe-* C
ma. Dixitq; Lamech vxoribus suis Adæ & Sellæ, Audite
vocem meam vxores Lamech, auscultate sermonem meum:
24. *quoniam occidi virum in vulnus meũ & adolescentulum in*
25. *liuorem meum. Septuplum vltio dabitur de Cain: de Lamech*
verò septuagies septies. Cognouit quoque adhuc Adam vxo-
rem suam, & peperit filium, vocauitque nomen eius
Seth, dicens, Posuit mihi Deus semen aliud pro
Abel, quem occidit Cain. Sed & Seth na-
26. *tus est filius, quem vocauit Enos:* D
iste cœpit inuocare nomen
Domini.

* *
*

A *Adam verò cognouit vxorem suam Euam, quæ* *Vers. 1.*
concepit & peperit Cain dicens, Pos-
sedi hominem per Deum.

Honestas & sãctitas lin guæ Hebrææ.

CVM propter alia, tũ vel hoc nomine lingua Hebræa qua vtitur diuina Scriptura, meritò appellatur sancta, quòd viri & mulieris cõmixtionem carnalémque copulã tam honestè castéque significet, appellãs eam, cognitionẽ fœminæ. Honestè quidẽ Latini id dixerunt, dare operam liberis, & Græci, communicare mulieri: sed Hebraicè honestius, virum cognoscere vxorem. Cur autem cõgressus viri cum
B muliere, nominetur cognitio mulieris, varias afferunt rationes Lyranus & Oleaster: sed quas, vt leuiusculas, neque castis auribus ingerendas, præteriri hoc loco satiùs fuerit. Ex hoc loco satis apparet, primos homines quoad fuerũt in paradiso, fuisse virgines, siquidem primam eorum commixtionem fuisse indicat Moses, postquam paradiso electi sunt. Et hæc sententia est Patrum, eò maximè probabilis, quòd perexiguo tempore illi fuerint in paradiso ante peccatum: statim autem vt peccarunt, eodem, inquam, die, paradiso pulsi sunt. Scitum igitur est illud Hieronymi aduersus Iouinianum: *Nuptiæ*, inquit, *terram replent, virginitas paradisum.*

Primos homines fuisse in Paradiso virgines.

Hero. lib. 1. adu. Iouin.

NEQVE hoc dicimus, quòd in paradiso futuram generationem prolis fuisse negemus: sed quòd breui illo tempore quo sunt in paradiso versati, virginitatem illibatam custodierint: quòd vmbram &
C imaginẽ quamdam prætulit eius virginitatis, quæ in paradiso cælesti post resurrectionem corporum in omnem æternitatem à sanctis conseruanda est. At enim, dicet aliquis, Deus præceperat primis illis hominibus, vt generationi prolis operam darent, dicens, *Crescite & multiplicamini, & replete terram*: confestim igitur eos diuinis iussis obtemperantes, generationi prolis operam dedisse putandum est. Verùm, illud Dei præceptum affirmatiuum erat, id est, obligans semper, sed non ad semper. *Et*, vt inquit Augustinus, *diuinum illi homines mandatum expectabant vacandi prolis generationi, quod illis dum fuere in paradiso non est datum.*

Cur primi homines in Paradiso simul cõmixti non fuerunt.

Prima omnium linguarũ, Hebræa.

EX interpretatione vocabuli Cain satis liquet, linguam, qua primi homines vsi sunt, fuisse Hebræam, vt in qua sola omnium lin-
D guarum, huiusmodi vocabulorum interpretationes locum habent. Simul & illud intelligitur, non rectè libro vndecimo de Præparatione Euangelica capite quarto, Eusebium vocem Cain interpretantem dixisse eo vocabulo significari inuidiam, quod scilicet Cain fratris sui Abel ardẽs inuidia eũ occiderit, Illud autem, *Possedi hominẽ per Deum*, Iusiurandum esse putat Rupertus libro tertio Commentariorum in Genesim, capite 34. sed non rectè. Hebraicè est, *Deo vel Domino*: sed ad explendam sententiam adiungi debet præpositio

Verba Hebraica sunt קניתי איש את יהוה Kanithi isch & ADONAI.

sitio aliqua. Septuaginta interpretes eosque secutus Interpres no- A
ster Latinus,addiderũt præpositionem *Per*,qua significatur,prolem
illam datam fuisse Euæ,potestate, munere, ac fauore Dei. Similisque sentãtia est in paraphrasi Chaldaica,quæ sic habet ad verbum: *Acquisiui virum de coram Domino.* quamquam huic lectioni nonnulli existimant hanc subesse sententiam:Acquisiui virum coram Domino,hoc est,qui nobis defunctis Dominum Deum timeat, colat, & coram eo ambulet.

Vtrũ Cain fuerit primogenitus Adami.

SED numquid Cain fuit primogenitus Adami? an potius alios
ille procreauit liberos ante Cain, quos more suo tacuit Scriptura,
quod nihil de illis memorabile prodendum esset?Verùm proculdu- B
bio Cain primogenitus fuit:hoc enim narratio Mosis indicat, Euã
cùm primũ à viro cognita est,peperisse Cain.Idémque demonstrat
etymologia nominis Cain:eo nempe generato,dixit Eua, *Possedi ho-*
*minem per Deum:*quod non vtique dixisset,si alios filios ante Cain ge
nuisset,in illos enim potius,quàm in Cain id nominis conueniebat.

Quãto tempore post electionem primorũ dominum è paradiso,Cain & Abel generati fuerint.

CETERVM,illud fortasse aliquis de nobis quærat, quanto tem-
pore postquam primi homines paradiso expulsi sunt, Cain & Abel
generati fuerint. Auctor historiæ scholasticæ in historia libri Gene-
seos cap.25.refert memoriæ proditũ esse,Methodio martyri, cùm
is propter fidei confessionem in carcere esset,huiusmodi quamdam
reuelationem accidisse:Patefactum enim ei diuinitus fuisse,primos C
homines cùm electi sunt paradiso,fuisse virgines,& postea per quin
decim annos copula carnali abstinuisse;toto scilicet eo tempore lu-
gentes peccatũ à se commissum,& tot tantorúmque bonorum,qui-
bus donati fuerant à Deo,amissionem deplorantes: decimoquinto
autem anno quàm paradiso exterminati fuerant, genera sse primum
filium Cain,& sororem eius nomine Calmanan: deinde quindecim
annis post, idest, trigesimo anno quàm primi homines expulsi fue-
rant paradiso,generatum esse Abel & sororem eius Delboram:An-
no præterea centesimo & trigesimo Adami Cain occidisse Abel,
quem Adamus & Eua centum annis luxerũt:finitóque luctu,genue-
runt pro eo alterum filium nomine Seth:hic enim,vt habet transla- D
tio Septuaginta interpretum, natus est, patre Adamo trigesimum
& ducentesimum annum agente. Et hæc quidem feruntur Metho-
dio reuelata.

Cõmẽtitia quædã reuelatio falso afficta Methodo martyri refellitur.

VERVM hæc legentẽ,atque cogitantem, magna subit indigna-
tio, tam ineruditum & futile commentum sanctissimo viro & mar-
tyri, sub specioso reuelationis obtentu esse affictum. Est verò pro-
bandum,primos illos homines cùm matura ætate, & ad generandũ
idonea creati essent,eisque præcepisset illud Deus, *Crescite & multi-*
plicamini,atque ipsi naturali prolis desiderio tenerentur, necnon &
post peccatum vis libidinis & cõcupiscentiæ carnalis acrior in illis
& ardẽtior fuisset,expectasse illos quindecim annos,vt operã liberis
darẽi?Neque verò,vacare generationi prolis,eorũ proposito,atque
instituto

A instituto pœnitentiam agendi aduet sabatur,cùm res esset honesta,
& à Deo præcepta,& in exordio mundi ad propagationem huma-
ni generis pernecessaria.

ILLVD autem quantam habet probabilitatem,inter generatio-
nem Cain & Abel interfluisse quindecim annos? cum ex narratio-
ne Mosis existimari possit,Abel secundum fuisse filium Adami, &
statim natum post Cain.nisi quis putet,Euã,edito Cain, fuisse per
quindecim annos infœcundam,quod desipientis est hominis opi-
nari.Etenim primis hominibus maximam Deus tribuit fœcundi-
tatem:hoc nempe paucitas illa hominum,& ad conseruationẽ hu-
manæ speciei, multiplicatio generis humani id tẽporis exigebat.

B QVOD autem dicitur,Adamum filij sui Abel mortem centum
annis luxisse,totoque eo tempore à carnali copula sese abstinuisse,
quis inducat in animum credere: Neque enim Adam, cùm vir es-
set prudentissimus,tandiu mortuum filium lugeret,nec ob eã cau-
sam tamdiu à generatione prolis abhorreret: quin, propter mor-
tem Abel,vehementius cuperet alterum filium pro eo gignere. Id
quod non obscurè indicauit ipse,cùm procreato Seth dixit, *Posuit* Genes.4.
mihi Deus semen aliud pro Abel quem occidit Cain. Falsitas quoque eius
traditionis conuincitur ea ratione, quod in ea dicitur Seth natum
esse anno ducentesimo & trigesimo ætatis Adami: cum Hebraica
Scriptura,& Latina versio vulgata habeant eum centesimo & tri-
C gesimo anno Adami esse generatũ.Licet enim in translatione Sep- Septuagiu-
tuaginta interpretum sit,Adamum fuisse ducẽtorum & triginta an- ta interpre-
norum cùm genuit Seth:eam tamen translationem in eo numero tum versio
annorum,atque in nonnullis alijs consequentibus numeris esse a- corrupta.
liorum vitio,& culpa deprauatam & corruptam,infrà ostendemus.

Fuit autem Abel pastor ouium,& Cain agricola. *vers.2.*

Laus pastoritiæ artis.

D POST peccatum Adami,primus omnium hominum,
qui iustus & innocens appellatur in diuina Scriptura,
fuit Abel.& hic primus omnium fuit pastor, suóque
exemplo maiorem in modum hanc pastoralem ar-
tẽ cohonestauit ac nobilitauit, vt eam deinceps om-
nes Patriarchæ & principes populi Hebræi præter cæteras artes
summo studio coluerint:nec profectò sine causa.Est enim pastora-
lis ars omnium simplicissima,miniméque operosa vel artificiosa:
nec ita animum hominis occupatum tenet,vt non ei otium relin-
quat ad meditationem rerũ naturalium, diuinarúmque contẽpla-
tionẽ:neque certis indiget domiciliis,aut stabiles fixásque sedes e-
xigit:sed à peregrinãtibus etiam tractari & exerceri potest, eiúsque
multiplex vtilitas est ad humanæ vitæ,& diuini cultus vsum. Sup-
peditat enim victum & vestitum, materiam item oblationum &
sacrificiorũ,quæ Deo fieri oportet.Refert præterea imaginẽ quam-

dam regalis administrationis & gubernationis: talem enim decet esse regem erga sibi subditos, qualiter pastor gregem suum regit: quapropter apud priscos illos non aliter boni reges, quàm pastores populorum appellabantur. Quid plura? repræsentat hæc pastorum ars & exercitatio, Dei prouidentiã erga homines, præsertim autem erga electos: quamobrẽ Deus & Christus dominus gaudẽt pastoris appellatione, eóq; nomine frequẽter in sacris litteris nominantur. A

Homerus vocat reges ποιμένας λαῶν.

Ioannis 10. Ezechiel 34. & alibi.

SED vnde Abel in exordio mundi didicit sacrificia offerre Deo: Didicit profecto vel ex patre Adamo, qui id à Deo doctus, itidẽ filios suos docuerat: vel etiam nullo docente, potuit id Abel naturali ratione cognitum habere, & tacito quodã naturæ instinctu & impulsu ad id faciendum adduci. Quemadmodum enim naturalis ratio docet vnum esse Deum omnium rerum conditorem ac dominum, ita docet ac præcipit hunc Deum esse ab homine omni cultu tam interiori quàm exteriori colendum atque venerandum. Sicut enim inter homines, qui aliorum potestati & imperio subiecti sunt, & tributa pendunt, & munera offerunt dominis suis, quod id argumentum sit & dominationis eorum, suæque subiectionis atque seruitutis: ita oportet omnes homines exterius & interius venerari Deum, ea re profitentes atque testificantes, ipsum esse Dominum omniũ, séque seruos eius: qui nisi eius potestate ac benignitate, nec malis quibus premuntur liberari; nec bona quæ optant consequi, nec ad æternam vitam & fælicitatem peruenire possunt. Ad hãc de sacrificio Abel illustrandam historiam, multa de his quæ tractat B. Thomas in secunda secundæ quæstion. 85. disputans de sacrificio, quod soli Deo, etiam secundum legem naturalem, à cunctis hominibus fieri debet, bellè accommodari possunt. B C

Vnde Abel cognouerit sacrificandum esse Deo.

Omnes homines lege naturali obligatos esse vt Deum tam interiori q̃ exteriori cultu venerentur, in signũ eius dominationis suæ que seruitutis.

S. Thomas.

CVR nunquã Scriptura memoret Adamum & Isaac sacrificasse Deo.

ILLVD fortasse alicui mirandum accidet: Cùm cæteros Patriarchas Deo sacrificasse sacra memoret historia, cur duos maximè insignes Patriarchas Adamum & Isaac sacrificasse Deo, nusquam in sacris litteris proditum sit: augétque magis admirationẽ, quòd primus omnium hominum Adamus sacrificasse creditur, primúsque fuisse posteris suis sacrificandi doctor & auctor: Isaac verò, sanctum ac religiosum Dei cultorem quàm qui maximè, quis dubitet sæpenumero sacrificasse Deo: Verùm sine dubitatione vlla credendũ est, duos istos Patriarchas sacrificasse Deo propterea tamen de sacrificio Adami tacuit Scriptura, quod cùm in eo fuisset origo peccati, non videbatur conueniens ac decens, vt in eodẽ ostenderetur origo sanctitatis & religionis: sed id potius in Abel, qui primus omniũ mortaliũ appellatus est iustus & innocens, expressum est. Isaac porrò, quoniam ea re fuit maximè illustris Christi domini figura, quod à patre suo, quantũ in ipso fuit, immolatus & sacrificatus est, vt remaneret integra eius figuræ vis plenúmque mysterium: iccirco nõ inducit eũ Scriptura offerentẽ Deo externa sacrificia. Quamquã & illud simplicius, ac veritati historiæ propius & cõuenientius D

Genesis 22.

fuerit

A fuerit responsum, eorũ dumtaxat sacrificia in sacra historia memorari, in quibus aliquid euenit diuinitus mirabile admodum atque memorabile, cuiusmodi quia nihil in sacrificiis istorum accidit: propterea nihil etiam de illis esse proditum.

Factum est autem post multos dies, vt offerret Cain *de fructibus terræ munera* Domino: *Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum.* Vers. 3.

B CVR Abel obtulit primogenita gregis & adipem? An quia meliora esse solent primogenita, & dominis cariora, ob idque magis Deo grata & accepta: quod ipse Deus postea declarauit, lege per Mosem lata præcipiens offerri sibi primogenita. Illud autem *De adipe eorum*, duplicem sententiam habere potest: vel quod Abel adipem animalium cremauerit, & adoleuerit Deo, eo nẽpe modo, quo postea per Mosem fieri præcepit Deus: significat obtulisse Abel Deo ex pecoribus maxime adipatis & pinguibus. Vt ex hoc loco intelligere liceat, quæ multis post sæculis per legem Mosis præscripta & præcepta sunt Hebræis, ea iam inde ab exordio mundi in vsu fuisse apud viros pios. Ex hac igitur narratione, apparet, oblationem Abel tribus de causis meliorem ac laudabiliorem fuisse, quàm oblationem Cain. Fuit enim illa vberior & copiosior: fuit item electior & excellentior, idest, lectissimarum & optimarum rerum: fuit denique magna fide & eximia pietate animi Deo facta. C

Cur Abel obtulerit primogenita & adipem.

Exod. 13.

Exod. 29. Leuit 3.

Abelis oblatio melior oblatione Cain tribus de causis.

QVAMOBREM merito eam oblationem laudabat Paulus cap. 11 epistolæ ad Hebræos ita scribens, *Fide, plurimam hostiã Abel, quàm Cain obtulit Deo: per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur.*

Explicatur locus Pauli qui est 11. capite epistolæ ad Hebræos.

QVEM locum Pauli luculentè Rupertus libro quarto Cõmentariorum in Genesim capite secundo, ad hunc modũ ait, *Rectè Paulus*, inquit, *fide Abel plurimam hostiã obtulisse: nam cultu vel religione potiorem vterque obtulit hostiam, siquidem vterque cui debuit obtulit: sed non rectè vterque diuisit. Nam Cain cùm Deo offerret sua, seipsum sibi retinuerat, repositum habens in cupiditate terrena. Huiusmodi portionem Deus non accipit, sed Præbe*, inquit, *fili cor tuũ mihi: at Cain cor suum retinuit sibi, & fructus terræ obtulit Deo. Abel autem primo cor suum, deinde rem suam offerendo, plurimam hostiam per fidem obtulit: credendo scilicet futurum esse, vt versaretur, seu remoueretur gladius ille, quem collocauerat* Dominus *ante paradisum ad custodiendam viam ligni vitæ, credendo, inquam, futurum esse illud semen mulieris, quod contereret caput antiqui serpentis. Hac fide emeritum, non dubitandum est prophetiæ quoque spiritum accepisse, vt illud semen mulieris, inter quod audierat Deum posuisse inimicitias & inter semen serpentis, sciret non tantùm fore semen mulieris sed & Fi-* D

Egregia Ruperti sententia.

Prouerb. 23.

lium Dei, qui verus agnus Dei per suam innocentiã, serpentis conculcaret malitiã, & per suum sanguinem, flãmeum gladium restingueret. Hæc Rupert. A

Vers. 4.

Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non respexit.

Quid sit Deũ respexisse ad Abel, & quo signo id cognosci potuerit.

PRO *Respexit*, Hebræum verbum quo hic vsus est Moses, significat respicere, attendere, animaduertere, intentoq; & defixo obtentu aliquid cernere. Secundum Oleastrum verò propriè significat desinere, quiescere, & requiescere: quæ verbi notio bene congruit huic loco. Paraphrasis Chaldaica sic ad verbum habet, *Fuit complacentia apud Deum erga Abel*, hoc est, placuit Domino munus Abel, vel vt aliàs dicere solet sacra Scriptura, complacuit sibi Deus, vel complacitum est Deo in munere Abel. Dupliciter autem significare solet Scriptura placuisse Deo aliquod sacrificium: vel dicendo, Deum respexisse ad illud sacrificiũ, sicut hoc loco, nec aliud est respicere, quàm approbare, & acceptum habere: vel dicendo, Deum esse odoratum illud sacrificium in odorem suauitatis, quod Moses infrà ca. 8. huius libri scribit de primo sacrificio, quod Noë post diluuium obtulit Deo. B

Hebræum verbum est וישע vaischa à radice שעה

Quo signo sibi Abelis sacrificium placuisse Deus ostenderit.

INTELLEXIT autem Cain Deo placuisse oblationem Abel, non autẽ suam, signo quodam externo: quod non fuit aliud, quàm vt docet Hieronymus in lib. Traditionum Hebraicarum, in Genesim, de cœlo repente misso igne cremasse Deum, & consumpsisse sacrificium Abel, intacta prorsus oblatione Cain. Id quod secutus Theodotio, sic hunc locum vertit, *Et inflammauit Dominus super Abel.* Neque coniectura hæc fidem non habet. Siquidem eo signo legimus posteà sæpe declarasse Deum sibi placuisse aliquorum hominum sacrificia: quemadmodum de sacrificio consecrationis Aaron proditum est, Leuit. 9. de sacrificio Gedeonis, Iudic. 6. Dauidis prioris libri Paralip. c. 21. Salomonis. 2. Paralip. c. 7. Eliæ. 3. Reg. 18. Necmiæ. lib. 2. Machab. c. 1. Simile quoddam prodigium ostentare solitum dæmonem alicubi in sacrificiis quæ sibi offerebantur (adeo semper nequissimus diuinitatis æmulator, & callidissimus simulator fuit dæmon) tradit Solinus cap. 11. *Nec longè*, ait, *inde collis est Vulcanius, in quo qui diuinæ rei operantur, ligna vitea super aras struunt, nec ignis apponitur in hanc congeriem, cùm porricias intulerint. Si adest Deus, sic sacrũ probatur: Sarmenta licet viridia ignem sponte concipiunt, & nullo inflãmante à litato numine fit incendium. Ibi epulantib. alludit flamma, quæ flexuosis excessib. vagabunda, quem contigerit non adurit, nec aliud est quàm imago nuncia perfecti ritè voti.* Ita Solinus. C

Prodigiosa dæmonum fallacia ex historia Solini. D

Curin generatione prior nominetur Cain,

CVR AVTEM Moses describendo generationem horum duorum fratrum, priorem nominet Cain quàm Abel: mox autem narrando vtriusque oblationem, & diuinam approbationẽ munerum

Abel

A Abel nõ autem Cain, prius memoret Abel, quàm Cain, rationẽ exponens B. Ambrosius libri primi, de Cain & Abel. cap. 3. ad hunc modum scribit: *Non est otiosum, quod cùm ante generatus sit Cain, vt lectio docet, prælatus sit hoc loco Abel, nec idem sit ordo nominum, qui est ordo naturæ. Quid sibi vult mutatio ordinis, vt prius iunioris meminerit, vbi scribitur vitæ status, operisq; vsus? Officiorum interrogemus distantiam, vt colligamus causam prælationis. Operari terram vsu prius est, gratia inferius quàm oues pascere. Hoc enim instar est cuiusdam doctoris & principis. Meritóque prior se à vetustioribus inchoauit, iunior recentiora prætulit, quæ nullas spinas, nullos tribulos germinarent, nulli sententiæ essent obnoxia. Denique peccati reus Adam de paradiso dimissus est voluptatis, vt operetur terram. Rectè ergo vbi nascuntur hi fratres, seruatur etiam in prædicando ordo naturæ: vbi* B *verò exprimitur disciplina viuendi, seniori iunior ante fertur: quia etsi tempore iunior, virtute præstantior est. Innocentia enim tempore posterior est quàm malitia, & quadam suppar ætate, sed meritorum nobilitate antiquior. Senectus enim venerabilis est non annis incana, sed moribus, & ætas, inquit, senectutis vita immaculata. Vbi enim generatio exprimitur, præueniat Cain: vbi disciplinarum sit prædicatio, præcurrat Abel. Adolescent iam igitur, & ipsam in exordijs iuuentutem variarum illecebris passionum feruere quis abnuat? Sed vbi maturior ætas successerit, tamquam pubescentis lasciuiæ tempestate discussa tranquillitatem refundi, & in quosdam portus quietos lassæ animæ nauigium subducere. Itaque graues motus nostræ adolescentiæ fida senectutis statione placidantur.* Sic Ambrosius.

in oblatione autem prior memoretur Abel.

B. Ambrosius.

Sapien. 3.

C

Dixit quoque Dominus ad Cain. Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, accipies: sin autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit? sed sub te erit apetitus eius, & tu dominaberis illius.

Vers. 6. & 7.

D HIC LOCVS quatuor modis legitur: aliam enim lectionem habet nostra versio Latina, aliam paraphrasis Chaldaica, aliam scriptura Hebraica, aliam deniq; Græca translatio Septuaginta interpretum. Harum nos quatuor lectionum singulas propriè, ac distinctè tractantes & interpretantes, huius loci sententiam & doctrinam ex luculentis Patrum commentariis & scriptis illustrare, exornare, ac locupletare volumus: nobilissimus enim hic locus est, & à Patribus & Theologis crebrò vsurpatus, mireque celebratus.

Quadruplex lectio huius loci.

PRIMO autem lectionem Latinam quam suprà posuimus, interpretemur. *Quare iratus es? Dixit Dominus Cain, & cur concidit facies tua?* Vehementer Cain iratus fuit, quòd diuino respectu & approbatione fratris sui munus suo prælatum esset: vnde protinus arsit inuid

Explicatur lectio vulgatæ versionis Latinæ secundum Rupertum.

inuidia simul,& odio fratris:idq; ab effectis statim claruit,quia cócidit vultus eius:videlicet *ira in odium versa*, (vt ait Rupertus lib.4. Commentariorum in Genesim, c.3. *trabali pondere declinauit in terrã vultum & oculos suos.terram namq; aspiciunt,qui crudelia meditantur.Vnde est illud in psalmo*, Proiicientes me nunc circumdederũt me, oculos suos statuerunt declinare in terram. *Vtrumq; ab illo requirit Deus. Dixit enim:* Quare iratus es? *addiditq;*,& cur concidit facies tua? *Siquidem etiam si non occidere vellet, iam pro tali causa iratum fuisse, scelus est, peccatũ diabolicũ est, quia diabolũ imitatur qui alterius iustitiæ inuidet. Aliàs autem moueri vel irasci,humanũ est,dummodo ira prius resideat, quàm peccati opus generet. Quapropter in Psal.dictum est*, Irascimini & nolite peccare:quæ dicitis in cordib.vestris,& in cubilib.vestris compungimini. *Ac si diceret,Etsi ad horam,vt homines, mouemini, nihil tamen per irã operemini,& de hoc ipso q̃ moti vel irati fuistis,cito pœnitemini.Sed hanc irã,qua iratus est Cain,nusquã Scriptura concedit: nam ipsa est inuidia diaboli.Bene ergo Deus vtrumq; requirit dicendo*, Quare iratus es? & cur cõcidit facies tua? *Quia videlicet iratus fuerat inuidendo, & conciderat facies eius parricidium meditando. Ita percunctando vocat illũ mitis ad misericordiã, ad conscientiã suam.inuitat eũ ad cor suum, vt videat ipse quid cogitet,bonum.s.sit an malum. Amplius autẽ subiungendo.* Nonne si bene egeris recipies,&c. *Forti illũ inuectione pulsat,vt vultũ suũ subleuet à terra.s.vt trabem de oculo suo eijciat,& procul aspiciat, videatq; prudenter quod magis expediat, quid euenturum sit,quis finis, quis fructus succedat, si malũ q̃ cogitatione deliberat,opere perficiat. Nonne*, inquit, *si bene egeris,recipies? sin autem male, statim in foribus peccatũ tuũ aderit? sed subter te erit appetitus eius,& tu dominaberis illius. Quod est dicere, Quia tu mente deliberas perpetrare opus peccati,en ego priusquã id facias, ne posteaquã feceris, quasi de ignorãtia te excuses,dico tibi,Nonne scis quia si bene egeris, recipies? sin autem male (subauditur & illud recipies) nam statim in foribus peccatum aderit,vt quocunq; te verteris quicquid agere volueris,tecũ sit comes in itinere,princeps in opere.Et tunc quidẽ super te erit & dominabitur tui, quia videlicet.Omnis qui facit peccatũ,seruus est peccati. Nunc autem antequã facias illud,dum adhuc est in appetitu,ipse appetitus eius subter te erit,& tu dominaberis illius:verbi gratia,quemadmodũ is qui nondũ rex creatus est, subter populum est,& populus dominabitur illius,ita vt eũ recipiat si vult.* Hactenus Rupertus.

Pſalm.16.

Pſalm.4.

Ira quæ in Scriptura conceſſa, & quæ non.

Ioan.8.

EX HAC autem lectione Latina liquidò intelligitur,Deũ æquissimum esse hominum iudicem tam remunerandis eorũ benefactis, quàm maleficiis puniendis. *Si*, inquit, *bene egeris recipies?* scilicet præmiũ & mercedẽ tuorũ benefactorũ: *sin autem male egeris, statim in foribus peccatũ tuũ aderit:* id est,peccati tui pœna & vindicta præsto tibi erit,nec te sinet tranquillo & quieto animo viuere: aduersariam enim tibi intra te cõscientiam habebis, quæ te dies & noctes accusans,& diuini iudicij ac supplicij metu territans, numquã te pacato & læto animo esse patietur:Simile huius loci est, q̃ scripsit Paulus

Quanta sit Dei iudicis æquitas.

A lus ad Rom.c.2. *Reddet*, inquit, *Deus vnicuiq; secundum opera eius:ijs quidem qui secundũ patientiã boni operis,gloriã & honorem,& incorruptionem quærunt,vitã æternam:ijs autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati,credunt autẽ iniquitati:ira & indignatio.Tribulatio & angustia in omnem animã hominis operantis malũ,Iudæi primum & Græci:gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco: non enim est acceptio personarum apud Deum.*

ILLVD quoq; concludi potest ex hac lectione Latina, idémq; ex lectione Græca & Hebraica,quas paulo infrà subiiciã,argumentari licet, atq; id plurimũ valet aduersus nostri tẽporis hæreticos, hominem esse liberi arbitrij, nullaq; trahi ad peccandũ necessitate,sed in eo esse peccare & non peccare,& dominari peccato, à se B illud arcendo,vel ipsum admittẽdo, turpissima ei seruitute subiici, ac mancipari. *Sub te*, dixit Dominus Cain, *erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Quẽ locũ egregiè tractãs Bernardus serm.5.de Quadragesima. *Grande*, inquit, *periculum est, & grauis lucta aduersus domesticũ hostẽ, maximè cùm nos aduenæ simus, & ille ciuis: ille suã inhabitet regionem,nos exules simus & peregrini. Magnũ quoq; discrimen aduersus diabolicæ fraudis astutias,tã crebros,immo continuos habere conflictus, quem nec videre quidẽ possumus,& quẽ nimis astutũ fecerit tam natura subtilis, quàm longa exercitatio malitiæ eius.Verumtamen in nobis est, si vinci nolumus; & nemo nostrũ in hoc certamine deijcitur inuitus.Sub te est, ô homo, appetitus tuus,& tu dominaberis illius.Potest inimicus tuus excitare tentationis motũ, sed in te est,si volueris dare,seu negare consensum.In tua facultate est,si vo-* C *lueris inimicũ tuũ,facere seruũ tuum,vt omnia tibi cooperentur in bonũ.Ecce enim inflammat inimicus desideriũ cibi,vanitatis,aut impatientiæ, cogitationes ingerit,aut excitat libidinis motũ:tu solũmodo nec consenseris,& quoties resistiteris,toties coronaberis.Verumtamen negare non possumus: molesta sunt hæc & periculosa sed & in ipso certamine,si viriliter resistimus, quædam pia tranquilitas de conscientia bona nascitur.Credo etiã,si cogitationes illas, quã cito in nobis aduertimus, non patimur remorari,sed in spiritu vehementi animus aduersus illas excitatur,quoniã inimicus confusus abscedet à nobis, nec tã libenter illico reuertetur.Sed qui sumus nos,aut quæ fortitudo nostra, vt tam multis tentationib.resistere valeamus? Hoc erat certè, q̃ quærebat Deus, hoc* D *erat ad q̃ nos perducere satagebat,vt videtes defectũ nostrũ,& q̃ non est nobis auxiliũ aliud,ad eius misericordiã tota humilitate curramus.* Ita Bernar.

Liberras humanæ voluntatis.

Cum dæmone luctapericulosiſſima.

PARAPHRASIS Chaldaica hanc habet huius loci lectionem, *Nunquid si emendaueris opera tua remittetur tibi? quod si non emendaueris opera tua,ad diem iudicij peccatum tuum conseruatur, quo futurum est, vt pœna sumatur à te, si non pœnitentiam egeris: quod si pœnitentiam egeris,remittetur tibi.* Pro illa voce, *Opera*, vocabulum Hebræum non solùm operari, sed etiam colere significat: ideo quidam hoc loco cultum Dei, hoc est, sacrificium quod Deo Cain obtulerat, interpretantur, quasi Dominus eum monere voluerit, vt exemplo fratris sui Abel,maiori deinceps fide ac pietate sacrificia sua offer-

Declaratur lectio, quã habet paraphrasis Chaldaica.

Vocabulum Chaldaicũ quod hic designatur est, עובדך Guadach.

ret,si ea Deo grata & accepta esse cuperet. Alij verò ad bona opera,vitæq; emendationẽ id referunt:quasi dixerit Dominus,Si emẽdaueris opera tua,tuámq.vitam correxeris, placebũt mihi sacrificia tua,quæ nihil facio,si ea non ex animo fideli proficiscantur.Sic est profectò: dignitas & meritum externorum operũ, ex interiori cordis fide,pietate,& caritate spectatur & æstimatur.Verissimáque est illa Salomonis in libro Prouerbiorũ sententia:*Victimæ impiorũ abominabiles Domino: vota iustorũ placabilia.* Verũ nullo modo hic tacendũ est,quemadmodum hunc locum Thargum Hierosolymitanum interpretetur.Sic enim in eo est,*Nonne si emendaueris opera tua in sæculo isto,condonabitur & remittetur ibi in sæculo futuro:quod si non emendaueris opera tua in sæculo hoc,ad diem iudicij magni peccatum tuum conseruabitur, & ad ostium cordis quiescet.Verumtamen in manum tuam tradidi potestatem concupiscentiæ tuæ,& tu dominare ei siue ad malum.*

Externa opera ex interiori fide & caritate pensantur.

Prouerb. 15.

Notabilis interpretatio huius loci, quam habet Thargum Hierosolymitanum.

SEQVITVR lectio Hebraica huius loci,quã breuiter explanans B.Hieronymus in libro Quæstionum Hebraicarum in Genesim. *Necessitate compellimur*,ait,*in singulis diutius immorari, siquidem & nunc multò alius in Hebræo,quàm in Septuaginta translatoribus sensus est. Ait enim Dominus ad Cain: Quare irasceris,& quare concidit vultus tuus?Nonne si bene egeris,dimittetur tibi?& si non bene egeris,ante fores peccatũ tuum sedebit,& ad te societas eius?sed tu magis dominare eius. Quod autem dicit, hoc est: Quare irasceris,& inuidiæ in fratrem liuore cruciatus, vultum demittis in terram?Nonne si bene feceris,dimittetur tibi omne delictum tuum? siue,vt Theodocion ait,acceptabile erit,idest,munus tuum suscipiam,vt suscepi fratris tui,quod si male egeris,illico peccatũ ante vestibulum tuum sedebit, & tali ianitore comitaberis.Verum quia liberi arbitrij es, moneo, vt non tibi peccatum,sed tu peccato domineris.* Sic Hieronymus. Sed quia verbum Hebræum, נשׂא *Seeth*,pro quo Interpres vertit,recipies, significat etiam condonare & remittere,itémque attollere & leuare:propterea nonnulli sic vertũt ex Hebræo,*Nonne si bene egeris,condonabit*:subaudi,tibi Deus peccatum tuum? Alij sic,*Nonne si bene egeris, attolles, seuleuabis*:subaudi,vultum tuum,idest,Nonne incedes recto vultu, viuésque in gaudio & lætitia?Nec desunt qui ad hunc modum interpretentur,*Nonne si bene egeris,exaltatio erit tibi?* quasi dicat, Tu videris dolere,quòd frater tuus sit elatus, & euectus supra te: at si etiam tu bene facere studueris,attoleris & exaltaberis vt ille, atque hanc isti explanationem conuenire magis Hebraicæ veritati contendant.

Tractatur lectio Hebraica huius loci.

Homo est liberi arbitrij.

VERVM eorum,qui ad veritatem lectionis Hebraicæ sacras litteras interpretari & tractare studuerunt,nemo videtur subtiliùs & enucleatiùs hunc locum examinasse, quàm Hieronymus ab Oleastro:cuius super hoc loco plenum commẽtarium, probabilémque sententiã,ne quid lector desideret,hic adscribã. *Verbum*,inquit,נשׂא *Seeth,à* נשׂא *Nassa,ortũ habet,quodmulta significat,propriè tamẽ videtur significare portare,leuare,& eleuare. Dictio verò* חטאת *Chattàh,peccatũ significat,*

Oleaster.

A *ficat,& pœnam pro peccato inflictam, sicut Zachariæ 14.Hoc erit* חטאת *Cattath,hoc est,pœna peccati AEgypti* רחטאת *Vechattath,id est pœna peccati seu punitio omnium gentium. Significat etiam oblationem pro peccato frequenter in Exodo & Leuitico.Vt Leuitici quarto,Omnem adipem iuuenci* החטאת *Hachattath, id est, peccati seu oblationis pro peccato,quo capite ter aut quater in eadem accipitur significatione Sequens vero dictio,scilicet* רבץ *Robes,quam vertimus Cubans significat iacere, cubare, vt patet infra Geneseos 49.Curuauit se* רבץ *Rabas, id est, accubuit seu iacuit vt leo.Sic Iob 11.* ורבצת *Verabastà,id est,& accumbes, aut iacebis,& non erit exterrens.Potest ergo hic* החטאת *Chattath, significare punitionem peccati, & peccatum ipsum.Et si pœnam aut punitionem significet tunc sensus est, Nonne si bene egeris,portare, id est,portabis præmium. Si autem non bene egeris ad ostium peccatum iacet ? id est.propter te est punitio peccati:Et ad te desiderium eius,id est,cupit te tenere pœna peccati tui:Sed tu, si vis dominaberis illius,id est,apud te situm erit declinare pœnam eius seu punitionem. Loquitur autem hic Dominus metaphoricè,comparando peccatum seu punitionem peccati cani,qui ad ostium cubat cupiẽs ingredi:sed in potestate Domini*

B *ni est claudere ianuam,ne ingrediatur, aut aperire,vt intret.Nouerat enim cordium scrutator,Cain inique aduersus fratrem cogitare, ideo illi dicit,punitionem ad ostium iacere. Videtur enim quod quamprimum aliquis peccationem ad ostium iacere. Videtur enim quod quamprimum aliquis peccatum committit, pœna seu punitio desideret eum tenere: & iste meo iudicio est sensus huius loci.Si autem peccatum pro peccato, & non pro punitione accipias,tunc sensus erit,si bene egeris,leuare,id est, erit leuatio peccati, seu condonatio,id est.Si bene egeris, facilis erit condonatio peccati. Alij, si bene egeris erit leuatio animi & vultus qui concidit: ac si dicat, erit hilaritas.Si non bene egeris,peccatum ad ostium cubat, id est, desiderium occidendi fratrem prope te est,& cupit ad te ingredi,scilicet ad exequẽdum homicidium, sed in potestate tua erit acceptare. Præfert autem priorem sensum secundo contextus litteræ: præcedit enim:Nonne si bene egeris,portabis,scilicet præmium.vbi non de bono opere, sed de præmio illius est sermo.Cum ergo sequitur,Si autem malè, ad ostium peccatum cubat: videtur etiam de pœna seu punitione peccati esse sermo: ac si dicat, Si bene egeris,portabis præmium,si vero male pœnam,quoniam punitio è vestigio peccatum sequitur,&c.*

C RESTAT lectio Græca huius loci secundum translationem Septuaginta interpretum, quam plerique Patrum secuti sunt:ea verò,vt ipsam citat Hieronymus in libro Traditionum Hebraicarum in Genesim,vt videre licet apud Ambrosium, Chrysostomum, & Augustinum,sic habebat,*Dixit Dominus ad Cain, Quare concidit vultus tuus?Nonne si recte offeras,non recte autem diuidas,peccasti? Quiesce: ad te conuersio eius, & tu dominaberis illius.* Cuius lectionis instar copiosissimi & exactissimi commentarij atque interpretationis, lectori essedebent quæ tres eximij Catholicæ Ecclesiæ Doctores Ambrosius,Chrysostomus.& Augustinus, hunc locum pertractantes, scriptis suis prodiderunt.Ambrosius quidem certè libri secundi de Cain & Abel extremo capite sexto & per totum caput septimum ad hunc

Interpretatio huius loci secundum Ambrosium.

modum scribit: *Non ergo quantitas oblationis, sed animus reddentis, & qualitas considerabatur, & affectus. Rectè igitur Cain obtulit, quia oblatio insigne deuotionis, & indicium gratiarum est: sed non rectè diuisit, quia ante omnia Deo debuit deferre primitias, vt à gratia inchoaret auctoris. Etenim diuisionis hic ordo est, vt prima secundis, non primis secunda præcurrant, & cœlestia terrenis non terrena cœlestibus præferantur. Sed quia Cain hunc ordinem confudit, dicitur ei Peccasti: quiesce. Omnia docet Deus primum ne pecces, vt in Adam monuit: secundo, si peccaueris, quiescas, vt in Cain doceris: Erubescere enim debemus, & condemnare peccatum non defendere, quia pudore culpa minuitur, defensione cumulatur Et silendo corrigimur, contentione probabimur. Sit saltem verecundia, vbi non est absolutio. Inde illud, Iustius in exordio sermonis accusator est sui, & per Isaiam Dominus, Dic tu iniquitates tuas primus vt iustificeris. Quanta pudoris gratia, vt iustitiã teneat verecundia, quam culpa reatus abstulerit. Ideo autem ait, Quiesce, quoniam non habes, quod excuses. Culpæ ipsius adijcitur conuersio est: non enim frater eius adiicitur, sed error adscribitur cuius ipse sibi auctor est. In te, inquit, mentem tuam arguas: In te retorquetur improbitas, tu princeps es illius. Beniora peccauerit, in cætera facile prolabitur. Quomodo enim ab humanis tẽperare, qui diuina violauit, & hominibus bonus esse potest, qui Deum læsit? Atrociorum igitur scelerum reatũ vitia quælibet sequũtur, quoniã quo flagitiosa propenderint, eo inclinãt cætera. Tu ergo princeps operis tui, tu dux criminis: nõ te inuitũ, nõ imprudentẽ error attraxit, sed volũtarius reus: iudicio nõ lapsu fecisti dolũ, quo te diuinæ iniuriæ reũ ipse cõuincis.* Sic Ambrosius.

Porro. 18. Isaiæ 43 Iuxta 70.

Interpretatio eiusdẽ loci secundum Chrysostomum.

HVNC ipsum locum ampla, vt solet, & diserta oratione explanãs Chrysostomus homilia 18. in Genesim, ad hunc modum scribit: *Expende ineffabilem Dei misericordiam, & in docendo, nobis congruam humiri, pro sua benignitate congrua ipsi remedia apponit, vt statim emergat & aquia & in facie mœroris magnitudinẽ ostendit: quare ira te inuasit? quare nõ à te ipso quod oportebat fieri considerasti? Non homini sacrificium obtulisti, qui falli possit? ignoras quod mihi non est opus vt aliquid offeratur, sed sanam offerentium mentem volo? Quare concidit vultus tuus? Nonne si rectè obtulisti, non rectè autem diuidas? Hoc quidem, quod in animum accepisti esse offerendum, laude dignum est, quod vero non rectè diuidis, oblati repudiationem operatum est. Oportet enim offerentem Deo, in discernendo magnã adhibere diligentiam Et quantum differunt, qui offert, & qui accipit, tanta & in discretione facienda diuersitas. At horum nihil tu cogitasti, sed vt fortuito contigit, obtulisti: Atque idcirco non potuerunt esse accepta munera tua. Nam sicut intentio tua, cum qua oblationẽ fecisti, nihil distare existimans, reiectanea fecit, quæ à te sunt oblata, sic fratris tui animus, qui rectus fuit, & dignũ in discernendo studium habuit, accepta illius dona fecit. Verumtamẽ neq; sic pœnam delicti repeto, sed ostendo duntaxat delictum, & consilium affero; quod si*

Offerẽtem Deo in discernendo magnam oportet adhibere diligentiam.

A *quod si accipere volueris, & peccatum emẽdabis, & teipsum grauioribus malis non inuolues. Quomodo? Peccasti, & grauiter peccasti, sed non punio propter delictum: misericors enim sum, & nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Igitur quia peccasti, quiesce tranquillitatẽ facito tuarũ cogitationum, & libera mentem à procellis fluctuum inundãtiũ: cohibe tumultus illos tuos, ne addas priori peccato grauius aliud: Ne cõsilium arripias, vt medicina pocthac nihil prosit. Ne teipsum maligno dæmoni captiuũ tradas Peccasti, quiesce. Sciebat ab initio quod fratrẽ hic adoraturus esset, & ideo antea verbis reprimit. Deus enim cui etiam arcana sunt cognita quia sciebat cordis illius motus, multum admonendo, & verba illius infirmitati accommoda proferendo congruam ipsi narrationem protulit, sua omnia faciens, tamersi ille repulso medicamento, in fratricidij profundum se præcipitarit. Peccasti, quiesce. Ne putes inquit, licet tuũ auersatus sim sacrificium ob prauam mẽtem, fratrisq; oblationẽ acceptam habuerim ob sanam intentionem, quod ideo primatu te destituam, & promogenituræ dignitatem à te auferam. Nam licet honore ego illum prosecutus fuerim, accepaq; fuerint illius dona: verumtamẽ ad te cõuersio illius, & tu ipsius dominaberis. Atque post peccatũ hoc permitto* Ezech. 18.

B *vt primogenituræ priuilegiũ gaudeas, illumq; sub tua potestate & dominio esse iubeo. Vide misericordiam Domini, quomodo furorem & insaniam illius demulcere & verbis his impetum auferre nititur. Quippe motus mentis illius videns, & crudelem, ac sanguinariam illius voluntatem sciens, nunc præmitigare eius rationem vult, & serenitatem menti inducere, subiiciendo ipsi fratrẽ, & potestatem ipsius nihil minuendo. Veruntamen post tantam curam & tanta remedia, nihil commodi amplius inde sensit.* Hæc Chrysostomus.

Diligentissima huius loci secundum Augustinum explanatio Deus quomodo cum patribus loqueretur.

VERVM hæc ipsa verba secundum lectionem quam supra posuimus Septuaginta interpretum, diligentissimè & accuratissimè interpretatus est Augustinus li. 15. de Ciuit. Dei ca. 7. *Locutus*, inquit, *est Deus ad Cain eo modo, quo primis hominibus per creaturã subiectã, vel vt eorum socius forma congrua loquebatur. Verùm quid hoc profuit Cain? nonne conceptum scelus in necando fratre etiam post verbum diuinæ admonitionis impleuit? Nam cùm sacrificia discreuisset amborum in illius respiciẽs huius despiciens, quod nõ dubitandum est potuisse cognosci signo aliquo attestante visibili: & hoc ideo fecisset Deus, quia mala erant opera huius, fratris verò eius bona: cõtristatus est Cain valde, & cõcidit facies eius.* Sic enim scriptum est. *Et dixit Dominus ad Cain, Quare tristis factus es, & quare concidit facies tua? Nonne si recte offeras, recte autem non diuidas, peccasti? Quiesce, ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis illius, In hac admonitione, quam Deus protulit ad Cain illud quidem quod dictum est: Nonne si recte offeras, rectè autem non diuidas peccasti? Quia non elucet cur vel vnde sit dictum, multos sensus peperit eius obscuritas, cùm diuinarum Scripturarum quisque tractator secundum fidei regulam id conatur exprimere. Rectè quippe offertur sacrificium, cum offertur Deo vero, cui vni tantummodo sacrificandum est. Non autem rectè diuiditur, dum non discernuntur rectè, vel loca, vel tempora, vel res ipsæ quæ offeruntur, vel qui offert, vel cui offertur, vel hi quibus ad vescendum distribuitur quod oblatũ est:*

C

Sacrificium recte offertur cum vero Deo offertur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt diuisionem intelligamus hic discretionem, siue cum offertur, vbi non oportet, aut quod non ibi, sed alibi oportet, siue cùm offertur quando non oportet aut quod non tunc, sed alias oportet: siue cum id offertur, quod nusquam & nunquam penitus debuit: siue cum electiora sibi eiusdem generis rerum tenet homo, quàm sunt ea quæ offert Deo: siue cùm eius rei quæ oblata est, fit particeps profanus, aut quilibet, quem fas non est fieri. In quo autem horum Deo displicuerit Cain, facile non potest inueniri. A

Ioan. 3. SED *quoniam Ioannes Apostolus cum de his fratribus loqueretur, Non sicut Cain, inquit, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum, & cuius rei gratia occidit eum? quia opera eius maligna fuerunt, fratris autem eius iusta, datur intelligi, propterea Deum hic respexisse in munera eius, quia hoc ipso male diuidebat dans Deo aliquid suum, sibi autem seipsum. Quod omnes faciunt, qui non Dei, sed suam sectantes voluntatem, id est, non recto sed peruerso corde viuentes, offerunt tamen Deo munus, quo putant eum redimi, vt eorum non opituletur sanandis prauis cupiditatibus, sed explendis. Et hoc est proprium terrenæ ciuitatis, Deum vel deos colere, quibus adiuuantibus regnet in victoriis, & pace terrena, non caritate consulendi, sed dominandi cupiditate.* B

Boni vtuntur mundo vt fruantur Deo.

Boni quippe ad hoc vtuntur mundo, vt fruantur Deo: mali autē contra, vt fruantur mundo, vti volunt Deo, qui tamen eum vel esse vel res humanas curare iam credūt: sunt enim multo deteriores, qui nec hoc quidem credunt. Cognito itaque Cain, quod super eius germani sacrificium non super suam respexerat Deus, vtique fratrem bonum mutatus imitari, non elatus debuit æmulari. Sed quia contristatus est, & concidit vultus eius, hoc peccatum maximè arguit Deus, tristitiam de alterius bonitate, & hoc fratris. Hoc quippe arguendo, interrogauit dicens. Quare contristatus es? & quare concidit facies tua? Quia enim fratri inuidebat, Deus videbat, & hoc arguebat. Nam hominibus, quibus absconditum est cor alterius esse posset ambiguum & prorsus incertum, vtrum illa tristitia malignitatem suam, in qua se Deo displicuisse didicerat, an fratris doluerit bonitatem, quæ Deo placuit, cum in sacrificium eius aspexit. Sed rationem Deus reddens, cur eius oblationem accipere noluerit, vt sibi ipse potius meritò, quam ei immeritò frater displiceret, cùm esset iniustus, non recte diuidendo, hoc est, non recte viuendo, & indignus cuius approbaretur oblatio, quam esset iniustior quod fratrem iustum gratis odisset, ostendit. Non tamen eum dimittēs sine mādato sancto, iusto, & bono, C

Inuidētiam caritatis fraternæ maximè Deus arguit.

Homo nulli alij quā sibi peccatum debet tribuere.

Quiesce, inquit, ad te enim cōuersio eius, & tu dominaberis illius, Nūquid fratris? absit. Cuius igitur, nisi peccati? Dixerat enim. Peccasti: tum deinde addidit, Quiesce, ad te conuersio eius, & tu dominaberis illius. Potest quidem ita intelligi, ad ipsum hominem conuersionem esse debere peccati, vt nulli alij quàm sibi sciat tribuere debere quod peccat. Hæc est enim salubris pœnitentiæ medicina, & veniæ petitio non incongrua, vt vbi ait. Ad te enim conuersio eius, non subaudiatur Erit, sed Sit, præcipientis videlicet non prædicentis modo. Tunc enim dominabitur quisque peccato, si id sibi non defendendo proposuerit, sed pœnitendo subiecerit alioquin & illi seruiet dominanti si patrocinium adhibuerit accedenti.

Concupiscētia caritatis peccatū appellatur.

SED *vt peccatum intelligatur concupiscentia ipsa carnalis, de qua dicit Apostolus*

A *Apostolus, Caro concupiscit aduersus spiritum, in cuius carnis fructibus & inuidiam commemorat, qua vtique Cain stimulabatur & accendebatur in fratris exitium, bene subauditur erit, id est, ad te enim conuersio eius erit, & tu dominaberis illius. Cum enim commota fuerit pars ipsa carnalis, quàm peccatum appellat Apostolus, vbi dicit, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum: quam partem animi etiam Philosophi dicunt esse vitiosam, non quæ mentem debeat trahere, sed cui mens debeat imperare, eamque ab illicitis operibus ratione cohibere: cum ergo commota fuerit ad aliquid perperam committendum, si acquiescatur & obtemperetur dicenti Apostolo, Ne exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, ad mentem domita & victa conuertitur, vt subdita ratio dominetur. Hoc præcepit Deus huic qui facibus inuidiæ inflammabatur in fratrem, & quem debuerat imitari cupiebat auferre, Quiesce, inquit, id est, manus à scelere contine. Non regnet peccatum in tuo mortali corpore ad obediendum desideriis eius, nec exhibeas membra tua iniquitatis arma peccato. Ad te enim conuersio eius, dum non adiuuatur relaxando, sed quiescendo frœnatur. Et tu dominaberis illius, vt cum forinsecus non permittitur operari sub potestate mentis regentis & benolentis, assuescat etiam intrinsecus non moueri.* Rom. 7. Rom. 6. Genes. 3

B DICTVM *est tale aliquid in eodem diuino libro & de muliere, quando post peccatum Deo interrogante atque iudicante, damnationis sententias acceperunt in serpente diabolus, & in se ipsis illa & maritus. Cùm enim dixisset, ei Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitum tuum, & in tristitiis paries filios: deinde addidit, Et ad virum tuum conuersio tua, & ipse dominabitur tui. Quod dictū est ad Cain de peccato, vel de vitiosa carnis concupiscentia, hoc isto in loco de peccatrice fœmina: vbi intelligendum est, vicrum ad regendam vxorem animo carnem regenti similem esse oportere. Propter quod dicit Apostolus, Qui diligit vxorem suam, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit. Sananda sunt enim hæc sicut nostra, non sicut aliena damnanda. Sed illud Dei præceptum Cain sicut præuaricator accepit. Inualescente quippe inuidentiæ vitio, fratrem insidiatus occidit. Talis erat terrenæ conditor ciuitatis. Quomodo significauerit etiam Cain Iudæos, à quibus Christus occisus est pastor ouium hominū, quē pastor ouū pecorū præfigurabat Abel, quia in allegoria prophetica res est parco nūc dicere, & quædam hinc aduersus Faustum Minichæum dixisse me recolo.* Sic Augustinus. Ephes. 5. Lib. 22. capite 17.

C *Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrē suum Abel, & interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain, vbi est Abel frater tuus? Qui respondit, Nescio: numquid custos fratris mei sum ego?* Ver. 8. & 9.

Varia interpretatio huius loci.

PRO illo *Egrediamur foras*, Græcè est *In agrum*, seu vt legit Ambrosius *In campū*. At vero Hebraicè & Chaldaicè neutrū est, sed præcisè est, *Dixit Cain ad Abel fratrē suū*: quid autē dixerit

Hieron. in lib. Traditionum Hebraicarum in Genesim

dixerit, non explicatur. Hieronymus subaudiendũ putat dixisse Cain fratri suo Abel, quæ sibi locutus fuerat Dominus. Superfluũ ergo est, inquit Hieronymus, quod in Samaritanorum, & nostro volumine reperitur *Transeamus in campum*. Volumẽ autẽ Samaritanorum, intelligit Hieronymus Pentateuchum Mosis, quod habebãt Samaritani, totidem litteris, quot Hebræi vtentes, figuris tantùm & apicibus discrepantes, vt habet ipse in Prologo qui vulgo appellatur Galeatus.

Hieronym. in Prefatio. in lib. Reg.

Esdras, verò post reuersionẽ Hebræorũ ex Babylonica captiuitate alias litteras reperit, quibus ad hodiernum diem constat lingua Hebræa: cùm ad illud vsque tempus iidem Samaritanorũ & Hebræorũ fuissent characteres. Secundum igitur B Hieronymum Cain dixit eũ blãdè & amanter locutũ cũ Abel, dissimulãdo odiũ, & pectore gerebat, quò facilius eũ quod vellet adduceret, incautũq; opprimeret.

Esdras Hebræorũ litteras reperit.

A

B

CAIETANVS incertum scribit esse vtrum pacificus fuerit sermo Cain, an prouocatiuus ad iram. *Si enim*, inquit, *ad præcedẽtem monitionem diuinã spectetur, fieri potuit, vt Cain pacificè loqueretur cũ Abel fictè tamen simulans reuerentiã diuinæ monitionis. Si vero ad subsequens factũ eius spectetur, fieri potuit, vt inchoaret à verbis duris & contumeliosis: lacessendo Abel, vt vel hinc occasionem caperet sæuiendi in eũ. Prior tamen sensus quadrat magis textui & contextui. Textui quidem, nam quia non narratur, quid dixerit Cain, insinuatur eum non fuisse ira sic impeditum, quo minus vt solebat familiariter cum fratre suo colloqueretur: contextui autem, quia subiungitur eos simul esse versatos in agro, à qua conuersatione abstinuisset Abel si fratrem suum iratum aduersus se sensisset: & ad huius sensus confirmationem subditur, cum ambo essent in agro Cain consurrexisse aduersus Abel & interfecisse eum. Dicendo enim surrexisse, significat ex improuiso, cùm scilicet iaceret aut sederet, surrexisse aduersus Abel, vel vt Hebraice est, ad Abel, videlicet aggrediendum, vel forte apprehendendum sedentem seu iacentem, quò facilius & omnino illæsus ipse interficeret eum.*

Obseruãda interpretatio huius loci secundũ paraphrasim Hierosolymitanã

AVCTOR paraphrasis Hierosolymitanæ enucleatius narrans quid Cain dixerit fratri Abel, quod Hebraicè expressum non fuerat sic habet hoc loco: *Dixit Cain ad Abel, veni & egrediamur in agrum. Et accidit, cùm egressi essent ambo in agrum, respondit Cain, Non est iudiciũ, nec iudex, nec seculum aliud, nec merces bona pro iustis, nec pœna pro impiis: Nec Dei misericordia creatus est mundus, nec Dei misericordia regitur, eo quod susceptа est oblatio tua cum beneplacito, mea autem non est susceptа cum beneplacito. Respõdit Abel, & dixit ad Cain: Est iudicium, est iudex, est seculũ aliud, est item merces pro bonis, & pœna pro impiis: Misericordia quoq; Dei mundus creatus est, & misericordia Dei gubernatur: quia verò meliora fuerunt opera mea tuis, susceptа est oblatio mea cum beneplacito, tua autem non est susceptа. Cumque duo isti contenderent in agro, insurrexit Cain contra Abel, & occidit eum.* Sic est in paraphrasi Hierosolymitana.

C

S. Ambrosius interpretãs hæc verba, quæ Cain dixit fratri Abel *Exeamus in campum*, lib. 2. de Cain & Abel cap. 8. *Admonitus*, inquit, *à Deo Cain*

A *Deo Cain vt quiesceret, auget insolentiam, aceruat flagitium. Quid igitur sibi vult quod ait, Eamus in campum? nisi quia locus nudus gignentium, eligitur parricidio? Vbi enim frater habebat occidi, nisi vbi fructus deesset? Tamquam præsagiens natura tanti sceleris loco germina denegauerat, quia non conueniebat, vt idem solum, & contagia parricidalis sanguinis reciperet præter naturã, & fructus secundũ naturam germinaret. Meritò ipse dicit, eamus in campum. Non dicit, eamus in Paradisum, vbi poma florent, nõ in aliquẽ cultum & fructiferũ locum. Ipsi parricidæ indicant fructum se sceleris habere non posse, nec penes eos fructum manere, qui tantæ impietati præbuerit ofsicium. Nam ipsam refugiunt elementorũ benignitatem, vt iste Cain, qui v

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deo fuit acceptius, quod sponte naturæ genitis constaret, quàm ea, quæ homo auarus & industrius per vim quamdam à natura extorserat. Ideo Cain interfecit fratrẽ, & cadauere eius abdito, rem clã fore putabat. Sic Iosephus, A

Vers. 9. & 10. *Et ait Dominus ad Cain, Vbi est Abel frater tuus? Qui respondit, Nescio, numquid custos fratris mei sum ego? Dixitque ad eum. Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.*

HIc dialogus inter Deum & Cain, ait Caietanus, in aliqua sensibili specie factus videtur, ex tot colloquiis inter vtrũque intercedentibus, & insuper ex sensibili signo, quod Cain impetrauit à Deo. Supra tamen cùm primùm Deus locutus est Cain dicens, *Quare iratus es? & cur concidit facies tua?* idem Caietanus putat locutum esse Deum, non per externum sermonem, B aut speciem aliquam sensibilem, sed interiori & spiritali locutione, eo scilicet modo quo secundum suauem humani generis gubernationem consueuit Deus alloqui homines post peccatum, arguendo eos vt resipiscant, per interiorem syndęresis accusationem & reprehensionem. Hic autem Deus, inquisitionem cædis Abel inchoat à loco dicens, *Vbi est Abel?* vt quia nusquam Abel apparebat, inciperet Cain agnoscere crimen suum esse deprehensum. Inquirit præterea, vt doceat iudices hominum, vt citent reum quantumcũque certum priusquam eum iudicent: nec al qua vtitur contumelia, vt etiam iudices exercendis iudiciis ab omni se se iniuria & conuicio abstineãt.

Iudices sæculares ex hoc Dei facto quid dicere debeãt

SECVNDVM Ambrosium lib. 2. de Cain & Abel cap. 9. interrogat Deus Cain de fratre Abel, quo eũ ad cõfessionẽ criminis & ad pœnitentiam adducat. *Confessio enim criminum,* inquit, *pœnarum compendium est. Inde in iudiciis secularibus impositi eculeo torquentur negantes, & quædam tangit iudicem miseratio confitentis. Est quædam in peccatis verecundia, & pœnitentiæ portio crimen fateri, non deriuare culpam, sed* C *recognoscere. Mitigat iudicem pudor reorum, excitat autem pertinacia denegantium. Vult te prouocare ad pœnitentiam Deus: vult de se sperari indulgentiam: vult demonstrare tua confessione, quod non sit ipse auctor malitiæ. Nam qui peccatum suum ad quamdam referunt, vt Gentiles asserunt decreti aut operis sui necessitatem, diuina arguere videntur, quasi ipsorum vn causa peccati sit. Qui enim necessitate aliqua coactus occiderit, quasi inuitus occidit. Ea verò quæ à nobis sunt, excusationem non habent: quæ autem præter nos sunt, excusabilia sunt. Sed quantò grauius peccato ipso, ad Deum referre quod feceris, & reatus tui inuidiam transfundere in auctorem non criminis, sed innocentiæ?* Hæc Ambrosius.

Præclarum Ambrosij dictum de voluntaria confessione peccatorũ.

Deus non est auctor mali, nec necessitate coactis homines peccant.

SED perpende Caini responsum, mendax nempe, impium, denique inhu-

A que inhumanum, & ferum. *Nescio: nunquid custos fratris mei sum ego?* mendax, quia negat se scire quod ipse tamen fecerat: impium, quia negat Deo, quasi eum latere posset quod ipse fecerat. Corpus enim Abel à se occisi aliquo loco abstruserat, vel terra contexerat, idque Dei notitiam fugere posse putauerat, Cur igitur non huic confestim accidit, quod illi Ananiæ, cui cũ Petrus dixisset: *Non es mentitus hominibus sed Deo,* cõtinuò cecidit exanimatus? Sed Deus, quæ est eius clementia, vitę Cain ad tẽpus pepercit. Illud quoque: *Numquid custos fratris mei sum ego?* tanquam indignabundus locutus, irreuerentiam & impietatem suam erga Deum declarauit. Quanta vero inhumanitas & feritas est, omnem fraterni amoris affectum exuisse & abiecisse? an æquum non erat, vt maior natu frater, minoris tutelam & custodiam gereret? Sed dissimulãti crimen instat Deus, *Quid,* inquit, *fecisti?* ne inquit, nega: scelus mihi notissimum est. Sed quomodo tam immane scelus animo concipere & patrare ausus es? *Quid fecisti?* necdũ agnoscis immanitatem tui criminis? recognosce & perpende quid B egeris, vt tanti sceleris recognitione, ad confessionem & pœnitentiam eius venias, quò veniã & indulgentiã à me possis impetrare.

Responsum Cain fuit mẽdax impium, & inhumanũ ac ferum. Actor. 5.

QVO autem Dominus omnem dissimulationem Cain retegeret, omnémque tergiuersationem præcideret, indicat ei scelus fratricidij. *Vox,* inquit, *sanguinis fratris tui clamat ad me de terra,* quasi dicat, Non opus est testibus, non tua confessione: ipse sanguis, quem crudeliter fudisti, scelus tuum prodit, testatur, summoq; clamore à me vindictam tui flagitat. Hebraicè est numero plurali דְּמֵי קוֹל *Kol demi. Vox sanguinum:* vel ad declarandam copiam effusi sanguinis vel quod propter multa vulnera quæ Cain inflixerat, multifariam ex corpore Abel sanguis fusus fuerat, vel quia occisus fuerat Abel priusquam prolẽ vllam generaret, quapropter eo interfecto, omnes eius posteri, qui procreari ex eo potuissent, quodammodo simul cum eo interfecti fuerant.

LEGIMVS porrò in sacris litteris, quattuor esse genera peccatorum quæ præter cætera clamant ad Deum, id est, magnam & celerẽ eius vindictam deposcunt. Vnum est peccatum homicidij, de quo C dixit Deus hoc loco: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Alterum est peccatum & nefandum & contra naturam, de quo c. 18. huius libri dixit Deus: *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam, & videbo vtrũ clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Tertium peccatũ est oppressio infirmorum, vnde in lib. Exo. ca. 3. *Clamor,* inquit, *filiorũ Israel venit ad me, vidiq; afflictionem eorum, qua ab Aegyptiis opprimuntur.* Quartum, est retentio mercedis operariorum, de qua B. Iacobus c. 5. suæ Epistolæ sic habet: *Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit.* Ergo sanguis Abel clamabat ad Deum, scilicet vindictam postulans: quemadmodum animas sanctorum Martyrum,

Quattuor genera peccatorũ quæ clamant ad Deum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ in cœlis sunt,audiuit Ioannes,vt scribit ipse in Apocaly.cap.6. A clamantes voce magna,& dicentes:*Vsquequo Domine(sanctus & verus) non iudicas,& non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?* Quoniam autem sanguis Christi fusus à Iudæis,clamabat apud Deũ non vindictam, sed misericordiam & indulgentiam, iccirco Paulus ad Hebr. 12. scripsit: sanguinem Christi melius loqui apud Deum, quam sanguinem Abel.

Vers.11. & 12. *Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cùm operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos: vagus & profugus eris super terram.*

TRIA mala his verbis prænunciat Deus euentura Cain propter eius fratricidiũ. Vnum est, fore eum maledictũ super terram. Alterum est,eius laborem in colendo terrã fore irritum & infructuosum. Tertium est,vagum & profugum deinceps vitam acturum. Illud *Maledictus eris super terram,* vel vt est Hebraicè מִן הָאֲדָמָה *min haadama*, *E terra,* significat, eum quoad viueret in terris,maledictum iri ab hominibus,qui super terram habitant. Non enim tantum,qui tempore Cain vixerunt,verum etiam qui omnibus post sæculis futuri erant,maledicturi erant Cain propter execrandum fratricidij scelus, eumque vt monstrum & pestem humani generis abominaturi. In eo præterea infortunatus erat futurus Cain,quod multum laborans in colendo terram, exiguũ tamen,aut nullum percepturus erat fructum. Incidebat enim in terrã sterilem,aut si terra fruges tulerat,eas tamen vel locusta aliúdve animal,vel aduersa cœli tempestas perdebat. Quamquam pro eo quod nos legimus. *Non dabit tibi fructus suos.* Hebraicè ad verbum est: לֹא תֹסֵף תֵּת כֹּחַהּ לָךְ *lo thoseph theth cochah lac. Non dabit tibi robur,seu vires suas,* id est,fructum,qui ex vi & facultate terrę nascitur. Vel, non dabit fructũ iuxta vires suas.id est,non tantũ quantum ipsa ferre posset,Deo scilicet vim fœcunditatis eius cohibente ac reprimente in pœnam Cain. Denique illud *Vagus & profugus,* significat infelicissimam eius vitam in posterum futuram,quippe qui nullum certum habiturus esset domicilium,sed huc illuc pererrans semper, ac profugus,detestabiliorem morte vitam esset acturus. Pro illa voce *Vagus* Hebræa vox נָע *na* significat commotum,nutantem:ac trementem,vt sit sensus:Tu animo pariter,atq; corpore commotus,& semper quasi nutabundus ac tremebundus viues,fugiens hominum conspectum & iudicium,scelus tuum execrantium, extremóque supplicio dignissimum iudicantium. B C

Triplex malũ prædictũ & inflictum Caino.

VIDETVR igitur triplex malum prædici Cain,vnum in animacũ dicitur:*Maledictus eris super terram*:alterum in rebus externis,cùm dicitur:*Terra non dabit tibi fructum suum*: tertiũ in corpore, cum dicitur:*Vagus*

A tur:*Vagus,& profugus eris.* Et Adamo quidẽ dixerat Deus:*Maledicta terra in opere tuo*:Caino autẽ dixit:*Maledictus tu super terram*, quod multo grauius est quàm illud. Nimirum similiter dixit serpẽti:*Maledictus es inter omnia animantia & bestias terræ.* Sicut enim serpens,id est,diabolus,inuidia & odio hominis eum perdiderat,ita Cain primus diaboli minister,inuidia & odio fratris eum interemerat Et illa quidem maledictio Adami ad vniuersum genus hominum pertinebat, eiusq; maledictionis multi, etiam boni & sancti, futuri erant participes. Quocirca non est dictũ Adamo,*Maledictus eris tu,* sed *Maledicta terra in opere tuo.* at Cain ipse maledicitur,sicut & suprà diabolus. Eadem enim manet sententia diabolum & membra eius: dicturus enim est Dominus in die iudicij. *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius.* Hoc ergo discrimen est inter bonos & improbos:illis,si qua maledictio contingit, ea prorsus extra animum est, his verò maledictio accidit secundum animam, non tantùm secundùm corpus & externa bona.

Cur Cain eadem maledictione qua diabolus maledicitur. Matth.25.

B CÆTERVM quoniã Abel occisus à fratre Cain, illustris figura fuit Christi domini à Iudæis occisi,& maledicta,q̃ acciderunt Cain, præsignificabãt mala.quæ Iudæis euentura erant: quemadmodum hanc figuram secũdum allegoricam interpretationem declaret Rupertus,aptè scilicet piè,ac luculentè, commemorandum est hoc loco. Ille igitur in lib.3. Commentar.in Genes.cap.6.supradicta omnia verba, quę Deus dixit Cain pertractans,& ad Christi necem factam à Iudæis,atque ad calamitates quæ propter eam cædem Iudæis contigerunt perbellè accommodans,ad hunc modum scribit: *Et illius,de quo hæc historia texitur,stultitia simul & procacitas, quantam nemo verbis consequi valeat,denotatur:dignaq; pœna sceleris fratricidæ percutitur; & præter mysterium,quod nunc palam omni mundo factum est, ex Iudæis interfectoribus Christi præsignatur. Nam re vera quod dixit tunc vni perdito Cain. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra, nunc illi populo recte dici, est nemo qui nesciat, Quæ est enim terra, de qua non figurata, sed propria locutione rectè dicatur, quod aperuit os suum, & susceperit de manibus Iudæorum sanguinem fratris eorum? Nempe ipsa est Sancta Christi* Hebr.6. *Ecclesia,terra vtique bona,terra fructifera,quæ iuxta Apostolum sæpe venientem super se bibens imbrem,germinat herbam oportunam illis,à quibus colitur.& proinde accipit benedictionem à Deo:sicut è contrario terra proferens tribulos,& spinas;reproba est & maledicto proxima.cuius cõsummatio est in consummationẽ.Hæc terra cùm sit rationalis,tanto præstantior est terra inanimata & insensibili:quãto sanguis huius Abel,quem suscepit,aperiẽs os suũ in voce exultationis & confessionis melius clamat quã sanguis illius Abel clamare potuerit:sicut Apostolus idem qui supra dicit:Sed accessistis, inquit, ad* Hebr.12. *nouũ testamenti mediatorem Iesum.& sanguinis aspersionem multo melius clamantem quam Abel.Nam ille sanguis clamando vnius tãtùm hominis nefarium scelus accusabat,& si(quod verum est)aliud futurum annunciabat, soli Deo adhuc edibilis vel intelligibilis erat: hic autẽ ex ore terræ fidelis quæ*

Huius historiæ de cæde Abel, & malis quę propter Cainea acciderunt, allegorica interpretatio, & accõmodatio ad Christi necem, eiusque auctores Iudæos secundum Rupertum.

C

sumus nos; pro omni mundo interpellat, & vniuersorum peccata excusat, ipsos quoque qui fuderunt illum ad pœnitentiam inuitat, impœnitentibus futurum iudicium palam annunciat. Super hanc, maledicto subiectus, vagus, & profugus est iste Cain, molestius quam fuit ille super terram, in qua ciuitatem quoque primus ædificauit, quam & vocauit ex nomine primogeniti sui Henoch, sed nec illud secundum litteram satis apertè constat, quod terra operanti illi non dederit fructus suos, sed spinas & tribulos germinauerit illi. De isto autem satis notum est, quia cum Ecclesiam Patriarcharum & Prophetarum se putet operari, legem eandem lectitandi, & easdem cæremonias obseruando, quas & illi, non dat fructus suos, id est, vtilitatem, quam imperfectam licet ante passionem dominicam conferebat, nulli conferre potest, sed è contrario spinas & tribulos germinat, dum non modo non iustificatur quis, verum etiam suam exinde damnationem accumulat. A

Lucæ 21. PORRO *quòd vagus & profugus sit super hanc terram, id est, propter Christi Ecclesiam, manifestum est, impleto quod de illo populo loquens ipse: Et cadent,* inquit, *in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Hoc, inquam, super terram, ideſt, propter Christi Ecclesiam factum est. Nam &*

Psalm. 58. *ipse sanguis hoc, vt fieret, flagitabat in psalmo, vbi cum dixisset, Deus ostendit mihi super inimicos meos. Ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei. Sed quid? Disperge,* ait, *illos in virtute tua. Igitur vt hoc ipsum proficeret ad augendam memoriam, vel notitiam eius in populis, vagum & profugum hunc populum ipse Christus esse voluit, quia videlicet & eorum sparsa captiuitas, & captiua cum eis ipsorum scriptura perhibent testimonium, quod hic frater ipsorum quem occiderunt iustus erat, & nihil horum quæ prædicamus, fides Christiana confinxit. Itaque littera quoque de hoc negotio manifestè agit, nec minus euidenter istum; quàm illum percutit Cain, quia nec ita vagus aut profugus fuit ille super terram, vt propriam ciuitatem non habere: nec ita operanti fructus suos terra dare recusauit, vel spinas & tribulos adeo germinauit illi, vt sumptus ad ædificandam ciuitatem non inueniret.* Hactenus Rupertus. B

Ver. 13. & 14. *Dixitque Cain ad Dominum: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Ecce eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra: Omnis igitur qui inuenerit me, occidet me.* C

Triplex interpretatio huius loci. HÆC VERBA dixit Cain perculsus, atque perterritus iis malis, quæ ipsi euentura prædixerat Deus. Horum autem verborum Cain, triplex est lectio & interpretatio. Prima est Hebræorum, qui verba hæc legunt per interrogationem in hunc sententiam: *Nunquid est maior iniquitas mea, quam vt veniam merear?* Et sunt verba Cain conquerentis de pœna, qua Deus peccatum eius plectebat, quasi esset supra meritum peccati. Non tam immane fuit, inquit, scelus meum, vt non facilè à te

A à te veniam mereri & impetrare posset. Immeritò igitur tam seuerè ac durè peccatum meum punis.

Secunda interpretatio. ALTERA interpretatio ducitur ex proprietate lectionis Hebraicæ, quæ ad verbũ sic habet גדול עוני מנשא *gadol Euoni minscho. Magna est iniquitas mea à portare, seu à leuare,* id est, maior est, quàm vt eã viribus sustinere ac perferre possim. Pro Latina voce *Iniquitas,* Hebraicè est עון *Hauon,* propriè significans curuitatem. Incedit autem quis curuus, vel ob sensum & dolorem sceleris à se commissi: qualis incedebat Dauid, qui de se dixit Psalm. 37. *Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar.* Sed pulchrè Baruch incessum & habitum hominis vehemẽter dolentis peccatũ suũ expressit c. 2. illis verbis: *Anima quæ tristis est super magnitudinẽ mali, & incedit curua & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam & iustitiã Domino.* Vel incedit aliquis curuus propter acerbum sensum non tam culpę, quàm pœnæ: sicut rex Achab, vt scriptũ est in 3. lib. Reg. ca. 21. tremefactus diuinis cõminationibus sibi per

B Eliam denunciatis, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & humiliatus coram Domino ambulauit demisso capite. Hoc igitur loco, qui religiosè student ex Hebræo conuertere & interptetari Sacras litteras. censent vocabulum עון *Hauon,* significare non tã culpam quàm pœnã. quapropter Pagninus sic vertit hunc locum: *Maior est punitio quam vt feram.* Est igitur sensus: Maior est iniquitas mea, id est, iniquitatis meæ punitio, quàm vt possim eam viuus ferre. Iuuat hanc interpretationem tum quæ proximè antecesserunt de malis Caino prænunciatis, tum quæ proximè subiungit ipse Cain. *Ecce,* inquit, *eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra, omnis igitur qui inuenerit me, occidet me.*

Translatio huius loci secundum Pagninum.

Tertia interpretatio. TERTIA interpretatio est congruens cũ translatione LXX. interpretum. quæ Latinè hoc sonat, *Maius delictum meum, quam vt remittatur mihi.* Quam lectionẽ haud dubiè secutus Latinus interpres sic vertit: *Maior est iniquitas mea, quã vt veniam merear.* Hanc lectionem secuti omnes Patres Græci & Latini, verba hæc Cain ferè interpretati sunt verba fuisse hominis planè desperantis de misericordia & ve-

C nia Dei, putantisq; peccatum suum esse prorsus irremissibile: quod maius fratricidio scelus fuit. nam illud fuit aduersus proximum: hoc autem directè contrà infinitam Dei misericordiam & clementiam, quæ, vt inquit Scriptura, *præstabilis est super malitiam.* Ioel 2.

Ambigit Caietanus, dixerit hæc verba Cain desperãs veniã, necne. CAIETANVS non prorsus assentitur huic de Caini desperatione omnium pene consensu firmatæ interpretationi probatæq; sententiæ. Explanam enim hunc locũ. *Quo,* inquit, *affectu Cain dixerit, scriptum non est: quisque interpretetur prout suggerit ei Spiritus sanctus, contextus tamen nihil aliud porrigit, quàm vt Cain agnoscens grauitatem peccati sui, ex ipsa grauitate peccati dubitauerit licitum fore cuilibet ipsum occidere, ad hoc enim tendunt, quæ subiungit. Ecce eiicis me, &c.* videtur

igitur Caietanus(quantum ex verbis eius licet coniicere)ad secun- A
dā interpretationē huius loci magis quàm ad tertiā fuisse propēsior.

S. CHRYSOSTOMVS homil.19.in Genesim tantum abest, vt putet hanc orationem Caini fuisse desperationem diuinæ veniæ, vt contra affirmet fuisse plenam & absolutā sceleris ab ipso commissi confessionem,sed propterea tamen nō fuisse ei vtilem, quod intempestiua nimisq; sera fuerit,qualis erit in hominibus damnatis tartarꝛo supplicio post diem iudicij peccatorum confessio & pœnitētia, quæ describitur in lib.Sap.cap.5.Si autem Cain ea confessione vsus fuisset in tempore, tunc scilicet cū Deus interrogans eum de fratre Abel, voluit eum ad confessionem patrati sceleris & pœnitentiam adducere, proculdubio veniā à Deo impetrasset. Verùm haud scio, an Chrysostomi interpretatio & sententia sit probanda, tum quod minimè congruit cum antecedentibus & consequentibus huius loci:tum quòd nulli mortalium,quoad hanc vitam degit,vera peccatorum confessio & pœnitentia,sera & inutilis esse potest.Neque enim B Deus illis verbis:*Nunc igitur maledictus eris super terram*,& cęteris quę sequuntur,extremam sententiam aduersus Cain,æternæ videlicet reprobationis & condemnationis eius pronunciauit,vt post eam confessio Cain irrita fuerit, sicut putauit Chrysostomus, sed prædixit tantùm mala,quæ ipsi euentura erant. Neque enim supremum Dei iudicium & sententia reprobationis & condemnationis hominum fertur in hac vita,sed post mortem.

Animaduersio in singularem quandam & miram interpretationē & sententiā quā super hoc loco habet Chrysostomus.

PONAM hic verba Chrysostomi,vt ex his quod diximus planè lector cognoscat & iudicet.Sic autem scribit:*Et dixit Cain, Maius est peccatum meum quàm vt dimittar ego.Ecce absoluta confessio:sic enim confessus est crimen suum,vt omnem excederet diligentiam, sed nihil inde lucri cepit, intempestiua enim confessio fuit: hoc enim facere oportebat tempore congruo, quando adhuc impetrari poterat à iudice misericordia. Memores nunc estote,oro,quod ante breue tempus dixi,quod terribili illo die & iudicium illud non poterit deprauari, & vnusquisque nostrum ob peccata desperabit,videns ante oculos terribilia illa tormenta,& ineuitabiles pœnas, nullam inde habiturus vtilitatem,tēpore destitutus. Pœnitētia enim priusquam* C *pœna inferatur,tempus habet & ineffabilem vim. Proinde obsecro, cū adhuc efficax est mirificum hoc pharmacum, commoda & fructus inde percipiamus: & cū adhuc sumus in præsenti vita,pœnitentiæ medicamen non aspernemur, scientes liquidò,quod nihil tunc nobis pœnitudo proderit,cùm solutum fuerit spectaculum,& tempus certaminum ablatum.Verùm ad institutū redeamus. Oportebat enim tunc Cain cùm interrogaretur à Domino: Vbi est Abel frater tuus?confiteri peccatum,& procidere,& orare,& veniam petere.Et tūc quidem medicinam reiecit,nunc autem post sententiam,post finem,post omnia,postquam clara voce accusatus à sanguine in terra iacentis, confitetur, nihilq; inde lucrifacit,vnde Propheta dicebat:Iustus sui ipsius accusator est in principio sermonis. Et hic quoque si præuenisset Domini reprehensionem, omnino misericordiam consecutus fuisset, propter immensam Domini benignitatem*

Pœnitendū est in hac vita.

Prouer.18.

A *gnitatem.Nullum enim Peccatum est quantumcumque graue sit,quod illius misericordiam vincat,modo tempore debito pœnitentiam agamus,& veniam petamus.Et dixit Cain, Maius est peccatum meum, quam vt dimittar ego, sufficiens confessio,sed intempestiua.*Hæc Chrysostomus.Cuius fortasse sententiam non incommodè posset quispiā interpretari de remissione peccati, non quidem quantum ad culpā & pœnam æternam, sed quantum ad pœnam temporalem quam Deus ab eo qui peccauit in hac vita luendam,absoluta & immutabili voluntate constituit.

Peccatum nullum irremissibile.

Ecce eiicis me hodie à facie terræ,& à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra:omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Vers.14.

B HÆc verba,sic equidem interpretarer:*Ecce*,quasi dicat,nō fine causa desperaui veniam mei sceleris: aut non temere dixi,maiorem esse inflictam mihi pœnam,quā vt eam viuus perferre queam,id enim arguunt mala quibus me afficis.Eiicis enim me, vel vt est Hebraicè גרשת *gueraʃtha, eiecisti*, à facie terræ.id est, exterminas me natali meo solo mihi carissimo & dulcissimo,in quo scilicet natus,educatus,& ad hanc diem cum parentibus & cognatis meis versatus sum,Eiicis me ex terra fertilissima & amœnissima,& quæ proxima est paradiso, & quā tibi consecrasti,vt in ea fiant tibi sacrificia & oblationes,& in qua soles manifestare te hominibus,& oracula ac responsa eis reddere. *Et à facie tua abscondar*,id est,habens te mihi iratum,infensum,& inimicum,omni loco & tempore,pauido & trepido animo viuam, semper aliquid mihi abs te metuens,vel:*Abscondar à facie tua*,id est, non me aspicies oculis misericordiæ tuæ,sed abscondes mihi faciem tuam,singulari beneuolentia,cura,tutela,& protectione tua me destituens. Deum enim ostendere faciem suam alicui,in sacris litteris significat,declaC rare Deum manifestis signis se alicui bene velle,fauere,adesse,& sub tutela & protectione sua eum habere,contrà vero abscondere Deum alicui faciem suam,est eum deserere,& à se abiicere, suoq; patrocinio & protectione priuare:*Et omnis qui inuenerit me,occidet me*,id est, omnes me auersabuntur & execrabuntur, dignúmque morte censebunt, séque obsequium Deo præstare existimabunt, si me occiderint.

Quid significet in Scriptura Deū alicui faciē suā vel ostendere vel abscōdere.

ILLVD autē *Omnis qui me inuenerit*,non ad bestias refertur, sed ad homines. Siquidem proximè subiungitur, Omnis qui occiderit Cain,septuplum punietur:quod non in bestias,sed in homines competit.Cùm enim mors Abel(vt credibile admodum est)circa trigesimum & centesimum annum Adami euenerit,& per illos centum & triginta annos humanum genus iam numerosissime multiplicatū,& latissimè

Universidad de Deusto
Biblioteca

latissimè dispersum per terras fuerit, non sine causa timebat Cain, ne quocunque iret, aliquem à quo ipse occideretur, inueniret. A

Pulcherrima super hoc loco Ambrosij sententia.

SED totum hunc locum elegantissimè tractat Ambrosius lib. 2. de Cain & Abel cap. 9. ad hunc modum scribens: *Euidens generalis ratio, quia omni improbo mala adsunt, & affutura sunt. Quæ adsunt, tristitiam operantur, quæ futura formidinem. Sed improbum plus præsentia, quàm futura solicitant, Vnde & Cain dixit ad Deum: Maior causa mea est quàm vt dimittatur mihi, si derelinquas me, hodie, à facie tua abscondam me. Nihil enim grauius, quam errantẽ à Deo deseri, vt se reuocare non possit. Mors peccatoris, finem peccandi affert, vita autem diuino gubernaculo destituta, præcipitatur & in grauiora prolabitur: vt si gregem pastor relinquat, incurrent bestiæ: ita cum Deus deserit hominem, ingruit diabolus. Graue est, præsertim insipientibus, non habere rectorẽ. Serpit malitia, vulnus augetur vbi medicina defuerit. Abscondit se autem qui velare vult culpam, & tegere peccatũ. Qui enim male agit odit lucem, & amat tenebras suorum & latibula delictorum. Iustus autem non abscondere à Domino Deo suo, sed ipse magis se* B *offerre consueuit, dicens: Ecce sum ego, qui non habet criminosam conscientiam, quam timeat deprehendi. Meritò ergo se abscondit male cõscius, & ait. Omnis qui inuenerit mè, occidit me. Angustæ mentis homo præsentem mortẽ veretur, perpetuam negligit, & diuinum iudicium non reformidat. Interitum solum corporis deprecatur. Sed à quo timebat occidi, qui solos parentes habebat in terris? Potuit quidem & incursus bestiarum timere, qui legis diuinæ iura violauerat, nec præsumere de subiectis animalibus cæteris, qui hominem docuerat occidi. Potuit & parentes parricidas timere, qui docuerat parricidium posse committi, potuerunt enim & parentes de filio discere, quod didicerant posteri de parente.* Hæc Ambrosius.

Qualis sit metus ac dolor improborum hominum.

EX hoc loco satis apparet, quis nam sit improborum hominum propter scelera ab ipsis admissa animus, qui sensus, quæ cura: quis timor, nimirùm non dolent culpæ turpitudinem, aut offensam Dei, nec tam futura inferni supplicia perhorrescunt, quàm præsentis vitæ ærumnas & calamitates, cruciatúsque corporis, denique imminentis acerbitatem mortis, De quo scitum est: quod scribit Bernardus tractans illa verba Petri ad Iesum: *Ecce nos reliquimus omnia*, non longè
Matthæi 19. à fine eius sermonis: *Indignus*, inquit, *benedictione cœlesti conuincitur, qui dubio quærit affectu, duplici petit intentione, aliud sibi refugium parans, si fortè eam non obtinere contingat. Maior est iniquitas mea (ait fratricida primus) quam vt veniam merear. Quid ergo? renuat cõsolari anima tua, si veniã non meretur, Hoc solum deplora, hoc solum plange: aliud ne cogites quidem. Sed nunc, inquit Cain, omnis qui inuenerit me, occidet me. Graue scilicet damnum, grandis iactura, si perimatur corpus, quandoquidem anima periit. Sed occidendum sese causabatur infelix, tamquam pro magno beneficio habiturus, si prohiberetur occidi. quod & factum est. Consolationem miseram obtinuit quam quærebat, & oblitus est consolationis maximæ; pro qua multo studiosius supplicare & remedium quærere oportebat. An non idem & de*
1. Reg. 15. *Saule legisti? Vbi enim perstitit in sententia Samuel sanctus. Nunc, inquit, honora*

A *honora me vel coram populo. Ad quid tibi hæ honoratio miser? Hæccine erat tota illa supplicatio, Peccaui ora Dominum pro me? Falsa non puterat supplicatione moueri. Vix adhuc dixerat Dauid Peccaui, & responsum illi est,* 2 Reg. 12. *Dominus transtulit peccatum tuum à te, Sic mirum, sic vsque hodie dilectissimi, cuius ad alias consolationes mens inhiat, & penitus in caducis & transitoriis non renuit consolari, ipse sibi profectò cœlestis subtrahit gratiam consolationis.* Sic Bernardus.

Dixitque ei Dominus, Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Vers. 15

Varietas lectionũ huius loci.

ILLVD *Septuplum punietur*, variè legitur secundum varias lectiones quas memorat S. Hieronymus in Epistola 125. quam scripsit ad Damasum, ad primam de quæstionibus ab eo sibi propositis respondens. Varietas autem lectionis & ipsa dicendi obscuritas, per difficilem huius loci fecit explica-
B tum. Noster igitur interpres vertit *Septuplum punietur* Septuaginta interpretes, & Theodocion, *Septem vindictas exoluet:* Aquila, *Septempliciter vlciscetur, seu vindicabitur*, quomodo etiam Pagninus vertit: denique Symmachus, *Septimus vindicabitur.* In tanta lectionis varietate, licet germinam horum verborum sententiam assequi non sit facilè, illud tamen pro certo dici potest, non significari ea oratione, eum qui occidisset Cain, septies punitum iri. *Si enim Deus bis non punit idẽ crimen*, vt est apud Nahum prophetam capite primo secundum translationem Septuaginta interpretum, quanto minus septies?

ILLVD quoque satis credibile est, non significari illis verbis interfectorem Cain grauiori supplicio punitum iri, quàm ipsum Cain pro cæde fratris sui: non enim id videretur æquum: *siquidem pro mensura peccati debet esse & plagarum modus.* Quis autem dubitet, grauius fuisse peccatum cædem Abel innocentissimi scienter & malitiosè factam à Cain, quàm necem ipsius Cain hominis sceleratissimi, per ignorationem & errorem, vt fertur, à Lamech factam? Non me fugit hanc ipsam opinionem acerrimè defendi à Paulo Burgensi in quaC dam Additione sua ad Postillam Lyrani super hoc loco, sed ego assentior potius Lyrano, Tostato, & Carthusiano, qui eam opinionem in suis Commentariis hoc loco refutarunt.

Deut. 25.

Refellitur Paulus Burgensis.

NEC interpretationem huius loci, quæ est apud Rupertum cap. 8. libri tertij Commẽtariorum in Genesim, valde probo. Putat enim septuplum puenieri, idem esse quod æternis suppliciis puniri, septenario namque numero significatur vniuersitas non solùm apud Ecclesiasticos, sed etiam apud Gentiles Philosophos. Itaque *Septuplum punietur*, inquit Rupertus, *idem est, quod plena & consummata vindicta punietur. Verũ subaudiri oportet, nisi pœnitentiã egerit. Sic enim & illud intelligere oportet quod est apud Ezechielem capite 18. Anima quæ peccauerit*

Discutitur explanatio Ruperti.

*ipsa morietur,& quod est apud Matthæum capite 5.Qui dixerit fratri suo, Fatue reus erit gehennæ ignis,vtrobiq́, enim subaudiri oportet nisi pœnitentiã egerit.Constat autem,quod is qui occidit Cain, scilicet Lamech, pœnitudinẽ gesserit.Dixit enim vxoribus suis,Audite vocẽ meã vxores Lamech,auscultate sermonẽ meum quoniam occidi virum in vulnus meũ,& adolescentulum in liuorem meum.*Sic Rupertus. Sed videtur allegorica magis quàm historica,nec parum cõtorta interpretatio.Nusquam enim in sacris litteris(quod equidem meminerim)reperio, septuplum puniri,pro eo quod est æternis post hanc vitam suppliciis puniri, esse positum. Et in veteri Testamento,præsertim autem ante legem & prophetas, & in exordio humani generis,non æterna,quæ post hanc vitam manent supplicia,sed præsentis vitæ mala,& calamitates improbis hominibus Deus interminari solebat.

Triplex interpretatio huius loci. Prima interpretatio.

SVNT igitur tres probabiliores huius loci explanationes,secundum triplicem eius translationem.Prima interpretatio nititur translatione L X X.Interpretum,qui hunc locum sic verterunt. *Omnis qui occiderit Cain,septem vindictas exoluet.*cuius translationis triplex potest esse sensus:Primus,vt post illud *Omnis qui occiderit Cain,*pũctus ponatur,& sit oratio suspensa per reticentiam,sicut illa apud Virgilium. B

Lib. 1. Aeneid.

Quos ego:sed motos præstat componere fluctus.

Subaudiri autem oportere, *Grauissimè à me punietur.* Id autem quod sequitur, *Septem vindictas exoluet,*nõ ad interfectorem Cain,sed ad ipsum Cain pertinere.Quasi diceret,Nolo tam citò Cain perire,prius enim ipse septem vindictas exoluere debet pro septẽ peccatis, quæ commisit.Malè enim sacrificauit: fratri suo inuidit:Dei admonitionem contempsit: per fraudem & dolum fratri locutus est:crudeliter eum interemit:procaciter Deo cędem eius negauit:denique sceleris admissi veniam desperando,se ipse damnauit:Sin autem illud *Septem vindictas exoluet* ad interfectorem Cain referamus, & id potest intelligi dupliciter:vt vel significetur,interfectorem Cain septem vindictis,id est,multis & magnis suppliciis affectum iri, vel, eum interficiendo Cain,exoluturum & liberaturum septem vindictis & pœnis ipsum Cain, quas scilicet ille pro septem peccatis à se factis, & paulò antè commemoratis luere debebat.

Septem peccata Cain.

C

Secunda interpretatio Rabbi Salomonis.

ALTERA interpretatio est,quam tradit Rabbi Salomon,& secuti sunt Lyranus,Tostatus & Carthusianus, vt illud *Omnis qui interfecerit Cain,*sententiã finiat,& sub intelligendũ,sit grauissimè punietur à me,quod per reticentiã omissum est.deinde quod sequitur *Septuplũ à me punietur,*vel,vt vertit Symmachus,*Septimus punietur*, referatur ad ipsum Cain,qui nõ ante peremptus est,quã peruenit ad septimã suam generationẽ,quæ terminata est in filiis Lamech, à quo ille creditur occisus.Tertia interpretatio,secũdũ nostrã versionẽ Latinã, facilis est & probabilis admodũ: vt illud *Septuplũ punietur*,nõ aliud significet,quã grauissimo & seueriſſimo supplicio afficietur, non solùm quia hominem occidet, sed quia contra publicam fidẽ à Deo ei datam

Tertia interpretatio.

A ei datam eũ occidet. Atq; hoc exemplo & documento voluit Deus ostendere,quam horrendum scelus sit hominem occidere, eáq; ratione ab homicidio omnes vehementer absterrere. Sed cur tamdiu mortem Cain Deus voluit differri? Fuit sanè hoc seuerioris iustitiæ quo diuturnior esset,acerbiorque eius cruciatus. Fuit nihilominus etiã singulatis clementiæ, tã longum ei agendæ pœnitentiæ spaciũ concedẽtis:Fuit deniq; salutaris prouidentiæ & cõsilij diuini,vt exẽplo Caini,qui miserrimã tot annos in perpetuo metu & cruciatu animi & corporis vitã prorogauit,discerent homines, quã sit formidandum,Dei monita & documenta contemnere,quam sceleratum, aliis diuinã gratiã inuidere,quam execrandum, per dolum & fraudẽ nocere aliis,deniq; quã horrendum,hominũ,præsertim autẽ suorum necessariorũ,sanguine animum manusq́; imbuere atq; contaminare.

Cur Deus tãdiu mortem Cain distulerit.

Posuitque Dominus in Cain signum,vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum. Vers. 15.

B CVR Deus signum illud posuit in Cain? vt ex eo nempe agnitum omnes auersarentur & abominarentur, atque maledictis,dirisq́; insectarentur vt fratricidam, Deiq́ue contemptorem: quod fore prædixerat ei Deus, *Maledictus eris super terram.* Deinde, vt quicumq; viderent eum quasi furiis agitatum nullo loco consistere,sed corpore animóq; paruentem tremerémque,semper vagum & profugum esse, vbique & ab omnibus sibi metuere, nihil tutum ducere,nullã quietis partem vllo tempore capere,causam cur tantis malis perpetuo ille afficeretur reputantes, exemplo eius discerent piè Deum colere, studiosè virtuti operam dare,nec tantùm à cæde hominum,sed ab omni etiã damno iniuriáque,manus,linguam,animúmque abstinere.Denique, ne quis aut per ignorationem,casu eũ occideret,aut per studiũ iustiæ scienter interficere eum auderet,cui Deus,data ei fide signóq; impositio,in longiorem eius vindictã pœnámq; vitã prorogauerat.

Cur Deus signum posuit in Cain

SED quale fuit illud signum?Fuisse aspectabile & conspicuum omnibus,vt eo dignosci à cunctis posset, non est dubitandum.Pro- C priè autem quale fuerit,incompertum putat Caietanus:ex eo tamen apparere magnam Dei clementiam,non tantum minuentis pœnam debitam fratricidæ,sed etiam benignè eum seruantis,ne interficeretur ab aliis.Verùm apud Hebræos, & plerosque nostrorum Doctorum peruulgata opinio est,nonaliud fuisse illud signũ,quam ingentem quemdam & horribilem totius corporis, maximè vero capitis tremorem animique pauorem,quasi hominis vbique & ab omnibus insidias vitæ suæ fieri metuẽtis. Addit præterea Lyranus fuisse notabile quoddam signum in faciem eius impressum.

Quale fuerit illud signum impositum Cain à Deo.

Communis opinio de signo illo Cain.

VIDETVR S.Hieronymus peruulgatã illã opinionẽ secutus in Epist.115.quæ scripta est ad Damasũ quippe tractãs verba illa Cain

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ecce eiicis me hodie à facie terræ,&c. ita scribit: *Eiicior*, inquit Cain, *à conspectu tuo, & conscientia sceleris tremebundus lucem ipsam ferre non sustinens abscõdar vt latitem, eritq; omnis, qui inuenerit me, occidet me, dũ ex tremore corporis, & furiatæ mentis agitatu eũ esse intelliget, qui mereatur interfici.* Sic Hieronym. Fortasse LXX. interpretes sic opinãdi dederunt occasionem, quippe qui hoc loco, pro eo quod nos legimus. *Eris vagus & profugus super terram*, ipsi verterunt, *Suspirans & tremens eris super terram*, & paulò pòst, pro eo quod Latina versio habet *Ero vagus & profugus*, translatio ipsorum habet, *Ero gemens & tremens.* Iosephus scribit, Deum sacrificio Caini placatum, remisisse ei pœnam fratricidij: quod nec verum est, nec verisimile. Qui potuit enim impij & sanguinarij hominis sacrificium placere Deo? Si ante fratricidium non placuit Deo sacrificium eius, quanto minus postea? Pœnam autem fratricidij eatenus remisit ei Deus, quia non statim eum morte puniuit, verum id fecit ad diuturniorem & acerbiorem eius vindictam.

Refellitur Iosephus.

Moralis interpretatio ex D. Ambrosio sumpta.

PONAM hoc loco moralem sententiæ huius tractationem, quę est apud Ambrosium in cap. 10. lib. 2. de Cain & Abel, vbi sic ille scribit: *Quod autem signum posuit super Cain, ne quis eum occideret, reflectere voluit errantem, & beneficio suo imitare ad correctionem. Ipsis enim nos facilius committere solemus, quorum habemus gratiam. Nec tamen magna concedit, sed in eo ipso imprudentiam insipientis vlciscitur. Qui cùm esset perpetuis supplicijs obnoxius, non remitti sibi pœnam poposcit, sed vitam corporis huius seruandam putauit, in qua plus ærumnæ quã voluptatis. Mors enim vna est in secessione animæ & corporis, & in fine istius vitæ, quæ simul vt venit, omnes corporis dolores auferre, non augere consueuit. Metus verò, qui hanc vitam viuentibus frequenter ingruunt, mœstitiæ, dolores, gemitus, diuersique cruciatus, grauitatum & ægritudinum vulnera, plurimas etiam mortes generi humano inferunt, vt ista mors remedium esse videatur, nõ pœna. Non enim peremptoria est, per quam non adimitur vita, sed ad meliora transfertur. Nam si nocentes moriuntur, qui gradum à peccatis reuocare noluerint vel inuiti: tamen finem non naturæ, sed culpæ adipiscuntur, ne plura delinquant, quibus vita fœnus est delictorum. Si autem bonæ spei compotes sunt migrare magis, quàm deficere credenti sunt.* Hæc Ambrosius.

Mors remedium malorum nõ pœna.

Vers. 16. *Egressusque Cain à facie Domini, habitauit profugus in terra, ad Orientalem plagam Eden.*

Quid significet Cain egressũ esse à facie Domini.

EGRESSVS est Cain à facie Dei, non quod à Dei notitia & potentia præsentiáque, per quam vbiq; est, discedere potuerit. *Quo ibo*, inquit Dauid Psal. 138. *à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diliculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua:* Et ostendens neminẽ posse à conspectu Dei abscedere, aut se se vel tenebris

A tenebris vel latebris eius oculis abscondere & occultare, subdit, *Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Quomodo enim (vt bene argumẽtatur Paulus Actuum 17.) longe ab vnoquoq; nostrũ Deus esse potest, *cùm in ipso viuamus, moueamur, & simus?* Nõ igitur Cain egressus est à facie Dei, quasi eius notitiam & potentiã fugiens, sed egressus ast ab ea terra & loco, vbi Deus faciem suam ostendere solebat, id est, præsentiam suam declarare edendo oracula, reddendo responsa, & sub aspectabili forma humanę naturę cum primis illis hominibus familiariter loquẽdo. Vel, quemadmodum paulò suprà interpretati sumus, egressus est à facie Dei, id est, singularis beneuolẽtiæ, curæ ac protectionis, quã Deus erga seruos & amicos suos gerit, gratia & præsidio abdicatus, & destitutus est.

Opinatio Catharini minime probabilis.

PVTAT Catharinus primos illos homines Paradiso eiectos veniisse in Iudæam, & inibi versatos esse quin etiam verisimile putat & Abel sacrificasse eo in loco, vbi postea fuit Hierusalem. miror, eum non insuper addidisse Abel interfectum esse à Cain eo in loco, qui
B postea dictus est mons Caluariæ, vbi Christus à Iudæis occisus est. Cain igitur secũdũ Catharinũ ex Iudæa egressus, alio profectus est. Verũ hæc nec vmbrã habẽt probabilitatis, quin falsa esse, ex his quæ supra 3. li. de loco, situ Paradisi disputauimus, facile intelligi potest.

PRO illo *Profugus*, Hebraicè est vocabulum נוד *Nod*, quod Septuaginta putarunt esse nomen proprium loci; & idcirco sic verterũt hunc locum, *Et habitauit in terra Naid*, quos secutus Iosephus, scribit Cainum multas regiones vna cum vxore sua emensum, tandam Naida opidum condidisse, ibique sedem fixisse & liberos procreasse. Sed Hieronymus in Traditionibus Hebraicis censet, נוד *Nod* esse nomen appellatiuum, Latinè significans vagum, fluctuans, instabile ac sedis incertæ. Sic enim explanata est De sententia aduersus Cain, quod illuc atque illuc vagus & profugus oberraturus esset.

Caini malitia.

QVALIS autem fuerit Cain postquam egressus est à facie Dei, ideſt, quam impius, impurus, omnibúsque sceleribus iniqui natus ac
C perditus, his verbis exponit Iosephus lib. 1. Antiquitatum cap. 11. *Cæterùm, tantùm abfuit vt hac castigatione in melius vitam mutauerit, vt peior etiam sit factus. Suis voluptatibus vel cum aliorum iniuria indulgens & facultates domesticas per vim ac rapinas accumulans; accitis vndecumq; latrociniorum & nequitiæ sociis, magister illis ad facinorosam vitam est effectus. Adhæc, simplicem hactenus viuendi rationem, excogitatis mensuris & ponderibus immutauit, pristinámq; sinceritatem & generositatem ignarã talium artium, in nouam quamdam versutiam deprauauit.* Sic Iosephus. Rectè nos monet Ambrosius hunc locum tractans in cap. 10. libri secundi de Cain & Abel, horũ duorũ fratrũ casibus & euentis manifestum fieri mala quæ bonis accidũt, & bona quæ malis cõtingũt in hac vita, prudẽter existimãtibus, verè nec bona nec mala esse iudicãda. Nam

Egregium documentũ Ambro nec vere mala esse quæ viris bonis

aduersa euenium, nec bona quæ improbis prospera contingunt.

da. Nam & mala viris bonis æternũ in bonum & immortalem gloriam conuertuntur, bona verò malis sempiterno dedecori, & exitio sunt. Ecce Abel vir innocẽs ac sanctus, propter ipsam sanctitatis excellentiam, gratiamque pietatis & religionis aduersus Deum, florẽte ætate, nullo susceptæ prolis gaudio, nullóque futuræ posteritatis solatio, per summam iniuriam & crudelitatẽ à fratre suo interfectus est. Tam atrocis autem facinoris auctor Cain, homo impius, & sceleſtiſſimus lõgiſſimam vitam exegit, vxorem duxit, filios procreavit numerosam & diuturnam vidit posteritatem, vrbes condidit, multorúmq; princeps ac dominus plurimos annos impune vixit. At enim præcox mors Abel multis & magnis eum laboribus ærumnis & calamitatibus, quarum hæc vita nostra referta est, celeriter exemit. Prorogatio autem vitæ Cain, vindictæ & cruciatus productio fuit, pariter enim cum ipsa eius vita, animi & corporis angor & conflictatio producebatur. Et Abelis quidem laudes omnis ætas loquetur: Caini vero impietatis, & crudilitatis memoriam omnium sæculorum homines summo cum odio & detestatione vsurpabunt. Illud præterea animaduertendum est, non ex huius vitæ, aut bonis aut malis euentis de hominum virtute & improbitate, miseria itẽ & fœlicitate existimari oportere. Sæpenumero enim multis rebus aduersis magnisq; calamitatibus virtus præmitur & conflictatur: contra verò secundis rebus & ad voluntatem fluentibus alacris, & glorioſa, & quasi beata exultat improbitas, vt ex hisce rebus iudicari non possit vtrum quis apud Deum odio, an amore dignus sit, vt in libro Ecclesiasticæ cap. 9. dixit Salomon. Verùm si sapimus, hæc ipsa res cogit nos credere, nõ vna cũ corpore extingui animum, sed cũ is corpore excessit, aliam ei superesse vitam, aliud boni & mali iudicium, aliamque pro cuiusque hominum meritis, præmiorum & suppliciorum distributionem expectari debere. Nisi quis forte tam sit amẽs vel impius, vt nullum bonorum & malorum discrimen esse apud Deum, nullóve Dei respectu & cura res humanas agi putet.

Aliam post hanc superesse vitam Quomodo probari possit.

SED lubet hic Ambrosij verba ponere, digna sanè legi ab omnibus, & frequenti recordatione perpendi. *Redarguuntur*, inquit, *hoc in loco, qui vnicam hanc vitam putant esse, quæ sit in hoc sæculo. Omnia plena lapsus, plena mœroris sunt, & redarguũtur simplici serie gestorum. Ecce enim iustus, innocẽs, pius, propter gratiam deuotionis odia fratris incurrens, immaturus adhuc æui sublatus est parricidio: & iniquus, sceleratus, impius, etiam fraterna cæde pollutus longæuam duxit ætatem, duxit vxorem, posteritatem reliquit, vrbes condidit, & hoc meruit permissione diuina. Nonne in his aperte vox Dei clamat, Erratis qui putatis hic esse omnem viuendi gratiam? Non intelligitis, non aduertitis senectutem hanc miseriarum esse veteranam processionemq; ætatis ærumnarum stipendia, & Scyllæo quodam vsu circumsonari nos quotidianis naufragiis, tundi fluctibus, in scopulosis habitaculis degere, & in his delectari, sicut illud non tam æternum animal, quam immortale malum. Ergo & isti Cain longæuitas indulta, vindicta est, eo quod vixit in metu, &*

metu, & prolixum spacium multo cucurrit & infructuoso labore, qua pœna nihil grauius, quam vt quis ipse sibi maiorum causa pœnarum sit. Vide igitur quam perpetua vita iustorum, & nulla sit improborum. Iusti sanguis clamat, & mortui, vita autem peccatoris absconditur. Hæc ille.

Et ædificauit ciuitatem, vocauitque nomen eius ex nomine filij sui Henoch. Vers. 17.

MAGNAM hic locus quæstionem habet, qui potuerit, aut quorsum voluerit Cain ædificare ciuitatem. Etenim tũc cùm Cain genuit primogenitum suum Henoch, non erãt in mundo nisi quinq; homines, Adamum dico & Euam Cainum & vxorem eius atque filium. Quinimo qui eam ciuitatem inhabitarent, non erant nisi tres: nam Cain à contubernio & societate parentum suorum longè discesserat.

Quomodo, aut quorsũ Cain cum tres, vel sũmum quinque tunc in mũdo essẽt homines, ciuitatem ædificauerit.

SANCTVS Augustinus in lib. 15. de Ciuitate Dei cap. 8. hanc quæstionem dupliciter explicat. Primò respondet Henoch nõ fuisse primogenitum Cain, sed ab eo genitum in senectute, ob idque præter cæteros filios dilectum & carum, sicut erat Ioseph patri suo Iacob. in testimonium autem singularis amoris, quo hunc filiũ complectebatur Cain de nomine eius conditam à se ciuitatem Henochiã appellauit. Nec obstat quod in Scriptura per Henoch describatur successio & posteritas Cain: Illa enim deductio posteritatis Cain non est facta per primogenitos, sed per eos qui ordine principes illius ciuitatis fuere, vel per eos, qui in familia Cain omnium maximè illustres, & memorabiles extiterunt, vel denique has generationes recensere voluit Moses, quia in earũ vltima occisus est Cain, & quidem à Lamech qui fuit ex stirpe Henoch. Deinde respondet Augustinus fuisse quidem Henoch primogenitum Cain (& hoc sentit Iosephus, & videtur probabilius) non tamen cum eum genuit Cain, tunc ædificatam ab eo esse ciuitatem, sed multò pòst, scilicet iam sene ipso Cain, hoc est, quingentesimum vel sexcentesimum annum agente. Potuisse autem per quingentos annos (maxima naturæ humanæ in exordio mundi fœcunditate) in tantum multiplicari sobolem Cain, vt ea non tantum ciuitati, sed etiam prouinciæ colendæ & inhabitandæ sufficeret, manifestum argumentum esse potest propagatio Hebræorum ex vno Abraamo paulò amplius quadringẽtos annos facta, ad 600. millia bellatorũ, exceptis mulieribꝰ paruulis, senibus, & iis qui per illos retroactos 40. annos mortem obiere.

Iosephus lib. 1. Antiquitatum.

S. Augustini verba, si ea cognoscere auet lector sic habent: *Quod scriptum est cognouit Cain vxorẽ suã, & concipiens peperit Henoch, & erat ædificãs ciuitatẽ in nomine filij sui Henoch, non est quidẽ consequẽs, vt istum primũ filium genuisse credatur. Neq; enim hoc ex eo putandũ est, quia dictus est cognouisse vxorẽ suã, quasi tunc se illi primitus concumbẽdo miscuisset. Nã & de ipso patre omniũ Adamo non tunc solũ hoc dictũ est, quando conceptus est Cain quem primogenitum videtur habuisse, verũ etiam posterius eadem*

Augustini verba.

Scriptura

Universidad de Deusto
Biblioteca

Scriptura, Cognouit, inquit, Adam vxorẽ ſuam, & concepit & peperit filium A
& nominauit nomen illius Seth. Vnde intelligitur ita ſolere illam Scripturam
loqui, quamuis non ſemper, cùm in ea legitur factos hominum fuiſſe conceptus
non tamen ſolùm cùm primum ſibi ſexus vterque miſceretur. Nec illud ne-
ceſſario argumento eſt, vt primogenitum patri exiſtimemus Henoch quod
eius nomine ciuitas illa nuncupata eſt. Non enim ab re eſt, vt propter aliquã
cauſam, cùm & alios haberet diligeret eũ pater cæteris amplius. Neque enim
& Iudas primogenitus fuit, à quo & Iudæa cognominata eſt, & Iudæi. Sed
etiam ſi conditori ciuitatis illius iſte filius primus eſt natus, non ideo putan-
dum eſt tunc à patre condita ciuitati nomen eius impoſitum, quando natus
Ciuitas q.d. *eſt, quia nec conſtitui tunc ab vno poterat ciuitas, quæ nihil aliud eſt quam*
hominũ multitudo vno ſocietatis vinculo colligata: ſed cùm illius hominis fa-
milia tanta numeroſitate creſcere, vt haberet iam populi quantitatem, tunc
potuit vtique fieri, vt & conſtitueret, & nomen primogeniti ſui conſtitutæ
imponeret ciuitati. Tam longa quippe vita illorum hominum fuit, vt illic me-
moratorũ, quorũ & anni taciti non ſunt, qui minimum vixit ante diluuium,
ad ſeptingentos quinquaginta tres annos peruenirẽt. Nam plures, nongen-
tos annos etiam tranſierunt, quamuis nemo ad mille peruenirit. Quis itaque B
dubitauerit, per vnius hominis ætatem tantùm multiplicari potuiſſe genus
humanum, vt eſſet vnde conſtitueretur non vna ſed plurima ciuitates? Sic
Auguſtinus. Horum ſimillima ſcribit idẽ in libro Quæſtionum in
Geneſim, quæſt. 1. Ludouicus Viues in commentariis ſuis in libros
B. Auguſtini de ciuitate Dei ſuper octauum caput lib. 15. tradit fuiſ-
ſe in Hiſpania memoria patrum ſuorum vicum pene centum domo-
morum, cuius incolæ omnes à quodam ſene, qui adhuc viuebat, pro-
generati erant, ita vt propinquitatis nomen deeſſet, quo ille à mini-
mis natu appellaretur.

Vt Cain primæ ciuitatis conditor fratricida fuit, ſic fuit Romul. cõditor Romę

Illvd quoque animaduerſum eſt à B. Auguſtino in cap. 5. ſu-
pradicti libri: Quemadmodum primæ omnium mundi ciuitatis con-
ditor fratricida fuit, ita fuiſſe fratricidam fundatorem eius ciuitatis,
quæ terreni imperij caput fuit Romam dico, cuius conditor Romu-
lus fratrem Remum occidit, & vt cecinit Lucanus,

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Lucanus lib. 1. Pharſaliæ.

Ex hoc loco redarguere licet complures veterum de æternitate, C
vel nimia vetuſtate ciuitatum erroris. Primus error fuit Ariſtotelis &
Chaldæorum, omniumq; arbitrantium fuiſſe mundum æternum, &
idcirco nullum fuiſſe primum ædificandarum ciuitatem exordium.
Alter fuit error Poëtarum, qui finxerunt in aureo ſæculo, quo regna-
uit Saturnus, nullas fuiſſe vrbes, ſed poſtea ædificari cœptas regnan-
te Ioue, quem tamen poſt Noëticum diluuium fuiſſe conſtat. Ter-
tius fuit error Ægyptiorum. Nam vt refert Plato in exordio Timæi,
ſacerdos quidam Ægyptius affirmauit Soloni, vrbem Athenarum
nouem annorum millibus conditam eſſe ante Solonis ætatem,
cùm tamen ab exordio mundi vſque ad ætatem Solonis, minus tri-
bus annorum millibus & quingentis præteriiſſe compertũ ſit. Quar-

Refellũtur quinque veterum errores circa vetuſtatẽ ciuitatum.

Medacium Ægyptiorũ apud Platonem de vetuſtate.

tus error

A tus error Græcorum fuit; & aliorum quidam aientium primum om-
nium vrbem fabricatam à Cecrope, & ob id primum Cecropiam,
poſtea Acropolim dictam; aliorum verò dicentium, primam vrbem
fuiſſe Argos conditam à Phoronæo. verùm & Cecrops propemo-
dũ æqualis fuit ipſius Moſis; & Phoronæi ætas in Iacob patriarchæ
ætatem planè competit. Quintus error, Ægyptiorum fuit falſo iac-
tantium, Dioſpolim hoc eſt, Thebas, fuiſſe antiquiſſimam, primámq-
que omnium, quæ in orbe fuere ciuitatem. At enim Meſraim ne-
pos Noë, iam euerſa turre Babel, factáque linguarum diuiſione, pri-
mus omnium terram Aegypti coluit, & gentis Aegyptiorũ auctor
fuit, atque conditor: quamobrem nomine eius Aegyptus ab He-
bræis מִצְרַיִם *Meſraim* appellatur.

Error Græcorum.

Error Aegyptiorum de antiquitate Thebarum.

vbi condita fuerit ſecũdum Beroſum Annianũ ciuitas Henochia.

Prima igitur orbis terrarum ciuitas, Henochia fuit à Cain ex-
tructa. Beroſus Annianus, hoc eſt, ſpurius & fictitius, in libro ſuo de
Temporibus prodidit, Henochiam ciuitatem eſſe conditam circa
Libanũ montem, qui eſt ad Orientem cõparatione regionis Dame-
ſcenæ: fuiſſéque ampliſſimam vrbem, & habitationem gigantum.
His addit Annianus, ſuo etiam tempore illius ciuitatis dirutæ cerni
in monte Libano maxima & ingentis molis fundamenta, & vulgo
ab incolis illius regionis nominari ciuitatem Cain, atque id ſe ex
mercatoribus & peregrinis, qui in Libano & Damaſco verſati e-
rant, accepiſſe.

Cur Cain ædificauerit ciuitatẽ.

Sed quæ ratio impulit Cain ad ædificandã ciuitatem? An quo tu-
tior & ſecurior eſſet? perpetuò enim ſibi mortem timebat; quemad-
modum Adam inter denſas paradiſi arbores ſeſe voluit abſcondere,
ita Cain muris ſe incluſit. An potius vt cuncta ipſius familia vnum
in locum congregata, coaleſceret in vnum populum cuius ipſe ca-
put & dominus eſſet? An quò impunius latè prædari, & aliena bo-
na diripere, & tyrannidem exercere poſſet? Nam vt ſupra auctore
Ioſepho diximus, primus omnium Cain facultates domeſticas per
vim & rapinas augere conatus eſt, & acceptis latrociniorum & fla-
gitiorum ſocijs, magiſter illis, & dux ad maleficia extitit.

De prima cauſa ædificandi vrbes ſecundum Platonem, & Ariſtotelẽ.

C Plato in Protagora, cauſam cur homines ſe ciuitatibus ex-
tructis ſepſerint, & incluſerint, fuiſſe cenſet; vt ſeſe aduerſus ferarum
rabiem tutari ac defendere poſſent. Veruntamen Ariſtoteles primo
libro Politicorum, exordia vrbium à natura hominis repetit, affir-
mans hominẽ eſſe policitũ animal, & multo magis ſociabile quàm
apes, grues, & quoduis aliud gregale animal. Quoniam igitur ho-
mines ſimul viuere & ſocietatem, atque communionem rerum inter
ſe habere, & ratio docuit & experientia confirmauit, cùm ad vſus hu-
manæ vitæ commodius, tum ad omne genus voluptatum eſſe iucun-
dius; ea maxime cauſa ad cõdendas vrbes primũ homines adduxit.
Idẽ Ariſtoteles eo ordine tradit ventũ eſſe ad ædificationẽ ciuitatũ;
vt primo in priuatis domibus habitauerint homines: ex his deinde
pagi extiterint: ex pagis ædificatæ ſint ciuitates. An hoc ordine in

exordio mũdi ventũ sit ad ædificationẽ primæ ciuitatis, incertũ est. A

Morale documentum

ILLVD porro lectorẽ hoc loco aduertere cupio, quam sint improbi homines solertes, prudentes, diligentes, ac solliciti ad omnia, quæ ad præsentis vitæ vtilitates, voluptates, honoresque pertinent, vel inuenienda, vel amplificanda, vel consummanda vel sibi quo quo modo comparanda, abiecto prorsus amore curáque rerum cœlestiũ & æternarũ, & his rebus quæ ad animi sui medicinam & salutẽ conducũt pro nihilo habitis: denique nullo respectu nulláq; cogitatione futuræ vitæ, omnia illorũ consilia, vota, conatus, labores ad sola huius mundi bona acquirenda, augenda, tuenda, potiundáque spectare & cõferri, nihilq; post hanc vitam aut mali timere, aut boni sperare. Ecce tibi, primus omnium Cain vrbem ædificauit; & ex posteris eius Lamech primus libidinis causa cõplures vxores duxit: cuius tres filij, varias inuenere artes, quibus ea quæ ad cultum humanæ vitæ conferunt, abundantius & cõmodius suppeterent hominibus. Horũ enim vnus pastoritiam artem, alter musicam, tertius fabrilem, quæ in tractando ære ferróque versatur, multis & magnis inuentis vtilitatibus valde adiuuit & ornauit. Similes autem Caino flagitijs & maleficijs B

Iosephus libro 1 Antiqu.

fuisse eius posteros, confirmat Iosephus scribens, superstite etiam tunc Adamo Caini sobolem sceleratissimam euasisse: dum inquit Iosephus posterior quisque fit deterior, nec solum imitatur priorum vitia, sed nouis insuper inuentis sceleribus longè superat, nec à bellis, neque latrocinijs temparando: si qui autem à cædibus abstinebant, auarè & superbè vitam suam viuebant.

VERVM, quæ paulò supra diximus de ingenijs & studijs improborum hominum nihil de cœlestibus, æternisque bonis cogitantium, sed terrenis dumtaxat cupiditatibus seruiẽtiũ, & præsentis vitæ bona, caduca sane & breui peritura, toto pectore & auiditate consectantium, hæc, inquã, quæ supra cursim attigimus, quo, iucundiora

Præclara Gregorij sẽtentia.

lectori accidãt, Gregorianę orationis suauitate cõdienda sunt. Hunc igitur locũ tractans Greg. in lib. 16. Moral. c. 6. super illis verbis Iob quæ sunt in c. 22. *Qui sublati sunt ante tempus suum, & fluuius subuertit fundamentũ eorum*, hoc modo scribit, *Iniqui dũ corde trãsire ad æterna negligunt, & cũcta præsentia fugitiua esse nõ intuẽtur, mẽtẽ in amore præsentis vitæ figunt, & quasi lõgè habitationis in ea sibi fundamentũ construũt: quia in terrenis rebus per desideriũ solidãtur. Sic primus in terra Cain ciuitatẽ construxisse describitur; qui videlicet peregrinus aperte monstratur, quia ipse in terra fundamentũ posuit, qui à soliditate æternæ patriæ alienus fuit* Peregrinus *quippe à summus, fundamentũ in infimis posuit, qui stationẽ cordis in terrena delectatione collocauit. Vnde & in eius stirpe, Henoch, qui dedicatio interpretatur, primus nascitur in electiorũ verò progenie, Henoch 7. fuisse memoratur: quia videlicet reprobi in hac vita, quæ ante est semetipsos ædificãdo dedicant; electi vero ædificationis suæ dedicationem in fine temporis, id est, in 7. tempore expectant. Videas namque plurimos temporalia sola cogitare, honores quærere, ambiendis rebus inhiare, nil post hãc vitam requirere. Quid* C

A *itaque isti, nisi, in prima se generatione dedicant? Videas electos nil præsentis gloriæ quærere, libenter inopiam sustinere, mala mundi æquanimiter perpeti vt possint in fine coronari. Electis ergo Henoch in septima generatione nascitur, quia sui dedicationem gaudij in extremæ resurrectionis gloria requirunt, Et quia quotidiano temporis lapsu ipsa præsentis vitæ mortalitas decurrit, atque reproborum dedicationem, eosdem reprobos subtrahendo, destruit: rectè de iniquis dicitur, Et fluuius, subuertit fundamentum eorum, ideſt, ipse cursus mortalitatis, statum in eis subruit peruersæ constructionis.* Hæc Gregorius.

alias, retributionis.

alias, mirabilitatis.

Dixit que Lamech vxoribus suis Adæ & Sellæ, Audite vocem meam vxores Lamech, auscultate sermonem meum: quoniam occidi virum in vulnus meum, & Adolescentulum in liuorem meum: Septuplum vltio dabitur de Cain: de Lamech vero septuagies septies. Vers. 23. & 24.

B TAM obscurus & perplexus est hic locus, vt in eo interpretãdo duodecimum & decimũtertium librum Commentariorum suorum in Genesim (teste Hieronymo in Epistola 125. quæ ad Damasum scripta est) consumpserit Origenes. Quin putat Catharinus esse prorsus inexplicabilem hunc locum, nec mortalium quemquam humana ratione, & inuestigatione, verum & proprium eius intellectum assequi posse. Sanè, obscuritatem eius, satis declarat ingens Doctorum in eo explanando interpretationum & sententiarum varietas, atque dissensio. Nimirum, hic vsu venit quòd in, rebus maximè dubiis & incertis euenire solet: vt qui eas tractant, quod nihil habeant explorati & certi, quod sequantur, variis ducti coniecturis, in diuersas admodum & contrarias opiniones distrahantur. Quò maiori nobis studio & diligentia ad huius loci explanationem incũbendum est: vt quod videtur similius vero, & cum verborum Mosis sententia congruentius id lectori apertè ac breuiter indicetur.

locus in Scriptura difficillimus.

Q VATTVOR huius loci reperio interpretationes. Prima est peruulgata, multisq; tam Hebræorum quam Christianorum interpretũ C probata quæ mihi etiam præter cæteras probatur. Fertur ex antiqua Hebræorum traditione, Lamech fuisse deditum venationi, & vsque ad extremam ætatem in ea studiosè & assiduè versatum. Cùm igitur iam præ senio caligans, & vtens ductu adolescentis (quem Hebræi filium ipsius Tubal-cain fuisse dicunt (nihilominus tamen venationi vacaret: semel offendit ipsum Cain densis in syluis ferarum more inerrantem: quem Lamech monitu sui rectoris & ducis feram esse illum æstimantis, sagitta confixum interfecit. Verùm mox errore cognito, tanta in puerum exarsit ira, vt eum multo & vehementi percussu, ictúque occiderit. Sic igitur exponunt verba: Alloqui-

Quattuor interpretationes huius loci. Prima interpretatio, quę præter cæteras auctori probatur.

tur Lamech vxores suas geminæ cædis à se factæ perquam pœnitens A
sceléisque suum illis confessus, *Occidi*, inquit, *virum*, ideſt, Cain, *in vulnus meũ*, ideſt, vulnere meo, seu vulnere à me illi inflicto, *Et adolescentulum in liuore meo*, quia vehementer eum percutiens arcu, totum corpus eius liuidum fecerat. Quoniam autem hæc cædes incidit in septimam generationem ab ipso Adam, apparet necem Cain & vindictam fratricidij eius vsque in septimam generationem fuisse dilatam, quod nonnulli significatum putarunt illis Dei verbis, *Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur*, vt nos supra declarauimus, Hæc interpretatio duas ob causas probabilis admodum est: quod generatio Cain producta est vsque ad diluuium, eam tamen Moses terminat in Lamech & filijs eius, non ob aliam profectò causam, nisi quia in generatione Lamech terminata est vita Cain occisi à Lamech: tum etiam, quia nulla ratio erat, cur vellet Moses narrare homicidium, quod fecerat Lamech, nisi vt miserrimum vitæ Cain exitum, atque interitum indicaret.

Cur Paulus Burgensis, Catharinus & Oleaster negẽt Cain esse occisum à Lamech.

NON sum nescius, nec Paulo Burgensi, nec Catharino, nec Hiero- B
nymo ab Oleastro placere, Cain esse occisum à Lamech: quia Deus, inquiunt, promiserat ei impunitatem à cæde, & securum eum fecerat, quin etiam edixerat, septulum iri punitum illum, qui Cainum interfecisset. Sic autem punitum esse Lamech, nusquam legitur. Putat autem Burgensis, Cain non alia morte quàm per diluuium interiisse. Verùm his rationibus non equidem deducar à communi sententia. Deus enim tantùm significauit, Cain non statim, nec à quolibet, qui eum inueniret, vt ipse metuens dixit, occisum iri. Quin, vt supra diximus, multi dictum illud Domini sic interprætati sunt, vt significauerit Deus, Cain victurum vsque ad septimam eius generationem, & in ea esse occidendum. An autem Lamech, quia per ignorationem & errorem occidit Cain, & quia crimen suum confessus est, pœnas quas Deus interfectori Cain interminatus fuerat euaserit, nec ne, incertum est: nec enim omnia, quæ tunc acta sunt, prodere litteris curæ fuit Mosi. Illud certè, quod dixit Burgensis, Cain vixisse vsque ad diluuium, nemini qui sacrarum litterarum non sit plane C
ignarus, probari poterit. Ex eo enim conficeretur, Cain vixisse plus mille & sexcentis annis: siquidem ex quinto capite libri Geneseos manifestum est, ab Adamo vsque ad diluuium mille sexcentos quinquaginta sex annos præteriisse.

Probat auctor ex Caietano suã interpretationem.

HANC primam interpretationem, quæ nobis omnium maximè placer, subtiliter & enucleate tractat Caietanus, hunc enim locum explanans ita scribit: *Confitetur expressè Lamech se duos occidisse homines: tum ex diuersitate ætatis, alterum virum, alterum puerum: tum ex diuerso modo occidendi, altero scilicet vulnere, altero liuore. Et est liuor nomen effectus, qui fit ex percussione absque vulnere: fit enim concursus sanguinis sub cute, & redditur pars percussa liuida. Quis autem fuerit vir puérve occisus, littera non apertè significat, coniecturam tamen ingerit, quod vir occisus vulnere*

A *vulnere fuerit Cain: tum ex eo quod hæc sola progenies Cain recensetur, & non nisi vsque ad Lamech tanquam occisorem Cain: (vxorem siquidem & trium filiorum eius meminit Moses, vt quis, qualis, ac quantus fuerit iste Lamech, explicaret ex fama, & bigamiæ, & filiorum) tum ex eo, quod vniuersa hæc historia Cain terminatur ad verba homicidij tanquam principaliter intenta: tum ex cõparatione pœnæ Cain ad pœnã ipsius Lamech: tum quia quadrat litteræ, quod Lamech cæcutiens, dicente puero dirigente ipsum, Emitte sagittam illo, arbitratus bestiã illic moueri, vulnerauerit Cain absconditũ: & postquam aduertit se occidisse patrem ataui sui, flagellauerit puerum, qui ex liuore flagelli mortuus fuerit. Liuor enim magnus non purgatus, mortifer est. Quadrare enim hæc litteræ, testantur ætates occisorũ, & modi occidendi. Legendo autem, septies vindicatum Cain, habes iungendo superioribus, & quod occisor Cain vindicandus esset septies. Quod autẽ infertur, Et Lamech septuaginta septem, significat quod longe maiori pœna puniendus esset, vt potè reus parricidij, & filicidij, si puer ille filius eius erat, vel saltẽ homicidij, & reus cõtemptæ iustitiæ diuinæ, qua punitũ sciebat Cain ob homicidium. Significatur*
B *autem maior pœna more Hebræo per duos primos septenarios, & septem, & & septuaginta. Primus siquidem numerus septenarius, appellatur septem, secundus verò, septuaginta; nam à septẽ vsque ad septuaginta, nullus est numerus denominatus a septem. Alludendo itaq; ad Cain vindictam numero septenario, videlicet septies, infert suam fore duplici septenario, videlicet septẽ & septuaginta. Cur verò non dixerit aduerbialiter, septuagies & septies, sed nominaliter septuaginta & septem, nescio, nisi forte verum sit, quod Iosephus dicit, Lamech habuisse filios & filias septuaginta septem, & propterea se puniendum esse dixerit in septuaginta & septem filiis.* Sic Caietanus.

Iosephus lib. 1. Antiquitatum.

SED vnde comperta est historia hæc de Caino occiso à Lamech? Tostatus quæstione 15. super hoc caput, auctorem eius facit Iosephum. Sed profectò memoria lapsus est. Iosephus enim duo tantùm breuissimè scribit de eo, lib. 1. Antiquitatum cap. 2. alterum est, Lamech ex duabus vxoribus Sella & Ada septuaginta & septem filios suscepisse, alterum verò, cùm esset is diuini iuris non imperitus, videretque pœnas se exoluturum parricidij à Caino perpetrati (fortasse C
quod eius vindictam in septimam generationem à Deo dilatam esse intellexisset) hoc eum vxoribus suis indicasse. Tantùm Iosephus. Sed ego Tostatum existimo secutum Historiam scholasticam in cap. 28. historiæ Geneseos, nec bene considerantem, quod in ea traditur, vel per obliuionem vel per incogitantiam esse lapsum. Fuit igitur vetus hæc traditio apud Hebræos, & quod ea valdè quadraret historiæ Mosis, & quod ad hunc locum de homicidio Lamech intelligendum & explicandum magnam lucem afferret, propterea libenter à multis recepta, vehementerq; probata est. Quam subindicare videtur Hieronymus in epistola 125. quam scripsit ad Damasum, *Maiorem*, inquit, *nostrorum ista sententia est, quod putent in septima generatione à Lamech interfectum Cain.* & paulo infra, *Lamech qui septimus ab Adamo fuit, non sponte*, vt *in quodam Hebræo volumine scribitur, interfecit*

Vnde compertum sit Cain esse occisum à Lamech.

Lapsus Tostati.

Traditio vetus Hebræorum à Lamech Cainum interfectum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fecit Cain, sicut ipse postea confitetur dicens, Virum occidi in vulnere meo A
& iuuenem in liuore meo, &c. Sed persequamur reliquas tres interpretationes.

Secunda interpretatio: quæ est Theodoreti.

ALTERA est interpretatio Theodoreti in libro Quæstionum in Genesim quæst.44.qui ait,non duos homines occidisse Lamech, nec occidisse ipsum Cain, sed alium quempiam hominem ætate adolescentem;ob id tamen homicidij pœnam euasisse,quod crimen suum vehementer doluit,& maiori supplicio, quàm ipsius Cain dignum se iudicauit, vt eius verba declarant. Theodoretus igitur cùm posuisset hanc quæstionem, Quosnam interfecerit Lamech? ad eam ipse sic respondet: *Non duos vt quidam putauerunt, nec ipsum Cain, vt alij fabulati sunt, sed vnum & hunc iuuenem. Virum inquit, occidi in vulnus meum, & adolescētulum in liuorem meum, hoc est, virum agentem iuuenilem ætatem. Pœnam tamen euasit propter peccati confessionem, & contra se ferens sententiam, euitauit sententiam diuinam.*

Tertia interpretatio: quæ est Suidæ,

TERTIA inter pretatio est Suidæ in verbo Lamech;qui censet B
his verbis significari duos homines esse occisos à Lamech,vnũ virili ætate,alterum iuuenili:& hos fuisse fratres sancti Henoch qui translatus est in Paradisum: & quia viri erant pietatis, atque sanctitatis laude insignes,propterea Lamech eorum necem tantopere doluit. Sic autem scribit Suidas: *Lamechi duo memorantur*, vnus Cainius, *alter qui fuit pater ipsius Noë. Ille virum occidit & adolescentem, duásque cædes fecit, & duas vxores duxit, qui se ipse incusat, qui se pœna septuagies septupla dignum pronunciat. Cainus, inquit, septuplas dedit pœnas, Lamechus vero septuagies septies, Grauius igitur punitur, quod casu eius qui prius dè liquerat, non est factus cautior. Iusti etiam Henoch fratres sustulit, qui fide propterea orauit, ne videret talem mortem: & voti compos translatus est.*

Duo Lamechi in Scriptura memorãtur

Hæc Suidas.

Quarta interpretatio quæ est Hebræorum.

QVARTA interpretatio est quorumdam Hebræorum,qui verba Lamechi legenda existimant per interrogationem, ita vt reddant sensum negatiuum. Et hanc tradunt historiam, Lamechum in senectute malè tractatum esse ab vxoribus, vel propter nimiam eius libidinem atque lasciuiam,vel propter truculenta filiorum eius ingenia;quippe qui inuento vsu armorum passim cędes hominum faciebant. quamobrem identidem Lamecho talium filiorum parenti mortem vxores comminabantur, quasi Deus de ipso & filijs eius grauissimas pœnas sumpturus esset. Lamechus igitur ex comparatione sui cum Caino, ostēdit vxoribus sibi non esse timendam mortem Num ego,inquit, occidi virum, & hunc adolescentulum, sicut Cain qui fratrem suum Abel iuuenili ætate florentem,in vulnere & liuore,idest partim ferro,partim fustibus interfecit? Si igitur prohibuit Deus,ne quis Cainum, etiam si fratricida erat, occidere auderet:quanto grauius puniet Deus, siquis mihi mortem afferre ausus sit? Atque hæ sunt quatuor interpretationes illorum verborum Lamech,quarum primam cæteris probabiliorem esse arbitramur. C

Sequitur

Quid significet, *Septuplũ vltio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies.*

A SEquitur,vt enucleemus sentētiam illorum verborum, *Septuplum vltio dabitur de Cain,de Lamech vero septuagies septies.* Mitto hic recensere interpretationes,quas memorat S.Hieronymus in Epist.125. ad Damasum,vt allegoricas magis quàm sententiæ verborum Mosis inhærentes. Quadruplex igitur fertur huius loci interpretatio.

Quadruplex interpretatio.

Prima est, Lamech dixisse hæc verba vehementer sceleris à se commissi pœnitentem,atque dolentem,& id supra peccatum Cain exaggerantem, maioríque dignum supplicio iudicãtem. Vt sit hæc istorũ verborum sentētia: Peccatum meũ inquit Lamech, maiori supplicio dignum est, quàm peccatũ Cain:itaq; si Cain septies puniri dignus fuit, ego septuagies septies. Phrasi enim Scripturæ satis frequēti, quemadmodũ septies significat multum, ita septuagies septies,significat multo plus. Cui rei fidē facit illud,quod Dominus dixit Petro Matt.18. *Nõ dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.*

Prima interpretatio.

Tres gradus hominum, Innocentium, pœnitentiũ & inpœnitentium

SECVNDVM hanc interpretationem, licet hoc loco distingue-
B re tres hominum gradus:vt primus sit hominum innocentium, qualis fuit Abel;quorum tres sunt proprietates: Placere Deo & ipsos, & ipsorum opera: Inuidiosos esse apud homines, & malis inuisos: Magnas & frequentes pati persecutiones,nec rarò tristes habere exitus. Hos bene denotat vocabulum Abel significans luctum; nam quod discipulis suis dixit Dominus, *Plorabitis & flebitis vos, mũdus autem gaudebit*, in vniuersum de pijs & iustis viris dici potest. Secundus gradus est peccatorum impœnitentiũ, qualis fuit Cain:quorum ferè proprium est, quęlibet scelera patrare, eáq; vel excusare vel negare, & ad extremum veniam & salutē desperare. Istorum vita miserrima est, sunt enim vagi semper & profugi: vagantur enim per omnia scelera, Deúmque fugiunt & quæcumque illis ad salutem animi conducere possunt. Quibus bene quadrat nomen Cain significans possessionem;in hac enim vita tantùm,& in hoc mundo bona possidere gestiunt,hic læti,diuites, potentes, ac beati esse & haberi cupiunt;quid eos post motem maneat,nihil pensihabent. Tertius gra-
C dus est peccatorum pœnitentium,quos expressit Lamech:isti,si quid vel per errorem,vel animi perturbatione,aliorúmve suasu,& impulsu mali egerint, id continuo agnoscunt,dolent detestantur, confitentur quouis se dignos supplicio pronunciant.

Ioannis 16.

Confessio Lamech secũdũ Chrysostomum, bona fuit & vtilis.

TALEM fuisse hunc Lamech,multis & disertis verbis confirmat Chrysostomus homilia 20.in Genesim. Nam hæc verba Lamech diligēter explanãs,ad hunc modũ scribit: *Cõsidera obsecro, statim ab initio quãtũ illi profuerit pœna Cain irrogata; non solùm enim nõ expectabat, vt ab alio arguatur, quòd in idem & grauius peccatũ lapsus sit; sed nullo vel accusante, vel increpante ipse semetipsum manifestum facit, & confitetur, quæ facta sint, mulieribusque narrat delicti magnitudinem, quasi illud quod à Propheta dictum est implens, Iustus sui ipsius accusator est in principio sermonis. Plurimum enim ad emendanda peccata valet confessio. Itaque fiat grauius est peccatũ ipsis, post peccata commissa, peccata inficias ire:*

Prouerb. 18

Confessio ad emendãda peccata plurimum vtilis.

id quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

id quod fratricida ille agebat, & rogatus à misericorde Deo, non solùm non A
confessus est, quod ausus fuerat patrare facinus, sed et Deo mentiri ausus est,
& propterea vt prolongaretur vita sua fecit. Cæterum & hic in illa sua pecca-
ta inciderat: sed animo expendens, quòd negatio grauiorem ipsi parasset pœ-
nam, vocatis mulieribus suis nullo reprehendente, vel arguẽte, ipse sua lingua
& confessionem peccatorum facit, & conferens quæ à se facta erant cum his
quæ a Cain. pœnam sibi ipsi definit. Vidisti prouidentiam Domini; quomodo
pœna illius, occasio sunt misericordiæ, & quod misericordia sua non solum
ad illum pertingit, qui pœna plectitur sed & multis alijs vtile efficit inde
remedium, modo velint inde aliquem fructum capere? Vnde enim aliunde, dic
quæso, Lamech ad hanc confessionem adductus esset, nisi eorum quæ ipsi conti-
gerunt memoriam haberet quæ illius continuo mentem decutiebant?

Et paulo infra idem enucleatius declarãs, subiungit Chrysostomus: *Magnum quid dictum est, & valde magnũ. Multiplex, piaque viri pru-*
dentia non solùm enim factum confitebatur, & cædes in medium afferebat,
quas operatus erat, sed & pœnam sibi inferebat, comparans peccatum suum B
peccato Cain. Quã enim venia, inquit fuerit dignus, qui alterius pœna emẽda-
tior nõ sit, & * *perpetuo memor eius rei est, & admonetur, & insuper duplex*
homicidium patrauit? Quia virum, inquit, occidi in vulnus mihi, & adoleſcẽ-
tem in cicatricem mihi. Non tantùm, inquit, nocui illis, quos occidi, quantùm
mihi ipsi, In pœnam enim quam effugere non possum me ipsum cõieci. peccata
operatus tanta, quæ veniam non merentur. Nam si ille pro vna cæde septem
pœnis obnoxius factus est, ego dignus fuerim septuagies septies pœnam luere.
Cuius gratia, & quare? Nam licet cædem ille operatus sit, & fratris: attamen
nullo vnquam antea conspecto, qui hoc fecerat, neque alio viso, qui pœ-
nam dederat eiusmodi facinoris, & à tanta ira tentato, quæ vtraque mi-
hi pœnas augent. Quia & ante oculos habens, quod ab illo perpetra-
tum, & pœnam videns immedicabilem esse, cautior factus non sum. Pro-
pterea, licet septuagies septies magis quàm ille puniret, attamen neque sic
dignam luerem pœnam. Hæc Chrysostomus.

* Alias sed recentem et auribus insonanten habẽs eius memoriam insuper etc.

Secunda interpretatio. Ioſephus lib. 1. Antiquitatum.

Altera interpretatio est, per illud *Septuagies septies*, significari septuaginta septẽ liberos, seu posteros, quos ex duabus vxoribus C
procreauerat Lamech, vt scribit Iosephus, propter homicidium patris eorum Lamech, periisse omnes diluuio. Vt sit hic sensus: Cain propter peccatũ suũ in septima generatione punitus est, sed ego lõgè grauiori supplicio punior, miserrimo interitu amissis septuaginta septẽ filijs. Verum hæc interpretatio non est admodũ probabilis: nam nec bene adaptatur ipsis verbis Scripturæ; nec interitus ille septem filiorum Lamech in diluuio, propria fuit peccati Lamech pœna, sed generalis omnium hominum; quin etiam non minus pertinens ad Cain, quàm ad Lamech: illa enim soboles & posteritas erat ipsius Cain.

Tertia interpretatio.

Tertia interpretatio superioribus contraria est. Nõ enim duas illas pœnas quæ per septuplũ, & per septuagies septẽ denotãtur, ad Cain & ad Lamech refert, sed ad illorũ interfectores. Nõ enim significatur

A ficatur illis verbis, Cain punitũ iri septuplũ, Lamech vero septuagies septies sed eũ qui occideret Cain, septẽplici pœna vindicatũ iri: qui vero occiderit Lamech, septuagies septies, id est, multo grauiori pœna. Quasi diceret Lamech, licet ego homicidium admiserim non propterea tamẽ vos vxores meę metuere debetis, ne ab ali quo ipse interficiar. Si enim Deus Cainum, qui fratrem innocentem occiderat, vetuit à quoquam occidi, septemplicem pœnam occisori eius comminatus, quanto grauiori pœna, si quis me occiderit, multabit eum Deus, quippe qui sceleratissimum & nocentissimum homi nem per ignorationem & errorem interfecerim?

Quarta interpretatio Ruperti sane noua & mira.

Quarta interpretatio Ruperti est in lib. 3 Commentariorum in Genesim cap. octauo, qui putat per septemplicem pœnam Cain significari pœnam insolubilem & æternam, quã ille persoluit, quoniam pœnitentiam non egit: at verò per septuagies septies indicari pœnam solubilem & temporariam, quam expendens Lamech in hac vita, crimen suum expiauit, siquidem is, cùm delictum suum a-
B gnouerit, confessus fuerit, vehementérque doluerit, dignam egisse eum pœnitentiam credendum est. Quamobrem sceleris eius pœnam & vindictam non æternam, sed temporalem esse oportuit. Ponam hic verba Ruperti: continent enim aliquot Scripturæ locorum explanationem planè nouam, & à communi Doctorum interpratatione diuersam nec tamen, propter eius viri tam pietatis, quam doctrinæ existimationem & auctoritatem, lectori contemnendam. Sic igitur eo loci scribit Rupertus: *Constat quod is, qui occidit Cain, scilicet La-*
mech, pœnitudinem gesserit. Dixit enim vxoribus suis, Audite sermonem meũ
vxores Lamech, quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum
in liuorem meum. Proinde & multò aliter de pœna sua continuo pronuncia-
uit dicens, septies vltio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies.
Videtur quidem secundum quantitatem numeri plus esse, septuagies septies
vltio dabitur, quàm septuplum punietur; sed profectò minus est. Nõ enim quã-
titas vtriusque numeri sed natura hic attendenda est. Et quidem tam septe-
C *narius, quàm septuagenarius numerus impar est, sed non omnium imparium*
numerorum eadem natura est. Imparium namque alij simplices vel incompo-
siti, alij compositi, alij sunt medij. De compositu & incõpositis tantùm nunc
ad rem pertinet. Incõpositus impar numerus dicitur is, cuius nulla pars præter
vnitatẽ inuenitur. Compositus verò numerus dicitur is, quẽ alius præter vni-
tatẽ numerus metitur, vt sunt nouenarius, quindenarius, & cum vnitate vi-
cenarius. Nam ter terni, nouẽ: quinquies terni siue ter quinque, quindecim:
septies tres siue ter septẽ, vinginti vnus. Hoc ergo septenarius, & septuagesi-
mus septimus differũt, quod septenarius incõpositus, ac per hoc insolubilis, sep-
tuagesimus septimus verò compositus, ac per hoc magis solubilis habetur. Nã
septenariũ præter vnitatẽ nullus metitur numerus: septuagesimi septimi ve-
rò & septenarius & vndenarius mensores sunt. Nã vndecies septẽ, vel septies
vndecim, septuaginta septẽ perficiũt. Cũ igitur dicit Deus, sed omnis qui occi-
derit Cain, septuplum punietur, insolubilis pœna debet intelligi & subaudiri

Imparium numerorũ diuisio.

oportet,nisi præcedens pœnitentia solubile, id est, remissibile peccatum fecerit.Cùm autem dicit Lamech,Septies vltio dabitur de Cain,de Lamech vero septuagies septies,insolubilis vindicta Cain,& solubilis vindicta Lamech debet intelligi.Et rectè videlicet,quia Cain pœnitentiam non egit,ipse verò Lamech pœnitentiam egit,quia peccatum suum confitetur. Et nota quod manifestè Scriptura contradicit eis qui putant peccatum Cain suprema morte deletum,cùm de illo iam mortuo dicit, Septies vltio dabitur de Cain. Ad hunc locum spectat illud,quòd cùm Petrus diceret Domino,Domine quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei? vsque septies? Ille qui omnia secundũ Scripturas loquitur respondit,Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.Vsque septies namque peccare, est incessanter & insolubiliter, id est,absque pœnitentia peccare sicut Cain:septuagies septies verò peccare, est peccatum quidem admittere, & per pœnitentiam illud soluere, quod fecit Lamech.Cæterùm quod apud Lucam dicit idem Dominus, Et si septies in die peccauerit frater tuus in te,& septies in die conuersus fuerit ad te dicens,Pœnitet me,dimitte illi,de propriis iniuriis accipiendum est: quas septies,id est, quoties admittuntur, dimittere debemus, ne audiamus illud à Domino, Serue,nequam,omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: Nonne ergo oportuit,& te misereri conserui tui? Nam de his quæ in Deum admittuntur, illud intelligi oportet,quod de Matthæi Euangelio prædictum est,& illud quod idem Lucas ante hæc dixerat,Si peccauerit frater tuus, increpa illum: Et si pœnitentiam egerit,dimitte illi. Hæc Rupertus.

Locus Mat. 18. explicatur.

Luc 17.

Matth. 18.

Genes. 4. Ver. 25.

Cognouit quoque adhuc Adam uxorem suam, & peperit filium, Vocauitque nomen eius Seth: dicens, Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain.

Abel fuisse occisũ paulo ante generationem Seth.

PAVLÒ infrà scriptum est, Adamum cùm esset centum & triginta annorum, filium genuisse ad imaginẽ & similitudinem suam, quem nominauit Seth. Rectè autem ex vtroque loco inter se collato argumentatur Caietanus, Abel fuisse occisum circa centesimum & trigesimum annum Adami,id est, vel eodem anno, quo generatus est Seth, vel vno aut altero anno ante. Nam si aliquot annos ante ortum Seth occisus fuisset Abel, per illos annos aliquem alium filiũ procreasset Adam, & ille verius dici potuisset datus Adamo pro Abel,quàm Seth,qui post eum natus fuisset.

Ante cædẽ Abel fuisse alios filios Adamo præter Abel & Cain.

ILLVD quoque videtur admodum credibile, ante necem Abel complures filios progenuisse Adamum.Nam si Abel interfectus est prope centesimum & trigesimum annum ætatis Adami,quis credat, per totos illos centum & prope triginta annos, duos tantùm filios, Cainum dico & Abel fuisse generatos ab Adamo? cum Adam & Eua creati

ua creati fuerint à Deo corpore ætatéque perfecta, & ad generandũ valida,ipsíque maximam à Deo vim fœcunditatis accepissent, scilicet vt opus erat in exordio mundi ad propagandum & multiplicandum genus humanum.Illud igitur quod dixit Adam,Seth fuisse datum sibi pro Abel:non significat ante generationem Seth non fuisse Adamo alium filium nisi Cainum:sed illud potius,noluisse Deum vt fraudaretur Adamus aliqua ex parte numero filiorum suorum.Licet enim orbatus fuisset filio Abel,continuo tamen in eius locum alterum filium acceperat Seth, & quidem pietate ac religione aduersus Deum, reuerentia & obseruantia erga parentes,denique integritate vitæ,morúmque sanctitate perquam similem ipsi Abel.

Cur Seth dictus sit ad imaginẽ & similitudinẽ Adami generatus.

VERVM quo modo intelligendum est quod ait Moses,Adamum genuisse filium Seth ad imaginem & similitudinem suam? Cur enim hoc propriè dictum est de Seth,& non etiam de Cain & Abel? Nam vel Moses loquitur de similitudine secundum naturam,& hac ratione Cain quoque generatus fuerat ad imaginem & similitudinem Adami :vel de similitudine secundum pietatem & probitatem morum, & hac item ratione Abel genitus fuerat ad similitudinem Adami. Dicendum est,ideo fuisse hoc proprie dictum de ipso Seth, quia in eo solo conseruata est posteritas Adami, & species naturæ humanæ, ac per ipsum in omne æuum conseruanda & propaganda erat.Siquidem posteritas Cain tota per diluuium est deleta: ipsius verò Abel,nulla relicta prole,nulla fuit posteritas.Solius autem Seth posteritas permansit,atque ex ea proseminatus est populus Dei, & vniuersum genus humanum propagatum.

Præconiũ Seth ex Suida & Iosepho.

QVALIS autem quantusq; vir hic Seth fuerit,breuiter cognoscat lector de his quæ Suidas & Iosephus de eo viro prodiderunt.Suidas in vocabulo Seth scribit, *Seth ab hominibus illius ætatis Deum fuisse appellatum, eo quod & Hebraicas litteras, & stellarum appellationes inuenisset;& ob insignis eius pietatis admirationem primus omnium cognominatus & appallatus est Deus: quemadmodum postea & Moses dictus est Deus* Exod. 7. *Pharaonis,& Iudices & Principes populorum in Sacris litteris nominantur* Genes. 6. *Dij. Hoc enim significare voluit Moses cùm dixit,filios Dei ingressos esse ad filias hominum, ideſt, filios seu posteros Seth, ad fœminas ex stirpe Cain.* Hæc Suidas.Iosephus autem libro 1.Antiquitatum ad hunc modum scribit: *Vnus è compluribus Adami liberis fuit Seth: qui à patre educatus, vbi eò ætatis venit, vt iam quod rectum est dicernere valeret, virtutis studiis se totum dedidit.Et cum ipse vir optimus euasisset, etiam nepotes sui similes post se reliquit: qui quoniam erant omnes bona indole præditi, & patriam absque seditione incolebant, in perpetua felicitate vitam exegerunt, & sideralem scientiam, ac cœlestium rerum cognitionem excogitauerunt.* De duabus columnis posterorũ Seth. *Ne autem inuenta sua ex hominum notitia dilaberentur, & prius perirent quàm pernoscerentur,scientes Adamum generalem hominum interitum præ dixisse,vnum incendio, diluuio alterum: excitatis duabus columnis vtrique sua inuenta inscripserunt:vt si lateritiam diluuio deleri contingeret,lapidea superstes,*

superstes, hominibus discendi copiam faceret, & quæ inscripta continebat spectanda exhiberet. Aiunt enim lapideam illam ab ipsis dedicatam, quæ & nostris temporibus extat in terra Syriæ. Hæc Iosephus. A

Capite 4. Vers. 26.

Sed & Seth natus est filius, quem vocauit Enos. iste cœpit inuocare nomen Domini.

SEPTVAGINTA interpretes ita verterunt hunc locum, *Ita sperauit inuocare nomen Domini Dei.* Cur posuerint illud verbum *Sperauit*, cum non sit in Scriptura Hebraica, equidem nescio, sicut nec satis diuinare possum quam sententiam reddat hæc oratio, *Sperauit inuocare nomen Domini:* nisi forte hanc, Sperauit per inuocationem, ideſt, per religiosum cultum Dei se malis omnibus liberatum iri, & quæcumque optaret ac peteret à B Deo bona facile consecuturum. Verùm pro illo pronomine *Iste*, quod habet tam Græca, quam Latina translatio, denotans personam Enos, quasi primus ipse fuerit, qui cœperit inuocare nomen Dei, tã Hebraicè quàm Chaldaice, est aduerbium temporis; significans, tempore illius Enos cœptum esse inuocari nomen Dei. Itaque Pagninus sic vertit hunc locum, *Tunc cœptum est inuocare nomen Domini*, & sic olim verterat Aquila.

Pagnini & Aquilæ interpretatio huius loci.

SED vtrouis modo legatur, existit quæstio, quomodo verum sit, vel ab ipso Enos, vel tempore eius primum inuocari cœptum esse nomen Domini. Nam & Seth pater Enos vir fuisse insignis pietate ac religione traditur; & ante eum Cain & Abel per oblationes & sacrificia Deum inuocare consueuisse, supra dictum est à Mose: nec dubitari debet, quin primus omnium Adam Deum per frequentes precationes & oblationes inuocare solitus fuerit, itáque facere filios suos docuerit. Caietanus in explanatione huius loci ait, non fuisse Enos, qui primus simpliciter & absolutè nomen Dei inuocauerit sed fuisse primũ qui cœperit inuocare Deum sub nomine illo יהוה *Iehouah*, quod Hebræi tanquam incomprehensibile & ineffabile sũma reuerentia colunt, & silentio potius quã sermone & pronuntiatione venerantur: idq; admirabiles & inenarrabiles virtutes effectus que habere confirmant. Non arridet mihi quidem hæc interpretatio. Nam quicquid sit de nomine isto יהוה *Iehouah*, de quo magnam hoc tempore inter doctos viros disceptationem esse video, certe in libro Exodi cap. 6. non obscurè indicatur nomen istud יהוה *Iehouah*, n ulli Patrum ante Mosem fuisse à Deo manifestatũ. Sic enim eo loci cum ipso Mose loquitur Deus: *Ego Dominus, qui apparui Abraham Isaac & Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum Adonai non indicaui eis.* Pro illo vocabulo *Adonai* quod inibi posuit Latinus interpres, Hebraic nomen יהוה *Iehouah* esse dicitur.

An Enos primus omnium cœperit inuocare nomẽ Domini.

Opinio Caietani.

C

VERIVS

A VERIVS igitur dictu fuerit, propterea Enos dici primum inuocasse nomen Domini, quia super omnes priores pius & religiosus erga Deum fuerit; non modo colendo pietatem & religionem aduersus Deum, sed eam quoque prædicando, diuulgando, aliosque homines docendo. Vel quia ille primus certas quasdam precationum Dei formulas condidit, certósq. ritus & cæremonias diuini cultus adinuenit: cuiusmodi fortasse fuit altarium erectio, & certorum locorum ad inuocandum Deum cultúmque eius administrandum designatio & dedicatio. Vel denique, quia cœpit congregare populum ad tractandum simul Dei cultum, quasi Ecclesiam fidelium inchoans & adunans.

Probabilior ratio, cur Enos dicatur cœpisse inuocare nomen Domini.

SED non est ignorandum lectori, in paraphrasi Chaldaica longè diuersam, immo contrariam esse lectionem huius loci. Sic enim in ea est, *Tunc in diebus eius inceperunt filij hominum, vt non orarent in nomine Domini.* Diuersitas hæc lectionum nata est ex ambiguitate Hebrææ vocis חוחל *Huchal*, quæ, vt manifestis Scripturæ testimoniis demonstrat Hieronymus ab Oleastro, tria significat: primum, polluere seu profanare: tum occidere: denique incipere. Auctor igitur paraphrasis Chaldaicę primam secutus significationem, ita vt dixi vertit hunc locum. Cuius versionis ea est sententia: *Tunc profanata est inuocatio nominis diuini.* Complutensis tamen editio Chaldaica, conuenit cum textu Hbraico: Sic enim ad verbum, si Latinè reddatur, habet:

Diuersa lectio paraphrasis Chaldaicæ.

B

Tunc cœperunt homines orare in nomine Domini.

C

A

CAPVT QVINTVM LIBRI GENESEOS.

1. HIc est liber generationis Adam. In die qua
2. creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum. Masculum & fœminā creauit eos: & benedixit illis, & vocauit nomē eorum Adam in die quo creati sunt. Vixit autem Adam centum triginta annis: & genuit filium ad imaginem & similitudinem suam, vocauitque nomē eius B
4. Seth. Et facti sunt dies Adam postquā genuit Setho ctingenti anni: genuitque filios & filias. Et factum est omne
6. tempus quod vixit Adam, anni nongenti triginta, & mortuus est. Vixit quoque Seth centum quinque annis, & ge-
8. nuit Enos. Vixitq; Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitq; filios & filias. Et facti sunt om-
10. nes dies Seth nongentorum duodecim annorum, & mortuus est. Vixit verò Enos nonaginta annis, & genuit Cai-
12. nan. Post cuius ortum vixit octingentis quindecim annis, & genuit filios & filias. Factiq; sunt omnes dies Enos
14. nongenti quinque anni, & mortuus est Vixit quoq. Cainan septuaginta annis, & genuit Malaleel. Et vixit Cainā
16. postquam genuit Malaleel, octingētis quadraginta annis, C
17. genuitque filios & filias. Et facti sunt omnes dies Cainan
18. nongenti decem anni, & mortuus est. Vixit autem Mala-
19. leel sexaginta quinque annis & genuit Iared. Et vixit Malaleel postquam genuit Iared, octingentis triginta annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, & mortuus est. Vixitque Iared centum sexaginta duobus annis, & genuit Henoch. Et vixit Iared postquam genuit Henoch, octin-
20. gentis annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Iared nongenti sexaginta duo anni, & mortuus est.
21. Porro Henoch vixit sexagintaquinque annis, & genuit Mathusalam.

A Mathusalam. Et ambulauit Henoch cum Deo: & vixit He- 22.
noch postquam genuit Mathusalam, trecentis annis, &
genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Henoch tre- 23.
centi sexaginta quinque anni. Ambulauitque cum Deo 24.
& non apparuit, quia tulit eum Deus. Vixit quoque Ma- 25.
thusala cētum octoginta septem annis, & genuit Lamech.
Et vixit Mathusala postquam genuit Lamech, septin- 26.
gentis octoginta duobus annis, & genuit filios & filias.
Et facti sunt omnes dies Mathusalæ nongenti sexagin- 27.
tanouem anni, & mortuus est. Vixit autem Lamech 28.
centum octoginta duobus annis, & genuit filium: voca-
uitque nomen eius Noë, dicens: Iste consolabitur nos ab 29.
operibus & laboribus manuum nostrarum, in terra cui
B maledixit Dominus. Vixítque Lamech postquam genuit 30.
Noë, quingētis nonagintaquinque annis, & genuit filios
& filias. Et facti sunt omnes dies Lamech, septingenti se- 31.
ptuaginta septem anni, & mortuus est. Noë verò cū quin- 32.
gentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Iapheth.

Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit filiū Vers. 3. 4. &
ad imaginem & similitudinem suam, vocauitq; nomē 5.
eius Seth. Et facti sunt dies Adam postquàm genuit Seth, octingenti anni, & genuit filios & filias. Et factū est omne tempus quod vixit Adam, anni nongenti triginta, & mortuus est.

C RECENSENTVR decem generationes ab Adā vsque ad diluuium quæ comprehendunt annos mille sexcentos quinquagintasex, tempus videlicet transactum à Creatione Adæ vsque ad diluuium. Quamquam secundum translationem LXX. Interpretum ab Adamo vsque ad diluuiū & à diluuio vsque ad Abraamum multo plures anni numerentur, quàm sunt in Scriptura Hebraica, & in nostra versione Latina. Verùm de hac varietate supputationum infra disputabimus. Nunc illud est notandum, in hac serie generationum tres inueniri longioris vitæ, quàm fuerit Adam, nempe Iared, qui vixit nōgentos sexaginta..uos annos, & Noë qui fuit nongentorum & quinquaginta

quaginta annorum, & super omnes Mathusalem, qui vitam produ- A
xit vsque ad nongentesimum sexagesimum nonum annum.

Longissimam omnium mortalium vitam quodammodo vixisse Adamum.

VERVM si consideretur ætas, qua creatus fuit Adam, nimirũ perfecta & idonea ad generandum, apparebit longiori tempore vixisse Adam quàm Mathusalem. nam cùm ætas virilis hominum viuentiũ centum annos sit ætas triginta annorum, consentaneum est, ætatem virilem hominũ viuentiũ ferme ad mille annos, fuisse ad minus sexaginta annorum. Neminem enim reperies in hac prima ætate Mundi & in hac serie generationum, qui non post sexagesimum annũ genera sse memoretur: nam qui citissimè generarũt, sexaginta quinque annorum erant. Si igitur Adam creatus est in ætate sexaginta annorum, & post eam vixit nongentos & triginta annos: tota eius vita verè æstimari & censeri debet nongentorum nonaginta annorum, Et sanè congruit hoc rationi; vt primus vir, Dei manibus formatus, longiorem vitam egerit, quàm quiuis alius mortalium.

Quando Adam obijt.

OBIIT Adam annis septingentis viginti sex ante diluuium, & ante raptum Henoch annis quinquaginta septem: peruenit autem B
vsque ad quinquagasimum sextum annum Lamech patris Noë. Mathusalem autem obiit initio anni, quo euenit diluuium, ante quod quinque annis excessit è vita Lamech. Itaque Adam vidit octo suas

Ioseph. lib. 1. Antiquitatum.

generationes. Et quia, secundum Iosephum, corruptio generis humani, propter quam Deus immisit diluuium, euenit septima generatione, eam quoque vidit Adam; ob quam, & ob futurum generis humani excidium per diluuium haud dubiè ipsi Adamo præmonstratum, credendum est magno in mœrore & dolore extremam vitam ipsum egisse.

DISPVTATIO DE LONGITVDINE VITÆ PRISCORVM HOMINVM ANTE DILVVIVM.

CÆTERVM, quia longæuitas illorum hominum primæ ætatis mundi visa est Gentilibus incredibilis & fabulosa, vindicanda nobis est ab eorum calumnijs hæc Mosis historia. Quatenus autem C
vita hominis naturaliter produci queat, ex sideralis scientię rationib⁹ & obseruationibus disputant Mathematici: sed in varias distrahũtur sentẽtias, quarum veritas & discrepantia declarat rem esse incertam.

QVÆSTIO PRIMA.

Quatenus vita hominis naturaliter produci queat.

Epigenes. Berosus.

EPIGENES, centũ viginti duos annos impleri posse negauit: Berosus, vix excedi centum decem & septem: Alij vltra etiam protendi posse credidere, Fuere, qui non idem putarunt vbique obseruandum, sed variè per diuersas regiones, prout in singulis sit cœli

A cœli ad circulum finitorem inclinatio, quod vocatur Græcè clima. Lege Censorinum in libro de natali, die Romanorum, & Plinium lib. 7. ca. 49. apud quos illud aliis quidem mirabile, mihi autem perridiculum videtur, quod de Ægyptiis traditur. Ponam hic verba Plinij ex cap. 37. lib. 11. *Augeri*, inquit, *cor humanum ab ortu hominis per singulos annos, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantumdem, & ideo non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis Aegyptij existimant, quibus mos est cadauera asseruare medicata.*

Ridiculum Ægyptiorũ figmentum de corde hominis.

SED hæc falsa esse, manifesto argumento, seu vt verius dicam, experimento confirmat Plinius. *Accedunt*, inquit, *experimenta & exempla recentissimi census, quem intra quadriennium imperatores Cæsares Vespasiani pater filiusq; censores egerunt. Et vt multos omittam, inuenti sunt duo, alter Bononiæ, alter Arimini, centum quinquaginta annorum. In regione autem Italiæ octaua cẽtenum annorum censi sunt homines quinquaginta quattuor: centenum denum, homines quinquaginta septem, centenum vicenum quinum, homines duo, centenum tricenum, homines quattuor, centenum tricenum quinum, aut septenum, totidẽ, centenum quadrigenũ, homines tres,*

Plinius li. 7. capite 49.

Homines longæui Plinij ætate in Italia quot.

B

VERVM ab antiquis & gentilibus scriptoribus etiam memoriæ proditũ fuisse quosdã vixisse ad quingtẽos & sexcẽtos & eo amplius annos, auctor est Iosephus, qui in 1. li. Antiquitatum extremis verbis cap. 3. testes huius rei excitat Manethonem Ægyptiarum rerum, Berosum Chaldaicarum scriptores. Itémque Mochum Esthiæum, Hieronymum Ægyptium, qui Phœnicũ res tradidere scriptis: quin etiam Hesiodum, Hecatæum, Elamium, Agesilaum, Ephorum, & Nicolaum narrare, priscos illos ad mille annos vitam produxisse. Plinius item proximè nominato loco memorat Alexandrum, Cornelium, & Xenophontem, qui vixisse quosdã ad quingentos & sexcentos, atque etiam octingentos annos tradiderunt. Verum mox Plinius subiungit hæc. *Quæ omnia*, inquit, *inscitia temporum acciderunt: Annum enim alij æstate vnum determinabant, & alterum hyeme, alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere, quidam Lunæ senio, vt AEgyptij. Itaque apud eos aliqui & singula millia annorum vixisse produntur.* Hæc Plinius. Eadem ferè tradit Victorinus, & Solinus cap. 3. & ex Varrone Lactantius lib. 2. cap. 12.

C

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum anni, quos vixisse homines ante diluuium narrat Scriptura, fuerint pares nostris.

EXISTIMARVNT quidam, cum Scriptura narrat homines primæ ætatis ad nongentos annos vixisse, non esse intelligendum tales fuisse annos illos, quales sunt nostri, sed fuisse paulò plus quàm menstruos, hoc est, triginta sex die-

rum,qui est numerus quadratus,efficitur enim is numerus ex nume- A
ro senario sexies ducto. Itaque vnus de nostris annis,denos continet
illorum annorum:etsi anni illi diuiderentur in duodecim menses,cui
libet mensi non nisi tres dies assignarentur. Sed hoc, quã sit non fal-
sum modo,sed etiam ipsi Scripturæ apertè contrarium,facilè vel per
se quilibet potest intelligere. Si enim hanc rationem annorũ sequa-
mur,efficietur Cainan & Henoch: cum essent sex annorum cum di-
midio,genuisse filios,genuisse enim eos cùm essent sexagintaquinq;
annorum,tradit Scriptura. Si igitur decem ex illis annis vnum de no
stris efficerent, necessario efficeretur illos, cùm nondum septennes
essent, genuisse filios. Deinde cum nemo illorum hominũ attigerit
millesimum annum,si tales fuissent anni quales isti volunt,nemo ho
minum illius ætatis peruenisset ad nonagesimum septimum annum
cum tamen hodieq; non pauci cẽtum annos supergressi inueniãtur.
Adhæc Scriptura ait Abrahamum plenum vel saturum dierũ in bo-
na senectute obiisse,natum annos centum septuagintaquinque, qui B
secundũ istos efficiunt annos dumtaxat 175. cum dimidio. Quis non
rideat talem senectutem? Postremo,infrà cap.7.in eo vno anno, quo
durauit diluuium,fit mentio primi,secundi,septimi,& decimi mẽsis.
Et ne quis posset fingere menses illos fuisse trium dumtaxat dierum
memoratur ibi 17.dies mensis secundi,27.mensis septimi,& mensis
secundi dies 7.& 20. Quinimo,si dies quos memorat Moses in de-
scriptione diluuij per vnum illum annum sexcentesimum vitæ Noë
recensẽantur,reperientur ad trecentos sexaginta. Ergo anni illi 900.
quos vixisse memorantur homines illius ætatis, non fuere menstrui,
vel trimestres,aut semestres,sed pares fuere nostratibus.

Opi ioaf
manissim
annos quos
hic memo-
rat Moses,
fuisse men-
struos: cer-
tè longè mi
nores nos-
tris confu-
tatur.
Genes. 25.

QVÆSTIO TERTIA.

De septem causis tam longæ vitæ quàm vixerunt homines ante diluuium.

SED enim quæret aliquis, quænam causæ fuerint tam C
longæuæ vitæ eorum hominũ qui fuerunt ante dilu-
uium? Respõdemus fuisse multas atq; varias,de plurimis autem, septem in præsentia commemorasse satis erit. Prima fuit bonitas constitutionis & tẽperationis humani corporis,qua illi homines vigebant:tunc enim natura recẽs à Deo facta,integra erat,firma ad seipsam conseruandam, fortis ad resistendum rebus contrariis, necdum tot morbis fracta & vitiata. Vigor igitur ille & robur naturalis constitutionis longo tempore permansit,nimirum vsque ad diluuium,per quod cernimus vitam ho minum insigni breuitate fuisse diminutam. Secũda causa fuit sobrietas & continentia in victu & potu:& omnis vitæ moderatio: erat enim naturalis & simplex victus & potus: varietas autem,mixtura,& condi-

Prima cau-
sa longæ vi
tæ bonitas
constitutio
nis.

Secunda so
brietas.

A condimenta ciborum,vitam debilitant atque minuunt,sicut docent Hippocrates & Plinius. Vnde Horatius Poëta:

——simul assis
Miscueris elixa,simul conchilia turdis,
Dulcia se in bilem vertent,stomachoq; tumultum
Lenta feret pituita.

ET Ecclesiasticus ca.37.affirmat crapula multos periisse Denique quotidiana demonstrat experientia,lautè,opiparè,& largè edentes & bibentes,esse breuis vitæ. Tertia causa, fuit præstantia alimentorum ob eximiam bonitatem & feracitatem terræ ante diluuiũ,post quod terra nascentia multo sunt imbecilliora, & deteriora facta propter aquas salsas Oceani,quæ inundantes terram, sterilem eam fecerunt: quamobrem loca quædam sale seminari consueuerunt, vt perpetuo sterilia nihil boni vmquam ferãt, sicut videre est in 9. cap. Iudicum. Atque huius rei argumentum est concessio carnium in esum humanum à Deo facta homini post diluuiũ. Quarta causa fuit,quod Adam B perfectè nouerat naturales vires & facultates herbarum, fructuum, metallorum,lapidum,aliarumq; rerum,& quæ res haberent vim & potentiam bene conseruandi & longissimè producendi vitam humanam, quibus rebus & vsus est ipse,& vti docuit posteros suos vsque ad diluuium. Vixit enim Adam, vt suprà docuimus, vsque ad quinquagesimum septimum annum Lamech patris Noë,qui non lõgius quam quinque annis à diluuio abfuit.

Tertia ali-
mentorum
præstantia.

Quarta
scientia vi-
rium herba-
rum & alia
rum rerum
Genes. 9.

QVINTA causa fuit,quia in illa prima ætate,(Deo qui mundũ & omnia quæ in eo sunt condidit,& ab exordio eius vsque ad finem perpetuo regit ita disponente,)super regionem illã,in qua homines illi habitabant fuere valde benigni,propitij,atque salutares aspectus syderum,cœlestésque defluxus atque effectus:hi autem propriè non proueniunt nec fiunt secundum generalem motum cœlorum, hic enim quotidie integrè absolutéque conficitur:nec secundũ motum proprium planetarum,quippe qui breui tempore peragũtur, tardissimus enim omnium planetarum Saturnus triginta annis circulum C suum absoluit:sed secundum motum proprium octauæ sphæræ, vel vt placuit aliis nonæ: vnde secundum causas naturales potissimum mors & vita dependere putantur:eius autem motus tanta est tarditas,vt centum annis vnus tantummodo gradus conficiatur: quare in tota prima ætate quæ fuit mille sexcentorum quinquaginta sex annorum: aspectus syderum secundum istum motum variatus est per sex & decem gradus cum dimidio superque duo minuta. Et ex hoc motu prouenire solẽt mirabiles quędam mutationes in hoc mundo inferiori:vt quod pars aliqua terræ inũdetur mari, & pars maris nudetur aquis,& terra quę erat habitabilis & fertilis,fiat inhabitabilis & sterilis,aut contrà. Sexta causa fuit, vt per longam vitam illorum hominũ posset admodũ mulplicari genus humanũ, quod in exordio mundi necessariũ erat. Septima causa fuit,vt diu viuentes homines

Quinta cœ
lorum in-
fluentia.

Sexta gene
ris humani
multiplica-
tio.

Septima ar
tiũ inuẽtio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

possent reperire artes & scientias ad necessitates vtilitatésque vitæ A
humanæ, & ad perfectionem intellectus humani plurimum conferentes, quæ tamen non nisi longissimi temporis experimentis & obseruationibus reperiri possunt. Rectè enim dictum est ab Aristotele, Tempus esse & inuentorem & promotorem artium ac scientiarum. Præsertim autem longinquitas vitæ necessaria erat ad inuentionem Astronomiæ & Geometriæ, quarum disciplinatũ certitudinem assequi non poterant, auctore Iosepho cap. 3. libri primi de Antiquitatibus, si minus sexcentis annis vixissent, ex tot enim magnus annus constat.

De magno anno.

CVR Iosephus magnum annum definiat sexcẽtis annis, nescire me fateor: quamquam nõ me fugit de spatio & magnitudine magni anni varias fuisse veterum sententias, quas tractat Macrobius super somnium Scipionis, & Lilius Giraldus in libro de annis & mensibus. Videtur autem pro sententia Iosephi facere, quod docet Plinius ca. 2. lib. 10. scribens de Phœnice, quam tradit viuere annos sexcentos B
sexaginta. Et subdit: *Cùm huius alitis vita magni conuersionem anni fieri prodit Manilius, iterúmque significationes tempestatum & syderum easdem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intrauerit.*

QVÆSTIO QVARTA.

Cur nemo ante diluuium attigerit millesimum annum.

Cur nulli hominum millesimũ annum attigerunt.

QVOD autem nemo illorum hominum attigerit annum millesimum, non vacat mysterio & documento. Primum enim significatur, quantocumque tempore Patres illi vixerint, eorum tamẽ vel longissimam vitam ne vnius quidem instar diei obtinere comparatione diuinæ æternitatis, dicente Dauide in Psal. 89. *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit.* Irenæus sub finem lib. 5. aduersus hæreticos memorat quosdam dixisse, propterea dictum fuisse Adamo. *In quocumque die comederis, morte morieris;* quia sic reuera accidit: post esum enim pomi vetiti, Adam viuendo vnum diem integrum non expleuit, quia ad millesimum annum C
non peruenit. Est igitur vita hominis, quantacumque sit, velut dies vnus: cuius mane, est tempus ab ortu vsque ad iuuentutem: meridies, iuuenilis & virilis ætas: vesper, senectus vsque ad mortem. Cui congruit illud Dauidis: *Mane sicut herba transeat, mane floreat & transeat, vespere decidat, induret & arescat.* Cicero 1. quæstione Tusculana longissimam vitam hominis, ceu vnum diem æstimans, sic ait: *Apud Hypanim fluuium; qui ab Europæ parte in Pontum influit, Aristoteles inquit, bestiolas quasdam nasci, quæ vnum diem viuant. Ex iis igitur; hora octaua, quæ mortua est prouecta ætate mortua est, quæ verò occidente sole, iam decrepita eo magis, si etiam Solstitialis dies fuerit. Confer nostram longissimam ætatem cum*

Psal. 89.

Bestiolæ vnũ tãtum diem viuentes.

A *tem cum æternitate, in eadem propemodum ætate, qua illæ bestiolæ reperiemur.* Hæc Cicero.

QVÆSTIO QVINTA.

Cur Moses singulis generationibus memoratis subiecerit illam clausulam, & mortuus est.

Cur addatur singulis patribus, & mortuus est. Genes. 5.

IN omnibus autem prædictis hominibus, quorum tam longinqua ætas describitur, tanquam clausula hæc additur: *Et mortuus est*, vno dumtaxat Henoch excepto, vt manifestè appareat Deum veracem fuisse, qui dixerat: *Si comederitis, morte moriemini*: dæmonem autem mendacem, qui promiserat. *Nequaquam moriemini.* Deinde, vt manifestum sit discrimen inter
B præsentem vitam, quæ morte finitur, & futuram quæ pariter cum æternitate est interminabilis. Tertiò, quia nihil diuturnum est, cuius finis est. quicquid enim præteriit, quantumcumque fuerit, pro nihilo ducitur, sicut philosophatur apud Ciceronem Cato sub finem libri de Senectute. Adhæc, vt hinc cognoscere liceat, quàm longa futura fuisset vita in paradiso: nam sicut Henoch viuens raptus est, & inexpertus mortis in meliorem statum est translatus, itidem in statu innocentiæ cum omnibus hominibus factum fuisset. De longæuitate aliorum animalium variè traditur. Aristoteles in libro de longitudine & breuitate vitæ ait, hominem & Elephantum esse omnium animalium longæuissima, & in 4. lib. de Generatione animaliũ affirmat nullum animal esse viuacius homine, excepto vno Elephante. Verùm Græci iuxta atque Latini scriptores multo secus prodidere. Apponã hic verba Plinij ex cap. 48. lib. 7. *Hesiodus*, inquit, *qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulosè (vt reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in Phœnice & nymphis.* Idem cap. 2. libri 10. tãquam
C à multis traditum scribit, Phœnicem auem viuere ad sexcẽtos & sexaginta annos. Et lib. 8. cap. 32. *Vita*, inquit, *ceruis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate, qui necdum tamen senij indicium præferebant*, vnde Iuuenalis ceruinam senectutem, viuidam & vegetem appellat cùm ait:

Iam iuuenem torquet longa & ceruina senectus.

De longæuitate animalium.

ARISTOTELES in libris de Historia animalium ait viuere Elephantos vsque ad annum trecentesimum. Sed de his satis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

DISPVTATIO.

Vtrum Adam sit saluus.

NON est hoc loco quæstio illa prætermittēda, vtrum Adam purgato per pœnitentiam peccato suo, tandem salutē æternam consecutus sit, necne. Tacianus qui discipulus fuit Iustini martyris, & magister atq; dux hęreticorum, qui nominati sunt Encratitæ, sensit Adam fuisse æternis damnatum suppliciis. Hoc scilicet de Taciano prodiderunt Irenæus lib. 1. aduersus Hæreses cap. 31. Eusebius lib. 4. historiæ Eccles. cap. 27. Epiphanius disputans contra hæresim 46. Philaster in Catalogo hæreseon. S. Augustinus in libro de Hæresibus, numero vigesimoquinto.

Error Taciani.

RVPERTVS autem lib. 3. Commentariorum in Genesim cap. 31. scribit, de Adamo vtrum saluus sit an damnatus, & olim nonnullos dubitasse, & suo etiam tēpore dubitare multos: propterea quod nusquam Scriptura aliqua canonica testetur egisse eum pœnitentiam, nec vllum eius bonum opus commemoret, sed peccatum eius tantummodo narret, cuius in omnes homines diffusione, & quasi contagione omne genus hominum vitiatum, atque corruptum est. Quinetiam Paulus in Epistola, quam scripsit ad Roman. cap. 5, & in priori Epistola quam misit ad Corinth. cap. 15. Adamum opponit Christo, illum faciens peccati, mortis, & condemnationis auctorem hunc verò iustitiæ, vitæ, & immortalitatis effectorem. B

Rupertus inclinat in opinionem Taciani, sed refellitur.

AC licet Rupertus non dissimulet, eos qui primum affirmarunt Adamum periisse, fuisse hęreticos, nec ipse quicquam certi statuat ac definiat, satis tamen indicat hanc sibi sententiam videri probabiliorem, sed immeritò sanè. Ex aduerso enim est concors Patrum sentētia, & communis Ecclesiæ sensus, & quod caput est, manifestum diuinæ Scripturæ testimonium. Atque hæc breuiter à me dicta, enucleatius scribens Augustinus in Epistola 99. quæ est ad Euodium sic ait. *De illo quidem primo homine patre generis humani, quòd Christus cum descendit ad inferos, inde eum liberauerit, Ecclesia fere tota consentit, quod eam non inaniter credidisse credendum est, vndecumque hoc traditum sit, etiam si Canonicarum scripturarum hinc expressa nō proferatur auctoritas.* C

Locus libri Sapientiæ, cap. 10.

Quamquam illud quod in lib. Sapientiæ cap. 10 scriptum est, Hæc, (nempe sapientia diuina) illum, qui primus factus est à Deo, patrem orbis terrarum cum solus esset creatus custodiuit, & eduxit illum à delicto suo, & dedit ei virtutem continēdi omnia. Hoc, inquam, quod ibi scriptum est, magis pro hac sententia, quàm pro vllo alio intellectu facere videatur. Sic Augustinus.

RVPERTVS tamen hoc testimonium de libro Sapientiæ petitum, nimis profectò audacter reiicit, affirmans eum librum non esse canonicum, & eorum quæ narrantur in illo ipso capite, quædam esse planè

A planè falsa, quale est illud: Datam esse Adamo virtutem continendi omnia, quod nulli homini præter Dominum nostrum Iesum Christū conuenire potest. Verùm demiror equidem ignorasse Rupertum, multis ante suam ætatem sæculis relatum esse in numerum librorum Canonicorum librum Sapientiæ ab Ecclesia in Conciliis Carthaginensi & Laodicensi, necnon & à quibusdam summis Pontificibus, & ab ipsomet B. Augustino. Illud autem: *Continere omnia*, si quis Græcam Scripturam eius loci consulat, intelliget non aliud significare: quàm dominari & imperare omnibus: nam pro illo verbo *Continere* Græcè est κρατῆσαι, quod est dominari. Alluditur enim eo loco ad id quod traditum est à Mose 1. cap. Genes. & à Dauide in Psal. 8. Deum Adamo dedisse principatum, dominationem, & imperium in cunctas animantes.

Liber sapiēt iæ canonicus esse mōstratur.

NOS igitur tamen aperto Sacrarum litterarum testimonio persuasi, & communi Patrum ac totius Ecclesiæ sensu commoti, sine vlla dubitatione credamus Adamum fuisse saluum. Ad quod persuadendum complures, neque paruipendendas rationes adducunt Patres, quas in præsentia breuitatis studio à nobis prętermissas reperiet lector apud Irenæum lib. 3. in quo hac de re disputat à cap. 34. vsq; 40. & apud Epiphanium vbi disputat contra hæresim 46. denique apud Alphonsum de Castro, in lib. 2. aduersus hæreses in voce Adam atque tn confutatione primi erroris. B

Vera sentētia. Adamū esse saluum

INTER alias autem rationes, illa meo iudicio in postremis habenda non est, quod olim permultis Patribus persuasum fuerit memoriæq; proditum, Adamum esse sepultum in monte Caluariæ, in quo post tria annorum millia Dominus noster crucifixus est, vt qui primus peccati fuerat auctor, primus etiam peccati medicinæ salutaris, hoc est, sanguinis Christi vim experiretur. Hoc accepimus ab Origene tractatu in Matthæum 35. Athanasio in libro de Passione Domini, Cypriano in sermone de Resurrectione, Ambrosio lib. 5. Epistolarum Epistola 19. & in 23. cap. Lucæ, August. in serm. 71. qui est de immolatione Isaac, Theophylacto in 27. cap. Matth. 15. Marci, Lucæ 23. & Ioannis 19. Euthymio in 27. cap. Matth. aliisq; viris doctis. Licet autem huic opinioni, quasi eam illudendo, contradicat S. Hieronymus in 27. cap. Matth. & in illa verba Pauli, quæ sunt in cap. 5. Epistolæ ad Ephes. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus*, illud opponens pro magno argumento: quod in libro Iosue cap. 14. scriptum sit, Adamum in ciuitate Hebron fuisse sepultum: verùm tamen infirmum esse hoc argumentum Hieronymi, nec eo loco libri Iosue tradit primum hominem sepultum esse in ciuitate Hebron, suprà ostendimus in 4. libro horum Commentariorum, cùm eam quæstionem tractaremus. Vtrum Adam fuerit gigas & proceriſſimus omnium mortalium. C

Adamum in monte Caluariæ sepultum fuisse, multorum Patrum fuit sententia.

Defenditur opinio multorū Patrū de sepultura Adami aduersus S. Hieronym.

DISPV-

DISPVTATIO DE CHRONOLOGIA SACRÆ SCRIPTVRÆ AB ADAMO VSQVE AD DILVVIVM, QVAM EXPOSVIT MOSES CAPITE QVINTO LIBRI GENESEOS.

ADinstitutam designatámque à nobis interpretandi huius libri rationem pertinet, vt hoc loco breuiter exponamus Chronologiam, quæ tempus ab Adami creatione vsque ad diluuium Noë transactum continet. Nam quia nonnihil in ea difficultatis inest, nostram explicationem simul, & iudicium, ac sententiam ea res desiderat, atque deposcit.

QVÆSTIO PRIMA.

Quot anni fluxerint à creatione Adami vsque ad diluuiũ.

ACreatione Adami vsque ad diluuium, quod sexcentesimo anno vitæ Noë contigit. numerantur secundum Hebraicam scripturam & nostrã editionem vulgatam, anni mille sexcenti quinquaginta sex. Interceſſerunt verò decem generationes. Hæc autem annorum summa facilè colligitur ex annis, quos Scriptura cap. 5. Genes. singulis generationibus assignat. Sed aduertendum est hoc loco, id quod recte monet B. Augustinus, idémq; multo ante ipsum monuerat Ioseph. lib. 1. Antiq. cap. 3. in colligendis harum generationum annis, eos tantùm sumendos esse annos, quos natus erat pater, cùm genuit filium, reliquos verò omnes, quos vixit post genitum filium, esse reiiciendos: Illos enim proprios esse patris, & à cæteris omnibus distinctos, hos autem communes esse patri cũ filio, qui si in Chronogia patris ponerentur, cum necesse sit eos in filij chronologia recenseri, bis eosdem annos sumi & numerari oporteret. Ergo ex annis nongentis triginta quos vixit Adam, centum triginta dumtaxat in hanc chronologiam ascisemus, eos nimirũ quos natus erat quando genuit Seth: reliquos autem octingentos, quibus post Seth procreatum superstes fuit, missos faciemus, idémque seruabimus in cæteris generationibus.

Obseruatio in Chronologia.

B. August. libro 16. de Ciuita. Dei. cap. 10.

VERVM series & ordo generationum ab Adamo vsque ad diluuium, numerus item annorum, qui propriè cuique generationi conuenit, ita se habet.

Adam cum genuit Seth. erat annorum	*130.*
Seth cum genuit Enos, erat annorum.	*105.*

Enos.

Enos	*90.*
Cainan	*70.*
Malaleel	*65.*
Iared	*162.*
Henoch	*65.*
Mathusalem	*187.*
Lamech	*182.*
Noë tempore diluuij	*600.*
Summa	*1656.*

PORRO extremus cuiusque generationis annus, quo dicitur pater genuisse filium exempli causa, annus trigesimus centesimus quo Adam genuit Seth, tripliciter potest intelligi: vel vt is annus fuerit tantummodo inchoatus, & vt vulgo dicitur currens; vel vt fuerit iam completus, & præterea menses aliquot sequentis anni continens: vel denique vt fuerit præcisè completus, ita vt nihil ei defuerit aut superauerit. Ac nos quidem omnes Ecclesiasticos chronographos secuti, vltimos singularum generationum annos hoc postremo modo accepimus, sicq; summa illa quam posuimus mille sexcentorum quinquagintasex annorum exiſtit. Sin autem primo modo sumatur, euadet minor; si secundo modo, maior, sed ad summùm, non plus quàm nouem annis, & aliquot mensibus tota summa vel maior, vel minor potest existere.

Obseruatio Chronologica.

POSSET etiam hoc loco dubitari, num forte ab Adamo vsque ad diluuium plures quàm decem sint generationes, & an fuerit aliqua generatio prætermissa. Etenim in enumeratione generationum quæ sunt à diluuio vsque ad ortum Abrahæ, Scriptura Hebraica, & nostra editio vulgata generationem Cainam, quæ est inter Arphaxat & Sale, intermiserunt; quam tamen interposuit translatio Septuaginta interpretum, & B. Lucas capite tertio sui Euangelij. Non enim est insolens in sacra Scriptura, cùm numerantur generationes, intermitti aliquas, vt quæ recensentur ad certum quendam numerum, nempe arcanum ac mysticum, referantur: quemadmodum Beatus Matthæus ab Abraham vsque ad Christum quadraginta duas tantum generationes recenset, quibus tamen plures fuisse constat. At enim, cùm nec ex aliis Scripturæ locis, nec ex translatione LXX. interpretum, nec ex traditione Ecclesiæ, nec sanctorum Patrum scriptis aliquo modo coniici queat vllam ab Adamo vsque ad diluuium intermissam esse generationem (iam enim id sanctæ Ecclesiæ aliqua via & ratione innotuisset) nulla profectò subest causa, cur id quisquam suspicari, aut in dubium vocare debeat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVAESTIO SECVNDA

Quomodo ab hac computatione annorum differat ea, quæ est apud Septuaginta interpretes.

In cõputatione annorũ, trãslatione Septuaginta interpretum partim cõsonã, partim dissonam esse Scripturæ Hebraicæ.

CÆTERVM in supradicta supputatione annorum ab Adamo vsque ad diluuium, quemadmodum & in altera, quæ est post diluuium vsque ad ortum Abrahæ, Græca translatio Septuaginta interpretum partim cõgruit cum Scriptura Hebraica,& partim ab ea differt. Conuenit dupliciter: Primo quidem, quia eamdem fere facit totam summam annorum, qui singulis generationibus adscribuntur. Nam licet Adamo tribuat ducentos triginta annos priusquam genuit Seth,& post eum genitum annos septingentos; omnes tamen annos vitæ Adam, similiter vt Scriptura Hebraica, facit nongentos triginta: Idémque fere seruat in reliquis, præter Lamech, cuius annorum omnium summa in Hebræo est septingentorũ Septuaginta septem annorum, Apud LXX. autem Septingentorum quinquaginta trium. Deinde, quia in duabus generationibus, vna ante diluuium quæ est ipsius Iared,& altera post diluuium quæ est ipsius Thare, & in ipso quoque Sem nihil plane discrepat à Scriptura Hebraica, nec in annis ante generationem filiorum, nec post.

DIFFERT autem multis rebus à Scriptura Hebraica. Primò, quia in multis generationibus tam ante diluuium quàm post diluuium tribuit Patribus priusquam filios gignant, centum annos plures quàm Scriptura Hebraica; nimirum ante diluuium quidem Adamo, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Enoch: post diluuium autem Arphaxad Cainan, Sale, Heber, Reu, Saruch. Deinde, quia nonnullis addit plures quam centum annos: nam post diluuium, ipsi Phaleg prius quam gignat filium, addit plures annos: quàm Scriptura Hebraica, videlicet centum quattuor, ipsi autem Nachor centum quinquaginta. Postea, quia quibusdam aliis addit quidem plures annos quàm Scriptura Hebraica, sed multò pauciores quam centum. nam cum codices Hebræi habeant, Lamech cùm genuit Noë, fuisse centum octoginta duorum annorum, codices Septuaginta interpretum addentes his sex annos, aiunt tunc eum fuisse centum octogintaocto annorum. Postremo, quia ipsi Mathusalem, prius quam genuit Lamech, tribuit minus quam Scriptura Hebraica annos viginti. nam secundum Septuaginta interpretes tunc Mathusalem erat annorum centum sexaginta septem; secundum Hebraicam autem Scripturam, erat annorum centum octoginta septem. Anni igitur quos in singulis generationibus ante diluuiũ nati erant Patres prius quam gignerent filios, sic habent secundum Septuaginta interpretes.

Ante

Ante diluuium Adam genuit Seth, cum esset annorum	230.
Seth	205.
Enos	190.
Cainan	170.
Malaleel	165.
Iared	162.
Henoch	165.
Mathusalem	167.
Lamech	188.
Noe cum incepit diluuium erat	600
Summa	2242.

Codices igitur Septuaginta Interpretũ ab Adamo vsque ad diluuiũ habẽt plures annos, quàm sunt in Hebræis, quingẽtos octogintasex.

Codices 70. interpretum omniũ emendatissimi Romani.

AC nos quidem in his annorum supputationibus, qui sunt apud LXX. interpretes, secuti sumus codices, qui nunc extant omnium emendatissimi: eum præsertim codicem Græcum, qui Romæ nuper singulari cura Illustrissimi Cardinalis Carafæ (cui omnes diuinarum litterarum amatores cultoréque debent plurimum) editus est, egregiáq; opera docti, ac mihi amicissimi viri Flaminij Nobilij Latinè redditus, accuratisque notationibus illustratus. Olim namque codices Græcos LXX. Interpretum varios admodum & discrepantes fuisse, indicio est, quòd antiqui scriptores eos secuti, longè diuersum annorum numerum tradiderunt.

Varietas codicũ 70. Interpretũ.

ET enim Iosephus primo libro Antiquitatum cap. 3. ab Adamo vsque ad diluuium numerat annos bis mille sexcentos quinquaginta sex. Verùm locus ille Iosephi (nisi me fallit animus) planè corruptus & deprauatus est. Siquidem eo loci Iosephi computatio annorum discrepat tam à Scriptura Hebraica, quàm à translatione Septuaginta interpretum: quinetiam ipsa se pœnitus destruit. Summam enim, annorum Iosephus facit bis mille sexcentos quinquaginta sex, at ex annis quos singulis generationibus assignat, longè minor existit summa, continens scilicet annos duntaxat bis mille cẽtum nonagintatres, vt ex iis quæ subiiciam liquidò perspicitur. Assignat Iosephus Adamo prius quàm is genuit Seth ducentos triginta annos: ipsi autem Seth ducentosquinque: Enos centũ nonaginta, Cainan centum septuaginta, Malaleel centum sexagintaduos, Iared centũ sexagintaduos, Enoch centum quinque, Mathusalem centum octogintaseptem: Lamech centum octoginta duos, deniq; Noë vsque ad diluuium sexcentos. Ex his omnibus supradicta conficitur summa annorum bis mille centum nonagintatriũ. Sine dubitatione igitur vlla putandum est illum Iosephi locum esse mendosum. Equidem crediderim Iosephum in hac computatione annorũ, non trãsla-

Iosephus corruptus ostenditur.

Iosephus in annorũ numero Hebraicã veritatem secutus est.

tionem LXX. Interpretum, sed Scripturam Hebraicam, cum qua Latina consentit versio, secutum esse. Ducor ad id existimandum ea coniectura, quòd paulo infra Iosephus enumerando annos, qui præterierunt à diluuio vsque ad ortum Abrahæ, tam in ipsa summa, quã in annis, quos sigillatim cuiq; generationi attribuit, cum translatione LXX. interpretum nullo modo, cum Scriptura verò Hebraica omnino consentit. Fit igitur admodum credibile, etiam in computatione annorum, quos illo loco recenset ab Adamo vsque ad diluuium, secutum eum fuisse Chronologiam Scripturæ Hebraicæ. Ergo locũ illum Iosephi mendosum, ad veritatem Scripturæ Hebraicæ, sic reor esse restituendum atq; emendandum. Primo, ex ipsa summa detrahendum est illud bis, & ita legendum: Post annum ab Adamo millesimum sexcentesimum quinquagesimum sextum: hanc enim summã annorum habet Chronologia Scripturę Hebraicæ ab Adamo vsque ad diluuium. Deinde, ex singulis generationibus detrahere oportet centum annos prius quam pater genuit filium, quos nescio quis, imperitus nempe, ad formam & similitudinem translationis LXX. interpretum, temere adiecit. Excipio tamen duas generationes, vnam Malaleel, alteram Iared quarum vtriq; Iosephus ascribit centum, sexaginta duos annos, ex vtraque enim non tantum detrahere oportet centum annos, sed pro sexaginta duobus in vtraq; ponere oportet sexaginta quinq; sic enim est in Scriptura Hebraica. Atque hoc modo correctus ille locus veram reddet sententiam, & cum Scriptura Hebraica, nostráq; translatione Latina omnino congruentem. Sed hoc ne cui forte locus ille Iesephi mendosus, aut imponeret aut negotium facesseret, velut in trãscursu indicato, reuertamur ad id quod docere aggressi fueramus, olim codices LXX. Interpretum in hac computatione annorum variasse plurimum. Eusebius enim ab Adamo vsque ad diluuiũ recenset in Chronicis annos bis mille ducentos quadraginta duos: quem numerum tradunt etiam Seuerus Sulpitius & Isidorus. Post diluuium autem vsque ad Abraham sunt anni secundum Eusebium mille septingenti viginti: Secundum Augustinum mille septuaginta duo: secundum Sulpitium mille septuaginta: secundum Isidorum nongenti quadraginta duo.

Mendosus Iosephi locus ab auctore emẽdatus.

Seuerus Sulpitius li. 1. Sacræ Historiæ. Isidorus li. 5. Etymolog. cap. vltimo. Augustinus libro 16. de Ciuit. Dei cap. 10.

QVÆSTIO TERTIA

Vtrum in hac computatione annorum, standum sit translationi LXX. interpretũ, an potius Scripturæ Hebraicæ.

Verirati Hebraicæ potius quã 70. interpretationis stãdum.

SED dicet aliquis, In tanta annorum varietate, quantam cernimus esse, inter codices Hebræos & Septuaginta interpretum, quid nobis sequendum est? Respondeo cum B. Augustino lib. 15. de Ciuitate Dei cap. 13. cum B. Hieronymo in libro Hebraicarum quæstionum super Genesim cũ Beda

A Beda in libro de Sex ætatibus mundi, non solum in hoc de quo nũc agitur, sed vbicunq; Græci codices ita discrepãt ab Hebræis, vt nulla ratione concordari possint, potius his quã illis credendum & stãdum esse: præsertim cum Hebraica Scriptura non sicut Græca, notis numerorum vtatur, quas facile est peruerti & vitiari, sed propriè ipsorum numerorum nomina adhibeat. Si enim codices Græcos Septuaginta interpretum sequi volumus, necesse est nos facere Mathusalem post diluuium annos sexdecim superstitem: quod ipsa scriptura docet esse falsum, quippe quę tradit octo duntaxat animas diluuij exitium euasisse, Noë cum sua vxore, & tres eius filios cũ tribus eorum vxoribus. Codices namq; Græci habent, Mathusalem cum esset centum sexagintaquinque annorum, genuisse Lamech: ob ortu autẽ Lamech vsque ad sexcentesimum annum vitæ Noë quo diluuium accidit, numerant annos septingentos octoginta octo: ipsi vero Mathusalem post genitum Lamech, tribuunt quattuor & octingentos annos: secũdum quam supputationem necesse est Mathusalem annis

Genes. 7. 1. Petr. 3.

B sexdecim post diluuium vixisse. Hoc autem incommodum non attingit codices Hebræos, secundum quos cùm Mathusalem natus annos centum octoginta septem genuerit Lamech, ipse autẽ Lamech cum esset annorum centum octogintaduorum genuerit Noë, efficitur vt principio anni, quo euenit diluuium, mortuus fuerit Mathusalem: ab ortu namq; Lamech vsq; ad sexcentesimum annum Noë & initium diluuij, sunt anni septingenti octogintaduo: totidem autem annis Scriptura Hebraica facit superstitem Mathusalem post ortum Lamech. Quod dixi de supputatione annorum Mathusalẽ secundũ codices Græcos, id volo à lectore intelligi de iis, qui nunc extant. Nam antiqui, quos citat Augusti. lib. 15. de Ciuitate Dei cap. 11. & Hieronymus de traditionibus Hebraicis in Genesim, tribuunt Mathusalæ ante genitum Lamech centũ sexagintaseptem annos, & ipsi Lamech ante genitum Noë centum octogintaocto: quo fit vt Mathusalæ supersint quatuordecim anni tempore diluuij, licet August. prædicto lib. cap. 13. tradat in tribus Græcis & vno Latino, vnóq;

Mathusalẽ quomodo non supuruixet diluuio.

Cum his codicibus consentit Græcus codex Septuaginta nouissimè editus Romæ.

C Siro similiter inueniri Mathusala mortuum sex annis ante diluuium.

SEQVAMVR igitur scripturam Hebraicam & nostram editionem vulgatam: præsertim cùm illa annorum additio inanis & vitiosa sit, non modo ad Scripturam non pertinens, sed vt latè disputat supradicto loco August. nec ab ipsis LXX. interpretibus profecta, verum ab eo qui primus translationem LXX. interpretum, ex libro qui erat in bibliotheca Ptolemæi descripsit, ficta, & Scripturæ inserta. Ex quo libro cum cæteri omnes codices descripti fuerint, mirũ non est hoc vitium ad omnes codices ex vno quasi fonte dimanasse. Quid autem primum illum scriptorem mouerit vt eiusmodi additionem comminisceretur, disquirit atque discutit eo quem supra posuimus loco B. August. cuius cõiecturas, quoniam id ad explanationem nostræ Chronologiæ nonnihil pertinet, & quia non omnibus

Editio vulgata sequẽda.

Disputatio Augustini vnde in translationem LXX.

interpretũ mendũ irrepserit circa cõputationem annorum, qui ab Adamo vsque ad diluuium, & a diluuio vsque ad ortũ Abrahæ in scriptura recẽsentur.

fortasse hæc legentibus, ad manum erit volumen Augustini, vuiuer- A
la eius disputatione hic adscripta, commemorare libuit,

SIC igitur Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei cap. 13. scribit: *Sed cum hoc dixero, continuo referetur, illud Iudæorum esse mendacium: de quo superius satis actum est. Nam LXX. interpretes laudabiliter celebratos viros, potuisse mentiri difficile est. Vbi si quæram quid sit credibilius, Iudæorum gentem tam longe lateq; diffusam, in hoc conscribendum mendacium vno consilio conspirare potuisse, & dum aliis inuideant auctoritatẽ, sibi abstulisse veritatem: an Septuaginta homines, qui etiam ipsi Iudæi erãt, in vno loco positos, quoniam rex Aegypti Ptolemæus eos ad hoc opus asciuerat, ipsam veritatem gentibus alienigenis inuidisse, & communicato istud tunc fecisse consilio, quis nõ videat, quid procliuius faciliúsq; credatur? Sed absit, vt prudens quispiã, vel Iudæos cuiuslibet peruersitatis atq; malitiæ, tantùm potuisse credat in codicibus tam multis, & tam longè latéque dispersis: vel Septuaginta illos memorabiles viros hoc de inuidenda gentibus veritate vnum communicasse consilium. Credibilius ergo quis dixerit, cùm primùm de Bibliotheca* B
Septuaginta interpretum codices à librario corrupti.
Ptolemæi describi ista cœperunt, tunc aliquid tale fieri potuisse in codice vno, scilicet primitus inde descripto, vnde iam latius emanaret, vbi potuit quidem accidere etiam scriptoris error. Sed hoc in illa quæstione de vita Mathusalem non absurdum est suspicari: & in illo alio, vbi superantibus viginti-quattuor annis, summa non conuenit. In his autem in quibus continuatur ipsius mendositatis similitudo, ita vt ante genitum filium, qui ordini inseritur, alibi supersint centum anni, alibi desint: post genitum autem vbi deerant, supersint: vbi supererant, desint, vt summa conueniat: & hoc in prima, secunda, tertia quarta, quinta, septima generatione inuenitur: videtur habere quamdam, si dici potest, errorem ipse constantiam, nec casum redolet sed industriam.

ITAQVE illa diuersitas numerorum aliter se habentium in codicibus Græcis & Latinis, aliter in Hebræis, vbi non est ista de centum annis prius additis, & postea detractis per tot generationes continuata parilitas: nec malitiæ Iudæorum, nec diligentiæ, vel prudentiæ Septuaginta interpretum, sed scriptoris tribuatur errori qui de Bibliotheca supradicti regis codicẽ describendum primus accepit. Nam etiam nunc, vbi numeri non faciunt intentum C
In numeris maxime describẽdis error cui facile obrepere.
ad aliquid quod facile possit intelligi, vel quod appareat vtiliter discI, & negligenter describuntur & negligentius emendantur. Quis enim existimet sibi esse dicendum, quot millia hominum tribus Israel singillatim habere potuerũt quoniam prodesse aliquid non putatur? & quotusquisque hominum est, cui profunditas vtilitatis huius appareat? Hic vero vbi per tot contextas generationes centum anni alibi adsunt, alibi desunt, & post natum qui commemorandus fuerat filium, desunt, vbi adfuerant, adsunt, vbi defuerunt, vt summa concordet: mirum cùm vellet persuadere qui hoc fecit, ideo numerosissimos annos vixisse antiquos, quòd eos breuissimos nuncupabant: & hoc de maturitate pubertatis, qua idonea filij gignerentur, conaretur ostendere: atque ideo in illis centum annis decem nostros insinuandos putaret incredulis, ne homines tamdiu vixisse recipere in fidem nollent, addidit centum, vbi gignendis filiis habilem non inuenit ætatem: eósdemq; post genitos filios, vt congrueret

summa

A *summa, detraxit. Sic quippe voluit credibiles facere idonearum generandæ prolis conuenientias ætatum, vt tamen numero non fraudaret vniuersas ætates viuentium singulorum. Quod autem in sexta generatione id non fecit, hoc ipsum est, quod magis mouet, illum ideo fecisse, cùm res quam diximus postulauit, quia non fecit, vbi non postulauit. Inuenit namq; in eadem generatione apud Hebræos vixisse Iared, antequam genuisset Henoch, centum sexagintaduos annos, qui secundum illam rationem breuium annorum fiunt anni sexdecim, & aliquid minus quam menses duo, quæ iam ætas apta est ad generandum: & ideo addere centum annos breues, vt nostri vingintisex fierent, necesse non fuit: nec post natum Henoch eos detrahere, quos non addiderat ante natũ. sic factum est vt hinc nulla esset inter codices vtrosq; varietas.*

SED rursus mouet, cur in octaua generatione antequam de Mathusalem nasceretur Lamech, cùm apud Hebræos legantur centum octogintaduo anni: viginti (vel vt alia lectio habet vigintiduo) minus inueniuntur in codicibus nostris, vbi potius addi centum solent: & post genitum Lamech complendam restituuntur ad summam, quæ in codicibus vtrisq; non discrepat. Si enim centum septuaginta annos propter pubertatis maturitatem, decem & septem volebat intelligi: sicut nihil addere, ita nihil detrahere iam debebat,
B *quia inuenerat ætatem idoneam generationi filiorum, propter quam in aliis centum illos annos, vbi eam non inueniebat, addebat. Hoc autem de viginti annis merito putaremus casu mendositatis accidere potuisse, nisi eos, sicut prius detraxerat restituere postea curaret, vt summæ conueniret integritas. An forte æstutius factum existimandum est, vt illa, qua centum anni prius solent adiici, & postea detrahi, occultaretur industria, cum & illic vbi necesse non fuerat non quidem de centum annis, verumtamen de quantulocumque numero prius detracto post reddito, tale quid fieret.*

Valde obseruandum Augustini documentum

SED quomodo libet istud accipiatur, siue credatur ita esse factum, siue nõ credatur, siue postremo ita, siue non ita sit, rectè fieri nullo modo dubitauerim, vt cùm diuersum aliquid in vtrisque codicibus inuenitur, quamdoquidem ad fidem rerum gestarum vtrumque esse non potest verum, ei linguæ potius credatur, vnde est in aliã per Interpretes facta trãslatio. Nam in quibusdam etiam codicibus Græcis tribus, & vno Latino, & vno etiam Syro, inter
C *se consentientibus inuentus est Mathusalem sex annis ante diluuium fuisse defunctus.* Hucusque sunt verba Augustini. Non me fugit (quod etiam nuper annotauit sub finem sui Apparatus ad Annales Ecclesiasticos Cæsar Baronius, eruditus sanè, pius, ac diligens rerum Ecclesiasticarum scriptor) plerosque veterum tam Græcorum, quàm Latinorum Chronologiam, quæ hac loco est in translatione LXX. interpretum, sequi maluisse: quòd eam translationem illi cernerent multis sæculis esse in Ecclesiia Dei reuerenter vsurpatam, religioséque cultam, atque ob eam causam aliqua in parte eam mutare, aut non sequi religioni haberent. Sed apud me (quantum ad Chronologiam, de qua nunc agitur) auctoritas Scripturę Hebraicæ ac Latinæ versionis vulgatæ necnon & duorum principum Ecclesiæ Doctorum Hieronymi atque Augustini iudicium & sententia præponderat.

Cæsar Baronius Annalium Ecclesiasticorum auctor quis.

QVAE-

Universidad de Deusto Biblioteca

A

QVÆSTIO QVARTA.

Quomodo tanta ætatis inæqualitas in generando filios, in hominibus ante diluuium esse potuerit

ILLVD fortasse mirandũ lectori accidat, in his generationibus, quas Moyses ab Adamo numerauit vsque ad Noë. tantam fuisse in generatione filiorum penes eorum Patres ætatis diuersitatem. Siquidem Cainan septuaginta natus annos genuit Malaleel; hic autem, cùm quinq; & sexaginta annorum esset, genuit Iared: eiusdem ætatis cùm esset etiam Henoch, generauit Mathusalem. At verò Iared centum sexaginta duos annos natus genuit Henoch: hoc etiam senior Mathusalem; id est, centum octoginta septem annorum cum esset, genuit Lamech: hic autem centum octoginta duos annos natus genuit Noë, à quo cùm esset ipse quingentorum annorum, tres filij B procreati sunt, Sem, Cham, & Iaphet. Cum igitur eo tempore ætas septuaginta annorum iam matura, & firma esset ad generandum, vt exemplo Cainan, Malaleel, & Henoch manifestum est: qui factum est, vt alij tam serò, id est, amplius centum annis, & Noë pluspuam quadringentis annis seniores filios procrearint? neq. enim verisimile est, eos qui serò genuerunt, continentiæ studio diu ab vxoribus abstinere voluisse. Nam tunc opus ipsum generationis eo tempore, quo multiplicari debebat genus humanum, honestum, & laudabile erat: & Henoch, qui propter eximiam & singularem eius sanctitatẽ trãslatus à Deo est, ante septuagesimum annum vacasse generationi, & filios procreasse legitur: Noë verò ante quingentesimum annum, vel abstinuisse à coniugio, vel impotentem generandi fuisse, respuit animus credere.

Explicatio dubitationis.

QVID igitur ad hoc respondebimus? S. Augustinus longam hac de re & accuratam habet disputationem in cap. 20. lib. 15. de Ciuitate Dei, Sed ego quid sentiam, lectori paucis indicabo, Mihi quidem similimum vero fit, seriem illam decẽ generationum ab Adamo vsq. ad Noë, non esse perpetuò descriptam à Mose per filios primogenitos, sed in aliquibus generationibus contextã esse per alios filios posteriores, per quos scilicet deducebatur, recta linea, progenies ipsius Seth vsque ad Noë, quo potissimum intendebat Moses seriem illam generationum perducere. Neque igitur Henoch fuit primogenitus filius Iared: neque primus filius, quem genuit Mathusalem fuit Lamech: neque huius primogenitus fuisse putandus est Noë, quem ante quingẽtesimum annum cõplures alios filios genera sse credibile est: sed quia illi vel naturali vel violenta morte extincti, diluuio superstites non fuerunt, sicut alij tres filij, Sem, Chã, & Iaphet, perquos post diluuiũ genus humanũ multiplicatum est, propterea

Moses non numerauit primogenitos sed eos a quibus ad Noe est peruentum.

C

A pterea, illis prætermissis, hos dumtaxat Moses commemorare voluit. Neque inusitatum est in Scriptura, cùm series aliqua generationum contexitur vsque ad eum cuius generatio prẽcipue intenditur, non eam seriem per filios primogenitos describere, sed per eos dumtaxat, vnde is cuius generatio potissimũ describenda suscipitur, originẽ duxerit. Exempli simul & argumenti loco esse potest genealogia Saluatoris nostri, quam ab Abrahamo vsque deduxit Matthęus, nõ semper per filios primogenitos, sed per eos tãtùm, ex quorũ stirpe Dominus noster generatus est. Atque ob hanc ipsam causã tacuit Ismael. & nominauit Isaac? & omisso Esau, memorauit Iacob? de filijs Iacob, tribus natu maioribus Ruben, Simeon, & Leui præteritis, Iudam tantùm adhibuit: denique Salomonẽ commemorauit, posthabitis alijs filijs Dauidis illo prioribus. Hoc idẽ igitur Mosẽ in pertexendis generationibus, quæ ab Adamo fuerunt vsque ad Noë, spectasse & obseruasse arbitror.

Matthæi. 1 & sequent.

B *Et ambulauit Henoch cum Deo. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni ambulauitque cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus.*

Vers. 22. 23. & 24

IN hac historia videtur. S. Hieronymus memoria lapsus (id quod magnis viris vel nimia memoriæ fiducia, vel alias in res studio curáque vehementer intentis non raro contingit) siquidem quod hoc loco Scriptura tradit de Henoch, qui septimus fuit ab Adamo, ipse attribuit Enos filio Seth Adamique nepoti. Sic enim scribit libro primo aduersus Iouinianum: Non reor idcirco translatum Henoch, quod vxorem habuerit, sed quod primus inuocauerit Deum, & crediderit in Saluatorem. At primum omnium qui nomen Domini cœpit inuocare, non Henoch, sed Enos fuisse, capite quarto Geneseos tradit Moses.

Hieronym lapsus.

VERVM expendamus supradicta verba Mosis de Henoch, illud C *Ambulauit cum Deo*, vel *coram Deo*: sicut etiam, *Ambulare in via Domini, In præceptis, eius*. Hebraismus est significans hominem rectè & inculpate viuentem, Deique voluntati ac iussis obtemperantem, Deo carum & acceptum esse. Recte igitur Lxx. Interpretes pro eo posuerũt *Placuit Deo*. Illud *Et non apparuit*, significat eum sublatum esse ex societate & consuetudine hominum: pro quo Septuaginta habent, *Et nõ est inuẽtus*. Hebraicè præcisè est, *veenennu* ואינֶנּוּ *et nõ ipse*, quod ad mortem eius referunt nonnulli Hebræi, reclamante paraphrasi Chaldaica, quæ sic Latinè sonat, *Et non ipse, quia nõ mori fecit eum Dominus*. Clarius apparet hic modus loquẽdi ex psalmo 36 *Vidi*, inquit, *impium super exaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani. Et transiui, & ecce nõ erat, & quæsiui eũ, & nõ est inuẽtus locus eius*, Pro illo, *Quia tulit eũ Deus*. quod Hebræi de morte eius interpretantur, 70. habent *Et transtulit eũ Deus*. Verbũ autẽ trãsferẽdi nõ significat mortẽ, sed subductio

Ambulauit cũ Deo Hebraismꝰ est & quid significet.

Universidad de Deusto Biblioteca

nem ex societate & conuersatione hominum,& in meliorem quam- A
dam vitæ rationem & statum commutationem. Ad hunc locũ Gen. spectauit auctor libri Ecclesiast.in ca.44.scribens, Henoch placuisse Deo,& trãslatum esse in paradisum.Deniq; locus hic de Henoch sic fere expressus est in Thargo Hierosolymitano, *Et seruiuit Henoch in veritate coram Domino,& non ipse,quia subtractus est per verbũ à conspectu Domini.*Quoniã autem non ante generationem prolis sed post,dicitur Henoch ambulasse cum Deo,ex eo putat significari Procopius Gazæus,Henoch ante fuisse improbum & flagitiosum, sed postea per dignam & perfectam suorũ scelerum pœnitentiam,non tantùm emendasse vitã,sed adeo placuisse Deo, vt mereretur mortis expers in felicem vitæ statum transferri.Quod mihi sanè non fit verisimile,cùm nihil tale vspiam significet Scriptura, nec de tali & de tanto viro id sentire consentaneum est. Quinimo Caietanus ex eo quod bis dicitur hoc loco,Henoch ambulasse cũ Deo, indicari existimat eũ per totam vitã, & à pueritia vsque fuisse sanctum & carum Deo.

B

DISPVTATIO DE TRANSLATIONE ET SCRIPTIS HENOCH.

VERVM enimuerò de hac translatione Henoch multa quæri & disputari possunt, cognitu dignissima, magnámque lectori obscurarum & abstrusarum rerum non incurioso voluptatem allatura. Sed quo diluçidius atque distinctius tractetur disputatio hæc.quam in præsentia explicare instituimus, aliquot eam in quæstiones breuiter enodandas digessimus.

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrum Henoch sit mortuus,an etiam nunc in terris viuat,

ANTE omnia verò quærere oportet, vtrum Henoch sit mortuus, an viuat etiam nunc, victurúsque sit vsque ad consummationem sæculi. Auen-Esra cum quibusdã aliis C
Auen-Esra & Hebræorum argumẽta quod mortuus sit Henoch.
Hebræis fuisse mortuum Henoch censet,& confirmat tribus argumentis.Primo, quia Moses de illo scripsit cap.5. Genes. *Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni.* non igitur amplius vixit,ergo mortuus est,si enim adhuc viueret, dies eius fuissent non tantùm trecenti sexaginta quinq; anni,sed essent vltra quinque millia annorũ.Deinde illud quod Hebraicè de ipso dicitur hoc loco,*Et non ipse*,secundum phrasim Scripturæ significat excessisse ipsum ex hac vita,sicut videre licet ex Psal.36.in iis verbis, quæ paulo supra memorauimus,& ex ca 42.lib.Gen.vbi Iacob loquẽs de filio suo Ioseph,quem mortuum credebat. *Ioseph*, inquit, *non est super Simeon tenetur in vinculis,&c.* Postremo,idẽ argumentatur ex illo *Quia tulit*

A *tulit eum Deus*,nam secundum locutionẽ Scripturæ,Tollere aliquem vel Tollere animam alicuius,idem est,atque tollere eum ex vita. Nã & Elias & Ionas optantes mortem, orabant Deum dicentes: *Tolle animam meam*,& Iob 32.*Nescio*,inquit,*quamdiu subsistam,& si post modicum tollat me Factor meus.*& Iudæi coram Pilato clamabant aduersus Christum:*Tolle,crucifige eum.* Atque huius verbi ambigua significatione abutens Poëta festiuè lusit illud in Neronem: 3.Reg.19. Ionas 4. Ioan.19.

Quis neget Aneæ clara de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem,sustulit ille patrem.

AT enimuerò,non esse mortuum Henoch,præter antiquissimam fidéque dignissimam Ecclesiæ traditionem, præter Christianorum omnium persuasionem adeo animis & sensibus eorum infixam, vt ea de re, quemadmodum scribit Augustinus lib. 2. de gratia Christi contra Pelagium & Celestium cap.23.dubitare fas non sit, denique præter concordem Patrum & Theologorum sententiam, facit omnino certum,& extra cõtrouersiam omnem,auctoritas B. Pauli apertissimis verbis id cap.11. Epist. ad Hebræos affirmãtis. *Fide*, inquit, B
Henoch translatus est,vt non videret mortem,& non inueniebatur,quia translatus eum Deus,Miror igitur Hieronymum Oleastrum non esse veritum dicere in Commentario huius loci Geneseos, licet Hebræi dicant Henoch esse mortuum, sibi tamen videri probabilius non esse mortuum.Itáne probabilius tantùm, an non potiùs omnino verum certúmque atque indubitatũ?præsertim cùm ipsemet subiiciat mox verba Pauli,quæ supra memorauimus,perspicuè & affirmatè tradẽtis Henoch non fuisse mortuum. Hieronym. ab Oleastro arguitur.

MVLTI ad hoc ipsum probandum,asserunt verba illa, quæ sunt in cap.44.libri Ecclesiastici:*Henoch placuit Deo,& translatus est in Paradisum,vt det gentibus pœnitentiã*,quibus verbis planissimè ostenditur Henoch non esse mortuum,sed translatum esse in paradisum, & nouissimis mundi temporibus prædicaturũ gentibus ab Antichristo seductis pœnitentiã.At enim Græcè nec est illud *In paradisum*, & pro illo *Vt det gentibus pœnitentiam*.sic est:*Exemplũ pœnitẽtiæ generationibus* Vt hæc videatur esse lectionis Græcæ sententia,Deum idcirco trãstulisse Henoch virum sanctissimum,vt eo intelligeretur,viros innocẽtes,& pios cordi & curæ esse Deo,& improbi tã mirabili exẽplo permouerẽtur ad pœnitentiã agendam.Vel significatur Henoch esse translatum, quia dum viueret omnibus erat eximium pœnitentiæ exemplum,scilicet,vitæ sanctitate, & morũ innocentia homines sui sęculi ad pœnitentiam scelerũ.Deiq; cultum,& obsequiũ prouocans & incitans. Voluit autem Deus ex consortio hominum subducere Henoch, quia tunc corruptela naturæ humanæ ex Adami peccato nata,magnas vires & robur acceperat:nec tantũ posteros Cain, sed etiam impij Seth nepotes religionis & pietatis cultores, impunitas vitæ,improbitas morum, denique libido viuendi & faciendi,vt cuique libitum erat, penitus infecerat atque deprauauerat. Quamo- C
Locus Ecclesiastici cap.44. explicatur.

Universidad de Deusto Biblioteca

brem Deus sanctum Henoch ex illa scelerũ colluuione maturè subduxit.scilicet raptus est, vt in libro Sapientiæ capite 4.scriptum est: ne malitia mutaret intellectum eius,aut ne fictio deciperet animam illius. Ttanslatus est autem Henoch prope mille annis ab exordio mũdi exactis,& sexcẽtis sexagintanouẽ ante diluuium. Mosis porro narratio etiã non obscurè indicat Henoch non esse mortuum. Cùm enim de omnibus & singulis,qui eum anteceſſerũt,quique subsecuti sunt vsque ad diluuium,Moses illã clausulam ponat *Et mortuus est*, de solo Henoch.id non scripsit:at si mortuus fuisset,vt de alijs omnibus,sic de ipso id dixisset.

Solutio contrariarũ rationum.

Qvod autem contra hanc sentẽtiã supra obiiciebatur,Mosem dixisse omnes dies Henoch fuisse trecẽtos sexaginta quinq; annos, nõ concludit Henoch fuisse mortuũ;sed demonstrat tẽpus,quo Henoch in societate & conuersatione hominum, versatus est,vitam in terris cum alijs hominibus degens. Subtractus autem ex conuersatione hominum,quia planè nescitur vbinam sit,quid agat, quomodo viuat:similiter sese habet quantum ad notitiam hominum,atque si mortuus fuisset: quocirca tẽpus omne post eius translationem silentio inuoluitur.Illud autem, quod Hebraicè legitur *Et non ipse* & illud *Quia tulit eum Deus*,non vt Hebræi interpretãtur, sed vt LXX. interpreres, & Latinus noster interpres declararunt, & expresserunt, translationem eius non autẽ mortem significãtes, intelligenda sunt.

Hebræa si cui placent hæc sunt

ואינגר
בי לסח
אתו
אלהים

Veennenu chi lakah otto Elohim.

QVÆSTIO SECVNDA

An Henoch sit moriturus,

Procopius Gazæus quid de Henoch sentiat.

4.Regum 2

Secvndo locoillud quærendum est,vtrum Henoch sit aliquando moriturus,an verò iam translatus sit ad vitam immortalem.Procopius Gazæus super hoc loco Geneseos significare videtur Henoch nõ esse amplius moriturũ,sed mirabili quodã mortis modo defunctum,ad cœlestẽ vitam esse trãslatũ.Dicit enim,eũ nõ more hominũ esse mortuũ,sed diuina quadam ratione nobis inexplorata esse à Deo assumptũ:quin etiam ait, eum ad perfectionem ac beatitudinem esse adductum. Addit præterea,& ipsum Eliam cùm translatus est, in æterna tabernacula esse receptũ:& paulo ante dixerat,Abel interfectum à fratre ad astra volasse Nescio quid simile de Henoch videtur innuere S.Hieronymus in Epistola,quam misit ad Pammachiũ aduersus errores Ioannis Hierosolymitani ad hunc modum scribens:*Enoch translatus est in carne. Elias carneus raptus est in cœlum : necdum mortui , & paradisi iam coloni,habent membra cum quibus rapti sunt atque translati.Quod nos imitamur ieiunio,illi possident Dei consortio.vescuntur cœlesti pane,& saturantur omni verbo Dei, eundem habentes dominum quem & cibum.* Sed profectò

A fectò Heronymum sensisse nondum Henoch esse mortuũ sed moriturum aliquando,ex aliis scriptis eius patet: nec aliud ipse hoc loco significare voluit , quam Henoch in amœnissimum aliquem terræ locum,quem generali vocabulo paradisum appellauit, translatum, non substentare vitam terrenis & vsitatis, nostratibúsque cibis & alimentis;sed Dei verbo,sicut Moses in monte per quadraginta dies; Non enim in solo pane viuit homo , sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

Exodi 24. & 34. Deuter.8.

Est igitur proculdubiò credendum , Henoch & nondum esse mortuum,& aliquãdo moriturum.Sic habet Ecclesiæ traditio,sensúsque & opinio fidelium , & Patrum ac Theologorum sententia. Audi quid hac de re scribat B.Thomas in Commentariis in epistolã Pauli ad Hebræos super illis verbis capitis 11. *Fide Henoch translatus est,ne videret mortem .Nondum*,inquit , *Henoch est mortuus , sed morietur tamen aliquando:quia sententia quam Dominus primis parentibus peccantibus inflixit,Quocunque die comederis ex eo,morte morieris, omnes qui quocumque modo nascuntur ex Adam comprehendit. Vnde Psalmo 88. dicitur, Quis est homo qui viuet,& non videbit mortem?& Paulus ad Hebræos 9.Statutum est,*inquit,*omnibus hominibus semel mori. Mors autẽ duorum dilata est , Henoch & Eliæ.Et ratio est, quia doctrinæ veteris Testamenti ordinatur ad promissa noui Testamẽti,in quo spes nobis vitæ æternæ promittitur,Math. 4. Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et ideo data sententia mortis ,voluit Dominus ducere homines in spem vitæ:quod fecit in Patribus vtriusque status scilicet Naturæ,Legis, & Gratiæ.Vnde , in primo statu dedit spem euadendi necessitatem mortis in Henoch: in lege autem , in Elia:in tempore gratiæ, in Christo, per quem datur nobis effectus huius promissionis. Sed duo primi morientur per Antichristum : Christus autem semel mortuus,à mortuis resurgens iam non moritur,mors illi vltra non dominabitur.*Sic S.Thomas.

Genes.2.

Rom.6.

Sed hoc ipsum doctè admodum & disertè tractat atque confirmat Sanctus Augustinus in libro nono de Genesi ad literam capite sexto ita scribens:*Neque enim arbitrandum est, Eliam vel sic esse iam sicut erunt sancti , quando peracto operis die , denarium pariter accepturi sunt : vel sic quemadmodum sunt homines , qui ex ista vita nondum emigrarunt , de qua ille tamen non morte , sed translatione migrauit. Iam itaque aliquid melius habet,quàm in hac vita posset: quamuis nondum habeat, quod ex hac vita rectè gesta in fine habiturus est ; pro nobis enim meliora prouiderunt , ne sine nobis perficerentur. Aut si quisquam putat hoc Eliam mereri non potuisse si duxisset vxorem , filiósque procreasset , creditur enim non habuisse , quia hoc Scriptura non dixit , quamuis & de cœlibatu eius nihil dixerit : Quid de Henoch respondebit, qui filiis genitis , Deo placens , non mortuus , sed viuus translatus est ? Cur ergo & Adam & Eua , si iuste viuentes caste filios procreassent , non eis possent translatione , non morte succedentibus cedere ? Nam si Henoch & Elias in Adam mortui , mortísque propaginem in carne gestantes , quod de-*

Matth. 20.

Hebræos 11.

bitum vt soluant, creduntur etiam redituri ad hanc vitam, & quod tamdiu dilatum est, morituri: nunc tamen in alia vita sunt, vbi ante resurrectionem carnis, antequam animale corpus in spiritale mutetur, nec morbo, nec senectute deficiunt: quantò iustius atque probabilius primis illis hominibus præstaretur sine vllo suo parentúmve peccato viuentibus, vt in meliorem aliquem statum filiis genitis cederent: vnde sæculo finito cum omni posteritate sanctorum in angelicam formam non per carnis mortem, sed per Dei virtutem multo felicius mutarentur?

IDEM Augustinus lib. 1. de Peccatorum meritis & remissione ad Marcellinum c. 2. & 3. non tantũ docet Henoch non esse mortuum sed etiam declarat, quomodo tot millibus annorum vitam in terris sustentet. Hoc enim modo scribit: *Proinde si non peccasset Adam, non erat expoliandus corpore sed superuestiendus immortalitate, & incorruptione, vt absorberetur mortale à vita, id est, ab animali in spiritale transiret. Neque enim metuendum fuit, nedum fortè diutius hic viueret in corpore animali senectute grauaretur, & paulatim veterascendo perueniret ad mortem. Si enim Deus Israelitarum vestimentũ & calceamẽtis præstitit, quod per tot annos non sunt obtrita, quid mirum si obedienti homini eiusdem potẽtia præstaretur, vt animale ac mortale habens corpus, haberet in eo quemdam statum quo sine defectu esset annosum, tempore quo Deus vellet, à mortalitate ad immortalitatem sine media morte venturus? Sicut enim hæc ipsa caro, quam nunc habemus, non ideo non est vulnerabilis quia non est necesse vt vulneretur, sic illa non ideo non fuit mortalis, quia non erat necesse vt moreretur. Talem puto habitudinem adhuc in corpore animali atque mortali, etiam illis qui sine morte hinc translati sunt fuisse concessam. Neque enim Henoch & Elias per longam ætatem senectute marcuerunt nec tamen credo eos iam in illam spiritalem qualitatem corporis cõmutatos, qualis in resurrectione promittitur, quæ in Domino præcesit, nisi quia isti fortasse nec his cibis egẽt, qui sui consumptione reficiunt: sed ex quo translati sunt ita viuunt, vt similem habeant satietatem illis quadraginta diebus, quibus Elias ex calice aquæ & ex collyride panis sine cibo vixit: aut si & his sustentaculis opus est, ita fortasse in paradiso pascuntur, sicut Adam priusquam propter peccatum exinde exire meruisset. Habebat enim quantum existimo & de lignorũ fructibus refectionem contra defectionem, & ex ligno vitæ stabilitatem contra vetustatem.* Sic Augustinus.

Adam si nõ peccasset non expoliandus corpore, sed superuestiendus. 2. Corint. 5.

Alias legitur ne forte diutius hic viuendo. Deut. 89.

Aliud est esse mortalẽ, aliud morti subiectũ necessitati.

3. Reg. 19.

QVÆSTIO TERTIA.

Quem in locum translatus fuerit Henoch.

S. Chrysostomus de Henochtrãslatione quid scripserit.

MERVM quærat aliquis, quẽ in locũ translatus fuerit Henoch & cur eũ Deus tam singulari ratione ex hominũ cõsortio & locietate subducere, & tã mirabili modo tot annorũ millia viuum conseruare voluerit? Ad priorem quæstionem ita respondet Chrysostomus hom. 21. in Genesim: *Si quis*, inquit, *curiosius rogare velit, quem in locum Deus Henoch translulerit, aut num vsque ad præsens viuat,*

discat non conuenire humanis mentibus curiosius ea, quæ à Deo fiunt explorare, sed credere his quæ dicuntur à Deo. Nam quando Deus aliquid pronuntiat dictis eius contradicendum non est, sed digna fide habenda sunt quoniam à Deo pronuntiata sunt, etiam si oculis nostris non videantur. Enimuero, Scriptura dixit quod translulit illum Deus, & quod viuentem translulit, & quod mortem ille non sit expertus, sed ob suum quem apud Deum habebat fauorem, superior factus sit diuina sententia contra humanum genus prolata. Quo autem hunc translulerit, & quomodo nunc agat nõ adiecit. Sic Chrysostomus. In lib. Ecclesiastici cap. 44. secundum Latinam interpretationem nostram scriptum est, Henoch fuisse translatum in Paradisum. Dixi secundum Latinam interpretationem, quia Græcè in eo loco non est illud *In Paradisum*, sed ita fere peruulgatum est, creditur que Henoch & Eliam esse in Paradiso. Rupertus lib. 3. Commentariorum in Genesim cap. 33. tradit Henoch & Eliam ductos esse in secretam quamdam & amœnissimam terræ regionem, vbi in magna carnis & spiritus quiete viuũt, quo vsque ad finẽ mundi redeant & mortis debitum soluant. Id quod Rupertus sumpsit ex B. Gregorio. Sed vtrum Henoch versetur in Paradiso terrestri, ex quo Adam eiectus est, necne, tractatum est à nobis suprà in lib. 3. de Paradiso disputatione prima, quæ est de loco & situ Paradisi quæst. 5. qua quæritur, vtrum etiam nunc Paradisus existat. Et paulò infrà tractando quæstion em septimam huius disputationis, enucleatius idem disputabitur.

Vbi nunc degat.

QVÆSTIO QVARTA.

Cur Deus sic Henoch translulerit.

CVR autem Deus ita Henoch trãsferre voluerit, breuiter respondendo tres causas afferre possumus. Primo quidẽ vt fidem faceret immortalitatis Adamo promissæ, ac præstandæ, nisi Dei legem ipse violasset. Qualis enim tot annorum millia viuit, & vsque ad extremum mundi tẽpus victurus est Henoch, scilicet vegeto corpore, illibata sanitate integris viribus, & ab omni malo & molestia vacuus, talis omnino Adã si præceptis Dei obtemperasset, omni tempore, dum in terris ageret, futurus erat. Deinde, voluit Deus in Henoch specimen quoddã præbere nobis eius immortalitatis, quam post resurrectionem adepturi sumus corporibus ad vitam reuocatis, & ex terra in cœlestes sedes sublatis, iisque beatis & immortalibus. Cur enim non credamus, Deum hoc sanctis præstaturum, quem legimus tot annorum millia, Henoch non tantum ab interitu, sed etiam ab omni molestia & incommodo corporis, ac fortasse etiam sine vllo cibo potuq;, in terris conseruare? Ad hæc illud quoq; addi potest, sic esse à Deo Henoch translatũ, & vsq; ad consummationẽ sæculi in hac mortali vita cõseruandũ, quod no uissimo mundi tẽpore, vt antiqua fert traditio, & fideliũ persuasione creditum est,

Tres causæ ob quas Deus Henoch transtulit.

creditũ est,prædicator & popugnator fidei Christi,& doctrinæ Euãgelicę aduersus oppugnationem & persecutionem Antichristi futurus sit. Verùm hac de re diligenter & accurate disputatum à nobis est in lib.15. Commentariorum nostrorum in Danielem super illis verbis capitis 12. libri Danielis, *In illo tempore consurget Michael &c.* A

Henoch cur sit trãslatus ex D. Chrysostomo.

His libet attexere alias quasdam causas cur Deus sic Henoch trãsferre voluerit,à Chrysostomo & Theodoreto expositas. Chrysostomus igitur homil. 21.in Genesim ita scribit: *Quia post transgressionem Adæ inuentus est homo,qui ad virtutum culmen ascenderet & primi parentis peccatum reuocaret,ob suam quã apud Deum habebat gratiam(vide boni Dei excellentẽ misericordiam) quia inquam,inuenit aliquẽ,qui potuit peccatum Adæ reuocare:monstrando reipsa quia non volens mortem humano generi inuehere propter mãdati transgressionẽ,eum qui mãdatum acceperat, condẽnauerit,nunc viuentẽ illum transfert.Et placuit,inquit,Henoch Deo & non est inuentus,eò quòd transtulit illum Deus. Vides sapientiã Domini?viuentẽ transtulit non immortalitatem largitus est,vt peccandi metũ eneruaret,sed morti in humanũ genus suum ius reliquit. Propter hoc iterũ obscurè, B vt ita dicam,& latenter reuocare vult sententiã,quã contra Adam protulit: sed manifestum hoc non facit,vt timor illius,emendationem seruet.Et idcirco Henoch,cùm sibi multum placeret, transtulit.* Et paulo post: *Vidisti bonitatẽ Domini quomodo inuentum virũ,qui virtutem operatus est, non fraudauit dignitate,quam protoplasto ante mãdati transgressionem largitus erat: docẽs nos quòd & illum,nisi dæmonis deceptionẽ maioris fecisset,quam traditum mãdatum,eodẽ vel maiori honore dignatus fuisset.* Sic Chrysostomus.

Theodoretus autem 45. quæstione in Genesim cùm quæsisset,& quem in locum,& quam ob causam Deus Henoch trãstulisset, ita respõdet: *Non inquirenda sunt,quæ silentio sunt tradita,sed venerenda, quæ scripta sunt. Ego verò puto Deum omnium hoc fecisse , ad consolandos virtutis athletas. Cum enim Abel primus iustitiæ fructus , immaturus adhuc radicitus abscissus esset,nullaq; resurrectionis spes tum homines consolaretur transtulit omnium Deus ipsum Henoch sibi gratissimum, eumque seiunxit à mortalium vita, vt quicumque piè viuere statuerit, animaduertat quanto in honore habendus sit:cùm Deus omnium . qui iustus est & iuste gubernat vniC uersa,Henoch honore prosecutus sit.Abel quoque ornamento carere non permittet.Hac de causa illum quidem occidi conspexit,Henoch autem transtulit:vt huius prædicatione futuram indicaret resurrectionem. Qui enim in hac vita virtutis remunerationem non fuerit adeptus, illam in altera vita certo consequetur.* Hæc Theodoretus.

QVÆSTIO QVINTA

Vtrum Henoch in terris viuẽs, nunc videat essentiã Dei.

Merum illud non facilè est ad explicandũ , ad agnitionem tamen pulcherrimum videtur,vtrũ Henoch postquam translatus est,videat Deũ,beatifica diuinæ essẽtię visione fruẽs? licet.n,vitã in corpore & in terris agat.& aliquãdo sit moriturus,hoc tamen

A tamen non obstat,minus hoc singulari Dei munere & beneficio affici potuerit,ad eum nempe modum, quo nonnulli credunt Mosem & Paulum in raptu vidisse Deum,& quemadmodum Dominus noster,dum in terris vixit,secundum partem superiorem animi beatus & comprehensor erat,secundum partem autem inferiorem viator. Gregorius Nazianzenus in secunda Oratione de Theologia in dubio & incerto hoc relinquens.*Licet*,inquit,*Henoch hinc translatus sit, non tamen constat vtrum iam comprehenderit Dei naturam , an sit adhuc comprehensurus.* B.Hieronymus in Epistola quam scripsit ad Pammachium aduersus errores Ioannis Hierosolymitani dicens Henoch frui Dei consortio & vesci cibo cœlesti,id est, ipso Deo videtur indicare eum frui beatifico Dei conspectu. Exod.33.2. Corin.12.

Argumentatio quod Henoch Deum videat.

Potest sanè quæstio hæc in vtramque partem satis probabiliter agitari,& disceptari. Nam quod Henoch post suam trãslationem Deum viderit,hunc in modum argumentari licet: Si Henoch Deum non videt,ergo est viator,& in statu merẽdi,& cùm sanctissimus sit, Deóque carissimus, & in magna spiritus & carnis quiete viuat , & his omnibus,quæ hominem à bene agendo aut reuocare , aut retardare possunt expeditus,& omnino solutus,& liber sit,existimare cõ- B uenit,ipsum flagrantissimo amore Deum diligere, & perfectissimos ac frequentissimos caritatis actus exercere. Cùm igitur tot millia annorum adhuc vixerit, victuruſque sit vsque ad consummationem sæculi,hinc planè conficeretur,in tantùm multiplicatum & auctum iri eius merita , vt ad extremum omnes Sanctos etiam,vt videtur B. Virginem meritorum multitudine ac magnitudine sit superaturus. At hoc nullo modo videtur concedendum.Pro certo enim est apud Theologos,cunctósque fideles,beatissimam Virginem gratię & gloriæ præstantia longissimè omnes Sanctos & cœlestes spiritus esse supergressam.Quin probabile admodum est,magnũ Christi præcursorem Ioannem Baptistam,& beatissimos Apostolorum principes Petrum & Paulum maioribus fuisse meritis præditos, quam futurus sit Henoch,namque vt maior fuit gratia noui Testamenti,quàm veteris ita credibile est Patres & principes noui Testamenti , Patriachis & Prophetis aliisque Patribus veteris Testamenti gratiæ abundantia C & præstantia superiores fuisse. Si est igitur absurdum , Henoch merito & præmio superiorem futurum omnibus Sanctis , id autem sequitur ex eo quod ponitur Henoch esse in statu merendi , hoc ergo negandum est,& quod huic est consequens , sine dubitatione affirmandum,Henoch postquam translatus est fuisse secundum partem superiorem animæ beatum & comprehensorem,beatifica visione Dei essentiam videndo.Hanc opinionem Catharinus in libello de Consummata gloria Christi maximè approbat , sed nullis tamen eam argumentis nullis auctoritatibus , denique sola asseueratione sua confirmat. Probabilior sententia.

Quod Henoch nõ vi-

Ex aduerso autem Henoch non videre Dei essentiam multis &

Universidad de Deusto Biblioteca

Deat Dei essentiã multis rationibus probatur.

validis argumẽtis probari potest. Principio sapienter illud à S. Thoma dictum est in 3.p.q.1.art.3. *De his quæ supra naturam sunt, nec sine magno diuinæ omnipotentiæ miraculo effici possunt, non est quicquam affirmãdum, nisi quod per diuinam reuelationem nobis innotuit. scilicet aut quia traditum est in diuina Scriptura, aut ex ea facile colligi potest, aut certa Ecclesiæ traditione constat, aut Patrum & Theologorum doctrina nititur:* atqui nihil horum suppetit ad probãdum, Henoch videre Dei essentiam: non potest igitur sine temeritate id affirmari. Quinimo videtur isti opinioni diuina Scriptura multis locis contradicere. Apud Ioannem enim cap.1. Euangelij, & 1. Epist. cap.4. scriptum est. *Deum nemo vidit vnquam,* & Dominus noster apud Ioannem c.6. dixit. *Non quia Patrẽ vidit quisquam, nisi is, qui est à Deo, hic vidit Patrem,* & Paulus 1. Epistola ad Timoth. cap. vlt. de Deo loquens: *Quẽ,* inquit, *nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Et in ca.33. Exodi traditur, Mosi rogãti Deũ, vt ipsi ostenderet faciem suam, respondisse eum, *Faciem meam videre non poteris, non enim videbit me homo & viuet.* Nec verò credibile est, Henoch meliori esse conditione & feliciori statu vitæ quàm fuerit Adam in paradiso terrestri ante peccatum, futurúsque erat nisi peccasset: sed Adam in eo statu, nec vidit, nec visurus erat Dei essentiam: ergo nec eam videt Henoch.

A

B

Mosem quidem & Paulum ad breue tempus vidisse Deum, videtur subindicare Scriptura. Scriptum est enim in cap. 33. Exodi, Mosem loqui solitum cum Deo facie ad faciem, sicut loquitur homo cum amico suo, & in libro Numer. cap. 12. dicitur Deus apparere, & loqui solitus Moysi non per ænigmata & figuras sed palã & ore ad os. Paulus quoque 2. ad Corinth. cap. 12, affirmat se raptum fuisse vsque ad tertium cœlum, & audisse arcana verba quæ non licet homini loqui. Quamobrem Mosem vidisse Deum censisse videtur Basilius homil. 1. in Hexæmeron. & Ambrosius libro 1. in Hexæmeron capite 2. Augustinus item lib. 12. super Genes. ad litteram cap. 27. & Epist. 112. cap. 12. necnon & B. Tho. 1. par. q. 12. art. 11. & 2.2. q. 174. art. 4. & 175. art. 3.

Qui auctores dixerint Mosen vidisse Deũ.

Nihilominus tamen plerique Theologi & Patres cõstanter negarunt Deum secundum essentiam visum esse, vel à Mose, vel à Paulo. Horum Princeps numerandus est Dionysius Areopagita in libro de Cœlesti hierarchia cap. 4. & in lib. de mystica Theologia cap. 1. quẽ secuti sunt Gregorius Nazianzenus in Orat. 6. de Theologia, Hieronymus super cap. 6. Esa. Cyrillus lib. 1. Commentariorũ in Ioan. c. 22. Gregorius lib. 18. Moral. c. 6. quin ipse Aug. tract. 2. in Euangelium Ioannis. explanans illa verba: *Deum nemo vidit vnquam,* apertissimis verbis affirmat Deum non esse visum à Mose, idque ex ipsius Scripturæ verbis argumentatur. B. quoque Thomas 1.2. q. 98. art. 3. ait, *Mosem dici vidisse Deum & locutum fuisse cum eo facie ad faciem, secundum existimationẽ vulgi & populi Hebræi, qui sic de illo sentiebat. Aut eo modo loquendi significari excellentissimam omnium cognitionem & contemplationem*

Qui auctores dixerint Mosen non vidisse Deũ

C

A *templationem Dei, quæ infra claram diuinæ essentiæ visionem homini in terris viuenti concedi possit.* Si igitur plerique Theologi & Patres negant Deum visum esse à Mose & Paulo, quod tamen subindicare videtur Scriptura, & à magnis Doctoribus existimatum & proditum est, quantò minus id sentire licet de Henoch, de quo nihil tale diuina Scriptura vspiam significat, nec ab vllo Patrum traditum est?

Adice, quod simul esse comprehensorem & viatorem in terris propriũ videtur fuisse Christi Domini nostri, propterea iure cõcessum ipsi, quia solus omnium hominum, simul fuit homo & Deus, & caput omnium electorũ, totiúsq; tam militantis, quàm triumphãtis Ecclesiæ, deniq; quia auctor gratiæ, & gloriæ omnibus hominibus futurus erat. Huc spectat illa eiusdem Domini sentẽtia, quæ memoratur in cap. 3. Euangelij Ioannis, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Illud deniq; ad huius sententiæ confirmationem valet plurimũ quod & sacra Scriptura significat, & Patres affirmatissimè tradũt, Dominũ nostrum Iesum Christũ aperuisse hominibus aditum in Cœlũ cunctis ante ipsum clausum, & introduxisse homines in conspectum & gloriam Dei patris, quod verum nõ esset, si Henoch per tot annorũ millia ante Christũ vidisset Deum. Neque enim ad veritatem vel perfectionem visionis Dei refert, videatur ne Deus ab homine vel ab Angelo, in Cœlis an in terris: non enim minus perfectè ac beatè vident Deum Angeli sancti cùm sunt in terris, quàm cùm versantur in Cœlis: nec Dominus noster dum fuit in terris, minus perfectè vidit Deum, quàm postea cùm in Cœlos ascendit. Atque hæc quidem sententia propter supradictas rationes, longè probabilior haberi debet.

B

Deus æquè perfectè a beatis in terris ac in cœlo videtur.

Ad illud verò, quod huic sententiæ supra opponebatur. Si Henoch post suam translationem non fuisset secundum partem superiorem beatus & comprehensor, sed mansisset in statu viatoris & merendi, fore vt ad extremum multitudine meritorum omnes Sanctos transcenderet, dupliciter responderi potest. Dicatur enim id, quod quibusdam clari nominis in Theologia placuit: Humanum meritum apud Deum non modo crescere propter intentionem & frequentiam actus meritorij, sed etiam propter maiorem sanctitatem personæ operantis, & abundantiorem, atque præstantiorem gratiam ei donatam à Deo, quemadmodum Theologi dicunt gratiam vnionis Christi, in infinitum auxisse dignitatem, & vim meritorum eius. Quoniam igitur Beatæ Virgini tanta concessa est à Deo gratia & sanctitas, quam tam nulla vnquam pura creatura vel habet, vel habitura est, hinc fit, vt nullus homo quantumlibet multiplicet actus meritorios, gratiam Beatæ Virginis, eiusque merita sit adæquaturus. Sciebat igitur Deus quanta essent futura merita Henoch, & quia matrem suam super omnes vt par erat, extollere voluit, intensiuè tantam ei gratiam infudit, & frequentissimè, dum illa vixit in terris, ad tam perfectos actus meritorios

C

Vtrum Henoch victurus vsq; ad die iudicij multitudine meritorum superaturus sit omnes Sanctos

Cur nullus vnquam ad merita B. Virginis possit accedere

fitorios edendos cum ea concurrit, vt longè maiora & excellentiora A
fuerint merita beatissimæ Virginis, quam omnia Henoch merita futura sint.

Henoch post suam translationem nihil meritus est

ILLVD præterea respondeatur: Henoch fuisse tantùm in statu merendi vsque ad suam translationem: post id verò temporis vsque ad extremum mundi tempus, quo iterum apparebit hominibus, & veritati doctrinæ Christi testimoniũ perhibebit aduersus Antichristum, nihil meruisse eum, aut meriturum. Voluit enim Deum, vt hoc ei translatio illa esset, quod aliis hominibus est mors, terminus scilicet bene, aut male merendi. Plurimum tamen meruit Henoch tempore suæ translationis, tam longam dilationem suæ glorificationis quod eam intelligeret ad magnam Dei gloriam & vtilitatẽ Ecclesiæ pertinere, promptissimo & lętissimo animo approbãdo & amplectendo. Plurimũ quoq; merebitur nouissimo mundi tempore, testificando prædicando & defendendo fidẽ Christi aduersus Antichristum, & pro ea mortẽ, vt creditur subeundo. intermedio autẽ tẽpore expers meriti est. Et licet in maxima corporis & animi quiete & iucunditate viuat, non tamen Deum videt, sed maximis bonis & gaudiis tam corpore, quàm animo fruitur. Itaq; cogitare oportet de Henoch nondum mortuo, quod de iustis hominibus mortuis (licet nõ verè) senserunt plurimi & grauissii Patres, affirmantes eorum animas corporibus egressas amplissimis & iucundissimis bonis potiri, ante diem tamen iudicij, faciem Dei non videre.

In fine mũdi plurimũ merebitur.

B

ET huic quidem opinationi fidem Moses facere videtur hoc loco dicens, omnes annos Henoch fuisse trecentos sexagintaquinque, solum commemorans tempus eius ante translationem, & quod deinde secutum est reticens, quasi, vt hominis mortui, computari debeat. Videlicet Henoch, non solum quantum ad notitiam hominum quibus eius habitatio, conuersatio, & viuendi modus planè incognitus est, sed etiam quantum ad viam, extra statũ merendi est constitutus. Si neutrũ hoc responsum doctis viris placuerit, cogitent ipsi atq; commententur aliquid, quo melius hic nodus exoluatur. Nam mihi ad præsens nec iis quæ dixi probabilius aliud in mentem venit, & stat dicentibus Henoch Dei essentiam videre, nequaquam assentiri. C

An præstiterit eũ mori & postea resurgere, quam tãdiu in vita conseruari.

SED quærat aliquis, quorsum Deus Henoch tanto miraculo per tot annorum millia viuũ in terris conseruet? Nam si ideo conseruatur à Deo, vt ipse, qui ferè in exordio mũdi fuit (annos enim prope trecentos cũ Adamo primo homine versatus est) in fine mundi, & in persecutione Antichristi multum laboranti Ecclesiæ magno sit subsidio, & solatio, sua testificatione, & prædicatione fidẽ Christi, & doctrinam Euangelicam aduersus furorem, & rabiem Antichristi fortissimè propugnando, & defendendo, videtur fuisse cõuenientius futurum, tunc temporis cùm opus erit, eum à Deo ex mortuis ad vitam reuocari, sicut multi ex mortuis resurrexerunt vt testificarentur resurrectionem Christi: ad id igitur perficiendum non videtur

opus

A opus fuisse tanto miraculo. Sed profectò si quis attendat, facilè intelliget minus consentaneum fuisse, Henoch iam beatum in cœlis, Deóque fruentem, iterum in corpus mortale ac patibile retrudere, & acerbissimis cruciatibus, mortíque per summam Antichristi crudelitatem inferendæ subiicere.

QVÆSTIO SEXTA.

Vtrum Henoch librum aliquem scripserit, & vnde prophetiam eius quam citat Iudas deprompserit.

SEXTO loco de scriptis Henoch illud disputandum est, vtrum Henoch librum aliquem scripserit. Nam si aliquid ille scriptum reliquit, sine dubitatione, omnium scriptorum quicunque post conditum orbem fuerunt, antiquissimum ac primum fuisse eum fateri necesse est. Disputandi autem ea de re occasionem viris doctis dedit S. Iudas Apostolus in sua epistola canonica commemorans prophetiam quamdam Henoch, quam ille creditur litteris consignatam ad posteros transmisisse. Quæritur B igitur vnde nam Iudas illam prophetiam Henoch cognouerit & exprompserit? an ex aliquo eius libro, qui tempore Iudæ extaret, siue canonico siue apocrypho? an ex sola traditione? an illud vaticinium cęteris mortalium incognitum, sibique vni reuelatione Dei patefactum Iudas Ecclesiæ publicauit, suáque auctoritate firmauit?

Communis opinio

PERVVLGATA opinio est, prophetiam illam quam citat Iudas depromptam fuisse ex libro quodam apocrypho nomine Henoch prænotato, qui olim extabat & circumferebatur. Quid sit autem Scriptura apocrypha, his verbis declarat Augustinus in cap. 23. lib. 15. de Ciuitate Dei. *Omittamus*, inquit, *earum Scripturarum fabulas, quæ apocryphæ nuncupantur, eo quod earum occulta origo non claruit Patribus à quibus vsque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima & notissima successione peruenit. In his autem apocryphis, etsi inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est canonica auctoritas.* Sic Augustinus.

Quid sit Scriptura apocrypha secundum Augustinũ

Origenes Procopius. librum Henoch sæpe citant

LIBRVM autẽ illum Henoch apocryphum sæpe citant Origines C & Procopius Gazæus. Origenes quidem in vltima homilia super librum Numerorum testatur Henoch scripta quædam prophetica posteris reliquisse, è quibus Iudas Apostolus testimonium illud de extremo iudicio deprompserit. In illis autem scriptis continebantur multa, partim vera, partim fabulosa, velut de nominibus, & occultis virtutibus stellarum, de gigãtibus ex Angelorum commixtione cũ mulieribus procreatis, deniq; de extremo iudicio. Legẽdus est Origenes in 28. hom. in Numeros, & in tomo 6. Cõmentariorũ in Euãgelium Ioannis. Ferebatur olim vetustissimũ, vt videbatur, volumen cui titulus erat, Testamentũ duodecim Patriarcharũ sæpe ab Origene & Procopio citatũ, cui multa ex li. Henoch inferebãtur vaticinia

Testamentũ 12. Patriarcharum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

verbi gratia, de iis quę filiis ac nepotibus Patriarcharum euentura A
erant de mundi Saluatore ab Hebræis occidēdo, de futura Hebræo-
rum captiuitate perpetua, & per omnes gentes diſperſione.

B. Hierom. Tom. 1.

S. Hieronymus in libro de Eccleſiaſticis ſcriptoribus, vbi ſcribit
de Iuda, narrat epiſtolam Iudæ propterea non fuiſſe à multis olim
receptam, quod in ea citaretur teſtimonium Henoch ex libris apo-
Tom. 9 cryphis depromptum. Idem ſuper 1. ca. Epiſtolæ ad Titum dicit, Iu-
dam citando teſtimonium Henoch ex libro aprocrypho, non totum
librum illum probaſſe, ſed illud duntaxat teſtimonium quod verum
eſſe compertū ipſi erat. Non igitur, quia liber ille apocryphus erat,
omnia, quæ in ipſo erāt, cenſenda erant apocrypha: nec quia teſtimo
nium citatum à Iuda verum erat, conſequens fuit totum illum libṙ
fuiſſe verum. Non enim liber aliquis dicitur apocryphus, quod om-
nia in eo ſint apocrypha, ſed quia multa ſint eiuſmodi. Similia Hie-
Bed. Tom. 5 Gen. 2. 3. & 4. ronymo ſuper illo Iudæ loco ſcribit Beda. Dionyſius Carthuſianus
ſuper illo ipſo loco ait Iudam non citaſſe librum Henoch, ſed pro-
phetiam Henoch, quæ licet in eo libro contineretur, eam tamē ipſe
Deo ſibi reuelante, ſciebat prophetico ſpiritu ab Henoch fuiſſe edi- B
tam: ſicut Moſem narrare multa Adami, Cain, Lamech, & aliorum
dicta, quæ ab illis eſſe prolata, diuinitus ei fuerat patefactum.

TERTVLLIANVS in libro de Habitu mulierum, occurrens iis
qui negabant librum illum Henoch, ſi fuiſſet ante diluuium ſcriptus
ab Henoch, poſt diluuium ad poſteros ſaluum peruenire potuiſſe o-
ſtendit non eſſe id incredibile. Nam vel Noë in arca ipſum conſer-
uauit, vel diluuio abolitum, deinde Spiritu ſancto illuſtratus redin-
tegrauit: quemadmodum Sacra volumina, quæ Chaldaico Ieruſalē
excidio & incendio perierant, poſtea per Eſdram inſtaurata ſunt.
Cenſet autem Tertullianus non eſſe abiiciendam illius libri Henoch
auctoritatem. Apponam hic verba Tertulliani, quæ ſic habent. *Scio*
Tertulliani verba libro Henoch. *Scripturam Henoch, quæ hunc ordinem Angelis dedit, non recipi à quibuſdā*
quia nec in armarium Iudaicum admittitur. Opinor, non putauerunt illam
ante cataclyſmum editam poſt eum caſum orbis omnium rerum abolitorem
ſaluam eſſe potuiſſe. Si iſta ratio eſt, recordentur pronepotem ipſius Henoch
fuiſſe ſuperſtitem cataclyſmi Noë, vtique domeſtico nomine, & hereditaria C
traditione audierat, & meminerat de proaui ſui apud Deum gratia, & de
omnibus prædicatis eius: cum Henoch filio ſuo Mathuſalæ nihil aliud manda-
uerit: quàm vt notitiam eorum poſteris ſuis traderet. Igitur ſine dubio potuit
Noë in prædicationis delegatione ſucceſſiſſe, vel quia & alias non tacuiſſet,
tam de Dei conſeruatoris ſui diſpotione quàm de ipſa domus ſuæ gloria. Hoc
ſi non tam expeditè haberet, illud quoque aſſertionem Scripturæ illius tueretur:
proinde potuit abolefactam eam violentia cataclyſmi, in ſpiritu rurſus re-
formare: quemadmodum & Hieroſolymis Babylonica expugnatione deletis
omne inſtrumentum Iudaicæ litteraturæ per Eſdram cōſtat reſtauratum. Sed
cùm Henoch eadem Scriptura etiam de Domino prædicarit, à nobis quidem
nihil omnino reiiciendum eſt, quod pertinet ad nos. Et legimus omnem Scri-

pturam

A *pturam ædificationi habilem diuinitus inſpirari à Iudæis poſtea iam videri*
propterea reiectam ſicut & cætera fere, quæ Chriſtum ſonant. Nec vtiq; mi-
rum hoc. ſi Scripturas aliquas non receperunt de eo locutas, quem & ipſum
coram loquentem non erant recepturi. Eo accedit, quod Henoch apud Iudam
Apoſtolum teſtimonium poſsidet. Sic Tertullianus.

Auguſtinus reddit cauſam, cur liber ab Henoch ſcript⁹ annumeratus libri Canonicis.

S. Auguſtinus ſcripſiſſe Henoch aliqua de rebus diuinis affirmat
& cur ſcripta eius in canonem Sacrarum Scripturarum nō ſint rela-
ta, ſatis probabilem cauſam reddit, Sic enim ſcribit in lib. 15. de Ci-
uitate Dei cap. 23. *Scripſiſſe nonnulla diuina Henoch illum ſeptimum ab*
Adamo, negare non poſſumus, cùm hoc in epiſtola canonica Iudas Apoſtolus
dicat. Sed non fruſtra non ſunt in eo canone Scripturarum, qui ſeruabatur in
tẽplo Hebræi populi ſuccedentium diligentia ſacerdotum. Cur autem hoc? niſi
quia ob antiquitatem ſuſpectæ fidei iudicata ſunt, nec vtrum hæc eſſent, quæ
ille ſcripſiſſet, poterat inueniri, non talibus proferentibus, qui ea per ſeriem
ſucceſſionis reperirentur rite ſeruaſſe. Vnde illa, quæ ſub eius nomine profe-
runtur, & continent iſtas de gigantibus fabulas, quod non habuerint homi-
nes patres, rectè à prudentibus iudicantur non ipſius eſſe credenda. Sicut mul-
B *ta ſub nominibus & aliorum Prophetarum, & recentiora ſub nominibus*
Apoſtolorum ab hæreticis proferuntur: quæ omnia ſub nomine apocrypho-
rum, ab auctoritate canonica diligenti examinatione remota ſunt. Sic
Auguſtinus.

SIMILEM habet idem ſententiam in eiuſdem operis lib. 18.
cap. 38. ad hunc modum ſcribens. *Quid Henoch ſeptimus ab Adam?*
nonne etiam in canonica epiſtola apoſtoli Iudæ prophetaſſe prædicatur? cuius
ſcripta vt apud Iudæos & apud nos in auctoritate non eſſent, nimia fecit an-
tiquitas, propter quam videbantur habenda eſſe ſuſpecta, ne proferrentur
falſa pro veris. Nam & proferuntur quædam, quæ ipſorum eſſe dicuntur ab
eis, qui pro ſuo ſenſu paſsim quod volunt credunt: ſed ea caſtitas canonis non
recepit. Non quod eorum hominum, qui Deo placuerunt, reprobetur auctori-
tas, ſed quod iſta eſſe non credantur ipſorum. Nec mirum debet videri, quod
ſuſpecta habeantur, quæ ſub tantæ antiquitatis nomine proferuntur, & reli-
qua. Hactenus ſunt verba Auguſtini.

Refellitur Michael Medina.

MICHAEL Medina lib. 6. de Recta in Deum fide cap. 24. opi-
natur, prophetiam illā Henoch citatam à Iuda non fuiſſe libro ali-
C quo expreſſam vel litteris conſignatam, ſed ſola traditione apud Iu-
dæos cuſtoditam, & velut per manus à maioribus ad poſteros tradu-
ctam. Namque nec tempore Bedæ, nec Auguſtini, vel etiam ante aut
poſt fuiſſe aliquem librum Henoch, etiam apocryphum, magno pu-
tat ille argumento eſſe, quod Gelaſius Papa qui diſt. 15. quæ incipit
Sancta Romana Eccleſia, ſubtiliter ac dil gēter omnes libros apo-
cryphos recenſuit, atq; reiecit, nullum de libro Henoch verbū fecit.

VERVM. Medinæ cōtradicūt veruſtiſſimi grauiſſimiq; Patres Hiero-
nymus, Auguſtinus, Origenes, Tertullianus, Beda, aliiq; quā plurimi,
à quibus liber Henoch vt id tēporis vulgat⁹, nō ſolū nominatur, ſed
etiā citatur, nec credere neceſſe eſt, oēs libros apocryphos, q vilo tē-

pore

pore fuerunt, aut notos fuisse Gelasio, aut ab eo in illa censura comprehensos. Non desunt qui existiment librum Henoch fuisse tempore Apostoli Iudæ integrum atque incorruptum: sed eum postea multis aspersum & contaminatũ fabulis atque erroribus, quasi apocryphum reiectum esse ab Ecclesia, siquidem etiam canonibus & constitutionibus Apostolorum, aliisque libris supradicto loco memoratis à Gelasio, constat similem accidisse calamitatem.

Auctoris sententia librum Henoch Apostolorum tẽporibus nõ extitisse.

SED quid ego sentiam, exponam breuiter. Equidem reor, tempore Iudæ Apostoli nullum fuisse librum Henoch. Si enim fuisset, haud dubiè fuisset valde nobilis, celebérque apud Iudæos, tum propter auctoris antiquitatem & famam, tum quod in eo libro res admodum memorabiles & admirabiles continerentur: quapropter aliquam eius libri mentionem reperiremus apud Philonem, aut Iosephum diligentissimos, atque curiosissimos Antiquitatum Iudaicarum scriptores. Sed fit mihi vero simillimum, iam mortuis Apostolis, hæreticos varios libros sub eorum nominibus partim de rebus veris, partim de falsis & fabulosis confictos ab ipsis euulgasse: captáque occasione ex historia Michaelis altercantis cum diabolo, & ex prophetia Henoch commemorata à Iuda Apostolo, libros de rebus eiusmodi, quasi antiquitus scriptos publicasse.

NEC facilè adducor, vt credam, Apostolum Iudam prophetiam illam Henoch ex aliquo libro apocrypho, vel etiam non apocrypho qui tamen canonicus non esset, petere voluisse: non enim plus fidei haberet, quàm liber vnde sumpta esset. Cum autem Iudas simpliciter appellat eam prophetiam Henoch, certissimum proculdubio fuit Iudæ, & illam fuisse prophetiam, & auctorem illius fuisse Henoch, quod ille aliter quàm per reuelationem diuinam certò scire non potuit. Ad quos autem epistolam illam scripsit Iudas, iis nota esse potuit illa prophetia, vel ex libro aliquo probatæ apud ipsos fidei, vel ex antiqua & peruulgata traditione, vel ex sola Iudæ Apostoli narratione propter cuius auctoritatem de eius prophetiæ veritate nullo modo dubitassent.

QVÆSTIO SEPTIMA.

Vtrum Henoch sit in Paradiso terrestri vnde eiectus est Adam.

An paradisus diluuio perierit.

SATIS videtur probabilis illa sententia, Henoch non esse in illo Paradiso, quod Paradisus ille diluuio destructus, nunc non existat, Fides autem huic opinioni astrui & firmari potest multis argumentis: sed omissis cæteris quæ supra 3. lib. qui est de Paradiso fuse tractauimus, libet hoc loco vnũ duntaxat illud è sacra Scriptura ductũ argumentũ vehementius vrgere. In ca. 7. lib. Geneseos scriptum est Noëtico diluuio vniuersam terrã fuisse aquis opertam & vastatam, ita vt aquæ, omnes montes terræ

A terræ excederent, quin etiam altissimos totius terræ montes 15. cubitis supergressæ fuerint. Verba scripturæ sunt hæc: *Vehementer inundauerunt aquæ, & omnia repleuerunt in superficie terræ, & præualuerunt nimis super terram, operticq; sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cælo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super mõtes quos operuerat*, sic est in c. 7. Genes. Ex quibus Scripturæ verbis patet, diluuium illud fuisse generalissimum super vniuersam terram, eoq; omnem terram vastatam, & vt verbo Scripturæ vtar, deletam fuisse. Sed paradisus terrestris erat in hoc nostro orbe terrarum & pars nostræ terræ, ergo fuit illo diluuio vastatus & destructus, quapropter qui hoc negant, & contendunt eum fuisse intactum diluuio, & adhuc existere, videntur tam euidenti Scripturæ auctoritati contradicere.

Excutitur locus Gen. cap. 7.

AD hoc argumentũ tribus modis responderi potest: quos modos hic discutere volumus. Primò responderi potest, generalem illam sententiam Scripturæ, intelligendam esse de omnibus terris, vna dũtaxat excepta paradisi terra. Quemadmodũ eadem Scriprura eodẽ B in loco & alibi dicit omnes homines diluuio fuisse deletos præter octo qui in arca seruati sunt: cui tamen generali sententiæ excipere oportet ipsum Henoch, qui ante diluuiũ fuit, & adhuc viuere creditur, nec tamen in arca fuit, sed verisimile est eũ fuisse in paradiso, quẽ aquæ diluuij minimè attigerunt. Verùm, hoc responsum tripliciter refellitur. Primò, generalem illam de diluuio sententiã Scripturæ diminuere ac restringere, adhibita exceptione, quæ nõ potest ex aliquo Scripturæ loco colligi, & quæ sine vlla necessaria ratione adhibetur non modo non est licitum, sed etiam valdè periculosum, sic enim omniũ generalium propositionũ & sententiarum diuinæ Scripturæ fides & veritas, dubia & infirma redderetur, cum pro arbitratu cuiuslibet, variis exceptionibus obnoxia esset. Nã sicut isti ex illa generali sententia de diluuio excipiunt terrã paradisi: similiter alius exciperet Insulas, dicens intelligendum esse Scripturę dictum de vniuersa terra continente, non autem de insulis, & alius diceret intelligen-
C dum esse non de omni terra simpliciter, sed de omni terra, quæ ante diluuium habitabatur ab hominibus, & sic efficeretur nõ fuisse illud diluuim generale totius terræ, quod est contra doctrinam Scripturæ & omniũ Patrũ. Si quis respondeat exceptionem illam de paradiso colligi ex ipsa Scriptura, videlicet ex 44. cap. Ecclesiast. vbi traditur Henoch fuisse translatum in paradisum. Nos dicimus, hoc responsum esse valdè infirmum, vt paulo infrà ostendemus. Nec valet exemplũ Henoch: nã quod ille excipiẽdus sit ex generali interitu hominũ facto per diluuiũ, euidenter colligitur ex ipsa Scriptura, quæ indicat eũ non fuisse mortuum, sed esse translatum & in vita seruari, vt patet Gene. 5. & alibi, at nusquam Scriptura indicat, Paradisum non fuisse destructũ diluuio & adhuc existere: quare nõ est similis ratio exceptionis Henoch ab ipso diluuio, atq; ipsius Paradisi. Adde, q Henoch septingentis annis ante diluuiũ translatus fuerat nec postea apparuit

Refellũtur tria responsa ad prædictã auctoritatẽ Scripturæ. 1. Petri 3. Genes. 5.

Sap. 14.

in terris: vnde perinde se habebat, quantum ad habitationem suam, & conuersationem, ac si non esset in terris: quocirca Scriptura dicit illum fuisse è terra translatum & receptum, & Augustinus dicit eum esse in alia vita, quàm est hæc nostra, Quò fit, vt cùm Scriptura dicit omnes homines qui erant in terra periisse diluuio, intelligat de hominibus quorum habitatio & conuersatio in terris nota est, & qui vitam agunt in terris more & modo humano, atque ordinario: quamobrem non fuit opus excipere Henoch, qui non sic viuebat, & erat in terris. A

Auguſt.

ALTERA ratio contra hoc primum responsum sit hæc: Si Paradisus intactus fuit diluuio, ergo in illo loco seruari potuisset Noë cum animalibus: superuacaneum igitur fuit tanto tempore, & labore tam operosam arcam ad eos conseruandos fabricare. Nec dici potest, arcam illam non necessitatis causa, sed mysterij alicuius significandi (quod mysterium indicat S. Petrus primæ Epistolæ capite tertio) esse fabricatam: nam Scriptura Genes. 6. & 7. manifestis verbis ostendit, homines illos & animalia fuisse ingressa in arcam, vt possent viuere, ne diluuio perirent, quasi nullum aliud esset eius exitij effugium, nec alia ratione vlla seruari possent. B

TERTIA ratio contra idem responsum sit hæc: Aquæ diluuij secundum Scripturam excesserunt altissimos montes terræ quindecim cubitis, ergo necesse fuit omnem superficiē terræ ab illis operiri & obrui, nisi velimus credere, paradisum tantæ fuisse altitudinis, vt supereminet supremam regionem aëris, aut etiam cœlum contingeret, quod est tamen prorsus incredibile & absurdum, & à nobis supra in 3. lib. refutatum. Talis enim sublimitas paradisi, nec amœnitatem vllam, nec salubritatem, neque commodam homini habitationem habere potuisset. Quòd si dicatur, aquas diluuij miraculosè prohibitas esse à Deo ne paradisum attingerent, & iuxta ipsum (sicut accidit in mari Rubro, & in Iordane) immobiles constitisse non ad breue tempus sicut illic, sed per vnum, ferme annum, quoad scilicet durauit diluuium: id non modo non iuuat istam opinionem, sed valde improbabilem reddit: vt pote quam isti non possint tueri nisi confictis arbitratu suo miraculis. Confugere autem sine causa ad miracula, & ad omnipotentiam Dei, reprehenditur à Patribus & Theologis, præsertim autem ab Augustino cum alibi, tum præcipuè in libris de Genesi ad litteram non vno loco.

Exod. 14
Iosue 3.

Confugere ad miracula & ad Dei omnipotētiā sine necessitate à patribus reprehēditur.

ALTERO modo responderi posset ad supradictā auctoritatem Scripturæ aientis, vniuersam terram fuisse opertam aquis diluuij, cōcedendo scilicet etiam terram paradisi fuisse inundatam & opertam diluuio, negando tamen ob id fuisse paradisum destructum & deletum, sed permansisse integrum sub aquis, sicut olea illa, cuius ramum virentem columba tulit ad Noë, sub aquis toto tempore diluuij non tantùm integra, sed etiam viridis durasse creditur. Verùm, qui sic responderent, quærerem ex ipsis, vtrum putarēt id miraculosè factum

Genes. 8.

A factum esse, an sine miraculo? Si dicerent miraculosè satis proderēt improbabilitatē suæ opinionis quippe quam nisi commentitiis miraculis tueri possent. Si dicerent factum citra miraculū profecto nō minus esset id incredibile, quā quæ paulò suprà confutauimus quis enim credat (nisi qui quodlibet, quātūuis incredibile potest credere) locum paradisi delicatissimū, ornatissimū, summaq; elegantia & politissima arte designatum & perfectum per vnum ferme annum altissimis aquis vsquequaq; obrutum & oppressum, sine decoris, venustatis, magnificentiæ, ac pulchritudinis suæ detrimento durare potuisse? cum tanto tēpore etiam firmissimum & amplissimum ædificium aquis submersum perdurare non posset, quin paulatim decor & elegantia eius dilaberetur ac periret, compago partium dissolueretur, integritas corrūmperetur, denique firmitudo debilitaretur, ac labefactaretur. Quo modo enim sub tantis aquis tanto tempore paradisus seruare posset venustatem illā & decorem loci, dimensiones viarum, ordines arborum, pulcherrimam & locorum & stirpium

Paradisi locum diluuio periisse probat.

B dispositionem, varietatem tot herbarum & arborum, denique bonitatem & fertilitatem terræ? cùm à Patribus & Doctoribus traditum sit terram propter diluuium steriliorem ac deteriorem quàm antea fuerat esse factam, ob eámque causam statim post diluuium concessisse Deum homini esum carnium & tunc vitam hominum maiorem in modum diminui cœpisse. Nec iuuat istorum opinionem exemplum illud oleæ, quæ sub aquis diluuij frondes retinuit virentes, aliud enim est loqui de vniuerso loco paradisi, & iis omnibus, quæ in eo erant, & aliud de vna vel altera arbore, quæ vel propter naturā loci quo erat, vel propter robur & firmitatem suam sub aquis diluuij durare potuerit: qualis est olea, cui nunquam folia decidunt, & quam tradit Plinius ad ducentos annos viuere.

Plinius lib 16. cap. 44.

TERTIO modo responderi posset ad illam Scripturæ auctoritatem, concedendo paradisum aquis diluuij fuisse opertum & destructum: sed affirmando eū postea fuisse à deo refectū, & in priorē

C venustatem & magnificentiam restitutū. Sed hoc quia gratis & temere dicitur, qua facilitate dicitur, eadem negatur & reiicitur. Ex hac igitur disputatione apparet, scripturam dicentem vniuersam terram fuisse diluuio opertam & vastatam, valide suffragari eorum sententiæ, qui putant paradisum diluuio esse destrūctum, neque eum nunc in terris existere: quod testimonium Scripturæ non aliter euadere potuerunt, qui contrà sentiunt, quàm incredibilia & absurda de altitudine paradisi vsque ad supremam regionem aëris, vel etiam vsque ad viciniam cœli asserendo. Quis igitur eam opinionem vel temerariam, vel suspectam, vel improbabilē dicere audeat, quæ tam euidenti Scripturæ testimonio nitatur & fulciatur? præsertim cum ea opinione mirificè cōsentiente Historia tā sacra, quàm profana; ex qua liquet & paradisum fuisse citra sinū Persicum, circáque Mesopotamiā, & omnia illa loca cōstet esse habitata & explorata in qui-

Universidad de Deusto Biblioteca

bus nullum tamen paradisi vestigium vllo tempore adhuc apparuit. A

Duæ obiectiones.

SED contra hanc opinionē duo possent obijci. Vnum est, in libro Ecclesiastici cap.44.secundum nostram translationē vulgatam (cuius auctoritas nobis tuenda & defendenda est)scriptum esse, *Henoch fuisse translatum in paradisum;* ergo paradisus etiam nunc existit, cū in eo sit Henoch. Alterum est, sententiam esse multorum Patrum plurimorúmque Theologorum, etiam nunc existere paradisum: cui sententiæ contradicere videri posset temerarium. Verum hæc non tanti sunt, vt nos à contraria sententia tamquā temeraria, vel improbabili deterrere debeant, cùm facillime dissolui possint, quemadmodum à nobis supra in libro tertio discussa & profligata sunt.

Solutio prioris obiectionis. Expenditur locus Ecclesiastici c 44

NVNC autem ad priorem obiectionē breuiter ita respondemus Primo dicimus, vocabulum Paradisi (quod non habet eo loco Scriptura Græca, habet tamen Latina translatio vulgata, quam paruipēdere fas non est)non significare proprie paradisum illū, in quo fuit Adam, sed in vniuersum significare tam apud profanos scriptores Græcos & Latinos, quàm apud sacros auctores quemlibet hortum, B & locum amœnissimum, & ad oblectandum hominem elegātissimè concinnatum: id quod nos supra in exordio tertij libri multis exemplis profanæ & sacræ Scripturę demonstrauimus. Concedimus igitur Henoch esse in paradiso, non tamen in illo Adami, sed in aliquo secreto loco amœnissimo, inquo magna cū tranquillitate & iucūditate carnis & spiritus, Deo ipsum mirabiliter conseruante, viuit, &

Rupertus negat Henoch fuisse translatum in paradisum.

vsque ad consummationem sæculi victurus est. Certè Rupertus vir doctus, Catholicus, & pius, lib. 3. de Trinitate & operibus eius cap. 33. disertis verbis affirmat, nusquā in sacra Scriptura tradi Henoch fuisse translatum in paradisum, in quo fuit Adam: quinimo hoc ipse apertè & constanter negat. Sanctus etiam Chrysostomus homil. 21. in Genesim scribit, non esse curiosè scrutandum & quærendū, quem in locū Deus trāstulerit Henoch: cùm enim id Scriptura non dicat, nimis curiosū esse, velle inuestigare & scire. Atqui si Chrysostomus in illo loco Ecclesiastici, aut legisset vocabulum illud paradisi, aut C eo vocabulo significari putauisset paradisum illum terrestrem, non vtique dixisset, non tradi à Scriptura quo fuerit translatus Henoch, & idcirco id esse incertum, nec à nobis curiosè quærendum. Nec existimari potest, Chrysostomum non legisse librum Ecclesiastici; quippe qui plurimas eius libri sententias in suis scriptis frequēter vsurpat. Cum Chrysostomo planè consentiens Theodoretus in Quæstionibus in Genesim, cum posuisset hanc quæstionē quæ est numero 45. Quem in locum Deus transtulerit Henoch; ad eam ita respondit: *Non inquirenda sunt,* inquit, *quæ silentio sunt tradita, sed veneranda, quæ scripta sunt.* Hæc ille: his verbis indicans, in Scriptura non tradi, quo fuerit translatus Henoch, & ideo non esse id à nobis inuestigandum.

Chrysostomus dicit nesciri quo sit translatus Henoch.

DEINDE, ad eandem obiectionem sic respondeo: in illo loco Ecclesiastici

A Ecclesiastici translatio vulgata non habet, Henoch esse nunc in paradiso, de quo tamen præsens quæstio tractatur, sed tantùm habet, translatum fuisse Henoch in paradisum, quod opinioni nostræ nihil prorsus aduersatur, nec ad præsentem quæstionem pertinet. Cùm enim translatio illa Henoch amplius sexcentis annis ante diluuium facta fuerit, vt ex cap. 5. libri Genes. colligi potest: fieri potuit, vt tūc Henoch ductus fuerit in paradisum illum terrestrem, quem nos vsque ad diluuium durasse non negamus. Hinc tamen non licet argumentari illum paradisum intactum fuisse diluuio, & tunc etiam existere, & in eo commorari Henoch & Eliam: hoc enim est, quod nos negamus ex illo loco Ecclesiastici posse concludi. Certè B. Gregorius homil. 29. in Euangelia, non ausus est dicere Henoch & Eliam ductos esse in paradisum, aut in eo versari, sed Eliam scribit (idem quoque sensisse eum de Henoch credendum est, cùm sit par vtriusq; ratio, & auctores contrariæ opinionis idem de vtroque sentiant & dicant) scribit, inquam, Eliam in secreta aliqua regione versari, & B in magna carnis & spiritus tranquillitate viuere, & victurum esse vsque ad consummationem sæculi.

S. Gregorius nō audet Henoch in paradiso versari asserere.

BEATVS autem Augustinus libro 2. de gratia Christi contra Pelagium & Celestium scribit quęstionem hanc vtrum Elias & Henoch sint in paradiso terrestri, an alibi esse de numero earum quæstionum quæ salua fide Christiana in contrarias partes disputantur quales etiam sunt illæ. Quot sunt cœli in quorum tertium se raptum esse commemorat Paulus, vel vtrum Elementa huius mūdi quattuor an plura sint. Sic Augustinus. Qui si putasset vspiā in Scriptura significari, Henoch esse in paradiso terrestri, aut suo tempore fuisset id in Ecclesia, & apud Doctores eius temporis certum & indubitatum, sicut erat Henoch & Eliam non fuisse mortuos sed viuere adhuc. profecto Augustinus non ita locutus fuisset. Nec subeat cuiuspiam animum suspicari, fortasse Augustinum nō legisse, aut pro sacra Scriptura non habuisse librum Ecclesiastici: siquidē ex plurimis eius libri capitibus: tamquam ex canonica Scriptura, permultas sententias C commemorat & ad probandū vel refellendum aliquid adhibet. quare vel ipse in illo loco Ecclesiastici de translatione Henoch nō legit vocabulum illud paradisi, quod Scriptura Græca non habet, vel si legit: per id significatū esse paradisum illū terrestrem, nequaquā existimauit. Patet igitur locum illum Ecclesiastici nihil officere nostræ sententiæ, nihilque adiumenti contrariæ opinioni afferre: vt vel hoc nomine probabilior hæc opinio, quàm contraria videri possit. Etenim hæc opinio manifestum habet pro se illud Scripturæ testimonium ex septimo ca. Geneseos quod suprà fusè tractauimus: at contraria opinio nullum ex diuina Scriptura præsidium, aut testimonium pro se habere potest,

Quæstio vtrū Henoch & Elias sint in illo paradiso terrestri (auctore S. Augustino) non spectat ad Fidem. 2. Corin. 12

QVO CIRCA valdè miror iudiciū Sixti Senensis qui li. 5. Bibliothecæ Annota. 36. scribere illud non est veritus. Dicere Henoch, &

Animaduersio in censuram Sixti Senensis.

Eliam non esse translatos in illum paradisum terrestrē inibique versari, esse contra diuinam Scripturam, & à recta fidei regula exorbitare. Itane contra Scripturam? Ergo Rupertum, Theodoretū, Chrysostomum, Augustinum, & Gregorium, qui vel id negarunt, vel incompertū esse dixerunt, vel salua fide, aut negari aut affirmari posse tradiderunt, contra Scripturam, & contra fidei regulā, censore Sixto, sensisse & scripsisse existimabimus? Sed contra quam obsecro, Scripturam est, Henoch non esse in illo paradiso? Contra illam, ait, Ecclesiastici 44. *Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum*: at eam Scripturam nihil Sixto posse suffragari, satis superque ostensum est. Quod si hoc est contra Scripturam, ergo est contra Fidem. At B. Augustinus docet lib. 2. cōtra Cœlestium & Pelagiū c. 23 Opinari Henoch & Eliā non esse in illo Paradiso, non solū nō esse contra fidem, sed nec pertinere ad fidē. Vtri igitur credemus potius, Augustino neganti pertinere ad fidem, an Sixto asseuerāti esse contra Scripturā, & à fidei regula exorbitare? vides lector, quo sese per imprudentiam Sixtus proiecerit, clarissimos Ecclesiæ Patres tam præcipiti iudicio, atrociq́ue sensura inscienter condemnando? A

Solutio posterioris obiectionis.

An liceat aliquando à communi Doctorum sententia discedere.

Ad alteram obiectionē ductā ex multitudine Doctorū, qui cōtra nos sentiunt, ad hunc modū respondemus. Consensum Doctorum (vt prudēter monet Vincentius Lyrinensis, idq; profecto verū est) non in quibuslibet quæstionibus, sed in his, quæ ad Catholicæ fidei regulam pertinent, diligenter obseruare, ac religiosè sequi oportet. At quæstio hæc, vtrum paradisus nunc existat, nequaquam pertinet ad fidem, minus etiam profectò quàm illa, vtrum Henoch sit in illo paradiso terrestri, quam tamen Augustinus docet salua fide in vtramque partem disputari posse, vel diffinitiuam sententiam suspendendo, vel aliter quàm reuera est, humana & infirma suspicione coniiciendo. Neque verò nouum & inusitatum est apud Doctores, in ijs quæ ad fidem non spectant, à veteri & communi sentētia discedere, si ex aduerso opinio aliqua existat valde probabilis, hoc est magnis vel Sacrarū litterarum vel humanarum rationū munita præsidijs. Possem multa eius rei proferre exēpla; sed ero, ne lōgior sim vbi minime opus est, vno duntaxat contētus exēplo. Aquas quæ super cœlos esse dicuntur in Sacris litteris reuera locatas esse super orbes cœlestes, eásque vel naturę elemētari, vel substantia cœlesti constare, vetus & communis tam priorum quàm posteriorum Doctorū sentētia est. Contraria tamen opinio, aquas illas cœlestes non alias esse intelligēdas, quàm quæ in media regione aëris generatæ ad refrigerandam fœcundandámque terram naturali potentia, modo, & ordine delabuntur; nō solū nō est habita vnquā vel temeraria, vel improbabilis, sed eā B. Thomas in prima parte inter maximè probabiles, de illis aquis sentētias cōmemorat: & S. Augustinus lib. secundo de Genesi ad litteram capite quarto eā opinionem magna laude dignissimam iudicat, quippe quæ nec contra fidem sit B C

Genes. 1. Psalm. 148. Daniel. 3.

S. Thomas. in prima parte q. 68. art. 2.

A sit, & in promptu posito documento fiat credibilis. Quanto magis id Augustinus diceret de hac opinione, quod Paradisus nūc non existat? cùm ea non modo non sit contra fidem sed etiam maximè sit secundum fidem Scripturæ affirmantis capite 7. Geneseos, omnem superficiem omnesq́ue montes, qui sub vniuerso cœlo erant, aquis diluuij fuisse opertos, omnémque terrā vastatam ac deletam.

In quæstionibus quæ ad fidē non pertinent, quomodo se gerere cōueniat.

Deinde, in disceptandis & diiudicādis quæstionibus non pertinentibus ad fidem, non tantùm spectari debet, qui aut quot auctores a liquid sentiant, aut dicant, sed etiam æstimari & examinari debent rationum momenta, & quemadmodum, quod illi dicunt argumententur, ac probent. Dixerunt plurimi & grauissimi auctores, paradisum terrestrē nunc existere. Dixerunt sanè, atque ob eam solam causam ea sententia non solum probabilis, sed etiam venerabilis omnibus esse debet. Verùm hoc illi nulla probabili vel scripturæ auctoritate, vel historia, vel experientia, vel humana ratione aut B coniectura confirmarunt. Quinimo cum supradicto Scripturæ ex cap. 7. Genes. testimonio valde vrgerentur, ac premerētur, non aliud effugium inuenire potuerunt, quàm vel noua inducendo miracula, vel de altitudine paradisi supra aquas diluuij, incredibilia & absurda fingendo. Præterea, considerare conuenit, quem ad finem vsúmve peradisum isti doctores tanto miraculo conseruatum à Deo esse voluerint. Certè, plerique veterum eò seruatum esse paradisum putauerunt, vt idoneum & dignum esset receptaculum sanctarum animarum inibi commorantium, vsque ad diem iudicij: quod sane non modo falsum est, sed iampridem ab Ecclesia damnatum. Aliis quamplurimis visum est, seruatum esse paradisum propter habitationem Henoch & Eliæ, quos eo in loco nunc esse non dubitant. Verū id multi doctores vel negant, vel incompertum esse dicunt, vel tamquam dubium & incertum, citra vllā fidei iniuriam, vel negari vel affirmari posse tradunt. Nulla igitur vel probabili argumentatione paradisum nunc existere persuaderi potest.

C Caetervm, illa sit huius disputationis clausula; veteri sentētiæ non aliud suffragari, quàm vetustatem eius, & consensum doctorum, quæ tamen duæ res vel solæ pro magno haberi debēt, eáque in quæstionibus ad fidem non spectantibus, valdè probabilem sententiam, in his quæ ad fidem pertinent, etiam certam possunt efficere. Huic autem opinioni, quòd paradisus non existat, adsunt & Sacrarum litteratum præsidia, & humanarum rationum firmamenta, nec quicquam ei deesse videtur præter antiquitatem, & sectatorum multitudinem atque claritatem. Et, hæc quidem sunt, quæ libuit ad ea quæ tertio libro de hac quęstione disputata sunt, in presēs addere.

Vtile documentū circa opiniones nouas, etiā valde probabiles seruādum.

Illvd autē non fuerit alienū, occasione huius quæstionis, quam tractauimus, in vniuersum lectorē hoc loco admonere, in huiusmodi quęstionibus recens exoriētibus, q̄ nec ad fidē spectēt, & videtur tamē admodū probabiles, atq; plausibiles magna esse vtēdū cautione tutissimumq́ue

tutissimumque fore. non statim eas vt planè veras & certas diuulgare, præfractéque ac mordicus tueri, veteri doctorum sententia non solum posthabita, sed etiam fastidiosè superbéque reiecta. Verùm eas opiniones cunctanter: lentè, ac morosè examinare & probare oportet, nec nisi vt probabiles tantùm prodere: expectaréque doctorum, piorúmq; hominum, & florentissimarum Academiarum iudicia atque suffragia, vt si ab illis repudiatæ, damnatæq; fuerint, prorsus abiiciantur æternoque premantur silentio, sin autem laudatæ probatæque peruulgentur, tunc inoffensè ac securè non tantum priuatim approbari, sed etiam publicè doceri & defendi queant, verùm ita, vt nihilominus tamen debitus veteri sententiæ honor & reuerentia semper exhibeatur. Equidem (volo enim his nouissimis verbis, & hac consilij & propositi mei testificatione, priorem hunc tomum Commentariorum meorum in Genesim terminare) probabilitatem huius opinionis cum cura & diligentia tractare volui, non studio aliquo nouitatis, nec ad ostentationem ingenij, aut Doctrinę, (Dominus scit, animi sensusq; mei conscius & testis) sed flagrantissimo amore inuestigandæ, reperiendęq; veritatis, præcipuè autem zelo quodam Sacrarum litterarum: scilicet, vt quæ traduntur in his de loco Paradisi, de quattuor eius fluminibus, aliisque rebus similibus, sicut à nobis explicata sunt, non modo non viderentur cuiquam commentitia, incredibilia & absurda, sed quasi maximè consentanea rationi, maximéque verisimilia, cuiuis etiam infidelium probari possent. Quod si quid etiam in hoc, erratum fuerit, certè non arrogantiæ aut temeritatis, sed pietatis cuiusdam, atque zeli error fuit: quem ego facili dignum venia prudenti & æquo lectori visum iri confido.

A

B

C

Cur auctor de his tam accuratè disseruerit.

FINIS.

Anno ab ortu Domini 1589. ætatis vero Auctoris 53. Hi septem libri Commentariorum in Genesim, sunt Romæ primùm editi. Cum triennio ante, eiusdem Auctoris libri sex decim in Danielem Prophetam, & tredecim annis ante, libri quindecim de Philosophia, fuissent euulgati.

Laus Deo ac Deiparæ sempérque Virgini Mariæ.

INDEX

RERVM ET VERBORVM QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

Abel.

ABEL secundum nonnullos quindecim annos esse generatum post Cain; sed refellitur. folio 719.a.

Abel vnde didicerit sacrificare Deo. 720.a

Abel cur obtulerit primogenita & adipem. 721.b

Abel quo genere necis interemptus sit à Cain. 733.b

Abel illustrem Christi fuisse figuram, & Cain Iudæorum. 737.b

Abel fuisse occisum paulo ante generationem Seth. 764.b

Abraam.

ABraam peritissimum Astrologiæ fuisse scribunt Iosephus & Eusebius. 229.a

Abraam Iudæi Astrologi prædictionis falsitas de Messiæ aduentu, exitu comprobatur. 260.c

Abyssi definitio secundum Basilium & Augustinum. 61.a

Adam.

ADæ costæ quomodo adiuncta sit materia, & ex illa corpus Euæ formatum fuerit. 338.a.b

Adæ nominis multiplicem significationem tradit Eusebius Cæsariensis. 361.c

Adæ nominis litteræ quattuor, Græcè quattuor Mundi partes significant secundum Cyprianum & Augustinum. 362.a.b

Adæ legem impositam fuisse tanquam originem & seminarium aliarum legum, scribit Tertullianus. 443.c

Adæ præceptum datum de non edendo ex illa arbore scientiæ boni & mali, partim facile partim difficile fuit. 447.b.c

Adæ præcepti difficultas quæ. 448.b

Adæ præcepti facilitas quæ. ibid.c

Adæ peccatum fuisse grauius ob facilitatem præcepti illi impositi, sensit Rupertus & S. Augustinus 449.a

Adæ soporem fuisse somnum simul cum ecstasi, sententia est auctoris. 468.c.469.a

Adæ costam fuisse illi detractam absq; dolore ob profunditatẽ somni illius, nonnullis exemplis probatur. 470.b

Adæ costam fuisse sufficientem ad formationem corporis Euæ per solam multiplicationem sui ipsius, infinita Dei virtute factam, qui auctores tradant, quorum opinio à Sancto Thoma refellitur, 475.c.476.a

Adæ costam auctam fuisse per additionem nouæ materiæ, & sic formatum corpus Euæ sentit S. Thomas. 476.b

Adæ costa ex qua formata fuit Eua, an fuerit illi superflua, an necessaria tractatur. 477.a
Adæ costam fuisse illi partim superuacaneam, partim necessariam, communis Theologorum opinio. ibidem b.c
Adæ costam, ex qua formata est Eua, fuisse illi omnino superfluam sententia est Auctoris, quam nonnullis rationibus cõfirmat. 478.b.c
Adæ costam, quam illi detraxit Deus, fuisse vnam ex eius costis necessariis, opinio cuiusdam Doctoris fuit, quam sequitur Catharinus & nonnullis rationibus confirmat. 478.c.479.a.b
Adæ detracta costa, cui reddenda sit in resurrectione tractatur. 479.c.480.a
Adæ posteri si ipse non peccasset vtrum habuissent innatam rerum omnium scientiam. 543.b c
Adæ posteri si ipse non peccasset, vtrum fuissent in gratia confirmati. 558.d
Adæ peccatum quibus rebus grauius fuerit quam peccatum Euæ. 651.a
Adam eo tempore esse factum, in quo Christus Dominus fuit conceptus, à multis creditur. 130.c
Adam non gustasse dum fuit in Paradiso, fructum Arboris vitæ. 325.a.b
Adam nomen quid significet, & vnde dictum. 361.b
Adam qua in ætate ac mole corporis creatus fuerit secundum B. Augustin. 403.b
Adam quonam modo longiorem vitam duxerit Mathusalem. 414.c
Adam quonam modo Deus in Paradisum adduxerit. 431.b.c
Adam non fuisse à Deo creatum intra Paradisum, sed extra. 432.a.b
Adam cur Deus noluerit creare intra Paradisum, assignantur quattuor rationes. ibidem b.c
Adam & Euam fuisse nudos in statu innocentiæ ob concordiam carnis & spiritus, aliásque ob causas quæ commorantur. 515b
Adam positum à Deo fuisse in Paradiso, vt ipse magis indies à Deo excoleretur & perficeretur intellexit S. Augustinus. 434.a.b
Adam positum à Deo fuisse in Paradiso, vt ipse Adam varia opera faciendo Paradisum excoleret, colligitur ex Hebraica lectione. ibid.c
Adam ab exordio suæ creationis, lege aliqua astrictum esse, etiam si eam esset violaturus, conueniens fuit. 450.a.b
Adam nunquam comedisse in statu innocentiæ de ligno vitæ probabile videtur Auctori. 453.a
Adam ob transgressionem diuini præcepti incurrisse in mortem animæ tantum, sensit Philo, Eucherius, Eugubinus, & S. Gregorius. 426. per totam, quæ opinio refellitur. 458.a.b
Adam ob transgressionem diuini præcepti incurrisse in omnem mortem quæ homini potest accidere sensit S. Augustinus cum aliis Doctoribus. 457.a
Adam potuisse non sentire dolorem in costæ detractione, suspendente Deo vim sensus tactus, probabile est. 471.a
Adam quidnam significare voluerit, cum videns Euam dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, &c. afferuntur duæ interpretationes. 488.a.b
Adam & Eua cur dicti sint esse vna caro assignantur quattuor rationes. 491.a
Adam quando nomina imposuerit animalibus. 527.c
Adam vtrum statim vt creatus est, habuerit scientiam omnium rerum. 528.b
Adam vtrum habuerit scientiam Cœlorum, & scientiam astrorum atque elementorum disputatur contra Caietanum. 530.d.
Adam fuerit ne sapiẽtior Salomone 535.b
Adam cognitione rerum naturalium dupliciter præstitit nobis. 542.a
Adam vtrum creatus sit cum gratia. 646.a
Adam non fuisse creatum in gratia, qui Auctores censuerint. Ibidem.b
Adam si vicisset primam illam tentationem, vtrum postea fuisset in gratia confirmatus, vt placet Scoto. 558.a
Adam vtrum timuerit possibilem sibi casum, & lapsum in peccatum. 574.d
Adam quomodo fuit immortalis ante peccatum. 587.b.c
Adam quomodo fuerit à Deo præmunitus aduersus omnia quæ mortem ei poterant afferre. 588.a.b
Adam vtrum esset immortalis propter aliquam virtutem naturalem inhærentem aut corpori aut animæ eius. 589.c.d
Adam ante peccatum, vtrũ dici potuisset immortalis verius quam mortalis. 592.a
Adam potuit dici immortalis ante peccatum, quia habebat potentiam non moriendi, quia etiã habuit impotẽtiã moriendi, non simpliciter, sed ex suppositione. 593.a
Adam statim post peccatum suum credidisse, & sperasse in Christum vt Mundi redemptorem. 616.d
Adam quomodo expetierit similitudinẽ & æqualitatem Dei. 640.a
Adam vtrum fuerit deceptus necne disputatur secundum varias opiniones. 640. c.d.641.a
Adam si statim peccatum suum humiliter confessus esset, vtrum Paradiso exulasset. 648.b.c
Adam peccauerítne peccato idololatriæ. 651.c
Adam cur tegere voluerit pudenda sua foliis ficulneis, 657.c
Adam quanto tempore commoratus sit in Paradiso, disputatur. 695.a
Adam vtrum per octo dies fuerit in Paradiso. 699.c
Adam & Isaac nusquam legitur in Scriptura sacrificasse Deo, & cur. 720.c
Adam quando obierit. 770.b
Adam vtrum saluus fuerit. 776. per totam
Adami corporis moles quanta fuerit in eius creatione. 415.a
Adami corpus creatum fuisse ante eius animam qui senserint. 417. per totã pag.
Adami corpus fuisse formatum simul cum eius anima tradunt nonnulli Auctores, & qui. 418.a.b
Adami scientia vtrum specie differret à nostra. 528.b.c
Adami contemplationis rerum diuinarum excellentia. 542.c
Adami posteri vtrum fuissent creati in iustitia originali, non autem in gratia gratum faciente, vt quibusdam visum est. 558.c.d
Adami animum octo modis fuisse corruptum atque deprauatum. 644.a
Adami primum peccatum fuisse superbiam. ibidem.b
Adamo fuisse datum præceptum comedendi ex omnibus alius Paradisi fructibus, præter fructum scientiæ boni & mali, sensit S. Thomas. 438.c
Adamo non fuisse datum præceptum comedẽdi ex omnibus alius Paradisi fructibus, ligno scientiæ boni & mali excepto, sed tantum potestatem scribit Tostatus, quam sententiam multis argumentis confirmat Auctor. 439. per totam.
Adamo præter cõminationem exitij mortis ob præcepti præuaricationem, præmium etiam propter illius obseruationem fuisse promissum, opinio quorumdam fuit. 452.c
Adamo reuelatam fuisse Angelorum ruinam. 537.c.& 538.a
Adamo notum fuisse sanctissimæ Trinitatis mysterium. 538.a.b
Adamo reuelatam esse futuram filij Dei incarnationem. 538.b.c
Adamo quod dixit Deus, Adam vbi es? quid significet. 665.b
Adamum è Paradiso electũ, plurimis peragratis regionibus venisse in Iudæam tradunt Athanasius & Cyrillus. 294.c

Adamum creatum fuisse ætate & corporis mole perfectißima sensit Magister sentent. & S. Augustinus. 414.a.b
Adamum creatum fuisse in ætate inuenili, quæ in Mundi initio circa quinquagesimum annum erat, sentit auctor. 414.b.c.
Adamum fuisse conditum statura gigantea, ac maximum omnium mortalium extitisse, tradunt Ioannes Lucidus aliiq; Auctores: quæ opinio refellitur. 415. & 416. *per totas paginas.*
Adamum humatum fuisse in monte Caluariæ eo in loco vbi Christus Dominus crucifixus fuit, qui Patres senserint, 416.a
Adamum à Scriptura appellatum fuisse maximum, non proceritate corporis, sed ob suam dignitatem declarat Auctor. 416.c
Adamum esse à Deo creatum cum scientia. 536.c
Adamum tribus modis sapientia præstitisse cæteris mortalibus. 534.b
Adamum sex genera rerum supernaturalium habuisse cognita. 537.c
Adamum esse creatum cum gratia. 547.b
Adamum esse creatum cum triplici rectitudine 549.a
Adamum esse creatum cum gratia, ex quibus Scripturæ locis probetur. 548.c
Adamum esse creatum cum gratia, quibus argumentis confirmetur. 550.a.b
Adamum non modo creatum fuisse cum habitu gratiæ, sed etiam cum actu & vsu eius. 551.a.b
Adamum etiamsi non peccasset, fuisse tamen aliquando moriturum, opinio Iosephi & Pelagianorum, quæ refellitur. 684.c
Adamum eodem die quo creatus est esse paradiso eiectum, qui Auctores, & quas ob causas censuerint. 695.d
Adamum plus vno die fuisse in Paradiso, qui auctores arbitrati sint. 596.d. & 597.a
Adamum non fuisse longo tempore in Paradiso. 598.a.b
Adamum plus vno die fuisse in Paradiso. ibidem b
Adamum & Euam, dum fuerunt in Paradiso fuisse virgines. 717.b
Adamum eo ipso die quo peccauit, eiectum fuisse Paradiso. ibid.
Adamum complures filios habuisse ante necem Abel. 764.c
Adamus quanta suæ auctoritatis & maiestatis declaratione, nomina imposuerit animalibus. 526.b
Adamus quarum rerum scientiam non habuerit. 532.c
Adamus vtrum altiori cognitione quàm quæ est per fidem, Deum cognouerit. 539.b.
Adamus vtrum cognouerit Deum in ænigmate. 540.c
Adamus secundum Gregorium assueuerat verbis Dei perfrui, & beatis spiritibus intereße. 542.c
Adamus quanto tempore, moratus sit in Paradiso. 600.a
Adamus quibus rebus adductus sit ad aßentiendum & gratificandum Euæ. 638.c
Adamus cur voluerit se abscondere à facie Dei. 662.a
Adamus vtrum senior obierit quàm Mathusalem. 770.c
Adamus sepultus in monte Caluariæ. 777.c

Ægyptij, Aer, &c.

Ægyptij, duobus millibus annis ante M. Varronis ætatem, à magistra Iside litteras didicere. 37.b
Ægyptij, qualibus & quam longis annis, retrò ante sæcula sint vsi. ibid.
Ægyptij & Chaldæi, in triginta annorum solarium spatio, annos plures quadringentis recensebant. ibid.c
Ægyptiorum & Chaldæorum errores de primordiis mundi qui. 36.c.37.a
Ægyptiorum mendacia de præteritorum regnorum duratione, Alexandro Macedoni enarrata. 37.a.b
Ægyptiorum figmenta in Platonis Timæo commemorata produntur. 34.c
Ægyptiorum figmentum de corde hominis & productione vitæ humanæ. 771.a
Aër in Scriptura sæpe cœlum nuncupatus. 207.a
Aër natura sua frigidus secundum Stoicos. ibid.
Aër natura sua calidus & humidus secundum Aristotelem. ibid.
Aërem inferiorem firmamenti partem, locum naturalem generationis aquarum pluuialium à Deo conditum fuisse, sententia est auctoris. 207.c
Aeternum præter Deum nihil inueniri. 37.c.
Affectuũ mortificatio post peccatum Adæ. homini acerba & laboriosa. 330.b
Affectus hominis in statu innocentiæ tribus modis erant in eius potestate. 400.a.b
Affectus hominis quomodo in eo sint post peccatum, declarat Aristoteles pulchra similitudine. ibid.
Agriculturæ voluptas & vtilitas à S. Augustino descripta. 436. *per totam*
Albertus Magnus postulauit à Deo, & impetrauit oblitionem humanarum doctrinarum. 535.a
Albumazaris prædictio de duratione Christianæ religionis, re & euentu falsa esse comprobatur. 259.c.260.a. *eiusdem quædam turpißima mendacia.* 260.b.c
Allegorias in Mosis historia de mundi constructione, Diuus Basilius non recipit. fol.24.a
Aloysij Lippomani de Pico Mirandulano iudicium. 26.c
Altitudo terræ à centro ad circumferentiam quanta sit. 119.b

S. Ambrosius.

Beati Ambrosij pulchrum aduersus Astrologos de pluuia exemplum. fol.259.c.& 260.a
Ambrosij egregia disputatio de igne purgatorio. 704.c
Ambrosij præclara sententia de voluntaria confessione peccatorum. 734.c
Ambrosij egregia sententia, quod malis semper mala adsunt. 742.a
Ambrosij ratio, cur Deus vetuerit Cainum occidi. 750.b
Ambrosij luculenta sententia, aduersus eos, qui bona malaque hac vita determinant. 752.c
Ambrosius putauit, serpentem voluisse verbis suis inducere Euam in errorem idololatriæ. 651.a.b
Ambrosius eleganter explicat nuditatem primorum hominum in Paradiso. 657.a
Ambrosius illius ficulnei succinctorij, mysticam habet interpretationem egregiam. 658.c
Ambrosius pulchrè interpretatur illud, Adam vbi es? 666.a
Analogia magna quæ est inter pisces & aues enarratur. 151.b.c
Analogia elegans inter ea quæ Adamo & ea quæ Christo Domino contigerunt. 696.c
Anam primum fuisse qui adulterinam animantium generationem procurauit sensit Rupertus. 157.a *quod minime probatur Auctori.* 158.a
Androgynos reperiri in Africa tradit Plinius. 493.b

Angeli.

Angeli an aliquid in formatione humani corporis ministrauerint, & quid ministrare potuerint secundum aliquos. 412.c.& 413.a
Angeli cur à Deo conditi fuerint in Cœlo empyreo

empyreo. 432.c
Angelis nusquam hominis creationem tribuit Scriptura, sed tantùm Deo. 358.b
Angelorum creationem pertinere ad opus primi diei, tradunt Augustinus & Eucherius. 71.a
Angelorum varietas quanta sit, iuxta D. Thomæ opinionem. 165.b
Angelorum creationem non fuisse prætermissam à Mose, sed figurate eum eam insinuasse tradunt S. Augustinus & Beda, quæ opinio non probatur auctori. 195. a
Angelorum creationem factam fuisse ante creationem Mundi, plurimorum opinio fuit: qui omnes recensentur ab Auctore. 196.c
Angelorum creationem factam fuisse post Mundū corporeum, tradunt Gennadius & Achacius. 197.a
Angelorum creationem factam fuisse simul cum Mundo corporeo, B. Augustini ac fere omnium Theologorum sententia est. 197.c
Angelorum creationem factam fuisse simul cum mundo corporeo sentit auctor, & rationes quibus ad id credendum mouetur, adduxit. 198.c.199.per totam.
Angelorum & electorum hominum dignitatem, significatam fuisse in illis Dei verbis Fiat lux, & Faciamus hominem, &c. tradit Rupertus. 308.d
Angelos multis sæculis ante Mundi molitionem fuisse conditos, ac in luce quadam conuersatos tradunt Basilius & Theodoretus. 61.c
Angelos simul cum cœlo & terra esse creatos, & quantum tempus merendi & demerendi habuerint tradit Hugo de S. Victore, cui consentit Auctor. 73.c
Angelos esse à Deo conditos, multis diuinæ Scripturæ testimoniis probatur. 194.a.b
Angelos non fuisse ab æterno à Deo creatos. ibid. c. & ex quibus Scripturæ locis colligi possit, ostenditur. ibid
Angelos non esse coæternos Deo. 198.c
Angelos nescire futura quæ ex libero hominum arbitrio pendent absque diuina reuelatione. 141.c
Angelos non potuisse concurrere effectiuè ad productionem hominis. 358.a.b
Angelos non fuisse effectores humani corporis. 412.a
Angelos esse immortales gratia Dei qui senserint. 428.c.429.a
Angelum vna cum homine conditum fuisse sensere aliqui Auctores, quæ opinio ab Auctore improbatur. 197.b
Angelum secūdum naturam & rationem propriam imaginis perfectius dici conditum ad imaginem Dei quā hominem, sententia est auctoris, qui hac in re S. Gregorium sequitur. 379.a.b
Angelum & hominē solum in rebus creatis esse ad imaginem Dei. 386
Angelus an sit perfectior homine. 379.c

Anima.

ANima rationalis cur à Mose appellata sit Spiraculum vitæ. 420.b.c
Anima rationalis cur phrasi Hebraica Spiraculum vitarum dicta, assignantur quinque rationes. ibid.
Anima rationalis à Mose dicta Spiraculum vitæ ob triplicem vitam quam tribuit homini, scribit Caietanus. 421.a.b
Anima rationalis cur sicut post mortem hominis remanet, non existat etiam ante corporis formationem, rationem assignat auctor. 424.c
Anima rationalis an sit ante corpus secundum Philosophos. 422.a.b
Animæ rationalis creatio, cur insufflatio appelletur, quattuor rationes traduntur. 419.c
Animæ vocabulo quid significetur. 421.c
Animæ rationalis immortalitas demōstratur ex illis verbis Mosis: Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, &c. 415.b.c
Animæ rationalis creationem à solo Deo proficisci. 481.c
Animam vnam tantū secundum substantiam esse in homine, nempe rationalem argumentatur Caietanus ex verbis Mosis: Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, &c. 421.a.b
Animam rationalem fuisse ante corpus, error Origenis fuit. 422.c
Animam fuisse primi hominis nō fuisse ante corpus illius creatam sententia est Auctoris quam multis argumentis confirmat. 423.& 424
Animam primi hominis formari debuisse simul cum eius corpore tradit S. Bonauentura. 425.a.b
Animam rationalem esse immortalem docet Moses septem in locis suæ historiæ, quos auctor cōmemorat. 427 b.c.428.a
Animam rationalem esse immortalem gratia Dei & non natura sua, tradunt sexta Synodus & nonnulli Patres, qui quomodo sint intelligendi declarat Auctor. 428.c.& 479.a.b
Animam rationalem esse immortalem natura sua sententia est Auctoris. 429.a
Animam rationalem esse formam corporis, eámque pro multitudine hominum multiplicari, probatur ex illis verbis Mosis. Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, &c. 429.b.c
Animam esse vnam tantùm in homine secundum substantiam indicauit Moses illis verbis: Et inspirauit, &c. 436.a
Animam esse vnam tantùm in homine secundum substantiam colligitur etiam ex illis verbis Domini. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. ibid.
Animam vnam tantū esse in homine, eámque rationalem, communis Patrum sententia, & quid de contra asserentibus sentiendum sit. 430.c.& 431.a
Animā hominis ex substātia Dei fuisse pro creatā sensit M. Tullius, sed falsò. 419.a
Animum hominis non esse ex substantia Dei exactè probauit S. Thomas. ibid.b
Animus noster quibus in rebus similis sit Deo secundum Faustinum. 370.c

Animalia.

ANimalia creata fuisse quinto die ob quinque eorum sensus, tenet Philo, quæ opinio minime probatur Auctori. 145.per totam.
Animalia maiora esse in aquis quam in terris docet experientia. 146.c.147.a
Animalia prima facta fuisse per Dei omnipotentiam, terra tamquam materia passiuè tantùm concurrente, sententia est Auctoris. 152.c
Animalia terrestria in duo tantùm genera diuisit Plato. 154.b
Animalia quæ ex putrescente materia oriuntur, an simul cum aliis terrestrib. in exordio Mundi cōdita fuerint. 155. b
Animalia quæ oriuntur ex putri materia fuisse vnà cum aliis terrestribus proximè à Deo condita, ac deinceps per naturales causas generanda, vel fuisse producta tantùm causaliter & non actu, sententia est Auctoris, qui vtrūque modū creationis amplectitur. 155 c.156.a.b
Animalia omnia etiam quæ ex putri materia oriuntur creasse Deum in mundi exordio tradit D. Basilius. 155.c.156.a
Animalia quæ ex corruptione humani corporis gignuntur non fuisse in Mundi exordio. 156.b
Animalia quæ generātur ex commixtione diuersarum specierum non fuisse in exordio Mundi à Deo condita tradit Rupertus Abbas. 156.c
Animalia quæ ex diuersarum specierum coitione nascuntur, nasci per naturalem generationem probatur ab Auctore. 157.b
Animalia terrestria cur eodem die quo homo creata, ac quibus in rebus nobis inseruiunt, tractatur. 158.c
Animalia esse, viuere, generarique in elemento

mento ignis multorum veterum sententia fuit, quorum opiniones ab auctore produntur, explicantur, ac refelluntur. 159.160.
Animalia nulla fuisse in terrestri paradiso sensit Damascenus. 310.a.b.
Animalia fuisse in Paradiso tradit Auctor, qui etiam Auctores ita sentientes commemorat. 310.c & 311.a.b
Animalia ferocia quonam modo in statu innocentiæ parebant homini. 394.c
Animalia quæcumque sæuissima quattuor modis ab homine mansuefieri posse ostenditur. 395.ab
Animalia in statu innocentiæ fuisse subiecta homini ob singularem Dei prouidentiam. ibid.c
Animalia adducta fuisse ad Adamum & Noë Angelorum ministerio. 346.a
Animalia quæ nunc sunt carniuora, in statu innocentiæ & ante diluuium fuisse etiam carniuora tradit S. Thomas. 511.c.quam sententiam secuti sunt Caietanus & Tostatus. 512.a.b
Animalia omnia etiam quæ nunc sunt carniuora, in statu innocentiæ & ante diluuium vixisse tantum herbis sensit Beda. ibidem b.quam sententiam secutus est etiam Tostatus, priorem corrigens. ibidem.
Animalia omnia in statu innocentiæ & ante diluuium vixisse tantùm herbis quibus argumentis probari queat. 513.a
Animalia carniuora quid causæ fuerit vt ante diluuium non vescerentur carnibus. 512.b
Animalia omnia in statu innocentiæ & ante diluuium vixisse tantùm herbis probat S. Basilius cuius sententiam sequitur Auctor. 514.c.515.a
Animalia quomodo ducta sint ad Adamum. 523.c
Animalia quattuor ob causas ducta esse ad Adamum. 524.c
Animalia quæ generantur ex putri materia, non fuisse adducta ad Adamum secundum Tostatum. ibidem.
Animalium distinctio triplex secundum Aristotelem. 154.b
Animalium quattuor genera, quibus homo in statu innocentiæ præesse debebat, quidnam tropologice significet secundum Auctorem. 349.b.c
Animantes terrestres, tria in genera distinxit Moses. 154.a.b
Animantes cur in suo quamque loco creauerit Deus. 399.b.c.
Animantium tria genera tribus posterioribus diebus creata, tria iustorum genera quæ sunt in Ecclesia Dei repræsentabant. 163.b.c.

Anni.

Anni varietas secundum longitudinem apud varias gentes. 771.c
Anni vitæ primorum hominum ante diluuium pares ne fuerint nostris. 767.a
Anni qui fluxerunt ab Adamo vsque ad diluuium, quot fuerint. 778.c
Annus Iobilæi, ab Autumno sumebat initium. 133.a
Annus magnus quis fuerit apud veteres. 774.a

Annibal.

Annibal Carthaginensium dux, ob sui sagacitatem ingenij cladem Romanorū ad Cannas prædixit. 280.a

Anselmus.

Anselmi opinio aientis, si Adam non peccasset, posteros eius confirmatum iri in gratia, discutitur. 560.a
Antidota contra mortem hominis in statu innocentiæ à Deo comparata tria. 319.c.320.a.b.c
Antiquitas syderalium obseruationum, quam se iactant habere Astrologi ab Auctore redarguitur. 247.a.b

Antiquitas

Aqua.

Aqua cum dicitur in mundi opificio, vera aqua intelligenda est secundum B. Basilium. 23.c.24.a
Aqua plenum fuisse totum illud spatium, quod inter cœlum Empyreum & terram continetur, tradit Beda, quam sententiam Auctor interpretatur. 618.b
ex Aqua & terra vnum conflari globum, tradunt Physici & Mathematici. 116.a
Aqua quæ prius totam terram operiebat, quomodo Dei præcepto, vnum in locum congregata sit iuxta Auctoris sententiam. 119.a
Aquæ quas Moyses dixit esse supra Firmamentum locatas, quænam sint tractatur. 89.c
Aquæ quæ super cœlos esse dicuntur, vbinam sint tractatur ab Auctore. 97.c
Aquæ quonam modo cum sint naturæ labiles & fluxæ, super cœlos consistere queant, secundum Basilium & Bedam. 100.b
Aquæ locum naturalem esse infra aërem proximum terræ, docet ratio confirmátque experientia. ibid.c.101.c
Aquæ quonam modo faciem terræ operuerint in Mundi exordio. 111.b
Aquam illam, quæ in Mundi exordio terram operiebat, fuisse maiorem quam tempore Noëtici cataclysmi, sentit Caietanus. 61.a
Aquam in Mundi principio fuisse decuplo maiorem terra, asserit Caietanus. 61.b
Aquam pertinere ad generationem mundi, sententia Stoicorum fuit, quæ à Seneca refertur. 68.b
Aquam euehi, & supra cœlos esse posse, sensit Augustinus, quæ opinio minime probatur Auctori. 101 per totam pag.
Aquam ob eius proprietates, scilicet densitatem & grauitatem, non posse eleuari ad supremam aëris regionem, nec ad locum ignis. 101.a
Aquam salsam & noxiam futuræ terræ duntaxat in creatione Mundi coadunatam fuisse scribit Philo. 111.b
Aquam in maximam sublimitatem elatam fuisse cum Deus dixit Congregentur aquæ, &c. docent Basilius, Ambrosius, B. Thomas, Dionysius Carthusianus, & Catharinus. 113.c
Aquam non esse altiorem terra, tenet Caietanus consentiens cum Philosophis & Astrologis; quæ opinio probatur ab Auctore. 115.116.
Aquarum altitudo in Mūdi exordio quanta fuerit, 61.a
Aquarum diuisio secundo die facta, diuisionem amoris quæ fit in peccatore cum iustificatur, significabat. 161.a,b
Aquarum segregatio tertio die facta, quid in hominis iustificatione significet explicatur. 161.b.c
Aquas supercœlestes in mundi exordio creatas fuisse bonos Angelos, sublunares vero malos, intellexit Origenes, quem S. Basilius & Auctor refellunt. 23.c.& 98.a
Aquas supra cœlos locatas, esse illas quas Moses dixit apertis cataractis ad efficiendum diluuium fuisse delapsas tradit Epiphanius. 98.a.& 107.c
Aquas veras esse supra cœlum sydereum senserunt multi veteres Scriptores. 98.99.
Aquas veras esse supra sydereum cœlum vtrum sit sententia Ecclesiæ. 99.b.c. & 100.a
Aquas veras non esse supra cœlos sentit auctor, qui & validis argumentis opiniones contraria sentientium diluit. 101.per totum.
Aquas quonam modo esse supra cœlos intellexit D. Augustinus. 103.a.b
per Aquas quæ super cœlos sunt, intelligi debere nonum cœlum chrystallinum nuncupatum, sententia multorum Theologorum fuit, quæ ab auctore refellitur. 103.c.104.a.b.

103.c.104.a.b
Aquæ quæ supra firmamentum sunt esse illas quæ in media aëris regione perenniter generantur, sententia est Auctoris. 105.& 106.
Aquas præcepto Dei dicētis, Congregētur aquę.&c. accepisse vim & propensionem ad ima loca defluendi, sentiunt Basilius & Ambrosius. quorum sententiam auctor interpretatur. 120.b.c
Aquas omnes, Dei præcepto, congregari in locum vnum, qui aliquot Sacri Doctores intelligant & quonam modo hoc factum sit, proditur. 110.& 111. pertotū.
Aquas quæ erant per omnes profunditates terræ, illo Dei præcepto Congregētur &c. simul in vnum coadunatas fuisse tradit S. Basilius. 110.b.c
Aquas omnes ex Oceano trahere originē, veterum Philosophorum ac Poëtarum opinio. 292.a
Aquas omnes terræ ex abysso traxisse originem suam, & dulcedinem omnem in terrestri paradiso accepisse scribit Rupertus. 333.a
Aquilam Ponticum sacræ Scripturæ Interpretem ex Ecclesia pulsum à Patribus, ob natiuitatum obseruationes scribit Epiphanius. 244.c

Arbores.

ARbores vnà cum fructibus maturis, non in omnibus terræ partibus productas fuisse, sed in ea parte tantùm in qua erat Paradisus terrestris. 136.a.b.
Arbores non solum fructiferas, verumetiā non pertinentes ad cibum fuisse in terrestri Paradiso. 309.c
Arbores in exordio Mundi creatas fuisse cum fructibus iam maturis deprehenditur ex illis verbis, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. 506.c
Arbores cibo hominis minime conuenientes, fuisse etiam in terrestri Paradiso, nonnullis argumentis probatur. 508.a
Arbores & plantas omnes esse datas in cibum hominis, quomodo sit intelligendum. 508.per totam.
Arborum tria genera fuisse in terrestri paradiso, commemorat S. Bonauentura. 322.b

Arbor vitæ.

ARbor vitæ, cur Hebraicè dicta sit Arbor vitarum quinque rationes assignantur ab auctore. 312.per totam.
Arbor vitæ an fuerit corporea & terrestris an quippiam intelligibile & spirituale. 313.a.b
Arbor vitæ an fuerit similis alicui nostrarum arborum tractatur. 315.per totam
Arbor vitæ cur ita appellata sit. 316.c317.a
Arborem vitæ positam fuisse in medio paradisi, quomodo sit intelligendum. 313.a
Arborem vitæ quomodo allegoricè varij auctores sint interpretati. ibid.c
Arborem vitæ fuisse veram & terrestrem arborem probat auctor. 314.a.b
Arborem vitæ fuisse vnam tantùm scribit Tostatus, quæ opinio placet auctori. 316. per totam.
Arborem vitæ ita appellatā fuisse eo quod fructus illius habebat vim seruandi homines à morte omni tempore, tradit Tostatus, & qui Auctores in hac sententia fuerint commemoratur. 317.& 318.per totas.
Arborem vitæ non habuisse vim conseruandi vitam hominis infinito tempore scribit Scotus, cuius sententiam probabiliorem censet auctor. 318.b.c
Arboris vitæ, vim illam quam habebat seruandi hominem à morte fuisse ei supernaturalem, tradunt S. Augustinus Bonauentura & Beda. 321.b.c.& 322. per totam.
Arboris vitæ vim illam quam habebat seruandi hominem à morte fuisse ei naturalem tradunt Strabus Hugo de Sancto Victore & Diuus Thomas: quam sententiam sequitur Auctor eámque argumentis confirmat. 322.& 323
Arboris vitæ virtutem dandi immortalitatem, ignotam fuisse diabolo & Adamo, Rupertus opinatur. 700.c

Arbor scientiæ boni & mali.

ARbor scientiæ boni & mali cur ita appellata sit secundum Hebræos, quorum commentum refellit Auctor. 327.c.328.a
Arborem scientiæ boni & mali fuisse corporalem & vnam tantùm numero. fol. 326.a
Arborem scientiæ boni & mali fuisse vitem aut frumentum senserunt nonnulli, quæ sententia non placet Auctori. 326.c
Arborem scientiæ boni & mali fuisse Ficum scribit Moses Barcephas & Philoxenus, ac Theodoretus. ibid. quam opinionem refellit Tostatus. 327.a
Arborem scientiæ boni & mali fuisse Malum, quorumdam opinio fuit, quod Auctori non probatur. 327.b.c
Arborem scientiæ boni & mali in qua specie arborum fuerit nesciri. 327.b
Arborem scientiæ boni & mali ita appellatam fuisse eo quod vim haberet augendi acumen ingenij hominis illius fructū comedentis scribit Iosephus. quā sententiā refellit Nicolaus de Lyra & Auctor, diuersa tamen ratione. 328.c.329.per totam paginam.
Arborem scientiæ boni & mali ab euentu sic fuisse appellatam, fere communis Theologorum opinio. 329.330.
Arborem scientiæ boni & mali ita fuisse appellatam ob mendacia verba serpētis scribunt Rupertus & Tostatus. quæ sententia probatur Auctori. 330.c
Argumentatio contra Astrologos, ex veritate fidei nostræ sumpta. 242.b.c
Argumentatio multiplex & mirabilis ex philosophia sumpta cōtra Astrologiam iudiciariam. 24.b.per totam 247.a.b
Argumentatio Aristotelis, Quicquid cibo indiget non posse esse immortale, soluitur ab Auctore. 325.a

Aristoteles.

ARistoteles, an Mūdus sit æternus cur fecerit problema dialecticū. 28.c
Aristoteles, & vna gens Chaldæorum tantùm, Mundum fuisse æternum existimarunt. ibid.
Aristoteles bene describit incommoda mulierum, dum gestant vterum. 679.c.d
Aristoteles de causa ædificādi ciuitates, & quo ordine, & per quos gradus ad earum ædificationem ventum sit. 775.c
Aristotelis sentētia, Quod in omnibus aut in plurimis inest, id est secundum naturam, &c. confirmat mundum habuisse principium. 29.per totam
Aristotelis sententia, Quod videtur omnibus aut plurimis, aut sapientibus, id probabile censendum, facit pro Mundi initio. ibid.
Aristotelis sententia, Quod omnes aut plures sentiunt aut dicunt, id falsum non esse putandum, probat Mundum à principio esse creatum. ibid.
Aristotelis & Eudoxi mendacium, de antiquitate Zoroastris Magicæ artis inuentoris quod refert Plinius, & refellitur Iustini, & Diodori, aliorúmque auctoritate. 14.b
Aristotelis pulchra similitudo de humanis affectibus. 400.a.b

Ars.

ARtes libarales omnes futuras fuisse in vsu in statu innocentiæ sentit Auctor. 509.c

Astra.

ASstra non fuisse creata ante quartū diē, vt Catharinus & Eugubinus asserē

asserebant, probant verba illa Mosis Fiant luminaria, &c. 137.a
Astra quarto die fuisse à Deo condita tradunt omnes Patres & Ecclesiæ catholicæ. 137.b.c
Astra quonã modo facta sint in quarto die, ab Auctore explicatur. 137.c.138.a.
Astra non esse ab hominibus colenda egregia sententia B. Leonis. 139.b.c
Astra cum sint dignitate præstantiora plantis, cur post eas à Deo condita sint. 138.c.139.a
Astra cur ante animalia creata sint, rationem dat Theodoretus. 140.a
Astra cur quarto die à Deo sint condita, ex Philone assignatur ratio. 140.b
Astra quarto die in cœlo condita, dona Dei quæ homini iustificato tribuuntur, præsignabant. 162.c
Astra qualia futura sint post Mundi consummationem, secundum Auctorem. 210.a.b
Astra esse animata quinam ex Philosophis senserè. 221.c
Astra non solũ animata, sed & virtutis capacia, ac etiam pro illis mortuum esse Christũ existimauit Origenes, quã opinionem inter eiusdem Origenis errores S. Hieronymus enumerat. 222.b.c
Astra an sint animata, quid S. Augustinus, de hoc senserit proditur. 223.a
Astra esse animata tradunt Aureolus, Scotus. & S. Thomas secundum Aristotelis intellectum. 223.b
Astra non esse animata censuerunt Basilius, Ambrosius, Cyrillus, Damascenus, Lactantius, & S. Hieronymus, quibus cum consentit Auctor, & hanc veriorem esse sententiam affirmat. 224. per totam
Astra dicere animata opinionem esse erroneam ac falsam, affirmat S. Bonauentura. 25.a
Astra non esse animata probat Auctor, ex eo quod Deus prohibuerit ea coli, ac aliis quamplurimis validis argumentis. 225.& 226. per totas paginas
Astra non esse animata videtur Auctori sensisse Aristoteles. 227.b.c
Astra an sint actu & formaliter calida, an tantũ virtualiter & effectiuè. 233.a.b
Astra esse vere ignea videtur insinuare Scriptura. 233.c
Astra este verè ignea censerunt Augustinus Basilius & Ambrosius. 233.b
Astra esse verè ignea quorum fuerit Philosophorum opinio. 234.a.b
Astra non esse vere calida nec igneæ naturæ, nonnullis argumentis probatur. 234.b.c.235.a.b
Astra non esse vere ignea sententia est Auctoris. 234.b.c
Astra non pasci terræ & aquæ vaporibus, vt Stoici & Plinius dixere, asserit Auctor. 235.a.b.
Astra habere omnes elemẽtorum qualitates tradunt Astrologi, quod falsum esse probat Auctor. 265.& 266 per totam.
Astra esse tantum signa rerum futurarum sensit Origenes cum aliis auctoribus. 271.a.b.c.
Astra esse signa futurarum rerum probare nititur Iulius Sirenus auctoritate Origenis, Plotini, & S. Augustini: quam opinionem, loco S. Augustini explanato, confutat Auctor. 271.b.c.272.a.b
Astra non esse certa signa rerum futurarum permultis argumentis probatur. 272.c.273 per totam & 274.a.b
Astris quarto die datus est motus proprius, ac potentia & vis mirabiles producendi effectus. 137.c
Astrorum forma quarto die illis data, est lux. ibidem.
Astrorum lucem esse inter se inæqualem collegit D. Augustinus. 142.a
Astrorum obseruationem circa natiuitates hominum tripliciter, ex Caietani sententia, peccato subiici. 243.a
Astrum Saturni frigidissimum esse docent Astrologi. 104.c
Astrum Saturni eo quod sit secundum omnes suas partes vnius formæ & naturæ, non posse habere duas qualitates, vt illi tribuunt Astrologi, probatur ab Auctore. 267.a.b.c

Vide etiam in dictione Stella.

Astrologi.

Astrologi & Philosophi ea, quæ de terra tradunt, multis ante seculis in sacra Scriptura reperiebantur. fol.55.c
Astrologi exteriores actiones hominis nesciunt, eo quod à deliberatione voluntatis pendeant. 256.c
Astrologi etiamsi vera interdum prædicunt, non esse tamen illis credendum, egregie declarat Phauorinus philosophus. 259.a.b
Astrologi quoties Roma expulsi sint, & sub quibus Principibus enumerat Auctor. 264.c
Astrologi cui generi hominum arrideant. 264.c.265.a
Astrologi cur interdum vera prædicunt. 262.c
Astrologis non esse credendum tradunt Auicenna & Galenus. 263.d
Astrologorum errores ac falsæ sententiæ commemorantur. 245.a
Astrologorum ignorantia, argumento sumpto ex noua stella superioribus annis visa, ostenditur. 248.d.249.a
Astrologorum prædictiones etiamsi veræ essent, fore tamen odiosas, & plus mali quam boni importaturas humano generi, Senecæ testimonio demonstratur. 257.d.258.a.b
Astrologorum prædictionum vanitas, à Phauorino philosopho describitur. 258.a.b
Astrologorum prædicentiũ aliquem futurum summum Pontificem vanitas, nonnullis rationibus probatur. ibid.b.c
Astrologorum falsitatem, ex probatis à seipso experimentis, tradit M. Tullius. fol.259.c
Astrologorum vanitas lepidè à Seneca irrisa. ibid.
Astrologorum prædictionem, quam refert Petrus de Aliaco, de diuturnis dissensionibus post Concilium Constantiense futuris in Ecclesia Dei, falsum fuisse probauit euentus. 260.b.c
Astrologorum sententiam dicentium semper in Iouis & Saturni coniunctione aliquid memorabile Mundo accidisse, falsum esse, & falsis Chronologiis nixam perspicue probatur. 261.per totam.
Astrologorum prædictiones telæ areneæ à S. Ambrosio comparatæ. 265.a
Astrologorum influentiæ asylum ignorantiæ appellatæ. 266.a
Astrologorum impudentiam dicentium etiam vrbium Euentus prædici posse, exemplo cuiusdam Tarucij Mathematici, redarguit Cicero. 269.b
Astrologorum mendacium de antiquitate astrologiæ apud Chaldæos & Aegyptios confutat Picus Mirandulanus & S. Augustinus. 270.a.b
Astrologos non posse prædicere futura ob cœlestium rerum ignorationem. 245.c. 246.per totam paginam.& 247.a
Astrologos non posse ex experientia scire futura in natiuitatibus hominum probat Phauorinus philosophus. 247.c
Astrologos etiamsi singulares vires & defluxus cuiuslibet astri cognoscere possent, non posse tamen cum simul coeunt & permiscentur vim illorum cognoscere, Origenis auctoritate probatur. 248.per totam paginam.
Astrologos minimæ astrorum partis notitiam habere, ac ob id non posse ab illis prædici futura, Senecæ testimonio probatur. 248.b.c
Astrologos nescire quemadmodum duo Zodiaci se habuerint in Mundi exor-

dia. 249.b
Astrologos non posse sine errore notare & cognoscere astrorum positum quo quisque nascitur, nonnullis argumentis probatur. 249.b.c
Astrologos non posse notare & cognoscere stellarum aspectum cum homo nascitur, egregia disputatione probat S. Basilius. 250. per totam.
Astrologos etiamsi rerum cœlestium cognitionem tenerent, non posse tamen futura diuinare, octo rationibus probatur. 251. vsque ad 270
Astrologos nescire futura ob dissimilitudinem Geminorũ ac disparẽ illorũ euentũ, probatur aliquot exemplis. 252.a.b
Astrologos nescire hominum natiuitates ob velocitatem motus cœlestium orbiũ, auctoritate Phauorini philosophi & S. Augustini probatur. 253.a.b
Astrologos nescire futura circa hominum actiones probatur ex Ptolemæi & Porphyrij sententiis. 264.a.b
Astrologos aliquando prædicere verum ex instinctu dæmonum sentit Sanctus Augustinus. 276.d
Astrologos etiam dicentes vera, à bono Christiano cauendos esse docet Sanctus Augustinus. 277.c.d
Astrologos qui consulunt quot modis & quam grauiter peccent. 278. per totam
Astrologos dæmonem habere familiarem, quænam sint indicia 278 c
Astrologos aliquando prædicere verum ex diuino instinctu, & Cur Deus hoc permittat indicat Sanctus Augustinus. 278.d.279. per totam paginam.
Astrologos interdum prædicere verum ob illarum ingenij sagacitatem. 180.a
Astrologos aliquando dicere verum ob stultam consulentiũ credulitatem. 280.a.b

Astrologia.

Astrologia iudiciaria in primitiua Ecclesia tanquam ars magica vetita & damnata. 244.a
Astrologia iudiciaria circa planetarum obseruationes fere versatur. 248.d
Astrologiæ vanitas, eo quod versatur circa ea quæ nunquam aut raro eueniunt, ab Auctore demonstratur. 259.a
Astrologiam iudiciariã non tantum cõtrariam esse fidei nostræ, sed etiam moralẽ philosophiã plane peruertere. 242.c.d
Astrologicam diuinationem esse in Sacris litteris derisam & reprobatam, variis Scripturæ locis probatur. 239.a.b
Astrologica diuinatio, argumentis ex sacra Theologia ductis, confutatur. 240.c
Astrologicam diuinationem penitus euertere immortalitatem animæ ac liberum hominis arbitrium, ac ob id falsam esse, perspicuis argumentis ab Auctore probatur. 256.a.b
Astromantiam omni tempore à viris sapientibus fuisse contemptam & derisam. 262.d.263.a
Astromantiam aliquot suis sententiis derisit Aristoteles. 263.b.c.d
Astromantiæ fundamenta tria, ab Auctore conuelluntur. 265.c.vsque ad 270
Auaritiæ vocabulum quomodo accipiatur in Sacra Scriptura. 652.a

Auctor.

Auctor quindecim libros de Philosophia edidit. 30.b.806.c
Auctor vindicat Caietanum à nonnullis calumnijs Catharini. 42.b.c.
Auctor qua de causa ad scribendum librũ dæ Cœlis & astris sit permotus. 201.a
Auctor interpretatur opinionem illam Astrologorum, Stellas non esse innumerabiles. 229.d.230.a
Auctor qua de causa contra iudiciarios Astrologos disputationẽ susceperit. 238.a
Auctor quibus rationibus censeat vim Arboris vitæ fuisse naturalem. 323.d.324.a
Auctor asserit terram Euilath non fuisse procul à Palæstina & Assyria 337.c.d
Auctor cur in disputatione de situ Paradisi, & de fluminibus eius communem multorum Doctorum sententiam non sit secutus. 283
Auctores Sacrorum librorum, partim reuelatione diuina, partim historica diligentia libros suos conscripsisse tradit Sanctus Augustinus. 15.b.c
Auctores Sacrarum literarum, cur de Cœlis & astris aperte & enucleate non scripserint, assignantur ex D. Augustino rationes. 200. per totam
Auctoris vtilissimum documentum circa nouarum opinionum approbationem & defensionem. 809.c
Auctoris dilemma ad Fati vanitatem confutandam. 257.d
Auctoris intentio in scribendo libro de Paradiso. 280.281.
Auctoris opinio quonam in loco fuerit terrestris Paradisus. 303.b.244.c.d & 245.a.b

Aues.

Aues & pisces an ex eodem aquæ elemento sint cõdita tractatur. 149.a
Aues fuisse productas ex aqua tenuiori, scilicet ex nebulosa, sensit Rupertus, Abbas, D. Augustinus, & S. Thomas. 249.a.b
Aues similiter vt pisces habuisse originem ex elementari aqua tradit Eugubinus, D. Hieronymus, & S. Ambrosius. 149.b.c
Aues ex terra esse productas, probãt Caietanus, Catharinus, & Vielmius. 150.a.b
Aues ex eo quod iusserit Deus eas multiplicari non in aquis sed super terrã, coniicitur ex humo esse conditas. ibid.
Aues in Scriptura non appellari aues aqua, sed aëris ibid.
Aues quæ humanas voces imitantur, an sint cæteris terrestribus animantibus nobiliores. 152.a.b
Aues fuisse ex aquis similiter vt pisces productass communis Patrum sententia est, quam sequitur & defendit Auctor. 152.c

S. Augustinus.

Augustini opinio quod omnia creata fuerint in vno instanti discutitur & refellitur. 184.c.& 185.a.b
Augustini de bono obedientiæ & malo inobedientiæ notabilis sententia. 445.b.c
Augustini egregia sententia de duabus ciuitatibus: altera Dei, & altera diaboli. 713.d.& 714.a
Augustinus tradit instinctu dæmonum Astrologos interdum vera prædicere, & quonam modo id fiat. 277.a.b
Augustinus docet nonnunquam ex occulta diuinæ prouidentiæ dispositione Astrologos vera prædicere. 279.a.b.c
Augustinus refert tres opiniones de terrestri Paradiso, ex quibus tertiam approbat. 290.b
Augustinus primum docet Paradisum terrestrem fuisse corporalem, deinde eum spiritualiter interpretatur. 314.c.d.
Augustinus docet, duobus Sacrarum litterarum exemplis, vim Arboris vitæ fuisse supernaturalem. 321.c.d
Augustinus quid senserit de opinione Tertulliani circa animarum generationem. 426.b.c.
Augustinus assignat rationem cur Deus non sit commminatus Adamo pœnas inferni. 461.a
Augustinus commemorat & confutat opinionem quorumdam interpretantium illa verba Crescite & multiplicamini, spiritualiter tantùm. 503.c.& 504.a
Augustinus mira prædicat de felicitate statu innocentiæ. 519.a
Augustinus censet Adamum fuisse creatum à Deo cum gratia. 547.b
Augustinus probat primum peccatum primorum hominum fuisse superbiam. fol. 635.b
Augustinus declarat quemadmodum in statu innocentiæ mulier sine dolore parere

rere potuisset. 671.a.b
Augustinus reddit rationem, cur primi homines in paradiso non sint commisti. 717.c.d
Augustinus probat Adamum esse saluum. 776.c
Augustinus disputat vnde supputatio annorum apud LXX. interpretes deprauata sit. 783.b.c
Augustinus concludit standum esse potius Scripturæ Hebraicæ, quam translationi LXX. interprertum, vbicunque inter se concordari non possunt. 785.c.
Augustinus definit quid sit apocrypha scriptura. 795.a
Augustini Eugubini de cœlo Empyreo absurda opinio proditur, ac refellitur. 46.b.c.47.a.b

B.

Balænarum magnitudo quãta sit, plurimorum Auctorum testimonijs proditur. 147.b
Balænas & Cetos non esse factos propter hominem, nec subiectos esse illius imperio putauit Theodoretus, sed refellitur. 391.b.c.d
Balænas & Cetos subiectos esse imperio hominis probat S. Basilius. 392.a
Basiliſci vis pestilens describitur secundum Plinium & Solinum. 615.d
Basiliscum non fuisse illum serpentem qui tentauit Euam, sicut putauit Eugubinus. 616.b

S. Basilius.

Basilij ac Theodoreti & Bedæ opinio de tenebris quæ in exordio mũdi fuere excutitur, ac ab Auctore minimè probatur. 61.b.
Basilij miral ilis descriptio Paradisi. 292.b.
Basilius scribit Paradisum terrestrem fuisse constitutum à Deo post creationem hominis. 283.a
Basilius, Chrysostomus, Gregorius Magnus, & S. Augustinus, quibus in locis contra iudiciarios Astrologos disputauerint. 239.d
Basilius tradit nullum verbum superuacaneum in Scriptura reperiri. 387.c
Basilius censet nomen similitudinis pertinere ad virtutes & morum sanctimoniam ob idq; fuisse à Mose secũdo loco in sua narratione prætermissam. 370 per to.p.
Basilius egregiè confutat Hebræos alioſq; Hæreticos negãtes in illis verbis Faciamus hominem, &c. non significari mysterium sanctissimæ Trinitatis. 376.b
Basilius tradit omnes animantes in statu innocentiæ & ante diluuium vixisse tantùm herbis. 514.b.c.515.a
Basilius significat, ante peccatum affuisse animalibus facultatem loquendi & intelligendi inter se. 603.d
Basilius pulchrè declarat, cur primis hominibus in Paradiso non fuerit opus vestibus. 657.a
Basilius docet vnde sit diabolo contra nos bellum. 675.c
Bdellij & Onychinis lapidis descriptio secundum Plinium. 338.c
Bdellium & Onychinus quid fuerit secundum Eugubinum & Hieronymum Oleastrum. 339.a

Beda.

Beda scribit lignum vitæ sic fuisse dictum eo quod stabili sanitate corpus hominis firmabat. 322.b
Beda tradit animalia omnia etiam carniuora ante diluuium vixisse tantũ herbis. 512.c
Beda tradit Cœlum empyreum statim in suo exordio impletum fuisse agminibus Angelorum. 49.c
Bedæ admonitio, in historia Mosis non ita sensibus allegoricis attendendum, vt apertæ historiæ fidem relinquamus. 24.a

Bedæ sententia de interitu elementorum, in consummatione sæculi, quomodo sit intelligenda secundum B. Bonauenturam & S. Thomam. 205.d
Behemoth significare diabolum, quorumdã fuit opinio. 200.a
Behemoth iuxta literalem sensum nobis esse significatum Elephantem sentit Eugubinus & Titelmannus. 190.a.b

Benedictio.

Benedictio Dei in Scriptura quid significet. 500.b

S. Bernardus.

Beati Bernardi præclara sententia de libertate humanæ voluntatis. 725.c
Bernardi sententia de inutili metu improborum. 742.c
Bernardi sententia insignis de peccato superbiæ. 646.b.c
Boetij sententia de mundi temperamento elegantißimis versibus descripta, proditur. 167.b.c

S. Bonauentura.

Bonauentura docet tria arborum genera fuisse in terrestri paradiso. 322.b
Bonauentura censuit vim & effectum arboris vitæ fuisse supernaturalẽ & quomodo. 322.c.d
Bonauentura tradit non fuisse conueniens formari corpus humanum ex cœlesti materia. 407.c
Bonauentura significans quæ nunc sunt peccata venialia, in statu innocentiæ fore mortalia, refellitur. 554.d
Bonauentura putat iustitiam originalem & gratiam gratum facientem res fuisse diuersas, atque inuicem separabiles. 566.a
Bonauentura collocauit iustitiam originalem in voluntate hominis tamquam in subiecto. 577.c
Bona mundi septem scilicet Varietas rũ Ordo & illarum dispositio. Earum plenitudo. Miranda omnium inter se partium connexio. Symphatia & Antipathia quæ inter res aliquas reperitur. Pulchritudo illarum ac inter se proportio. Suauis earum prouidentia & administratio, explicatur. 165.b.c.& 166. per totam.
Bonitatem in rebus à Deo conditis duplici modo considerat Auctor. 164.b
Bonitas & rectitudo ad bene operandum necessariæ. 160.c
Bonitas substantialis in rebus creatis quæ. 164.b
Bonitas accidentalis in rebus creatis triplex, & quænam illa sit explicatur. 165.b.c

C

Cœlum & cœleste.

Cœlestes orbes moueri ab Angelis sententia Platonicorum, Peripateticorum, & Stoicorum omnium fuit. 216.c.217.a
Cœlestes animalium figuras esse ab Astrologis imaginatione inuentas, ac ob id nullam vim in rebus humanis habere. 267.b
Cœlestes influentias magis vim habere in hominum conceptu, quàm in illorum natiuitate scribunt Ptolemæus & Haly nobiles Astrologi. 268.c.d.269.a
Cœlestes influentias non sufficere ad rerũ generationes, sed opus esse etiam particularibus causis ac ob id Astrologos nõ posse scire futura argumentatur auctor. 251.b.c.d
Cœlestia corpora esse quintam quandam naturã, tradidit solus Aristoteles. 234.a
Cœli nomine in historia Mosis, quid intelligendum sit. 53.b.c

Cœli & terræ creatio fuit prior ordine temporis, creatione lucis, quodq; tempus quam breuissimum fuit secundum Hugonem. 84.c
Cœli nomen in lingua Hebræa caret singulari. 97.b
Cœli partes euasuras in astra, fuisse à Deo densatas tradit Hieronymus Vielmius, sed refellitur. 138.a
Cœli quonam modo sint in die Iudicij commutandi. 203.a
Cœli quonam modo in fine mundi sint interituri. 203.d
Cœli quales nam futuri sint post mundi renouationem. 209.d
Cœli noui & terra noua quæ post diem iudicij substituentur eadem materia vt nunc erunt. 212.a
Cœli nomen variè in sacris litteris & apud sanctos Patres sumi, & quo modo docuit S.Thomas. 215.d
Cœli an moueantur à seipsis, an ab Angelis tractatur. 216.c.d
Cœlorum figuram esse rotundam docent Aristoteles ac Mathematici omnes rationésque assignantur. 212.b.c
Cœlorum figuram non esse rotundam, quinam ex Ecclesiasticis scripioribus senserc. ibid.c.d
Cœlorum numerum nobis esse incompertũ tradidt Philastrius. 215.c.d
Cœlorum numerum certum nusquam in Sacris litteris esse proditum. 216.a.b
Cœlorum motus cessaturos post diem iudicij, colligit Auctor ex multis Scripturæ locis. 218.d
Cœlorum motus non omnes complendos esse ante mundi consummationem, vt quidam tradidere probatur. 221.a.b.c
Cœlorum influentias ab Astrologis inuentas, nullas esse. 265.d
Cœlorum influentiæ si admittantur, quantum philosophia debilitetur ostenditur. 266.a
Cœlorum influentias etiamsi vim haberẽt, habere tamen magis in conceptu hominum quàm in illorum ortu, ob idque ab Astrologis obseruari non posse, probatur. 268.a
Cœlos esse aliquando interituros quinam ex sanctis Patribus senserc. 201.d
Cœlos aereos dumtaxat & elementa esse ab igne purificanda, scribit S.Augustinus. quam opinionem ferè omnes Theologi Scholastici secuti sunt. 203.b.c
Cœlos interituros esse tantum accidentaliter, & non substantialiter, tradit S. Gregorius, suámque sententiam sacræ Scripturæ testimoniis cõfirmat. 204.c.d
Cœlos esse octo, septem planetarum, & octauum inerrantium syderum senserc Prisci Mathematici vsque ad Ptolemæi tempora. 214.b.c
Cœlos esse nouem tradidere Ptolemæus & Mathematici posteriores. ibid.
Cœlos esse decem mobiles & vndecimum Empyreum, recẽtiorum Mathematicorum communis opinio. ibid.
Cœlos duos tantum esse tradunt Iustinus Martyr & Theodoretus. 215 a.b
Cœlos tres vt minimum poni debere, dixit S.Basilius. 215.b c
Cœlos moueri ab Angelis, communis fere est omnium Patrum & Theologorum opinio. 217.a.b.c
Cœlos & astra esse intelligẽtias, iuxta Philosophorum opinionem asserit Caietanus quod minimè Auctori probatur. 223.b.c.d
Cœlum & terra in exordio mundi creata, quænam sint secundum Chrysostomum 44.b.c
Cœlum & terra in molitione mundi condita, quænam sint secundum Augustinum. 45.per totam pag.
Cœlum empyreum quodnam sit secundum recentiores Theologos. 47.c.48.a
Cœlum empyreum significatur in Scriptura cum dicitur Cœlum cœli, vel Cœli Cœlorum. 48.a

Cœlum

Cœlum empyreum esse illud ad quod Paulus se raptum esse dixit, tradit Damascenus. ibidem.
Cœlum empyreum quibus nominibus in diuinis litteris appelletur. ibidem.
Cœlum empyreum non esse quippiã æternum, vt somniauit Eugubinus, probatur. 47.a.a.b
Cœlum empyreum creari à Deo ob futurã iustorum beatitudinem, conueniens fuit. 48.c
Cœlum empyreum in principio creari debuisset cum sit corpus incorruptibile, ostenditur. 49.a
Cœlum empyreum secundum Bedam, statim in suo exordio Angelorum agminibus impletum fuit. 49.c
Cœlum empyreum quale nam sit secundum Bedam. iaidem.
Cœlum empyreum id ipsum est secundum Bedam, quod Moses dixit creasse Deum in principio. ibid.
Cœlum à principio factum, diuersum esse à firmamento sentit D.Basilius. ibid.
Cœlum quod dixit Moses in principio esse conditum, quale nam sit secundum Basilium, Theodoretum, Diodorum, Tharsen, Damascenũ, ac Mirandulanũ. 50.a
Cœlum, eò quod sit corpus opacum & continuum fuisse causam tenebrarum in mundi exordio, affirmant Basilius, ac Theodoretus, & Beda. 62.a
Cœlum & terram intra vnum è sex illis primis diebus condita fuisse, & non ante illos, tradit S.Augustinus. 83.c
Cœlum, terram, & aquã ante sex dierum, exordium creata fuisse, dixerunt Basilius, Beda, ac S.Hieronymus. 84.a
Cœlum per lumen facere tam calorem quàm frigus, sententia Peripateticorum est. 103.a.b
Cœlum non agere in res sublunares nisi per motum & lumen tradunt Peripatetici. 105.b
Cœlum cum sit incorruptibile, nullo modo variari potest. 138.a
Cœlum secundum substantiam per se & intrinsece non esse corruptibile. 208.d. & 209.a b
Cœlum habere similitudinẽ cameræ quomodo sit intelligendum declarat S.Augustinus. 213.c.d
Cœlum vnum tantùm esse secundum sacrã Scripturam sensit S.Chrysostomus. 214 d. quam sententiam B. Thomas interpretatur. 215.a
Cœlum aerium, sydereum, ac inuisibile & diuinum inueniri tradit Damascenus. 216.a
Cœlum non posse moueri à seipso, assignantur rationes ab Auctore. 217.a.b
Cœlum moueri casu, sensit Democritus & Epicurus. 217.c
Cœlum moueri suæ naturali vi & impetu dixit Strato Lampsacenus. ibid.
Cœlum naturaliter omni grauitate & leuitate caret. 220.b.c
Cœlum non habere ex se & intrinsece vllam naturalem propensionem ad motum circularem. 220.a.b
Cœlum quonam modo se habeat erga circularem motum. 220.c
Cœlum vtrum sit animatum secundum sacram Scripturam & philosophiam fuse disputatur. 222.per totam.
Cœlum habere præter sensus interiores, etiã tres exteriores dixit Simplicius. 222.a
Cæsar Baronius scriptor annalium Ecclesiasticorum commendatur. 785.c

Caietanus.

Caietani sententia de sacra Scriptura interpretanda, nimium audax & correctione digna. 27.c
Caietani memorabilis sententia aduersus prædictiones Astrologorum. 243.a
Caietani absurda interpretatio in illis verbis Adami. Hoc nunc os ex ossibus meis, &c. 488.c

Caietanus à nonnullis calumniis Catharini defenditur. 42.a.b
Caietanus sensit per Spiritum Domini ferebatur super aquas, significari Angelos mouentes cœlos, sed refellitur. 63. per totam pag.
Caietanus negans Adamum habuisse scientiam cœlorum & elementorum refellitur. 531.a
Caietanus dicens narrationem Mosis de formatione Euæ ex costa Adami non esse accipiendam secundum historicum sensum, sed secundum parabolicum confutatur. 345. & 348 per totam.
Caietanus censuit iustiam originalem rem fuisse diuersam à gratia, non tamen ab ea separabilem. 579.
Caietanus putauit narrationem Mosis de serpente, non historicam, sed parabolicam esse, sed refellitur. 606.b
Caietanus censet peccatum Euæ fuisse admodum leue. 652.b
Caietanus dicens, Enos primum omnium inuocasse Deum sub nomine Iehouah refellitur. 766.c
Caietanus negans animalia fuisse vere ad Adamum adducta refellitur. 523.a
Caietanus ambigit, an Cain illa verba, Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear, dixerit per desperationem nec ne. 539.

Cain.

CAin & Abel quanto tempore post eiectionẽ Adami ex Paradiso, fuerint ab eo generati. 718.a
Cain an fuerit primogenitus Adami, necne ibidem.
Cain & Abel habuisse sorores quidam tradiderunt Calmanam & Delborã. 718.b
Cain vnde cognouerit oblationem Abel placuisse Deo non autem suam. 722.c
Cain oblatio quare non placuerit Deo secundum Ambrosium, Chrysostomum Augustinum. 728.a
Cain quæ occasione vel data vel arrepta, insurrexerit aduersus Abel. 732.b.c
Cain & Abel quid inter se locuti sunt ante necem Abel, 732.c
Cain responsum dicentis, Nescio, fuisse mendax impium, & ferum. 734.a
Cain cur interrogatus sit à Deo Vbi est Abel frater tuus? ibid.
Caini verba illa, Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear, quàm varie legantur & exponantur. 739.b
Caini mortem cur Deus distulerit. 749.a
Cain qualis fuerit post fratricidium. 751.b
Cain cur aut quomodo ædificauerit ciuitatem Henoch. 753.a
Cain cur ædificauerit ciuitatem. 755.b
Cain ædificans ciuitatem, figura fuit amatorum huius mundi. 756.a
Caini septem peccata, 748.b.c
Caino triplex malũ esse à Deo prædictum & infligtum. 737.a
Caino, cur & quale signum dederit Deus. 749.b
Cainum egressum esse à Domini facit, quid significet. 750.b
Caritas naturalis erga Deum vt finem naturalem prout est habitus quidã moralis, non erat opus homini in statu innocentiæ. 571.b.

Calisthenes.

CAllisthenis testimonium de antiquitate syderalium scientiæ, quam habuere Chaldæi. 3.

Carnalis.

CArnalem copulam inter maritum & vxorem non futuram fuisse in statu innocentiæ videtur subindicare D. Augustinus. 495.a
Carnium esu non vsuros fuisse homines in statu innocentiæ & quibus de causis: nec eiusmodi esum fuisse in vsu ante diluuium, nonnullis argumentis probatur. 509. per totam paginam.
Carrafa Cardinalis laudatur. 781.b
Caspium mare an habet communicationem cum Oceano. 720.a.b

Catharinus.

CAtharinus asserens lucem in principio conditam fuisse tantum lucem Solis perfectam æque vt nunc est, refellitur. 75.a.b
Catharinus dicens in statu innocentiæ homines generatum iri cum iustitia originali non autem cum gratia gratum faciente, refellitur. 558.d
Catharinus iustitiam originalem rẽ facit diuersam & separabilẽ à gratia. 579.c
Catharinus exponit rationem, cur diabolus instigauerit Cain ad occidendum Abel. 733.c
Catharinus existimauit, primos homines eiectos Paradiso habitasse in Iudæa, & inde fugisse Cain. 751.b
Catharinus negat Cainum interfectum esse à Lemech. 758.b

Cato.

CAtonis lepidum dictum de Aruspicibus, quod perbellè in Astrologos quadrat. 262.a

Causæ.

CAusæ quattuor, ex quibus oritur discrepantia supputationis annorum à mundi exordio vsque ad Domini nostri aduentum. 36. per totam pag.
Causæ variæ ob quas homines mutantur. 268.a
Causæ quattuor, cur Astrologi interdum vera prædicunt. 276.b
Causæ interitus & dissolutionis animalium tres, 319. per totam pag.
Causæ quattuor, ob quas in prædicendis futuris fallitur dæmon, traduntur. 241.b

Cete.

CEte grandia non aliud esse in aquis quam dracones in terris probatur multis Sacrarum litterarum testimoniis. 146.c & 148.a
Cetos & Balænas subiectos esse imperio hominis probat S. Basilius. 392.a.b
Cetos & Balænas non esse factos propter hominem nec subiectos esse illius imperio putauit Theodoretus, sed refellitur. 391.b.c.d

Chaldæi.

CHaldæi & Aegyptij, in triginta solarium annorum spatio, annos plures quadringentis enumerabant. 33.c
Chaldæi, eo quod mentiri eos iuuabat, immodice & incredibiliter mentiri voluere. 34.a
Chaldæorum falsa de syderum rerumque cœlestium scientiæ antiquitate persuasio ibidem
Chaldæorum & Aegyptiorum errores de primordiis mundi quales. 32.c

Cherubin

CErubin in Scriptura quid significet secundum Theodoretum. 709.a
Cherubin & flãmeus gladius, quid re vera significent. 710. per totam.
Cherubinos ad custodiam paradisi positos, non fuisse Angelorum virtutes, sed terribiles visiones ac horrificas animalium figuras scribit Theodoretus. 798.c.d

Christus.

CHRISTI Euangelium iam inde ab exordio Mundi manifestari cœptum. 616.c
Christi fuisse proprium fuisse simul comprehensorem & viatorem. 797.c
Christus & Paulus in lege Euãgelica, suasores castitatis & virginitatis. 462.c. & 501.b
Christus si, Adamo non peccante, fuisset incarnatus, vtrum propter eum plus gratiæ datum esset homini, quam propter eumdem passum & mortuum

nunc datur. 571.c
Christus solus omnium mortalium, perfectas inimicitias exercuit cum serpente secundum Rupertum. 674.a

Christophorus

CHristophorus Clauius egregius nostri temporis Mathematicus. 232.d

Chronographi.

CHronographi, vt de annis diligentem ita de diebus ac minutiis temporum, nullam rationem habent. 37.a
Chronologica obseruatio in supputandis annis. 787.a
Chronologica obseruatio in computatione annorum. 779.

Chrysostomus.

CHrysostomus quid per cœlũ & terram in principio à Deo condita intelligat. 44.b.c
Chrysostomus putat, Cainum illis verbis Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear, perfectam edidisse sui peccati confessionem, sed inutilem tamen, quia nimis sera fuit. 740.a
Chrysostomus censet bonã & vtilem fuisse confessionem Lamech. 761.a
Chrysostomus ait: quo sit translatus Henoch, incompertum esse, nec à nobis curiosè inuestigandum. 792.c

Ciuitas.

CIuitates duæ: altera Dei, & altera diaboli, cum vtriusque origine, processu, & proprietatibus. 112.c.d
Ciuitas omnium prima fuit Henoch. 753.a
Ciuitatum ædificandarum quæ fuerit prima causa. 755.c
Ciuitatum antiquitas & vetustas ab Ethnicis varie tradita refellitur. 754.d
Clamare ad Deum peccata, quid significet. 735.c
Claritas nobilitásque librorum vnde sumatur. 1.c

Cognitio.

COgnitio Dei quæ Christianorum doctrina est, ibi sumit initium, vbi sapientia Gentilium expletur. 42.c

Comparatio.

COmparatio inter orbes cœlestes aliásque res sublunares, in qua ostenditur rerum æqualitas. 267.b.c
Comparatio inter planetas quarto die in cœlo à Deo conditos, & dona Dei quæ tribuuntur homini iustificato. 161.c.& 162.a
Computatio annorum, quæ est in Scriptura Hebraica, an debeat probari potius quam quæ est in translatione Septuaginta interpretum. 783.a

Conceptus.

CComceptus multiplicatio quomodo pœna sit mulieris, 678. per. totã pag.
Conceptus muliebres quam sint ærumnosi. 629.a
Concilij Lateranẽsis magni de Angelorum creatione sententia. 199.a
Confessio voluntaria peccatorum quàm sit vtilis. 734.b
Confiteri peccata sua cui oportet, & prout oportet quanti sit momenti. 672.a
Coniuges esse vnam tantùm carnem, quattuor ob causas. 491.b
Coniugium post multiplicationem hominum, est secundum indulgentiam, & non secundum imperium. 502.b
Coniunctio inter maritum & vxorem quanta sit declarat Rupertus Abbas. 490.b
Coniunctionem triplicem inter maritũ & vxorẽ designari in illis verbis. Quamobrem relinquet homo patrẽ suum & matrem, &c. scribit S. Thomas 491.c.& 492.a
Coniungere nomina pluralis numeri cum verbo singulari, est idiotismus Hebraicus. 42.a

Consensus omnium de Mundi exordio, vox est clarissima & notio quædam à Deo mentibus hominum insita ac impressa. 29.a
Constellationes, nullã in natiuitatibus hominum vim habere. ex moribus diuersarum gentium argumentatur Bardesanes Syrus. 254.c.& 255.a.b.

Corpus.

CCorpora mista omnia interitura, & post diem Iudicij nulla superfutura. 210.b.& 212.a
Corporis humani excellentiam elegantissimè describit Seneca. 409.c.& 410.a
Corporis humani perfectionem exactè describit Lactãtius Firmianus. 410.& 411.
Corporis humani informatione, an Angeli aliquid ministrauerint, & quid ministrare potuerint secundum aliquos. 412. per totam.
Corporis nuditas quibus de causis non sit pudenda. 515.c.& 519.a
Corpus primi hominis non fuisse ab Angelis fabricatum. 412.b
Corpus humanum an à Deo factum sit conueniens animæ rationali disputatur. 548.a.b
Corpus humanum quibus in rebus à cæteris animantibus vincitur. 407.a
Corpus humanum aptissimum naturæ hominis à Deo fabricatum. ibid.b
Corpus humanum è cœlesti substantia coagmentari nõ potuisse probatur. ibi.b.c
Corpus humanum esse præstantius corporibus omniũ animaliũ probatur. 408.a.b
Corpus humanum erectum formatum à Deo, ob quattuor vtilissimos eius rei vsus. ibidem.
Corpus humanum præstantius esse corporibus cæterorum animalium ob interiorum exteriorumque sensuum perfectionem. ibidem.c.& 409.a
Corpus humanum esse præstantius cæterorum animalium corporibus, ob præstantiam temperamenti. 409.b.c
Corpus hominis viginti quattuor costis præditum. 477.a

Creatio.

CReatione mundi cognita homo adducitur ad cognitionem Dei. 29.c
Creatio mundi quomodo facta sit secundum Mercurium Trismegistum. 67.a.b
Creatio mundi quonam modo fuit secundum Platonem ibidem.b
Creatio mundi quomodo perfecta sit secundum Anaxagoram. ibidem.
Creatio mundi qualis fuerit secundum, Hesiodum. ibidem.
Creatio mundi ab Ouidio versibus descripta. ibidem.
Cur aliarum rerum molitione, vox & præceptum Dei adhibitum sit, non autem in cœli & terræ creatione. 40.a

Cyprianus.

CYpriani egregia, aduersus hæreticos, de virginitate & continentia sententia. 436.c.464.a

Cyrillus.

CYrillus probat multis exemplis, dæmones olim loqui solitos per animalia & res inanimas. 609.a
Cyrillus putat serpentem qui seduxit Euã fuisse in animum serpentis simulacrum sub quo lateret dæmon. 605.a
Cyrum Persarum regem, agrum manibus propriis cõserere solitum scribit Xenophon. 437.a

D.

Dæmon.

DAEmon quonam modo futura scire possit. 277.a.b
Dæmon duobus tantum modis hominem interius tentare potest. 608.c

Dæmon cur serpentis potius quam aliorum animalium formam aßumpserit ad tẽtandum hominem. 620.a
Dæmon princeps sophistarum fuit, secundum Rupertum. 630.a
Dæmon cur serpentem deceperit Euam, cur non ipse potius nominetur à Mose quam serpens. 621.b
Dæmon per quos gradus hominem ad sum ma flagitia deuoluat. 632.a
Dæmon cur fuerit arcendus ab ingreßu Paradisi terrestris. 70.b
Dæmonem super pectus & ventrem ambulare, quid significet secundum Gregorium. 614.a
Dæmonem terram comedere cunctis diebus vitæ suæ, quid sit secundum Gregorium. ibid.c.d
Dæmonẽ insidiari calcaneo hominis, quid sit secundum Gregorium. 616.a
Dæmonem instigasse Cain ad occidendum Abel, & cur secundum Catharinum. 733.c
Dæmoni, qui princeps fuerat decipiendi Euam, cur Deus non maledixerit potiùs quàm serpenti. 612.c
Dæmonis caput conterere quid sit. 616.b
Dæmonis semen & mulieris quod sit intelligendum. 618.b
Dæmones generatos fuisse ex Adamo & vxore eius Lila, erronea & absurda Thalmudistarum opinio. 487.c. & 488.a.
Dæmones olim solitos loqui per animalia & res inanimas, multis exẽplis probat Cyrillus. 609.a
Dæmonum fallacia, apud aliquos sacrificia sponte inflammabantur, vt narrat Solinus. 722.d

Damascenus.

Damascenus describit qualis fuerit terrestris paradisus. 293.a
Damascenus indicat quantis bonis afflueret status innocentiæ. 520.c
De Adami sciẽtia quinq; quæstiones. 531.b
Decreta ecclesiæ contra astrologos quæ. 239
Defensio pertinax propriæ opinionis fugienda. 25.a
Delphini quam mirifice ament homines, tradit Basilius. 391.a

Deus.

Dei operibus, addere quicquam vel detrahere nemo potest. 30.c
Dei nomen Hebræum Elohim pluralis numeri, an careat singulari. 40.c
Dei nomen Hebræum Elohim quid significet, & quibus personis tribuatur. ibi.
Dei nomen Elohim cur Moses cum sit nomen pluralis numeri coniũxit in creatione mundi cum verbo Bara numeri singularis, & an in ista coniunctione insinuetur mysterium sanctißimæ Trinitatis, copiosè ac fusè tractatur. ibidem & 41.a.b
Dei voluntas quam sit efficax. 70.b
Dei operatio, continua fuit in illis primis sex diebus. 85.b
Dei operationes duodecim eximiæ die Dominica peractæ, vna cũ decima tertia futura, enumerantur. 89.a.b
Dei omnipotentia potißimum declaratur à Scriptura ob fundationem terræ super nihilum & aquarum retentionem in aëre. 107.a.b
Dei verbum: Proferat terra, quid significet. 124.a.b
Dei quies in die septimo qualis fuerit secũdum Augustinum & Bedam. 176.a.b
Dei quies in die septimo, quietis Christi in sepulchro figura fuit. ibid.b.c
Dei quies in die septimo quietem nostram post hanc vitam futuram significat. ibidem c
Dei operationem triplicem distinguit Catharinus, & quænam illa sit. 180.c
Dei apparitiones hominibus sub aliqua sensibili specie factas per Angelos peractas fuisse fuisse tradit S. Dionysius Areopagita 732.b
Dei misericordia quantum eluceat in animalium subtractione ab obedientia hominis, obseruauit S. Chrysostomus. 639.c
Dei sententiam contra Adamum prolatam si de ligno scientiæ boni & mali ederet non fuisse definitiuam, sed tantum cõminatoriam, nonnullorum opinio fuit, quæ refellitur. 453.c. & 454.a
Dei verba contra Adamum prolata, si de ligno prohito ederet, quomodo intelligant Iustinus & Irenæus. 454.a.b
In Dei præcepto obseruando, quod impositum est Adæ facilitas quanta fuerit. 464.a
Dei benedictio in Scriptura quid significet 500.c
Dei prouidentia erga primos homines quanta fuerit deprehenditur ex illis verbis Ecce dedi vobis omnem herbam &c. 506.a.b
Dei prouidentia erga coruos quãta. 511.a.
Dei cognitionis quadruplex genus. 542.a
Dei assistentia erga hominem in statu innocentiæ constitutum, sex magna bona præstabat homini. 575.a
Dei iudicium quam sit formidabile. 665.a
Deo facilius est facere omne quod ei placuerit quam homini id explicare vel cogitatione fingere. 70.a
Deum fecisse mundum, aut ex nihilo, aut ex alia re: ex nihilo producta, pro certo habetur in diuinis litteris. 38.a.b
Deum quemadmodum fecit cœlum & terram sic etiam plures mũdos facere posse, demonstrat S. Basilius. ibidem.c
Deum à Scriptura sæpius magnificari, eo quod fecerit cœlum & terram. 43.c 44.a
Deum omnium aquarum Conditorem esse multa Sacrarum litterarum loca indicant. 65.b
Deum tantum aquæ creasse, quantum postea in receptaculis terræ commode posset contineri. 119.b
Deum tertia die fecisse arbores iuxta vniuscuiusque loci conuenientiam. 136.c
Deum piscibus benedicendo, eorum multiplicationem significasse. 147.a
Deum, res omnes optimas & in statu perfecto creasse in mundi exordio secundum tres accidentales bonitates. 165.a
Deum compleuisse in mundi creatione omnia opera sua sexto die inclusiue. 173.b
Deum compleuisse cuncta opera sua die septimo quomodo sit intelligendum secundum Caietanum. ibid.b.c
Deum requieuisse ab omni opere suo, quomodo intelligendum sit. ibid.c
Deum quieuisse die septimo, eo quod rebus à se conditis quietẽ indidit scilicet stabilitatem, permanentiam, & perpetuitatem; vel ex eo quod quæ proposuerat facere perfecte compleuerat, dixit Aristobulus. 174.b
Deum cessasse ab omni opere quod patrarat, quomodo sit intelligendum secundum Auctorem. 175.c
Deum quieuisse quomodo sit intelligendum secundum Augustinum & Bedam 176.a.b
Deum alicui benedicere quidnam sit secundum Theodoretum. 177.a
Deũ præcepisse vsque in mundi exordio obseruationem Sabbati sensit Catharinus, quod minime probatur 178.a.b
Deum non præcepisse obseruationem Sabbati in mundi exordio sensit Tostatus, cui assentitur Auctor, & hanc sententiam multis confirmat argumentis. 178. per totam pag.
Deum præceptum vllum positiuum Adæ non imposuisse, nisi vnum tantum de non edendo fructu arboris scientiæ boni & mali. ibid.c
Deum prius creasse in verbo æterno, quod posterius fecit in opere externo sensit Rupertus, sed refellitur. 179.b
Deum mundum non posse dissoluere sensurus

serunt Peripatetici, sed falso. 206.c
Deum creasse cœlum æqualiter aptum ad motum & quietem. 221.a
Deum, cur quasi consultabundum ad creationem hominis accedere, describat Moses. 355.a
Deum creasse hominem cum consilio, & quale illud consilium fuerit scribit Rupertus. ibid.c
Deum cum dixit: Faciamus hominem, &c. locutum esse cum Angelis quorumdam opinio fuit, quam à sanctis Patribus fuisse confutatam, ac quinque rationibus cõuinci posse ostẽditur. 358.b.c
Deum cum dixit: Faciamus hominem, &c. locutum fuisse more magnatum & principum de se solo pluraliter dixerunt aliqui, quos Theodoretus bene confutat. 360.a.b
Deum solum habere immortalitatẽ, quomodo intelligendum secundum Chrysostomum. 429.a
Deum dici habere solum immortalitatem eo quod sit solus immutabilis, interpretatur S. Augustinus. ibid.b
Deum exigere voluisse à primo homine fidem, spem, & charitatem, cum dedit illi præceptum de non edendo ex illa arbore scientiæ boni & mali, scribit Rupertus. 449. per totam.
Deum rectissime, sapientissimeque permittere mala fieri in mundo declarat S. Augustinus. 452.a
Deum cum prædixit Adamum moriturum si comederet de ligno scientiæ boni & mali, intellexisse de morte spirituali tantùm, opinio quorumdam fuit. quæ refellitur. 453.b.c
Deum cur dixit Adamo. In quacumque die comederis ex eo, morte morieris, voluisse significare esum illius arboris esse illi prohibitum omni tempore, sententia plurimorum fuit. 454.b
Deum cum prædixit Adamum moriturum si de ligno prohibito comederet, voluisse significare tantùm necessitatem moriendi, in quam propter transgressionem ille incurrebat, sensit Theodoretus & S. Augustinus quos fere omnes scholastici Theologi sequuntur. ibidem per totam paginam.
Deum, cum dixit Adamo, eum moriturum si de ligno scientiæ boni & mali ederet, intellexisse de actuali inchoata morte, in quam propter præcepti transgressionem Adam cecidit opinio quorumdam fuit. 455.c.& 456.a
Deum extraxisse ex Adamo duas costas, sentit Hieronymus Oleaster. 473.c
Deum formasse simul Adamum & Euam cohærentes sibi alternis lateribus, figmentum Hebræorum fuit quod secutus est Eugubinus, & multò ante illum; Plato. 474.a.c
Deum in illis verbis: Propter hoc relinquet homo pa. &c. interdixisse coniugia inter parentes & liberos intellexit S. Augustinus, Hugo de S. Victore, & Caietanus. 490.c
Deum in illis verbis. Propter hoc relinquet homo, &c. significasse coniunctionem inter maritum & vxorem maiorem esse cæteris omnibus coniũctionibus. ibi.c.& 491.a
Deum venisse ad Adamum post meridiem & ad vesperam, vel post auram, quid significet. 681.a
Deum respexisse ad munera Abel, quid significet. 722.a
Deum in arguendo fratricidio Cain, æquissimum se iudicem ostendisse. 724.c.d
Deum visum esse à Mose, & Paulo, qui Auctores dixerint. 793.b
Deum a nullo mortalium esse visum, qui Auctores censuerint. ibid.c
Deum ostendere vel abscondere alicui faciem suam, quid significet. 741.c
Deus rerũ omniũ conseruationis causa. 29
Deus infinita vi ac potestate pollet. ibid.c
Deus efficiendo mundum, potentiam suam non exhausit. 43.c
Deus postquam mundum condidit, numquam sua gubernatione destituit, sed perpetuo eum conseruat ac regit, 44.a
Deus cur in creando luce vsus est illis verbis. Fiat lux. 70.c
Deus cur sicut benedixit animalibus, non similiter benedixerit plantis, redditur ratio ex Theodoreto, & quid illa benedictio significet, explicatur. 126. per totam paginam
Deus res omnes tali modo produxit, vt deinceps per seipsas conseruare, aliásque similes suo tempore generare possent. 136.b
Deus in sex primis illis diebus, quid per singulos condiderit; explicatur. 144.b
Deus cur terrestribus animantibus benedictionem illam: Crescite & multiplicamini, æque vt piscibus non impertierit. 154.b
Deus illam benedictionem: Crescite & multiplicamini, non tantùm ad conseruandam speciem homini impertiuit, verum etiam complendum electorum numerum. ibidem.
Deus cur prohibuerit generationem animalium ex diuersis speciebus, redditur ex D. Thoma triplex ratio. 157.b.c
Deus cur respiciendo singula sua opera, dixerit illud esse bonum, & cur etiam cuncta simul, dixerit valde bona tractatur. 164.a.b
Deus quid boni ex peccato Adami elicuerit. 168.c
Deus cur non ante creationem hominis viderit cuncta quæ fecerat esse valde bona, assignãtur quinque causæ. 272.a.b.c
Deus benedicendo die septimo, quid nam illi contulerit explicatur. 177. per totam paginam.
Deus qua ratione diem sabbathi sanctificarit. 178.a
Deus an diem septimum præceperit esse obseruandum vsque in mundi exordio, an tantùm tempore legis Mosaicæ tractatur. ibid.b
Deus cur non pluribus & paucioribus quàm sex diebus mundum condiderit, veram ac propriam rationem sciri non posse. 191.b
Deus sicuti ex nihilo mundum condidit, sic etiam potentia sua eum ad nihilum redigere potest. 206.b
Deus cur Angelorum ruinas, non nouis Angelis, sed solum hominibus ab vno procreatis restaurare voluerit. 403.c
Deus cur primo homini, nomen Adam imposuerit. 361.a
Deus sicut cùm dixit: Fiat lux solos electos angelos intellexit, sic dicendo: Faciamus hominem, &c. solos electos homines intelligi voluit secundum Rupertum. 378
Deus per creationem, imaginem suam inchoauit in homine, quam solus polit & ornat per iustificationem, absoluit & consummat per glorificationẽ. 390.a
Deus cur in nares seu in faciem hominis insufflauerit animam seu spiraculum vitæ, rationes assignat Caietanus. 420.a
Deus cur fecerit hominem ad imaginem & similitudinem suam septem causæ traduntur. 387.a
Deus fecit hominem sibi similem quibuscumque modis ille esse poterat. ibid.b
Deus creauit hominem ad imaginem suam quatenus eum omnes corporales creaturæ reuerentur. ibid.c
Deus plasmauit hominem ad imaginem suam, vt omnes agnosceret illum esse quid Dei proprium ac peculiare. 388.a
Deus comparauit sibi hominem ad imaginem suam factũ, quatenus societatem amicitiam & familiaritatem cum illo habere posset. ibid.b.c
Deus imaginem suam impressit in homine, vt facilius ab illo inueniri & agnosci posset. 389.a
Deus hominem ad imaginem suam formauit

mauit,vt æternitatis,infinitatis, & diuinitatis capax esse posset. ibid.b
Deus quò agnoscerctur mundi conditor, hominem scilicet imaginem suam in eius medio posuit. ibid.c
Deus cur primum hominem de terra finxerit. 404.a
Deus quot vtilitates ex Adæ peccato elicuit. 450.c.& 451.a
Deus alia ratione quam homines, mala fieri permittit. 451.b
Deus quomodo causa fuit mortis, quæ post peccatum contigit homini. 459.a
Deus cur solam mortẽ,aliis malis prætermissis,comminatus fuerit Adamo, assignantur tres causæ. ibid.b.c
Deus cur non comminatus sit Adamo pœnas inferni,afferuntur tres causæ.460.b
Deus cur dixerit: Non est bonum hominem esse solum. 461 c.& 462.a
Deus cur non comminatus sit Adamo pœnas inferni,rationem assignat S.Augustinus, 461.a
Deus cur ex Adamo dormiente formare voluit Euam nonnullæ causæ afferuntur. 469.b
Deus cur ex Adamo dormiente detraxit costam,rationem assignat Theodoretus. 470.b
Deus cur sicut primis hominibus præscripsit cibum, non similiter præstitit potum,assignatur ratio. 510.d
Deus cur vnam tantùm mulierem in exordio mundi creauerit, quinque rationes assignantur, 483.per totam.
Deus etiam cum increpauit & puniuit Adamum,quàm blande ac misericorditer eum tractauerit. 665.b
Deus quomodo locutus esse dicatur vel cum Angelis,vel cum hominibus. 666.b
Deus cur posuerit inimicitias inter hominem & diabolum. 675.c.d
Diaria & Annales,in quibus res sacræ memorabiles scribebantur,erant apud priscos Hebræos. 14.a

Didymus.

Didymus dixit, serpentem illum ad tempus opera diaboli fuisse erectum,vt more quadrupedũ ingrederetur. 61.b

Dies.

Die septimo apparuisse integritatem & consummationem Vniuersi.180.b
Diei initium vnde sumatur ab Ecclesia in celebrandis festis,& ieiuniis seruandis. 88. a
Diei septimi dignitas & priuilegia. 177 per totam paginam.
Diei septimi dignitatem vidisse priscos gentilium Theologos quasi per nubẽ. 180.b
Diem primam non habuisse auroram nec mane, docent Hugo de S.Victore, & Magister senten.quod minime probatur. 86.c
Dies sæculi ab homine ratione humana sciri non posse tamen reuelatione diuina. 35.c
Dies in mundi exordio præcesit noctẽ.87.
Differentia inter Ecstasim & somnũ.468.b
Diluuium Noë quonam tempore cœperit. 133. a
Discrimen inter imaginem & similitudinem secundum B.Augustinum. 364.d
Discrimen inter imaginem & vestigium Dei secundum Theologos. 386.c
Diuinæ prouidentiæ commendatio erga animalia. 510

Doctores.

Doctores existimãtes Paradisum adhac existere,cur in eam sententiam ducti sint. 809.
Doctorum multorum consensus vtrum in qualibet quæstione sit omnino sequendus. 808. b
Doctrinam quam nobis de mundi opificio in fidei articulis Ecclesia Catholica tradidit, potissimum ex libro Geneseos deprompsit

deprompsit. 24.a
Dolores mulierum in partu quàm sint acerbi. 680.c
Dominici diei priuilegia ob egregia facinora à Deo in illo operata,enarrantur. 89.a.b.c

Dracones.

Draconem miræ magnitudinis ab Alexandro Macedone in India inuentum commemorat Aelianus. 146.c
Dracones Indici miræ magnitudinis, quos tradit Plinius. ibid.b.c

Durandus.

Durandus refellitur,dicens appetitum sensitiuum fuisse perfectum à iustitia originali sine propriis habitibus moralibus eius appetitus perfectiuis. 571.d
Durandus refellitur, collocans iustitiam originalem in appetitu, tanquam in subiecto. 577.

E

Ecclesia de quibus aquis intelligat, cum in hymno quintæ feriæ ad vesperas loquitur de aquis. 109. c
Ecstasis diui Pauli qualis. 470.c
Ecstasis B.Cathari næ Senensis. ibid.
Electos & prædestinatos tantùm nascituros fuisse in statu innocentiæ. 463.b

Elementa.

Elementa simul omnia quattuor creata fuisse sentit D. Basilius, Damascenus & Beda. 55.a.b
Elementa omnia quattuor vnà cum cœlis creata esse,ac secundum suam naturalem constitutionem & figuræ sphæricæ. 107.c.& 113.b
Elementa duo tantùm, scilicet terram & aërem ab igne esse purificanda sensit S. Augustinus. 205.a
Elementa omnia quattuor ab igne esse purificanda in die Iudicij, duoque secundum substantiam peritura,tradit Beda ibidem b
Elementa qualia futura sint post diem Iudicij. 209.b.c.d
Elementum terræ,alia tria elementa aliqua in parte in se continere ostendit D. Basilius. 55.a
Elementum nullum esse periturum secundum substantiam, tradunt Scholastici Theologi. 205

Enos.

Enos an primus omnium cœperit inuocare nomen Domini. 766.b
Enos creditur primus omnium certas instituisse cæremonias ritusq; non solum priuatim, sed in publico inuocandi & colendi Deum. ibid.c

Ephræm.

Ephræm putauit serpenti qui decepit, Euam ad tempus fuisse datam loquendi facultatem. 602.b
Ephræm putauit serpentem illum fuisse antea quadrupedem, sed propter maleficium esse pedibus priuatum. 612.b

Error.

Error illorum qui putant humaniores litteras nihil Sacrarum litterarũ studiis prodesse,simulque eorum qui nimium eas admirantur. 26.a
Error Platonis, Aristotelis ac Theophrasti dicentium memoriã rerum gestarum sæpe ob ingentes eluuiones ac deflagrationes periisse ac renixisse confutatur. 31.b.c
Error poëtarum & Gentilium circa agriculturam. 437.a.b
Errores Gentilium circa mundi ortum 28.b

Universidad de Deusto Biblioteca

Esdras.

Esdram libros Sacros in Hierosolymorum captiuitate integros penes se custodiuisse scribit S. Athanasius. 12.c

Esdras vtrum Sacros libros à Chaldæis incensos diuino memoriæ beneficio refecerit. 9.b

Esdras non auctor, sed restitutor ac refector Sacrorum librorum appellandus. ibidem.c

Esse naturale dupliciter accipi. 514.a

Eua.

Eva cur Deo creata, & quibus in rebus adiutorium homini futura. 461.c

Eua cur erat necessaria primo homini, non nullæ causæ traduntur. 462.a b

Eua cur facta sit à Deo ex latere & costa Adami plurimæ causæ afferuntur. 475. per totam.

Eua cur dicitur à Mose, ædificata fuisse ex costa Adami, non formata, rationes assignant S. Chrysostomus, Caietanus, Catharinus, Rabbi Salomon, atque Tostatus. 480.b.c

Eua vtrum statim vt comedit fructum vetitum perdiderit iustitiam originalem. 580.a

Eua si sola peccasset, innocente Adamo, vtrum filij eius generati essent cum iustitia originali. 583.b.c

Eua secundum Bonauenturam putauit aliquem spiritum loqui secum per serpentem: non tamen diiudicauit vtrum esset bonus, an malus spiritus secundum S. Thomam. 608.a

Eua cur non exhorruit congressum serpentis. 614.b

Eua cur non obstupuit audiens secum loquentem serpentem. 616.c

Eua cur dixerit vetitum sibi fuisse tactum arboris cum Deus tantum vetuisset esum. 625.c

Eua cur dubitanter dixerit, Ne forte moriamur. 625.d

Eua curiosè & cupide aspiciens arborem vetitam, tria vitia commisit. 631.a

Eua quomodo potuerit credere vera esse dicta & promissa serpentis. 637.b

Eua narrauerit ne Adamo promissa serpentis. 638.b.c

Eua tribus modis denunciari potuisse præceptum Dei de non edendo ex illa Arbore scientiæ boni & mali, qui ab Auctore expenduntur. 442. per totam & 443.a.b

Euæ denunciatum fuisse Dei præceptum per Adamum, sensit S. Augustinus & Tostatus. 442.a.b

Euæ primum peccatum fuisse superbiam. 635.a.b

Euæ octo numerantur peccata. 635.b.c

Euæ peccatum quibus rebus grauius fuerit quam Adami. 552.c

Euæ nomẽ quã habeat etymologiã. 687.a.c

Euæ nomen quando sit ei impositũ. ibid.c.d

Euæ nomen vtrum Adam imposuerit per superbiam, & contemptum Dei vt dicit Rupertus. 688.a

Euam non fuisse creatam die septimo, vt asserit Catharinus, sed in die sexto. 173.b

Euam formatam fuisse extra Paradisum, quemadmodum & Adam, tradunt Iosephus & Rupertus. 433.a

Euam formatam fuisse intra Paradisum communis & probabilior opinio, assignaturque ratio cur ibi creari debuit ibidem.b.c

Euam fuisse obstrictam illo præcepto de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali sicuti Adam. 441.

Euam quibus in rebus similem & dissimilem Adamo fecerit Deus. 466.a.b

Euam creatam fuisse sexto die quibus ex locis Scripturæ deprehendatur. 467. per totam pag.

Euam conditam fuisse extra Paradisum qui Auctores senserint. 467.b

Euam formatam fuisse ex Adami costa in terrestri Paradiso, & non extra illum ibidem.c

Euam ex costa sinistri lateris Adami fuisse conditam creditur, & qua de causa. 475.b

Euam post eius formationem adductam fuisse ad Adamum ob sex causas, quæ commemorantur. 482. per totam pag.

Euam esse formatam ex costa Adami, intelligendum esse parabolicè & historicè scribit Caietanus, cuius opinio fuse ab Auctore commemoratur & validis argumentis refellitur. 483. 484. & 785. per totas.

Euam ædificatam fuisse ex costa Adami, intelligendum esse historicè & non parabolicè; communis omnium Patrum & Theologorum opinio. 485.b.c

Euam re vera fuisse factam ex costa Adami, tradit Innocentius. III. ibidem.c

Euam verè ædificatam fuisse ex costa Adami liquido deprehenditur ex verbis Pauli & Mosis. 486.a

Euam & Adam dici vnam tantum carnem ob quattuor rationes. 491.b.c

Euam nesciuisse vtrum animalia carerent naturaliter facultate loquendi, opinio est Cyrilli & aliorum, nec improbabilis 608.c

Euam multa ab initio ignorasse, quæ postea didicisset non esse contra perfectionem status innocentiæ. 609.c.c. & 610.a

Euam non peccasse ante congressum serpentis. 634.c

Euam cur diabolus prius tentauerit, quam Adam. 637.d. & 638.a.

Eugubinus

Evgubinus existimauit, serpentem, qui decepit Euam, fuisse basiliscum, sed refellitur. 615.b

Eusebius

Evsebius ab Adamo vsque ad diluuium recenset annos bis mille ducentos quadraginta duos. 782.b

Excusatio peccati quã sit detestabilis. 671.a

F

Oemina cum, secundum Aristotelem, sit animal læsum occasionatum, & imperfectum, quomodo in statu innocentiæ generari potuisset. 496. & 497. per totas pag.

Ficulneum succinctorium Adami quid significet. 657.c.d

Filius Dei cur nusquam in Scriptura dicitur ad imaginem Patris. 384.c

Firmamantum.

Firmamenti nomine significari verum corpus cœleste in quo sunt inerrantia sydera, opinio multorum fuit, quæ excutitur. 89.a

Firmamenti nomine à Mose significari totum illud spatium quod est à terra vsque ad astra diffusum, sententia est Auctoris, quæ etiam ab ipso Scripturarum testimoniis, argumentisque permultis, ac Doctorum auctoritatibus confirmatur. 93. vsque ad 97.c

Firmamentum, ex aerea materia conditum fuisse docent Basilius & Ambrosius. 91.a

Firmamentum, scilicet octauam sphæram, ita esse appellatum ob stellas in eo fixas dixit Catharinus. ibidem. b. sed refellitur. ibid.c. & 62. per totam.

Firmamentum seu cœlum esse corpus solidum auctoritate plurimorum ostenditur. 90.a

Firmamentum ex aquis simul congelatis esse compactum senserunt multi veteres, quod Basilius non approbat. ibid.b.c

Firmamentum non propter stabilitatem sed propter intraugressibilem terminum sic appellatum. 96.c

Flaminius Nobilius commendatur. 782.

Flammeus.

FLammeus gladius & versatilis vtrum denotet situm Paradisi sub Aequinoctiali, & Zona torrida. 703.a
Flammeus ille gladius significaueritne murum igneum, quo Deus Paradisum circumdedit. 703.d
Flammeus ille gladius significaueritne ignē Purgatory, vt placet Ambrosio & Ruperto. 704.c

Flumen.

FLumen Phison esse Gangem fere communis Interpretum sententia, quæ discutitur. 333.d.& 334.a
Flumen Phison non esse Gangem multis argumentis ab Auctore probatur, qui etiam opinionem Theodoreti refellit. 335.per totam.
Flumen Gihon an sit Nilus disputatur. 339.d.340.per totam.341.a.b.c
Fluminis Trigris origo, cursus, & exitus secundum Plinium. 342.c.d
Fluminis Euphratis origo cursus & exitus secundum Plinium & alios Auctores. 343.per per totam.& 344.a.b.c
Fluuius de Paradiso egrediens, quonam modo illum irrigabat. 332.a
Fluuius de Paradiso egrediens quomodo in quattuor capita diuidebatur. ibid.b.
Fluuius Tigris cur ita appellatus. 342.b.c

Fons.

FOns ascendens è terra irrigans vniuersam superficiem terræ qualis nā fuerit secūdum duplicem B. Augustini sententiam quæ à multis improbatur. 181.per totam.
Fons ascendens è terra irrigans vniuersam superficiem terræ qualis nam fuerit. ibid.a.b.
Fontem ascendentem è terra, fuisse vaporem vi solis in aëre eleuatum, ex quo postea oriebatur pluuia sententia est plurimorum. 182.b.c

Frugalitas.

FRugalitas primorum hominū quanta fuerit secundum Boëtium, Ouidium, Lucanum, & Isidorum, eorumque sententiæ commemorantur. 507.per totam paginam
Fructus primos in exordio Mundi perfectissimos suauissimosque fuisse aliorum omnium deinceps procreandorum. 123.a
Fructuum maturitas in autumno per totum annum præparatur. 136.b

G

GAngis fluminis origo describitur secundum Strabonem & Plinium. 334.b.c
Germanus ac proprius sensus verborum Mosis, est ea intelligere secundum propriam ac vulgo vsitatam significationem. 23.a.& 72.c
Generatio prolis quomodo futura esset in statu innocentiæ absque mulieribris integritatis detrimento, vt significat Augustinus, declarat S. Bouentura. 500.a.b
Generationem prolis in statu innocentiæ futuram fuisse sine vlla corruptione integritatis muliebris ac violatione signaculi virginalis scribit S. Augustinus, quod discutitur. 499. per totam & 500.a.
Gentis Tentyritarum aduersus crocodilos magna vis. 391.a
Gigantes quonam tempore esse cœperint. 415.b

Gratia.

GRatia Dei vtrum fuisset data hominibus in exordio suæ generationis in statu in statu innocentiæ. 556.a
Gratia Dei cur in statu innocentiæ data fuisset hominibus ab initio, non autem similiter & scientia. 557.b
Gratia fuisse tne maior in statu innocentiæ data homini, quàm detur in statu legis Euangelicæ, fuse disputatur. 561 per totam paginam.
Gratia vberior datur infantibus in statu legis Euangelicæ regeneratis in Christo, quàm eisdem esset datum in statu innocentiæ. 563.b
Gratia gratis data vberior est in statu legis Euangelicæ, quàm fuisset in statu innocentiæ. 564.d

S.Gregorius.

GRegorij egregia de virtute obedientiæ sententia. 447.a
Gregorij egregia interpretatio moralis, cur Deus ad vesperam venerit ad Adamum. 661.b
Gregorij egregia sententia de peccato superbiæ. 646.a
Gregorij vere Theologica, & eximia doctrina de variis modis quibus Deus loquitur creaturæ intellectuali. 667.a.b.c
Gregorij luculenta sententia de excusatione peccatorum 661.a.b
Gregorij præclara sententia, quod improbi in hoc Mūdo & in hac vita quietem & felicitatem suam quærant. 756.b
Gregorius mirifice describit felicitatem status innocentiæ. 520.c
Gregorius significat Adamum in statu innocentiæ aliquandiu permansisse. 543.a
Gregorius exponit qualis fuerit immortalitas Adami ante peccatum. 588.c

H

HEbraicæ est Vox sanguinum fratris tui, & cur sic legatur. 735.b
Hebræam linguam quatenus acceperit Adamus à Deo. 526.b
Hebræam linguam fuisse primam, quæ in vsu fuit apud homines. 527.a

Hebræi.

HEbræos notitiam Angelorum habuisse ante ortum Mosis. 195.b
Hebræos aliosque hæreticos negantes in illis verbis Faciamus hominem, &c. non significari mysterium Sanctissimæ Trinitatis egregie confutat S. Basilius. 355.c.d.& sequentib.

Henoch.

HEnoch vbi nam fuerit tempore diluuij. 303.d
Henoch an sit in terrestri Paradiso disputatur. ibid.
Henoch quo in loco sit nesciri, tradit Diuus Augustinus. 304.a
Henoch non fuisse translatum in illum Paradisum vnde eiectus fuit Adam, sentiunt Rupertus,& S.Gregorius. ibid.c.d
Henoch translatus fuit sexcentis sexaginta nouem annis ante diluuium 305.a
Henoch & Eliam secundum Rupertum, nō esse trāslatos in Peradisum terrestrem. 707.c.d
Henoch ciuitas quomodo figura fuerit vrbis Romæ, secundum August. 754.b
Henoch ciuitas vbi sit condita. 755.a
Henoch quorsum a Deo per tot annorum millia viuus in terris cōseruetur. 771.a
Henoch vtrum sit mortuus, an etiam nunc viuat, & an hoc secundum Fidem teneri debeat. 788.c
Henoch cur sit translatus à Deo. 789.b
Henoch quando sit translatus. ibid.c
Henoch an sit aliquando moriturus. 790.a
Henoch quomodo tam longam vitam agat. 792.a
Henoch quem in locum translatus sit. 792.c
Henoch quas ob causas sic à Deo translatus

tus sit. 794.c
Henoch in terris viuens vtrum videat Dei essentiam, & sit iam comprehensor, an vero sit etiamnum viator nec Deum videat. pag.796
Henoch vtrum aliquem librum scripserit. 795.a
Henoch victurus vsque ad consummationẽ sæculi, & in statu merendi constitutus, vtrum magnitudine meritorum omnes Sanctos superaturus sit. 792.b
Henoch prophetiam vnde Iudas Apostolus deprompserit. 796.a
Henoch liber cur non est receptus in Scripturas Canonicas. 797.b
Henoch esse in Paradiso terrestri, vtrum bene probetur ex illo loco Ecclesiastici 44. Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum. 806.b
Henricus dicens Iustitiam originalem naturalem fuisse rectitudinem voluntatis humanæ refellitur. 569.a

Herbæ.

HErbæ noxiæ hominibus nocituræ Cur in Mũdi exordio creatæ sint. 125.a
Herbæ noxiæ quæ bona hominibus adferant. ibid.b
Herbas & arbores primas in exordio Mũdi fuisse perfectissimas suauissimásq; omnium deinceps procreandarum 123.a
Herbas noxias creatas fuisse propter peccatũ signficauit alicubi S. Augustinus. pag.124.c
Herbas noxias & homini lethales fuisse in Mundi exordio ibid.

Hæretici.

HAeretici quam male abutantur sententia illa Non est bonum hominem esse solum. 492.a
Hæretici quid Catholicis obiiciant circa illa verba Crescite & multiplicamini. 501.a.b
Hæreticorum impudentia quanta sit. ibidem b

Hesiodus.

HEsiodus spiritum, qui creat regit ac in se continet Mundum, appellauit amorem. 68.a

Hieronymus.

DHieronymi de terrestri Paradiso sententia quomodo sit interpretanda. 289.c.d
Hispanicum prouerbium de prudentia serpentis. 613.d

Historia.

HIstoria insignis cuiusdam Astrologi iudiciarij pœnitentis à D. Augustino relata. 243.c.d
Historia mirabilis de stupiditate cuiusdam presbyteri nomine Restituti, quam refert D. Augustinus. 741.a

Homo.

HOmo cum secundum rationem operetur, non pendet à Cœlo. 257.a
Homo cum secundum sensum viuit, vitam incertam agit, ob idq; qualis futurus sit, ab Astrologis nesciri potest. ibid.b
Homo in statu innocentiæ quandiu victurus fuisset. 321.a
Homo cur post aliarum rerum creationem conditus sit. 347.a.b.c
Homo præest piscibus & animantibus donorationis, & non tantum donis supernaturalibus. 369.a
Homo dominatur cunctis animantibus ratione quæ est imago Dei. 290.c
Homo qua de causa imperium habere debeat in animantes. 393.c
Homo in statu innocentiæ eo modo dominabatur animantibus, sicut ratio sensibus & affectibus suis. 394.a
Homo quonam modo in statu innocentiæ ferocibus animãtibus imperaturus fuisset, secundum Auctorem. 375.a
Homo in statu innocentiæ an dominaturus esset aliis hominibus. 397. per totam paginam.
Homo cur expresse dicitur à Mose è limo terræ formatus. 401. per totam pag.
Homo creandus à Deo etiamsi Angeli non cecidissent. 403.c.& 404.a
Homo cur præcipue è limo terræ formatus dicatur declarat Caietanus. 405.a
Homo quo pacto imaginem Dei amittat. pag.385.d
Homo cur puluis appellatus sit. 402.a
Homo cur formatus fuerit è terra, declarat S. Augustinus. 402.a.b
Hominis è terra origo quid nos admoneat, secundum Rupertum. 240.a.b
Homo qua de causa relinquere debeat patrem & matrem & adhærere vxori suæ. 489.b.c
Homo quem finem habere debeat in generanda prole. 493.a
Homo quomodo dicatur propter peccatum vulneratus in naturalibus. 507.b.c
Homo in statu innocentiæ vtrum caruisset omnino passionibus appetitus sensitiui. pag.574.c
Homini subiecta esse animalia etiam post peccatum, variis exemplis ostenditur. 394.b
Homini non satis esse bene agere, nisi bona quæ agit magna cum diligentia custodiat, pulchre disputat Sanctus Gregorius. 435.b
Homini post peccatum fuisse vtile obnoxiũ esse morti, & laboribus atque ærumnis conflictari. 683.c
Hominem creatum fuisse à Deo cum deliberatione & consilio declarat eius excellentiam. 347.b.c.d
Hominem ad imaginem & similitudinem Dei esse conditum quid sit secundum B. Augustinum. 362.b.c
Hominem ad imaginem Dei, quantum ad dona naturalia, ad similitudinem vero quantum ad supernaturalia fuisse conditum sententia aliquot Patrum fuit, quam distinctionem discutit Auctor. pag.364.
Hominem esse conditum ad imaginem Dei quonam modo Hebræi intelligant & quam inepte, refert Tostatus. 373.b
Hominem dici conditum ad imaginem Dei eo quod Deus haberet humana membra Hæresis fuit Antropomorphitarum, quam refellit Melito apud Theodoretum. 373.c.& 374.a
Hominem esse conditum ab imaginem Dei ad marem tantum pertinere putauit Theodoretus, sed falsò. 374.c
Hominem dici factum ad imaginem Dei, eo quod dignitate præcellit cũctis rebus & potestate dominatur cunctis animantibus, tradunt S. Basilius Gregorius Nyssenus & D. Chrysostomus. ibid.
Hominem dici similẽ Deo, eo quod habeat animum immortalem atque indissolubilem scribit S. Augustinus. 375.a
Hominem dici cõditum ad imaginem Dei ob triplicem libertatem qua est præditus tradit S. Bernardus. 376.a
Hominem esse conditum ad imaginem Filij Dei scribit S. Bernardus. ibid.b.c.
Hominem dici similem Deo ob rerum omnium participationem quæ in ipso reperiuntur. 377.b.c
Hominem dici ad imaginem Dei factum & non imaginem Dei esse ob imperfectam participationem diuinæ similitudinis quidam tradiderunt. 384. per totam paginam.
Hominem propter peccatũ perdidisse imaginem Dei error Origenis fuit quem Epiphanius confutauit. 385.b
Hominem & Angelum tantum in rebus creatis esse ad imaginem Dei. 386.a
Hominem propter peccatum amisisse dominium in duo animalium genera, in maxima vt sunt Leones & Tigres, & c. in minima vt muscæ pulices &c. annotauit Hugo de S. Victore. 396.b
Hominem in statu innocentiæ aliis homi-

nibus partim imperaturum, partim vero non, docet S. Augustinus. 397.b
Hominem in statu innocentiæ imperaturum fuisse aliis hominibus, egregiis rationibus probatur. ibid.c. & 398.a
Hominem è terra conditum fuisse, etiam Gentiles prodidere. 404. per totam
Hominem plasmatum esse à Deo è terra duobus modis intelligi posse. 405.a.b
Hominem factum esse in spiritum loquentem, tria significare secundum paraphrasim Chaldaicam 421.c
Homines in statu innocentiæ habituros etiam extra Paradisum terrestrem. 299.b.c.d
Homines in statu innocētiæ nō futuros fuisse expertes famis & sitis. 440.c.441.a
Homines cur ex præceptis Dei mala eliciunt, causæ duæ. 451.c
Homines ad obseruandas leges, tribus rebus permoueri. 452.a.c
Homines & mulieres pari numero fuisse multiplicandos in statu innocentiæ, & quibus de causis. 495.c
Homines in statu innocentiæ & ante diluuium habuisse imperium in animalia quantum ad ius & potestatem, & non quātum ad carniū eorum esum 509.b.c
Hominis vestimenta & ornamēta in statu innocentiæ quænam fuerint secundum B. Bernardum. 250. per totam pag.
Hominis dignitas atque præstantia in statu innocentiæ quanta fuerit, secundum eundem. 251.a.b.c
Hominis vocabulo intelligendum esse illius ideam & non hominem sensibilem, scribit Philo Iudæus, doctrinam Platonis de ideis secutus, sed refellitur. pagina 362.c.d
Hominis vocabulo intelligendum esse solum interiorem hominem, opinio quorundam fuit quam falsam censet Sanctus Augustinus. ibid.d
Hominis vocabulo totum integrum hominem ex anima & corpore constitutum significari. 363.
Hominis qua in parte posita sit imago Dei, incompertum esse atque incomprehensibile scribit Epiphanius, quod non probatur. 374.c
Hominis primi dominium quantum fuerit. 390.a.b
Hominis imperium in animalia in statu innocentiæ qualenam fuerit. 392.c. & sequent.
Hominis imperium in animalia quantum ad ius & potestatem, etiam post peccatum remansit in homine. 393.b.c.
Hominis imperium in animalia quantum ad eius vsum & executionem post peccatum Adæ valde diminutum & coangustatum. 366.b
Hominis in compositionem quattuor tantum elementa venire, & non cœlestem quandam quintam essentiam probatur. 405.b.c
Hominis temperamentum mutari posse cum variantur illius ætates probatur. 514.a
Hominis sex status distinguuntur. 566.a
Hominis propriam esse facultatem naturalem loquendi. 601.c
Hominum varietas quanta sit & vnde cernatur. 165.b
Hominum tria genera in exordio Mundi fuisse scripsit Plato. 493.b
Hominum multiplicationem in statu innocentiæ futuram fuisse modo Angelorum & non per carnalem copulam senserunt aliqui Patres. ibid.c. quæ opinio refellitur. 494.b.c
Hominum tres esse gradus, alios esse innocentes: alios pœnitentes, & alios impœnitētes, & horum exempla fuisse, Abel, Lamech, & Cain. 761.b

Hugo de S. Victore.

HVgo quid senserit de tempore creationis Angelorum & mora merendi vel demerendi. 73.b
Hugo scribit creationem Cœli & terræ, priorem fuisse ordine temporis creatione lucis. 84.c
Hugo tradit primam diem in Mundi exordio non habuisse auroram & mane, sed statim claram lucem. 86.c
Hugo censet ab initio factam esse terram cum omnibus cauitatibus & alueis, quæ futura erant aquarū receptacula. 113.c
Hugo cēset solem habere propriam lucem, & ex igne esse factum. 142.a
Hugo sensit, mundum conditum fuisse per sex dierum interualla. 185.b
Hugo commemorat opinionem quorundam dicentium Paradisum terrestrem fuisse vniuersum terrarum orbem, quæ refellitur. 291.d. & 292.a
Hugo tradit lignum vitæ habuisse in se naturam perpetuandi vitam hominis, si competenter ederetur. 323.b
Hugo asserens, costam Adami per solam multiplicationem sui ipsius infinita Dei virtute factam, sufficientem fuisse ad formandum corpus Euæ, refellitur. 475.c
Hugo intelligit in illis verbis, Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem, &c. interdixisse Deum coniugium inter parentes & liberos. 440.b.c
Hugo scribit primum hominem ante lapsum, triplicem perfectam cognitionem Dei habuisse. 532.b
Hugo annotauit hominem amisisse propter peccatum dominium in duo animalium genera. 396.b
Hugo ex eo quod dixit Deus, Inimicitias ponam inter Euam & serpentem, argumentatur Euam fuisse saluam. 615.b.c
Hugo dixit Adamum peccasse per auaritiam. 652.a

Hyparchus.

HYparchus & Ptolemæus syderalium sapientiæ antistites, vndenam illius originem obseruare cœpere. 34.a

I

IAmin vox Hebræa quid secundum Diuum Hieronymum significet. 258.b
Iamin voce Hebræa, significari venam aquæ salsæ sentit Hieronymus Oleaster. ibid.c

Iassar, Ignis, &c.

IAssar verbum Hebræum quid significet. 418.b
Ignis tres species inueniri Platonis Aristotelis, Gregorij quoque Nysseni, ac Hugonis opinio. 73.c
Ignorantia vtrum fuisset aliqua in statu innocentiæ. 544.a
Ignorantia fueritne omnino contraria statui innocentiæ. 610.b.c

Imago.

IMago Dei in homine vbi sit posita secundum Bedam. 376.b
Imago Dei an magis resplendeat in Mundo quam in homine. 378.c
Imago Dei quo modo etiam in corpore hominis appareat declarat Sanctus Augustinus. 382. per totam paginam.
Imago Dei quo modo sit etiam in corpore hominis secundum Beatum Bernardum. 383.a
Imago Dei est Filius Dei, similitudo vero Spiritus sanctus secundum Rupertum. 366.c
Imago hominis dicitur proprietas substantiæ eius secundum Rupertum. 367.b
Imaginem & similitudinem idem esse, nonnullis Scripturæ testimoniis ostenditur. 365.a.b
Imaginem Dei in homine in æternitate, similitudinem vero in moribus esse positam tradit S. Augustinus. 375.a
Imaginem Dei æqualiter esse in viro ac muliere

mulierē secundum intellectualem naturam tradit D Augustinus. 380.b
Imaginem Dei esse in corpore hominis tanquam in signo. 381.c
Imaginem Dei in homine quantum ad naturam rationalem nunquam propter peccatum deleri. 385.c
Imaginem Dei in homine quantum ad dona supernatuaralia propter peccatum deleri. ibid.

Immortalitas & immortalis.

IMmortalitas corporis Adami ante peccatum qualis fuerit. 587.b
Immortalitas, seu immortale, multas habere significationes. 586.b
Immortalitatis naturalis quattuor genera. ibid.c
Immortalitatis supernaturalis quattuor genera. ibid.
Immortalis vocabulum variis modis posse accipi. 592.b
Immortalitas corporis vtrum pertineat ad naturalem integritatem & perfectionem naturæ humanæ, ita vt sine ea sit mutila & monstrosa naturaliter. 593. d & seqnent.
Immortalitas animæ rationalis sit ne ex gratia Dei, an ex natura sua. 428. per totam.
Immortalis animæ coniunctio cum corpore mortali, vtrum sit præter naturam hominis & monstrosa. 594.b.& 597.a
Improbitas per se instabilis est. 665.c
In prima rerum mundi fabricatione, non quod Deus absolute facere potuerit, sed quod eius sapientia naturalisque ipsarum rerum dispositio deposcebat, spectandum est. 24.c.& 121.c
Inæqualitas humanarum rerum, quomodo rectam mundi gubernationem ostendat, & cur Deus ea vtatur in illius administratione, & quid boni hominibus adferat. 169.a.b.c
Inimicitia & fraus quomodo differunt secundum Rupertum. 673.c.d

Innocentia.

INnocentiæ statum, & felicitatem primorum hominum tribus ex rebus cognosci posse. 317.b.c
Innocentiæ status quattuor excellentiæ declarantur. 521.c.& seq.
Innocentiæ status decem res habuisset, quibus homines valde adiuti essent ad omnes doctrinas facile ac perfecte comparandas. 544.b.c
Innocentiæ status non admittebat peccatum vllum veniale. 552.a
Innocentiæ status vnde habebat vt nullum inibi peccatum veniale committi posset. 554.c
Innocentiæ status dignitas, vtrum postulabat vt omnes generarentur cum gratia Dei. 556.a
Innocentiæ statu permanente, vtrum homines aliqui priuari potuissent iustitia originali. 583.c
Innocentiæ statu permanente si qui peccando perdidissent iustitiam originalem vtrum eam iterum per pœnitentiam recuperassent. 584.a
Innocentiæ status, septem maxime rebus continebatur. 785.c

Intelligendi facultas.

INtelligendi facultatem & functionem incomunicabilem esse bestiis. 605.b.c

Interpretatio.

INterpretatio prima verborum illorum cœlum & terram, secundum D. Chrysostomum intelligentem totum hunc mundum corporeum. 44.b
Interpretatio secunda D. Augustini, intelligentis per cœlum naturam angelicam, per terram materiam informem omnium corporum. 45.a
Interpretatio tertia eiusdem Augustini asserentis per cœlum & terram intelligendam esse materiā primam. ibid.b.c
Interpretatio communis, quæ est quarta multorum recentiorum, asserentium per Cœlum, cœlum empyreum intelligi debere. 46.a.b
Interpretatio triplex illorum verborū Faciamus ei adiutorium simile sibi. *pag.464.c*
Interpretationes variæ illorum verborum Mosis Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & nocte: & sint in signa, &c. *237.c.d*
Interpretationes sex illorum verborum In quacunque die comederis ex eo, morte morieris. *453.vsque ad 456.*

Ioannes Picus.

IOannes Picus Mirandulanus doctrinam Mosis ad Philosophorum decreta detorsit. 26.c.& 27.a
Ioannes Picus Mirandulanus ab auctore laudatur. 27.a.& 238.b.c.d.
Ioānes Annius Viterbiēsis Chronographus nulla fide dignus. 36.c

Iosephus.

IOsephus vult esse aquas veras supra Cœlos sydereos, sed refellitur. 98.8
Iosephus scribit, Aegyptios initium anni a mense Septembri, tempore Mosis, duxere solitos. 128.a
Iosephus censet exordium Mundi fuisse in autumno. 131.b.c
Insephus cōmemorat Abraam fuisse Astrologiæ peritissimum, ac doctrinam astrologiam Aegyptios docuisse. 229.a
Iosephus asserit Paradisum terrestrem fuisse corporeum. 290.a
Iosephus tradit animalia fuisse in terrestri Paradiso. 310.c
Iosephus existimauit flumen Thison esse Gangem, sed refellitur. 333.a
Iosephus opinatur primum hominem fuisse appellatum Adamum, eo quod eum formauerit Deus è terra rubra. 285.
Iosephi ratio frivola cur oblatio Abel placuerit Deo potius quàm Cain. 754.a
Iosephi supputatio annorum ab Adamo vsque ad diluuium excutitur & emendatur. 781.c
Iosephus significat, serpentem qui tentauit Euam fuisse verum animal, pedibus & loquendi facultate præditum. 603.b
Iosephus refellitur, scribens Deum placeatum sacrificio Caini, remisisse ei pœnam fratricidij. 750.a
Iosephus exponit qualis fuerit Cain post necem fratris sui Abel. 751.b.c
Iosephus magnum Annum definiuit sexcentis annis. 774.b

Irenæus.

IRenæus illud succinctorium ficulneum Adami, pœnitentiæ eius signum fuisse censet. 658.a

Isaias.

ISaiæ liber tempore Cyri post Chaldæorum incendium integer reperiebatur. 11.b

Iudæi.

IVdæos sæpe in errorem colendi astra fuisse prolapsos. 139.a

Iulianus Apostata.

IVlianus Apostata dixit narrationem Mosis de serpente & Eua similem esse fabulis Poëtarum, sed refellitur a Cyrillo. 608.c.d
Iulianum Apostatam dicentē Abraamum astrologiam & aruspicinam coluisse confutat S. Cyrillus. 240.b.

Iustinus Martyr.

IVstini martyris de numero Cœlorum opinio. 215.b

Iustinus martyr sensit aquas veras esse supra Cœlos sydereos: quod non probatur. pag. 98.c.

Iustinus tradit, malitia dæmonis, Gentilium poëtas multa quæ traduntur in Sacris litteris, in suis fabulis prodidisse, & qua de causa. 324.a.b.c

Iustitia originalis.

DE iustitia originali tractantur quatuor quæstiones. 565.c.d

Iustitia originalis quid fuerit, disputatur. pag. 569.

Iustitia originalis vtrum fuerit naturalis rectitudo volũtatis disputatur. 569.a.b

Iustitia originalis vtrum fuerit vnus certus aliquis habitus inhærens in homine, an complexio omnium habituum pertinentium ad perfectionem omnium potentiarum hominis, fuse disputatur. 570.d & seq.

Iustitia originalis vtrum tantùm efficiebat vt appetitus sensitiuus semper subesset, & pareret rationi, an illud præterea efficiebat, vt nunquam is appetitus commoueretur aduersus rationem, & vnde id accidebat. 572.a.b

Iustitia aliqua originalis vtrum fuerit in Angelis. 575.d

Iustitia originalis vtrum dici debeat donum Dei fuisse naturale, vel supernaturale. 576.a

Iustitia originalis cur sic appellata sit. ibidem.

Iustitia originalis vbi fuerit tanquam in subiecto, disputatur. ibid.

Iustitia originalis vtrum fuerit in essentia animæ, vt placet S. Thomæ. ibid.d.

Iustitia originalis vtrum fuerit in voluntate tanquam in subiecto. 577.a

Iustitia originalis vtrum diuersa fuerit res à gratia, & ab ea separabilis, disputatur. 578.a.b.c.& seq.

Iustitia originalis quomodo erat, & quomodo non erat separabilis à gratia. 581.a.b

de Iustitia originali cum disputant Patres quid eo vocabulo ferè intelligant. 582.d

Iustitiæ originalis quattuor mirabiles effectus. 559.a

Iustitiæ originalis quinque mirabiles effectus. 568.a

Iustitiam originalem aliud esse, & aliud statum hominis in iustitia originali. pag. 568.d

Iustitiam originalem fuisse in Adamo quomodo probetur in sacris litteris. 582.d. & sequent.

K

KAua verbum Hebræum quid significet. 111.c

Kedem vox Hebræa quid significet. 286.c.d

Keden vox Hebræa quomodo sit à Septuaginta interpretibus intellecta. ibidem & sequent.

L

LActantius copiosè disputat non esse materiam æternam & ingenitam aduersus Hermogenem hæreticum. 38.b

Lactantius egregie confutat eos, qui astra animam & rationem habere, ex pulcherrima eorum disputatione motus, & constantia argumentabantur. 224.a

Lactantius exactè describit humani corporis perfectionem. 410.b.c.411. per totam paginam.

Lamech.

AN Lamech occiderit Cain, & vnde id compertum sit. 758.b.c

Lamechi verba illa, Septuplũ vltio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagesies septies, quam varias interpretationes habeant. ibid.a.b

Lectio versionis Septuaginta quæ habet, Compleuit Deus die sexto omnia opera, &c. Conciliatur cum lectione Hebraica. 173.a

Leo Papa tradit quædam memorabilia die Dominico peracta. 88.c

Leo Papa censet Mundum verno tempore fuisse conditum. 229.a

Leo Papa censet animam primi hominis non fuisse creatam ante corpus. 436.a

Leonis Papæ egregia sententia, quod astra astra non sunt ab hominibus colenda. 139.b.c

Lex.

LEgem impositam Adamo, fuisse velut matricem & seminarium aliarum legũ tradit Tertullian. 443.c.& 444.a

Legem naturalẽ nõ fuisset sufficientem ad explorandam obedientiam Adami, nonnullis argumentis probatur. 446.b.c

Legum diuinarum genera quinq;. 444.b.c

Lex positiua de non edendo de illa arbore, cur imposita fuit Adæ. 445. per totam. & 446.a

Lex positiua de non edendo de illa arbore cur imposita fuerit Adæ: rationem assignat S. Gregorius. 447.a

Libri.

LIbri de rebus sacris olim conscripti, quos nunc non habemus, numerãtur. 14.b.c

Libri quomodo antiquitus apud Hebræos scribebantur. 275.d.& 276.a

Libros qui in Actibus Apostolorum memorantur ab aliquibus combustos, fuisse de Astrologia iudiciaria tradit S. Augustinus. 243.b.c

Libertas humanæ volũtatis egregie astruitur ex illis verbis Domini, Sub te erit appetitus tuus. &c. 725.

Lingua Hebræa.

LInguæ hebreæ honestas & sanctitas. 717.a

Linguam, qua vsi sunt primi homines, fuisse Hebræam. ibidem.c.d

Loca Sacræ Scripturæ.

LOca Sacræ Scripturæ quæ fauere videntur opinioni, Astra esse certa signa rerum futurarum, explicantur. 285 per totam.

Loca sacræ Scripturæ quæ fauère videntur opinioni de aquæ altitudine supra terram explicantur. 107.a.115.a.b.c.& 117.c.118.a.b.c

Longæuitas aliquorum animalium. 715.a

Loquacitas falsæ Philosophiæ, ac simulatæ religionis superstitio, in Christi fide cauendæ. 25.c

Luna.

LVna an sit post Solem maxima omnium syderum. 142.c

Luna cur cum fere syderum omnium minima à Mose appellata sit Luminare magnum. 143.a

Lunæ magnitudo quanta sit secundum Mathematicos. 141.c

Lunam creatam fuisse in plenilunio, Bedæ opinio. 140.c

Lunam conditam fuisse in nouilunio, sententia est plurimorum. 140.c. & 141.a

Lunam minorem esse cunctis astris & planetis, Mercurio dumtaxat excepto, docent Mathematici. 143.a

Lux.

LVcis cur nomen & similitudo ad res sacras explicandas vsurpetur. 69.b

Lucis proprietates triginta quattuor, à Dionysio Areopagita enumeratæ. 68.c

Lucis laus. 69.b

Lucis nomine significari confirmationem & consummationem Angelorum in gratia sensit S. Augustinus. 71.b

Lucis primæ effectus à Dionysio Areopagita describuntur. 78.c

Lucis nomen absolutè in Scriptura positũ,

pro luce Solis interdum accipi. 79.b
Lucem creari primo die, quam conueniens fuerit. 69.c
Lucem illam in principio conditam, non fuisse corporalem sentit Rupertus. Abbas, sed improbatur. 72.a.& 73.a
Lucem illam in exordio Mundi creatã fuisse corporalem & sensibilem est fere communis opinio, quam etiam Ecclesia amplexari videtur. 72.a.b
Lucem illam primam à Deo factam fuisse elementum ignis significat Damascenus, cuius sententiam Auctor interpretatur. 73.B
Lucem esse formam substantialem astrorum dixit S.Bonauentura, quem S.Tho. & Scotus confutat. ibidem.
Lucem in principio factam, fuisse tantum lucem Solis perfectam æquè ac nũc est asserit Catharinus quæ opinio refellitur. 75.a.b
Lucem in exordio Mundi conditam fuisse quoddam corpus lucidum ad densæ lucentisque nubis similitudinem senserũt Beda, Hugo de S.Victore, Magister senten. aliiq; Scholastici cõplures, cui opinioni contradicit D.Thomas. 75.c
Lucem primo die creatam, fuisse immaterialem, atque eam postea quarto die in Sole veluti in suo vehiculo collocatam indicat S.Basilius 76.per totam 77.a.b idemque significat Gregorius Nazianzenus. Ibidem.c
Lucem quæ primo die facta fuit, visus hominum ac animalium sustinere non potuisse, idcirco in solem & lunam esse quarto die dispertitam, dixit Theodoretus. 78.a
Lucem primigeniam, ab Angelo circa illam primam massam aquæ & terræ circumactam, distinxisse noctem à die, asserit Beda. 81.c
Lucem primi tridui distinxisse noctem à die eodem modo quo nunc fit. 82.a
Lucem primo die conditam, fuisse positam in Meridie, opinio Bedæ fuit. ibid.a.b
Lucem primo die conditam, positam fuisse in Oriente, senserunt Hugo de S.Victore, Caietanus, & S.Augustinus. 83.b.c
Lucem primigeniam creatam fuisse in Dominico die ostenditur. 88.c
Lucem primo die à Deo conditam fuisse lucem Solis imperfectam, ac quarto die totam suam perfectionem accepisse, Doctorum auctoritatibus, validissimisque argumantis probatur. 79. per totam.& 140.b.
Lucem primo die conditam, significare rectam mentis intentionẽ quã vnusquisque habere debet in rectis operibus peragendis, tradit Hugo de S.victore. 160.c
Luci Solis quænam quarto die accessio sit facta. 80.b.c.,& 131.b
Lumen & motus, Cœli sunt ornamenta, sed principalius est lumen, cum motus propter lumen sit. ibid.
Lux illa in qua habitare Deus dicitur quænam sit. 47.c
Lux quam fuisse ante Mundi constitutionem tradit Basilius, an potuerit esse tenebrarum causa. 62.c
Lux prima qualitas actiua primi corporis, scilicet Cœli. ibid.
Lux ad omnes res corporeas fuit effusa. 68.c
Lux generale principaleque instrumentum causarum cœlestiũ, quo vis omnis syderum omnisque desluxus & effectus ad nos defertur. 69.a
Lux colorum & corporum omnium ornamentum. 16.d
Lux ornamentum & pulchritudo omnis creaturæ visibilis. ibidem.
Lux primo die condita, an spiritualis vel corporalis fuerit tractatur, & quid de hac re senserit S. Augustinus proditur. 71.a.c
Lux primo die cõdita, in illo primo triduo diem à nocte distinxit per radiorum suorum contractionem & extensionem secundum

secundum Basilium & Damascenum: quos S.Augustinus, Beda, & B.Thomas refellunt. 81.a.b
Lux primo creata quo in loco cœli posita fuerit, fuse tractatur. 82.c.& 83.a.b
Lux primo die condita, primam operationem quæ fit in iustificatione hominis, scilicet mentis illuminationem significat. 161.a.b.
Lucretij poetæ sententia quod mundus nõ sit æternus & habuerit initium. 31.a

M

Magi ex quanam regione ad adorandum Christum dominum venerint. 287.c
Mala non esse, quæ viris bonis aduersa contingunt: nec bona, quæ malis accidunt prospera. 751.c
Mala humana quænam sint, & quomodo Dei gloriæ Vniuersique bono inseruiãt, explicatur. 168.b
Malorum tria genera, quæ videntur esse in Mundo, ad perfectionem eius facere. 168.a.b
Maor vox Hebræa quid significet. 80.a

M.Tullius & M.Varro.

M.Tullius censet animos hominum ex diuina natura esse libatos, sed falsò. 419.b
M.Tullius censet vitam hominis quamuis bonorum omnium refertissimam, fore tamen illi absque societate hominum iniucundam & acerbam. 462.a
M. Varro tria in tempora omne Mundi æuum distribuit. 32.b

Mare.

Mare an sit altius quam terra disputatur. 113.c
Mare esse locum congregationis aquarum intellexit Sanctus Basilius & Aristoteles.
Mare Caspium an habeat communicationem cum Oceano. 119.c.& 120.a
Mares & fœminæ æquali numero nasci debuisse in statu innocentiæ, nonnullis rationibus probatur. 495.b.c
Maria omnia & quælibet aquarum loca, esse illum locum vnum, in quo aquæ Dei præcepto congregatæ sunt, asserit Beda. 120.b
B.Maria virgo quomodo contriuerit caput diaboli secundum Bernardum. 616.b.c.
B.Mariæ Virginis magnitudo meritorum super omnes sanctos vnde proueniat. pag.792.a
Mariti in vxores in statu innocentiæ quale imperium & potestatem habituri fuissent. 389.b

Materia.

Materia primigenia hominis an remaneat per totam vitam. pagina 268.a
Materiam nec æternam nec ingenitam esse, nec in principio fuisse. 38.a
Materiam illam quæ addita fuit costæ Adami, creatam fuisse ex nihilo sentit Sanctus Thomas; Tostatus vero è terra vel alio corpore sumptam. pagina 476
Materni astrolog. falsa prædictio, de iis qui sub Saturno constituto in Leone nascuntur. 245.a

Memoria Menstrui, &c.

Memoria nulla apud Gentiles rerum gestarum supra Noëtici diluuij tempus extat. 35.a
Menstrui muliebris fœditas, & pestilens vis ex Plinio. 680.d
Mercurius Trismegistus posterior Mose. pag.7.a
Messalæ contigisse rerũ quas nouerat oblitionem, etiam sui nominis. 535.b
Metalla cur non memorentur à Mose in Mundi creatione describenda. 125.c

Methodius.

Methodio martyri falsa quædam reuelatio à nonnullis afficta. 180.c

Methodius & Proclus disertè probarunt, Mundum nunquam esse interiturum secundum substantiam. 207.d
Metus improborum hominum qualis sit. 743.b.c

Michal & Michael.

Michal apud Hebræos genus dicendi scribendiq; vrbanum, acutũ, & elegans. 13.c
Michaëlis Medinæ opinio de Prophetia Henoch discutitur. 797.c
Millesimum annum nullus mortalium attigit, & cur. 774.c
Modi quattuor generationis hominum. 472.c
Modus describitur iuxta D. Augustini sententiam; quem in variis Scripturarum expositionibus nos habere conuenit. 25.b
Moralis digressio de hominis principatu & imperio in animalia. 399.c.& 400.a.b
Moram illam, quam Deus posuit in mundi creatione non arguere impotẽtiam Dei, & quidnam illa significet. 291.a.b
Monstra & naturales defectus, cur in mundo eueniant, assignatur ratio. 168.a

Mors.

Mors hominis quadruplex. 457.b
Mors quomodo sit homini naturalis. 458.b
Mors cum sit homini naturalis, quomodo sit illi propter peccatum inflicta tanquam pœna. ibid.c
Mors quonam modo sit à Deo. ibid.
Mors vt pœna peccati, est à Deo. 459.a
Mors maximè omnium rerum horribilis secundum Aristotelem. ibid.
Mors tribus viis nobis exploratè cognita fidæ scilicet, ratione, & experientia. 460.b
Mors quam sit horrenda & formidanda homini ex aliis humanis morbis cognoscitur. ibid.c
Mors quibus ex rebus homini possit accidere. 587.d
Mortificatio affectuum post peccatum Adæ, homini acerba & laboriosa. 400.a
Mos antiquissimus orandi ad Orientem, vnde ortum habuerit. 287.b

Moses.

Mosem per cœlum & terram à Deo condita, totum hunc mundum corporeum nobis significare voluisse, tradit S. Chrysostomus. 44.c
Mosem per Cœlum, naturam angelicam, per terram, materiam omnium corporum informem intellexisse, asserit D. Augustinus. 45.a.b
Mosem, nomine terræ, aquæ, abysti, materiam primam informem significare, sentiunt S. Augustinus, Marsilius, & Gabriel. 50.b.c
Mosem in sua historia creationem rerum visibilium tantùm exponere, tradit D. Hieronymus. 52.c.& seq.
Mosem nomine cœli voluisse in sua narratione dumtaxat Cœlum empyreum significare non videtur probabile. 52.b
Mosem per Spiritum domini, non intellexisse aërem vel ventum, sed Spiritum sanctum, sentiunt D Hieronymus, Basilius ac Diodorus Tharsensis. 62.c
Mosem propter Hebræorum ad Idololatriam procliuitatem, Angelorum creationem tacuisse, sentiunt S. Athanasius. Chrysostomus, ac Theodoretus, quæ opinio minimè probatur Tostato. 195.b.c
Mosem creationem Angelorum tacuisse ob id quod multis iam ante sæculis conditi fuerant, tradunt S. Basilius, & Damascenus. 196.a
Moses cur in describenda Mundi creatione simplici tantum narratione sit vsus. 3.& 4. per totas.
Moses auctore Eupolemo, primus qui Hebræis litteras tradidit. 6.a

Moses quingentis annis Homero antiquior. 5.c
Moses, omnibus Scriptoribus, Philosophisque antiquior. 6.b
Moses æqualis Cecropis primi Atheniensium regis. 7.a
Moses tribus de causis præstãtissimus Theologus fuit. 8.a
Moses partem non minimam metro libri Iob composuit. ibid.b
Moses vndecim illorum Psalmorum, qui ab octogesimo octauo, vsque ad centesimũ numerantur, secundum D. Hieronymũ, auctor fuit. 9.a
Moses omnium Theologorum, Philosophorum, Poëtarum, & Historicorum primus. 8.a
Moses an scripserit totũ Pentateuchũ. 12.c
Moses ante Hebræorum decessum ex Aegypto, librum Geneseos composuit. 16.c
Moses ad consolandos Hebræos in Aegyptiaca capitiuitate positos, Genesim edidit. 17.c
Moses vnde habuerit doctrinam de opificio mundi, quam nobis tradidit. 15.c
Moses partim diuina reuelatione, partim fidelissima maiorum suorum traditione, creationem mũdi cognitam habuit. 16.a.c
Moses ea quæ scripsit de mundi opificio, primo iuxta litteralem sensum accipi voluit. 22.c
Moses cum dicit Deum fecisse mundum, satis ostendit solum & non aliis consociatum omnia creasse. 43.b
Moses cur de duobus elemẽtis, scilicet, terra & aqua tantùm explicatè mentionem fecerit. 55.a
Moses cur vt terræ, sic etiam aquæ Deum esse creatorem apertè non docuerit. pag.66.c
Moses cur solius lucis expressam mentionem fecerit & non motus Cœlestis. pag.68.c
Moses cur in numerandis primis sex diebus, prius commemoret vesperam, quàm mane. 87.a.b
Moses cur diem in quo facta est lux appellauerit diem vnum & non primum. 88.b
Moses cur in creatione mundi, mentionem metallorum non fecerit. pag.125.c.& 126.a
Moses cur de septem planetis, duoum tantùm, scilicet Solis & Lunæ mentionem fecerit. 143.b.c
Moses in creatione mundi mentionem Cætorum faciens; omnia alia grandiora genera piscium intelligi voluit. 147.a
Moses cur vt in aquatilibus, itidem in plantis & animalibus terrestribus, aliquam particularem speciem non nominauerit. ibid.
Moses cur enarrans productionem aquatilium, mentionem fecerit volatilium. 152.a.b
Moses appellando pisces reptilia animæ viuentis, & animalia præcisè Animam viuentem, quanto sint hæc illis perfectiora indicauit. 103.b
Moses quonam modo tradat Deum requieuisse ab omni opere quod patrarat. cum Dominus noster in Euangelio dicat. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor, declarat S. August. 174.b.c.& alij Theologi. 175.b.c
Moses cum dicit Deum creasse omnem herbam regionis priusquàm germinaret, &c. ostendit generationem primã plantarum non naturaliter sed Dei potentia fuisse factam. 180.c
Moses cur in mundi creatione mentionem Angelorum non fecerit. 194.b
Moses cur de Paradiso terrestri post creationem hominis mentionem fecerit. 283.b
Moses cur de creatione animæ Euæ mentionem non fecerit. 481.b.c
Moses cur plurali numero dixerit masculum

lum & fœminam creauit eos Deus rationem dat S. Auguſt. 493.b
Moſes cur tantùm ſerpentis mentionem faciat, nullâ vero expreſſe ipſius diaboli qui tamen illius maleficij princeps auctor fuerat. 021.b.c
Moſes commemorans decem generationes ante diluuiũ vtrũ aliquã omiſerit ſicut omiſit poſt diluuium. 729.a
Moſis doctrinæ præſtantia de creatione Mundi quanta ſit. 2.a
Moſis doctrinæ vtilitas quanta ſit, & quid boni homini adferat. ibid.b
Moſis laus. 5.a.b
Moſis antiquitas quanta ſit deſcribitur. ibidem c
Moſis doctrina non ab illo conficta, vel ab hominibus accepta, aut naturæ veſtigijs indagata, ſed indicante Deo nobis tradita fuit. 8.b
Moſis narratio in libro Geneſeos, non eſt locutio figurata, ſed vera rerum geſtarum expoſitio. 22.c
in doctrina Moſis, nihil intelligendum, quod manifeſtis experimentis, altiſque honeſtis diſciplinis repugnet. 25.b
Moſi ſententiæ, ad decreta Philoſophorum Poëtarúmque fabulas, non ſunt detorquendæ. 26.b
Moſis propoſitum & intentio, in doctrina de creatione Mundi tradenda quænam fuerit. 52.b.c
Moſis narratio de flammeo gladio & Cherubin poſitis ante Paradiſum, ſitne hiſtorice an allegorice accipienda. pagina 702.a
Moſis doctrina de creatione Mundi & creatione hominis, quantum conducat ad cognitionem Dei, & conditionis humanæ. 711.b
Motum circularem nec naturalem, nec violentũ eſſe Cœlo, ſenſerunt Auicenna Albertus, Scotus, & Durandus. 220.d
Motus circularis ſi naturalis eſt Cœlo, quonam modo eius ceſſatio non erit poſt diem iudicij illi violenta, declarat Sanctus Thomas. 219.c.d

Mulier.

MVlier qua in parte æquè vt vir creata ſit ad imaginem Dei, ſecundum B. Auguſtinum. 380.b
Mulier qua in parte non æquè vt vir condita ſit ad imaginem Dei, ſecundum eundem. ibid.b.c.
Mulier & vir quomodo habeant erga dona ſupernaturalia. ibid.c. & ſeq.
Mulier quibus in rebus ſimilis & diſsimilis viro creari debuit. 464.a.b
Mulier quibus in rebus æqualis viro ſit à Deo condita ſecundum B. Baſilium. 381.a.b
Mulier quibus in rebus ſit adiutorium viro, declarat S. Auguſtinus. 465.b
Mulier non per ſe, ſed propter virum à Deo condita. 466.a
Mulier animal occaſionatum ab Ariſtotele appellata. ibid.b
Mulier ex viro à Deo formata, vt dignitas excellentiáque hominis appareat. pagina 472.b
Mulier ex viro formata fuit, vt innoteſceret myſterium, quod eſt inter Chriſtum & Eccleſiam. ibid.b.c
Mulier cum ſecundum Ariſtotelem ſit animal læſum, occaſionatum, & imperfectum, quomodo in ſtatu innocentiæ generari potuiſſet. 406. per totam pag.
Mulier in ſtatu innocentiæ quo modo ſine dolore peperiſſet. 681.a
Mulierem eſſe coram viro quid ſignificet ſecũdum Dauid Kimhi, cuius interpretatio refellitur. 465.a
Mulierem non eſſe ſeruam viri ſed ſociam, probatur auctoritate Ariſtotelis. ibid.b
Mulierem eſſe coram viro quid ſignificet ſecundum Caietanum. ibid.
Mulierem partim fuiſſe neceſſariam viro, partim non neceſſariam, oſtenditur. ibid.c. & 466.a
Mulierem quæ res declarent eſſe præſtantiorem

tiorem cæteris, præter virum, animantibus. 466.b
Mulierem cur voluit Deus ex viro & non è terra formare, aſſignantur quinque rationes. 471. per totam paginam.
Mulierẽ ex viro formauit Deus, vt vnitatẽ ſocietatis commendaret homini. 471.c
Mulierem ſubiici viro, an fuerit pœna peccati. 682.a
Mulieris ſubiectio in ſtatu innocentiæ iucunda & voluntaria, contra vero ſæpiſſime accidit poſt peccatum, & quibus de cauſis. 399.a.b
Mulieris ex viro denominatio, in ſola lingua Hebræa cernitur. 489.a
Mulierum incommoda, cum geſtant vterum, ex Plinio. 679.c

Multa

MVlta per legẽ Moſis ſancita, in vſu & conſuetudine antea apud veteres Patriarchas fuerant. 18.c. & 19.a
Multa è Moſaicis ſcriptis veteres Philoſophi ac Poëtæ furati ſunt, quæ ſuis fabulis immiſcuere. 26.b
Multa quæ traduntur in ſacris litteris, à Poëtis in ſuis fabulis fuiſſe prodita ſcribit Iuſtinus martyr, & qua de cauſa id fecerint. 324 per totam pag.

Mundus.

MVndi vocabulo omnia creata comprehenduntur. 2.b
in Mundi rerum diſpoſitione, non eſt ſine cauſa ad miracula & omnipotentiam Dei recurrendum. 24.c
Mundi ab ortu vſque adhuc, non plures quam ſexcenti & quinquies mille anni præteriere. 35.a
Mundi opificium quantum ſit, nemo mortalium comprehendere valet. 43.b
Mundi primordia fere ſcriptores omnes ad æquinoctium, vel vernum, vel autumnale retulere. 128.a
Mundi ſtatus in Mundi initio incompoſitus, inordinatus, & tenebroſus; ſtatum hominis permanentis in peccato ſignificabat. 161.a
Mundi ſtatus, illis ſex dierum operibus diſpoſitus, ornatus, & decoratus; ſtatum iuſtificati hominis ſignificabat. ibid.b
Mundi rerum varietas quanta ſit. 165.b
Mundi bona ſeptem, ſcilicet Varietas rerum, Ordo & illarum diſpoſitio; Earum plenitudo; Miranda omnium inter ſe partium connexio; Sympathia & Antipathia, quæ inter res aliquas reperitur; Pulchritudo illarum ac inter ſe proportio; Suauis earum prouidentia & adminiſtratio, explicantur. 165. & 166. per totas paginas.
Mundi ex contrarijs rebus compacti quanta ſit æquabilitas. 167.a
Mundi vniuerſitas propter gloriam Dei, & vſum hominis condita, & quomodo egregiè id faciat conſideratur. 169. c. & 170.a
Mundi tria in conſtructione cogitanda, tradit Diuus Bernardus, quid ſit, quomodo ſit, & ad quid ſit factus. 170.c. & 171 a.b
Mundi ætates quæ & quot annos ſingulæ contineant. 193.c
Mundi orientalis pars vtrum præſtantiſſima omnium. 287.c
Mundum, non in temporis puncto, ſed ſex dierum ſpatio à Deo conditum fuiſſe, pag. 22.c.
Mundum non fuiſſe ab æterno, probatur ex illis verbis Moſis, In principio creauit Deus, &c. 28.b
Mundum non fuiſſe æternum, non Sapientum modo, ſed & indoctorum hominũ iudicio comprobatur. 29.a
Mundum eſſe in initio temporis conditum, maximum argumentum eſt, eius creationis

tionis cognitionem, hominem ad veram Dei cognitionem religionémq; adducere. ibidem.c
Mundum non fuisse æternum probatur præcipue ex eo quod supra sex annorum millia, nulla rerum gestarum memoria extat. 30.c
Mundum esse figuræ sphæricæ, ostendit diuina Scriptura, eum sæpenumero orbem appellando. 57a.
Mundum vna cum luce non fuisse conditum. 84.b
Mundum mense Iulio fuisse factum tradit Gerardus Mercator, eiusque argumenta produntur, quæ confutantur. 127 per totam paginam.
Mundum die vigesimaquinta Martij conditum fuisse qui Auctores censuerint. 229.a.b
Mundum die decimo octauo Martij creatum fuisse sentiunt Strabus & Rabanus Beda, & Glossa interlinearu. 229.b
Mundum conditum fuisse verno tempore, ex eo quod in illo solent prata virere argumentatur D. Ambr. ibid.c & seq.
Mundum conditum fuisse verno tempore, communis est opinio. ibid.b
Mundum conditum fuisse verno tempore, declaratum fuit in Synodo Palæstina sub Victore Papa congregata. ibid.
Mundum tempore veris creatum fuisse, argumentatur Theodoretus ex plantarum germinatione quæ in illo tempore fieri solet. 130.b
Mundum creatum esse mense Martio, esse dogma Ecclesiæ, affirmat Magister historiæ Scholasticæ. ibid.
Mundum conditum fuisse vigesimaquinta die Septembris, sententia doctissimorum Hebræorum, vt refert Tostatus, fuit, quæ excutitur. 131.& 132.
Mundum seu Vniuersum, etiam si aliqua species ei desit perfectum dici posse. 156.b
Mundū potuisse fieri meliorē quattuor modis tradit Auctor, scilicet secūdum quātitatem, secundum plenitudinem & rerum vniuersitatem secundum durationem, & secundum accidentalem perfectionem. 171.c
Mundum nō potuisse fieri meliorem quattuor aliis modis, scilicet secundum substantialem rerum perfectionem, secundum ordinem & partium Mundi dispositionem, secundum gubernationem ac secundum proportionem & rerum inter se conuenientiam. 171.c.& 172.a
Mundum fuisse conditum totum in vno instāti senserunt D. Augustinus, Philo Iudæus, Caietanus & Procopius Gazæus. 184. per tatam.
Mundum fuisse conditum per sex dierum interualla, fere omnium Patrum & Doctorum Ecclesiæ sententia est .181. per totam.
Mundum fuisse conditum per temporum interualla sensit Dionysius Areopagita. 186.a
Mundum fuisse conditum per temporum interualla probat Auctor. 176.c.d.& 177. per totam pag.
Mundum cur non pluribus aut paucioribus quam sex diebus Deus condiderit, veram & propriam rationem sciri non posse. 191.b
Mundum duplicem, Græcos & Barbaros intellexisse scribit Eusebius. ibid.d
Mundum eo quod sex tantum diebus conditus fuerit sex annorum millibus dūtaxat duraturum, habuit vetus multorum traditio. 192. per totam
Mundum quinam ex Catholicis Doctoribus sensere sex annorum millibus tantum esse duraturum: & vnde ad hoc credendum persuasi: & quænam de hac re sit Auctoris sententia explicatur. 193. per totam pag.
Mundum esse aliquando interiturum quinam ex Auctoribus profanis sensere. 202.d.
Mundum non esse vnquam interiturum tradere videtur Philo Iudæus in quodam libello, cuius tamen eum non fuisse auctorem non temere creditur. 203.A.B
Mundum nūquam omnino secundum substantiam destructū iri, confirmatur Scripturarum testimonijs. 207. per totam pag. & 208.A.B
Mundum non esse interiturum secundum substantiam sensit in suis Collectaneis Oecumenius. 211.B.C
Mundum non periturum materialiter, sed accidentaliter, Sapientes Græcorum tradidere. ibid.C.D
Mundus non est effectus adhæquatus suæ causa scilicet Deo. 43.C
Mundus cum Deo comparatus, pro nihilo est. ibidem.
Mundus, quemadmodum ab alio quàm à Deo effici non poterat, sic etiam nisi ab ipso conseruari & gubernari non potest. 44. A.B.
Mundus an verno tempore sit cōditus. 127.A
Mundus an conditus fuerit per sex dierum spatium, an vno puncto temporis & momento disputatur. 184.A
Mundus tria rerum genera continet, & quæ nam illa sint. 192.A
Mundus quonam modo perfectus erit post diem Iudicij carens tot mistorum generibus. 210.D.& 211.A.B
Mundus secundum extensionem & diffusionem diuinæ bonitatis, imaginem Dei magis representat quàm hom. 378.A
Mundos plures esse non posse dixit Aristoteles, falsum supponens principium. 38.C
Munus generandi quod in cæteris animantibus virtutis & vitij capax non est, in homine vtrumque habere potest. 154.B
Mysterium Sanctissimæ Trinitatis fuisse significatum in illis verbis Faciamus hominem ad imaginem &c. obseruarunt Patres & quomodo. 355.C.D
Mystica interpretatio Cherubim, & flāmei gladij quæ erant ante Paradisum. 696.D

N

NApach verbū Hebræum quid significet. 418.C
Natura non fert vnum contrarium sine altero. 55.C
Naturæ gradus tres & qui. 404.B
Naturales vires, rebus naturalibus inditas, Scriptura leges & Dei præcepta appellat. 118.C
Necessitatem moriendi, tribus vijs esse nobis persuasam. 460.B
Necessitudo & coniunctio mariti & vxoris, à Deo declarata, cum primos illos homines, marem & fœminam fecit. 490.A
Nepotes Seth ante diluuium Hebraicarum litterarum, secundum Augustinum & Iosephum fuere auctores. 6.A
Nessamah vox hebræa quid significet. 420.A

Nicolaus de Lyra.

Nicolaus de Lyra tradit, annos qui numerantur ab exordio Mundi, haberi cognitos ratione probabili, non tamen certitudine infallibili. 35.B
Nicolaus de Lyra censet nomine Cæli, in mūdi creatione, intelligendum esse, Cælum empyreum tantùm. 46.B
Nicolaus de Lyra quid sentiat de prima illa in exordio mundi luce. 75.C
Nicolaus de Lyra, refellit quandam opinionem Iosephi de fructu Arboris scientiæ boni & mali, sed non validè. 328.B
Nicolaus de Lyra approbat interpretationē Rabbi Salomonis, cur Eua dicatur ædificata ex costa Adami. 480.C
Nicolaus de Lyra approbat opinionem illorum qui dicunt Mundum habuisse initiū in Autumno. 131.B
Niciæ ducis Atheniensium exitialis insania. 280.D

Nigidij Figuli prædictionem de futuro Augusti principatu fuisse fortuitam probat Auctor. 258.C

Noctem seu tenebras præcessisse creationem Mundi, senserunt Mercurius Trismegistus, Hesiodus, & Thales Milesius. 6.C

Nominum impositio ab Adamo facta, quid denotaret. 525.B

Nominum impositionem, commodius & felicius fieri in lingua Hebræa, quàm in alijs linguis. 526.A

Nudi cur fuerint in Paradiso primi homines. 656.D

Nuditas corporis quibus de causis non sit pudenda. 515.C.& 516.A

O

OBedientiæ præstantia secundum B. Gregorium. 447.A.B

Obedientialis potentia in creaturis erga Deũ quanta sit. 170.B

Obiectiones quatuor ex Sacris litteris desumptæ, ac adductæ pro confirmatione opinionis, Aquas esse supra sydereos cælos, diluuntur ab Auctore. 208.B.C

Obiectiones tres dicentium, Euam non formari debuisse ex costa viri, sed ex eodem puluere quo factus est vir diluũtur. 474.C. & 475.A

Oculos fuisse apertos primis hominibus post peccatum quid significet. 653.A

Oculorum incuriosa custodia quanta mala pariat secundum Bernardum. 632.C.D

Oecumenius sensit in suis Collectaneis Mundum non esse interiturum secundum substantiam. 211.B

Oenomaus vehemens & discretus oraculorum Apollinis confutator. 241.B

Oleaster refellitur, dicens in statu innocentiæ conceptam prolem statim in lucem editum iri. 678.A

Omnis priscarũ rerum memoria, apud quasuis gentes & nationes, Noetico diluuio recentior. 36.C

Omnia esse in Mundo, quinque modis intelligi posse. 165.C

Opinio.

Opinio D. Augustini de creatione Mundi in iuuentute, eiusdemq; in senectute priorem corrigentis. 23.B.C

Opinionem de altitudine montis Olympi, Atho, & Atlantis, esse magna ex parte fabulosam. 296.D.& 297.A.B.C

Opinio quorumdam dicẽtium illa verba Ad imaginem & similitudinem nostrã, significare tantùm imaginem filij Dei secundum naturam humanam ab illo assumendam, refellitur. 371.C

Opinionem Eugubini & Oleastri dicentium Deum cum creauit hominem induisse formam humanam confutat auctor. 372.A.B

Opinio quorumdam dicentium illud Ad imaginem Dei, significare ideam & exemplar hominis quod erat in mente Dei, refellitur. 372.C

Opiniones falsæ aliquorum Doctorum, circa Cælum, Antipodas, & altitudinem aquæ, enarrantur. 25.C

Opiniones nouæ licet admodum probabiles, & plausibiles, quomodo diligenter examinandæ, & lente atque cunctanter probandæ sint. 809.C

Oraculorum Apollinis vanitas quãta. 240.D

Oraculum Apollinis sæpe fuisse mentitum tradit Porphyrius. 241.A.B

Ordo rerum qui est decor mundi, vnde præcipuè cernatur. 165.B.C

Orientalem partem terræ, quam esse intelligat diuina Scriptura. 288.A.B.C

Origenes.

Origenes, qui in creatione mundi per aquas super cœlestes bonos Angelos per sublimares vero malos angelos intelligebat, à S. Basilio, ac ab Auctore refellitur. 23. C. *ab alijs etiam.* 98.A

Origenes putauit stellas esse animatas, & virtutis & vitij capaces, ac pro illis mortuum esse Christum, sed falsò. 222.B

Origenes quid sentiat de loco & motibus stellarum in cælo. 231.A

Origenes existimans Astra esse à Deo in cælo posita, vt sint signa rerum futurarum, refellitur. 271.A

Origenes asserens Mosaicam terrestris Paradisi descriptionem, esse mystice & figurate intelligendam, refellitur. 280.A.B

Origenes & S. Augustinus quo sensu intellexere per peccatum perdi imaginem Dei. 385.C

Origenis ac aliorum opinionem dicentium illa verba Ad imaginem & similitudinem nostram, imaginem filij Dei tantùm significare refellit S. Augustinus. per totam pag. 370.C.& 371.A

Origenis contra Astrologos egregia disputatio ab Eusebio commemorata. 244. C.D

Ouidius.

Ouidij sententia, quod Astra sint animata. 160.A

Ouidij sententia de origine hominis è terra. 404.B

Ouidij sententiæ variæ de principio hominis. 360.D

P

Paradisus.

PAradisi Mosaica descriptio, tantum mystice & figuratè intelligenda, secundum Philonem & Origenem. 289.A.B.

Paradisi nomine denotari vniuersam terrã, opinio quorumdam fuit à D. Hugone cõmemorata. 291.D.& 292.A

Paradisi descriptio secundum Basilium, Ephræm, Damascenum, & Isidorum. 293. *per totam pag.*

Paradisi magnitudo quanta fuerit secundum Ephræm ac Tostatum. 298.D.& 299.A

Paradisi magnitudo quanta fuerit secundum Auctorem. 299.B.C

Paradisi locus cur numquam ab vllo mortalium repertus sit, plurimæ causæ traduntur. 301. *per totum.* & 302.B

Paradisi viam notam fuisse hominibus ante vniuersale diluuium scribit S. Chrysostomus. 301.D

Paradisus terrestris quonam in loco fuerit secundum Auctorem. 303.B.& 345.A.B

Paradisi disputatio quàm difficilis sit demõstratur. 345.C.D

Paradisi culturam non fuisse futuram in statu innocentiæ laboriosam homini, & quæ de causa. 435.B

Paradisi cultura quot bona in statu innocẽtiæ homini contulisset. ibidem B

Paradisi custodiam fuisse necessariam homini in statu innocentiæ, & ob quas causas. 436.A.B

Paradisum fuisse consitum tertia die communis sententia est. 223.C

Paradisum terrestrem, non fuisse corporeũ, sed intelligibilem & spiritualem videtur sensisse D. Ambrosius. 289.B

Paradisum terrestrem fuisse visibilem, tradit S. Augustinus, ac opinionem contrariam inter hæreticorum errores enumerat. 290.A

Paradisum terrestrem fuisse corporeum, est Patrum communis sententia. ibid.

Paradisum terrestrem fuisse corporeũ, scribit Sophronius Patriarcha, quod etiã à sexta Synodo comprobatum fuit. 241.A

Paradisum terrestrem fuisse corporeum, ex ipsa Mosis narratione perspicitur. 291.B

Paradisum terrestrem, quid causæ fuerit, cur veteres aliquot Auctores senserint fuisse spiritualem tantum. 291.B

Paradisum fuisse situ excelsum vsque viciniam cæli, opinio complurium fuit, quæ refellitur. 295.D.& *sequent.*

Paradisum fuisse vbi est finis & terminus exhalationum & vaporum scribit Alexãder de Hales. 296.B

Paradisum fuisse locatum in tertia aeris regione scribit Tostatus, sed refellitur. ibid.

Paradisum terrestrem miraculosè conseruatum tempore vniuersalis diluuij, scribit

bit Scotus, quod minimè probatur. 297.C.D
Paradisum terrestrem fuisse in ijs regionibus quas Tigris & Euphrates praterlabuntur, & nō procul à Mesopotamia. 298.B.C
Paradisum cur tam pulchrum comparauerit Deus homini tam breui spacio temporis in illo commoraturo. 300. per totam pag.
Paradisum terrestrem in præsentia non extare, multis argumentis probatur. 302.D. & 303.A.B.C.
Paradisum terrestrem etiam nunc existere, quinam auctores senserint: eorúmque sententiæ ab auctore expenduntur. 305. per totam, & 306. A.B
Paradisum terrestrem fuisse generali diluuio destructum. 308.B.C
Paradisus terrestris ante hominis creationem conditus. 283.B
Paradisum terrestrem fuisse conditum post creationem hominis significat Sanctus Basilius. ibid.C
Paradisus vox Persica & non Græca. 284.B
Paradisi vox quid in sacra Scriptura significet. ibid.C.D
Paradisus vbinam fuerit secundum Tertullianum. 292.C.D
Paradisus qui locus fuerit secundum Rupertum. 293.D
Paradisus quidnam fuerit secundum Catharinum, Bedam, & alios. 294.A
Paradisum fuisse vltra Oceanū opinio multorum fuit, sed falsa. 294.B.C.D
Paradisus qualis fuerit, & quanta eius præstantia ab Auctore describitur. 309.A.B
Paradisus terrestris, vtrum diluuio perierit. 297.C.208. & seq.

Particula Partus.

Particula In die, In sacris literis sæpe pro tempore ponitur. 85.A
Particula illa Et, posita inter illa verba, Cunctis animantibus terræ & volatilibus cæli, quomodo sit intelligenda declaratur. 152.C
Partus aliorum animalium non æquè laboriosos esse, atque hominis. 681.D
Passiones appetitus sensitiui vtrum fuissent in homine in statu innocentiæ. 574.D
Pastoritiæ artis laus. 719.C
Patres in filios in statu innocentiæ habituros fuisse imperium & potestatem. 398.B

Paulus Burgensis.

Pauli Burgensis de aquarum elemento eiusque loco absurda opinio. 116. per totam
Paulus Burgensis refellitur, dicens interfectorem Cain grauius punitum iri quam ipsum Cain. 747.C
Paulus Burgensis negat Cain interfectum esse à Lamech sed periisse diluuio: verùm refellitur. 758.B
B. Pauli sententia illa 1. ad Timotheum 2. Adam non est seductus, variè exponitur secundum Patres. 641.D

Peccatum.

Peccati grauitas vnde æstimari solet. 649.B.C
Peccati quinque pestilentes fructus. 662.C.D
Peccato quemadmodum dominari debeamus. 730.B
Peccatoris quanta pœna sit testimonium conscientiæ eius. 663.A.B
Peccatorum quattuor esse genera, quæ dicuntur clamare ad Deum. 735.B.C
Peccatum primorum hominum fuerit grauissimum omnium peccatorum, necne. 650.D
Peccatum Adæ quibus rebus grauius fuerit quàm peccatum Euæ. 651.A

Pelliceæ tunicæ.

Pelliceæ tunicæ, quibus Adam indutus est à Deo quales fuerint. 687.C.D
Pelliceæ tunicæ Adami vnde fuerint confectæ. 689.B
Pelliceis tunicis cur Deus primos homines induerit, octo causæ redduntur. 691.C
Pelliceas illas tunicas Deum non dedisse Adamo iam factas, sed docuisse rationem faciendi eas, vel indicasse necessitatem earum tradit Rupertus. 690.A

Pellicearum vestiū vsus antiquissimus apud homines. 692.A
Perizoma quid significet. 659.C.D
Personas Sanctissimæ Trinitatis, significatas fuisse à Mose in illis verbis, In principio creauit Deus, &c. & Spiritus Domini ferebatur super aquas, demonstratur. 65.A
Petrus de Aliaco quidnam iudiciariæ astrologiæ falsò attribuit. 244.C.D
Petrus Aliacensis quantum errauerit in ætatum supputatione ostenditur. 261.B.C.D
Pharnelius scribit, Ambitum terræ esse viginti quattuor millia quingenta quattuordecim milliaria. 59.C
Phauorinus philosophus egregiè contrà iudiciarios Astrologos disputat. 247.D.248.A.253.A. & 254. per totam paginam.
Pherecides dixit principem dæmonum, qui cælo deturbati sunt à Ioue, appellatum esse Ophionem, id est, serpentinum. 609.D
Philastrij Episcopi Brixiensis, mirabilis de materia prima opinio. 51.A

Philo.

PHilo assignat præcipuam rationem, cur Deus quarto die cōdiderit astra. 140.B
Philo accuratè scribit de virtutibus septenarij numeri. 177.C
Philo sensit stellas esse viuentes & intelligentes, sed refellitur, 221.D. & seq.
Philo interpretatur Mosaicā terrestris Paradisi descriptionem mysticè & allegoricè tantum, verum refellitur. 288.D
Philo sentit, per hominem, cuius creatio à Mose describitur illis verbis: Creauit Deus hominem ad imaginem, &c. intelligendam esse illius ideam tantùm, & non sensibilem hominem. 362.C
Philo intelligit mortem quam Deus minatus est Adamo fuisse animæ tantùm mortem & non corporis. 456.B
Philo tradit aquam salsam & noxiam futuram terræ, dūtaxat in creatione Mundi, Dei præcepto, congregatam fuisse. 111.A
Philostratus loca amœnissima oblectationis causa comparata, appellauit Paradisos. 284.B
Philostratus describit cursum & exitum duorum fluminū Tigris & Euphratis. 344.C.D
Phidiæ opus nobilissimum. 388.B.C
Philoxenes putauit arborem scientiæ boni & mali fuisse ficum. 226.A. sed refellitur à Tostato. 327.A
Philosophi & Astrologi ea quæ de terra tradunt multis ante sæculis in Sacris literis reperiebantur. 56.A
Phison flumen esse Gāgem, qui Auctores censuerint. 333.C.D. & 334.A.B
Phison non fuisse Gangem demonstratur. 334.D. & 335.A
Phison & Gihon esse fluuios ex Tigri vel Euphrate diductos & derinatos. 336.A.B

Pisces.

PIsces carere memoria tradidit D. Basilius: quod S. Augustino minimè probatur. 144.C
Pisces habere memoriam probatur experientia. ibid.
Pisces eo quod in aqua degant, esse terrestribus animantibus imperfectiores sensit Caietanus. 145.A
Pisces nunquam ab hominibus, paucis exceptis, mansuefieri. ibidem
Pisces imperfectiores esse terrestribus animātibus eo quod eorum genus sit totum oūiparum dixit Caietanus, quod esse falsum patet ex D. Basilio tradente duo genera piscium similiter & ex Plinio. ibid.B
Pisces quinto die non fuisse productos actu, sed tantum causaliter tradit D. Augustinus. ibid.B.C
Pisces quanto die fuisse productos actu. ibid.
Pisces numerosiores esse terrestribus animantibus. 145.C. & 146.A
Pisces cur Latinus Interpres appellauerit Reptilia. 246.A
Piscium species centum quadraginta quattuor esse, scribit Isidorus. 148.A

Piscium & auium multiplex cognatio & similitudo. 151.B
Pisces & volucres an ex eodem elemento aquæ productæ sint, tractatur. 149.A
Pisces esse productos ex aquis, quomodo sit intelligendum. 148.B
Pisces cur primo loco dicantur subiecti homini. 390.C
Pisces cur non sint adducti ad Adamum. 524.B
Piscis magnus Leuiatham commemoratur in Scriptura. 148.B.C

Plantæ.

Plantæ quonam modo, Dei præcepto productæ sint. 122.A
Plantas non fuisse actu productas ex terra, sed tantummodo causaliter, sensit D. Augustinus, quæ opinio minime Auctori probatur. ibidem
Plantas cum suis fructibus & seminibus productas fuisse actu in mundi exordio, probatur. ibid.c.& 123.A
Plantas omnes fuisse frugiferas nullamque homini noxium ante peccatum hominis, sensit Beda: qui refellitur 507.C.& 508.A.B

Plato.

Plato in disputatione de Mundo cõmemorat nonnulla Aegyptiorum figmenta. 34.C
Plato tradit, materiã primam cognosci i spuria & adulterina cognitione. 50.C
Plato & Aristoteles tradunt tres species ignis inuenuri. 73.C
Plato duo tantum animalium genera facit, scilicet, ferum & mansuetum. 154.B
Plato sensit Mundum nunquam esse interiturum. 202.D
Plato volebat astra non aliter quàm Deos cælestes à nobis honorari & coli. 221.D
Plato putat necessarium esse, eo quod Cœlum visibile est, illud ex igne constare. 234.B
Plato etiamsi ad capessendas varias disciplinas longas peregrinationes susceperit, astrologicam diuinationem tamen neglexit. 263.A
Plato sensit formitatem humani corporis perfectam esse ab Angelis. 361.C
Plato scribit omnes animas rationales in Mundi exordio à Deo esse cõditas. 422.A
Platonis validum argumentum, ad probandam animi nostri immortalitatem. 427.B
Plato sensit animam rationalem esse immortalem voluntate Dei, & non ex natura sua. 429.A
Plato fabulatur à principio fuisse tria hominum genera, scilicet, marem & fœminam & tertium utriusque particeps. 493.B
Plato sensit Deum fecisse mundũ ex materia æterna, & ingenita, sed allucinatur. 37.C
Plato quam sim̃ lima Moysi de nuditate primorum hominum scripsit. 516.B.C
Plato censuit sapientissimum fuisse eum, qui primus nomina rebus imposuit. 522.C
Plato tradit sæculo aureo homines solitos sermocinari cum bestijs: quod eum sumpsisse ex hac historia Mosis de confabulatione serpentis cum Eua putat Eusebius. 604.A
Plato quam putet causam fuisse, quæ impulit homines ad ædificandas ciuitates. 755.C
Platonis de causa efficienti cunctorum animalium opinio. 155.A

Plinius.

Plinius vel contra suam sententiam, nouo Mundi exordio testimonium perhibuit. 30.A.B
Plinius referens Zoroastrem astronomiæ parentem sex annorum millibus fuisse ante Platonis obitum, refellitur. 34.B
Plinius tradit variam rationem auspicandi diem, apud varias nationes. 88.A
Plinius arbitratus mare Caspium aquas habere communes cum oceano Artico. 119.C.& 120.A

Plinius

Plinius adfert argumentum quo probat partem terræ Aquilonarem, altiorem esse Australi. 122.A
Plinius scribit oleæ folia nunquam decidere, nec colorem suum amittere. 128.B
Plinius tradit Solem cæteris syderibus fœnerari lumen. 141.C
Plinius mira narrat de docilitate Delphini, & amore erga homines. 145.A
Plinius scribens aliquot genera piscium esse viuipara, satis refellit opinionem Caietani contra sentientis. ibid.B
Plinius assignat causam, cur plura animalia in aquis quàm in terra reperiuntur. 146.A
Plinius mira tradit de magnitudine Balænarum, Arborum & Draconum. 147.B.C
Plinius dicit Milũos docuisse homines artem nauigandi. 151.C
Plinius facit septuaginta signa cælestia, in quibus mille sexcentæ stellæ visu notabiles sint annotatæ. 227.D
Plinius luculentè & copiosè scribit de signis pluuiæ, ventorum, sterilitatis, &c. 237.D
Plinius describit quid sit Bdellium & Onychinus. 338.C.D
Plinius narrat cursum & exitum fluminis Tigris. 342.C
Plinius describit cursum & exitum fluuij Euphratis. 343.A
Plinius narrat miram historiam de quadam aspide apud quemdam familiarissimè agente. 395.C
Plinius tradit Androgynos reperiri in Africa. 493.B
Plinius memorat inter prodigia, cum pulsus Roma est Tarquinius, serpentem latrasse. 604.D
Plinius multa tradit de prudentia serpentis. 613.C
Plinius exactè describit mulierum incommoda cum gestant vterum. 679.B.C

Pluuiæ.

Pluuiæ descensus per vaporum ascensus in aere perennis & circularis fluuius ab Aristotele est appellatus. 183.A

Porphyrius.

Porphyrius tradit oraculum Apollinis sæpe esse mentitum. 241.A.B.C
Porphyrius fatetur scientiam futurarum rerum, ex inspectione syderum esse incomprehensibilem. 264.B
Porphyrius affirmat Plotinum cognouisse ex stellarum aspectibus cogitationem quam habebat de interficiendo seipso. 271.C
Potestatem generandi vel marem vel fœminam futuram fuisse in statu innocentiæ in hominis voluntate, & quomodo. 497.C

Præceptum.

Præcepti impositi Adæ facilitas quanta. 448.B.C
Præcepti Adæ facilitas grauiorem fecit transgressionem Adami. ibid.C
Præceptum obseruandi Sabbatum vsque à Mundi exordio datum fuisse à Deo sensit Catharinus, quod minimè probatur. 178.A
Præceptum obseruationis Sabbati non fuisse datum a Deo in exordio mundi scribit Tostatus, quæ sententia multis argumentis confirmatur. ibid.B.C
Præceptum nullum positiuum Deum imposuisse Adamo, nisi vnum tantum de non edendo fructu arboris scientiæ boni & mali. ibid.C
Præceptum comedendi ex omnibus alijs Paradisi fructibus, præter fructum scientiæ boni & mali, datum Adamo sensit S. Thomas. 438.B.C
Præceptum nullum fuisse datum Adamo comedendi ex omnibus Paradisi fructibus sed tantùm concessam potestatem, ligno scientiæ boni & mali excepto, scribit Tostatus: quæ sententia multis argumentis confirmatur. 439.A.B.C.448.A
Præceptũ illud de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali obstrinxisse Euam sicuti Adam. 441.B

Præceptum illud Dei de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali, tribus modis Euæ denunciari potuisse. 442. *per totum &* 443. *A.B*

Præceptum Dei de non edendo &c. fuisse Euæ denunciatum per Adamum sensit S. Augustinus & Tostatus. 442. *A.B*

Præceptum illud Dei Crescite & multiplicamini, *vim habuisse tantùm quoad multiplicaretur genus humanum, scribit S. Cyprianus.* 502. *A*

Præceptum illud Dei Crescite & multiplicamini, *non obligare omnes & singulos, sed ipsam communitatem hominum, declarat S. Thomas.* 502. *B*

Præceptum illud Dei Crescite & multiplicamini, *obligare semper, sed non ad semper, & quibus in casibus obliget, tradit Scotus.* 503. *A*

Præceptum illud Dei Crescite & multiplicamini, *fuisse ratum & validum usque ad Christi Domini aduentum, senserunt aliqui auctores. ibidem.*

Præceptum illud Dei Crescite & multiplicamini, *fuisse impositum Adamo & Euæ in remedium concupiscentiæ iam fluentis post peccatum, arbitratus est S. Chrysostomus & Damascenus. ibid. B*

Præceptum illud Dei Crescite & multiplicamini, *intelligendum esse tantùm spiritualiter, opinio quorũdam fuit, quam commemorat & confutat S. Augustinus. ibid. C. & 504. A.B*

Præceptum nullum contineri in illis verbis Crescite & multiplicamini, *sed esse tantùm sermonem Dei operatorium & efficacem, tribus argumentis probatur.* 505. *B.C*

Præceptum nullum contineri, in illis verbis Crescite & multiplicamini, *sed tantùm voluisse Deum declarare ob id fecisse masculum & fœminam, vt per legitimam eorum coniunctionem humana proles generaretur.* 505. *A*

Prædestinatos tantùm in statu innocentiæ fuisse nascituros, sententia est Auctoris. 463. *B*

Prærogatiuæ decẽ in creatione hominis. 347. *& sequentib.*

Præstantia doctrinæ Mosis de creatione Mũdi quanta sit. 2. *A*

Primo die vna cum luce datus fuit motus Cælo mobili. 69. *A*

Priscos Astrologos ante Mosis & Iob tempora habuisse aliquam cælestium imaginum cognitionem. 230. *A B C*

Priuilegia diei Dominici propter præclara opera perfecta in illa à Deo. 88. *A.* 89. *A*

Procopius Gazæus.

Procopius Gazeus sentit, Mundum fuisse cõditum in instanti & non per temporum interualla. 184. *B*

Procopius Gazæus sine causa dixit Henoch fuisse antea improbum & flagitiosum, postea vero per exactam pœnitentiam euasisse sanctissimum. 788. *B*

Proclus & Methodius diserè probarunt, Mundum hunc non esse secundum substantiam corrumpendum. 207. *D*

Proprietates diuinæ naturæ, proprietatibus naturæ Angelicæ oppositæ. 359. *A*

Proprietates diuinæ naturæ quæ. ibidem.

Proprietates eximiæ naturæ intelligentis sex traduntur ab Auctore. 377. *A*

Ptolemæus.

Ptolemæus & Hyparchus syderaliũ scientiæ principes ex quo tempore illius antiquitatum obseruarint. 34. *A*

Ptolemæus tradit, ambitum terræ esse viginti duo mille & quingenta milliaria. 59. *C*

Ptolemæus sensit, mare Caspium vndequaque circumclusum esse litoribus, nec aquam ex Oceano accipere. 120. *A*

Ptolemæus scribit, motus omnes Calorum non compleri nisi spatio triginta sex annorum mille. 222. *B.C*

Ptolemæus asserit stellarum effectus à quibusdam non posse euitari posse. 264. *B*

Ptolemæus dixit plus esse momenti in conceptu hominis, quàm in eius ortu, idque ab Astrologis in prædicendo futura obseruari debere. 268. *B.C.D*

Pudenda.

Pudenda velandi quanta cura fuerit apud omnes gentes. 660. *A*

Pulchra Auctoris argumentatio ad probandum astra non esse animata. 226. *A*

Pythagoræ opinio quantum valeret apud eius discipulos. 4. *A*

Q

Quæ veteres sapientes & Poetæ de creatione mundi prodidere, ea ex Mosaicis fontibus hausisse, ostenditur. 67. *per totum.*

Quænam interpretationes sint eligendæ, ad bene & recte intelligendam doctrinam Mosis. 27. *A.B*

Quæstiones decem de Cælis & astris ab Auctore explicandæ. 201. *B.C*

Quali modo naturas rerum Deus instituerit, non ex eius omnipotentia, sed ex eius Scripturis quærendum est. 24. *C*

Quid causæ fuit vt aliquot Patres existimauerint in statu innocentiæ non futuram carnalem copulam inter maritum & vxorem. 494. *B.C*

Q. Curtius describit originem, cursum, & exitum duorum fluminum Tigris & Euphratis. 343. *D*

Quis particula, in diuinis litteris interrogatiue posita, aliquando impossibilitatem, aliquando raritatem & difficultatem significat. 59. *B*

R

Rabanus sensit nomine cæli cum dixit Moses In principio creauit Deus cælum & terram, *Cælum empyreum tantùm esse significatum.* 46. *A*

Rabanus tradit, Mundum creatum fuisse decimooctauo die Martij. 229. *B.*

Rabanus quonam in loco senserit fuisse terrestrem Paradisum. 294. *A*

Raquiah vox hebræa quam LXX. verterunt στερέωμα, & Latinus Interpres vertit firmamentum, extensionem significat, & de quadruplici extensione. 92. *C. &* 97. *A. &* 106. *C*

Ratio adducta contra diuinarum scripturarum auctoritatem, nulla est. 26. *A*

Rebellio carnis aduersus spiritum sine præter naturam an secundum naturam hominis. 597. *D*

Rectitudo hominis duplex. 518. *A*

Regionem mediam aeris in Mundi exordio, factam fuisse actu frigidam. 107. *A*

Regulæ.

Regulæ quattuor traduntur ad bene ac recte intelligendam doctrinam Mosis de creatione Mundi. 22. *per totam paginam.*

Regula prima. Historiam Mosis de opificio mundi esse plane historicam, ac secundum literalem sensum vulgo vsitatum eius verba accipi debere, auctoritate D. Augustini, Basilij, ac Bedæ confirmatur. 22. *C. &* 23. *toto, ac* 24. *A.B*

Regula secunda. In Mundi creatione non esse sine causa recurrendum ad miracula & omnipotentiam Dei: nec spectandum quid Deus absoluta sua potentia facere poterat, sed sõlũ quid eius sapientia naturalisq; rerum dispositio deposcebat, eiusdem Augustini auctoritate docetur. 24. *C &* 25. *A.* 181. *C*

Regula tertia. Neminem temerè & obstinatè propriæ opinioni in diuinæ Scripturæ in-

Universidad de Deusto Biblioteca

terpretatione adhærere debere, eamq; esse velle veram & Scripturæ propriam, sed potius si veritate melius discussa alia verior reperta fuerit, illam pro sua accipere oportere, eiusdem Augustini auctoritate ostenditur. 25.A.B

Regula quarta. In Mosis doctrina pro certo habendum, nihil inueniri quod manifestis experimentis, verisq; philosophiæ rationibus repugnet, eiusdem Augustini auctoritate probatur. 25.D.& 26.A.B.

Reptile quid sit definitur à D. Bonauentura & Hugone. 146.B

Requiescere ab opere non aliud esse quàm cessare. sæpe Scriptura significat. 174.A

Res expertes rationis & intelligentiæ quibus in rebus assimilantur Deo. 389.B

Rosas conditas fuisse sine vllis spinis in Mundi creatione. sensit D. Basilius. sed non recte. 124.B.C

Rupertus.

Ruperti sententia de imagine & similitudine Dei, quæ est in homine. 366. vsque ad 369.

Rupertus ponit quæstionem cur in creatione cæterarum rerum adhibebatur præceptum Dei, Dixit & Fiat. 40.A.B

Rupertus conatur probare primam lucem in Mundi exordio conditam, non fuisse corpoream. 72.A

Rupertus opinatur. Firmamentum esse aerem extensum & tenuatum. 95.C

Rupertus pulchre declarat, terram non esse omnino sphæricæ figuræ. 112.C.& 113.A.B.

Rupertus assignat rationem cur Deus vt benedixit animalibus, non itidem benedixerit plantis. 126.B

Rupertus vult aues esse conditas ex aqua tenuiori, veluti nebulosa. 149.A

Rupertus tradit, animalia, quæ generantur ex commixtione diuersarum specierum esse præter naturam: quæ opinio expenditur. 156.C.& 157.A.B.

Rupertus sentit. Mundum fuisse conditum per sex dierum interualla. 185.C

Rupertus ait, Paradisum terrestrem fuisse amœnissimum & cælo proximum. 296.A

Rupertus sentit, Henoch & Eliam non esse translatos in illum Paradisum terrestrem vnde eiectus fuit Adam. 394.D

Rupertus intelligit, Arborem scientiæ boni & mali, fuisse ita appellatam ironicè. 330.C.D

Rupertus censet, aquas omnes quibus vniuersa terra irrigatur, accepisse dulcedinem suam ex fluuio terrestris Paradisi. 332.D.& 333.A.B.

Rupertus indicat, origo nostri è terra, cuius rei admonere nos debeat. 403.A

Rupertus sensit, Euam creatam fuisse extra Paradisum. 433.A.& 407.B

Rupertus dixit, voluisse Deum exigere ab Adamo fidem, spem, & charitatem, cum præceptum de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali illi imposuit. 449. per totam.

Rupertus declarat, coniunctionem inter maritum & vxorem esse omnium maximam. 490.A.B

Rupertus putauit serpentem illum non intra Paradisum, sed extra fuisse locutum cum Eua. 607.B

Rupertus ait, Euam, serpentem illum secum loquentem tamquam numen quoddam diuinum fuisse miratam ac veneratã. 606.D

Rupertus moraliter exponit, quid sit serpentem ingredi super pectus suum, & comedere terram. 615.A

Rupertus tradit, non dedisse Deum illas pelliceas tunicas Adamo iam factas, sed docuisse rationem eas faciendi, vel indicasse necessitatem earum. 623.C

Rupertus censuit, Euam peccasse ante serpentis tentationem. 635.C.D

Rupertus luculentè declarat, quid sit apertos fuisse oculos primis hominibus post peccatum. 655.B.C

Rupertus putat esse minus, esse sub potestate viri, quàm mulieri virũ dominari. 682.D.& 683.A.B

Rupertus opinatur, Arboris vitæ virtutem dãdi immortalitatem, ignotam fuisse diabolo & Adamo. 699.D

Rupertus putauit corpus primi hominis prius esse formatum, & posterius animam eius creatam. 690.C

Rupertus multa egregiè de igne purgatorio. 705.C

Rupertus negat, Henoc & Eliam, translatos esse in Paradisum terrestrem. 707.D

Rupertus reddit rationem, cur Paulus dicat Hebr. 11. vberiorem hostiam obtulisse Abel, quàm Cain. 722.D

Ruperti noua, & mira explanatio illorum verborum, Septuplum punietur. 747.D.

Rupertus miram tradit interpretationem illorum verborum, Septies vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies septies. 763.B

Rupertus significat Adamum non esse saluum. 777.A

Rupertus non bene sentit de libro Sapientiæ. ibidem.

S

Sacrificia apud aliquos, dæmonum fallacia sponte inflammabantur. 722.D

Sacri libri, an omnes in Hierosolymorum excidio à Chaldæis facto, ac in persecutione Regis Antiochi combusti fuerint, fusè ac copiosè disputatur. 9.B.& 10.C.11. per totam paginam.

Salamandram, contra vulgatam opinionem, non viuere in igne tradit Galenus, Dioscorides, ac Matthiolus. 160.C

Salomon.

Salomon, cur scientiam rerum omnium naturalium quam habuit, non ediderit 200.D

Salomonem habuisse scientiam rerum cœlestium & sublunarium. 533.A

Salomon vtrum fuerit sapientior Adamo. 535.B

Salomon quomodo dicatur in Scriptura, fuisse omnium sapientissimus. 536.A

Sanctificare, Sanguis &c.

Sanctificare in diuina Scriptura quid significet. 177.C

Sanguis & aqua quæ fluxit ex latere Christi mortui, quid significauerit. 469.C

Sapientia in Dei populo iam canescente, tunc apud Gentiles infans erat philosophia. 6.C

Sapientiæ vocabulum quot modis accipiatur in Sacris litteris. 533.C

Sapientiam Dei non significare Angelos, sed Verbum patris. 196.A

Scientia.

Scientia omnium rerum, vtrum ab initio fuerit in Adamo. 528.B.C

Scientia, quattuor ob causas amitti potest. 534.B

Scientia rerum naturalium quæ infusa est Adamo, specie differret à scientia earumdem rerum acquisita, quæ est in nobis. 530.A

Scientia cœlorum & elementorum vtrum concessa fuerit Adamo. ibid.C.& 531.A

Scotus.

Scoti opinio de immortalitate Adami ante peccatum. 590.C.D

Scotus refellit opinionem D. Bonauenturæ sentientis, lucem esse formam substantialem astrorum. 54.B

Scotus sentit, motum circularem, nec naturalem nec violentum esse Cœlo. 220.D

Scotus videtur sentire Astra esse animata. 223.B

Scotus scribit, Paradisum terrestrem miraculose fuisse conseruatum tempore vniuersalis diluuij: verum non probatur. 297.C

Scotus censuit, Arborem vitæ habuisse vim conseruandæ hominem in vita ad longissimum tempus, non tamen in perpetuum. 318.B

Scotus quomodo intelligat illud Dei præceptum, Crescite & multiplicamini, &c. obligare homines & quando. 502.C.& 503.A.B

Scotus censens, Adamum, si vicisset primam tentationem, posteà cõfirmatum iri in gratia, refellitur. 558.B.C

Scotus putat, in statu innocentiæ potuisse committi peccatum veniale. 553.C

Scotus putat iustitiam originalem fuisse in voluntate tamquam in subiecto. 577.A

Scotus putat iustitiam originalem & gratiam gratum facientem, res fuisse diuersas atque inuicem separabiles. 579.C

Scriptura sacra manifestæ certæque humanæ rationi numquam contradicit. 26.A

Sacræ litteræ, primordia Mundi nobis tradidere. 32.A

Scriptura sacra cur opera Dei appellet vias Dei, assignatur ratio. 190.D

Sacræ scripturæ mos est, cum quampiam rem insignem vult significare, adiungere illi nomen Dei. 64.A

Sacræ Scripturæ loci qui fauere videntur opinioni, Mundum esse in momento conditum declarantur. 188.D.& 189. per totum.

Sacram Scripturam tribus modis deprauari, exemplo Euæ. 627.C

Sekakim vox Hebræa, quid significet. 106.B

Selah vocis Hebrææ quattuor significationes. 475.B.C

Selem & Demuth voces Hebraicæ, quid significent. 502.A.B

Secundum legem naturalem debere omnes mortales interiori cultu & aliquo exteriori Deum colere & honorare. 720.A.B

Senarij numeri perfectio secundum Philonem, Augustinum, & Bedam. 191.C

Seneca.

Seneca refert quandam Stoicorum sentẽtiam dicentium Aquam pertinere ad mundi generationem & originem. 68.A

Seneca in quodam libello, Astrologorum vanitatem illusit. 259.D

Seneca egregie demonstrat diuinam prouidentiam erga humanum corpus. 409.C 410.A

Septuaginta interpretes.

Septuaginta Interpretum translatio in supputatione annorum, quibus rebus concordet & quibus discordet cum Scriptura Hebraica. 780

Septuaginta Interpretum translatio quot annos numeret ab Adamo vsque ad diluuium. ibid.C

Septuaginta interpretum translatio multum olim variabat in supputatione annorum. 781.B

Septennarius numerus quàm sit in diuina Scriptura nobilitatus. 177.C

Septuplum punietur quid significet. 743

Serpens.

Serpens qui tentauit Euã, qualis fuerit, quinque opiniones. 606.A

Serpens super omnia animalia odit hominem. 608.C

Serpens fuit Tyberio in deliciis. 620.A

Serpens cum petit potum, venenum deponit, secundum Epiphanium. 613.B

Serpens qui tentauit Euam, vtrum habuerit faciem muliebrem. 614.C

Serpens qui decepit Euã, vtrũ fuerit Basiliscus, vt putauit Eugubinus. 615.C.616.A.B

Serpens qui decepit Euam, vtrum fuerit is qui nominatur Scytale, cuius pulchritudinem descripsit Solinus. ibid.C

Serpens qui tentauit Euam, fueritne extra Paradisum, an intra. 617.B

Serpentis maledictionem secundum historicũ sensum pertinere ad verum serpentem: secundum

secundum autem mysticum sensum principaliter tamen intentum, referri ad diabolum probat Auctor. 617.C

Serpens cur solus maledictus sit, non autem Adam aut Eua. 673.A

Serpentem latrasse quo anno Tarquinius Roma pulsus est, inter portenta memorat Plinius. 604.D

Serpentem illum qui seduxit Euam non fuisse verum, sed diabolum sub specie serpentis, putat Cyrillus. 605.C

Serpentem illum fuisse verum animal, & simul ei affusse diabolum, probat Auctor testimoniis Patrum. 608.D

Serpentis Esculapij mirabilis historia. 609.D

Serpentem fuisse callidiorem bestijs terræ, intelligine debeat de vero serpente, an de diabolo. 612.A

Serpens sitne reuera callidissimus omnium animalium. 670.A

Serpentem qui decepit Euam non fuisse supplicij loco priuatum pedibus. 612.D

Serpentem ingredi super pectus & ventrem suum, cùm ei antea esset inditum & naturale, quomodo ei fuerit postea tamquam pœna & supplicium. 619.A.B.C

Serpentes cur potius quàm aliud vllum animal afficiantur & moueantur incantationibus. 609.C

Serpentes anserinis pedibus visos esse, portenti loco memorat Plinius. 612.B

Serpenti qui nihil peccauerat, cur Deus maledixerit, quattuor causas adfert Barcephas. 611.B

Serpentis prudentiæ, vel astutiæ quinque indicia. 613.A

Serpentis maledictionem non ad verum serpentem, sed ad diabolum pertinere, ferè communis est Doctorum sententia. 614.A

Serpentis & hominis naturalẽ antipathiam in statu innocentiæ fuisse cohibitam: post peccatum autem permissam esse exire in actum. 618.C

Serpentis oratio cum Eua quàm fuerit impia & absurda, & simul fallax atque sophistica. 621.B.627.& sequen.

Serpentis caput si vel nuda mulieris planta prematur, statim interire serpentem, tradit Rupertus. 676.C

Serpentium venena quàm sint pestifera. ibidem D

Seth.

Seth cur dicatur à Mose genitus ad imaginem & similitudinem Adami. 765.B

Seth præconium ex Suida & Iosepho. ibidem C

Seth posteri erexerunt duas columnas continentes scientiam syderalem. ibid.

Seuerianus.

Seuerianus sensit Firmamentum ex aqua valde gelata fuisse & compactum. 90.C

Seuerianus tradit, ideo Mosem scripsisse & dedisse Hebræis suam Cosmopeiam, vt eos à superstitione Aegyptiorum auerteret. 195.D

Sex interpretationes illorum verborum, In quacunque die comederis ex eo, morte morieris. 453. vsque ad 456

Sexus in marem & fœminam distinctio, ad conseruationem & propagationem speciei pertinet. 492.C

Shamain vox Hebraica quid significet. 94.C

Shemeh vox Hebraica, quid significet. 79.C

Similitudinis nomen cur omissum sit à Mose in describenda hominis creatione, cum secundo loco dixit tantùm, Ad imaginem Dei creauit illum, secundum B. Basilium. 370.A.B

Similitudinẽ Dei conseruandam esse in animo, luculenta oratione explicat S. Bernardus. 382.B.C

Simplicius attribuit Cœlo nõ modo sensi s in-

Universidad de Deusto Biblioteca

teriores, sed etiam tres exteriores. 222.A
Sixtus Senensis refellitur, non rectè sentiens de translatione Henoch. 808.A
Sophronius Patriarcha, tradit Paradisum terrestrem fuisse corporeum: cuius sententiam comprobauit sexta Synodus. 291.A

Sol.

Sol prima & generalissima causa generationis & conseruationis rerum omnium sublunarium. 79.B
Sol & luna cæterique planetæ, quomodo dicantur à Mose positi esse in cœlo. 97.A
Sol quomodo res sublunares calefaciat, cum ipse non sit calidus. 235.D.& 236.A
Sol & astra, vtrum per motum & lucem calefaciant res sublunares: & per lucem quidem, an tãtùm per reflexionem radiorum, an verò etiam directè. 236.per totam
Solem omnibus astris lucem impertiri, sententia plurimorum. 141.C.& 142.A
Soli exhibendi reuerẽtiam antequam in Basilicam. S. Petri ingrederentur vetus fidelium consuetudo fuit, quæ reprehenditur à S. Leone Papa. 139.C
Solem conditum fuisse vigesima prima die Martij, & in ipsâ vernale æquinoctium exortu suo consecrasse, docet Beda. 140. C. & 129.B
Solis præstantia pulchrè describitur à Dionysio Areopagita. 142.B
Solis magnitudo quanta sit variæ opiniones. 142.B
Solis magnitudo quanta sit secundum Mathematicos. ibid.C

Socrates.

Socrates, nouissimis Prophetarũ posterior. 6.C
Sortium vsus apud antiquos. 278.D

Spiritus.

Per Spiritum Domini qui ferebatur super aquas significari Angelum mouentem cœlos tradidit Caietanus, sed falsò, &c. 63.B.C
Per Spiritum Domini significari ventum senserunt Tertullianus & Theodoretus. 64. A. quæ opinio diligenter excutitur. ibid.B.C
Per Spiritum Domini significari Spiritum sanctum fere omnes Patres tradidere, quod & Ecclesiæ Catholicæ testimonio confirmatur. 65.A
Spiritum Domini in primordijs Mundi ferri super aquas, figura sanctificationis, quæ nunc fit per baptismum fuit. ibid.B
Per Spiritum Domini significari in Scriptura quandam vim & efficaciam ad aliquid agendum, multis testimonijs comprobatur. 66.A
Per Spiritum Domini non significari ventum, nec Spiritum sanctum, sed quandam vim & vitalem efficaciam plenam fœcunditatis à Deo aquis impressam, sensit D. Chrysostomus, ibidem.
Per Spiritum Domini intelligi posse significari, vel Spiritum sanctum, vel ventum, vel vitalem quandam creaturam, qua vniuersus orbis mouetur, tradit S. Augustinus. ibid.B
Spiritus cœlestes laudasse Deum statim absoluta mundi creatione valde probabile est. 180.B

Stellæ.

Stellæ per lucem calefaciunt. 203.B
Stellæ inerrantes an numerari queant. 227.C.D
Stellæ quonam modo sint in cælo collocatæ. 230.C.D
Stellæ pasci terrâ & aquæ vaporibus: opinio Stoicorum ac Plinij fuit. 284.C.D
Stellarum differentias sex tradunt Astrologi, & earum numerum. 228.per totam paginam
Stellarum primæ magnitudinis, etiamsi Firmamentum plenum esset, quantus earum numerus futurus fuisset, tradunt Mathematici. ibid.C.D
Stellas non esse calidas & igneas demonstrauit Aristoteles. 103.A
Stellas numerari non posse affirmãt Basilius, Eusebius, & Augustinus. 229.B.C.D
Stellas inerrantes visu notabiles, esse tantùm mille viginti duas, docuere Astrologi. ibidem B
Stellas mille sexcentas insignes in septuaginta duobus præcipuis signis cœlestibus inueniri, tradidere antiqui Astrologi, Plinio auctore. 229.D
Stellas non esse hærentes & affixas cælo, sed propriis motibus per cœleste spacium circum agi censuerunt aliqui Ecclesiastici scriptores. 232.A.B.C
Stellas non esse hærentes & affixas Cælo, opinio Stoicorum fuit, quæ à Philosophis & Mathematicis confutata est. 232.A.B.C
Stellas non posse per cœleste spacium propriis motibus circumagi, Mathematicorum argumentis probatur. ibid.B.C
Stellas numerari non posse, videtur insinuare diuina Scriptura. 229.A

Vide etiam in dictione Astra.

Στερέωμα vox corpora solida & robore pollentia significat. 90.B
Stoicorũ sententia, Omnia quæ sunt in Mundo, ab vno diuino spiritu procreari, regi atque contineri: quam etiam Virgilius elegantissimis versibus exprimit. 68.A.B

Strabus.

Strabus quonam in loco senserit fuisse terrestrem Paradisum. 294.A
Strabus sensit, Arborem vitæ habuisse virtutem naturalem conseruandi vitam hominis in perpetuum. 323.A.B
Subiectio sub viri potestate, cur in pœnam peccati irrogata fuit mulieri si ei erat naturalis. 399.A.B
Suidas quid sentiat de cæde quam fecit Lamech. 760.B
Superbis vtile nonnumquam esse, vt putat Augustinus, in manifestum aliquod pudendumque peccatum prolabi. 636.A

T

TEmpus tenebrarum ante lucis creationem fuisse per duodecim horarum spatium, tradit Tostatus. 86.A
Tempus post diem iudicij cessaturum quale. 218.D
Tempus qualenam permanere possit post diem iudicij. ibidem
Tenebræ in mundi initio, quanam ex causa fuere secundum Basilium, Theodoretum, & Bedam. 62.C
Tenebras esse quandam substantiam æternam falsò asserebant Manichæi. 62.A

Terra.

Terra an sit fundata super aliquo fundamento. 57.B
Terra in principio creata, fuit pura secundũ substantiam, non autem secundum qualitates. 60.C
Terra ex qua parte, expulsis aquis, apparere cœperit. 120.C
Terra an in primam planetarum productionem concurrerit passiuè tantùm veletiam actiuè. 123.B
Terra in Mundi exordio, an virtutem habuerit ex se producendi animalia cuncta, & omnes arbores: &c. Ibidem C.& 124.A
Terra quonam modo in Mundi exordio produxerit plantas, & irrigata fuerit secundum sententiam Auctoris. 183.B

Terra quomodo sit maledicta propter peccatum. 68.A
Terræ nomine non esse intelligendam materiam primam informem tradit D. Thomas 51.B.C
Terræ nomine in Mosis narratione quid intelligendum sit secundum Auctorem. 53.B.C
Terræ stabilitatis causa, est ipsiusmet pondus, quod eam naturaliter ad centrum quoquo versu trahit. 58.A
Terræ pondus, id ipsum est quod vocatur à Dauide stabilitas terræ. 58.B
Terræ ambitus, quem compertum habere affirmant Mathematici, an sit verus, & an hoc contrarium sit aliquot diuinæ Scripturæ locis. 59.A
Terræ ambitus secundum Mathematicos alioſque antiquos Auctores, quantus sit describitur. 59.C
Terræ ambitus quantus sit iuxta Recentiorũ sententiam. 60.A
Terræ nomine in creatione Mundi, etiam aquam comprehendi probatur. 66.C
Terræ partem nullam esse, quæ non sit homini subiecta, argumentatur Caietanus ex illis verbis Præsit vniuersæ terræ. 396.B.C
Terram fuisse creatam in loco suo naturali ostenditur. 56.B.C
Terram esse locatam in centro Mundi. 56.B
Terram fundatam esse super aquas fuit opinio Thaletis philosophi, ab Aristotele tamen & Seneca confutata. 57.B
Terram non posse esse fundatam super aquas, etiamsi videantur aliquot sacræ Scripturæ loci huic opinioni suffragari, ostenditur. ibid.C
Terram fundatam esse super aquam, sicut in sacra Scriptura legitur, quonam modo intelligi debeat. 59.C
Terram ante diluuium non fuisse aquabiliter rotundam per totum, ac fuisse in ea montes, & valles, probatur. 712.B.C. & 113.A.B
Terram esse multò maiorem aqua, demonstrauit Alexander Piccolomineus & Iulius Scaliger. 116.C
Terram ardore Solis recens creati fuisse aquis exsiccatam, tradit Eugubinus: sed refellitur. 121.A
Terram à vento quodam vehementi in Mundi exordio fuisse aquis exsiccatam, opinatur Tostatus. ibid.C
Terram in opposito nobis hemisphærio, totam fuisse ab exordio Mundi vsque adhuc obrutam aquis, dixerunt Procopius Gazæus, & S. Augustinus, sed non rectè. ibid.& 121.
Terram virtute Dei in instanti produxisse omnia vegetabilia in statu perfecto tradit Caietanus. 123.B.C
Terram non produxisse in instanti omnia vegetabilia in statu perfecto, asserit D. Thomas & Tostatus. ibidem.
Terram virtutem habuisse producendi omnia Animalia sensit Auicenna, sed refellitur à S. Thoma. 123.C
Terram ob suam in exordio Mundi bonitatem, produxisse animalia omnia, sensit Epicurus & Lucretius poeta: eandemq; posse nunc etiam qualibet animalia producere, opinatus est Auicenna. 155.A.B
Terram à principio non fuisse irrigatam imbribus, sed tantùm ab humore in ea è segregatione aquarum relicto, scribit Theodoretus. 122.C
Terram quam Moses dixit vno fonte fuisse irrigatam, fuisse terram Paradisi tantùm, tradit Albinus. 122.A
Terram ante diluuium non fuisse irrigatam pluuijs, significat Glossa interlinearis. ibid. A.B
Terram Heuilath fuisse partem Indiæ orientalis opinio quorundam fuit: quod non probatur. 336.D. & 337.A
Terram Heuilath fuisse illam partem quæ hodie vocatur Peru, tradunt Vatablus & Benedictus Arias. 337.A.B

Terram

Terram Heuilath fuisse prope Palæstinam & Assyriã nonnullis scripturæ testimonijs probatur. ibid.C.D.& 338.A

Tertullianus.

Tertullianus copiosè disputat, Non esse materiam æternam & ingenitam aduersus Hermogenem hæreticum. 38.B
Tertullianus reprehendit Hermogenem interpretantem illa verba Mosis, Terra autem erat inanis & vacua, *esse de materia prima.* 53.C
Tertullianus intelligit, per Spiritum Domini qui ferebatur super aquas in Mundi primordijs significari ventum. 64.A
Tertullianus describit situm terrestris Paradisi iuxta zonam torridam. 292.C
Tertullianus sensit, Animam hominis esse corpoream & per traducem propagari, sed refellitur. 426.B
Tertullianus tradit legem impositam Adamo, fuisse veluti matricem & seminarium aliarum legum. 443.C
Tertullianus putat librum Henoch seruatum esse in diluuio, nec esse reijciendum. 796.B

Testamentum & Testimonia.

Testamentum duodecim Patriarcharum. 795.C
Testimona Sacrarum litterarum quæ suffragari videntur opinioni de altitudine aquarum supra terram, quomodo sint intelligẽda, declaratur. 117.C.& 118.A.B
Testimonia Scripturæ producta pro confirmatione opinionis, Mundum esse in momento conditum, explicantur ab Auctore. 189.per totum.
Testimonia Scripturæ de futuro Mundi interitu, quænam sint. 202.A.B
Testimonia Scripturæ de futuro Mundi interitu, quo modo à D. Hieronymo sint explicata. 204.A.B

Thales.

Thales Milesius Philosophus sensit priorem fuisse noctem quàm diem. 67.C
Thales circa quinquagesimam Olympiadem primus in Græcia astrorum obseruator. 230.A

Thargum.

Thargum Hierosolymitanum, memorabilem habere interpretationem illorum verborũ Domini, sub te erit appetitus tuus. 222.A
Thargum Hierosolymitanum, narrat dialogum habitum inter Cain & Abel ante necem Abel. 732.C

Theodoretus.

Theodoretus dicit Danielem permouisse Cyrum Persarum regem ad dandam Iudæis libertatem. 11.C
Theodoretus intelligit per Spiritum domini, qui in exordio Mundi ferebatur super aquas, significari ventum. 63.C
Theodoretus tradit, lucem primo die conditam, quarto die in Solem & Lunam cæteraque sydera fuisse dispertitam. 77.C.& 78.A
Theodoretus dixit, lucem esse substantiam quandam per se subsistentem: qui quomodo sit interpretandus declaratur. 74.B.C
Theodoretus sentit Firmamentum ita esse appellatum, eo quod ex aqua prius fluxa & liquida sit compactum. 90.B
Theodoretus arbitratur, aquas veras esse supra Cœlum. 98.C
Theodoretus assignat rationem, cur Deus non benedixerit plantis sicuti Animalibus. 126.A

Theodoretus argumentatur Mundum conditum fuisse verno tempore, eo quod in illo soleant prata virere, ac ob alias causas. 130.A.B

Theodoretus rationem adfert, cur astra creata fuerint post plantas. 138.C

Theodoretus sensit Angelos simul cum Mundo corporeo esse conditos. 198.D.& 199.A

Theodoretus putauit Mundum esse aliquando interiturum. 202.A

Theodoretus duos tantùm Cælos posuit, &c. 215.B

Theodoretus refellit opinionem quorundam dicentium, Deum cum dixit Faciamus hominem &c. *locutum esse de se pluraliter more magnatum & principum.* 360.B

Theodoretus arbitratur, Cetos non esse factos propter homines, nec eius imperio subiectos, verum refellitur à S. Basilio. 391.& 392.A

Theodoretus rationem dat, cur creatio animæ rationalis appelletur insufflatio. 418.C.& 419.A

Theodoretus intelligit Adamum propter diuini præcepti transgressionem, non statim in mortem, sed in moriendi necessitatem incurrisse. 454.C

Theodoretus sentit Cherubinos ad custodiam Paradisi positos, non fuisse Angelorum virtutes, sed terribiles visiones ac horrificas animalium figuras. 195.B.C D.& 196.A

Theodoretus asserẽs flumen Phison esse Gãgem, ab Auctore refellitur. 335.B.C

Theodoretus apertionem oculorum interpretatur sensum peccati, pudorem scelerisadmissi. 655.B

Theodoretus negat Lamech occidisse duos homines, aut occidisse ipsum Cain, &c. 760.A

Tigris & Titulus.

Tigris fluuius vnde dictus. 342.C

Tigris fluuij origo, cursus, & exitus. ibidem.D

Titulus, quem Appelles, Polycletus, veteresque pictores suis operibus appendebant, qui. 39.B.C

S. Thomas.

Sancti Thomæ notabilis argumentatio ad probandum Cælos non esse animatos. 226.B.C

S. Thomæ argumentatio ad probandum Angelos simul cum Mundo esse factos. 196.C.& 197.A.B

S. Thomæ interpretatio illorum verborum Isaiæ, Cœli sicut libri complicabuntur. 275.C. *ac etiam aliorum Auctorum. ibid.* B. C

S. Thomæ ratio, qua confirmatur, corpus Adæ conditum fuisse simul cum eius anima. 418.B.C

S. Thomas argumentatur contra Auctores sentientes primam lucem in Mundi exordio conditam, aut non durasse, aut ex ea postea factum esse Solem. 76.A

S. Thomas tradit, primam lucem in exordio Mundi conditam fuisse lucem Solis, &c. 80.A.B

S. Thomas quid sentiat de creatione Mundi facta in instanti secundum opinionem Augustini. 186.A

S. Thomæ argumentatio quod Angeli non fuerint ante Mundum corporeum, &c. 198.A

S. Thomas tradit, quomodo in Sacris litteris nomen Paradisi sumatur. 215.C.D

S. Thomas declarat, quomodo si circularis motus naturalis est Cælo, eius cessatio non erit post diem Iudicij illi violenta. 219.D. 220.A.B

S. Thomas interpretatur Chrysostomum dicentem, vnum diumtaxat Cælum secundum Scripturam inueniri, &c. 215.A

S. Thomas reddit rationem, cur Eua formata sit in Paradiso. 433.C

S. Thomas declarat præceptum illud Dei, Crescite & multiplicamini, *non obligare omnes & singulos, sed ipsam communitatem hominum.* 502.C

S. Thomæ opinio, quod iustitia originalis fuerit in essentia animæ, discutitur. 576.C.D

S. Thomas sensisse videtur iustitiam originalem re diuersam non fuisse à gratia gratum faciente. 578.B

S. Thomæ opinio de immortalitate Adami ante peccatum. 589.D.& 590.A.B

Tostatus.

Tostati singularis interpretatio illorum verborum Spiritus Domini ferebatur super aquas. 65.C

Tostatus quid sentiat de prima luce condita in Mundi exordio. 75.C

Tostatus approbat opinionem sentientium, Mundum in Autumno habuisse initium. 131.B

Tostatus negat, præceptum obseruationis Sabbati fuisse datum in Mundi exordio contra Catharin. 178.B

Tostatus putans Paradisum fuisse in suprema regione aeris, refellitur. 296.C

Tostatus putauit Arborem vitæ habuisse vim faciendi hominem simpliciter immortalem. 317.A

Tostatus probat Arborem scientiæ boni & mali non fuisse Ficum. 389.B

Tostatus tradit quiddam memorabile de Strygibus sui temporis. 484.B

Tostatus sentit, Animalia quæcunque etiam carnuora, in statu innocentiæ & ante diluuium vixisse tantum herbis. 512.C

Tostatus negat, Animalia genita exputri materia, fuisse adducta ad Adamum. 524.C

Tostatus mira narrat de obliuione quæ accidit Alberto Magno. 535.A

Tostatus dicens, si Adam non peccasset, posteros eius creatum iri cum iustitia originali, non autem cum gratia gratum faciente, refellitur. 558.D

Tostatus & Catharinus iustitiam originalem re distinguunt à gratia & ab ea separabilem, quinimo separatam fuisse censent. 579.C

Translatio LXX. interpretum vnde sit facta mendosa in supputatione annorum. 783.C

Tyberius habuit in deliciis serpentem. 810.A

V

Vanitas cui, vt ait D. Paulus, omnis creatura subiecta est, qualis sit. 219.A.B

Vapores qui sunt in sublimi aere, non habere naturales proprietates aquæ. 101.A

Variæ de Mundi effectione Philosophorum sententiæ ac errores explicantur. 38.C.& 39.A.B

Variæ lectiones illorum verborum, Hæc vocabitur Virago, &c. 489.A.B

Varietas Scriptorum circa temporum computationem vnde oriatur. 35.C.& 36.A

Varietas lectionum horum verborum, Formauit igitur Dominus Deus hominem, &c. 402.C

Vbi sapientia Gentilium terminatur, ibi Christianorum doctrina, quæ est cognitio Dei, incipit. 43.A

Venenorum serpentium quàm pestilens vis. 676.C.D.

Veniale peccatum non poterat fieri in statu innocentiæ. 552.A

Veniale peccatum ex suo genere vtrum in statu innocentiæ fuisset mortale, vt visum est Bonauenturæ. 554.C

Venialis peccati tria genera. 553.B

Ventum aquilonarem multum valere ad generandos mares, tradit Aristoteles. 497.B

Ventum australem multum iuuare ad generandas fœminas. ibidem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verba.

Verba illa Ecclesiastici, Dies sæculi quis dinumerauit? *quonam modo intelligenda.* 37.B
Verba illa Ecclesiastici, Qui viuit in æternum, creauit omnia simul, *declarantur ab Auctore.* 189. *per totam paginam.*
Verba illa Iob, Ecce Behemot quem feci tecum, *declarantur.* 190. *per totam.*
Verba illa, Prior omnibus creata est sapientia, *declarantur.* 196.C.D
Verba illa Petri, Cæli magno impetu trãsient &c. *explicantur.* 205.A
Verba illa Apocalypsis, Et mare iam non est, *quomodo intelligenda sint secundum D. Augustinum.* ibid.B.C
Verba illa, Adiutorium simile sibi, *quomodo legantur Chaldaicè, & quid significent.* 463.C.& 464.A
Verbum Hebraũ Saras, quid significet. 145.C
Verbum nullum superuacaneum in Scriptura reperiri censet S. Basilius. 364.D
Verbum Hebræum Genach, quid significet. 432.A
Verbum Hebræum Sagar, quid significet. 474.B.C.

Veritas.

Veritas, præcipua Historiæ laus & virtus, & quanta ea sit in Historia Mosis. 9.A
Verni temporis effectus egregij. 130.C
Vespasiani censu qui homines reperti sint in Italia longæuissimi. 771.B
Vesperam fuisse principium diei apud Hebræos ex loco Scripturæ, Factum est vespere &c. *colligit D. Hieronymus.* 86.C
Vespere cur prius in creatione Mundi nominetur quàm mane. 85.C
Vespere quid in Sacris litteris significet. 86.A
Vespere & mane in illis primis diebus, æquinoctiales dies conficiebant. 87.A
Vestium vsus multiplex. 515.C
Vini potus nec fuisset in statu innocentiæ, nec fuit in vsu ante diluuium. 510, A.B

Vita.

Vita hominis quatenus possit naturaliter produci. 770.C
Vitæ longitudinem quantam prodiderint antiqui. ibid.D
Vitæ longitudinis hominum ante diluuium septem causæ. 772.C
Virgilij sententia de Mundi creatione & gubernatione. 68.A
Virgilij sententia de origine hominis, &c. 404.C
Virgilius opinatur Aquilonarem partẽ terræ altiorem esse Australi. 120.C
Virgilius cecinit Mundum fuisse conditum verno tempore. 129.A
Virgilius sentit in mundi primordijs nullam fuisse culturam agri. 437.B

Vox.

Vocem spiritus interdum in Scriptura accipi pro vento, multis testimonijs demonstratur. 64.B.C
Voces illas Inanis & Vacua, quonam modo varij Interpretes verterunt, & quid per illas Moses intellexerit & nobis tradere voluerit, indicatur. 60.B
Voces illæ Hebraicæ Thohu & Bohu, quid significent. ibidem
Voces Hebræ Gan & Pardes, quid significent, & quibus in locis in Scriptura reperiantur. 283.D
Voces Hebraicæ Selem & Demuth, quid significent. 363.D.& 364.A
Vocis Hebræ Selah, quattuor significationes. 473.C
Vox illa Hebræa Ruach, quid significet. 62.C
Vox Shemesh Hebraica, quid significet. 79.B
Vox Maor Hebræa, quid sigmficet. ibid.C
Vox Hebræa Hereb, quid significet. 86.B
Vox Hebraica Boiques, quid significet. ibid.
Vox Hebræa Riquah, quam LXX. verterunt στερέωμα, & interpres vertit firmamentum, extẽsionem significat, & de quadruplici extensione, &c. 92.C.A.& 97.A & 106.B
Vox Hebraica Shamim, quid significet, &c. 94.C
Vox Chaldaica Thisri, quid significet, &c. 131.A
Vox Hataninim Hebraica, quid significet. 146.C
Vox Hebræa Ed, quid significet, &c. 181.A. 182.C
Vox Hebræa Heden, quid significet. 285.B
Vox imaginis cur sit præposita voci similitudinis, rationem assignat Rupertus. 368.C
Vox Hebræa Aph, quid significet. 419.C
Vox Hebræa Neſſamah, quid significet, &c. 420.B
Vox Chaldaica Semach, quid significet. &c. 464.A
Vox Chaldaica Chechible, quid significet, &c. ibidem.
Vox Hebræa Tardæmah, quid significet, &c. 468.A
Vox Hebræa Adam, quid significet. 402.A
Vox pro sono ponitur sæpe in Scriptura, &c. 660.D
Vsus varij auspicandi diem apud diuersas nationes. 88.A

X

Xenophon scribit Socratem dicere solitum cognitionem futurarum rerum quain potestate Dei sunt, non esse ab hominibus procurandam. 262.D
Xenophon loca amœnissima oblectationis causa comparata, appellauit Paradisos, &c. 284.B
Xenophon tradit, Cyrum Persarum regem agrum manibus proprijs conserere solitum. 436.C

Z

Zodiacus duplex apud Astrologos, &c. 249.C
Zodiaci quomodo se habuerint in Mundi exordio, ignorant Astrologi. ibid.
Zonæ torridæ vicinitas, vtrum obstet quominus Paradisus terrestris sub æquinoxiali esse potuerit. 298.A
Zonæ torridæ natura significatane fuerit à Mose similitudine Cherubim & gladij flammei atque versatilis. 703.A
Zoroastrem astronomiæ parentem extitisse sex annorum millia ante Platonis obitum, tradit Plinius. 34.B

FINIS.

1.66.

Universidad de Deusto Biblioteca

SERIES CHARTARVM.

† †† ††† †††† ††††† abcdefghiklmnopqrſtvxyz.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY Z Z.

AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO PPP QQQ RRR SSS TTT VVV XXX YYY ZZZ.

AAAA BBBB CCCC DDDD EEEE FFFF GGGG HHHH IIII KKKK LLLL MMMM NNNN OOOO PPPP QQQQ RRRR SSSS TTTT.

Omnes integræ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca